

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

IZVOARE
PRIVIND
ISTORIA
ROMINIEI

I

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

**IZVOARE
PRIVIND
ISTORIA
ROMÂNIEI**

I

ACADEMIA REIPUBLICAE POPULARIS DACOROMANAE
INSTITUTUM ARCHAEOLOGICUM

FONTES AD HISTORIAM
DACOROMANIAE PERTINENTES

I

Ab Hesiodo usque ad Itinerarium Antonini

EDIDERUNT

VLADIMIR ILIESCU

VIRGIL C. POPESCU

GHEORGHE ȘTEFAN

IN AEDIBUS ACADEMIAE REIPUBLICAE POPULARIS DACOROMANAE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

IZVOARE
PRIVIND ISTORIA ROMÎNIEI
I

De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus

COMITETUL DE REDACȚIE

VLADIMIR ILIESCU

VIRGIL C. POPESCU

GHEORGHE ȘTEFAN

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
București — 1964

Redactor responsabil prof. GHEORGHE ȘTEFAN,
membru corespondent al Academiei R.P.R.

Autorii latini — VLADIMIR ILIESCU
Autorii greci — RADU HÎNCU și VIRGIL C. POPESCU
Comentariul — VLADIMIR ILIESCU
Biografiile — HARALAMB MIHĂESCU,

Au mai colaborat la acest volum:

ARAM FRENKIAN, HARALAMB MIHĂESCU, NICOLAE MARINESCU,
ADELINA PIATKOWSKI, TEOFIL SIMENSCHI, TOMA VASILESCU.

INTRODUCERE

Volumul de față este cel dintâi dintr-o lucrare mai vastă menită să publice izvoarele narative ale istoriei vechi și medii a României.

Ordinea adoptată este cea cronologică. Primul volum cuprinde izvoarele grecești și latinești de la Hesiod până la sfârșitul secolului al III-lea e.n. S-a fixat ca limită sfârșitul secolului al III-lea ținând seamă de faptul că această dată reprezintă un moment foarte important în istoria Daciei: retragerea stăpînirii romane și crearea premiselor trecerii la o orînduire mai avansată, orînduirea feudală.

Deși colectivul Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. care a întocmit această lucrare s-a străduit să descopere și să înregistreze toate informațiile pe care antichitatea greco-romană ni le-a transmis asupra populațiilor de pe teritoriul țării noastre, nu este exclus ca unele mențiuni să fi scăpat. Sperăm, totuși, că omisiunile sînt minime și neesențiale.

Volumul cuprinde și unele știri care nu privesc direct pe geto-daci, ci se referă fie la traci în general, fie la sciți sau la alte grupuri etnice care au trăit în vecinătatea nemijlocită a Daciei și uneori au pătruns chiar pe teritoriul acesteia. Prezența acestor știri în lucrarea de față este deci justificată de faptul că multe realități din lumea sud-tracică, scitică, celtică etc. sînt valabile și pentru geto-daci, avînd în vedere fie înrudirea, fie legăturile strînse dintre aceștia și grupurile etnice vecine, fie interdependența culturală și nivelul apropiat al dezvoltării social-economice ale tuturor populațiilor din bazinul carpato-dunărean. Totuși, este cazul să menționăm că s-a procedat la o selecție, în sensul că din această categorie de știri s-au reținut numai textele cu conținut mai larg, de caracter etnografic¹.

Caracterul și valoarea informațiilor antice asupra regiunilor carpato-dunărene diferă de la epocă la epocă. Se poate ușor observa cum numărul și valoarea lor crește pe măsură ce trecem de la epoca arhaică și clasică la epoca elenistică și apoi la cea romană. Trebuie să ținem seama desigur de faptul că noi nu dispunem decît de o parte infimă a operelor ce s-au scris în antichitate. Totuși, din examinarea lucrărilor ce ni s-au păstrat, ne putem da seama că la început teritoriile nord-dunărene erau slab cunoscute și că sfera de cunoștințe s-a mărit începînd cu secolul al IV-lea î.e.n., adică pe măsură ce acele teritorii au intrat în zona de interese economice și politice ale statelor din bazinul Mării Mediterane. Acesta este și motivul pentru care în introducerea de față vom împărți prezentarea izvoarelor antice în trei perioade: 1. izvoarele epocilor arhaice și clasice; 2. izvoarele epocii elenistice; 3. izvoarele epocii romane.

¹ Pentru izvoarele scrise ale istoriei vechi a patriei noastre a se consulta și acad. C. Daicoviciu, D. M. Pippidi și Gh. Ștefan, *Izvoarele scrise, în Istoria României*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. LII—LXIII.

1. Scriitorii greci din epoca arhaică și epoca clasică aveau puține cunoștințe despre situația geografică și etnografică a bazinului carpato-dunărean. Referințele lor asupra acestui ținut au un caracter întâmplător și, de multe ori, legendar. O cunoaștere mai veridică a regiunilor din jurul Mării Negre începe de abia în secolul al VI-lea î.e.n. ca urmare a colonizării țărmului acesteia de către greci. Însă lucrările primilor « logografi » sînt în cea mai mare parte pierdute. De aceea opera lui Herodot rămîne lucrarea de bază pentru istoria acestor ținuturi. Valoarea știrilor lui Herodot este desigur inegală, dar în multe privințe informațiile lui sînt prețioase. Astfel, Dunărea, asupra cursului căreia circulau versiuni legendare, ca aceea a vărsării ei atît în Marea Adriatică, cît și în Pontul Euxin, își găsește la Herodot cea dintîi descriere mai apropiată de realitate. Herodot este primul scriitor antic care ne-a transmis numele unor afluenți ai marelui fluviu de pe teritoriul țării noastre: *Porata* (Pyretos), *Tiarantos*, *Araros*, *Naparis* și *Ordessos* (IV, 48). Identificarea unora prezintă încă dificultăți (V. Pârvan, *Nume de riuri daco-scitice*, în « An. Acad. Rom., Mem. sect. ist. », s. III, t. I), dar, chiar așa, știrile își păstrează o certă valoare. Informațiile ample asupra sciților din regiunile de stepă și de silvo-stepă nord-pontice constituie baza cunoștințelor noastre asupra acestei populații. Dar dacă Herodot este, incontestabil, cel mai important izvor pentru istoria sciților și a altor populații nord-pontice, grupurile etnice din spațiul carpato-dunărean îi sînt mai vag cunoscute, cu excepția agatirșilor pe care istoricul grec îi situează într-un ținut prin care curgea riul *Maris*. Considerînd că *Maris* este cea mai veche mențiune a numelui Mureșului, avem motive să situăm pe agatirși în podișul Transilvaniei și să le atribuim o serie de descoperiri arheologice din prima epocă a fierului. Mai importantă ni se pare informația că grupul agatirșilor prezintă multe asemănări cu tracii, ceea ce pare a fi rezultatul conviețuirii lor cu populația majoritară băștinase (IV, 104). Indirect se confirmă astfel existența autohtonilor tracii, în masa cărora sciții agatirși, dacă ei nu vor fi fost chiar tracii, vor sfîrși prin a se contopi.

Cunoștințele lui Herodot, remarcabile în ceea ce privește pe sciții nord-pontici, sînt foarte neprecise și nesigure asupra teritoriilor situate la apus de Prut. Herodot afirmă de pildă (V, 9) că « nimeni nu știe cine locuiește » dincolo de Istru și adaugă: « se pare că dincolo de Istru este un deșert nemărginit ». E posibil să fie vorba de ceea ce Strabon numește « pustiul geților ». Cu mult mai exacte și mai reale sînt știrile sale asupra etnografiei Traciei dintre Dunăre și Marea Egee. Poporul cel mai numeros, după indieni, tracii trăiau despărțiți în numeroase triburi. Obiceiul de a deplînge pe cel ce se naște și de a socoti fericit pe cel ce moare, poligamia și obiceiul de a se ucide pe mormîntul soțului cea mai iubită dintre soții, tatuajul, vînzarea copiilor, libertatea acordată fetelor și cumpărarea soților, știri pe care le vom găsi și la alți scriitori, au fost înregistrate mai întîi de Herodot. Tot de la el aflăm că aristocrația trăia din războaie și prăzi, în mare cînstete la tracii (în faza democrației militare), pe cînd agricultura era o ocupație desconsiderată. Credințele religioase, ca și obiceiurile de înmormîntare sînt de asemenea descrise. Descoperirile arheologice confirmă multe din informațiile istoricului grec. Astfel, el arată (V, 8) că cei bogați erau incinerati sau înhumati și că se ridica pe mormînt o movilă (tumul). Numeroși tumuli funerari descoperiți în Tracia, printre care cităm cunoscutul mormînt de la Kazanlâk (R. P. Bulgaria), confirmă informația lui Herodot.

Un mormînt analog s-a descoperit și pe teritoriul R.P.R., la Hagi-Ghiol, raionul Tulcea și aparținea unui șef militar trac. Numele *Cotys fiul lui Ecbaïos*, păstrat în inscripția de pe un vas de argint ce face parte din tezaurul descoperit în acest mormînt tumular, arată originea tracică a celui înmormîntat acolo.

Pentru prima dată este menționată de istoricul grec populația getică dintre Balcani, Dunăre și Marea Neagră (IV, 93). Această primă înregistrare a geților, despre care Herodot scrie în alt loc (V, 3) că fac parte din neamul tracilor, dar că se deosebesc de aceștia prin obiceiurile lor, este de cea mai mare importanță pentru fixarea în spațiu a celor mai îndepărtați strămoși cunoscuți ai poporului român. Este limpede că, în secolul al VI-lea, geții se diferențiaseră din masa tracilor și locuiau pe un teritoriu bine precizat, unde îi vom afla și în veacurile următoare ca populație sedentară de agricultori și crescători de vite.

În adevăr, veracitatea informației lui Herodot se confirmă prin izvoarele ulterioare. Astfel, Tucidide arată că geții făceau parte, către sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n., din statul tracilor odrisi, că locuiau la nord de muntele Haemus, că erau vecini cu sciții și erau arcași călări (II, 96, 1). Cinci veacuri mai tîrziu, poetul Ovidiu îi înregistrează ca populație de bază a Sciției Minore.

În afara știrilor lui Herodot, informațiile cu privire la geto-daci, în izvoarele grecești din perioada care precede ridicarea Macedoniei la situația de principală putere în regiunile tracice, sînt extrem de sărace. Menționarea de către Sofocle a unui « rege » al geților, numit Charnabon, altfel necunoscut, nu se confirmă din nici o altă sursă. Mai semnificativă este apariția numelor de *Daos* = dacul și *Geta* = getul, cu care autorii comediei neo-ătice își numesc adesea sclavii din piesele lor. Este o indicație asupra aprovizionării pieții grecești cu sclavi procurați din Dacia, operație în care coloniile grecești din Dobrogea au jucat un rol important.

Scriitorii din perioada clasică, poeți, istorici, filozofi, au acordat o atenție deosebită credințelor religioase ale geților. Astfel legenda despre Zamolxis, povestită pe larg de Herodot (IV, 94—95), a format obiectul a numeroase alte mențiuni, mai mult sau mai puțin amănunțite. Se pare că toate relatările pornesc de la textul lui Herodot. Credința în nemurire era considerată drept principala caracteristică a religiei geților. După Hellanicos din Lesbos (Βαρβαρικά νόμιμα) împărtășeau aceeași credință și *terizii* și *crobizii*, triburi vecine și, probabil, înrudite cu geții. Scriitorii greci, impresionați de a găsi la niște « barbari » asemenea credințe religioase, au recurs la explicații raționaliste, căutîndu-le originea în filozofia greacă, mai exact în învățătura lui Pitagora, cu care aveau cele mai numeroase contingențe. În consecință, s-a compus o « biografie » a omului-Zamolxis — considerat mai apoi zeu — expusă mai întîi de Herodot și reproducă ulterior, aidoma sau cu modificări, de toți autorii antici care s-au oprit asupra religiei geto-dacilor. Conform acestei biografii, Zamolxis ar fi slujit ca sclav lui Pitagora de la care ar fi prins esența filozofiei sale, pentru a o răspîndi apoi, după eliberarea și întoarcerea sa acasă, printre geți, recurgînd la înșelătorii menite să-i convingă pe aceștia de valabilitatea învățăturii. Amănuntele pe care le găsim la Hellanicos din Lesbos, cum că Zamolxis corespunde lui Cronos al grecilor, nu sînt de natură să aducă lămuriri

(*Getica*, p. 61). Recent, C. Daicoviciu a susținut că stăpînirea lui Dromichaites se întindea pe Argeș. Argumentelor lui C. Daicoviciu li se poate aduce un puternic sprijin arheologic. În adevăr, cîmpia dintre Olt și Ialomița, avînd ca axă intermediară valea Argeșului, este puternic populată în epoca fierului geto-dacic. Cum era firesc, Bărăganul, stepa situată la est de Ialomița, avea condiții mai puțin favorabile pentru o asemenea dezvoltare. Teritoriul uniunii de triburi de sub Dromichaites cuprindea mai ales cîmpia roditoare și străbătută de ape curgătoare de la vest de Ialomița, la răsărit de aceasta începînd ȳ ἐρημία, loc de refugiu al localnicilor, în caz de mare primejdie, și de pieire a celor ce nu-i cunosc căile. În același « pustiu » s-au retras geții și în anul 335 (ἐς τὰ ἐρημία, cum scrie Arian), în fața lui Alexandru Macedon. În acest sens pare a avea dreptate V. Pârvan, propunînd identificarea acestuia cu Bărăganul nostru. Localitatea Helis, centrul stăpînirii lui Dromichaites, este de cîntat de asemenea la vest de Ialomița, deoarece cercelările arheologice au dat la iveală în acest teritoriu numeroase așezări cu o cultură materială foarte dezvoltată, cu surplusuri de produse și relații de schimb atît cu triburile trace sud-dunărene, cît și cu orașele grecești de la Marea Neagră. Prin intermediul acestora, geții primeau produse grecești — amfore cu vin și ulei, ceramică, vase și alte obiecte de metal — și vindeau cereale, vite, miere, sclavi etc.

Contactul, început mai de mult, cu negustorii greci și cultura greacă a exercitat o influență creatoare asupra dezvoltării societății băștinașe, contribuind la creșterea forțelor de producție locale și grăbind procesul de descompunere a relațiilor gentilice, prin adîncirea diviziunii societății tribale într-o aristocrație gentilică, din ce în ce mai puternică economiceste, și masa tribală. În izvoarele scrise nu se reflectă, din păcate, modul cum s-au dezvoltat relațiile comerciale dintre orașele grecești și triburile băștinașe care procurau, pe de o parte, materii prime și mijloace de hrană necesare acelor aglomerări urbane și comerțului lor cu sudul și constituiau, totodată, una din piețele de desfacere a produselor meșteșugărești din acele orașe. Istoriografia antică a privit coloniile grecești unilateral, ca polisuri ce interesează lumea grecească concepută ca o unitate ideală, fără să țină seamă că existența și dezvoltarea lor era condiționată de relațiile cu conducătorii triburilor băștinașe. Din cauza acestei orientări, relațiile cu populația autohtonă se reflectă insuficient în relatările scriitorilor antici.

Dar chiar și asupra dezvoltării interne a orașelor pontice Histria, Tomis, Callatis, informațiile scriitorilor antici ce ne-au parvenit sînt extrem de sărace. Aristotel este singurul autor care menționează un eveniment cu adevărat important petrecut la Histria (*Politica*, VIII, 5,1): trecerea la regimul democrației sclavagiste. Dar nici el, nici alți scriitori nu ne-au transmis vreo însemnare despre clasele și păturile sociale din aceste orașe și raporturile concrete dintre ele.

Legenda argonauților, cu atîtea elemente fantastice, reflectînd, probabil, amintirile primelor călătorii în Marea Neagră, ca și legenda insulei Leuce, legată de sălășluirea lui Ahile acolo, ocupă un loc exagerat la scriitorii ce s-au ocupat de navigația în Pontul Euxin. În schimb, descrierea țărmului stîng al Pontului, a gurilor Dunării cu faimoasa « insulă » Peuce, deține un loc justificat în lucrările antice, deoarece urmărea să informeze pe navigatori. Despre

realitățile din dosul perdelei de orașe grecești ce se întind de-a lungul țărmului, informațiile sînt însă sărace și lipsite de consistență.

Știrile cuprinse în opera lui Pseudo-Scymnos ne fac să regretăm pierderea lucrărilor lui Demetrios din Callatis din care el s-a informat și care par a fi fost un izvor de mare preț pentru istoria, geografia și etnografia țărmului de vest al Pontului Euxin. Găsim aci înregistrate toate orașele grecești fondate pe țărmul tracic și getic al Mării Negre, cu amănunte asupra datei întemeierii lor, ca și asupra populațiilor locuind în apropierea fiecăruia dintre ele. De reținut știrea că în teritoriul vecin cu Dionysopolis locuiau erobizi și sciți, dar și greci amestecați (μιγάδες Ἑλληνες), adică născuți din căsătorii mixte, știre deosebit de prețioasă pentru caracterizarea relațiilor dintre greci și localnici.

Dacă descrierea Istrului și a insulei Peuce — numită așa după mulțimea pinilor care ar fi crescut acolo — nu aduce nimic nou față de cele scrise mai înainte, în schimb precizarea că insula lui Ahile (Leuce) se află la patru sute de stadii de gurile Dunării dă posibilitatea identificării ei. Este de reținut de asemenea menționarea *carpizilor* (carpi?) printre populațiile tracice de la nord de Dunărea de Jos, amintiți și de Ephoros, ca și aceea a agatirșilor, ca locuitori ai spațiului nord-pontic. Dacă informația este exactă, înseamnă că agatirșii își păstrau încă individualitatea etnică în vremea lui Demetrios din Callatis de la care a preluat-o Pseudo-Scymnos.

Cîteva date prețioase pentru viața economică ni se păstrează la Polibiu (*Istorie*, IV, 38, 4). El arată că din regiunile pontice se exportau vite și sclavi «în număr foarte mare și de o calitate mărturisită de toți ca excelentă». Aceleași regiuni pontice — chiar dacă autorul nu indică anume ținutul de la gurile Dunării — procurau Greciei miere, ceară, pește sărat și primeau în schimb «ulei și tot felul de vinuri» (IV, 38, 5). În comerțul cu pește sărat, judecînd după dîrzenia cu care histrienii își vor apăra drepturile de pescuit în delta Dunării față de romani (cf. *Horothesia* lui *Laberius Maximus*), Histria deținea un loc important.

Polibiu ne-a transmis și alte informații prețioase asupra regiunii Pontului Euxin. Menționăm, printre altele, descrierea fenomenului formării barei de nisip care avea să închidă golful Histriei și să sufocă activitatea portului. În general, valoarea informațiilor lui Polibiu este foarte valoroasă.

Un loc cu totul minor în izvoarele antice îl ocupă colaborarea militară și politică a orașelor grecești cu triburile băștinașe. Colaborarea trebuie să fi fost mult mai strînsă și mai organizată decît ne lasă să întrezărim momentul luptei orașelor grecești, conduse de Callatis, împotriva lui Lisimah, cînd Diodor din Sicilia înregistrează coaliția acestor orașe cu tracii și sciții (XIX, 73, 1 și următoarele). Rezistența eroică și dramatică a orașului Callatis, ca și coaliția în sine, a avut consecințe importante și pentru populația băștinașe. Căci lupta acesteia împotriva aceluiași monarh a fost ușurată, fără nici o îndoială, de acțiunea orașelor grecești ale căror interese economice erau legate de independența localnicilor.

Migrația celtilor, care a atins și teritoriul triburilor geto-dace și a cauzat serioase tulburări în lumea tracilor, este insuficient documentată de izvoarele literare în ceea ce privește ținuturile nord-dunărene. În adevăr, dacă urmările acestei migrații pentru regiunile balcanice — întemeierea statului de la Tylis și relațiile acestuia cu orașele grecești și cu tracii, pînă la desființarea lui de către băștinași — au reținut atenția scriitorilor antici (de ex. Polibiu), în schimb

efectele ei asupra populațiilor getice din stînga Dunării se reflectă extrem de puțin în lucrările lor. Singurul eveniment concret este anecdota lui Trogus Pompeius — Iustinus cum că «regele» Oroles (circa 200 î.e.n.) a pedepsit pe geții săi deoarece nu luptaseră cu vitejie contra *bastarnilor*. Despre aceștia din urmă se știe că erau o populație, probabil, germanică, locuind în teritoriile de la nord de Carpați, care, pentru a ajunge în contact cu geții, trebuie să fi fost antrenați de unul din grupurile celtice, ce au ocolit Carpații pe la nord și au coborît în Moldova către Dunărea de Jos. Geograful Ptolemeu va menționa în adevăr, în regiunea dinspre Prut și Nistru, tribul celtic al *britolagilor*. Bastarnii au lăsat și urme arheologice în Moldova, ca, de exemplu, la Poienești-Vaslui (vezi R. Vulpe, *Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R.*, vol. I, p. 213 și urm.). În cele din urmă s-au stabilit în regiunea de la gurile Dunării, unde s-au menținut mult timp sub numele de *peucini*, după numele insulei Peuce, și au dezlănțuit atacuri asupra orașelor grecești și a regiunilor trace. Atacurile lor au contribuit la decăderea Histriei, ale cărei interese în apele deltei Dunării au avut, desigur, de suferit și au obligat apoi pe romani să ia măsuri de siguranță ce se vor încheia cu cucerirea teritoriului Dobrogei.

Istoria triburilor geto-dace de la Dromichaites la Burebista este absentă din izvoarele literare antice. Se pare că după o perioadă de frământări provocate de migrația celtilor, perioadă în care au pătruns în cultura getică o serie de elemente celtice, geto-dacii s-au refăcut, pentru ca în vremea lui Burebista să asistăm la apariția statului sclavagist începător dac.

3. Înainte de a ne opri asupra istoriografiei epocii romane sînt necesare cîteva cuvinte despre evenimentele din Peninsula Balcanică, evenimente care au înrîurit și istoria geto-dacilor. În adevăr, pătrunderea romanilor în Peninsula Balcanică, cucerirea Macedoniei și transformarea ei în provincie romană au avut urmări deosebit de importante, mai întii pentru neamurile ilire și trace, apoi și pentru geto-daci. Prezența unei mari puteri extra-balcanice în spațiul tracic a rupt echilibrul de forțe din această parte a Europei, a provocat o regroupare a geto-dacilor direct amenințați și a dat loc la o serie de lupte crîncene care s-au încheiat, nu fără dificultăți chiar pentru formidabila putere romană, prin cucerirea și includerea teritoriilor acestor populații în statul roman.

Evenimentele din Peninsula Balcanică și-au găsit un ecou puternic în izvoarele antice. Spațiul de la nord de Dunăre, locuit de populații viguroase, active din punct de vedere militar, punînd în primejdie poziția romanilor în Balcani prin incursiunile lor de pradă, începe să intereseze și el pe autorii antici, cel puțin din punct de vedere etnografic. Interesul față de aceste populații era cu atît mai viu cu cît ele au fost antrenate în coaliții antiromane, așa cum se constată, de pildă, în timpul lui Mitridate. În acest sens apare justificată afirmația lui Strabon că «romanii au descoperit locurile de dincolo de Istru» nu ca urmare a unei preocupări științifice, ci ca rezultat al intereselor politice ale imperiului. Astfel, războaiele cu Mitridate pun pe romani în situația de a veni, pentru prima dată, în contact direct cu orașele grecești de pe țărmul tracic și getic al Mării Negre, aliate cu regele Pontului. Oștile romane supun aceste orașe în anul 71 î.e.n. (Apian). O inscripție găsită la Callatis conține un fragment din tratatul de «alianță» dintre aceasta și romani. În curînd, însă, orașele grecești, silit să suporte «alianța romană», se răscoală sub conducerea

Histriei și reușesc să înfrângă, în lupta din 61 î.e.n., pe guvernatorul C. Antonius Hybrida. Foarte important este faptul că histrienii au fost ajutați de bastarni (Dio Cassius) și de geții dobrogeni, cum pare a rezulta din informația că, în 28 î.e.n., steagul capturat de la romanii biruiți în anul 61 se păstra la *Genucla*, cetate a regelui get Zyraxes (Dio Cassius).

După înfrângerea lui Mitridate, în timp ce în Occident romanii cucereau Galia, geto-dacii reușeau să creeze în Carpați prima organizație statală care, sub conducerea lui Burebista, a devenit în câțiva ani o forță excepțional de puternică în sud-estul Europei. Este de la sine înțeles interesul pe care l-a trezit acest eveniment și explicabilă intenția lui Cezar de a nimici primejdia ce apărea la Dunăre (cf. Apian, XVII, 13, 36).

Din fericire, istoriografia antică a consemnat evenimentele din Dacia din această perioadă și ni le-a transmis prin opera lui Strabon. Lucrarea geografului Strabon este un izvor de o valoare excepțională pentru istoria geto-dacilor, atât prin seriozitatea informației, cât și prin amănuntele de ordin etnografic și geografic, ca și prin incursiunile pe care le face în istoria mai veche a populațiilor de la Dunărea de Jos. Opera reprezintă un rezumat critic și inteligent al istoriografiei mai vechi, la care se adaugă contribuția personală a marelui geograf antic asupra dacilor din vremea sa, cu precizări extrem de prețioase într-o serie de probleme.

Conform relatărilor lui Strabon, geto-dacii se învecinau cu suebii, teritoriul locuit de ei mărginindu-se la sud cu Istrul, iar la apus cu munții Pădurii Hercinice (VII, 1, 3; VII, 3). Ei erau de neam trac și locuiau pe ambele maluri ale Dunării, ca și *moesii*, numiți mai de mult *misi*, înregistrați și de Homer (VII, 3, 2). Despre traci în general, și despre geți în special, Strabon arată că ei trăiau în poligamie, reproducând un text al comicului Menandru. Rămâne neclar dacă poligamia era practică de toți sau numai de aristocrație, lucru ce pare mai probabil. Combătând părerea că termenul de «abioi», folosit de Posidoniu pentru o categorie a misilor numiți și «ctiști» și «capnoați» (= evlavioși), s-ar datora faptului că aceștia n-ar avea legături cu femei, Strabon îl explică prin religiozitatea cunoscută a geților, căreia i s-ar datora epitetul de «evlavioși». Chiar dacă argumentarea lui Strabon nu este suficient de convingătoare, ea arată, totuși, că și în această problemă, ca și în altele, el a încercat să-și spună părerea.

Deosebit de valoroasă din punct de vedere istoric este precizarea (VII, 3,12) că dacii și geții formau un singur popor, cele două denumiri referindu-se numai la așezarea lor în spațiul dunărean: geți — cei ce locuiau către Pontul Euxin; daci — cei ce locuiau spre apus, către Germania și izvoarele Istrului. Informația lui Strabon, confirmată indirect și de Criton, care și-a intitulat lucrarea sa *Getica*, deși se referea la daci, ca și de Dio Cassius, este menită a preciza știrea mai vagă a lui Iustin: «Daci quoque soboles Getarum. . .». Este clar că grecii au folosit termenul de geți, deoarece ei se refereau la triburile din răsăritul țării noastre, inclusiv cîmpia Munteniei, în timp ce scriitorii de limbă latină foloseau, de preferință, termenul de daci, interesul fiindu-le reținut de triburile din vestul Daciei, ca unele care ajunseseră să ocupe un loc proeminent în perioada expansiunii romane la Dunăre. Nu lipsește însă termenul de *getae* nici la scriitorii latini, ceea ce înseamnă că ei aveau convingerea identității dintre cei doi termeni.

Este greu să precizăm în ce măsură grecii cunoșteau triburile din vestul Daciei. Singura mențiune a lor, în izvoarele anterioare epocii romane, este numele de *Daus*, folosit ca denumire de sclav, alături de acela de *Geta*, în comedia antică (Menandru) și la Terențiu. Discutând proveniența sclavilor *daoi*, Strabon se pronunță, pe bună dreptate, împotriva părerii că ei ar fi provenit din Scitia (VII, 3, 12), pe motivul că *dauii sciți* ar fi trăit prea departe de lumea greacă pentru a se fi adus de acolo sclavi.

Informația că prin teritoriul dacilor curge riul *Marisos* (probabil Maris al lui Herodot, Mureșul de azi) ne ajută să înțelegem și mai precis așezarea dacilor. Problema apartenenței etnice a dacilor nu s-a pus pentru istoricii antici decât în momentul când dacii au preluat conducerea triburilor nord-dunărene, observându-se în acel moment că ei aparțin unei populații trace, locuind pe ambele maluri ale Dunării, însă mai ales la nordul fluviului, și putând fi denumiți fie geți, fie daci — numiri sub care se înțelege toată masa triburilor trace din regiunea carpato-danubiană. Principala indicație a identității dintre daci și geți o constituie unitatea limbii: « Dacii au aceeași limbă ca și geții », spune Strabon (VII, 3, 13).

Informațiile referitoare la alte populații ce locuiau teritoriul actual al R.P.R. sau teritorii vecine — *tirageți* (geții de la Tyras), *bastarnii-peucini*, *tribali*, *besi*, *trogloidiți* (sub *trogloidiți* sîntem înclinați a înțelege nu numele unui trib, ci o populație care trăia în locuințe săpate în pămînt, adică în bordeie) locuind « pe teritoriul ce se întinde mai sus de Callatis », iliri, celți din vecinătatea Daciei (*scordisci* și *teurisci*) — fac din lucrarea lui Strabon cel mai prețios izvor istoric asupra Daciei antice, ajuns pînă la noi.

Strabon n-a neglijat nici descrierea țărmului Mării Negre. În această problemă el a folosit bogata informație anterioară, dar a adăugat unele precizări importante. Astfel, despre Istros, colonie milesiană situată la 500 de stadii de « Gura Sacră », el arată că este un « orașel ». Termenul folosit de Strabon dovedește că Histria pierduse în vremea lui August însemnătatea și înflorirea de odinioară, realitate confirmată și de săpăturile arheologice. Tomis este menționat de asemenea ca un « orașel », spre deosebire de Callatis care continuă a fi o πόλις. Despre celelalte așezări grecești dintre Callatis și Byzantion, găsim la Strabon numeroase amănunte, fie cu privire la originea numelui lor — cum este, de exemplu, etimologia cuvîntului Mesembria, în componența căruia el arată că intră cuvîntul trac *bria*, însemnînd oraș —, fie de ordin istoric și topografie sau la fenomene naturale. Aflăm, de exemplu, că templul din Apollonia pontică a fost prădat de romani și că statuia zeului, sculptată de marele Calamis, a fost transportată la Roma de M. Lucullus și așezată pe Capitoliu, că o parte din orașul Bizone s-a scufundat în urma unor cutremure, și alte știri importante cu privire la orașele grecești de pe țărmul Mării Negre.

Opera lui Strabon este deosebit de prețioasă pentru știrile referitoare la evenimente istorice petrecute în decursul veacurilor pe teritoriul țării noastre. Numele de Scitia Minoră, cu care se desemna ținutul dintre Dunărea de Jos și mare, este explicat de geograful antic prin așezarea dincoace de Tyras și Istru a unor populații scitice (VII, 4, 5).

Expediția lui Alexandru din anul 335 î.e.n., conflictul dintre Lisimah și Dromichaetes dețin de asemenea un loc important în lucrarea lui Strabon, care aduce și unele informații ce nu apar în alte izvoare.

De o valoare inestimabilă sînt însă informațiile privind pe dacii din vremea lui Burebista. Fără Strabon și fără cunoscutul decret al dionisopolitanilor în onoarea lui Acornion, reconstituirea istoriei dacilor din acea perioadă ar fi de-a dreptul imposibilă. În lumina celor două izvoare amintite, faptele dacilor, ca și personalitatea conducătorului lor, apar într-o lumină suficient de clară. Este limpede că tocmai în acea epocă dacii au atins una din culmile puterii lor. Antecedentele marii «arhii» dacice realizată în timpul lui Burebista nu ne sînt destul de clare. Condiții interne favorabile triburilor ce locuiau în sud-vestul Transilvaniei, dezvoltarea forțelor de producție, legată, probabil, de metalurgia fierului care avea aici posibilități mai mari, ca și de exploatarea aurului, dublată de dezvoltarea relațiilor cu populațiile ilirice și celtice și de intensificarea comerțului cu orașele grecești de la Adria și cu romanii, ale căror monede au circulat și se găsesse în tezaure pe teritoriul Daciei, au fost factorii care au favorizat dezvoltarea într-un ritm mai accentuat a triburilor respective, avînd centrul în munții Orăștiei.

Este probabil să se fi alcătuit, încă înainte de Burebista, o uniune de triburi destul de încheată, care a constituit miezul statului începător dac. În acest sens există cîteva indicii. Înregistrarea unui conducător cu numele de *Rubobostes* (Trogus Pompeius, prologul cărții a XXXI-a), pe care C. Daicoviciu îl consideră anterior lui Burebista, ca și aceea a tatălui lui Burebista, ca predecesor al acestuia, în decretul care cinstește pe Acornion, sînt fapte deosebit de semnificative, care ne permit, și chiar ne obligă, să postulăm existența unei organizații anterioare lui Burebista și care i-a servit acestuia ca instrument al acțiunilor sale. Calități excepționale de organizator, o viziune clară a necesității consolidării statului începător dac în fruntea căruia ajunsese, poate prin moștenire, fac din Burebista o personalitate puternică. Procedeele folosite de el, anume exercițiile la care supune pe luptători, disciplina necesară unui stat, pe care o realizează cu colaborarea marelui preot Decaineos, reprezentantul zeului dar și membru proeminent al aristocrației ce se transforma în clasă dominantă, se soldează cu rezultate excelente (VII, 3, 11). În adevăr, prin atari procedee Burebista și-a pregătit o bază internă solidă, care i-a permis să pornească la marile cuceriri ce l-au făcut cunoscut în antichitate. Cuceririle sale s-au întins în răsărit pînă la Olbia (cf. Dion Chrysostomos), în sud-est pînă la Balcani și Marea Neagră unde au supus triburile locale și orașele grecești. În vest și sud-vest dacii au distrus triburile celtice, pe *boii* conduși de Crișairos, pe *teurisci* și alte triburi stabilite printre iliri și traci (Strabon, VII, 5, 2). Rezultatul acestor acțiuni a fost crearea unei mari stăpîniri (μεγάλη ἀρχή), Burebista devenind «primul și cel mai mare dintre regii traci de dincolo și de dincoace de Dunăre», cum se exprimă decretul lui Acornion din Dionysopolis.

Se înțelege că cuceririle din dreapta Dunării, chiar dacă nu atinseseră direct posesiunile romanilor, reprezentau motive de îngrijorare pentru aceștia. Crearea unei mari puteri în ținutul dunărean, comparabilă cu aceea lui Mitridate, era de natură să fie privită ca un pericol de clasă dominantă din Roma, cu atît mai mult cu cît, încercînd să se apropie de Pompei prin intermediul aceluiași Acornion din Dionysopolis, Burebista manifesta tendința de a se amesteca în conflictele interne ale statului roman. De aceea, preparativele lui Cezar împotriva dacilor, menționate de izvoarele antice, apar explicabile.

Moartea lui Cezar (44 î.e.n.) și, nu mult după aceea, a lui Burebista însuși, ucis și el în urma unei răscoale sau, mai degrabă, a unui complot din sânul aristocrației, urmată, la Roma, de alte lupte civile, iar în Dacia de dezmembrarea *arhiei* lui Burebista, au amânat pentru mult timp ciocnirea decisivă între daci și romani, care părea inevitabilă.

Asupra morții marelui conducător al geto-dacilor, Strabon ne informează că ea a fost cauzată de niște răsculați, fără să dea alte amănunte de natură să definească caracterul « răzvrătirii ». Probabil că uciderea lui Burebista a fost opera unei conjurații, în care rolul principal l-au avut șefii unor triburi obligate să suporte o dominație impusă cu armele. În adevăr, unirea realizată cu forța era intempestivă și nu putuse desființa particularismele tribale. Moartea violentă a lui Burebista a fost urmată de dezagregarea *arhiei* pe care o crease el. După relatările lui Strabon (VII, 3, 11), în deceniile următoare geto-dacii trăiau împărțiți în patru, apoi în cinci grupări distincte — în stînga Dunării, iar în dreapta, pe teritoriul Dobrogei de azi, în trei, fiecare cu conducătorul său (Roles, Dapys și Zyraxes, după cum ne informează Dio Cassius).

Ar fi deosebit de interesant de stabilit ce s-a întîmplat cu formațiunea moștenită de Burebista de la tatăl său. Întrucît aceasta avea o vechime mai mare și reprezentase sîmburele organizatoric al *arhiei* lui Burebista, considerăm că ea a dăinuit mai departe, consolidîndu-se neînterupt sub o serie de conducători, a căror ordine de succesiune nu rezultă clar din izvoare, pînă la Decebal¹.

Chiar în epoca dezmembrării, deși puterea lor decăzuse din pricina dezbinării interne și a acțiunilor romane din timpul lui August, Strabon arată că dacii erau în stare să pună pe picior de luptă patruzeci de mii de oameni (VII, 3, 12). Ei continuau să constituie un pericol pentru stăpînirea romană la Dunăre și o preocupare serioasă pentru conducerea imperiului. Poetii, printre care și Horațiu, se fac adeseori ecoul acestor preocupări. Izvoarele vorbesc de acțiuni ale unor regi, cum sînt Cotiso și Comosicus, în zona romană de la sud de Dunăre, acțiuni militare sau diplomatice, care tulburau tihna clasei dominante din Roma.

De o valoare unică pentru această perioadă este informația lui Horațiu cu privire la obștea getică (*Ode*, III, 24, 11—15). Poetul vorbește de o proprietate comună asupra pămîntului (*inmetata iugera*) și de obiceiul geților de a nu lucra doi ani la rînd același ogor. Este vorba, probabil, de proprietatea obștească asupra solului arabil, cu împărțiri periodice. Se pare deci că geto-dacii trecuseră la tipul de obște sătască.

Crearea provinciei Moesia marca stabilirea graniței romane pe linia Dunării. Aceasta a dus la ascuțirea conflictului dintre daci și romani. Dacii încearcă să acționeze, ca și în trecut, prin atacuri la sud de fluviu. Astfel L. An. Florus (IV, 12, 18) scrie că dacii din munți (*montibus inhaerent*) trec peste Dunărea înghețată și pustiesc teritoriul din apropierea fluviului. El adaugă că împăratul (August) i-a respins pe malul celălalt, punînd să se fortifice granița și întărind garnizoanele militare. Romanii, la rîndul lor, urmăresc să slăbească puterea de luptă a dacilor, organizînd în teritoriul inamic expediții care se soldează

¹ C. Daicoviciu, *L'État et la culture des Daces*, în *Nouvelles études d'histoire*, ed. Acad. R.P.R., Buc., 1955, p. 137, propune după Iordanes (Dion Chrysostomos) următoarea ordine: Decaîneos, Comosicus, Coryllus (Scorillo), Duras, Decebal.

cu înfringeri parțiale ale dacilor și cu strămutări de populații întregi pe malul drept al Dunării. O asemenea acțiune este expediția lui Aelius Catus în primii ani ai erei noastre (Strabon), care s-a încheiat cu strămutarea silită a cincizeci de mii de daci pe teritoriul imperiului. Împăratul August însuși înregistrează printre faptele sale memorabile înfrângerea și supunerea unor triburi dacice (*Res Gestae*, V, 30, 47—49). La aceste acțiuni se referă și C. Suetonius Tranquillus în biografia lui Augustus (*Divus Augustus*, XXI, 2).

Perioada care se întinde între data morții lui Augustus (anul 14 e.n.) și refacerea statului dac sub Decebal se caracterizează prin consolidarea treptată a stăpînirii romane asupra teritoriilor din dreapta Dunării, iar din partea dacilor prin atacuri inițiate de ei sau de alte populații, ca bastarnii și sarmații. Aceste acțiuni aveau și un caracter de pradă, dar ele urmăreau în primul rînd, cel puțin în ceea ce privește pe daci, slăbirea presiunii romane, întreținînd în același timp spiritul de rezistență al populațiilor trace și ilirice de la sud de Dunăre, supuse de romani.

Primii geți care și-au pierdut libertatea au fost cei din Sciția Minoră. Asupra condițiilor înfrîngerii și desființării de către M. Licinius Crassus, în anii 29—28 î.e.n., a organizațiilor conduse de către Dapyx și Zyraxes nu ni se păstrează nici un izvor contemporan. O descriere amănunțită și chiar dramatică a acestor evenimente ne-a lăsat istoricul Dio Cassius, însă nu cunoaștem sursa sa de informație. Teritoriul geților supuși atunci n-a fost anexat la imperiu, ci a fost înglobat în statul clientelar al tracilor odrisi. Asupra situației din acest colț de țară, în perioada stăpînirii odrisilor, dispunem, din fericire, de un izvor extrem de prețios: poeziile din exil ale lui P. Ovidius Naso (*Tristia* și *Ex Ponto*). Informațiile lui Ovidiu, deși conțin unele exagerări, sînt cu altă mai prețioase cu cît ele se datoresc unui martor ocular. Deosebit de valoroase sînt, de exemplu, știrile lui cu privire la etnografia acestui ținut. Din ele rezultă că masa populației sedentare rurale o formau geții, ca și în vremea lui Herodot. Alături de ei sînt înregistrați și *besi* traci, *sciți*, *sarmați* năvălitori, iar în orașele de pe litoral *grecii*. Între toți, însă, geții erau cei mai numeroși și locuiau nu numai pe teritoriul rural, ci chiar și în orașul Tomis.

Poetul a descris cu multă simpatie și cu accente patetice viața deosebit de grea a țăranilor băștinași. Era o viață plină de nesiguranță, veșnic amenințată de primejdiile ce veneau de dincolo de Dunăre, năvăliri furtunoase și cu efecte distrugătoare ale sarmaților, geților nord-dunăreni și bastarnilor, cărora statul odrisilor nu le putea face față. Ovidiu este de asemenea unicul scriitor care înregistrează luptele sîngeroase purtate în anii 12 și 15 e.n. pentru stăpînirea cetăților Aegyssus (Tulcea) și Troesmis (Iglița, raionul Măcin). Romanii au fost nevoiți să angajeze atunci propriile forțe pentru a restabili situația. Mai tîrziu, în anul 46 e.n., ei au pus capăt acestei stări de lucruri, anexînd teritoriul Sciției Minore și înglobîndu-l în provincia Moesia. Este un eveniment de o mare însemnătate pentru istoria poporului nostru. Teritoriul dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră a devenit un puternic bastion al imperiului și s-a menținut ca atare pînă la începutul secolului VII e.n.

În deceniile următoare, puterea romană s-a consolidat de-a lungul Dunării, reușind să respingă atacurile sarmaților și ale dacilor. Guvernatorii provinciei Moesia se ilustrează prin fapte de arme sau prin măsuri organizatorice despre care izvoarele literare vorbesc destul de puțin. Deficiența acestei categorii de

izvoare este, din fericire, suplinită de izvoarele epigrafice. Pe această cale aflăm, de exemplu, că legatul T. Plautius Silvanus Aelianus a executat, în timpul domniei lui Nero, o operație similară aceleia a lui Aelius Catus, strămutând pe teritoriul Moesiei o sută de mii de «transdanubiani».

Asupra luptelor din Tracia, care au dus la înfrângerea ultimelor rezistențe ale populației locale, istoricul P. Cornelius Tacitus ne-a lăsat o descriere de o forță și un dramatism impresionant (*Annales*, IV, 46—51). De asemenea, în *Historiae* (I, 79 și III, 46, 6) găsim două episoade din lupta pentru stăpânirea Dunării. Dar atît invazia roxolanilor din anul 69 e.n., cît și acțiunea dacilor, care, profitînd de slăbirea apărării Moesiei în cursul războiului civil izbucnit la moartea lui Nero, trecuseră Dunărea, luaseră cu asalt taberele trupelor auxiliare și se pregăteau să facă același lucru cu taberele legiunilor, au fost respinse și linia Dunării a fost fortificată din nou prin grija lui Vespasian, căruia i se datorește și înființarea flotei moesice: *classis Flavia Moesica*.

Unul din cele mai importante izvoare din secolul I. e.n. este opera lui Pliniu cel Bătrîn, o adevărată enciclopedie a cunoștințelor etnografice, geografice, istorice, ca și a plantelor din Moesia și soiurilor de pești ce trăiau în Marea Neagră. Descrierea Pontului și a orașelor de pe țărmul sîng al acestuia (IV, 12, 76), a lstrului cu gurile și populațiile respective (IV, 12, 78), a cerealelor și plantelor ce se cultivă în Tracia — griul de trei luni (XVIII, 7, 63), meiul (XVIII, 10, 100), castraveții din Moesia, care «*cum magnitudine excessere, pepones vocantur*» (XIX, 5, 65) — și a peștilor din Marea Neagră (IX, 15, 49), ale căror denumiri este însă greu să fie echivalate cu numele actuale, este de mare preț. Trebuie să menționăm în chip deosebit informațiile despre *Scythae aroteres* (scîții agricultori) din vecinătatea orașului Callatis, despre «*Peucini, Basternae, vecini cu daci*», ca și cele care privesc pe daci din spre Tisa, care, după așezarea iazigilor sarmați în cîmpie, au fost împinși de aceștia în munți și păduri, pînă la riul Pathissus (IV, 12, 80). Săpăturile arheologice ale lui M. Parducz au dovedit că în adevăr iazigii au găsit în momentul stabilirii lor în șesul Tisei o populație dacă. Din această cauză s-au iscat motive de conflicte între iazigi, sprijiniți de romani, și daci. Pliniu înregistrează și faptul că daci se tatuau. Căci numai așa putem interpreta știrea că daci își făceau semne pe corp cu anumite plante pentru înfrumusețare (XXII, 1, 2) și că «ei păstrează pînă la a patra generație semnele făcute pe braț» (VII, 11, 50).

Și Pomponius Mela este important pentru știrile pe care le dă despre Pontul Euxin — mai de mult Axeinos —, despre sarmați, traci (vînzarea fetelor la licitație, sacrificiul femeilor pe mormintul soților) etc., (II, 2, 16—21) și despre obiceiul tatuajului la agatirși (după «considerația de care se bucură fiecare de pe urma strămoșilor săi»).

Deosebit de prețioasă pentru lingvistică și botanică este lucrarea lui Dioscorides Pedanius în care sînt înregistrate numiri de plante medicinale în limba dacică cu echivalentul grecesc și latinesc. Cele 35 de numiri dacice, la care se vor adăuga altele de către Pseudo-Apuleius, constituie un lot important de cuvinte ce pot servi la studiul limbii dacilor.

Seria luptelor dintre daci și romani a fost redeschisă în timpul lui Decebal și Domițian. Luptele purtate în timpul lui Domițian reprezintă preludiul ultimului act al îndelungatului conflict dintre daci și romani. Atenția scriitorilor antici a fost din nou atrasă de problema Daciei. Evenimentele ce s-au succedat

la Dunăre, înfrîngeri și victorii alternative, urmate de expedițiile de cucerire ale lui Traian, se reflectă în lucrările antice, ajunse pînă la noi, în mod contradictoriu. Poeții contemporani cu Domițian, cînd fac simple aluzii la evenimențele de la Dunăre (cf. Silius Italicus), aduc laude excesive faptelor de arme ale împăratului și generalilor săi (P. Papinius Statius și, în deosebi, C. Valerius Martial). Judecînd după cele scrise de Martial, dacii înfrînți ar fi primit jugul pe grumazul lor, iar Domițian ar fi fost aclamat de Roma ca « neînvînsul », « dacicul » și « învingătorul Istrului ». Laudele exagerate aduse de aceste izvoare sînt însă contrazise de altele. În acest caz istoricul este obligat să procedeze cu multă precauție. Este limpede că el trebuie să elimine expresiile hiperbolice ale poezilor și să acorde prioritate altor izvoare, punînd temei pe cele care înfățișează evenimentele cu mai multă sobrietate. Totuși, informațiile poezilor nu pot fi eliminate în bloc, unele din ele conținînd știri veridice, verificabile prin alte izvoare. Martial, de pildă, povestește despre solia lui Diegis (Degis), fratele lui Decebal, la Domițian (*Epigrame*, V, 3, 1—6), care recunoaște pe Decebal ca rege al dacilor, punînd cununa pe capul fratelui acestuia (VI, 10, 7—8). Evenimentul este povestit și de Dio Cassius, izvor care nu e favorabil lui Domițian, ceea ce arată că informația este exactă. Cînd însă poetul adaugă că Diegis și-ar fi exprimat sentimentul de fericire deoarece vedea fața « zeului » — adică a împăratului — pe care Decebal l-ar fi cinstit de departe, este clar că el folosea un procedu obișnuit adulătorilor și ca atare amănuntul trebuie respins ca lipsit de valoare istorică.

Statius, la rîndul său, atribuie clemenței împăratului faptul că dacii n-au fost alungați din munții lor. Știrea este absurdă, mai ales cînd o serie de alte izvoare, printre care Pliniu cel Tânăr, Dio Cassius și alții arată că, dimpotrivă, Domițian a suferit înfrîngeri, că pacea a fost cumpărată, că dacii ajunseseră să trateze pe picior de egalitate cu romanii și că numai Traian a schimbat caracterul raporturilor cu dacii (Pliniu cel Tânăr, *Panegiricul*, XXX, 11, 4).

Lipsa de obiectivitate se manifestă însă nu numai la adulătorii lui Domițian, ci și la scriitorii partizani ai opoziției. Nu trebuie să uităm că, de pildă, Pliniu cel Tânăr, amic al lui Traian, a fost unul din scriitorii care a contribuit foarte mult la proasta reputație creată lui Domițian. Istoricul ce folosește izvoarele trebuie, deci, să fie cît mai atent la interpretarea justă a informațiilor. El trebuie să înțeleagă just pasiunile politice, sau de altă natură, ce se ascund în aprecierea faptelor lui Domițian sau ale altor împărați. După părerea noastră, romanii ezitau să lărgească limitele imperiului dincolo de Dunăre și de aceea Domițian a încercat să rezolve problema relațiilor cu dacii într-un mod onorabil pentru imperiu. Pacea încheiată cu Decebal era departe de a fi o pace « rușinoasă », deoarece punea Dacia în situație *clientelară*. Decebal devenea « socius et amicus Populi Romani » și, în această calitate, el primea ajutoare tehnice și financiare din partea imperiului. Soluția nu convenea însă clasei dominante, deoarece aceasta își fixase ca obiectiv cucerirea Daciei, sperînd să rezolve astfel criza modului de producție sclavagist care începuse.

Între izvoarele epocii asupra geto-dacilor, Dion Chrysostomos, ca unul ce a trăit fără voia lui printre geți, este vrednic de amintit pentru cîteva știri importante. Astfel el înregistrează cucerirea orașului Boristene de către geți, eveniment pe care îl plasează cu o sută cincizeci de ani în urmă, adică în vremea lui Burebista. Tot el menționează existența, la geți, a clasei aristocraților sub

numele de *pilophoroi* — știre reprodusă și de Iordanes —, ca și obiceiul tatua-jului la femeile gete.

Din nefericire, unul din momentele hotărâtoare ale istoriei Daciei, cucerirea acesteia de către romani, este văduvit de documentarea amplă pe care evenimentul o merita. Întimplarea a făcut ca lucrările capitale ce s-au scris asupra acestui subiect să nu fi ajuns până la noi. Ne referim mai întâi la memoriile lui Traian, intitulate, probabil, *De bello Dacico*, despre care aflăm numai dintr-un searbăd citat al lui Priscianus (VI, 13), reprodus în culegerea de față sub numele lui Traian.

Tot așa de regretabilă este pierderea *Geticelor* lui Criton. Autorul a însoțit pe Traian în expedițiile sale, în calitate de medic personal, și, judecând după puținele fragmente păstrate în *scolii*, el era înzestrat cu un ascuțit spirit de observație. Lui Criton îi datorăm câteva știri privitoare la poziția *pilophori*-lor (= pileaților), în fruntea cărora se găsea Decebal, în statul dac. Tot el arată (Suidas, s. v. *δεισιδαιμονία*) care era rolul religiei, mai bine spus al preoțimii, în menținerea autorității regelui, generalizare a unui fapt înregistrat de Strabon în legătură cu Decaincos.

Din cauza lipsei izvoarelor contemporane, cel mai amplu izvor al istoriei Daciei din epoca lui Decebal rămâne Dio Cassius, istoric din vremea Severilor, chiar ținând seama de faptul că nu dispunem decât de rezumatul lui Xiphilius. Dio Cassius, istoric conștiincios, corect, fără multă fantezie, a utilizat izvoare pe care noi nu le mai avem la dispoziție. Cu ajutorul știrilor transmise de el, istoricul are posibilitatea să reconstituie, măcar în linii mari, desfășurarea conflictului care s-a încheiat cu cucerirea Daciei. Tot Dio Cassius ne-a transmis singurul portret al lui Decebal din literatura antică, precum și o descriere a podului de la Drobeta, pe care autorul pare-se a-l fi vizitat pe când era guvernator în Panonia.

În secolele II—III e.n. genul istoric cunoaște o mare decadentă. Chiar în scrierile de alt caracter, evenimentele din Dacia ocupă un loc neînsemnat. Împrejurările grele pentru imperiu de la începutul domniei lui Hadrian — războiul din Dacia, atacurile iazigilor și roxolanilor — vor fi înregistrate de abia în lucrările din secolul al IV-lea. Singurul scriitor din secolul al II-lea care menționează aceste evenimente este M. Cornelius Fronto. El atribuie însă lui Hadrian nu numai intenția de a părăsi provinciile cucerite de Traian, dar afirmă chiar — greșit, dacă nu intenționat fals — că Hadrian ar fi înapoiat aceste teritorii, «Dacia și regiunile pierdute de părți». Informația este cu atât mai surprinzătoare, cu cât Fronto a trăit în epoca Antoninilor, când Dacia continua să aparțină imperiului. Dacă autorul s-a referit la ajustarea teritoriului provinciei dacice prin renunțarea la ocuparea efectivă a cîmpiei Munteniei și stabilirea de către Hadrian a limesului Daciei pe râul Olt, el a avut în parte dreptate. Formularea este însă de așa natură, încât se poate pune la îndoială autenticitatea pasajului respectiv.

Importante, dar extrem de sumare sînt știrile lui Dio Cassius asupra evenimentelor din Dacia în timpul domniei lui Marcus Aurelius și Commodus. Războiul cu marcomanii a avut repercusiuni și asupra situației din Dacia, însă din păcate ele se reflectă prea anemic în rezumatul lui Xiphilius.

Inviazia lui Tarbos în Dacia (LXXI, 11, 1), colonizarea unor grupuri de barbari (LXXII, 11, 4), apariția astingilor care atacă pe costoboci și provoacă o serie de tulburări la hotarele Daciei (LXXI, 12, 1), relațiile cu iazigii și permisi-

unea acordată acestora de a face comerț cu roxolanii prin provincia Dacia (LXXI, 19, 2), primirea, probabil în calitate de « coloni », pe teritoriul provinciei a 12 000 daci liberi, în timpul domniei lui Commodus (LXXII, 3, 3), sînt principalele știri pe care le găsim la Dio Cassius.

Din opera lui Pausania ne interesează relatarea despre invazia costobocilor, din vremea domniei lui M. Aurelius, cînd au ajuns pînă în Grecia, trecînd prin Moesia Inferior unde au provocat, cum aflăm din inscripții, mișcări ale dacilor supuși și exploatați de romani.

Singura lucrare valoroasă din secolul al II-lea este geografia lui Claudius Ptolemaeus. Operă erudită, sobră, lipsită de agrementele pe care le dau acestui gen descrierile sau anecdotele ce însoțesc alte lucrări ale epocii, ea este foarte prețioasă pentru geografia și etnografia Daciei. Lucrarea prezintă însă lipsuri și unele contradicții. Defectele ei provin din faptul că autorul a fost un învățat de cabinet, care n-a cunoscut realitățile de la Dunăre decît din lucrările predecesorilor săi Agrippa, Maximos din Tir și alții. Ptolemeu ne-a transmis totuși cea mai completă listă a triburilor de pe teritoriul Daciei, ca și o bogată listă a localităților mai de seamă — πόλεις — nu numai din provincia romană, dar și din teritoriile neocupate. Situația triburilor corespunde evident Daciei preromane. În lista « orașelor » găsim numai cîteva care aparțin sigur perioadei stăpînirii romane. În schimb numărul de localități dacice este foarte mare. Hotarele estice ale Daciei sînt puse o dată la fluviul Tyras, iar altă dată la Hierasos (Siret). Este evident că în primul caz el vorbește de Dacia preromană, în sens etnografic, iar în celălalt de hotarul estic al provinciei romane. Cu toate lipsurile și dificultățile ei, opera lui Ptolemeu rămîne un izvor neprețuit pentru istoria Daciei.

Istoria provinciei Dacia în secolul al III-lea c. n. este lipsită de o literatură contemporană. Din această cauză, una din perioadele cele mai zbuciumate ale istoriei romanității de la Dunărea de Jos nu poate fi reconstituită decît cu ajutorul izvoarelor epigrafice și arheologice. Pînă și retragerea stăpînirii romane din Dacia, un moment capital pentru soarta populației daco-romane, trebuie urmărită de abia în izvoarele serbede ale secolelor următoare. Scriitorii din secolele II—III, cu excepția celor deja menționați, dau multe informații disparate despre epocile mai vechi ale istoriei dacilor, despre religia geto-dacilor, despre obiceiuri ale tracilor și sciților, extrase din autori mai vechi. Ei nu aduc, în esență, nimic nou decît cîte un detaliu necunoscut din alți autori. Lucrările lor sînt pline de erudiție. Se cunosc și se reproduc știrile găsite la predecesori, dar nu se produce nici o operă de mare suflu. Astfel Arian, interesant pentru descrierea expediției lui Alexandru la Dunăre, este folositor și pentru descrierea țărmlui mării și a brațelor Dunării din al său *Periplus*. Descrierea insulei Peuce continuă să rămînă fantastică și legendară. La Lucian găsim știrea că sciții se împart în *pilophoroi* și *octapodes* (= cei cu opt picioare, mulțimea celor care posedă o căruță și doi cai). După el Zamolxis era un sclav din Samos fugit la traci. Fantastică și lipsită de valoare este știrea aceluiasi autor că dacii (geții) au fost distruși de Traian în așa măsură încît n-au rămas decît patruzeci de oameni.

Interesant amănuntul lui Polyainos că un fals dezertor cu numele de Seuthes a atras pe macedonenii lui Lisimah în locuri neprielnice, din care cauză au fost înfrinți de Dromichaites, dar cifra de 100 000 de oameni căzuți prizonieri împreună cu Lisimah este de domeniul fanteziei.

Din opera lipsită de valoare a lui Claudius Galenos cu privire la cauzele deosebirilor fizice între diverse populații, nu reținem decât știrea, copiată de la predecesori, despre sclavii daci și geți din comedia neo-atică.

Claudius Aelianus este interesant pentru detaliile asupra soiurilor de pești și asupra pescuitului în Dunăre (pescuitul cu boii, pe gheață). Vorbind de tracii, el îi califică de bețivi și arată că nu cunoștea scrisul.

Problema scrisului la tracii se pune și pentru geto-daci. Informația lui Claudius Aelianus, ca și a izvoarelor pe care le-a utilizat acesta, are nevoie de corectiv. În adevăr, tracii nu dispuneau, după toate probabilitățile, de un alfabet propriu, ceea ce nu însemnează însă că nu foloseau scrisul. Inscripția de pe inelul de la Erzerovo (R. P. Bulgaria) dovedește că ei întrebuințau alfabetul grecesc, iar inscripția pe piatră găsită în săpăturile de la Seuthopolis (R. P. Bulgaria) arată că scrierea greacă era folosită la curtea lui Seuthes. Este, prin urmare, probabil ca aristocrația tracică și, îndeosebi, preoțimea să îi cunoștea și folosea scrisul.

În ceea ce privește pe daci, situația pare a fi și mai complexă. Dio Cassius ne informează că burii au trimis lui Traian un mesaj scris pe un « burete », în limba latină. O stampilă imprimată pe un *dolium* descoperit în cetatea dacă de la Grădiștea-Muncelului poartă inscripția DECEBALUS PER SCORIOLO, tot în caractere latine. Se poate deduce din aceste două exemple că unii daci cunoșteau scrisul cu caractere latine și chiar limba latină. Și în acest caz este vorba de clasa aristocraților. Ambele știri se referă însă la epoca lui Decebal când influența culturală și politică romană asupra dacilor ajunsese la apogeu. În epoca lui Burebista nu este exclus să se fi utilizat, ca și la tracii balcanici, scrierea grecească. Apariția unor consonante grecești pe pietre din construcțiile de la Grădiște ar constitui dovada cunoașterii alfabetului grec. Cezar a înregistrat o situație analogă la gali (*De bello Gallico*, VI, XIV, 3) arătând că aceștia « *publicis privatisque rationibus, Graecis litteris utantur* ».

Herodian ne informează că « poporul dac se mai numește și *daos* », iar *Danubis*, și *Danusus*. La Artemidoros găsim știrea că geții aveau sclavi care erau tatuați, în timp ce la tracii se tatuau copiii de origine nobilă, știre ce vine în contradicție cu alte izvoare, care vorbesc de tatuarea femeilor nobile și la geți, ca și la tracii. Onomasticonul lui Pollux vorbește de o categorie de sclavi « vânduți pe sare ».

Dexip este valoros pentru menționarea atacului goților în Tracia, în timpul lui Decius.

C. Iulius Solinus reproduce, după alte izvoare, de exemplu după Pliniu cel Bătrîn, o serie de știri despre tracii, în legătură cu credința lor în nemurire, cu sentimentele de tristețe la naștere și de bucurie la moarte, vânzarea fetelor, cumpărarea de soți de către cele urite, beția cu semințe aruncate în foc etc. Este o lucrare de compilație din care reținem mai ales știrea că pământul Moesiei fusese numit de strămoși, « pe drept, hambarul lui Ceres », din cauza fertilității lui.

La Porphyrios găsim etimologia cuvintului Zalmoxis de la Zalmos = piele de urs. Autorul menționează și un al doilea sens arătând că unii îl traduc prin « bărbat străin ».

Paradoxographus Vaticanus ne transmite informația că geții întâmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și că îl amenință pe zeu trăgând cu arcul

apre cer. Sensul acestui obicei getic, menționat și de Herodot, ar putea constitui subiectul unei cercetări etnografice.

Printre ultimele lucrări incluse în volumul I al culegerii noastre se găsește și *Tabula Peutingeriana* deoarece, după C. Daicoviciu și Eug. Manni, ea reflectă situația de pe la anii 251—260 e. n., dată apropiată de evenimentul cu care se încheie o etapă importantă din istoria veche a poporului nostru, retragerea stăpînirii romane din Dacia.

La capătul acestei introduceri, rezultă că istoria Daciei preromane, ca și a provinciei romane nu se poate întocmi numai pe baza izvoarelor narative ajunse pînă la noi. Nici unul din popoarele locuind în spațiul carpato-dunărean n-a avut o literatură proprie. Din această cauză, informațiile privitoare la aceste populații sînt, în cea mai mare măsură, întâmplătoare, mai abundente în momentele cînd statele elenistice sau Imperiul roman au interese și acționează în ținuturile respective, aproape inexistente pentru celelalte perioade. Chiar după încadrarea Daciei în Imperiul roman, aceasta fiind o provincie situată la periferia celui mai vast stat creat în antichitate, referințele asupra evenimentelor interne lipsesc aproape cu totul din izvoarele vremii.

Într-o atare situație, istoricii trebuie să recurgă la izvoarele inepuizabile de caracter epigrafic și arheologic. Numai acestea din urmă îi pot ajuta să reconstituie liniile și ritmul de dezvoltare a societății băștinașe, viața reală în aspectele ei multilaterale și cu detaliile specifice condițiilor istorice locale.

Nu vrem să spunem, firește, că din cauza lipsurilor semnalate izvoarele narative devin de prisos. Dimpotrivă, utilizate cu discernămint și spirit critic, ele sînt foarte prețioase. Pentru a le pune însă în valoare, știrile ajunse pînă la noi trebuie să fie cunoscute în totalitatea lor, analizate și comparate unele cu altele. În al doilea rînd, ele se cer confirmate sau infirmate de celelalte categorii de izvoare. Numai utilizarea tuturor surselor existente duce la concluzii definitive. Sperăm că adunarea și publicarea la un loc a știrilor dispartate din operele scriitorilor antici va contribui la cunoașterea mai profundă a istoriei vechi a patriei noastre și va da prilej celor ce se interesează de această epocă să descopere fapte noi și să aducă interpretări mai juste în ceea ce privește evenimentele oglindite de multe ori insuficient în scrierile celor vechi.

Prof. GH. ȘTEFAN

Membru corespondent al Academiei R.P.R.

ABREVIERI

- DAICOVICIU, *Transylvanie*.
FGrHist
- FHG
- GGM
- Ist. Rom.*
- PATSCH, *Beiträge*
- PATSCH, *Kampf*
- PĂRVAN, *Getica*
- PGGF
- PIPPIDI, *Contribuții*
- RE
- RUSSU, *Rel. dac.*
- SCIV
- SHA
- STEIN, *Leg. Moes.*
- VULPE, *Dobroudja*
- C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945.
- Die Fragmente der griechischen Historiker* herausgegeben von Felix Jacoby. Weidmann, Berlin și Brill, Leiden, 1923 —.
- Fragmenta historicorum Graecorum...* indice plenissimo instruxerunt Car. et Theod. Müller. Vol. I—V, Firmin Didot, Paris, 1841—1870.
- Geographi Graeci Minores e codicibus recognovit...* Carolus Müllerus. Vol. I—II, Firmin Didot, Paris, 1855—1861.
- Istoria României. I. Comuna primitivă. Slavagismul. Perioada de trecere la feudalism*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960.
- C. PATSCH, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. V. Aus 500 Jahren vorrömischer und römischer Geschichte Südosteuropas. I. Teil: Bis zur Festsetzung der Römer in Transdanubien*, Viena, 1932 («Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Kl., Sitzungsberichte», 214. Bd., 1. Abh.).
- C. PATSCH, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. V. 2. Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan*, Viena, 1937 («Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Kl., Sitzungsberichte», 217. Bd., 1. Abh.).
- V. PĂRVAN, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926 («Academia Română. Mem. sect. ist.», III, t. III, mem. 2).
- Poetarum comicorum Graecorum fragmenta post Augustum Meineke recognovit et Latine transtulit F. H. Bothe*, Firmin Didot, Paris, 1855.
- D. M. PIPPIDI, *Contribuții la istoria veche a României*, Editura Științifică, București, 1958.
- Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* begründet von A. Pauly, neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll u.a., Stuttgart, 1896 —.
- I. I. Russu, *Religia geto-dacilor*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice“, Cluj, V (1944—1948), p. 61—139.
- Studii și cercetări de istorie veche*, București, 1950 —.
- Scriptores historiae Augustae* edidit Ernestus Hohl. Vol. I—II. Teubner, Leipzig, 1927.
- A. STEIN, *Die Legaten von Moesien*, Budapesta, 1940 (Dissertationes Pannonicae, I, 11).
- R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938 (Académie Roumaine. Connaissance de la terre et de la pensée roumaines. IV: *La Dobroudja*, p. 35—454).

**IZVOARE
PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI
I**

Ι. ΗΣΙΟΔΟΥ

ΘΕΟΓΟΝΙΑ

337—339. Τηθύς δ' Ὀκεανῷ Ποταμούς τέκε δινήεντας,
Νεῖλόν τ' Ἀλφειόν τε καὶ Ἑριδανὸν βαθυδίνην,
5 Στρυμόνα Μαίανδρόν τε καὶ Ἴστρον καλλιρέεθρον.

I. HESIOD

Originar din Cyme, situat pe țărmul egean al Asiei Mici, Hesiod a trăit în Askra din Beoția, probabil în secolul al VIII-lea î.e.n. A fost în tinerețe păstor și a cunoscut de aproape viața agricolă. Este autorul a două poeme didactice, intitulate *Teogonia* și *Munci și zile*.

Ediția: Hésiode, *Théogonie. Les travaux et les jours. Le bouclier*. Texte établi et traduit par Paul Mazon. Les Belles Lettres, Paris, 1928.

TEOGONIA

- 337—339. Tethys¹ a născut Oceanului fluviile cu valuri agitate:
Nilul, Alfeul, Eridanul cel adânc,
Strimonul, Meandrul și Istrul care curge frumos.

5

¹ Fiică a lui Uranos și Geeă, Tethys s-a căsătorit, potrivit mitologiei, cu fratele ei Oceanul și a dat naștere tuturor râurilor din lume.

II. ΑΡΚΤΙΝΟΥ

ΑΙΘΙΟΠΙΣ

Ἀμαζών Πενθεσίλεια παραγίνεται Τρωσὶ συμμαχήσουσα, Ἄρεως
μὲν θυγάτηρ, Θρᾶσσα δὲ τὸ γένος· καὶ κτείνει αὐτὴν ἀριστεύουσαν
6 Ἀχιλλεύς, οἱ δὲ Τρῶες αὐτὴν θάπτουσι. Καὶ Ἀχιλλεύς Θερσίτην
ἀναιρεῖ, λοιδορηθεὶς πρὸς αὐτοῦ καὶ ὄνειδισθεὶς τὸν ἐπὶ Πενθεσιλείᾳ
λεγόμενον ἔρωτα· καὶ ἐκ τούτου στάσις γίνεται τοῖς Ἀχαιοῖς περὶ τοῦ
Θερσίτου φόνου. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἀχιλλεύς εἰς Λέσβον πλεῖ, καὶ
θύσας Ἀπόλλωνι καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Λητοῖ καθαίρεται τοῦ φόνου
10 ὑπ' Ὀδυσσέως. . .

Τρεψάμενος δ' Ἀχιλλεύς τοὺς Τρῶας καὶ εἰς τὴν πόλιν συνεισ-
πεσὼν ὑπὸ Πάριδος ἀναιρεῖται καὶ Ἀπόλλωνος· καὶ περὶ τοῦ πτώ-
ματος γενομένης ἰσχυρᾶς μάχης Αἴας ἀνελόμενος ἐπὶ τὰς ναῦς
κομίζει, Ὀδυσσέως ἀπομαχομένου τοῖς Τρωσίν. Ἐπειτα Ἀντίλοχόν
15 τε θάπτουσι καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀχιλλέως προτίθενται· καὶ Θέτις
ἀφικομένη σὺν Μούσαις καὶ ταῖς ἀδελφαῖς θρηνεῖ τὸν παῖδα· καὶ μετὰ
ταῦτα ἐκ τῆς πυρᾶς ἣ Θέτις ἀναρπάσασα τὸν παῖδα εἰς τὴν Λευκὴν
νῆσον διακομίζει. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τὸν τάφον χώσαντες ἀγῶνα τιθέασι,
καὶ περὶ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων Ὀδυσσεὶ καὶ Αἴαντι στάσις ἐμπίπτει.

II. ARCTINOS

Poet fără importanță, despre care nu știm în ce timp a trăit. I se atribuie două poeme din ciclul epic homeric (*Etiopia* și *Cucerirea Ilionului*), precum și epopeea *Titanomahia*. De fapt ele sînt opere anonime, pe care mulți scriitori antici le citează fără autor.

Ediția: *Epicorum Graecorum Fragmenta* collegit Godofredus Kinkel, vol. I. Teubner, Leipzig, 1877, p. 32—33.

ETIOPIA

Amazoana Pentesileea, fiica lui Ares, de neam trac, sosește în ajutorul troienilor. Ea se luptă vitejește. Dar este ucisă de către Ahile și troienii o înmormîntează. Ahile omoară pe Tersit, deoarece este certat și ocărit de acesta 5 pentru iubirea sa față de Pentesileea. De aceea, între ahei se iscă o neînțelegere, pricinuită de uciderea lui Tersit. Apoi Ahile pleacă pe mare spre Lesbos, unde aduce jertfe în cinstea lui Apolo, Artemidei și a Latonei și este purificat pentru omorul său de către Odiseu. . . 10

După ce Ahile pune pe fugă pe troieni și pătrunde în oraș, este ucis de Paris și Apolo. În jurul leșului se încinge o luptă înverșunată. Aias îl ia și-l duce la corăbii, în vreme ce Odiseu ține piept troienilor. Apoi ei îl înmormîntează pe Antiloh¹ și expun cadavrul lui Ahile. Sosind Thetys², însoțită de 15 Muze și de surorile ei, își plînge copilul. După aceea Thetys răpește de pe rug pe fiul său și-l poartă³ în insula Leuce⁴. Aheii, făcîndu-i mormînt prin îngrămădirea pămîntului, rînduiesc în cinstea lui o întrecere, iar pentru armele sale se iscă o ceartă între Odiseu și Aias.

¹ Fiul lui Nestor.

² Mama lui Ahile.

³ Vezi Pindar, nota 20.

⁴ Vezi Arian, notele 31 și 32.

III. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ Ο ΚΕΙΟΣ

Fr. 114 (64). Ἡερίη Γεράνεια, κακὸν λέπας, ὤφελεν Ἴστρον
τῆλε καὶ ἐκ Σκυθέων μακρὸν ὁρᾶν Τάναιν.

III. SIMONIDE DIN CEOS

Născut în anul 556 î.e.n. în insula Ceos, Simonide a venit la Atena, apoi a petrecut un timp în Tesalia și a murit în Sicilia, în anul 468. Este unul dintre cei mai mari lirici greci. Din opera lui nu ni s-au păstrat decât fragmente.

Ediția: Th. Bergk-Ed. Hiller, în *Poetae Lyrici Graeci*, vol. III, Teubner, Leipzig, 1914.

Fr. 114 (64). O, Geraneia, împresurată de neguri, stîncă aducătoare de nenorociri, de ce n-a izbutit el să vadă¹ Istrul cel îndepărtat și Tanaisul cel lung, care vine de la sciți?

¹ Literal: « de ce nu a văzut ». Această epigramă funerară este închinată unui naufragiat, pe care poetul îl deplînge pentru călătoria lui nefericită pe mare.

IV. ΕΚΑΤΑΙΟΣ

Apud STEPH. BYZ. s. vv.

- 170 s. Κρόβυζοι· ἔθνος πρὸς νότον ἀνέμου
τοῦ Ἰστρου. Ἐκαταῖος Εὐρώπη.
ἐξ οὗ Κροβυζικὴ ἡ γῆ.
- 171 s. Τριξοί· ἔθνος πρὸς νότον Ἰστρου.
Ἐκαταῖος Εὐρώπη.
- 172 s. Ὀργάμη· πόλις ἐπὶ τῷ Ἰστρῳ. Ἐκα-
ταῖος Εὐρώπη.

IV. HECATEU

De neam nobil, Hecateu a trăit aproximativ între anii 550—470 î.e.n. și a luat parte la răscoala ioniană împotriva perșilor. A făcut călătorii lungi și a scris opere de istorie și geografie, din care nu ne-au rămas decât puține frânturi.

Ediția: FGrHist I, p. 28.

La STEPHANOS DIN BIZANȚ, sub cuvintele:

- Fr. 170 sub crobizi: Neam¹ la miazăzi de Istru. Hecateu, în *Europa*:
De unde pământul crobizilor. 5
Fr. 171 sub trizi: Neam² la miazăzi de Istru. Hecateu, în *Europa*.
Fr. 172 sub Orgame: Cetate³ lângă Istru. Hecateu, în *Europa*.

¹ Trib getic din Dobrogea.

² Alt trib getic din Dobrogea.

³ Probabil localitatea Argamum, de la capul Doloiman, care apare și la Procopius, *De aedificiis*, IV, 11, 20, (vezi *Ist. Rom.*, p. 259). Pentru săpăturile arheologice efectuate aici și care au dat la iveală doar materiale târzii, bizantine, vezi P. Nicorescu, în *În Memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 222 și urm.

Υ. ΑΙΣΧΥΛΟΣ

- Fr. 73. Τὸν Ἰστρον φησὶν ἐκ τῶν Ὑπερβορέων
καταφέρεισθαι, καὶ τῶν Ῥιπαίων ὄρων οὕτω
δὲ εἶπεν ἀκολουθῶν τῷ Αἰσχύλῳ ἐν
5 λυομένῳ Προμηθεῖ λέγοντι τοῦτο.
- Fr. 155. Ἰστρος τοιαύτας παρθένους ἐξεύχεται
τρέφειν.
- Fr. 198. Ἀλλ' ἰππάκης βρωτῆρες εὐνομοὶ Σκύθαι.

V. ESCHIL

Primul mare poet tragic atenian, Eschil s-a născut în jurul anului 525 î.e.n. și a murit pe la 456. A luat parte la luptele de la Maraton (480) și Salamina (479) împotriva persilor și a scris numeroase tragedii (66 de titluri cunoscute), din care nu ni s-au păstrat decât șapte.

Ediția: *Tragicorum Graecorum Fragmenta* recensuit Augustus Nauck. Editio secunda. Teubner, Leipzig, 1926.

- Fr. 73 Spune că Istrul de la hiperboreeni
și din munții Ripei¹ coboară. Așa
zicea el, urmînd pe Eschil,
care afirmase aceasta în *Prometeu descătușat*. 5
- Fr. 155 (din tragedia *Niobe*). Fluviul Istru se laudă că pe malurile lui cresc
asemenea fecioare².
- Fr. 198 (din tragedia *Prometeu descătușat*). Sciții cei cu pășuni frumoase,
mîncători de brînză din lapte de iapă.

¹ În antichitate se credea că munții Ripei se află în nordul Europei, pe teritoriul hiperboreenilor. Acești munți legendari — a căror localizare variază după autor — par a se fi întins, în tradiția antică, în spațiul dintre Ural și Britania. În fragmentul de față regăsim vechile informații ioniene (Hecateu) despre izvoarele Istrului, care s-ar găsi la neamurile celtice din Britania, considerate ca populații hiperboreene. Vezi RE, IA, col. 883—4.

² Amazoanele.

VI. ΠΙΝΔΑΡΟΥ

ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΩΝ

- Γ', 11-17 (19-29) . . . Κραίνων ἔφετμάς
 5 Ἡρακλέος προτέρας
 ἀτρεκῆς Ἑλλανοδίκας γλεφάρων Αἰ-
 τωλὸς ἀνὴρ ὑψόθεν
 ἀμφὶ κόμαισι βάλη γλαυ-
 κόχροα κόσμον ἐλαίας, τάν ποτε
 10 Ἰστρου ἀπὸ σκιαρᾶν πα-
 γᾶν ἔνεικεν Ἀμφιτρυωνιάδας,
 μῆμα τῶν Ὀλυμπίᾳ κάλλιστον ἀέθλων,
 δᾶμων Ὑπερβορέων πείσαις Ἀπόλλω-
 νος θεράποντα λόγῳ·
- 15 Γ', 25-28 (45-48). Δὴ τότε' ἐς γαῖαν πορεύεν* θυμὸς ὥρμα
 Ἰστρίην νιν· ἔνθα Λατοῦς
 ἵπποσόα θυγάτηρ
 δέξατ' ἔλθοντ' Ἀρκαδίας . . .
- Η', 48-49 (62-63) . . . Ξάνθον ἤπειγεν καὶ Ἀμαζόνας εὐίπ-
 πους καὶ ἐς Ἰστρον ἐλαύνων.

* πορεύεν Α (= Ambrosianus C 222): -ειν cett.

VI. P I N D A R

Cel mai de seamă poet liric al Tebei, Pindar a trăit între anii 518 și 438 î.e.n. Creația sa poetică cuprinde lirica corală cu subiecte foarte variate: imnuri, cântece de laudă în cinstea zeilor, glorificări ale învingătorilor la întrecerile panelenice (epinicii) etc. Nu ni s-au păstrat decât *Epiniciile*, rinduite în 4 cărți: *Olimpicele*, *Piticele*, *Nemeenele* și *Istmicele*.

Ediții: Pindare, [*Oeuvres*]. Texte établis et traduits par Aimé Puech, vol. I—IV, Les Belles Lettres, Paris, 1931; *Scholia vetera in Pindari carmina* recensuit A. B. Drachmann, vol. I—III, Leipzig, 1903—1910.

OLIMPICELE

III, 11—17 (19—29)... Îndeplinind poruncile ¹
străvechi ale lui Heracles,
dreptul Hellanodicas ² din Etolia 5
deasupra pleoapelor și în
jurul părului acelaia pune
podoaba verde de măsline, pe care
de la izvoarele umbroase ale Istrului
odinioară o adusese fiul 10
lui Amfitrion ³ — amintire strălucită a
întrecerilor din Olimpia —, și înduplecase prin vorbele sale norodul
hiperboreenilor ⁴, slujitori ai lui Apolo.

III, 25—28 (45—48). Atunci îl îndemnă inima ⁵
să plece spre țara istriană ⁶, unde-l primi fiica ⁷ Latonei, 15
zeița cea pricepută la mînatul cailor;
el venise din Arcadia...

VIII, 48—49 (61—63)... [zeul] ⁸ se îndreaptă spre Xanthos,
ducîndu-se la amazoanele cele dibace la călărie și spre Istru.

¹ După legendă jocurile olimpice au fost instituite de Heracles.

² Judecător la jocurile olimpice.

³ Heracles. Cf. scolia respectivă.

⁴ Populație mitică din nordul Europei, care apare în multe legende din ciclul lui Apolo.

⁵ Pe Heracles care, urmărind cerboaița cu coarnele de aur — cea de-a patra muncă a eroului —, se îndreaptă spre hiperboreeni.

⁶ Adică ținutul de unde izvorăște Dunărea (vezi Eshil, nota 1, dar cf. și scolia respectivă).

⁷ Artemis.

⁸ Apolo făcuse o profeție privitoare la Tracia.

ΠΥΘΙΟΝΙΚΩΝ

- Δ' 200...-206 (361-366) Σὺν Νότου δ' αὖραις ἐπ' Ἀξεί-
 5 νου στόμα πεμπόμενοι
 ἤλυθον· ἐνθ' ἄγνόν Ποσειδάωνος ἔσ-
 σαντ' ἐναλίου τέμενος·
 φοίνισσα δὲ Θρηϊκίων ἀγέλα ταύρων
 καὶ νεόκτιστον λίθων βομοῖο θέναρ.
 ὑπᾶρχεν

NEMEONIKΩΝ

- 10 Δ' 45...-50 (78-81)... Αἶας Σαλαμῖν' ἔχει πατρώαν·
 ἐν δ' Εὐξείνῳ πελάγει φαεννὰν Ἀχιλλεύς
 νᾶσον·

. SCHOLIA IN PINDARI CARMINA

Ad Olymp. III, 25a. Ἰστροῦ ἀπὸ σκιαρᾶν παγᾶν: τὰς πηγὰς
 15 τοῦ Ἰστροῦ ἐν Ὑπερβορείοις ὑποτίθεται. b. Ἰστρος δὲ ποταμὸς
 διὰ πολλῶν ἔθνων τῆς Εὐρώπης χωρῶν· ἔχει δὲ τὰς πηγὰς ἐν τῇ
 τῶν Ὑπερβορέων χώρᾳ· ὅς νῦν Δάνουβις λέγεται. c. Σκιεράς δὲ
 φησι πηγὰς ἦτοι τὰς βαθείας ἢ τὰς σκιαζομένας τῇ περὶ αὐτὰς τῶν
 ἐλαιῶν φυτεία.

20 Ad Olymp. III, 45e. Θυμὸς ὄρμαινεν: διὰ τοῦτο προεθυμήθη
 παραγενέσθαι· εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν Σκυθίαν·
 ἐν ἣ Σκυθία ἢ Ἀρτεμις αὐτὸν ὑπεδέξατο ἐλθόντα, ἡνίκα αὐτὸν
 τοῖς προστάγμασι καὶ ταῖς ἀγγελίαις τοῦ Εὐρυσθέως ὑπουργεῖν ἢ
 πατρὸς ἀνάγκη παρεσκεύαζεν ἐπὶ τῷ τὴν ἔλαφον ἀγαγεῖν, ἣν ποτε
 25 ἢ Ταυγέτη ἀνέθηκε τῇ Ὀρθωίᾳ Ἀρτέμιδι.

Ad Olymp. III, 46a. Ἰστρίαν νιν: ἐὰν διὰ δύο νν, Ἰστρίαν νιν,
 τὴν Σκυθίαν ἀκουστέον. ἔνθα ἢ Ἰστρία Ἀρτεμις αὐτὸν, τὸν Ἡρακλέα,
 ὑπεδέξατο. Ἰστρία δὲ ἢ Ἀρτεμις ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ, ὃν περιοι-
 30 κοῦσιν αἱ Ἀμαζόνες, αἱ τιμῶσι μάλιστα τὴν θεὸν, ἢ ἀπὸ Ταύρων
 ἢ Ἀρτεμις. τοὺς δὲ ἀναγινώσκειν Ἰστριαν, ἢ τὴν Ἰστριαν γῆν.

PITICE

IV, 200...—206 (361—366). Conduși de suflarea vîntului Notos⁹, ei¹⁰ au venit la gura¹¹ mării neospitaliere¹².

Aici au închinat un lăcaș neprihănit
lui Poseidon, zeul mării.

În locul acela au găsit o cireadă roșie de tauri traci
și temelia de curînd clădită a unui altar de piatră.

5

NEMEENELE

⁹ IV, 45...—50 (78—81)... Aia sare Salamina moștenire de la tatăl său. 10
În Pontul Euxin, Ahile locuiește într-o strălucitoare¹³
insulă.

SCOLII LA PINDAR

La *Olimpice*, III, 25a. De la izvoarele umbroase ale Istrului. Izvoarele Istrului sînt presupuse în ținutul hiperboreenilor¹⁴. b. Fluviul Istru curge prin 15
ținuturile multor neamuri ale Europei și își are izvoarele în țara hiperboreenilor. El se numește acum Danubis. c. Poetul numește umbroase izvoarele, fie pentru că sînt adînci, fie pentru că sînt umbrite de vegetația măslinilor din jurul lor.

La *Olimpice*, III, 45e. Îl îndemna inima. De aceea Heracles dorea să ajungă 20
pe pămîntul fluviului Istru în Scitia¹⁵ unde l-a primit Artemis, cînd Necesitatea, căreia se supunea tatăl său, îl făcuse a da ascultare poruncilor și solilor lui Euristeus, spre a duce cerboaca închinată odinioară de către Taigeta¹⁶
zeiței Artemis Orthoia. 25

La *Olimpice*, III, 46a. Ἰστροῦν νῦν: dacă scriem cu doi νν, Ἰστροῦν νν trebuie să înțelegem Scitia, unde istriana Artemis l-a primit pe Heracles. Artemis este numită istriana, fie după Istru, în jurul căruia locuiesc amazoanele, care o cinstesc mult pe zeiță, fie după tribul scitic al taurilor¹⁷, care locuiesc în preajma 30
Istrului și care, de asemenea, o cinstesc pe Artemis¹⁸. Unii citesc istriana, înțelegînd « în țara istriiană ».

⁹ Vînt de sud.

¹⁰ Argonauții. Cf. Apollonios din Rodos, IV, 298 și urm.

¹¹ Bosporul.

¹² Marea Neagră. Cf. Strabon, VII, 3, 6.

¹³ Leuce, vezi Arian, notele 31 și 32.

¹⁴ Vezi nota 4.

¹⁵ Această este o interpretare tîrzie, vezi nota 6.

¹⁶ Fiica titanului Atlas, una din Pleiade.

¹⁷ Populație din Crimeea. Reprezentanți resturi ale cimerienilor sau poate rămășițe preindoeuropene (vezi N. N. Pogrebova în *Состояние проблем скифо-сарматской археологии к конференции Инст. Ист. Мат. Культ., Москва, 1954*) la care s-a păstrat obiceiul jertfelor umane.

¹⁸ Un cult barbar local, cu sacrificii umane, care a fost asimilat de greci cu cel al zeiței Artemis.

εἰς τὴν Σκυθίαν ὁ θυμὸς αὐτὸν παρώρμησεν. Ἀρίσταρχος· εἰς τὴν γῆν ἔλθεῖν, ὅπου αὐτὸν ἡ Ἰστρία Ἀρτεμις ὑπεδέξατο. δηλοῖ δὲ πάλιν τὴν εἰς Ὑπερβορέους ἐπὶ τὰς τοῦ Ἰστρου πηγὰς ἄφικε· ἐκεῖ γὰρ οὕτως τιμᾶται ἡ Ἀρτεμις ὅτι μάλιστα ἐκεῖ ἀπὸ Ταύρων
 5 τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνους. ἔνιοι δὲ καὶ β' νη γράφουσι καὶ τὸν λόγον ἀπευθύνουσιν οὕτω· τότε δὴ ὁ θυμὸς παρώρμησε τὸν Ἡρακλέα ἐπὶ τὴν Ἰστρίαν γῆν πορεύεσθαι.

Ad. Nem. IV, 79a. Ἐν δ' Εὐξείνῳ πελάγει· πᾶν τὸ γένος τῶν Αἰγινήτων ὑμνεῖ, ὅτι πολλῶν τόπων ὑπῆρξεν. ἔστι δὲ τις ἐπὶ τοῦ
 10 Εὐξείνου πόντου καλουμένη Λευκὴ νῆσος, εἰς ἣν δοκεῖ τὸ Ἀχιλλέως σῶμα ὑπὸ Θέτιδος μετακεκομίσθαι· καὶ δρόμους τινὰς δεικνύουσι διὰ τὰ τοῦ ἥρωος γυμνάσια. ὁ δὲ Πίνδαρος φαεινὰν νῆσον τὴν Λευκὴν μεταληπτικῶς δὲ φησι· φαεινὸν γὰρ τὸ λευκόν ἐστὶ. Λευκὴ δὲ καλεῖται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐννεοσσευόντων ὀρνέων [ἦτοι ἐρωδιῶν]· φαντα-
 15 σίαν γὰρ τοιαύτην τοῖς πλέουσι παρέχει. ἄλλως. τὴν λεγομένην Λευκὴν ἀκτὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ἐν ᾗ πλείστοι ἐρωδιοὶ φαινόμενοι ἐκεῖθεν τοῖς πλέουσι μηνύουσιν αὐτήν. αὕτη καλεῖται καὶ Ἀχιλλέως δρόμος, ἐπειδὴ μνηστευομένου τοῦ Ἀχιλλέως τὴν Ἰφιγένειαν ἀχθεῖσάν τε διὰ τὴν αὐτοῦ πρόφασιν εἰς Αὐλίδαν, γενομένης
 20 ἀπλοίας τοῖς Ἑλλησιν εἰς Ἴλιον ἠθέλησαν σφαγιάσαι ὑπὲρ εὐπλοίας, καὶ τῆς Ἀρτέμιδος αὐτὴν ἀρπασάσης καὶ ἐπὶ Ταύρους τῆς Σκυθίας τόπον ἀγαγούσης ἐπεδίωκεν ἐρῶν ὁ Ἀχιλλεὺς, καὶ συνηκολούθησε μέχρι ταύτης τῆς νήσου τῆς λεγομένης Λευκῆς.

Inima îl îndemna spre Sciția. Aristarh ¹⁹ explică astfel: Să meargă în pământul unde l-a primit istriana Artemis. Poetul arată din nou sosirea la hiperboreeni, la izvoarele Istrului, căci în chipul acesta Artemis este cinstită îndeosebi acolo de către tribul scitic al taurilor. Unii scriu cu doi vv și explică expresia poetului 5 astfel: Atunci inima l-a îndemnat pe Heracles să se ducă în țara istriană.

La *Nemeene*, IV, 79a. În Pontul Euxin poetul cîntă tot neamul eginetilor, pentru că a stăruit în multe locuri. Există o insulă în Pontul Euxin numită 10 insula Albă, unde se pare că a fost transportat trupul lui Ahile de către Thetys ²⁰. Unii arată și niște locuri de alergare pentru exercițiile gimnastice ale eroului. Iar Pindar a numit în chip metaforic insula Albă — insula cea strălucitoare, deoarece culoarea albă este strălucitoare. Ea poartă numele de Albă din pricina multimei păsărilor [bitlani], care își fac acolo cuiburi. Căci navigatorilor le 15 apare albă. Altă explicație: țărmul numit alb, din Pontul Euxin, pe care apar mulți bitlani, face insula să pară navigatorilor albă. Ea se mai numește și « Locul alergării lui Ahile » ²¹. Ahile voia să ia de soție pe Ifigenia și aceasta fusese adusă pentru el în Aulida, după ce grecii nu avuseseră condiții prielnice de navigație spre Ilion și voiseră s-o înjunghie ²² pentru o bună plutire; Artemis 20 însă a răpit-o ²³ și a dus-o în Taurida, regiune a Sciției; iar Ahile, care o iubea, a însoțit-o pînă în această insulă numită Albă.

¹⁹ Celebru filolog alexandrin din secolul al II-lea î.e.n.

²⁰ După legende posthomerece, eroul grec a fost răsplătit pentru curajul lui să trăiască fericit pe insula Leuce, unde se căsătorește cu Ifigenia, Medeea sau Elena.

²¹ Confuzie cu 'Αχιλλέως δρόμος, o peninsulă de la gurile Niprului, vezi Arian, nota 30.

²² Spre a îndupleca pe zeița Artemis care, de supărare împotriva lui Agamemnon, oprirea vânturile.

²³ Fiindcă nu fusese de acord cu această jertfă.

VII. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

- 1227 -1229. Οἶμαι γὰρ οὐτ' ἂν Ἰστρον οὔτε Φᾶσιν ἂν
νίψαι καθαρυῶ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα
δ κεῦθει...
- Fr. 432. Σκυθιστὶ χειρόμακτρον ἐκδεδαρμένος
- Fr. 503—508. ΣΚΥΘΑΙ.
- Fr. 523. Ἥλιε, φιλίπποις Θρηξὶ πρέσβιστον σέλας.
- Fr. 547. Καὶ Χαρναβῶντος ὃς Γετῶν ἄρχει τὰ νῦν.

VII. SOFOCLE

Al doilea mare tragic grec a trăit la Atena între anii 497 și 405 î.e.n. Sofocle a luat parte activă la viața statului, fiind și strateg între anii 441—439. El a îmbunătățit tehnica tragediei, sporind numărul actorilor și al participanților la cor. Din tragediile lui s-au păstrat în întregime șapte.

Ediții: Sophocle, [*Oeuvres*].—Text établi et traduit par Paul Masqueray, vol. I—II, Les Belle Lettres, Paris, 1929—1934; *Tragicorum Graecorum Fragmenta* recensuit Augustus Nauck. Editio secunda, Teubner, Leipzig, 1926.

EDIP REGE

1227—1229. De bună seamă, cred că nici Istrul, nici Phasis-ul nu ar putea spăla, purificând-o, această casă¹. Atît de multe [nelegiuri] ascunde ea.

Fr. 432. (din tragedia *Oinomaos*). Cu pielea capului jupuită cu păr cu tot, ca ștergar, după chipul scitic².

Fr. 503—508. (din tragedia:) *Sciîi*.

Fr. 523. (din tragedia *Tereu*³.) O, Soare, luminează prea cînstită de tracii iubitori de cai!

Fr. 547. (din tragedia *Triptolem*⁴.) Și Charnabon, care în timpurile de față domnește peste geți⁵.

¹ Familia Labdacizilor, din care făcea parte Edip.

² Cf. Herodot, IV, 64.

³ Rege mitologic trac, care trece drept fiul lui Ares.

⁴ Rege mitologic din Eleusis, care primise de la zeița Demeter un car tras de doi dragoni înaripați, cu care cutreiera lumea semănînd pretutindeni boabe de grîu.

⁵ Pasajul consemnează cea mai veche mențiune a geților. Nu putem ști însă dacă este vorba despre triburi de la nordul sau sudul Dunării.

VIII. ΕΛΛΑΝΙΚΟΥ

ΚΤΙΣΕΙΣ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ

Fr. 66. Athenaios X, 447 c. Ἑλλάνικος δ' ἐν Κτίσεσι καὶ ἐκ ῥιζῶν, φησι, κατασκευάζεται τὸ βρῦτον φράφων ὧδε· «πίνουσι δὲ βρῦτον
 5 ἐκ τινῶν ῥιζῶν, καθάπερ οἱ Θραῖκες ἐκ τῶν κριθῶν».

ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΝΟΜΙΜΑ

Fr. 73. PHOT. SUID. s. Ζάμολξις (ET. M. 407, 45). Πυθαγόραι
 δουλεύσας, ὡς Ἡρόδοτος τετάρτῃ (95), Σκύθης, ὃς ἐπανελθὼν
 ἐδίδασκε περὶ τοῦ ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν. Μνασέας(ν) δὲ παρὰ
 10 Γέταις τὸν Κρόνον τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν. Ἑλλάνικος
 ἐν τοῖς Βαρβαρικοῖς Νομίμοις φησὶν ὅτι Ἑλληνικός τε γεγωνὶς
 τελετὰς κατέδειξε Γέταις τοῖς ἐν Θράκῃ, καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐτ' ἂν αὐτὸς
 ἀποθάνοι οὐθ' οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔξουσιν πάντα τὰ ἀγαθὰ· ἅμα δὲ
 ταῦτα λέγων οἰκοδόμει οἶκημα κατάγειον. ἔπειτα ἀφανισθεὶς αἰφνί-
 15 διον ἐκ Θραϊκῶν ἐν τούτῳ διηιτᾶτο. οἱ δὲ Γέται ἐπόθουν αὐτόν.
 τετάρτῳ δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται, καὶ οἱ Θραῖκες αὐτῷ πάντα ἐπι-
 στευσαν. λέγουσι δὲ τινες ὡς ὁ Ζάμολξις ἐδούλευσε Πυθαγόραι
 Μνησάρχου Σαμίῳ καὶ ἐλευθερωθεὶς ταῦτα ἐσοφίζετο. ἀλλὰ πολὺ
 20 πρότερός μοι δοκεῖ ὁ Ζάμολξις Πυθαγόρου γενέσθαι. ἀθανατίζουσι
 δὲ καὶ Τέριζοι καὶ Κρόβυζοι, καὶ τοὺς ἀποθανόντας ὡς Ζάμολξιν
 φασιν οἶχεσθαι, ἥξειν δὲ αὖθις· καὶ ταῦτα αἰεὶ νομίζουσιν ἀληθεύειν.
 θύουσι δὲ καὶ εὐωχοῦνται ὡς αὖθις ἥξοντος τοῦ ἀποθανόντος.

VIII. HELLANICOS

S-a născut la Mitilene și a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., fiind ceva mai tânăr decît Herodot. Hellanicos a adunat mituri și legende, pe care le-a rînduit în mai multe scrieri, fie după genealogii, fie după ținuturi și epoci. Un loc deosebit, pentru istoria țării noastre, îl are opera sa numită *Obiceiuri barbare*, în care a cules știri despre traiul populațiilor negrecești. Din toate scrierile sale s-au păstrat doar cîteva frînturi

Ediția: FGrHist, I, p. 125—126.

ÎNTEMEIERI DE NEAMURI ȘI ORAȘE

Fr. 66, Athenaios X, 447 C. Hellanicos în opera *Intemeieri* spune că berca se pregătește din rădăcini, scriînd astfel: «Ei beau bere făcută din niște rădăcini, întocmai ca tracii care beau bere pregătită din orz».

5

OBICEIURI BARBARE

Fr. 73. PHOT. SUID., la Zamolxis (ET. M. 407, 45). Scitul fiind robul lui Pitagora — cum ne povestește Herodot în cartea a IV-a (95) —, înapoiindu-se la el în țară a dat învățăături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. Mnaseas spune că la geți este cîstit Cronos și că el poartă numele Zamolxis¹.

Hellanicos în *Obiceiuri barbare* zice că [Zamolxis] a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spunea că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pămînt, apoi — dispărînd pe neașteptate din ochii tracilor — a trăit într-însa. Iar geții îi duceau dorul. În al 15

patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea. Povestesc unii că Zamolxis a fost rob la Pitagora, fiul lui Mnesarchos, din Samos. Eliberat, a născocit aceste lucruri. Dar mi se pare că Zamolxis a trăit cu mult înaintea lui Pitagora. Cred în nemurire și terizii și crobizii. Ei spun că cei morți pleacă la Zamolxis și că se vor reîntoarce. Din totdeauna ei au crezut 20 că aceste lucruri sînt adevărate. Aduc jertfe și benchetuiesc ca și cum mortul se va reîntoarce.

¹ Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 84—102.

ΙΧ. ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Fr. 174 Clem. Alex. Strom. V, 8, 44. (2). φασὶ γοῦν καὶ Ἰδανθούραν
 τῶν Σκυθῶν βασιλέα, ὡς ἱστορεῖ Φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρείωι
 διαβάντι τὸν Ἰστρον πόλεμον ἀπειλοῦντα πέμψαι σύμβολον ἀντὶ
 5 τῶν γραμμάτων μὺν βάτραχον ὄρνιθα ὀιστὸν ἄροτρον. (3). ἀπορίας
 δὲ οὐσης οἷα εἰκὸς ἐπὶ τούτοις Ὀροντοπάτας μὲν ὁ χιλιάρχος ἔλεγεν
 παραδῶσειν αὐτοὺς τὴν ἀρχήν, τεκμαιρόμενος ἀπὸ μὲν τοῦ μυδρ
 τὰς οἰκῆσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βατράχου τὰ ὕδατα, τὸν ἀέρα τε ἀπὸ τῆς
 ὄρνιθος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀιστοῦ τὰ ὄπλα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἄρότρου τὴν χώραν.
 10 (4.) Ξιφόδρης δὲ ἔμπαλιν ἡρμήνευσεν. ἔφασκεν γάρ· «ἐὰν μὴ ὡς
 ὄρνιθες ἀναπτῶμεν ἢ ὡς μῦες κατὰ τῆς γῆς ἢ ὡς οἱ βάτραχοι
 καθ' ὕδατος δύνωμεν, οὐκ ἂν φύγοιμεν τὰ ἐκείνων βέλη· τῆς γὰρ
 χώρας οὐκ ἐσμεν κύριοι».

IX. FERECIDE DIN ATENA

A fost unul dintre primii prozatori atenieni; în jurul anului 454 î.e.n. a scris o lucrare, în zece cărți, numită *Genealogii*, în care înfățișa miturile privitoare la nașterea zeilor și a familiilor nobile. Din această operă plină de fantezie s-au păstrat numai câteva frânturi.

Ediția: FGrHist, IA, p. 102.

Fr. 174. Clem. Alex. *Strom.*, V, 8, 44; (2) Se spune că și Idanthuras¹, regele sciților, după cum povestește Ferecide din Syros², a trimis ca simbol, lui Darius, care trecuse Istrul și amenința cu război, în loc de scrisoare, un șoarece, o broască, o pasăre, o săgeată și un plug³. (3) Toți erau încurcați — cum 5 era și firește — în privința înțelesului acestor simboluri; cel mai mare general, Orontopatas, spunea că sciții vor preda puterea, tâlmăcind șoarecele prin locuințe, broasca prin ape, pasărea prin aer, săgeata prin arme și plugul prin ținutul lor. (4) Xiphodres, în schimb, a dat alt înțeles. El a spus: « Dacă nu ne vom înălța 10 în văzduh ca păsările, ori nu ne vom ascunde ca șoarecii sub pământ, ori ca broaștele în apă, nu vom putea scăpa de săgețile lor, căci nu sîntem stăpîni în această țară ».

¹ Cf. Herodot, IV, 126.

² Ferecide din Syros a trăit și a scris pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. Autorul îl confundă în cazul de față cu Ferecide din Atena.

³ Cf. Herodot, IV, 131.

Χ. ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

II, 33. Ὁ Νεῖλος... τῷ Ἰστρῷ ἐκ τῶν ἴσων μέτρων ὁρμᾶται.
Ἰστρος τε γὰρ ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος
5 ῥέει μέσσην σχίζων τὴν Εὐρώπην... τελευτᾷ δὲ ὁ Ἰστρος ἐς θάλασσαν
ῥέων τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου διὰ πάσης Εὐρώπης, τῇ Ἰστρίην
οἱ Μιλησίων οἰκέουσι ἄποικοι.

II, 34. ὁ μὲν δὲ Ἰστρος, ῥέει γὰρ δι' οἰκευμένης, πρὸς πολλῶν
γινώσκεται... ἡ δὲ Σινώπη τῷ Ἰστρῷ ἐκδιδόντι ἐς θάλασσαν
10 ἀντίον κεῖται.

IV, 1. Μετὰ δὲ Βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ
Δαρείου ἔλασις. ἀνθεούσης γὰρ τῆς Ἀσίης ἀνδράσι καὶ χρημάτων
μεγάλων συνιόντων ἐπεθύμησε ὁ Δαρεῖος τείσασθαι Σκύθας, ὅτι

X. HERODOT

Născut la Halicarnas, în Asia Mică, în jurul anului 484 î.e.n., Herodot a trăit un timp în Samos, apoi la Atena, unde l-a cunoscut de aproape pe Sofocle. A luat parte în anul 444 la întemeierea coloniei Thurioi din sudul Italiei și se pare că a murit chiar acolo, cam pe la anul 425. Există însă și argumente care îndeamnă să se creadă că Herodot s-a întors totuși la Atena. Pentru opera sa de istorie, el s-a pregătit multă vreme, prin cercetări și călătorii îndepărtate. A străbătut Asia până la Ecbatana, în Persia, și Egiptul până la Elefantina; a cunoscut coasta răsăriteană a Mediteranei până la Gaza și Tir, iar cea de sud până la Cirene; în nord a ajuns până la Olbia și chiar până în Bosporul cimerian. Astfel Herodot a fost unul dintre primii istorici greci care a avut prilejul să se informeze direct și ne-a transmis știri foarte prețioase despre ținuturile locuite de traci și sciți, despre felul lor de luptă, precum și despre traiul și credințele lor. *Istoriile* sale, care numără 9 cărți, sînt rezultatul unor cercetări întinse și de aceea se și intitulează în original: *Ἱστορίης ἀπόδεξις*, adică *Expunere asupra cercetărilor făcute*. Dintre logografii mai vechi el a folosit pe Hecateu, Xanthos și Hellanicos.

Ediția: Hérodote, *Histoires*. Texte établi et traduit par Ph.-E. Legrand, vol. I—X + index, Les Belles Lettres, Paris, 1932—1958.

ISTORII

II, 33. Nilul... pornește de la aceeași depărtare ca și Istrul¹. Căci fluviul acesta din urmă izvorăște din ținutul celților, de lângă orașul Pyrene², și curge tăind Europa prin mijlocul ei... Istrul sfîrșește prin a se vărsa în mare, în Pontul Euxin — după ce a străbătut toată Europa —, acolo unde se află Istria, colonie a milesienilor³. 5

II, 34. Istrul este cunoscut de mulți, căci curge prin ținuturi locuite... Sinope se găsește în fața locului unde Istrul se varsă în mare. 10

IV, 1. După cucerirea Babilonului⁴, însuși Darius porni cu o expediție împotriva sciților⁵. Cum Asia era într-o stare înfloritoare, datorită numărului ei mare de locuitori și se strînseseră acolo bogății numeroase, Darius a dorit

¹ Afirmația este greșită deoarece Nilul are o lungime de 6324 km, pe cînd Dunărea are doar 2850 km.

² Herodot face o confuzie cu munții Pirinei. Această localizare a izvoarelor Dunării (vezi și notele 31 și 32), care constituie un ușor progres față de Hecateu (vezi Eshil, nota 1), a predominat pînă la Eratostene, vezi RE, IA, col. 884—5.

³ Localizarea este aproximativă, deoarece cetatea se afla de fapt cam la 60 de km distanță de brațul Sf. Gheorghe.

⁴ În anul 521 î.e.n. Babilonul, care se răsculase pentru a doua oară împotriva lui Darius, a fost recucerit de perși.

⁵ Expediția pare să fi avut loc în anul 514 î.e.n. (cf. Ctesias, fr. 17; Ps.-Scymnos, v. 742 și Cornelius Nepos, *Miltiade*, III, 1).

ἐκεῖνοι πρότεροι ἐσβαλόντες ἐς τὴν Μηδικὴν καὶ νικήσαντες μάχῃ τοὺς ἀντιουμένους ὑπῆρξαν ἀδικίης. τῆς γὰρ ἤνω Ἀσίης ἤρξαν, ὥς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, Σκύθαι ἔτεα δυῶν δέοντα τριήκοντα. Κιμμερίους γὰρ ἐπιδιώκοντες ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀσίην, καταπαύ-
 5 σαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους· οὗτοι γὰρ πρὶν ἢ Σκύθας ἀπικέσθαι ἤρχον τῆς Ἀσίης. τοὺς δὲ Σκύθας ἀποδημήσαντες ὁκτῶ καὶ εἴκοσι ἔτεα καὶ διὰ χρόνον τοσούτου κατιόντας ἐς τὴν σφετέρην ἐξεδέξατο οὐκ ἐλάσσων πόνος τοῦ Μηδικοῦ· εὖρον γὰρ ἀντιουμένην σφι στρα-
 10 τὴν οὐκ ὀλίγην· αἱ γὰρ τῶν Σκυθέων γυναῖκες, ὥς σφι οἱ ἄνδρες ἀπῆσαν χρόνον πολλόν, ἐφοίτων παρὰ τοὺς δούλους.

IV, 2. Τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι τοῦ γάλακτος εἵνεκεν τοῦ πίνουσι... ἐπεὰν δὲ ἀμέλξωσι τὸ γάλα, ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήια κοῦλα καὶ περιστήσαντες κατὰ τὰ ἀγγήια τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες
 15 ἡγέονται εἶναι τιμιώτερον, τὸ δ' ὑπιστάμενον ἥσσον τοῦ ἐτέρου. τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντα τὸν ἂν λάβωσι οἱ Σκύθαι ἐκτυφλοῦσι· οὐ γὰρ ἀρόται εἰσὶ, ἀλλὰ νομάδες.

IV, 8. Σκύθαι μὲν ὧδε ὑπὲρ σφέων τε αὐτῶν καὶ τῆς χώρας τῆς κατύπερθε λέγουσι, Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες ὧδε...

20 IV, 10. ...Τὴν δ', ἐπεὶ οἱ γενομένους τοὺς παῖδας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μὲν σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν Ἀγάθурсον αὐτῶν, τῷ δ' ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ, τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. καὶ δὴ δύο μὲν οἱ τῶν παίδων, τὸν τε Ἀγάθурсον καὶ τὸν Γελωνόν, οὐκ οἷους
 25 τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἄεθλον, οἷχεσθαι ἐκ τῆς χώρας ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γειναμένης, τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην ἐπιτελέσαντα καταμεῖναι ἐν τῇ χώρῃ. καὶ ἀπὸ μὲν Σκυθέω τοῦ Ἡρακλέος γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας, γινομένους Σκυθέων, ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τόδε φιάλας ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν
 30 Σκύθας· τὸ δὴ μοῦνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθη. ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες λέγουσι.

IV, 11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος ἔχων ὧδε, τῷ μάλιστα λεγομένῳ αὐτὸς πρόσκειμαι, Σκύθας τοὺς νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἷχεσθαι διαβάντας

mult să pedepsească ⁶ pe sciții, fiindcă ei cei dintâi călcase ră dreptatea: năvăliseră în Media și biruiseră într-o luptă pe cei care trebuia să le țină piept. După cum am mai spus-o mai sus ⁷, sciții stăpîniseră Asia de Sus vreme de douăzeci și opt de ani. Ca să-i urmărească pe cimerieni ⁸, ei au năvălit în Asia și au pus capăt domniei mezilor. Într-adevăr, înainte de venirea sciților aceștia fuseseră ⁵ stăpînii ei. Sciții au lipsit de acasă douăzeci și opt de ani, și cînd s-au întors — după atîta vreme — au dat peste un necaz tot atît de mare ca și războiul cu mezii, găsind acolo o armată destul de numeroasă care li se împotriva. Căci soțiile sciților — întrucît bărbații lor lipsiseră atîta timp — au trăit cu sclavii. ¹⁰

IV, 2. Sciții orbesc pe toți sclavii lor, pentru a-i folosi la mulsul laptelui pe care îl beau. . . După ce l-au muls, îl toarnă în ciubere adînci de lemn, așezîndu-i pe cei orbiți în jurul vaselor, ca să bată laptele și să scoată din el partea care se ridică deasupra și pe care o prețuiesc mai mult; iar ce rămîne dedesubt ¹⁵ e socotit mai puțin bun. Ca să îndeplinească această slujbă, sciții îi orbesc pe toți prinșii de război ⁹. Într-adevăr, ei nu sînt plugari, ci nomazi.

IV, 8. Așa povestesc sciții despre ei înșiși și despre ținuturile de la miază-noapte de ei. Dar grecii care locuiesc pe țărmurile Pontului Euxin iată ce spun. . . ¹⁰

IV, 10. Iar ea ¹¹, cînd copiii pe care-i născuse au devenit bărbați, i-a ²⁰ numit pe unul din ei Agathysos, pe cel născut după acesta Gelonos, iar pe cel mai tînăr Scythes ¹². Și aducîndu-și aminte de îndemnul lui Heracles, a îndeplinit cele cerute de el. Doi dintre tineri, Agathysos și Gelonos — neputînd birui la întrecere ¹³ — au plecat din țară alungați de mama lor. Fiul cel mai mic ²⁵ însă, Scythes, izbutind să îndeplinească ce i se poruncise, rămase în țară. Din Scythes, fiul lui Heracles, au coborît toți acei regi ai sciților care au urmat. Și de la acea cupă [a lui Heracles] s-a statornicit la sciți un obicei ce dăinuie încă și în zilele noastre: obiceiul de a se purta la cîngătoare o cupă ¹⁴. Numai atît a săvîrșit pentru Scythes mama sa. Așa spun grecii ¹⁵ care locuiesc pe țărmurile ³⁰ Pontului.

IV, 11. Există și o altă tradiție pe care o voi înfățișa mai jos și eu mă alătur ei, întrucît este cea mai răspîdită. Sciții nomazi, care locuiau în Asia,

⁶ Cu privire la caracterul expediției, vezi discuția la Petre Alexandrescu, *Izvoarele grecești despre retragerea lui Darius din expediția scitică*, în SCIV, VII (1956), 3—4, p. 319—342.

⁷ Herodot, I, 106.

⁸ În realitate este vorba despre triburi de «saci», care însă n-au năvălit pe urmele cimerienilor. Penetrația acestora din urmă în Asia Mică și luptele pe care le-au purtat acolo încep în ultimul deceniu al secolului al VIII-lea î.e.n. și continuă aproape în tot veacul următor.

⁹ Această informație, care apare numai la Herodot, este atît de absurdă, încît este posibil să fie vorba despre neînțelegerea unui cuvînt scit de către istoricul grec, în speță «mulgător», cum sugerează Stein în comentariul său (ed. Weidmann). Vezi însă și explicația propusă de Pippidi, *Contribuții*, p. 79.

¹⁰ În legenda care urmează, Heracles este înfățișat ca părinte al neamului scitic. Aceasta arată tendința grecilor de a greciza genealogia neamurilor barbare vecine.

¹¹ Ființa legendară, jumătate femeie, jumătate șarpe, care a avut trei copii cu Heracles.

¹² Sînt trei grupuri de triburi: agatirșii din Transilvania (vezi mai jos nota 75), gelonii dintre Don și Volga și sciții propriu-ziși.

¹³ Întrecere propusă de Heracles pentru alegerea celui mai vrednic.

¹⁴ Este adevărat că în reprezentările plastice apar cupe, dar nu la brîu, ci în mină.

¹⁵ Cf. Diodor, II, 43.

ποταμὸν Ἀράξεα ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην (τὴν γὰρ νῦν νέμονται Σκύθαι, αὕτη λέγεται τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμμερίων), τοὺς δὲ Κιμμερίους ἐπιόντων Σκυθέων βουλευέσθαι ὥς στρατοῦ ἐπιόντος μεγάλου, καὶ δὴ τὰς γνώμας σφέων κεχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμφοτέρας, 5 ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασιλέων· τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου φέρειν γνώμην ὥς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἴη μὴδὲ πρὸς πολλοὺς μένοντας κινδυνεύειν, τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι, περὶ τῆς χώρας τοῖσι ἐπιούσι. οὐκ ὦν δὴ ἐθέλειν πείθεσθαι οὔτε τοῖσι βασιλεῦσι τὸν δῆμον οὔτε τῷ δήμῳ τοὺς βασιλέας. τοὺς μὲν δὲ ἀπαλλάσσεσθαι 10 βουλευέσθαι ἀμαχητὶ τὴν χώραν παραδόντας τοῖσι ἐπιούσι, τοῖσι δὲ βασιλεῦσι δόξαι ἐν τῇ ἑωυτῶν κεῖσθαι ἀποθανόντας μὴδὲ συμφεύγειν τῷ δήμῳ, λογισαμένους ὅσα τε ἀγαθὰ πεπόνθασι καὶ ὅσα φεύγοντας ἐκ τῆς πατρίδος κακὰ ἐπίδοξα καταλαμβάνειν. ὥς δὲ δόξαι σφι ταῦτα, διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους γενομένους μάχεσθαι 15 πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ὑπ' ἑωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμερίων παρὰ ποταμὸν Τύρην (καὶ σφῶν ἔτι δῆλός ἐστι ὁ τάφος), θάψαντας δὲ οὕτω τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς χώρας ποιέεσθαι, Σκύθας δὲ ἐπελθόντας λαβεῖν ἐρήμην τὴν χώραν.

IV, 17. Ἀπὸ τοῦ Βορυσθενείτεων ἐμπορίου... πρῶτοι Καλλιπίδαι νέμονται ἐόντες Ἕλληνες Σκύθαι, ὑπὲρ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος οἱ Ἀλαζῶνες καλεῦνται. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταῦτά Σκύθησι ἐπασκέουσι, σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται, καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακοὺς καὶ κέγχρους. ὑπὲρ δὲ Ἀλαζώνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες.

25 IV, 33. Πολλῶν δὲ τι πλεῖστα περὶ αὐτῶν Δήλιοι λέγουσι, φάμενοι ἰρὰ ἐνδεδεμένα ἐν καλάμῃ πυρῶν ἐξ Ὑπερβορέων φερόμενα ἀπικνέεσθαι ἐς Σκύθας, ἀπὸ δὲ Σκυθέων ἤδη δεκομένους αἰεὶ τοὺς πλησιοχώρους ἐκάστους κομίζειν αὐτὰ τὸ πρὸς ἐσπέρας ἐκαστάτῳ ἐπὶ τὸν Ἀδρίην, ἐνθεῦτεν δὲ πρὸς μεσαμβρίην προπεμπόμενα πρῶτους 30 Δωδωναίους Ἑλλήνων δέκεσθαι, ἀπὸ δὲ τούτων καταβαίνειν ἐπὶ τὸν Μηλίεα κόλπον καὶ διαπορεύεσθαι ἐς Εὐβοίαν, πόλιν τε ἐς πόλιν πέμπειν μέχρι Καρύστου, τὸ δ' ἀπὸ ταύτης ἐκλιπεῖν Ἀνδρον· Καρυστίους γὰρ εἶναι τοὺς κομίζοντας ἐς Τῆνον, Τηνίους δὲ τοὺς ἐς Δῆλον... ἐπεὶ δὲ τοῖσι Ὑπερβορείοις τοὺς ἀποπεμφθέντας ὀπίσω 35 οὐκ ἀπονοστέειν, δεινὰ ποιουμένους εἴ σφῶας αἰεὶ καταλάμπεται

copleșiți de către masageți¹⁶, au plecat trecînd peste riul Araxes¹⁷ în Cimeria¹⁸ — țara în care trăiesc în zilele noastre sciții se zice că în vechime era a cimerienilor —; iar cimerienii, la sosirea sciților, dîndu-și seama că oștire multă îi ataca, ținură sfat. Părerile lor se împărțiră — erau două păreri susținute cu tărie — cea a regilor¹⁹ fiind mai bună. Mulțimea era de părere că ar fi fost 5 mai potrivit ca ei să plece, decît să rămînă în țară și să dea piept cu vrăjmași numeroși, pe cîtă vreme regii cereau să se pornească o bătălie înverșunată cu năvălitorii, ca să fie apărată neatîrnarea țării. Dar nici mulțimea nu dorea să asculte de regi și nici regii nu au dorit să dea ascultare mulțimii. Atunci mulțimea 10 hotărî să plece, lăsînd fără luptă țara în mîinile celor care năvăleau. Iar regii au luat hotărîrea să moară în țara lor luptînd, decît să fugă împreună cu mulțimea. Se gîndeau de cite bunătăți avuseseră parte pînă atunci și cite nenorociri îi așteaptă — fără doar și poate — dacă își vor părăsi patria. Cum s-au hotărît la acestea, ei [regii], s-au împărțit în două tabere, deopotrivă de mari și au început să se bată unii cu alții. Pe toți aceștia, care și-au dat moartea unul altuia, 15 poporul cimerienilor i-a înmormîntat lingă fluviul Tyras — se poate încă vedea mormîntul lor; și după ce i-au îngropat, cimerienii au ieșit din țară²⁰. Iar sciții, cînd au sosit, au pus stăpînire pe o țară pustie.

IV, 17. După tirgul boristenilor primii locuitori sînt calipizii,²¹ care sînt scito-greci, iar deasupra lor un alt neam, numit alazoni²². 2. Aceștia și calipizii 20 se comportă în toate ca sciții, grîul însă ei îl seamănă și mîncîncă, ca și ceapa, usturoiul, lîntea și meiul. 3. Deasupra alazonilor locuiesc sciții plugari^{22 bis}.

IV, 33. Despre [hiperboreeni]²³ spun delienii cu mult cele mai multe 25 lucruri; ei povestesc cum că niște ofrande, înfășurate în paie de grîu, ajung de la hiperboreeni la sciți, iar de la sciți sînt duse mai departe — purtate din vecin în vecin — la toate neamurile, cît mai spre apus, pînă la Adriatică²⁴. De aici ofrandele sînt trecute spre miazăzi și le primesc mai întîi grecii din Dodona. De la aceștia coboară, apoi, pînă la Golful Maliac, de unde trec în 30 Eubeea, fiind trimise din oraș în oraș pînă la Carystos — fără să mai ajungă la Andros, căci locuitorii din Carystos le poartă la Tenos, iar tenienii la Delos. . . Dar cum delegații lor nu se mai întorceau la ei în țară, hiperboreenii au fost 35

¹⁶ Ei fac parte, ca și sciții, din grupul de nord al ramurii iraniene a indo-europenilor.

¹⁷ De identificat mai probabil cu Volga inferioară.

¹⁸ Cuprîdea aproximativ regiunile de la nordul Mării Negre, dintre Don și Dunăre.

¹⁹ Este probabil vorba despre pătura aristocratică, sau despre o reproducere de către autor a împărțirii sciților în «regali», nomazi și sciți «agricultori». Vezi nota 52 bis.

²⁰ După Părvan (*Getica*, p. 2 și 727), Rostovțev (*Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 35) și D. Berciu (*Ist. Rom.*, p. 142), se pare că cimerienii au trecut pe la noi, pe cînd alți savanți contestă lucrul acesta (cf. Strabon, I, 3, 21 și Ps.-Scymnos, v. 772).

²¹ Altă formă pentru «carpizi», cf. Ephoros, fr. 158.

²² Probabil tot un neam de origine tracică, vezi RE, I, col. 1299.

^{22 bis} Probabil triburile din Podolia. Vezi nota 52 bis.

²³ Populație legendară necunoscută. În acest pasaj autorul se referă la triburile care locuiau în valea cursului superior al fluviului Boristene.

²⁴ Pentru alt itinerar al ofrandelor, cf. Pausania, I, 31, 2. E posibil ca povestea aceasta să reflecte unele legături economice între regiunile noastre și Adriatică, precum și existența unui schimb de mărfuri ce veneau de la noi sau treceau pe la noi. Despre comerțul din aceste părți, în prima epocă a fierului, vezi Ecaterina Dunăreanu-Vulpe în «Ephemeris Dacoromana», III (1925), p. 58–108.

ἀποστέλλοντας μὴ ἀποδέκεσθαι, οὕτω δὲ φέροντας ἐς τοὺς οὖρους
τὰ ἱρὰ ἐνδεδεμένα ἐν πυρῶν καλάμῃ τοῖσι πλησιοχώροις ἐπισκήπ-
τειν κελεύοντας προπέμπειν σφέα ἀπὸ ἐωυτῶν ἐς ἄλλο ἔθνος.
καὶ ταῦτα μὲν οὕτω προπεμπόμενα ἀπικέεσθαι λέγουσι ἐς
5 Δῆλον· οἶδα δὲ αὐτὸς τούτοις τοῖσι ἱροῖσι τόδε ποιούμενον
προσφερές, τὰς Θρηίσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι
τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Βασιλείῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἐχούσας τὰ ἱρὰ.

IV, 46. Ὁ δὲ Πόντος ὁ Εὐξείνιος, ἐπ' ὃν ἐστρατεύετο ὁ Δαρεῖος,
χωρέων πασέων παρέχεται ἔξω τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνεα ἀμαθέστατα·
10 οὔτε γὰρ ἔθνος τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου οὐδὲν ἔχομεν προβαλέσθαι
σοφίης πέρι οὔτε ἄνδρα λόγιον οἶδαμεν γενόμενον, πάρεξ τοῦ Σκυ-
θικοῦ ἔθνεος καὶ Ἀναχάρσιος. τῷ δὲ Σκυθικῷ γένει ἐν μὲν τὸ μέγιστον
τῶν ἀνθρωπῆϊων πρηγμάτων σοφώτατα πάντων ἐξεύρηται τῶν ἡμεῖς
ἴδμεν, τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι. τὸ δὲ μέγιστον οὕτω σφι ἀνεύ-
15 ρηται ὥστε ἀποφυγεῖν τε μηδένα ἐπελθόντα ἐπὶ σφέας, μὴ βουλο-
μένους τε ἐξευρεθῆναι καταλαβεῖν μὴ οἶόν τε εἶναι· τοῖσι γὰρ μήτε
ἄστεα μήτε τείχεα ἢ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοικοι ἐόντες πάντες
ἔωσι ἵπποτοξόται, ζῶντες μὴ ἀπ' ἀρότρου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκή-
ματά τέ σφι ἢ ἐπὶ ζευγέων, κῶς οὐκ ἂν εἴησαν οὗτοι ἄμαχοί τε
20 καὶ ἄποροι προσμίσγειν;

IV, 47. Εξεύρηται δὲ σφι ταῦτα τῆς τε γῆς ἐούσης ἐπιτηδέης
καὶ τῶν ποταμῶν ἐόντων σφι συμμάχων· ἢ τε γὰρ γῆ ἐοῦσα πεδιάς
αὕτη ποιώδης τε καὶ εὐυδρὸς ἐστί, ποταμοὶ τε δι' αὐτῆς ῥέουσι οὐ
πολλῷ τεῷ ἀριθμὸν ἐλάσσονες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύχων. ὅσοι δὲ
25 ὀνομαστοὶ τέ εἰσι αὐτῶν καὶ προσπλωτοὶ ἀπὸ θαλάσσης, τούτους
ὀνομανέω. Ἰστρος μὲν πεντάστομος, μετὰ δὲ Τύρης τε καὶ Ὑπανίς
καὶ Βορυσθένης... ῥέουσι δὲ οἶδε κατὰ τάδε.

IV, 48. Ἰστρος μὲν ἐὼν μέγιστος ποταμῶν πάντων τῶν ἡμεῖς
ἴδμεν, ἴσος αἰεὶ αὐτὸς ἐωυτῷ ῥέει καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος, πρῶτος
30 δὲ τὸ ἀπ' ἐσπέρης τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ, ῥέων κατὰ τοιόνδε μέγιστος
γέγονε, ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτὸν ἐκδιδόντων. εἰσὶ δὲ οἶδε οἱ
μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες, διὰ μὲν γε τῆς Σκυθικῆς χώρας πέντε μὲν
μεγάλοι ῥέοντες, τὸν τε Σκύθαι Πόρατα καλέουσι, Ἕλληνες δὲ
Πυρετόν, καὶ ἄλλος Τιάραντος καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ
35 Ὀρδησσός. ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἡῶ
ῥέων ἀνακινουῖται τῷ Ἰστρῷ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεῦτερος λεχθεὶς
Τιάραντος πρὸς ἐσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε
καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσός διὰ μέσου τούτων ἰόντες ἐσβάλλουσι
ἐς τὸν Ἰστρον. Οὗτοι μὲν αὐθιγενέες Σκυθικοὶ ποταμοὶ συμπληθύουσι
40 αὐτόν, ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἰστρῷ.

foarte necăjiți, gândindu-se că li s-ar putea întâmpla ca niciodată delegații lor să nu se întoarcă. De aceea au dus ofrandele — învelite în paie de grâu — până la hotare și le-au încredințat vecinilor cu rugămintea fierbinte să le trimită mai departe, la alt neam. Și aceste daruri, trimise astfel mai departe, ajungeau — după cum se spune — la Delos^{24 bis}. În ce mă privește, știu următorul obicei, 5 care seamănă foarte mult cu aceste ceremonii: femeile din Tracia și din Peonia, când jertfesc zeiței Artemis-Regina²⁵, îndeplinesc ritualul folosind totdeauna paie de grâu.

IV, 46. Lângă Pontul Euxin, către care și-a îndreptat Darius expediția sa, locuiesc, în afară de sciți, cele mai înapoiate neamuri din câte există în vreo 10 țară. Căci dintre neamurile de dincoace de Pont nu putem aminti pe nici unul care să fi dat dovadă de înțelepciune și nu cunoaștem pe nici un învățat, cu excepția neamului scit și a lui Anacharsis²⁶. Neamul scit, între toate neamurile pe care le cunoaștem, a descoperit, cu nespuse de multă cuminenie, cel mai însemnat lucru pentru viața bine orânduită a oamenilor. Celelalte descoperiri 15 pe care le-au făcut sciții nu le admir. Datorită acestui lucru foarte însemnat, aflat de ei, nici un năvălitor nu le scapă, iar când nu vor să mai fie găsiți, este cu neputință ca vreun om să dea de ei. Căci sciții nu au nici cetăți, nici ziduri întărite; ci toți își duc casele cu ei și sint arcași călări, trăind nu din agricultură, ci de pe urma dobitoacelor ce le au. Iar locuințele lor sint în căruțe. Și atunci cum să nu fie de nebiruit acești oameni și cum să te poți apropia de dînșii? 20

IV, 47. Au născocit acest mijloc de viață pentru că pământul le este prielnic, iar râurile le vin într-ajutor. La ei pământul este o cîmpie, acoperită cu pășuni și bine udată, iar cursurile de apă care o străbat sint aproape tot atît de multe ca și canalurile din Egipt. Voi pomeni doar pe cele care se bucură de 25 renume și pe cele navigabile, dacă un corăbier pătrunde în ele de pe mare: Istrul cel cu cinci guri²⁷, apoi Tyras, Hypanis, Boristene... Iată amănunte în legătură cu felul în care curg.

IV, 48. Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaștem, curge mereu cu același debit, vara și iarna. E cel dintîi fluviu din Sciția 30 venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primește apele mai multor altor râuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sint cinci mari cursuri de apă care curg prin Sciția; unul numit de sciți Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis și Ordessos²⁸. Cel dintîi amintit dintre 35 aceste râuri e mare și, curgînd el spre răsărit, își unește apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind și mai mic. Araros, Naparis și Ordessos curg între aceste două râuri²⁹, vărsîndu-se și ele în Istru. Acestea sint râurile care izvorăsc din Sciția și care îi sporesc apele. Rîul Maris izvorăște în țara agatirșilor și se varsă și el în Istru. 40

^{24 bis} Un indiciu că grecii importau de mult (sec. VI sau chiar VII î.e.n.) grîne din bazinul pontic.

²⁵ Zeița tracă Bendis.

²⁶ Scit de neam regal, despre care tradiția pretinde că a studiat filozofia la Atena, pe vremea lui Solon, și că a uimit pe greci prin înțelepciunea și comportarea sa.

²⁷ Pentru problema gurilor Dunării în antichitate, vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

²⁸ Adică, râurile de la nord de Dunăre.

²⁹ În realitate cele trei râuri, indiferent care ar fi ele, curg după Prut și Siret. Avem de-a face cu una din numeroasele greșeli ale lui Herodot, datorate informațiilor insuficiente despre regiunile noastre din interiorul continentului.

IV, 49. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφῶν τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι
 ῥέοντες πρὸς βορέην ἄνεμον ἐσβάλλουσι ἐς αὐτόν, Ἄτλας καὶ Αὖρας
 καὶ Τίβισις· διὰ δὲ Θρηίκης καὶ Θρηίκων τῶν Κροβύζων ῥέοντες
 Ἄθρυς καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης ἐκδιδούσι ἐς τὸν Ἰστρον· ἐκ δὲ
 5 Παιόνων καὶ ὄρεος Ῥοδόπης Σκίος ποταμὸς μέσον σχίζων τὸν
 Αἷμον ἐκδιδού ἐς αὐτόν. ἐξ Ἰλλυριῶν δὲ ῥέων πρὸς βορέην ἄνεμον
 Ἀγγρος ποταμὸς ἐσβάλλει ἐς πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν καὶ ἐς ποταμὸν
 Βρύγγον, ὃ δὲ Βρύγγος ἐς τὸν Ἰστρον· οὕτω ἀμφοτέρους ἑόντας
 10 μεγάλους ὁ Ἰστρος δέκεται. ἐκ δὲ τῆς κατύπερθε χώρας Ὀμβρι-
 κῶν Κάρπις ποταμὸς καὶ ἄλλος Ἀλπις πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ
 οὗτοι ῥέοντες ἐκδιδούσι ἐς αὐτόν. ῥέει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης
 ὁ Ἰστρος, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἱ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων
 μετὰ Κύνητας οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ῥέων δὲ διὰ πάσης
 τῆς Εὐρώπης ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθικῆς ἐσβάλλει.

15 IV, 50. Τούτων ὦν τῶν καταλεχθέντων καὶ ἄλλων πολλῶν συμβαλ-
 λομένων τὸ σφέτερον ὕδωρ γίνεται ὁ Ἰστρος ποταμῶν μέγιστος,
 ἐπεὶ ὕδωρ γε ἐν πρὸς ἐν συμβάλλειν ὁ Νεῖλος πλήθει ἀποκρατέει·
 ἐς γὰρ δὴ τοῦτον οὔτε ποταμὸς οὔτε κρήνη οὐδεμία ἐκδιδούσα ἐς
 20 πλῆθος οἱ συμβάλλεται. ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει ἐν τε θέρεϊ καὶ ἐν χειμῶνι
 ὁ Ἰστρος κατὰ τοιόνδε τι, ὥς ἐμοὶ δοκέει· τοῦ μὲν χειμῶνός ἐστι
 ὅσοσπερ ἐστι, ὀλίγῳ τε μέζων τῆς ἑωυτοῦ φύσιος γίνεται· ὕετα.
 γὰρ ἢ γῆ αὕτη τοῦ χειμῶνος πάμπαν ὀλίγῳ, νιφετῷ δὲ πάντα χρᾶται
 τοῦ δὲ θέρεος ἢ χιῶν ἢ ἐν τῷ χειμῶνι πεσοῦσα, εὐῶσα ἀμφιλαφῆς,
 25 τηκομένη πάντοθεν ἐκδιδού ἐς τὸν Ἰστρον. αὕτη τε δὴ ἢ χιῶν
 ἐκδιδούσα ἐς αὐτόν συμπληθύνει καὶ ὄμβροι πολλοί τε καὶ λάβροι
 σὺν αὐτῇ· ὕει γὰρ δὴ τὸ θέρος. ὅσω δὲ πλέον ἐπ' ἑωυτὸν ὕδωρ ὁ
 ἥλιος ἐπέλκεται ἐν τῷ θέρεϊ ἢ ἐν τῷ χειμῶνι, τοσούτω τὰ συμμις-
 γόμενα τῷ Ἰστρῷ πολλαπλήσιά ἐστι τοῦ θέρεος ἢ περ τοῦ χειμῶνος·
 30 ἀντιτιθέμενα δὲ ταῦτα ἀντισήκωσις γίνεται, ὥστε ἴσον μιν αἰεὶ
 φαίνεται ἑόντα.

IV, 59. Τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω σφι εὐπορά ἐστι, τὰ δὲ
 λοιπὰ νόμια κατὰ τάδε σφι διακέεται. Θεοὺς μὲν μούρους
 τούσδε ἰλάσκονται, Ἰστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ
 Γῆν, νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα, μετὰ δὲ
 35 τούτους Ἀπόλλωνα τε καὶ Οὐρανίην Ἀφροδίτην καὶ Ἡρακλέα
 καὶ Ἄρεα. Τούτους μὲν πάντες Σκύθαι νενομίκασιν, οἱ δὲ καλεό-
 μενοι βασιλῆιοι Σκύθαι καὶ τῷ Ποσειδέωνι θύουσι. ὀνομάζεται δὲ
 Σκυθιστὶ Ἰστίη μὲν Ταβιτί, Ζεὺς δὲ ὀρθότατα κατὰ γνώμην γε τὴν

IV, 49. Alte trei mari riuri — Atlas, Auras și Tibisis³⁰ coboară de pe culmile munților Haemus și, luînd-o spre miazănoapte, se varsă în Istru. Prin Tracia [și anume] pe la crobizi trec Athrys, Noes și Artanes, care se varsă în Istru. Din ținutul peonilor și din munții Rodope [vine] riul Scios care taie 5 munții Haemus pe la mijloc și se varsă în Istru. Din părțile ilirilor curge spre miazănoapte riul Angros, iese în cîmpia tribalilor și se varsă în riul Brongos, iar Brongos în Istru. Astfel Istru primește amîndouă aceste riuri mari. Izvorînd din țara aflată mai la nord de umbri, se varsă în el riul Carpis și un altul, Alpīs³¹, 10 acesta curgînd spre miazănoapte. Deoarece Istrul izvorăște din ținuturile celților — care sînt locuitorii cei mai dinspre apus ai Europei —, după cineți³², el străbate toată Europa și pătrunde în Sciția printr-o latură a ei.

IV, 50. Prin unire cu apele rîurilor amintite mai sus și cu multe altele, 15 Istrul ajunge cel mai de seamă dintre fluvii. Dar dacă îl asemuim pe el singur cu Nilul, acesta din urmă îl întrece ca mărime. Într-adevăr, în Nil nu se varsă nici un rîu și nici un izvor, care să-i sporească apele³³. Iar Istrul curge avînd mereu același debit, vara și iarna — după părerea mea pentru motivul pe care-l 20 voi arăta mai jos. În timpul iernii, are debitul lui obișnuit sau ajunge puțin mai mare decît este în chip firesc. Căci iarna ținutul acesta are foarte puțin parte de apă de ploaie, însă atunci ninge fără încetare. Zăpada căzută iarna în cantități mari, se topește vara, iar apa rezultată din topire se varsă 25 din toate părțile în Istru. Această zăpadă [topită], ce se scurge în el, împreună cu ploile dese și îmbelșugate, care se pornesc vara, îl fac să crească. Și cu cît soarele își atrage mai multă apă vara decît iarna, pe atît apele ce se unesc cu ale Istrului sînt mai îmbelșugate în timpul verii decît iarna. De pe urma acestor acțiuni contrarii se ivește o compensație, care face ca Istrul să pară totdeauna 30 egal ca debit.

IV, 59. [Sciții] au din belșug lucrurile cele mai însemnate pentru existență. 35 Apoi, iată care le sînt obiceiurile. Se închină numai la următorii zei: înainte de orice la Histia, apoi la Zeus și la Geeā, pe care o socotesc soția lui Zeus; apoi la Apolo, Afrodita cerească³⁴, Heracles și Ares. Pe acești zei îi recunosc toți sciții. Iar sciții numiți «regali» aduc sacrificii și lui Poseidon. În limba scitică, Histia se spune «Tabiti»; Zeus poartă numele de «Papaio», care, după socotința mea,

³⁰ În realitate este vorba despre riuri din stînga Dunării.

³¹ Autorul confundă cele două șiruri de munți cu niște riuri neidentificabile (cf. confuzia cu Pirineii).

³² O populație iberică. Datorită migrației unei populații celtice din Bretania în Spania, în secolul al VI-lea î.e.n., s-a modificat și localizarea izvoarelor Dunării, vezi nota 2.

³³ Afirmatie inexactă, întrucît Nilul are afluenți.

³⁴ Luna.

ἐμὴν καλεόμενος Παπαῖος, Γῇ δὲ Ἀπί, Ἀπόλλων δὲ Γοιτόσυρος, Οὐρανίη δὲ Ἀφροδίτῃ Ἀργίμπασα, Ποσειδέων δὲ Θαγριμασάδας. ἀγάλματα δὲ καὶ βωμοὺς καὶ νηοὺς οὐ νομίζουσι ποιεῖν πλὴν Ἀρεῖ· τούτῳ δὲ νομίζουσι.

⁵ IV, 60. Θυσίῃ δὲ ἡ αὐτὴ πᾶσι κατέστηκεν περὶ πάντα τὰ ἱρὰ ὁμοίως, ἐρδομένη ὧδε· τὸ μὲν ἱρήιον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς ἐμπροσθίους πόδας ἔστηκε, ὃ δὲ θύων ὀπισθε τοῦ κτήνεος ἑστεῶς σπᾶσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου καταβάλλει μιν, πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρήιου ἐπικαλέει τὸν θεὸν τῷ ἂν θύῃ καὶ ἔπειτα βρόχῳ περὶ ὧν ἔβηκε
¹⁰ τὸν αὐχένα, σκυταλίδα δὲ ἐμβαλὼν περιάγει καὶ ἀποπνίγει, οὔτε πῦρ ἀνακαύσας οὔτε καταρξάμενος οὔτ' ἐπισπείσας· ἀποπνίξας δὲ καὶ ἀποδείρας τράπεται πρὸς ἔψησιν.

IV, 61. Τῆς δὲ γῆς τῆς Σκυθικῆς αἰνῶς ἀξύλου ἐούσης ὧδε σφι ἐς τὴν ἔψησιν τῶν κρεῶν ἐξεύρηται. ἐπεὰν ἀποδείρωσι τὰ ἱρήια,
¹⁵ γυμνοῦσι τὰ ὀστέα τῶν κρεῶν· ἔπειτα δὲ ἐσβάλλουσι, ἣν μὲν τύχῃσι ἔχοντες, (ἐς) λέβητας ἐπιχωρίους, μάλιστα Λεσβίοισι κρητῆρσι προσεικέλους, χωρὶς ἢ ὅτι πολλῶ μέζοντας· ἐς τούτους ἐσβαλόντες ἔψουσι ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα τῶν ἱρηίων· ἣν δὲ μή σφι παρῇ λέβης, οἱ δὲ ἐς τὰς γαστέρας τῶν ἱρηίων ἐσβαλόντες τὰ κρέα πάντα καὶ
²⁰ παραμείξαντες ὕδωρ ὑποκαίουσι τὰ ὀστέα. τὰ δὲ αἵθεται κάλλιστα, αἱ δὲ γαστέρες χωρέουσι εὐπετέως τὰ κρέα ἐπιλωμένα τῶν ὀστέων· καὶ οὕτω βοῦς τε ἑαυτὸν ἐξέψει καὶ τᾶλλα ἱρήια ἑαυτὸ ἕκαστον. ἐπεὰν δὲ ἐψηθῇ τὰ κρέα, ὃ θύσας τῶν κρεῶν καὶ τῶν σπλάγχνων ἀπαρξάμενος ῥίπτει ἐς τὸ ἐμπροσθε. Θύουσι δὲ καὶ τὰ ἄλλα
²⁵ πρόβατα καὶ ἵππους μάλιστα.

IV, 62. Τοῖσι μὲν δὴ ἄλλοισι τῶν θεῶν οὕτω θύουσι καὶ ταῦτα τῶν κτηνέων, τῷ δὲ Ἀρεῖ ὧδε· κατὰ νόμους ἑκάστους τῶν ἀρχέων ἱδρυταί σφι Ἀρεος ἱρὸν τοιόνδε· φρυγάνων φάκελοι συννεύαται ὅσον τε ἐπὶ σταδίου τρεῖς μῆκος καὶ εὖρος, ὕψος δὲ ἕλασσον. ἄνω
³⁰ δὲ τούτου τετράγωνον ἄπεδον πεποιήται, καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων ἐστὶ ἀπότομα, κατὰ δὲ τὸ ἐν ἐπιβατόν. ἔτεος δὲ ἑκάστου ἀμάξας πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπινέουσι φρυγάνων· ὑπονοστέει γὰρ δὴ αἰεὶ ὑπὸ τῶν χειμώνων. ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ ὅγκου ἀκινάκης σιδήρεος ἱδρυταὶ ἀρχαῖος ἑκάστοισι, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τοῦ Ἀρεος τὸ ἄγαλμα. τούτῳ
³⁵ δὲ τῷ ἀκινάκῃ θυσίας ἐπετείους προσάγουσι προβάτων καὶ ἵππων καὶ δὴ καὶ τοιάδ' ἐτι πλέω θύουσι ἢ τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι. ὅσους [δ'] ἂν τῶν πολεμίων ζωγρήσωσι, ἀπὸ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἄνδρα ἓνα θύουσι τρόπῳ οὐ τῷ αὐτῷ [ῥ] καὶ τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἑτεροῖω· ἐπεὰν γὰρ οἶνον ἐπισπείσωσι κατὰ τῶν κεφαλῶν, ἀποσφάζουσι
⁴⁰ τοὺς ἀνθρώπους ἄγγος καὶ ἔπειτα ἀνενείκαντες ἄνω ἐπὶ τὸν ὅγκον

i se potrivește foarte bine. Geei i se zice « Api », lui Apolo — « Goitosyros », Afronditei cerești — « Argimpasa », lui Poseidon — « Thagimasadas »³⁵. Statui, altare și temple nu au obiceiul să înalțe decît lui Ares; doar pentru el există acest obicei³⁶.

IV, 60. La toți sciții, jertfa este la fel cînd este vorba de oricare dintre 5 ceremonii. Ea se face cum vom arăta. Vita de jertfit stă în picioare, legată la picioarele de dinainte. Sacrificatorul, care se află în spatele victimei și trage spre el de capătul unei frînghii, doboară la pămînt vita. Cînd ea cade, el cheamă cu glas răsunător divinitatea în cinstea căreia aduce jertfa. Apoi, aruncă în jurul gîtului animalului un laț; cu ajutorul unui băț, pe care îl viră și-l răsucește în acel laț, îl strînge pînă ce sugrumă vita. Nu se aprinde foc, nu se aduc ofrande premergătoare și nici libații. După ce sugrumă și jupoaie vita, se apucă să fiarbă carnea.

IV, 61. Lemnul fiind nespus de rar în Sciția, locuitorii ei au născocit următorul mijloc de a găti carnea. După ce jupoaie victimele, curăță oasele 15 de carne. Apoi aruncă bucățile în niște cazane³⁷, cum se fac prin partea locului — cînd le au —, foarte asemănătoare cu craterele lesbiene; numai că sînt mai mari. În acestea aruncă bucățile de carne, pe care le fierb, făcînd foc dedesubt cu oasele animalului. Dacă n-au la îndemînă un cazan, ei aruncă toate aceste cărnuri ale animalului sacrificat în burta lui și, amestecîndu-le cu apă, dau foc oaselor dedesubt. Oasele ard de minune. În burtă încape ușor carnea care a fost 20 desprinsă de pe oase, în așa fel că un bou se fierbe singur; și celelalte animale, la fel. După ce s-a pregătit carnea, sacrificatorul ia o parte din ea, ca și din măruntaie, aruncîndu-le înaintea lui. Sciți sacrifică și alte animale, mai ales cai.

IV, 62. Iată, prin urmare, cum sacrifică celorlalți zei și care sînt animalele 25 de jertfă. Lui Ares, însă, îi jertfesc cum vom arăta. În fiecare ținut al domniilor pe care le au, este ridicat lui Ares un sanctuar în felul următor. Se string grămadă mănunchiuri de vreascuri, pe o suprafață cam de trei stadii³⁸ lungime și de aceeași lățime, iar înălțimea este mai mică. Deasupra grămezii se află [un fel de] 30 platformă pătrată, inaccesibilă, din trei laturi, doar una fiind ușor de urcat. Îngrămădesc acolo, în fiecare an, încărcătura a o sută cincizeci de care de vreascuri, căci platforma se afundă mereu din pricina neajunsurilor pricinuite de iarnă. În vîrfurile acestui morman, fiecare neam [scit] împlintă o sabie veche de fier³⁹. Aceasta înlocuiește chipul lui Ares. Săbiei îi aduc anual jertfă cai 35 și alte animale, în mai mare număr decît celorlalți zei. Pe prinșii de război îi jertfesc cîte unul din fiecare sută de oameni, nu în felul în care sacrifică animalele, ci altcum. După ce-l stropesc cu vin pe cap, îi taie celui jertfit gîtul deasupra unui vas, pe care apoi îl duc pe grămada de lemne, iar sîngele îl varsă peste

³⁵ Pentru sensul diferitelor rădăcini din numele zeităților scitice, vezi Max Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slawen, I. Die Iranier in Südrussland*, Berlin, 1923, p. 7—23.

³⁶ Cf. infra, IV, 62. Pentru informațiile lui Herodot despre religia sciților și tracilor vezi G. I. Daniel, *Religieuses historische Studie over Herodotus*, Antwerpen-Nijmegen, 1946.

³⁷ Despre cazanele de bronz de la noi, vezi Părvan, *Getica*, p. 9—11 și R. Vulpe, *Les fouilles de Calu*, în « Dacia », VII—VIII (1937—1940), p. 59—62.

³⁸ Aproximativ 550 m.

³⁹ Pumnal scitic cu antene la mîner, care apare în cîteva exemplare și la noi în țară (*Ist. Rom.*, p. 154).

τῶν φρυγάνων καταχέουσι τὸ αἷμα τοῦ ἀκινάκεω· ἄνω μὲν δὴ φορέουσι τοῦτο, κάτω δὲ παρὰ τὸ ἱρὸν ποιεῦσι τάδε· τῶν ἀποσφαγέντων ἀνδρῶν τοὺς δεξιούς ὤμους πάντας ἀποταμύοντες σὺν τῇσι χερσὶ ἐς τὸν ἥερα ἰεῖσι καὶ ἔπειτα καὶ τὰ ἄλλα ἀπέρξαντες ἱρήια ἀπαλ-
 5 λάσσονται· χεὶρ δὲ τῇ ἂν πέσῃ κεῖται καὶ χωρὶς ὁ νεκρός.

IV, 63. Θυσίαι μὲν νυν αὐταὶ σφι κατεστέασι, οὐσὶ δὲ οὗτοι οὐδὲν νομίζουσι οὐδὲ τρέφειν ἐν τῇ χώρῃ τὸ παράπαν θέλουσι.

IV, 64. Τὰ δ' ἐς πόλεμον ἔχοντα ὧδέ σφι διάκειται· ἐπεὰν τὸν πρῶτον ἄνδρα καταβάλῃ ἀνὴρ Σκύθης, τοῦ αἵματος ἐμπίνει· ὅσους
 10 δ' ἂν φονεύσῃ ἐν τῇ μάχῃ, τούτων τὰς κεφαλὰς ἀποφέρει τῷ βασιλεῖ· ἀπενείκας μὲν γὰρ κεφαλὴν τῆς ληΐης μεταλαμβάνει τῇ ἂν λάβωσι, μὴ ἐνείκας δὲ οὐ. ἀποδείρει δὲ αὐτὴν τρόπῳ τοιῷδε· περιταμών κύκλῳ περὶ τὰ ὦτα, καὶ λαβόμενος τῆς κεφαλῆς ἐκσεῖει, μετὰ δὲ σαρκίσας βοὸς πλευρῇ δέψει τῇσι χερσὶ, ὀργάσας δὲ αὐτὸ ἄτε
 15 χειρώμακτρον ἔκτῃται, ἐκ δὲ τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου τὸν αὐτὸς ἐλύνει, ἐκ τούτου ἐξάπτει καὶ ἀγάλλεται· ὅς γὰρ ἂν πλεῖστα [δέρματα] χειρώμακτρα ἔχῃ, ἀνὴρ ἄριστος οὗτος κέκριται. πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἐκ τῶν ἀποδαρμάτων καὶ χλαῖνας ἐπιείνυσθαι ποιεῦσι, συρράπτοντες κατὰπερ βαλίτας· πολλοὶ δὲ ἀνδρῶν ἐχθρῶν τὰς δεξιάς
 20 χεῖρας νεκρῶν ἐόντων ἀποδείραντες αὐτοῖσι ὄνυξι καλύπτρας τῶν φαρετρέων ποιεῦνται· δέρμα δὲ ἀνθρώπου καὶ παχὺ καὶ λαμπρὸν ἦν ἄρα, σχεδὸν δερμάτων πάντων λαμπρότατον λευκότητι. Πολλοὶ δὲ καὶ ὄλους ἀνδρας ἐκδείραντες καὶ διατείναντες ἐπὶ ξύλων ἐπ' ἵππων περιφέρουσι.

IV, 65. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω σφι νενόμισται, αὐτὰς δὲ τὰς κεφαλὰς,
 25 οὗτι πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐχθίστων, ποιεῦσι τάδε· ἀποπρίσας [ἐκαστος] πᾶν τὸ ἔνερθε τῶν ὀφρύων ἐκκαθαίρει· καὶ ἦν μὲν ἡ πένης, ὁ δὲ ἔξωθεν ὠμοβοέην μούνην, περιτείνας οὕτω χρᾶται, ἦν δὲ [ἡ] πλούσιος, τὴν μὲν ὠμοβοέην περιτείνει, ἔσωθεν δὲ καταχρυσώσας οὕτω χρᾶται ποτηρίῳ. ποιεῦσι δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν οἰκήϊων, ἦν σφι διάφοροι
 30 γένωνται καὶ ἦν ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ παρὰ τῷ βασιλεῖ. ξείνων δὲ οἱ ἐλθόντων τῶν ἂν λόγον ποιῇται, τὰς κεφαλὰς ταύτας παραφέρει καὶ ἐπιλέγει ὥς οἱ ἐόντες οἰκήιοι πόλεμον προσεθήκαντο καὶ σφεοὺν αὐτὸς ἐπεκράτησε, ταύτην ἀνδραγαθίαν λέγοντες.

IV, 66. Ἀπαξ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκάστου ὁ νομάρχης ἐκαστος
 35 ἐν τῷ ἔωτοῦ νομῷ κινρᾶ κρητῆρα οἴνου, ἀπ' οὗ πίνουσι τῶν Σκυθῶν τοῖσι ἂν ἄνδρες πολέμιοι ἀραιρημένοι ἔωσι· τοῖσι δ' ἂν μὴ κατεργασμένον ἡ τοῦτο, οὐ γεύονται τοῦ οἴνου τούτου, ἀλλ' ἡτιμωμένοι ἀποκατέαται· ὄνειδος δὲ σφί ἐστι μέγιστον τοῦτο· ὅσοι δὲ ἂν αὐτῶν καὶ κάρτα πολλοὺς ἀνδρας ἀραιρηκότες ἔωσι, οὗτοι δὲ σύνδυο
 40 κύλικας ἔχοντες πίνουσι ὁμοῦ.

subie. Pe cînd sîngele este adus pe grămadă — sus —, iată ce se întîmplă jos, lungă templu. Umărul drept al tuturor oamenilor jertfiți este tăiat cu mină cu tot, fiind apoi aruncat în aer; după ce s-a isprăvit și cu celelalte victime, ei se retrag. Mîna rămîne acolo unde a căzut, iar trupul zace în altă parte. 5

IV, 63. Am văzut cum se aduc la sciți jertfele. Dar aceștia nu întrebun-
țează niciodată porci, și nu vor de loc să-i crească în țara lor.

IV, 64. Vom arăta acum în ce fel sînt orînduite lucrurile care privesc războiul. Cînd un scit ucide cel dintîi dușman al său, bea din sîngele lui. El taie capul tuturor vrăjmașilor pe care i-a omorît în luptă. Capetele le duce 10 regelui, căci atunci i se dă o parte din prada pe care a făcut-o. Altminteri, n-are parte la pradă. Jupoaie capul astfel. Scitul taie pielea de jur împrejur, pe după urechi, o apucă și o smulge de pe țeastă. Apoi o răzuie de carne, cu ajutorul unei coaste de bou. O frămîntă în mîini și, după ce a izbutit să o înmoaie, face din ea un fel de ștergar⁴⁰. Scitul pune acest ștergar la friul calului pe care-l 15 încalecă, și se făleşte cu el. Cine are mai multe asemenea ștergare [de piele] e socotit omul cel mai viteaz. Numeroși sciți fac din atare piei chiar mantale, pentru îmbrăcat, veșminte pe care le cos în felul blănilor ciobănești. De pe leșul vrăjmașilor mulți jupoaie pielea mîinii drepte, cu unghii cu tot, și fac din ea 20 un înveliș pentru tolbă. Iar pielea omului este groasă și strălucitoare, fiind aproape cea mai albă și mai strălucitoare dintre piei. Mulți jupoaie întreg trupul dușmanului și, întinzîndu-i pielea pe bucăți de lemn, o poartă pe caii lor.

IV, 65. Acestea le sînt obiceiurile. Iar cu capetele — nu ale tuturor, ci numai ale celor mai înverșunați dușmani — fac așa: după ce taie [fiecare] cu 25 ferăstrăul țeasta mai jos de sprîncene, o curăță. Săracii o învelesc numai cu o piele de bou neargăsită, folosindu-se de ea chiar în felul acesta. Bogații, pe lîngă acest înveliș de piele neargăsită, mai poleiesc țeasta și cu aur pe dinăuntru și o folosesc ca pe un pocal⁴¹, ca să bea din ea. Tot așa fac chiar și cu țestele rudelor, dacă se iscă între ei vreo ceartă și dacă și-au biruit potrivnicul în 30 fața regelui⁴². Cînd vin străinii pe care-i cinstesc mult, le arată țestele și-i lămuresc cum că niște rude apropiate s-au gîlcevit cu dînșii și că i-au înfrînt pe oamenii aceia — numindu-și ei isprava o faptă vitejească.

IV, 66. O dată pe an, fiecare conducător de ținut — în ținutul său — amestecă într-un crater vin cu apă și, din acest amestec, beau acei sciți care au ucis 35 vrăjmași. Cei care n-au făptuit o asemenea ispravă nu gustă din vin, ci stau jos, deoparte, disprețuiți. Și este pentru ei cea mai mare ocară! Iar dintre sciți, cel care a ucis un foarte mare număr de dușmani are două cupe pe care le golește dintr-o înghițitură, pe amîndouă. 40

⁴⁰ Cf. Sofocle, fr. 432 din tragedia *Oinomaos* și Hesychios, *Lexicon*, sub χειρόμακτρον.

⁴¹ Același obicei îl găsim și la neamurile germanice.

⁴² Care deține și funcția de judecător, în fața căruia se dezbat toate pricinile.

IV, 67. Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ πολλοί, οἱ μαντεύονται ῥάβδοις ἰτεῖνῃσι πολλῇσι ὧδε· ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ διεξιέλίσσουσι αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μίαν ἐκάστην ῥάβδον τιθέντες θεσπίζουσι, ἅμα τε λέγοντες ταῦτα συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπίσω
 5 καὶ αὐτὶς κατὰ μίαν συντιθεῖσι. αὕτη μὲν σφι ἡ μαντικὴ πατρωίη ἐστί, οἱ δὲ Ἐνάρεες οἱ ἀνδρόγυνοι τὴν Ἀφροδίτην σφίσι λέγουσι μαντικὴν δοῦναι· φιλύρης ὧν φλοιῷ μαντεύονται· ἐπεὰν τὴν φιλύρην τρίχα σχίσῃ, διαπλέκων ἐν τοῖσι δακτύλοις τοῖσι ἑωυτοῦ καὶ διαλύων χρᾶ.

IV, 68. Ἐπεὰν δὲ βασιλεὺς ὁ Σκυθέων κάμῃ, μεταπέμπεται τῶν
 10 μαντίων ἄνδρας τρεῖς τοὺς εὐδοκιμέοντας μάλιστα, οἱ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ μαντεύονται· καὶ λέγουσι οὗτοι ὥς τὸ ἐπίπαν μάλιστα τάδε, ὥς τὰς βασιληίας ἱστίας ἐπιώρκηκε ὃς καὶ ὅς, λέγοντες τῶν ἀστῶν τὸν ἂν δὴ λέγωσι. τὰς δὲ βασιληίας ἱστίας νόμος Σκύθῃσι τὰ μάλιστα ἐστὶ ὁμνῦναι τότε ἐπεὰν τὸν μέγιστον ὄρκον ἐθέλωσι
 15 ὁμνῦναι. αὐτίκα δὲ διαλελαμμένος ἄγεται οὗτος τὸν ἂν δὴ φῶσι ἐπιορκῆσαι, ἀπιγμένον δὲ ἐλέγχουσι οἱ μάντιες ὥς ἐπιορκήσας φαίνεται ἐν τῇ μαντικῇ τὰς βασιληίας ἱστίας καὶ διὰ ταῦτα ἀλγέει ὁ βασιλεὺς· ὁ δὲ ἀρνέεται, οὐ φάμενος ἐπιορκῆσαι, καὶ δεινολογέεται, ἀρνεομένου δὲ τούτου ὁ βασιλεὺς μεταπέμπεται ἄλλους
 20 διπλησίους μάντις· καὶ ἦν μὲν καὶ οὗτοι ἐσορῶντες ἐς τὴν μαντικὴν καταδήσωσι ἐπιορκῆσαι, τοῦ δὲ ἰθέως τὴν κεφαλὴν ἀποτάμνουσι καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ διαλαγχάνουσι οἱ πρῶτοι τῶν μαντίων· ἦν δὲ οἱ ἐπελθόντες μάντιες ἀπολύσωσι, ἄλλοι πάρεισι μάντιες καὶ μάλα ἄλλοι· ἦν ὧν οἱ πλέονες τὸν ἄνθρωπον ἀπολύσωσι, δέδοκται
 25 τοῖσι πρῶτοις τῶν μαντίων αὐτοῖσι ἀπόλλυσθαι.

IV, 69. Ἀπολλύουσι δῆτα αὐτοὺς τρόπῳ τοιῷδε· ἐπεὰν ἄμαξαν καμάρης φρυγάνων πλήσωσι καὶ ὑποζεύξωσι βοῦς, ἐμποδίσαντες τοὺς μάντις καὶ χεῖρας ὀπίσω δῆσαντες καὶ στομώσαντες κατεργνῶσι ἐς μέσα τὰ φρύγανα, ὑποπρήσαντες δὲ αὐτὰ ἀπιεῖσι φοβήσαντες
 30 τοὺς βοῦς. πολλοὶ μὲν δὴ συγκατακαίονται τοῖσι μάντισι βόες, πολλοὶ δὲ περικεκαυμένοι ἀποφεύγουσι, ἐπεὰν αὐτῶν ὁ ῥυμὸς κατακαυθῇ. κατακαίουσι δὲ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας τοὺς μάντις, ψευδομάντις καλέοντες, τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεὺς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔρσενα κτείνει, τὰ
 35 δὲ θήλεα οὐκ ἀδικεῖ.

IV, 70. Ὅρκια δὲ ποιεῦνται Σκύθαι ὧδε πρὸς τοὺς ἂν ποιέονται· ἐς κύλικα μεγάλην κεραμίνην οἶνον ἐγχέαντες αἷμα συμμίσγουσι τῶν τὸ ὄρκιον ταμνομένων, τύψαντες ὑπέατι ἢ ἐπιταμόντες μαχαίρῃ σμικρὸν τοῦ σώματος καὶ ἔπειτα ἀποβάψαντες ἐς τὴν
 40 κύλικα ἀκινάκην καὶ ὀῖστοὺς καὶ σάγαριν καὶ ἀκόντιον· ἐπεὰν δὲ

IV, 67. Există la sciți numeroși proroci, care spun mai dinainte cele ce au să se întimpl. Pentru aceasta ei întrebuințează mai multe nuiele de salcie ⁴³, în următorul fel. Aduc legături mari de nuiele, le așează jos și le dezleagă; rostesc cuvinte care ajută la ghicit și pun fiecare nuia una lângă alta. În vreme ce vorbesc, adună din nou nuielele, pentru ca iarăși să le depună una câte una. Acest meșteșug al prezicerilor l-au moștenit din strămoși. Enareii ⁴⁴ androgini spun că lor Afrodita le-a dat harul prorocitului. Prezicerile, aceștia le fac cu ajutorul scoarței de tei. După ce despică în trei scoarța, [ghicitorul] și-o înfășoară pe degete, o desface și apoi proroceste.

IV, 68. Când s-a îmbolnăvit regele sciților, trimite după trei ghicitori care sînt cei mai renumiți. Aceștia prezic în felul arătat mai sus. Mai totdeauna spun despre cutare sau cutare că a jurat strîmb pe vatra regelui și rostesc numele aceluia dintre cetățeni despre care vor să vorbească. La sciți este obiceiul să se facă jurăminte mai ales pe vetrele regelui, dacă scitul vrea să facă jurămîntul cel mai mare. Fiind prins îndată, acela care — spun aceia — a jurat strîmb este adus în fața regelui, unde prezicătorii îl învinuiesc, susținînd că li s-ar fi arătat, mulțumită meșteșugului lor de proroc, cum că omul jurase strîmb pe vatra regelui — și din care pricină regele este suferind. Învinutul tăgăduiește că ar fi jurat strîmb, protestează și se plînge zgomotos. Dacă el spune că n-a săvîrșit această faptă, regele cheamă alți prezicători — un număr îndoit. Când și aceștia, folosind mijloacele și meșteșugul lor de proroc, îl dovedesc sperjur, primii trei ghicitori îi taie imediat capul și îi împart averea. Iar dacă ghicitorii veniți în urmă spun că este nevinovat, vin alți prezicători și din nou alții. Dacă cei mai mulți dintre ei îl găsesc pe om nevinovat, se ia hotărîrea ca cei dintîi ghicitori să fie osîndiți la moarte.

IV, 69. Iată acum în ce fel sînt omoriți. După ce umplu un car cu vreascuri, înjugă la el boi. Vrajitorii avînd piedici, mîinile legate la spate, iar în gură un căluș, sînt așezați pe vreascuri. Dau apoi foc vreascurilor și în felul acesta sperie boii, pe care-i pun astfel pe fugă. Adeseori boii ard împreună cu vrajitorii, dar mulți alții scapă doar pîrliți, după ce flăcările au mistuit oiștea. În chipul arătat, sciții îi ard pe ghicitori și pentru alte pricini, numindu-i proroci mincinoși. Regele nu cruță nici pe copii celor osîndiți la moarte; ei ucid pe toți băieții, dar fetelor nu le fac nici un rău.

IV, 70. Sciții se leagă astfel prin jurămînt, față de cei către care îl fac: varsă vin într-o cupă mare de lut, îl amestecă cu sîngele celor ce fac jurămîntul — înțepindu-se cu o sulă sau făcîndu-și cu un cuțit o mică tăietură. Apoi, moaie în vînt o sabie, săgeți, o secure și o sulită. Îndeplinind toate acestea, rostesc o

⁴³ Cf. Tacit, *Germania*, X și Ammianus Marcellinus, XXXI, 2.

⁴⁴ În realitate sînt vraci cu o înfățișare feminină, pe care, după tradiție, zeița Afrodita i-ar fi pedepsit să arate ca niște femei.

ταῦτα ποιήσωσι, κατεύχονται πολλά καὶ ἔπειτα ἀποπίνουσι αὐτοὶ τε οἱ ὄρκιον ποιεύμενοι καὶ τῶν ἐπομένων οἱ πλείστου ἄξιοι.

IV, 71. Ταφαὶ δὲ τῶν βασιλέων ἐν Γέρροισι εἰσι, ἐς ὃ ὁ Βορυσθένης ἐστὶ προσπλωτός. ἐνθαῦτα, ἐπεὰν σφι ἀποθάνῃ ὁ βασιλεὺς, ὄρυγμα γῆς μέγα ὀρύσσουσι τετράγωνον, ἔτοιμον δὲ τοῦτο ποιήσαντες ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν, κατακεκρωμένον μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ νηδὺν ἀνασχισθεῖσαν καὶ καθαρθεῖσαν, πλέην κυπέρου κεκομμένου καὶ θυμῆματος καὶ σελίνου σπέρματος καὶ ἀννήσου, συνερραμμένην ὀπίσω, καὶ κομίζουσι ἐν ἁμάξῃ ἐς ἄλλο ἔθνος. οἱ δὲ ἂν παραδέξωνται κομισθέντα τὸν νεκρὸν, ποιῶσι τὰ περ οἱ βασιλῆιοι Σκύθαι· τοῦ ὧτὸς ἀποτάμνονται, τρίχας περικεῖρονται, βραχίονας περιτάμνονται, μέτωπον καὶ ῥῖνα καταμύσσονται, διὰ τῆς ἀριστερῆς χειρὸς οἰστοὺς διαβυνέονται, ἐνθεῦτεν δὲ κομίζουσι ἐν τῇ ἁμάξῃ τοῦ βασιλέως τὸν νέκυν ἐς ἄλλο ἔθνος τῶν ἄρχουσι· οἱ δὲ σφι ἔπονται ἐς τοὺς πρότερον ἦλθον. ἐπεὰν δὲ πάντας περιέλθωσι τὸν νέκυν κομίζοντες, ἐν Γέρροισι ἔσχατα κατοικημένοις εἰσι τῶν ἐθνέων τῶν ἄρχουσι καὶ ἐν τῇσι ταφῇσι. καὶ ἔπειτα, ἐπεὰν θέωσι τὸν νέκυν ἐν τῇσι θήκησι ἐπὶ στιβάδος, παραπήξαντες αἰχμὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ νεκροῦ ξύλα ὑπερτείνουσι καὶ ἔπειτα ῥίψι καταστεγάζουσι, ἐν δὲ τῇ λοιπῇ εὐρυχωρίῃ τῆς θήκης τῶν παλλακέων τε μίαν ἀποπνίζαντες θάπτουσι καὶ τὸν οἰνοχόον καὶ μάγειρον καὶ ἵπποκόμον καὶ διήκονον καὶ ἀγγελιηφόρον καὶ ἵππους καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπαρχὰς καὶ φιάλας χρυσέας· ἀργύρῳ δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῷ χρέωνται. ταῦτα δὲ ποιήσαντες χοῦσι πάντες χῶμα μέγα, ἀμιλλώμενοι καὶ προθυμώμενοι ὥς μέγιστον ποιῆσαι.

IV, 72. Ἐνιαυτοῦ δὲ περιφερομένου αὐτῆς ποιῶσι τοιόνδε· λαβόντες τῶν λοιπῶν θεραπόντων τοὺς ἐπιτηδεοτάτους (οἱ δὲ εἰσι Σκύθαι ἐγγενέες· οὗτοι γὰρ θεράπευουσι τοὺς ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κελεύσῃ, ἀργυρώνητοι δὲ οὐκ εἰσὶ σφι θεράποντες), τούτων ὦν τῶν διηκόνων ἐπεὰν ἀποπνίξωσι πεντήκοντα καὶ ἵππους τοὺς καλλιστεύοντας πεντήκοντα, ἐξελόντες αὐτῶν τὴν κοιλίην καὶ καθήραντες ἐμπιμπλᾶσι ἀχύρων καὶ συρράπτουσι· ἀψίδος δὲ ἡμισυ ἐπὶ δύο ξύλα στήσαντες ὑπτίον καὶ τὸ ἕτερον ἡμισυ τῆς ἀψίδος ἐπ' ἑτέρα δύο, καταπήξαντες τρόπον τοιούτῳ πολλὰ ταῦτα, ἔπειτα τῶν ἵππων κατὰ τὰ μήκη ξύλα παχέα διελάσαντες μέχρι τῶν τραχήλων ἀναβιβάζουσι αὐτοὺς ἐπὶ τὰς ἀψίδας· τῶν δὲ αἱ μὲν πρότεραι ἀψίδες ὑπέχουσι τοὺς ὦμους τῶν ἵππων, αἱ δὲ ὕψιστε παρὰ τοὺς μηρούς τὰς γαστέρας ὑπολαμβάνουσι· σκέλεα δὲ ἀμφοτέρα κατακρέματα μετέωρα· χαλινούς δὲ καὶ στόμια ἐμβαλόντες ἐς τοὺς ἵππους κατατείνουσι ἐς τὸ πρόσθε αὐτῶν καὶ ἔπειτα ἐκ πασσάλων δέουσι. τῶν δὲ δὴ νεηνίσκων τῶν

rugăciune lungă și, la urmă, beau din cupă, atît cei care s-au legat prin jurămînt, cît și cei mai de vază dintre oamenii care îi însoțesc.

IV, 71. Mormintele regilor se află în țara gerilor ⁴⁵ unde Boristene începe să fie navigabil. Acolo, cînd regele a murit, se sapă în pămînt o mare groapă 5 pătrată. După ce s-a isprăvit cu săpatul, oamenii transportă pe răposat, al cărui trup este acoperit cu un strat de ceară; iar pîntecele leșului — desfăcut și curățat — e umplut cu căprișor tocat, cu tămîie, cu semințe de țelină sălbatică și anason, fiind apoi cusut la loc. Ei îl duc pe mort într-un car la un alt neam. 10 Cei care primesc cadavrul ce li s-a adus fac același lucru ca și sciții regali: își taie o bucatică din ureche, își rad părul în jurul capului, își fac tăieturi la brațe, își zgîrie fruntea și nasul și își străpung mîna stîngă cu săgeți. De aici, sciții transportă în car trupul regelui la un alt neam dintre cele care le dau ascultare, iar pe mort îl urmează cei din neamul pe unde a trecut mai întîi. Ducîndu-l 15 pe acesta și trecînd pe la toate popoarele, ajung în sfîrșit la geri — cei din urmă asupra cărora își exercită ei autoritate —, precum și la mormintele amintite. Apoi, după ce așează leșul în groapă, pe un așternut de iarbă, înfig în jurul lui sulite, deasupra acestora întind lemne și le acoperă cu o împletitură de nuiele. În locul ce mai rămîne în mormînt ei îngroapă — după ce i-au sugrumat — pe 20 una din concubinele lui, un paharnic, un bucătar, un rîndaș la cai, un slujnic, un crainic, cai, cum și cîte ceva din tot ce avea regele, și, de asemenea, vase de aur. Nu folosesc nici argint și nici aramă ⁴⁶. Îndeplinind acestea, aruncă cu toții țărîină multă și, pe întrecute, se străduiesc să facă o movilă cît mai mare. 25

IV, 72. Cînd s-a împlinit un an, iată ce mai fac ei. Iau dintre sclavii rămași pe cei mai folositori, sciți localnici — fiindcă ei nu au robi cumpărați pe arginți, ei slujesc ca robi cei cărora le poruncește regele. Sugrumă cincizeci dintre ei și cincizeci de cai deosebit de frumoși, cărora le scot măruntaiele, le curăță pînte- 30 cele, le umplu cu paie și le cos la loc. Apoi, așează pe doi pari o jumătate de roată cu partea rotundă în jos, iar cealaltă jumătate a roții pe alți doi pari. După ce au înfipt — în felul acesta — un mare număr de pari, străpung caii cu pari în toată lungimea trupurilor, pînă la gît, și îi urcă pe aceste jumătăți 35 de roți. Jumătățile de roți din față susțin partea de sus a picioarelor de dinainte ale cailor, iar cele din spate pîntecele în dreptul coapselor. Și în felul acesta picioarele — atît cele dinainte cît și cele dinapoi — rămîn atîrnate în aer. După ce au pus, apoi, cailor friu și zăbală, trag friiele înainte și, apoi, le leagă de niște 40

⁴⁵ Este vorba tot de sciții regali, iar teritoriul respectiv se află cam în regiunea Poltavei. Asemenea movile se mai întîlnesc la noi în țară și în Bulgaria (de ex. la Hagighiol și Kazanlăk).

⁴⁶ În inventarul mormintelor săpate s-au găsit obiecte de argint și de aramă. Pentru problema prezenței sciților la noi în țară, vezi D. Berciu, *O descoperire traco-scitică din Dobrogea și problema scitică la Dunărea de Jos*, în SCIV, X (1959), 1, p. 7—48 și Dorin Popescu, *Problema sciților din Transilvania în opera lui Vasile Pârvan*, în SCIV, IX (1958), 1, p. 9—38.

ἀποπεπνιγμένων τῶν πεντήκοντα ἕνα ἕκαστον ἀναβιβάζουσι, ἐπὶ τὸν ἵππον, ὧδε ἀναβιβάζοντες, ἐπεὰν νεκροῦ ἑκάστου παρὰ τὴν ἄκανθαν ξύλον ὀρθὸν διελάσῃσι μέχρι τοῦ τραχήλου· κάτωθεν [δὲ] ὑπερέχει τοῦ ξύλου τούτου, τὸ ἐς τὸρμον πηγνύουσι τοῦ ἑτέρου ξύλου τοῦ διὰ τοῦ ἵππου. στήσαντες δὲ κύκλῳ (περὶ) τὸ σῆμα ἱππέας τοιούτους ἀπελκύνουσι.

IV, 73. Οὕτω μὲν τοὺς βασιλέας θάπτουσι, τοὺς δὲ ἄλλους Σκύθας, ἐπεὰν ἀποθάνωσι, περιάγουσι οἱ ἀγχοτάτω προσήκοντες κατὰ τοὺς φίλους ἐν ἀμάξεσι κειμένους, τῶν δὲ ἕκαστος ὑποδε-
 10 κόμενος εὐωχέει τοὺς ἐπομένους καὶ τῷ νεκρῷ πάντων παρατιθεῖ τῶν καὶ τοῖσι ἄλλοισι· ἡμέρας δὲ τεσσεράκοντα οὕτω οἱ ἰδιῶται περιάγονται, ἔπειτα θάπτονται. θάψαντες δὲ οἱ Σκύθαι καθίζονται τρόπῳ τοιῷδε· σμησάμενοι τὰς κεφαλὰς καὶ ἐκπλυνάμενοι ποιεῦσι περὶ τὸ σῶμα τάδε· ἐπεὰν ξύλα στήσωσι τρία ἐς ἄλληλα κεκλιμένα,
 15 περὶ ταῦτα πύλους εἰρινέους περιτείνουσι, συμφράξαντες δὲ ὡς μάλιστα λίθους ἐκ πυρὸς διαφανέας ἐσβάλλουσι ἐς σκάφην κειμένην ἐν μέσῳ τῶν ξύλων τε καὶ τῶν πύλων.

IV, 74. Ἔστι δέ σφι κάνναβις φυομένη ἐν τῇ χώρῃ πλην παχύ-
 τητος καὶ μεγάλθους τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτῃ· ταύτῃ δὲ πολλῷ ὑπερφέρει
 20 ἢ κάνναβις. αὕτη καὶ αὐτομάτῃ καὶ σπειρομένη φύεται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρήικες μὲν καὶ εἴματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοις ὁμοιότατα. οὐδ' ἂν, ὅστις μὴ κάρτα τρίβων εἴη αὐτῆς διαγνοίη λίνου ἢ καννάβιός ἐστι· ὃς δὲ μὴ εἶδὲ κω τὴν κανναβίδα, λίνεον δοκῇ εἶναι τὸ εἶμα.

IV, 75. Ταύτης ὦν οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεὰν
 25 λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πύλους καὶ ἔπειτα ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους [τῷ πυρί]· τὸ δὲ θυμιᾶται ἐπιβαλλόμενον καὶ ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικὴ οὐδεμία ἂν μιν πυρίῃ ἀποκρατήσῃ. οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι τῇ πυρίῃ ὠρύονται· τοῦτό σφι ἀντὶ λουτροῦ ἐστι· οὐ γὰρ δὴ λούονται ὕδατι τὸ παράπαν
 30 τὸ σῶμα· αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ὕδωρ παραχέουσαι κατασώχουσι περὶ λίθον τρηχὺν τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου ξύλου, καὶ ἔπειτα τὸ κατασώχόμενον τοῦτο παχὺ ἐὼν καταπλήσσονται πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον· καὶ ἅμα μὲν εὐωδίῃ σφέας ἀπὸ τούτου ἴσχει, ἅμα δὲ ἀπαιρέ-
 35 οῦσι τῇ δεύτερῃ ἡμέρῃ τὴν καταπλαστὴν γίνονται καθαρὰ καὶ λαμπρά.

IV, 78. Πολλοῖσι δὲ κάρτα ἔτεσι ὕστερον Σκύλης ὁ Ἀρια-
 πείθεος ἔπαθε παραπλήσια τούτῳ. Ἀριαπείθει γὰρ τῷ Σκυθέων
 βασιλεῖ γίνεται μετ' ἄλλων παίδων Σκύλης· ἐξ Ἰστρινῆς δὲ γυναικὸς
 οὗτος γίνεται καὶ οὐδαμῶς ἐγχωρίης, τὸν ἢ μήτηρ αὕτη γλῶσσάν
 τε Ἑλλάδα καὶ γράμματα ἐδίδαξε. μετὰ δὲ χρόνῳ ὕστερον Ἀρια-
 40 πείθης μὲν τελευτᾷ δόλῳ ὑπὸ Σπαργαπείθεος τοῦ Ἀγαθύρων

pari. Cît despre cei cincizeci de tineri sugrumați — pe fiecare dintre aceștia îi urcă pe calul său, făcînd aceasta după ce au străpuns vertical cadavrul cu o prăjină pe lingă șira spinării, pînă la gît. Partea de jos a parului, care rămîne afară, o vîră într-o gaură a parului ce străpunge calul. Ei așază astfel pe călăreții aceștia în cerc, în jurul mormîntului. Apoi se îndepărtează.

IV, 73. Iată, prin urmare, cum fac sciții înmormîntările regilor⁴⁷. Pe sciții ceilalți, după ce încetează din viață, rudele lor cele mai apropiate îi poartă culcați în care, pe la prieteni. Aceștia ospătează pe însoțitori și pun înaintea mortului toate mîncărurile oferite și celorlalți. Oamenii de rînd sînt plimbați în chipul acesteia vreme de patruzeci de zile. Urmează înmormîntarea. După ce-i îngroapă, sciții se purifică în felul următor: cu o alifie își freacă și își spală bine capul. Iar cu trupul procedează astfel: după ce înclină trei prăjini, sprijinindu-le una de alta, întind deasupra lor o pătură de lînă și — acoperindu-le bine — așează o albie la mijloc, între prăjini și sub pătură, albie în care aruncă apoi pietre înroșite în foc.

IV, 74. În țara lor crește cînepa, care seamănă nespus cu inul, numai că este mai groasă și mai înaltă. În această privință, întrece cu mult inul. Crește și de la sine și semănată. Iar din ea tracii își fac îmbrăcăminte, foarte asemănătoare cu cea de in. Cînd nu ești un bun cunoscător, nu poți să-ți dai seama dacă aceste haine sînt din in sau din cînepă. Omul care n-a văzut niciodată cînepa va crede că haina este făcută din in.

IV, 75. Luînd sciții sămînța acestei cînepe, intră sub corturile de pătură și o aruncă pe pietrele înroșite în foc. Zvîrlite, boabele scot fum și răspîdesc aburi atît de deși că nici băile de aburi grecești nu dau aburi mai puternici. Încîntați de această baie de aburi sciții scot, de plăcere, strigăte. Transpirația ține loc de baie la dînșii, căci ei nu-și spală trupul cu apă. Iar femeile sciților, după ce toarnă apă pe o piatră zgrunțuroasă, sfărîmă prin frecare pe ea lemn de chiparos, de cedru și de tămîie. Apoi, făcînd o pastă groasă, își ung cu ea tot trupul și fața. Aceasta le dă un miros plăcut, și, în același timp, cînd de pe față își iau cataplasma, a doua zi, pielea lor rămîne curată și proaspătă.

IV, 78. Foarte mulți ani după aceea, Scyles, fiul lui Ariapeithes, avu parte de o soartă asemănătoare⁴⁸ (cu a lui Anacharsis). Căci Ariapeithes, regele sciților, pe lingă alți copii avea și un fiu, Scyles cu numele, de la o femeie din Istria, și nu din partea locului. Mama îl învață ea însăși pe băiatul ei limba și literele grecești. După cîtva timp, Ariapeithes a murit, căci i-a curmat zilele printr-un vicleșug Spargapeithes, regele agatirșilor, iar Scyles a preluat domnia și s-a

⁴⁷ Săpăturile arheologice au confirmat în general ritualul funerar descris de Herodot, ca de exemplu inventarul tumulului de la Certomlik pe Nipru (vezi E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 155—165).

⁴⁸ Aceste evenimente s-au petrecut către mijlocul secolului al V-lea î.e.n.

βασιλέος, Σκύλης δὲ τὴν τε βασιληίην παρέλαβε καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ
 πατρός, τῇ οὖνομα ἦν Ὀποίη. ἦν δὲ αὕτη ἡ Ὀποίη ἀσθή, ἐξ ἧς
 ἦν Ὀρικός Ἀριαπίθει παῖς. βασιλεύων δὲ Σκυθέων ὁ Σκύλης διαίτη
 οὐδαμῶς ἡρέσκετο Σκυθικῇ, ἀλλὰ πολλὸν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ μᾶλλον
 5 τετραμμένος ἦν ἀπὸ παιδεύσιος τῆς ἐπεπαίδευτο, ἐποίεε τε τοιοῦτον
 εὔτε ἀγάγοι τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορουσθενεϊτέων ἄστν
 (οἱ δὲ Βορουσθενεῖται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐτοὺς εἶναι Μιλησίους),
 ἐς τοὺτους ὅκως ἔλθοι ὁ Σκύλης, τὴν μὲν στρατιὴν καταλίπεσκε
 ἐν τῷ προαστείῳ, αὐτὸς δὲ ὅκως ἔλθοι ἐς τὸ τεῖχος καὶ τὰς πύλας
 10 ἐγκληίσειε, τὴν στολὴν ἀποθέμενος τὴν Σκυθικὴν λάβεσκε ἂν Ἑλλη-
 νίδα ἐσθῆτα, ἔχων δ' ἂν ταύτην ἡγύραζε οὔτε δορυφόρων ἐπομένων
 οὔτε ἄλλου οὐδενός (τὰς δὲ πύλας ἐφύλασσον, μή τις μιν Σκυθέων
 ἴδοι ἔχοντα ταύτην τὴν στολὴν), καὶ τᾶλλα ἐχράτο διαίτη Ἑλληνικῇ
 καὶ θεοῖσι ἱρὰ ἐποίεε· κατὰ νόμους τοὺς Ἑλλήνων. ὅτε δὲ διατρίψειε
 15 μῆνα ἢ πλεόν τούτου, ἀπαλλάσσετο ἐνδὺς τὴν Σκυθικὴν στολὴν.
 Ταῦτα ποίεσκε πολλάκις, καὶ οἰκία τε ἐδείματο ἐν Βορουσθενεῖ καὶ
 γυναῖκα ἔγημε ἐς αὐτὰ ἐπιχωρίην.

IV, 79. Ἐπεῖτε δὲ ἑδέε οἱ κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προ-
 φάσιος τοιῆσδε· ἐπεθύμησε Διονύσῳ Βακχεῖῳ τελεσιῆναι· μέλλοντι
 20 δὲ οἱ ἐς χεῖρας ἄγεσθαι τὴν τελετὴν ἐγένετο φάσμα μέγιστον. Ἦν
 οἱ ἐν Βορουσθενεϊτέων τῇ πόλει οἰκίης μεγάλης καὶ πολυτελέος περι-
 βολή, τῆς καὶ ὀλίγῳ τι πρότερον τούτων μνήμην εἶχον, τὴν πέριξ
 λευκοῦ λίθου σφίγγες τε καὶ γρύπες ἕστασαν· ἐς ταύτην ὁ θεὸς
 ἐνέσκηψε βέλος. καὶ ἡ μὲν κατεκᾶν πᾶσα, Σκύλης δὲ οὐδὲν τούτου εἶνεκα
 25 ᾗσσον ἐπετέλεσε τὴν τελετὴν. Σκύθαι δὲ τοῦ βακχεύειν πέρι Ἑλλήσι
 ὀνειδίζουσι· οὐ γάρ φασι οἶκος εἶναι θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον ὅστις
 μαίνεσθαι ἐνάγει ἀνθρώπους. ἐπεῖτε δὲ ἐτελέσθη τῷ Βακχεῖῳ ὁ
 Σκύλης διεπρήστευσε τῶν τις Βορουσθενεϊτέων πρὸς τοὺς Σκύθας
 λέγων· Ἡμῖν γὰρ καταγελᾶτε, ὦ Σκύθαι, ὅτι βακχευομεν καὶ ἡμέας
 30 ὁ θεὸς λαμβάνει· νῦν οὗτος ὁ δαίμων καὶ τὸν ὑμέτερον βασιλέα
 λελάβηκε, καὶ βακχεύει τε καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται. Εἰ δέ μοι
 ἀπιστέετε, ἐπεσθε, καὶ ὑμῖν ἐγὼ δείξω. εἶποντο τῶν Σκυθέων οἱ
 προσετέωτες, καὶ αὐτοὺς ἀναγαγὼν ὁ Βορουσθενεϊτῆς λάθρῃ ἐπὶ
 πύργον κατεῖσε. ἐπεῖτε δὲ παρήιε σὺν τῷ θιάσῳ ὁ Σκύλης καὶ εἰδὼν
 35 μιν βακχεύοντα οἱ Σκύθαι, κάρτα συμφορὴν μεγάλην ἐποιήσαντο,
 ἐξελθόντες δὲ ἐσήμαινον πάσῃ τῇ στρατιῇ τὰ ἴδοιεν.

IV, 80. Ὡς δὲ μετὰ ταῦτα ἐξήλαυε ὁ Σκύλης ἐς ἤθεα τὰ
 ἑωυτοῦ, οἱ Σκύθαι προστησάμενοι τὸν ἀδελφεὸν αὐτοῦ Ὀκταμα-
 σάδην, γεγονότα ἐκ τῆς Τήρεω θυγατρὸς, ἐπανιστέατο τῷ Σκύλῃ.
 40 ὁ δὲ μαθὼν τὸ γινόμενον ἐπ' ἑωυτῷ καὶ τὴν αἰτίην δι' ἣν ἐποίεετο,

căsătorit cu soția tatălui său, pe nume Opoia. Această Opoia era băstinașă și Ariapeithes a avut cu ea un fiu, Oricos. Deși domnea peste sciți, Scyles nu era mulțumit de loc cu felul de viață al sciților, ci, mai degrabă, datorită creșterii pimate, era înclinat să urmeze obiceiuri grecești. Și iată ce a făcut Scyles. Ducea armata sciților la orașul ⁴⁹ boristenților — boristenții pretind că sînt milesieni — și obișnuia, cu acest prilej, s-o lase în împrejurimile orașului. Iar după ce se afla înăuntrul zidurilor și închidea porțile, dezbrăca haina scitică, își punea veșmînt grecesc și, înveșmîntat astfel, se înfățișa în agoră fără păzitori sau vreun alt însoțitor, așezînd strajă la porți, ca să nu-l vadă sciții cu asemenea îmbrăcăminte. Și în celelalte privințe el urma felul de viață al elenilor, oferind zeilor sacrificii cum cere la eleni datina. Apoi, după ce petrecuse o lună și mai bine la boristenți, îmbrăca iar haina scitică și o pornea spre casă. Făcea lucrul acesta deseori și își zidise chiar o casă la Boristene, aducîndu-și nevastă acolo o femeie din partea locului.

IV, 79. Cum trebuia, însă, să i se întîmple o nenorocire, iată care a fost prilejul. Scyles voise să pătrundă și el în misterele lui Dionysos-Bacchos. Și, pe cînd era gata să porceadă la inițiere, o mare minune se petrecu. În orașul boristenților, el avea un palat mare, pentru zidirea căruia se făcuse foarte multă cheltuială — așa cum am amintit cu puțin mai înainte. În jurul palatului se aflau sfîncși și grifoni, din marmură albă. Asupra acestui palat zeul aruncă o săgeată și totul fu mistuit în flăcări. Dar Scyles — în ciuda înștiințării pe care, în felul acesta, o primise — a urmat ritualul inițierii. Sciții le aduc muștrări elenilor pentru cultul lui Bacchos. Căci — spun ei — nu e lucru cuminte să-ți închipui că este zeu acela care-i scoate din minți pe oameni. După ce Scyles a părăsit în misterele lui Dionysos, unul din boristenți se duse în grabă la sciți și le spuse: « Rideți de noi, sciților, că prăznuim pe Bacchos și ne lăsăm stăpîniți de el. Iată acum, însă, că zeul acesta îl are în puterea sa și pe regele vostru, care i s-a dăruit. Și zeul îl scoate acum din minți. Dacă sînteți neîncercători, urmați-mă și am să vi-l arăt ». L-au urmat frunțașii sciților. Conducîndu-i, boristenitul i-a pus la pîndă, în taină, pe un turn. Cînd Scyles trecu pe acolo cu ceata sa, sciții îl văzură cuprins de nebunia lui Bacchos și luară aceasta drept o foarte mare nenorocire. După ce ieșiră din oraș aduseră la cunoștința întregii oștiri cele ce văzuseră.

IV, 80. Cînd, mai apoi, Scyles a plecat acasă, sciții s-au răzvrătit împotriva lui, așezînd în locu-i pe fratele său, Octamasades, născut de fiica lui Teres ⁵⁰. Cum află de această răscoală și de pricina din care pornise, Scyles fugi în Tracia.

⁴⁹ Olbia.

⁵⁰ Teres I, întemeietorul statului odrid, cam de la 470 — pe la 440 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 29,2).

καταφεύγει ἐς τὴν Θρηίκην. πυθόμενος ὁ Ὀκταμασάδης ταῦτα ἐστρχτεύετο ἐπὶ τὴν Θρηίκην· ἐπεῖτε δὲ ἐπὶ τῷ Ἰστρῳ ἐγένετο, ἡντίασάν μιν οἱ Θρηίκες, μελλόντων δὲ αὐτῶν συνάπτειν ἐπεμφε Σιτάλκης παρὰ τὸν Ὀκταμασάδην λέγων τοιάδε· τί δεῖ ἡμέας ἀλλήλων
 5 πειρηθῆναι; εἷς μὲν μεο τῆς ἀδελφεῆς παῖς, ἔχεις δὲ μεο ἀδελφόν. σὺ τ' ἐμοὶ ἀπόδος τοῦτον καὶ ἐγὼ σοὶ τὸν σὸν Σκύλην παραδίδωμι· στρατιῇ δὲ μήτε σὺ κινδυνεύσης μήτ' ἐγώ. ταῦτά οἱ πέμψας ὁ Σιτάλκης ἐπεκηρυκεύετο· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Ὀκταμασάδῃ ἀδελφεὸς Στάλκω πεφευγὼς τοῦτον. ὁ δὲ Ὀκταμασάδης καταινέει ταῦτα, ἐκδούς δὲ τὸν ἑωυτοῦ
 10 μήτρων Σιτάλκῃ ἔλαβε τὸν ἀδελφὸν Σκύλην. καὶ Σιτάλκης μὲν παραλαβὼν τὸν ἀδελφὸν ἀπήγετο, Σκύλῃ δὲ Ὀκταμασάδης αὐτοῦ ταύτῃ ἀπέταμε τὴν κεφαλὴν. οὕτω μὲν περιστέλλουσι τὰ σφέτερα νόμοιαι Σκύθαι, τοῖσι δὲ παρακτωμένοισι ξεινικοὺς νόμους τοιαῦτα ἐπιτίμια διδοῦσι.

15 IV, 81. Πλῆθος δὲ τὸ Σκυθέων οὐκ οἶός τε ἐγενόμην ἀτρεκέως πυθέσθαι, ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἤκουον. καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναι σφεας καὶ ὀλίγους ὡς Σκύθας εἶναι...

IV, 82. Θωμάσια δὲ ἡ χώρα αὕτη οὐκ ἔχει, χωρὶς ἧ ὅτι ποταμούς τε πολλῷ μεγίστους καὶ ἀριθμὸν πλείστους. τὸ δὲ ἀποθωμάσαι
 20 ἄξιον καὶ πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγέθεος τοῦ πεδίου παρέχεται, εἰρήσεται... Ἰχνος Ἡρακλέος φαίνουσι ἐν πέτρῃ ἐνέον, τὸ ἔοικε μὲν βήματι ἀνδρός, ἔστι δὲ τὸ μέγαθος δίπηχυ, παρὰ τὸν Τύρην ποταμόν. τοῦτο μὲν νυν τοιοῦτό ἐστι ἀναβήσομαι δὲ ἐς τὸν κατ' ἀρχὰς ἡία λέξων λόγον.

25 IV, 89. Δαρεῖος δὲ δωρησάμενος Μανδροκλέα διέβαινε ἐς τὴν Εὐρώπην, τοῖσι Ἰωσι πρυαγγείλας πλέειν ἐς τὸν Πόντον μέχρι Ἰστρου ποταμοῦ, ἐπεὰν δὲ ἀπίκωνται ἐς τὸν Ἰστρον, ἐνθαῦτα αὐτὸν περιμένειν, ζευγνύντας τὸν ποταμόν· τὸ γὰρ δὴ ναυτικὸν ἦγον Ἰωνές τε καὶ Αἰολέες καὶ Ἑλλησπόντιοι. ὁ μὲν δὲ ναυτικὸς στρατὸς <τὰς>

30 Κυανέας διεκπλώσας ἔπλεε ἰθὺ τοῦ Ἰστρου, ἀναπλώσας δὲ ἀνὰ ποταμὸν δυὼν ἡμερέων πλόον ἀπὸ θαλάσσης τοῦ ποταμοῦ τὸν αὐχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόμχτα τοῦ Ἰστρου, ἐξεύγνυε. Δαρεῖος δὲ ὡς διέβη τὸν Βόσπορον κατὰ τὴν σχεδὴν, ἐπορεύετο διὰ τῆς Θρηίκης, ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ Τεάρου ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἐστρατο-
 35 πεδεύσατο ἡμέρας τρεῖς.

IV, 92. Δαρεῖος δὲ ἐνθεῦτεν ὁρμηθεὶς ἀπίκετο ἐπ' ἄλλον ποταμὸν τῷ οὐνομα Ἀρτησικός ἐστι, ὅς διὰ Ὀδρυσέων ῥέει...

IV, 93. Πρὶν δὲ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἰστρον, πρώτους αἰρέει Γέτας τοὺς ἀθανατίζοντας. οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαλμυδησσὸν ἔχοντες

Vestindu-i-se întîmplarea, Octamasades porni să se războiască în Tracia. Ajuns la Istru, l-au întîmpinat tracii. Și trebuind să dea bătălia, Sitalces ⁵¹ a trimis la Octamasades un crainic care a cuvîntat astfel: « De ce trebuie să ne măsurăm puterile în luptă? Tu ești fiul sorii mele și îl ai în mîinile tale pe fratele meu ⁵². 5 Dă-mi-l pe acesta și eu îl dau pe Scyles. Astfel nu ne vom pune, nici tu, nici eu, oștile în primejdie ». Iată ce-i propusese Sitalces prin crainicul pe care l-a trimis. Căci se afla la Octamasades un frate al lui Sitalces, care fugise de acesta. Octamasades primi învoiala și, predînd pe unchiul său după mamă lui Sitalces, puse mîna pe fratele său Scyles. Cînd Sitalces l-a avut în puterea lui pe fratele său, s-a retras. Iar Octamasades tăie pe loc capul lui Scyles. Așa își apără sciții datinile și asemenea pedepse dau celor care îmbrățișează obiceiuri străine. 10

IV, 81. Despre mulțimea locuitorilor Sciției n-am putut să aflăm lucruri precise, ci am auzit vorbindu-se în fel și chip cu privire la numărul lor. [Unii mi-au spus că] există acolo o populație foarte numeroasă, iar alții că sciții propriu-zisî sînt puțini la număr ^{52 bis}...

IV, 82. Această țară nu înfățișează lucruri care să trezească uimirea, afară doar de împrejurarea că sînt acolo riuri cu mult mai mari și mai numeroase decît în altă parte. Dar, în afară de riuri și cîmpii foarte întinse, iată ce mai 20 este vrednic de mirare... Pe o stîncă de lîngă fluviul Tyras oamenii arată urma lui Heracles, urmă ce seamănă cu talpa piciorului unui om, dar este lungă de doi coți. Așa stau lucrurile în privința acestora. Acum mă voi întoarce la faptele despre care la început mi-am pus în gînd să vorbesc ⁵³.

IV, 89. Răsplătindu-l pe Mandrocles ⁵⁴, Darius trecu în Europa. El porunci 25 ionienilor să-și ducă năvile în Pontul Euxin, pînă la fluviul Istru; iar, de vor ajunge la Istru, el le cerea să-l aștepte acolo, și să dureze un pod peste fluviu. Flota o conduceau ionienii, eolienii și helespontinii. Trecînd printre Stîncile Ciane, corăbiile se îndreptară spre Istru. După ce au mers cale de două zile în 30 susul fluviului, de la mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile Istrului ⁵⁵. Iar Darius, după ce a trecut Bosporul, pe podul de vase, își croi drum prin Tracia, ajungînd la izvoarele rîului Tearos. Acolo el a făcut popas vreme de trei zile. 35

IV, 92. Pornind de acolo Darius sosi la un alt curs de apă, numit Artiscos, care curge prin țară odrisilor...

IV, 93. Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întîi pe geți ⁵⁶, care se cred nemuritori. Căci tracii, locuitorii din Salmydessos și cei care ocupă ținutul așezat

⁵¹ Fiul și urmașul lui Teres, cam 440—421 î.e.n. (cf. Tucicide, II, 96—101).

⁵² Cu numele Sparadocos (cf. Tucicide, IV, 101,5). Privitor la problema succesiunii la tron în aceste regiuni, vezi R. Vulpe, *Prioritatea agnațiilor la succesiunea tronului în Macedonia și Tracia*, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 313—323.

^{52 bis} Informația aceasta pare să fie confirmată de cercetările recente (vezi Artamonov, *Вопросы истории скифов в советской науке*, în «Вестник Древней Истории», 1947, 3; N. Grakov, *Скифы*, Kiev, 1947 și *Вопросы скифо-сарматской археологии*, Moscova-Leningrad, 1954) după care avem de a face cu o diversitate etnică. De aceea trebuie deosebiți sciții nomazi („regali” și nomazi propriu ziși⁽⁴⁾) veniți din Asia, de cei sedentari și localnici („agricultori” și „plugari”). Cf. IV, 17; 19; 20.

⁵³ Despre expediția lui Darius împotriva sciților.

⁵⁴ Arhitectul care a construit podul peste Bospor.

⁵⁵ Probabil la Isaceea, cel mai important loc de trecere la Dunărea de Jos, folosit ulterior și de alte expediții.

⁵⁶ Cf. Tucicide, II, 96.

Θρηίκες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίης πόλιος οἰκημένοι, καλεῖμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδωσαν Δαρείῳ· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην τραπόμενοι αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηίκων ἔόντες ἀνδρηότατοι καὶ δικαιοτάτοι.

5 IV, 94. Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἑαυτοὺς νομίζουσι ἵνα τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Σάλμοξιν δαίμονα. οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον ὀνομάζουσι Γεβελείζιν. διὰ πεντηρίδος δὲ τὸν πάλω λαχόντα αἰεὶ σφέων αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Σάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἐκάστοτε δέωνται. 10 πέμπουσι δὲ ὧδε. οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι, ἄλλοι δὲ διαλαβόντες τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Σάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥιπτέουσι ἐς τὰς λόγχας. ἦν μὲν δὴ ἀποθάνη ἀναπαρεῖς, τοῖσι δὲ ἔλεος ὁ θεὸς δοκέει εἶναι· ἦν δὲ μὴ ἀποθάνη, αἰτιῶνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοί 15 μιν ἄνδρα κακὸν εἶναι, αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον ἄλλον ἀποπέμπουσι· ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶντι. οὗτοι οἱ αὐτοὶ Θρηίκες καὶ πρὸς βροντὴν τε καὶ ἀστραπὴν τοξεύοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπειλέουσι τῷ θεῷ, οὐδένα ἄλλον νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

IV, 95. Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ 20 Πόντον οἰκούντων Ἑλλήνων, τὸν Σάλμοξιν τοῦτον ἔοντα ἀνθρωπον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ, δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχῳ· ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸν γενόμενον ἐλεύθερον χρήμκτα κτήσασθαι συχνά, κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑαυτοῦ· ἅτε δὲ κακοβίων τε ἔόντων τῶν Θρηίκων καὶ ὑπαφρονεστέρων, τὸν Σάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον 25 δίκαιάν τε Ἰάδα καὶ ἦθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρηίκας, οἷα Ἑλλησί τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι ἀνδρεῶνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀστῶν τοὺς πρῶτους καὶ εὐωχέοντα ἀναδιδάσκειν ὥς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συμ- 30 πόται αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ' ἔξουσι ἐς χῶρον τοῦτον ἵνα αἰεὶ περιέοντες ἔξουσι τὰ πάντα ἀγαθὰ. ἐν ᾧ ἐποίησε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγαιον οἴκημα ἐποιέετο. ὥς δὲ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἶκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηίκων ἠφανίσθη, καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἶκημα δικιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία. οἱ δὲ μιν ἐπόθειον τε καὶ ἐπένθειον ὥς τεθνεῶτα· 35 τετάρτῳ δὲ ἔτει ἐφάνη τοῖσι Θρηίξι, καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ Σάλμοξις. ταῦτά φασι μιν ποιῆσαι.

IV, 96. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου καὶ τοῦ καταγαίου οἴκηματος οὔτε ἀπιστέω οὔτε ὧν πιστεύω τι λήην, δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον τὸν Σάλμοξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρεω. εἴτε δὲ ἐγένετό 40 τις Σάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτε ἐστὶ δαίμων τις Γέτῃσι οὗτος ἐπιχῶ-

mai sus de orașele Apolonia și Mesembria — pe nume scirmiazi și nipseeni — s-au predat lui Darius fără luptă. Geții, însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci ⁵⁷.

IV, 94. Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care 5
dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis ⁵⁸. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimite pe sol. Unii din ei primesc poruncă să țină trei sulite [cu vârful în sus], iar alții, apucînd de mîini și picioare pe cel ce urmează să fie trimis 10
la Zalmoxis și ridicîndu-l în sus, îl azvîrle în sulite. Dacă — străpuns de sulite — acesta moare ⁵⁹, geții socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicînd că e un om ticălos și, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viață. Aceiași traci, cînd tună și 15
fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor ⁶⁰.

IV, 95. Așa cum am aflat eu de la elenii care locuiesc pe țărmurile Helespontului și ale Pontului Euxin, Zalmoxis despre care vorbesc — fiind doar un 20
muritor — a fost rob ⁶¹ în Samos, și anume al lui Pitagora, care era fiul lui Mnesarchos. După aceea, ajungînd liber, strînse bogății mari și, după ce se îmbogăți, se întoarse în patria lui. Întrucît tracii erau foarte nevoiași și săraci eu duhul, Zalmoxis acesta — cunoscător al felului de viață ionian și al unor deprinderi mai cumpănite decît cele trace, întrucît avusese legături cu grecii 25
și cu Pitagora, un însemnat gînditor al acestora — a clădit o casă pentru adunările bărbaților, în care [se spune] îi primea și îi punea să benchetuiască pe fruntașii țării, învățîndu-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile. În vreme ce săvîrșea cele amintite și spunea lucruri 30
de felul acesta, el a poruncit să i se clădească o locuință subpămînteană. Cînd a fost gata, [Zalmoxis] a dispărut din mijlocul tracilor și, coborînd el în locuința lui de sub pămînt, a trăit acolo vreme de trei ani. Tracii doreau mult să-l aibă jelindu-l ca pe un mort. În al patrulea an, el le-a apărut și, astfel, Zalmoxis făcu vrednice de crezare învățăturile lui. Iată ce se povestește despre 35
înfăptuirile lui.

IV, 96. În privința lui Zalmoxis și a locuinței sale subpămîntene nici eu nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea mult; mi se pare, însă, că el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora. Fie Zalmoxis om ori vreo divinitate 40

⁵⁷ Pentru idealizarea geților, vezi C. Balmuș, *O apreciere a lui Herodot asupra geților*, în « Buletin științific, Secțiunea de șt. filozof. și econ.-jurid., Acad. R.P.R. », III (1951), p. 25—29.

⁵⁸ Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 103—112 și R. Pettazzoni, *La religione nella Grecia antica*, Roma, 1954, p. 119.

⁵⁹ Asemenea sacrificii, însă la intervale de patru ani, sînt menționate și la celți de Diodor din Sicilia (V, 32). Vezi și nota 103.

⁶⁰ Pentru altă interpretare a pasajului, vezi C. Daicoviciu, *Herodot și pretinsul monoteism al geților*, în « Apulum », II (1943—1945), p. 90—94, și *Ist. Rom.*, p. 331.

⁶¹ Pentru aflutul de selavi din regiunile noastre, vezi Menandru, nota 2.

ριος, χαιρέτω. οὗτοι μὲν δὴ τρόπῳ τοιούτῳ χρεώμενοι ὡς ἐχειρώ-
θησαν ὑπὸ Περσέων, εἶποντο τῷ ἄλλῳ στρατῷ.

IV, 97. Δαρεῖος δὲ ὡς ἀπίκετο καὶ ὁ πεζὸς ἅμ' αὐτῷ στρατὸς
ἐπὶ τὸν Ἰστρον, ἐνθαῦτα διαβάντων πάντων Δαρεῖος ἐκέλευσε τοὺς
δ <τε> Ἰωνας τὴν σχεδὴν λύσαντας ἔπεσθαι κατ' ἡπειρον ἐωυτῷ καὶ
τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατόν. μελλόντων δὲ τῶν Ἰώνων λύειν καὶ ποιεῖν
τὰ κελευόμενα Κώης ὁ Ἐρξάνδρου, στρατηγὸς ἐὼν Μυτιληναίων,
ἔλεξε Δαρείῳ τάδε, πυθόμενος πρότερον εἴ οἱ φίλον εἴη γνώμην
ἀποδέκεσθαι παρὰ τοῦ βουλομένου ἀποδείκνυσθαι· « ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ
10 γῆν γὰρ μέλλεις στρατεῦεσθαι τῆς οὔτε ἀρηρομένον φανήσεται
οὐδὲν οὔτε πόλις οἰκεομένη· σύ νυν γέφυραν ταύτην ἔα κατὰ χώρην
ἑστάναι, φυλάκους αὐτῆς λιπὼν τούτους οἱ πέρ μιν ἔζευξαν. καὶ
ἦν τε κατὰ νόον πρήξωμεν εὐρόντες Σκύθας, ἔστι ἀποδος ἡμῖν,
ἦν τε καὶ μὴ σφεας εὐρεῖν δυνώμεθα, ἦ γε ἀποδος ἡμῖν ἀσφαλῆς· οὐ
15 γὰρ ἔδεισά κω μὴ ἐσωθέωμεν ὑπὸ Σκυθῶν μάχῃ, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐ
δυνάμενοί σφεας εὐρεῖν πάθωμέν τι ἀλώμενοι. Καὶ τάδε λέγειν φαίη τις
ἂν με ἐμεωυτοῦ εἴνεκεν, ὡς καταμένω· Ἐγὼ δὲ γνώμην μὲν τὴν εὐρισκον
ἀρίστην σοί, βασιλεῦ, ἐς μέσον φέρω, αὐτὸς μέντοι ἔψομαί τοι καὶ οὐκ ἂν
λειφθείην». κάρτα τε ἦσθη τῇ γνώμῃ Δαρεῖος καὶ μιν ἀμείβετο τοιοῦδε·
20 « Ἐεῖνε Λέσβιε, σωθέντος ἐμέο ὀπίσω ἐς οἶκον τὸν ἐμὸν ἐπιφάνηθί μοι
πάντως, ἵνα σε ἀντὶ χρηστῆς συμβουλῆς χρηστοῖσι ἔργοισι ἀμείψομαι».

IV, 98. Ταῦτα εἶπας καὶ ἀπάψας ἄμματα ἐξήκοντα ἐν ἱμάντι,
καλέσας ἐς λόγους τοὺς Ἰώνων τυράννους ἔλεγε τάδε· « Ἄνδρες
Ἰωνες, ἡ μὲν πρότερον γνώμη ἀποδεχθεῖσα ἐς τὴν γέφυραν μετείσθω
25 μοι, ἔχοντες δὲ τὸν ἱμάντα τόνδε ποιεέτε τάδε· ἐπεὰν με ἴδῃτε τάχιστα
πορευόμενον ἐπὶ Σκύθας, ἀπὸ τούτου ἀρξάμενοι τοῦ χρόνου λύετε ἄμμα
ἐν ἐκάστης ἡμέρης· ἦν δὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μὴ παρέω ἀλλὰ διεξέλθωσι
ὑμῖν αἱ ἡμέραι τῶν ἀμμάτων, ἀποπλέετε ἐς τὴν ὑμετέρεην αὐτῶν. μέχρι
δὲ τούτου, ἐπεῖτε οὕτω μετέδοξε, φυλάσσετε τὴν σχεδὴν, πᾶσαν προθυ-
30 μίην σωτηρίας τε καὶ φυλακῆς παρεχόμενοι. ταῦτα δὲ ποιεῦντες ἐμοὶ
μεγάλως χαριεῖσθε». Δαρεῖος μὲν ταῦτα εἶπας ἐς τὸ πρόσω ἠπείγετο.

IV, 99. Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηίκη τὸ ἐς θάλασσαν πρόκειται·
κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται καὶ ὁ
Ἰστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτήν, πρὸς εὖρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμένος.
35 τὸ δὲ ἀπὸ Ἰστρου ἔρχομαι σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς τῆς
Σκυθικῆς χώρας ἐς μέτρησιν. ἀπὸ Ἰστρου αὕτη ἡδὴ <ἡ> ἀκταίη*
Σκυθική ἐστι, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον κειμένη, μέχρι
πόλιος Καρκινίτιδος καλεομένης.

* ἀκταίη non sine dubitatione temptavi: ἀρχαία codd., quod vix intelligitur.

de-a băştinaşilor, să ne mulţumim cu cele înfăţişate⁶². Aceşti [geţi], a căror fire era astfel, după ce au fost supuşi de perşi, urmară restul armatei.

IV, 97. După ce ajunse cu pedestriimea pe care o avea la Istru, unde trecură cu toţii, Darius dădu poruncă ionienilor să strice podul şi să-l însoţească pe el în lăuntrul ţării; el a poruncit să facă acelaşi lucru şi ostaşii de pe corăbii. Pe elud ionienii se pregăteau să strice podul şi să îndeplinească porunca, Coes⁶³, fiul lui Erxandros — care-i conducea pe mitilenieni —, îi vorbi lui Darius cele ce urmează, încredinţându-se mai întâi că regele va primi cu plăcere părerea cuiva care doreşte să i-o înfăţişeze: « O, rege, — spuse el — eşti gata să faci război pe un pământ unde nu ai să întâlneşti nici arătură, nici cetate locuită. De aceea, nu strica podul acesta, ci lasă ca păzitori ai lui pe cei care l-au durat. Astfel dacă vom da piept cu sciţii — aşa cum dorim — podul ne slujeşte la întoarcere, iar dacă nu vom putea să-i ajungem, ne este înlesnită o întoarcere fără primejdii. Nu mi-e teamă că vom fi învinşi de sciţi în luptă, ci mai degrabă că — neputînd să ne întâlnim cu ei — vom avea de suferit în cuceririle noastre. S-ar crede că spun acestea pentru binele meu, ca să rămîn aici. Dar, rege, îţi înfăţişez părerea ce mi s-a arătat mai folositoare decît toate. Eu, unul, te voi urma şi nu doresc să fiu lăsat aici ». Mult se bucură Darius de sfatul lui Coes şi îi rîspunse astfel: « Străine din Lesbos, dacă voi ajunge teafăr şi nevătămat acasă, vino negreşit la mine, ca să răsplătesc cu binefaceri minunata-ţi povaţă ».

IV, 98. Rostind aceste cuvinte, făcu şaizeci de noduri la o curea, chemă la sfat pe tiranii ionienilor şi le spuse următoarele: « Bărbaţi ionieni, să nu mai luăm în seamă părerea pe care v-am înfăţişat-o mai înainte, în privinţa podului. Luaţi această curea şi faceţi ce vă voi spune. De îndată ce vedeţi că am pornit împotriva sciţilor, începeţi să şi desfaceţi cîte un nod în fiecare zi. Dacă nu sîntesc în răstimpul acesta şi trec zilele cîte sînt însemnate prin noduri, ridicaţi pinzele şi întorceţi-vă în patria voastră. Dar pînă atunci, aşa este noua mea hotărîre, rămîneţi de strajă la pod. Daţi-vă toată osteneala, ca să păstraţi nevătămat şi să păziţi podul. În felul acesta îmi veţi aduce mari foloase ». După ce le vorbi astfel, Darius porni la drum.

IV, 99. În faţa pămîntului scit, spre mare, se întinde Tracia. Sciţia începe acolo de unde acest ţinut formează un golf. Istrul se varsă în mare, îndreptîndu-se spre sud-est. Voi înfăţişa ţarmul Sciţiei de la Istru în sus şi voi arăta cît de mare îi este întinderea. Îndată după Istru, vine Sciţia veche⁶⁴, aşezată către miazăzi şi ajungînd pînă la cetatea numită Carcinitis⁶⁵.

⁶² Privitor la religia geţilor, vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 61—139, iar pentru influenţa tracă în religia sciţilor vezi L. Elniţchi în «Советская Археология», 1960, 4, p. 46—55.

⁶³ Originar din Mitilene, Coes va deveni mai tîrziu tiranul acestei cetăţi.

⁶⁴ Aceasta este lecţiunea dată de toate manuscrisele şi pe care am păstrat-o şi noi. Lecţiunea propusă de Ph. Legrand ἀρχαία Σκυθική, «litoralul Sciţiei» nu pare convingătoare.

⁶⁵ Oraş aşezat probabil la apus de Eupatoria.

IV, 100... "Ἦδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἰστρου τὰ κατ' ὕπερθε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἀποκληίεται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρσων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίνων.

IV, 101. "Ἔστι ὦν τῆς Σκυθικῆς ὡς εὐούσης τετραγώνου, τῶν
 5 δύο μερέων κατηκόντων ἐς θάλασσαν, πάντῃ ἴσον τό τε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέρον καὶ τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν. ἀπὸ γὰρ Ἰστρου ἐπὶ Βορυσθένεα δέκα ἡμερέων ὁδός, ἀπὸ Βορυσθένεός τε ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν Μαιῆτιν ἑτερέων δέκα· καὶ τὸ ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς κατ' ὕπερθε Σκυθέων οἰκημένους εἴκοσι
 10 ἡμερέων ὁδός. ἡ δὲ ὁδός ἡ ἡμερησίῃ ἀνὰ διηκόσια στάδια συμβέβληται μοι. οὕτω ἂν εἴη τῆς Σκυθικῆς τὰ ἐπικάρσια τετρακισχιλίων σταδίων καὶ τὰ ὄρθια τὰ ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἑτέρων τοσούτων σταδίων. ἡ μὲν νυν γῆ αὕτη ἐστὶ μέγαθος τοσαύτη.

IV, 102. Οἱ δὲ Σκύθαι δόντες σφίσι λόγον ὡς οὐκ οἰοί τε εἰσι
 15 τὸν Δαρείου στρατὸν ἰθυμαχίῃ διώσασθαι μοῦνοι, ἔπεμπον ἐς τοὺς πλησιοχώρους ἀγγέλους· τῶν δὲ καὶ δὴ οἱ βασιλεῖς συνελθόντες ἐβουλεύοντο ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντος μεγάλου. ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες βασιλεῖς Ταύρων καὶ Ἀγαθύρσων καὶ Νευρῶν καὶ Ἀνδροφάγων καὶ Μελαγχλαίνων καὶ Γελωνῶν καὶ Βουδίνων καὶ Σαυροματέων.

20 IV, 104. Ἀγάθυρσοι δὲ ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα, ἐπικούων δὲ τῶς γυναικῶν τὴν μεῖξιν ποιεῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι καὶ οἰκῆιοι ἐόντες πάντες μήτε φθόνῳ μήτ' ἔχθει χρέωνται ἐς ἀλλήλους. τὰ δὲ ἄλλα νόμαια Θρήξι προσκεχωρήκασι.

IV, 118. Ἐπὶ τούτων ὦν τῶν καταλεχθέντων ἐθνέων τοὺς
 25 βασιλεῖς ἀλισμένους ἀπικόμενοι τῶν Σκυθέων οἱ ἄγγελοι ἔλεγον ἐκδιδάσκοντες ὡς ὁ Πέρσης, ἐπειδὴ οἱ τὰ ἐν τῇ ἡπείρῳ τῇ ἑτέρῃ πάντα κατέστραπται, γέφυραν ζεύξας ἐπὶ τῷ αὐχένι τοῦ Βοσπόρου διαβέβηκε ἐς τήνδε τὴν ἡπειρον διαβάς δὲ καὶ καταστρεψάμενος Θρήικας γεφυροῖ ποταμὸν Ἰστρον, βουλόμενος καὶ τάδε πάντα
 30 ὑπ' ἐαυτῷ ποιήσασθαι. « Ὑμεῖς ὦν μηδενὶ τρόπῳ ἐκ τοῦ μέσου κατήμενοι περιίδητε ἡμέας διαφθαρέντας, ἀλλὰ τωὐτὸ νοήσαντες ἀντιάζωμεν τὸν ἐπιόντα. οὐκ ὦν ποιήσετε ταῦτα; ἡμεῖς μὲν πιεζόμενοι ἢ ἐκλείψομεν τὴν χώραν ἢ μένοντες ὁμολογίῃ χρησόμεθα. τί γὰρ πάθωμεν μὴ βουλομένων ὑμῶν τιμωρέειν; ὑμῖν δὲ οὐδὲν
 35 ἐπὶ τούτῳ ἔσται ἐλαφρότερον· ἥκει γὰρ ὁ Πέρσης οὐδὲν τι μᾶλλον ἐπ' ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπ' ὑμέας, οὐδὲ οἱ καταχρήσει ἡμέας καταστρεψάμενῳ ὑμῶν ἀπέχεσθαι. μέγα δὲ ὑμῖν λόγων τῶνδε μαρτύριον ἔρέομεν· εἰ γὰρ ἐπ' ἡμέας μόνους ἐστρατηλάτее ὁ Πέρσης τείσασθαι τῆς πρὸςθε δουλοσύνης βουλόμενος, χρῆν αὐτὸν πάντων τῶν ἄλλων
 40 ἀπεχόμενον ἵεναι οὕτω ἐπὶ τὴν ἡμετέραν, καὶ ἂν ἐδήλου πᾶσι ὡς

IV, 100. . . De la Istru în sus, spre lăuntru continentului, Sciția este mărginită mai întâi de agatirși, după aceea de neuri⁶⁶, apoi de androfagi⁶⁷ și în cele din urmă de melanhleni⁶⁸.

IV, 101. Sciția, avînd forma unui pătrat cu două laturi ce se întind de-a lungul mării, înaintează spre interiorul continentului pe o distanță perfect egală cu întinderea sa la mare. Căci de la Istru pînă la Boristene este cale de zece zile; de la Boristene pînă la Lacul Meotic, cale de alte zece zile; iar de la țarmul mării spre interiorul continentului pînă la melanhleni, care locuiesc la nord de sciți, avem un drum de zece zile. Drumul de o zi îl socot cam de două sute de stadii. 10 Astfel, în lățime, Sciția s-ar întinde pe o distanță de patru mii de stadii; iar în lungime, spre inima țării, ar avea tot atite stadii⁶⁹. Iată, așadar, mărimea acestei țări.

IV, 102. Sciții și-au dat seama că ei singuri nu pot respinge în luptă deschisă uștirea lui Darius și au trimis soli la vecini. Regii vecinilor se adunară și ținură 15 sfat pentru a vedea ce trebuia făcut, deoarece se temeau de atacul unei armate numeroase. Regii care s-au strîns laolaltă erau acei ai taurilor, ai agatirșilor, ai neurilor, ai androfagilor, ai melanhlenilor, ai gelonilor⁷⁰, ai budinilor⁷¹ și ai surmaților⁷².

IV, 104. Agatirșii sînt lipsiți de energie și foarte gingași. Ei poartă, cei mai 20 mulți, podoabe de aur. Au în devălmășie nevestele, ca să fie frați cu toții și, înrudindu-se, să nu mai existe la ei nici pizmuire, nici vrăjmășie. Cît privește celelalte obiceiuri, se apropie de traci.

IV, 118. Sosind la adunarea regilor din neamurile mai sus amintite, trimișii 25 sciților le-au spus că Darius, după ce a subjugat toate neamurile de pe celălalt continent — făcînd un pod, construit de el peste strîmtoarea Bosporului —, a trecut pe celălalt continent și, supunîndu-i pe traci, a durat alt pod și peste Istru, în dorința de a-și supune și ținutul lor, «Voi să nu priviți de loc nepăsători — ziceau 30 ei — stînd de o parte, cum sîntem nimiciți, ci, uniți în simțiri, să mergem împotriva năvălitorului. Dacă nu veți face așa, va trebui ca noi, copleșiți, ori să ne părăsim țara, ori, rămînînd pe loc, să primim condițiile ce ni le va pune dușmanul. Într-adevăr, cum am putea să ieșim la capăt, dacă voi nu vreți să ne veniți în ajutor? Purtîndu-vă așa, soarta nu vă va fi mai ușoară, întrucît regele perșilor 35 nu merge cu nimic mai mult împotriva noastră decît împotriva voastră. După ce ne va nimici, n-are să fie mulțumit doar cu asta — fără să se atingă de voi. Iată o dovadă hotărîtoare în sprijinul celor ce vă spun. Dacă regele perșilor venea doar împotriva noastră, dorînd el să răzbune robia în care i-am ținut neamul⁷³ înainte vreme, atunci el trebuia să-i lase în pace pe toți ceilalți și să meargă numai împotriva țării noastre. Așa stînd lucrurile, ar fi arătat tuturor 40

⁶⁶ Populație care pare să fi locuit în regiunile Ucrainei apusene.

⁶⁷ Așa-numiții antropofagi, despre care nu se știe nimic precis; se pare că au trăit în valea Niprului.

⁶⁸ Despre acești «oameni în veșminte negre» au fost emise cele mai contradictorii păreri.

⁶⁹ Această distanță reprezintă 793 km, ceea ce ar corespunde suprafeței teritoriului Ucrainei, fără ținuturile apusene.

⁷⁰ Nici despre geloni, pe care unii îi plasează tocmai lingă munții Ural, nu se știe nimic precis.

⁷¹ Populație localizată de unii cercetători tot în regiunea Uralului.

⁷² Așezați atunci între Don și Volga.

⁷³ Cf. Herodot, IV, 1.

ἐπὶ Σκύθας ἐλαύνει καὶ οὐκ ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Νῦν δὲ ἐπεῖτε τάχιστα διέβη (ἐς) τήνδε τὴν ἡπειρον, τοὺς αἰεὶ ἐμποδῶν γινομένους ἡμεροῦται πάντα. τοὺς τε δὴ ἄλλους ἔχει ὑπ' ἐαυτῷ Θρήικας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας».

- 5 IV, 119. Ταῦτα Σκυθέων ἐπαγγελλομένων ἐβουλεύοντο οἱ βασι-
λέες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνέων ἥκοντες, καὶ σφειν ἐσχίσθησαν αἱ γνώμαι.
ὁ μὲν Γελωνὸς καὶ ὁ Βουδῖνος καὶ ὁ Σαυρομάτης κατὰ τωὐτὸ
γενόμενοι ὑπεδέκοντο Σκύθησι τιμωρήσειν, ὁ δὲ Ἀγάθυρσος καὶ
10 Σκύθησι ὑπεκρίναντο· Εἰ μὲν μὴ ὑμεῖς ἔατε οἱ πρότεροι ἀδικήσαντες
Πέρσας καὶ ἄρξαντες πολέμου, τούτων δεόμενοι τῶν νῦν δέεσθε
λέγειν τε ἂν ἐφαίνεσθε ὑμῖν ὀρθά, καὶ ἡμεῖς ὑπακούσαντες τωὐτὸ
ἂν ὑμῖν ἐπρήσσομεν. νῦν δὲ ὑμεῖς τε ἐς τὴν ἐκείνων ἐσβαλόντες γῆν
ἄνευ ἡμέων ἐπεκρατέετε Περσέων ὅσον χρόνον ὑμῖν ὁ θεὸς παρε-
15 δίδου, καὶ ἐκεῖνοι, ἐπεὶ σφας οὗτος θεὸς ἐγείρει, τὴν ὁμοίην ὑμῖν
ἀποδιδούσι. ἡμεῖς δὲ οὔτε τι τότε ἡδικήσαμεν τοὺς ἄνδρας τούτους
οὐδὲν οὔτε νῦν πρότεροι πειρησόμεθα ἀδικεῖν. ἦν μέντοι ἐπὶ
καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἄρξην τε ἀδικέων, καὶ ἡμεῖς οὐ πειρησόμεθα.
μέχρι δὲ τοῦτο ἴδωμεν, μενέομεν παρ' ἡμῖν αὐτοῖσι· ἦκειν γὰρ δοκέ-
20 ομεν οὐκ ἐπ' ἡμέας Πέρσας, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀδικίης γενομένους.

IV, 120. Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἐπύθοντο οἱ Σκύθαι, ἐβου-
λεύοντο ἰθυμαχίην μὲν μηδεμίαν ποιέεσθαι ἐκ τοῦ ἐμφανέος, ὅτε
δὴ σφι οὗτοί γε σύμμαχοι οὐ προσεγίνοντο, ὑπεξιόντες δὲ καὶ ὑπε-
ξελαύνοντες τὰ φρέατα τὰ παρεξίσιεν αὐτοὶ καὶ τὰς κρήνας συγχοῦν,
25 τὴν ποίην τε ἐκ τῆς γῆς ἐκτρίβειν, διχοῦ σφέας διελόντες...

IV, 121. Ταῦτα οἱ Σκύθαι βουλευσάμενοι ὑπηντίαζον τὴν Δαρείου
στρατιήν, προδρόμους ἀποστείλαντες τῶν ἱππέων τοὺς ἀρίστους.
τὰς δὲ ἀμάξας ἐν τῇσί σφι διαιτᾶτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες
πᾶσαι, καὶ τὰ πρόβατα πάντα, πλὴν ὅσα σφι ἐς φορβὴν ἱκανὰ ἦν,
30 τοσαῦτα ὑπολιπόμενοι τὰ ἄλλα ἅμα τῇσι ἀμάξεσσι προέπεμψαν,
ἐντειλάμενοι αἰεὶ τὸ πρὸς βορέῳ ἐλαύνειν.

IV, 122. Ταῦτα μὲν δὴ προεκομίζετο, τῶν δὲ Σκυθέων οἱ πρό-
δρομοὶ ὡς εὔρον τοὺς Πέρσας ὅσον τε τριῶν ἡμερέων ὁδὸν ἀπέ-
χοντας ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ, οὗτοι μὲν τούτους εὐρόντες ἡμέρης ὁδῶ
35 προέχοντες ἐστρατοπεδεύοντο τὰ ἐκ τῆς γῆς φυόμενα λεαίνοντες. οἱ
δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον ἐπιφανεῖσαν τῶν Σκυθέων τὴν ἵππον, ἐπήισαν κατὰ
στίβον αἰεὶ ὑπαγόντων. καὶ ἔπειτα (πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρέων
ἴθυσαν) οἱ Πέρσαι ἐδίωκον πρὸς ἧν τε καὶ ἰθὺ Ταναΐδος. διαβάντων δὲ
τούτων τὸν Ταναῖν ποταμὸν οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον, ἐς δὲ τῶν
40 Σαυροματέων τὴν χώραν διεξελθόντες ἀπίκοντο ἐς τὴν τῶν Βουδίνων.

că face război sciților și nu altora. De fapt, însă, o dată ce a pus piciorul pe acest continent, a subjugat rînd pe rînd toate neamurile care-i stăteau în cale. El are acum în puterea sa pe traci și pe geți, vecinii noștri ».

IV, 119. După ce solii sciților făcuseră cunoscute aceste pretenții, regii sosiți 5 de la diferite neamuri au stat să chibzuiască și părerile s-au împărțit. Regele gelonilor, budinilor și sarmaților, învîndu-se, au făgăduit să vină în ajutorul sciților. Dar regele agatirșilor, neurilor, androfagilor, al melanhlenilor și al taurilor ⁷⁴ au răspuns în următoarele cuvinte: « Dacă n-ați fi săvîrșit voi cei dîntii 10 nedreptate și n-ați fi pornit cu război împotriva perșilor, am fi îndeplinit ceea ce ne cereți; cererea voastră ni s-ar fi părut dreaptă și am fi lucrat mîna în mîna cu voi. Dar năvălind în țara lor — fără ca noi să vă fi sprijinit —, ați fost stăpînitori atîta vreme cît v-a îngăduit zeul. Cînd tot el îi stîrnește acum pe aceia împotriva voastră, ei vă plătesc după merit. În ceea ce ne privește, 15 noi atunci n-am vătămat pe oamenii aceia și nici acum nu vom încerca să le facem noi, cei dîntii, vreun rău. Dacă, însă, Darius atacă și țara noastră, pornind să ne facă război, atunci ne vom măsura și noi puterile cu el, ca să-l respingem. Dar pînă ce nu vedem că ne atacă, rămînem la noi. Căci socotim că perșii nu se îndreaptă împotriva noastră, ci împotriva celor ce s-au făcut vinovați de 20 nedreptate ».

IV, 120. Cînd răspunsul acesta fu adus la cunoștința sciților, ei se hotărîră să nu dea o luptă deschisă, fiindcă nu-i aveau pe aceia aliați, ci să se retragă — să dea mereu înapoi — și să astupe fîntînele și izvoarele pe unde ar trece perșii, să nimicească toată iarba de pe pămîntul [de acolo] și să se despartă în două 25 grupuri. . .

IV, 121. Luînd aceste hotărîri, sciții întîmpinară oastea lui Darius și repeziră înainte pe cei mai buni dintre călăreții lor. Iar căruțele în care trăiau copiii și toate femeile lor le trimiseră mai departe, și o dată cu acestea toate turmele, în afară de cîte le erau de trebuință pentru a se hrăni, căci numai atîta și-au păstrat. 30 Și le porunciră să se îndrepte mereu către miazănoapte.

IV, 122. În timp ce căruțele erau duse [spre miazănoapte], sciții care alergaseră înaintea [dușmanilor], de îndată ce au descoperit că perșii se află la o depărtare de trei zile de Istru, și-au ținut tabăra la o zi de marș în fața perșilor, nimicind toate roadele pămîntului. Văzînd că se ivește călărimea sciților, perșii o urmară 35 pas cu pas, în retragerea ei. În sfîrșit, luîndu-se după o singură parte din oastea sciților, perșii i-au urmărit spre răsărit, drept spre Tanais. Sciții trecură fluviul Tanais. Perșii trecură și ei după aceștia, străbătînd țara sarmaților pînă ce au sosit în cea a budinilor.

40

⁷⁴ Populație situată atunci în Crimeea. Vezi Pindar, nota 17.

IV, 125. . . Ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων ἦσαν ὑποφεύγοντες οἱ Σκύθαι ἐς τοὺς Ἀγαθύρσους. Ἀγάθурсοι δὲ ὄρωντες καὶ τοὺς ὁμοῦρους φεύγοντας ὑπὸ Σκυθέων καὶ τεταραγμένους, πρὶν ἢ σφί ἐσβαλεῖν τοὺς Σκύθας πέμψαντες κήρυκα ἀπηγόρευον Σκύθησι μὴ ἐπιβαίνειν τῶν σφετέρων οὖρων, προλέγοντες ὥς εἰ πειρήσονται ἐσβάλλοντες, σφίσι πρῶτα διαμαχήσονται. Ἀγάθурсοι μὲν προείπαντες ταῦτα ἐβόηθον ἐπὶ τοὺς οὖρους, ἐρύκειν ἐν νόφ' ἔχοντες τοὺς ἐπιόντας. . . Οἱ δὲ Σκύθαι ἐς μὲν τοὺς Ἀγαθύρσους οὐκέτι ἀπείπαντας ἀπικνέοντο.

10 IV, 126. Ὡς δὲ πολλὸν τοῦτο ἐγένετο καὶ οὐκ ἐπαύετο, πέμψας Δαρεῖος ἱππέα παρὰ τὸν Σκυθέων βασιλέα Ἰδάνθурсον ἔλεγε τάδε· « Δαιμόνιε ἀνδρῶν, τί φεύγεις αἰεὶ, ἐξέόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιεῖν; εἰ μὲν γὰρ ἀξιόχρεος δοκέεις εἶναι σεωυτῷ τοῖσι ἡμοῖσι πρήγμασι ἀντιωθῆναι, σὺ δὲ στάς τε καὶ παυσάμενος πλάνης μάχεσθαι· εἰ δὲ
15 συγγινώσκειαι εἶναι ἡσσαν, σὺ δὲ καὶ οὕτω παυσάμενος τοῦ δρόμου δεσπότη τῷ σῷ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ ἔλθῃ ἐς λόγους».

IV, 127. Πρὸς ταῦτα ὁ Σκυθέων βασιλεὺς Ἰδάνθурсος ἔλεγε τάδε· « Οὕτω τὸ ἐμὸν ἔχει, ὦ Πέρσα· ἐγὼ οὐδένα κω ἀνθρώπων δείσας ἔφυγον οὔτε πρότερον οὔτε νῦν σὲ φεύγω. οὐδέ τι νεώτερόν
20 εἰμι ποιήσας νῦν ἢ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐώθεα ποιεῖν. ὅ τι δὲ οὐκ αὐτίκα μάχομαί τοι, ἐγὼ καὶ τοῦτο σημανέω· ἡμῖν οὔτε ἄστυα οὔτε γῆ πεφυτευμένη ἔστι, τῶν πέρι δείσαντες μὴ ἁλῶ ἢ καρῇ ταχύτερον ἂν ὑμῖν συμμίσγοιμεν· ἐς μάχην· εἰ δὲ δέοι πάντως ἐς τοῦτο κατὰ τάχως ἀπικνέεσθαι, τυγχάνουσι ἡμῖν ἐόντες τάφοι πατρώιοι. φέρετε,
25 τοὺτους ἀνευρόντες συγχέειν πειρᾶσθε αὐτούς, καὶ γνῶσεσθε τότε εἴτε ὑμῖν μαχησόμεθα περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μαχησόμεθα. πρότερον δέ, ἢν μὴ ἡμέας λόγος αἰρέῃ, οὐ συμμείζομέν τοι. ἀμφὶ μὲν μάχῃ τοσαῦτα εἰρήσθω, δεσπότης δὲ ἐμοὺς ἐγὼ Δία τε νομίζω τὸν ἐμὸν πρόγονον καὶ Ἰστίην τὴν Σκυθέων βασίλειαν μούρους
30 εἶναι. σοὶ δὲ ἀντὶ μὲν δώρων γῆς τε καὶ ὕδατος δῶρα πέμψω τοιαῦτα ὅλα σοὶ πρέπει ἔλθεῖν, ἀντὶ δὲ τοῦ ὅτι δεσπότης ἔφησας εἶναι ἐμός, κλαίειν λέγω τοῦτό ἐστι ἢ ἀπὸ Σκυθέων ῥῆσις».

IV, 128. Ὁ μὲν δὴ κῆρυξ οἰχώκεε ἀγγελέων ταῦτα Δαρεῖω, οἱ δὲ Σκυθέων βασιλεῖς ἀκούσαντες τῆς δουλοσύνης τὸ οὖνομα
35 ὀργῆς ἐπλήσθησαν. τὴν μὲν δὴ μετὰ Σαυροματέων μοῖραν ταχθεῖσαν, τῆς ἥρχε Σκώπαις, πέμπουσι Ἰωσι κελεύοντες ἐς λόγους ἀπικέσθαι, τούτοις οἱ τὸν Ἰστρον ἐξευγμένον ἐφρούρεον· αὐτῶν δὲ τοῖσι ὑπολειπομένοις ἔδοξε πλανᾶν μὲν μηκέτι Πέρσας, σῖτα δὲ ἐκάστω ἀνχιρεομένοις ἐπιτίθεσθαι. νωμῶντες ὦν σῖτα ἀναιρεομένους τοὺς
40 Δαρείου ἐποίεον τὰ βεβουλευμένα. ἡ μὲν δὴ ἵππος τὴν ἵππον αἰεὶ τρέπεσκε

IV, 125. ... Tulburându-i [și pe neurii], sciții — în retragerea lor — se îndreptară spre agatirși. Când agatirșii i-au văzut pe [neurii] vecini fugind înspăimîntați din calea sciților, încă înainte să fi năvălit [aceștia] la ei, au trimis un crainic care să-i oprească de a pune piciorul pe pământul lor și i-au prevenit că, dacă vor încerca să năvălească acolo, mai întii vor avea de înfruntat o strașnică luptă cu ei. După ce le-au spus din capul locului acestea, agatirșii și-au adus oastea la hotare, hotărîți să-i respingă pe năvălitori. . . Iar sciții n-au mai intrat în țara agatirșilor ⁷⁶, deoarece aceștia nu le-au dat voie.

IV, 126. Fiindcă această stare de lucruri se prelungea multă vreme și nu se mai termina, Darius trimise un călăreț la regele sciților, anume Idanthysos, și ¹⁰ îi spuse cele ce urmează: « Om de neînțeles, de ce tot fugi, când poți face din două una. Dacă te socoți îndeajuns de tare ca să te împotrivești puterii mele, stai și luptă-te, curmîndu-ți rătăcirea. Dacă recunoști însă că ești mai slab, atunci încetează de a mai fugi; aducîndu-mi [mie], stăpînului tău, pămînt și apă ⁷⁸ ¹⁵ ca daruri, vino să stăm de vorbă ».

IV, 127. La acestea, Idanthysos, regele sciților, a răspuns: « Iată cum stau lucrurile cu mine, persanule ! N-am fugit niciodată de frica vreunui om și nici de tine nu fug acum. Nu săvîrșesc nimic deosebit față de ceea ce obișnuiam să fac în vremea păcii. De ce nu dau îndată bătălia cu tine, îți voi arăta și aceasta. ²⁰ Noi nu avem nici cetăți, nici pămînturi cultivate, pentru care să ne temem să nu fie cucerite ori nimicite — și să [ne vedem nevoiți] a intra cît mai repede în luptă cu voi. Dacă vreți cu tot dinadinsul și în grabă să ajungeți aici, avem mormintele strămoșilor noștri; mergeți de le căutați și, aflîndu-le, încercați să le răsturnați. Veți ști atunci dacă vom da sau nu bătălia pentru a ne apăra mormin- ²⁵ tele. N-o să ne măsurăm puterile cu tine atîta vreme cît mintea noastră nu ne va hotărî s-o facem. În ce privește bătălia, mulțumește-te cu acest răspuns. Ca stăpîni, eu recunosc numai pe Zeus, strămoșul meu ⁷⁷, și pe Histia, regina sciților. În loc de a-ți trimite în dar pămînt și apă, îți trimit darurile care se potrivește să le primești. Și la aceea că te-ai numit stăpînul meu îți răspund că tu ³⁰ trebuie să plîngi ». Aceasta este o vorbă a sciților.

IV, 128. Crainicul se întoarce cu răspunsul acesta la Darius. Iar regii ⁷⁸ sciților, cînd auziră cuvîntul de robie tare se mai mîniară. Ei trimiseră acea parte a sarmaților asupra căreia domnea Scopasis — rînduită alături de sarmați — la ³⁵ ionienii care păzeau podul de peste Istru, avînd poruncă să intre în vorbă cu aceștia. Iar aceia din ei care rămăseseră găsiră de cuvîntă să nu-i mai lase pe persi să tot rătăcească, ci să-i înfrunte, ori de cîte ori vor merge după merinde. Deci cînd băgau de seamă că ostașii lui Darius se duceau după provizii, făceau cum era hotărît. Iar călărirea sciților punea pe fugă mereu pe cea a persilor, ⁴⁰

⁷⁶ Adică probabil în Transilvania. Pentru problema mult dezbătută a apartenenței etnice a agatirșilor (sciți sau traci), vezi expunerea celor două puncte de vedere la C. Daicoviciu în « Steaua », 5, 1956, p. 113 și urm. și A. Meliukova, *Материалы и исследования по археологии СССР*, 64 (1958), p. 101—102.

⁷⁷ Simbolul supunerii (cf. Aristotel, *Retorica*, II, 13, 18).

⁷⁸ Aluzie la legenda după care neamul sciților se trăgea din Zeus și fiica fluviului Boristene (Nipru).

⁷⁸ Conducătorii celor trei oștiri: Idanthysos, Scopasis și Taxacis.

ἢ τῶν Σκυθῶν, οἱ δὲ τῶν Περσέων ἱππόται φεύγοντες ἐσέπιπτον ἐς τὸν πεζόν, ὃ δὲ πεζὸς ἂν ἐπεκούρει· οἱ δὲ Σκύθαι ἐσαράξαντες τὴν ἵππον ὑπέστρεφον, τὸν πεζὸν φοβεόμενοι. ἐποίεοντο δὲ καὶ τὰς νύκτας παραπλησίας προσβολὰς οἱ Σκύθαι.

6 IV, 130. Οἱ δὲ Σκύθαι ὅκως τοὺς Πέρσας ἴδοιεν τεθορυβημένους, ἵνα παραμένοιν τε ἐπὶ πλέω χρόνον ἐν τῇ Σκυθικῇ καὶ παραμένοντες ἀνιώατο τῶν πάντων ἐπιδεέες ἐόντες, ἐποίεον τοιαύδε· ὅκως τῶν προβάτων τῶν σφετέρων αὐτῶν καταλίποιν μετὰ τῶν νομέων, αὐτοὶ ἂν ὑπεξήλαυνον ἐς ἄλλον χῶρον· οἱ δὲ ἂν Πέρσαι ἐπελθόντες

10 λάβεσκον τὰ πρόβατα καὶ λαβόντες ἐπήρνοντο ἂν τῷ πεποιημένῳ.
IV, 131. Πολλάκις δὲ τοιοῦτου γινομένου τέλος Δαρεῖός τε ἐν ἀπορίῃσι εἶχετο καὶ οἱ Σκυθῶν βασιλεῖς μαθόντες τοῦτο ἔπεμπον κήρυκα δῶρα Δαρεΐῳ φέροντα ὄρνιθά τε καὶ μῦν καὶ βάτραχον καὶ οἷστους πέντε. Πέρσαι δὲ τὸν φέροντα τὰ δῶρα ἐπειρώτεον τὸν

15 νόον τῶν διδομένων· ὃ δὲ οὐδὲν ἔφη οἱ ἐπεστάλθαι ἄλλο ἢ δόντα τὴν ταχίστην ἀπαλλάσσεσθαι· αὐτοὺς δὲ τοὺς Πέρσας ἐκέλευε, εἰ σοφοί εἴσι, γινῶναι τὸ θέλει τὰ δῶρα λέγειν. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Πέρσαι ἐβουλεύοντο.
IV, 132. Δαρεῖου μὲν νυν ἡ γνώμη ἦν Σκύθας ἐαυτῷ δίδοναι

20 σφέας τε αὐτοὺς καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ, εἰκάζων τῇδε, ὥς μῦς μὲν ἐν γῇ γίνεται καρπὸν τὸν αὐτὸν ἀνθρώπῳ σιτεόμενος, βάτραχος

δὲ ἐν ὕδατι, ὄρνις δὲ μάλιστα οἶκε ἵππῳ, τοὺς δὲ οἷστους ὥς τὴν ἐαυτοῦ ἀλκὴν παραδιδούσι. αὕτη μὲν Δαρεΐῳ ἀπεδέδεκτο ἡ γνώμη,

35 συνεστήκει δὲ ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἡ Γωβρύεω, τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπὶ

ἐνός τῶν τὸν μάγον κατελόντων, εἰκάζοντος τὰ δῶρα λέγειν· «Ἦν

μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀνχπτήσθε ἐς τὸν οὐρανὸν, ὧ Πέρσαι, ἢ μῦες

γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε, ἢ βάτραχοι γενόμενοι ἐς τὰς

λίμνας ἐσπηδήσητε, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω ὑπὸ τῶνδε τῶν τοξευ-

μάτων βαλλόμενοι».

30 IV, 133. Πέρσαι μὲν δὴ οὕτω τὰ δῶρα εἰκάζον, ἡ δὲ Σκυθῶν μία

μοῖρα ἡ ταχθεῖσα πρότερον μὲν παρὰ τὴν Μαιῆτιν λίμνην φρου-

ρέειν, τότε δὲ ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν Ἰωσι ἐς λόγους ἐλθεῖν, ὥς ἀπίκετο

ἐπὶ τὴν γέφυραν, ἔλεγε τάδε· «Ἄνδρες Ἰῶνες, ἐλευθερίην ὑμῖν

ἤκομεν φέροντες, ἦν πέρ γε ἐθέλητε ἐσακούειν. πυνθανόμεθα γὰρ

35 Δαρεῖον ἐντείλασθαι ὑμῖν ἐξήκοντα ἡμέρας μούνας φρουρήσαντας

τὴν γέφυραν, αὐτοῦ μὴ παραγενομένου ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀπαλ-

λάσσεσθαι ἐς τὴν ὑμετέρεν. νῦν ὦν ὑμεῖς τάδε ποιεῦντες ἐκτὸς

μὲν ἔσεσθε πρὸς ἐκείνου αἰτίας, ἐκτὸς δὲ πρὸς ἡμέων· τὰς προκει-

μένας ἡμέρας παραμείναντες τὸ ἀπὸ τούτου ἀπαλλάσσεσθε.» οὗτοι μὲν

40 νυν ὑποδεξαμένων Ἰώνων ποιήσιν ταῦτα ὀπίσω τὴν ταχίστην ἠπείγοντο.

care fugea și dădea peste pedestrima lor; aceasta îi sprijinea întotdeauna. După ce respingeau cavaleria, sciții se retrăgeau de frica pedestrimii ⁷⁹. Asemenea atacuri ale sciților au avut loc și în timpul nopții.

IV, 130. Văzînd sciții marea tulburare în care ajunseseră perșii — pentru a-i face să zăbovească cît mai mult în Scitia, fiind astfel chinuiți prin lipsa tuturor celor de trebuință — iată ce au făcut: părăseau treptat cîte o parte din turmele lor de oi, cu păstori cu tot, și se retrăgeau într-altă regiune. Iar perșii, care veneau din urmă, luau turmele și astfel prindeau inimă. 5 10

IV, 131. Aceasta se întîmplase deseori și pînă la urmă Darius ajunsesese foarte încurcat. Regii sciților își dădură seama cum stau lucrurile și trimiseră un crainic care i-a adus daruri lui Darius o pasăre, un șoarece, o broască și cinci săgeți. Perșii îl întrebă pe cel care a adus darurile: ce înțeles au toate acestea? Iar trimisul răspunse că nu i s-a poruncit nimic altceva decît să le predea și să plece cît mai repede. Dar i-a îndemnat să tălmăcească ei — dacă sînt înțelepți — ce vor să spună aceste daruri. Auzind acestea perșii au stat la sfat. 15

IV, 132. Părerea lui Darius era că sciții se dăruiau pe sine, îi dăruiau pămîntul și apa. El și-a închipuit aceasta, deoarece șoarecele se naște în pămînt — hrănindu-se cu aceleași roade ca și omul —, broasca în apă, iar pasărea seamănă foarte mult cu un cal ⁸⁰. Prin săgeți — credea regele — sciții își predau puterea. Această tilcuire fu înfățișată de Darius. Dar i-a fost pusă împotrivă părerea lui Gobryas, unul din cei șapte care-l răsturnaseră pe mag ⁸¹. După socotința lui darurile aveau următorul tîlc: « Perșilor, dacă nu vă veți preface în păsări, ca să zburăți în văzduh, dacă nu veți ajunge șoareci, ca să vă ascundeți în pămînt, sau — prefăcîndu-vă în broaște — nu veți sări în bălți, atunci nu vă veți mai întoarce în țara voastră, ci veți pieri de săgețile noastre ». 20 25

IV, 133. Iată, deci, cum au tălmăcit perșii darurile. Iar parte dintre sciți ⁸², 30 acei cărora le fusese încredințată paza împrejurimilor Lacului Meotic și cărora li se poruncise atunci să meargă la Istru, ca să stea de vorbă cu ionienii, îndată ce sosiră la pod, le-au grăit acestora așa: « Bărbați ionieni, venim să vă aducem neatîrnarea, dacă vreți să vă plecați urechea la vorbele noastre. Am aflat că Darius v-a poruncit să păziți podul numai șaiszeci de zile, iar dacă el nu se ivește pînă atunci, puteți să mergeți acasă. Săvîrșind aceasta acum, veți fi în afara oricărei învinuiri — și din partea lui și din a noastră. Rămîneți aici numărul de zile care s-a hotărît și, după aceea, puteți pleca ». Ionienii făgăduiră că vor face întocmai, iar sciții se întoarseră în grabă la ai lor. 35 40

⁷⁹ Deoarece ei nu aveau unități de infanterie (cf. totuși cap. 134).

⁸⁰ Prin iuțeală.

⁸¹ Uzurpatorul Smerdis.

⁸² De sub comanda lui Scopasis.

IV, 134. Πέρσῃσι δὲ μετὰ τὰ δῶρα [τὰ] ἐλθόντα Δαρεῖω ἀντε-
 τάχθησαν οἱ ὑπολειφθέντες Σκύθαι πεζῶ καὶ ἵπποισι ὡς συμβαλέ-
 οντες. τεταγμένοισι δὲ τοῖσι Σκύθῃσι λαγὸς ἐς τὸ μέσον διήιξε·
 τῶν δὲ ὡς ἕκαστοι ὥρων τὸν λαγὸν ἐδίωκον. ταραχθέντων δὲ τῶν
 5 Σκυθέων καὶ βοῇ χρεωμένων εἶρετο ὁ Δαρεῖος τῶν ἀντιπολεμίων
 τὸν θόρυβον· πυθόμενος δὲ σφεας τὸν λαγὸν διώκοντας εἶπε ἄρα
 πρὸς τοὺς περ ἐώθεε καὶ τὰ ἄλλα λέγειν· «Οὔτοι ὦνδρες ἡμέων
 πολλὸν καταφρονέουσι, καὶ μοι νῦν φαίνεται Γοβρύης εἰπεῖν περὶ
 τῶν Σκυθικῶν δώρων ὀρθῶς. ὡς ὦν οὕτω ἤδη δοκεόντων καὶ αὐτῶ
 10 μοι ἔχειν, βουλῆς ἀγαθῆς δεῖ ὅπως ἀσφαλέως ἡ κομιδὴ ἡμῖν ἔσται τὸ
 ὀπίσω». πρὸς ταῦτα Γωβρύης εἶπε· «ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ σχεδὸν μὲν
 καὶ λόγῳ ἠπιστάμην τούτων τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην, ἐλθὼν δὲ
 μᾶλλον ἐξέμαθον, ὁρέων αὐτοὺς ἐμπαίζοντας ἡμῖν. νῦν ὦν μοι
 δοκέει, ἐπεὰν τάχιστα νύξ ἐπέλθῃ, ἐκκαύσαντας τὰ πυρὰ ὡς ἐώθαμεν
 15 καὶ ἄλλοτε ποιεῖν, τῶν στρατιωτέων τοὺς ἀσθενεστάτους ἐς τὰς
 ταλαιπωρίας ἐξαπατήσαντας καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσαντας
 ἀπαλλάσσεσθαι, πρὶν ἢ καὶ ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἰθῦσαι Σκύθας λύσοντας
 τὴν γέφυραν, ἢ καὶ τι Ἰωσι δόξαι τὸ ἡμέας οἷόν τι ἔσται ἐξεργάσασθαι».

IV, 135. Γωβρύης μὲν ταῦτα συνεβούλευε, μετὰ δὲ νύξ τε
 20 ἐγένετο καὶ Δαρεῖος ἐχρᾶτο τῇ γνώμῃ ταύτῃ· τοὺς μὲν καματηροὺς
 τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολλυμένων λόγος, καὶ τοὺς
 ὄνους πάντας καταδήσας κατέλιπε αὐτοῦ ταύτῃ ἐν τῷ στρατοπέδῳ·
 κατέλιπε δὲ τοὺς τε ὄνους καὶ τοὺς ἀσθενέας τῆς στρατιῆς τῶνδε
 εἵνεκεν, ἵνα οἱ μὲν ὄνοι βοὴν παρέχωνται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθeneίης
 25 μὲν εἵνεκεν κατελείποντο, προφάσιος δὲ τῆσδε δηλαδὴ, (ὡς) αὐτὸς
 μὲν σὺν τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ ἐπιθήσεσθαι μέλλοι τοῖσι Σκύθῃσι,
 οὗτοι δὲ τὸ στρατόπεδον τοῦτον τὸν χρόνον ῥυοῖατο. ταῦτα τοῖσι
 ὑπολειπομένοισι ὑπερθέμενος ὁ Δαρεῖος καὶ πυρὰ ἐκκαύσας τὴν ταχίσ-
 τὴν ἠπείγετο ἐπὶ τὸν Ἰστρον. οἱ δὲ ὄνοι ἐρημωθέντες τοῦ ὁμίλου
 30 οὕτω δὴ μᾶλλον πολλῶ ἴσαν τῆς φωνῆς, ἀκούοντες δὲ οἱ Σκύθαι
 τῶν ὄνων πάγχυ κατὰ χώραν ἤλπιζον τοὺς Πέρσας εἶναι.

IV, 136. Ἡμέρης δὲ γενομένης γνόντες οἱ ὑπολειφθέντες ὡς
 προδομένοι εἶεν ὑπὸ Δαρείου, χεῖράς τε προέτεινον τοῖσι Σκύθῃσι
 καὶ ἔλεγον τὰ κατήκοντα· οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν ταῦτα, τὴν ταχίστην
 35 συστραφέντες, αἶ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυθέων καὶ ἡ μετὰ Σαυρο-
 ματέων καὶ Βουδῖνοι καὶ Γελωνοί, ἐδίωκον τοὺς Πέρσας ἰθὺ τοῦ
 Ἰστροῦ. ἄτε δὲ τοῦ Περσικοῦ μὲν τοῦ πολλοῦ ἐόντος πεζοῦ
 στρατοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς οὐκ ἐπισταμένου ὥστε οὐ τετμημένων [τῶν]
 ὁδῶν, τοῦ δὲ Σκυθικοῦ ἱππότεω καὶ τὰ σύντομα τῆς ὁδοῦ ἐπιστα-
 40 μένου, ἀμαρτόντες ἀλλήλων, ἐφθησαν πολλῶ οἱ Σκύθαι τοὺς Πέρσας

IV, 134. După ce Darius primi darurile, sciții rămași se așezară în linie de bătaie în fața perșilor — și pedestrima și călărima, ca și cum ar fi avut de gînd să lupte. Pe cînd sciții erau astfel rînduiți, un iepure a sărit între cele două oștiri. Sciții îl văzură și începură cu toții să-l urmărească. În vreme ce ei se învîlmășeau și scoteau strigăte, Darius întrebă care este pricina neorînduiei 5 de la vrăjmași. Aflînd el că aceștia fug după un iepure, grăi celor cu care obișnuia să stea de vorbă: « Oamenii aceștia au pentru noi un mare dispreț. Îmi dau acum seama că Gobryas a tălmăcit bine darurile sciților. Și; fiindcă așa mi se pare că stau lucrurile, trebuie să luăm o hotărîre înțeleaptă, ca să ne putem retrage nevătămați ». Auzind acestea, Gobryas spuse: « Rege, eu știam din auzite de 10 sărăcia acestor oameni. Dar am început să cunosc mai bine lucrurile cînd am venit aici și am văzut cum își bat joc de noi. Cred că trebuie ca, de îndată ce se va fi lăsat noaptea, să aprindem focurile — așa cum obișnuiam și altă dată —, apoi să-i amăgim pe soldații care sînt cei mai slăbiți și nu mai pot să înfrunte 15 greutățile, să prigonim toți măgarii și să plecăm mai înainte ca sciții s-o pornească în grabă spre Istru și să taie podul și înainte ca să le vină ionienilor în gînd că ar putea să ne aducă pieirea ».

IV, 135. Acestea au fost sfaturile lui Gobryas. După ce se făcu noapte, Darius urmă povața lui. Lăsă acolo în tabără pe oamenii istoviți și pe aceia de 20 a căror pierdere îi păsa cel mai puțin, precum și toți măgarii, pe care i-a prigonit. Lăsase în tabără măgarii și ostașii slăbiți, din următoarele pricini: măgarii să scoată răgete, iar oamenii fură părăsiți din pricina slăbiciunii lor. Rostul era acesta: în împrejurarea că Darius, cu ceea ce rămăsese zdravăn din armată, 25 ar fi atacat pe sciți ei vor trebui să păzească tabăra. Lăsîndu-i acolo cu aceste lămuriri și aprinzînd focurile, Darius porni cît mai repede spre Istru. Măgarii părăsiți de cea mai mare parte a oștirii răgeau și mai tare. Iar sciții, care auzeau 30 răgetele măgarilor, își închipuiau că perșii sînt mereu în tabără⁸³.

IV, 136. Cînd s-a luminat de ziuă, cei ce fuseseră lăsați în urmă, văzînd că Darius îi trădase, întinseră mîinile către sciți și le spusese ceea ce se întîmplase. Îndată ce sciții au aflat cum stau lucrurile, cele două părți ale sciților — despre care am vorbit — se uniră în grabă cu cea de-a treia, care se afla alături 35 de sarmați și, împreună cu budinii și gelonii, îi urmăriră pe perși, mergînd drept spre Istru. Dar cea mai mare parte din oastea perșilor o alcătuiau pedestrașii care nu cunoșteau drumurile, — și nimeni nu deschisese drumuri pe acolo. Sciții erau călări și se pricepeau să scurteze calea, pe cînd [perșii] se rătăciră, așa încît sciții ajunseră la pod cu mult înaintea lor. Aflînd că perșii nu sosiseră 40

⁸³ Cf. Frontinus, I, 5, 25 și Polyainos, VII, 11, 4.

ἐπὶ τὴν γέφυραν ἀπικόμενοι. μαθόντες δὲ τοὺς Πέρσας οὐκ ἂν ἀπιγ-
 μένους ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἴωνας ἔόντας ἐν τῇσι νηυσί· « Ἄνδρες
 Ἴωνες, αἶ τε ἡμέραι ὑμῖν τοῦ ἀριθμοῦ διοίχονται καὶ οὐ ποιεῖτε
 δίκαια ἔτι παραμένοντες. ἀλλ' ἐπεὶ πρότερον δειμαίνοντες ἐμένετε, νῦν
 5 λύσαντες τὸν πόρον τὴν ταχίστην ἄπιτε χαίροντες ἐλεύθεροι, θεοῖσί
 τε καὶ Σκύθῃσι εἰδότες χάριν. τὸν δὲ πρότερον ἔοντα ὑμέων δεσπότην
 ἡμεῖς παραστησόμεθα οὕτω ὥστε ἐπὶ μηδαμῶς ἔτι ἀνθρώπους αὐτὸν
 στρατεύσασθαι ».

IV, 137. Πρὸς ταῦτα Ἴωνες ἐβουλεύοντο. Μιλτιάδῳ μὲν τοῦ
 10 Ἀθηναίου, στρατηγέοντος καὶ τυραννεύοντος Χερσονησιτέων τῶν
 ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἦν γνώμη πείθεσθαι Σκύθῃσι καὶ ἐλευθεροῦν
 Ἰωνίην, Ἰστιαίου δὲ τοῦ Μιλησίου ἐναντίῃ ταύτῃ, λέγοντος ὡς
 νῦν μὲν διὰ Δαρεῖον ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πόλις, τῆς Δαρείου
 δὲ δυνάμιος καθαιρεθείσης οὔτε αὐτὸς Μιλησίων οἶός τε ἔσεσθαι
 15 ἄρχειν οὔτε ἄλλον οὐδένα οὐδαμῶν· βουλήσεσθαι γὰρ ἕκαστην τῶν
 πόλιων δημοκρατέεσθαι μᾶλλον ἢ τυραννεύεσθαι. Ἰστιαίου δὲ γνώμην
 ταύτην ἀποδεικνυμένου αὐτίκα πάντες ἦσαν τετραμμένοι πρὸς ταύτην
 τὴν γνώμην, πρότερον τὴν Μιλτιάδῳ αἰρέόμενοι.

IV, 139. Οὗτοι ὦν ἐπεῖτε τὴν Ἰστιαίου αἰρέοντο γνώμην, ἔδοξε
 20 σφι πρὸς ταύτῃ τάδε ἔργα τε καὶ ἔπεα προσθεῖναι, τῆς μὲν γεφύρης
 λύειν τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας ἔοντα, λύειν δὲ ὅσον τόξευμα ἐξικνέεται,
 ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι ποιεῦντες μηδὲν καὶ οἱ Σκύθαι μὴ πειρώατο
 βιώμενοι [καὶ βουλόμενοι] διαβῆναι τὸν Ἰστρον κατὰ τὴν γέφυραν,
 εἰπεῖν τε λύοντας τῆς γεφύρης τὸ ἐς τὴν Σκυθικὴν ἔχον ὡς πάντα
 25 ποιήσουσι τὰ Σκύθῃσι ἔστι ἐν ἡδονῇ. ταῦτα μὲν προσέθηκαν τῇ
 γνώμῃ, μετὰ δὲ ἐκ πάντων ὑπεκρίνατο Ἰστιαῖος τάδε λέγων· « Ἄνδρες
 Σκύθαι, χρηστὰ ἤκετε φέροντες καὶ ἐς καιρὸν ἐπείγεσθε· καὶ τὰ τε
 ἀπ' ὑμέων ἡμῖν χρηστῶς ὁδοῦται καὶ τὰ ἀπ' ἡμέων ἐς ὑμέας ἐπιτη-
 δέως ὑπηρετέεται. ὥς γὰρ ὁρᾶτε, καὶ λύομεν τὸν πόρον καὶ προθυ-
 30 μίην παῖσαν ἔχομεν, θέλοντες εἶναι ἐλεύθεροι. ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς τάδε
 λύομεν, ὑμέας καιρὸς ἔστι δίζησθαι ἐκείνους, εὐρόντας δὲ ὑπὲρ τε
 ἡμέων καὶ ὑμέων αὐτῶν τείσασθαι οὕτω ὡς κείνους πρέει ».

IV, 140. Σκύθαι μὲν τὸ δεύτερον Ἴωσι πιστεύοντες λέγειν
 ἀληθῆα ὑπέστρεφον ἐπὶ ζήτησιν τῶν Περσέων καὶ ἡμάρτανον πάσης
 35 τῆς ἐκείνων διεξόδου. αἵτιοι δὲ τούτου αὐτοὶ οἱ Σκύθαι ἐγένοντο,
 τὰς νομὰς τῶν ἵππων τὰς ταύτῃ διαφθείραντες καὶ τὰ ὕδατα συγχώ-
 σαντες. εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἐποίησαν, παρῆχε ἂν σφι, εἰ ἐβούλοντο,
 εὐπετέως ἐξευρεῖν τοὺς Πέρσας· νῦν δὲ τὰ σφι ἐδόκεε ἄριστα βεβου-
 λεῖσθαι, κατὰ ταῦτα ἐσφάλησαν. Σκύθαι μὲν νυν τῆς σφετέρης
 40 χώρας τῇ χιλός τε τοῖσι ἵπποισι καὶ ὕδατα ἦν, ταύτῃ διεξιόντες

încă, sciții spuseră ionienilor, care se aflau în corăbii: « Bărbați ionieni, zilele în care trebuia să așteptați s-au împlinit și nu faceți bine dacă mai zăboviți. Dacă mai înainte ați rămas aici de teamă, acum desfaceți podul și cît mai repede. Bucurîndu-vă de neatîrnarea voastră, arătați-vă recunoștința față de zei și 5 față de sciți. Cît despre cel care fusese mai înainte stăpînul vostru noi îl vom aduce în asemenea stare, încît să-i treacă pofta de a mai porni cu război împotriva cuiva ».

IV, 137. Cu privire la cele spuse, ionienii ținură sfat. Părerea atenianului Miltiade, conducătorul și tiranul chersonesitilor din Helespont, era să li se dea 10 ascultare sciților și Ionia să fie eliberată. Histiaios din Milet se împotrivi, însă, acestei păreri. El susținea că fiecare dintre dînșii se bucură de autoritatea sa în cetatea pe care o cîrmuiește datorită lui Darius. Iar dacă se va prăbuși stăpînirea lui Darius, nici el nu va fi în stare să poruncească milesienilor și nimeni nu are să mai fie stăpîn undeva. Căci oricare cetate va dori să fie cîrmuită în felul 15 democrațiilor și să nu mai fie supusă unui tiran. După ce Histiaios și-a înfățișat acest gînd, toți se alăturară de îndată părerii lui, cu toate că mai înainte erau pentru ceea ce propusese Miltiade.

IV, 139. Deci, după ce se alăturară părerii lui Histiaios, aceștia hotărîră astfel: să desfacă podul în partea dinspre sciți, cît poate ajunge săgeata, arătînd sciților că au săvîrșit ceva, cînd de fapt nu făceau nimic; [voiau ca] sciții să nu încerce a pătrunde cu sila și să treacă Istrul pe pod; dar să spună că, desfăcînd partea podului dinspre Scitia, fac în toate pe placul sciților. Acestea se mai adăugară la sfatul de mai înainte, apoi, în numele tuturor, Histiaios răspunse 25 după cum urmează: « Sciților, ați venit cu sfaturi bune și vă grăbiți la vreme potrivită. Ne arătați un drum cuminte, iar noi vă vom sluji cum nu se poate mai bine. Precum vedeți, am și început să desfacem podul și ne vom da toată silința, căci vrem să fim neatîrnați. Dar, în vreme ce noi desfacem podul, este 30 nimerit lucru să-i căutați voi pe persi și, după ce veți fi dat de ei, să-i pedepsiți așa cum trebuie, atît pentru binele nostru, cît și pentru al vostru ».

IV, 140. Încredințați pentru a doua oară ⁸⁴ că ionienii nu-i înșeală, sciții se întoarseră să-i caute pe persi, dar nu izbutiră cîtuși de puțin să afle drumul ce-l urmaseră aceia în retragerea lor. Vinovați au fost chiar sciții, căci nimici- 35 seră toate pășunile de acolo, trebuincioase călărimii, astupînd și toate fîntînile. Dacă nu făceau asta, le era ușor, dacă voiau, să dea de urma persilor. De fapt, chiar ceea ce li se păruse a fi hotărîrea cea mai nimerită, fu pricina rătăcirii lor. Într-adevăr, sciții îi căutau pe vrăjmași prin acele părți ale Scitiei unde 40

⁸⁴ Cf. cap. 133.

ἐδίζηντο τοὺς ἀντιπολέμους, δοκέοντες καὶ ἐκείνους διὰ τοιούτων τὴν ἀπόδρησιν ποιέεσθαι· οἱ δὲ δὴ Πέρσαι τὸν πρότερον ἑωυτῶν γενόμενον στίβον, τοῦτον φυλάσσοντες ἤισαν καὶ οὕτω μόγις εὗρον τὸν πόρον. οἷα δὲ νυκτὸς τε ἀπικόμενοι καὶ λελυμένης τῆς γεφύρης
 5 ἐντυχόντες ἐς πᾶσαν ἄρρωδίην ἀπίκοντο μὴ σφεας οἱ Ἴωνες ἕως ἀπολελοιπότες.

IV, 141. Ἦν δὲ περὶ Δαρεῖον ἀνὴρ Αἰγύπτιος φωνέων μέγιστον ἀνθρώπων· τοῦτον τὸν ἄνδρα καταστάντα ἐπὶ τοῦ χείλεος τοῦ Ἰστρου ἐκέλευε Δαρεῖος καλέειν Ἰστιάϊον Μιλήσιον. ὁ μὲν δὴ ἐποίεε ταῦτα,
 10 Ἰστιάϊος δὲ ἐπακούσας τῷ πρώτῳ κελεύσματι τάς τε νέας ἀπάσας παρεῖχε διαπορθμεύειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔξευξε.

IV, 142. Πέρσαι μὲν ὧν οὕτω ἐκφεύγουσι, Σκύθαι δὲ διζήμενοι καὶ τὸ δεύτερον ἤμκρτον τῶν Περσέων...

V, 2. ... Ὡς δὲ ἐχειρώθη ἡ Πέρινθος, ἤλαυνε τὸν στρατὸν
 15 ὁ Μεγάβαζος διὰ τῆς Θρηίκης, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος τῶν ταύτῃ οἰκημένων ἡμερούμενος βσιλεῖ· ταῦτα γὰρ οἱ ἐνετέταλτο ἐκ Δαρείου, Θρηίκην καταστρέφειν.

V, 3. Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. εἰ δὲ ὑπ' ἐνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τωυτό, ἄμαχόν
 20 τ' ἂν εἶη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν. ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἄπορόν σφι καὶ ἀμήχανον μὴ κοτε ἐγγένηται· εἰσὶ δὲ κατὰ τοῦτο ἀσθενέες. οὐνόματα δ' ἔχουσι πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὗτοι παραπλησίοισι πάντες χρέωνται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατύπερθε Κρη-
 25 στωναίων οἰκεόντων.

V, 4. Τούτων δὲ τὰ μὲν Γέται οἱ ἀθανατίζοντες ποιεῦσι, εἴρηται μοι· Τραυσοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κατὰ ταῦτα τοῖσι ἄλλοις Θρηίξι ἐπιτελέουσι, κατὰ δὲ τὸν γινόμενόν σφι καὶ ἀπογινόμενον ποιεῦσι τοιάδε· τὸν μὲν γενόμενον περιζόμενοι οἱ προσήκοντες ὀλοφύρονται,
 30 ὅσῃ μιν δεῖ ἐπεῖτε ἐγένετο ἀναπλῆσαι κακά, ἀνηγεόμενοι τὰ ἀνθρωπῆις πάντα πάθεα, τὸν δ' ἀπογενόμενον παίζοντές τε καὶ ἡδόμενοι γῇ κρύπτουσι, ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἐξαπαλλαχθεῖς ἐστι ἐν πάσῃ εὐδαιμονίῃ.

V, 5. Οἱ δὲ κατύπερθε Κρηστωναίων ποιεῦσι τοιάδε· ἔχει γυναικας ἕκαστος πολλὰς· ἐπεὰν ὧν τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, κρίσις γίνεται
 35 μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπουδαὶ ἰσχυραὶ περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἢ δ' ἂν κριθῇ καὶ τιμηθῇ, ἐγκωμιασθεῖσα ὑπὸ τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάζεται ἐς τὸν τάφον ὑπὸ τοῦ οἰκιοτάτου ἑωυτῆς, σφαχθεῖσα δὲ συνθάπτεται τῷ ἀνδρί· αἱ δὲ ἄλλαι συμφορὴν μεγάλην ποιεῦνται· ὄνειδος γὰρ σφι τοῦτο
 40 μέγιστον γίνεται.

erau pășuni pentru cai și apă, încredințați că pe acolo vor fugi aceia. Însă perșii se ținură de urmele pe care le făcuseră la venire și meraseră pe acolo. Dar chiar și în felul acesta de-abia nimeriră podul. Sosind noaptea și găsind podul desfăcut, li cuprinse o mare spaimă și se gîndeau ca nu cumva ionienii să-i fi părăsit. 5

IV, 141. În preajma lui Darius era un egiptean, care avea — dintre toți oamenii — cel mai răsunător glas. Așezîndu-l pe malul Istrului, Darius îi porunci să strige pe Histiaios din Milet. Ceea ce el și făcu. Dînd el ascultare poruncii, Histiaios de la primul strigăt puse la îndemînă toate corăbiile pentru trecerea 10 trupelor și legă podul la loc.

IV, 142. Astfel scăpară perșii. Iar sciții, căutîndu-i, le-au pierdut urma pentru a doua oară...⁸⁵

V, 2. ... După ce a cucerit Perintul, Megabazos⁸⁶ își duse armata prin Tracia, aducînd sub ascultarea regelui fiecare cetate și fiecare neam care locuia în 15 această țară, căci așa îi poruncise Darius, să cucerească Tracia.

V, 3. Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după acel al inzilor. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decît toate neamurile, după socotința mea. 20 Dar acest lucru este cu neputință și niciodată nu se va înfăptui. De aceea sînt aceștia slabi. Tracii au mai multe nume, după regiuni, dar obiceiurile sînt cam aceleași la toți, afară de geți, trausi⁸⁷ și de acei care locuiesc la nord de crestonai⁸⁸. 25

V, 4. Despre obiceiurile pe care le au geții, care își spun nemuritori, am vorbit. La trausi găsim aceleași datini ca și la restul tracilor — în afara celor legate de naștere și moarte, cînd ei fac ceea ce vom arăta. Rudele stau în jurul nou-născutului și plîng nenorocirile pe care va trebui să le îndure nou-născutul, o dată ce a venit pe lume. Sînt pomenite atunci toate suferințele omenești. 30 Cînd moare cineva, trausii îl îngroapă glumînd și bucurîndu-se. Cu acest prilej ei amintesc nenorocirile de care scapă omul și arată cît este el de fericit în toate privințele.

V, 5. Cei ce locuiesc mai sus de crestonai iată ce obiceiuri au. Fiecare ține în căsătorie mai multe femei. Cînd unul din ei a murit, se iscă între femeile [mortului] mari neînțelegeri, iar prietenii își dau toată osteneala și arată o 35 neputință răvnă ca să afle pe care din neveste a iubit-o mai mult cel decedat. Femeia socotită vrednică să primească cinstirea este lăudată de bărbați și de femei; apoi e înjunghiată de ruda ei cea mai apropiată. Și după aceea trupul acesteia este înmormîntat împreună cu cel al bărbatului ei. Celelalte femei socot o mare nenorocire aceasta, căci li se aduce astfel o foarte mare ocară. 40

⁸⁵ Cf. cap. 136.

⁸⁶ Generalul pe care Darius îl lăsase în Europa cu o armată de 80 000 de ostași.

⁸⁷ Populație din munții Rodope.

⁸⁸ Populație din regiunea izvoarelor riului Echedor din Macedonia.

V, 6. Τῶν δὲ δὴ ἄλλων Θρηίκων ἐστὶ ὃδε νόμος· πωλέουσι τὰ τέκνα ἐπ' ἑξαγωγῇ· τὰς δὲ παρθένους οὐ φυλάσσουσι, ἀλλ' ἐῷσι τοῖσι αὐταὶ βούλονται ἀνδράσι μίσγεσθαι· τὰς δὲ γυναῖκας ἰσχυρῶς φυλάσσουσι· καὶ ὠνέονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων
 5 μεγάλων. καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δὲ ἄστικτον ἀγεννές. ἀργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμότατον, τὸ ζῆν ἀπὸ πολέμου καὶ ληιστύος κάλλιστον. οὗτοι μὲν σφεων οἱ ἐπιφανέστατοι νόμοι εἰσί.

V, 7. Θεοὺς δὲ σέβονται μόνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον
 10 καὶ Ἄρτεμιν· οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων πολιτέων, σέβονται Ἑρμῆν μάλιστα θεῶν καὶ ὁμνύουσι μῦνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς.

V, 8. Ταφαὶ δὲ τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν εἰσὶ αἶδε· τρεῖς μὲν ἡμέρας προτιθεῖσι τὸν νεκρὸν καὶ παντοῖα σφάζαντες ἱρήια ἐωχέονται, προ-
 15 κλαύσαντες πρῶτον· ἔπειτα δὲ θάπτουσι κατακαύσαντες ἢ ἄλλως γῇ κρύψαντες, χῶμα δὲ χέαντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον, ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἄεθλα τίθεται κατὰ λόγον μουνομαχίης. ταφαὶ μὲν δὴ Θρηίκων εἰσὶ αἶδε.

V, 9. Τὸ δὲ πρὸς βορέῳ ἔτι τῆς χώρας ταύτης οὐδεὶς ἔχει
 20 φράσαι τὸ ἀτρεκές, οἵτινές εἰσι ἄνθρωποι οἰκέοντες αὐτήν, ἀλλὰ τὰ πέρην ἤδη τοῦ Ἰστρου ἔρημος χώρα φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἀπειρος· μόνους δὲ δύναμαι πυθέσθαι οἰκέοντας πέρην τοῦ Ἰστρου ἀνθρώ-
 25 πους τοῖσι οὐνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι δὲ χρεωμένους Μηδικῇ· τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν, σμικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας
 30 φέρειν, ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἄρματα εἶναι ὀξύτατους· ἄρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους· κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὖρους ἀγχοῦ Ἑνετῶν τῶν ἐν τῇ Ἀδρίῃ· εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι· ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἀποικοὶ γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω
 35 ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ· σιγύννας δ' ὦν καλέουσι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλίας οἰκέοντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα.

V, 10. Ὡς δὲ Θρήικες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέρην τοῦ Ἰστρου, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελθεῖν προσωτέρω· ἐμοὶ
 36 μὲν νυν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότα· τὰ γὰρ ζῶα ταῦτα φαίνεται εἶναι δύσριγα· ἀλλὰ μοι τὰ ὑπὸ τὴν ἄκρτον ἀοίκητα δοκέει εἶναι διὰ τὰ ψύχεα· ταῦτα μὲν νυν τῆς χώρας ταύτης περὶ λέγεται, τὰ παραθαλάσσια δ' ὦν αὐτῆς Μεγάβαζος Περσέων κκτήκοα ἐποίησε.

V, 6. Iată și datinile celorlalți traci. Își vînd ⁸⁹ străinilor copiii, iar pe fete nu le păzesc, ci le dau voie să aibă legături trupești cu bărbații care le plac. Își păzesc însă nevestele cu strășnicie, cumpărîndu-le cu mulți bani de la părinți. Tatuajul ⁹⁰ este socotit semnul neamului ales, cel netatuat fiind considerat om de rînd. În ochii lor, trîndăvia trece drept cea mai mare cinste. A munci pămîntul e lucru cel mai de rușine, iar cînd trăiești de pe urma războiului și a prădăciunilor — spun ei — faci un lucru cît se poate de bun. Acestea sînt obiceiurile lor cele mai vrednice de luare aminte.

V, 7. Singurii zei pe care îi slăvesc sînt Ares, Dionysos și Artemis ⁹¹. Dar regii lor, fără ceilalți cetățeni, cinstesc dintre zei îndeosebi pe Hermes și jură 10 numai pe el, susținînd că se trag din acesta.

V, 8. Iată cum se fac înmormîntările oamenilor bogați. Expun timp de trei zile cadavrul; apoi jertlesc tot felul de animale și, după un mare ospăț, înainte de care îl jelesc [pe mort], îl înmormîntează pe cel răposat, fie arzîndu-l, 15 fie îngropîndu-l. Ei ridică apoi o movilă și statornicesc felurite întreceri, la care răsplățile cele mai însemnate se dau luptelor în doi — cum este și firesc lucru. Așa se fac înmormîntările tracilor.

V, 9. Cît privește partea dinspre miazănoapte a acestei țări, nimeni n-ar putea spune cu exactitate ce oameni o locuiesc, căci ținutul de dincolo de Istru 20 se arată a fi pustiu și de o întindere nesfîrșită. Singurii oameni despre care am putut afla că trăiesc dincolo de Istru sînt un neam cu numele de sigini ⁹². Ei se folosesc de haine ca și ale mezilor. Caii lor — zice-se — au pe tot corpul un păr des și lung de cinci degete. Aceștia sînt mici și cu bot scurt, nefiind în stare 25 să poarte oameni. Înhamăți însă la car, aleargă cît se poate de repede. De aceea bășinașii călătoresc în care. Acest neam e răspîndit pînă în regiunea eneșilor ⁹³, care locuiesc lingă Adriatica. Ei susțin că sînt coloniști mezi. Cum s-au așezat aici mezii nu pot să-mi dau seama, dar într-un răstimp foarte îndelungat totul 30 este cu puțință. Ligurii, care locuiesc dincolo de Massalia, dau numele de sigini negustorilor cu amănuntul, iar ciprioții lăncilor.

V, 10. Tracii spun că ținutul de dincolo de Istru e ocupat de albine și din cauza lor nu se poate pătrunde mai departe. Cei care povestesc așa ceva, după 35 părerea mea, spun lucruri de necrezut. Căci se știe că vietățile acestea îndură greu frigul; iar eu sînt de părere că ținuturile de sub constelația Ursei nu pot fi locuite din cauza frigului. Iată, prin urmare, ce se spune despre această țară, ale cărei coaste le-a supus perșilor Megabazos.

⁸⁹ Vezi discutarea acestui pasaj — folosit de unii cercetători ca argument pentru existența unor relații sclavagiste avansate și în societatea dacă — la Pippidi, *Contribuții*, p. 267—8.

⁹⁰ Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

⁹¹ Zeița tracă Bendis.

⁹² Trib iranic, al cărui nume Părvan (*Getica*, p. 231) îl apropie de acela al localității Singidunum.

⁹³ Populație ilirică ce locuia în regiunea Venetiei de astăzi.

V, 27. . . . τοὺς δὲ (Ὀτάνης ἡνδραποδίζετο . . . , αἰτιώμενος) σίνεσθαι τὸν Δαρείου στρατὸν τὸν ἀπὸ Σκυθῶν ὀπίσω ἀποκομιζόμενον.

VI, 40. Οὗτος δὲ ὁ Κίμωνος Μιλτιάδης νεωστὶ μὲν ἐληλύθει ἐς τὴν Χερσονήσον, κατελάμβανε δέ μιν ἐλθόντα ἄλλα τῶν κατεχόντων πρηγμάτων χαλεπώτερα. τρίτῳ μὲν γὰρ ἔτει τούτων Σκύθας ἐκφεύγεε· Σκύθαι γὰρ οἱ νομάδες ἐρεθισθέντες ὑπὸ βασιλέος Δαρείου συνεστράφησαν καὶ ἤλασαν μέχρι τῆς Χερσονήσου ταύτης. τούτους ἐπιόντας οὐκ ὑπομείνας ὁ Μιλτιάδης ἔφυγε ἀπὸ Χερσονήσου ἐς
 10 δ οἳ τε Σκύθαι ἀπαλλάχθησαν καὶ μιν οἱ Δόλογχοι κατήγαγον ὀπίσω. ταῦτα μὲν δὴ τρίτῳ ἔτει πρότερον ἐγεγόνεε τῶν τότε μιν κατεχόντων . . .

VI, 84. . . . Σπαρτιῆταί φασι . . . Κλεομέννα, Σκύθησι δὲ ὁμιλήσαντά μιν ἀκρητοπότην γενέσθαι καὶ ἐκ τούτου μανῆναι. Σκύθας
 15 γὰρ τοὺς νομάδας ἐπεῖτε σφι Δαρεῖον ἐμβαλεῖν ἐς τὴν χώραν, μετὰ ταῦτα μεμονόνα μιν τείσασθαι, πέμψαντας δὲ ἐς Σπάρτην συμμαχίην τε ποιέεσθαι καὶ συντίθεσθαι ὡς χρὸν εἴη αὐτοὺς μὲ τοὺς Σκύθας παρὰ Φᾶσιν ποταμὸν πειρᾶν ἐς τὴν Μηδικὴν ἐσβάλλειν, σφέας δὲ τοὺς Σπαρτιήτας κελεύειν ἐξ Ἐφέσου ὁρμωμένους ἀναβαίνειν καὶ ἔπειτα
 20 ἐς ταῦτ' ἀπαντᾶν. Κλεομένεα δὲ λέγουσι ἡκόντων τῶν Σκυθῶν ἐπὶ ταῦτα ὁμιλέειν σφι μεζόνως, ὁμιλέοντα δὲ μᾶλλον τοῦ ἱκνεομένου μαθεῖν τὴν ἀκρητοποσίην παρ' αὐτῶν· ἐκ τούτου δὲ μανῆναί μιν νομίζουσι Σπαρτιῆται. ἐκ τε τόσου, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, ἐπεὶ ζωρότερον βούλονται πιεῖν, Ἐπισκύθισον λέγουσι.

VII, 10. « Ἐγὼ δὲ οὐδεμῇ σοφίῃ οἰκίῃ αὐτὸς ταῦτα συμβάλλομαι, ἀλλ' οἷόν μοι ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ <ὁ> σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηϊκίον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἰστρὸν διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκύθαι δεόμενοι Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων
 30 τοῦ Ἰστρου. καὶ τότε γε Ἰστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ μηδὲ ἡναντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καίτοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ' ἀνδρὶ γε ἐνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγενῆσθαι ».

VII, 75. Θρήικες δὲ ἐπὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι ἀλωπεκέας ἔχοντες
 35 ἐστρατεύοντο, περὶ δὲ τὸ σῶμα κιθῶνας, ἐπὶ δὲ ζειράς περιβεβλημένοι ποικίλας, περὶ δὲ τοὺς πόδας τε καὶ τὰς κνήμας πέδιλα νεβρῶν, πρὸς δὲ ἀκόντια τε καὶ πέλτας καὶ ἐγχειρίδια σμικρά. οὗτοι δὲ διαβάντες μὲν ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί, τὸ δὲ πρότερον ἐκαλέοντο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, Στρυμόνιοι, οἰκέοντες ἐπὶ Στρυμόνι·
 40 ἐξαναστῆναι δὲ φασι ἐξ ἡθέων ὑπὸ Τευκρῶν τε καὶ Μυσῶν.

V, 27. ... Iar pe alți [eleni] (Otanes ⁹⁴ i-a rob. ..., învinuindu-i) că au pricinuit pagube oștirii lui Darius, pe cînd acesta se întorcea de la sciți ⁹⁵.

VI, 40. Miltiade acesta, fiul lui Cimon, sosise de curînd în Chersones și, abia sosit, fu copleșit de necazuri și mai mari decît pînă atunci. Cu trei ani în urmă ⁹⁶, trebuise să fugă în fața sciților. Căci sciții nomazi, mîniați de [venirea lui] Darius, își adunaseră toate puterile și ajunseră pînă în Chersonesul din preajma noastră. Miltiade nu le-a ținut piept celor care năvăleau, ci a părăsit Chersonesul pînă la retragerea sciților. Doloncii l-au adus înapoi. Acestea se petrecuseră cu trei ani înainte de împrejurările care s-au ivit atunci. . .

VI, 84. Spartanii pretind că... avînd legături cu sciții, Cleomene ⁹⁷ ar fi deprins obiceiul să bea vin curat și de aici i s-ar fi tras nebunia. Mai susțin că, după ce Darius le-a invadat țara, sciții nomazi doreau grozav să se răz bune, trimițînd la Sparta delegați ca să încheie o alianță și învoindu-se să urce pe lîngă riul Phasis și să pătrundă în Media, în vreme ce spartanii ar fi pornit din Efes; și — după ce ar fi înaintat în podișul Asiei — urmau să-și unească oștile cu aceia într-un anumit punct. Cleomene, povestesc [spartanii], cînd sciții veniseră pentru încheierea tratatului, avu mult prea multe legături cu ei și el, trecînd peste cuvenita măsură, împrumută de la aceștia obiceiul să bea vinul neamestecat. Din această pricină — spun spartanii — ar fi înebunit Cleomene. Tot atunci — după cîte mai spun ei — cînd vor să pună mai puțină apă în vin, zic « toarnă ca la sciți! »

VII, 10. « Presupunerea ⁹⁸ pe care o fac nu se bazează pe înțelepciunea mea, dar mă gîndesc ce năpastă era să se abată asupra-ne odinioară, cînd tatăl tău — unind malurile Bosporului tracic printr-un pod și aruncînd un alt pod peste Istru — merse împotriva sciților. Atunci sciții au făcut totul ca să-i înduplece pe ionienii ce se îngrijeau de podul Istrului, cerîndu-le să-l desfacă. Dacă Histiaios, tiranul din Milet, nu s-ar fi împotrivit părerii celorlalți tirani, puterea perșilor se prăbușea. Și e un lucru groaznic — chiar numai dacă-l auzi — ca puterea întreagă a regelui să atîrne de voința unui singur om ».

VII, 75. Tracii luptau avînd pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici și, deasupra, mantale lungi, împestrițate. Purtau încălțăminte și pulpăre făcute din piele de căprioară. Erau înarmați cu sulite, scuturi ușoare și săbii mici. Aceștia au trecut în Asia și s-au numit bitini. Mai înainte — după cîte spun ei — purtau numele de strimoni, fiindcă locuiseră pe malurile Strimonului. Au fost scoși — zic ei — din țara lor de către teucii și misieni ⁹⁹.

⁹⁴ General persan însărcinat cu reprimarea răsculaților.

⁹⁵ Răscoala unora dintre supușii greci ai lui Darius este cea mai bună dovadă a insuccesului expediției contra sciților și mai ales a zvonurilor care circulau probabil despre distrugerea întregii armate persane.

⁹⁶ În anul 495 î.e.n.

⁹⁷ Rege spartan (520—488 î.e.n.).

⁹⁸ Artaban, unchiul lui Xerxes, se adresează nepotului său (cf. IV, 137).

⁹⁹ Cf. Strabon, VII, 3, 2.

VII, 111. [Σάτραι]... διατελεῦσι τὸ μέχρι ἐμεῦ αἰεὶ ἔόντες ἐλεύθεροι μόνου Θρηίκων... οὔτοι οἱ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι ἔκτημένοι... Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέουσα κατὰ περ ἐν Δελφοῖσι...

⁵ IX, 119. Οἰόβαζον μὲν νυν ἐκφυγόντα ἐς τὴν Θρηίκην Θρήικες Ἀψίνθιοι λαβόντες ἔθυσαν Πλειστῶρῳ ἐπιχωρίῳ θεῷ τρόπῳ τῷ σφετέρῳ, τοὺς δὲ μετ'ἐκείνου ἄλλῳ τρίπῳ ἐφόνευσαν.

VII, 111. [Satrii]¹⁰⁰... sînt singurii dintre traci care pînă în zilele noastre și-au păstrat libertatea... Ei au un oracol al lui Dionysos... Dintre satri, besii sînt cei care tălmăcesc oracolele din acest templu. Oracolele le rostește o preoteasă mai mare, ca la Delfi...

IX, 119. Tracii apsintieni,¹⁰¹ prinzîndu-l pe Oiobazos¹⁰², care fugise în 5 Tracia, îl jertfiră lui Pleistoros — un zeu local — așa cum era la ei datina¹⁰³; iar tovarășii lui au fost uciși într-alt chip.

¹⁰⁰ Populație din valea riului Nestos (cf. Suetoniu, *August*, XCIV, 7).

¹⁰¹ Populație din sudul Traciei, de lângă golful Melas.

¹⁰² Persan, care fugise în anul 479 î.e.n. din orașul Sestos, asediat de greci.

¹⁰³ Pentru sacrificiile umane la traci, vezi G. Kazarow, *Zalmoxis*, în «Klio», XII (1912), p. 361 și Russu, *Rel. dac.*, p. 116—20. Pentru urme ale acestui obicei la geți cf. IV, 94.

XI. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

- 407 . . . πόντος . . . μέλας
 430—438 [“H] πλησιιστίοισι πνοαῖς,
 5 συριζόντων κατὰ πρύμναν
 εὐναίων πηδαλίων
 αὐραῖσιν νοτίαις
 ἢ πνεύμασι Ζεφύρου,
 435 τὰν πολυόρνιθον ἐπ’αἶαν
 10 Λευκὰν ἄκτάν, Ἀχιλλῆος
 δρόμους καλλισταδίους,
 ἄξεινον κατὰ πόντον;

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ

- 1257—1262 Κἄπειτα Νηρέως ἐν δόμοις ἐμοῦ μέτα
 15 τὸ λοιπὸν ἦθη θεὸς συνοικήσεις θεῶ·
 ἔνθεν κομίζων ξηρὸν ἐκ πόντου πόδα
 1260 τὸν φίλτατον σοὶ παῖδ’ἐμοί τ’ Ἀχιλλέα
 ὄψῃ δόμους ναίοντα νησιωτικούς
 Λευκὴν κατ’ἀκτὴν ἐντὸς Εὐξείνου πόρου.

SCHOLIA IN ANDROMACHAM

- 20 1262. Λευκὴν : Λευκὴν νῆσον, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ Ἀχιλλεὺς μεταξὺ
 τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὅθεν καὶ οἱ Ἀχιλλεῖοι δρόμοι, περὶ ὧν ἐν Ἰφι-
 γενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις εἴρηται.

XI. EURIPIDE

Ultimul mare tragic grec s-a născut pe la anul 480 și și-a petrecut viața la Atena, murind în anul 406. Poetul n-a luat parte activă la viața politică, dar a cunoscut de aproape viața culturală a vremii. Din cele 92 de drame ale sale s-au păstrat doar 18, între care *Andromaca* și *Ifigenia în Taurida*.

Ediții: Euripide, [Théâtre], Méridier, L. Parmentier și H. Grégoire, vol. I—IV, Les Belles Lettres, Paris, 1923—1927; *Scholia in Euripidem*, ed. E. Schwarz, vol. I—II, Berlin, 1887—1891.

Ifigenia în Taurida

- 408 ... marea ... neagră¹.
 430—438 [Sau] cu pînzele umflate în bătaia vîntului²,
 cînd țiuie la pupă, 5
 sub apă, cîrmele
 fie că suflă Notosul
 sau briza Zefirului, [cum au putut să pătrundă ei aici],
 435 atingînd pămîntul cel cu multe păsări,
 țărîmul cel alb, 10
 unde — în marea neospitalieră³ — se află
 « Alergările » strălucite⁴ ale lui Ahile?

Andromaca

- 1257—1262 Apoi, împreună cu mine⁵, în sălașul lui Nereu,
 îți vei petrece restul timpului ca zeu alături de o zeiță. 15
 De acolo, scoțînd din mare piciorul tău neumezit,
 1260 vei zări pe mult iubitul nostru fiu, Ahile,
 care locuiește într-o insulă,
 pe țărîmul de argint⁶, în interiorul Pontului Euxin.

Scolii la Andromaca

- 1262 Leuce: Insula Leuce, unde își petrece timpul Ahile, în mijlocul
 Pontului Euxin; de aci [vine și numele] « Alergărilor⁷ lui Ahile », 20
 despre care s-a vorbit în *Ifigenia în Taurida*.

¹ Calificativul acesta, întrebuintat de toate populațiile vecine cu Marea Neagră (vezi L. Elnițchi, în « Вестник Древней Истории », 1950, 1, p. 194) redă noțiunea exprimată de termenul scitic, care a stat la baza formei grecești, vezi Strabon, nota 48.

² Corul vorbește despre navigație.

³ Vezi Strabon, nota 48.

⁴ Vezi nota 7.

⁵ Vorbește zeița Thetis, adresîndu-se lui Peleu.

⁶ Vezi Arian, notele 31 și 32.

⁷ Vezi Pindar, nota 21.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

II, 29, 1. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θέρει Νυμφόδωρον τὸν Πύθεω, ἄνδρα Ἀβδηρίτην, οὗ εἶχε τὴν ἀδελφὴν Σιτάλκης, δυνάμενον παρ' αὐτῷ
 5 μέγα οἱ Ἀθηναῖοι πρότερον πολέμιον νομίζοντες πρόξενον ἐποιήσαντο καὶ μετεπέμψατο, βουλόμενοι Σιτάλκην σφίσι τὸν Τήρεω, Θρακῶν βασιλέα, ξύμμαχων γενέσθαι. 2. ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἄλλης Θράκης ἐποίησεν· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι
 10 Θρακῶν.

II, 96, 1. Ἀνίστησιν οὖν ἐκ τῶν Ὀδρυσῶν ὁρμώμενος πρῶτον μὲν τοὺς ἐντὸς Αἰῶμου τε ὄρους καὶ τῆς Ῥοδόπης Θρακίας ὅσων ἤρχε μέχρι θαλάσσης [ἐς τὸν Εὐξείνιον τε πόντον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον], ἔπειτα τοὺς ὑπερβάντι Αἰῶμον Γέτας καὶ ὅσα ἄλλα μέρη ἐντὸς τοῦ
 15 Ἰστροῦ ποταμοῦ πρὸς θάλασσαν μᾶλλον τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου κατῳκητο· εἰσὶ δ' οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτη ὁμοροί τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι, πάντες ἵπποτοξόται...

4. Τὰ δὲ πρὸς Τριβαλλούς, καὶ τούτους αὐτονόμους, Τρηῆρες ὠρίζον καὶ Τιλαταῖοι· οἰκοῦσι δ' οὗτοι πρὸς βορέαν τοῦ Σκόμβρου
 20 ὄρους καὶ παρήκουσι πρὸς ἡλίου δύσιν μέχρι τοῦ Ὀσκίου ποταμοῦ. 5. ῥεῖ δ' οὗτος ἐκ τοῦ ὄρους ὅθεν περ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἐβρος· ἐστι δὲ ἐρήμιον τὸ ὄρος καὶ μέγα, ἐχόμενον τῆς Ῥοδόπης.

II, 97, 1. Ἐγένετο δὲ ἡ ἀρχὴ ἡ Ὀδρυσῶν μέγεθος ἐπὶ μὲν θάλασσαν καθήκουσα ἀπὸ Ἀβδήρων πόλεως ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον
 25 μέχρι Ἰστροῦ ποταμοῦ· αὕτη περίπλους ἐστὶν ἡ γῆ τὰ ξυντομώτατα, ἣν αἰεὶ κατὰ πρύμναν ἴσθηται τὸ πνεῦμα, νηὶ στρογγύλῃ τεσσάρων

XII. TUCIDIDE

S-a născut în Atica, cam pe la 460 î.e.n., dintr-o familie aristocratică și a murit în jurul anului 396. Tucidide a luat parte activă la luptele politice și frământările vremii și a ocupat funcțiuni de seamă. A sprijinit democrația ateniană condusă de Pericle și a fost un timp conducător militar. În opera sa *Istoria războiului peloponesiac*, în 8 cărți, autorul face la început un scurt istoric al grecilor, apoi descrie luptele dintre atenieni și lacedemonieni din perioada 431—411.

Ediția: *Thucydidis Historiae* recognovit C. Hude, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1930—1938.

ISTORII

II, 29, 1. În aceeași vară¹, atenienii — voind să-și facă aliat pe fiul lui Teres², Sitalces³, rege al tracilor — chemară și făcură proxen⁴ pe un om socotit de ei mai înainte vreme dușman, și anume pe Nymphodoros, fiul lui Phythes, un cetățean din Abdera. Sora acestuia era ținută în căsătorie de Sitalces, 5 la care [Nymphodoros] se bucura de mare trecere. 2. Sus-amintitul Teres, tatăl lui Sitalces, este primul care le-a alcătuit odrisilor un regat cu mult mai mare decât restul Traciei. Căci există și o mare parte de traci independenți.

II, 96, 1. [Sitalces] pornește⁵ așadar de la odrisi, punind în mișcare întâi 10 pe tracii ce locuiesc între munții Haemus și Rodope și care se aflau sub stăpânirea sa pînă la mare (la Pontul Euxin și Helespont), după aceea pe geții peste care dai dacă treci munții Haemus, și toate celelalte populații stabilite dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin. Geții și populațiile din acest 15 ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sînt toți arcași călări... 4. Dinspre partea tribalilor, care sînt și ei neatîrnați [Sitalces] își mărginea [autoritatea] cu trerii și tilataii. Aceștia sînt așezați la miazănoapte de muntele Scombros, întinzindu-se spre apus pînă la fluviul Oescus. 5. El izvorăște din același munte ca 20 și Nestos și Hebros. [Scombros] este pustiu și înalt, continuînd munții Rodope.

II, 97, 1. Ca dimensiuni, statul odrisilor se întindea spre mare, de la cetatea Abdera și pînă la Pontul Euxin, și (anume) pînă la (acel punct) unde se varsă Istrul. Pe calea cea mai scurtă — cu o corabie negustorească și avînd mereu în spate vîntul — navigația de-a lungul coastei acesteia durează patru zile 25

¹ În anul 431 î.e.n.

² Vezi Herodot, nota 50.

³ Vezi Herodot, nota 51.

⁴ Cetățean care reprezintă în patria sa interesele și drepturile locuitorilor unei alte cetăți.

⁵ Împotriva dușmanilor Atenei, în anul 429 î.e.n.. Cf. Diodor, XII, 50, 3.

- ἡμερῶν καὶ ἴσων νυκτῶν· ὁδῶ δὲ τὰ ξυντομώτατα ἐξ Ἀβδήρων ἐς Ἴστρον ἀνὴρ εὖζωνος ἐνδεκαταῖος τελεῖ... 3. φόρος τε ἐκ πάσης τῆς βαρβάρου καὶ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ὅσων περ ἤρξαν ἐπὶ Σεύθου, ὃς ὕστερον Σιτάλκου βασιλεύσας πλεῖστον δὴ ἐποίησε, τετρα-
 5 κοσίων ταλάντων ἀργυρίου μάλιστα δύναμις, ἃ χρυσὸς καὶ ἀργυρος ἦει· καὶ δῶρα οὐκ ἐλάσσω τούτων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου προσε-
 φέρετο, χωρὶς δὲ ὅσα ὕφαντά τε καὶ λεῖα καὶ ἡ ἄλλη κατασκευή, καὶ οὐ μόνον αὐτῶ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσιν τε καὶ γενναίοις Ὀδρυσῶν. 4. Κατεστήσαντο τοῦναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν
 10 νόμον ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θραξὶ λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι (καὶ αἰσχίον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν), ὅμως δὲ κατὰ τὸ δύνασθαι ἐπὶ πλέον αὐτῶ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πρᾶξαι οὐδὲν μὴ διδόντα δῶρα. ὥστε ἐπὶ μέγα ἡ βασιλεία ἤλθεν ἰσχύος. 5. τῶν γὰρ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσαι μεταξὺ τοῦ Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ
 15 Εὐξείνου πόντου μεγίστη ἐγένετο χρημάτων προσόδω καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονίᾳ, ἰσχύι δὲ μάχης καὶ στρατοῦ πλήθει πολὺ δευτέρα μετὰ τὴν Σκυθῶν. 6. ταύτῃ δὲ ἀδύνατα ἐξισοῦσθαι οὐχ ὅτι τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἐν πρὸς ἐν οὐκ ἔστιν ὃ τι δυνατόν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι πᾶσιν ἀντιστῆναι. οὐ μὲν οὐδ' ἐς τὴν ἄλλην εὐβου-
 20 λίαν καὶ ξύνεσιν περὶ τῶν παρόντων ἐς τὸν βίον ἄλλοις ὁμοιοῦνται.
- IV, 101, 5. Ἀπέθανε δὲ καὶ Σιτάλκης Ὀδρυσῶν βασιλεὺς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τοῖς ἐπὶ Δηλίῳ, στρατεύσας ἐπὶ Τριβαλλοὺς καὶ νικηθεὶς μάχῃ. Σεύθης δὲ ὁ Σπαραδόκου ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτοῦ ἐβασίλευσεν Ὀδρυσῶν τε καὶ τῆς ἄλλης Θράκης ἥσπερ καὶ ἐκεῖνος.

și tot atâtea nopți. Iar pe uscat — pe drumul cel mai scurt —, un om sprinten străbate distanța de la Abdera la Istru în unsprezece zile. . . 3. Tributul adunat din toate țările barbare și din toate orașele grecești pe care le stăpîneau [odrisii] pe vremea lui Seuthes ⁶ — care, urmînd la tron lui Sitalces, a sporit acest bir foarte mult — se ridica la suma de aproape patru sute talanți ⁷, plătită în monedă de aur și argint. Se aduceau, nu într-o mai mică măsură decît bani, daruri din aur și argint, fără să mai socotim stofe brodate și simple și alte obiecte. Și acestea se aduceau nu doar regelui, dar și nobililor odrisi, care se bucurau și ei de autoritate alături de rege. 4. Căci la odrisi, spre deosebire de Imperiul persan, era statornicit obiceiul — pe care-l întîlnim și la ceilalți traci — de a primi mai degrabă decît de a da; era la ei o mai mare rușine să nu dai cînd ți se cere, decît cerînd, să nu capeți. Este adevărat, însă, că ei, datorită puterii lor, traseră foloase mai mari de pe urma acestui obicei; căci nu era posibil la ei să izbutești ceva fără daruri. Prin urmare, regatul își spori mult puterea. 5. Căci dintre statele din Europa situate între Golful Ionic și Pontul Euxin, acesta a fost cel mai mare mulțumită veniturilor în bani și altor bogății. În ceea ce privește puterea militară și mulțimea trupelor însă, [regatul odrisilor] era cu mult mai prejos decît stăpînirea sciților. 6. Nu există în Europa neamuri care să se poată asemui cu sciții ca putere, dar nici în Asia nu se află vreun neam în stare, singur, să se împotrivească tuturor sciților, dacă s-ar înțelege între ei ⁸. Dar în privința chibzuiei și a înțelepciunii cerute de felurile împrejurări din viață, [sciții] nu ajung celelalte neamuri. IV, 101, 5. În timpul asediului de la Delion ⁹, a murit și Sitalces, regele odrisilor, făcînd război împotriva tribalilor și fiind învins în luptă. Seuthes ¹⁰, fiul lui Sparadocos ¹¹, nepotul său, ajunsese regele odrisilor și al restului Traciei pe care o stăpînise acela.

⁶ Cf. IV, 101, 5.

⁷ Cf. Diodor, XII, 50, care indică o cifră mult mai mare, poate fiindcă a pus la socoteală și darurile.

⁸ Tucicide polemizează probabil aici cu Herodot (V, 3), care afirmase același lucru despre traci.

⁹ În noiembrie 424 î.e.n.

¹⁰ Seuthes I (424—410 î.e.n.).

¹¹ Cf. Herodot, IV, 80.

ΧΙΠ. ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΑΕΡΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΟΠΩΝ

17. . . . Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶν ἔθνος Σκυθικόν, ὃ περὶ τὴν
λίμνην οἰκεῖ τὴν Μαιῶτιν διαφέρων τῶν ἐθνέων τῶν ἄλλων. Σαυρο-
μάται καλεῦνται. τούτων αἱ γυναῖκες ἱππάζονται τε καὶ τοξεύ-
ουσι καὶ ἀκοντίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μάχονται τοῖς πολεμίοις,
ἕως ἂν παρθένοι ἔωσιν. οὐκ ἀποπαρθεύονται δὲ, μέχρι ἂν τῶν πολε-
μίων τρεῖς ἀποκτείνωσι, καὶ οὐ πρότερον ξυνοικέουσιν ἢ περ τὰ ἱερὰ
θύσωσιν τὰ ἔννομα. ἡ δ' ἂν ἄνδρα ἑωυτῇ ἄρῃται, παύεται ἱππαζομένη,
10 ἕως ἂν μὴ ἀνάγκη καταλάβῃ παγκοίνου στρατείας. τὸν δεξιὸν δὲ
μαζὸν οὐκ ἔχουσιν. παιδίοις γὰρ ἐοῦσιν ἔτι νηπίοις αἱ μητέρες χαλκίον
τετεχνημένον [ἦ] ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διάπυρον ποιέουσαι πρὸς τὸν μαζὸν
τιθέασιν τὸν δεξιὸν καὶ ἐπικαίεται, ὥστε τὴν αὔξειν φθείρεσθαι, ἕς
δὲ τὸν δεξιὸν ὤμον καὶ βραχίονα πᾶσαν ἰσχὺν καὶ τὸ πλῆθος ἐκδιδόναι.
- 15 18. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Σκυθέων τῆς μορφῆς, ὅτι αὐτοὶ αὐτοῖσιν
εἰκόασιν καὶ οὐδαμοῖς ἄλλοις, αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων,
πλὴν ὅτι οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ εἰσὶ βεβιασμένοι, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ.
ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημὴ κλειμένη πεδιάς ἐστι χειμακώδης καὶ ψιλὴ
καὶ ἔνυδρος μετρίως. ποταμοὶ γὰρ εἰσι μεγάλοι, οἱ ἐξοχετεύουσι
20 τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν πεδίων. ἐνταῦθα καὶ οἱ Σκύθαι διατεῦνται, Νομάδες
δὲ καλεῦνται, ὅτι οὐκ ἐστὶν οἰκήματα, ἀλλ' ἐν ἀμάξεισιν οἰκεῦσιν.
Αἱ δὲ ἄμαξαι εἰσιν αἱ μὲν ἐλάχισται τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἐξάκυκλοι·
αὗται δὲ πῖλοις περιπεφραγμένοι· εἰσὶ δὲ καὶ τετεχνασμένοι ὥσπερ
οἰκήματα τὰ μὲν ἀπλᾶ, τὰ δὲ τριπλᾶ. ταῦτα δὲ καὶ στεγνὰ πρὸς ὕδωρ
25 καὶ πρὸς χιόνα καὶ πρὸς τὰ πνεύματα. τὰς δὲ ἀμάξας ἔλκουσι ζεύγεα

XIII. HIPOCRATE

S-a născut în insula Cos în anul 460 î.e.n. și a murit cîndva între anii 377—359 î.e.n. Hipocrate a practicat medicina în insula sa și apoi în Grecia de nord, mai ales în Tesalia. A fost întemeietorul cercetărilor științifice în domeniul medicinei la greci și a exercitat o influență considerabilă. Sub numele său ni s-a păstrat o culegere de 72 scrieri, care de fapt aparțin mai multor școli medicale din secolul al IV-lea î.e.n. Opera aceasta a fost studiată și comentată de multe generații de medici din antichitate și a jucat un mare rol în istoria medicinei. În ea răzbat și cîteva ecouri despre traiul populațiilor negrecești din jurul Istrului și din Scitia.

Ediții: Gh. Littré, *Les œuvres d'Hippocrate*, vol. I—X, Paris, 1839—1861; *Hippocratis Opera* recensuit Hugo Kuehlwein, vol. I, Teubner, Leipzig, 1895.

Despre aer, ape și locuri

17. ... În Europa se află un neam scitic, care locuiește în jurul Lacului Meotic și se deosebește de celelalte neamuri. Sînt așa-numiții sarmați. Femeile lor călăresc și, călare, trag cu arcul și aruncă sulita. Se luptă cu dușmanii cît timp sînt fecioare. Nu se mărită pînă n-a omorît fiecare trei dușmani și nu au legături cu bărbatul înainte de a face sacrificiile rînduite de lege. Dacă își ia bărbat, femeia încetează a mai călări — cîtă vreme o nevoie nu silește întreg neamul să pornească la luptă. [Femeile] n-au sînul drept. În copilărie, cînd sînt încă foarte mici, mamele lor înroșesc în foc un instrument de aramă făcut pentru scopul acesta, îl pun în sînul lor drept și îl ard; astfel acesta își pierde puterea de a crește, transmitînd umărului și brațului drept toată tăria și vlagă. 5 10

18. Cît privește faptul că sciții ceilalți se aseamănă între ei la înfățișare, deosebindu-se însă de orice alte neamuri, aceasta are aceeași explicație ca și în cazul egiptenilor. Numai că la unii împrejurarea despre care vorbim este determinată de căldura cea puternică, pe cîtă vreme la ceilalți de frig. Așa-numitul « pustiul al sciților » este o cîmpie bogată în pășuni, fără copaci, udată cu măsură, căci [pe acolo] se află fluvii mari, care își scot apele din cîmpie. Acolo își petrec sciții viața, purtînd numele de nomazi, pentru că nu au case, ci locuiesc în care. Carele cele mai mici au patru roate. Altele au șase. Sînt acoperite cu pîslă, fiind construite în felul caselor. unele cu o încăpere, altele 15 20

τάς μὲν δύο, τὰς δὲ τρία βοῶν κέρως ἄτερ. οὐ γὰρ ἔχουσι κέρατα ὑπὸ τοῦ φύχους. ἐν ταύτῃσι μὲν οὖν τῇσιν ἀμαξῆσιν <αἱ> γυναῖκες διαιτεῦνται, αὐτοὶ δ' ἐφ' ἵππων ὀχεῦνται [οἱ ἄνδρες]. ἔπονται δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ πρόβατα <τὰ> ἑόντα καὶ αἱ βόες καὶ οἱ ἵπποι. μένουσι δ' ἐν τῷ αὐτῷ τοσοῦτον χρόνον, ὅσον ἂν ἀποχρῇ αὐτοῖσι τοῖς κτήνεσιν ὁ χόρτος· ὁκόταν δὲ μηκέτι, ἐς ἑτέραν χώραν μετέρχονται. αὐτοὶ δ' ἐστίουσι κρέα ἐφθὰ καὶ πίνουσι γάλα ἵππων.

19. Τὰ μὲν ἐς τὴν διαίταν αὐτέων οὕτως ἔχει καὶ τοὺς νόμους· περὶ δὲ τῶν ὥρέων καὶ τῆς μορφῆς, ὅτι πολὺ ἀπέλλαχται τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὸ Σκυθικὸν γένος καὶ ἔοικεν αὐτὸ ἐωυτῷ ὥσπερ τὸ Αἰγύπτιον καὶ ἥκιστα πολύγονόν ἐστι καὶ ἡ χώρα ἐλάχιστα θηρία τρέφει κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος... αἱ γὰρ μεταβολαὶ τῶν ὥρέων οὐκ εἰσι μεγάλαι οὐδὲ ἰσχυραί, ἀλλ' ὁμοῖαι καὶ ὀλίγον μεταλλάσσουναι· διότι καὶ τὰ εἶδεα ὁμοῖαι αὐτοῖς ἐωυτοῖς εἰσι σίτω τε χρεόμενοι αἰεὶ ὁμοίῳ ἐσθῆτί τε τῇ αὐτῇ καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος τόν τε ἡέρα ὕδα-
15 τεινὸν ἔλκοντες καὶ παχὺν τὰ τε ὕδατα πίνοντες ἀπὸ χιόνος καὶ παγετῶν τοῦ τε ταλαιπώρου ἀπεόντες. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ σῶμα ταλαιπωρεῖσθαι, οὐδὲ τὴν ψυχὴν, ὅκου μεταβολαὶ μὴ γίνονται ἰσχυραί. διὰ δὲ ταῦτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἶδεα αὐτῶν παχέα ἐστι καὶ σαρκώδεα καὶ ἀνδρα
20 καὶ ὑγρὰ καὶ ἄτονα, αἵ τε κοιλῖαι ὑγρόταται πασέων κοιλιῶν αἱ κάτω. οὐ γὰρ οἷόν τε νηδὺν ἀναξηραίνεισθαι ἐν τοιαύτῃ χώρῃ καὶ φύσει καὶ ὥρης καταστάσει, ἀλλὰ διὰ πιμελὴν τε καὶ ψιλὴν τὴν σάρκα, τὰ [τε] εἶδεα ἔοικεν ἀλλήλοισι τὰ τε ἄρσενά τοις ἄρσεσι καὶ τὰ θήλεα τοῖς θήλεσιν. τῶν γὰρ ὥρέων παραπλησίων ἐουσέων φθοραὶ
25 οὐκ ἐγγίνονται οὐδὲ κακώσεις ἐν τῇ τοῦ γόνου ξυμπήξει, ἣν μὴ τινος ἀνάγκης βιαίου τύχη ἢ νόσου.

20. Μέγα δὲ τεκμήριον ἐς τὴν ὑγρότητα παρέξομαι. Σκυθέων γὰρ τοὺς πολλούς, μάλιστα ὅσοι Νομάδες, εὐρήσεις κεκαυμένους τοὺς τε ὤμους καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν
30 καὶ τὰ στήθεα (καὶ τὰ) ἰσχία καὶ τὴν ὀσφύν δι' ἀλλ' οὐδὲν ἢ διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς φύσιος καὶ τὴν μαλακίαν. οὐ γὰρ δύνανται οὔτε τοῖς τόξοις ξυντείνειν οὔτε τῷ ἀκοντίῳ ἐμπίπτειν τῷ ὤμῳ ὑπὸ ὑγρότητος καὶ ἀτονίης. ὁκόταν δὲ καυθέωσιν, ἀναξηραίνεται ἐκ τῶν ἄρθρων. τὸ πολὺ τοῦ ὑγροῦ, καὶ ἐντονώτερα μᾶλλον γίνεται καὶ τροφιμώτερα
35 καὶ ἡρθωμένα τὰ σώματα μᾶλλον. ῥοϊκὰ δὲ γίνεται καὶ πλατέα, πρῶτον μὲν ὅτι οὐ σπαργανοῦνται ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ οὐδὲ νομίζουσι διὰ τὴν ἵππασίνην, ὅπως ἂν εὐέδροι ἔωσιν· ἔπειτα διὰ τὴν ἔδρην· τὰ τε γὰρ ἄρσενά, ἕως ἂν οὐκ οἶά τε ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι, τὸ πολὺ τοῦ χρόνου κάθεται ἐν τῇ ἀμάξῃ καὶ βραχὺ τῇ βαδίσει χρέονται διὰ τὰς μετα-
40 ναστάσις καὶ περιελάσις· τὰ δὲ θήλεα θαυμαστὸν οἷον ῥοϊκὰ ἐστι

cu trei. Avînd acoperiş, sînt apărate de ploaie, zăpadă şi vînturi. Carele sînt trase de două sau trei perechi de boi fără coarne. Boii n-au coarne din cauza frigului. În aceste care îşi au sălaşul femeile. [Bărbaţii] merg călări, după ei venind turmele de oi, vacile şi caii. Rămîn în acelaşi loc cîtă vreme vitele au iarbă îndeajuns. Cînd nu mai au, ei se mută în alt loc. Drept hrană aceştia folosesc carnea fiartă. Beau lapte de iapă.

19. Acestea sînt obiceiurile şi felul lor de viaţă. [Rămîne să vorbim] despre anotimpuri, despre marile deosebiri dintre înfăţişarea sciţilor şi a celorlalţi oameni şi despre asemănarea dintre ei — cum seamănă între ei şi egiptenii —, ca şi despre faptul că sînt un neam foarte puţin prolific şi despre faptul că această regiune hrăneşte animale foarte mici şi foarte puţine. . . Deosebirile dintre anotimpuri nu sînt mari, ci neînsemnate. Trecherile nu au caracter brusc şi se fac pe nesimţite. Datorită acestei împrejurări şi înfăţişarea sciţilor este aceeaşi. Folosesc mereu — şi iarna şi vara — acelaşi alimente şi îmbrăcăminte, respiră un aer umed şi ceţos, beau apă [provenită] din zăpadă şi din gheaţă. Ei nu ştiu ce înseamnă strădanie. Căci nici nu e posibil ca trupul şi sufletul să îndure mult acolo unde nu există însemnate schimbări¹ [ale anotimpurilor]. Aceste condiţii îi fac pe sciţi să fie îndesaţi şi cărnoşi, lipsiţi de bărbăţie, cu o conformaţie umedă şi fără forţă. Cavităţile lor sînt foarte umede, mai ales aceea a pîntecelui. Căci nu e cu putinţă să existe pîntece uscat într-o asemenea ţară, natură [înconjurătoare] şi climat. Din pricina grăsimii şi a pielii fără păr, ei seamnă unii cu alţii, bărbaţii cu bărbaţii şi femeile cu femeile. Căci, anotimpurile fiind aproape la fel, nu se iveşte nici o alterare sau schimbare în coagularea lichidului seminal, dacă nu prin violenţă sau vreo boală.

20. Voi înfăţişa o dovadă puternică a umezelii [trupurilor acelora]. Majoritatea sciţilor, mai ales cei nomazi, îi vei găsi avînd cauterizări la umeri, braţe, încheieturile mîinilor, pe piept, pe şolduri, pe şale, nu pentru altceva decît fiindcă natura lor este umedă şi moale. Căci din pricina umezelii şi a lipsei de tărie, ei nu pot să întindă arcul, nici să sprijine cu umărul aruncarea sulitei. Cînd s-a făcut cauterizarea, umezeala de prisos de la încheieturi dispare şi trupurile ajung mai zdravene, mai vinjoase şi mai puternic articulate. [Trupurile lor] sînt molatice şi lătăreţe, mai întîi pentru că n-au fost înfăşaţi în scutece, ca în Egipt; dar nici nu socotesc că, la călărit, e [necesar] să stea frumos [pe cal]; apoi şi din cauza vieţii sedentare. Băieţii pînă ce nu sînt în stare să călărească, stau în care, cea mai mare parte din timp, şi merg puţin pe jos,

¹ În concepţia lui Hipocrate, determinismul geografic ocupă un loc foarte important.

καὶ βραδέα τὰ εἶδεα. πυρρὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψυχρός, οὐκ ἐπιγιγνομένου ὀξέος τοῦ ἡλίου. ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίγεται πυρρῇ.

21. Πολύγονον δὲ οὐχ οἷόν τε εἶναι φύσιν ταιαύτην. οὔτε γὰρ
 5 τῷ ἀνδρὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς μείξιος γίγνεται πολλή διὰ τὴν ὑγρότητα
 τῆς φύσιος καὶ τῆς κοιλίης τὴν μαλακότητά τε καὶ [τὴν] ψυχρότητα,
 ἀφ' ὧτων ἥκιστα εἰκὸς ἄνδρα οἷόν τε λαγνεύειν· καὶ ἔτι ὑπὸ τῶν ἵππων
 αἰεὶ κοπτόμενοι ἀσθενέες γίνονται εἰς τὴν μείξιν...

22. Ἐπὶ τε πρὸς τουτέοισιν εὐνουχίαι γίνονται οἱ πλείστοι ἐν
 10 Σκύθῃσι καὶ γυναικεῖα ἐργάζονται καὶ ὥς αἱ γυναῖκες (διαίτεῦνται)
 διαλέγονται τε ὁμοίως· καλεῦνται [τε] οἱ τοιοῦτοι Ἀναριεῖς. οἱ μὲν
 οὖν ἐπιχώριοι τὴν αἰτίην προστιθέασι θεῷ καὶ σέβονται τούτους
 τοὺς ἀνθρώπους καὶ προσκυνέουσι, δεδοικότες περὶ ἑαυτῶν ἕκαστοι...
 νομίσαντές τι ἡμαρτηκέναι τῷ θεῷ, ὃν ἐπαιτιῶνται, ἐνδύονται στολὴν
 15 γυναικεῖην καταγνόντες ἑαυτῷ ἀνανδρείην. γυναικίζουσί τε καὶ ἐργά-
 ζονται μετὰ τῶν γυναικῶν ἅ καὶ ἐκεῖναι. τοῦτο δὲ πάσχουσι Σκυθέων
 [οἱ πλούσιοι,] οὐχ οἱ κάκιστοι, ἀλλ' οἱ εὐγενέστατοι καὶ ἰσχὺν πλείσ-
 τὴν κεκτημένοι διὰ τὴν ἵππασίαν, οἱ δὲ πένητες ἦσσαν· οὐ γὰρ ἱππά-
 ζονται.

ΠΕΡΙ ΝΟΥΣΩΝ

IV, 51. ... Ἔοικε δὲ τοῦτο ὥσπερ οἱ Σκύθαι ποιέουσιν ἐκ
 τοῦ ἱππέου γάλακτος· ἐγχείοντες γὰρ τὸ γάλα ἐς ξύλα κοῖλα σείουσι·
 τὸ δὲ ταρασσόμενον ἀφιῇ καὶ διακρίνεται, καὶ τὸ μὲν πῖον, ὃ βούτυρον
 καλέουσιν, ἐπιπολῆς δίσταται τοῦτο, ἐλαφρὸν ἔόν· τὸ δὲ βαρὺ καὶ
 25 παχὺ κάτω ἵσταται, ὃ καὶ ἀποκρίναντες ξηραίνουσιν· ἐπὴν δὲ παγῇ
 καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μιν καλέουσιν· ὃ δὲ ὀρρὸς τοῦ γάλακτος ἐν
 μέσῳ ἐστίν.

doar cînd se strămută sau în timpul cutreierărilor. Femeile sînt uimitor de umede și domoale. Neamul scitic este roșiatic [la înfățișare] din pricina frigului, deoarece [la ei] soarele nu-i destul de puternic. Albeața pielii este arsă de frig, devenind roșie.

21. O asemenea natură nu poate fi prolifică. La bărbați dorința unirii [cu 5 femeia] nu e mare din pricina umezelii pe care o are natura lor și a moliciunii și răcelii pîntecelui. Din aceste pricini, nu este cîtuși de puțin firesc ca bărbatul să aibă plăcerile iubirii; ba încă fiind zdruncinați neconținut de călărie, ajung neputincioși...

22. Apoi, în afară de acestea, printre sciți se fac scopiri și cei mai mulți 10 îndeplinesc treburi de femei, trăind ca și femeile, și vorbesc la fel ca ele. Ei poartă numele de «moleșiți». Localnicii pun pricina [acestei neputințe] pe seama unui zeu, iar pe oamenii aceștia îi cinstesc și se închină lor, temîndu-se fiecare pentru sine [de o asemenea boală]... Ei cred că au păcătuit cu ceva față de zeul pe care-l învinuiesc de năpasta lor; și ei îmbracă haine femeiești, 15 dîndu-se pe față că sînt neputincioși. [De atunci] trăiesc printre femei și se dedau aceluiași îndeletniciri ca și acestea. De boala aminitită sînt loviți sciții [bogați] — nu cei de rînd —, oamenii cei mai de neam și cu mai multă avere; aceasta pentru că merg călare. Cei săraci suferă într-o mai mică măsură, deoarece nu călăresc.

DESPRE BOLI

20

IV, 51. ... Aceasta se aseamănă cu ceea ce fac sciții din lapte de iapă. Ei toarnă laptele în vase de lemn adînci și-l agită. Laptele agitat produce spumă și se desparte. Partea grasă — pe care o numesc unt — se ridică deasupra, fiind mai ușoară. Partea grea și densă se așază la fund. Punînd-o de o parte, 25 ei o usucă și după ce s-a încheșat și uscat o numesc «hippace». Zerul laptelui rămîne la mijloc.

XIV. ΚΤΗΣΙΟΥ

ΠΕΡΣΙΚΑ

Fr. 17. Σκυθάρβης δὲ ὁ Σκυθῶν βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἔγραψεν
ὕβριζων Δαρεῖον· καὶ ἀντεγράφη αὐτῷ ὁμοίως. Στράτευμα δὲ
5 ἀγείρας Δαρεῖος, ὀγδοήκοντα μυριάδας, καὶ ζευξας τὸν Βόσπορον
καὶ τὸν Ἰστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας, ὁδὸν ἐλάσας ἡμερῶν ιε'. Καὶ
ἀντέπεμπον ἀλλήλοις τόξα. Ἐπικρατέστερον δ' ἦν τὸ τῶν Σκυθῶν·
διὸ καὶ φεύγων Δαρεῖος διέβη τὰς γεφυρώσεις, καὶ ἔλυσε σπεύδων
πρὶν ἢ τὸ ὅλον διαβῆναι στρατευμα. Καὶ ἀπέθανον ὑπὸ Σκυθάρβεω
10 οἱ καταλειφθέντες ἐν τῇ Εὐρώπῃ μυριάδες ὀκτώ.

XIV. CTESIAS

În perioada 404—387 î.e.n. a fost medic de curte al regelui persan Artaxerxes Memnon. Ctesias a scris *Persicele*, *Indicele* și un *Periplu*, care nu prezintă decât un interes documentar minor, deoarece autorul nu a consemnat fapte precise și semnificative, dar în schimb a pus în circulație tot felul de povești și de lucruri năstrușnice despre Orient. Din aceste lucrări au ajuns până la noi doar câteva fragmente.

Ediția: *Ctesiae Cnidii Fragmenta* editat C. Müller, Firmin Didot, Paris, 1872.

PERSICELE

Fr. 17. Scytharbes¹, regele sciților, s-a mâniat și i-a scris cu trufie lui Darius, iar acesta i-a răspuns la fel. Adunând o armată de opt sute de mii de oameni, Darius construi un pod peste Bospor și [altul peste] Istru și trecu la sciți, după ce străbătuse o cale de cincisprezece zile. Ei și-au trimis unul altuia săgeți. Oastea sciților era mai puternică; de aceea Darius a luat-o la fugă, trecând podurile și desfăcându-le în grabă, înainte ca întreaga armată să fi trecut dincolo. Și pieriră [uciși] de Scytharbes cei lăsați în Europa, optzeci de mii².

10

¹ Probabil o variantă a copiștilor pentru Σκυθαρχης «conducătorul sciților». La Herodot (IV, 126) și în alte izvoare antice apare numele Idanthyrsos.

² Vezi Herodot, nota 6.

XV. ΚΑΛΛΙΑΣ

Fr. 3. Scholiasta Aristophanis, Av., 31. εἰς δὲ τὴν ποίησιν αὐτὸν
κεχλευάκασι, Καλλίας μὲν ἐν Πεδήταις·

«Καὶ Σάκαν οἱ χοροὶ μισοῦσι».

δ Photius, p. 496, 18. «Σάκας ἐπεκαλεῖτο ὁ τραγωδοποιὸς
Ἀχέστωρ ὡς ξένος καὶ βάρβαρος. οἱ γὰρ Σάκαι Σκυθικὸν γένος».

XV. CALLIAS

Contemporan cu Aristofan, Callias a scris comedii în care ataca pe Pericle, Socrate și Euripide. Din opera lui nu ni s-au păstrat decât fragmente.

Ediția: PCGF, p. 279—283.

Fr. 3. Scoliastul lui Aristofan (*Păsările*, 31): În ceea ce privește poezia, îl luau în deridere [pe Acestor], bunăoară Callias în *Sclavii cei răi*:

« Pe „sac”¹ corurile îl urăsc ».

Photios la p. 496, 18. « „Sac” era numit autorul dramatic Acestor, deoarece 5 era străin și barbar. Căci „sacii” sînt un neam scitic ».

¹ Cf. Teopomp (comediograful).

XVI. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΑΧΑΡΝΗΣ

- 134—160 Κ ἤ ρ υ ξ : Προσίτω Θέωρος ὁ παρὰ Σιτάλκους.
 Θέω ρ ο ς : Ὅδι.
- 5 135 Δικαιόπολις : Ἔτερος ἀλαζὼν οὗτος εἰσκηρύττεται.
 Θέω ρ ο ς : Χρόνον μὲν οὐκ ἂν ἤμεν ἐν Θράκῃ
 πολύν.
 Δικαιόπολις : Μὰ Δί' οὐκ ἂν, εἰ μισθὸν γε μὴ' φeres
 πολύν.
- 10 Θέω ρ ο ς : εἰ μὴ κατένειψε χιόνι τὴν Θράκην ὅλην.
 καὶ τοὺς ποταμοὺς ἔπηξ', —
 Δικαιόπολις : ὑπ' αὐτὸν τὸν χρόνον
 140 ὅτ' ἐνθαδὶ Θέογρις ἡγωνίζετο.
 Θέω ρ ο ς : Τοῦτον μετὰ Σιτάλκους ἔπινον τὸν
 15 χρόνον.
 Καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς
 ὑμῶν τ' ἐραστῆς ὥς ἀληθῶς, ὥστε καὶ
 ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφ' « Ἀθηναῖοι
 καλοί ».
- 20 145 Ὁ δ' υἱός, ὃν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,
 ἦρα φαγεῖν ἀλλᾶντας ἐξ Ἀπατουρίων,
 καὶ τὸν πατέρ' ἦντεβόλει βοηθεῖν τῇ
 πάτρᾳ.

XVI. A R I S T O F A N

Cel mai de seamă autor de comedii atenian, Aristofan a trăit între anii 450—385 î.e.n. Tatăl său primise un lot de pământ la Egina, dar viața fiului, cît o cunoaștem, s-a desfășurat la Atena. Opera sa poetică este de o mare bogăție de idei și de o deosebită frumusețe artistică. Ni s-au păstrat 11 comedii întregi, iar din primele două, *Benchetuiorii* și *Babilonienii*, au rămas numai câteva fragmente.

Ediții: Aristophane, [*Œuvres*], Texte établi et traduit par V. Coulon, Les Belles Lettres, Paris, 1934; *Hesychii Alexandrini Lexicon* recensuit Mauricius Schmidt, Iena, 1860; *Aristophanis Comoediae cum scholiis* edidit Immanuel Bekkerus, London, 1829.

ACARNIENII

- 134 *Crainicul*: Să între Theoros¹, solul nostru pe lingă Sitalces².
Theoros: Sînt aici.
- 135 *Dicaïopolis*: Alt³ lăudăros ne mai aduce crainicul ! 5
Theoros: N-am fi rămas mult timp în Tracia...
Dicaïopolis: Nu, pe Zeus, dacă n-ai fi avut plată bună.
- 140 *Theoros*: ... dacă nu cădea atîta zăpadă în toată Tracia și nu înghețau 10
 riurile.
Dicaïopolis: Tocmai în timpul cînd aici, la voi,
 Teognis⁴ concura pentru tragedie.
- Theoros*: În acest timp, eu am băut împreună cu Sitalces. 15
 Regele arăta nespus de mare dragoste pentru atenieni,
 O adevărată înflăcărare. Așa fel că
 Scria pe pereți: «Atenienii cei nobili».
- 145 Iar fiul său⁵, pe care l-am făcut cetățean atenian, 20
 Ardea de dorința de a se înfrupta din cîrnații apăturiilor⁶
 Și-l implora pe tatăl său să dea ajutor [noii] sale patrii.

¹ Adulator al celebrului Cleon.

² Regele odrisilor încheie în anul 431 î.e.n. un tratat cu atenienii (cf. Tucidide, II, 29).

³ Mai înainte apăruse un trimis al regelui persan care făcuse mari promisiuni atenienilor.

⁴ Autor tragic, puțin cunoscut.

⁵ Sadacos.

⁶ Sărbătoare ateniană, la care aveau loc ospete publice.

- ὁ δ' ὤμοσε σπένδων βοηθήσειν ἔχων
στρατιὰν τοσάυτην ὥστ' Ἀθηναίους
ἔρεϊν.
- 150 « Ὅσον τὸ χρῆμα παρνόπων προσέρ-
χεται ».
- 5 Δικαιοπόλις : Κάκιστ' ἀπολοίμην, εἴ τι τούτων
πείθομαι
ὦν εἵπας ἔνταυθοῖ σὺ πλὴν τῶν
παρνόπων.
- 10 Θέωρος : Καὶ νῦν ὅπερ μαχιμώτατον Θρακῶν
ἔθνος ἔπεμψεν ὑμῖν.
- Δικαιοπόλις : Τοῦτο μὲν γ' ἤδη σαφές.
- 155 Κῆρυξ : Οἱ Θραῖκες ἔτε δεῦρ' οὓς Θέωρος
ἤγαγεν.
- 16 Δικαιοπόλις : Τοῦτ' ἐστὶ τὸ κακόν;
Θέωρος : Ὀδομάντων στρατός.
- Δικαιοπόλις : Ποίων Ὀδομάντων; εἰπέ μοι, τοῦτ'
τί ἦν;
Τίς τῶν Ὀδομάντων τὸ πέος ἀποτε-
θρίακεν;
- 20 Θέωρος : Τούτοις ἐάν τις δύο δραχμὰς μισθὸν
διδῶ,
καταπελτάσονται τὴν Βοιωτίαν ὅλην.
- 160

ΒΑΒΙΛΩΝΙΟΙ

- 25 Hesychios s.v. Ἰστριανὰ. Ἀριστοφάνης ἐν Βαβυλωνίοις τὰ μέτωπα
τῶν οἰκετῶν Ἰστριανὰ φησιν, ἐπεὶ ἐστιγμένοι εἰσὶν· οἱ γὰρ παρὰ
τῷ Ἰστρῷ οἰκοῦντες στίζονται καὶ ποικίλαις ἐσθήσεσι χρῶνται.
Διονύσιος δέ φησιν, ἐπεὶ πρότερός τις Ἰστριανὸς λέγεται, ὁ λευκός,
κατ' ἀντίφρασιν εἰρῆσθαι ὡς καθαρὰ καὶ λευκὰ τὰ μέτωπα, τοῦναντίον
30 δὲ νοεῖσθαι, ἐστιγμένα.

- Acela, făcînd libație, a jurat că va veni în ajutorul nostru
 Cu o armată atît de numeroasă ⁷, încît atenieni să spună:
 150 « Ce mai mulțime de lăcuste a venit ».
- Dicaïopolis*: Să mor, dacă sînt convinși de ceva 5
 din ce spui, în afară de « lăcuste ».
- Theoros*: Și acum ne-a trimis [în ajutor] neamul 10
 cel mai războinic din Tracia.
- Dicaïopolis*: Acum, lucrul e limpede.
- 155 *Crainicul*: Veniți mai aproape, tracilor aduși de Theoros.
- Dicaïopolis*: Dar ce este pacostea asta? 15
- Theoros*: Ei sînt armata odomanților ⁸...
- Dicaïopolis*: Care odomanți? Dar, spune-mi ce s-a întîmplat?
 Cine a tăiat pielea de pe membrul ⁹ odomanților? 20
- Theoros*: Dacă le dă cineva o simbrie de două drahme,
 160 se vor năpusti cu scuturile lor ușoare peste Beoția întreagă.

BABILONIENII

Hesychios la articolul *Istriene*. Aristofan numește « istriene » figurile sclavilor din *Babilonienii*, deoarece sînt tatuați. Căci locuitorii de pe lîngă Istru se tatuează și se îmbracă în veșminte colorate. Dionisiu ¹⁰ afirmă că atunci cînd cineva mai mare la istrieni este numit « cel alb », aceasta i se spune în mod ironic, ca și cum ar avea fruntea curată și albă; trebuie, dimpotrivă, să înțelegi că este tatuată ¹¹. 25 30

⁷ Cf. Diodor, XII, 50, 3.

⁸ Trib trac care locuia între Strimon și Nestos și avea faima de a fi cel mai crud între toți tracii. Ei erau și mai puțin civilizați, păstrînd multe obiceiuri arhaice.

⁹ Probabil aluzie la practica circumeiziei.

¹⁰ Personaj necunoscut. Posibil să fie un comentator al lui Euripide, vezi RE, V, col. 085—6.

¹¹ Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

XVII. ΜΕΤΑΓΕΝΟΥΣ

ΦΙΛΟΘΥΤΗΣ

FR. 2. *Ω πολῖται, δεινὰ πάσχω. B. τίς πολίτης δ' ἐστὶ νῦν
πλὴν ἄρ' ἢ Σάκας ὁ Μυσὸς καὶ τὸ Καλλίου νόθον;

5 Scholiasta ad Aristophanis Vesp., 1221. Ἀχέστορα ξένον κωμω-
δοῦσι τὸν τραγικὸν δς ἐκαλεῖται Σάκας, Θεόπομπος Τισαμένω οὐ
κοινῶς ξένον, ἀλλὰ Μυσὸν. ὁμοίως Μεταγένης Φιλοθύτη.

XVII. METAGENES

Unul dintre ultimii poeți comici ai vechii comedii atice (450—385), a fost, se pare, fiul unui sclav, care a dobândit mai târziu cetățenia ateniană. A obținut două victorii la întrecerile de comedii și s-a bucurat de oarecare succes. A scris, între altele, comedia *Iubitorul de jertfe*. Din opera sa nu s-au păstrat decât câteva fragmente.

Ediția: PCGF, p. 287—290.

IUBITORUL DE JERTFE

Fr. 2. « O, cetățeni, sufăr îngrozitor ! B. Dar cine oare e acum cetățean¹ dacă nu „sacul“ din Misia și bastardul lui Callias ? »

Scoliastul lui Aristofan (*Viespile*, 1221). Poeții comici îl iau în derîdere pe străinul Acestor, autorul tragic, care este denumit « sacul ». Teopomp, în *Tisamenos*, nu-l numește în chip generic « străin », ci « misian ». La fel și Metagenes în *Iubitorul de jertfe*. 5

¹ Cf. Teopomp (comediograful), fr. 1.

XVIII. ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ

XIX. ΤΙΣΑΜΕΝΟΣ

Fr. 1. — Τὸν δὲ Μῦσιον

Ἀκέστορ' ἀναπέπεικεν ἀκολουθεῖν ἅμα.

- 5 Scholiasta Arist., Av. 31. ἐκαλεῖτο δὲ Σάκας διὰ τὸ ξένος εἶναι·
Σάκες γὰρ Θρᾷκές εἰσι. Θεόπομπος δὲ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Σάκαν
προσηγόρευσεν Τισαμένω. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ Μυσὸν ἐκάλεσεν.

XVIII. T E O P O M P

(comediograful)

Autor de comedii, contemporan cu Aristofan, Teopomp a atacat pe Euripide și pe Anytos, acuzatorul lui Socrate. Din opera lui s-au păstrat puține fragmente.

Ediția: PCGF, p. 303—313.

XIX. T I S A M E N O S

Fr. 1. « L-a convins și pe misianul Acestor¹ să-l însoțească ».

5

Scoliaștul lui Aristofan (*Păsările*, 31). [Acestor] era numit « sac » deoarece era străin. Căci « sacii » sînt tracii. Teopomp a numit « sac », în *Tisamenos*, și pe tatăl aceluia. I-a mai dat și porecla de « misian »².

¹ Cf. Callias și Metagenes.

² Probabil că este vorba de un « sac » din regiunile dunărene de la noi: cf. Sacidava (vezi Pârvan, *Getica*, p. 15; 119; 271—2). Pentru sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n., cînd relațiile lumii grecești cu tracii erau destul de dezvoltate, nu este exclus ca un « trac din Moesia » să se fi aclimatizat la Atena, unde să fi primit cetățenia și să fi scris piese în grecește. În ce privește « sacii » din Asia, legăturile lor cu grecii se extind abia după Alexandru cel Mare.

XIX. ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΝΑΒΑΣΙΣ

VI, 1, 5, Ἐπεὶ δὲ σπονδαὶ τε ἐγένοντο καὶ ἐπαιάνισαν, ἀνέστησαν πρῶτον μὲν Θυρᾶκες καὶ πρὸς αὐλὸν ὠρχήσαντο σὺν τοῖς
 5 ὅπλοις καὶ ἤλλοντο ὑψηλά τε καὶ κούφως καὶ ταῖς μαχαίραις ἐχρῶνται· τέλος δὲ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον παίει, ὥς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγῆναι τὸν ἄνδρα· ὃ δ' ἔπεσε τεχνικῶς πως.

VII, 3, 21. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῶν τε Θυρακῶν οἱ κράτιστοι τῶν παρόντων καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν
 10 Ἑλλήνων καὶ εἴ τις πρεσβεία παρῆν ἀπὸ πόλεως, τὸ δεῖπνον μὲν ἦν καθημένοις κύκλῳ· ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσι· οὗτοι δ' ὅσον εἴκοσιν ἦσαν κρεῖων μεστοὶ νεμεμημένων, καὶ ἄρτοι ζωμῖται μεγάλοι προσπεπερονημένοι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. 22. Μάλιστα δ' αἱ τράπεζαι κατὰ τοὺς ξένους αἰεὶ ἐτίθεντο· νόμος γὰρ ἦν — καὶ πρῶτος
 15 τοῦτο ἐποίει Σεύθης ἀνελόμενος τοὺς ἐαυτῷ παρακειμένους ἄρτους διέκλα κατὰ μικρὸν καὶ ἐρρίπτει οἷς αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τὰ κρέα ὥσαύτως, ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών... 24. Κέρατα δὲ οἴνου περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο... 26. Ἐπειδὴ δὲ προυχώρει ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θυρᾶξ ἵππον ἔχων λευκὸν, καὶ
 20 λαβὼν κέρας μεστὸν εἶπε· Προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτο δωροῦμαι, ἐφ' οὗ καὶ διώκων ὃν ἂν θέλῃς αἰρήσεις καὶ ἀποχωρῶν οὐ μὴ δείσης τὸν πολέμιον. 27. Ἄλλος παῖδα εἰσάγων οὕτως ἐδωρήσατο πρόπινων, καὶ ἄλλος ἱμάτια τῇ γυναικί. Καὶ Τιμασίων προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην τε ἀργυρᾶν καὶ τάπιδα ἀξίαν δέκα

XIX. XENOFON

S-a născut pe la anul 434 î.e.n. dintr-o familie nobilă și a fost un discipol al lui Socrate. În 401, Xenofon a luat parte la expediția lui Cyrus împotriva fratelui său Artaxerxe, iar după lupta de la Cunaxa și moartea lui Cyrus, a condus trupele grecești (în număr de aproape zece mii de oameni) la întoarcerea lor spre Pontul Euxin. Puțin mai târziu, comandanții acestei armate au vizitat curtea regelui trac Seuthes, care se afla nu departe, spre nord-vest, de Bizanț. Xenofon descrie aceste peripeții în cunoscuta sa operă *Anabasis*, unde ne înfățișează și obiceiuri trace, care ne poate ajuta să cunoaștem prin analogie și moravurile daco-geților.

Ediția: Xenophon, *Anabase*. Texte établis et traduits par Paul Masqueray, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1930—1931.

ANABASIS

VI, 1, 5. După ce s-au făcut libații și [grecii] au cîntat peanul, s-au ridicat mai întîi tracii și au dansat, înarmați, în sunete de flaut. Ei făceau sărituri mari, cu agilitate, și [totodată] se foloseau de cuțite. În cele din urmă, unul dintre 5 dansatori se lovește de celălalt, în așa fel ca să li se pară tuturora că omul a fost străpuns; iar acesta cade cu dibăcie.

VII, 3, 21. După ce intrară la ospaț fruntașii tracilor de față, strategii și ofițerii grecilor¹, precum și solii trimiși de la vreo cetate, oaspeții se așezară 10 la masă în cerc. Apoi fură aduse tuturor măsute cu trei picioare. Acestea, cam douăzeci la număr, erau încărcate cu bucăți de carne și piini mari dospite erau înfipite cu o frigare în bucățile de carne. 22. Măsutele erau rînduite de obicei în fața oaspeților. Există următoarea datină de care Seuthes s-a slujit cel dintîi: a luat pînile ce se aflau în fața sa, le-a rupt în bucăți mici și le-a 15 aruncat cui a socotit de cuviință. Același lucru l-a făcut și cu cărnurile, oprindu-și numai atît cît să guste. . . 24. [Paharnicii] de jur împrejur aduceau cornuri umplute cu vin, pe care toți le luau. . . 26. În toiul băuturii, a intrat un trac cu un cal alb și, apucînd un corn plin, a zis: « Beau în sănătatea ta, Seuthes, 20 și îți dăruiesc acest cal. Călare pe el, vei prinde pe cine dorești, iar în caz de retragere, nu ai să te temi de dușmani ». 27. Un altul aduse un sclav tînăr, pe care îl oferî în același fel, închinînd în sănătatea lui Seuthes. În sfîrșit, altcineva dăruî haine pentru soția lui. Și Timasion² a băut în sănătatea lui Seuthes, aducîndu-i în dar o cupă de argint și un covor în valoare de zece mine³.

¹ Scriitorul se referă la participanții la celebra retragere a « celor zece mii », care în anul 400 î.e.n. au intrat în serviciul regelui odrid Seuthes II, nepotul lui Seuthes I.

² Căpetenie greacă.

³ Aproximativ 4,366 kg de argint.

μνῶν. 28. Γνήσιππος δέ τις Ἀθηναῖος ἀναστάς εἶπεν ὅτι ἀρχαῖος εἴη νόμος κάλλιστος τοὺς μὲν ἔχοντας διδόναι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα, τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι διδόναι τὸν βασιλέα, ἵνα καὶ ἐγώ, ἔφη, ἔχω σοι δωρεῖσθαι καὶ τιμᾶν... 32. Ἀναστάς ὁ Σεύθης συνεξέπια καὶ συγκα-
 5 τεσκεδάσατο μετ' αὐτοῦ τὸ κέρασ. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθον κέρασί τε οἷοις σημαίνουσιν αὐλοῦντες καὶ σάλπιγξιν ὠμοβοείαις ῥυθμούς τε καὶ οἶον μαγάδιδι σαλπίζοντες. 33. Καὶ αὐτὸς Σεύθης ἀναστάς ἀνέκραγέ τε πολεμικὸν καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέλος φυλαττόμενος μάλα ἐλαφρῶς. Εἰσῆσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί.

28. Un anume Gnesippos din Atena s-a ridicat și a spus că există un minunat obicei străvechi, potrivit căruia cei avuți trebuie să facă daruri regelui pentru a-l cinsti, iar regele — la rîndul său — să dăruiască lucruri celor ce nu au. « Îngăduie-mi, deci — spuse acesta — să-ți dăruiesc și eu ceva și să te cinstesc astfel ». . . 32. După ce s-a ridicat în picioare, Seuthes a băut cornul său în același timp [cu Xenofon] și a vărsat pe el ⁴ [ceea ce mai rămăsese]. Apoi au 5 intrat unii care suflau în cornuri asemănătoare celor cu care se dau semnale, muzicanți cu trompete din piele netăbăcită, mulțumită cărora țineau măsura, ca și cum s-ar fi slujit de magadis ⁵. Seuthes însuși se ridică, scoase un strigăt de război și sări cu multă agilitate, ca și cum s-ar fi ferit de o săgeată. Au intrat și bufoni.

⁴ Cf. Platon, *Legile*, I, 637 d.

⁵ Un fel de harpă cu 20 de coarde.

ΧΑΡΜΙΔΗΣ

156d . . . Τοιοῦτον τοίνυν ἐστίν, ὦ Χαρμίδη, καὶ τὸ ταύτης τῆς ἐπι-
 δῆς. "Εμαθον δ' αὐτὴν ἐγὼ ἐκεῖ ἐπὶ στρατιᾶς παρὰ τινος τῶν Θρακῶν
 5 τῶν Ζαλμόξιδος ἱατρῶν, οἱ λέγονται καὶ ἀπαθανατίζειν. "Ελεγεν δὲ ὁ
 Θράξ οὗτος ὅτι ταῦτα μὲν [ἱατροὶ] οἱ "Ελληνες, ἃ νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον,
 καλῶς λέγοιεν· ἀλλὰ Ζάλμοξις, ἔφη, λέγει ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, θεὸς
 ὢν, 156e. ὅτι ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἄνευ κεφαλῆς οὐ δεῖ ἐπιχειρεῖν
 ἰᾶσθαι οὐδὲ κεφαλὴν ἄνευ σώματος, οὕτως οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς,
 10 ἀλλὰ τοῦτο καὶ αἷτιον εἶη τοῦ διαφεύγειν τοὺς παρὰ τοῖς "Ελλησιν
 ἱατροὺς τὰ πολλὰ νοσήματα, ὅτι τὸ ὅλον ἀγνοοῖεν οὐ δέοι τὴν
 ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον εἶη τὸ μέρος
 εὖ ἔχειν. Πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς ὠρμῆσθαι καὶ τὰ κακὰ καὶ
 τὰ ἀγαθὰ τῷ σώματι καὶ παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιρρεῖν
 15 ὥσπερ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὰ ὄρματα· 157a. δεῖν οὖν ἐκεῖνο καὶ
 πρῶτον καὶ μάλιστα θεραπεύειν, εἰ μέλλει καὶ τὰ τῆς κεφαλῆς καὶ
 τὰ τοῦ ἄλλου σώματος καλῶς ἔχειν. Θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν
 ἔφη, ὦ μακάριε, ἐπωδαῖς τισιν· τὰς δ' ἐπωδὰς ταύτας τοὺς λόγους
 εἶναι τοὺς καλοὺς· ἐκ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐν ταῖς ψυχαῖς σωφρο-
 20 σύνην ἐγγίνεσθαι, ἧς ἐγγενομένης καὶ παρούσης ῥάδιον ἦδη εἶναι
 τὴν ὑγίειαν καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι πορίζειν. 157b.
 Διδάσκων οὖν με τὸ τε φάρμακον καὶ τὰς ἐπωδὰς, ὅπως, ἔφη,
 τῷ φαρμάκῳ τούτῳ μηδεὶς σε πείσει τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν
 θεραπεύειν, ὅς ἂν μὴ τὴν ψυχὴν πρῶτον παράσχη τῇ ἐπωδῇ ὑπὸ σου
 15 θεραπευθῆναι. Καὶ γὰρ νῦν, ἔφη, τοῦτ' ἐστὶν τὸ ἀμάρτημα περὶ τοὺς

XX. PLATON

S-a născut dintr-o familie aristocrată și a trăit la Atena între anii 427—347 î.e.n. Platon a primit o educație aleasă, studiind temeinic operele filozofilor și însușindu-și multe date ale științelor; a avut înclinare spre literatură și și-a exprimat ideile într-o formă foarte aleasă. Este întemeietorul școlii filozofice numită Academia. A scris 42 de dialoguri și 13 scrisori, în care și-a dezvoltat sistemul său filozofic idealist. Acesta a avut o mare influență asupra elevului său Aristotel și a întregii filozofii de după el. În opera lui Platon găsim informații prețioase privitoare la societatea greacă și la raporturile ei cu populațiile negrecești.

Ediția: Platon, *Oeuvres complètes*, Texte établi et traduit par Alfred Croiset, Les Belles Lettres, Paris, 1920—1956.

CARMIDE

156d. . . Tot așa stau lucrurile, Carmide, și cu acest descîntec. Eu [Socrate] l-am învățat acolo în oaste, de la un medic trac, unul din ucenicii¹ lui Zalmoxis, despre care se zice că îi fac pe oameni nemuritori. Spunea tracul acesta că [medicii] greci aveau dreptate să cuvînteze așa cum v-am arătat adineauri. Dar Zalmoxis, adăuga el, regele nostru, care este un zeu, ne spune 156e că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără să ținem seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neținîndu-se seamă de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijire trupului dimpreună cu sufletul și iată pentru ce medicii greci nu se pricep la cele mai multe boli: [anume] pentru că ei nu cunosc întregul pe care-l au de îngrijit. Dacă acest întreg este bolnav, partea nu poate fi sănătoasă. Căci, zicea el, toate lucrurile bune și rele — pentru corp și pentru om în întregul său — vin de la suflet și de acolo curg [ca dintr-un izvor] ca de la cap la ochi; 157a. Trebuie deci — mai ales și în primul rînd — să tămăduim izvorul răului, ca să se poată bucura de sănătate capul și tot restul trupului. 157b. Cînd mă învăța leacul și descîntecele, spunea: Să nu te înduplece nimeni să-i tămăduiești capul cu acest leac, dacă nu-ți incredințează mai întîi sufletul, ca să i-l tămăduiești cu ajutorul descîntecului. Iar acum — zicea el — aceasta e cea mai mare greșeală a oamenilor: ca unii medici să caute în chip deosebit

¹ Pentru cunoștințele medicale ale dacilor vezi V. Bologa, *Éléments de médecine hiératique et empirique du La Tène Dace*, Montpellier, 1958.

ἀνθρώπους, ὅτι χωρὶς ἑκατέρον [σωφροσύνης τε καὶ ὑγείας] ἰατροὶ τινες ἐπιχειροῦσιν εἶναι· καὶ μοι πάνυ σφόδρα ἐνετέλλετο μήτε πλούσιον οὕτω μηδένα εἶναι μήτε γενναῖον μήτε καλόν, ὃς ἐμὲ πείσει ἄλλως ποιεῖν. Ἐγὼ οὖν 157 c. — ὁμώμοκα γὰρ αὐτῷ, καὶ
 5 μοι ἀνάγκη πείθεσθαι — πείσομαι οὖν, καὶ σοί, ἐὰν μὴ βούλῃ κατὰ τὰς τοῦ ξένου ἐντολὰς τὴν ψυχὴν πρῶτον παρασχεῖν ἐπᾶσαι ταῖς τοῦ Θρακὸς ἐπωδαῖς, προσοίσω τὸ φάρμακον τῇ κεφαλῇ· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἔχοιεν ὃ τι ποιοῦμέν σοι, ὦ φίλε Χαρμίδη.

NOMOI

10 I, 637d. Λέγω δ' οὐκ οἴνου περὶ πόσεως τὸ παράπαν ἢ μή, μέθης δὲ αὐτῆς πέρι, πότερον ὥσπερ Σκύθαι χρῶνται καὶ Πέρσαι χρηστέον, καὶ ἔτι Καρχηδόνιοι καὶ Κελτοὶ καὶ Ἰβηρες καὶ Θρᾶκες, πολεμικὰ σύμπαντα ὄντα ταῦτα γένη, ἢ καθάπερ ὑμεῖς· ὑμεῖς μὲν γάρ, ὅπερ λέγεις, τὸ παράπαν ἀπέχεσθε, Σκύθαι δὲ καὶ Θρᾶκες
 15 ἀκράτῳ παντάπασι χρώμενοι, γυναῖκές τε καὶ αὐτοί, καὶ κατὰ τῶν ἱματίων καταχερόμενοι, καλὸν καὶ εὐδαιμον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύειν νεομοίχασι.

VII, 795a. Ἐδειξεν δὲ ταῦτα ὁ τῶν Σκυθῶν νόμος, οὐκ ἐν ἀριστερᾷ μὲν τόξον ἀπάγων, ἐν δεξιᾷ δὲ οἶστον προσαγόμενος μόνον,
 20 ἀλλ' ὁμοίως ἑκατέροις* ἐπ' ἀμφοτέρα χρώμενος.

VII, 804 d, e. Τὰ αὐτὰ δὲ δὴ καὶ περὶ θηλειῶν ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν· καὶ οὐδὲν φοβηθεὶς εἶπομ' ἂν τοῦτον τὸν λόγον οὔτε ἱππικῆς οὔτε γυμναστικῆς, ὥς ἀνδράσι μὲν πρέπον ἂν εἴη, γυναιξὶ
 25 δὲ οὐκ ἂν πρέπον. Ἀκούων μὲν γὰρ δὴ μύθους παλαιούς πέπεισμαι, τὰ δὲ νῦν ὥς ἔπος εἰπεῖν οἶδα ὅτι μυριάδες ἀναρίθμητοι γυναικῶν εἰσὶ τῶν περὶ τὸν Πόντον, ἃς Σαυρομάτιδας καλοῦσιν, αἷς οὐχ ἱππων μόνον ἀλλὰ καὶ τόξων καὶ τῶν ἄλλων ὀπλων κοινωνία καὶ ἀνδράσιν ἴση προστεταγμένη ἴσως ἀσκεῖται.

30 VII, 805 d, e. Τίνα οὖν ἔμπροσθεν τῶν νῦν ἀποδεδειγμένων θεῖμεν ἂν τῆς κοινωνίας ταύτης ἣν νῦν αὐταῖς ἡμεῖς προστάττομεν; πότερον ἣν Θρᾶκες ταῖς γυναιξὶν χρῶνται καὶ πολλὰ ἕτερα γένη, γεωργεῖν τε καὶ βουκολεῖν καὶ ποιμαίνειν καὶ διακονεῖν μηδὲν διαφερόντως τῶν δούλων; ἢ καθάπερ ἡμεῖς ἅπαντές τε οἱ περὶ τὸν
 35 τόπον ἐκεῖνον;

* ἑκατέρωθεν Gataker.

o vindecare sau cealaltă [a sufletului și a trupului]. Și mă povățuia foarte stăruitor să nu mă las înduplecat de nimeni — oricât de bogat, dintr-un neam ales sau oricât de frumos ar fi — să fac altfel. Deci eu, 157 c pentru că i-am jurat și sînt nevoit să-i dau ascultare, îi voi da într-adevăr ascultare. Și dacă 5
vrei — potrivit poveștelor străinului — să-mi încredințezi mai întîi sufletul tău, pentru a-l vrăji cu descîntecele tracului, îți voi da și leacul pentru cap. Dacă nu, nu-ți pot ajuta cu nimic, scumpe Carmide.

LEGILE

I, 637d. Vorbesc ² nu de folosirea în general a vinului sau de abținerea totală, 10
ci de beția propriu-zisă: dacă trebuie să se bea așa cum beau sciții și perșii și apoi cartaginezii, celții, iberii și tracii — toți aceștia fiind neamuri războinice — sau ca voi. Căci voi, după cum spui, sînteți foarte cumpătați, pe cîtă vreme sciții și tracii beau vin neamestecat de loc [cu apă], atît femeile cît și bărbații, 15
și îl împrăstie pe hainele lor, socotind că este o deprindere frumoasă și aducătoare de fericire.

VII, 795a. Aceasta ³ ne-o arată obiceiul sciților, care nu întind arcul numai cu mîna stîngă și trag săgeata numai cu dreapta, ci se slujesc deopotrivă de 20
amîndouă mîinile, pentru o acțiune și pentru cealaltă.

VII, 804d,e. Și femeilor legea mea le-ar statornici aceleași porunci ca și bărbaților, ca femeile să facă aceleași exerciții [ca și bărbații]. Și aș spune — fără să mă tem — acest lucru și despre călărie și despre gimnastică, măcar că [după unii] aceasta s-ar potrivi bărbaților, și nu femeilor. Mi-am făcut această convingere auzind niște vechi mituri. Cît despre vremurile noastre, bunăoară, 25
știu că în jurul Pontului se află o mulțime nenumărată de femei, care se numesc sarmatide, și căroră li s-a rînduit, ca și bărbaților, să ia parte nu numai la călărie, ci chiar la mînuirea arcurilor și a celorlalte arme, exerciții pe care le fac și ele deopotrivă cu bărbații.

VII, 805d, e. Dintre felurile de viață cunoscute pînă astăzi, pe care să-l 30
alegem în locul acestei comunități, prescrisă acum de noi femeilor? Oare felul de viață pe care-l duc tracii și multe alte neamuri, care pun femeile să lucreze pămîntul, să pască vacile și oile și să slujească fără a se deosebi întru nimic de sclavi? Vom alege poate orînduielele vieții de la noi din țară și din ținutul vostru ⁴? 35

² Un atenian se adresează macedoneanului Megillos.

³ Necesitatea de a-i deprinde pe copii să folosească deopotrivă ambele mîini.

⁴ Atica și Macedonia.

XXI. ΕΦΟΡΟΣ

Fr. 158 (78). Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἰστρον εἶναι Καρπίδας
εἵρηκεν Ἐφορος· εἶπεν Ἀροτῆρας πρόσω Νευρούς τε μέχρι γῆς
πάλιν ἐρήμου διὰ πάγων.

XXI. EPHOROS

Născut la Cyme, în Asia Mică, între anii 408—405 î.e.n., Ephoros a trăit la Atena și a scris, între altele, o operă istorică vastă, un fel de istorie generală a vremii, în 30 de cărți. Aici înfățișează evenimentele de seamă ale grecilor, într-un cadru mai larg, începînd de la întoarcerea legendară a Heraclizilor pînă la asediul cetății Perint din anul 340. El folosește pe toți istoricii mai vechi, îndeosebi pe Herodot, ia atitudine împotriva miturilor, pe care le interpretează raționalist, și caută să adune cît mai multe fapte concrete, deși le prezintă într-o formă retorică. Din opera sa ni s-a păstrat numai fragmente.

Ediția: FGrHist, IIA, p. 91.

Fr. 158 (78). Primii [locuitori] de lingă Istru sînt carpizii¹ — a spus Ephoros—, apoi sciții plugari², iar mai încolo neurii, pînă în ținutul de asemenea pustiu din pricina ghețurilor.

¹ Uniune de triburi dacice din regiunile pontice (cf. Herodot, IV, 17; Ps.-Scymnos V 841 și Strabon, XII, 3, 21) care se așază mai tîrziu în Moldova, vezi Ptolemeu, nota 31.

² Vezi Herodot, nota 22 bis.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ

IV (VII), 2, 5. ... Ἐτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν ἢ τοιαύτη τετίμηται δύναμις, οἷον ἐν Σκύθαις καὶ
 5 Πέρσαις καὶ Θραξὶ καὶ Κελτοῖς... 6... Ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἐορτῇ τινὶ σκύφον περιφερόμενον τῷ μηδένα ἀπεκταγκότι πολέμιον.

VIII (V), 2, 11. ... Καὶ Ἀπολλωνιᾶται οἱ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐποίκους ἐπαγόμενοι ἐστασίασαν..

10 VIII (V), 5, 1. Αἱ δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους. ἓνα μὲν ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος (πᾶς γὰρ ἱκανῶς γίνεται προστάτης, μάλιστα δ' ὅταν ἐξ' αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα, καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν Ναξίων). 2. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἄλλων.
 15 ἀρχὴ στάσεως διαφοράς. ὅτε μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐπόρων, οὐ τῶν ὄντων δ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίγνεται κατάλυσις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὤσιν οἱ ἐν ταῖς τιμαῖς, οἷον ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἐν Ἰστρῳ καὶ ἐν Ἡρα-

XXII. ARISTOTEL

S-a născut la Stagira din Calcidica în anul 384 î.e.n. Tatăl său Nicomah a fost medicul regelui Amyntas al III-lea al Macedoniei. Aristotel a studiat la Atena cu Platon și s-a interesat nu numai de filozofie, ci și de științe și retorică. După moartea lui Platon (347) s-a mutat la Assos în Misia, a trăit ceva timp în Mitilene (344—342), apoi a fost invitat de Filip al II-lea ca profesor al lui Alexandru și a activat trei ani în Macedonia. După anul 335, Aristotel s-a mutat la Atena, unde a deschis o școală proprie, în Lyceion, numită apoi peripatetică. A murit în Chalcis în anul 322. Stagiritul este unul din cei mai de seamă gânditori ai antichității și a lăsat o impunătoare operă științifică, care cuprinde informații prețioase din domenii foarte variate. A adunat materiale bogate cu privire la istoria naturii și le-a descris și clasificat în chip magistral. S-a interesat de aspectele cele mai variate ale științelor sociale și ne-a lăsat asupra lor lucrări monumentale.

Ediții: *De mirabilibus auscultationibus* edidit Otto Appelt. Teubner, Leipzig, 1888; *De animalibus historia* recognovit L. Dittmeyer. Teubner, Leipzig, 1907; *Politica* edidit F. Susemihl. Teubner, Leipzig, 1894; *De generatione animalium* edidit J. Bekker, Berlin, 1831; *Meteorologica* edidit J. Bekker, Berlin, 1831; *Problemata* edidit J. Bekker, Berlin, 1831.

STATUL

IV (VII), 2, 5... La toate neamurile puternice și capabile să domine, este în cinste această aptitudine¹, de exemplu la sciți, perși, traci și celți... 6... La sciți, nu era îngăduit acelor care nu omorâseră nici un dușman să bea la sărbători din cupa trecută din mână în mână.

VIII (V), 2, 11... Apoloniații, care locuiesc pe malul Pontului Euxin, au cunoscut răscoale, pentru că aduseseră pe străini în mijlocul lor²...

VIII (V), 5, 1. Schimbările de regim au loc în oligarhii mai ales în două chipuri foarte evidente: unul, când se fac nedreptăți mulțimii, (căci atunci orice cetățean poate deveni șef [al unui partid]), mai ales când se întâmplă să ajungă conducător al cetății unul dintre membrii oligarhiei, precum s-a întâmplat cu Lygdamis³ din Naxos, care a fost după aceea tiranul naxienilor). 2. Dar, în funcție de cei care încep o astfel de răscoală, ea prezintă deosebiri: uneori răscoala se face chiar de către cei bogați care nu iau parte la magistraturi, deoarece foarte puțini sînt cei care ocupă demnități. Așa s-au petrecut lucrurile la Massalia, 15

¹ Capacitatea de a cuceri și supune prin război.

² Probabil că aceștia reclamaseră mai multe drepturi decît era dispusă să le dea oligarhia conducătoare. Vezi și nota 6.

³ Lygdamis a ajuns tiran al insulei Naxos către sfîrșitul sec. VI î.e.n., cu ajutorul lui Peisistrates, tiranul Atenei.

κλεία καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν ἐκίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι πρίτερον τῶν ἀδελφῶν, ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν· οὐ γὰρ ἀρχουσιν ἐνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός, ἐνιαχοῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός·
 5 καὶ ἐνθά μὲν πολιτικώτερα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία, ἐν Ἰστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν, ἐν Ἡρακλείᾳ δ' ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἐξακοσίους ἦλθεν.

VIII (V), 5, 5. . . . Καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολιτεύματός εἰσι· (δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις μεταβάλλουσι
 10 τὴν πολιτείαν, ὅπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ). . . . 7 ὅτε μὲν οὖν ἐπιχειροῦσι κινεῖν τι, ὅτε δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά. ὅθεν πρὸς αὐτοὺς στασιάζουσιν ἢ οὗτοι ἢ οἱ πρὸς τούτους μαχόμενοι κλέπτοντας, ὅπερ ἐν Ἀπολλωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΖΩΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

15 VI, 12 [566 b, 6]. . . . Τίττει δ' ὁ μὲν δελφίς τὰ μὲν πολλὰ ἐν, ἐνίοτε δὲ καὶ δύο· ἡ δὲ φάλαινα ἢ δύο τὰ πλεῖστα καὶ πλεονάκις, ἢ ἐν. ὁμοίως δὲ τῷ δελφῖνι καὶ ἡ φώκαινα· καὶ γὰρ ἐστὶν ὁμοιον δελφῖνι μικρῷ, γίνεται δ' ἐν τῷ Πόντῳ.

VI, 22 [576 a, 21]. . . . οἱ δὲ Σκύθαι ἱππεύουσι ταῖς κυού-
 20 σαις ἵπποις, ὅταν θᾶττον στραφῇ τὸ ἔμβρυον, καὶ φασὶ γίγνεσθαι αὐτὰς εὐτοκωτέρας.

VIII, 6 [595 a, 26] Οἱ δὲ Θρᾶκες παίνουσι τῇ μὲν πρώτῃ πιεῖν διδόντες, εἶτα διαλείπουσιν ἡμέραν μίαν τὸ πρῶτον, μετὰ δὲ ταῦτα δύο, εἶτα τρεῖς καὶ τέτταρας μέχρι τῶν ἑπτὰ.

25 VIII, 12 [596b, 30]. . . . Καὶ τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς συνήθεσι τόποις εὐρίσκεται τὰς βοηθείας, τὰ δ' ἐκτοπίζει, μετὰ μὲν τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ τῶν ψυχρῶν τόπων φεύγοντα τὸν ἐπιόντα χειμῶνα, μετὰ δὲ τὴν ἑαρινὴν ἐκ τῶν θερμῶν εἰς τοὺς τόπους τοὺς ψυχροὺς φοβούμενα τὰ καύματα, τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐγγύς
 30 τόπων ποιούμενα τὰς μεταβολάς, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐσχάτων ὡς εἰπεῖν, ὅλον αἱ γέραναι ποιοῦσιν· μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν πεδίων εἰς τὰ ἔλη τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου, ὅθεν ὁ Νεῖλος ρεῖ. . . . καὶ οἱ πελεκᾶνες δ' ἐκτοπίζουσι, καὶ πέτονται ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ἐπὶ τὸν Ἰστρον, κακεῖ τεκνοποιοῦνται· ἄθρόοι δ' ἀπέρ-
 35 χονται, ἀναμένοντες οἱ πρότεροι τοὺς ὕστερον, διὰ τό, ὅταν ὑπερπτῶνται τὸ ὄρος, ἀδήλους γίγνεσθαι τοὺς προτέρους τοῖς ὑστέροις. καὶ οἱ ἰχθύες δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ εἰς

Histria ⁴, Heracleia și în alte cetăți. Într-adevăr, cei ce nu participaseră la magistraturi au provocat tulburări, pînă cînd au fost admiși la ele, la început frații cei mai mari și, apoi, și cei care erau mai tineri. În unele locuri, tatăl și fiul nu exercită puterea în același timp, iar în altele, fratele mai mare cu cel mai mic. Acolo, oligarhia s-a apropiat mai mult de un regim constituțional, la Histria sfîrșind prin a deveni o democrație ⁵. La Heracleia, de la un număr mai mic [de oameni învestiți cu autoritate] s-a ajuns la șase sute.

VIII (V), 5, 5. . . La fel se întîmplă și cînd acei care alcătuiesc tribunalele nu sînt la cîrma statului. Aceștia, încercînd să dobîndească bunăvoința poporului, prin chipul în care împart dreptatea ajung să schimbe întocmirea cetății, cum s-a petrecut la Heracleia în Pont . . . 7. Cîteodată unii încearcă să producă tulburări, alții fură banul public, de unde se ivesc dezbinări între primii sau lupte împotriva jefuitorilor, precum s-a întîmplat în Apolonia Pontului ⁶.

ISTORIA ANIMALELOR

VI, 12 [556b, 6]. . . Delfinul naște de obicei un pui, cîteodată chiar doi. Balena, de cele mai multe ori doi, sau cîteodată și unul. La fel cu delfinul naște și marsuinul. Seamănă cu un delfin mic și trăiește în Pontul Euxin.

VI, 22 [576a, 21]. . . Sciții călăresc pe iepele însărcinate îndată ce mînzul din pîntece s-a mișcat și spun că în felul acesta le ușurează nașterea.

VIII, 6 [595a, 26]. Tracii îngrășă [porcii] dîndu-le prima zi să bea ⁷, apoi îi lasă [fără să bea], mai întîi o zi, după aceea două, apoi trei, patru, pînă la șapte.

VIII, 12 [596b, 30]. . . Unele [animale] găsesc mijloacele de apărare chiar în aceleași locuri în care sînt obișnuite [să trăiască], altele emigrează. După echinocliul de toamnă, pleacă din Pont și din țările reci, evitînd iarna care se apropie, iar după cel de primăvară, pleacă din regiunile calde spre țările reci, întrucît se tem de călduri arzătoare. Unele își strămută așezarea din locuri apropiate, altele — ca să zic așa — de la marginea pămîntului. De exemplu, cocorii. Ei merg din cîmpurile Sciției în mlaștinile Egiptului-de-Sus, de unde izvorăște Nilul. . . Și pelicanii își schimbă așezarea. Ei zboară de la fluviul Strimon la Istru și acolo nasc pui. Pleacă în cîrduri și cei din față așteaptă pe cei din urmă, pentru că — dacă ar trece peste un munte — cei din urmă nu i-ar mai vedea pe cei din față. Și peștii, la fel, unii pleacă din Pont sau intră

⁴ Aluzie la prima fază a frământărilor politice și sociale din secolul al V-lea î.e.n., cînd are loc o lărgire a numărului restrîns de membri ai oligarhiei conducătoare, vezi *Ist. Rom.*, p. 175.

⁵ În faza a doua, care are loc la sfîrșitul sec. V î.e.n., se constituie la Histria un regim democratic sclavagist.

⁶ Stările de lucruri din Histria, Heracleia și Apolonia prezintă multe asemănări cu cele din Callatis și Tomis. De aceea este probabil că aceleași schimbări au avut loc și în aceste cetăți, la o dată apropiată, vezi *Ist. Rom.*, p. 176.

⁷ După Aristotel, porcul pus la îngrășat trebuie mai întîi să flămînzească trei zile.

⁸ Împotriva variațiilor de temperatură.

τὸν Πόντον μεταβάλλουσιν, οἱ δ' ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν γῆν, τὴν ἀλέαν διώκοντες, ἐν δὲ τῷ θέρει ἐκ τῶν προσγείων εἰς τὸ πέλαγος, φεύγοντες τὴν ἀλέαν.

VIII, 25 [605 a, 21]. ... Δυσριγότατον δ' ἐστὶ τῶν τοιούτων ζώων διὸ καὶ περὶ τὸν Πόντον καὶ τὴν Σκυθικὴν οὐ γίνονται ὄνοι.

VIII, 28 [606 a, 18]. ... Καὶ ἐν μὲν Λυβίῃ εὐθύς γίγνεται κέρατα ἔχοντα τὰ κερατώδη τῶν κτηνῶν, οὐ μόνον οἱ ἄρνες, ὥσπερ φησὶν Ὅμηρος, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα· ἐν δὲ τῷ Πόντῳ περὶ τὴν Σκυθικὴν τοῦναντίον ἀκέρατα γὰρ γίνονται... Πολλαχοῦ δὲ καὶ ἡ κρᾶσις αἰτία, ὅλον ἐν τῇ Ἰλλυρίδι καὶ τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Ἡπείρῳ οἱ ὄνοι μικροί, ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ καὶ Κελτικῇ ὅλως οὐ γίνονται· δυσχείμερα γὰρ ταῦτα.

IX, 33 [619 b, 18]. Ἐν δὲ Σκύθαις ὀρνίθων γένος ἐστὶν οὐκ ἔλαττον ὠτίδος· τοῦτο τίκει δύο νεοττοὺς, οὐκ ἐπικάθηται δέ, ἀλλ' ἐν δέρματι λαγωῦ ἢ ἀλώπεκος ἐγκρύψαν ἑᾶ· ἐπ' ἄκρῳ δὲ τῷ δένδρῳ φυλάττει, ὅταν μὴ τύχῃ θηρεῦον· καὶ τις ἀναβαίνει, μάχεται καὶ τίπτει ταῖς πτέρυξιν, ὥσπερ οἱ ἄετοί.

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ ΓΕΝΕΣΕΩΣ

V, 3 (p. 782). ... Εὐθύτριχα δ' ὅσα ὑγρότη' ἔχει πολλήν· ῥέον γάρ, ἀλλ' οὐ στάζον, προέρχεται ἐν ταύταις τὸ ὑγρόν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐν τῷ Πόντῳ Σκύθαι καὶ Θράκες εὐθύτριχες· καὶ γὰρ αὐτοὶ ὑγροὶ καὶ ὁ περιέχων αὐτοὺς ἀῆρ ὑγρός.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ

I, 10, 6. Γίνεται δ' ἡ δρόσος πανταχοῦ νοτίοις, οὐ βορείοις, πλὴν ἐν τῷ Πόντῳ· ἐκεῖ δὲ τοῦναντίον βορείοις μὲν γὰρ γίγνεται, νοτίοις δ' οὐ γίγνεται. Αἴτιον δ' ὁμοίως ὥσπερ ὅτι εὐδίας μὲν γίγνεται, χειμῶνος δ' οὐ· ὁ μὲν γὰρ νότος εὐδίαν ποιεῖ, ὁ δὲ βορέας χειμῶνα· ψυχρὸς γάρ, ὥστ' ἐκ τοῦ χειμῶνος τῆς ἀναθυμιάσεως σβέννυσιν τὴν θερμότητα. 7. Ἐν δὲ τῷ Πόντῳ ὁ μὲν νότος οὐχ οὕτω ποιεῖ εὐδίαν ὥστε γίνεσθαι ἀτμίδα, ὁ δὲ βορέας διὰ τὴν ψυχρότητα ἀντιπεριστὰς τὸ θερμὸν ἀθροίζει, ὥστε πλεῖον ἀτμίζειν μᾶλλον.

I, 13, 19. Ἐκ δὲ τῆς Πυρήνης (τοῦτο δ' ἐστὶν ὄρος πρὸς δυσμὴν Ἰσημερινὴν ἐν τῇ Κελτικῇ) ῥέουσιν ὁ τ' Ἰστρος καὶ ὁ Ταρτησσός· οὗτος μὲν οὖν ἔξω στηλῶν, ὁ δ' Ἰστρος δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

în Pont, alții vin iarna din largul mării lângă țarm, căutînd căldura. Iar vara pleacă de lângă litoral în largul mării, fugînd de căldură.

VIII, 25 [605a, 21]. ... Cel mai friguros dintre animalele de acest fel este [măgarul]. De aceea nu se nasc măgari în regiunea Pontului și în Sciția. 5

VIII, 28 [606a, 18]. ... În Libia, berbecii care au coarne se nasc cu coarne și nu numai berbecii, precum spune Homer⁹, ci și oile. În Pont, prin preajma Sciției, lucrurile stau invers: se nasc fără coarne. ... Adesea, temperatura e pricina deosebirii. În Iliria, în Tracia și în Epir, bunăoară, măgarii sînt mici, 10 iar în Sciția și în țara celtilor nu există de loc măgari, căci aceste regiuni au ierni geroase.

IX, 33 [619b, 18]. În Sciția există un neam de păsări nu mai mici decît dropiile. Păsările acestea nasc doi pui, fără a cloci însă ouăle, pe care le lasă ascunse în piele de iepure sau de vulpe. Veghează în vîrfurile copacului, cînd nu 15 se întîmplă să vîneze, și dacă se urcă cineva acolo, îl atacă și-l lovesc cu aripile ca vulturii.

NAȘTEREA ANIMALELOR

V, 3 (p. 782). ... Au păr drept [vietățile] cu umiditate multă. Căci la 20 acestea lichidul curge, nu picură. Din această cauză sciții din Pont și tracii au păr drept, căci atît ei înșiși cît și aerul care-i înconjoară sînt umezi.

METEOROLOGICELE

I, 10, 6. Roua se ivește pretutindeni cînd bat vînturile din sud, nu cele din nord, afară de regiunile Pontului. Acolo, dimpotrivă: cînd bat vînturile 25 din nord, apare roua, iar cînd bat cele din sud, nu apare. Cauza acestui fenomen este aceeași pentru care apare roua pe vreme caldă și nu rece. Vîntul din sud produce căldură, iar cel din nord frig. Este așa de rece, încît cu frigul său anihilează căldura vaporilor. 7. În Pont, vîntul din sud nu aduce atîta căldură, încît să se producă vaporii. Dar vîntul din nord, apăsînd — cu frigul său — întreaga 30 regiune, adună căldura și înlesnește o evaporare mai abundentă.

I, 13, 19. Din Pirinei (munți ce se află în țara celtică spre apusul echinocțiului) curg¹⁰ Istrul și Tartessos. Acesta din urmă [se varsă] dincolo de Coloanele [lui Heracles], iar Istrul [curge] prin toată Europa, [pentru a se vărsa] 35 în Pontul Euxin.

⁹ Odiseea, IV, 85.

¹⁰ Cf. Herodot, II, 33 și vezi mai jos.

ΠΕΡΙ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ ΑΚΟΥΣΜΑΤΩΝ

105, 112. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἰστρον ῥέοντα ἐκ τῶν Ἑρκυνίων καλουμένων δρυμῶν σχίζεται, καὶ τῇ μὲν εἰς τὸν Πόντον ῥεῖν, τῇ δ' εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλειν. Σημεῖον δ' οὐ μόνον ἐν τοῖς νῦν καιροῖς
 5 ἐωράκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μᾶλλον, οἷον τὰ ἐκεῖ ἅπλωτα εἶναι· καὶ γὰρ Ἰάσονα τὸν μὲν εἰσπλουν κατὰ Κυανέας, τὸν ἐκ τοῦ Πόντου ἐκπλουν κατὰ τὸν Ἰστρον ποιήσασθαί φασι, καὶ φέρουσιν ἄλλα τε τεκμήρια οὐκ ὀλίγα, καὶ κατὰ μὲν τὴν χώραν βωμοὺς ὑπὸ Ἰάσονος ἀνακειμένους δεικνύουσιν, ἐν δὲ μιᾷ τῶν νήσων τῶν ἐν
 10 τῷ Ἀδρίᾳ ἱερὸν Ἀρτέμιδος ὑπὸ Μηδείας ἰδρυμένον.

141 (153). Φασὶ τὸ Σκυθικὸν φάρμακον, ᾧ ἀποβάπτουσι τοὺς ὀιστούς, συντίθεσθαι ἐξ ἐχίδνης. Τηροῦσι δέ, ὥς ἔοικεν, οἱ Σκύθαι τὰς ἡδὴ ζωοτοκούσας, καὶ λαβόντες αὐτάς τήκουσιν ἡμέρας τινάς. Ὅταν δ' ἱκανῶς αὐτοῖς δοκῇ σεσῆφθαι πᾶν, τὸ τοῦ ἀνθρώπου αἷμα
 15 εἰς χυρτίδιον ἐγγέοντες εἰς τὰς κοπρίας κατορύττουσι πωμάσαντες. Ὅταν δὲ καὶ τοῦτο σαπῇ, τὸ ὑφιστάμενον ἐπάνω τοῦ αἵματος, ὃ δὴ ἔστιν ὕδατῶδες, μιγνύουσι τῷ τῆς ἐχίδνης ἰχῶρι, καὶ οὕτω ποιοῦσι θανάσιμον.

168 (182). Ῥῆνος καὶ Ἰστρος οἱ ποταμοὶ ὑπ' ἄρκτον ῥέουσιν, ὃ μὲν Γερμανοὺς, ὃ δὲ Παίονας παραμεΐβων· καὶ θέρους μὲν ναυ-
 20 σίπορον ἔχουσι τὸ ῥεῖθρον, τοῦ δὲ χειμῶνος παγέντες ὑπὸ κρύους ἐν πεδίου σχήματι καθιππεύονται.

ΠΡΟΒΛΕΜΑΤΑ

XIX, 28. Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ἄδουσιν; Ἡ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ἤδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται,
 25 ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασιν; Καὶ τῶν ὑστέρων οὖν ᾠδῶν τὰς πρώτας τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὅπερ τὰς πρώτας.

XXIII, 6. Διὰ τί ἡ θάλασσα λευκότερα ἐν τῷ Πόντῳ ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ; Πότερον διὰ τὴν ἀνάκλασιν τῆς ὕψεως τὴν γινομένην ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τὸν αἶρα; ὃ μὲν γὰρ περὶ τὸν Πόντον ἀὴρ παχύς
 30 καὶ λευκός, ὥστε καὶ τῆς θαλάττης ἡ ἐπιφάνεια τοιαύτη φαίνεται, ὃ δ' ἐν τῷ Αἰγαίῳ κυανοῦς διὰ τὸ μέχρι πόρρω εἶναι καθαρός, ὥστε καὶ ἡ θάλαττα ἀνταυγοῦσα τοιαύτη φαίνεται. Ἡ ὅτι πᾶσαι αἱ λίμναι λευκότεραι τῆς θαλάττης, ὃ δὲ Πόντος ἐστὶ λιμνώδης διὰ τὸ πολλοὺς ποταμοὺς εἰς αὐτὸν ῥεῖν;

35 XXV, 6. Διὰ τί ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ψύχη μάλιστα καὶ πνίγη; Ἡ διὰ τὴν παχύτητα τοῦ αἵρος; τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος οὐ δύναται διαθερμαίνεσθαι, τοῦ δὲ θέρους, ὅταν θερμανθῇ, καὶ διὰ τὴν παχύτητα.

POVESTIRI MINUNATE

105 (112). Se spune că Istrul izvorăște din Pădurea Hercinică ¹¹, se desparte în două și o parte se varsă în Pont, iar cealaltă ¹² în Adriatică. Dovada acestui fapt este ceea ce am văzut nu numai în vremea noastră, ci [ceea ce s-a putut constata] mai ales în timpurile mai vechi, cum că locurile de acolo erau nenavigabile. Se spune că Iason ar fi intrat cu corabia pe lângă Stîncile Ciane și ar fi plutit ¹³ pe Istru: se aduc mai multe dovezi în sprijin, printre altele se arată altare construite în acel loc de Iason, iar într-una din insulele Adriaticii un templu al zeiței Artemis, înălțat de Medeea.

141 (153). Se spune că otrava scitică, în care ei înmoaie săgețile, se ia de la viperă. Sciții pîndesc, precum se pare, viperele ce sînt gata să nască pui. Le prind și le lasă să putrezească cîteva zile. Cînd socotesc că viperele au putrezit de tot, toarnă sînge de om într-o ulcică și o îngroapă, astupată, în bălegar. După ce și acest sînge a putrezit, lichidul, asemănător apei, de deasupra singelui îl amestecă cu veninul viperei și astfel fac o otrăvă ucigătoare.

168 (182). Fluviile Rin și Istru curg în partea de nord, trecînd unul pe lângă germani, altul pe lângă peoni. Vara, cursul lor este navigabil, iarna însă ele îngheață din pricina frigului, iar oamenii pot trece călare, ca și cum ar fi o cîmpie.

PROBLEME

XIX, 28. De ce se numesc legi unele cîntece? Oare pentru că, înainte de cunoașterea literelor, legile se cîntau, ca să nu se uite, precum este însă obiceiul la agatirși? De aceea au dat primelor cîntece care au fost compuse după apariția literelor aceleași nume ca și celor dintru început.

XXIII, 6. De ce este mai albă apa mării din Pont decît cea din Egeea? Oare din cauza refracției luminii din mare în aer? În jurul Pontului aerul este des și alb strălucitor, așa încît și suprafața mării apare la fel. Cel din Egeea însă este albastru, fiindcă e curat pînă în depărtare și, în chipul acesta, marea, care reflectă lumina, apare astfel. Sau poate pentru că lacurile sînt mai albe decît marea, iar Pontul are înfățișarea de lac, din pricină că se varsă în el multe fluvii?

XXV, 6. De ce în Pont sînt și geruri și zădufuri? Oare din pricina desimii aerului? Iarna nu poate să fie străbătut de căldură, iar vara, cînd se înfierbîntă arde din pricina desimii.

¹¹ Această știre a fost luată din alt izvor decît cel folosit pentru *Meteorologice*.

¹² Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

¹³ Cf. Apollonios din Rodos, IV, 298 și urm.

XXIII. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΛΕΠΤΙΝΗΝ

[466], 31. Ἴστε γὰρ δῆπου τοῦθ', ὅτι πλείστῳ τῶν πάντων
ἀνθρώπων ἡμεῖς ἐπεισάκτω σίτῳ χρώμεθα. πρὸς τοίνυν ἅπαντα
5 τὸν ἐκ τῶν ἄλλων ἐμπορίων ἀφικνούμενον ὁ ἐκ τοῦ Πόντου σῖτος
εἰσπλέων ἐστίν. εἰκότως· οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ τὸν τόπον τοῦτον
σῖτον ἔχειν πλεῖστον τοῦτο γίγνεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κύριον ὄντα
τὸν Λεύκων' αὐτοῦ τοῖς ἄγουσιν Ἀθήναζε ἀτέλειαν δεδωκέναι, καὶ
κηρύττειν πρῶτους γεμίζεσθαι τοὺς ὡς ὑμᾶς πλέοντας. ἔχων γὰρ
10 ἐκεῖνος ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισὶ τὴν ἀτέλειαν ἅπασι δέδωκεν ὑμῖν.

ΠΡΟΣ ΛΑΚΡΙΤΟΝ

[935], 35. . . . Ὑμεῖς δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐνθυμεῖσθε πρὸς ὑμᾶς
αὐτοὺς, εἴ τινας πώποτ' ἴστε ἢ ἠκούσατε οἶνον Ἀθήναζε ἐκ τοῦ
Πόντου κατ' ἐμπορίαν εἰσάγοντας, ἄλλως τε καὶ Κῶν. πᾶν γὰρ δῆπου
15 τοῦναντίον εἰς τὸν Πόντον οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ ἡμᾶς,
ἐκ Πεπαρήθου καὶ Κῶ καὶ Θάσιος καὶ Μενδαῖος καὶ ἐξ ἄλλων
πόλεων παντοδαπός· ἐκ δὲ τοῦ Πόντου ἕτερά ἐστιν ἃ εἰσάγεται δεῦρο.

XXIII. DEMOSTENE

S-a născut la Atena în anul 384 î.e.n. Tatăl său a fost strateg și proprietar al unui atelier de arme, dar a murit de timpuriu, când fiul său avea numai opt ani, așa încît acesta a luptat în condiții grele spre a-și forma o cultură și a-și ocroti avutul. Demostene a luat atitudine împotriva tendințelor de expansiune ale statului macedonean sub Filip al II-lea și Alexandru cel Mare și a căzut jertfă acestei lupte, fiind nevoit să-și curme zilele, în anul 322. Opera sa cuprinde 60 de discursuri, 56 modele de introducere la discursuri politice și 6 scrisori.

Ediția: Demosthenes [*Orations*], with an English translation . . . vol. I—VII, Heinemann, London, 1949—1958.

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI LEPTINES

[466], 31. Știți, fără îndoială, că noi folosim grâu importat mai mult decît toți oamenii. Cantitatea de grâu adusă din Pont este mai mare decît tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale ¹. Și nu trebuie să ne mire. Lucrurile 5 se petrec astfel nu numai pentru că acest ținut produce cea mai mare cantitate de grâu, dar și pentru că Leucon ², domnitorul de acolo, a iertat de impozit pe cei ce transportă grîne la Atena și a poruncit ca oamenii ce plutesc spre voi să-și încarce primii corăbiile. Căci — în schimbul scutirii de contribuții pe care i-ați dat-o lui și copiilor săi — el v-a dat și vouă tuturor privilegiul acesta. 10

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI LACRITOS

[935], 35. . . . Judecători, gîndiți-vă și voi, fiecare în parte, dacă v-a fost dat să aflați sau ați auzit vreodată ca un om să fi adus la Atena vin din Pont, spre a-l vinde, și mai ales vin de Cos. Lucrurile stau cu totul altfel: se transportă în 16 Pont vin din ținuturile de lîngă noi, din Peparethos, din Cos; [apoi] vin din Tasos și de Mende și din alte orașe tot felul de vinuri; iar din Pont se aduc aici alte mărfuri ³.

¹ Comerțul cu regiunile din Pontul Euxin era de o însemnătate vitală pentru Atena, care, din această cauză, se lupta pentru libera trecere prin strîmtori și se preocupa de soarta Bizanțului. Și pentru alte cetăți ale lumii grecești, regiunile pontice reprezentau și în sec. IV grînarul lor. Vezi E. Ziebarth, *Beiträge zur Geschichte des Seeraubs und Seehandels im alten Griechenland*, Hamburg, 1929, p. 59, și urm.

² Rege al Bosporului cimerian (393—353 î.e.n.).

³ Cf. Polibiu, IV, 38,4.

XXIV. ΑΙΣΧΙΝΟΥ

ΚΑΤΑ ΚΤΗΣΙΦΩΝΤΟΣ

III, 128. Οἱ δ' ἄλλοι Ἀμφικτύονες συνελέγησαν εἰς Πύλας πλὴν μιᾶς πόλεως, ἧς ἐγὼ οὐτ' ἂν τοῦνομα εἴποιμι, μήθ' αἱ συμφοραὶ
 5 παραπλήσιοι γένοιτο αὐτῆς μηδενὶ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ συνελθόντες ἐψηφίσαντο ἐπιστρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ἀμφισσέας, καὶ στρατηγὸν εἵλοντο Κόττυφον τὸν Φαρσάλιον τὸν τότε τὰς γνώμας ἐπιψηφίζοντα, οὐκ ἐπιδημοῦντος ἐν Μακεδονίᾳ Φιλίππου, ἀλλ' οὐδ' ἐν
 τῇ Ἑλλάδι παρόντος, ἀλλ' ἐν Σκύθαις οὕτω μακρὰν ἀπόντος· ὃν
 10 αὐτίκα οὐ τολμήσει λέγειν Δημοσθένης ὥς ἐγὼ ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας ἐπήγαγον.

XXIV. ESCHINE

Născut în anul 390 î.e.n. la Atena, Eschine a luat parte activă la viața politică a cetății. A fost rivalul lui Demostene, iar după lupta de la Chero-
neea din anul 338 a fost trimis ca reprezentant oficial al Atenei pe lângă regii
macedoneni Filip al II-lea și Alexandru cel Mare. În anul 330 a fost silit
să se exileze în Efes, apoi în anul 323 în Rodos și, în sfârșit, în Samos, unde
a și murit. Din opera sa ni s-au păstrat numai 3 discursuri.

Ediția: Eschine, *Discours. Texte établi et traduit* par V. Martin et Guy
de Budé, vol. II, Les Belles Lettres, Paris, 1928.

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI CTESIPHON

III, 128. Ceilalți amficioni¹ se adunară la Termopile; a făcut excepție o
singură cetate², al cărei nume nici nu-l voi pomeni. Și fie ca nenorocirile ce
au dat peste ea să nu se abată niciodată asupra vreunui dintre greci! Adu- 5
nîndu-se, votară să se trimită o armată împotriva locuitorilor Amphissei și
îl aleseră strateg pe Cottiphos din Farsalia, care atunci prezida votul, în
vremea în care Filip nu era în Macedonia și nu se afla nici măcar în Grecia,
ci plecase la sciții ce locuiesc atît de departe³. Fără îndoială că, îndată
[după ce am vorbit eu], Demostene nu va cuteza să susțină că eu l-am adus 10
pe acesta împotriva grecilor.

¹ Membrii confederației de state grecești grupate în jurul sanctuarului din Delfi.

² Teba.

³ Aluzie la campania împotriva regelui scit Ateias (anul 339 î.e.n.). Cf. Trogus
Pompeius, IX, 21.

Fr. 54 (36). a) AELIAN. V. H. 8, 6: τῶν ἀρχαίων φασὶ Θραι-
 κῶν μηδένα ἐπίστασθαι γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἰσχιστον
 εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασιν·
 οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ (ὡς λόγος) ἐχρῶντο αὐτοῖς μᾶλλον. ἐνθεν τοι
 καὶ τολμῶσι λέγειν μηδὲ τὸν Ὀρφέα σοφὸν γεγονέναι Θρᾷκα
 ὄντα, ἀλλ' ἄλλως τοὺς μύθους αὐτοῦ καταψεύσασθαι. Ταῦτα Ἀνδρο-
 τίων λέγει, εἴ τωι πιστὸς ὑπὲρ τῆς ἀγραμματίας καὶ ἀπαιδευσίας
 Θραικῶν τεκμηριῶσαι.

XXV. ANDROTION

Discipol și admirator al lui Isocrate, Androtion a luat parte activă la viața politică a Atenei. A fost acuzat de Demostene în 354 și a sprijinit în 346 decretul în cinstea regelui bosporan Leucon. În timpul cit a fost exilat la Megara a scris o *Istorie a Aticii*, din care ni s-au păstrat doar câteva fragmente.

Ediția: FGrHist, IIIB, nr. 324.

Fr. 54 (36).a) La Aelianus, *Felurite istorioare* 8, 6. Se spune că dintre vechii traci nimeni nu știa carte¹. Ba chiar toți barbarii din Europa socoteau lucru foarte rușinos să folosească literele. Dar cei din Asia, (zice-se), se serveau de ele într-o mai mare măsură. De aceea, unii îndrăznesc să afirme că nici n-a existat un înțelept Orfeu, de origine tracă, ci că miturile au născocit despre el povești. Acestea le spune Androtion, dacă el poate fi pentru cineva un martor vrednic de încredere cu privire la necunoașterea scrisului și lipsa de învățatură a tracilor. 5

¹ În realitate tracii au ajuns să cunoască scrierea, pentru care se foloseau de caracterele grecești (vezi inelul de la Erzerovo la D. Decev, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 566).

XXVI. ΘΕΟΠΟΜΠΟΥ ΤΟΥ ΧΙΟΥ

ΦΙΛΙΠΠΙΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

45 (51). Hesych. s. ἱππάκη· Σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἱππέϊου
γάλακτος· οἱ δὲ ὀξύγαλα ἱππεῖον, ὧι χρῶνται Σκύθαι· πίνεται δὲ
καὶ ἐσθίεται πηγνύμενον, ὡς Θεόπομπος ἐν γ' αὐτοῦ λόγου.

XXVI. T E O P O M P

(ISTORIOGRAFUL)

S-a născut în anul 376 în Chios. Teopomp a fost exilat la Atena, de unde s-a întors în patrie la vîrsta de 45 de ani. Din pricina simpatiei sale față de Macedonia a fost însă din nou surghiunit. Și-a făcut educația de retor pe lângă Isocrate. A scris două mari lucrări: *Elenicele*, în 12 cărți, cuprinzînd evenimintele dintre anii 440—394, și *Istoria lui Filip*, în 58 cărți, înfățișînd domnia lui Filip al II-lea, cu numeroase digresiuni. Din opera sa nu ne-au rămas decît fragmente.

Ediția: FGrHist, IIB, p. 545, fr. 45 (51).

ISTORIA LUI FILIP

45 (51). Hesychios, sub [cuvîntul] «hippace»: mîncare scitică din lapte de iapă; după alții, lapte acru de iapă, pe care îl consumă sciții; se bea și se mănîncă [întărit] ca brînză, după cum ne spune Teopomp în cartea a III-a a lucrării sale.

Fr. 8. (FHG II, p. 306). Καὶ περὶ Σκυθῶν δ' ἔξῃς ὁ Κλέαρχος τάδε ἱστορεῖ· «Μόνον δὲ νόμοις κοινοῖς πρῶτον ἔθνος ἐχρήσατο τὸ Σκυθῶν· εἴτα πάλιν ἐγένοντο πάντων ἀθλιώτατοι βροτῶν διὰ τὴν ὕβριν. Ἐτρύφησαν μὲν γὰρ ὥς οὐδένες ἕτεροι, τῶν πάντων εὐροίας καὶ πλούτου καὶ τῆς λοιπῆς αὐτοὺς χορηγίας κατασχούσης. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ἔτι καὶ νῦν ὑπολειπούσης περὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐσθῆτός τε καὶ διαίτης. Τρυφήσαντες δὲ καὶ μάλιστα δὴ καὶ πρῶτοι πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ τρυφᾶν ὁρμήσαντες εἰς τοῦτο προῆλθον ὕβρεως ὥστε πάντων τῶν ἀνθρώπων εἰς οὓς ἀφίκοιντο ἡκρωτηρίαζον τὰς ῥῖνας· ἀφ' ὧν οἱ ἀπόγονοι μεταστάντες ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ πάθους ἔχουσι τὴν ἐπωνυμίαν. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν τὰς Θρακῶν τῶν πρὸς ἐσπέραν καὶ ἄρκτον τῶν περιοίκων γυναῖκας ἐποίκιλλον τὰ σώματα, περόναις γραφὴν ἐνεῖσαι. Ὅθεν πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον αἱ ὕβρισθεῖσαι τῶν Θρακῶν γυναῖκες ἰδίως ἐξηλείψαντο τὴν συμφοράν, προσκαταγραψάμενοι τὰ λοιπὰ τοῦ χρωτός, ἐν' ᾧ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς αἰσχύνης ἐπ' αὐταῖς χαρακτήρ εἰς ποικιλίαν καταριθμηθεῖς κόσμου προσηγορίᾳ τοῦναιδος ἐξαλείψῃ. Πάντων δὲ οὕτως ὑπερηφάνως προέστησαν ὥστε οὐδένων ἄδακρυς ἢ τῆς δουλείας ὑπουργία γιγνομένη διήγγειλεν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν οἷά τις ἦν. Διὰ τὸ πλῆθος οὖν τῶν κατασχουσῶν αὐτοὺς συμφορῶν, ἐπεὶ διὰ τὸ πένθος ἅμα τόν τε τῶν βίων ὄλβον καὶ τὰς κόμας περιεσπάσθησαν παντὸς ἔθνους οἱ ἔξω τὴν ἐφ' ὕβρει κουράν ἀπεσχυθίσθαι προσηγόρευσαν» (Athenaios, XII, p. 524 c — f).

XXVII. CLEARH DIN SOLOI

Născut la Soloi (Cilicia), a trăit în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. A fost elevul lui Aristotel. Clearh este autorul operei *Vieși* și al unor scrieri etice și despre istoria naturii. A cules și proverbe și ghicitori, dar din toate nu ne-au rămas decât frânturi.

Ediția: FHG, II, p. 306.

Fr. 8 (FHG II, p. 306). În continuare, Clearh povestește următoarele despre sciții: « Sciții, la început, au fost singurul neam care se folosea de legi comune tuturor. Apoi, iarăși au ajuns cei mai nenorociți dintre muritori, din pricina lipsei lor de măsură [și a silniciei]. Căci ei s-au desfrînat ca nimeni altul, avînd din belșug tot felul de bogății și putîndu-și procura orice. Aceasta se poate constata după veșmintele și felul de viață pe care-l au încă și astăzi șefii lor. Traiul înbelșugat și faptul că dintre toți oamenii ei s-au dedat mai întîi desfrînării i-au adus la atîta nelegiuire, încît tăiau virful nasului tuturor oamenilor pe care îi întâlneau. Strănepoții acestora din urmă, deși și-au schimbat așezările, au încă și astăzi o poreclă care le vine de la această pățanie. Nevestele sciților au tatuat trupurile femeilor trace — ale acelor [traci] care locuiesc în vecinătate, la vest și la nord — făcînd un desen cu ace. De aceea, după mulți ani, femeile trace care fuseseră batjocorite au șters [urma] nenorocirii lor într-un fel special, gravînd¹ desene și pe restul pielii, pentru ca semnul insultei și al rușinii ce se aflau pe ele, fiind socotit că intră în desenul [ornamental], să șteargă ocara prin calificativul de podoabă². [Sciții] au poruncit tuturor cu atîta trufie, încît serviciul de sclav, atît de jalnic pentru toți, s-a transmis urmașilor cu un cuvînt scitic, așa cum era el. Astfel, din cauza mulțimii nenorocirilor care s-au abătut asupra lor, doliul suprimase atît bună starea cît și părul tuturor popoarelor [vecine] — neamurile de lingă sciți au numit « scitism » tăierea părului făcută prin silnicie » 20 (Athenaios XII, p. 524c—f).

¹ Cf. Herodot, V, 6; Aristofan, *Babilonienii*; Strabon, VII, 5, 4; Mela, I, 1, 10; Plutarh, *Despre răzbunarea tirzie a divinității*, 12; Pliniu cel Bătrîn, VII, 11 (10), 50 și Artemidor din Daldis.

² Vezi T. Капаров în „360p. Бълг. Акад.“, I, 72.

ΒΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ

I, 23. Ἐξῆλθε δὲ Ἀλέξανδρος καὶ μετ' αὐτοῦ τριάκοντα χιλιά-
 δες νεανίσκων, καὶ ὥρμησε Σκύθας πολεμεῖν. Καὶ ἡ μὲν Σκυθῶν
 5 παράταξις ἀναρίθμητος ἦν, ἡ δὲ τύχη Ἀλεξάνδρου ἀκαταγώνιστος.
 Καὶ δὴ λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ὀλίγους τινὰς καὶ καταλαμβάνει τὴν
 τὴν ἀκρώρειαν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων κατανοῶν ἐπιτήδειον
 σκέπτεται τόπον, ὃς δυνατὸς ἦν αὐτοῖς, τοῖς δὲ Σκύθαις ἄγνωστος.
 Καὶ στραφεὶς καταλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἅπαν τὸ πλῆθος· καὶ δίστησι
 10 γύρωθεν τοῦ τῶν Σκυθῶν φουσάτου (fossati) κατὰ τὸν καιρὸν τῆς
 νυκτὸς. Ἐν δὲ τῷ δυσβάτῳ τόπῳ ἐνέδραν τίθησαν (cod. ἄδειαν
 ἀφίησιν)· ἐπιλέκτους ἄνδρας ὡς δισχιλίους ἐν αὐτῷ (cod. τῷ) κρύπ-
 τεσθαι προσέταξεν· ἐκέλευσε δὲ τοὺς κύκλωθεν πάντας ἀνὰ τριά-
 κοντα ὀκτὼ καὶ πλείους καμίνους ἀνάπτειν. Τούτου δὲ γενομένου,
 15 πάντοθεν οἱ Σκύθαι περισκοπήσαντες ὁρῶσι ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ὁ
 Ἀλέξανδρος τὸ ἐνεδρον ἐποίησεν, ὡς δῆθεν ἄδειαν τῶν λαμπάδων
 (dicere voluit auctor: ὁρῶσι... ἄδειαν εἶναι ἀπὸ τῶν πολεμίων,
 ὡς δῆθεν λαμπάδων ἐκεῖ οὐ καιομένων), καὶ ὡς εἶδον τὸ πλῆθος
 τῶν Μακεδόνων φοβηθέντες, ἔδοξεν αὐτοῖς ὡς διὰ νυκτὸς φυγῇ
 20 χρησάμενοι ἐκεῖθεν διασωθῶσιν. Παραχρῆμα δὲ καταλιπόντες τὴν
 πᾶσαν ἀποσκευὴν εἰς φυγὴν ὥρμησαν. Ἀλέξανδρος δὲ θεασάμενος
 ἀψοφῇ αὐτῶν ἠκολούθη (ἀψοφητὶ αὐτοῖς ἠκολούθησε) μετὰ πάντων
 τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ· Ὡς δὲ ἐν τῷ τόπῳ ἐγένοντο οἱ Σκύθαι καὶ τῷ

XXVIII. PSEUDO-CALISTENE

Calistene, nepot al lui Aristotel, s-a născut la Olint și a murit în Asia, unde îl însoțise pe Alexandru cel Mare. A scris între altele o *Istorie a grecilor*, precum și *Viața și faptele lui Alexandru Macedon*, din care, în secolul al II-lea î.e.n., s-a format un fel de roman istoric despre ilustrul personaj macedonean, cu întâmplări supranaturale. Scrierea a trecut prin prelucrări în primele secole ale erei noastre, pentru ca, în secolul al IV-lea, să fie tradusă în limba latină de către Iulius Valerius. Romanul lui Alexandru, cunoscut sub numele lui Pseudo-Calistene, s-a bucurat de o largă circulație în evul mediu și se află totodată la baza *Alexândriei* noastre.

Ediția: *Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri Magni fragmenta... Pseudo-Callisthenis historiam fabulosam... Itinerarium Alexandri...* edidit C. Müller, Firmin-Didot, Paris, 1877.

VIAȚA ȘI FAPTELE LUI ALEXANDRU MACHEDON

I, 23. Alexandru a pornit cu treizeci de mii de oșteni tineri și s-a dus să se războiască cu sciții. Oastea sciților era nenumărată, însă norocul lui Alexandru 5 nu putea fi înfrînt. Luînd cu sine cîtiva oșteni și urcîndu-se pe o înălțime, el a privit spre mulțimea dușmanilor, ca să caute un loc potrivit pentru ai săi, dar neștiut de sciți. Apoi s-a întors și a luat cu sine toată oastea, iar în timpul nopții a așezat-o din loc în loc în jurul șanțului care-i înconjură pe sciți. Într-un 10 loc, unde cu greu se putea ajunge, a pus oameni la pîndă și a rînduit acolo, în ascunzătoare, două mii de bărbați aleși. Tuturor celor din jurul șanțului le-a poruncit să aprindă focuri, pe grupuri de cîte douăzeci și opt [de oșteni] sau mai mulți. După ce făcură astfel, sciții priviră în toate părțile și văzură că în locul unde Alexandru pusese pîndari nu erau focuri de care să se teamă 15 (*autorul a vrut să spună că: pentru dușmani locul nu inspira teamă, deoarece acolo nu erau aprinse focuri*)¹. Văzînd mulțimea macedonenilor, se înpăimîntară și hotărîră să fugă de acolo în timpul nopții, ca să scape cu viață. Părăsiră 20 toate lucrurile și începură să fugă. Alexandru băgă de seamă și îi urmări în mare liniște, cu toate oștile sale. Cînd ajunseră sciții în locul în care erau ascunși macedonenii, Alexandru sună din corn — la spatele lor —, iar oștenii săi scoaseră strigăte de luptă. Sciții începură să se îmbrîncească unii pe alții. Cei care

¹ Comentariul acesta este o parafrază a editorului.

χωνεύματι (scr. φωλεύματι) εἰσβάντες, σαλπίζει ὀπισθεν αὐτῶν Ἀλέξανδρος, καὶ βοῶσι Μακεδόνες, καὶ Σκύθαι ἀλλήλους κατωθοῦσι, καὶ τὸ ἔνεδρον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ὑπεξέρχεται καὶ ἄνωθεν εἰσβάλλουσι, καὶ ἴσταντο οἱ Σκύθαι μὴδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν θάνατον ἐκδεχόμενοι.

6 Φωνὰς δὲ ἱκετηρίας προσέφερον· καὶ πάντες ἀδεῶς ἐσφάζοντο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπικάμπτεται τούτοις Ἀλέξανδρος· καὶ παρευθὺς ἀπέχεσθαι τοῦ πολέμου προσέταξε· πάντας δὲ εἶπε δεθῆναι καὶ ἄγεσθαι ἐν τῷ φουσάτῳ αὐτοῦ, ὡς ἂν περὶ αὐτῶν σκέψηται. Καὶ δὴ ἀπελθόντες ἐν τῷ κελευσθέντι τόπῳ, Ἀλέξανδρος τοὺς προῦ-

10 χοντας αὐτῶν παριστάναι ἐκέλευσε. Παρίσταντο δὲ τρέμοντες, καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς Ἀλέξανδρος· «Ἴδατε ὡς ἡ πρόνοια παρέδωκεν ὑμᾶς εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, καὶ οὐκ ἠδυνήθητε ἀντιστῆναι τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἐστέ μοι δοῦλοι ἢ οὐ»; Οἱ δὲ μετὰ φόβου εἶπον· «Δοῦλοί σου ἐσμέν, δέσποτα, καὶ δουλεύσομέν σοι εἰς τὸν

15 αἰῶνα κατὰ τὸ σοι βουλευτόν». Καὶ πρηνεῖς πεσόντες εἰς γῆν προσεκύνησαν αὐτῷ. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἂν εἴη φιλοφρονούμενος αὐτοῖς, ἐκέλευσε τῶν δεσμῶν ἀφεθῆναι καὶ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν πόλιν Φιλίππου εἰσέρχεσθαι, ὡς ἐπινίκιον ἐπιδείξασθαι νίκης (νῖκος cod.), ἔπειτα δὲ καὶ συγχωρηθῆναι ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἴδια καὶ φόρους ἐτησίους

20 τελεῖν ἐκέλευσε πρὸς τοὺς Μακεδόνας.

I, 26. Συναριθμήσας δὲ πάντας τοὺς παρόντας αὐτῷ, οὓς εἶχεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου, εὔρε χιλιάδας ἐβδομήκοντα ἑπτὰ καὶ τοξότας ἑξακισχιλίους πεντακοσίους. Ἀπέστειλε δὲ καὶ πρὸς Σκύθας ἄγγελον, ὥσάν, εἰ βούλονται, ἐλεύσονται πρὸς αὐτὸν εἰς

25 συμμαχίαν. Στέλλουσι δὲ πρὸς αὐτὸν Σκύθαι ἄνδρας ἱππεῖς τοξοτῶν χιλιάδας ἐβδομήκοντα, πάντας νεανίσκους ἐκλέκτους...

... Μετὰ δὲ τὸ ὑποταγῆναι αὐτὸν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν πορείαν ἐποιεῖτο ἐπὶ τοῖς ἄνω Σκύθαις. Καὶ τριῶν ἡμερῶν παρελθουσῶν, πρέσβεις ἤκασιν ἐκ Σκυθίας φάσκοντες δουλικῶς διακεῖ-

30 σθαι αὐτῷ, καὶ [δεόμενοι] συγχωρεῖν τοῦ μὴ ἐπιβῆναι αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρός φησι πρὸς αὐτούς· «Ἀπιτε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, καὶ ἀποστείλατέ μοι ἄνδρας τοξότας ἐμπείρους εἰς συμμαχίαν χιλιάδας ὅσας ἂν βούλεσθε. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς Λακεδαιμονίαν ἀπέρχομαι. Ἐλεύσονται δέ μοι ἡ ὑμετέρα συμμαχία δι' ἡμερῶν ἐξήκοντα· τῆς δὲ

35 προθεσμίας παρελθούσης, κἂν μήπω οἱ προσδοκώμενοι ἤξωσιν, ἐφ' ὑμᾶς ἐπεκτενῶ τὴν φάλαγγα, καὶ οὐ μεταστραφήσομαι». Οἱ δὲ Σκύθαι συνετάξαντο πάντα τὰ προσταχθέντα δουλικῶς ποιεῖν. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς φιλοφρονησάμενος εἰς τὰ ἴδια.

stăteau la pîndă le ieșiră înainte și îi loviră de sus. Sciții nu puteau să se aștepte la altceva decît la moarte. Ei cereau iertare, căci ei puteau fi măcelăriți cu toții — fără nici o primejdie pentru macedonenii. Alexandru se întoarse spre ei și porunci să înceteze îndată lupta. El spuse să fie luați cu toții și să fie aduși în tabăra sa, spre a chibzui în privința lor. Cînd ajunseră în locul unde poruncise el, Alexandru dădu poruncă să vină la dînsul conducătorii aceloră. Tremurînd, aceștia i se înfățișară. Alexandru le vorbi astfel: « Vedeți că soarta v-a dat în mîinile macedonenilor și că n-ați fost în stare să vă împotriviți. Sînteți voi sclavii mei sau nu? » Ei răspunseră îngroziți: « Sîntem sclavii tăi, stăpîne, și îți vom sluji întotdeauna așa cum dorești ». Apoi căzură cu fețele la pămînt și i se închinară. Fiindu-i milă de dînșii, Alexandru porunci să li se scoată cătușele și să meargă cu dînsul pînă în cetatea Filipopoli, ca să le arate cum își sărbătorește izbînda. Apoi, le îngădui să se întoarcă la casele lor și le porunci să plătească macedonenilor un tribut anual.

I, 26. Numărînd pe toți cei de față și pe cei pe care-i avea de la tatăl său, Filip, a găsit șaptezeci și șapte de mii, iar arcașii erau șase mii cinci sute. A trimis un sol la sciți, ca să meargă cu dînsul ca tovarăși de arme și ca să-i fie aliați, dacă vor. Sciții i-au trimis șaptezeci de mii de călăreți arcași, toți tineri aleși. . .

. . . După ce a supus Tesalonicul, a pornit împotriva sciților², care locuiau mai spre interior. După trei zile veniră soli din Sciția, care făgăduiră că vor fi pentru el ca niște robi și îl rugară să nu meargă împotriva lor. Alexandru le-a răspuns: « Mergeți în țara voastră și trimiteți-mi bărbați arcași pricepuți, să-mi fie tovarăși de luptă, cîte mii doriți. Iar eu voi porni împotriva Lacedemonei. Ajutorul vostru să-mi vină în șaiszeci de zile. Dacă ajutoarele așteptate nu vor sosi în ziua statornicită, voi porni cu oaste împotriva voastră și nu mă voi abate din drumul meu ». Sciții se înțeleseră să îndeplinească cele poruncite, întocmai ca niște sclavi. Iar el îi trimise la casele lor, arătîndu-se binevoitor față de ei.

² Autorul confundă pe tribali cu sciții (cf. Arian, *Anabasis*, I, 2).

ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΧ, 15, 2. Οἱ δὲ τόποι πάντες πως φαίνονται μετέχειν τῶν φαρμάκων ἀλλὰ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον διαφέρειν· καὶ γὰρ οἱ πρὸς ἄρκτον
 5 καὶ μεσημβρίαν καὶ οἱ πρὸς ἀνατολὰς ἔχουσι θαυμαστάς δυνάμεις.
 Ἐν Αἰθιοπία γὰρ ἡ τοῦς οἰστοῦς κρίουσι· ῥίζα τίς ἐστὶ θανατηφόρος. Ἐν δὲ Σκύθαις αὕτη τε καὶ ἕτεραι πλείους αἱ μὲν παραχρῆμα ἀπαλλάττουσαι τοὺς προσενεγκαμένους, αἱ δ' ἐν χρόνοις· αἱ μὲν ἐν ἐλάττοσιν αἱ δ' ἐν πλείοσιν, ὥστ' ἐνίοις καταφθίνειν.

ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ

ΙΙΙ, 23, 4. Ἀγαθὸν δὲ καὶ ἡ γῆ ὅτι ἀναζυμοῖ καὶ μανοῖ τὴν γῆν καὶ τροφήν τε παρέχει καὶ ἐγκατακλείουσα τὸ θερμὸν αὔξει τε καὶ ἰσχύειν ποιεῖ τὴν ῥίζαν. Ἡ καὶ τὸ ἀπορούμενον οὐκ ἀφανὲς διὰ τί αἱ ψυχρεῖναι χῶραι καὶ αἱ θερμαὶ σιτοφόροι καθάπερ ἡ Θράκη καὶ
 15 ὁ Πόντος καὶ ἡ Λιβύη καὶ ἡ Αἴγυπτος.

XXIX. TEOFRAST

S-a născut la Eresos, în insula Lesbos, și a trăit mai mult la Atena, între anii 372—287 î.e.n. A fost elevul lui Aristotel, a condus un timp școala acestuia și a făcut cercetări importante în domeniul științelor naturii. Dintre lucrările lui Teofrast ni s-au păstrat: *Istoria plantelor*, în 9 cărți, *Cauzele plantelor*, în 6 cărți, și *Caracterele*, lucrare foarte cunoscută și populară, care a intrat în literatura universală.

Ediția: *Theophrasti Eresii Opera quae supersunt omnia graece recensuit, latine interpretatus est...* Fridericus Wimmer, Firmin Didot, Paris, 1866.

ISTORIA PLANTELOR¹

IX, 15, 2. Aș spune că toate regiunile produc plante medicinale, într-o mai mare sau mai mică măsură. Ținuturile de la miazănoapte, miazăzi și de la răsărit au plante cu puteri minunate. Astfel, în Etiopia există o rădăcină 5 cu ajutorul căreia sînt unse săgețile care aduc moartea. La sciți, crește această [rădăcină] și multe altele, care omoară imediat pe cei care au de-a face cu veninul lor, altele într-un răstimp nu prea îndelungat, altele după multă trecere de vreme, încît oamenii se sting pe încetul.

CAUZELE PLANTELOR²

10

III, 23, 4. E bună și zăpada, deoarece dospește pămîntul și-l înmoaie; îi dă hrană și, acoperindu-l, îi sporește căldura și întărește rădăcina. Astfel se lămurește și întrebarea de ce ținuturile reci și calde produc [deopotrivă] 15 cereale, cum ar fi Tracia, Pontul, Libia și Egiptul.

¹ Este o lucrare sistematică, cuprinzînd și repartiția geografică a plantelor.

² Este un fel de fiziologie a plantelor, care tratează despre cauzele dezvoltării acestora.

Fr. XXVIII. Γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τριάκοντα· καὶ ὥς θεραπαίναις χρῶνται. καὶ ἐκ περιουσίας οἱ γάμοι, καὶ ἐκ περιόδου σύνεισιν αὐταῖς· καὶ λούει καὶ διακονεῖ.
 5 καὶ πλεῖσται μετὰ τὴν χρῆσιν χαμαὶ κοιμῶνται. Καὶ δυσχεραίνητις, οἱ γονεῖς ἀποδόντες δ' ἔλαβον, ἀπεκομίσαντο τὴν θυγατέρα· τιμὴν γὰρ λαμβάνοντες συνάπτουσιν αὐτάς. Καὶ ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς, ὥσπερ τᾶλλα οὕτω καὶ τὰς γυναῖκας κληρονομοῦσιν.

XXX. HERACLID DIN PONT

Născut la Heracleia din Pont, elev al lui Platon și Aristotel, Heraclides a trăit pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. A scris lucrări filozofice, astăzi pierdute, și s-a remarcat ca astronom susținând sistemul heliocentric. Sub numele său s-a păstrat o colecție de excerpte, după constituția lui Aristotel.

Ediția: *Aristotelis Fragmenta* editit W. Rose, Teubner, Leipzig, 1870, p. 370-

Fr. XXVIII. Fiecare se căsătorește cu trei și patru femei. Sînt unii care au și treizeci de soții ¹. Ei le folosesc ca pe niște sclave. Au legături [trupești] cu numeroase [femei] și se unesc cu ele pe rînd. [Femeia] spală și servește (pe bărbatul cu care a trăit). Cele mai multe, după împreunare, se culcă pe pămînt. Dacă vreuna dintre femei este nemulțumită, părinții își pot lua înapoi fata, după ce restituie ceea ce au primit pentru ea. Căci oamenii își mărită fetele în schimbul unui preț ². La moartea bărbatului, femeile sînt moștenite, întocmai ca și celelalte lucruri. 5

¹ Poligamia caracterizează organizarea patriarhală a tracilor (cf. Menandru).

² Cf. Mel., II, 2, 21.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΙ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ

67 (I, p. 54). Διήκει δὲ ἡ Θράκη ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ
 5 μέχρι Ἰστροῦ ποταμοῦ τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ... (p. 57).
 Εἰσὶ δ' ἐν τῷ Πόντῳ πόλεις Ἑλληνίδες αἶδε ἐν Θράκῃ Ἀπολλωνία,
 Μεσημβρία, Ὀδησσόπολις, Κάλλατις καὶ ποταμὸς Ἰστρος. Παρά-
 πλους δὲ τῆς Θράκης ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Σηστοῦ δύο
 ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δύο, ἀπὸ δὲ Σηστοῦ μέχρι στόματος τοῦ Πόντου
 10 δύο ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δύο, ἀπὸ δὲ στόματος μέχρι τοῦ Ἰστροῦ
 ποταμοῦ ἡμερῶν τριῶν καὶ νυκτῶν τριῶν. Σύμπας παράπλους ἀπὸ
 Θράκης καὶ ποταμοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ ὀκτὼ
 ἡμερῶν καὶ ὀκτὼ νυκτῶν.

68 (p. 57). Μετὰ δὲ Θράκην εἰσὶ Σκύθαι ἔθνος καὶ πόλεις ἐν
 15 αὐτοῖς Ἑλληνίδες... Παράπλους εὐθύς ἀπὸ Ἰστροῦ ἐπὶ Κριοῦ
 μέτωπον τριῶν ἡμερῶν καὶ τριῶν νυκτῶν, ὃ δὲ παρὰ γῆν διπλά-
 σιος· ἔστι γὰρ κόλπος. Ἐν δὲ τῷ κόλπῳ τούτῳ νῆσός ἐστι,
 νῆσος δὲ ἐρήμη, ἥ ὄνομα Λευκή, ἱερὰ τοῦ Ἀχιλλέως.

69 (p. 58)... Μέγιστοι δὲ ποταμοὶ εἰσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὃ
 20 Τάναϊς, ὃ Ἰστρος, ὃ Ῥοδανός.

XXXI. SCYLAX DIN CARIANDA

S-a născut în Carianda din Caria și a trăit în secolul al IV-lea î.e.n.,
îndeletnicindu-se cu alcătuirea de discursuri pentru alții (logograf). Scrierea
păstrată sub numele lui Scylax datează de pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n.

Ediția: GGM, I, p. 15—96.

CĂLĂTORIE PE MARE DE-A LUNGUL ȚĂRMURILOR LOCUITE ALE EUROPEI, ASIEI ȘI LIBIEI

67 (I, p. 54). Tracia se întinde de la fluviul Strimon până la fluviul Istru
din Pontul Euxin. . . (p. 56). În Pont acestea sînt orașele grecești din Tracia: 5
Apollonia, Mesembria, Odessos, Callatis și [cetatea de la] fluviul Istru ¹. Călă-
toria pe mare de-a lungul Traciei, de la fluviul Strimon până la Sestos, se face
în două zile și două nopți, iar de la Sestos până la intrarea în Pont în două zile
și două nopți. De la intrarea în Pont și până la Istru, în trei zile și trei nopți. 10
Toată această călătorie pe mare de-a lungul Traciei, de la râul Strimon până la
fluviul Istru, este de opt zile și opt nopți. ²

68 (p. 56). După Tracia vine neamul sciților și orașele grecești de la ei. . .
Călătoria pe mare de la Istru până la Criumetopon ³ este de trei zile și trei nopți, 15
iar de-a lungul țărmului de două ori mai lungă. Căci acolo se află un golf.
În interiorul acestui golf există o insulă pustie, numită Leuce ⁴, care este închi-
nată lui Ahile.

69 (p. 58). . . . Cele mai mari fluvii din Europa sînt Tanais, Istrul și Rónul. 20

¹ Orașul Histria.

² De fapt totalul distanțelor indicate de autor este numai de șapte zile și șapte nopți.

³ « Fruntea berbecului » — este virful sudic al Chersonesului tauric.

⁴ Vezi Arian, notele 31 și 32.

ΓΕΩΡΓΟΣ

v. 31 . . . — (Mu) οὗτος κατὰ τ[ύχην] προσέρχεται
[αὐτῶν] ὁ θεράπων ἐξ ἀγροῦ Δᾶος.

5

FABULA INCERTA

Fr. 794—795. Πάντες μὲν οἱ Θρᾷκες, μάλιστα δ' οἱ Γέται ἡμεῖς
ἀπάντων (καὶ γὰρ αὐτὸς εὐχομαι ἐκεῖθεν εἶναι τὸ γένος), οὐ σφόδρ'
ἐγκρατεῖς ἐσμεν.

Γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς εἰ μὴ δέκ' ἢ ἑνδεκα γυναῖκας, δώδεκ' ἢ
10 πλείους τινές· ἂν τέτταρας δ' ἢ πέντε γεγαμηκῶς τύχῃ, καταστρο-
φῆς τις, ἀνυμέναιος, ἄθλιος, ἀνυμφος οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ.

XXXII. MENANDRU

A trăit la Atena între anii 343—292 î.e.n. și a fost cel mai de seamă autor de comedii după Aristofan, fiind apoi imitat și prelucrat de poeții latini Plaut și Terențiu. A scris peste 100 de comedii, din care nu s-au păstrat decât fragmente.

Ediția: *Menandri quae supersunt* edidit A. Koerte, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1938—1953.

AGRICULTORUL

31. . . *Myrina*¹: Din întâmplare vine spre noi de la câmp sclavul acelora, Daos.²

PIESĂ NESIGURĂ

5

Fr. 794—795. Așa sîntem noi, tracii toți, și mai ales geții — mă mîndresc că mă trag din neamul acestora din urmă: nu sîntem din cale afară de cumpătați. Nici unul dintre noi nu ia o singură femeie³, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, și unii chiar și mai multe. Cînd se întâmplă să moară cineva, care n-a avut decât patru sau cinci neveste, oamenii din partea locului spun: Bietul 10 de el n-a fost înșurat, n-a cunoscut iubirea⁴.

¹ Matroană săracă.

² Alături de produse agricole, grecii și în special atenienii importau și sclavi din regiunile noastre. Numărul lor pare să fi fost destul de mare, astfel că numele de « get » sau « dac » ajunge un nume tipic de sclav în comediiile lui Menandru (cf. Strabon, VII, 3, 12).

³ Cf. Heraclid din Pont, fr. XXVIII.

⁴ Fragmentul acesta este citat de Strabon, VII, 3, 4.

XXXIII. ΛΥΚΟΦΡΟΝΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ Η ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ

186—189. Ἦν ὁ ξύνευρος Σαλμυδησίας ἄλδος
ἐντὸς ματεύων Ἑλλάδος καρατόμον
δαρὸν φαληριῶσαν οἰκήσει σπίλον,
Κέλτρον πρὸς ἐκβολαῖσι λιμναίων ποτῶν...

Născut în Chalcis din Eubeea între anii 330—325 î.e.n., Licofron a trăit la Atena și Alexandria. A scris îndeosebi tragedii. Ni s-a păstrat poemul său *Alexandra*, în care Dunării i se spune «fluviul celtic». De altfel numele fluviului este de origine celtică.

Ediția: *Lycophronis Alexandra* editat G. Kinkel, Teubner, Leipzig, 1880.

ALEXANDRA sau CASANDRA

186—189. Logodnicul ¹ ei căuta pe marea
de lângă Salmydessos ² pe aceea care tăia ³ capetele grecilor;
el va locui apoi — îndelungă vreme — în insula stîncoasă,
albită ⁴ de spuma mării, la gurile apelor de mlaștină ale
[fluviului] celtic ⁵... 5

¹ Ahille, logodnicul Ifigeniei.

² Regiune pe coasta tracică a Pontului Euxin, cunoscută pentru sălbăticia locuitorilor.

³ Aluzie la faptul că în Taurida, unde se afla Ifigenia, străinii, respectiv grecii, erau uciși de localnici. Vezi Pindar, nota 18.

⁴ Leuce. Vezi Arian, notele 31 și 32.

⁵ Dunărea, care izvoră din ținuturile celtice.

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ

IV, 282—293. «Ἔστι δέ τις ποταμός, ὕπατον κέρας Ὠκεανοῖο
εὐρύς τε προβαθής τε καὶ ὀλκάδι νηὶ περῆσαι·

5

Ἴστρον μιν καλέοντες ἑκάς διετεκμήραντο·

285 ὃς δὴ τοι τείως μὲν ἀπείρονα τέμνετ' ἄρουραν
εἰς οἶος, πηγαὶ γὰρ ὑπὲρ πνοιῆς Βορέας

Ῥιπαίοις ἐν ὄρεσσιν ἀπόπροθι μορμύρουσιν·

ἀλλ' ὁπόταν Θρηγκῶν Σκυθέων τ' ἐπιβήσεται οὖρους,
ἐνθα διχῇ, τὸ μὲν ἐνθα μεθ' ἡμετέρην ἄλα βάλλει

10

290 τῇδ' ὕδωρ, τὸ δ' ὀπισθε βαθὺν διὰ κόλπον ἴησιν
σχιζόμενος πόντου Τρινακρίου εἰσανέχοντα,
γαίῃ δς ὑμετέρῃ παρακέκλιται, εἰ ἔτεδ' ὃν δὴ
ὑμετέρης γαίης Ἀχελώιος ἔξανίησιν».

15

IV, 298—328. Γηθόσυνοι δέ, Λύκοιο κατ' αὐτόθι παῖδα λιπόντες,
λαΐφεσι πεπταμένοισιν ὑπεῖρ ἄλα ναυτίλλοντο

300 οὔρεα Παφλαγόνων θηεύμενοι· οὐδὲ Κάραμβιν
γνάμψαν, ἐπεὶ πνοαί τε καὶ οὐρανίου πυρὸς αἴγλη
μύμνεν ἕως Ἴστροιο μέγαν ῥόον εἰσαφίκοντο.

20

Κόλχοι δ' αὖτ' ἄλλοι μὲν ἐτώσια μαστεύοντες
κυανέας Πόντοιο διέκ πέτρας ἐπέρησαν,

XXXIV. APOLLONIOS DIN RODOS

S-a născut în Alexandria sau Naucratis în anul 295 î.e.n. și și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în insula Rodos, unde a murit în anul 215 î.e.n. Apollonios a scris, între altele, poemul epic *Argonauticele*, în 4 cărți, în care povestește peregrinările argonauților pe baza vechilor mituri grecești. Poemul este monoton și sec, dar plin de informații, mai ales geografice. Poetul a urmat o veche legendă, după care eroul Iason s-ar fi întors în patrie plutind din Pont pe apele Istrului, pentru a pătrunde apoi în Adriatică.

Ediții: *Apollonii Rhodii Argonautica* recognovit... Hermann Fränkel, Oxford, 1961; *Apollonii Rhodii Argonautica* ex recensione Rich. Fr. Phil. Brunckii, vol. II, Leipzig, 1813 și *Scholia in Apollonium Rhodium vetera* recensuit Carolus Wendel, Weidmann, Berlin, 1935.

ARGONAUTICELE

- IV, 282—293 « Există un fluviu, [formînd] cel mai îndepărtat braț al Oceanului, lat, foarte adînc și putînd fi străbătut de corăbii de transport; [egiptenii] l-au numit Istru și l-au făcut cunoscut din depărtare. 5
- 285 Acesta străbate singur cîtva timp o regiune imensă; izvoarele sale murmură departe în munții Ripei¹, dincolo de suflarea lui Boreas². Cînd intră în ținutul tracilor și al sciților se desparte în două: o parte își varsă acolo, din depărtări, apa în marea noastră, 10
- 290 iar alta — în urma celei dintîi — se aruncă printr-o deschizătură adîncă³ aflată deasupra Mării Siciliei, care este lingă țara voastră, dacă într-adevăr Acheloos⁴ izvorăște de la voi din țară ».
- IV, 298—328. Veseli, [argonauții] lăsară pe fiul lui Lycos⁵ acolo pe [țarm] 15 și cu pînzele întinse pluteau pe mare, privind la munții
- 300 Paflagoniei. Ei nu înconjurară [promontoriul] Carambis, pentru că vîntul și lumina focului ceresc stăruiră, pînă cînd ajunseră la marea fluviu Istru⁶. O parte din colhidieni — într-o căutare zadarnică — ieșiră 20 din Pont printre Stîncile Cyanee.

¹ Vezi scoliile la IV, 284.

² Vîntul de nord.

³ Marea Adriatică. Grecii au crezut multă vreme că Istrul se varsă în golful Adriatic și în Pontul Euxin, cf. Strabon, I, 315.

⁴ Cel mai mare rîu din Grecia.

⁵ Rege al mariandinilor din Bitinia, care dăduse argonauților drept călăuză pe fiul său Dascylos.

⁶ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

- 305 ἄλλοι δ' αὖ ποταμὸν μετεκίαθον, οἷσιν ἄνασσεν
 Ἄψυρτος, Καλὸν δὲ διὰ στόμα πεῖρε λιασθεῖς·
 τῷ καὶ ὑπέφθη τούσγε βαλὼν ὑπὲρ αὐχένα γαίης
 κόλπον ἔσω πόντοιο πανέσχατον Ἴονίοιο.
- 5 Ἴστρω γάρ τις νῆσος ἐέργεται οὖνομα Πεύκη
 310 τριγλῶχιν, εὖρος μὲν ἐς αἰγιαλοὺς ἀνέχουσα,
 στεινὸν δ' αὖτ' ἀγκῶνα ποτὶ ῥόον, ἀμφὶ δὲ δοιαί
 σχίζονται προχοαί· τὴν μὲν καλέουσι Νάρηκος,
 τὴν δ' ὑπὸ τῇ νεάτῃ Καλὸν στόμα· τῇδε διαπρό
 10 Ἄψυρτος Κόλχοι τε θοώτερον ὠρμήθησαν,
 315 οἱ δ' ὑψοῦ νήσοιο κατ' ἀκροτάτης ἐνέοντο
 τηλόθεν. Εἰάμενῃσι δ' ἐν ἄσπετα πῶεα λεῖπον
 ποιμένες ἄγραυλοι νηῶν φόβῳ, οἳα τε θῆρας
 ὁσσόμενοι πόντου μεγακῆτεος ἐξανιόντας·
 15 οὐ γὰρ πῶ ἁλίας γε πάρος ποθὶ νῆας ἴδοντο
 320 οὐτ' οὖν Θρήξιν μιγάδες Σκύθαι οὐδὲ Σίγυννοι,
 οὐτ' αὖ Γραυκένιοι, οὔθ' οἱ περὶ Λαύριον ἤδη
 Σίνδοι ἐρημαῖον πεδῖον μέγα ναιετάοντες.
 αὐτὰρ ἐπεὶ τ' Ἀγγούρου ὄρος καὶ ἄπωθεν ἐόντα
 20 Ἀγγούρου ὄρεος σκόπελον παρὰ Καυλιακοῖο,
 325 ᾧ περὶ δὴ σχίζων Ἴστρος ῥόον ἐνθα καὶ ἐνθα
 βάλλει ἄλός, πεδῖον τε τὸ Λαύριον ἡμεῖψαντο,
 δὴ ῥα τότε Κρονίην Κόλχοι ἄλαδ' ἐκπρομολόντες,
 πάντῃ, μὴ σφε λάθοιεν, ὑπετμήξαντο κελεύθους.

IV, 259. . . . Τιμάγητος δὲ ἐν α' περὶ λιμένων (fr. 1, FHG IV, 519) . . . τὸν Ἴστρον φησὶ καταφέρεισθαι ἐκ τῶν † Κελτικῶν † ὁρῶν . . . , εἶτα ἐκδιδόναι εἰς Κελτικὴν λίμνην, μετὰ δὲ ταῦτα

- 305 Alții însă s-au îndreptat spre fluviu. În fruntea acestora era Absirt⁷, care se abătu din drum și trecu prin brațul «Cel frumos». De aceea sosi înaintea argonauților, trecînd peste grumazul pămîntului, în golful cel mai retras al Mării Ionice⁸, căci Istrul înconjoară o insulă cu numele de Peuce 5
- 310 în formă triunghiulară, întinzîndu-și lățimea către țărmul mării, iar vîrfurile cel îngust spre fluviu. În jurul ei se despart două brațe.
Unul se numește brațul Narex, iar cel din partea cea mai de jos: «Cel frumos». Pe aici se mișcă mai repede Absirt și colhidienii. 10
- 315 [Argonauții] însă pluteau în larg, departe de meleagurile cele mai de sus ale insulei.
Păstorii de pe cîmpii își părăsiră turmele nenumărate de oi pe pășunile umede, de teama corăbîilor, și priviră spre (navigatori) ca spre niște fiare, cînd aceștia apărură de pe marea plină de cetacee.
Ei nu mai văzuseră niciodată, înainte vreme, corăbii care străbat marea, 15
- 320 [după cum] nu văzuseră nici sciții cei amestecați cu tracii, nici siginii,
nici graucenii,⁹ nici sindii¹⁰
care locuiesc în jurul vastei cîmpii pustii Laurion.
Deci, după ce trecură de muntele Anguron¹¹ și pe lângă stîncă înaltă Cauliac¹² — aflată departe de muntele Anguron — 20
- 325 În jurul căruia Istrul își desparte apele în două brațe și se varsă în mare, pe o parte și pe cealaltă, și pe lângă cîmpia Laurion;
atunci colhidienii ieșiră în marea lui Cronos¹³ și ocupară pretutindeni trecherile, ca nu cumva să le scape [cei urmăriti].

SCOLII LA ARGONAUTICELE LUI APOLLONIOS

25

IV, 259... Timagetos¹⁴ în cartea I a lucrării sale *Despre porturi* (fr. 1, FHG IV, 519)... spune că Istrul coboară din Munții + Celtici + ¹⁵..., apoi dă în Lacul Celtic; după aceea își desparte apele în două brațe: unul se varsă

⁷ Fratele Medeei și fiul lui Aetes, de la care se furase lina de aur.

⁸ Golful Adriatic.

⁹ Ultimele două populații menționate erau neamuri scitice așezate la nord de gurile Dunării.

¹⁰ Sindii locuiau în regiunea Mării de Azov.

¹¹ Muntele Anguron și stîncă Cauliac țin de geografia mitică, însă nu este imposibilă localizarea lor în regiunea Porților-de-Fier.

¹² Stîncă ar putea fi situată în apropierea Iocului de vărsare a Dravei în Dunăre.

¹³ Marea Adriatică.

¹⁴ Timagetos a trăit pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. și a scris o carte *Despre porturi* (Περὶ λιμένων) din care ni s-au păstrat numai șapte fragmente (vezi RE, VI A, col. 1071—1073).

¹⁵ Cf. Herodot, II, 33.

εἰς δύο σχίζεται τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον εἰσβάλλειν, τὸ δὲ εἰς τὴν † Κελτικὴν † θάλασσαν· διὰ δὲ τούτου τοῦ στόματος πλεῦσαι τοὺς Ἀργοναύτας, καὶ ἔλθεῖν εἰς Τυρρηνίαν. κατακολουθεῖ δὲ αὐτῷ καὶ Ἀπολλώνιος.

- 5 IV, 284. Ἰστρον μιν καλκλέοντες: τὸν Ἰστρον φησὶν ἐκ τῶν Ὑπερβορέων καταφέρεισθαι καὶ τῶν Ῥιπαίων ὁρῶν· οὕτω δὲ εἶπεν ἀκολουθῶν Αἰσχύλῳ ἐν λυομένῳ Προμηθεῖ (fr. 197 Nauck) λέγοντι τοῦτο, γενόμενον δὲ μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Θρακῶν, σχίζεται, καὶ τὸ μὲν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλασσαν ἐκβάλλειν ῥεῖθρον, τὸ δὲ εἰς τὴν
10 Ποντικὴν θάλασσαν ἐκπίπτειν [τὸ δὲ εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον]. Ῥίπαια δὲ ὄρη πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς, ὡς Καλλίμαχος (fr. 215 Schneider).

Ῥιπαίου πέμπουσιν ἀπ' οὐρεος, ἤχι μάλιστα... Ερατοσθένης δὲ ἐν τρίτῳ (fr. III B 99 Berger) Γεωγραφικῶν, ἐξ ἐρήμων τόπων
15 ῥεῖν, περιβάλλειν δὲ νῆσον Πεύκην. Σκύμνος δὲ ἐν τῇ [ι]ς' περὶ Εὐρώπης αὐτὸ μόνον φησὶν ἀπὸ ἐρήμων φέρεσθαι τὸν Ἰστρον. Οὐδεὶς δὲ ἱστορεῖ διὰ τούτου τοὺς Ἀργοναύτας εἰσπεπλευκέναι εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν, ἔξω Τιμαγήτου (fr. 1, FHG IV, 519), ᾧ ἠκολούθησεν Ἀπολλώνιος. ὁ μὲν γὰρ Σκύμνος, αὐτοὺς διὰ Ταναΐ-
20 δος πεπλευκέναι ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ἐληλυθέναι... Ὁ δὲ Ἰστρος, καταφερόμενος ἐξ Ὑπερβορέων, ὅταν φθάσῃ ἐπὶ τὸν μεταξὺ Σκυθίας καὶ Θράκης τόπον, σχίζεται εἰς δύο· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον βάλλει, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν.

- 25 IV, 306. Καλὸν δὲ στόμα: τρία στόματα ἔχει ὁ Ἰστρος, ὧν ἐν λέγεται Καλὸν στόμα, ὡς φησι Τιμαγήτης ἐν τῷ Περὶ λιμένων (fr. 2 FHG IV, 519)· εἰς ὃ φησι πλεῦσαι τὸν Ἀψυρτον.

IV, 310. τριγλῶχιν: Ἐρατοσθένης ἐν γ' Γεωγραφικῶν (fr. III B 98 Berger) νῆσον εἶναι ἐν τῷ Ἰστρῷ φησὶ τρίγωνον, ἴσην τῇ

- 30 Ῥόδῳ, ἣν Πεύκην λέγεσθαι διὰ τὸ πολλάκις ἔχειν πεύκας.

IV, 311. Ἀμφὶ δὲ δοιαί: Περὶ τὸν περὶ Πεύκην ἀγκῶνα δύο εἶναι φησὶ στόματα τοῦ Ἰστρου, ὧν τὸ μὲν καλεῖται Νάρηκος, τὸ δὲ Καλὸν στόμα· ἐν ᾧ τάχιον οἱ Κόλχοι σὺν Ἀψύρτῳ ἐπλευσαν.

- IV, 320. οὐτ' οὖν Θρήξι: τοῖς ἐπὶ τῆς Εὐρώπης Θραξίν ὁμοροῖ
35 εἰσὶν οἱ Σκύθαι.

IV, 321 sq. Οὐθ' οἱ περὶ Λαύριον: Λαύριον πεδίον τῆς Σκυθίας. τῆς δὲ Σκυθίας ἔθνη νε' Τιμῶναξ ἀναγράφει ἐν α' Περὶ Σκυθῶν (fr. 1, FHG IV, 522). <...> κατὰ δὲ τῶν Σίνδων πεδίον σχίζεται ὁ ποταμὸς Ἰστρος, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ῥεῦμα εἰς τὸν Ἀδρίαν,
40 τὸ δὲ εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον εἰσβάλλει.

în Pontul Euxin, iar celălalt în Marea + Celitică +. Argonauții au navigat prin această gură și au ajuns în Marea Tireniană. După el se ia și Apollonios.

IV, 284. «L-au numit Istru»: [Autorul] spune că Istrul coboară de la 5 hiperboreeni și din munții Ripei; el s-a exprimat astfel, urmînd pe Eschil, care spune acest lucru ¹⁶ în *Prometeu eliberat* (fr. 197, Nauck); apoi, cînd ajung în regiunea dintre sciți și traci, [apele fluviului] se despart. Un braț se varsă în marea dinspre noi, altul în Marea Pontică, [iar altul în Golful Adriatic]. Munții 10 Ripei sînt la răsărit, cum ne informează Calimah ¹⁷ (fr. 215 Schneider):

«Trimit de la munții Ripei, unde mai ales...» Eratostene ¹⁸ [spune] în cartea a III-a a *Geografiei* sale (fr. III B, 99 Berger) că Istrul curge din locuri pustii și înconjoară insula Peuce. Scymnos, în cartea a [X] VI-a a lucrării sale 15 *Despre Europa*, spune numai că Istrul curge dintr-o pustietate. Nimeni nu povestește că argonauții au plutit pe acest fluviu spre marea noastră în afară de Timagetos (fr. 1 FHG, IV, 519), pe care îl urmează Apollonios. Scymnos [este de părere] că ei au navigat prin Tanais pînă la marea cea mare și de 20 acolo au mers la marea noastră... Istrul coboară de la hiperboreeni ¹⁹ și, cînd apucă să ajungă în regiunea dintre Sciția și Tracia, se desparte în două: un braț se varsă în Pontul Euxin, iar celălalt în Marea Tireniană.

IV, 306. Brațul «Cel frumos»: Istrul are trei brațe ²⁰. Unul din ele se 25 numește «Cel frumos», precum zice Timagetos în lucrarea sa *Despre porturi* (fr. 2 FHG IV 519). Spre acesta se spune că a venit Absirt cu corabia.

IV, 310. «În formă triunghiulară»: Eratostene afirmă în cartea a III-a a *Geografiei* (fr. III B, 98 Berger) că în Istru se află o insulă triunghiulară, deopotrivă ca mărime ²¹ cu Rodos. Ea poartă numele de Peuce, întrucît are mulți 30 pini maritimi.

IV, 311. «În jurul ei se despart două brațe»: Împrejurul cotului [format de] Peuce, se zice că sînt două brațe ale Istrului, dintre care unul se cheamă brațul Narex, iar celalt «Cel frumos». În acesta din urmă au intrat mai repede 35 cu corabia colhidienii împreună cu Absirt.

IV, 320. «Nici cu traci»: sciții sînt vecini cu tracii din Europa.

IV, 321 și urm. «Nici cei din jurul [cîmpiei] Laurion»: Laurion este o cîmpie a Sciției. Timonax ²² descrie cincizeci și cinci de neamuri ale Sciției în cartea I a lucrării sale *Despre sciți* (fr. 1 FHG, IV, 522)... în cîmpia sindurilor fluviul Istru se desparte. Un braț al său se varsă în Adriatica, iar altul în Pontul Euxin. 40

¹⁶ Vezi Eschil, nota 1.

¹⁷ Celebrul erudit alexandrin (cam 310—240 î.e.n.).

¹⁸ Celebrul filolog și matematician grec, întemeietorul geografiei științifice, care a trăit cam între anii 275—195 î.e.n.

¹⁹ Vezi Eschil, nota 1.

²⁰ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

²¹ Cf. Ps.-Scymnos 789.

²² Timonax a trăit înainte de Apollonios din Rodos și a scris o lucrare *Despre aciți*, din care s-au păstrat numai cîteva cîrmepe, strînse în FHG IV, p. 522.

IV, 324. Ἀγγούρου ὄρεος: Πλησίον Ἰστρου ποταμοῦ· μνημονεύει δὲ αὐτοῦ Τιμάγητος ἐν Λιμέσι (fr. 3, FHG IV, 520).

Ὁ δὲ Καυλιακὸς σκόπελος τῆς Σκυθίας πλησίον τοῦ Ἰστρου, οὗ μνημονεύει Πολέμων ἐν Κτίσεσιν Ἰταλικῶν καὶ Σικελικῶν πόλεων
5 (fr. 38, FHG III, 126).

γράφεται [Ἀγγουρον ὄρος] καὶ Ἀγγυρον ὄρος, καὶ Ἀγγύρου ὄρεος ἀντὶ τοῦ Καυλιακοῦ· Καυκασίοιο. φησὶ δὲ κατὰ τοῦτο τὸ ὄρος τὸν Ἰστρον διασχιζόμενον τὸ μὲν εἰς τὸν Ἀδρίαν, τῇ δὲ εἰς τὸν Εὐξεινον ρεῖθρον εἰσβάλλειν.

10 SCHOLIA EX COD. PARIS. IN APOLLONII ARGONAUTICA

IV, 284. τὸ δὲ ἐκὰς ἐτεκμήραντο, ἀντὶ τοῦ μακρόθεν ἔγνωσα τὸν ποταμόν.

Τὸν δὲ Ἰστρον ἐκ τῶν Ὑπερβορέων φέρεσθαι φησὶ καὶ τῶν Ῥιπαίων ὁρῶν· ἀκολουθήσας Αἰσχύλῳ λέγοντι οὕτως ἐν Προμηθεῖ
15 γενόμενον δὲ τὸν Ἰστρον ἐν τῷ μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Θρακῶν σχίζεται εἰς δύο. καὶ τὸ μὲν τῶν ρεϊθρων εἰς τὸν Ἀδριατικὸν ἐκβάλλει κόλπον, τὸ δὲ εἰς τὸν Εὐξεινον πόντον. Ὁ δὲ Σκύμνος ἐν ἑσὶ τῶν περὶ Εὐρώπης μόνον φησὶ τὸν Ἰστρον ἀπὸ ἐρήμων τόπων φέρεσθαι. Ὡσαύτως δὲ φησι καὶ Ἐρατοσθένης φέρεσθαι τὸν Ἰστρον ἀπὸ
20 τόπων ἐρήμων, καὶ περιβάλλειν νῆσον Πεύκην.

IV, 306 sqq. Δύο στόματα ἔχοντος τοῦ Ἰστρου, ὧν τὸ μὲν Καλὸν λέγουσι στόμα, τὸ δὲ Ἀρηος ἢ Ἀρηκος, διὰ μὲν τοῦ Καλοῦ στόματος εἰσπλεῦσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀψυρτον· διὰ δὲ τοῦ Ἀρηος τοὺς Ἀργοναύτας.

25 IV, 310 sq. Τριγλώχινα δὲ φησι τὴν Πεύκην νῆσον, διὰ τὸ τρίγωνον εἶναι. Καὶ τὴν μὲν κορυφὴν τοῦ τριγόνου πρὸς τὸ ρεῖμα οὔσαν τοῦ ποταμοῦ ἀγκῶνα ἐκάλεσαν· τὴν δὲ βάσιν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν εὖρος λέγει.

Φησὶ δὲ καὶ Ἐρατοσθένης ἐν τῷ γ' τῶν Γεωγραφικῶν, περὶ
30 Πεύκην νῆσον τρίγωνον δυοῖς στόμασιν ἐκδιδόναι τὸν Ἰστρον εἰς τὴν θάλασσαν· ἴσην δὲ εἶναι τὴν νῆσον τῷ Ῥόδῳ· καλεῖσθαι δὲ Πεύκην διὰ τὸ πεύκας πολλὰς ἔχειν.

IV, 321 sq. Λαύριον δὲ πεδίον Σκυθίας. Ἐρημαῖον δὲ φησιν αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ πάνυ τοι ὑπ' ἀνθρώπων οἰκεῖσθαι.

35 Σίνδοι δὲ ἔθνη Σκυθίας, οὗ μέμνηται Ἑλλάνικος ἐν τῷ περὶ ἔθνων λέγων· Βόσπορον διαπλεύσαντι Σίνδοι. τούτων δὲ ἀνωτέρω Μαιῶται.

IV, 324. « Muntele Anguron »: În apropiere de fluviul Istru. Pomeniște de el Timagetos în lucrarea sa *Despre porturi* (fr. 3 FHG, IV 520).

Stinca înaltă Cauliac²³, din Sciția, este în apropiere de Istru. Despre ea pomeniște Polemon²⁴ în « *Întemeierile cetăților italice și siciliene* » (fr. 38 FHG, III 126).

Se scrie muntele Anguron și muntele Angyron²⁵; și « al muntelui Angyron », în loc de « Cauliac »: caucazian. El spune că lângă acest munte Istrul se desparte în două brațe: unul se îndreaptă spre Marea Adriatică, iar celălalt spre Pontul Euxin.

5

SCOLII DIN COD. PARIS. LA ARGONAUTICELE LUI APOLLONIOS 10

IV, 284. Expresia « l-au făcut cunoscut din depărtare » [este] în loc de « au cunoscut de departe fluviul ». [Autorul] spune că Istrul curge din regiunile hiperboreene și din munții Ripei, urmându-l pe Eschil, care afirmă aceasta în *Prometeu*. Când Istru ajunge în regiunea dintre sciți și traci, se desparte în două: o parte din ape se varsă în Golful Adriatic, iar alta în Pontul Euxin. Scymnos, în cartea a XVI-a a lucrării sale *Despre Europa*, spune numai că Istrul curge din locuri pustii. De asemenea, și Eratostene ne informează că Istrul curge din locuri pustii și înconjoară insula Peuce.

20

IV, 306 și urm. Cum Istrul are două brațe, dintre care unul se numește « Cel frumos », iar celălalt al lui Ares sau al lui Arex, prin brațul « Cel frumos » a intrat cu corabia Absirt și tovarășii săi, iar prin cel al lui Ares argonauții.

IV, 310 și urm. Insula Peuce este numită « triumfiulară » fiindcă alcătuiește un triunghi. Vîrfurile triumfiului, care se află către cursul fluviului, a primit numirea de cot, iar bazei dinspre mare i se spune lățime.

Și Eratostene afirmă în cartea a III-a a *Geografiei* sale că Istrul se varsă în mare prin două guri, pe lângă insula triumfiulară Peuce. [Ca mărime] insula este egală cu Rodos. Se numește Peuce, fiindcă are mulți pini maritimi.

IV, 321 și urm. « Cîmpia Laurion a Sciției ». [Autorul] spune că este pustie, fiindcă este cu totul nelocuită de oameni.

« Sindii », o populație a Sciției, despre care amintește Hellanicos în lucrarea sa *Despre neamuri*, zicînd: « Cine plutește prin Bospor [îi are în față pe] sindi. Mai sus de aceștia (sînt) meotii.

²³ Vezi nota 12.

²⁴ Polemon din Ilion, zis și Periegetul, a trăit aproximativ între anii 220—160 î.e.n. și a desfășurat o activitate literară bogată și multilaterală (vezi RE, XXI, col. 1288. 1357).

²⁵ Vezi nota 11.

XXXV. ΗΡΩΝΔΟΥ

ΖΗΛΟΤΥΡΟΣ

V, 67—68 κατηρτήσθω
οὕτω κατὰ μύθος ὥσπερ ἡ Δάου τιμή.

XXXV. HERONDAS

Mimograf, care a trăit pe la mijlocul secolului al III-lea î.e.n. În opera sa, Herondas ne înfățișează scene realiste din viața de toate zilele.

Ediția: Herondas, *Mimes*, Texte établis par J. Arbutnot Nairn et traduit par Louis Laloy, Les Belles Lettres, Paris, 1928.

GELOASA

V, 67—68... Să fie spânzurat
de botniță, așa precum merită un Daos¹.

¹ Cf. Menandru.

XXXVI. ANTIGONΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΑΡΑΔΟΞΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΗ

122 (134). Ἱστορεῖται δὲ καὶ περὶ τὴν Λευκὴν νῆσον μηδὲν
ὑπεραίρειν δύνασθαι τῶν ὀρνέων τῇ πτήσει τὸν τοῦ Ἀχιλλέως ναόν.

XXXVI. ANTIGONOS

Născut la Carystos (Eubeea), între anii 295—290 î.e.n., Antigonos a trăit o vreme la Atena, ca sculptor, și apoi s-a stabilit la curtea regală din Pergam. Din opera lui n-a ajuns pînă la noi decît o *Culegere de povestiri uimitoare*.

Ediția: *Rerum naturalium scriptores Graeci minores* recognovit Otto Keller, vol. I, Teubner, Leipzig, 1877, p. 1—42.

CULEGERE DE POVESTIRI UIMITOARE

122 (134). Se povestește și despre insula Leuce¹ că nici una dintre păsări nu se poate ridica în zbor deasupra sanctuarului ² lui Ahile.

¹ Vezi Arian, nota 31.

² Vezi Arian, nota 32.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

20 (19). Athen. XII, 51, p. 536 D: Φύλαρχος δ' ἐν τῇ ι' τῶν
 Ἱστοριῶν Θραικῶν φησι τῶν καλουμένων Κροβύζων βασιλέα γενέσ-
 5 θαι Ἰσάνθην, τρυφῇ πάντας τοὺς καθ' ἑαυτῶν ὑπερβαλλόμενον. ἦν
 δὲ καὶ πλούσιος καὶ καλός.

83 (69). Zenob. Prov. VI, 13 (Suid. s. Λευκὴ ἡμέρα): Φίλαρ-
 χός φησι τοὺς Σκύθας μέλλοντας καθεύδειν ἄγειν τὴν φαρέτραν,
 καὶ εἰ μὲν ἀλύπως τύχοιεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην διαγαγόντες, καθ-
 10 ιέναι εἰς τὴν φαρέτραν ψηφίδα λευκὴν· εἰ δὲ ὀχληρῶς, μέλαιναν.
 ἐπὶ τοίνυν τῶν ἀποθνησκόντων ἐκφέρειν τὰς φαρέτρας καὶ ἀριθμεῖν
 τὰς ψήφους· καὶ εἰ εὐρηθείησαν πλείους αἱ λευκαί, εὐδαιμονίζειν
 τὸν ἀπογενόμενον· ὅθεν παροιμιασθῆναι τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν ἡμέραν
 λεγόντων ἐκ τῆς φαρέτρας εἶναι, καὶ Μένανδρος δὲ φησιν Λευκαδίαι
 15 (III 90, 315 K) τὴν ἀγαθὴν ἡμέραν λευκὴν καλεῖσθαι.

XXXVII. PHYLARCHOS

A trăit în secolul al III-lea î.e.n. și a alcătuit un tratat de istorie în 28 de cărți, în care s-a ocupat cu evenimentele din perioada 272—220. Din opera sa, care a servit ca izvor lui Plutarh, n-au rămas decît vreo cîteva fragmente. Cunoaștem însă concepția lui Phylarchos despre istorie mulțumită lui Polibiul, care polemizează cu el, în *Istorie*, cartea a II-a.

Ediția: FGrHist, IIA, p. 166, fr. 20 (19) și p. 188, fr. 83 (69).

ISTORII

20 (19). Athen. XII, 51, p. 536 D: Phylarchos spune în cartea a X-a a *Istoriilor* sale că peste tracii numiți crobizi s-a făcut rege Isanthes, care-i întrecea în desfrîu pe toți cei din neamul său. Era bogat și frumos.

83 (69). Zenob. Prov., VI, 13 (Suid. la « Zi albă »): Phylarchos spune că sciții, înainte de a se culca, își aduc tolba și, dacă s-a întîmplat că au petrecut ziua aceea fără supărări, aruncă în tolba o pietricică albă, iar dacă au avut necazuri, una neagră. Cînd cineva moare, i se ia tolba și i se numără pietricelele. Dacă înlăuntru găsesc mai multe pietricele albe, îl socotesc fericit pe răposat¹. De aici proverbul celor care spun că ziua bună ne vine din tolba. Și Menandru afirmă că în Leucadia (III, 90, 315 K) ziua bună se numește zi albă.

¹ Se pare că acest obicei a existat și la tracii (cf. Pliniu cel Bătrîn, VII, 40 (41), 131).

ΕΤΕΡΟΙΟΥΜΕΝΑ

Fr. 58 Schneider (Antonin. Liberalis XXVII. 'Ιστορεῖται Νίκαν-
 δρος ἑτεροιομένων δ')... Κατὰ δὲ Χρόνον ἱκνούμενον ἀπώκισε
 5 τὴν 'Ιφιγένειαν εἰς τὴν Λευκὴν λεγομένην παρὰ τὸν 'Αχιλλέα καὶ
 ἀλλάξασα ἐποίησεν αὐτὴν ἀγήρων καὶ ἀθάνατον δαίμονα καὶ ὠνό-
 μασεν ἀντὶ τῆς 'Ιφιγενείας 'Ορσιλόχειαν. 'Εγένετο δὲ 'Αχιλλεὺς
 σύνσικος.

XXXVIII. N I C A N D R U

Cunoscutul poet didactic Nicandru s-a născut la Colofon la sfârșitul secolului al III-lea sau la începutul secolului al II-lea î.e.n. și a scris numeroase lucrări, atât în versuri, cât și în proză, dintre care ni s-au păstrat două cu conținut medical: *Theriaca* și *Alexipharmaca*. Nicandru a fost mult citit și folosit de poeții latini Vergiliu și Ovidiu.

Ediția: *Nicandrea* editat O. Schneider, Teubner, Leipzig, 1856.

METAMORFOZE

Fr. 58 Schneider (Antoninus Liberalis, XXVII. Povestește Nicandru în cartea a IV-a a *Metamorfozelor*)... Cu trecerea timpului [Artemis] a strămutat-o pe Ifigenia, ajunsă (acolo), în insula numită Leuce¹, pe lângă Ahile și, schimbându-i înfățișarea, a făcut-o zeiță veșnic tânără și fără de moarte. Și în loc de Ifigenia i-a zis Orsilocheia. Ea a viețuit dar alături de Ahile. 5

¹ Vezi Arian, notele 31 și 32.

Fr. 5 (Athenaeus XII, p. 557B). Προσεκτήσατο δὲ καὶ
 Μολοττῶν βασιλείαν, γήμας Ὀλυμπιάδα, ἐξ ἧς ἔσχεν Ἀλέξανδρον
 καὶ Κλεοπάτραν. Καὶ τὴν Θράκην δὲ ὅτε εἶλεν, ἤκε πρὸς αὐτὸν
 ὁ Κοθήλας ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς, ἄγων Μήδαν τὴν θυγατέρα καὶ
 δῶρα πολλά. Γήμας δὲ καὶ ταύτην ἐπεισήγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι.

XXXIX. SATYROS

Gramatic grec originar din Callatis, a trăit la Oxyrrhynchos (Egipt), în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n. și a scris o carte de biografii, din care s-au păstrat doar câteva frânturi.

Ediția: FHG, III, p. 159—166.

Fr. 5. (Athenaios, XII, p. 557B). [Filip] a mai primit [ca zestre] și regatul molosilor, luînd în căsătorie pe Olimpiada — de la care a avut pe Alexandru și Cleopatra. Iar cînd a cucerit Tracia,¹ veni la el Cothelas,² regele tracilor, aducîndu-i pe fiica sa Meda și daruri multe. A luat-o în căsătorie și pe aceasta, ducînd-o sub același acoperămint cu Olimpiada. 5

¹ În anul 341 î.e.n.

² Probabil un rege get de la sudul Dunării, vezi Pârvan, *Getica*, p. 55.

23. Photius Lex.: Ζάμολξις... Μναςέας δὲ παρὰ Γέταις τὸν Κρόνον (χρόνον Et. M.) τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν.

36. Harpocratio: Σαβοί· Δημοσθένης Ὑπὲρ Κτησιφῶντος
 5 (§ 260). Οἱ μὲν Σαβοὺς λέγεσθαι τοὺς τελουμένους τῷ Σαβαζίῳ, τουτέστι τῷ Διονύσῳ, καθάπερ τοὺς τῷ Βάκχῳ Βάκχους. Τὸν δὲ αὐτὸν εἶναι Σαβάζιον καὶ Διόνυσόν φασιν ἄλλοι τε καὶ Ἀμφίθεος β' Περὶ Ἡρακλείας. Οὕτω δὲ φασι καὶ τοὺς Ἑλληνάς τινες (τῶν Ἑλλήνων τινὰς Suid.) τοὺς Βάκχους Σαβοὺς καλεῖν. Μναςέας δὲ
 10 ὁ Πατρεὺς υἱὸν εἶναί φησι τοῦ Διονύσιου Σαβάζιον.

XL. M N A S E A S

Originar din orașelul Patrai, Mnaseas a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea î.e.n. și a fost elevul marelui geograf Eratostene (275—cca. 195). A scris un *Periplus* și câteva *Periegesis*, în care înfățișa tot felul de întâmplări miraculoase din diferite ținuturi. Din acestea ni s-au păstrat numai câteva fragmente.

Ediția: FHG, III, p. 153 și 155.

Fr. 23. În lexiconul lui Photios, «Zamolxis»... Mnaseas [spune că] geții cinstesc pe Cronos¹ (= «timpul», Et. M.), numindu-l Zamolxis.

Fr. 36. Harpocraton, «Saboi». Demostene, în *Apărarea lui Ctesiphon* (§ 260), spune că sabii sînt numiți cei inițiați în cultul lui Sabazios², adică al lui Dionysos, precum sînt numiți bacchi cei inițiați în cultul lui Bacchos. Că Sabazios și Dionysos sînt unul și același, ne spune și Amphitheos³ în cartea a II-a a operei *Despre Heracleia*. Așa spun și unii (dintre greci *Suidas*), că bacchi se numesc sabi, dar Mnaseas din Patrai afirmă că Sabazios este fiul lui Dionysos.

¹ Cronos era unul dintre zeii cei mai vechi, fiind socotit fiul lui Uranos și tatăl lui Zeus. Exista credința că pe timpul său a fost epoca de aur a omenirii.

² Zeu de origine tracă, al cărui cult s-a extins apoi în Frigia, și, începînd din secolul al V-lea, în Grecia, ca zeu al vegetației; ca și Dionysos, el era sărbătorit cu ceremonii orgiastice.

³ Scriitor din secolul al III-lea sau al II-lea î.e.n., originar din Heracleia pontică.

XLI. P. T E R E N T I I A F R I

COMOEDIAE

PHORMIO

35—36 Davos: Amicus summus meus et popularis Geta
5 Heri ad me venit.

XLI. T E R E N Ț I U

Al doilea mare scriitor latin de comedii după Plaut, Terențiu a trăit între anii 185—159 î.e.n. A lăsat 6 piese, imitate după comedia nouă grecească. Ele reflectă starea de lucruri din cetățile grecești ale veacului al III-lea î.e.n.

Ediția: Térence, *Comédies*. Texte et traduction par J. Marouzeau, vol. I—III, Les Belles Lettres, Paris, 1947—1956.

COMEDII

Phormio

35—36. *Davos*¹: Cel mai bun prieten și compatriot al meu Geta¹
a venit ieri la mine.

5

¹ Numele de sclavi Davos și Geta din comediiile lui Terențiu sînt preluate de la Menandru. Davos se întîlnește mai des în *Andria* și numai de două ori în *Phormio* (vv. 52 și 63). Numele de Geta apare frecvent în comediiile *Adelphi* și *Phormio*.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

I, 2, 4. Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἤρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων ἕως ἐπὶ τὸν Ἰστρον ποταμόν...

⁵ III, 2, 3. Ἐξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα διασαφεῖν ὥς... 5. Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίας ἀναλαβόντες πρὸς Βυζαντίους πόλεμον ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ παραγωγιάζειν τοὺς πλείοντας εἰς τὸν Πόντον...

IV, 38, 4. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας τά τε ¹⁰ θρέμματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων αἰμάτων πλῆθος οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαψιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως· πρὸς δὲ περιουσίαν μέλι, κηρόν, τάριχος ἀφθόνως ἡμῖν χορηγοῦσιν. 5. δέχονται γε μὴν τῶν ἐκ τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιττευόντων ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος· σίτῳ ¹⁵ δ' ἀμείβονται, ποτὲ μὲν εὐκαίρως διδόντες ποτὲ δὲ λαμβάνοντες.

IV. 41, 1. Τοῦ γὰρ Ἰστροῦ πλείοσι στόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τοῦτον σχεδὸν ἐπὶ

XLII. POLIBIU

S-a născut la Megalopolis, în Arcadia, către anul 200 î.e.n. După cucerirea Macedoniei de către romani (168), Polibiu a fost trimis ca ostatic în Italia, unde s-a împrietenit cu reprezentanți de vază ai aristocrației romane și a cunoscut de aproape realitățile de acolo și forța statului roman în creștere. S-a reîntors în patrie în anul 150 și a ocupat funcțiuni înalte. A făcut numeroase călătorii și a murit pe la anul 118 î.e.n. A scris mai multe lucrări mărunte care s-au pierdut. Opera sa de căpetenie, în 40 de cărți, expune istoria lumii cunoscute pe atunci, de la al doilea război punic (220—202) până la cucerirea Corintului (146). Autorul judecă evenimentele din punctul de vedere al aristocrației și al statului roman. Opera lui Polibiu nu ni s-a păstrat în întregime; avem întregi primele cinci cărți, iar din celelalte numai fragmente.

Ediția: *Polybii Historiae* edidit Theodor Büttner-Wobst, vol. I—V, Teubner, Leipzig, 1888—1904.

ISTORII

I, 2, 4. Macedonenii și-au întins stăpânirea în Europa, de la Marea Adriatică până la fluviul Istru¹...

III, 2, 3. ... Apoi voi încerca să lămuresc cum... 5. Rodienii și Prusias² (împreună) porniră război³ împotriva bizantinilor și îi siliră să renunțe la taxa de trecere pe care o impuneau navigatorilor spre Pontul Euxin...

IV, 38, 4. În privința celor necesare vieții, ținuturile pontice ne dau vite și sclavi⁴, în număr foarte mare și de o calitate măturisită de toți ca excelentă. 10 Dintre articolele de lux, ne procură din belșug miere, ceară, pește sărat. 5. În schimb primesc din prisosul regiunilor noastre ulei și tot felul de vinuri⁴. Cu grâu facem un schimb reciproc. Uneori, la nevoie, ne dau ei. Alteori iau dinșii de la noi⁵.

IV, 41, 1. Cum Istrul care vine din Europa se varsă în Pont prin mai multe guri, din mflul adus de brațele sale s-a format în Pont (și se menține și acum)

¹ Cf. Strabon, I, 2, 1; Curtius Rufus, IX, 6, 20; Arian, *Expediția lui Alexandru*, I, 3, 1; I, 4, 6.

² Războiul din anii 220—219 î.e.n. la care participă și regele Prusias I al Bitiniei (cf. IV, 47, 1 și urm.).

³ Cf. Menandru. Pentru comerțul dintre țărmul apusean al Mării Negre și lumea grecească vezi *Histria*, I, București, 1954, p. 363—431 și Chr. Danov, *Zur antiken Wirtschaftsgeschichte der westlichen Pontusküste bis zur Niederlassung der Römer*, în „Bulletin de l'Institut Archeologique Bulgare“, XII (1938), Sofia, p. 188—194.

⁴ Cf. Demostene, *Discursul împotriva lui Lacritos*, 35.

⁵ În ciuda hinterlandului bogat coloniile grecești din Pontul Euxin — datorită atât evoluției interne cât și unor factori externi — au adesea, în secolele III—II î.e.n., greutate de aprovizionare. Nici *Histria* și *Callatis* n-au fost scutite de aceste încercări, — chiar dacă ultima avea o situație mai bună — cum se poate vedea din documentele epigrafice care menționează instituția sitoniei (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 30 și 62 și *Ist. Rom.*, p. 196 — 7). De altfel în sec. III și II î.e.n., regiunile pontice încetează de mai fi grânarul Greciei (vezi Demostene, nota 1), locul lor fiind preluat de Egipt.

- χιλία στάδια συνεστάναι ταινίαν ἡμέρας δρόμον ἀπέχουσιν τῆς γῆς [ἥτις νῦν συνέστηκεν] ἐκ τῆς τοῖς στόμασιν εἰσφερομένης ἰλύος.
2. ἐφ' ἣν ἔτι πελάγιοι τρέχοντες οἱ πλείοντες τὸν Πόντον λαμβάνουσιν ἐποκέλλοντες νυκτὸς ἐπὶ τοὺς τόπους. καλοῦσι δ' αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ
- 5 Στήθη. 3. τοῦ δὲ μὴ παρ' αὐτὴν συνίστασθαι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πολὺ προωθεῖσθαι τὸν χοῦν, ταύτην νομιστέον εἶναι τὴν αἰτίαν.
4. ἐφ' ὅσον μὲν γὰρ αἱ ῥύσεις τῶν ποταμῶν διὰ τὴν βίαν τῆς φορᾶς ἐπικρατοῦσι καὶ διωθοῦνται τὴν θάλατταν, ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ φερόμενα τοῖς ῥεύμασιν ἀνάγκη προωθεῖσθαι καὶ μὴ
- 10 λαμβάνειν μονὴν μηδὲ στάσιν ἀπλῶς. 5. ὅταν δὲ διὰ τὸ βάθος ἤδη καὶ πλῆθος τῆς θαλάττης ἐκλύηται τὰ ῥεύματα, τότε εἰκόδες ἤδη κατὰ φύσιν φερόμενον κάτω μονὴ καὶ στάσιν λαμβάνειν τὸν χοῦν. 6. δι' ἃ δὴ τῶν μὲν λάβρων καὶ μεγάλων ποταμῶν τὰ μὲν χώματα μακρὰν συνίσταται τὰ δὲ παρὰ τὴν χέρσον ἐστὶν ἀγχιβαθῇ, τῶν δ' ἐλαττόνων
- 15 καὶ πράως ῥεόντων παρ' αὐτάς τὰς εἰσβολὰς οἱ θῖνες συνίστανται. 7. μάλιστα δ' ἔκδηλον γίνεται τοῦτο κατὰ τὰς τῶν ὄμβρων ἐπὶ φορὰς· καὶ γὰρ τὰ τυχόντα τότε τῶν ρείθρων, ἐπειδὰν ἐπικρατήσωσι τοῦ κύματος κατὰ τὴν εἰσβολήν, προωθοῦσι τὸν χοῦν εἰς θάλατταν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πρὸς λόγον ἐκάστου γίνεσθαι τὴν ἀπόστασιν τῇ βίᾳ
- 20 τῶν ἐμπιπτόντων ῥευμάτων. 8. τῷ δὲ μεγέθει τῆς προειρημένης ταινίας καὶ καθόλου τῷ πλήθει τῶν εἰσφερομένων λίθων καὶ ξύλων καὶ γῆς ὑπὸ τῶν ποταμῶν οὐδαμῶς ἀπιστητέον — εὐθες γὰρ...
- IV, 45, 10. Προσεπιγενομένων δὲ Γαλατῶν αὐτοῖς τῶν περὶ Κομοντόριον εἰς πᾶν ἤλθον περιστάσεως.
- 25 IV, 46, 1. Οὗτοι δ' ἐκίνησαν μὲν ἅμα τοῖς περὶ Βρέννον ἐκ τῆς οἰκείας, διαφυγόντες δὲ τὸν περὶ Δελφούς κίνδυνον καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπεραιώθησαν, αὐτοῦ δὲ κατέμειναν διὰ τὸ φιλοχωρῆσαι τοῖς περὶ τὸ Βυζάντιον τόποις. 2. οἱ καὶ κρατήσαντες τῶν Θρακῶν, καὶ κατασκευασάμενοι
- 30 βασιλείον τὴν Τύλιν, εἰς ὁλοσχερῇ κίνδυνον ἤγον τοὺς Βυζαντίους. 3. κατὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς ἐφόδοις αὐτῶν ταῖς κατὰ Κομοντόριον τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα, δῶρα διετέλουν οἱ Βυζαντιοὶ διδόντες ἀνὰ τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους, ποτὲ δὲ καὶ μυρίους χρυσοῦς, ἐφ' ᾧ μὴ καταφθείρειν τὴν χώραν αὐτῶν. 4. τέλος δ' ἐναγ-
- 35 κάσθησαν ὀγδοήκοντα τάλαντα συγχωρῆσαι φόρον τελεῖν κατ' ἐνιαυτὸν ἕως εἰς Καύκρον, ἐφ' οὗ κατελύθη μὲν ἡ βασιλεία, τὸ δὲ γένος αὐτῶν ἐξεφθάρη πᾶν, ἀπὸ Θρακῶν ἐκ μεταβολῆς ἐπικρατηθέν. 5. ἐν οἷς

un banc de nisip de aproape o mie de stadii ⁶ lungime, la depărtare de uscat cale de o zi. 2. Cei care plutesc în Pont, fiind încă în plină mare, dau de acest obstacol ⁷ și își împotmolesc corăbiile acolo, în cursul nopții, fără să bage de seamă. Corăbierii îi dau numele ⁸ de « Piepturi ». 3. Cauza pentru care această îngrămădire nu se formează chiar lângă uscat, ci este împinsă mult înainte, trebuie considerată următoarea ... 4. Atîta vreme cît curentul fluviului, cu repeziciunea lui, biruie și îndepărtează apa mării, pămîntul și tot ceea ce-i adus de valuri este în chip necesar împins în larg și nu-și găsește nici așezare, nici odihnă. 5. Dar o dată ce puterea curentului este nimicită de adîncimea și volumul apei ¹⁰ mării, atunci firește că aceste aluviuni cad la fund și rămîn cu statornicie acolo. 6. De aceea, zăgazarile ce le alcătuiesc fluviile repezi și mari sînt departe de țarm, iar lângă uscat apa e adîncă. Dimpotrivă, acele [bancuri] ale cursurilor de apă mici și domoale se formează chiar lângă gura lor. 7. Acest lucru se poate ¹⁵ observa mai ales cînd au loc ploile cele puternice. Căci atunci riurile puțin însemnate, după ce resping valurile mării de lângă vărsarea lor, împing aluviunile în mare pînă la o depărtare ce variază proporțional cu repeziciunea curentului. 8. Mărimea bancului despre care am pomenit, cantitatea importantă de ²⁰ pietre, lemne și pămînt ce o aduc fluviile e verosimilă și ar fi o naivitate să ne mirăm de ea...

IV, 45, 10. După ce au mai năvălit ⁹ și galii lui Comontorios, [bizantinii] au ajuns la o nespus de mare încurcătură.

IV, 46, 1. Acești gali își părăsiseră țara împreună cu Brennos. Scăpînd ²⁵ din nenorocirea de la Delfi ¹⁰ și ajungînd pînă la Helespont, n-au trecut în Asia, ci s-au stabilit acolo, fiindcă le-au plăcut locurile din jurul Bizanțului. 2. După ce i-au învins pe traci și au așezat reședința regelui la Tyllis ¹¹, i-au pus pe bizan- ³⁰ tini într-o primejdie cumplită. 3. La început, cu prilejul incursiunilor [în teritoriul Bizanțului], făcute de Comontorios, primul rege al galilor, bizantinii plăteau trei, patru, uneori chiar zece mii de piese de aur ¹² ca să nu le pustiască țara. 4. În cele din urmă, fură siliți să plătească un tribut anual de optzeci de talanți ¹³, pînă la [urcarea pe tron a lui] Cavaros, pe timpul căruia regatul lor ³⁶ a fost distrus, iar galii, biruiți la rîndul lor de traci, fură nimiciți pînă la unul ¹⁴.

⁶ Aproximativ 167 km. Cifra aceasta este desigur exagerată. Cf. Arian, *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin*, 24, 2, care indică o cifră mult mai apropiată de realitate pentru distanța de la Histria la gura Sf. Gheorghe.

⁷ Formarea unui fel de dig izolator, între gura Sf. Gheorghe și gura Buazului, a contribuit la decăderea Histriei, în secolul al III-lea î.e.n., deoarece a făcut să scadă treptat traficul maritim. Pentru toată problema vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 17.

⁸ Cf. Strabon, I, 3, 7.

⁹ În cadrul marii migrații din anul 280 î.e.n., cînd celtii inundă Balcanii (cf. Trogus Pompeius, XXV, 2-3).

¹⁰ În timpul atacului galilor asupra sanctuarului din Delfi, a avut loc un cutremur de pămînt și o furtună puternică, ceea ce a contribuit la înfrîngerea lor (279 î.e.n.). Resturile armatei s-au împărțit în trei grupuri, care s-au așezat apoi în diferite regiuni (Asia Mică, Serbia, Tracia). Cf. Trogus Pompeius, XXXII, 3, 6-8.

¹¹ Nu se cunoaște exact locul regatului celtic din Tracia (poate Tulovo de astăzi), care a fost înființat în anul 278 î.e.n. Cf. și Trogus Pompeius, *Prologul*, XXV. Pentru o eventuală influență a noului regat în Dobrogea, vezi datele toponomastice la Vulpe, *Dobroudja*, p. 84-85.

¹² Stateri de aur.

¹³ Aproximativ 24 000 stateri de aur.

¹⁴ Evenimentul pare să fi avut loc către anul 218 î.e.n.

καιροῖς ὑπὸ τῶν φόρων πιεζόμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ συγχορηγεῖν εἰς τοὺς περιεστῶτας καιροὺς. 6. τῶν δὲ πλείστων παρολιγωρούντων ἐνε-
 5 χεῖρησαν ἀπαναγκασθέντες παραγωγιάζειν τοὺς εἰς τὸν Πόντον
 πλέοντας.

IV, 47, 1. Μεγάλης δὲ γενομένης τῆς ἀλυσιτελείας καὶ δυσχρησ-
 τίας πᾶσιν ἐκ τοῦ τέλους πράττειν τοὺς Βυζαντίους τῶν ἐξχομέ-
 νων ἐκ τοῦ Πόντου, δεινὸν ἡγοῦντο, καὶ πάντες ἐνεκάλουν οἱ πλοῖ-
 ζόμενοι τοῖς Ῥοδίοις διὰ τὸ δοκεῖν τούτους προεστάναι τῶν κατὰ
 10 θάλατταν. 2. ἐξ οὗ συμβῆ φῶσι τὸ πῦλεμον, ὑπὲρ οὗ νῦν ἡμεῖς
 ἱστορεῖν μέλλομεν. . .

IV, 50, 1. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τὸ μὲν πρῶτον ἐρρωμένως ἐπο-
 λέμουν. . .

IV, 51, 9. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τῶν σφετέρων ἐλπίδων ἐψευσμένοι,
 15 τῷ πολέμῳ πονοῦντες πανταχόθεν, ἐξαγωγὴν περιέβλεπον εὐσχή-
 μονα τῶν πραγμάτων.

IV, 52, 1. Καυάρου δὲ τοῦ τῶν Γαλατῶν βασιλέως παραγενο-
 μένου πρὸς Βυζάντιον, καὶ σπουδάζοντος διαλύσαι τὸν πόλεμον καὶ
 διέχοντος τὰς χεῖρας φιλοτίμως, συνεχώρησαν τοῖς παρακαλουμένοις
 20 ὃ τε Προυσίας οἱ τε Βυζάντιοι. . .

VIII, 22 (24), 1. Ὅτι Καυάρους ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν Θράκῃ Γαλα-
 τῶν βασιλικὸς ὑπάρχων τῇ φύσει καὶ μεγαλόφρων, πολλὴν μὲν
 ἀσφάλειαν παρεσκεύαζε τοῖς προσπλέουσι τῶν ἐμπόρων εἰς τὸν Πόν-
 τον, 2. μεγάλας δὲ παρείχετο χρείας τοῖς Βυζαντίοις ἐν τοῖς περὶ
 25 τοὺς Θρᾶκας καὶ Βιθυνοὺς πολέμοις.

XXVI, 6, 12. Περιελήφθησαν δὲ ταῖς συνθήκαις τῶν μὲν κατὰ
 τὴν Ἀσίαν δυναστῶν. . . 13. τῶν δὲ κατὰ Εὐρώπην Γάλατος ὁ
 Σαρμάτης. . .

XXVI, 9, 1. Ὅτι ἡ σύνκλητος, παραγενομένων τῶν ἐκ τῆς
 30 Ῥόδου πρεσβευτῶν, διακούσασα τῶν λόγων ὑπερέθετο τὴν ἀπόκρισιν.
 2. ἡκόντων δὲ τῶν Δαρδανίων καὶ περὶ τοῦ πλήθους τῶν Βασταρ-
 νῶν καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις
 τόλμης ἐξηγουμένων, 3. καὶ διασαφούντων περὶ τῆς Περσέως κοινο-
 πραγίας καὶ τῶν Γαλατῶν, καὶ φασκόντων τοῦτον ἀγωνιᾶν μάλλον ἢ
 35 τοὺς Βαστάρνας, καὶ διὰ ταῦτα δεομένων σφίσι βοηθεῖν, 4. παρόν-
 των δὲ καὶ Θετταλῶν καὶ συνεπιματυριούντων τοῖς Δαρδανίοις, καὶ
 παρακαλούντων καὶ τούτων ἐπὶ βοήθειαν, 5. ἔδοξε τῇ συγκλήτῳ
 πέμψαι τινὰς τοὺς κῆρυκας ἐσομένους τῶν προσαγγελιομένων. 6.
 καὶ παραυτίκα καταστήσαντες Αὐλον Ποστούμιον ἐξαπέστειλαν, καὶ
 40 σὺν τούτῳ τινὰς τῶν νέων.

5. În acest răstimp, bizantinii — copleșiți de biruri — trimiseră întâi o delegație în Grecia, ca să ceară ajutor și bani în primejdia care-i amenința. 6. Fiindcă cei mai mulți greci le nesocotiră cererea, bizantinii au fost siliți să pună o taxă de trecere pentru cine voia să intre în Pont. 5

IV, 47, 1. Când bizantinii au impus o taxă pentru mărfurile exportate din Pont — obligație grea și supărătoare —, acest lucru a fost socotit de toți o năpastă. Toți corăbierii îi învinuiau pe rodieni, fiindcă erau crezuți pe atunci stăpîni ai mării. 2. Iată pentru ce s-a iscat războiul despre care vom istorisi acum... 10

IV, 50, 1. Bizantinii se luptau la început cu strășnicie...

IV, 51, 9. Când se văzură înșelați în speranțele lor, fiind din toate părțile apăsați de urgia războiului, bizantinii au căutat să iasă cu fața curată din această 15 situație.

IV, 52, 1. Când Cavaros, regele galilor, veni la Bizanț, făcîndu-se mediator, s-a străduit din răsputeri să pună capăt războiului¹⁵. Iar Prusias și bizantinii i-au primit îndemnul¹⁶... 20

VIII, 22 (24), 1. Cavaros, regele galilor stabiliți în Tracia, avea o fire vrednică de un rege și era mărinimos. 2. El îi făcea să fie foarte siguri pe negustorii care navigau spre Pont și a adus mari servicii bizantinilor în războiul lor cu tracii și cu bitinii. 25

XXVI, 6, 12. În tratat¹⁷ fură cuprinși, dintre domnitorii mărunți din Asia... 13. iar dintre cei din Europa, Galatos sarmatul¹⁸....

XXVI, 9, 1. Când sosiră¹⁹ delegații din Rodos, senatul le ascultă declarațiile și amină răspunsul. 2. Veniră și dardanii²⁰ și vorbiră despre mulțimea 30 bastarnilor, despre trupurile lor mari și despre îndrăzneala lor în lupte; 3. dădură lămuriri despre alianța dintre Perseus și galati, spunînd că se temeau de acesta mai mult decît de bastarni și de aceea cereau să-i ajute; 4. iar tesalienii care 35 erau de față au confirmat și ei prin mărturia lor spusele dardanilor și au cerut să fie ajutați. 5. Senatul a hotărît să trimită pe cîtiva care să vadă cu ochii lor, spre a fi martori ai celor relatate. 6. Și pe dată au hotărît să-l trimită pe Aulus Postumius, împreună cu cîtiva tineri. 40

¹⁵ Văzînd situația grea în care se afla Bizanțul, ultimul rege celt de la Tylis a intervenit ca mediator, de frică, probabil, de a nu pierde tributul plătit de vecinii săi greci. Pentru natura raporturilor dintre celti și bizantini, care aruncă o lumină concludentă asupra relațiilor pe care cetățile dobrogene le-au putut avea cu aceiași celti și le-au avut în orice caz cu diferiți dinastii traci, vezi observațiile lui Pippidi, *Contribuții*, p. 24—26.

¹⁶ Pacea s-a încheiat în anul 219 î.e.n. cu condiția ca Prusias să restituie teritoriile luate de la bizantini, care se obligau să nu mai perceapă taxe de trecere.

¹⁷ Tratatul de pace dintre Eumenes II, Ariarathes V și Prusias II, pe de o parte, și Pharnaces cu Mitridate al Armeniei de cealaltă parte, încheiat în anul 179 î.e.n.

¹⁸ Mențiunea acestui șef sarmat arată că sarmații au trecut Donul, probabil încă din secolul al III-lea î.e.n., și s-au răspîndit spre vest.

¹⁹ În anul 175 î.e.n. Cf. Titus Livius, XLI, 19,4 și Apian, *Macedonia*, 11,1.

²⁰ Cf. Titus Livius, XL, 57, 5.

XXIX, 9, 12. . . . ὁ δὲ τοῦ μὴ δοῦναι πάντα παθεῖν καὶ πᾶν ὑπεριδεῖν ὑπέμενεν. ἀκολουθῶς δὲ τούτοις Περσεὺς καὶ τὰ πρὸς Γαλάτας καὶ τὰ πρὸς Γέντιον.

RELIQUIAE EX INCERTIS LIBRIS.

- 5 16 (16). Ἀναδρομή] ἀναδρομή γίνοιτο, καὶ σφαλλοίμεθα. . . οὕτω παρ' ὀλίγων σφάλλεται τὰ μέγιστα πραγμάτων τῶν ἡγουμένων ἀκρισίᾳ. . . ἥ τε Λυσιμάχου στρατεία διὰ τῆς Θράκης ἐπὶ Δρομιχαίτην τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ πολλὰ δὲ τούτοις ἕτερα παραπλήσια.

XXIX, 9, 12. ... Acesta însă era de acord să suporte orișice și să treacă peste toate, numai să nu dea ceva. Ca urmare, Perseu [s-a purtat la fel] față de gali²¹ și față de Genthius.

FRAGMENTE DIN CĂRȚI NESIGURE

Fr. 102. Retragere. Să avem o retragere asigurată, pentru cazul că vom fi înfrinți... Astfel acțiunile cele mari se prăbușesc din pricina nesocotinței conducătorilor... expediția²² lui Lisimah împotriva lui Dromichaïtes, regele odrisilor²³, în Tracia și multe alte greșeli asemănătoare.

²¹ Cf. Titus Livius, XLIV, 26,2.

²² Cf. Diodor, XXI, 12,1.

²³ Odrisii sînt confundați aici cu geții de la nordul Dunării. Pentru o altă interpretare a pasajului vezi C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaïtes*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Cluj — București, 1957, p. 180—181.

XLIII. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
[ΣΚΥΜΝΟΥ ΧΙΟΥ ΩΣ ΦΕΡΕΤΑΙ]

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ

- 664—665 Τὴν ὑπεράνω χώραν δὲ μέχρι τοῦ Ποντικῶ .
 5 "Ιστρου παρεκτείνουσι Θρᾶκες νεμόμενοι. . .
- 718—721 Μετὰ ταῦτα δ' ἔσθ' ὁ Πόντος, οὗ δὴ τὴν θέσιν
 ὁ Καλλατιανὸς συγγράφων Δημήτριος
 720 ἔοικεν ἐπιμελεστάτως πεπυσμένος.
 Κατὰ μέρος αὐτοῦ τοὺς τόπους διέξιμεν. . .
- 10 728—796 εἴτ' εὐλίμενος ἄκρα συνάπτει Θυνιάς,
 τῆς Ἀστικῆς Θράκης ὑπάρχουσ' ἐσχάτη,
 730 μεθ' ἣν πόλις ἐστὶ σύνορος Ἀπολλωνία.
 Ταύτην δὲ πρότερον ἔτεσι πεντήκοντά που
 κτίζουσι τῆς Κύρου βασιλείας τὴν πόλιν
 15 εἰς τοὺς τόπους ἐλθόντες οἱ Μιλήσιοι.
 πλείστας ἀποικίας γὰρ ἐξ Ἰωνίας
 735 ἔστειλαν εἰς τὸν Πόντον, ὃν πρὶν ἄξιον

XLIII. P S E U D O - S C Y M N O S

Scymnos s-a născut în Chios și a trăit înainte de Apollonios din Rodos, aproximativ între anii 250—180 î.e.n. El a scris în proză o *Periegesis* a celor trei continente cunoscute pe atunci. Din această lucrare ni s-au păstrat numai câteva frânturi. În ultimul pătrar al secolului al II-lea î.e.n. sau în primii ani ai secolului I, un autor anonim a alcătuit o *Periegesis* în 980 de versuri iambice, închinată lui Nicomedes din Bitinia. Această operă, fiind greșit atribuită geografului Scymnos, este citată de obicei sub numele de Pseudo-Scymnos.

Ediția: GGM, I, p. 196—237 și Diller Aubrey, *The tradition of the Minor Greek Geographers*, Oxford, 1952.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

- 664—665. Ținutul mai de la nord ¹ pînă la Istrul
pontic este locuit de tracii care se întind de-a lungul [fluviului]... 5
- 718—721. După acestea ², vine Pontul a cărei așezare
o descrie Demetrios din Callatis ³
720 și se pare că el s-a informat cu foarte multă grijă.
Noi vom înfățișa pe rînd și în amănunțime locurile acelea...
- 728—796. Urmează promontoriul Thynias cu un port prielnic, 10
locul cel mai de la margine al Traciei, ocupat de aști ⁴,
730 iar după el se află orașul imediat vecin Apolonia.
Cu cincizeci de ani înainte de
domnia lui Cyrus ⁵, au fundat orașul acesta
milesienii, venind [din patria lor] în aceste locuri; 15
căci ei au trimis cele mai multe colonii din Ionia ⁶
735 în Pont, pe care îl numeau mai înainte « neospitalier »,

¹ De la Bospor înainte pe malul stîng al Pontului.

² După localitățile din Propontida și Bospor.

³ Demetrios se născuse, probabil, în Odessos, dar primise mai pe urmă cetățenia orașului Callatis. Cam pe la anul 200 î.e.n., el a scris în versuri *Despre Asia și Europa* (20 de cărți) în care înfățișa istoria orașelor de pe coasta Pontului Euxin, în ordinea lor geografică. Această operă întinsă a fost una dintre cele mai bune scrieri de geografie și etnografie asupra ținuturilor amintite. Autorul avea o concepție proprie și își luase informațiile din izvoare directe (vezi RE, IV, col. 2806—2807, și M. Rostovțev, *Skythien und der Bosporus*, I, Berlin, 1931, p. 27 și urm.).

⁴ Regiunea locuită de tracii astai, între orașele Apolonia și Perint.

⁵ Cyrus a domnit între anii 559—529 î.e.n.

⁶ Numai puține colonii — cum sînt Heracleia pontică, Chersones, Mesembria și Callatis — sînt de origine dorică.

- διὰ τὰς ἐπιθέσεις λεγόμενον τῶν βαρβάρων
 προσηγορίας ἐποίησαν εὐξείνου τυχεῖν.
 περὶ τὴν ὑπώρειχεν δὲ τοῦ καλουμένου
 Αἰμου πόλις ἐστὶ λεγομένη Μεσημβρία,
 5 740 τῇ Θρακίᾳ Γετικῇ τε συνορίζουσα γῆ·
 Καλχηδόνιοι ταύτην δὲ Μεγαρεῖς τ' ὥκισαν
 ὅτ' ἐπὶ Σκύθας Δαρεῖος ἐστρατεύετο.
 Αἶμος μέγιστον <δ'> ἔστιν ὑπὲρ αὐτὴν ὄρος,
 τῷ Κίλικι Ταύρω τὸ μέγεθος προσεμφερῆς
 10 745 τῇ τε κατὰ μῆκος τῶν τόπων παρεκτάσει·
 ἀπὸ γὰρ Κροβύζων τῶν τε Ποντικῶν ὄρων
 ἄχρι τῶν Ἀδριατικῶν διεκβάλλει τόπων.
 (Ὀδησσός, πόλις) Μιλήσιοι
 κτίζουσιν Ἀστυάγης ὅτ' ἤρχε Μηδίας·
 15 750 Θραῖκας Κροβύζους ἐν κύκλῳ δ' αὐτῆς ἔχει.
 (Διονυσόπολις) πρῶτον ὠνομάζετο
 Κρουνοὶ διὰ τὰς τῶν ἐγγύς ὑδὰς ὡν ἐκρύβει·
 Διονυσιακοῦ δὲ προσπεσόντος ὕστερον
 ἐκ τῆς θαλάττης τοῖς τόποις ἀγάλματος,
 20 755 Διονυσόπολιν λέγουσι κληθῆναι πάλιν.
 Ἐν μεθορίοις δὲ τῆς Κροβύζων καὶ Σκυθῶν
 χώρας μιγάδας Ἑλληνας οἰκητὰς ἔχει.
 (Βιζώνη πόλις) φασὶν τινες μὲν βαρβάρων,
 τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας.
 25 760 (Κάλλατις πόλις)
 ἀποικία <τῶν> Ἡρακλεωτῶν γενομένη
 κατὰ χρησμόν· ἔκτισαν δὲ ταύτην ἡνίκα
 τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν Ἀμύντας παρέλαβεν.
 (Τομέοι πόλις) ἄποικοι γενόμενοι Μιλησίων,
 30 765 ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ <δὲ περὶ> οἰκοῦμενοι.
 (Ἰστρος πόλις)
 ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λαβοῦσαν <Ἰστρου τοῦνομα>.
 Μιλήσιοι κτίζουσιν ἡνίκα Σκυθῶν

- din pricina ⁷ atacurilor săvârșite de barbari.
 Iar apoi i-au dat numele de «ospitalier».
 La poalele muntelui cu numele de
 Haemus se află un oraș zis Mesembria,
- 740 care vine în imediata vecinătate a ținutului getic și tracic. 5
 Acest oraș a fost colonizat de megarieni și chalcedoni,
 pe vremea când Darius a pornit cu război împotriva sciților ⁸.
 Deasupra orașului se ridică, foarte înalt, muntele Haemus,
 asemănător, ca mărime, lungime și extindere a locurilor,
- 745 cu [muntele] Tauros din Cilicia. 10
 Căci el se întinde din ținuturile crobizilor pontici
 până în regiunile adriatice.
 ... [Urmează] (orașul Odessos), întemeiat de milesieni
 pe vremea când domnea în Media Astiages ⁹.
- 750 Acest [oraș] are în jurul său crobizi traci. 15
 Dionysopolis s-a numit la început
 Crunoi, din pricina izvoarelor din apropiere ¹⁰;
 dar mai târziu fu aruncată din mare pe țarm
 o statuie a lui Dionysos
- 755 și [locuitorii] i-au spus apoi Dionysopolis. 20
 La hotarele crobizilor și sciților
 meleagurile [de acolo] au ca locuitori greci amestecați.
 (Orașul Byzone). Unii spun că a aparținut barbarilor, ¹¹
 iar alții că a luat ființă ca o colonie a Mesembriei.
- 760 Orașul Callatis a fost 25
 o colonie a heracleoților ¹², ce apărură la porunca
 dată de un oracol ¹³. (Heracleoții) au întemeiat-o pe vremea când
 Amyntas ¹⁴ a preluat domnia peste macedoneni.
 Orașul Tomoi a fost o colonie ¹⁵ a milesienilor.
- 765 În jurul lui, din toate părțile, se află sciți. 30
 Orașul Istros
 și-a luat numele de Istros de la fluviu.
 L-au întemeiat ¹⁶ milesienii, pe vremea când

⁷ Cf. Strabon, VII, 3, 6.

⁸ În anul 514 î.e.n.

⁹ Astiage a domnit probabil între anii 584—550 î.e.n.

¹⁰ Vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 66.

¹¹ Adică crobizilor, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 64—65.

¹² Locuitorii din Heracleia pontică (Bitinia); aceasta era o colonie a Megarei prin intermediul Bizanțului.

¹³ Probabil sanctuarul de la Delfi, vezi D. Pippidi, *Inscription oraculaire de Callatis*, în «Bulletin de Correspondence Hellénique», LXXXVI (1962), p. 520.

¹⁴ Amyntas I, care a domnit cam între anii 546—498 î.e.n.

¹⁵ Întemeiată probabil în secolul al VII-lea î.e.n., cam în aceeași vreme cu Histria, vezi I. Stoian, *La citta pontica di Tomis*, în «Dacia», N.S., V (1961), p. 238—9.

¹⁶ Evenimentul acesta pare să fi avut loc cîndva în secolul al VII-lea î.e.n., la o dată greu de stabilit. Pentru «cronologia scurtă» (la finele sec. VI, după Scymnos), vezi S. Dimitriu și M. Coja, *La céramique archaïque et les débuts de la cité pontique d'Histria*, în «Dacia», N.S., II (1958), p. 78 și 118, iar pentru «cronologia lungă» (657/6 î.e.n., după Eusebiu), vezi P. Alexandrescu, *Autour de la fondation d'Histria*, în «Studii clasice», IV (1962), p. 64—66.

εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα διέβη βαρβάρων
770 τὸ Κιμμερίου διώκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου.

(Ἰστρος ποταμός)

5 ἀπὸ τῶν «μέν» ἐσπερίων τόπων κατέρχεται,
τὴν ἐκβολὴν πάντε στόμασι ποιούμενος,
δύσιν δὲ περὶ σχιζόμενος εἰς τὸν Ἀδρίαν·

775 ἀμέλει δὲ μέχρι τῆς Κελτικῆς γινώσκεται,

καὶ τῷ θέρει τὸν πάντα διαμένων χρόνον·
χειμῶνι μὲν γὰρ αὖξεται πληρούμενος
10 τοῖς γινομένοις ὄμβροισιν, ἐν δὲ τῷ θέρει
ἀπὸ τῆς χιόνος, ὥς φασι, ἐπιρρύσει

780 τῶν τηκομένων τε λχμβάνων αἰὲ πάγων

τὸ ρεῖθρον ἐξίησιν ὡσαύτως ἴσον.

ἔχει δὲ καὶ νήσους ἐν αὐτῷ κειμένας
15 πολλὰς τε καὶ μεγάλας μεγέθεσιν, ὥς λόγος,
ὧν ἡ μεταξὺ τῆς θαλάττης κειμένη

785 καὶ τῶν στομάτων οὐκ ἔστ' ἐλάττων μὲν Ῥόδου

Πεύκη δὲ λέγεται διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἔχει
πευκῶν· ἔπειθ' οὕτως μετ' αὐτὴν πελαγία

20 Ἀχιλλέως ἡ νῆσός «ἐστι» κειμένη.

ἔχει δὲ πλῆθος χειρόηθες ὀρνέων

790 θεῶν ἱεροπρεπῆ τε τοῖς ἀφικνουμένοις.

οὐ δυνατὸν ἔστ' ἡπειρον ἀπὸ ταύτης ἰδεῖν,

καίπερ ἀπεχούσης σταδία τῆς χώρας ἅπο
25 τετρακόσι' ὥς δὴ συγγράφει Δημήτριος...

Θραῖκες τε Βαστάρναι τ' ἐπήλυδες...

795 (Τύρας ποταμός)

842—844 πρῶτους δὲ παρὰ τὸν Ἰστρον εἶναι Καρπίδας

εἶρηκεν Ἐφορος, εἶπεν Ἀροτῆρας πρόσω

30 Νευρούς τε μέχρι γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγον·

- armata sciților barbari a trecut în Asia,
 770 urmărindu-i pe cimerieni, care fugeau din Bosfor ¹⁷
 Fluviul Istru
 vine din ținuturile care se află la apus
 și se varsă prin cinci guri ¹⁸. 5
 El se desparte în două și curge [cu un braț] spre Adriatica ¹⁹.
 775 Desigur este cunoscut până în țara celților.
 El rămâne același [ca debit] în tot cursul verii;
 Într-adevăr, sporește iarna, umflându-se 10
 din pricina ploilor, iar vara
 din pricina zăpezii. Căci — precum se spune —
 780 [fluviul] crește datorită ghețurilor ce se topesc neîncetat,
 iar volumul apelor pe care le poartă rămâne mereu același.
 Se povestește că are în mijlocul lui multe insule 15
 mari. Dintre acestea, una așezată între mare
 785 și gurile lui nu este mai mică ²⁰ decât Rodos
 și se numește Peuce, din pricina unui însemnat număr
 de pini. Apoi după ea — în mare —
 e așezată insula lui Ahile ²¹. 20
 [Insula] are o mulțime de păsări domestice
 790 și oferă celor ce vin acolo o privesc vrednică de un loc sfânt ²².
 De pe ea nu poate fi văzut uscatul,
 deși se află — față de pământul ce-i stă înaintea — la o depărtare
 de numai patru sute de stadii ²³, cum scrie Demetrios ²⁴... 25
 [Acești] traci și bastarni sînt veniți aici ²⁵ din alte părți ...
 795 Fluviul Tyras

842—844. Primii [locuitori] de lângă Istru sînt carpizii,
 a spus Ephoros, apoi sciții plugari, iar mai încolo
 neurii, pînă în ținutul de asemenea pustiu din pricina ghețurilor ²⁶... 30

¹⁷ Către anul 613 î.e.n.

¹⁸ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

¹⁹ Este o părere greșită, care apare la mai mulți autori antici, fiind pusă în legătură cu drumul străbătut de argonauți pe Dunăre, din Marea Neagră pînă în Mediterană, vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

²⁰ Și această apreciere complet greșită arată caracterul cu totul aproximativ al știrilor despre gurile Dunării înainte de cucerirea romană. Cf. scolia la Apollonios din Rodos, IV, 310.

²¹ Insula Leuce, vezi Arian, nota 30.

²² Vezi Arian, nota 31.

²³ Aproximativ 74 km. Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 13 (27), 93.

²⁴ Toată coasta tracică este descrisă după Demetrios din Callatis, vezi mai sus, nota 3.

²⁵ În regiunea de la nordul gurilor Dunării. Bastarnii s-au așezat aici către sfîrșitul secolului III î.e.n. (cf. Strabon, VII, 3, 15 și 17 și Troguș Pompeius, XXXII, 3, 16). Vezi discuția la Vulpe, *Dobroudja*, p. 90 și urm. și Pippidi, *Contribuții*, p. 20—1.

²⁶ Cf. Ephoros fr. 158 (78).

853—860 νομαδικὰ δ' ἐπικαλούμεν', εὐτεβῆ πάνυ,
ὧν οὐδὲ εἷς ἔμψυχον ἀδικήσαι ποτ' ἄν,

855 οἰκοφώρα δ', ὡς εἶρηκε, καὶ σιτούμενα
γάλακτι ταῖς Σκυθικαῖσιν ἵππομολγαῖς

5 ζῶσιν δὲ τὴν τε κτῆσιν ἀναδεδειχίτες
κοινὴν ἀπάντων τὴν θ' ὅλην <συν>ουσίαν.

καὶ τὸν σοφὸν δ' Ἀνάχαρσιν ἐκ τῶν Νομαδικῶν

860 φησὶν γενέσθαι τῶν σφόδρ' εὐσεβεστάτων.

863—865 εὐσημότατον εἶναί φησι δὲ

10 τὸ Σαυροματῶν καὶ τῶν Γελώνων καὶ τρίτον
τὸ τῶν Ἀγαθύρσων ἐπικαλούμενον γένος.

- 853—860. Oamenii din [neamurile] numite nomade sînt foarte evlavioși
și, dintre ei, nimeni nu ar face vreun rău unei ființe însuflețite.
- 855 Ei își poartă casele [pe căruțe], cum zice Demetrios.
Si se hrănesc cu lapte, mulgînd iepele scitice.
Trăiesc lăsînd să se vadă că întreaga lor agoniseală 5
și legăturile de neam sînt comune.
[Demetrios] spune că și înțeleptul Anacharsis²⁷
- 860 s-a născut între nomazi, care sînt cu mult cei mai cucernici
[dintre oameni].
- 863—865. [Demetrios susține] că neamul cel mai vestit este 10
al sarmaților²⁸. Urmează cel al gelonilor și în al treilea rînd
neamul așa-numiților agatirși²⁹...

²⁷ Scit despre care tradiția pretinde că a trăit pe vremea lui Solon; numele lui apare la mulți autori antici care îl citează drept model de înțelepciune.

²⁸ Vezi Polibiu, nota 18.

²⁹ Vezi Herodot, nota 75.

XLIV. M. TULLI CICERONIS

EPISTULAE AD ATTICUM

IX, 10, 3. ... Me, quem non nulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum
5 copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae?

IN PISONEM

35, 85. A te Jovis [S]velsur[d]i fanum antiquissimum barbarorum sanctissimumque direptum est.

XLIV. C I C E R O

S-a născut la Arpinum în anul 106 î.e.n. și a murit asasinat, în anul 43 î.e.n. Cicero a fost cel mai de seamă orator roman și a contribuit mult la formarea limbii literare latine. A scris discursuri, opere de popularizare în domeniul filozofiei și retoricii, precum și scrisori, care sînt un izvor prețios pentru cunoașterea epocii. Scrisorile către Atticus au fost scrise între anii 68—44 î.e.n.

Ediții: M. Tulli Ciceronis *Opera omnia* edidit C.F.W. Mueller, Teubner, Leipzig, 1878—1905; M. Tulli Ciceronis, *Ad Atticum epistolarum libri sedecim* recensuit H. Sjögren, vol. III, Eranos Förlag, Uppsala, 1932.

SCRISORI CĂTRE ATTICUS

IX, 10, 3. ... Eu, care am fost numit de unii salvatorul și părintele acestui oraș, să conduc înspre el trupele geților, ale armenilor, ale colhilor? Eu să aduc 5
concentătenilor mei foametea, iar Italiei prăpădul¹?

ÎMPOTRIVA LUI PISO

35, 85. Sanctuarul foarte vechi al lui Jupiter Sbelthurdus², care este foarte venerat de barbari, a fost prădat de către tine [Piso]³.

¹ Scrisoarea datează din luna martie anul 49 î.e.n. Cicero încerca să medieze între Caesar și Pompei și arăta că nu voia să se alăture partidului senatorial, care strîngea aliați și trupe din toate părțile, inclusiv din regiunile noastre (vezi Apian, notele 52 și 53).

² Forma *Ukus* din ediție trebuie îndreptată și citită *Svelsur(d)i*. Manuscrisele prezintă forma *Velsuri*, sub care se ascunde zeitatea tracă *Sbelthurdus*. Pentru emendație și despre această divinitate, vezi « Klio », XVI, p. 283 și Russu, *Rel. dac.*, p. 107.

³ L. Calpurnius Piso Caesoninus, guvernator al provinciei Macedonia în 57—56 î.e.n.; Cicero vorbise într-un discurs din anul 56 (*De provinciis consularibus*) despre abuzurile lui Piso, care i-a răspuns. Acum este iarăși rindul lui Cicero să vorbească. Discursul datează din anul 55 î.e.n.

DE BELLO GALLICO

VI, 25, 1. Huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, latitudo novem dierum iter expedito patet; non enim aliter finiri
 5 potest, neque mensuras itinerum noverunt. 2. Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; 3. hinc se flectit sinistrorsus diversis a flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit; 4. neque quisquam est huius
 10 Germaniae, qui se aut adisse ad initium eius silvae dicat, cum dierum iter LX processerit, aut quo ex loco oriatur acceperit; 5. multaue in ea genera ferarum nasci constat, quae reliquis in locis visa non sint; ex quibus quae maxime differant a ceteris et memoriae prodenda videantur, haec sunt.

15 VI, 28, 1. Tertium est genus eorum qui urī appellantur. Hi sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie et colore et figura tauri. 2. Magna vis eorum est et magna velocitas; neque homini neque ferae, quam conspexerunt, parcunt. 3. Hos studiose foveis captos interficiunt; hoc se labore durant adulescentes atque hoc genere venationis
 20 exercent; et qui plurimos interfecerunt, relatis in publicum cornibus,

XLV. C E Z A R

Cezar s-a născut la Roma în anul 100 și a murit asasinat în anul 44 î.e.n. În perioada 58—51 a cucerit Galia și a descris aceste lupte în *Commentarii de bello Gallico*. În această operă se găsesc știri prețioase despre populațiile din Galia și Germania, ca și unele aluzii referitoare la neamuri mai îndepărtate. Între anii 49—45 Cezar a purtat război împotriva lui Pompei și a partizanilor lui, consemnând unele știri în lucrarea *Războiul civil*. Știrile date de Cezar sînt informații fie directe, fie luate din izvoare contemporane, demne de încredere.

Ediția: C. Iulii Caesaris *Comentarii* edidit Alfredus Klotz, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1950—1952.

RĂZBOIUL DIN GALIA

VI, 25, 1. Lățimea acestei păduri, numită Hercinia, despre care am vorbit mai sus, este cale de nouă zile pentru un drumeț fără bagaje; altfel nu se poate preciza distanța, căci [germanii] nu cunosc unitățile de măsură pentru măsuratul drumurilor. 2. Pădurea începe de la hotarele helveților, nemetilor și rauracilor¹ și se întinde în linie dreaptă, paralel cu Dunărea, pînă la hotarele dacilor² și anarților³. 3. De aici o ia la stînga, în direcția opusă fluviului, și, datorită mărimii ei, atinge ținuturile multor neamuri. 4. Nu există nimeni din această parte a Germaniei care să poată spune fie că a dat de capătul acestei păduri, chiar 10 dacă ar fi mers cale de șasezeci de zile, fie că a aflat locul de unde începe. 5. Se știe că în această pădure trăiesc multe specii de animale sălbatice care n-au fost văzute prin alte locuri. Animalele care se deosebesc foarte mult de cele cunoscute și pe care cred că trebuie să le menționez sînt următoarele.

VI, 28, 1. A treia specie este aceea a animalelor care sînt numite bouri. 15 Ca mărime sînt ceva mai mici decît elefanții; ca înfățișare, culoare și conformație sînt ca taurii. 2. Puterea lor este mare și mare le e și iuteala; ei nu cruță nici oamenii, nici animalele, de îndată ce i-au zărit. 3. Sînt prinși cu trudă, în gropi și apoi omorîți. Tinerii se călesc prin această îndeletnicire anevoiasă și se antrenează în acest gen de vînătoare. Cei care au omorît mai multe animale de acest 20

¹ Helveții, un neam celtic, locuiau aproximativ pe teritoriul Elveției de azi; nemetii, de neam germanic, se aflau pe malul stîng al Rinului, iar rauracii, de origine celtică, trăiau cam prin Alsacia de astăzi.

² Este prima mențiune a dacilor la un autor antic, dacă facem abstracție de numele de sclavi Daos și Davus de la Menandru și Terențiu. Pentru identificarea lor cu geții, cf. Strabon, VII, 3, 12; Dionisiu Periegetul, v. 304—305; Apian, *Prefața*, 4, 15 și Dio Cassius, LXVII, 6, 2.

³ Populație celtică din nord-vestul Daciei (vezi Plutarh, nota 14).

quae sint testimonio, magnam ferunt laudem. 4. Sed assuescere ad homines et mansuefieri, ne parvuli quidem excepti, possunt. 5. Amplitudo cornuum et figura et species multum a nostrorum boum cornibus differt. 6. Haec studiose conquisita ab labris argento circumcludunt
5 atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

DE BELLO CIVILI

I, 18, 5. Eo triduo legio VIII ad eum venit cohortesque ex novis Gallia dilectibus XXII equitesque ab rege Norico circiter CCC.

fel primesc laude mari dacă aduc coarnele, ca dovadă, în fața tuturor. 4. Bourii nu se pot obișnui cu oamenii și nu pot fi îmblinziți, nici chiar prinși de mici. 5. Ca mărime, conformație și înfățișare, coarnele lor se deosebesc mult de cele ale boilor noștri. 6. Ele au multă căutare, căci pe dinafară sînt îmbrăcate în argint și servesc drept cupe la marele ospete.

5

RĂZBOIUL CIVIL

I, 18, 5. În acele trei zile ⁴ au venit la Cezar legiunea a VIII-a, 22 de cohorte din noile recrutări făcute în Galia și aproximativ 300 de călăreți trimiși de regele Noricului ⁵.

⁴ Cele trei zile de asediu al orașului Corfinium.

⁵ Sînt acei taurisci din Noricum care nu fuseseră distruși de daci (cf. Strabon, VII, 3, 11) și se retrăseseră în Noricum, vezi M. Макря, *Бурбиста и кельты на среднем Дунае*, în « Dacia », N.S., II (1958), p. 148 și 153.

HISTORiarum RELIQUIAE

III, 65* . Utque ipsum mare Ponticum dulcius, quam cetera...

69* . Primum Graecorum Achillem.

5 76* . Scythae nomades tenent, quibus plaustra sedes sunt.

III, 79. Nomenque Danuvium habet, <q>uoad Germanorum
terras adstringit.

III, 80* . Gellius X, 7, 1: Omnium fluminum, quae in maria, qua
imperium Romanum est, fluunt... maximum esse Nilum consentitur.

10 Proxima magnitudine esse Istrum scripsit Sallustius.

IV, 18. Serv. ad Aen. VII 604: «Getarum fera gens etiam apud
maiores fuit; nam ipsi sunt Moesii; quos Sallustius a Lucullo dicit
esse superatos ».

19. Bizone.

XLVI. SALLUSTIU

Născut la Amiternum, în ținutul sabinilor, în anul 87 î.e.n., Salustiu, primul mare istoric latin, a ocupat magistraturi înalte, cu ajutorul cărora s-a îmbogățit; apoi s-a retras din viața publică, dedicându-se istoriografiei. A scris *Despre conjurația lui Catilina*, puțin după anul 44, apoi *Războiul cu Iugurta și Istoria*, cuprinzând evenimentele dintre anii 78—64 î.e.n. Din această din urmă lucrare, în 5 cărți, n-au ajuns până în zilele noastre decît fragmente. Salustiu a murit la Roma în anul 35.

Ediția: C. Sallusti *Crispi Historiarum reliquiae* edidit Bertoldus Maurenbrecher, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1891—1893.

FRAGMENTE DIN ISTORII

III, 65 *. și după cum însăși Marea Pontică este mai dulce decît celelalte [mări] ¹.

III, 69*. Primul ² dintre greci a fost Ahile.

III, 76*. [le] ³ stăpînesc sciții nomazi, care au drept locuință carele lor. 5

III, 79. Și are numele ⁴ de Dunăre pe tot parcursul în care îmbrățișează cu apele sale pămînturile germanilor.

III, 80*. Gellius, X, 7, 1: «Toți sînt de acord că dintre toate fluviile care curg în mările pe unde se întinde Imperiul roman... cel mai mare este Nilul. Sallustius a scris că al doilea ca mărime este Istrul». 10

IV, 18*. Servius ⁵ la Eneida, VII, 604: «Neamul sălbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor; căci ei sînt moesi; Sallustius spune că ei au fost învinși de Lucullus. ».

IV, 19. Bizone ⁶.

¹ Fragmentele pînă la III, 79 (inclusiv) cuprind o descriere a Pontului Euxin.

² Potrivit legendei, Ahile a fost primul care a intrat în Pontul Euxin.

³ Probabil ținuturile din nordul Pontului Euxin.

⁴ Istrul.

⁵ Celebrul comentator al lui Vergiliu, din secolul al IV-lea e.n.

⁶ Unul din orașele de pe coastă, cucerit de romani în cursul campaniei din anii 72—71 î.e.n., cînd Lucullus a ocupat toate cetățile grecești de pe țărm pînă la gurile Dunării (cf. Florus, I, 39, 6).

LIBER DE EXCELLENTIBUS DUCIBUS EXTERARUM GENTIUM

MILTIADES

III, 1. Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia in Europam
 5 exercitu traiecto Scythis bellum inferre decrevit. pontem fecit in
 Histro flumine, qua copias traduceret. eius pontis, dum ipse abesset,
 custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat,
 quibus singularum urbium perpetua dederat imperia. 2. Sic enim
 facillime putavit se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent,
 10 sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset,
 quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur. in hoc fuit tum
 numero Miltiades [cui illa custodia crederetur]. 3. Hic cum crebri
 afferent nuntii male rem gerere Darium premique a Scythis, hortatus
 est pontis custodes ne a fortuna datam occasionem liberandae Grae-
 15 ciae dimitterent. 4. Nam si cum iis copiis, quas secum transportarat,
 interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos,
 qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros domi-
 natione et periculo. id facile effici posse: ponte enim rescisso regem
 vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum. 5. Ad hoc
 20 consilium cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res confi-
 ceretur, obstitit, dicens non idem ipsis, qui summas imperii tenerent,
 expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur domina-
 tio; quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturus.
 itaque adeo se abhorre a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis

XLVII. CORNELIUS NEPOS

S-a născut în Galia Cisalpină în prima jumătate a secolului I î.e.n. și a murit după anul 32 î.e.n. Cornelius Nepos a fost proprietar funciar înstărit și a dus o viață retrasă. A scris numeroase lucrări de erudiție ușoară, astăzi pierdute. Ni s-a păstrat numai o colecție de 22 de biografii ale unor oameni de seamă, greci și romani. Știrile transmise de Nepos prezintă importanță, deoarece provin din izvoare care nu ni s-au păstrat.

Ediția: Cornélius Nepos, *Œuvres*, Texte établi et traduit par Anne-Marie Guillemin, Les Belles Lettres, Paris, 1923.

CARTE DESPRE CONDUCĂTORII DE OȘTI AI NEAMURILOR STRĂINE MILTIADE

III, 1. În aceeași vreme regele persilor Darius și-a trecut armata din Asia în Europa și a hotărît să pornească război împotriva sciților¹. A făcut 5
peste fluviul Istru un pod, pe unde să-și treacă trupele. În timpul absenței sale
a lăsat păzitori ai acestui pod pe fruntașii aduși cu el din Ionia și Eolida, cărora
le dăduse stăpânire pe viață peste câte un oraș de acolo. 2. În chipul acesta, încre-
dintînd prietenilor săi grija orașelor, a crezut că va putea ține foarte ușor în 10
puterea sa pe cei care vorbeau grecește și locuiau în Asia. Căci în împrejurarea
că ar fi fost înfrînt, acestora nu le rămînea nici o nădejde de scăpare. În rîndul
acelora [cărora le-a încredințat paza] se găsea atunci și Miltiade. 3. Sosind
mereu vești că Darius o duce prost și că este încolțit de sciți, [Miltiade] a îndem-
nat pe păzitorii podului să nu scape prilejul dat de soartă spre a elibera Grecia.
4. Căci dacă Darius ar pieri cu toate trupele pe care le-a adus cu sine, nu numai 15
Europa ar fi în siguranță, ci și locuitorii de neam grecesc din Asia ar scăpa de
stăpînirea persilor și de primejdia lor. Acest lucru e ușor de făcut. După distru-
gerea podului, regele va pieri în cîteva zile de sabia dușmanului sau din pricina
lipsurilor. 5. Mulți s-au alăturat acestui plan, dar Histiaeus din Milet s-a împo- 20
trivit să se facă așa ceva, spunînd că cei care au puterea supremă nu au același
interes cu mulțimea, căci stăpînirea lor se bazează pe domnia lui Darius; murind
el, ei înșiși vor fi alungați de la putere și pedepsiți de către concetățeni. Prin
urmare, el este atît de potrivnic părerii celorlalți, încît socoate că nimic nu poate

¹ În anul 514 î.e.n. (cf. Herodot, IV, 1 și 97).

utilius quam confirmari regnum Persarum. 6. Huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit* ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magno
5 opere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

fi mai prielnic pentru ei decât întărirea stăpînirii perşilor ². 6. Deoarece părerea acestuia a fost urmată de cei mai mulţi, Miltiade, neavînd nici o îndoială că sfaturile sale, cunoscute de atîţia, vor ajunge la urechile regelui, a părăsit Chersonesul şi s-a dus să se stabilească din nou la Atena. Deşi planul său n-a avut trecere, totuşi este vrednic de toată lauda, deoarece libertatea tuturor i-a fost 5 mai scumpă decât puterea sa personală.

² Cf. Herodot, IV, 137.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

I, 94, 2. Παρά μὲν γὰρ τοῖς Ἀριανοῖς Ζαθραύσθην ἱστοροῦσι τὸν ἀγαθὸν δαίμονα προσποιήσασθαι τοὺς νόμους αὐτῷ διδόναι, παρὰ
 5 δὲ τοῖς ὀνομαζομένοις Γέταις τοῖς ἀπαθανατίζουσι Ζάμολξιν ὡ-
 σαύτως τὴν κοινὴν Ἑστίαν, παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις Μωυσῆν τὸν
 Ἰαῶ ἐπικαλούμενον θεόν...

II, 43, 4. τούτων δ' ἐπιφανεῖς πράξεις κατεργασμένων καὶ διε-
 λομένων τὴν βασιλείαν, ἀφ' ἑκατέρου τοὺς λαοὺς τοὺς μὲν Πάλους,
 10 τοὺς δὲ Νάπας προσαγορευθῆναι. μετὰ δέ τινας χρόνους τοὺς ἀπο-
 γόνους τούτων τῶν βασιλέων ἀνδρεία καὶ στρατηγία διενεγκόντας
 πολλὴν μὲν πέραν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ χώραν καταστρέψασθαι
 μέχρι τῆς Θράκης, ἐπὶ δὲ θάτερα μέρη στρατεύσαντας διατεῖναι τῇ
 δυνάμει μέχρι τοῦ κατ' Αἴγυπτον Νείλου.

15 II, 46, 1. Διαδεξαμένην δὲ τὴν ταύτης θυγατέρα τὴν βασιλείαν
 ζηλῶσαι μὲν τὴν ἀρετὴν τῆς μητρός, ὑπερβαλέσθαι δὲ ταῖς κατὰ μέρος
 πράξεσι... 2. στρατεύσασαν δ' εἰς τὴν πέραν τοῦ Τανάϊδος
 ποταμοῦ χώραν καταπολεμῆσαι πάντα τὰ ἔθνη τὰ συνεχῇ μέχρι
 τῆς Θράκης.

XLVIII. DIODOR DIN SICILIA

S-a născut la Agyrion în Sicilia și a trăit pînă după anul 21 î.e.n. Diodor a călătorit vreme de trei decenii, pregătindu-se pentru marea sa operă *Biblioteca*, în 40 de cărți, care cuprind istoria lumii de la origini pînă la războiul lui Cezar din Galia (58—51). Din ea ni s-au păstrat cărțile I—V, fragmente din cărțile VI—X, cărțile XI—XX și frînturi sau scurte extrase din celelalte cărți. Pentru istoria Orientului, Diodor a folosit îndeosebi pe Hecateu și Ctesias, pentru istoria grecilor pe Ephoros, Teopomp, Cleitarchos și Timaios, pentru istoria romanilor pe Fabius Pictor și Polibiu, iar pentru istoria Galiei pe Posidoniu. Deși a valorificat inegal aceste izvoare, și chiar superficial, Diodor rămîne pentru noi o sursă importantă, fiindcă s-au pierdut cele mai multe din izvoarele folosite de el. Cărțile XI—XX, care ni s-au păstrat în întregime, cuprind evenimentele dintre anii 480—301 î.e.n.

Ediția: Diodorus of Sicily, [*Library of History*], with an English translation by C. H. Oldfather, in ten volumes in [twelve], Heinemann, London, 1933—1959.

BIBLIOTECA ISTORICĂ

I, 94, 2. Într-adevăr, se povestește că la ariani Zathraustes a făcut să se creadă că o zeitate bună i-a dat legile întocmite de el. La așa-numiții geți, care se cred nemuritori, Zamolxis susținea și el că a intrat în legătură cu zeița Hestia, iar — la iudei — Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve...

II, 43, 4. După ce ei au săvîrșit multe fapte strălucite, și-au împărțit domnia¹, iar popoarelor lor li s-a spus, după numele unuia și al celuilalt, pali și napi. Trecînd oarecare vreme, urmașii acelor regi — deosebiți prin curajul lor și des-10 toinicia de comandanți — au cucerit un întins ținut — dincolo de fluviul Tanais, pînă în Tracia. Apoi, au făcut o expediție înspre cealaltă parte [a lumii] și au ajuns cu armata lor pînă la Nilul din Egipt.

II, 46, 1. Fiica sa i-a urmat² la domnie, dorind mult să imite virtutea mamei 15 ei, pe care a întrecut-o în anumite privințe... 2. A făcut o expediție dincolo de Tanais și a biruit toate popoarele, ajungînd astfel pînă în Tracia.

¹ Frații Palos și Napes, urmași ai legendarului Scythes, și-au împărțit domnia acestuia (cf. Herodot, IV, 10).

² Regina amazoanelor, care, după legendă, întemeiasc cetatea Themiscyra din Asia Mică.

IV, 56, 7. Οὐ παραλεπτέον δ' ἡμῖν ἀνεξέλεγκτον τὴν ἱστορίαν τῶν ἀποφνημαμένων τοὺς Ἀργοναύτας ἀνὰ τὸν Ἰστρον πλεύσαντας μέχρι τῶν πηγῶν κατενεχθῆναι διὰ τῆς ἀντιπροσώπου ῥύσεως πρὸς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον. 8. τούτους γὰρ ὁ χρόνος ἤλεγξεν ὑπολα-
 5 βόντας τὸν ἐν τῷ Πόντῳ πλείοσι στόμασιν ἐξερευγόμενον Ἰστρον καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλοντα τὴν ῥύσιν ἔχειν ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων. Ῥωμαίων γὰρ καταπολεμησάντων τὸ τῶν Ἰστρων ἔθνος, εὐρέθη τὰς πηγὰς ἔχων ὁ ποταμὸς ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς θαλάττης. ἀλλὰ γὰρ τοῖς συγγραφεῦσιν αἰτίαν τῆς πλάνης φασὶ γενέσθαι τὴν
 10 ὁμωνυμίαν τῶν ποταμῶν.

XII, 50, 1. Περί δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Σιτάλκης ὁ τῶν Θρα-
 κῶν βασιλεὺς παρειλήφει μὲν βασιλείαν ὀλίγην χώραν, διὰ δὲ τὴν
 ἰδίαν ἀνδρείαν καὶ σύνεσιν ἐπὶ πολὺ τὴν δυναστείαν ἡύξησεν, ἐπιει-
 κῶς μὲν ἄρχων τῶν ὑποτεταγμένων, ἀνδρεῖος δ' ὢν ἐν ταῖς μάχαις
 15 καὶ στρατηγικός, ἔτι δὲ τῶν προσόδων μεγάλην ποιούμενος ἐπιμέ-
 λειαν. τὸ δὲ τέλος ἐπὶ τοσοῦτον δυνάμειος προῆλθεν, ὥστε χώρας ἄρξαι πλείστης τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων κατὰ τὴν Θράκην. 2. ἡ μὲν γὰρ παραθαλάττιος αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἀβδηριτῶν χώρας τὴν ἄρχὴν ἔχουσα διέτεινε μέχρι τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ, ἀπὸ δὲ θαλάτ-
 20 τῆς εἰς τὸ μεσόγειον πορευομένῳ τοσοῦτον εἶχε διάστημα, ὥστε πεζὸν εὐζωνον ὁδοιπορῆσαι ἡμέρας δέκα τρεῖς. τηλικαύτης δὲ χώρας βασιλεύων ἐλάμβανε προσόδους καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν πλείω χιλίων ταλάντων. 3. κατὰ δὲ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς ἔχον πόλεμον ἠ-
 θροισεν ἐκ τῆς Θράκης στρατιώτας πεζοὺς μὲν πλείους τῶν δώδεκα
 25 μυριάδων, ἵππεῖς δὲ μὲν πενταχισμυρίους. ἀναγκαῖον δ' ἐστὶ τοῦ πολέμου τούτου προεκθέσθαι τὰς αἰτίας, ἵνα σαφῆς ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ὑπάρξῃ τοῖς ἀναγινώσκουσι. Σιτάλκης τοίνυν πρὸς Ἀθηναίους φιλίαν συνθέμενος ὡμολόγησεν αὐτοῖς συμμαχήσῃν τὸν ἐπὶ Θράκης πόλεμον· διόπερ βουλόμενος τοὺς Χαλκιδεῖς σὺν τοῖς Ἀθηναίοις
 30 καταπολεμῆσαι, παρεσκευάζετο δύναμιν ἀξιόλογον. ἅμα δὲ καὶ πρὸς Περδίκκην τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων ἀλλοτρίως διακείμενος, ἔκρινε κατάγειν ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν Ἀμύνταν τὸν Φιλίππου.

XVII, 8, 1. Ἀλέξανδρος δὲ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ταραχὰς καταπαύσας ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Θράκην, καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη Θράκῃ
 35 ταραττόμενα καταπληξάμενος ὑποταγῆναι κατηνάγκασεν, ἐπῆλθεν δὲ καὶ τὴν Παιονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰς ὁμόρους ταύταις χώρας, καὶ πολλοὺς τῶν κατοικούντων βαρβάρων ἀφεστηκότας χειρωσάμενος ὑπηκόους πάντας τοὺς πλησιοχώρους βαρβάρους ἐποίησατο. 2. Περί ταῦτα δ' ὄντος αὐτοῦ παρῆσάν τινες ἀπαγγέλλοντες πολλοὺς τῶν
 40 Ἑλλήνων νεωτερίζειν καὶ πολλὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις πρὸς ἀπό-

IV, 56, 7. Nu trebuie să nesocotim respingerea istorisirilor celor ce susțin că argonauții ar fi plutit pe Istru în sus, pînă la izvoarele lui, și că ar fi coborît pe un braț opus [pornind din același izvor] în Golful Adriatic. 8. Timpul a dat pe față această greșală a celor ce socoteau că Istrul, care se varsă prin mai multe guri în Pontul Euxin, și acela ce se varsă în Marea Adriatică își au izvoarele în același loc³. Într-adevăr, atunci cînd romanii au învins neamul istrienilor⁴, s-a descoperit că fluviul de aci își are izvoarele la patruzeci de stadii depărtare de mare. Ei bine, pricina rătăcirii istoricilor se zice că ar fi fost omonimia acestor două fluvii.

XII, 50, 1. În aceeași vreme⁵, Sitalces, regele tracilor, moșteni un regat puțin întins, dar — mulțumită bărbăției și cuminenței sale — și-a mărit cu mult stăpînirea, domnind plin de blîndețe peste supușii săi. În bătălie era viteaz și vădea frumoase însușiri de cîrmuitor de oști, avînd totodată multă grijă de veniturile statului. În cele din urmă puterea lui a sporit într-atît, încît a ajuns cîrmuitorul unei țări mai întinse decît a oricărei domnii înaintea lui pe meleagurile Traciei. 2. Litoralul regatului său se întindea de la ținutul abderiților pînă la fluviul Istru. De la mare pînă în inima țării, pentru cel ce străbătea regiunea, era un drum atît de lung cît putea face un călător destoinic în treisprezece zile. Stăpinul unui regat atît de întins, Sitalces avea în fiecare an venituri ce întreceau suma de o mie⁶ de talanți. 3. Cam în vremea întîmplărilor⁷ pe care le-am amintit, purtînd el un război, izbuti să adune din Tracia o armată mai mare de o sută douăzeci de mii de pedestrași și cincizeci de mii de călăreți. Este trebuincios lucru ca cititorul mai întîi să cunoască pricinile acestui război ca să înțeleagă temeinic împrejurările. Sitalces era aliat cu atenienii și avea o înțelegere cu aceștia să-i ajute în războiul de pe teritoriul Traciei. De aceea, voind să atace pe calcidieni, alături de atenieni își pregătea o armată vrednică de luat în seamă. Și cum îl privea cu dușmănie și pe Perdicas, regele Macedoniei, hotări să aducă pe tronul Macedoniei pe Amyntas, fiul lui Filip.

XVII, 8, 1. Alexandru, după ce puse capăt tulburărilor din Elada⁸, porni cu război împotriva Traciei și, răspîndind groază printre semințiile trace — care erau pradă neorînduiei —, le făcu să i se supună. El străbătu Peonia, Iliria și ținuturile învecinate cu acestea. Aduse sub ascultarea sa multe neamuri barbare băștinașe, care se răsculasera, și-i supuse⁹ pe toți barbarii vecini. 2. Pe cînd el se îndeletnicea cu aceste lucruri, sosiră cîțiva soli, vestindu-i că mulți dintre greci pun la cale o răzvrătire și că numeroase cetăți din Elada — Teba

³ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

⁴ În anul 167 î.e.n.

⁵ În jurul anului 440 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 96 și urm.).

⁶ Cf. Tucidide, II, 97, 3.

⁷ Din anul 429 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 95—101)

⁸ În anul 335 î.e.n.

⁹ Aluzie la campania împotriva tribalilor (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).

στασιν ὥρμηκέναι, μάλιστα δὲ Θηβαίους. ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, σπεύδων τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα παῦσαι ταραχάς.

XVIII, 3, 2. Κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην Λυσιμάχῳ μὲν ἐδόθη
5 Θράκη καὶ τὰ συνορίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν Ποντικὴν θάλασσαν...

XVIII, 14, 2. ... Λυσιμάχος δ' ἐπιβαλὼν τοῖς κατὰ τὴν Θράκην τόποις, καὶ καταλαβὼν Σεύθην τὸν βασιλέα κτεστρατοπεδευκότα...
10 συνῆψε μάχην τοῖς βαρβάροις. 3. ... ἐπανῆλθεν εἰς τὴν στρατο-
πεδείαν ἀμφίδοξον ἔχων τὴν νίκην. 4. τότε μὲν οὖν ἐχωρίσθησαν
ἐκ τῶν τόπων αἱ παρ' ἀμφοτέροις δυνάμεις καὶ παρασκευὰς μεί-
ζους ἐποιοῦντο πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπίθεσιν.

XIX, 73.1. Τῶν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν πράξεων τέλος ἔχουσῶν
'Αθήνησι μὲν παρέλαβε τὴν ἀρχὴν Θεόφραστος, ἐν Ῥώμῃ δ' ὕπα-
15 τοι κατεστάθησαν Μάρκος Πόπλιος καὶ Γάιος Σουλπίκιος. ἐπὶ
δὲ τούτων Καλλατιανοὶ κατοικοῦντες ἐν τοῖς ἐν ἀριστερᾷ μέρεσι τοῦ
Πόντου καὶ φρουρὰν ἔχοντες παρὰ Λυσιμάχου ταύτην ἐξέβαλον
καὶ τῆς αὐτονομίας ἀντείχοντο. 2. ὡσαύτως δὲ τὴν τε τῶν Ἰστρια-
νῶν πόλιν καὶ τὰς ἄλλας τὰς πλησιοχώρους ἐλευθερώσαντες συνέ-
20 θεντο συμμαχίαν ὥς κοινῇ πολεμεῖν τῷ δυνάστῃ· προσελάβοντο
δ' εἰς τὴν φιλίαν τῶν τε Θρακῶν καὶ Σκυθῶν τοὺς ὁμοροῦντας,
ὥστε τὸ πᾶν εἶναι σύστημα βάρους ἔχον καὶ δυνάμενον ἀδραῖς δυνά-
μεσιν ἀντιτάσσεσθαι. 3. ὁ δὲ Λυσιμάχος πυθόμενος τὰ πεπραγμένα
μετὰ τῆς δυνάμεως ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς ἀφεστηκότας. ποιούμενος δὲ
25 τὴν πορείαν διὰ τῆς Θράκης καὶ τὸν Αἰμόν υπερβαλὼν κατεστρα-
τοπέδευσε πλησίον τῆς Ὀδησσοῦ. πολιορκίαν δὲ συστησάμενος ταχὺ
τοὺς ἔνδον κατεπλήξατο καὶ δι' ὁμολογίας παρέλαβε τὴν πόλιν.
4. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ παραπλησίῳ τρόπῳ τοὺς Ἰστριανούς ἀνακτη-
σάμενος ἀνέζευξεν ἐπὶ Καλλατιανούς. καθ' ὃν δὴ χρόνον ἦκον οἱ
30 τε Σκύθαι καὶ Θραῖκες σὺν πολλῇ δυνάμει βοηθήσοντες τοῖς συμ-
μάχοις κατὰ τὰς συνθήκας. 5. οἷς ἀπαντῆσας Λυσιμάχος καὶ συμ-
βαλὼν ἐξ ἐφόδου, τοὺς μὲν Θραῖκας καταπληξάμενος ἐπεισε μετα-
θέσθαι, τοὺς δὲ Σκύθας ἐκ παρατάξεως νικήσας καὶ πολλοὺς ἀνελὼν
τούτων μὲν τοὺς ὑπολειφθέντας ἐδίωξεν ἐκτὸς τῶν ὄρων, τὴν δὲ
35 τῶν Καλλατιανῶν πόλιν περιστρατοπεδεύσας συνεστήσατο πολιορ-
κίαν, φιλοτιμούμενος ἐκ παντὸς τρόπου κολάσαι τοὺς αἰτίους τῆς
ἀποστάσεως. 6. περὶ ταῦτα δ' ὄντος αὐτοῦ παρῆσαν τινες ἀπαγ-
γέλλοντες ὅτι δύο δυνάμεις ἀπέσταλκεν Ἀντίγονος ἐπὶ βοήθειαν
τοῖς Καλλατιανοῖς, τὴν μὲν πεζῇ, τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν, καὶ διότι
40 τῷ μὲν στόλῳ Λύκων ὁ στρατηγὸς παραπέπλευκεν εἰς τὸν Πόντον,

mai ales — au pornit să se răscoale. Aflînd aceasta, regele fu cuprins de o cumplită mînie și se întoarse în Macedonia, fiindcă se grăbea să sîrșească odată cu neorînduielele din Elada.

XVIII, 3, 2. În Europa, Lisimah primi ¹⁰ Tracia și neamurile ce se învecinează cu Marea Pontică...

XVIII, 14, 2... Lisimah, năvălind ¹¹ în ținuturile din Tracia și întîlnindu-l pe regele Seuthes ¹², care își așezase tabără... a dat o bătălie cu barbarii. 3... și s-a întors în tabără fără ca vreunul din ei să fi obținut izbîndă ¹³. 4. Atunci ¹⁰ s-au retras din locurile acelea oștile amîndurora și făceau pregătiri mai mari pentru lupta definitivă ¹⁴.

XIX, 73, 1. Sîrșindu-se întîmplările acestui an, în Atena ajunse arhonte Teofrast, la Roma fiind aleși consulii Marcus Publius și Caius Sulpicius. În ¹⁵ vremea aceea ¹⁵, cellatienii, care locuiesc părțile din stînga ¹⁶ Pontului, au alungat o garnizoană a lui Lisimah — pe care o aveau la ei — și au dobîndit neatîrnarea. 2. Eliberînd în același fel cetatea istrienilor și celelalte cetăți vecine, încheiară între dîșii o alianță, ca să se războiască laolaltă împotriva stăpînitorului [macedonean]. Mai dobîndiră și prietenia neamurilor vecine, ale tracilor ²⁰ și ale sciților, încît toți aceștia — legați prin alianța lor — să însemne ceva și să fie în stare să se împotrivească unor oști numeroase. 3. Lisimah, aflînd de cele întîmplate, porni cu armata lui împotriva răzvrătiților. El a străbătut Tracia și, trecînd peste Haemus, își așază tabăra în apropierea orașului Odessos. Înce- ²⁵ pînd asediul cetății, îndată Lisimah înspăimîntă pe locuitorii închiși înăuntru și ajunse stăpînul cetății prin bună înțelegere. 4. Apoi, el a izbutit să aducă sub stăpînirea sa — în același chip — pe istrieni, pornind să atace cetatea calatienilor. În acea vreme au venit și sciții și tracii cu oști numeroase, pentru a-i ajuta pe aliații lor potrivit înțelegerii. 5. Lisimah i-a întîmpinat și, lovindu-i ³⁰ cu totul pe neașteptate și uluindu-i, i-a silit pe traci să se predea. Iar pe sciți îi birui în linie de bătaie, măcelărind pe mulți. Pe acei care scăpaseră cu viață îi urmări dincolo de hotarele țării lor. Înconjură cetatea Callatis cu trupe și începu asediul, străduindu-se în tot chipul să pedepsească pe cei ce se făcuseră ³⁵ vinovați de răzvrătire. 6. Pe cînd era ocupat cu asediul, sosiră niște soli, care-i vesteau că Antigonos trimisese ¹⁷ două oști în ajutorul calatienilor, una pe uscat și alta pe mare, pentru care pricină generalul Lycon pătrunsese cu flota ⁴⁰

¹⁰ După moartea lui Alexandru cel Mare în anul 323 î.e.n., urmașii lui și-au împărțit administrația diferitelor provincii ale imperiului (cf. Trogus Pompeius, XIII, 4,16 și Arian, *Istoria urmașilor lui Alexandru*, 7).

¹¹ În anul 322 î.e.n., Lisimah începe acțiunea de recucerire a teritoriilor care, în urma dezastrului lui Zopyrion, din anul 326 î.e.n., ieșiseră de sub stăpînirea macedoneană.

¹² Cf. Curtius Rufus, X, 1, 45.

¹³ Cf. Arian, *Istoria urmașilor lui Alexandru*, 10.

¹⁴ Pînă în cele din urmă Lisimah reușește, pare-se, să-l supună pe Seuthes (XXI, 12, 8), la fel cum readuce sub stăpînirea macedoneană și cetățile grecești din Dobrogea (XIX, 73, 1). Procesul acesta era probabil terminat în anul 314 î.e.n. (vezi articolul *Lysimachos*, în RE, XIV, col. 3).

¹⁵ În anul 313 î.e.n. cetățile grecești s-au răscolat cu sprijinul — dacă nu chiar la îndemnul — lui Antigonos, care era în luptă cu Lisimah încă din anul 316 î.e.n. (vezi articolul lui G. Saitta, *Lisimachos of Tracia*, în » ΚΩΚΑΛΟΕ, I (1955), p. 62 și urm.

¹⁶ Cf. Strabon, VII, 7, 1.

¹⁷ În vara anului 312 î.e.n.

Παυσανίας δ' ἔχων οὐκ ὀλίγους στρατιώτας περὶ τὸ καλούμενον Ἱερὸν κατεστρατοπέδευσεν. 7. ἐφ' οἷς ὁ Λυσιμάχος διαταραχθεὶς ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπεν τοὺς ἱκανοὺς στρατιώτας, τὸ δὲ κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀναλαβὼν αὐτὸς ἠπείγετο, σπεύδων συνάψαι
 5 τοῖς πολεμίοις. 8. παραγενόμενος δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ τὸν Αἴμον ὑπερβολὴν εὔρε Σεύθην τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν ἀφεστηκότα πρὸς Ἀντίγονον μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν φυλάσσοντα τὰς παρόδους. 9. συνάψας δ' αὐτῷ μάχην ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῶν τε ἰδίων ἀπέβαλεν οὐκ ὀλίγους καὶ τῶν πολεμίων ἀνελὼν παμπληθεῖς ἐβιάσατο τοὺς
 10 βαρβάρους. 10. ἐπιφανεῖς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὸν Παυσανίαν καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς εἰς δυσχωρίας συμπεφευγότας ταύτας τ' ἐξεπολιόρκησε καὶ Παυσανίαν ἀνελὼν τῶν στρατιωτῶν οὓς μὲν ἐλύτρωσεν, οὓς δὲ εἰς τὰς ἰδίας τάξεις διένειμεν.

Τὰ μὲν οὖν περὶ Λυσιμάχου ἐν τούτοις ἦν.

15 XX, 25, 1. Βυζαντίους μὲν γὰρ καὶ Σινωπεῖς καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν τὸν Πόντον περιρικούντων τοὺς πλείστους διέτελεσεν εὐεργετῶν. Καλλατιανῶν δὲ πολιορκούμενων ὑπὸ Λυσιμάχου καὶ πιεζομένων τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων χιλίους ὑπεδέξατο τοὺς διὰ τὴν σιτοδείαν ἐκχωρήσαντας. οἷς οὐ μόνον τῆς καταφυγῆς παρέσ-
 20 χετο τὴν ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ πόλιν ἔδωκε κατοικεῖν, ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν ὀνομαζομένην Ψόανκαητικὴν* χώραν κατεκληρούχησεν.

XX, 112, 2. Ὁ δὲ Πλείσταρχος ἐπειδὴ παραγενόμενος ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Πόντου κατέλαβε τοὺς τόπους προκατεχομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπογνοὺς τὴν διάβασιν παρῆλθεν εἰς Ὀδησσόν, ἥ κεῖται
 25 μετὰξὺ μὲν τῆς τε Ἀπολλωνίας καὶ Καλλατίας, κατ' ἀντικρὺ δὲ τῆς ἐν τῷ πέραν Ἡρακλείας, ἐχούσης τι μέρος τῆς Λυσιμάχου δυνάμεως.

XXI, 11. Ὅτι οἱ Θραῖκες τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν Ἀγαθοκλέα λαβόντες αἰχμάλωτον ἀπέστειλαν μετὰ δώρων, ἅμα μὲν πρὸς τὰ
 80 παράδοξα τῆς τύχης ἑαυτοῖς παρασκευάζοντες καταφυγὰς, ἅμα δὲ διὰ τῆς φιλάνθρωπίας ταύτης ἐλπίζοντες ἀπολήψεσθαι τὴν ἀφηρημένην αὐτῶν χώραν ὑπὸ Λυσιμάχου. οὐκέτι γὰρ ἡλπίζον αὐτοὺς

* Ψόανκαητικὴν Madvig, approved by Fischer in apparatus: Ψόαν καὶ τὴν.

sa în apele Pontului, în vreme ce Pausanias — cu mulți ostași — își statornicise tabăra lângă așa-numitul « Monument Sacru »¹⁶. 7. Inspăimântat¹⁸ de aceste vești, Lisimah lăsa pentru asediul cetății un număr îndeajuns de mare de soldați, iar el — luînd partea cea mai de nădejde a oștirii — se grăbea să lupte el însuși cu dușmanii. 8. Și, pregătindu-se el să treacă munții Haemus, se întîlni cu Seuthes²⁰, regele tracilor, care îl sprijinea acum pe Antigonos. Seuthes păzea trecătorile cu un număr mare de oșteni. 9. Dînd o bătălie care a durat multă vreme, Lisimah pierdu mulți oameni, chiar dintre oștenii lui, dar măcelări un mare număr de dușmani și trecu cu de-a sila printre rîndurile barbarilor. 10. Ivindu-se lângă ostașii lui Pausanias, care se refugiase în niște trecători, luă cu asalt defileurile și îl ucise pe Pausanias. Iar dintre ostași, pe unii îi slobozi — pentru răscumpărare —, iar pe alții îi aduse în rîndurile armatei sale. Iată starea în care se afla în acea vreme Lisimah.

XX, 25, 1. [Eumelos]²¹, fără încetare, copleșea cu binefaceri pe bizantini, 15 pe locuitorii din Sinope și majoritatea grecilor ce locuiesc în Pont. Locuitorii din Callatis fiind asediați²² de Lisimah și apăsați²³ de lipsa celor necesare traiului, Eumelos primi o mie de locuitori, care cedaseră foamei. Acestor calatieni nu numai că le oferi deplina siguranță a refugiului, dar le dădu voie să-și întemeieze o cetate. În afară de acestea, le dăruî localitatea numită Psoa și le împărți 20 pămînt.

XX, 112, 2. Cînd însă Pleistarchos²⁴ ajunse la intrarea în Pont, găsi împrejurimile ocupate de dușmani. El renunță de a mai trece [în Asia] și se îndreptă spre Odessos, cetate care se află între Apolonia și Callatis²⁵, în fața Heracleiei, 25 așezată de cealaltă parte a mării — și unde se găseau o parte din trupele lui Lisimah.

XXI, 11. Tracii, care îl făcuseră²⁶ prizonier pe fiul regelui, pe Agatocles, l-au trimis cu daruri înapoi²⁷ la tatăl său, pregătindu-și astfel o scăpare împotriva întîmplărilor neprevăzute ale soartei. În același timp ei nădăjduiau să-și 30 recăpate prin această binefacere pămîntul²⁸ pe care îl ocupase Lisimah. Ei

¹⁶ « Monumentul Sacru » se afla pe coasta Asiei Mici, la intrarea în Bospor.

¹⁸ Se pare că atunci și-a ascuns Lisimah tezaurul la Capul Caliacra. (Cf. Strabon, VII, 6, 1).

²⁰ Vezi nota 13.

²¹ Unul din cei trei fii ai regelui Parysades din Bosporul Cimmerian. În anul 310 î.e.n., după moartea tatălui lor, cei trei frați își disputau domnia și își căutau aliați în acest scop.

²² Autorul se referă, se pare, la un al doilea asediu al orașului. Primul a fost ridicat la încheierea păcii generale din anul 311 î.e.n., de care au beneficiat desigur și cetățile pontice — răsculate din nou, la îndemnul probabil al lui Ptolemeu, cum presupune G. Saitta în articolul citat, p. 71—72 și 115—116.

²³ Pînă la urmă izbutește să cucerească orașul, fără să se poată fixa momentul, deoarece în anul 309 î.e.n. cetatea mai rezista.

²⁴ Fiul lui Antipatros și fratele lui Casandru. El comanda o armată trimisă în ajutorul lui Lisimah și, găsind strîmtorile ocupate, a încercat să-și transporte oastea cu corăbiile.

²⁵ Aceste evenimente se petreceau în anii 302—301 î.e.n., înaintea luptei de la Ipsos. Este probabil că la Callatis să fi revenit o garnizoană macedoneană, ca să se poată face transportul trupelor de la Odessos la Heracleia.

²⁶ În timpul primei campanii a lui Lisimah împotriva lui Dromichaïtes, după lupta de la Ipsos (aprox. 300 î.e.n.). Cf. Pausania, I, 9, 7.

²⁷ Data la care a avut loc acest eveniment e greu de stabilit, posibil este anul 297 î.e.n., propus de G. Saitta (p. 84 și 117).

²⁸ Probabil regiunile din stînga Dunării (cf. Pausania, I, 9, 7).

δύνασθαι κρατῆσαι τῷ πολέμῳ συμπεφρονηκότων ἀπάντων σχεδὸν τῶν δυνατωτάτων βασιλέων καὶ συμμαχοῦντων ἀλλήλοις.

XXI, 12, 1. "Οτι ὑπὸ σιτοδείας πιεζομένης τῆς τοῦ Λυσιμάχου στρατιᾶς, καὶ τῶν φίλων αὐτῷ συμβουλευόντων σώζειν ὅπως ποτὲ δύναται καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἐλπίδα σωτηρίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τούτοις ἀπεκρίθη μὴ δίκαιον εἶναι καταλιπόντα τὴν δύναμιν καὶ τοὺς φίλους ἰδίαν σωτηρίαν αἰσχροὴν πορίζεσθαι.

2. "Οτι ὁ Δρομιχαίτης ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς κατὰ πάντα τὸν Λυσίμαχον τὸν βασιλέα διεξιωσάμενος καὶ φιλήσας, ἔτι δὲ πατέρα προσαγορεύσας, ἀπήγαγε μετὰ τῶν τέκνων εἰς πόλιν τὴν ὀνομαζομένην Ἥλιν.

3. "Οτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λυσιμάχου δυνάμεως συνδραμόντων τῶν Θρακῶν καὶ βοώντων ἄγειν εἰς τὸ μέσον τὸν ἡλωκότα βασιλέα πρὸς τὴν κόλασιν· δεῖν γὰρ τὴν ἐξουσίαν ἔχειν τὸ τῶν κινδύνων μετεσχηκὸς πλῆθος βουλευσασθαι πῶς χρηστέον ἐστὶ τοῖς ἡλωκόσιν· ὁ μὲν Δρομιχαίτης περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ βασιλέως ἀντειπὼν ἐδίδαξε τοὺς στρατιώτας ὅτι συμφέρεи σῶσαι τὸν ἄνδρα. Ἀναιρεθέντος μὲν γὰρ αὐτοῦ βασιλεῖς ἄλλους καταλήψεσθαι τὴν Λυσιμάχου δυναστείαν, φοβερωτέρους, ἂν τύχῃ, τοῦ προϋπάρχαντος· διαφυλαχθέντος δὲ χάριν ἔξειν ὀφειλομένην τοῖς Θραξὶ παρὰ τοῦ σωθέντος, καὶ τὰ φρούρια τὰ πρότερον ὑπάρχαντα Θρακῶν ἀπολήψεσθαι χωρὶς κινδύνων. 4. συγκαταθεμένου δὲ τοῦ πλῆθους, ὁ Δρομιχαίτης ἀναζητήσας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς φίλους τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοὺς περὶ τὴν θεραπείαν εἰωθότας διατρίβειν, ἀπήγαγε πρὸς τὸν ἡλωκότα βασιλέα. μετὰ δὲ ταῦτα συντελέσας θυσίαν, παρέλαβεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν τὸν τε Λυσίμαχον μετὰ τῶν αὐτοῦ φίλων καὶ τῶν Θρακῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. δισσὰς δὲ κλισίας κατασκευάσας τοῖς μὲν περὶ τὸν Λυσίμαχον ἔστρωσε τὴν ἀλοῦσαν βασιλικὴν στρωμνὴν, ἑαυτῷ δὲ καὶ τοῖς φίλοις εὐτελεῖ στιβάδα. 5. ὁμοίως δὲ διττῶν ἐτοιμασθέντων δείπνων, ἐκείνοις μὲν παντοδαπῶν πολυτέλειαν βρωμάτων παρέθηκεν ἐπὶ τραπέζης ἀργυρᾶς, τοῖς δὲ Θραξὶ λάχανα καὶ κρέα μετρίως ἐσκευασμένα, ἐπὶ σανίδος εὐτελοῦς ἐπικειμένης αὐτοῖς τῆς τραπέζης. τὸ δὲ τελευταῖον τοῖς μὲν ἐνέχει τὸν οἶνον ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς ποτηρίοις, τοῖς δὲ μεθ' ἑαυτοῦ κερατίοις καὶ ξυλίνοις, καθάπερ ἦν ἔθος τοῖς Γέταις. προβαίνοντος δὲ τοῦ πότου, πληρώσας τὸ μέγιστον τῶν κεράτων, καὶ προσαγορεύσας πατέρα τὸν Λυσίμαχον ἠρώτησε πότερον αὐτῷ δοκεῖ δεῖπνον βασιλικώτερον, τὸ Μακεδονικὸν ἢ τὸ Θράκιον. τοῦ δὲ Λυσιμάχου τὸ Μακεδονικὸν εἰπόντος. . .

nu sperau de loc să poată câștiga războiul, de vreme ce aproape toți regii cei mai puternici s-au înțeles ²⁹ între ei și se ajutau unul pe celălalt.

XXI, 12, 1. Armata lui Lisimah ³⁰ era chinuită de foamete. Prietenii îl sfătuiau pe rege să scape cum va putea și să-și mute gândul că oastea lui l-ar putea salva. Lisimah le răspunse însă că nu era drept să-și părăsească ostașii și prietenii, asigurându-și lui o scăpare rușinoasă.

2. Dromichaïtes, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l și tată, îl conduse împreună cu copiii săi într-o cetate numită Helis ³¹.

3. Ajungând oștirea lui Lisimah în puterea tracilor ³², aceștia se strînseră la un loc — alergînd în număr mare — și strigară să le fie dat pe mină regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci — spuneau ei — poporul, care luase parte la primejdiile [războiului], trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie tratați cei prinși. Dromichaïtes fu împotriva pedepsirii regelui și-i lămuri pe oșteni că este bine să-l cruțe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omori pe Lisimah — spunea el —, alți regi au să-i ia domnia și se prea poate ca regii aceștia să fie mult mai de temut decît înaintașul lor. Dar cruțîndu-l pe Lisimah, acesta — cum se și cuvine — are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpînirea tracilor, ³³ ei le vor dobîndi înapoi fără nici o primejdie.

4. Cu încuviințarea mulțimii, Dromichaïtes căută printre prizonieri pe prietenii lui Lisimah și totodată pe sclavii care obișnuiau ca să-l slujească și-i aduse în fața regelui prizonier. Săvîrși apoi jertfa și îl pofti pe Lisimah la ospaț — împreună cu prietenii săi și pe tracii cei mai de vază. [Dromichaïtes] pregăti mese [deosebite]. Pentru cei din jurul lui Lisimah, întinse un covor regal, luat în luptă, iar pentru sine și prietenii săi așternu doar paie.

5. De asemenea fură pregătite două ospețe: pentru acei macedoneni, Dromichaïtes rîndui tot felul de mîncăruri alese, servite pe o masă de argint, iar tracilor le dădu să mănînce zarzavaturi și carne, dar pregătite cu măsură, așezîndu-le pe niște tăblițe de lemn, care țineau loc de masă. În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint și de aur, pe cîtă vreme el și tracii lui beau vinul în pahare de corn și de lemn, așa cum obișnuiesc geții. Pe cînd băutura era în toi, Dromichaïtes umplu [cu vin] cornul cel mai mare, îi spuse lui Lisimah « tată » și îl întrebă care din cele două ospețe i se pare mai vrednic de un rege: al macedonenilor sau al tracilor. Lisimah îi răspunse că al macedonenilor ³⁴...

²⁹ Acest scurt armistițiu dintre diadohi devine pentru G. Saïtta — care situează evenimentul în 297 î.e.n. — un criteriu pentru datarea eliberării lui Agatocles.

³⁰ Probabil în anul 291 î.e.n. Lisimah îl atacase din nou pe Dromichaïtes.

³¹ Nu s-a putut identifica locul acestei așezări, care se află situată undeva în cîmpia Dunării. După C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaïtes*, în *Emlékekönyv Kelemen Lajos*, București-Cluj, 1957, p. 181—182, Helis n-ar fi decît un centru secundar, pe cînd adevărata capitală ar fi Argedava, situată pe cursul superior al Argeșului.

³² Pentru conflictul dintre Lisimah și Dromichaïtes cf. Strabon, VII, 3, 8, VII, 3, 14; Trogus Pompeius, XVI, 1, 19; Plutarh, *Demetrios*, 39 și 52; Polyainos, VII, 25; Memnon, 5; Pausania, I, 9, 7 și Polibiu, fr. 102.

³³ Posesiuni din dreapta Dunării (*Ist. Rom.*, p. 229) sau regiuni din stînga Dunării (vezi nota 28).

³⁴ Vezi Părvan, *Getica*, p. 56—65.

6. Ὅτι τοῦ Δρομιχαίτου τὸν Λυσίμαχον ἐπὶ δεῖπνον κεκληκό-
 τος, καὶ προβαίνοντος τοῦ πότου, πληρώσας τὸ μέγιστον τῶν κε-
 ράτων καὶ προσαγορεύσας πατέρα τὸν Λυσίμαχον, ἠρώτησε πότερον
 αὐτῷ δοκεῖ δεῖπνον εἶναι βασιλικώτερον, τὸ Μακεδονικὸν ἢ τὸ
 5 Θρᾴκιον· τοῦ δὲ Λυσιμάχου τὸ Μακεδονικὸν εἰπόντος, Τί οὖν, ἔφη,
 νόμιμα τοιαῦτα καὶ βίον λαμπρὸν ἀπολιπών, ἔτι δὲ ἐπιφανεστέραν
 βασιλείαν, ἐπεθύμεις εἰς ἀνθρώπους παραγενέσθαι βαρβάρους καὶ
 ζῶντας θηριώδη βίον καὶ χώραν δυσχείμερον καὶ σπανίζουσιν
 ἡμέρων καρπῶν, ἐβιάσω δὲ παρὰ φύσιν ἀγαγεῖν δύναμιν εἰς τόπους
 10 τοιούτους ἐν οἷς ξενικὴ δύναμις ὑπαίθριος οὐ δύναται διασώζεσθαι;
 εἰπόντος δὲ πάλιν πρὸς ταῦτα τοῦ Λυσιμάχου διότι τὸ μὲν περὶ
 ταύτην τὴν στρατείαν ἠγνόηκεν, εἰς δὲ τὸ λοιπὸν πειράσεται φίλος
 ὢν συμμαχεῖν καὶ χάριτος ἀποδόσει μὴ λειφθῆναι τῶν εὖ πεποιηκότων,
 ἀποδεξάμενος αὐτὸν φιλοφρόνως ὁ Δρομιχαίτης παρέλαβε τῶν χω-
 15 ρίων τὰ παραιρεθέντα ὑπὸ τῶν περὶ Λυσίμαχον, καὶ περιθείς αὐτῷ
 διάδημα ἐξαπέστειλεν.

XXX, fr. 19. Ὅτι ὁ Περσεὺς πυθόμενος ἐπιλέκτους Γαλάτας
 πεπερακέναι τὸν Ἰστρον ἐπὶ συμμαχίᾳ, περιχαρὴς γενόμενος ἀπέ-
 στείλεν εἰς τὴν Μαιδικήν, προτρεπόμενος ἡκεῖν τὴν ταχίστην. ὁ
 20 δὲ τῶν Γαλατῶν ἡγούμενος συμφωνήσας μισθὸν ἥτει τακτόν, τοῦ
 σύμπαντος χρήματος εἰς πεντακόσια τάλαντα γινομένου. τοῦ δὲ
 Περσέως ὁμολογήσαντος μὲν δώσειν, οὐ ποιούντος δὲ τὸ συμφω-
 νηθὲν διὰ φιλαργυρίαν, ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν πάλιν οἱ Γαλάται.

XXX, fr. 20, 3. Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐχ ὁμοίαν ἔσχε τῷ Περσεῖ
 25 τῆς ψυχῆς διάθεσιν, . . . ὁ δὲ διὰ τὴν σμικρολογίαν τοὺς τε Κελτοὺς
 ἀποτριψάμενος.

XXXI, fr. 14. . . . Ἐκεῖνος γὰρ δισμυρίων Γαλατῶν παραγε-
 νομένων εἰς τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον, ἀπετρίψατο τὴν τηλι-
 καύτην συμμαχίαν, ἵνα φείσῃται τῶν χρημάτων.

6. După ce pofti la masă pe Lisimah și băutura era în toi, Dromichaïtes umplu [cu vin] cornul cel mai mare și spuse lui Lisimah « tată » și apoi îl întrebă care dintre cele două oștei se pare mai vrednic de un rege: cel al macedonenilor sau cel al tracilor. La care Lisimah îi răspunse că cel al macedonenilor ³⁵. « Atunci — zise Dromichaïtes — de ce ai lăsat acasă atâtea deprinderi, un trai 5 cît se poate de ademenitor și o domnie plină de străluciri, și te-ai cuprins dorința să vii la niște barbari, care au o viață de sălbatici, locuiesc într-o țară bîntuită de geruri și n-au parte de roade îngrijite? De ce te-ai silit, împotriva firii, să-ți duci oștenii pe niște meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber? » Luînd din nou cuvîntul, Lisimah spuse regelui că nu știa ce 10 război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul și aliatul tracilor; iar — cît despre recunoștința datorată — nu va rămîne vreodată mai prejos decît binefăcătorii săi. Dromichaïtes primi cu un simțămînt de prietenie spusele lui Lisimah. El căpătă înapoi de la acesta toate întăriturile ocupate de oamenii lui Lisimah. Apoi îi puse pe cap o diademă și îi îngădui să se întoarcă acasă. 15

XXX, fr. 19. Aflînd că sosesc în ajutorul său soldați aleși — dintre galati ³⁶ — și că au trecut Istrul, Perseu s-a bucurat nespus de mult și a trimis [oameni] în Maedica ³⁷, pentru a-i îndemna pe aliați să vină cît mai repede. Căpetenia galatilor — care căzuse la o înțelegere cu Perseu — ceru plata statornicită, 20 întreaga sumă ridicîndu-se la cinci sute de talanți ³⁸. Deoarece Perseu se obligase să plătească solda, dar nu se ținuse de cuvînt, căci de felul său era avar, galatii se întoarseră la ei acasă.

XXX, fr. 20, 3. Alexandru avea un suflet cu totul diferit de al lui Perseu... acesta, din cauza zgîrceniei, a respins ajutorul celților ³⁹. 25

XXXI, fr. 14... Căci acesta, deși douăzeci de mii de gali se aflau la îndemînă pentru războiul împotriva romanilor, a respins o alianță atît de importantă pentru a-și cruța banii.

³⁵ Repetiția se datorește diferenței dintre manuscrise.

³⁶ În realitate erau bastarni (cf. Titus Livius, LIV, 26, 2).

³⁷ Regiune din vestul Traciei, din valea rîului Axios (Vardar).

³⁸ Cf. Apian, *Macedonia*, 18, 2.

³⁹ Cf. Apian, *Macedonia*. 18, 3.

GEORGICA

- II, 495—497. Illum non populi fascēs, non purpura regum
flexit et infidos agitans discordia fratres
6 aut coniurato descendens Dacus ab Histro.
- III, 349—383. At non, qua Scythiae gentes Maeotiaque unda
350 turbidus et torquens flaventes Hister harenas
quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae
10 aut herbae campo apparent aut arbore frondes;
sed iacet aggeribus niveis informis et alto
355 terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentis haud umquam discutit umbras,

XLIX. VERGILIU

Cel mai înzestrat poet latin, s-a născut lângă Mantua, în nordul Italiei, în anul 70 î.e.n., într-o familie modestă de agricultori și a murit în anul 19 î.e.n. la Brundisium, în Calabria. În stihurile pastorale, numite *Bucolice* sau *Egloge*, în *Georgice*, poem didactic închinat ridicării agriculturii, și în epopeea *Eneida*, Vergiliu a oglindit în chip admirabil natura patriei sale precum și aspectele cele mai caracteristice ale societății vremii și ne-a păstrat câteva știri despre traiul și concepția de viață a strămoșilor noștri. Comentatorul antic al operei sale, gramaticul S. Marius Honoratus Servius, a trăit la Roma în a doua jumătate a secolului al IV-lea.

Ediții: Virgile, *Oeuvres*, Texte établi et traduit par Henri Goelzer, vol. I—III, Les Belles Lettres, Paris, 1933—1935; *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina comentarii recensuerunt* G. Thilo et H. Hagen, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1878—1902.

GEORGICELE

II, 495—497. Pe acela¹ nu-l abat din drumul său nici înaltele demnități publice acordate de popor, nici purpura regală; nici vrajba² care agită pe frații lipsiți de credință și nici dacii care coboară de la Istrul ce conspiră împotriva noastră³. 5

III, 349—383. Nu-i la fel acolo unde locuiesc populațiile scitice, unde se află apa meotică, 350 unde Istrul își învoldurează apele cu nisipul galben și unde muntele Rodope cotește înapoi, după ce s-a întins pînă la jumătatea drumului spre polul [nord].

Acolo oamenii țin cirezile închise în staule.

Nu se văd nici ierburi pe cîmp, nici frunze în copaci. 10

Cît vezi cu ochii se întinde pămîntul, care este de nerecunoscut

355 din cauza nămeților de zăpadă și a gheții groase care se înalță de șapte coți.

Acolo veșnic e iarnă. Veșnic suflă Caurii⁴ aducători de frig. Soarele niciodată nu-i în stare să împrăștie umbrele palide,

¹ Pe agricultor.

² Războaiele civile.

³ Nu putem ști dacă este o aluzie la un eveniment istoric sau un exemplu întîmplător.

⁴ Vinturi reci din nord.

nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum
praecipitem Oceani rubro lavit aequore curram.

360 Concresecunt subitae currenti in flumine crustae
undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
5 puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustis;
aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
indutae, caeduntque securibus humida vina,
365 et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
stiriaeque impexis induruit horrida barbis.

10 Interea toto non setius aere ningit:

intereunt pecudes; stant circumfusa pruinis
corpora magna boum, confertoque agmine cervi

370 torpent mole nova et summis vix cornibus extant.

15 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis
puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae;
sed frustra oppositum trudentis pectore montem
comminus obruncant ferro graviterque rudentes

375 caedunt et magno laeti clamore reportant.

20 Ipsi in defossis specubus secura sub alta
otia agunt terra congestaque robora totasque
advolvere focis ulmos ignique dedere.

Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti

380 fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.

Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni

- nici cînd, dus de cai, se înalță pe cer, nici cînd
își scaldă în apa înroșită a oceanului carul lui grăbit să alunece
în jos ⁵.
- 360 Repede se prinde coajă peste apa ce curge
și valurile fluviului susțin pe spatele lor roți de car ferecate
cu fier.
- Pe unde mai înainte pluteau corăbii, acum merg care largi. ⁵
Acolo, oriunde obiectele de aramă crapă de ger și hainele îngheață
pe trup. Vinul, nu de mult încă lichid, se taie acolo cu securea
365 și lacurile sînt prefăcute pînă la fund în blocuri compacte
de gheață,
Picăturile de apă respingătoare ⁶ din nepieptănatele bărbi îngheață
și se prefac în țurțuri.
- Și în timpul acesta ninge mereu. ¹⁰
Vitele pier. Boii, cu trupurile lor mari,
încremenesc, acoperiți de zăpadă, iar cerbii, strînși grămadă,
370 sînt țintuiți pe loc sub povara de nea proaspăt căzută. Abia
iese deasupra vîrful coarnelor lor.
Oamenii nu-i vînează cu haite de cîini, nici nu le mai întind
lațuri,
nici nu bagă spaima în ei cu o sperietoare cu pene roșii. ¹⁵
Cerbii aceștia zadarnic se trudesesc să spargă cu pieptul muntele
de zăpadă;
în timpul acesta oamenii îi izbesc cu fierul de aproape; și îi
omoară cu tot
375 mugetul lor groaznic. Vînătorii îi duc cu ei în mari strigăte de
veselie.
- [Oamenii] își duc viața liniștită și sigură în bordeie
săpate adînc în pămînt; adună trunchiuri de stejar și ulmi întregi ²⁰
pe care îi rostogolesc pe vatră și-i pun pe foc.
Locuitorii petrec la joc lungă noapte de iarnă și le face plăcere
să prepare,
380 din orz fermentat și din fructe acre de sorb, o băutură ce seamănă
cu vinul.
Un asemenea neam de oameni neînfrînați sălășluiesc sub cele
șapte stele ⁷;

⁵ Legendele antice reprezentau soarele ca un zeu care călătorește pe bolta cerului, urcînd și coborînd într-un car tras de cai.

⁶ Respingătoare, deoarece curg din nas.

⁷ Sub constelația Ursei Mici, adică la nord.

gens effrena virum Riphæo tunditur Euro
Et pecudum fulvis velatur corpora saetis.

- III, 461—463. Bisaltæ quo more solent acerque Gelonus,
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum,
5 Et lac concretum cum sanguine potat equino.

- IV, 460—463. At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
implerunt montis; flerunt Rhodopeiæ arces
altaque Pangaea et Rhesi Mavortia tellus
atque Getæ atque Hebrus et Actias Orithyia.

- III, 34—35. Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes
Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis.

- IV, 143—146. Qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
deserit ac Delum maternam invisit Apollo
15 145 instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi.

sînt bătuti de vîntul de răsărit din munții Ripei
și își acoperă trupurile cu blănuri galbene de animale ⁸.

III, 461—463. În acest fel ⁹ procedează de obicei bisalții și aprigii geloni
cînd fug în munții Rodope și în deșertul geților
și beau laptele închegat amestecat cu sînge de cal ¹⁰. 5

IV, 460—463. Iar corul driadelor ¹¹, de o vîrstă cu ea, au umplut cu
strigătul lor
înalțimile munților; plîng vîrfurile munților Rodope
și culmea Pangeului și țara lui Rhesus, lăcașul ¹² zeului
Marte;
plîng și geții și Hebrul și Oritia ¹³ din Atica.

ENEIDA

10

III, 34—35. Cu sufletul răscolit de multe gînduri mă rugam ¹⁴ nimfelor
cîmpenești și
bătrînului Mars Gradivus ¹⁵, care ocrotește ogoarele geților.

IV, 143—146. Ca atunci cînd Apollo părăsește Licia, unde stă în timpul
iernii, și valurile râului Xanthus,
și revine să revadă insula mamei sale, Delos,
145. reîncepe dansurile și în jurul altarelor, amestecîndu-se unii ¹⁶
cu alții,
freamătă cretani, driopi ¹⁶ și agatirșii cei vopsiți.

⁸ Descrierea aceasta sumbră a regiunilor noastre este comună mai tuturor scriitorilor antici și mai ales poezilor, cum se poate vedea și la alți autori din prezenta lucrare, chiar dacă n-au suferit rigurile climatului nostru, ca în cazul lui Ovidiu. Regiunile noastre erau adesea confundate sau prezentate ca niște pămînturi de la marginea lumii. În legătură cu aceasta, vezi concluziile și materialul prezentat de Stephan Borszak, *Die Kenntnisse des Altertums über das Karpatenbecken*, în *Dissertationes Pannonicae*, 1936.

⁹ Adică luînd sînge oilor, cînd acestea au febră.

¹⁰ Autorii prezintă acest obicei drept scitic.

¹¹ Driadele erau nimfele pădurilor care jeleau pe soția lui Orfeu, mușcată de un șarpe.

¹² Tracia.

¹³ După legendă, era fiica regelui Erehteus, devenită mai tîrziu regina ținuturilor nordice.

¹⁴ Vorbește Eneas.

¹⁵ « Care pășește la luptă ». Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 83.

¹⁶ Populație din Epir.

- VII, 603—605. Roma colit, cum prima movent in proelia Martem,
 sive Getis inferre manu lacrimabile bellum
 605 Hyrcanisve Arabisve parant seu tendere ad Indos.

SERVII GRAMMATICI COMMENTARII

- 5 GEORG. II, 497. *Aut coniurato ab Histro*, id est non eum sollicitat
 coniuratio barbarorum. Hister autem fluvius est Scythiae. Et aliter:
 Aufidius Modestus legisse se affirmabat hunc morem esse Dacorum,
 ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capessèrent, quam
 de Histro certum modum haurientes ore in modum sacri vini, iurarent,
 10 non se ad patriae sedes regressuros nisi hostibus caesis; et idcirco
 Vergilium familiari sibi hypallage usum divisisse Histrum coniuratum
 apud quem Daci coniurare consuerunt.

AEN. III, 35. *Geticis... arvis*. Getae autem populi sunt Mysiae,
 quae, quia lata est, multas continet gentes.

- 15 AEN. IV, 146. *Pictique Agathyrsi* populi sunt Scythiae, colentes
 Apollinem hyperboreum, cuius logia, id est responsa, feruntur.
 «Picti» autem, non stigmata habentes, sicut gens in Britannia, sed
 pulchri, hoc est cyanea coma placentes.

AEN. VII, 604. *Getarum fera gens etiam apud maiores fuit*:
 20 nam ipsi sunt Mysi, quos Sallustius a Lucullo dicit esse superatos.

VII, 603—605. Roma îl respectă¹⁷ atunci cînd îl împing pe Marte la luptă, fie că se pregătesc să ducă războiul aducător de lacrimi
geților,
605 fie hircanilor, fie arabilor, sau că sînt gata să se îndrepte
împotriva inzilor¹⁸.

COMENTARIILE GRAMATICULUI SERVIUS¹⁹

GEORG. II, 497. *De la Istrul ce conspiră împotriva noastră*, adică pe el 5
nu-l tulbură conspirația barbarilor. Istrul este un fluviu în Sciția. Altă explicație:
Aufidius Modestus²⁰ susținea că a citit cum că dacii au obiceiul ca, atunci
cînd pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura din
Istru o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru, și înainte de a jura că
nu se vor întoarce la lăcașurile părintești decît după ce vor ucide pe dușmani. 10
De aceea Vergiliu s-a slujit de o [figură] obișnuită, numită hypallage²¹, și
a spus « Istrul care conspiră », adică Istrul lîngă care dacii obișnuiesc să conspire.

EN. III. 35. *Ogoarele geților*. Geții sînt triburi din Misia, care, fiind întinsă,
are multe neamuri.

EN. IV, 146. *Agatirșii cei vopsiți* sînt triburi din Sciția, care se închină 15
lui Apollo Hiperboreanul, ale cărui vorbe, adică oracole, circulă la ei. Sînt
vopsiți, dar n-au semne pe trup, ca neamul care locuiește în Britania, ci sînt
frumoși, adică plac datorită părului lor vopsit în albastru.

EN. VII, 604. *Neamul salbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor:*
căci ei sînt moesi, care, spune Salustiu, au fost învinși²² de Lucullus. 20

¹⁷ Obiceiul de a deschide porțile templului lui Ianus în caz de război.

¹⁸ Aluzie la campania din vremea poetului. Opera a fost compusă între anii 29—19 î.e.n., dar nu putem ști exact cînd a fost scrisă cartea a VII-a.

¹⁹ Servius Marius Honoratus, care este autorul unui celebru comentariu la Vergiliu, a trăit la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n.

²⁰ Gramatic din secolul I e.n., care a scris comentarii la opera lui Vergiliu și Horațiu.

²¹ Figură de stil: acordarea adjectivului cu un alt substantiv decît cel al cărui atribut este după sens.

²² Cf. Salustiu, *Istorie*, IV, 18 și 19.

L. Q. HORATII FLACCI

SERMONES

- II, 6, 51—53. Quicumque obuius est me consulit: « O bone (nam te
scire, deos quoniam propius contingis, oportet),
5 numquid de Dacis audisti? »

CARMINA

- I, 35, 9. Dacus asper, te profugi Scythae... metuunt...
II, 16, 5 Otium bello furiosa Thrace...
II, 20, 17—19 Me Colchus et qui dissimulat metum
10 Marsae cohortis Dacus et ultimi
noscent Geloni...
III, 6, 13—16. Paene occupatam seditionibus
delevit urbem Dacus et Aethiops,
hic classe formidatus, ille
15 missilibus melior sagittis.
III, 8, 17—24. Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen,

L. H O R A Ț I U

S-a născut la Venusia în anul 65 și a murit la Roma în anul 8 î.e.n. Alături de Vergiliu, Horațiu a fost cel mai reprezentativ poet latin. Operele sale pot fi datate cu aproximație în felul următor: *Epode*, anii 42–30; *Satire* I–II, anii 42–35; *Ode* I–III, anii 35–23; *Cîntul secular*, anul 17; *Ode* IV, anul 13; *Epistole* I–II, în ultima parte a vieții.

Ediții: Horace, *Oeuvres*, vol. I–III, Texte établi et traduit par François Villeneuve, Les Belles Lettres, Paris, 1927–1934; *Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora* edidit O. Keller, vol. I–II, Teubner, Leipzig, 1902–1904.

SATIRE

- II, 6,51–53. Oricine îmi iese în cale mă întreabă: „Hei! bunule,
(tu trebuie să știi, pentru că ești în relații mai strînse cu zeii)¹
ce-ai mai auzit despre daci?”². 5

ODE

- I, 35, 9. De tine se tem daciî cei aspri și sciții rătăcitori³. . .
II, 16, 5. Liniște [cere] Tracia, cuprinsă de furia războiului⁴.
II, 20, 7–19. Mă vor cunoaște colhiî și daciî,⁵
care vor să pară că nu se tem de cohortele marsilor,⁶ 10
ca și gelonii de la capătul lumii.
III, 6, 13–16. Puțin a lipsit ca Roma, sfîșiată de lupte interne,
să fie nimicită de către daci și etiopieni:
15 aceștia sînt de temut prin flota lor, iar aceia
se pricep mai bine decît toți la aruncarea săgeților⁷. 15
III, 8, 17–24. Lasă grijile obștești despre Cetatea noastră.
Armata dacului Cotiso a pierit⁸;

¹ Aluzie la Mecena și August.

² Aluzie la zvonurile care circulau în iarna anului 31 î.e.n. că daciî, aliații lui Antoniu, intenționau să invadeze Italia (cf. Dio Cassius, LI, 22, 8).

³ Oda datează din anul 27 î.e.n.

⁴ Aluzie la campania lui Crassus; oda este aproximativ din anul 27 î.e.n.

⁵ Nu se cunoaște data exactă a odei, probabil 30 î.e.n.

⁶ Populație italică, vestită prin vitejia ei.

⁷ Vezi nota 2.

⁸ Armata lui Cotiso a fost înfrîntă în timpul campaniei lui Crassus (cf. Dio Cassius, LI, 23, 2). Oda datează din anul 29 î.e.n.

Medus infestus sibi luctuosus
 20 dissidet armis,
 servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber sera domitus catena,
 5 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

III, 24, 9—24. Campestris melius Scythae,

10 quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
 vivunt et rigidi Getae
 inmetata quibus iugera liberas
 fruges et Cererem ferunt
 nec cultura placet longior annua
 15 defunctumque laboribus
 aequali recreat sorte vicarius.
 15 Illic matre carentibus
 privignis mulier temperat innocens
 nec dotata regit virum
 20 coniunx nec nitido fidit adultero;
 dos est magna parentium
 20 virtus et metuens alterius viri
 certo foedere castitas,
 et peccare nefas aut pretium est mori.

IV, 14, 41—46. Te Cantaber non ante domabilis
 Medusque et Indus, te profugus Scythes
 25 miratur, o tutela praesens
 Italiae dominaeque Romae;
 45 te, fontium qui celat origines
 Nilusque et Hister...

IV, 15, 17—24. Custode rerum Caesare non furor
 30 civilis aut vis exigit otium,
 non ira, quae procudit enses
 20 et miseras inimicat urbes.

- mezii⁹ dușmănoși se sfîșie între ei
 20 cu arme care le pricinuiesc nenorociri lor înșiși;
 cantabrii, vechii dușmani de pe țărmul Spaniei,
 au fost în sfîrșit înlănțuiți și ne slujesc pe noi,
 iar sciții stau cu arcul destins și se gîndesc 5
 să se retragă de pe cîmpiile lor.
- III, 24, 9—24. O viață mai bună duc sciții din stepă,
 10 care au obiceiul să transporte pe care casele lor rătăcitoare,
 la fel și geții cei aspri,
 căroră pămîntul nehotărnicit 10
 le dă roade și cereale libere.
 Nu le place să cultive același ogor mai mult de un an,
 15 iar după ce au îndeplinit toate muncile, alții, care le urmează
 în aceleași condiții, le iau locul.
 Acolo femeia nu se face vinovată față de 15
 copiii vitregi, ci poartă de grijă celor lipsiți de mamă,
 iar soția cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului
 20 și nici nu se încrede într-un amant chipeș.
 Zestrea cea mai de seamă este cinstea părinților
 și virtutea femeii pentru care legămîntul căsătoriei rămîne
 trainic; 20
 ea se teme de alt bărbat.
 Păcatul este un sacrilegiu pe care îl plătește cu moartea.
- IV, 14, 41—46. Pe tine¹⁰ te admiră cantabrii, pînă acum nesupuși,
 și mezii¹¹ și inzii¹² și sciții rătăcitori,
 o, tu, pavază neclintită 25
 a Italiei și a Romei, care-i stăpîină peste tot!
 De tine [ascultă] Nilul și Istrul...
 45 care își tăinuiesc locul de izvor¹³.
- IV, 15, 17—24. Cît timp Cezar [August] veghează asupra statului,
 nici furia războaielor civile, nici samavolnicia nu ne vor tulbura 30
 liniștea
 și nici mînia care ascute săbiile
 20 și învrăjbește nenorocitele orașe;

⁹ În realitate parții.

¹⁰ Oda datează din anii 14—13 î.e.n.

¹¹ Vezi nota 9.

¹² Vezi nota 18.

¹³ Cf. Seneca, *Probleme de istorie naturală*, IV, 1.

Non qui profundum Danuvium bibunt
 edicta rumpent Iulia, non Getae,
 non Seres infidique Persae,
 non Tanain prope flumen orti.

5

CARMEN SAECULARE

55—56. Iam Scythae responsa petunt, superbi
 nuper et Indi.

SCHOLIA PSEUDOACRONIS

- 10 I, 35, 9. *Te Dacus* (V) Gens iuxta hunc fluvium degens aspera
 bellis. *Te Profugi S(c)ithae* Ab orbe sepositi et in
 mundi extimo constituti.
- II, 20, 18. *Mars(a)e cohortis* Pro Italiae militibus dixit, ut osten-
 deret solos Romanos Dacis esse terrori.
- 15 III, 6, 15. *Hic classe formidatus* Classe (A)ethiops, Dacus sagittis,
 quibus etiam venenatis uti firmatur.
- III, 8, 18. *Occidit Daci Cotisonis Agmen* Cotiso nomen regis
 Dacorum, quo victo suadet...
- III, 24, 9. *Campestres Melius Scythae* Campestris dicti ideo, quod
 in campis sine tectis sub tentoriis vivant, quae
- 20 III, 24, 11. *Rigidi Getae* Fortes, asperi, propter frigidam regionem.

nu vor călca în picioare hotărârile iulice¹⁴
 nici cei care beau apă din Dunărea adîncă,
 nici geții, nici serii, nici perșii¹⁵ perfizi
 și nici cei născuți lîngă fluviul Tanais¹⁶.

CÎNTUL SECULAR

5

55—56. Acum sciții¹⁷, pînă de curînd trufași,
 și inzii¹⁸ cer răspunsuri ca de la un oracol.

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO¹⁹

- I, 35, 9. *De tine dacii* (V). Un neam care trăiește lîngă acest fluviu [și care este] sălbatic în lupte. *De tine sciți răătăcitori*.¹⁰ Departe de lume și așezați la capătul cel mai îndepărtat al pămîntului.
- II, 20, 18. *De cohortele marsilor*. A spus (marsii) în loc de soldați din Italia, ca să arate că doar romanii îi înspăimîntă pe daci.¹⁵
- III, 6, 15. *Unii sînt de temut prin flota lor*. Este un lucru dovedit că etiopienii se folosesc de flotă, iar dacii de săgeți, care, pe deasupra, mai sînt și veninoase.
- III, 18, 8. *Armata dacului Cotiso a pierit*. Cotiso este numele unui rege al dacilor, care fiind învins, autorul sfătuiește. . .²⁰
- III, 24, 9. *O viață mai bună duc sciții din stepă*. De aceea au fost numiți din stepă, deoarece trăiesc în stepe, fără acoperiș (deasupra capului), în corturi care sînt purtate pe care.
11. *Geții cei aspri*²⁰. Zdraveni, aspri din cauza regiunii friguroase.

¹⁴ Hotărârile împăratului August, care făcea parte din familia Iulia.

¹⁵ Vezi nota 9.

¹⁶ Oda datează probabil din anul 13 î.e.n.

¹⁷ Se poate traduce și « acum inzii, pînă de curînd trufași, și sciții ».

¹⁸ Cîntul datează din anul 17 î.e.n.; Cf. *Faptele împăratului August*, V, 52—53, unde se menționează aceeași solie, și Suetoniu, *August*, 21.

¹⁹ Sub numele comentatorului Acro, din secolul al III-lea e.n., s-au transmis o serie de scoli ale unor autori necunoscuți.

²⁰ Sau « duri ».

ΕΘΩΝ ΣΥΝΑΓΟΓΗ

- 104 (123). IOANN. STOB., Anth., III, 1 [Π, ἀρετῆς], 200:
 Ἐκ τῆς Νικολάου Ἐθῶν Συναγωγῆς. Γαλακτοφάγοι Σκυθικὸν ἔθνος
 5 ἄοικοί τε εἰσὶν, ὥσπερ καὶ οἱ πλείστοι Σκυθῶν, τροφήν δ' ἔχουσι
 γάλα μόνον ἵππειον, ἐξ οὗ τυροποιοῦντες ἐσθίουσι καὶ πίνουσι καὶ
 εἰσι διὰ τοῦτο δυσμαχώτατοι σὺν αὐτοῖς πάντῃ τὴν τροφήν ἔχοντες.
 (2) οὗτοι καὶ Δαρεῖον ἐτρέψαντο. (3) εἰσὶ δὲ καὶ δικαιοτάτοι κοινὰ
 ἔχοντες τὰ τε κτήματα καὶ τὰς γυναῖκας ὥστε τοὺς μὲν πρεσβυτέ-
 10 ρους αὐτῶν πατέρας νομίζειν, τοὺς δὲ νεωτέρους παῖδας, τοὺς δ' ἡ-
 λικας ἀδελφούς. (4) ὣν ἦν καὶ Ἀνάχαρσις, εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν
 νομισθείς, ὃς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἱστορήσῃ τὰ τῶν ἄλλων
 νόμιμα.
- 125 (99). Exc. de virtut. I, 353, 13: ... ὁπόσοι ἐντὸς Ῥήνου
 15 ποταμοῦ κατοικοῦσιν ὑπὲρ τε τὸν Ἰόνιον πόντον καὶ τὰ Ἰλλυριῶν
 γένη — Παννονίους αὐτοὺς καὶ Δᾶκας καλοῦσιν...

LI. NICOLAOS DIN DAMASC

S-a născut din părinți bogați în jurul anului 64 î.e.n. și a primit o educație foarte îngrijită. A avut legături strânse cu Herodes cel Mare și a luat apărarea evreilor în fața romanilor. A scris o *Istorie a lui August*, precum și o *Istorie universală* în 144 de cărți, în care a folosit ca izvoare îndeosebi pe Xanthos, Ctesias și Ephoros. Între lucrările sale ni se citează și un *Compendiu despre moravuri*. Din toate aceste opere n-au ajuns pînă la noi decît fragmente.

Ediția: FG̃rHist, IIA, nr. 90, p. 388 și 391.

COMPENDIU DESPRE MORAVURI

104 (123). Ioan. Stob. *Anth.* III, 1. [*Despre virtute*] 200: Din *Compendiul despre moravuri* al lui Nicolaos. Galactofagii, un neam scitic¹, nu trăiesc în case — precum cei mai mulți dintre sciți — și hrana lor o alcătuiește numai laptele 5 de iapă, din care își fac brînză, folosindu-l atît ca mîncare, cît și ca băutură. Din această pricină sînt foarte greu de înfrînt în lupte, ca unii care își duc cu ei pretutindeni hrana. 2. Aceștia l-au pus pe fugă și pe Darius. 3. Sînt însă și foarte drepti, avînd în devălmășie bunurile și soțiile. Astfel fiind, pe cei mai bătrîni dintre ei îi numesc tați, pe cei mai tineri copii, iar pe cei de o vîrstă, 10 frați. 4. Dintre aceștia a fost și Anacharsis, socotit unul dintre cei șapte înțelepți. El a venit în Grecia ca să cerceteze obiceiurile altora.

125 (99). *Exc. de virt.*, I, 353, 13: . . . Îi numesc panoni și daci pe toți cîți locuiesc dincoace de fluviul Rin și deasupra Golfului Ionic și a neamurilor ilirice.

15

¹ Cf. Herodot, IV, passim.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

I, 1, 10 (C. 6). Ὁ ποιητής... μέμνηται, καὶ ἐφεξῆς τῶν περὶ Προποντίδα καὶ τοῦ Εὐξείνου... γνωρίζει δὲ καὶ τὸν Ἰστρον, 5 μεμνημένος γε Μυσῶν, ἔθνους Θρακίου παροικοῦντος τὸν Ἰστρον. καὶ μὴν καὶ τὴν ἐξῆς παραλίαν οἶδε, Θρακίαν οὖσαν μέχρι Πενειοῦ, Παϊονίας τε ὀνομάζων καὶ Ἀθω καὶ Ἀξιὸν καὶ τὰς προκειμένας τούτων νήσους...

I, 2, 1 (C. 14). ... Ὁ μὲν γὰρ (scil. Ἀλέξανδρος)... ἀνε- 10 κάλυψεν ἡμῖν... τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι τοῦ Ἰστροῦ· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι... τὰ τε πέραν Ἰστροῦ τὰ μέχρι Τύρα ποταμοῦ...

I, 2, 10 (C. 21)... Ἀπλῶς δ' οἱ τότε τὸ πέλαγος τὸ Ποντικὸν ὥσπερ ἄλλον τινὰ ὠκεανὸν ὑπελάμβανον, καὶ τοὺς πλέοντας ἐκεῖσε 15 ὁμοίως ἐκτοπίζειν ἐδόκουν ὥσπερ τοὺς ἔξω στηλῶν ἐπὶ πολὺ προϊόντας· καὶ γὰρ μέγιστον τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνομίζετο, καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἰδίως πόντον προσηγόρευον, ὡς ποιητὴν Ὅμηρον. ἴσως οὖν καὶ διὰ τοῦτο μετήνεγκε τὰ ἐκ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν ὠκεανὸν ὡς εὐπαράδεκτα διὰ τὴν κατέχουσαν δόξαν...

LII. STRABON

S-a născut în Amaseia din Pont în anul 63 î.e.n. și a trăit pînă în anul 19 e.n. În anul 29 î.e.n., Strabon a făcut o călătorie la Roma, apoi a vizitat Egiptul, între anii 24—20, și alte țări, pentru a reveni în Asia Mică. A scris o istorie în 43 de cărți, în care, continuînd pe Polibiu, descrie evenimentele din secolele II—I î.e.n. Din această operă ni s-au păstrat numai fragmente. Principala lucrare a lui Strabon, intitulată *Geografia*, în 17 cărți, terminată în anul 18 e.n. și păstrată în cea mai mare parte, folosește izvoare literare de prima mînă — Eratostene, Artemidor, Apolodor, Megastene, Nearh, Posidoniu, pe care autorul le pune în valoare în chip inteligent. Fiind adept al stoicismului, el consideră geografia ca o parte a filozofiei; nu se mărginește numai să descrie locurile, ci arată și importanța factorului uman și valoarea trecutului istoric. Astfel *Geografia* sa ne apare astăzi cea mai completă și mai competentă scriere de acest gen asupra lumii vechi, cuprinzînd și informații importante referitoare la regiunile locuite de strămoșii noștri.

Ediția: Strabonis *Geographica* recognovit Augustus Meineke, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1852—1853.

GEOGRAFIA

I, 1, 10 (C. 6.). Poetul [Homer]... amintește apoi și de ținuturile din jurul Propontidei și ale Pontului Euxin. ... El are cunoștință și despre Istru, căci îi citează pe misi — un neam trac vecin cu acest fluviu. Mai cunoaște 5 și coasta mării ce vine apoi după Istru, și anume cea tracă pînă la Peneu, deoarece pomenește pe peoni, (muntele) Atos, râul Axios și insulele așezate în fața acestora. ...

I, 2, 1 (C. 14)... (Alexandru cel Mare) ne-a făcut cunoscut ... în nordul Europei, tot ținutul pînă la Istru. Iar romanii... locurile de dincolo de Istru 10 pînă la fluviul Tyras. ...

I, 2, 10 (C. 24)... Cei de pe atunci [pe vremea lui Homer] socoteau Marea Pontului un al doilea Ocean și erau de părere că oamenii care veneau în corăbii pînă acolo călătoreau tot atît de departe ca și acei care depășeau Coloanele lui Heracles¹. Căci dintre mările cunoscute azi, Pontul Euxin era socotit cea 15 mai mare și de aceea îi dădeau prin excelență numele de « Pont »² — tot așa cum îi ziceau lui Homer « poetul ». Poate și din această cauză a mutat Homer către Ocean împlîrile din Pont, socotind că lumea — din pricina prejudecăților — va primi mai ușor aceasta. ...

¹ Strîmtoarea Gibraltar.

² Adică mare adîncă.

I, 2, 27 (C. 33) . . . Φημι γάρ κατὰ τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δόξαν, ὥσπερ τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη τὰ γινώριμα ἐνὶ ὀνόματι Σκύθας ἐκάλουν ἢ νομάδας, ὡς Ὅμηρος . . .

I, 2, 39 (C. 43) . . . τινὲς δὲ καὶ τὸν Ἰστρον ἀναπλεῦσαί φασι
 5 μέχρι πολλοῦ τοὺς περὶ τὸν Ἰάσονα, οἱ δὲ καὶ μέχρι τοῦ Ἀδρίου. οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἰστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἰστροῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί· τὰ δὲ οὐκ ἀπιθάνως οὐδ' ἀπίστως λέγοντες.

I, 3, 4 (C. 50). . . τῶν γὰρ ποταμῶν πλείστων καὶ μεγίστων
 10 ῥεόντων ἀπὸ τῆς ἄρκτου καὶ τῆς ἀνατολῆς, ἐκεῖνα μὲν ἱλύος πληροῦσθαι, τὰ ἄλλα δὲ μένειν βαθέα. διὸ καὶ γλυκυτάτην εἶναι τὴν Ποντικὴν θάλατταν τὰς τ' ἐκρύσεις γίνεσθαι εἰς οὓς ἐγκέκληται τόπους τὰ ἐδάφη. δοκεῖν δὲ καὶ χωσθῆναι τὸν Πόντον ὅλον εἰς ὕστερον, ἂν μένωσιν αἱ ἐπιρρύσεις τοιαῦται· καὶ γὰρ νῦν ἤδη τεναγίζειν τὰ
 15 ἐν ἀριστερᾷ τοῦ Πόντου, τὸν τε Σαλμυδησσὸν καὶ τὰ καλούμενα στήθη ὑπὸ τῶν ναυτικῶν τὰ περὶ τὸν Ἰστρον καὶ τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν. . .

I, 3, 7 (C. 52). . . Ἡ γὰρ πρόσχωσις περὶ αὐτὰ συνίσταται τὰ στόματα τῶν ποταμῶν, ὅσον περὶ μὲν τὰ τοῦ Ἰστροῦ τὰ λεγόμενα στήθη καὶ ἡ Σκυθῶν ἐρημία καὶ ὁ Σαλμυδησσός . . .

20 I, 3, 15 (C. 57). . . ἀλλ' οὐτ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Πόντον μερῶν ὁ Ἰστρος τὰς ἀρχὰς ἔχει, ἀλλὰ τάναντία ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀδρίου ὁρῶν· οὐτ' εἰς ἐκατέραν τὴν θάλατταν ῥεῖ, ἀλλ' εἰς τὸν Πόντον μόνον, σχίζεται τε πρὸς αὐτοῖς μόνον τοῖς στόμασι. κοινὴν δὲ τινα τῶν πρὸ αὐτοῦ τισιν ἄγνοιαν ταύτην ἠγνόηκεν, ὑπολαβοῦσιν εἶναι
 25 τινα ὁμώνυμον τῷ Ἰστροφ ποταμὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀδρίαν ἀπεσχισμένον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ καὶ τὸ γένος Ἰστρων, δι' οὗ φέρεται, λαβεῖν τὴν προσηγορίαν. . .

I, 3, 21 (C. 61). . . Πλήρεις δὲ ἐστὶ τῶν τοιούτων παραδειγμάτων ἡ νῦν ἐνεστῶσα πραγματεία. τινὰ μὲν οὖν καὶ πρόχειρα τοῖς
 30 πολλοῖς ἐστὶν· αἱ δὲ τῶν Καρῶν καὶ Τρηρῶν καὶ Τεύκρων μεταναστάσεις καὶ Γαλατῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων οἱ ἐπὶ πολὺ ἐκτοπισμοί, Μάδνός τε τοῦ Σκυθικοῦ καὶ Τεαρκῶ τοῦ Αἰθίοπος καὶ Κόβρου τοῦ Τρηρὸς καὶ Σεσώστριος καὶ Ψαμμίτιχου τῶν Αἰγυπτίων καὶ Περσῶν τῶν ἀπὸ Κύρου μέχρι Ξέρξου οὐχ ὁμοίως ἐν
 35 ἐτοίμῳ πᾶσιν εἰσιν. οἳ τε Κιμμέριοι, οὓς καὶ Τρηῆρας ὀνομάζουσιν, ἢ ἐκείνων τι ἔθνος, πολλάκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου καὶ τὰ συνεχῆ αὐτοῖς, τοτὲ μὲν ἐπὶ Παφλαγόνας τοτὲ δὲ καὶ Φρύγας ἐμβαλόντες, ἥνικα Μίδαυ αἵμα ταύρου πίνοντα φασὶν ἀπελθεῖν εἰς τὸ χρεῶν. Λύγδαμις δὲ τοὺς αὐτοῦ ἄγων μέχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας
 40 ἤλασε καὶ Σάρδεις εἶλεν, ἐν Κιλικίᾳ δὲ διεφθάρη. πολλάκις δὲ καὶ

I, 2, 27 (C. 33). . . . Pomenesc părerea elenilor din vechime, căci ei denu-
meau toate neamurile cunoscute de la miazănoapte cu un singur nume: sciți
sau nomazi — cum le zice Homer. . .

I, 2, 39 (C. 43). . . . Unii cred că cei din preajma lui Iason au străbătut
cu corăbiile și o bună parte a Istrului, iar alții zic că [au ajuns] chiar pînă
la Adriatica: după unii, deoarece nu cunoșteau locurile, iar după cum spun 6
alții, un braț al Istrului se desface din marele Istru și se varsă în Adriatica³.
Ei spun acestea cu bună știință și cu deplină încredințare.

I, 3, 4 (C. 50). . . . În Pont se varsă multe ape mari, de la miazănoapte și
răsărit. Coastele acestei mări se umplu cu nămol, pe cită vreme cele ale celorlalte 10
își păstrează adîncimea lor mare. Apa din Pont este din aceeași pricină foarte
puțin sărată și există un curent care merge prin acele locuri unde malul coboară.
I se părea⁴ că pe viitor întreg Pontul se va umple cu nămol, dacă apa va continua
să curgă astfel. Chiar și în zilele noastre — spunea el — țărmlu stîng al Pontului
se înfățișează ca o mlaștină: este vorba de Salmydessos, locurile din vecinătatea
Istrului, cărora marinarii le spun «piepturi»⁵, și cele de lîngă pustiul scitic. . . 15

I, 3, 7 (C. 52). . . . Se depun straturi mari de nămol la gurile rîurilor. De pildă,
la gurile Istrului așa numitele «piepturi», apoi pustiul scitic și Salmydessos. . .

I, 3, 15 (C. 57). . . . Dar Istrul nici nu izvorăște din părțile Pontului, ci 20
pornește dintr-un punct opus, [adică] din munții ce se află deasupra Mării
Adriatice: nici nu se varsă în cele două mări, ci numai în Pont și se desparte
[în brațe] numai către vărsarea sa. [Hiparh]⁶ săvîrșește aceeași greșală ca și
unii înaintași ai săi, care își închipuiau că există un fluviu cu același nume ca
și Istrul și care se desface din acesta, pentru a se vărsa în Marea Adriatică⁷. 25
De la el și-ar fi tras numele și neamul istrienilor, al căror teritoriu îl străbate. . .

I, 3, 21 (C. 61). . . . Lucrarea pe care o scriem este plină de pildele unor
astfel de strămutări. Unele exemple sînt la îndemîna majorității oamenilor.
Dar migrațiile carilor, trerilor, galatilor, cum și strămutările cele mari făcute 30
de unii comandanți, cum ar fi Madys scitul, Tearco⁸ etiopianul, Cobos trerul, egip-
tenii Sesostis⁹ și Psammetichos¹⁰ sau [regii] perși de la Cirus pînă la Xerxe,
nu sînt cunoscute la fel de toți. Cimerienii, ce poartă uneori și numele de treri¹¹ 35
— sau vreo semînție a lor —, au făcut în mai multe rînduri incursiuni prin
provinciile de la dreapta Pontului și prin cele din vecinătatea lor, dînd năvală
uneori în Paflagonia, alteori în Frigia, cam pe vremea cînd — zice-se — Midas¹²
și-a pus capăt zilelor, bînd el singe de taur. Lygdamis¹³, în fruntea cetelor
sale, a înaintat pînă în Lidia și Ionia și a cucerit Sardes, pierzîndu-și viața 40

³ Cf. infra, I, 3, 15.

⁴ Lui Eratostene.

⁵ Cf. Polibi, IV, 41, 3.

⁶ Cel mai mare astronom al antichității, care a trăit în secolul al II-lea î.e.n.

⁷ Cf. Pliniu cel Bătrîn, III, 18, 127.

⁸ Ultimul faraon din dinastia a XXV-a etiopiană, care a domnit în secolul al VIII-lea î.e.n.

⁹ Faraon din secolul al XIX-lea î.e.n., care a purtat lupte în Siria. Atribuindu-i-se
și faptele săvîrșite de omonimul său, din veacul anterior, Sesostis a devenit în tradiția
greacă tipul faraonului egiptean.

¹⁰ Aluzie, probabil, la cei doi faraoni cu acest nume, care au domnit în sec. VII—VI î.e.n.

¹¹ În realitate erau o populație tracă, aliată doar cu cimerienii, care trecuse în Asia
Mică, în secolul al VIII-lea (cf. Herodot, IV, 11).

¹² Ultimul rege frigian, din jurul anului 700 î.e.n. (cf. Herodot, I, 14).

¹³ Rege al cimerienilor.

οἱ Κιμμέριοι καὶ οἱ Τρῆρες ἐποίησαντο τὰς τοιαύτας ἐφόδους· τοὺς δὲ Τρῆρας καὶ Κῶβον ὑπὸ Μάδου τοῦ τελευταίου ἐξελαθῆναι φασὶ τοῦ τῶν Σκυθῶν βασιλέως.

II, 1,41 (C. 93). . . . Καὶ νῦν δ' εἰρήσθω ὅτι καὶ Τιμοσθένης
5 καὶ Ἐρατοσθένης καὶ οἱ ἐτι τούτων πρότεροι τελέως ἡγνούν τε Ἰβηρικὰ καὶ τὰ Κελτικά, μυρίῳ δὲ μᾶλλον τὰ Γερμανικά καὶ τὰ Βρεττανικά, ὥς δ' αὐτως τὰ τῶν Γετῶν καὶ Βασταρνῶν. ἐπὶ πολὺ δ' ἀγνοίας ἐτύγχανον ἀφιγμένοι καὶ τῶν κατ' Ἰταλίαν καὶ τὸν Ἀδρίαν καὶ τὸν Πόντον καὶ τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων μερῶν. . .

10 II, 5, 7 (C. 114). . . . Οἰκοῦσι δ' ὑπὲρ τοῦ Βορουσθένους ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν Ῥωξολανοί, νοτιώτεροι ὄντες τῶν ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς ἐσχάτων γνωριζομένων· ἥδη δὲ τὰπέκεινα διὰ ψυχὸς ἀοίκητά ἐστι· νοτιώτεροι δὲ τούτων καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Σαυρομάται καὶ Σκύθαι μέχρι τῶν ἐφ' ὧν Σκυθῶν.

15 II, 5, 12 (C. 118). Μάλιστα δ' οἱ νῦν ἄμεινον ἔχοιεν ἂν τι λέγειν περὶ τῶν κατὰ. . . καὶ τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον τοὺς τε ἐντὸς καὶ τοὺς ἐκτὸς Γέτας τε καὶ Τυρεγέτας καὶ Βαστάρνας. . .

II, 5, 22 (C. 125). . . . τὸ μὲν οὖν πρὸς ἐσπέραν πέλαγος μῆκός ἐστιν ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορουσθένους σταδίων
20 τρισχιλίων ὀκτακοσίων, πλάτος δὲ δισχιλίων· ἐν τούτῳ δ' ἡ Λευκὴ νῆσός ἐστι· τὸ δ' ἐφ' ὃν ἐστι παράμηνες εἰς στενὸν τελευτῶν μυχὸν τὸν κατὰ Διοσκουριάδα ἐπὶ πεντακισχιλίους ἢ μικρῷ πλείους σταδίους, τὸ δὲ πλάτος περὶ τρισχιλίους· ἢ δὲ περίμετρος τοῦ σύμπαντος πελάγους ἐστὶ δισχυρίων που καὶ πεντακισχιλίων σταδίων. εἰκάζουσι δὲ τινες
25 τὸ σχῆμα τῆς περιμέτρου ταύτης ἐντεταμένῳ Σκυθικῷ τόξῳ, τὴν μὲν νευρὰν ἐξομοιοῦντες τοῖς δεξιούσι καλουμένοις μέρεσι τοῦ Πόντου (ταῦτα δ' ἐστὶν ὁ παράπλους ὁ ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κατὰ Διοσκουριάδα· πλὴν γὰρ τῆς Καράμβιος ἢ γε ἄλλη πᾶσα ἡὼν μικρὰς ἔχει εἰσοχὰς τε καὶ ἐξοχὰς ὥστ' εὐθείᾳ εἰκέναι), τὴν
30 δὲ λοιπὴν τῷ κέρατι τοῦ τόξου διττὴν ἔχοντι τὴν ἐπιστροφὴν, τὴν μὲν ἄνω περιφερεστέραν τὴν δὲ κάτω εὐθυτέραν· οὕτω δὲ ἀκείνην ἀπεργάζεσθαι δύο κόλπους, ὧν ὁ ἐσπέριος πολὺ θατέρου περιφερέστερός ἐστιν.

II, 5, 30 (C. 129). Μετὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Κελτικὴν τὰ πρὸς ἑω λοιπά ἐστι τῆς Εὐρώπης, ἃ δίχα τέμνεται τῷ Ἰστροῦ
35 ποταμῷ. φέρεται δ' οὗτος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐπὶ τὴν ἑω καὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἐν ἀριστερᾷ λιπὼν τὴν τε Γερμανίαν ὅλην ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Ῥήνου καὶ τὸ Γετικὸν πᾶν καὶ τὸ τῶν Τυρεγετῶν καὶ Βασταρνῶν καὶ Σαυροματῶν μέχρι Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἐν δεξιᾷ δὲ τὴν τε Θράκην ἅπασαν καὶ τὴν Ἰλλυ-
40 ρίδα, λοιπὴν δὲ καὶ τελευταίαν τὴν Ἑλλάδα.

în Cilicia. Atît cimerienii, cît și trerii au pornit adesea la astfel de incursiuni; trerii și regele Cobos — se povestește — au fost în cele din urmă alungați de către Madys, căpetenia sciților¹⁴.

II, 1, 41 (C. 93). . . . Și acum trebuie să spunem că Timosthenes¹⁵, Eratostene și cei dinaintea lor nu cunoșteau aproape de loc geografia Iberiei și a Celticii; și încă și mai puțin pe a Germaniei și a Britaniei; de asemenea, a țării geților și a bastarnilor. Erau și mai nepricepuți cît privește Italia, Adriatica, Pontul și ținuturile de la miazănoapte care urmează. . .

II, 5, 7 (C. 114). . . Dincolo de Boristene locuiesc roxolanii¹⁶, ultimii dintre sciții cunoscuți, care trăiesc mai spre miazănoapte decît popoarele celor mai depărtate ținuturi despre care avem vreo știre — dincolo de Britania.

Regiunile ce se întind mai departe sînt nelocuite din pricina frigului. Mai la sud de ei, locuiesc sarmații și sciții de deasupra Lacului Meotic pînă la sciții orientali.

II, 5, 12 (C. 118). . . . Mai ales oamenii din zilele noastre ar putea să vorbească mai bine despre locuitorii de pe malurile Istrului, atît despre cei de dincoace, cît și despre cei de dincolo de fluviu, adică geți, tirageți și bastarni. . .

II, 5, 22 (C. 125). . . . Partea dinspre apus a Pontului Euxin are o lungime de trei mii opt sute de stadii, de la Bizanț pînă la gurile fluviului Boristene, și o lățime de două mii de stadii. În ea se află insula Leuce¹⁷. Partea răsăriteană a Pontului Euxin este lunguiată și se termină într-un golf îngust, acel al Dioscuriadei. Are o lungime de peste cinci mii de stadii, și o lățime de trei mii de stadii. Înconjurul întregii mări ajunge la vreo douăzeci și cinci de mii de stadii. Forma acestui perimetru este asemuită de unii cu un arc scitic încordat, a cărui coardă ar fi partea dreaptă a Pontului — (adică țărmul de la intrarea mării pînă în fundul Dioscuriadei, căci, în afară de Carambis, tot restul țărmului are numai ieșituri și intrînduri mici, semănînd cu o linie dreaptă). Cealaltă parte e asemuită cu un arc, care ar avea două încovoieturi: cea de sus mai rotunjită, cea de jos semănînd mai mult cu o linie dreaptă. Astfel — spun aceștia — și acea parte a Pontului formează două golfuri, dintre care cel apusean este cu mult mai rotunjit decît celălalt.

II, 5, 30 (C. 129). După Italia și Galia, au mai rămas părțile dinspre răsărit ale Europei, pe care le împarte în două fluviul Istru. Acesta curge de la apus la răsărit spre Pontul Euxin. El lasă în stînga întreaga Germanie, începînd de la Rin și toate meleagurile geților¹⁸, ținuturile tirageților, bastarnilor și sarmaților, pînă la fluviul Tanais și Lacul Meotic; iar la dreapta întreaga Tracie, Iliria și partea Eladei cu care se sfîrșește Europa.

¹⁴ Cf. Herodot, IV, 11, 8.

¹⁵ Geograf alexandrin din secolul al III-lea î.e.n., autor a numeroase lucrări astăzi pierdute.

¹⁶ În vremea autorului, o parte dintre sarmații care cu două secole în urmă trecuseră Donul (cf. Polibiu, XXVI, 6, 13), și anume iazigii, se îndreptau spre gurile Dunării (cf. Dio Cassius, LIV 20,3 și Ovidiu, *passim*), venind astfel în contact cu bastarnii și mai ales cu geții — încă din regiunea Nistrului —, pe cînd roxolanii, o altă ramură sarmată, ocupa ținuturile dintre Don și Nipru (cf. II, 5,30; VII, 2,4 și mai ales VII, 3,17).

¹⁷ Vezi Arian, notele 31 și 32.

¹⁸ În cazul de față, teritoriul dacilor.

III, 4, 17 (C. 165). . . . Κοινὰ δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τὰ Κελτικὰ ἔθνη καὶ τὰ Θράκια καὶ Σκυθικά, κοινὰ δὲ καὶ [τὰ] πρὸς ἀνδρείαν τὴν τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν τῶν γυναικῶν. γεωργοῦσιν αὐταὶ τεκοῦσαι τε διακονοῦσι τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνους ἀνθ' ἑαυτῶν κατακλίνασαι·
 5 ἔν τε τοῖς ἔργοις πολλάκις αὐταὶ καὶ λούουσι καὶ σπαργανοῦσιν ἀποκλίνασαι πρὸς τι ῥεῖθρον.

IV, 6, 10 (C. 207). . . πόλεις δ' αὐτῶν Μέτουλον Ἀρουπῆνοι Μονήτιον Ουένδων. μεθ' οὓς ἡ Σεγεστική πόλις ἐν πεδίῳ, παρ' ἣν ὁ Σάος αὐτὸς παραρρεῖ ποταμὸς ἐκδιδούς εἰς τὸν Ἴστρον. κεῖται
 10 δὲ ἡ πόλις εὐφυῶς πρὸς τὸν κατὰ τῶν Δακῶν πόλεμον· ἡ δ' Ὀκρα τὸ ταπεινοτάτων μέρος τῶν Ἀλπεῶν ἐστὶ καθ' ὃ συνάπτουσι τοῖς Κάρνοις, καὶ δι' οὗ τὰ ἐκ τῆς Ἀκυληίας φορτία κομίζουσιν ἄρμα-
 μάξαις εἰς τὸν καλούμενον Ναύπορτον, σταδίων ὁδὸν οὐ πολὺ πλειόνων ἢ τετρακοσίων· ἐκεῖθεν δὲ τοῖς ποταμοῖς κατάγεται μέχρι τοῦ
 15 Ἴστρου καὶ τῶν ταύτῃ χωρίων. παραρρεῖ γὰρ δὴ τὸν Ναύπορτον [Κορκόρας] ποταμὸς ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος φερόμενος πλωτός, ἐκβάλλει δ' εἰς τὸν Σάον, ὥστ' εὐμαρῶς εἰς τὴν Σεγεστικὴν κατάγεται καὶ τοὺς Παννονίους καὶ Ταυρίσκους. συμβάλλει δ' εἰς τὸν Σάον κατὰ τὴν πόλιν καὶ ὁ Κόλαπις· ἀμφοτέρω δ' εἰσὶ πλωτοί, ῥέουσι
 20 δ' ἀπὸ τῶν Ἀλπεων.

V, 1, 6 (C. 212). Τὸ μὲν οὖν ἀρχαῖον, ὥσπερ ἔφην, ὑπὸ Κελτῶν περιφεκεῖτο τῶν πλείστων ὁ ποταμός. μέγιστα δ' ἦν τῶν Κελτῶν ἔθνη Βόιοι καὶ Ἰνσουβροὶ καὶ οἱ τὴν Ῥωμαίων ποτὲ ἐξ ἐφόδου κατα-
 λαβόντες Σέρονες μετὰ Γαισατῶν. τούτους μὲν οὖν ἐξέφθειραν ὕστε-
 25 ρον τελέως Ῥωμαῖοι, τοὺς δὲ Βοῖους ἐξήλασαν ἐκ τῶν τόπων. (C. 213) μεταναστάντες δ' εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον τόπους μετὰ Ταυρίσκων ὥκουν πολεμοῦντες πρὸς Δακούς, ἕως ἀπώλοντο παν-
 εθνεί· τὴν δὲ χώραν οὖσαν τῆς Ἰλλυρίδος μηλόβοτον τοῖς περιου-
 κοῦσι κατέλιπον.

VII, 1, 1 (C. 289). Εἰρηκόσι δ' ἡμῖν περὶ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῶν Κελτικῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ἰταλιῶν σὺν ταῖς πλησίον νήσοις ἐφεξῆς ἂν εἴη λέγειν τὰ λειπόμενα τῆς Εὐρώπης μέρη, διελούσι τὸν ἐνδεχόμενον τόπον. λείπεται τὰ δὲ πρὸς ἑω* μὲν τὰ πέραν τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Τανάιδος καὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος λίμνης, καὶ ὅσα μεταξὺ τοῦ
 35 Ἀδρίου καὶ τῶν ἀριστερῶν τῆς Ποντικῆς θαλάττης μερῶν ἀπολαμβάνει πρὸς νότον μέχρι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Προποντίδος ὁ Ἴστρος· διαιρεῖ γὰρ οὗτος ἅπασαν ὥς ἐγγυτάτω δίχα τὴν λεχθεῖσαν γῆν, μέγιστος τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ποταμῶν, ῥέων πρὸς νότον κατ' ἀρχάς, εἴτ' ἐπιστρέφων εὐθὺς ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὸν
 40 Πόντον. ἀρχεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν ἄκρων τῶν ἐσπερίων,

III, 4, 17 (C. 165). . . . Aceste obiceiuri ¹⁹ sînt comune și ele celtilor, tracilor și sciților. Sînt aceleași și cele în legătură cu vitejia — atît a bărbaților cît și a femeilor. Femeile muncesc și ele la cîmp și de îndată ce au născut, îi slujesc pe bărbați, punîndu-i să stea culcați în locul lor. Adesea ele nasc la muncile cîmpului. Spală copilul, șezînd pe vine lîngă apa vreunui rîu, și-l înfașă. 6

IV, 6, 10 (C. 207). . . . Orașele lor sînt Metulon, Arupinoi, Monetion, Vendon. După acestea, urmează în cîmpie orașul Segestica, pe lîngă care curge rîul Savos, afluent al Istrului. Orașul are o așezare prielnică pentru războiul împotriva dacilor ²⁰. Muntele Odra este partea cea mai joasă a Alpilor, în imediata 10 vecinătate a carnilor și pe unde se transportă în căruțe mărfuri din Aquileia, pentru a se ajunge la așa-numitul Nauportos, cale nu mult mai lungă de patru sute de stadii. De acolo [mărfurile] sînt coborîte pe râuri pînă la Istru și la ținuturile de acolo ²¹. Căci de-a lungul lui Nauportos curge [Corcoras], un rîu 15 navigabil ce vine din Iliria și se varsă în Savos, încît [mărfurile] sînt coborîte ușor la Segestica, la pannoni și la taurisci. În preajma cetății, Savos mai primește și pe Colapis. Ambele [rîuri] sînt navigabile și își coboară apele din Alpi. 20

V, 1, 6 (C. 212). În vechime, după cum spuneam, în jurul fluviului [Pad] locuiau cei mai mulți celti [din Galia cisalpină]. Cele mai numeroase neamuri dînte celti erau boii, insubrii și senonii; [aceștia din urmă] s-au întovărășit cu gesatii — ca și odinioară cînd, printr-un atac neașteptat, au ocupat Roma ²². Mai tîrziu, romanii i-au nimicit pe senoni și pe gesati, iar pe boi i-au alungat din aceste locuri. (C. 213) Strămutîndu-se ²³ în regiunea de lîngă Istru, ei locuiau 25 acum amestecați cu tauriscii, războindu-se cu dacii, pînă cînd aceștia din urmă le-au șters neamul de pe fața pămîntului ²⁴. Teritoriul lor, care făcea parte din Iliria, a rămas un loc de pășunat pentru turmele neamurilor vecine.

VII, 1, 1 (C. 289). După ce am descris Iberia, țara celtilor, Italia și insulele 30 din vecinătate, urmează să vorbim despre restul Europei, împărțind regiunile cum se cere. Rămîn [de cercetat] ținutul care se întinde spre răsărit, dincolo de Rin pînă la Tanais și gura Lacului Meotic și — apoi — regiunile care se află între Adriatica și țărmul stîng al Pontului, în sudul Istrului pînă 35 în Grecia și Propontida. Istrul împarte aceste regiuni în două — aproape în toată lungimea lor —, fiind cel mai mare fluviu al Europei. Curge mai întîi spre miazăzi. Apoi, deodată, se îndreaptă de la apus spre răsărit, în direcția Pontului. Izvorul său este în părțile cele mai de la apus ale Germaniei, nu departe 40

¹⁹ Printre obiceiurile iberilor era și acela de a-și ucide rudele sau pe compatrioții captivi, pentru a nu-i lăsa în mîna dușmanilor.

²⁰ Strabon se referă la situația din timpul lui August, cînd se pregătea o campanie împotriva dacilor (în anul 35 î.e.n. cf. VII, 5, 2).

²¹ Vezi Titus Livius, nota 7.

²² În jurul anului 390 î.e.n.

²³ Cf. Trogus Pompeius, XXIV, 4, 1—6.

²⁴ Vezi nota 65.

πλησίον δὲ καὶ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ, διέχων αὐτοῦ περὶ
 χιλίους σταδίους· τελευτᾷ δ' εἰς τὸν Πόντον οὐ πολὺ ἄπωθεν τῶν
 τοῦ Τύρα καὶ τοῦ Βορυσθένους ἐκβολῶν, ἐκκλίνων πρὸς ἄρ-
 κτους· προσάρκτια μὲν οὖν ἐστὶ τῷ Ἰστροῦ τὰ πέραν τοῦ Ῥήνου
 5 καὶ τῆς Κελτικῆς· ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ τε Γαλατικά ἔθνη καὶ τὰ Γερ-
 μανικά μέχρι Βασταρνῶν καὶ Τυρεγετῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Βο-
 ρυσθένους, καὶ ὅσα μεταξὺ τούτου καὶ Τοναίδος καὶ τοῦ στόματος
 τῆς Μαιώτιδος εἰς τε τὴν μεσόγειαν ἀνατείνει μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ
 καὶ τῇ Ποντικῇ κλύζεται θαλάττῃ· μεσημβρινὰ δὲ τὰ τε Ἰλλυρικά
 10 καὶ τὰ Θράκια καὶ ὅσα τούτοις ἀναμέμικται τῶν Κελτικῶν ἢ τινῶν
 ἄλλων, μέχρι τῆς Ἑλλάδος· λέγωμεν δὲ πρῶτον περὶ τῶν ἐκτὸς
 τοῦ Ἰστροῦ· πολὺ γὰρ ἀπλούστερα τῶν ἐπὶ θάτερα μερῶν ἐστίν.

VII, 1, 3 (C. 290). . . . Πλὴν τὰ γε τῶν Σοήβων, ὡς ἔφην, ἔθνη
 τὰ μὲν ἐντὸς οἰκεῖ, τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ, ὅμορα τοῖς Γέταις.
 15 VII, 2, 4 (C. 294). . . . ἄλλ' ὅτι μὲν κατὰ μῆκος ἰοῦσιν ἐπὶ τὴν
 ἑω τὰ κατὰ τὸν Βορυσθένη καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Πόντου χωρία
 ἀπαντᾷ, δῆλον ἐκ τῶν κλιμάτων καὶ τῶν παραλλήλων διαστημάτων.
 τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἐξῆς, εἴτε
 Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ
 20 ἢ Ἰάζυγας ἢ Ῥωξολανούς ἢ τινας ἄλλους τῶν ἀμαξοοίκων οὐ ῥά-
 διον εἰπεῖν . . .

VII, 3, 1 (C. 294). Τὸ δὲ νότιον μέρος τῆς Γερμανίας τὸ πέραν
 τοῦ Ἀλβίου τὸ μὲν συνεχὲς ἀκμὴν ὑπὸ τῶν Σοήβων κατέχεται·
 (C. 295) εἴτ' εὐθὺς ἢ τῶν Γετῶν συνάπτει γῇ, κατ' ἀρχὰς μὲν στενὴ,
 25 παρατεταμένη τῷ Ἰστροῦ κατὰ τὸ νότιον μέρος, κατὰ δὲ τοῦναντίον
 τῇ παρωρείᾳ τοῦ Ἐρκυνίου δρυμοῦ, μέρος τι τῶν ὁρῶν καὶ αὐτὴ
 κατέχουσα, εἴτα πλατύνεται πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι Τυρεγετῶν·
 τοὺς δὲ ἀκριβεῖς ὅρους οὐκ ἔχομεν φράζειν· διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν
 τόπων τούτων οἱ τὰ Ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς Ὑπερβορείους μυθοποι-
 30 οῦντες λόγου ἡξίωσιν, καὶ ἂν Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης κατεψεύσατο·
 ταῦτα τῆς παρωκεανίτιδος, προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐρά-
 νια καὶ μαθηματικῇ ἱστορίᾳ· ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐάσθωσαν· οὐδὲ γὰρ
 εἴ τινα Σοφοκλῆς τραγωδεῖ περὶ τῆς Ὀρειθυίας λέγων ὡς ἀναρπα-
 γεῖσα ὑπὸ Βορέου κοιμισθεῖη «ὑπὲρ τε πόντον πάντ' ἐπ' ἔσχατα χθονὸς
 35 νυκτός τε πηγὰς οὐρανοῦ τ' ἀναπτυχάς, Φοῖβου παλαιὸν κῆπον»,
 οὐδὲν ἂν εἴη πρὸς τὰ νῦν, ἀλλ' ἐατέον, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ
 ὁ Σωκράτης· ἂν δὲ ἐκ τε τῆς παλαιᾶς ἱστορίας καὶ τῆς νῦν παρειλή-
 φαμεν, ταῦτα λέγωμεν.

VII, 3, 2 (C. 295). Οἱ τοίνυν Ἕλληνες τοὺς Γέτας Θράκας
 40 ὑπελάμβανον· ὥκουν δ' ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἰστροῦ καὶ οὗτοι καὶ οἱ

de punctul cel mai adânc [în continent] al Adriaticii — la o depărtare cam de o mie de stadii. El ajunge în Pont nu prea departe de vărsarea lui Tyras și a lui Boristene, după ce s-a îndreptat puțin spre nord. Așadar, la miazănoapte de Istru sînt ținuturile de dincolo de Rin și de regiunea celtică. Este vorba de neamurile celtice și germanice — pînă la bastarni, tirageți și fluviul Boristene —, precum și de acele [populații] care se întind spre interiorul uscatului între acesta, Tanais și gurile Lacului Meotic, pînă la Ocean — mărginite fiind de apele Mării Pontice. La miazăzi de Istru — pînă în Elada — sînt neamurile ilirice, tracice, ca și cele celtice, ori altele care s-au amestecat cu acestea. Să vorbim mai întâi despre locurile ce se află dincolo de Istru; descrierea lor este mult mai simplă decît a regiunilor de dincoace.

VII, 1, 3 (C. 290). ... Numai că unii din suebi locuiesc, după cum am spus, în Pădurea [Hercinică], alții în afara ei — învecinîndu-se cu geții.

VII, 2, 4 (C. 294). ... Dar faptul că acelora care merg în sensul longitudinalii spre răsărit li se înfățișează regiunile de lingă Boristene și ținuturile nordice ale Pontului se explică prin climaturile și distanțele paralele²⁵. Nu e ușor de spus ce se află dincolo de Germania și ce se află după celelalte neamuri din vecinătatea imediată. Trebuie să credem că acolo trăiesc bastarni — cum își închipuie cei mai mulți autori — ori alți oameni, pe care i-am întîlni înaintea lor, fie iazigi, fie roxolani, fie vreun alt neam dintre acelea care își au locuințele în care...

VII, 3, 1 (C. 294). Partea de miazăzi a Germaniei, de dincolo de Elba, este — cel puțin acolo unde se învecinează cu fluviul — în stăpînirea suebilor. (C. 295) Apoi, îndată urmează teritoriul geților²⁶, la început îngust — mărginit la sud cu Istrul, în partea opusă cu munții Pădurii Hercinice și cuprinzînd și o parte din munți. Apoi se lărgeste și se întinde spre nord pînă la tirageți — fruntarii pe care nu le putem descrie precis. Fiindcă nu sînt cunoscute aceste locuri, sînt luați în seamă făuritorii de mituri ce vorbesc despre munții Ripei și despre hiperboreeni²⁷, crezîndu-se minciunile lui Pytheas masaliotul²⁸ despre ținuturile din jurul Oceanului, lucruri născocite pe care el le înșiruia sub cuvînt că face știință astronomică și cercetări matematice. Dar mărturia acestora trebuie nesocotită. Nu ne interesează nici dacă Sofocle spune într-o tragedie că Oritia²⁹ a fost răpită de Boreas³⁰ și dusă « dincolo de Pont, la capătul lumii, unde sînt izvoarele nopții și unde cerul este luminat de o lumină ce abia mijeste³¹, vechea grădină a lui Febus »; această susținere, neputînd întări spusele noastre, trebuie lăsată la o parte ca și ceea ce ne spune Socrate în *Fedru*³². Noi să afirmăm numai lucruri care se întemeiază pe cercetările vechi și contemporane.

VII, 3, 2 (C. 295). Astfel elenii i-au socotit pe geți de neam tracice. Acești geți locuiau și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sînt și ei

²⁵ Diferite zone geografice.

²⁶ Teritoriul dacilor, cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80.

²⁷ Vezi Herodot, nota 23.

²⁸ Un grec din secolul al IV-lea î.e.n., care a vizitat Insulele Britanice și regiunile învecinate.

²⁹ Fata regelui legendar Erechteus din Atica.

³⁰ Personificarea vîntului de nord.

³¹ Orientul (cf. fr. 655).

³² Dialog al lui Platon.

Μυσοὶ Θράκες ὄντες καὶ αὐτοὶ καὶ οὗς νῦν Μοισοὺς καλοῦσιν, ἀφ' ὧν ὠρμήθησαν καὶ οἱ νῦν μεταξύ Λυδῶν καὶ Φρυγῶν καὶ Τρώων οἰκοῦν-
 5 τες Μυσοί. καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Φρύγες Βρίγες εἰσὶ, Θράκιόν τι ἔθνος, καθάπερ καὶ Μυγδόνες καὶ Βέβρυκες καὶ Μαιδοβιθυνοὶ καὶ Βιθυνοὶ
 καὶ Θυνοί, δοκῶ δὲ καὶ τοὺς Μαριανδυνούς. οὗτοι μὲν οὖν τελέως ἐκλελοίπασιν πάντες τὴν Εὐρώπην, οἱ δὲ Μυσοὶ συνέμειναν. καὶ
 "Ὀμηρον δ' ὀρθῶς εἰκάζειν μοι δοκεῖ Ποσειδῶνιος τοὺς ἐν τῇ Εὐ-
 10 ρώπῃ Μυσοὺς κατονομάζειν (λέγω δὲ τοὺς ἐν τῇ Θράκῃ) ὅταν φῇ, «αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὅσσε φαεινῶ, νόσφιν ἐφ' ἵπποπόλων Θρη-
 κῶν καθορώμενος αἶαν Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων». Ἐπεὶ εἴ γε τοὺς
 κατὰ τὴν Ἀσίαν Μυσοὺς δέχοιτό τις, ἀπηρτημένος ἂν εἴη ὁ λόγος. τὸ γὰρ ἀπὸ τῶν Τρώων τρέψαντα τὴν ὄρασιν ἐπὶ τὴν Θρακῶν γῆν
 συγκαταταλέγειν ταύτῃ τὴν τῶν Μυσῶν, τῶν οὐ νόσφιν ὄντων, ἀλλ' ὁμόρων τῇ Τρωάδι καὶ ὀπισθεν αὐτῆς ἰδρυμένων καὶ ἑκατέ-
 15 ρωθεν, διειργομένων δ' ἀπὸ τῆς Θράκης πλατεῖ Ἑλλησπόντῳ, συγ-
 χέοντος ἂν εἴη τὰς ἡπείρους καὶ ἅμα τῆς φράσεως οὐκ ἀκούοντος. τὸ γὰρ «πάλιν τρέπεν» μάλιστα μὲν ἐστὶν εἰς τοὔπίσω· ὁ δ' ἀπὸ
 τῶν Τρώων μεταφέρων τὴν ὄψιν ἐπὶ τοὺς μὴ ὀπισθεν αὐτῶν ἢ ἐκ
 20 πλαγίων ὄντας προσωτέρω μὲν μεταφέρει, εἰς τοὔπίσω δ' οὐ πάνυ.
 (C. 296) καὶ τὸ ἐπιφερόμενον δ' αὐτοῦ τούτου μαρτύριον, ὅτι τοὺς
 ἱππημολγοὺς καὶ γαλακτοφάγους καὶ ἀβίους συνῆψεν αὐτοῖς, οἵπερ
 εἰσὶν οἱ ἀμάξιοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται. καὶ γὰρ νῦν ἀναμέμικται
 ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς Θραξὶ καὶ τὰ Βασταρνικά, μᾶλλον μὲν τοῖς
 25 ἐκτὸς Ἰστροῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐντός. τούτοις δὲ καὶ τὰ Κελτικά,
 οἳ τε Βόιοι καὶ Σκορδίσκοι καὶ Ταυρίσκοι, τοὺς δὲ Σκορδίσκους
 ἔνιοι Σκορδίστας καλοῦσι· καὶ τοὺς Ταυρίσκους δὲ Τευρίσκους καὶ
 Ταυρίστας φασί.

VII, 3, 3 (C. 296). Λέγει δὲ τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδῶνιος καὶ
 ἐμψύχων ἀπέχεσθαι κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων·
 30 μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν, διὰ
 δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας· εἶναι δὲ τινὰς τῶν
 Θρακῶν οἱ χωρὶς γυναικὸς ζῶσιν, οὗς κτίστας καλεῖσθαι, ἀνιε-
 ρῶσθαι τε διὰ τιμὴν καὶ μετὰ ἀδείας ζῆν· τούτους δὲ συλλήβδην
 ἅπαντας τὸν ποιητὴν εἰπεῖν ἀγαυοὺς ἱππημολγοὺς γαλακτοφάγους
 35 ἀβίους τε, δικαιοτάτους ἀνθρώπους. ἀβίους δὲ προσαγορεύειν μάλιστα
 ὅτι χωρὶς γυναικῶν, ἡγούμενον ἡμιτελῆ τινὰ βίον τὸν χῆρον, καθάπερ
 καὶ τὸν οἶκον ἡμιτελῆ τὸν Πρωτεσιλάου διότι χῆρος· ἀγχεμάχους
 δὲ τοὺς Μυσοὺς, ὅτι ἀπόρθητοι, καθὰ οἱ ἀγαθοὶ πολεμισταί. δεῖν

traci — acum ei se numesc moesi; și de la ei au pornit și misii statorniciți în zilele noastre printre lidieni, frigieni și troieni. Frigienii nu sînt altceva decît brigii, popor tracic, ca și migdonii și bebricii, medobitinii, bitinii, tinii și — socot eu — mariandinii ³³. Aceia au părăsit cu toții Europa. Misii însă au rămas pe loc. Pe bună dreptate crede Posidoniu ³⁴ că acești misi din Europa (vreau să spun cei din Tracia) i-a pomenit Homer în versurile sale: « El și-a întors privirea îndărăt, uitîndu-se la țara tracilor îmblînzitori de cai și a misilor războinici, pricepuți în lupta de aproape » ³⁵. Dacă cineva ar înțelege aceasta ca privindu-i pe misii din Asia, pasajul nu s-ar lega de context. A susține că [Zeus] nu și-a întors ochii de la Troia spre pămîntul Traciei și că nu a îmbrățișat dintr-o privire — o dată cu Tracia — și Misia, care este aproape, ci s-a uitat spre ținuturile vecine cu Troada, așezate în spatele ei și pe ambele ei laturi, despărțite fiind, însă, de traci prin toată lățimea Helespontului, înseamnă a 15 confunda continentele și a nu pricepe ce vrea să spună Homer. Căci aci expresia « și-a întors » înseamnă, fără îndoială, spre partea dinapoi. Oricine și-ar întoarce privirea de la troieni spre cei ce nu sînt în spatele lor sau la dreapta și la stînga, înseamnă că ar privi înainte, nu îndărăt. (C. 296) Cele ce spune — mai departe — Homer confirmă părerea noastră, căci acestor misi el adaugă pe hipemolgi, 20 galactofagi, abii, care sînt sciți, și pe sarmații ce-și duc traiul în care. Aceste neamuri, ca și bastarnii, sînt chiar astăzi amestecate cu tracii — mai ales cu cei de dincolo de Istru, dar și cu acei de dincoace, care sînt amestecați și cu neamurile celtice, boii, scordiscii, tauriscii. Totuși pe scordisci unii îi numesc 25 « scordisti », pe taurisci « teuristi » și « tauristi ».

VII, 3, 3 (C. 296). Posidoniu afirmă că misii se feresc, din cucernicie, de a mîncea vietăți; și iată deci motivul pentru care nu se ating de carnea turmelor lor. Se hrănesc însă cu miere, lapte și brînză, ducînd un trai liniștit — pentru 30 care pricină au fost numiți « theosebi » ³⁶ și « capnobați » ³⁷. Unii tracii — spune acesta — își petrec viața fără să aibă legături cu femeile, numindu-se « ctiști » ³⁸; ei sînt onorați și socotiți sacri trăind, așadar, feriți de orice primejdie. Pe toți aceștia poetul i-a numit « străluciții mulgători de iepe », « cei care se hrănesc cu lapte », « cei care duc viața sărăcăcioasă » și « oamenii cei mai drepti ». Îi numește « abii » ³⁹ mai ales pentru că trăiesc departe de femei, fiind încredințați 35 că o viață singuratică, de om necăsătorit, e o viață numai pe jumătate, ca și casa lui Protesilaus, numai pe jumătate casă, pentru că [acesta murind] este văduvit de el ⁴⁰. Iar epitetul de « luptători din apropiere » ⁴¹ dat misilor se datorește faptului că nu pot fi biruiți — ca niște buni războinici ce sînt. De aceea, în

³³ Populații originare din Tracia, care au trecut în Asia Mică în două valuri; primul vine în sec. XII î.e.n., sub presiunea ilirilor, care pătrunseseră în Balcani, iar al doilea, compus mai ales din bitinieni, se deplasează în sec. VII î.e.n. (cf. Arian, *Fragments*, 60). Vezi RE, VII A, col. 417.

³⁴ Celebru filozof stoic, care a trăit între anii 135—51 î.e.n.

³⁵ *Iliada*, XIII, 5—7.

³⁶ În romînește « adoratori ai zeilor »

³⁷ « Cei care umblă în fum », termen folosit în comedia greacă cu înțelesul « cei care se hrănesc numai cu aer ».

³⁸ « Întemeietorii » (cf. Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, XXVIII, 1,5). D. Dečev propune lecțiunea *οδοιται* cu sensul de « cei care se abțin de la plăcerile lumești » (*Charakteristik der thrakischen Sprache*, Sofia, 1952, p. 85).

³⁹ « Străini de plăcerile vieții ».

⁴⁰ Cf. *Iliada*, II, 701.

⁴¹ « De neînvins ».

δὲ ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ γράφειν ἀντὶ τοῦ «Μουσῶν τ' ἀγχεμά-
χων» «Μοισῶν τ' ἀγχεμάχων».

VII, 3, 4 (C. 296). Τὸ μὲν οὖν τὴν γραφὴν κινεῖν ἐν τοσούτων
ἐτῶν εὐδοκιμήσασαν περιττὸν ἴσως· πολὺ γὰρ πιθανώτερον ὠνομάσθαι
5 μὲν ἐξ ἀρχῆς Μουσούς, μετωνομάσθαι δὲ ὡς νῦν. τοὺς ἀβίους δὲ
τοὺς χήρους οὐ μᾶλλον ἢ τοὺς ἀνεστίους καὶ τοὺς ἀμαξοίκους δέξαιτ' ἄν
τις· μάλιστα γὰρ περὶ τὰ συμβόλαια καὶ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν
συνισταμένων τῶν ἀδικημάτων, τοὺς οὕτως ἀπ' ὀλίγων εὐτελῶς
ζῶντας δικαιοτάτους εὐλογον κληθῆναι· ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ φιλόσοφοι
10 τῇ σωφροσύνῃ τὴν δικαιοσύνην ἐγγυτάτῳ τιθέντες τὸ αὐταρκες καὶ
τὸ λιτὸν ἐν τοῖς πρώτοις ἐζήλωσαν· ἀφ' οὗ καὶ προεκπτώσεις τινὰς
αὐτῶν παρέωσαν ἐπὶ τὸν κυνισμόν. τὸ δὲ χήρους γυναικῶν οἰκεῖν
οὐδεμίαν τοιαύτην ἔμφασιν ὑπογράφει, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Θραξί
καὶ τούτων τοῖς Γέταις. ὅρα δ' ἃ λέγει Μένανδρος περὶ αὐτῶν οὐ
15 πλάσας, ὡς εἰκός, ἀλλ' ἐξ ἱστορίας λαβὼν «πάντες μὲν οἱ Θρᾶκες,
μάλιστα δ' οἱ Γέται ἡμεῖς ἀπάντων (καὶ γὰρ αὐτὸς εὐχομαι ἐκεῖθεν εἶναι
τὸ γένος) οὐ σφδ' ῥ' ἐγκρατεῖς ἐσμέν». καὶ ὑποβάς μικρὸν τῆς περὶ τὰς
γυναῖκας ἀκρασίας τίθησι τὰ παραδείγματα «γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς,
εἰ μὴ δέκ' ἢ ἑνδεκα γυναῖκας δώδεκα τ' ἢ πλείους τινάς. ἂν τέτταρας δ' ἢ
20 πέντε γεγαμηκῶς τύχῃ καταστροφῆς τις, ἀνυμέναιος ἄθλιος ἀνυμφος
οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ». ταῦτα γὰρ ὁμολογεῖται μὲν καὶ παρὰ
τῶν ἄλλων. οὐκ εἰκός δὲ τοὺς αὐτοὺς ἅμα μὲν ἄθλιον νομίζειν βίον
τὸν μὴ μετὰ πολλῶν γυναικῶν, ἅμα δὲ σπουδαῖον καὶ δίκαιον τὸν
τῶν γυναικῶν χῆρον. τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνο-
25 βάτας τοὺς ἐρήμους γυναικῶν σφόδρα ἐναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπο-
λήψεσιν. ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἶονται τὰς
γυναῖκας· αὐταὶ δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ
πλέον θεραπείας τῶν θεῶν καὶ ἐορτὰς καὶ ποτνιασμούς... ὅρα δὲ
πάλιν τὸν αὐτὸν ποιητὴν ἃ λέγει εἰσάγων τὸν ἀχθόμενον ταῖς περὶ
30 τὰς θυσίας τῶν γυναικῶν δαπάναις καὶ λέγοντα «ἐπιτρίβουσι δ' ἡ-
μᾶς οἱ θεοὶ μάλιστα τοὺς γήμαντας· αἰὲ γὰρ τινα ἄγειν ἐορτὴν
ἐστ' ἀνάγκη». τὸν δὲ μυσογύνῃν αὐτὰ ταῦτα αἰτιώμενον «ἐθύομεν
δὲ πεντάκις τῆς ἡμέρας, ἐκυμβάλιζον δ' ἐπτὰ θεράπαινοι κύκλω,
αἱ δ' ὠλόλυζον». τὸ μὲν οὖν ἰδίως τοὺς ἀγύνους τῶν Γετῶν εὐσε-
35 βεῖς νομίζεσθαι παράλογόν ἐμφαίνει· τὸ δ' ἰσχύειν ἐν τῷ ἔθνει
τούτῳ τὴν περὶ τὸ θεῖον σπουδὴν ἐκ τε ὧν εἶπε Ποσειδώνιος οὐκ
ἀπιστητέον καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ἱστορίας.

VII, 3, 5 (C. 297). Λέγεται γὰρ τινα τῶν Γετῶν, ὄνομα Ζά-
μολξιν, δουλεῦσαι Πυθαγόρα, καὶ τινα τῶν οὐρανίων παρ' ἐκείνου
40 μαθεῖν, τὰ δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίων, πλανηθέντα καὶ μέχρι δεῦρο·

cartea a XIII-a (a *Iliadei*) trebuie scris « moesii care luptă din apropiere » în loc de « misii care luptă din apropiere ».

VII, 3, 4 (C. 296). Ar fi de prisos, poate, să schimbăm un text acceptat de atîta ani. Mult mai probabil e că, în vechime, aceştia au purtat numele de misi şi că — [cu timpul] — s-a schimbat în acel de astăzi⁴², iar cuvîntul « abii » 5 nu ar trebui înţeles în legătură cu abţinerea de la plăcerile trupului, ci, mai degrabă, ar trebui luat în sensul că aceia n-au vetre şi trăiesc în care. Deoarece de cele mai multe ori neînţelegerile izvorăsc din învoieli şi stăpînirea bunurilor, e drept ca pe aceştia, care duc o viaţă atît de modestă şi folosesc atît de puţine lucruri, lumea să-i numească « cei mai dreşti ». Căci înţelepţii, nefăcînd aproape nici o deosebire între dreptate şi cumpătare, au urmărit în primul rînd multumirea cu puţin şi simplitatea. Iată pentru ce au mers uneori cu exagerarea pînă 10 la cinism. Dar împrejurarea de a trăi « lipsiţi de femei » nu arată o concepţie de felul acesta, îndeosebi la traci şi — între aceştia — mai ales la geţi. Iată ce spune despre ei Menandru, desigur fără a plăsmui ceva, ci respectînd realitatea istorică: « Aşa sîntem noi, tracii toţi, şi mai ales geţii (mă mîndresc că mă 15 trag din neamul acestora din urmă): nu sîntem din cale afară de cumpătaţi », şi puţin mai departe dă exemple de necumpătare în privinţa femeilor: « Nici unul din noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, dacă nu mai multe. Cînd se întîmplă să moară cineva care a avut doar patru sau cinci neveste, cei din partea locului spun despre el: bietul om, n-a fost înşurat, n-a cunoscut iubirea ». Susţinerile acestea sînt întărite şi de alţii. Nu este lucru 20 firesc — prin urmare — ca oamenii ce socot nefericită viaţa fără multe femei să creadă în acelaşi timp că ar fi un om destoinic şi drept acel căruia îi lipsesc femeile. Socotindu-i « adoratori ai zeilor » şi « oameni care umblă în fum » pe cei fără femei, [geţii] s-ar ridica împotriva părerii obşteşti. 25 De bună seamă, întotdeauna s-a pus pe seama femeilor îndemnurile în cele ale cucernicieii, căci ele împing pe bărbaţi la o prea mare slăvire a zeilor, la serbări în cinstea lor şi la acte de adoraţie... Iată ce mai spune acelaşi poet, aducînd pe scenă un soţ supărat de cheltuielile pe care le fac femeile cu jertfele. Cuvintele [soţului] sînt: « Ne prăpădesc zeii, nu altceva, mai ales pe noi cei 30 căsătoriţi. Căci mereu e nevoie să se facă o serbare ». Pe misogin îl pune să aducă aceleaşi învinuiri: « Jertfeam de cîte cinci ori pe zi. Cinci sclave loveau chimvalele, stînd în cerc, iar altele scoteau urlete ». Ar fi, aşadar, o absurditate să se creadă că la geţi sînt socotiţi evlavioşi îndeosebi cei necăsătoriţi. Nu ne putem 35 îndoi — din cele spuse de Posidoniu, şi [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geţilor — că în neamul lor rîvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie.

VII, 3, 5 (C. 297). Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora şi că ar fi deprins de la acesta unele cunoştinţe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus pînă 40

⁴² Forma *μωσολ* a devenit *μοσολ*. Deosebirea este mai mult de ordin grafic decît fonetic, deoarece în vremea lui Strabon cele două forme se rosteau aproape la fel.

ἐπανελθόντα δ' εἰς τὴν οἰκείαν σπουδασθῆναι παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ ἔθνει, προλέγοντα τὰς ἐπισημασίας· τελευτῶντα δὲ πείσαι τὸν βασιλέα κοινωνῶν τῆς ἀρχῆς αὐτὸν λαβεῖν, ὥς τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐξαγγέλλειν ἱκανόν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἱερέα κατασταθῆναι
 5 τοῦ μάλιστα τιμωμένου παρ' αὐτοῖς θεοῦ, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ θεὸν προσαγορευθῆναι, (C. 298) καὶ καταλαβόντα ἀντρῶδες τι χωρίον ἄβατον τοῖς ἄλλοις ἐνταῦθα διαιτᾶσθαι, σπάνιον ἐντυγχάνοντα τοῖς ἐκτός, πλὴν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν θεραπόντων· συμπράττειν δὲ τὸν βασιλέα, ὁρῶντα τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας ἑαυτῷ πολὺ πλεον ἢ πρότερον, ὥς
 10 ἐκφέροντι τὰ προστάγματα κατὰ συμβουλὴν θεῶν. τουτὶ τὸ δὲ ἔθος διέτεινεν ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς, αἰεὶ τινος εὐρισκομένου τοιούτου τὸ ἦθος, ὃς τῷ μὲν βασιλεῖ σύμβουλος ὑπῆρχε, παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὠνομάζετο θεός· καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως· ὄνομα δ' αὐτῷ Κωγαίονον, ὁμώνυμον τῷ παραρρέοντι πο-
 15 ταμῷ. καὶ δὴ ὅτε Βυρεβίστας ἦρχε τῶν Γετῶν, ἐφ' ὃν ἤδη παρεσκευάσατο Καῖσαρ ὁ θεὸς στρατεύειν, Δεκαίνεος εἶχε ταύτην τὴν τιμὴν· καὶ πως τὸ τῶν ἐμψύχων ἀπέχεσθαι Πυθαγόρειον τοῦ Ζαμόλ-
 ξιος ἔμεινε παραδοθέν.

VII, 3, 6 (C. 298). . . Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ
 20 νεῶν προοιμιαζόμενος . . . Ὅμηρόν φησι . . . Σκυθῶν μὲν μὴ μεμνήσθαι, πλάττειν δὲ ἀγαυούς τινας ἱππημολγούς καὶ γαλακτοφά-
 γους ἀβίους τε. Παφλαγόνας τε τοὺς ἐν τῇ μεσογαίᾳ ἱστορηκέναι παρὰ τῶν πεζῇ τοῖς τόποις πλησιασάντων, τὴν παράλιαν δὲ ἀγνοεῖν·
 καὶ εἰκότως γε. ἅπλουν γὰρ εἶναι τότε τὴν θάλατταν ταύτην καὶ
 25 καλεῖσθαι Ἀξενον διὰ τὸ δυσχείμερον καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν περιοι-
 κούντων ἔθνων, καὶ μάλιστα τῶν Σκυθικῶν ξενοθυτούντων καὶ σαρ-
 κοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων· (C. 299)
 ὕστερον δ' Εὐξεινον κεκληῖσθαι, τῶν Ἰώνων ἐν τῇ παραλίᾳ πόλεις
 κτίσαντων . . .

30 VII, 3, 7 (C. 300). . . Σκυθῶν μὲν γὰρ [μὴ] μεμνήσθαι κατ' ἀγνοίαν φασι, μὴδὲ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὁμότητος αὐτῶν, κατα-
 θυόντων καὶ σαρκοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμέ-
 νων, δι' οὗς Ἀξενος ὠνομάζετο ὁ Πόντος, πλάττειν δ' ἀγαυούς
 τινας ἱππημολγούς, γαλακτοφάγους ἀβίους τε, δικαιοτάτους ἀνθρώ-
 35 πους, τοὺς οὐδαμοῦ γῆς ὄντας. Πῶς οὖν Ἀξενον ὠνόμαζον, εἰ μὴ
 ᾗδειςαν τὴν ἀγριότητα, μὴδ' αὐτοὺς τοὺς μάλιστα τοιούτους; οὗτοι

acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor — întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorocii. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtăș la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. Mai întâi, [Zamolxis] s-ar fi făcut preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu, (C. 298) 5 petrecându-și viața într-o peșteră, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, 10 pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege — și celui om geții îi spuneau zeu. Muntele [unde se afla peștera] a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon și la fel a fost și numele râului care curgea pe lângă el. Pe când domnea asupra geților Burebista — împotriva căruia s-a pre- 15 gătit să pornească divinul Cezar⁴³ —, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos. A dăinuit la geți obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge⁴⁴ de carnea animalelor.

VII, 3, 6 (C. 298). ... La începutul cărții a doua *Despre corăbii*. ... Apollodor⁴⁵ afirmă [între altele] că... Homer nu-i pomenește pe sciți — născocind 20 populații ca strălucii hipemolgi, galactofagi și abii —, că el a cunoscut și pe paflagonii din interior⁴⁶ — întemeindu-se pe cele povestite de cei care vizitaseră acele meleaguri pe uscat —, dar că nu cunoștea Paflagonia maritimă; și asta este și firesc. Pe atunci, această mare⁴⁷ nu putea fi străbătută de corăbii și se numea « neospitalieră » din pricina climei aspre și a cruzimii populațiilor din jurul ei, mai ales a sciților. Ei jertfeau pe străini și-i mâncau, iar de țestele lor 25 se foloseau la băut. (C. 299) Abia mai târziu, după ce ionienii întemeiază orașe pe țărmurile ei, marea a fost numită « ospitalieră »...⁴⁸

VII, 3, 7 (C. 300). ... Aceștia⁴⁹ susțin că [Homer], din pricina neștiinței sale, nu pomenește pe sciți și nu amintește de cruzimea lor față de străini, pe 30 care-i jertfeau și-i mâncau, slujindu-se la băut de țestele lor. Și el nu spune că din pricina acestora a dobândit marea numele de « neospitalieră ». Mai adaugă ei că Homer născoceste neamuri, cum ar fi strălucii hipemolgi, galactofagi și abii — oameni foarte drepti —, care nu au trăit nicăieri. Dar atunci cum de i s-a dat numele de « neospitalieră », dacă nu cunoșteau cruzimea celor de acolo, ori 35

⁴³ Cf. Suetonius, *Caesar*, XLIV.

⁴⁴ Cf. G. Kașarov, *Замолкисъ*, în *Годишник на Софийския Университет*, III (1906—1907), p. 156.

⁴⁵ Apollodor din Atena, care a trăit între anii 180—109 î.e.n., a lăsat lucrări de istorie și filozofie.

⁴⁶ Asia Mică.

⁴⁷ Pontul Euxin.

⁴⁸ Numele grecesc inițial provine din asimilarea sub forma ἄλκυος a termenului iranian *axšaēna* — « de culoare închisă » (vezi și Euripide, nota 1) —, folosit de sciți, care mai târziu a fost înlocuit cu contrariul său εὐλκυος. Această etimologie populară a părut verosimilă în antichitate, deoarece Marea Neagră era foarte furtunoasă, iar populațiile de pe țărm se ocupau cu pirateria, păstrând până târziu și obiceiul jertfelor umane. În realitate s-a produs fenomenul lingvistic cunoscut sub numele de « interdicție de vocabular ». Cf. Pindar, *Pitice*, IV, 204; Euripide, *Ifigenia în Taurida*, 437; Ps.-Scymnos, 735; Ovidiu, *Tristele*, IV, 4, 56 și V, 10, 13; Pliniu cel Bătrîn, VI, 1(1), 1.

⁴⁹ Eratostene și Apollodor.

- δ' εἰσὶ δῆπου οἱ Σκύθαι. πρότερον δ' οὐδ' ἱππημολγοὶ ἦσαν οἱ ἐπέκεινα τῶν Μυσῶν καὶ Θρακῶν καὶ Γετῶν, οὐδὲ γαλακτοφάγοι καὶ ἄβιοι; ἀλλὰ καὶ νῦν εἰσιν ἀμάξιοι καὶ νομάδες καλούμενοι, ζῶντες ἀπὸ θρεμμάτων καὶ γάλακτος καὶ τυροῦ, καὶ μάλιστα ἱππέου, θησαυρισμὸν δ' οὐκ εἰδότες οὐδὲ καπηλείαν, πλὴν ἢ φόρτον ἀντὶ φόρτον. πῶς οὖν ἡγνόμενους τοὺς Σκύθας ὁ ποιητὴς, ἱππημολγούς καὶ γαλακτοφάγους τινὰς προσαγορεύων; ὅτι γὰρ οἱ τότε τούτους ἱππημολγούς ἐκάλουν, καὶ Ἡσίοδος μάρτυς ἐν τοῖς ὑπ' Ἐρατοσθένους παρατεθεῖσιν ἔπαισιν. «Αἰθίοπας τε Λίγυς τε ἰδὲ Σκύθας ἱππημολγούς». τί δὲ θαυμαστόν, εἰ διὰ τὸ πλεονάζειν παρ' ἡμῖν τὴν περὶ τὰ συμβόλαια ἀδικίαν δικαιοτάτους εἶπεν ἀνθρώπους τοὺς ἥκιστα ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ τῷ ἀργυρισμῷ ζῶντας, ἀλλὰ καὶ κοινὰ κεκτημένους πάντα πλὴν ξίφους καὶ ποτηρίου, ἐν δὲ τοῖς πρῶτον ταῖς γυναῖκας Πλατωνικῶς ἔχοντας κοινὰς καὶ τέκνα; καὶ Αἰσχύλος δ' ἐμφαίνει συνηγορῶν τῷ ποιητῇ, φῆσας περὶ τῶν Σκυθῶν, (C. 301) «ἀλλ' ἱππάκης βρωτῆρες εὐνομοὶ Σκύθαι». αὕτη δ' ἡ ὑπόληψις καὶ νῦν ἔτι συμμένει παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν· ἀπλουστάτους τε γὰρ αὐτοὺς νομίζομεν καὶ ἥκιστα κακεντρεχεῖς εὐτελεστέρους· τε πολὺ ἡμῶν καὶ αὐταρκεστέρους· καίτοι ὁ γε καθ' ἡμᾶς βίος εἰς πάντας σχεδὸν τι διατέτακε τὴν πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολήν, τρυφὴν καὶ ἡδονὰς καὶ κακοτεχνίας εἰς πλεονεξίας μυρίας πρὸς ταῦτ' εἰσάγων. πολὺ οὖν τῆς τοιαύτης κακίας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους ἐμπέπτωκε τοὺς τε ἄλλους καὶ τοὺς νομάδας. καὶ γὰρ θαλάττης ἀψάμενοι χεῖρους γεγόνασιν, ληστεύοντες καὶ ξενοκτονοῦντες, καὶ ἐπιπλεκόμενοι πολλοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς ἐκείνων πολυτελείας καὶ καπηλείας· ἃ δοκεῖ μὲν εἰς ἡμερότητα συντείνειν, διαφθείρει δὲ τὰ ἥθη καὶ ποικιλίαν ἀντὶ τῆς ἀπλότητος τῆς ἄρτι λεχθείσης εἰσάγει.
- VII, 3, 8 (C. 301). Οἱ μέντοι πρὸ ἡμῶν, καὶ μάλιστα οἱ ἐγγύς τοῖς Ὀμήρου χρόνοις, τοιοῦτοί τινες ἦσαν καὶ ὑπελαμβάνοντο παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, ὁποίους Ὀμηρὸς φησιν. ὅρα δὲ ἃ λέγει Ἡρόδοτος περὶ τοῦ τῶν Σκυθῶν βασιλέως, ἐφ' ὃν ἐστράτευσε Δαρεῖος, καὶ τὰ ἐπεσταλμένα παρ' αὐτοῦ. ὅρα δὲ καὶ ἃ λέγει Χρυσίππος περὶ τῶν τοῦ Βοσπόρου βασιλέων τῶν περὶ Λεύκωνα. πλήρεις δὲ καὶ αἱ Περσικαὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἀπλότητος, ἧς λέγω, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Ἰνδῶν ἀπομνημονευόμενα. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀνάχαρσις καὶ Ἀβαρις καὶ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν εὐδοκίμουν, ὅτι ἐθνισκόν τινα χαρακτῆρα ἐπέφαινον εὐκολίας καὶ λιτότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ τί δεῖ τοὺς πάλαι λέγειν; Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐπὶ Θρᾶκας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἰμοῦ στρατείαν ἐμβαλὼν εἰς Τριβαλλούς, ὁρῶν μέχρι τοῦ Ἰστροῦ

pe cei care mai ales se arătau cruzi? Aceștia nu puteau fi decât sciții. Sau, poate, pe atunci cei ce locuiau dincolo de misi, de traci și de geți, nu erau nici hipemolgi, nici galactofagi, nici abii? Dar și în ziua de azi se găsesc pe meleagurile acelea locuitori numiți « hamaxoici »⁵⁰ și « nomazi », care trăiesc din ce produc turmele lor, din lapte și brânză, mai ales de iapă. Ei nu știu să strângă bogății sau să facă negoț decât dând o marfă în schimbul alteia. Cum se poate, așadar, să nu-i fi cunoscut el pe sciți, când doar vorbește de hipemolgi și de galactofagi? Căci pe atunci sciții erau numiți hipemolgi, precum ne arată și Hesiod în versurile citate de Eratostene: « Pe etiopieni, pe liguri și pe sciții hipemolgi ». De ce trebuie, prin urmare, să ne mirăm dacă, din pricina deselor înșelătorii care se fac la noi — când este vorba de învoieli —, Homer i-a numit cei mai drepti pe niște oameni care nu își petrec cât de cât viața îndeletnicindu-se cu învoieli și cu agonisirea banilor, oameni care nu posedă nimic afară de sabie și de cupă? Căci totul este în devălmășie la ei, și, în primul rând, femeile și copiii — așa cum concepe Platon. De altfel și Eschil se arată a fi de partea lui Homer când spune despre sciți: (C. 301) « Sciții care mănincă brânză din lapte de iapă și au legi bune ». Aceasta este părerea grecilor și în ziua de astăzi. Noi socotim pe sciți drept oameni cu viața cea mai simplă și cei mai fără vicleșug, cu mult mai puțin pretențioși decât noi și de o mai mare cumpătate. Cu toate acestea, felul nostru de viață s-a răspindit aproape la toți, corupând moravurile și introducând la sciți viața foarte îmbelșugată și trăită în desfătări, izvorul tuturor răutăților, prin care ei urmăreau să-și mulțumească nenumăratele lor poftes. Vicleniile acestea au pătruns în mare parte și la barbari, printre alții, la nomazi. Încumetându-se a porni pe mare, ei s-au corupt; au prădat și au ucis pe străini. După ce au ajuns în legătură cu tot soiul de oameni, au împrumutat de la aceștia luxul și obiceiurile negustorești. Măcar că acestea par să ajute la îmblinzirea deprinderilor, de fapt le strică și înlocuiesc simplitatea — despre care tocmai am vorbit — cu vicleșugul.

VII, 3, 8 (C. 301). Sciții care au trăit înaintea noastră — mai ales cei de pe vremea lui Homer — au fost socotiți de către eleni așa cum spune Homer că au fost și cum au și fost de fapt. Vezi ce povestește Herodot despre regele scit împotriva căruia pornise cu război Darius și ce răspuns i-a trimis acela⁵¹. Vezi de asemenea ce spune Crisip⁵² cu privire la regii Bosporului, printre care este și Leucon⁵³. *Epistolele persane* și *Cuvintele vrednice de amintire*, care s-au păstrat de la egipteni, babilonieni și inzi, sînt pline — și ele — de această simplitate, despre care am pomenit. Din această pricină și Anacharsis și Abaris⁵⁴ și cîțiva alții, la fel cu ei, erau vestiți printre eleni, pentru felul lor deosebit — specific neamului din care făceau parte —, întrunind bunăvoința, simplitatea și dreptatea. Dar ce să mai spunem despre cei vechi? Se zice că Alexandru, fiul lui Filip, cu prilejul expediției sale împotriva tracilor de dincolo de Haemus, 40

⁵⁰ În românește « cei care-și au locuințe în care ».

⁵¹ Cf. Herodot, IV, 127.

⁵² Celebru filozof stoic din sec. III î.e.n.

⁵³ Leucon a domnit în Bosporul cimerian cam între anii 389—348 î.e.n.

⁵⁴ Personaj semilegendar, despre care se spunea că era hiperborean. I se atribuie un poem despre *Apollo la hiperboreeni*.

καθήκοντας καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νήσου Πεύκης, τὰ πέραν δὲ Γέτας ἔχοντας, ἀφῆχθαι λέγεται μέχρι δεῦρο, καὶ εἰς μὲν τὴν νῆσον ἀποβῆναι μὴ δύνασθαι σπάνει πλοίων· (ἐκεῖσε γὰρ καταφυγόντα τὸν τῶν Τριβαλλῶν βασιλέα Σύρμον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν),
 5 εἰς δὲ τοὺς Γέτας διαβάντα ἐλεῖν αὐτὸν πόλιν καὶ ἀναστρέψαι διὰ ταχέων εἰς τὴν οἰκίαν, λαβόντα δῶρα [παρὰ] τῶν ἐθνῶν καὶ παρὰ τοῦ Σύρμου. φησὶ δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν συμμῖξαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Κελτοὺς τοὺς περὶ τὸν Ἀδρίαν φιλίας καὶ ξενίας χάριν, δεξάμενον δὲ αὐτοὺς φιλοφρόνως τὸν βασι-
 10 λέα ἐρέσθαι παρὰ πότον, τί μάλιστα εἶη ὁ φοβοῖντο, νομίζοντα αὐτὸν ἐρεῖν· αὐτοὺς δ' ἀποκρίνασθαι, ὅτι οὐδένα, πλὴν εἰ ἄρα μὴ ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐπιπέσοι, φιλίαν γε μὴν ἀνδρὸς τοιούτου περὶ παντὸς τίθεσθαι. ταῦτα δὲ ἀπλότητος τῆς τῶν βαρβάρων ἐστὶ σημεῖα, τοῦ τε μὴ συγχωρήσαντος μὲν τὴν ἀπόβασιν τὴν εἰς τὴν νῆσον, δῶρα δὲ
 15 πέμψαντος καὶ συνθεμένου φιλίαν, καὶ τῶν φοβεῖσθαι μὲν οὐδένα φαιμένων, φιλίαν δὲ περὶ παντὸς τίθεσθαι μεγάλων ἀνδρῶν. ὃ τε Δρομιχαίτης κατὰ τοὺς διαδόχους ἦν τοὺς Ἀλεξάνδρου Γετῶν βασιλεῦς· ἐκεῖνος τοίνυν λαβὼν ζωγρίᾳ Λυσίμαχον ἐπιστρατεύσαντα αὐτῷ, δείξας τὴν πενίαν τὴν τε ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ὁμοίως δὲ
 20 καὶ τὴν αὐτάρκειαν, ἐκέλευσε τοῖς τοιούτοις μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ φίλοις χρῆσθαι· ταῦτα δ' εἰπὼν, ξενίσας καὶ συνθέμενος φιλίαν ἀπέλυσεν αὐτόν.

VII, 3, 9 (C. 302). Ἐφορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ μὲν τῆς ἱστορίας, Εὐρώπῃ δ' ἐπιγραφομένη βίβλῳ, περιοδεύσας τὴν Εὐρώπην μέχρι
 25 Σκυθῶν ἐπὶ τέλει φησὶν εἶναι τῶν τε ἄλλων Σκυθῶν καὶ τῶν Σαυρομάτων τοὺς βίους ἀνομοίους· τοὺς μὲν γὰρ εἶναι χαλεπούς, ὥστε καὶ ἀνθρωποφαγεῖν, τοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀπέχεσθαι. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, φησὶ, τὰ περὶ τῆς ὁμότητος αὐτῶν λέγουσιν, εἰδότες τὸ δεινὸν τε καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκπληκτικὸν ὄν· δεῖν δὲ τάναντία
 30 καὶ λέγειν καὶ παραδείγματα ποιεῖσθαι· καὶ αὐτὸς οὖν περὶ τῶν δικαιοτάτοις ἦθεσι χρωμένων ποιήσεσθαι τοὺς λόγους· εἶναι γάρ τινας τῶν νομάδων Σκυθῶν γάλακτι τρεφομένους ἵππων τῇ τε δικαιοσύνῃ πάντων διαφέρειν, μεμνησθαι δ' αὐτῶν τοὺς ποιητάς, Ὀμηρον μὲν

35 «Γλακτοφάγων ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων»
 φήσαντα τὴν γῆν καθορᾶν τὸν Δία, Ἡσίοδον δ' ἐν τῇ καλουμένῃ γῆς περιόδῳ, τὸν Φινέα ὑπὸ τῶν Ἀρπυιῶν ἄγεσθαι.

«γλακτοφάγων εἰς γαῖαν, ἀπήναις οἰκί' ἐχόντων».
 εἴτ' αἰτιολογεῖ διότι ταῖς διαίταις εὐτελεῖς ὄντες καὶ οὐ χρηματισταὶ
 40 πρὸς τε ἀλλήλους εὐνομοῦνται, κοινὰ πάντα ἔχοντες τὰ τε ἄλλα

după ce a năvălit în țara tribalilor ⁵⁵ — despre care știa că se întindeau pînă la Istru și insula Peuce, din Istru —, cunoscînd de asemenea și că ținutul de dincolo de fluviu se află în puterea geților, ar fi înaintat pînă acolo și nu ar fi putut să debarce în insulă, din lipsa corăbiilor. (Acolo se refugiase Syrmos, regele tribalilor, și se împotriva încercării lui [Alexandru] de a debarca). Atunci acesta, după ce intră în ținutul geților, cuceri o cetate și se întoarse — cît putu mai repede — la el în țară. A primit daruri de la semințiile de acolo și de la Syrmos. Ptolemeu, fiul lui Lagos, spune că în cursul acestei expediții au sosit la Alexandru celtii ⁵⁶ de lingă Marea Adriatică, pentru a stabili cu el legături de prietenie și ospitalitate. Regele, primindu-i cu multă bunăvoință, îi întrebă — în timpul ospățului — de ce se tem ei mai tare; credea că vor rosti numele lui. Iar ei au răspuns că de nici un om; ziceau doar că le este frică să nu se prăbușească peste ei cumva cerul. Dar — au adăugat aceștia — pun mai presus de orice prietenia unui om atît de însemnat. Iată, prin urmare, caracteristicile simplității barbare. Unul din ei n-a îngăduit debarcarea în insulă, însă a trimis daruri și a legat prietenie cu cel care-l atacase. Ceilalți pomeniți, susținînd că nu se tem de nimeni, au spus totuși că prețuiesc mai mult decît orice prietenia oamenilor mari. [Încă un exemplu]. Pe timpul urmașilor lui Alexandru, rege al geților era Dromichaïtes. Acesta — după ce l-a prins pe Lisimah, care pornise cu război împotriva lui — i-a arătat mai întîi sărăcia lui și a neamului său, precum și traiul lor cumpătat. I-a îndemnat apoi să nu mai poarte război împotriva unor oameni de soiul lor, ci [mai degrabă] să caute a se împrieteni cu dinșii. Iar după ce l-a cinstit ca pe un oaspe, a legat prietenie cu el și l-a lăsat să plece ⁵⁷.

VII, 3, 9 (C. 302). În cartea a IV-a — *Europa* — a istorisirii sale, Ephoros, după ce străbate acest continent pînă la sciți, spune — la sfîrșit — că felul de viață al celorlalți sciți se deosebește de al sarmaților. Căci pe cînd unii sînt atît de cruzi încît mîncă oameni, ceilalți se abțin și de la animale. Ceilalți scriitori — ne mai lămurește acesta — vorbesc despre cruzimea lor, fiindcă știu că sufletele sînt uluite de povestirea unor lucruri groaznice și vrednice de mirare. Ar fi trebuit mai degrabă — adaugă el — să se înfățișeze virtuțile care se opun acestor vicii și să se facă din ele niște pilde. De aceea, el va vorbi despre cei cu deprinderile cele mai drepte. Spune că sînt unii sciți nomazi ce se hrănesc cu lapte de iapă, deosebindu-se de toți ceilalți prin spiritul lor de dreptate. Și poezii amintesc de ei; bunăoară Homer ⁵⁸, acolo unde zice că Zeus privește spre țara « galactofagilor și a abiiilor, oamenii cei mai drepti ». Iar Hesiod, în poemul său intitulat *Inconjurul pămîntului*, spune că Fineus ⁵⁹ e dus de Harpii ⁶⁰ « în țara galactofagilor, care își au locuința în căruțe ». Pe urmă Ephoros caută să lămurească și cauzele: deoarece ei duc o viață simplă și nu caută cîștigurile, au legi bune și proprietatea este la ei în devălmășie; chiar și soțiile, copii și toate rudele le au tot în comun. (C. 303). Iar cei din afară nu se războiesc cu ei, căci nu-i 40

⁵⁵ Cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4.

⁵⁶ Cf. Arian, *Anabasis*, I, 4, 6.

⁵⁷ Cf. Diodor, XXI, 12, 2.

⁵⁸ *Iliada*, XIII, 6.

⁵⁹ Rege trac legendar.

⁶⁰ În mitologie, monștri cu chip de femeie.

καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ τὴν ὅλην συγγένειαν, (C. 303) πρὸς τε τοὺς ἐκτὸς ἄμαχοί εἰσι καὶ ἀνίκητοι, οὐδὲν ἔχοντες ὑπὲρ οὗ δουλεύουσιν. καλεῖ δὲ καὶ Χοιρίλον, εἰπόντα ἐν τῇ διαβάσει τῆς σχεδίας ἣν ἔξευξε Δαρεῖος

5 «μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῇ Σκύθαι· αὐτὰρ ἔναιον Ἀσίδα πυροφόρον· νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι, ἀνθρώπων νομίμων».

καὶ τὸν Ἀνάχαρσιν δὲ σοφὸν καλῶν ὁ Ἑφορος τοῦτου τοῦ γένους φησὶν εἶναι· νομισθῆναι δὲ καὶ ἐπτὰ σοφῶν ἓνα τελεία σωφροσύνη καὶ συνέσει· εὐρέματά τε αὐτοῦ λέγει τὰ τε ζώπυρα καὶ τὴν ἀμφί-
10 βολον ἄγκυραν καὶ τὸν κεραμικὸν τροχόν. ταῦτα δὲ λέγω σαφῶς μὲν εἰδῶς ὅτι καὶ οὗτος αὐτὸς οὔτε ἀληθέστατα λέγει περὶ πάντων, καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ Ἀναχάρσιδος. πῶς γὰρ ὁ τροχὸς εὐρεμα αὐτοῦ, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πεσβύτερος ὢν, ἀλλ' ἐκεῖνα διασημῆναι βουλόμενος, ὅτι κοινῇ τινι φήμῃ καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ ὑπὸ τῶν ὕστερον πεπισ-
15 τεῦσθαι συνέβαινε τὸ τῶν νομάδων, τοὺς μάλιστα ἀπωκισμένους ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων γαλακτοφάγους τε εἶναι καὶ ἄβίους καὶ δικαιοτάτους, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Ὀμήρου πεπλάσθαι.

VII, 3, 10 (C. 303). Περί τε τῶν Μυσῶν δίκαιός ἐστιν ὑποσχεῖν λόγον τῶν ἐν τοῖς ἔπεσι λεγομένων Ἀπολλόδωρος, πότερ' ἡ-
20 γεῖται καὶ τούτους εἶναι πλάσματα, ὅταν φῇ ὁ ποιητὴς «Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν ἱππημολγῶν», ἣ τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ δέχεται. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ δεχόμενος παρερμηνεύσει τὸν ποιητὴν, ὡς προεῖρηται, πλάσμα [δὲ] λέγων, ὡς μὴ ὄντων ἐν τῇ Θράκῃ Μυσῶν, παρὰ τὰ ὄντα [ἐρεῖ]. ἔτι γὰρ ἐφ' ἡμῶν Αἴλιος Κάτος μετῴ-
25 κισεν ἐκ τῆς περαίας τοῦ Ἰστρου πέντε μυριάδας σωμάτων παρὰ τῶν Γετῶν, ὁμογλώττου τοῖς Θραξίν ἔθνους, εἰς τὴν Θράκην· καὶ νῦν οἰκοῦσιν αὐτόθι Μοισοὶ καλούμενοι, ἣτοι καὶ τῶν πρότερον οὕτω καλουμένων, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ Μυσῶν μετονομασθέντων, ἣ ὅπερ οἰκειότερόν ἐστι τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ ποιητοῦ, τῶν ἐν
30 τῇ Θράκῃ Μυσῶν καλουμένων πρότερον, περὶ μὲν δὴ τούτων ἄλλως ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὴν ἐξῆς περιήγησιν.

VII, 3, 11 (C. 303). Τῶν δὲ Γετῶν τὰ μὲν παλαιὰ ἀφείσθω, τὰ δ' εἰς ἡμᾶς ἤδη τοιαῦτα ὑπῆρξε· Βοιρεβίστας, ἀνὴρ Γέτης, ἐπιστάς ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους ἐπιστάσιαν, ἀνέλαβε κεκακωμένους τοὺς
35 ἀνθρώπους ὑπὸ συχνῶν πολέμων καὶ τοσοῦτον ἐπῆρεν ἀσκήσει καὶ νήψει καὶ τῷ προσέχειν τοῖς προστάγμασιν, (C. 304) ὥστ' ὀλίγων ἐτῶν μεγάλην ἀρχὴν κατεστήσατο, καὶ τῶν ὁμόρων τοὺς πλείστους ὑπέταξε τοῖς Γέταις· ἤδη δὲ καὶ Ῥωμαίοις φοβερός ἦν, διαβαίνων ἀδεῶς τὸν Ἰστρον καὶ τὴν Θράκην λεηλατῶν μέχρι Μακε-
40 δονίας καὶ τῆς Ἰλλυρίδος, τοὺς τε Κελτοὺς τοὺς ἀναμειγμένους

pot birui, fiindcă nimic nu i-ar îndemna să primească robia. [Ephoros] îl mai aduce martor și pe Choirilos ⁶¹, care spune următoarele în *Trecerea podului* [de către Darius], pod pe care Darius l-a construit din corăbii: « Și vin la rînd sacii, păstori de oi, din neamul scit. Ei locuiau teritoriul asiatic, îmbeșugat în grîu, coloniști din patria nomazilor și oameni drepti ». Tot Ephoros, numindu-l pe Anacharsis înțelept, zice că se trăgea din același neam, că a fost socotit printre cei șapte înțelepți, mulțumită desăvîrșitei sale cumpătări și înțelepciuni; că a născocit foalele de ațîtat focul, ancora dublă și roata olarului. Eu citez acestea, știind bine că nici Ephoros nu spune întotdeauna lucrurile cele mai adevărate, precum — de pildă — chiar în pasajul acesta despre Anacharsis. Desigur, cum ar putea fi roata olarului o născocire a aceluia, cînd a cunoscut-o Homer, care este mai vechi decît el? Dar am voit să arăt că din pricina unei tradiții comune s-a crezut, atît de către cei vechi, cît și de cei care au venit după aceștia, că, dintre nomazi, cei ce locuiesc la cea mai mare depărtare de restul oamenilor se hrănesc cu lapte, sînt nevoiași și foarte drepți; și că aceasta nu e o născocire a lui Homer.

VII, 3, 10 (303). Și cu privire la misi trebuie să i se ceară socoteală lui Apollodor, pentru ceea ce spune despre ei Homer în versurile sale. Nu cumva îi crede și pe ei niște născociri, atunci cînd poetul zice: « a misilor care luptă corp la corp și a străluciților hipemolgi »? Vede în ei pe aceia din Asia? Dacă înțelege să vorbească despre cei din Asia, atunci nu deslușește bine pe Homer, după cum am arătat mai sus. Susținînd că ei nu sînt decît născocirea poetului, întrucît n-ar fi existat misi în Tracia, [el contrazice] realitatea. Într-adevăr, chiar în zilele noastre Aelius Catus a strămutat ⁶² din teritoriul de dincolo de Istru în Tracia cincizeci de mii de oameni luați de la geți, neam vorbind aceeași limbă cu tracii. Și acum ei locuiesc acolo, iar numele lor este moesi. Se poate că și mai înainte li se spunea astfel, iar în Asia numele lor s-a prefăcut în misi. Sau, mai înainte, cei din Tracia se numeau misi, ceea ce se potrivește mai bine cu istoria și cu cele ce pretinde poetul. Dar despre aceasta sînt de ajuns cele de mai sus. Acum 30 mă întorc la explicațiile ce trebuie să vină la rînd.

VII, 3, 11 (C. 303). Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele: Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista ⁶³ l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încît, în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecînd plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind ⁶⁴ Tracia — pînă în Macedonia și Iliria —, 40

⁶¹ Autor grec din secolul al V-lea î.e.n., care a descris luptele dintre greci și perși în epopeea *Perseida*.

⁶² Această acțiune, a cărei datare este controversată, pare să fi avut loc în anii 11—12 e.n., o dată cu operațiunile lui Lentulus, guvernatorul Panoniei (vezi Florus, nota 15). Ea urmărea apărarea frontierei romane prin crearea unei zone nelocuite de-a lungul malului stîng al Dunării de Jos. Cercetările arheologice înregistrează, către începutul erei noastre, o încetare bruscă a vieții în stațiunile getice din Cîmpia Munteniei, cum sînt cele de la Zimnicea, Popești și Piscul Crăsanilor. Vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive du Bas Danube et les romains*, în « Dacia », N.S., IV (1960), p. 318.

⁶³ În realitate Burebista a fost un rege dac, care a domnit probabil între anii 70—44 î.e.n. (*Ist. Rom.*, p. 286).

⁶⁴ Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

τοῖς τε Θραξὶ καὶ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐξεπόρθησε, Βοῖους δὲ καὶ ἄρδην ἠφάνισε τοὺς ὑπὸ Κριτασίρῳ καὶ Ταυρίσκους, πρὸς δὲ τὴν εὐπειθειαν τοῦ ἔθνους συναγωνιστὴν εἶχε Δεκαίνεον ἄνδρα γόητα, πεπληνημένον κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ προσημασίας ἐκμεμαθηκότα τινάς, 5 δι' ὧν ὑπεκρίνετο τὰ θεῖα· καὶ δι' ὀλίγου καθίστατο θεός, καθάπερ ἔφαμεν περὶ τοῦ Ζαμόλξεως διηγούμενοι, τῆς δ' εὐπειθείας σημεῖον· ἐπεισθήσαν γὰρ ἐκκόψαι τὴν ἄμπελον καὶ ζῆν οἴνου χωρίς. ὁ μὲν οὖν Βοιρεβίστας ἔφθη καταλυθεὶς ἐπαναστάντων αὐτῷ τινων πρὶν ἢ Ῥωμαίους στείλαι στρατεῖαν ἐπ' αὐτόν· οἱ δὲ διαδεξάμενοι τὴν 10 ἀρχὴν εἰς πλείω μέρη διέστησαν. καὶ δὴ καὶ νῦν, ἡνίκα ἔπεμψεν ἐπ' αὐτοὺς στρατεῖαν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ, εἰς πέντε μερίδας, τότε δὲ εἰς τέτταρας διεστῶτες ἐτύγγανον· οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι μερισμοὶ πρόσκαιροι καὶ ἄλλοι· ἄλλοι.

VII, 3, 12 (C. 304). Γέγονε δὲ καὶ ἄλλος τῆς χώρας μερισμὸς 15 συμμένων ἐκ παλαιοῦ· τοὺς μὲν γὰρ Δακοὺς προσαγορεύουσι, τοὺς δὲ Γέτας. Γέτας μὲν τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλιμένους καὶ πρὸς τὴν ἑω, Δακοὺς δὲ τοὺς εἰς τάναντία πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἰστρου πηγάς, οὓς οἶμαι Δάους καλεῖσθαι τὸ παλαιόν· ἀφ' οὗ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἐπεπόλασε τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα Γέται 20 καὶ Δάοι. τοῦτο γὰρ πιθανώτερον ἢ ἀπὸ τῶν Σκυθῶν οὓς καλοῦσι Δάας. πόρρω γὰρ ἐκεῖνοι περὶ τὴν Ὑρκανίαν, καὶ οὐκ εἰκὸς ἐκεῖθεν κομίζεσθαι ἀνδράποδα εἰς τὴν Ἀττικὴν. ἐξ ὧν γὰρ ἐκομίζετο, ἢ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις ὁμωνύμους ἐκάλουν τοὺς οἰκέτας, ὥς Λύδον καὶ Σύρον, ἢ τοῖς ἐπιπολάζουσιν ἐκεῖ ὀνόμασι προσηγόρευον, ὥς 25 Μάνην ἢ Μίδαν τὸν Φρύγα, Τίβιον δὲ τὸν Παφλαγόνα. ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὑπὸ τοῦ Βοιρεβίστα τὸ ἔθνος ἐξαρθὲν ἐταπεινώθη τελέως ὑπὸ τε τῶν στάσεων καὶ τῶν Ῥωμαίων· ἱκανοὶ δ' ὅμως εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν στέλλειν τέτταρας μυριάδας.

VII, 3, 13 (C. 304). Ῥεῖ δὲ δι' αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς 30 τὸν Δανούιον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον· καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον προσηγόρευον, ἀ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, (C. 305) τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἰστρον· ὁμόγλωττοι δ' εἰσὶν οἱ 35 Δακοὶ τοῖς Γέταις. παρὰ μὲν οὖν τοῖς Ἑλλήσιν οἱ Γέται γνωρί-

a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit⁶⁵ pe de-a întregul pe boii⁶⁶ aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci⁶⁷. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit despre Zamolxis⁶⁸. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Cît despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui⁶⁹. Urmașii acestuia la domnie s-au dezbinat, fărămițind puterea în mai multe părți. De curînd, cînd împăratul August a trimis⁷⁰ o armată împotriva lor, puterea era împărțită în cinci state. Atunci⁷¹, însă, stăpînirea se împărțise în patru. Astfel de împărțiri sînt vremelnice și se schimbă cînd într-un fel, cînd într-altul.

VII, 3, 12 (C. 304). A existat și o altă împărțire a teritoriului chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sînt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului. Socot că ei se numeau în vechime davi. De aici și numele de sclavi, Geta și Davos, obișnuite la atici⁷². Această presupunere merită mai multă crezare decît aceea potrivit căreia numele ar veni de la « sciții dai », care locuiesc prea departe, lîngă Hyrcania; și nu pare de crezut să se fi adus de acolo sclavi în Atica. Într-adevăr, atenienii îi numeau pe sclavii lor după numele neamurilor de unde îi aduceau — cum ar fi Lydos și Syros —, sau îi numeau cu acele nume care erau mai obișnuite în țara lor de baștină, bunăoară: Manes ori Midas, pe cei din Frigia, și Tibios, pe cei din Paflagonia. Neamul geților, care se înălțase atît de mult sub Burebista, a decăzut [apoi] cu totul din pricina dezbinărilor lăuntrice și din pricina romanilor. Totuși, ei sînt încă în stare și astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni.

VII, 3, 13 (C. 304). Prin țara lor curge râul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe aceasta își făceau romanii aprovizionările pentru război⁷³. Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare pînă la cataracte. Ținuturile de aci se află, în cea mai mare parte, în stăpînirea dacilor. (C. 305) Partea inferioară a fluviului, pînă la Pont — de-a lungul căreia trăiesc geții —, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sînt mai bine cunos-

⁶⁵ Evenimentul s-a petrecut în jurul anului 60 î.e.n. (cf. Cezar, *Războiul civil*, I, 18). Vezi M. Макря, *Буребиста и кельты на среднем Дунае*, în « Dacia », N.S., II (1958), p. 143—155.

⁶⁶ Neam celtic care de curînd (80 î.e.n.) venise din Boemia în sudul Slovaciei de astăzi.

⁶⁷ Alt neam celtic, care locuia în munții Slovaciei. Cf. V, 1, 6; VII, 5, 2 și Cezar, *Războiul civil*, I, 18, 5.

⁶⁸ Cf. supra: VII, 3, 5.

⁶⁹ Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

⁷⁰ Nu se poate ști la care dintre acțiunile împotriva dacilor din timpul lui August se referă autorul (cf. Dio Cassius, LI, 23, 2, LIV, 36, 2; LV, 30, 4; supra: VII, 3, 13 și Anonim, *Mîngîiere pentru Livia*, v. 387—8; supra: VII, 3, 10, infra: VII, 3, 13; *Faptele împăratului August*, V, 30, Florus, II, 28, 19 și Suetoniu, *August*, XXI, 1). Vezi Fr. Miltner, *Augustus' Kampf um die Donauegrenze*, în « Klio » XXX (1937), p. 200—226.

⁷¹ La moartea lui Burebista.

⁷² Cf. Menandru. Pentru accepțiunea acestor denumiri cf. și Dio Cassius, LXVII, 6, 2.

⁷³ Probabil o aluzie la campania lui Vinicius din Dacia (vezi Miltner, *art. cit.* supra), în anii 10—9 î.e.n. Cf. Anonim, *Mîngîiere pentru Livia*, v. 387—8.

ζονται μᾶλλον διὰ τὸ συνεχεῖς τὰς μεταναστάσεις ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἰστροῦ ποιεῖσθαι καὶ τοῖς Θραξὶ καὶ τοῖς Μυσοῖς ἀναμεμῖχθαι· καὶ τὸ τῶν Τριβαλλῶν δ' ἔθνος, Θρακικὸν ὄν, τὸ αὐτὸ πέποντε τοῦτο. μεταναστάσεις γὰρ δέδεκται, τῶν πλησιοχώρων ἐς τοὺς ἀσθε-
 5 νεστέρους ἐξαναστάντων, τῶν μὲν ἐκ τῆς περαίας Σκυθῶν καὶ Βασταρ-
 νῶν καὶ Σαυροματῶν ἐπικρατούντων πολλάκις, ὥστε καὶ ἐπιδια-
 βαίνειν τοῖς ἐξελαθεῖσι καὶ καταμένειν τινὰς αὐτῶν ἢ ἐν ταῖς νήσοις
 ἢ ἐν τῇ Θράκῃ· τῶν δ' ἐκ θατέρου μέρους ὑπ' Ἰλλυριῶν μάλιστα
 κατισχυομένων. αὐξηθέντες δ' οὖν ἐπὶ πλεῖστον οἷ τε Γέται οἷ τε
 10 Δακοί, ὥστε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐκπέμπειν στρατείας, νῦν ὅσον
 εἰς τέτταρας μυριάδας συνεσταλμένοι τυγχάνουσι καὶ ἐγγὺς μὲν ἤκουσι
 τοῦ ὑπακούειν Ῥωμαίων· οὕτω δ' εἰσὶν ὑποχείριοι τελέως διὰ τὰς
 ἐκ τῶν Γερμανῶν ἐλπίδας, πολεμίων ὄντων τοῖς Ῥωμαίοις.

VII, 3, 14 (C. 305). Μεταξὺ δὲ τῆς Ποντικῆς θαλάττης τῆς
 15 ἀπὸ Ἰστροῦ ἐπὶ Τύραν καὶ ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία πρόκειται, πεδιάς
 πᾶσα καὶ ἄνυδρος, ἐν ᾗ Δαρεῖος ἀποληφθεῖς ὁ Ὑστάσπεω, καθ' ὃν
 καιρὸν διέβη τὸν Ἰστρον ἐπὶ τοὺς Σκύθας, ἐπικινδύνευσεν πανστρα-
 τιᾷ δίψῃ διαλυθῆναι, συνῆκε δ' ὁψὲ καὶ ἀνέστρεψε. Λυσίμαχος
 δ' ὕστερον στρατεύσας ἐπὶ Γέτας καὶ τὸν βασιλέα Δρομιχαίτην
 20 οὐκ ἐκινδύνευσεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐάλω ζωγρίᾳ· πάλιν δ' ἐσώθη,
 τυχὼν εὐγνώμονος τοῦ βαρβάρου, καθάπερ εἶπον πρότερον.

VII, 3, 15 (C. 305). Πρὸς δὲ ταῖς ἐκβολαῖς μεγάλη νῆσός ἐστιν
 ἡ Πεύκη· κατασχόντες δ' αὐτὴν Βαστάρναι Πευκῖνοι προσηγορεύ-
 θησαν· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι νῆσοι πολὺ ἐλάττους, αἱ μὲν ἀνωτέρω
 25 ταύτης, αἱ δὲ πρὸς τῇ θαλάττῃ. ἐπτάστομος γάρ ἐστι· μέγιστον
 δὲ τὸ ἱερὸν στόμα καλούμενον, δι' οὗ σταδίων ἀνάπλους ἐπὶ τὴν
 Πεύκην ἑκατὸν εἴκοσιν, ἧς κατὰ τὸ κάτω μέρος ἐποίησε τὸ ζεῦγμα
 Δαρεῖος· δύναιτο δ' ἂν ζευχθῆναι καὶ κατὰ τὸ ἄνω. τοῦτο δὲ καὶ
 πρῶτόν ἐστι στόμα ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Πόντον· τὰ δ' ἐξῆς
 30 ἐν παράπλῳ τῷ ἐπὶ τὸν Τύραν· διέχει δ' ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἑβδομον στόμα
 περὶ τριακοσίους σταδίους. γίνονται οὖν μεταξὺ τῶν στομάτων νη-
 σίδες. τὰ μὲν δὴ τρία στόματα τὰ ἐφεξῆς τῷ ἱερῷ στόματι ἐστι
 μικρά· τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ μὲν πολὺ ἐλάττονα, τῶν δὲ μείζονα· Ἐφορος
 δὲ πεντάστομον εἶρηκε τὸν Ἰστρον. ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ Τύραν ποταμὸν
 35 πλωτὸν ἐννακόςιοι στάδιοι (C. 306) ἐν δὲ τῷ μεταξὺ δύο λίμναι
 μεγάλαι, ἡ μὲν ἀνεωγμένη πρὸς τὴν θάλατταν, ὥστε καὶ λιμένη
 χρῆσται, ἡ δ' ἄστομος.

cuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului și totodată mulțămîta faptului că s-au amestecat cu tracii și cu misii. Același lucru s-a petrecut și cu tribalii, ei fiind de neam trac. Căci și ei au primit imigrări, întrucît vecinii lor îi cotopeau, fiind mai slabi. Ba chiar, acei de dincolo de Istru — și anume sciții, bastarnii și sarmații —, după ce îi învingeau, treceau și fluviul o dată cu cei alungați de ei, statornicindu-se chiar, unii dintre aceștia, fie în insule, fie în Tracia. Cei care locuiau de cealaltă parte a fluviului erau biruiți mai ales de iliri. Cît despre geți și daci după ce numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atît încît puteau să trimită la luptă pînă la două sute de mii de oameni ^{73 bis}, ei s-au împușinat și au ajuns în zilele noastre cam la vreo patruzeci de mii și sînt acum pe cale de a se supune romanilor ⁷⁴. Nu se află încă de tot sub stăpînirea lor, pentru că își mai pun nădejdea în germani, dușmanii romanilor.

VII, 3, 14 (C. 305). Între [geți și] Marea Pontică, de la Istru pînă la Tyras, se întinde pustiul geților, care e în întregime șes și fără ape. Cînd Darius, fiul lui Histaspe, a trecut Istrul împotriva sciților, a fost în primejdie să piară de sete împreună cu toată oștirea sa. Într-un tîrziu, a înțeles cum stau lucrurile și s-a retras. Mai tîrziu, pornind la război împotriva geților și a regelui lor Dromichaïtes, Lisimah a trecut prin mari primejdii și, mai mult încă, a fost luat în captivitate. Dar a scăpat, deoarece a întîlnit un barbar bun la suflet, după cum am arătat mai sus ⁷⁵.

VII, 3, 15 (C. 305). La gurile [Istrului] se află o insulă mare, Peuce ⁷⁶. Pe aceasta au ocupat-o bastarnii, motiv pentru care au fost numiți peucini ⁷⁷. Mai sînt și alte insule, mult mai mici, unele mai sus de ea, altele lîngă mare. [Istrul] are șapte guri. Cea mai mare este aceea numită « gura sacră » ⁷⁸, de la care sînt o sută douăzeci de stadii de plutire în susul ⁷⁹ fluviului pînă la insula Peuce. În partea inferioară a acestei insule, a durat Darius podul său, cu toate că s-ar putea face lucrul acesta și în partea de sus. Aceasta e prima gură [a Istrului] cînd intri în Pont, ținînd malul stîng. Gurile care urmează se întîlnesc călătorind cu corabia de-a lungul coastei spre Tyras. Gura a șaptea se află la o depărtare de trei sute de stadii de acel fluviu. Între gurile de mai sus ale Istrului întîlnești niște insule mărunte. Trei guri, după « gura sacră », au puțină însemnătate. Celelalte [trei] sînt cu mult mai mici decît « gura sacră », dar mai mari decît cele [dintîi]. Ephoros a pretins că Istrul are numai cinci guri ⁸¹. De la Istru la Tyras, care e navigabil, sînt nouă sute de stadii. (C. 306) Pe acest interval se află două lacuri mari dintre care unul se deschide în mare, în așa fel că oferă și un port. Celălalt este fără ieșire.

^{73 bis} Deși cifra pare exagerată, forța lui Burebista li s-a părut romanilor periculoasă. Vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 47—48.

⁷⁴ Văzînd fărîmițarea formațiunilor politice din Dacia contemporană cu el și victoriile generalilor lui August, Strabon ajunge la această concluzie înșelătoare (cf. însă supra: VII, 3, 12, și Suidas, s.v. *Hypedexanto*, care vorbește de supunerea a 3 000 de geți).

⁷⁵ Cf. VII, 3, 8.

⁷⁶ Probabil partea de sud a deltei Dunării. Pentru insula Peuce și a guriile cu același nume, vezi articolul *Peuce* în RE, XIX, col. 1382—1390, nr. 1.

⁷⁷ Vezi altă interpretare în articolul *Peucini* din RE, XIX, col. 1392.

⁷⁸ Brațul Sf. Gheorghe.

⁷⁹ Pentru această contradicție, care se opune identificării « guriile sacre » cu Sf. Gheorghe, vezi în RE, VIII, col. 1530—1535.

⁸⁰ Cf. Herodot, IV, 89.

⁸¹ Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12, 79.

VII, 3, 17 (C. 306). . . . Ἡ δὲ ὑπερκειμένη πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος μεταξύ Βορουσθένους καὶ Ἰστροῦ πρώτη μὲν ἐστὶν ἢ τῶν Γετῶν ἐρημία, ἔπειτα οἱ Τυρεγέται, μεθ' οὓς οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασίλαιοι λεγόμενοι καὶ *Οὔργοι, τὸ μὲν πλεον
 5 νομάδες, ὀλίγοι δὲ καὶ γεωργίας ἐπιμελούμενοι· τούτους φασι καὶ παρὰ τὸν Ἰστρον οἰκεῖν, ἐφ' ἑκάτερα πολλάκις. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ Βαστάρναι μὲν τοῖς Τυρεγέταις ὅμοροι καὶ Γερμανοῖς, σχεδὸν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες, εἰς πλείω φύλα διηρημένοι. καὶ γὰρ Ἀτμονοὶ λέγονται τινες καὶ Σιδόνες, οἱ δὲ τὴν Πεύκην
 10 κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἰστρῷ νῆσον Πευκῖνοι, Ῥωξολανοὶ δ' ἀρκτικώτατοι τὰ μεταξύ τοῦ Τανάιδος καὶ Βορουσθένους νεμόμενοι πεδία. ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστίν, ἣν ἴσμεν ὑπὲρ δὲ τῶν Ῥωξολανῶν εἴτινες οἰκοῦσιν οὐκ ἴσμεν. οἱ δὲ Ῥωξολανοὶ καὶ πρὸς τοὺς Μιθριδάτου τοῦ Εὐπά-
 15 τορος στρατηγούς ἐπολέμουν ἔχοντες ἡγεμόνα Τάσιον· ἦκον δὲ Παλάκῳ συμμαχήσοντες τῷ Σκιλοῦρου, καὶ ἐδόκουν μὲν εἶναι μάχιμοι, πρὸς μέντοι συντεταγμένην φάλαγγα καὶ ὠπλισμένην καλῶς τὸ βάρβαρον φύλον ἀσθενὲς πᾶν ἐστὶ καὶ τὸ γυμνητικόν. ἐκεῖνοι γοῦν περὶ πέντε μυριάδας πρὸς ἑξακισχιλίους τοὺς Διοφάντη,
 20 τῷ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγῷ, συμπαραταξαμένους οὐκ ἀντέσχον, ἀλλ' οἱ πλείστοι διεφθάρησαν. χρωῶνται δὲ ὠμοβοτόνιοις κράνεσι καὶ θώραξι, γεροφόροι, ἀμυντήρια δ' ἔχοντες καὶ λόγχας καὶ τόξον καὶ ξίφος· τοιοῦτοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείους. (C. 307) τῶν δὲ νομάδων αἱ σκηναὶ πλωταὶ πεπήγασιν ἐπὶ ταῖς ἀμάξαις, ἐν αἷς
 25 διαιτῶνται· περὶ δὲ τὰς σκηναὶς τὰς βοσκήματα, ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασιν· ἀκολυθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους αἰεὶ τοὺς ἔχοντας πόναν, χειμῶνος μὲν ἐν τοῖς ἔλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιῶτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις.

VII, 3, 18 (C. 307). . . . Ἀτέας δὲ δοκεῖ τῶν πλείστων ἄρξει τῶν
 30 ταύτῃ βαρβάρων ὁ πρὸς Φίλιππον πολεμήσας τὸν Ἀμύντου.

VII, 4, 5 (C. 311). . . . Καὶ ἐκαλεῖτο ἡ χώρα πᾶσα αὕτη, σχεδὸν δέ τι καὶ ἡ ἔξω τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι Βορουσθένους, μικρὰ Σκυθία· διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐνθένδε περαιουμένων τὸν τε Τύραν καὶ τὸν Ἰστρον καὶ ἐποικούντων τὴν γῆν καὶ ταύτης οὐκ ὀλίγη μικρὰ
 35 προσηγορεύθη Σκυθία, τῶν Θρακῶν τὰ μὲν τῇ βίᾳ συγχωρούντων τὰ δὲ τῇ κακίᾳ τῆς χώρας· ἐλώδης γάρ ἐστὶν ἡ πολλὴ αὐτῆς.

VII, 4, 6 (C. 311). . . . Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι καὶ γεωργοὶ ἐκαλοῦντο ἰδίως διὰ τὸ τοὺς ὑπερκειμένους νομάδας εἶναι, τρεφομένους κρέασιν ἄλλοις τε καὶ ἵππειοις, ἵππειῳ δὲ καὶ τυρῷ καὶ γάλακτι
 40 καὶ ὀξυγάλακτι (τοῦτο δὲ καὶ ὄψημά ἐστιν αὐτοῖς κατασκευασθὲν

VII, 3, 17 (C. 306). ... Prima parte a întregii regiuni ce se întinde la nord între Istru și Boristene este pustiul geților. Apoi vin tirageții, iar după ei sarmații iazigi și cei care se numesc regali, apoi urgii. Cei mai mulți dintre ei sînt nomazi, doar puțini îndeletnicindu-se și cu agricultura. Se spune că aceștia locuiesc lângă Istru, adeseori și pe un mal și pe celălalt. Înăuntrul țării se aflau bastarnii, care se învecinează cu tirageții și cu germanii. Și ei sînt un fel de neam germanic și se împart în mai multe triburi. Unii poartă numele de atmoni și sidoni; alții, acela de peucini și locuiesc în insula Peuce din Istru. Roxolanii sînt cei mai de la miazănoapte dintre acei care locuiesc în cîmpiile dintre Tanais și Boristene. Căci toată regiunea de la miazănoapte, cuprinsă între Germania și Marea Caspică, este cîmpie — în măsura în care o cunoaștem. Nu avem însă știință dacă deasupra roxolanilor locuiesc alte neamuri⁸². ... Cît despre roxolani, ei au luptat împotriva generalilor lui Mitridate Eupator, avîndu-l în fruntea lor pe Tasios. Au venit în ajutorul lui Palacos, fiul lui Sciluros⁸³, și ei se bucurau de faima unor oameni viteji. Dar înaintea unei falange orînduite și cu arme grele, orice semînjie barbară — ostași ușor înarmați — vădește slăbiciune. Aceia, opunînd cam vreo cincizeci de mii de oameni celor șase mii ai lui Diofant, generalul lui Mitridate, nu au putut ține piept, ci majoritatea lor au fost uciși. Se folosesc de coifuri și platoșe făcute din piele de bou netăbăcită, poartă scuturi împletite din nuiele și au drept arme de atac lănci, arc și sabie. Seamănă cu ei cei mai mulți dintre barbari. (C. 307) Corturile nomazilor, făcute din pîslă, sînt bine fixate pe carele unde ei își petrec viața. În jurul corturilor se află turmele, al căror lapte ei îl folosesc drept hrană, făcînd din acesta și brînză, iar carnea animalelor o mîncîncă. Ei le urmează la pășune, schimbînd mereu locurile, după cum au iarbă. În timpul iernii stau prin mlaștinile de lângă Lacul Meotic, iar vara în cîmpii.

VII, 3, 18 (C. 307). ... Ateas, care a luptat împotriva lui Filip, fiul lui Amyntas, se pare că a dcmnit peste cei mai mulți barbari de prin locurile acelea.

VII, 4, 5 (C. 311). ... Toată această țară⁸⁴, aș zice chiar și ținutul de dincolo de istm — pînă la Boristene — se numea Sciția Mică. Datorită mulțimii locuitorilor de acolo — care au trecut peste Tyras și Istru și s-au așezat în ținutul de dincoace —, o bună parte din Tracia^{84 bis} s-a numit și ea Sciția Mică. Tracii le-au dat pămînt, fie cedînd forței, fie pentru faptul că pămîntul era nefolositor, o mare parte din el fiind mlaștinos.

VII, 4, 6 (C. 311). ... Aceiași [sciți]⁸⁵ erau numiți — cu un nume numai al lor — « agricultori » pentru a fi deosebiți de nomazii care locuiau la nord de ei. Hrana lor erau cărnuri — între altele și carnea de cal —, brînză, lapte dulce și acru de iapă (acesta din urmă, pregătît într-un anumit fel, este pentru

⁸² Vezi nota 16.

⁸³ Probabil un rege scit din Olbia (sec. II—I î.e.n.).

⁸⁴ Între Bosporul cimerian și Boristene.

^{84 bis} Adică Dobrogea (cf. Pliniu cel Bătrîn IV, 11,44). Vezi discuția la Vulpe, *Dobroudja*, p. 57.

⁸⁵ Cei din Chersones Vezi Herodot, nota 52 bis.

πως)· διόπερ ὁ ποιητῆς ἅπαντας εἶρηκε τοὺς ταύτῃ γαλακτοφάγους. οἱ μὲν οὖν νομάδες πολεμισταὶ μᾶλλον εἰσιν ἢ ληστροικοί, πολεμοῦσι δὲ ὑπὲρ τῶν φόρων. ἐπιτρέψαντες γὰρ ἔχειν τὴν γῆν τοῖς ἐθέλουσι γεωργεῖν ἀντὶ ταύτης ἀγαπῶσι φόρους λαμβάνοντες
 5 τοὺς συντεταγμένους μετρίους τινάς, οὐκ εἰς περιουσίαν ἄλλ' εἰς ἐφήμερα καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου· μὴ διδόντων δὲ αὐτοῖς πολεμοῦσιν.

VII, 4, 8 (C. 312). "Ιδιον δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ παντὸς ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθείας χάριν· μικροὶ μὲν γάρ εἰσιν, ὀξεῖς δὲ σφόδρα καὶ δυσπειθεῖς. θῆραι δ' εἰσιν ἐν
 10 μὲν τοῖς ἔλεσιν ἐλάφων καὶ σφάγγων, ἐν δὲ τοῖς πεδίοις ὀνάγγων καὶ δορκάδων. ἴδιον δέ τι καὶ τὸ αἰετὸν μὴ γίνεσθαι ἐν τοῖς τόποις τούτοις. ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκός, ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ, πίνων τοῖς ῥώθωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν, εἴτ' ἐντεῦθεν εἰς ἡμέρας τα-
 15 μιεύων πλείους ὥστ' ἐν τῇ ἀνύδρῳ νέμεσθαι ῥαδίως. τοιαύτη μὲν ἢ ἐκτὸς "Ιστρου πᾶσα ἢ μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ μέχρι τῆς Ποντικῆς θαλάττης καὶ τῆς Μαιώτιδος.

VII, 5, 1 (C. 312). Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς Εὐρώπης ἡ ἐντὸς "Ιστρου καὶ τῆς κύκλῳ θαλάττης, ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ "Αδριατικοῦ
 20 μέχρι τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ "Ιστρου, ἐν ᾗ ἐστὶν ἢ τε "Ελλάς καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν "Ηπειρωτῶν ἔθνη καὶ τὰ ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν "Ιστρον καθήκοντα καὶ πρὸς τὴν ἐφ' ἐκάτερα θάλατταν τήν τε "Αδριατικὴν καὶ (C. 313) τὴν Ποντικὴν, πρὸς μὲν τὴν "Αδριατικὴν τὰ "Ιλλυρικά, πρὸς δὲ τὴν ἐτέραν μέχρι Προποντίδος καὶ "Ελλησπόντου
 25 τὰ Θράκια καὶ εἴ τινα τούτοις ἀναμέμικται Σκυθικὰ ἢ Κελτικά.

VII, 5, 1 (C. 313). . . . Λέγωμεν δὴ τὰ "Ιλλυρικά πρῶτα, συνάπτοντα τῷ τε "Ιστρῷ καὶ ταῖς "Αλπεσιν, αἱ κεῖνται μεταξὺ τῆς "Ιταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς κατὰ τοὺς Οὐνδολικούς καὶ "Ραιτοὺς καὶ "Ελουετίους.

30 VII, 5, 2 (C. 313). Μέρος μὲν δὴ τι τῆς χώρας ταύτης ἡρήμωσαν οἱ Δακοὶ καταπολεμήσαντες Βοίους καὶ Ταυρίσκους ἔθνη Κελτικά τὰ ὑπὸ Κριτασίρῳ, φάσκοντες εἶναι τὴν χώραν σφετέραν, καίπερ ποταμοῦ διείργοντος τοῦ Παρίσου, ῥέοντος ἀπὸ τῶν ὄρων ἐπὶ τὸν "Ιστρον κατὰ τοὺς Σκορδίσκους καλουμένους Γαλάτας· καὶ
 35 γὰρ οὗτοι τοῖς "Ιλλυρικοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς Θρακίοις ἀναμῖξ ὥκησαν· ἄλλ' ἐκείνους μὲν οἱ Δακοὶ κατέλυσαν, τούτοις δὲ καὶ συμμάχοις ἐχρήσαντο πολλάκις. τὸ δὲ λοιπὸν ἔχουσι Παννόνιοι μέχρι Σεγεστικῆς καὶ "Ιστρου πρὸς ἄρκτον καὶ ἔω· πρὸς δὲ τᾶλλα μέρη ἐπὶ πλεον διατείνουσιν. ἡ δὲ Σεγεστικὴ πόλις ἐστὶ Παννονίων ἐν
 40 συμβολῇ ποταμῶν πλειόνων, ἀπάντων πλωτῶν, εὐφυὲς ὁρμητήριον

ei o mîncare favorită), ceea ce l-a făcut pe Homer să le spună galactofagi oamenilor care locuiesc pe aceste meleaguri. Nomazii se îndeletnicesc mai degrabă cu războiul, decît cu jaful și se războiesc pentru a căpăta tributurile. Pămîntul îl încredințează celor care vor să-l muncească, mulțumiți să ia — în schimb — o dijmă nici prea mare, nici prea mică, statornicită nu pentru a se îmbogăți de pe urma ei, ci pentru a-și îndeestula nevoile zilnice ale traiului. Cînd [cei ce le datorează birul] nu plătesc, ei le fac război. 5

VII, 4, 8 (C. 312). Un obicei specific al întregului neam scit și sarmat este castrarea cailor, ca să fie mai ușor struniți. Căii aceștia sînt mici, dar tare iuți și năvălași. Cît privește vînătoarea, ei vînează cerbi și mistreți în mlaștini, iar — în cîmpii — mîgari sălbatici și gazele. O particularitate a țării lor este aceea că, prin partea locului, nu se găsesc vulturi. Dintre patrupeze, există așa-numitul « colos »⁸⁶, care este ca mărime între cerb și berbec, e alb, mai iute decît aceștia la fugă, aspirînd apa, în cap, pe nări, o păstrează ca într-un rezervor mai multe zile, încît poate să trăiască lesne în locuri lipsite de apă. Așa se înfățișează — în întregul său — acest ținut de dincolo de Istru, între Rin și Tanais, pînă la Marea Pontică și Lacul Meotic. 15

VII, 5, 1 (C. 312). A mai rămas în Europa partea de dincoace de Istru și de dincoace de marea din jur. Această parte începe din fundul Adriaticii și se întinde pînă la « gura sacră » a Istrului. În ea sînt cuprinse Grecia, neamurile macedonice și epirote și acelea care se află la nord de ele și ajung pînă la Istru și la mare — care le mărginește de o parte și de alta: Adriatica (C. 313) și Marea Pontică. Spre Adriatica sînt neamurile ilirice, iar spre cealaltă mare — pînă la Propontida și Helespont — locuiesc semințiile trace, precum și unele neamuri scite, sau celtice, amestecate cu ele. 25

VII, 5, 1 (C. 313). ... Să vorbim mai întîi de ținuturile ilirice. Ele ating Istrul și Alpîi, care se află între Italia și Germania, și încep de la acel lac alături de care locuiesc vindelicii, reții și helveții.

VII, 5, 2 (C. 313). O parte din teritoriul amintit dacii l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-a biruît pe boi și pe taurisci⁸⁷ — seminții celtice de sub stăpînirea lui Critasiros. Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor, cu toate că este despărțit de ei prin riul Parisos⁸⁸ — care vine din munți și se varsă în Istru, prin părțile galilor numiți scordisci. Într-adevăr, aceștia locuiau amestecați cu ilirii și cu tracii. Dar pe cei dintîi i-au nimicit dacii, pe cîtă vreme cu aceștia din urmă adeseori ei au făcut alianță. Restul ținutului, spre miază-noapte și răsărit, îl ocupă panonii, pînă la Segestica și Istru. Spre celelalte părți, se întind mai mult. Orașul Segestica aparține panonilor, fiind așezat la confluența mai multor riuri, toate navigabile. El alcătuiește o întăritură foarte 40

⁸⁶ Un fel de capră fără coarne.

⁸⁷ Vezi nota 65.

⁸⁸ Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (28), 81.

τῷ πρὸς Δακοὺς πολέμῳ· ὑποπέπτωκε γὰρ ταῖς Ἀλπεσιν, αἱ δια-
 τείνουσι μέχρι τῶν Ἰαπόδων, Κελτικοῦ τε ἅμα καὶ Ἰλλυρικοῦ ἔθνους·
 (C. 314) ἐντεῦθεν δὲ καὶ ποταμοὶ ῥέουσι πολὺν καταφέροντες εἰς
 αὐτὴν τὸν τε ἄλλον καὶ τὸν ἐκ τῆς Ἰταλίας φόρτον. εἰς γὰρ Ναύ-
 5 πορτον ἐξ Ἀκυληίας ὑπερτιθεῖσι τὴν Ὀκραν εἰσὶ στάδιοι τριακόσιοι
 πεντήκοντα, εἰς ἣν αἱ ἄρμάμαξαι κατάγονται, τῶν Ταυρίσκων
 οὔσαν κατοικίαν· ἔνιοι δὲ πεντακοσίους φασίν. ἡ δ' Ὀκρα ταπει-
 νότατον μέρος τῶν Ἀλπεῶν ἐστὶ τῶν διατεινουσῶν ἀπὸ τῆς Ραιτικῆς
 μέχρι Ἰαπόδων, ἐντεῦθεν δ' ἐξαίρεται τὰ ὄρη πάλιν ἐν τοῖς Ἰάποσι
 10 καὶ καλεῖται Ἀλβια. ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ Τεργέστε κώμης Καρνακῆς
 ὑπέρθεσις ἐστὶ διὰ τῆς Ὀκρας εἰς ἔλος Λούγεον καλούμενον. πλησίον
 δὲ τοῦ Ναυπόρτου ποταμός ἐστι Κορκόρας ὁ δεχόμενος τὰ φορτία·
 οὗτος μὲν οὖν εἰς τὸν Σάβον ἐμβάλλει, ἐκεῖνος δ' εἰς τὸν Δράβον,
 ὁ δὲ εἰς τὸν Νόαρον κατὰ τὴν Σεγεστικὴν. ἐντεῦθεν δ' ἤδη ὁ Νόαρος
 15 *πλήθει προσλαβὼν τὸν διὰ τῶν Ἰαπόδων ῥέοντα ἐκ τοῦ Ἀλβίου ὄρους
 Κόλαπιν συμβάλλει τῷ Δανουίῳ κατὰ τοὺς Σκορδίσκους. ὁ δὲ πλοῦς τὰ
 πολλὰ τοῖς ποταμοῖς ἐπὶ τὰς ἄρκτους ἐστίν· ὁδὸς δ' ἀπὸ Τεργέστε ἐπὶ τὸν
 Δανούιον σταδίων ὅσον χιλίων καὶ διακοσίων. ἐγγὺς δὲ τῆς Σεγεστικῆς
 ἐστὶ καὶ ἡ Σισκία φρούριον καὶ Σίρμιον ἐν ὁδῷ κείμεναι τῇ εἰς Ἰταλίαν.

20 VII, 5, 4 (C. 315). . . . Κατάστικτοι δ' ὁμοίως τοῖς ἄλλοις
 Ἰλλυρικοῖς καὶ Θραξί.

VII, 5, 9 (C. 317). . . . Θεόπομπος δὲ . . . λέγει . . . καὶ τὸν Ἰστρον
 ἐνὶ τῶν στομάτων εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐμβάλλειν.

VII, 5, 11 (C. 317). Αὐταριᾶται μὲν οὖν τὸ μέγιστον καὶ ἄριστον
 25 τῶν Ἰλλυριῶν ἔθνος ὑπῆρξεν, ὃ πρότερον μὲν πρὸς Ἀρδιαίους
 συνεχῶς ἐπολέμει περὶ ἄλῶν ἐν μεθορίοις πηγνυμένων ἐξ ὕδατος
 ῥέοντος ὑπὸ ἄγκει τινὶ τοῦ ἕαρος· ἀρυσάμενοις γὰρ καὶ ἀποθεῖσιν
 ἡμέρας πέντε ἐξεπήγγυντο οἱ ἄλεις. συνέκειτο δὲ παρὰ μέρος χρῆ-
 σθαι τῷ ἀλοπηγίῳ, παραβαίνοντες δὲ τὰ συγκείμενα ἐπολέμουν·
 30 (C. 318) καταστρεψάμενοι δὲ ποτε οἱ Αὐταριᾶται Τριβαλλοὺς ἀπὸ
 Ἀγριάνων μέχρι τοῦ Ἰστροῦ κατήκοντας ἡμερῶν πεντεκαίδεκα
 ὁδὸν ἐπῆρξαν καὶ τῶν ἄλλων Θρακῶν τε καὶ Ἰλλυριῶν· κατελύθη-
 σαν δ' ὑπὸ Σκορδίσκων πρότερον, ὕστερον δ' ὑπὸ Ῥωμαίων, οἱ καὶ
 τοὺς Σκορδίσκους αὐτοὺς κατεπολέμησαν πολὺν χρόνον ἰσχύσαντας.

35 VII, 5, 12 (C. 318). Ὡκησαν δ' οὗτοι παρὰ τὸν Ἰστρον διη-
 ρημένοι δίχα, οἱ μὲν μεγάλοι Σκορδίσκοι καλούμενοι, οἱ δὲ μικροί,
 οἱ μὲν μεταξὺ δυεῖν ποταμῶν ἐμβαλλόντων εἰς τὸν Ἰστρον, τοῦ
 δὲ Νοάρου τοῦ παρὰ τὴν Σεγεστικὴν ῥέοντος καὶ τοῦ Μάργου
 (τινὲς δὲ Βάργον φασίν)· οἱ δὲ μικροὶ τούτου πέραν, συνάπτοντες
 40 Τριβαλλοῖς καὶ Μυσοῖς. εἶχον δὲ καὶ τῶν νήσων τινὰς οἱ Σκορδίσκοι·

potrivită pentru războiul ⁸⁰ împotriva dacilor, căci se află la poalele Alpilor, care se întind pînă la iapodi — aceştia fiind un amestec de celţi şi iliri. (C. 314) De acolo curg riuri care duc multă marfă la [oraşul] acesta, printre altele şi marfă din Italia. De la Aquileia la Nauportos, trecînd peste Ocra, sînt trei sute cinci- 5 zeci de stadii — unii spun cinci sute —, iar pe drumul acesta carele pot merge pînă la Nauportos, veche colonie a tauriscilor. Ocra este cea mai joasă parte a Alpilor, care se întinde din Retia pînă la iapodi. De acolo, munţii se înalţă din nou la iapodi, purtînd numele de Albi. De asemenea, şi de la Tergeste — sat al carnilor — este o trecătoare prin Ocra, către mlaştina ce se cheamă Lugeon. În 10 apropiere de Nauportos, întîlnim riul Corcoras, care primeşte mărfurile aduse pînă la Nauportos, şi se varsă în Savos, iar acesta în Dravos — acel afluent al lui Noaros ce se varsă lîngă Segestica. De acolo, Noaros — cu apele sporite, deoarece îl primeşte apoi şi pe Colapis, care curge din muntele Albion, pe la 15 iapodi — se varsă în Dunăre, la scordisci ⁹⁰. Riurile despre care vorbim curg mai mult spre miazănoapte. De la Tergeste la Dunăre se face un drum de vreo mie două sute de stadii. În apropiere de Segestica întîlnim şi Siscia, un fort, şi Sirmium, aşezate pe drumul care duce spre Italia.

VII, 5, 4 (C. 315). ... [Locuitorii de lîngă Adriatica] se tatuează ⁹¹ întocmai 20 ca şi toate neamurile ilirice şi trace.

VII, 5, 9 (C. 317). ... Teopomp ... afirmă... că Istrul s-ar vărsa, prin una din gurile sale, în Adriatica ⁹².

VII, 5, 11 (C. 317). Autariaţii au fost cel mai mare şi mai viteaz neam al ilirilor. Ei duceau fără încetare război cu aridaii, pentru o salină care se afla 25 la frontieră, cristalele de sare formîndu-se din apa ce curge dintr-o vale, primăvara. Aceştia luau apa şi o lăsau să se depună cinci zile, iar sarea se cristaliza. Se făcuse învoiala ca să fie întrebuinţată salina cu rîndul, dar învoiala era călcată, ceea ce îi făcea pe aceştia să se războiască. (C. 318) Cînd autariaţii au supus pe tribali, al căror teritoriu se întindea de la agriani pînă la Istru — cale 30 de cincisprezece zile —, ei au început să domnească şi peste ceilalţi traci şi iliri. Dar au suferit mai întîi jugul scordiscilor, apoi al romanilor — care au biruit şi pe scordisci, multă vreme puternici.

VII, 5, 12 (C. 318). Scordiscii locuiau lîngă Istru, împărţiţi în două: unii 35 purtînd numele de scordiscii mari, ceilalţi de scordiscii mici. Cei dinţii locuiau între două riuri, care se varsă în Istru: Noaros, curgînd pe lîngă Segestica, şi Margos (numit de unii Bargos). Scordiscii mici locuiau dincolo de acesta şi erau vecini cu tribalii şi cu misii. Scordiscii au stăpînit şi cîteva insule. Puterea 40

⁸⁰ Cf. Apian, *Iliria*, 22, 65 şi 23, 67.

⁹⁰ Pentru soluţionarea contradicţiilor de ordin geografic ale pasajului, vezi comentariile şi conjectura lui Wolfgang Aly, *Strabonis Geographika*, vol. IV, Bonn, 1957, p. 295—299: Segestica und Umgebung (IV, 6, 10 und VII, 5, 2).

⁹¹ Cf. Clearb din Soloi.

⁹² Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἠϋξήθησαν, ὥστε καὶ μέχρι τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ τῶν Παιονικῶν καὶ Θρακίων προῆλθον ὁρῶν· κατέσχον οὖν καὶ τὰς νήσους τὰς ἐν τῷ Ἰστροῦ τὰς πλείους, ἦσαν δὲ καὶ πόλεις αὐτοῖς Ἐόρτα καὶ Καπέδουνον. μετὰ δὲ τὴν τῶν Σκορδίσκων χώραν
 5 παρὰ μὲν τὸν Ἰστρον ἢ τῶν Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν ἐστίν, ὧν ἐμνήσθημεν πρότερον, καὶ τὰ ἔλη τὰ τῆς μικρᾶς καλουμένης Σκυθίας τῆς ἐντὸς Ἰστροῦ· καὶ τούτων ἐμνήσθημεν. ὑπεροικοῦσι δ' οὗτοί τε καὶ Κρόβυζοι καὶ οἱ τραγλοδῦται λεγόμενοι τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἰστρον τόπων. εἴθ' οἱ περὶ τὸν Αἴμον καὶ οἱ ὑπὲρ
 10 αὐτοῦ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μαίδων τινὲς καὶ Δανθλητῶν. πάντα μὲν οὖν ταῦτα ληστρικώτατα ἔθνη, Βέσσοι δὲ, οἵπερ τὸ πλεόν τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἴμου, καὶ ὑπὸ τῶν ληστῶν λησταὶ προσαγορεύονται, καλυβῖται τινες καὶ λυπρόβιοι, συνάπτοντες τῇ τε Ῥοδόπῃ καὶ τοῖς Παίοσι καὶ τῶν Ἰλλυριῶν
 15 τοῖς τε Αὐταριάταις καὶ τοῖς Δαρδανίοις. μεταξύ δὲ τούτων τε καὶ τῶν Ἀρδαίων οἱ Δασαρήτιοι εἰσὶ καὶ Ἀγριᾶνες καὶ ἄλλα ἄσθημα ἔθνη, αἱ ἐπόρθουν οἱ Σκορδίσκοι μέχρι ἡρήμωσαν τὴν χώραν καὶ δρυμῶν ἀβάτων ἐφ' ἡμέρας πλείους ἐποίησαν μεστήν.

VII, 6, 1 (C. 318). Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς μεταξύ Ἰστροῦ καὶ τῶν
 20 ὁρῶν τῶν ἐφ' ἑκάτερα τῆς Παιονίας ἢ Ποντικῆ παραλίας, ἢ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῆς περὶ τὸν Αἴμον ὀρεινῆς καὶ μέχρι τοῦ στόματος τοῦ κατὰ Βυζάντιον. καθάπερ [δὲ] τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν ἐπιόντες μέχρι τῶν Κεραυνίων ὁρῶν προὔβημεν ἕξω τῆς Ἰλλυρικῆς πιπτόντων ὀρεινῆς, ἐχόντων δὲ τι οἰκεῖον
 25 πέρας, τὰ μεσόγαια δ' ἔθνη τούτοις ἀφωρίσμεθα, νομίζοντες σημειωδεστέρας ἐσεσθαι τὰς τοιαύτας περιγραφὰς καὶ πρὸς τὰ νῦν καὶ πρὸς τὰ ὕστερον, οὕτω κἀνταῦτα ἢ παραλία, κἀν ὑπερπίπτῃ τὴν ὀρεινὴν γραμμὴν, ὅπως εἰς οἰκεῖόν τι πέρας τελευτήσῃ τὸ τοῦ Πόντου στόμα καὶ πρὸς τὰ νῦν καὶ πρὸς τὰ ἐφεξῆς. (C. 319) ἐστίν
 30 οὖν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἰστροῦ ἐν δεξιᾷ ἔχοντι τὴν συνεχῆ παραλίαν Ἰστρος πολίχνιον ἐν πεντακοσίοις σταδίοις, Μιλησίων κτίσμα· εἶτα Τόμις, ἕτερον πολίχνιον ἐν διακοσίοις πεντήκοντα σταδίοις· εἶτα πόλις Κάλλατις ἐν διακοσίοις ὀγδοήκοντα, Ἡρακλεωτῶν ἄποικος. εἶτ' Ἀπολλωνία ἐν χιλίοις τριακοσίοις σταδίοις,
 35 ἄποικος Μιλησίων, τὸ πλεόν τοῦ κτίσματος ἰδρυμένον ἔχουσα ἐν νησίῳ τινί, [ἔπου] ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ Μάρκος Λεύκολλος τὸν κολοσσὸν ἤρε καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον. ἐν τῷ μεταξύ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζώνη τέ ἐστίν, ἥς κατεπόθη πολὺ μέρος
 40 ὑπὸ σεισμῶν, καὶ Κρουνοὶ καὶ Ὀδησσὸς Μιλησίων ἄποικος, καὶ

lor crescú atât de mult, încît s-au întins pînă la munții Iliriei, Peoniei și Traciei. Luară chiar în stăpînire și cele mai multe insule din Istru. Au avut și cetățile Heorta și Capedunum. După scordisci, de-a lungul Istrului, vin tribalii și misii, 5 pe care i-am amintit mai sus. Urmează mlaștinile așa-numitei Sciții Mici, de dincoace de Istru. Și despre acestea am pomenit. Tribalii, misii, crobizii și așa-ziii troglodiți locuiesc pe teritoriul ce se întinde mai sus de Callatis, Tomis și Histria. Apoi cei care locuiesc de la poalele munților Haemus pînă la Pont: coralii, besii, o parte din maidi și danteleți. Toate aceste neamuri se îndelet- 10 nicesc într-o foarte mare măsură cu jaful, iar besii, care ocupă cea mai mare parte a munților Haemus și sînt numiți « tîlhari » chiar de tîlhari, trăiesc în colibe și duc o viață oropsită. Ei sînt vecini cu munții Rodope și cu peonii, iar dintre iliri cu autariații și cu dardanii. Între aceștia și aridai se găsesc dasareții, agrianii 15 și alte neamuri necunoscute, a căror țară — pustiiată de scordisci — a devenit, în cele din urmă, un ținut fără populație, o pădure greu de străbătut, pe un interval de mai multe zile de drum.

VII, 6, 1 (C. 318). Din regiunea cuprinsă între Istru și munții ce se întind de o parte și de alta a Peoniei rămîne de înfățișat partea de pe țărmul Pontului, 20 de la « gura sacră » a Istrului pînă la șirul de munți Haemus și strîmtoarea Bizanțului. După cum, descriind țărmul iliric, am înaintat pînă la Munții Ceraunici, așezați în afara șirului de munți ai Iliriei și care alcătuiesc un hotar natural — și datorită lor am delimitat populațiile din lăuntrul acestora, încredințați fiind că o asemenea delimitare dă mai multă limpezime expunerii noastre, atît cît privește 25 descrierea de față, cît și cea de mai tîrziu — la fel și aci: regiunea de pe coasta mării, cu toate că depășește linia pe care o formează munții, o vom face să se sfîrșească la gura Pontului, delimitare care se potrivește și cu deslușirile de aci și cu cele următoare. (C. 319) La o depărtare de cinci sute de stadii de « gura sacră » a Istrului, mergînd neîncetat de-a lungul țărmului mării — în așa fel ca să-l ai la dreapta —, se află orașelul Istros, colonie a milesienilor. Vine apoi 30 Tomis, altă cetate — tot mică —, la o depărtare de două sute cincizeci de stadii de cealaltă. Apoi, la un interval de două sute optzeci de stadii de la Tomis, ni se înfățișează orașul Callatis, care este o colonie a Heracleiei. Apoi, la o mie trei sute de stadii, găsim Apollonia, colonie a milesienilor, cea mai mare parte a ei fiind clădită într-o insulă, [unde] găsim un templu închinat lui Apollo; de 35 aci Marcus Lucullus⁹³ a luat statuia uriașă a zeului — opera lui Calamis⁹⁴ —, pentru a o așeza în Capitoliu. Între Callatis și Apollonia întîlnim Bizone — din care o mare parte s-a scufundat în urma cutremurelor —, Crunoi, Odessos, 40

⁹³ Vezi Florus, nota 11.

⁹⁴ Sculptor din secolul al V-lea î.e.n. (cf. Apian, *Iliria* 30, 85).

Ναύλοχος Μεσημβριανῶν πολίχνιον· εἶτα τὸ Αἶμον ὄρος μέχρι τῆς δεῦρο θαλάττης διῆκον· εἶτα Μεσημβρία Μεγαρέων ἀποικίος, πρότερον δὲ *Μενεβρία, οἷον *Μένα πόλις, τοῦ κτίσαντος *Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί· ὥς καὶ ἡ τοῦ
 5 Σήλως πόλις Σελυμβρία προσηγόρευτα, ἣ τε Αἶνος Πολτυμβρία ποτὲ ὠνομάζετο... εἶτ' Ἀγχιάλῃ πολίχνιον Ἀπολλωνιατῶν καὶ αὐτῇ Ἀπολλωνία. ἐν δὲ ταύτῃ τῇ παραλίᾳ ἐστὶν ἡ Τίριζις ἄκρα, χωρίον ἐρυμνόν, ὃ ποτε καὶ Λυσίμαχος ἐχρήσατο γαζοφυλακίᾳ. πάλιν δ' ἀπὸ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Κυανέας στάδιοί εἰσι περὶ χιλίους
 10 καὶ πεντακοσίους, ἐν δὲ τῷ μεταξύ ἡ τε Θυνιάς τῶν Ἀπολλωνιατῶν χῶρα, καὶ Φινόπολις καὶ Ἀνδριακή, συνάπτουσαι τῷ Σαλμυδησσῷ...

VII, 7, 1 (C. 320). Τὰ μὲν οὖν ἀφοριζόμενα ἔθνη τῷ τε Ἰστροῦ καὶ τοῖς Ἰλλυρικοῖς ὄρεσι καὶ Θρακίοις ταῦτ' ἐστὶν ὧν ἄξιον μνησθῆναι, κατέχοντα τὴν Ἀδριατικὴν παραλίαν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ
 15 ἀρξάμενα, καὶ τὴν τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πόντου λεγομένην ἀπὸ Ἰστρου ποταμοῦ μέχρι Βυζαντίου...

X, 3, 17 (C. 471). Ἀπὸ δὲ τοῦ μέλους καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῶν ὀργάνων καὶ ἡ μουσικὴ πᾶσα Θρακία καὶ Ἀσιᾶτις νενόμισται. Δῆλον δ' ἐκ τε τῶν τόπων ἐν οἷς αἱ Μοῦσαι τετίμηνται.
 20 Πιερία γὰρ καὶ Ὀλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λεῖβηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θράκεια χωριά καὶ ὄρη, νῦν δὲ ἔχουσι Μακεδόνες· τὸν δὲ Ἑλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θράκες οἱ τὴν Βοιωτίαν ἐποικήσαντες, οἵπερ καὶ τὸ τῶν Λειβηθριάδων Νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν. οἳ τ' ἐπιμεληθέντες τῆς ἀρχαίας μουσικῆς Θράκες λέγονται,
 25 Ὀρφεὺς τε καὶ Μουσαῖος καὶ Θάμυρις, καὶ τῷ Εὐμόλπῳ δὲ τοῦνομα ἐνθένδε...

XI, 6, 2 (C. 507). ... Ἀπαντας μὲν δὴ τοὺς προσβόρους κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας
 30 ἐκάλουν· οἳ δ' ἔτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ Ἰστρου καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας Ὑπερβορέους ἔλεγον καὶ Σαυρομάτας καὶ Ἀριμασπούς, τοὺς δὲ πέραν τῆς Κασπίας θαλάττης τοὺς μὲν Σάκας, τοὺς δὲ Μασσαγέτας ἐκάλουν, οὐκ ἔχοντες ἀκριβῶς λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν, καίπερ πρὸς Μασσαγέτας τοῦ
 35 Κύρου πόλεμον ἱστοροῦντες.

XII, 3, 2. Εἰς δὴ τὸν Ἑυξείνου πόντον εἰσπλέουσιν ἐκ τῆς Προποντίδος ἐν ἀριστερᾷ μὲν τὰ προσεχῇ τῷ Βυζαντίῳ κεῖται, Θρακῶν δ' ἐστί, καλεῖται δὲ τὰ Ἀριστερὰ τοῦ Πόντου.

colonie a milesienilor, Naulochos, un orașel al mesembrienilor. Vin la rând munții Haemus, care se întind pînă la țărmul mării de acolo; apoi Mesembria, colonie a megarienilor, [numită] mai înainte Menebria — cum ar fi orașul lui Mena, deoarece întemeietorul său purta numele de Mena, iar cetate se zice în limba tracă *bria*, tot așa precum orașului lui Selys i se zice Selymbria și cum odinioară Ainos se numea Poltymbria. Ni se înfățișează, apoi, Anchiale, cetatea apolonia- 5
ților și Apolonia însăși. Pe țărmul de aici găsim promontoriul Tirizis, loc întărit, folosit odinioară de Lisimah pentru păstrarea tezaurului ⁹⁵. Apoi, de la Apolonia pînă la Cianee sînt cam o mie cincisute de stadii și, pe intervalul acesta, se află Tynias, ținut al apoloniaților, Phinopolis și Andriace, care se învecinează 10
cu Salmydessos...

VII, 7, 1 (C. 320). Iată neamurile cuprinse între Istru și munții Iliriei și ai Traciei, neamuri vrednice să fie amintite și care ocupă tot țărmul Adriaticii, începînd din fundul Golfului (Adriaticii) și locuind pe țărmul din stînga ⁹⁶ 15
al Pontului, de la Istru pînă la Bizanț...

X, 3, 17 (C. 471). Muzica întreagă, privită atît ca melodie cît și ca ritm, și cuprinzînd [în noțiunea ei] și instrumentele, e socotită ca fiind de obîrșie tracă și asiatică. Aceasta se vede și din locurile unde muzele sînt cu deosebire cinstite. 20
Într-adevăr, în vechime, Pieria, Olimpul, Pimpla, Leibethros erau localități și munți ai tracilor, pe cîtă vreme acum pe acestea le stăpînesc macedonenii. Heliconul a fost închinat muzelor de către tracii care locuiau în Beoția și care au consacrat nimfelor peștera din Leibethros. Se spune că cei care s-au ocupat 25
în vechime cu muzica — Orfeu, Musaios și Tamiris — sînt tracii. Și numele lui Eumolp ⁹⁷ tot de la tracii vine...

XI, 6, 2 (C. 507). ... Vechii istorici greci numeau cu un termen comun toate populațiile de la miazănoapte: sciți sau celto-sciți. Într-o vreme și mai de demult se făcea o deosebire între numele de hiperboreeni, sarmați și arimaspi, date popoarelor care locuiau la miazănoapte de Pontul Euxin, de Istru și de 30
Adriatică; iar cei de dincolo de Marea Caspică erau numiți, unii, saci, alții masageți, fără să se poată spune însă ceva precis despre ei, măcar că se istorisea 35
despre războiul dus de Cyrus împotriva masageților.

XII, 3, 2. Cînd se intră din Propontida în Pontul Euxin, pe partea stîngă se află regiunile tracice, vecine cu Bizanțul, care sînt numite Țărmul Stîng ⁹⁸
al Pontului.

⁹⁵ În timpul asediului orașului Callatis (vezi Diodor, nota 19).

⁹⁶ Numele acesta, care la început se întrebuinta pentru tot țărmul, de la Bizanț la Istru (cf. și XII, 3, 2), mai tîrziu pare să se fi aplicat (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 58) mai ales regiunii de la nord de Balcani. Cf. Diodor, XIX, 73, 1; Ovidiu, *Triste*, I, 8, 39; II, 197; IV, 10, 97 și V, 10, 14.

⁹⁷ Eumolp, adică «cel care cîntă bine», personaj legendar trac, despre care se spunea, că a instituit misterele de la Elusis.

⁹⁸ Cf. VII, 7, 1.

XII, 3, 6 (C. 542). Ἡ μὲν οὖν Ἡράκλεια πόλις ἐστὶν εὐλίμενος καὶ ἄλλως ἀξιόλογος, ἥ γε καὶ ἀποικίας ἐστελλεν· ἐκείνης γὰρ ἢ τε Χερσόνησος ἀποικος καὶ ἡ Κάλλατις...

XII, 3, 21. ... τοὺς μὲν Σκύθας Ἀλλαζῶνας φάσκοντες ὑπὲρ
 5 τὸν Βορυσθένη καὶ Καλλιπίδας καὶ ἄλλα ὀνόματα, ἅπερ ... Ἡρόδοτος... καταφλυάρησαν ἡμῶν.

XV, 1, 35 (C. 702). ... Ὅτι μὲν γὰρ μέγιστος (scil. ὁ Γάγγης) τῶν μνημονευσαμένων κατὰ τὰς τρεῖς ἡπείρους, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰνδός, τρίτος δὲ καὶ τέταρτος ὁ Ἰστρος καὶ ὁ Νεῖλος, ἱκανῶς
 10 συμφωνεῖται...

XVI, 2, 39 (C. 762). ... καὶ οἱ μάντιες ἐτιμῶντο ὥστε καὶ βασιλείας ἀξιοῦσθαι, ... τοιοῦτος... [ὁ] Ὀρφεὺς καὶ ὁ Μουσαῖος καὶ ὁ παρὰ τοῖς Γέταις θεός, τὸ μὲν παλαιὸν Ζάμολξις Πυθαγόρειός τις, καθ' ἡμᾶς δὲ ὁ τῷ Βυρεβίστα θεσπίζων Δεκαίνεος...

15 XVII, 3, 24 (C. 839). ... Τὴν μὲν Εὐρώπην σχεδὸν τι πᾶσαν ἔχουσι (scil. οἱ Ῥωμαῖοι) πλὴν τῆς ἑξῶ τοῦ Ἰστροῦ καὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Τανάϊδος παρωκεανιτῶν...

XII, 3, 6 (C. 542). Cetatea Heracleiei ⁹⁹ are un port bun, fiind vrednică de amintit și pentru alte motive. De aici au pornit colonizări. Chersonesul și Callatis fiind coloniile acesteia...

XII, 3, 21. ... alții spun că sînt sciții alazoni, de deasupra lui Boristene, și calipizii ¹⁰⁰ și alte nume de acest fel, pe care ni le-a povestit nouă Herodot. 5

XV, 1, 35 (C. 702). ... Domnește o îndeajuns de mare înțelegere (între autori) în legătură cu împrejurarea că — dintre fluviile amintite în cele trei continente — [Gangele] este cea mai mare. După el vine Indul, iar al treilea și al patrulea sînt Istrul și Nilul... 10

XVI, 2, 39 (C. 762)... Și profeții erau cinstiți, încît erau socotiți vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care prorocește lui Burebista...

XVII, 3, 24 (C. 839). ... [Romanii] au în stăpînirea lor aproape toată 15 Europa, afară de partea de dincolo de Istru și regiunea de lingă Ocean, care se întinde între Rin și Tanais...

⁹⁹ Heracleia Pontică.

¹⁰⁰ Cf. Herodot IV, 17.

LIII. TITI LIVI

AB URBE CONDITA

XXXIX, 35, 4... Interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum profectus, percussis
5 iis uno proelio et Amadoco duce capto in Macedoniam rediit, missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam inrumperent, sollicitandos.

XL, 5, 10. Redierant forte, quos miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia, adduxerantque inde nobiles iuvenes et regii quosdam generis,
10 quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur...

XL, 34, 2. Aquileia colonia latina eodem anno in agrum Gallorum est deducta.

XL, 57, 2. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem et ad
15 vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magna peditum equitumque manu Histrum traiecit. inde praegressi, qui nuntiarent regi, Antigonus et

LIII. TITUS LIVIUS

S-a născut la Patavium (Padova de astăzi), în anul 59 î.e.n., și a murit în anul 16 e.n. Livius a studiat retorica și filozofia și a scris câteva tratate retorice mărunte, care s-au pierdut. Și-a îndreptat din vreme interesul spre istorie, propunându-și să scrie o operă istorică vastă, care să cuprindă toată istoria romană de la origini și până în vremea sa. Această lucrare monumentală, care se intitulează *De la întemeierea Romei*, cuprindea 142 de cărți, din care au ajuns până la noi numai 35, și anume I—X (până la anul 293 î.e.n.) și XXI—XLV (anii 218—167 î.e.n.). Din celelalte ne-au rămas doar fragmente și scurte rezumate (*periochae*), făcute de alți autori. Livius a folosit de aproape analistica romană și pe Polibiul. În opera sa, care are tendințe retorizante, el a văzut un mijloc de îndreptare socială și morală pentru contemporani, încercând să idealizeze trecutul spre a-l pune în contrast cu prezentul.

Ediția: Titi Livi *Ab Urbe condita libri* ediderunt H. Müller et W. Weissenborn, Weidmann, Berlin, 1880—1910.

DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI

XXXIX, 35, 4. ... Între timp ¹ [Filip al V-lea], plecat sub pretextul de a ajuta pe bizantini, însă în realitate pornit să bage groaza în regișorii tracilor, îi nimici pe aceștia într-o singură bătălie, prinse pe șeful lor Amadocus și se reîn- 5
toarse în Macedonia, după ce trimisese soli la locuitorii barbari ² de pe lângă fluviul Istru, ca să-i îndemne să năvălească în Italia.

XL, 5, 10. Tocmai atunci ³ se întorsese soli pe care Filip îi trimisese la bastarni după ajutoare și aduseră de acolo tineri de neam nobil și chiar câțiva de viță regească. Dintre aceștia unul făgăduia de soție pe sora sa fiului lui Filip ⁴... 10

XL, 34, 2. În același an ⁵, pe teritoriul galilor ⁶ a fost întemeiată Aquileia ⁷, avînd statutul unei colonii latine.

XL, 57, 2. Moartea lui Filip ⁸ a fost foarte binevenită pentru amînarea operațiunilor și pentru strîngerea de forțe în vederea războiului. Căci câteva 15
zile mai tîrziu, neamul bastarnilor, instigat de multă vreme, își părăsi locurile de baștină și trecu Istrul ⁹ cu un mare corp de infanterie și de cavalerie. De aici

¹ În anul 184 î.e.n.

² Bastarnii care vor fi pomeniți mai jos (cf. XLII, 11,4 și Trogus Pompeius, *Prologul*, 32).

³ În anul 182 î.e.n.

⁴ Perseu, viitorul rege.

⁵ În anul 181 î.e.n.

⁶ Este numele cu care romanii desemnau pe celții din nordul Italiei și regiunile învecinate.

⁷ Orașul va reprezenta de la început un puternic centru de expansiune economică romană, atît spre nord, cit și spre est (cf. Strabon, IV, 6, 10). Pentru penetrația pașnică în regiunile dunărene, vezi V. Părvan, *Dacia*, București, 1937, p. 155—6. În schimb, expansiunea politică a romanilor spre Dacia — pornind din această regiune — va începe mult mai tîrziu, abia pe vremea lui August (cf. Strabon, VII, 5, 2 și Apian, *Iliria*, 22, 65).

⁸ Survenită în toamna anului 179 î.e.n.

⁹ Poate în regiunea Durostorului, cum sugerează Patsch, *Beiträge*, p. 11.

Cotto; 3. Cotto nobilis erat Bastarna, Antigonus iam prius cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli fama, inde certi nuntii occurrerunt mortuum esse regem; 4. quae res omnem ordinem consilii turbavit. compositum autem sic
 5 fuerat, transitum per Thraciam tutum et commeatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat fide sua obligata, pacato agmine transituros Bastarnas. 5. Dardanorum gentem delere propositum erat inque eorum agro sedes fundare Bastarnis. 6. duplex inde erat commodum futurum, si et
 10 Dardani, gens semper infestissima Macedoniae temporibusque iniquis regum imminens, tolleretur et Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisque ad populandum Italiam possent mitti; 7. per Scordiscos iter esse ad mare Hadriaticum Italiamque, alia via traduci exercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter daturus — nec enim aut
 15 lingua aut moribus aequales abhorrere — et ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentissimae gentis ire vidissent. 8. inde in omnem eventum consilia accommodabantur: sive caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublato praedamque ex reliquiis Bastarnarum et possessionem liberam Dardaniae solacio fore; 9. sive prospere rem gessissent, Romanis aversis in Bastarnarum bellum recuperaturum se in Graecia, quae amisisset, haec Philippi consilia fuerant.

XL, 58, 1. Primum ingressi sunt pacato agmine, digressu deinde Cottonis et Antigoni et haud multo post ad famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant neque Bastarnae empto
 25 contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne decederent via. 2. inde iniuriae ultro citroque fieri, quarum in dies incremento bellum exarsit. postremo Thraces cum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis — Donucam vocant — concesserunt. 3. quo cum subire Bastarnae
 30 vellent, quali tempestate Gallos spoliante Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequiquam ad iuga montium appropinquantes oppressit. 4. neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore caeli tonitribusque et fulguribus praestringentibus aciem oculorum, 5. sed fulmina etiam sic
 35 undique micabant, ut peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. 6. itaque cum praecipiti fuga per

Antigonus și Cotto au luat-o înainte ca să anunțe pe rege. 3. Cotto era un nobil bastarn, iar Antigonus — un sol [macedonean] trimis încă de mai înainte împreună cu acest Cotto să aștepte pe bastarni. Nu departe de Amphipolis îi întâmpină zvonul, apoi vești sigure că regele a murit. 4. Această întâmplare a răsturnat tot planul. Înțelegerea fusese ca Filip să asigure bastarnilor liberă trecere prin Tracia și aprovizionarea. Ca să poată face acest lucru, Filip cîștiga 5 prin daruri pe fruntașii regiunilor trace și și luase personal obligația că bastarnii vor trece cu oastea lor în deplină ordine. 5. El avea de gînd să distrugă neamul dardanilor și apoi să stabilească pe bastarni în ținutul acestora. 6. De aici urma un folos îndoit: pe de o parte scăpa de dardani, un neam întotdeauna plin de dușmănie față de Macedonia, și care pîndea momentele grele 10 pentru regii ei; iar pe de alta, bastarnii, după ce își vor fi lăsat soțiile și copii în Dardania, puteau fi trimiși să devasteze ¹⁰ Italia. 7. Drumul spre Adriatica și Italia trecea prin țara scordiscilor ¹¹ și nu exista posibilitatea ca o armată să fie dusă pe altă cale. Scordiscii vor permite cu ușurință trecerea bastranilor, cu care se aseamănă ca limbă și moravuri ¹², și ei înșiși se vor alătura acestora 15 după ce vor vedea că merg să prade teritoriul unui popor atît de bogat. 8. Apoi, oricum ar fi fost rezultatul, aceste planuri tot urmau să aducă foloase: dacă bastarnii ar fi fost măcelăriți de romani, regelui tot îi rămînea ca o consolare faptul că dardanii au fost înlăturați, prada luată de la rămășițele bastarnilor și stăpînirea nestîinjenită a Dardaniei. 9. Dacă ei ar fi izbîndit, în timp ce 20 romanii erau ocupați în războiul împotriva bastarnilor, el putea redobîndi posesiunile pe care le pierduse în Grecia. Acestea fuseseră planurile lui Filip.

XL, 58, 1. La început bastarnii au mers în deplină ordine. Dar după plecarea lui Cotto și Antigonus, și nu mult după ce sosi vestea morții lui Filip, nici tracii nu se arătau prea dispuși să facă comerț și nici bastarnii nu erau multu- 25 niți de cumpărături și nu puteau să-și păstreze rînduiala și să nu se abată din drum. 2. De aici s-au produs și dintr-o parte și din alta acte de violență, care au devenit din zi în zi mai numeroase și au dezlănțuit războiul. În cele din urmă, tracii, deoarece nu puteau ține piept forței și mulțimii dușmanilor, și-au părăsit satele din cîmpie și s-au retras pe un munte foarte înalt, pe care-l numesc 30 Donuca ¹³. 3. Cînd bastarnii au vrut să-i urmeze într-acolo, o furtună, asemenea aceleia despre care se spune că i-a nimicit pe galii porniți să jefuiască Delfi ¹⁴, îi surprinse și pe ei în timp ce căutau zadarnic să se apropie de vârful muntelui. 4. Asupra lor se abătă nu numai ploaia care cădea în ropote, însoțită de o grîndină foarte deasă și de un zgomot infernal al cerului, produs de tunetele și de fulgerele care îi luau vederea, 5. ci și trăznete, care țîșneau parcă de pretutindeni, 35 astfel încît se părea că ele anume caută trupuri omenești; și cădeau loviți nu numai soldați de rînd, ci și căpetenii. 6. În timp ce fugeau în debandadă la

¹⁰ Cf. infra XLII, 11,4 și Trogius Pompeius, *Prologul*, 32.

¹¹ Bastarnii populau regiunea dintre Sava și Morava.

¹² În realitate scordiscii erau celți, iar bastarnii germani. Pentru problema mult dezbătută a originii și apartenenței etnice a bastarnilor, vezi R. Vulpe, *Le problème des Bastarnes à la lumière des découvertes archéologiques en Moldavie*, în *Nouvelles études d'histoire*, București, 1955, p. 103, 119 și articolul lui T. Zawadzki, *Bastarnowie*, în *Słownik starożytności słowiańskich*, I, Varșovia, 1961.

¹³ Actualul munte Rila.

¹⁴ În anul 279 î.e.n. (cf. Polibiul, IV, 46, 1).

rupes praealtas inprovidi sternerentur ruerentque, instabant quidem percussis Thraces, sed ipsi deos auctores fugae esse caelumque in se ruere aiebant. 7. dissipati procella cum tamquam ex naufragio plerique semermes in castra, unde profecti erant, redissent, consultari, 6 quid agerent, coeptum. inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam consentibus. 8. triginta ferme milia hominum Clondico duce in Dardaniam, quo profecti erant, pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerat, Aquilloniam, mediterraneam regionem*, repetit. 9. Perseus potitus regno interfici Antigoni 10 iussit; et dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut rex ab senatu adpellaretur, misit. haec eo anno in Macedonia gesta.

XLI, 19, 4. Belli Macedonici subibat iam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina et legati, qui missi ad res 15 visendas in Macedoniam erant, iam reverterant Romam, renuntiaverantque bellum in Dardania esse. 5. simul venerant et ab rege Perseo * oratores, qui purgarent nec accitos ab eo Bastarnas nec auctore eo quicquam facere. 7. Dardani, cum Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod speraverant, sed graviores fieri in dies cernerent, 20 subnixos Thracum accolarum et Scordiscorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum castris Bastarnarum erat, conveniunt. 8. hiems erat, et id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiscique in fines suos abirent.

26 XLI, 23, 12. Bastarnas primum ad terrorem omnium in Dardaniam misit; qui si sedem eam tenuissent, graviores eos accolae Graeciae habuisset, quam Asia Gallos habebat.

* Apolloniam meridianam regionem (Moguntinus IX saeculi) Apolloniam Mesembriamque W. Heraeus.

vale, printre stînci uriașe, căzînd și repezindu-se orbește, și după ce erau atît de îngroziți, îi mai atacară și tracii. Însă ei înșiși spuneau că zeii i-au pus pe fugă și că cerul s-a năpustit asupra lor. 7. Risipiți de vijelie ca niște naufragiați, cei mai mulți dintre ei, fiind doar pe jumătate înarmați, s-au reîntors în lagărul de unde pleaseră. Aici au început să se sfătuiască, să vadă ce-i de făcut. De aici a ieșit o mare neînțelegere, unii socotind că e bine să se întoarcă acasă, iar alții că trebuie să pătrundă în Dardania. 8. Aproximativ treizeci de mii de oameni au ajuns în Dardania, încotro porniseră sub conducerea lui Clondicus. Restul mulțimii făcu calea întoarsă spre Apollonia și Mesembria¹⁵, o regiune din interiorul țării, pe drumul pe care venise. 9. Perseu, care pusese mîna pe putere, porunci ca Antigonus să fie omorît. Apoi, pînă să-și întărească puterea, trimise soli la Roma să ceară înnoirea tratatului de prietenie încheiat de tatăl său¹⁶ și recunoașterea sa ca rege de către senat. Acestea se petreceau în acel an în Macedonia. 10

XLI, 19, 4. Lumea¹⁷ începea să se preocupe de războiul din Macedonia, din cauza lui Perseu, care ațîța neînțelegerile dintre dardani și bastarni. De altfel și cei trimiși în Macedonia, ca să vadă la fața locului cum stau lucrurile, se întorseseră la Roma și relataseră că în țara dardanilor se desfășoară un război¹⁸. 15
5. În același timp veniseră soli și din partea regelui Perseu¹⁹ ca să se dezvinovățească, arătînd că bastarnii n-au fost chemați de rege și că nu fac nimic din ordinul acestuia... 7. Văzînd că bastarnii nu numai că nu mai pleacă din țara lor, lucru pe care îl speraseră, dar că pe zi ce trece devin tot mai greu de suportat datorită sprijinului și ajutoarelor pe care aceștia le primeau de la tracii învecinați 20 și de la scordisci, dardanii au ajuns la convingerea că trebuie să încerce o faptă îndrăznească, chiar dacă ar fi primejdioasă. Venind din toate părțile s-au înarmat cu toții și s-au adunat lîngă cetatea cea mai apropiată de tabăra bastarnilor. 8. Era iarnă²⁰ și ei au ales acest anotimp, ca tracii și scordiscii²¹ să se înapoieze la ei în țară²².

XLI, 23, 12. Pentru²³ a îngrozi pe toată lumea (Perseu) a trimis mai 25
întîi pe bastarni împotriva Dardaniei. Aceștia dacă s-ar fi statornicit²⁴, ar fi fost pentru Grecia niște vecini și mai periculoși decît erau galii pentru Asia.

¹⁵ Textul este controversat. Manuscrisul Moguntinus (sec. IX) prezintă lecțiunea: «Apollonia, o regiune de miazăzi», iar editorul H. I. Müller propune: «Aquillonia, o regiune din interior». Noi am urmat însă emendația lui W. Heraeus *Apolloniam Mesembriamque* care a fost în general acceptată de cercetători.

¹⁶ În anul 197 î.e.n., după al doilea război macedonean.

¹⁷ La Roma, în anul 175 î.e.n.

¹⁸ La plîngerea dardanilor, senatul trimisese o comisie sub conducerea lui Aulus Postumius, (cf. Polibiu, XXVI, 9, 5).

¹⁹ Cf. Apian, *Macedonia*, 11, 1.

²⁰ Iarna 175/174 î.e.n.

²¹ Aliații bastarnilor.

²² După descrierea începutului luptei, urmează o lacună în text. Victoria pare să fi fost de partea dardanilor, cum reiese din fragmentul următor și din informația lui Orosius, IV, 20, 34, care povestește că, bastarnii trecînd Dunărea, s-a rupt gheața sub ei și cei mai mulți au pierit.

²³ Vorbește strategul Callicrates — dușmanul lui Perseu — la adunarea ligii aheene, din toamna anului 174 î.e.n.

²⁴ Reiese că bastarnii nu s-au putut menține în Dardania, ci au fost nevoiți să se întoarcă acasă.

XLII, 11, 4. ... Bastarnarum gentem excitatam sedibus suis, quorum auxiliis fretus in Italiam transiret.

XLIV, 26, 2. Sed et ante Genti regis parata societas et tum Gallorum effusorum per Illyricum ingens oblatum auxilium avaritia
5 dimissum est. 3. veniebant decem milia equitum, par numerus peditum et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum equitum vacuos capientum ad pugnam equos. 4. hi pacti erant eques denos praesentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum.

XLIV, 27, 1. Apparebat omnibus mercedem in multitudine timere
10 nec quicquam aliud; sed cum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui nuntiaret quinque milium equitum opera tantum uti regem, non tenere multitudinem aliam. 2. quod ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit indignantium se frustra excitos sedibus suis; Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis
15 quinque milibus, quod convenisset, numeraret? 3. cum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuntio, quod vix speraverat ipse posse contingere, retro ad Histrum perpopulati Thraciam, qua vicina erat viae, redierunt.

XLV, 4, 3. ... qui paulo ante non contentus regno Macedoniae
20 Dardanos Illyriosque oppugnasset, Bastarnorum excivisset auxilia...

XLV, 29, 3. ... Paulus Latine, ... pronuntiavit 4. ... tributum dimidium eius, quod pependissent regibus, pendere populo Romano. 5. deinde in quattuor regiones dividi Macedoniam.

PERIOCHAE

25 LXIII. C. Porcius consul in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit... Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt; ab his Papirius Carbo consul cum exercitu fusus est. Livius Drusus

XLII, 11, 4. ... Neamul bastarnilor²⁵ a fost stîrnit din locurile în care trăia, pentru ca, încrezîndu-se în forțele lor, să treacă în Italia.

XLIV, 26, 2. Dar din pricina zgîrceniei, regele a pierdut și alianța oferită mai înainte de Gentius²⁶, cît și ajutorul imens oferit de galii²⁷ răspîndiți atunci prin Iliria. 3. Veneau zece mii de călăreți și un număr egal de pedestrași; aceștia 5
din urmă se țineau în goană pe lângă cai, și în toiul luptei încălecau pe caii liberi ai călăreților căzuți²⁸. Galii se înțeleseseră cu Perseu să primească de îndată cîte zece galbeni²⁹ de fiecare călăreț, cîte cinci de fiecare pedestraș și o mie pentru șeful lor.

XLIV, 27, 1. Era clar pentru toți³⁰ că regele se temea să plătească un număr atît de mare de oameni și că nu avea frică de altceva; cum însă nimeni nu îndrăznea să-și dea părerea celui care le cerea sfatul, Antigonus fu trimis din 10
nou să comunice galilor că ajutorul a numai cinci mii de călăreți este suficient pentru rege și că nu mai reține restul trupelor. 2. Cînd auziră barbarii acest lucru se iscă un freamăt printre oamenii înfuriați că au fost aduși degeaba din locurile lor; Clondicus întrebă din nou dacă cel puțin acestor cinci mii de oameni le poate plăti suma cuvenită. 3. Văzînd că și în această chestiune [Antigonus] 15
dă răspunsuri îndoielnice, fără să se atingă de solul care căutase să-l înșele, lucru pe care nici chiar acesta nu îndrăznise să-l spere, după ce au devastat regiunile din Tracia care se găseau în calea lor, ei s-au întors înapoi spre Istru.

XLV, 4, 3. ... acela³¹ care, încă cu puțin timp înainte — nefiind mulțumit doar cu regatul Macedoniei —, atacase pe dardani și iliri și chemase în ajutor 20
pe bastarni.

XLV, 29, 3. ... Paulus [Aemilius], vorbind în limba latină, a făcut cunoscut³² 4. ... că [macedonenii] vor plăti poporului roman jumătate din dările pe care le plățiseră regilor; 5. apoi, că de acum înainte Macedonia va fi împărțită în patru regiuni³³.

SCURTE REZUMATE

LXIII. Consulul C. Porcius³⁴ s-a bătut fără succes în Tracia împotriva 25
scordiscilor... Cimbrii, un neam care rătăcea de colo colo, au venit să devasteze Iliria; ei au risipit oastea de sub comanda consulului Papirius Carbo. Consu-

²⁵ Vorbește în senat Eumenes al II-lea al Pergamului, care îi reproșează defunctului Filip al V-lea acțiuni îndreptate împotriva romanilor (cf. supra, XXXIX, 35, 4).

²⁶ Regele ilirilor.

²⁷ Bastarnii au revenit în primăvara anului 168 tot sub conducerea lui Clondicus (cf. Polibiu, XXIX, 9, 12; Diodor, XXX, 19; Apian, *Macedonia*, 8; Plutarh, *Paulus Aemilius*, 9; 12; 13).

²⁸ Pentru felul acesta de luptă al germanilor, vezi Cezar, *Războiul din Galia*, I, 48, 5 și Tacit, *Germania*, 6.

²⁹ Stateri de aur.

³⁰ În consiliul care dezbătea numărul mercenarilor bastarni care trebuiau să fie angajați.

³¹ Perseu.

³² La congresul de la Amphipolis, din anul 167 î.e.n., după înfrîngerea lui Perseu.

³³ Formal însă Macedonia a devenit provincie romană abia în anul 146 î.e.n., după răscoala lui Andrisco. După crearea provinciei Macedonia va începe expansiunea politică romană spre regiunile dunărene (cf. infra *Scurte rezumate* și Florus, I, 39, 1; II, 26, 13).

³⁴ Consul în anul 114 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 4).

consul adversus Scordiscos, gentem a Gallia oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

LXV....M. Minucius, proconsul adversus Thracas prospere pugnavit.

XCI. ... Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus proeliis vicit.

5 XCII, 5. ... praeterea res ab Curione proconsule in Thracia gestas adversus Dardanos...

XCV. C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit.

XCVII. ... M. Lucullus proconsul Thracas subegit.

CIII. ... C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit.

10 CXVII. C. Octavius Romam ex Epiro venit — eo enim Caesar praemiserat bellum in Macedonia gesturus.

CXXII. M. Brutus adversus Thracas parumper prospere rem gessit.

CXXXIV. ... bellum adversus Bastarnas et Moesos et alias gentes a M. Crasso gestum + + referuntur.

15 CXXXV. Bellum a M. Crasso adversus Thracas... gestum refertur.

CXL. Thraces domiti a L. Pisone... referuntur.

lul Livius Drusus³⁵ s-a luptat cu succes în Tracia împotriva scordiscilor, un neam de origine galică.

LXV. ... Proconsulul M. Minucius³⁶ a luptat cu succes împotriva tracilor.

XCI. ... Proconsulul Ap. Claudius³⁷ i-a învins pe traci în mai multe lupte.

XCII, 5. ... Cartea mai cuprinde acțiunile proconsulului Curio³⁸ în Tracia 5 împotriva dardanilor...

XCV. C. Curio în calitate de proconsul a învins pe dardani în Tracia.

XCVII... Proconsulul M. Lucullus³⁹ i-a supus pe traci.

CIII... Proconsulul C. Antonius⁴⁰ a întreprins în Tracia o acțiune lipsită de succes.

CXVII. C. Octavius⁴¹ a venit din Epir la Roma, căci Cezar, care avea 10 de gând să poarte război în Macedonia, îl trimisese înainte într-acolo.

CXXII. M. Brutus⁴² se luptă cu foarte puțin succes împotriva tracilor.

CXXXIV. ... Se povestește despre războiul dus de M. Crassus⁴³ împotriva bastarnilor, a moesilor și a altor populații.

CXXXV. Se povestește despre războiul dus de M. Crassus împotriva 15 tracilor.

CXL. Se povestește despre tracii înfrinți de L. Piso⁴⁴...

³⁵ Consul în anul 112 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 5).

³⁶ Consul în anul 110 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 5).

³⁷ Proconsul în Macedonia în anii 78—76 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).

³⁸ Proconsul în Macedonia în anii 75—73 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).

³⁹ Cf. Florus, I, 39, 6).

⁴⁰ Cf. Dio Cassius, XXXVIII, 10.

⁴¹ Cf. Suetoniu, *August*, VIII, 4.

⁴² Cf. Dio Cassius, XLVII, 25, 6.

⁴³ Cf. Florus II, 26, 15 și Dio Cassius, LI, 23, 2.

⁴⁴ Între anii 13—11 î.e.n. îi supune pe besi (cf. Tacit, *Anale*, VI, 11; Florus, II, 27, 17 și Dio Cassius, LIV, 34, 6.

LIV. SEXTI AULI PROPERTII

ELEGIARUM LIBRI IV

- IV, 3, 7—9. Te modo viderunt iteratos Bactra per ortos,
te modo munito Sericus hostis equo
hibernique Getae pictoque Britannia curru.
5 IV, 5, 43—44. Sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
cum ferit astutos comica moecha Getas.

LIV. PROPERTIU

A trăit la Roma între anii 54—16 î.e.n., făcînd parte din cercul lui Mecena, Vergiliu și Horațiu. Propertiu a scris 4 cărți de elegii între anii 28 și 16. Știrile cuprinse în opera sa reprezintă bagajul obișnuit de cunoștințe al unui roman cult.

Ediția: Properce, *Elégies*, Texte établi et traduit par D. Paganelli, Les Belles Lettres, Paris, 1929.

ELEGII

- IV, 3, 7—9. Pe tine¹ de curînd bactrienii te-au văzut pentru a doua oară
în Orient,
te-au văzut serii², dușmani cu cavalerie în zale, apoi geții
la care e mereu iarnă, și britanii cu căruțe pictate. 5
IV, 5, 43—44. Ci mai degrabă [să-ți placă] Thais cea luxoasă din comediile
elegantului Menandru,
o curtezană care înșeală pîn-și pe geții cei șireți³.

¹ E vorba de un soț care pleacă în nenumărate campanii, în loc să stea lîngă tinăra sa soție.

² Populații din Asia răsăriteană, de unde se aducea mătasea.

³ Sclavii geți și daci din comediile lui Menandru și Terentiu.

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

XIV, 1, 1. Ἡ δὲ Κελτική... συνάπτει... τῷ δὲ Σκυθικῷ
 τε καὶ Θρακίῳ γένει κατὰ βορέαν ἄνεμον καὶ ποταμὸν Ἰστρον, δς
 5 ἀπὸ τῶν Ἀλπείων καταβαίνων ὁρῶν μέγιστος τῶν τῆδε ποταμῶν
 καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοῖς ἄρκτοις ἡπειρον διελθὼν εἰς τὸ Ποντικὸν
 ἐξερεύγεται πέλαγος. 2. ... σχίζεται μέση ποταμῷ Ῥήνῳ, μεγίστῳ
 μετὰ τὸν Ἰστρον εἶναι δοκοῦντι τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ποταμῶν.
 3. καλεῖται δ' ἡ μὲν ἐπὶ τάδε τοῦ Ῥήνου Σκύθαις καὶ Θραξίν ὁμο-
 10 ροῦσα Γερμανία, μέχρι δρυμοῦ Ἐρκυνίου καὶ τῶν Ῥιπαίων ὁρῶν
 καθήκουσα. . .

LV. DIONISIU DIN HALICARNAS

S-a născut în Halicarnas (Asia Mică) și în anul 30 î.e.n. a venit la Roma, unde a întreținut relații cu cercurile senatoriale și și-a desfășurat activitatea de retor, scriind mai multe tratate de retorică. În opera sa de istorie *Antichități romane* Dionisiu din Halicarnas a folosit analistica romană, iar discursurile le-a inventat el însuși. Nu a înțeles totdeauna relațiile juridice din statul roman, totuși lucrarea lui conține multe informații interesante și a fost utilizată de Plutarh, Apian, Dio Cassius.

Ediția: Dionysii Halicarnassensis *Antiquitatum Romanarum quae supersunt* edidit Carolus Jacoby, vol. I—IV, Teubner, Leipzig, 1885—1905.

ANTICHITĂȚI ROMANE

XIV, 1, 1. Țara celților... se mărginește... la mieznoapte cu neamul scitic, cu cel tracic și cu fluviul Istru, care coboară din munții Alpi și este cel mai mare dintre fluviile din aceste ținuturi. El străbate tot continentul de la nord și se varsă în Marea Pontică. 2. ... [Țara celților] este tăiată la mijloc de fluviul Rin, ce pare a fi, după Istru, cel mai mare dintre fluviile Europei. 3. Partea de dincoace de Rin se numește Germania, care se mărginește cu sciții și cu tracii. Se întinde până la Pădurea Hercinică și munții Ripei. . .

LVI. RES GESTAE DIVI AUGUSTI

- V, 26, 9 Omnium provinc[iarum] populi Romani],
quibus finitimae fuerunt
- 5 10 gentes, quae non p[ar]erent imperio nos]tro,
fines auxi.
- V, 30, 44 Pannoniorum gentes, qua[s] a]nte me principem
populi Romani exercitus nun —
- 10 45 quam adit, devictas per Ti. [Ne]ronem,
qui tum erat privignus et legatus meus,
- 46 imperio populi Romani s[ub]ie]ci protulique
fines Illyrici ad r[ip]am fluminis
- 47 Dan[u]i. Citr[a] quod [D]a[cor]u[m] tr]an[s]gressus
exercitus meis a[u]sp[ic]is vict]us profliga —
- 15 48 tusque [es]t, et pos[tea] tran[s] Dan[u]vium ductus ex[er]-
citus me]u[s] Dacorum
- 49 gentes im[peri]a p[opuli] R[omani] perferre coegit].
- V, 31 ... 51 Nostram amic[itiam] appetive]run[t]
- 52 per legat[os] B[a]starn[ae] Scythae]que et
- 20 Sarmatarum qui su[nt] citra fl]umen
- 53 Tanaim [et] ultra reg[es], ...

LVI. FAPTELE ÎMPĂRATULUI AUGUST

Împăratul August s-a născut la Roma în anul 63 î.e.n. și a fost fiul adoptiv al lui C. Iulius Caesar. După ce a învins pe M. Antonius la Actium în anul 31 î.e.n., a rămas singur la cîrma statului roman pînă la moartea sa (14 î.e.n.). În anul 27 a primit titlul de Augustus. Spre sfîrșitul vieții a alcătuit un scurt rezumat al faptelor sale mai de seamă, care a fost săpat în piatră și expus în diferite părți ale imperiului. Acest text a ajuns pînă la noi în două mari inscripții greco-latine, din Ancyra și Apollonia, cunoscute sub numele de *Monumentum Ancyranum* și *Monumentum Apolloniense*.

Ediția: *Res Gestae Divi Augusti*. Kritische Textausgabe von Hans Volckmann, Teubner, Leipzig, 1942.

- V, 26, 9. Am lărgit hotarele tuturor provinciilor poporului roman, care avea
10 ca vecine neamuri ce nu ascultau de stăpînirea noastră. 5
- V, 30, 44. Neamurile panonilor, pe care niciodată înainte de domnia mea nu
45 le înfruntase vreo armată romană — fiind definitiv învinse¹ de
Tiberiu Nero², care pe atunci îmi era fiu adoptiv și locuitor —, 10
46 le-am supus stăpînirii poporului roman și am împins hotarele
Iliricului pînă la malul fluviului
47 Dunărea. Oștirea dacilor, care trecuse dincoace de acest [fluviu],
a fost învinsă și alungată sub
48 comanda mea supremă³, iar apoi armata mea a trecut dincolo de 15
Dunăre și
49 a silit neamurile dacilor să îndure stăpînirea poporului roman⁴.
- V. 31. . . . 51 Prietenia noastră au cerut-o
52 prin solii bastarnii, sciții și regii sarmaților⁵ de dincoace 20
53 și de dincolo de fluviul Tanais. . .

¹ Luptele au avut loc între anii 12—9 î.e.n. și între anii 6—9 e.n., cînd panonii au fost definitiv supuși (cf. Suetoniu, *Tiberiu*, 17 și Velleius Paternulus, II, 39, 3).

² Viitorul împărat Tiberiu.

³ Sub imperiu, generalii romani comandau trupele în numele împăratului, care era comandantul suprem.

⁴ Aluzie la campania din anii 11—12 e.n., condusă de Cornelius Lentulus (cf. Florus, II, 28, 19), guvernatorul Panoniei, și de generalul Sextus Aelius Catus (cf. Strabon, VII, 3, 10). Pentru alte expediții împotriva dacilor vezi Strabon, nota 70.

⁵ Cf. Horațiu, *Cîntul secular*, 55.

- V, col. 26, 2. Πασῶν ἐπαρχειῶν δῆμο[υ Ρω]μαίων, αἷς δημορα
 3. ἦν ἔθνη τὰ μὴ ὑποτασσ[όμ]ενα τῇ ἡμετέραι ἡ-
 4. γεμονία(ι), τοὺς ὄρους ἐπεύξ[ησ]α.
- 5 V, col. 30, 7. Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμόνος στρατευ-
 8. μα Ῥωμαίων, οὐκ ἤνγισεν, ἡσσηθέντα ὑπὸ Τιβερίου
 9. Νέρωνος, ὃς τότε μου ἦν πρόγονος καὶ πρεσβευτής,
 10. ἡγεμονίαι δῆμου Ῥωμαίων ὑπέταξα[] τὰ τε Ἰλλυρι-
 11. κοῦ ὄρια μέχρι Ἰστρου ποταμοῦ προήγαγον. Οὐ ἐπει-
 12. τάδε Δάκων διαβᾶσα πολλὴ δύναμις ἐμοῖς αἰσίοις αἰω-
 10. νοῖς κατεκόπη, καὶ ὕστερον μεταχθὲν τὸ ἐμὸν στρα-
 13. τευμα πέραν Ἰστρου τὰ Δάκων ἔθνη προστάγματι
 14. δῆμου Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασεν.
 15.
- V, col. 31, 18. . . . Τὴν ἡμετέραν φιλίαν ἡξίωσαν
 19. διὰ πρέσβων Βαστάρνχι καὶ Σκύθαι καὶ Σαρμά-
 10. τῶν οἱ ἐπιτάδε ὄντες τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ καὶ
 20. οἱ πέραν δὲ βασιλεῖς. . .
 21.

- V, 26, 2. Ale tuturor provinciilor poporului roman, care aveau ca
3 vecine neamuri nesupuse stăpînirii noastre,
4 le-am sporit hotarele.
- V, 30, 7 Neamurile panonilor, pe care înainte de domnia mea
8 nu le înfruntase armată romană, răpuse de Tiberius 5
9 Nero, pe atunci fiu al meu adoptiv și locuitor,
10 le-am supus stăpînirii poporului roman, iar ale Iliricului
11 fruntarii împinsu-le-am pînă la fluviul Istru.
12 Deoarece trecuse dincoace multă oștire a dacilor, sub aus-
13 piciile mele, a fost înfrîntă, iar mai tîrziu armata mea a 10
14 fost strămutată dincolo de Istru și pe ale dacilor neamuri
15 le-a silit să asculte de rînduielile poporului roman.
- V, 31, 18. ... Prietenia mea au cerut-o
19 prin solii bastarnii și sciții și ai sarmaților
20 regii, de dincoace de fluviul Tanais 15
21 și cei de dincolo...

LVII. PUBLII OVIDII NASONIS

ARS AMATORIA

III, 332. ... Pater vafri luditur arte Getae.

TRISTIA

- 5 I, 2, 81—86. Quod faciles opto ventos — quis credere posset —,
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.
Obligor, ut tangam laevi fera litora Ponti;
quodque sit a patria tam fuga tarda, queror,
85 Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
10 exilem facio per mea vota viam.
- I, 2, 94. Adspiciat vultus Pontica terra meos.
- I, 3, 61—62. Denique « Quid propero? Scythia est, quo mittimur »,
inquam,
Roma relinquenda est: utraque iusta mora est! »

LVII. OVIDIU

S-a născut la Sulmo, în Samnium, în anul 43 î.e.n. dintr-o familie înstărită de cavaleri. Ovidiu a studiat și și-a petrecut viața la Roma în lumea aristocrației. Înainte de a fi exilat a scris printre altele *Ars amatoria*.

În anul 8 e.n. poetul a fost surghiunit la Tomis, Constanța de astăzi, din motive pe care nu le cunoaștem prea bine, ci doar le bănuim. Aici poetul și-a scris ultimele opere, și anume: *Tristia*, *Ponica* și *Ibis*, în care găsim numeroase informații, deosebit de prețioase, despre Dobrogea antică. Ovidiu s-a stins la Tomis în anul 17 e.n.

Ediții: *P. Ovidii Nasonis Tristia, Ibis, Ex Ponto libri, Fasti* ediderunt R. Merkel — R. Ehwald — W. Lewy, Teubner, Leipzig, 1922; *Ovide, L'art d'aimer*. Texte établis et traduits par H. Bornecque, Les Belles Lettres, Paris, 1929; *P. Ovidii Nasonis Ibis ex novis codicibus* edidit, scholia vetera, commentarium cum prolegomenis appendice indice addidit R. Ellis, Oxford, 1881.

ARTA DE A IUBI

III, 332. ... Că tatăl este înșelat de născocirile iscusitului Geta ¹.

TRISTELE

I, 2, 81—86. Îmi doresc vânturi prielnice (cine ar putea crede?),
deși pînzele mele se îndreaptă spre pămîntul sarmaților!
Sînt silit ² să ating țărmurile sălbatice ale Pontului Stîng.
Mă plîng că fuga mea din patrie este atît de înceată.
85 Spre a vedea pe tomitanii așezați în nu știu ce colț al lumii,
Caut să-mi fac drumul mai scurt prin rugăciunile mele. 10

I, 2, 94. Să vadă pămîntul pontic fața mea.

I, 3, 61—62. În sfîrșit « de ce mă grăbesc », îmi spun: « Sciția [e țara] în care
sînt trimis;
trebuie să părăsesc Roma; din amîndouă aceste pricini întîr-
zierea mea este îndreptățită ».

¹ Un sclav get, aluzie la Menandru (cf. Terențiu).

² Se poate traduce și « mă oblig (față de zei) », adică: « le fac promisiuni, ca să pot atinge... ».

- I, 5, 61—62. Nos freta sideribus totis distantia mensos
detulit in Geticos Caesaris * ira sinus.
- I, 8, 37—40. Non ego te genitum placida reor urbe Quirini,
Urbe mea, quae iam non adeunda mihi,
5 sed scopulis, Ponti quos haec habet ora sinistri,
40 nique feris Scythiae Sarmaticisque iugis.
- I, 10, 13—14. Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti,
quasque petit, Getici litoris intret aquas !
- I, 10, 37—42. Inde Mesembriacos portus et Odesson et arces
10 praetereat dictas nomine, Bacche, tuo,
et quos Alcathoi memorant e moenibus ortos
40 sedibus his profugos constituisse larem.
A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
offensi quo me detulit ira dei !
- 15 I, 11, 31—42. Barbara pars laeva est avidaeque adsueta rapinae,
quam cruor et caedes bellaque semper habent.
Cumque sit hibernis agitatum fluctibus aequor,
pectora sunt ipso turbidiora mari.
- 20 35 Quo magis his debes ignoscere, candide lector,
si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.
Non haec in nostris, ut quondam, scripsimus hortis,
mec, consuete, meum, lectule, corpus habes.
Iactor in indomito brumali luce pofundo,
40 ipsaque caeruleis charta feritur aquis.

* Caesaris ira D₅ sarmaticos (que add. in e a d.) M = C, sed cf. I, 10, 42.

- I, 5, 61—62. După ce am străbătut mări îndepărtate, pe sub atâtea stele,
am fost adus pe meleagurile îndepărtate ale geților de mînia
cezarului ³.
- I, 8, 37—40. Nu cred că te-ai născut în blînda cetate a lui Quirinus,
în orașul meu Roma, de care nu-mi mai este îngăduit să mă
apropii, 5
ci între stîncile de pe malul stîng al Pontului
40 și pe culmile sălbatice din Sciția și Sarmatia.
- I, 10, 13—14. Mă rog și acum să treacă ⁴ în siguranță prin gurile Pontului
celui întins
Și să intre în apele geților, către care trebuie să se îndrepte.
- I, 10, 37—42. Apoi să treacă pe lîngă porturile Mesembria și Odessos și cetatea ⁵
care poartă numele tău, o Bacchus, 10.
și pe lîngă aceea în care se spune că și-au așezat larii
40 cei care au părăsit zidurile Alcatheei ⁶ și erau rătăcitori.
De la ei să ajungă nevătămată la cetatea milesiană ⁷,
unde m-a trimis în surghiun mînia unui zeu ofensat.
- I, 11, 31—42. Țărmul stîng [al Pontului] este barbar și deprins cu prădăciunile 15
lacome:
omorul, măcelurile și războaiele sînt veșnice aici.
Marea este agitată de valuri în timpul iernii,
dar inima-mi din piept este și mai tulburată decît însăși marea.
35 De aceea, cititorule nevinovat, trebuie să mă ierți și mai mult
că versurile acestea sînt
mai prejos de așteptările tale, cum și sînt de fapt. 20
Acestea nu le-am scris în grădinile mele, ca odinioară,
și nici tu, pătușorul meu drag, cu care eram obișnuit, nu-mi odih-
nești trupul.
Sînt aruncat încoace și încolo deasupra unei genuni sălbatice,
cu neguri și lumină puțină,
40 unde însăși hîrtia este bătută de apele întunecate ale mării,

³ În manuscrisul *M*, mai vechi (din sec. XI) decît cel adoptat de ediție (din sec. XIII), apare lecțiunea: «și ale sarmaților».

⁴ Corabia cu care autorul venise din Italia și pe care a părăsit-o în Tracia, continuîndu-și drumul pe jos, în timp ce aceasta intra în Pontul Euxin pe la Bizanț.

⁵ Dionysopolis.

⁶ Megara, a cărei colonie era și cetatea Callatis.

⁷ Tomis.

Improba pugnat hiems indignaturque, quod ausim
scribere se rigidas incutiente minas.

- II, 185—206. Mitius exilium si das propiusque roganti,
pars erit ex poena magna levata mea.
5 Ultima perpetior medios eiectus in hostes,
nec quisquam patria longius exul abest.
Solus ad egressus missus septemplex Histri
190 Parrhasiae gelido virginis axe premor;
Iazyges* et Colchi, Metereaue turba Getaeque
10 Danubii mediis vix prohibentur aquis.
Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
ulterior nulli, quam mihi, terra date est.
195 Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostes,
et maris adstricto quae coit unde gelu.
15 Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
proxima Basternae Sauromataeque tenent.
Haec est Ausonio sub iure novissima vixque
200 haeret in imperii margine terra tui.
Unde precor supplex ut nos in tuta releges,
20 ne sit cum patria pax quoque adempta mihi,
ne timeam gentes, quas non bene submovet Hister,
neve tuus possim civis ab hoste capi.
205 Fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum
Caesaribus salvis barbara vincla pati.
- 25 III, 2, 1—2. Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
quaeque Lycaonio terra sub axe iacet?

* Ciziges M O W. nunc (Plin. n. h. VI 19 Cizici)... Iazyges D Iazyges ç Merk.

Furtuna neînduplecată se luptă cu mine și este înfuriată că
îndrăznesc
să scriu sub amenințările ei năpraznice.

- II, 185—206. Dacă îmi dai un exil mai blînd și mai aproape pentru mine, rugător,
o mare parte a pedepsei mele va fi ușurată.
Sufăr îngrozitor, aruncat fiind în mijlocul unor dușmani. 5
Nimeni nu este surghiunit mai departe de patrie decît mine.
Numai eu am fost trimis la gurile Istrului cu șapte brațe
190 și mă chinuiesc în zona înghețată a fecioarei din Parrhasia⁸.
Iazigii⁹, colhii, gloata meterilor¹⁰ și geții
cu greu pot fi opriți de apele Dunării. 10
Au fost și alții surghiuniți de către tine pentru vină mai grea,
dar nimănui nu i s-a dat un loc mai îndepărtat decît mie.
195 Dincolo de locul acesta nu-i altceva decît frig, dușmani
și apa mării, care îngheață, înțepenită de ger.
Pînă aici se întinde stăpînirea romană¹¹ pe țărmul¹² stîng al
Pontului Euxin: 15
ținuturile vecine le stăpînesc bastarnii și sarmatii.
Regiunea aceasta a intrat foarte de curînd sub jurisdicția auso-
nică și cu greu
200 se menține la marginea împărăției tale.
De aceea, te rog, te implor, trimite-mă într-un loc mai sigur,
să nu-mi fie răpită și liniștea o dată cu patria, 20
să nu mă tem de neamurile pe care abia le poate opri Istrul,
să nu fiu luat prizonier de către dușman, eu cetățeanul tău.
205 Legile sfinte nu îngăduie ca cineva născut din sînge latin
să îndure lanțurile barbarilor, cît timp trăiesc împărății.

- III, 2, 1—2. Așadar mi-a fost sortit să văd Scitia¹³ 25
și ținuturile care se găsesc sub axa lui Lycaon.

⁸ Sub constelația Carului Mare.

⁹ Textul ediției prezintă lecțiunea «cizigii», adoptată după manuscrisul M. (Laurentianus) din sec. XI, iar varianta adoptată de noi se găsește în manuscrise din sec. XIII.

¹⁰ E posibil să fie o grafie greșită a denumirii unei ramuri a iazigilor, și anume sarmatii *metanastae* (cf. Ptolemeu, III, 7; VIII, 6, 2).

¹¹ Litoralul dobrogean făcea parte din *praefectura orae maritimae*, care la început ținea de provincia Macedonia (vezi nota 94). Nu se poate ști însă data precisă cînd au procedat romanii la această anexiune. În orice caz ea a avut loc cu puțin înaintea sosirii lui Ovidiu la Tomis, cum reiese din aceste versuri, scrise probabil în anul 9 e.n. (*Ist. Rom.*, p. 481).

¹² Cf. *Triste*, V, 10, 14.

¹³ Pentru știrile poetului cu privire la regiunile noastre, vezi. N. Lascu, *Pămîntul și vecii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidius în Publius Ovidius Naso*, București, 1957, p. 119—191 și Vulpe, *Dobroudja*, passim.

III, 2, 8. Vstus ab adsiduo frigore Pontus habet.

III, 3, 1—14. Haec mea, si casu miraris, epistula quare
alterius digitis scripta sit: aeger eram.

5 Aeger in extremis ignoti partibus orbis,
incertusque meae paene salutis eram.

5 Quem mihi nunc animum dira regione iacenti
inter Sauromatas esse Getasque putes?

Nec caelum patior, nec aquis adsuevimus istis,
terraque nescio quo non placet ipsa modo.

10 Non domus apta satis, non hic cibus utilis aegro,

10 nullus, Apollinea qui levet arte malum,
non qui soletur, non qui labentia tarde
tempora narrando fallat, amicus adest.

15 Lassus in extremis iaceo populisque locisque,
et subit adfecto nunc mihi, quidquid abest.

III, 3, 61—64. Nam si morte carens vacua volat altus in aura
spiritus, et Samii sunt rata dicta senis,
inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras,
perque feros manes hospita semper erit;

20 III, 4, 45—53. Nasonis qui tui, quod adhuc non exulat unum,
nomen ama; Scythicus cetera Pontus habet.

Proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae
me tenet, adstricto terra perusta gelu.

Bosporos et Tanais superant Scythiaeque paludes

25 50 vix satis et noti nomina pauca loci.

Ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.

Heu quam vicina est ultima terra mihi!

At longe patria est...

III, 2,8. Pe mine ars de un frig neînterupt, Pontul mă are în puterea lui.

III, 3, 1—14. Dacă din întâmplare te miri de ce această scrisoare a mea,
e scrisă de mîna altuia: sînt bolnav.

Sînt bolnav pe meleagurile îndepărtate ale unui ținut necunoscut
și nu sînt sigur dacă voi ajunge să mă fac sănătos. 5

5 Te gîndești care este starea mea sufletească, cînd zac într-un
ținut aspru,

printre sarmați și geți?

Nu suport nici clima, nu m-am putut obișnui nici cu apa
și, nu știu de ce, nici pămîntul nu-mi place ¹⁴.

N-am o locuință potrivită și nici hrană folositoare unui bolnav. 10

10 Nu există nimeni aici care să-mi ușureze suferința cu ajutorul
artei lui Apollo ¹⁵.

N-am un prieten care să mă mîngîie și

să-mi povestească ceva, înșelînd timpul care trece atît de încet.

Zac istovit, la capătul pămîntului, între neamurile și în locurile
cele mai îndepărtate

Și acum cînd sînt bolnav, îmi vine în minte tot ce-mi lipsește. 15

III, 3, 61—64. Dacă sufletul nemuritor zboară în sus prin văzduh
și sînt adevărate spusele bătrînului din Samos [Pitagora],
umbra mea romană va rătăci printre umbrele sarmatice
și va fi mereu străină printre manii lor sălbatici.

III, 4, 45—53. Și iubește numele lui Naso al tău, singurul lucru care n-a fost 20
exilat,

căci toate celelalte ale sale se află în Pontul scitic.

Mă găsesc într-un ținut foarte apropiat de Carul Mare,
pe un pămînt ars de ger năpraznic.

Mai încolo se află Bosporul, Tanais, mlaștinile Sciției

50 și alte cîteva nume ale unor locuri abia cunoscute, 25

iar dincolo de aceasta nu-i decît frig, unde nu se poate trăi.

Vai ! Cît de aproape de mine este capătul pămîntului !

Iar patria mi-e departe. . .

¹⁴ Deși uneori poetul exagerează în nemulțumirile sale față de clima dobrogeană, pe care o compară cu aceea a Italiei, și pentru a înduioșa pe cei de la Roma, totuși datele prezentate sînt în general în concordanță cu observațiile moderne (vezi C. Brătescu. *Clima Dobrogei*, în « Analele Dobrogei », IX (1928), p. 67).

¹⁵ Medicina.

- III, 8, 17—23. Si precer hoc — neque enim possum maiora rogare
ne mea sint, timeo, vota modesta parum.
Forsitan hoc olim, cum iam satiaverit iram,
20 tunc quoque sollicita mente, rogandus erit.
6 Quod minus, interea est instar mihi muneris ampli:
Ex his me iubeat quolibet ire locis.
Nec caelum, nec aquae faciunt, nec terra, nec aurae...
- III, 8, 27. Ut tetigi Pontum, vexant insomnia...
- III, 8, 37—42. Cumque locum moresque hominum cultusque sonumque
10 cernibus, et quid sim quid fuerimque, subit,
tantus amor necis est, querar ut cum Caesaris ira,
40 quod non offensas vindicet ense suas.
At quoniam semel est odio civiliter usus,
mutato levior sit fuga nostra loco!
- 15 III, 9, 1—10. Hic quoque sunt igitur Graiae — quis crederet? — urbes
inter inhumanae nomina barbariae;
huc quoque Mileto missi venere coloni,
inque Getis Graias constituere domos.
5 Sed vetus huic nomen positaque antiquius urbe
20 constat ab Absyrti caede fuisse loco.
Nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae
per non temptatas prima cucurrit aquas,
in pia desertum fugiens Medea parentem
10 dicitur his remos adplicuisse vadis.
- 25 III, 9, 33—34. Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
membra soror fratris consecuisse sui.

- III, 8, 17—23. Dacă îl rog acest lucru ¹⁶ — căci nu pot să-i cer [împăratului]
mai mult —
mă tem ca nu cumva dorințele mele să pară că sînt prea puțin
modeste.
Poate cîndva îmi va fi dat să-l rog cînd își va potoli mînia,
20 dar și atunci încă voi fi cu grija în suflet.
Eu îi cer cel puțin, și lucrul acesta pentru moment este o mare
binefacere, 5
să-mi poruncească să plec din aceste locuri oriunde în altă parte.
Nici clima, nici apele, nici pămîntul, nici aerul nu sînt pentru mine...
- III, 8, 27. Din clipa în care am pus piciorul în Pont, mă chinuiesc insomniile...
- III, 8, 37—42. Cînd văd locurile de aici, obiceiurile oamenilor, limba și felul
lor de viață,
și cînd mă gîndesc ce sînt și ce am fost, 10
un atît de mare dor de moarte mă cuprinde încît mă plîng că mînia
40 împăratului nu-și răzbună jignirile, ucigîndu-mă cu sabia.
O dată ce a dat curs mîniei sale cu ajutorul legilor,
să mi se îndulcească exilul, să fiu mutat în alt loc.
- III, 9, 1—10. Și aici așadar există orașe grecești — cine ar crede-o? — 15
între populații necivilizate, cu nume barbare.
Și aici au venit coloni trimiși din Milet
și au construit locuințe grecești printre geți.
5 Însă se știe că numele acestui loc, mai vechi decît așezarea cetății,
a venit de la uciderea lui Absirt ¹⁷. 20
Căci pe o corabie făcută prin grija războinicei Minerva,
cea dintîi a străbătut ape neumblate
nelegiuita Medeea, fugind de tatăl ei părăsit
10 și se zice că a vîslit pe aceste valuri.
- III, 9, 33—34. De aceea acest loc a fost numit Tomis ¹⁸, fiindcă, spune povestea, 25
în acest loc sora și-ar fi tăiat în bucăți fratele.

¹⁶ Reîntoarcerea.

¹⁷ După legendă, Absirt a fost ucis de sora sa Medeea, tăiat în bucăți și aruncat în mare, în felul acesta, ucigașa încetinea urmărirea argonauților, care furaseră « lîna de aur ». Cf. și Biblioteca lui Apolodor.

¹⁸ Aproximarea de grecescul τόμος « tăietură, bucată » este o etimologie populară, fără nici o valoare științifică. În realitate denumirea provine de la localnicii traci (vezi discuția la Vulpe, *Dobroudja*, p. 62, n. 1); I. Stoian, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, 1962, p. 13—17. Despre situația orașului în vremea poetului, vezi R. Vulpe, *Tomî al tempo di Ovidio*, în *Studi romani*, VI (1958), p. 629—648.

III, 10, 1—78. Siquis adhuc istic meminit Nasonis adempti,
 et superest sine me nomen in Urbe meum,
 suppositum stellis numquam tangentibus aequor
 me sciat in media vivere barbaria.

5 5 Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,
 quam non ingenio nomina digna meo!
 Dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
 ille suis liquidus bella repellit aquis.

10 10 At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
 terraque marmoreo est candida facta gelu,
 + dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto
 tum patet, has gentes axe tremente premi.
 Nix iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant,
 indurat boreas perpetuamque facit.

15 15 Ergo ubi deliquit nondum prior, altera venit.
 Et solet in multis bima manere locis.
 Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
 aequet humo turres tectaque rapta ferat.

20 20 Pellibus et sutis arcent mala frigora bracis,
 oraque de toto corpore sola patent.

Saepe sonant moti glacie pendente capilli,
 et nitet inducto candida barba gelu;
 nudaque consistunt formam servantia testae
 vina, nec hausta mari, sed data frustra bibunt.

25 25 Quid loquar, ut vincti concrecant frigore rivi,
 deque lacu fragiles effodiantur aquae?
 Ipse, papyrifero qui non angustior amne

- III, 10, 1—78. Dacă cineva își mai amintește încă de Naso, care a fost smuls
de acolo,
și dacă numele meu mai este pomenit la Roma în lipsa mea,
să știe acela că eu trăiesc în mijlocul unei lumi barbare,
așezat sub niște stele care nu ating niciodată marea ¹⁹.
- 5 Mă înconjoară sarmații, neam de oameni sălbatici, besii și geții, 5
nume atât de nedemne de a fi pomenite de talentul meu.
Cîtă vreme suflă un vînt mai cald, Istrul care ne desparte, ne
apără de ei;
cînd curge, respinge cu apa lui năvala aceloră.
Cînd însă trista iarnă își arată hîda ei față
- 10 și pămîntul s-a făcut alb de gerul ca marmura, 10
cînd se dezlănțuie și Boreas ²⁰ și se așterne zăpada sub Ursă,
populațiile acestea par strivite de axa polului care tremură.
Peste tot e zăpadă; nici soarele, nici ploile nu o pot topi pe
cea care a căzut;
- Boreas o întărește și o face să dăinuiască veșnic.
- 15 Încă nu s-a topit una, cade alta 15
și de obicei, în multe locuri, zăpada rămîne de la an la an.
Și puterea crivățului, cînd e dezlănțuit, este atât de mare,
încît face una cu pămîntul turnurile și duce departe acoperișu-
rile pe care le smulge.
- Oamenii se feresc de gerurile grele îmbrăcînd piei de animale
și pantaloni cusuți ²¹;
- 20 numai fața li se vede din tot trupul. 20
Deseori auzi sunînd firele de păr cînd sînt mișcate din pricina
gheții ce atîrnă de ele
și barba cea albă le strălucește din pricina gerului care a pătruns-o.
Vinul păstrează forma vasului și rămîne solid atunci cînd îl
scoți din el;
aici nu este băut ca vin curat, ci în bucățele pe care și le trec
unii altora.
- 25 Ce să mai spun? Cum se întăresc riurile cînd frigul le unește 25
țărmurile, înghețîndu-le apele,
și cum din lac, cînd spargi gheața, iese deasupra apa în bucăți?
Chiar Istrul, care nu-i mai îngust decît fluviul producător de
papius ²²

¹⁹ În credința populară, Ursele nu atingeau niciodată marea, ca alte stele.

²⁰ Crivățul.

²¹ Romanii nu purtau pantaloni.

²² Nișul.

- miscetur vasto multa per ora freto,
 caeruleos ventis latices durantibus, Hister
 30 congelat et tectis in mare serpit aquis.
 Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
 5 frigore concretas ungula pulsat equi;
 perque novos pontes subter labentibus undis
 ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
 35 Vix equidem credar, sed cum sint praemia falsi
 nulla, ratam debet testis habere fidem!
 10 Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
 lubricaque innotas testa premebat aquas.
 Nec vidisse sat est; durum calcavimus aequor,
 40 undaque non udo sub pede summa fuit.
 Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
 15 non foret angustae mors tua crimen aquae.
 Tum neque se pandi possunt delphines in auras
 tollere — conantes dura coërcet hiems.
 45 Et, quamvis boreas iactatis insonet alis,
 fluctus in obsessio gurgite nullus erit;
 20 inclusaeque gelu stabunt in marmore puppes,
 nec poterit rigidas findere remus aquas.
 Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
 50 sed pars ex illis tunc quoque viva fuit.
 Sive igitur nimii boreae vis saeva marinas,
 25 sive redundatas flumine cogit aquas,
 protinus aequato siccis aquilonibus Histro
 invehitur celeri barbarus hostis equo,
 55 hostis equo pollens longeque volante sagitta
 vicinam late depopulatur humum.
 30 Diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros
 incustoditae diripiuntur opes,
 ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra
 60 et quas divitias incola pauper habet.

- și care își amestecă apele cu marea cea întinsă prin mai multe guri,
deoarece vînturile fac să se întărească undele albastre ale mării,
30 îngheață și el și se scurge în mare cu apele acoperite.
Pe unde merseseră corăbiile, mergi acum cu piciorul,
și copita calului izbește undele încremenite de ger; 5
pe aceste noi poduri de gheață, pe sub care se scurge apa,
boii sarmatici trag carele barbare.
- 35 Cu greu voi fi crezut ! Dar, pentru că nu-i nici o răsplată pentru
cel ce depune mărturie mincinoasă,
trebuie să accepți că martorul este de bună credință.
Am văzut cum marea, cît este de mare, stă nemîșcată din 10
pricina înghețului
și cum un acoperiș lunecos îi apasă apele care nu se mai pot
mișca.
- Nu numai că am văzut, am călcat pe apă întărită
40 și nu s-a udat piciorul de apa mării.
Dacă odinioară tu, Leandre, ai fi avut parte de o astfel de strîm-
toare,
n-ar fi fost vinovată de moartea ta o apă atît de îngustă ²³. 15
Atunci nici delfinii cu spinarea încovoiată nu mai pot face
sărituri în aer; aspra iarnă îi oprește cînd încearcă;
45 și, deși crivățul șuieră cu aripile lui întinse,
pe apele împresurate ale mării nu se mișcă nici un val;
corăbiile prinse de ger stau ca în marmură 20
și vîsla nu mai poate spinteca apele încremenite.
Am văzut pești stînd prinși în gheață;
50 unii din ei mai erau încă în viață.
Ca urmare, cînd puterea sălbatică a lui Boreas
fixează pe loc apa mării sau pe cea care curge în fluvii, 25
pe dată — tocmai pentru că vînturile uscate au făcut Istrul
la fel cu pămîntul —
dușmanii barbari năvălesc pe caii lor iuți;
55 dușmanii sînt călăreți destoinici, trag bine cu săgeata
și pustiesc pînă departe tot ținutul vecin.
Localnicii fug în toate părțile; nimeni nu mai păzește ogoarele 30
și avutul lor nepăzit cade pradă jafului;
bogății mici, ca la țară: vite și care ce scîrțlie,
60 și avutul ce-l are un locuitor sărman.

²³ Aluzie la legenda lui Hero și Leandru. Acesta din urmă s-a înecat în apele strîmtoării Bosporului.

Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
 respiciens frustra rura laremque suum,
 pars cadit hamatis misere confixa sagittis:
 nam volucris ferro tinctile virus inest.

- 5 65 Quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt,
 et cremat insontes hostica flamma casas.
 Tunc quoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
 nec quisquam presso vomere sulcat humum.
 Aut videt aut metuit locus hic, quem non videt, hostem;
 10 70 cessat iners rigido terra relictâ situ.
 Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra,
 nec cumulant altos fervida musta lacus.
 Poma negat regio, nec haberet Acontius, in quo
 scriberet hic dominae verba legenda suae.
 15 75 Adspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos:
 heu loca felici non adeunda viro!
 Ergo tam late pateat cum maximus orbis,
 haec est in poenam terra reperta meam.

- III, 11, 7—14. Barbara me tellus et inhospita litora Ponti
 20 cumque sub borea Maenalis ursa videt.
 Nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
 10 10 omnia solliciti sunt loca plena metus.
 Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
 cinctave montanis ut pavet agna lupis,
 25 sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
 terrore, hoste meum paene premente latus.

III, 11, 35—36. Pendimus, en profugi, — satia tua pectora! — poenas
 exilioque graves exillique loco.

- III, 12, 1—2. Frigora iam zephyri minuunt, annoque peracto
 30 longior antiquis visa Maeotis* hiemps.

* Tomitis Lachmann

Unii sînt duși ca prizonieri cu mîinile legate la spate
și zadarnic mai privesc înapoi la țarinele și casele lor.
Alții cad, nenorociții, străpuși de săgeți cu cîrlig la vîrf,
căci și fierul zburător e uns cu otravă.

65 Ceea ce [năvălitori] nu pot lua și duce cu ei, distrug; 5
și flacăra dușmană mistuie nevinovatele colibe.

Chiar cînd e pace, lumea tremură de groaza războiului
și nimeni nu mai brăzdează pămîntul, cu mîna pe plug.
Aici, fie că îl vezi, fie că nu-l vezi, tot te temi de dușman ²⁴.

70 Țarina părăsită și nelucrată ajunge pîrloagă. 10
Aici nu stă ascuns la umbra viței de vie strugurele dulce,
iar mustul ce fierbe nu se adună în căzi înalte.

Nu sînt fructe în acest ținut. Acontius ²⁵ nu ar fi avut
pe ce să scrie cuvintele pe care să le citească stăpîna inimii lui.

75 Cît poți vedea cu ochii, numai cîmpii goale fără frunziș, fără arbori; 15
locuri pe unde nu trebuie să vină un om fericit.
Deci din tot pămîntul, cît se întinde el de mult,
un astfel de loc a fost găsit ca pedeapsă pentru mine.

III, 11, 7—14. Pămîntul unor barbari și țărmurile neospitaliere ale Pontului,
Ursa din Menal împreună cu Boreas al ei mă privesc ²⁶. 20
Nu mă pot înțelege la vorbă cu oamenii sălbatici de aici.

10 Toate locurile sînt pline de o teamă neliniștitoare.
Ca cerbul fugar, cînd e prins de lacomii urși
sau cum se teme mielul împresurat de lupi în munți,
așa și eu mă îngrozesc, înconjurat din toate părțile de populații ²⁶
războinice,
dușmani care aproape că stau în coasta mea...

III, 11, 35—36. Am plătit vina cu pedeapsa alungării — fie-ți inima mulțu-
mită; pedeapsa-i
grea, pentru că sînt exilat și pentru că mă aflu în acest ținut.

III, 12, 1—2. Frigul începe deja să scadă sub acțiunea zefirului și la
sfîrșitul acestui an
iarna pare să fi fost mai lungă în Meotida ²⁷. 30

²⁴ Vezi nota 29.

²⁵ Eroul unei celebre poezii mitologice a lui Calimah, care a trimis un măr pe care
era scrisă o declarație de dragoste către o preoteasă a zeiței Hera.

²⁶ Constelațiile Carului Mare și Carului Mic. După legendă, pe muntele Menal din
Arcadia domnea Arcas fiul nimfei Calisto. Pe amîndoi Iupiter i-a transformat în constelații.

²⁷ K. Lachmann a propus corectura *Tomis* pentru forma *Maotis*. Indiferent însă de
variantele adoptate, poetul are în vedere condițiile climatice din Dobrogea.

III, 12, 13—16. Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
nam procul a Getico litore vitis abest;

15 quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus:
nam procul a Geticis finibus arbor abest.

5 III, 12, 27—44. Et mihi sentitur nix verno sole soluta,
quaeque lacu durae non fodiuntur aquae;
nec mare concrevit glacie, nec ut ante, per Histrum
30 stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.
Incipient aliquae tamen huc adnare carinae,
10 hospitaque in Ponti litore puppis erit.
Sedulus occurram nautae dictaque salute,
quid veniat, quaeram, quisve quibusve locis.
35 Ille quidem mirum ni de regione propinqua
non nisi vicinas tutus ararit aquas.
15 Rarus ab Italia tantum mare navita transit,
litora rarus in haec portubus orba venit.
Sive tamen Graeca scierit, sive ille Latina
40 voce loqui, — certe gratior huius erit;
fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
20 huc aliquem certo vela dedisse noto —
quisquis is est, memori rumorem voce referre
et fieri famae parsque gradusque potest.

III, 12, 51—52. Ei mihi ! iamne domus Scythico Nasonis in orbe est,
iamque suum mihi dat pro lare poena locum?

25 III, 13, 25—28. Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,
in loca ne redeas amplius ista, precor,
dum me terrarum pars paene novissima, Pontus,
Euxinus falso nomine dictus, habet.

III, 14, 37—50. Non hic librorum, per quos inviter alarque,
30 copia: pro libris arcus et arma sonant.

- III, 12, 13—16. Mugurul odrăsleşte în locurile pe unde creşte viţa de vie,
căci ea se află departe de ţărmul getic.
15 Ramurile cresc pe arbori acolo unde sînt arbori,
căci ei se află departe de hotarele geţilor.
- III, 12, 27—44. Eu nu simt altă plăcere decît zăpada care se topeşte la soarele 5
primăverii
şi apa care nu mai este scoasă îngheţată din lac.
Marea nu mai îngheaţă şi nici ca mai înainte
30 boii sarmatici nu mai trag peste Istru carele care scîrţîie.
Încep atunci să se îndrepte încoace cîteva corăbii,
care vor fi oaspeţi pe malul Pontului. 10
Mă grăbesc şi eu să-l întîmpin pe corăbier şi, salutîndu-l,
îl întreb de ce a venit, cine este şi din ce loc.
35 Nu-i de mirare că el vine din locuri apropiate şi fără primejdii,
a străbătut doar apele vecine în siguranţă.
Rareori străbate mările pînă aici vreun corăbier din Italia, 15
rareori vine el pe aceste ţărmuri lipsite de porturi.
Fie că ştie greceşte, fie că vorbeşte latineşte,
40 desigur latina îmi face mai multă plăcere,
e cu putinţă ca de la gurile Propontidei celei lungi
cineva să încredinţeze pînzele [corăbiei] vîntului Notus cel sigur; 20
deci oricine ar fi, el îmi poate aduce o veste, cu un glas plin
de amintiri,
şi poate ajunge o parte, o treaptă spre glorie.
- III, 12, 51—52. Vai mie ! Oare casa lui Naso se află în lumea scitică,
oare mi se dă ca pedeapsă acest loc drept cămin?
- III, 13, 25—28. Dacă trebuie să cer ceva în lumea aceasta, 25
te rog nu mai reveni în aceste locuri,
cîtă vreme mă reţine o parte a lumii aproape necunoscută,
Pontul,
care pe nedrept poartă numele de Euxin²⁸.
- III, 14, 37—50. Aici nu-i belşug de cărţi care să mă atragă şi din care să-mi
hrănesc
mintea; în locul cărţilor răsună arcul şi armele²⁹. 30

²⁸ « Ospitalier ». Cf. Strabon, VII, 3, 6.

²⁹ Aluzie la invaziile geţilor, bastarnilor şi ale sarmaţilor, care treceau pe neaşteptate Dunărea şi apăreau în faţa oraşului (cf. III, 10, 69 şi V, 10, 17—24).

- Nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
 40 intellecturis auribus utar, adest.
 Non quo secedam, locus est: custodia muri
 summovet infestos clausaque porta Getas.
 5 Saepe aliquod quaero verbum nomenque locumque,
 nec quisquam est, a quo certior esse queam.
 45 Dicere saepe aliquid conanti — turpe fateri? —
 verba mihi desunt, dedidique loqui.
 Threicio Scythicoque fere circumsonor ore,
 10 et videor Geticis scribere posse modis:
 crede mihi, timeo, ne sint inmixta Latinis
 50 inque meis scriptis Pontica verba legas.

IV, 1, 19. Me quoque Musa levat Ponti loca iussa petentem.

IV, 1, 45. Ille nec exilium Scythici nec litora Ponti.

- 15 IV, 1, 57—62. Vere prius flores, aestu numerabis aristas,
 poma per autumnum frigorisque nives,
 quam mala, quae toto patior iactatus in orbe,
 60 dum miser Euxini litora laeva peto.
 Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est:
 20 huc quoque sunt nostras fata secuta vias.

IV, 1, 67—96. Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
 illum, qui populi semper in ore fuit!

- Quam miserum est porta vitam muroque tueri,
 70 vixque sui tutum viribus esse loci!
 25 Aspera militae iuvenis certamina fugi,
 nec nisi lusura movimus arma manu;
 nunc senior gladioque latus scutoque sinistram,

- Nu-i nimeni ale cărui urechi ar putea să-mi înțeleagă poeziile,
 40 dacă i le-aș citi.
 Nici n-am un loc potrivit unde să mă retrag. Paznicii de la zid
 și poarta închisă depărtează pe dușmănoșii geți.
 Adesea întreb despre vreo vorbă de un nume sau loc, 5
 dar nu-i nimeni care să mă poată lămuri.
 45 Când încerc să spun ceva, deseori îmi lipsesc cuvintele;
 mi-e rușine s-o mărturisesc — m-am dezvățat să vorbesc.
 În jurul meu glăsuiesc aproape numai guri tracice și scitice.
 Îmi pare că aș putea scrie în versuri getice. 10
 Crede-mă, mi-e teamă că s-au strecurat printre cele latinești
 50 și că în scrierile mele vei citi cuvinte pontice.

- IV, 1, 19. Și mie, căruia i s-a poruncit să plece în Pont, tot muza îmi
 aduce ușurare.
- IV, 1, 45. [Spiritul meu nu simte] nici exilul, nici țărmurile Mării Scitice.
- IV, I, 57—62. Vei număra mai ușor florile primăverii, spicele verii, 15
 fructele toamnei și fulgii de zăpadă în timpul frigului
 decît necazurile pe care le-am suferit, aruncat de colo colo
 prin toată lumea,
 60 cînd mă îndreptam, ca un nenorocit, spre țărmul stîng al
 Pontului.
 Nici după ce am sosit, necazurile date de soartă n-au fost
 mai mici.
 Și aici destinul mi-a urmărit cărările! 20
- IV, 1, 67—96. Cît e de nenorocit să trăiască între besi și geți
 acela al cărui nume a fost mereu pe buzele poporului.
 Cît de nenorocit lucru este ca viața să i-o apere poarta și
 zidul cetății,
 70 iar siguranța să-i fie cu greu păzită de forțele locale ³⁰. 25
 În tinerețe am fugit de asprele lupte ostășești;
 și doar pentru joc am pus mîna pe arme.
 Acum, la bătrînețe, țin la șold sabia, în stînga scutul

³⁰ Tomisul, care la data aceasta era numai un orășel (cf. Strabon, VII, 6), dispunea probabil de puțini apărători permanenți, chiar dacă numărul acestora va fi crescut față de cei 40 de soldați pomeniți pe vremea lui Buerebista (vezi E. Condurachi, *Buerebista și orașele pontice*, în SCIV, IV (1953), 3—4, p. 520 și I. Stoian, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, 1962, p. 78—90).

- canitiem galeae subicioque meam.
 75 Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
 induimus trepida protinus arma manu.
 Hostis, habens arcus imbutaque tela venenis,
 5 saevus anhelanti moenia lustrat equo;
 utque rapax pecudem, quae se non texit ovili,
 80 per sata, per silvas fertque trahitque lupus:
 sic, si quem nondum portarum saepe receptum
 barbarus in campis repperit hostis, habet:
 10 aut sequitur captus coniectaque vincula collo
 accipit, aut telo virus habente perit.
 85 Hic ego sollicitae lateo novus incola sedis:
 heu minium fati tempora lenta mei!
 Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
 15 sustinet in tantis hospita Musa malis!
 Sed neque, cui recitem, quisquam est, mea carmine,
 nec qui
 90 auribus accipiat verba Latina suis.
 Ipse mihi — quid enim faciam? — scriboque legoque,
 20 tutaque iudicio littera nostra suo est.
 Saepe tamen dixi « Cui nunc haec cura laborat?
 An mea Sauromatae scripta Getaeque legent? »
 95 Saepe etiam lacrimae me sunt scribente profusae,
 umidaque est fletu littera facta meo.
- 25 IV, 4, 55—66. Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
 dictus ab antiquis Axenus ille fuit.
 Nam neque iactantur moderatis aequora ventis,
 nec placidos portus, hospita navis, adis.
 Sunt circa gentes, quae praedam sanguine quaerunt;
 30 nec minus infida terra timetur aqua.
 Illi, quos audis hominum gaudere cruore,
 paene sub eiusdem sideris axe iacent.
 Nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira

- și-mi ascund sub cască părul cărunt,
 75 căci îndată ce-a dat semnalul de alarmă paznicul din locul
 de strajă
 repede punem mîna tremurătoare pe arme.
 Dușmanul crunt, care are arcuri și săgeți unse cu otravă, 5
 dă tîrcoale zidurilor pe calul în spume;
 întocmai cum lupul hrăpăreț ia și tîrăște
 80 peste semănături și prin păduri vreo oaie care nu s-a adăpostit
 în țarc,
 așa face barbarul dușman, dacă prinde pe cineva pe cîmp, 10
 care nu s-a refugiat încă în dosul porților;
 acelaia i se aruncă lațul de gît și e dus rob
 sau piere de sulită înveninată.
 85 Aici stau eu, locuitor de curînd al acestui loc zbuciumat.
 Vai! Soroc hotărît de soarta mea, de ce vii atît de domol? 15
 Și totuși muza, musafira mea chiar în mijlocul unor necazuri
 atît de mari,
 mă îndeamnă stăruitor să mă întorc la versuri și la vechiul
 ei cult.
 Nu e însă nimeni pe aici căruia să-i recit poeziile mele; 20
 90 nimeni care să asculte cu urechile lui vorbe latinești.
 Scriu și-mi citesc mie însumi; căci ce să fac?
 Scrisul meu este deci asigurat că are cine să-l judece.
 Adesea mi-am zis: de ce să mă chinuiesc cu această grijă?
 Citi-vor oare poeziile mele sarmații sau geții? 25
 95 Deseori am vărsat lacrimi cînd am scris
 și am udat scrisul cu plînsul meu.

- IV, 4, 55—66. Sînt ținut pe loc de friguroasele țarmuri ale Pontului Euxin,
 numit de cei vechi Axenus⁸¹,
 căci apele sînt bătute de vînturi aspre 30
 și tu, corabie care vii în vizită, nu găsești aici porturi
 liniștite.
 Sînt împrejur populații care caută prada prin vărsare de sînge.
 60 Deci uscatul nu este mai puțin de temut decît apa înșelătoare.
 Acei de care auzi că le place sîngele de om 35
 trăiesc aproape sub același cer cu mine.
 Nu-i departe locul în care altarul tauric⁸²

⁸¹ « Neospitalierul ». Vezi Strabon, nota 48.

⁸² Altarul zeiței Artemis, căreia i se aduceau jertfe omenești. Vezi Pindar, nota 17.

caede pharetratae spargitur ara deae.

65 Haec prius, ut memorant, non invidiosa nefandis
nec cupienda bonis regna Thoantis erant.

5 IV, 6, 45—48. Urbis abest facies, absunt, mea cura, sodales,
et, qua nulla mihi carior, uxor abest.
Vulgus adest Scythicum bracataqua turba Getarum;
sic me, quae video non videoque, movent.

IV, 8, 15—16. Non ita dis visum, qui me terraque marique
actum Sarmaticis exposuere locis.

10 IV, 8, 25—26. Tempus erat nec me peregrinum ducere caelum,
nec siccam Getico fonte levare sitim.

IV, 8, 41—42. Vita procul patria peragenda sub axe boreo,
qua maris Euxinis terra sinistra iacet?

IV, 9, 17. Quod Scythicis habitem longe submotus in oris.

15 IV, 10, 93—98. Iam mihi canities pulsus melioribus annis
venerat, antiquas miscueratque comas,
95 postque meos ortus Pisaea vinctus oliva
abstulerat decies praemia victor eques,
cum maris Euxini positos ad laeva Tomitas
20 quaerere me laesi principis ira iubet.

IV, 10, 109—114. Tacta mihi tandem longis erroribus acto
110 iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.

al crudei zeițe înarmate cu tolbă se hrănește cu sînge
vărsat acolo.

65 Se spune că aceste locuri erau iubite de cei nelegiuîți,
dar nu erau dorite de oamenii cumsecade; ele se aflau în
stăpînirea lui Thoas ³³.

IV, 6, 45—48. Îmi lipsește chipul Romei, îmi lipsesc prietenii, grija mea,
și ceea ce mi-e mai scump ca orice, îmi lipsește soția. 5
Este de față norodul scitic și mulțimea geților îmbrăcați
cu pantaloni.
Astfel mă tulbură și ceea ce văd și ceea ce nu văd.

IV, 8, 15—16. Nu așa au găsit cu cale zeii, care, după ce m-au gonit
pe mare și pe uscat, m-au părăsit în ținuturile sarmaților.

IV, 8, 25—26. Ar fi timpul să nu îndur un climat străin mie 10
și să nu-mi astîmpăr setea uscată dintr-un izvor getic.

IV, 8, 41—42. Trebuie să-mi petrec viața departe de patrie, sub polul dela
miazănoapte,
unde să află țărmlul stîng ³⁴ al Pontului Euxin.

IV, 9, 17, Deoarece locuiesc exilat departe de Roma, pe țărmurile sciților.

IV, 10, 93—98. Cei mai buni ani ai mei trecuseră, îmi sosise vremea părului 15
cărunt,
care se amestecase cu vechile fire de păr.

95 De la nașterea mea călărețul victorios, încoronat cu cunună
de măsline la Pisa,

luase de zece ori premii ³⁵,
cînd mînia împăratului ofensat mi-a poruncit
să mă îndrept spre tomitanii așezați pe țărmul stîng ³⁶ al 20
Pontului.

IV, 10, 109—114. După lungi rătăcirii am atins, în sfîrșit,
110 țărmul care unește ³⁷ pe geții și sarmații purtători de tolbe.

³³ Rege legendar al taurilor, care jertfea pe toți străinii veniți în Taurida (Crimeea de astăzi).

³⁴ Cf. *Triste*, V, 10, 14.

³⁵ În orașul Pisa din Elida aveau loc întreceri sportive, din patru în patru ani, la care învingătorul căpăta o cunună de măsline. Trecuseră deci 40 de ani de la nașterea poetului.

³⁶ Cf. *Triste*, V, 10, 14.

³⁷ Locul de întîlnire și de interpătrundere a celor două neamuri.

Hic ego finitimis quamvis circumsoner armis,
tristia, quo possum, carmine fata levo.
Quod quamvis nemo est, cuius referatur ad aures,
sic tamen absumo decipioque diem.

5 IV, 10, 119. Tu dux et comes es; tu nos abducis ab Histro.

V, 1, 1—2. Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
litore praemissis quattuor adde meis.

V, 1, 13—14. Sic ego Sarmaticas longe proiectus in oras,
efficio, tacitum ne mihi funus eat.

10 V, 1, 21—22. Sed dedimus poenas, Scythique in finibus Histri
ille pharetrati lusor Amoris abest.

V, 1, 45—46. Quod probet ipse, canam, poenae modo parte levata
barbariam rigidos effugiamque Getas.

15 V, 1, 72—74. Non sunt illa suo barbariora loco,
nec me Roma suis debet conferre poetis:
inter Sauromatas ingeniosus eram.

V, 2, 31—32. Barbara me tellus orbisque novissima magni
sustinet et saevo cinctus ab hoste locus.

20 V, 2, 61—72. Arva relegatum iussisti visere Ponti,
et Scythicum profuga scindere puppe fretum.
Iussus ad Euxini deformia litora veni
Aequoris, — haec gelido terra sub axe iacet —
65 nec me tam cruciat nunquam sine frigore caelum,
glebaque canenti semper obusta gelu
25 nesciaque est vocis quod barbara lingua Latinae,
Graecaque quod Getico victa loquella sono est;
quam quod finitimo cinctus premor undique Marte,
70 vixque brevis tutos murus ab hoste facit.

Aici, deși aud zăngănind în juru-mi armele,
pe cât pot îmi ușurez soarta tristă cu poezia.
Deși nu am pe nimeni cui să i-o citesc,
totuși astfel îmi petrec și îmi înșel timpul.

- IV, 10, 119. Tu îmi ești călăuză și tovarășă; tu [muza mea], mă îndepărtezi 5
de Istru.
- V, 1, 1—2. Această carte, care vine și ea de pe țărmul getic, cititorule
preocupat de mine,
adaug-o la cele patru pe care ți le-am trimis mai-nainte.
- V, 1, 13—14. Aruncat departe pe țărmurile sarmatice,
îmi dau osteneala ca moartea mea să nu treacă nebăgată în
seamă.
- V, 1, 21—22. Dar am fost pedepsit, iar cîntărețul lui Amor 10
cu tolbă se află acum departe, la gurile Istrului scitic.
- V, 1, 45—46. Voi cînta tot ce va fi pe placul lui, numai să-mi ușureze o
parte din pedeapsă,
să pot scăpa de barbarie și de geții sălbatici.
- V, 1, 72—74. [Poeziile] nu sînt mai barbare ca locul [în care au fost scrise].
Roma nu trebuie să mă compare cu poeții ei, 15
dar între sarmați sînt un poet de mare talent.
- V, 2, 31—32. Mă aflu pe un pămînt barbar la capătul lumii noastre mari,
un loc care este înconjurat de dușmani cruzi.
- V, 2, 61—72. Surghiunindu-mă, mi-ai poruncit să văd regiunile Pontului
și să despic cu nava marea scitică. 20
Supunîndu-mă poruncii am venit pe țărmurile urite ale Euxi-
nului.
- Ținutul acesta se află sub polul cel înghețat.
- 65 Nu mă chinuiește atît clima mereu friguroasă
și pămîntul veșnic ars din pricina gerului alb,
nici faptul că barbarii nu cunosc limba latină, 25
iar limba greacă a fost învinsă de limba getică,
dar mă îngrozește faptul că sînt amenințat din toate părțile
de Marte, care se află foarte aproape de mine,
70 iar zidul mic cu greu ne poate apăra de dușman.

Pax tamen interdum est, pacis fiducia numquam.
Sic hic nunc patitur, nunc timet arma locus.

- V, 3, 7—12. Quem nunc suppositum stellis Cynosuridos Ursae
iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
5 Quique prius mollem vacuumque laboribus egi
10 in studiis vitam Pieridumque choro,
nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
multa prius pelago multaue passus humo.
- V, 3, 21—22. Nec patria est habitata tibi, sed adusque nivosum
10 Strymona venisti Marticolamque Geten.
- V, 4, 1—2. Litore ab Euxino Nasonis epistula veni,
lassaque facta mari lassaue facta via
- V, 5, 27—28. Nil homini certum est: fieri quis posse putaret
ut facerem in mediis haec ego sacra Getis?
- 15 V, 6, 19—21. Spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura,
quod cupio, membris exeat ante meis,
quam tua delicto stringantur pectora nostro.
- V, 7, 1—2. Quam legis, ex illa tibi venit epistula terra,
latus ubi aequoreis additur Hister aquis.
- 20 V, 7, 9—20. Turba Tomitanae quas sit regionis et inter
10 quos habitem mores, discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter Graecosque Getasque,
a male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
25 per medias in equis itque reditque vias.
15 In quibus est nemo, qui non coryton et arcum

E totuși și liniște din cînd în cînd, dar niciodată nu există
siguranța ei.
Așa sînt locurile acestea: sau îndură războiul sau se tem de el.

- V, 3, 7—12. Sub stelele Carului Mic, mă ține acum pe loc
țărmul care unește pe geți cu cruzii sarmați.
Eu, care mai-nainte am dus o viață ușoară și lipsită de oboseală 5
10 în studii și în corul Pieridelor⁸⁸,
acum mă aflu departe de patrie și aud în jurul meu zăngănind
armele getice,
după ce am îndurat multe, pe uscat și pe mare.
- V, 3, 21—22. Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit pînă la Strimonul plin
de zăpadă 10
și la getul care se închină lui Marte.
- V, 4, 1—2. Eu, scrisoarea lui Naso, am venit de la țărmul [Pontului] Euxin
obosită de drumul făcut pe uscat și pe mare.
- V, 5, 27—28. Nu există nimic sigur pentru om: cine s-ar fi putut gîndi
că într-o zi eu voi serba această aniversare în mijlocul geților?
- V, 6, 19—21. Această suflare, pe care abia mi-o trag din pricina climei 15
scitice,
mai curînd să-mi iasă din mădulare, cum o și doresc,
decît să-ți copleșesc inima cu vinovăția mea.
- V, 7, 1—2. Scrisoarea pe care o citești îți vine din acel ținut
unde Istrul cel larg se unește cu apele mării.
- V, 7, 9—20. Ești curios să știi ce populație se află în ținutul tomitan 20
10 și ce obiceiuri au oamenii printre care locuiesc?
Deși în acest loc sînt amestecați greci și geți,
țărmul ține mai mult de geții nedomoliți.
Sarmații și geții sînt mai numeroși.
Îi vezi călări, venind și ducîndu-se prin mijlocul drumurilor. 25
15 Între ei nu-i nici unul care să nu poarte tolbă, arc

⁸⁸ Muzele, care locuiau în Pieria (Tesalia).

telaque vipereo lurida felle gerat.
 Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago;
 non coma, non ulla barba resecta manu.
 dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,

5 20 quem iunctum lateri barbarus omnis habet.

V, 7, 41—60. Quid potius faciam desertis solus in oris,
 quamve malis aliam quaerere coner opem?
 Sive locum specto, locus est inamabilis et quo
 esse nihil toto tristius orbe potest,

10 45 sive homines, vix sunt homines hoc nomine digni,
 quamque lupi saevae plus feritatis habent.

Non metuunt leges, sed cedit viribus aequum,
 victaque pugnaci iura sub ense iacent.

15 50 Pellibus et laxis arcent mala frigora braxis,
 oraque sunt longis horrida tecta comis.

In paucis extant Graecae vestigia linguae,
 haec quoque iam Getico barbara facta sono.

Unus in hoc nemo est populo, qui forte Latine
 quaelibet e medio reddere verba queat.

20 55 Ille ego Romanus vates — ignoscite, Musae! —
 Sarmatico cogor plurima more loqui.

En pudet et fateor, iam desuetudine longa

Vix subeunt ipsi verba Latina mihi.

Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello

25 60 barbara: non hominis culpa sed ista loci.

V, 10, 1—52. Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Hister,
 facta est Euxini dura ter unda maris.
 At mihi iam videor patria procul esse tot annis,

și săgeți îngălbenite de veninul viperei.

Au glas aspru, chip sălbatic și sînt cea mai adevărată întruchipare a lui Marte.

Părul și barba lor n-au fost tunse niciodată.

Mîna lor dreaptă e totdeauna gata să înfigă cuțitul,

20 pe care îl are legat la șold orice barbar.

5

V, 7, 41—60. Ce-aș putea face mai bun eu, care sînt părăsit aici pe țărmuri singuratic?

Ce leac să încerc pentru a-mi ușura necazurile?

Dacă privesc acest loc, el îmi apare neprietenos și nicăieri, în toată lumea, nu poate fi altul mai trist.

45 Dacă privesc oamenii, căci abia sînt vrednici de acest nume, 10
văd la ei mult mai cumplită sălbăcie decît la lupi.

Nu se tem de legi, ci dreptatea cedează în fața forței

și zace la pămînt învinsă de sabia cu care se duc luptele³⁹.

Se apără împotriva frigului năpraznic cu piei de animale și
cu pantaloni largi,

50 iar fețele lor aspre sînt acoperite cu păr lung.

15

La puțini dintre ei se mai păstrează urme ale limbii grecești,
iar aceasta a devenit și ea barbară din pricina accentului
ei getic.

În această mulțime nu-i nimeni care întîmplător să știe
latinește

și care să poată rosti măcar cîteva cuvinte.

55 Chiar eu, poet roman — iertați-mă Muzelor! —

20

sînt silit să vorbesc de cele mai multe ori după obiceiul sarmatic.

Iată, mi-e rușine, dar mărturisesc: din cauza dezobișnuinței
îndelungate,

chiar mie îmi vin cu greu în minte cuvintele latine.

Nu mă îndoiesc că în astă cărțuie s-au strecurat multe

60 din limba barbarilor: nu-i vina omului, ci a locului.

25

V, 10, 1—52. De cînd mă aflu în Pont, de trei ori înghețul a țintuit pe loc
Istrul,

de trei ori valurile Mării Euxine au încremenit.

Dar mie mi se pare că sînt departe de patrie de atîția ani

³⁹ Pornind de la versurile 47—48 și de la 10, 43—44, S. Lambrino ajunge la concluzia că la geți se practica duelul judiciar (*Tomes, cité gréco-gète, chez Ovide în Ovidiana. Recherches sur Ovide, Les Belles Lettres, Paris, 1958, p. 379—390*).

Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.

5 Stare putes, adeo procedunt tempora tarde,
et peragit lentis passibus annus iter.

5 Nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
efficit angustos nec mihi bruma dies.

scilicet in nobis rerum natura novata est,

10 cumque meis curis omnia longa facit.

10 An peragunt solitos communia tempora motus,
suntque magis vitae tempora dura meae,
quam tenet Euxini mendax cognomine litus,
et Scythici vere terra sinistra freti?

15 Innumerae circa gentes fera bella minantur,
quae sibi non raptò vivere turpe putant.

15 Nil extra tutum est: tumulus defenditur ipse
moenibus exiguis ingenioque loci.

Cum minime credas, ut aves, densissimus hostis

20 advolat et praedam vix bene visus agit.

20 Saepe intra muros clausis venientia portis
per medias legimus noxia tela vias.

Est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
hac arat infelix, hac tenet arma manu.

25 Sub galea pastor iunctis pice cantat avenis,
proque lupo pavidae bella verentur oves.

25 Vix ope castelli defendimur et tamen intus
mixta facit Graecis barbara turba metum.

Quippe simul nobis habitat discrimine nullo

30 barbarus et tecti plus quoque parte tenet.

Quorum ut non timeas, possis odisse videndo
pellibus et longa corpora tecta coma.

- cîți a stat Troia dardanică sub amenințarea dușmanului grec ⁴⁰.
- 5 Crezi că vremea stă pe loc, așa de încet trece
și anul își străbate calea cu pași domoli.
Nici solstițiul nu scurtează cu ceva nopțile,
nici iarna nu-mi face zilele mai scurte. 5
De bună seamă în mintea mea lucrurile se înfățișează altfel
- 10 și o dată cu grijile mele toate par lungi.
Oare vremea, aceeași pentru toți, se mișcă ca de obicei
și numai pentru viața mea este mai aspră,
pentru mine pe care mă ține aici țărmlul, cu numele mincinos de 10
Euxin ⁴¹
și pămîntul mării scitice ⁴² în adevăr sinistru? ⁴³
- 15 În jur ne amenință cu războaie pline de cruzimi nenumărate
neamuri,
care nu cred că-i rușinos să trăiască din jaf.
În afara cetății, nimic nu-i sigur: colina însăși e apărută
de întărituri slabe și de așezarea locului. 16
Cînd te aștepți mai puțin, dușmanul în număr mare vine în zbor
ca o pasăre
- 20 și nici nu l-ai văzut bine, că a și înhățat prada.
Deseori, măcar că sînt porțile închise,
culegem de pe străzi, dinăuntru cetății, săgeți otrăvite, venite
pe deasupra.
Așadar rar vezi pe cineva care îndrăznește să cultive țarina și 20
acesta,
nefericitul, cu o mîină ară, cu cealaltă ține arma ⁴⁴.
- 25 Păstorul cîntă din fluierle lui lipite cu smoală, ținînd coiful pe cap,
iar fricoasele oi se tem (aici) de războaie, nu de lup.
De-abia sîntem apărați de întăritura făcută și chiar înăuntru cetății
gloata barbarilor, amestecată cu greci, provoacă teama; 25
căci ei locuiesc împreună cu noi, fără deosebire,
- 30 și ocupă cea mai mare parte din case.
Chiar dacă nu ți-ar fi frică de ei, i-ai putea urî, văzîndu-le
trupurile acoperite cu piei și părul lung.

⁴⁰ Zece ani.

⁴¹ « Ospitalier ». Cf. Strabon, VII, 3, 6.

⁴² Această denumire a Mării Negre nu apare decît la Teocrit, 16, 99 cu scolia respectivă.

⁴³ Regiunile dobrogene se mai numeau și « Țărmlul stîng » (al Mării Negre). Cf. Strabon, VII, 7, 1. În latinește *sinister* înseamnă « stîng », dar și „sinistru“, de aici jocul de cuvînte al poetului.

⁴⁴ Vezi nota 29.

- Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
 pro patrio cultu Persica braca tegit.
 35 Exercent illi sociae commercia linguae:
 per gestum res est significanda mihi.
 5 Barbarus hic ego sum, qui non intellegor ulli,
 et rident stolidi verba Latina Getae;
 meque palam de me tuto male saepe loquuntur
 40 forsitan obiciunt exiliumque mihi,
 utque fit, in me aliquid, si quid dicentibus illis
 10 abnuerim quotiens adnuerimque, putant.
 Adde, quod iniustum rigido ius dicitur ense,
 dantur et in medio vulnera saepe foro.
 45 O duram Lachesin, quae tam grave sidus habenti
 fila dedit vitae non breviora meae!
 15 Quod patriae vultu vestroque caremus, amici,
 atque hic in Scythicis gentibus esse queror;
 utraque poena gravis! merui tamen Urbe carere,
 50 non merui tali forsitan esse loco.
 Quid loquor a! demens? ipsam quoque perdere vitam,
 20 Caesaris offenso numine dignus eram.

V, 12, 10. Solus in extremos iussus abire Getas?

- V, 12, 17—20. Ut veniant patriae, veniant oblivia vestri,
 omnis et amissi sensus abesse queat:
 at timor officio fungi vetat ipse quietum;
 25 20 cinctus ab innumero me tenet hoste locus!

- V, 12, 51—62. At, puto, si demens studium fatale retemptem,
 hic mihi praebebit carminis arma locus.
 Non liber hic ullus, non, qui mihi commodet aurem,
 verbaque significant quid mea, norit, adest.
 30 55 Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae,

- Și acei pe care îi crezi că se trag din orașe grecești
se îmbracă cu pantaloni persani, în loc de portul străbun.
- 35 Ei vorbesc între ei o limbă pe care o înțeleg;
dar eu trebuie să mă înțeleg prin semne.
Eu sînt aici barbarul, căci nu sînt înțeles de nimeni: 5
cînd aud cuvinte latinești, geții rîd prostește;
cu siguranță că deseori vorbesc rău despre mine pe față;
40 poate îmi reproșează că sînt un surghiunit;
și dacă, așa cum se întîmplă, eu fac vreun gest de dezaprobare sau de
aprobare,
cînd vorbesc ei ceva, îl răstălmăcesc împotriva mea. 10
Mai află că ceea ce numește nedreptate devine dreptate pentru
cel care biruie cu sabia
și deseori se rănesc bătîndu-se în mijlocul pieții ⁴⁵.
- 45 O nemiloasă Lachesis ⁴⁶, care nu mi-ai tăiat mai scurt firul vieții,
ca unuia care sînt născut sub o grea zodie.
Mă plîng că sînt lipsit de chipul patriei și de al vostru, prieteni, 15
și că mă aflu aici, între neamurile scitice;
amîndouă pedepse sînt grele; am meritat să fiu alungat din Roma
50 dar poate n-am meritat să fiu [exilat] într-un astfel de loc.
Ah! ce vorbesc eu? Sînt nebun? Meritam să mi se ia chiar viața,
fiindcă am ofensat divinitatea cezarului. 20

V, 12. 10. Eu căruia i s-a poruncit să plec singur la îndepărtații geți.

- V, 12, 17. Chiar de-aș uita de patrie și de voi,
chiar de-aș putea să nu mai simt ce am pierdut,
totuși frica mă va împiedica și eu nu-mi pot face datoria în tihnă:
20 sînt reținut într-un loc care este împresurat de un dușman numeros. 25

V, 12, 51—62. Fără îndoială însă, dacă aș încerca iarăși, ca un nebun, îndeletnicirea ⁴⁷ care mi-a fost fatală,

ținutul de aici va oferi arme poeziei ⁴⁸ mele.
Nu-i nici o carte pe aici, nu-i cine să-și aplece urechea
și să înțeleagă cuvintele mele.

- 55 Peste tot, numai barbari cu glasul lor sălbatic, 30

⁴⁵ Vezi nota 39.

⁴⁶ Una dintre cele trei Parce (Ursitoare).

⁴⁷ Îndeletnicire poetică.

⁴⁸ « Voi fi răpus de ea », adică « mă voi lecu de patima versurilor ».

- omniaque* hostilis plena timore soni.
 Ipse mihi videor iam dedidicisse Latine:
 nam didici Getice Sarmaticeque loqui.
 Nec tamen, ut verum fatear tibi, nostra teneri
 5 60 a componendo carmine Musa potest.
 Scribimus et scriptos absumimus igne libellos:
 exitus est studii parva favilla mei.

V, 13, 1—2. Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
 mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.

- 10 V, 13, 5—6. Perque dies multos lateris cruciatibus uror;
 saeva quod inmodico frigore laesit hiemps.

EPISTULAE EX PONTO

- I, 1, 1—2. Naso Tomitanae iam non novus incola terrae
 hoc tibi de Getico litore mittit opus.
- 15 I, 1, 79... Inque locum Scythico vacuum mutabor ab arcu.
- I, 2, 15—28. Hostibus in mediis interque pericula versor,
 tamquam cum patria pax sit adempta mihi:
 qui, mortis saevo geminent ut vulnere causas,
 omnia vipereo spicula felle linunt.
 20 His eques instructus perterrita moenia lustrat
 20 more lupi clausas circuentis oves:
 at simul intentus nervo levis arcus equino,
 vincula semper habens inresoluta, canet,
 tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
 25 portaque vix firma summovet arma sera.
 25 Adde loci faciem nec fronde nec arbore laeti,
 et quod iners hiemi continuatur hiems.
 Hic me pugnans cum frigore cumque sagittis
 cumque meo fato quarta fatigat hiems.

* Omniaque hostilis M^{erk} omnia sunt gethici plena timore soni m^a D K

- toate locurile sînt pline de teama glasului dușman ⁴⁹.
 Eu însumi am impresia că m-am dezvățat de limba latină;
 căci am învățat să vorbesc limba getică și sarmatică.
 Totuși, ca să-ți mărturisesc adevărul,
 60 muza mea nu se poate abține de a nu mai compune versuri, 5
 scriu și ard în foc cărțile pe care le scriu:
 rezultatul muncii mele este un pic de cenușă.

V, 13, 1—2. Din țara geților îți trimite Naso al tău urări de sănătate,
 dacă cineva poate să trimită ceva de care el însuși duce lipsă.

V, 13, 5—6. De multe zile simt cum mă arde în coastă, 10
 deoarece iarna crudă cu frigul ei nemăsurat m-a vătămat.

SCRISORI DIN PONT

I, 1, 1—2. Naso, care nu mai este un nou venit pe pămîntul de la Tomis,
 îți trimite această operă de pe țărmul getic.

I, 1, 79. ... Poate voi fi mutat într-o lume în care nu se găsesc arcuri scitice ⁵⁰. 15

I, 2, 15—28. Trăiesc în mijlocul dușmanilor și al primejdiilor,
 ca și cum mi-ar fi fost răpită și liniștea o dată cu patria.
 Ca rana să fie mai groaznică, spre a pricinui moartea pe două căi,
 cei de aici ung vîrfurile cu venin de viperă.
 Călare pe cal și cu astfel de arme ei dau tîrcoale zidurilor, între care 20
 domnește groaza,
 20 ca lupii în jurul ocoalelor unde sînt închise oile.
 Arcul lor întins cu o vînă de cal
 nu trage numai o singură dată, ci este totdeauna încordat.
 Săgețile se înfig în acoperișurile caselor, formînd parcă o palisadă,
 iar poarta solidă cu greu ne mai poate apăra de armele din depărtare. 25
 25 Adaugă și faptul că ținutul de aici nu are nici arbori, nici frunze
 și că iarna grea ține pînă la cealaltă iarnă.
 Pe mine, în luptă cu frigul, cu săgețile
 și cu soarta, mă chinuiește acum aici a patra iarnă.

⁴⁹ În unele manuscrise: « toate locurile sînt pline de teama glasului geților ».

⁵⁰ Adică: « voi muri ».

- I, 2, 43—48. At, puto, cum requies medicinaque publica curae
 somnus adest, solitis nox venit orba malis.
 45 Somnia me terrent veros imitantia casus,
 et vigilant sensus in mea damna mei.
 5 Aut ego Sarmaticus videor vitare sagittas,
 aut dare captivas ad fera vincla manus.
- I, 2, 59—60. Saepe precor mortem; mortem quoque deprecor idem,
 ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.
- I, 2, 73—94. Nescit enim Caesar, quamvis deus omnia norit,
 10 ultimus hic qua sit condicione locus.
 75 Magna tenent illud numen molimina rerum;
 haec est caelesti pectore cura minor.
 Nec vacat, in qua sint positi regione Tomitae,
 quaerere, finitimo vix loca nota Getae:
 15 aut quid Sauromatae faciant, quid Iazyges acres,
 80 cultaque Oresteae Taurica terra deae:
 quaeque aliae gentes, ubi frigore constitit Hister,
 dura meant celeri terga per amnis equo.
 Maxima pars hominum nec te, pulcherrima, curat,
 20 Roma, nec Ausonii militis arma timet.
 85 Dant illis animos arcus pleneque pharetrae
 quamque libet longis cursibus aptus equus,
 quodque sitim didicere diu tolerare famemque,
 quodque sequens nullas hostis habebit aquas.
 25 Ira viri mitis non me misisset in istam,
 90 si satis haec illi nota fuisset humus.
 Nec me, nec quemquam Romanum gaudet ab hoste,
 meque minus, vitam cui dabat ipse, capi.
 Noluit, ut poterat, minino me perdere nutu.
 30 Nil opus est ullis in mea fata Getis.
- I, 2, 103—114. At tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
 iudice pro lacrimis ora resolve meis.

- I, 2, 43—48. Dar, cel puțin, cînd vine liniștea și somnul, acest leac obștește al grijilor,
am eu noapte lipsită de obișnuitele chinuri?
- 45 Mă îngrozesc visurile care mi-arată întîmplări reale,
iar simțurile mele stau de veghe spre a mă chinui.
Mi se pare că mă feresc de săgețile sarmatice 5
sau îmi întind mîinile spre a fi legate în cătușele aspre
ca prizonier de război.
- I, 2, 59—60. Adesea îmi doresc moartea și tot eu pe dată mă rog să nu mai vină,
ca nu cumva oasele mele să se odihnească pe pămînt sarmatic.
- I, 2, 73—94. Căci împăratul nu știe, deși un zeu le știe pe toate,
care este situația de aici, în acest loc de la capătul pămîntului. 10
- 75 Persoana lui divină se ocupă de lucruri mai mari,
iar aceasta este o grijă prea mică pentru sufletul lui ceresc.
El n-are răgaz să întrebe în ce ținut se află tomitanii,
un loc abia cunoscut getului din vecinătate;
nici să știe ce fac sarmații, ce fac cruzii iazigi 15
- 80 și pămîntul tauric ⁵¹ închinat zeiței lui Oreste ⁵²
și celelalte neamuri care, îndată ce Istrul a încremenit de ger,
aleargă cu caii lor iuți pe spinarea tare a apei.
Cei mai mulți oameni de pe aici nu se sinchiesc de tine,
prea frumoasă Roma, și nu se tem de armele soldatului ausonic ⁵³. 20
- 85 Le dau inimă arcurile și tolbele lor pline cu săgeți
și caii lor în stare să suporte curse oricît de lungi,
deprinderea de a îndura îndelung setea și foamea
și faptul că dușmanul care i-ar urmări nu va găsi apă.
Mînia blîndului bărbat nu m-ar fi trimis în acest loc, 25
- 90 dacă l-ar fi cunoscut îndeajuns.
Lui nu-i place să fie prins de dușman vreun roman
și cu atît mai puțin eu, căruia el mi-a dăruit viața,
N-a vrut să mă distrugă cu un simplu semn făcut cu capul, și putea
s-o facă.
- Deci n-are nevoie de geți pentru împlinirea destinului meu. 30
- I, 2, 103—114. Dar tu ⁵⁴, față de lacrimile mele, deschide gura și vorbește
judecătorului
atît de blînd — așa cum l-am simțit și eu că este.

⁵¹ Crimeea de astăzi.⁵² Artemis.⁵³ Italic, roman.⁵⁴ Poetul se adresează prietenului său Maximus, un favorit al împăratului August.

- 105 Non petito, ut bene sit; sed uti male tutius, utque
exilium saevo distet ab hoste meum:
quamque dedere mihi praesentia numina vitam,
non adimat stricto squalidus ense Getes:
5 denique, si moriar, subeam pacatius arvum,
110 ossa nec a Scythica nostra premantur humo,
nec male compositos, ut scilicet exsule dignum,
Bistonii cineres ungula pulset equi:
et ne, si superest aliquis post funera sensus,
10 terreat et manes Sarmatis umbra meos.
- I, 3, 35—38. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
ducit, et inmemores non sinit esse sui.
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
- 15 I, 3, 47—60. At, puto, qua fueram genitus, tellure carenti
in tamen humano contigit esse loco.
Orbis in extremi iaceo desertus harenis,
50 fert ubi perpetuas obruta terra nives.
Non ager hic pomum, non dulces educat herbas,
20 non salices ripas, robora monte virent.
Neve fretum laudes terra magis, aequora semper
ventorum rabie solibus orba tument.
55 Quocumque aspicias, campi cultore carentes
vastaque, quae nemo vindicet, arva iacent.
25 Hostis adest dextra laevaue a parte timendus,
vicinoque metu terret utrumque latus.
Altera Bistonias pars est sensura sarissas;
60 altera Sarmatica spicula missa manu.
- I, 4, 31—32. Iunctior Haemonia est Ponto, quam Roma sit Histro;
30 et brevius, quam nos, ille peregit iter.

105 Nu-i cere un bine; ci, dacă-mi merge rău, să fiu în mai mare
siguranță și,
în exil, să-mi fie la adăpost din partea dușmanului
viața pe care mi-a dăruit-o divinitatea lui prielnică, iar
nu să mi-o smulgă cu sabia getul cel hidos.
În sfârșit, cere-i ca, dacă voi muri, oasele să-mi fie îngropate într-un 5
loc mai liniștit,

110 să nu fie apăsate de țărîna scitică,
iar cenușa prost îngropată, cum de bună seamă se cade unui
surghiunit,
să nu fie călcată de copitele calului bistonian ⁵⁵
și nici umbrele sarmaților să nu îngrozească aici manii mei,
dacă mai supraviețuiește ceva după moarte. 10

I, 3, 35—38. Nu știu de ce pămîntul natal ne atrage prin dulceața sa
și nu ne lasă să-l dăm uitării.
Unde-i mai bine ca la Roma? Ce-i mai rău decît gerul scitic?
Totuși din acea Romă am fugit încoace ca un barbar.

I, 3, 47—60. Dar, poate, lipsit de locul în care am fost născut 15
mi-a fost totuși dat să mă aflu într-un ținut civilizat?
Nu! Zac părăsit la capătul lumii într-un loc
50 unde pămîntul rămîne mereu acoperit de zăpadă;
aci, pe ogor, nu cresc roade și nici strugurii cei dulci;
pe rîpe nu înverzesc sălcii, nici stejarul pe munte. 20
Iar marea nu-i mai de laudă ca pămîntul;
apele mereu se umflă din pricina vînturilor turbate și sînt lipsite
de soare.

55 Orișunde ți-ai întoarce privirile, vezi cîmpii necultivate
și ogoare întinse pe care nu le revendică nimeni.
Acolo e dușmanul de care trebuie să te temi și din dreapta și din 25
stînga;
din amîndouă părțile ne îngrozește teama de vecini;
dintr-o parte poți să simți sulțile bistoniene,
60 din cealaltă lăncile sarmatice zvîrlite cu mîna.

I, 4, 31—32. Tesalia e mai aproape de Pont decît Roma de Istru,
Și el [Iason] a străbătut un drum mai scurt ca al meu. 30

⁵⁵ Populație tracă de la sud de munții Balcani, menționată de poet ca nume generic pentru traci.

- I, 5, 12. Nec venit ad duros Musa vocata Getas.
- I, 5, 49—52. Moris an oblitus contendere discam
 50 Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?
 Hoc quoque me studium prohibent adsumere vires,
 5 mensque magis gracili corpore nostra valet.
- I, 5, 61—66. Cur ego sollicita poliam mea carmina cura?
 An verear, ne non approbet illa Getes?
 Forsitan audacter faciam, sed gloriior Histrum
 ingenio nullum maius habere meo.
 10 65 Hoc, ubi vivendum est, satis est, si consequor arvo,
 inter inhumanos esse poeta Getas.
- I, 5, 71—76. Nec reor hinc istuc nostris iter esse libellis,
 quo Boreas pinna deficiente venit.
 Dividimur caelo; quaeque est procul urbe Quirini,
 15 aspicit hirsutos comminus Ursa Getas.
 75 Per tantum terrae, tot aquas vix credere possum
 indicium studii transiluisse mei.
- I, 7, 1—14. Littera pro verbis tibi, Messaline, salutem
 quam legis, a saevis attulit usque Getis.
 20 Indicat auctorem locus? an, nisi nomine lecto,
 haec me Nasonem scribere verba latet?
 5 Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
 ne tamen excepto, qui precor esse tuus?
 Di procul a cunctis, qui te venerantur amantque,
 25 huius notitiam gentis habere velint.
 Nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
 10 vivere: si vita est mortis habenda genus.
 Nos premat aut bello tellus, aut frigore caelum,
 truxque Getes armis, grandine pungat hiems:
 30 nos habeat regio nec pomo feta nec uvis,
 et cuius nullum cesset ab hoste latus.

I, 5, 12. Când chemi muza, ea nu vine la geții cei sălbatici.

I, 5, 49—52. Sau uitînd de obiceiurile din patria mea, să învăț a trage
50 cu arcurile sarmatice și să mă las atras de meșteșugul de aici?
Puterile mele mă opresc să mă îndeletnicesc și cu aceasta,
iar mintea mi-e mai zdravănă decît firavul trup. 5

I, 5, 61—66. Pentru ce atîta grijă ca să iasă cît mai șlefuite poeziile mele?
Mă pot teme oare că nu le vor aproba geții?
Poate sînt cam îndrăzneț, însă mă mîndresc că Istrul
nu are un talent mai mare ca mine.
65 În acest loc, unde trebuie să-mi duc viața, este destul dacă nu 10
urmăresc mai mult decît
să fiu poet între acești geți lipsiți de omenie.

I, 5, 71—76. Nu cred că scrisul meu poate străbate drumul de aici pînă acolo.
Chiar Boreas ajunge cu aripile frînte.
Întinsul cerului ne desparte; și departe de cetatea lui Quirinus,
Carul Mare privește de aproape pe geții pletoși. 15
75 La așa de mare distanță, peste atîtea ape, abia pot crede că
ajunge acolo vestea despre îndeletnicirea mea.

I, 7, 1—14. Această scrisoare, pe care o citești, Messalinus ⁸⁶, în locul cuvintelor
mele,
îți aduce urări de sănătate tocmai de la geții cei cruzi.
Locul ei nu-ți arată și autorul? S-au trebuie să citești numele 20
spre a afla că aceste cuvinte sînt scrise de Naso?
5 Cine dintre ai tăi se află părăsit la capătul pămîntului,
afară de mine, care, rogu-te, sînt dintre ai tăi?
Binevoiască zeii să țină departe pe toți care te adoră și te iubesc,
ca să nu cunoască felul acesta de oameni. 25
Este destul că trăiesc eu într-un loc înghețat și între săgețile scitice,
10 dacă trebuie să socotesc viață un soi de moarte.
Să mă ucidă doar pe mine, fie pămîntul cu războiul, fie clima cu
frigul;
să năpădească asupra mea geții cei cruzi cu armele, iar furtunile
cu grindina.
Doar eu să viețuiesc într-o regiune ce nu-i bogată nici în roade, nici 30
în struguri
și care din nici o parte să nu aibă liniște de dușman.

⁸⁶ M. Valerius Messalla Messallinus, fiul lui Messalla Corvinus.

- I, 8, 5—20. Vivimus assiduis expertes pacis in armis,
dura pharetrato bella movente Geta.
Deque tot expulsis sum miles in exule solus:
tuta, neque invideo, cetera turba latet.
- 5 Quoque magis nostros venia dignere libellos,
10 haec in procinctu carmina facta leges.
Stat vetus urbs, ripae vicina binominis Histri,
moenibus et positu vix adeunda loci.
Caspios Aegisos, de se si credimus ipsis,
10 condidit, et proprio nomine dixit opus.
- 15 Hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremptis,
cepit, et in regem sustulit arma Getes.
Ille memor magni generis, virtute quod auget,
protinus innumero milite cinctus adest.
- 15 Nec prius abscessit, merita quam caede nocentum
20 se nimis ulciscens, exstitit ipse nocens.
- I, 8, 27—28. Ut careo vobis, Scythicas detrusus in oras,
quattuor autumnos Pleiās orta facit.
- I, 8, 49—62. Pro quibus amissis utinam contingere possit
20 50 hic saltem profugo glæba colenda mihi !
Ipse ego pendentis, liceat modo, rupe capellas,
ipse velim baculo pascere nixus oves.
Ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
ducam ruricolæ sub iuga curva boves,
25 55 et discam Getici quæ norunt verba iuveni,
adsuetas illis adiciamque minas.
Ipse manu capulum pressi moderatus aratri
experiar mota spargere semen humo.
Nec dubitem longis purgare ligonibus herbas,

- I, 8, 5—20. Trăim lipsiți de pace, în mijlocul armelor,
căci getul cel cu tolbă stârnește neconținut războaie grele.
Dintre atîția surghiuniți, eu singur sînt un soldat și un exilat;
Mulțimea celorlalți se află în siguranță, totuși nu-i invidiez.
Și ca să fii mai îngăduitor față de cărțuliile mele, 5
10 află că poeziile pe care le citești le-am scris încins de luptă.
Aproape de țarmul Istrului cu două nume⁵⁷ stă o cetate bătrînă,
de care cu greu se poate apropia cineva, din cauza întăriturilor și a
așezării locului.
Caspianul Aegisos — dacă credem ce spun locuitorii despre ei înșiși —
a întemeiat acea cetate și a dat propriul său nume operei sale. 10
15 Sălbaticul get, după ce a nimicit pe odrisi⁵⁸ într-un război la care
aceștia nu se așteptau,
a cucerit-o și a ridicat armele împotriva regelui⁵⁹.
Amintindu-și de măreața sa obîrșie, pe care o sporise prin vitejie,
acesta sosi pe dată înconjurat de nenumărați soldați⁶⁰,
nu s-a retras pînă ce n-a omorît pe vinovați 15
20 și, răzbunîndu-se crunt, s-a făcut el însuși vinovat.
- I, 8, 27—28. De cînd sînt lipsit de voi, aruncat pe țarmuri scitice,
Pleiadele⁶¹ răsărind au făcut să treacă patru toamne.
- I, 8, 49—62. Pentru aceste bunuri pierdute⁶² ce bine ar fi să pot
50 măcar aici cultiva pămîntul ca exilat!
Să-mi fie îngăduit să pasc eu însumi caprele, care se cațără pe stînci. 20
Aș dori să păzesc oile, sprijinit pe un toiag.
Spre a nu fi năpădit de grijile obișnuite,
aș mîna eu însumi boii de la plug sub jugurile lor încovoiate,
55 aș învăța cuvintele cunoscute de boii getici 25
și aș adăuga și îndemnurile cu care sînt ei obișnuiți.
Ținînd cu mîna coarnele plugului apăsător pe brazde,
aș încerca să împrăștiu eu însumi sămînța în pămîntul răscolit.
N-aș sta la îndoială să curăț ierburile cu sapele lungi

⁵⁷ Istros și Danubius.

⁵⁸ Formal Dobrogea nu fusese încă anexată la imperiu, deși țarmul dobrogean se găsea sub supravegherea unui *praefectus orae maritimae* (vezi nota 11), ci făcea parte din statul clientelar al odrisilor, ceea ce explică prezența unor trupe trace, și nu romane, în anul 12 e.n.

⁵⁹ Probabil tînărul Cotys, care moștenise de curînd (în anul 12 e.n.) partea dobrogeană a regatului de la tatăl său Rhoemetalcus (cf. *Ponticele*, II, 9, 38 și Tacit, *Anale*, II, 64).

⁶⁰ Luptele au avut loc în anul 12 e.n., iar cetatea a fost cucerită cu ajutorul romanilor. Vezi notele 88 și 91.

⁶¹ Constelația Cloșca ou pui.

⁶² Bunurile pe care le avusese poetul în Italia.

60 et dare iam sitiens quas bibat hortus, aquas.
Unde sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
discrimen murus clausaque porta facit?

I, 9, 45—46. Hoc est, quod possim Geticis tibi mittere ab arvis:
5 hoc solum est, istic quod liquet esse meum.

I, 10, 31—32. Non epulis oneror: quarum si tangar amore,
est tamen in Geticis copia nulla locis.

I, 10, 35. Unda locusque nocent...

II, 1, 3. Nil fore dulce mihi Scythica regione putavi.

10 II, 1, 19—20. Gratia, Fama, tibi, per quam spectato triumphi
Incluso mediis est mihi pompa Getis.

II, 1, 63—66. Hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
sufficiet nostris si modo vita malis;

65 imbuero Scythicas si non prius ipse sagittas,
15 abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.

II, 2, 1—4. Ille domus vestrae primis venerator ab annis,
pulsus ad Euxini Naso sinistra freti,
mittit ab indomitis hanc, Messaline, salutem,
quam solitus praesens est tibi ferre, Getis.

20 II, 2, 67—68. Exiguam ne me praedam sinat esse Getarum,
detque solum miserae mite, precare, fugae.

II, 2, 93—96. Felices, quibus o! licuit spectare triumphos
et ducis ore deos aequiperante frui.

95 At mihi Sauromatae pro Caesaris ore videndi
25 terraque pacis inops undaque iuncta gelu.

II, 2, 111—112. Mite, sed iratum merito mihi, numen adora,
eximat ut Scythici me feritate loci.

60 și să dau de băut grădinii însetate.

Dar cum să pot când între mine și dușman este
o distanță atît de mică, un zid și o poartă închisă?

I, 9, 45—46. Aceasta este tot ce-ți pot trimite de pe ogoarele getice,
numai aceasta mi-e îngăduit să am aici ⁶³.

5

I, 10, 31—32. Nu sînt îngreuiat de ospete; chiar dacă aș avea pasiunea lor,
n-aș găsi nicăieri în ținuturile getice belșug de mîncare.

I, 10, 35. Apa și locurile de aici îmi fac rău...

II, 1, 3. N-am crezut că poate exista un lucru dulce pentru mine în regiunea
sciților.

II, 1, 19—20. Datorită ție, Faimă, eu, care trăiesc în mijlocul geților care 10
mă înconjoară,
am putut vedea alaiul triumfului ⁶⁴.

II, 1, 63—66. Voi slăvi în poeziile mele și acest triumf,
dacă voi supraviețui nenorocirilor;

65 dacă nu voi înroși mai întîi cu sîngele meu săgețile scitice
și un get sălbatic nu-mi va tăia capul cu sabia.

15

II, 2, 1—4. Cel care din primii săi ani a venerat familia voastră,
Naso cel izgonit pe țărmul stîng al Pontului Euxin,
îți trimite, o Messalinus, de la geții cei nesupuși, acest salut,
pe care obișnuia să ți-l prezinte în persoană.

II, 2, 67—68. Roagă-l să nu îngăduie să fiu o pradă ușoară a geților 20
și să-mi dea un pămînt mai blînd pentru exilul meu nenorocit.

II, 2, 93—96. Fericiți cei care au putut să asiste la triumfuri
și au avut bucuria să vadă un comandant de-o seamă cu zeii.

95 Dar eu, în loc de chipul împăratului, sînt silit să văd sârmați,
un pămînt lipsit de liniște și ape înghețate.

25

II, 2, 111—112. Roagă zeitatea blîndă, dar pe drept miniată pe mine,
să mă scoată din acest loc sălbatic al sciților.

⁶³ Durere, suferință, plictiseală.

⁶⁴ Triumful lui Tiberiu din anul 13 e.n., împotriva panonilor și a dalmatilor.

- II, 4, 1. Accipe colloquium gelido Nasonis ab Histro...
- II, 5, 9 ... Missaque ab Euxino legeres cum carmina Ponto...
- II, 6, 1—2. Carmine Graecinum, qui praesens voce solebat,
tristis ab Euxinis Naso salutatur aquis.
- 5 II, 7, 1—2. Esse salutatum vult te mea littera primum
a male pacatis, Attice, missa Getis.
- II, 7, 31—32. Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
sed tamen hi nostris ingemuere malis.
- 10 II, 7, 63—74. Mitius exilium faciunt loca: tristior ista
terra sub ambobus non iacet ulla polis.
- 65 Est aliquid, patriis vicinum finibus esse:
ultima me tellus, ultimus orbis habet.
Praestat et exulibus pacem tua laurea, Caesar:
pontica finitimo terra sub hoste iacet.
- 15 Tempus in agrorum cultu consumere dulce est:
70 non patitur verti barbarus hostis humum.
Temperie caeli corpusque animusque iuvantur:
frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
Est in aqua dulci non invidiosa voluptas:
- 20 aequoreo bibitur cum sale mixta palus.
- II, 9, 1—6. Regia progenies, cui nobilitatis origo
nomen in Eumolpi pervenit usque, Coty!
Fama loquax vestras si iam pervenit ad aures,
me tibi finitimi parte iacere soli:
- 25 5 supplicis exaudi, iuvenum mitissime, vocem,
quamque potes, profugo — nam potes — adfer opem.

II, 4, 1. Primește o convorbire cu Naso de la Istrul cel înghețat...

II, 5, 9. ... Când vei citi poeziile trimise din Pontul Euxin...

II, 6, 1—2. Cu o poezie îl salută pe Graecinus ⁶⁵ cel care obișnuia să-l întâmpine
în persoană,
Naso cel trist de la apele [Pontului] Euxin.

II, 7, 1—2. Scrisoarea mea, o Atticus ⁶⁶, trimisă de la geții care n-au fost supuși 5
pe deplin,
vrea mai întâi să te salute.

II, 7, 31—32. Nu este în toată lumea un neam mai sălbatic decât geții;
totuși și ei au plins de suferințele mele.

II, 7, 63—74. Locul face ca exilul să fie mai blind; nu există ținut
mai trist decât acesta sub cei doi poli. 10

65 Este lucru prețios să fii aproape de hotarele părintești,
dar eu stau la capătul pământului, la capătul lumii.
Laurul tău, o cezar, asigură pacea unor exilați,
dar ținutul pontic stă sub amenințarea dușmanilor, care sînt foarte
aproape.

70 Este plăcut să-ți petreci timpul cu agricultura, 15
dar aici dușmanul barbar nu-ți îngăduie să lucrezi pământul.
Trupul și sufletul se bucură de un climat temperat,
dar țărmul sarmatic suferă de frig neîntreput.
Apa dulce ne dă o plăcere prea mică pentru a fi de invidiat,
dar aici se bea apă din mlaștină, amestecată cu sarea mării. 20

II, 9, 1—6. Urmaș de viță regească, a cărei origine nobilă
merge pînă la numele lui Eumolp ⁶⁷, Cotys,
dacă a ajuns la urechile tale vestea, care
să-ți spună că eu mă aflu într-un ținut vecin cu tine,
5 o, tu, cel mai blind dintre tineri ascultă glasul 25
celui ce te roagă și dă ajutor unui surghiunit, cît poți,
căci ești puternic.

⁶⁵ C. Pomponius Graecinus, protector și prieten al poetului, a fost *consul suffectus* în anul 16 e.n.

⁶⁶ Un prieten al poetului.

⁶⁷ Vezi Strabon, nota 97.

- II, 9, 37—38. Tu quoque fac profugo prosint tua castra iacenti,
o Coty, progenies digna parente tuo.
- II, 9, 51—54. Carmina testantur; quae, si tua nomina demas,
Threicium iuvenem composuisse negem.
5 Neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
Bistonis ingenuo terra superba tuo est.
- II, 9, 65—68. Ad vatem vates orantia bracchia tendo,
terra sit exilis ut tua fida meis.
Non ego caede nocens in Ponti litora veni,
10 mixtave sunt nostra dira venena manu.
- II, 9, 79—80. Hac quoniam careo, tua nunc vicinia praestet,
inviso possim tutus ut esse loco.
- II, 10, 30. Eheu, quam dispar est locus illis Getis.
- II, 10, 49—50. Hic es, et ignoras, et ades celeberrimus absens;
15 Inque Getas media visus ab urbe venis.
- III, 1, 1—30. Aeque Iasonio pulsatum remige primum,
quaeque nec hoste fero nec nive, terra, cares,
ecquod erit tempus, quo vos ego Naso relinquam,
in minus hostili iussus abesse loco?
- 20 5 An mihi barbaria vivendum semper in ista,
inque Tomitana condar oportet humo?
Pace tua, si pax ulla est tua, Pontica tellus,
finitimus rapido quam terit hostis equo;
pace tua dixisse velim: tu pessima duro
25 10 pars es in exilio, tu mala nostra gravas.

- II, 9, 37—38. Fă și tu să fie de folos unui surghiunit neputincios taberele tale,
o Cotys ⁶⁸, urmaș demn de părintele tău.
- II, 9, 51—54. Poeziile tale sînt o dovadă; dacă ai îndepărta de pe ele numele tău,
aș spune că nu le-a compus un tînăr trac.
În acest ținut Orfeu nu mai este singurul poet, 5
iar țara bistoniană este mîndră de talentul tău.
- II, 9, 65—68. Întind brațele rugătoare către tine, ca poet către poet:
țara ta să fie prielnică exilului meu.
N-am venit pe țărmurile Pontului vinovat de omor,
iar mîinile mele nu au amestecat otrăvuri nimicitoare. 10
- II, 9, 79—80. Deoarece sînt lipsit de ea ⁶⁹, vecinătatea ta să facă în așa fel,
încît să pot fi în siguranță în locul acesta pe care-l urăsc.
- II, 10, 30. Din păcate cît de mult se deosebește locul acela ⁷⁰ de țara geților.
- II, 10, 49—50. Ești ⁷¹ aici fără ca s-o știi și de multe ori te afli aici, tu care
estî absent, 15
Am impresia că tu vii din mijlocul orașului la geții de aici.
- III, 1.1—30. Mare, lovită înțîia oară de visla lui Iason,
și tu, pămînt, care nu duci lipsă nici de dușmani cruzi nici de zăpadă,
veni-va oare timpul cînd eu, Naso, să vă părăsesc,
primînd porunca să locuiesc departe de aici, într-un loc mai puțin
dușmănos?
- 5 Sau va trebui să trăiesc mereu în această lume barbară 20
și să fiu înmormîntat în pămîntul tomitan?
În bună înțelegere și pace cu tine, pămînt pontic, dacă tu ai
vreodată pace,
căci pe tine dușmanul vecin te calcă neîncetat cu calul lui iute,
fără supărare, aș vrea să-ți spun: «Tu ești partea cea mai rea
- 10 În viața-mi aspră de exilat; tu-mi îngreuezi nenorocirea. 25

⁶⁸ Vezi nota 59. Pentru raporturile tînărului rege cu cetatea Callatis vezi inscripțiile publicate de Th. Sauciuc-Săveanu în «Dacia», I (1924), p. 139, cu observațiile lui Părvan, ibidem, p. 363, și în «Dacia», N. S., II (1958), p. 207.

⁶⁹ De patrie.

⁷⁰ Sicilia, pe care poetul o vizitase odinioară în tovărășia prietenului căruia îi este adresată scrisoarea.

⁷¹ În mintea și în inima poetului.

- Tu neque ver sentis cinctum florente corona,
 tu neque messorum corpora nuda vides,
 nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas:
 cuncta sed inmodicum tempora frigus habent.
- 5 15 Tu glacie freta vincta tenes, et in aequore piscis
 inclusus tecta saepe natavit aqua.
 Nec tibi sunt fontes, laticis nisi paene marini,
 qui potus dubium sistat alatne sitim.
 Rara, neque haec felix, in apertis eminet arvis
- 10 20 arbor, et in terra est altera forma maris.
 Non avis obloquitur (nisi silvis siqua remotis
 aequoreas rauco gutture potat aquas).
 Tristia per vacuos horrent absinthia campos,
 conveniensque suo messis amara loco.
- 15 25 Adde metus, et quod murus pulsatur ab hoste,
 tinctaque mortifera tabe sagitta madet;
 quod procul haec regio est et ab omni devia cursu,
 nec pede quo quisquam nec rate tutus eat.
 Non igitur mirum, finem quaerentibus horum
- 20 30 altera si nobis usque rogatur humus.

III, 2, 37—48. Hic quoque Savromatae iam vos novere Getaeque.

- Et tales animos barbara turba probat.
 Cumque ego de vestra nuper probitate referrem —
- 25 40 nam didici Getice Sarmatice que loqui —
 forte senex quidam, coetu cum staret in illo,
 reddidit ad nostros talia verba sonos:
 „Nos quoque amicitiae nomen, bone, novimus, hospes,
 quos procul a vobis Pontus et Hister habet.
- 30 45 Est locus in Scythia, Tauros dixere priores,
 qui Getica longe non ita distat humo.
 Hac ego sum terra — patriae nec paenitet — ortus:
 consortem Phoebi gens colit illa deam”.

III, 2, 97—102. Fabula narrata est postquam vulgaris ab illo,
 laudarunt omnes facta piamque fidem.

Tu nu simți primăvara încinsă cu coroană de flori,
tu nu vezi trupuri goale de secerători,
toamna nu-ți oferă strugurii viței de vie,
și în toate anotimpurile te stăpânește același frig cumplit.

- 15 Tu ții apele încătușate din pricina gheții, iar peștele 5
înoată în mare închis de un acoperiș de apă.

N-ai izvoare cu apă de băut; cele care sînt au apă aproape
asemănătoare cu cea a mării ⁷²;

Nu știi dacă îți potolesc setea sau ți-o aprind.

Rar se înalță pe deschisele cîmpii vreun pom

- 20 și nici acesta roditor; iar pămîntul este aici o altă față a mării. 10
Nu auzi ciripind nici o pasăre decît doar dacă unele, părăsind pădurile,
beau cu gitlejul lor răgușit apă din mare.

Cîmpurile goale sînt acoperite de tristul pelin;
seceriș amar potrivit cu astfel de loc.

- 25 Adaugă teama și faptul că zidul e izbit de dușman 15

și săgeata lui e umedă, unsă cu otravă aducătoare de moarte;
adaugă faptul că acest ținut este îndepărtat și în afara oricărui drum;
nu-i sigur nici pentru cel care vine cu piciorul, nici pentru cel ce
merge cu corabia.

Așadar nu-i de mirare că rog mereu un sfîrșit pentru

- 30 aceste nenorociri și alt pămînt de surghiun. 20

III, 2, 37—48. Aici vă ⁷³ cunosc acum sarmații și geții,
iar gloata lor barbară aprobă o astfel de atitudine.

Cînd, odată, le vorbeam despre cîntea voastră,

- 40 căci am învățat să vorbesc limba getică și sarmatică, 25
un bătrîn, care întîmplător se afla în acea adunare,
răspunse vorbelor mele astfel:

«Și noi, bunule oaspe, cunoaștem numele prieteniei,
noi, care locuim departe de voi, la Pont și la Istru.

- 45 Este un ținut în Sciția — strămoșii l-au numit Taurida — 30
care nu-i așa departe de pămîntul getic.

În acea țară m-am născut eu și nu mi-e rușine de patria mea.

Oamenii de acolo adoră ca zeiță pe sora ⁷⁴ lui Febus ».

III, 2, 97—102. După ce cunoscuta legendă (a zeiței) a fost povestită de acel bătrîn,
toți au lăudat faptele și pioasa lor credință.

⁷² Cf. supra II, 7, 73—74.

⁷³ Pe prietenii lui Ovidiu, care n-au uitat de el.

⁷⁴ Zeița Artemis.

100 Scilicet hac etiam, qua nulla ferocior ora est,
nomen amicitiae barbara corda movet.
Quid facere Ausonia geniti debetis in Urbe,
cum tangunt diros talia facta Getas?

5 III, 3, 25—26. Huc quoque venisti, pax est ubi tempore nullo,
et coit astrictis barbarus Hister aquis?

III, 4, 2. . . . Tomitana . . . ab urbe . . .

III, 4, 91—92. Nec mea verba legis, qui sum summotus ad Histrum,
non bene pacatis flumina pota Getis.

10 III, 5, 1—6. Quam legis, unde tibi mittatur epistula, quaeris?
Hinc, ubi caeruleis iungitur Hister aquis.
Ut regio dicta est, succurrere debet et auctor,
laesus ab ingenio Naso poeta suo.

15 5 Qui tibi, quam mallet praesens affere salutem,
mittit ab hirsutis, Maxime Cotta, Getis.

III, 5, 27—28. Quem quoniam fatum vobis patriaque relictis
inter inhumanos maluit esse Getas . . .

III, 5, 45. Ipse quidem Getico peream violatus ab arcu . . .

III, 5, 56 . . . a Styge nec longe Pontica distat humus.

20 III, 6, 2. Mittit ab Euxinis hoc breve carmen aquis.

III, 7, 19. Venimus in Geticos fines. Moriamur in illis !

III, 7, 29—30. Cur ego concepi Scythicis me posse carere
finibus et terra prosperiore frui?

III, 7, 40. Fortiter Euxinis immoriemur aquis.

- De bună seamă chiar pe acest țarm, decît care altul mai sălbatic nu-i,
 100 numele prieteniei mișcă inimile barbarilor.
 Ce trebuie să faceți voi, cei născuți în cetatea ausonică,
 dacă astfel de fapte îmblînzesc pe geții sălbatici?

III, 3, 25—26. Și aici ai venit, unde niciodată nu-i pace,
 iar Istrul barbar își încheagă apele înțepenite de ger? 5

III, 4, 2 ... Din cetatea tomitană...

III, 4, 91—92. Tu nu citești cuvintele mele, eu care sînt surghiunit la Istru,
 fluviu din care beau geții cei nesupuși pe deplin.

III, 5, 1—6. Întrebi de unde îți trimit scrisoarea pe care o citești? 10
 De aici de unde Istrul se unește cu apele albastre ale mării.
 Îndată ce ți s-a spus numele ținutului, trebuie să-ți vină în minte
 și cel ce a scris-o:
 e poetul Naso, care suferă din pricina talentului său;
 5 salutarea, pe care ar fi preferat să ți-o aducă el însuși,
 ți-o trimite, o Maximus Cotta ⁷⁵, de la zbîrliții geți. 15

III, 5, 27—28. Deoarece soarta a vrut să trăiesc departe de voi și de patria mea,
 printre geții barbari...

III, 5, 45. Iar eu să pier străpuns de un arc getic...

III, 5, 56. ... pămîntul pontic nu se află departe de Stix ⁷⁶.

III, 6, 2. El trimite această scurtă poezie de la apele [Pontului] Euxin. 20

III, 7, 19. Am venit pe meleagurile getice. Să mor acolo!

III, 7, 29—30. Cum mi-am închipuit eu că voi putea fi scutit
 de ținuturile scitice și mă voi bucura de un loc mai prielnic?

III, 7, 40. Voi muri cu curaj pe țărmul apelor Euxinului.

⁷⁵ Oratorul și poetul Cotta Maximus, prieten intim al poetului, era fiul mai mic al celebrului M. Valerius Messalla Corvinus.

⁷⁶ Este aproape de infern. În acest vers, ca și în alte numeroase pasaje, poetul, care situează regiunile pontice la capătul pămîntului, caută să înduioșeze pe cititorii săi de la Roma, și mai ales pe împăratul August.

- III, 8, 1—22. Quae tibi, quaerebam, memorem testantia curam
 dona Tomitanus mittere posset ager.
 Dignus es argento, fulvo quoque dignior auro:
 sed te, cum donas, ista iuvare solent.
- 5 5 Nec tamen, haec loca sunt ullo pretiosa metallo;
 hostis ab agricola vix sinit illa fodi.
 Purpura saepe tuos fulgens praetexit amictus.
 Sed non Sarmatico tingitur illa mari.
 Vellera dura ferunt pecudes et Palladis uti
- 10 10 arte Tomitanæ non didicere nurus.
 Femina pro lana Cerialia munera frangit,
 suppositoque gravem vertice portat aquam.
 Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus,
 nulla premunt ramos pondere poma suo.
- 15 15 Tristia deformes pariunt absinthia campi,
 terraque de fructu quam sit amara, docet.
 Nil igitur tota Ponti regione sinistri,
 quod mea sedulitas mittere posset, erat.
 Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra:
- 20 20 hoste precor fiant illa cruenta tuo.
 Hos habet haec calamos, hos haec habet ora libellos.
 Haec viget in nostris, Maxime, Musa locis!
- III, 9, 3—4. Nil, nisi, me, terra fruar ut propiore, rogare,
 Et, quam sim denso cinctus ab hoste, queri.
- 25 III, 9, 31—32. Vixque mihi videor, faciam quod carmina, sanus,
 inque feris curem corrigere illa Getis!
- III, 9, 37—38. Quid, nisi de vitio scribam regionis amarae,
 utque loco moriar commodiore, precer?
- IV, 2, 1—2. Quod legis, o vates magnorum maxime regum,
 venit ab intonsis usque, Severe, Getis.
- 30

- III, 8, 1—22. Mă întrebam ce dar ar putea să-ți trimită glia tomitană,
spre a-ți dovedi grija mea stăruitoare pentru tine.
Argintul e vrednic de tine, iar aurul galben este și mai vrednic;
dar ție îți place să dăruiești aceste metale altor persoane.
- 5 De altfel aceste locuri n-au nici un metal de preț; 5
dușmanul abia dă răgaz agricultorului să sape pământul.
Purpura strălucitoare deseori țivește îmbrăcămintea ta;
dar ea nu-și capătă culoarea în marea sarmatică ⁷⁷.
Oile au aici lina aspră, iar arta zeiței Pallas ⁷⁸
- 10 femeile tomitane n-au învățat s-o folosească. 10
Femeia nu lucrează lina, ci pisează darurile ⁷⁹ [zeiței] Ceres
și pe vârful capului duce urcioare grele cu apă.
Aici vița de vie nu se împletește pe ulm
și ramurile pomilor nu sînt îngreuiate de roade.
- 15 Cîmpiile sînt urîte și nu produc decît tristul pelin. 15
Prin rodul său arată pământul cît e de amar.
Nu există, așadar, nimic în tot ținutul Pontului Sîng
ce-aș putea să-ți trimit, oricît m-aș strădui.
Ți-am trimis totuși săgeți închise într-o tolbă
- 20 și mă rog să se înroșească cu sîngele dușmanului tău. 20
Acest țarm are astfel de condeie, are astfel de cărți.
Aceasta e muza, o Maximus ⁸⁰, care are trecere aici, în aceste locuri !
- III, 9, 3—4. Eu nu fac altceva decît să mă rog pentru un loc mai prielnic
și să mă plîng de mulțimea dușmanilor care mă înconjoară.
- III, 9, 31—32. Abia mi se pare că sînt întreg la minte, deoarece scriu poezii 25
și am grijă să le corectez în mijlocul geților sălbatici.
- III, 9, 37—38. Ce să scriu decît despre neajunsurile acestui ținut amar?
Ce să mă rog decît să mor într-un ținut mai plăcut?
- IV, 2, 1—2. Ceea ce citești, o, cel mai mare poet dintre regii cei mari,
vine, o Severus ⁸¹, de la geții cei netuși. 30

⁷⁷ Scoica din care se scoate vopseaua de purpură nu se află în Marea Neagră. De reținut epitetul « sarmatic », pe care îl întîlnim numai la Ovidiu (cf. *Ponticele*, IV, 10, 38).

⁷⁸ După legendă, zeița Atena i-a învățat pe oameni meșteșugurile.

⁷⁹ Cerealele.

⁸⁰ Maximus era unul dintre favoriții împăratului August și Ovidiu spera să fie ajutat de el.

⁸¹ Poetul Cornelius Severus.

- IV, 2, 21—22. Siquis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
esset, crede mihi, factus et ille Getes.
- IV, 2, 37—38. Hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis,
quasque alias gentes barbarus Hister habet?
- 5 IV, 3, 51—52. „Litus ad Euxinum“, siquis mihi diceret, „ibis,
et metues arcu ne feriare Getae“...
- IV, 4, 7—8. Ecce domo patriaue carens oculisque meorum,
naufragus in Getici litoris actus aquas...
- IV, 4, 22. ... asperitas huius iniqua loci...
- 10 IV, 6, 5. In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est.
- IV, 6, 45—46. Et prius, heu nobis nimium conterminus Hister
in caput Euxino de mare vertet iter.
- IV, 7, 1—30. Missus es Euxinas quoniam, Vestalis, ad undas,
ut positis reddas iura sub axe locis,
15 aspicias en praesens, quali iaceamus in arvo,
nec me testis eris falsa solere queri.
- 5 Accedat voci per te non irrita nostrae,
alpinis regibus iuvenis orte, fides.
Ipse vides certe glacie con crescere Pontum,
20 ipse vides rigido stantia vina gelu;
ipse vides, onerata ferox ut ducat lazyx
- 10 per medias Histri plaustra bubulcus aquas.
Aspicias et mitti sub adunco toxica ferro,
et telum causas mortis habere duas.
- 25 Atque utinam pars haec tantum spectata fuisset,
non etiam proprio cognita Marte tibi!
- 15 Tendisti ad primum per densa pericula pilum,

- IV, 2, 21—22. Dacă cineva l-ar fi aruncat în această țară pe Homer însuși,
crede-mă, și el ar fi devenit get.
- IV, 2, 37—38. Cui aş putea citi aici scrierile mele decît coralilor ⁸²
blonzi și celorlalte triburi pe care le are Istrul cel barbar?
- IV, 3, 51—52. Dacă mi-ar fi spus cineva: « Vei merge pe țărmul [Pontului] 5
Euxin
și te vei teme să nu fii lovit de arcul uni get » ⁸³...
- IV, 4, 7—8. Iată-mă lipsit de casă, de patrie și de privirile rudelor mele,
un naufragiat adus în apele țărmului getic...
- IV, 4, 22. Asprimea nedreaptă a acestui ținut...
- IV, 6, 5. În Scitia am petrecut cei cinci ani ai unei olimpiade... 10
- IV, 6, 45—46. Mai de grabă Istrul, care din păcate este prea aproape de mine,
își va schimba cursul de la Marea Euxină spre izvoare ⁸⁴.
- IV, 7, 1—30. Fiindcă ai fost trimis, o Vestalis ⁸⁵, către apele Euxinului,
ca să împarți dreptate ⁸⁶ în locuri așezate la pol,
iată tu însuși vezi pe ce fel de pămînt trăiesc 15
și îmi vei fi martor că eu nu am obiceiul să mă plîng degeaba.
5 Tinere născut din regi alpini, cheazășia ta
să se alătore cu folos vorbelor mele.
Tu însuși vezi în mod neîndoios că marea s-a prefăcut în gheață;
tu însuși vezi că vinurile stau nemișcate din pricina gerului care le-a 20
înghețat.
- Tu însuși vezi cum sălbaticul căruțaș iazig mină
10 carele încărcate prin mijlocul apelor Istrului.
Vezi otrava care este trimisă pe fierul încovoiat
și că arma are două posibilități să te omoare.
O, dacă tu n-ai fi decît un simplu spectator în fața acestora 25
și nu le-ai fi cunoscut, luînd tu însuși parte la luptă!
15 Doar după multe primejdii se ajunge la rangul întîi ⁸⁷,

⁸² Probabil o populație tracică (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 85).

⁸³ « Nu l-aș fi crezut ».

⁸⁴ Decît să-și uite poetul prietenii.

⁸⁵ Despre acest personaj vezi *RE*, VIII A₂, col. 1776—8.

⁸⁶ În calitate de « praefectus orae maritimae ».

⁸⁷ Gradul de centurion de rangul întîi, pe care Vestalis l-a ocupat poate în legiunea
IV *Scythica*, vezi *RE*, XII, col. 1557.

- contigit ex merito qui tibi nuper honos.
 Sit licet hic titulus plenis tibi fructibus ingens,
 ipsa tamen virtus ordine maior erit.
 Non negat hoc Hister, cuius tua dextera quondam
 5 20 puniceam Getico sanguine fecit aquam.
 Non negat Aegisos, quae te subeunte recepta
 sensit in ingenio nil opis esse loci.
 Nam, dubium, positu melius defensa manune,
 10 25 urbs erat in summo nubibus aequa iugo.
 Sithonio regi ferus interceperat illam
 hostis et ereptas victor habebat opes;
 donec fluminea devecta Vitellius, unda
 intulit, exposito milite, signa Getis.
 15 30 At tibi, progenies alti fortissima Dauni,
 venit in adversos impetus ire viros.

- IV, 7, 47 Ense tuo factos calcabas victor acervos,
 impositoque Getes sub pede multus erat.
 50 Pugnat ad exemplum primi minor ordine pili,
 20 multaque fert miles vulnera, multa facit.
 Sed tantum virtus alios tua praeterit omnes,
 ante citos quantum Pegasus ibat equos.
 Vincitur Aegisos, testataque tempus in omne
 sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

- IV, 8, 83—86. Litora pellitis nimium subiecta Corallis
 25 ut tandem saevos effugiamque Getas:
 85 clausaque si misero patria est, ut ponar in illo,
 qui minus Ausonia distet ab Urbe, loco. . .

- IV, 9, 1—2. Unde licet, non unde iuvat, Graecine, salutem
 mittit ab Euxinis hanc tibi Naso vadis.

iar cinstea obținută de tine acum de curînd este meritată.

Cu toate că acest mare titlu îți aduce multe foloase,
valoarea ta întrece titlul.

- 20 Istrul nu tăgăduiește că nu ești viteaz și că odinioară mîna ta dreaptă
nu a înroșit apa cu sîngele getic, 5
Nici cetatea Aegisos nu neagă aceasta; cucerită⁸⁸ de îndată ce ai
sosit tu,

a priceput că nu i-a fost de nici un folos așezarea ei prielnică.

Căci nu știa dacă e mai bine apărută de poziția ei sau de ostași;
cetatea era pe vîrfurile unei culmi deopotrivă cu norii.

- 25 Un dușman sălbatic o cucerise de la regele sitonilor⁸⁹ 10
și, învingător, stăpînise bogățiile cucerite,
pînă ce Vitellius⁹⁰, aducînd trupe pe apa fluviului,
după ce le-a debarcat, a purtat război contra geților.
Iar tu, urmaș viteaz al bătrînului Daunus⁹¹,
30 ai pornit năvalnic la atac împotriva forțelor dușmane. 15

IV, 7, 47. Tu călcai învingător peste grămezile de cadavre făcute de sabia ta
și erau mulți geți sub picioarele tale.

- Centurionul de al doilea rang lupta ca și cel dintîi,
50 iar soldatul primea și pricinaia multe răni. 20
Dar vitejia ta îi întrecea pe toți, așa
precum pegasul întrecea caii cei iuți.
Aegisos a fost înfrîntă, iar poezia mea este o mărturie pe veci,
o Vestalis, a faptelor tale.

IV, 8, 83—86. Ca să scap în sfîrșit de țărmurile prea apropiate de corali
îmbrăcați în piei

- și de geții cei cruzi; 25
85 iar dacă patria îmi este interzisă mie, nenorocitul, atunci
să fiu pus într-un loc mai apropiat de cetatea ausonică...

IV, 9, 1—2. De unde îi este îngăduit, nu de unde îi place, Graecinus⁹²,
îți trimite Naso un salut de pe țărmurile joase ale Euxinului.

⁸⁸ În anul 12 e.n. Vezi nota 60.

⁸⁹ De fapt Cotys, regele odrisilor.

⁹⁰ Unchiul viitorului împărat a sosit cu o legiune din Moesia și a folosit flota romană
pe Dunăre.

⁹¹ Vestalis era probabil nepotul acestui rege din Alpi. Cf. supra versul 5.

⁹² Vezi nota 65.

- IV, 9, 75—108. Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus; et illo
 ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.
 Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli:
 hic arcu fisos terruit ense Getas.
 5 Hic raptam Trosmin celeri virtute recepit,
 80 infecitque fero sanguine Danuvium.
 Quaere loci faciem Scythicique incommoda caeli,
 et quam vicino terrear hoste, roga:
 sintne litae, tenues serpentis felle sagittae,
 10 fiat an humanum victima dira caput:
 85 mentiar, an coeat duratus frigore Pontus,
 et teneat glacies iugera multa freti.
 Haec ubi narrarit, quae sit mea fama, require,
 quoque modo peragam tempora dura, roga.
 15 Non sumus hic odio, nec scilicet esse meremur,
 90 nec cum fortuna mens quoque versa mea est.
 Illa quies animi, quam tu laudare solebas,
 ille vetus solito perstat in ore pudor.
 [Sic ego sum longe, sic hic, ubi barbarus hostis,
 20 ut fera plus valeant legibus arma, facit,]
 95 Rem queat ut nullam tot iam, Graecine, per annos
 femina de nobis virve puerve queri.
 Hoc facit, ut misero faveant adsintque Tomitae;
 haec quoniam tellus testificanda mihi est.
 25 Illi me, quia velle vident, discedere malunt;
 100 respectu cupiunt hic tamen esse sui.
 Nec mihi credideris: extant decreta, quibus nos
 laudat et immunes publica cera facit.
 Conveniens miseris et quamquam gloria non sit,
 30 proxima dant nobis oppida munus idem.

- IV, 9, 75—108. Graecinus, în aceste locuri a fost comandant de curînd Flaccus⁹³ și sub conducerea lui sălbaticul țarm al Istrului s-a aflat în siguranță⁹⁴. El a menținut populațiile din Misia⁹⁵ într-o pace care a fost respectată. Cu sabia a îngrozit pe geții încrezători în arcu lor. A recucerit iute prin vitejia lui cetatea Troesmis, 5
- 80 care fusese luată, și a înroșit Dunărea cu sîngele oamenilor sălbatici. Întreabă-l de înfățișarea locului și de neajunsurile climei scitice; cere-i să-ți spună cît sînt de îngrozit de vecinul dușman; să-ți spună el dacă săgețile lor ușoare nu sînt unse cu otravă de șarpe sau dacă aici nu se săvîrșesc crude jertfe omenești; 10
- 85 dacă mint eu și nu-i adevărat că Pontul stă încremenit de frig și gheața se întinde în mare pe multe iugăre. După ce va fi povestit despre acestea, întreabă care e renumele meu; cere să-ți spună în ce chip îmi petrec aici vremea apăsătoare. Nu mă urăște lumea de aici și desigur nu ar avea pentru ce. 15
- 90 O dată cu soarta nu mi-am schimbat și sufletul. Am aceeași fire liniștită pe care tu obișnuiai să o lauzi; pe fața mea, ca de obicei, stăruie aceeași veche sfială. [Astfel de multă vreme și în acest loc, unde barbarul dușman face să aibă mai multă putere armele decît legile], 20
- 95 eu trăiesc în așa fel încît nimeni, nici bărbat, nici femeie, nici copil, nu s-ar putea plînge în această vreme de mine în nici o privință, Graecinus. Aceasta face ca tomitanii să fie binevoitori față de un nenorocit și să-mi fie de ajutor, fiindcă eu trebuie să dau mărturie despre acest ținut. Ei zic că ar fi mai bine să plec, fiindcă văd că eu vreau aceasta, 25
- 100 dar, pentru interesul lor, ei doresc să rămîn aici. Poți să nu mă crezi: există decrete în care sînt lăudat și e o tăbliță de ceară care mă scutește de sarcini. Pentru un nenorocit o astfel de glorie nu-i potrivită, chiar dacă și cetățile vecine⁹⁶ îmi acordă un privilegiu asemănător. 30

⁹³ L. Pomponius Flaccus, frate cu Graecinus (vezi nota 65), a fost «prefect al țarmului mării», calitate în care a recucerit cetatea Troesmis în anul 15 e.n.

⁹⁴ La aceasta a contribuit desigur și crearea provinciei Moesia — la începutul domniei lui Tiberiu (cf. Apian, *Iliria*, 30) — de care va depinde «prefectul țarmului mării», chiar dacă interiorul Dobrogei rămîne în statul clientelar al odrisilor. Vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 194.

⁹⁵ De fapt Moesia. Adesea întilnim grafia *Mysia* pentru *Moesia*, chiar atunci cînd nu se face confuzia, ca în cazul de față. Cele două forme asemănătoare se confundă uneori numai grafic, iar alteori, mai ales la autorii tîrziu, și ca noțiune (cf. Pliniu cel Bătrîn, V, 125).

⁹⁶ Poate că între acestea s-a numărat și Callatis, cum crede Th. Sauciuc-Săveanu, *Ariston, Aristons Sohn aus Kallatis*, în «Dacia», N.S. II (1958), p. 222.

105 Nec pietas ignota mea est, videt hospita terra
in nostra sacrum Caesaris esse domo.
Stant pariter natusque pius coniunxque sacerdos,
numina iam facto non leviora deo.

5 IV, 9, 113—120. Tota — licet quaeras — hoc me non fingere dicet
officii testis Pontica terra mei.

115 Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
natalem ludis scit celebrare dei.

10 Nec minus hospitibus pietas est cognita talis,
misit in has siquos longa Propontis aquas.
Is quoque, quo laevus fuerat sub praeside Pontus,
120 audierit frater forsitan ista tuus.

IV, 10, 1—2. Haec mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas
litore pellitos inter agenda Getas.

15 IV, 10, 29—46. Qui quamquam dextra regione licentius errant,
30 securum latus hoc non tamen esse sinunt.

Hic agri infrondes, hic spicula tineta venenis:
hic freta vel pediti pervia reddit hiems,
20 ut, qua remus iter pulsus modo fecerat undis,
siccus contempta nave viator eat.

35 Qui veniunt istinc, vix vos ea credere dicunt.
Quam miser est, qui fert asperiora fide!

25 Crede tamen: nec te causas nescire sinemus,
horrida Sarmaticum cur mare duret hiems.
proxima sunt nobis plaustrum praebentia formam
40 et quae praecipuum sidera frigus habent.

- 105 Pietatea mea este cunoscută; pământul care mă are ca oaspete vede
că în locuința mea există altarul lui August.
Stau alături chipurile piosului său fiu [Tiberiu] și al soției sale
[Livia], care este preoteasă,
divinități nu mai puțin puternice decât zeul care a fost de curînd
creat ⁹⁷.

- IV, 9, 113—120. Poți să întrebi tot ținutul Pontului; îți va spune că nu sînt 5
vorbe goale;
el îmi este martor că-mi împlinesc datoria.
115 Pământul pontic știe că eu celebrez prin jocuri ziua de naștere a
zeului,
atît cît e posibil pe acest țărm.
Pietatea mea e cunoscută și unor străini,
care vin în apele noastre din întinsa Propontidă, 10
Poate chiar fratele tău, sub a cărui comandă a fost Pontul Stîng ⁹⁸,
120 să fi auzit acestea.

IV, 10, 1—2. Iată a șasea iarnă care trece și pe care trebuie s-o petrec pe țărmul
cimmerician, între geții îmbrăcați în piei de animale.

- IV, 10, 29—46. Deși barbarii rătăcesc mai liberi în ținutul din dreapta, 15
nu lasă totuși nici țărmul acesta în siguranță.
Aici ogoarele sînt fără arbori, aici săgețile sînt unse cu otravă;
aici iarna face din mare drum pentru cel care merge pe jos,
încît drumetșul merge fără să se ude și fără corabie,
pe acolo pe unde mai-nainte își croia vîsla drum, dînd apa
la o parte. 20
35 Cei ce vin de aici ne spun că voi cu greu puteți crede acestea;
ce nenorocit este deci cel ce suportă necazuri atît de aspre, încît
sînt de necrezut!
Crede totuși! Nu te voi lăsa să nu știi cauzele
pentru care îngrozitoare iarnă învîrtoșează marea sarmatică ⁹⁹.
Este foarte aproape de noi o constelație în formă de car 25
40 și care aduce un frig cumplit.

⁹⁷ August murise în 14 e.n. În anul următor, au avut loc ceremonii în amintirea împăratului, cu care ocazie Ovidiu a fost numit agonotet al cetății Tomis. Cf. infra versul 115.

⁹⁸ Vezi nota 93.

⁹⁹ Vezi nota 42.

Hinc oritur boreas oraeque domesticus huic est,
et sumit mores a propiore locus.

At notus, adverso tepidum qui spirat ab axe,
est procul, et rarus languidiorque venit.

5 45 Adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto,
vimque fretum multo perdit ab amne suam.

IV, 10, 57—70. Innumérique allii, quos inter maximus omnes
cedere Danuvius se tibi, Nile, negat.

10 60 Copia tot laticum, quas auget, adulterat undas,
nec patitur vires aequor habere suas.

Quin etiam, stagno similis pigraeque paludi,
caeruleus vix est diluiturque color.

Innatat unda freto dulcis, leviorque marina est,
quae proprium mixto de sale pondus habet.

15 65 Si reget haec aliquis cur sint narrata Pedoni,
quidve loqui certis iuverit ista modis?

Detinui, dicam, tempus curasque fefelli.

Hunc fructum praesens attulit hora mihi.

20 70 Afuimus solito, dum scribimus ista, dolore,
in mediis nec nos sensimus esse Getis.

IV, 12, 33—34. Sed prius huic desint et bellum et frigora terrae,
invisus nobis quae duo Pontus habet;

IV, 13, 17—23. Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit
carmina, quae faciam paene poeta Getes.

25 20 A! pudet, et Getico scripsi sermone libellum,
structaque sunt nostris barbara verba modis,

et placui, — gratare mihi — coepique poetae
inter inhumanos nomen habere Getas.

Materiam quaeris? laudes de Caesare dixi.

30 IV, 13, 33—40. Haec ubi non patria perlegi scripta Camena,
venit et ad digitos ultima charta meos,

35 et caput et plenas omnes movere pharetras,

De acolo se ivește crivățul, iar pe țărmul nostru e ca la el acasă;
ținutul de aici își capătă deprinderile dintr-o regiune apropiată.
Dimpotrivă, Notus¹⁰⁰, ce suflă cald, dinspre celălalt pol,
este departe și vine la noi rar și mai domol.

- 45 Adaugă faptul că aici în Pontul închis se varsă fluvii 5
și că marea datorită riurilor își pierde puterea.

IV, 10, 57—70. Și multe alte ape se varsă în Pont, între care cea mai mare
este Dunărea, care nu se lasă mai prejos decât tine, Nilule.

- Tot acest belșug de ape dulci sporește apa mării și o schimbă;
60 nu-i îngăduie să-și mențină puterea ei sărată; 10
mai mult, e asemenea unul lac și unei bălți liniștite
și culoarea ei este spălăcită, fiind de-abia azurie.

Apa dulce plutește deasupra, căci e mai ușoară ca cea a mării;
aceasta din urmă are greutatea ei specifică, din pricina sării cu care
e amestecată.

- 65 Dacă ar întreba cineva pentru ce am povestit toate acestea lui Pedo¹⁰¹ 15
și la ce folosește că le spun în versuri,
voi răspunde: să treacă vremea și să păcălesc necazurile;
acesta-i rodul pe care mi-l dă clipa de față;
cînd scriu acestea, am și scăpat de durerea obișnuită
70 și nu mai simt că mă aflu în mijlocul geților. 20

IV, 12, 33—34. Ci mai curînd ar putea să lipsească acestui pămînt războiul și
frigul,
aceste două [neajunsuri] pe care le are Pontul cel nesuferit.

IV, 13, 17—23. Nu trebuie să te miri, dacă versurile mele sînt cumva rele:
eu care le scriu am devenit aproape un poet get.

- Ah! Mi-e rușine: am scris o cărtuie în limba getică, 25
20 în care cuvintele barbare au fost așezate după ritmul versurilor
noastre.

Le-au plăcut — felicită-mă — și am început să am
faimă de poet printre neomenoșii geți barbari.
Mă întrebi de subiect? Am adus laude împăratului...

IV, 13, 33—40. Cînd am terminat de citit aceste versuri inspirate de o muză străină, 30
cînd sfîrșitul hîrtiei¹⁰² a trecut prin degetele mele,
35 toți au dat din cap și și-au mișcat tolbele pline:

¹⁰⁰ Vînt cald de la miazăzi.

¹⁰¹ Poetul Albinovanus Pedo, prieten cu Ovidiu.

¹⁰² În antichitate se scria pe un fel de sul.

et longum Getico murmur in ore fuit.

Atque aliquis: « Scribas haec cum de Caesare », dixit
« Caesaris imperio restituendus eras ».

Ille quidem dixit: sed me iam, Care, nivali
5 40 sexta relegatum bruma sub axe videt.

IV, 14, 7—16. Nulla mihi cura est, terra quo muter ab ista,
hac quia, quam video, gratior omnis erit.
In medias Syrtes, mediam mea vela Charybdis
10 10 mittite, praesenti dum careamus humo.
Styx quoque, si quid ea est, bene commutabitur Histro;
siquid et inferius, quam Styga, mundus habet.
Gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo,
proxima Marticolis quam loca Naso Getis.
15 15 Talia succensent propter mihi verba Tomitae,
iraque carminibus publica mota meis.

IV, 14, 23—30. Sed nihil admisi: nulla est mea culpa, Tomitae,
quos ego, cum loca sim vestra perosus, amo.
25 25 Quilibet excutiat nostri monimenta laboris:
littera de vobis est mea quæstio nihil.
20 20 Frigus et incursus omni de parte timendos
et quod pulsetur murus ab hoste, queror.
In loca non homines verissima crimina dixi.
30 30 Culpatis vestrum vos quoque saepe solum.

IV, 14, 45—48. Adde, quod Illyrica si iam pice nigrior essem,
25 25 non mordenda mihi turba fidelis erat.
Molliter a vobis mea sors excepta, Tomitae,
tam mites Graios indicat esse viros.

IV, 14, 53—56. Solus adhuc ego sum vestris immunis in oris,
exceptis, si qui munera legis habent.
30 55 Tempora sacrata mea sunt velata corona,
publicus invito quam favor imposuit.

un murmur lung s-a auzit din gura geților.

Iar unul din ei spuse: « Deoarece scrii astfel de lucruri despre împărat, ai fi trebuit să fii trimis înapoi sub stăpînirea împăratului ».

El a grăit întocmai; dar iată, o Carus¹, pe mine acum

40 a șasea iarnă mă găsește sub polul acoperit de zăpadă.

5

IV, 14, 7—16. N-am altă grijă decît să mă mut din această țară, fiindcă oricare alta îmi va fi mai plăcută decît cea pe care o văd.

Trimiteți corabia cu mine în mijlocul Sirtelor, în mijlocul Caribdei,

10 numai să nu mai am parte de pămîntul din fața ochilor.

Și cu Stixul — dacă există — voi schimba bueros Istrul;

10

sau cu altceva, dacă se află, mai în fundul pămîntului decît Stixul.

Ogorul cultivat urăște mai puțin buruienile, și rîndunica frigul, decît urăște Naso locurile acestea vecine cu războinicii geți.

15 Din pricina unor astfel de vorbe, tomitanii

se vor mînia pe mine și se va stîrni ura tuturor împotriva poeziilor
mele.

IV, 14, 23—30. Dar n-am făcut nici un rău, n-am nici o vină, tomitani, pe voi vă iubesc, deși urăsc pămîntul vostru.

25 Să cerceteze oricine vrea cu de-amănuntul operele muncii mele, prin nici o literă nu m-am plîns de voi.

Mă plîng de frigul de aici, de năvălirile de care trebuie să mă tem că 20
pot veni din orice parte;

mă plîng, fiindcă zidul de apărare este izbit de dușman.

Locurilor, nu oamenilor, le-am adus învinuiri prea îndreptățite.

30 Și voi înșiși învinuiți deseori pămîntul vostru.

IV, 14, 45—48. Mai ține seama de faptul că și dacă aș fi fost mai negru la inimă decît smoala ilirică,

tot nu trebuia să vorbeasc de rău poporul care e cumsecade.

25

Tomitani, soarta mea a fost primită de voi cu bunăvoință;

faptul că sînteți atît de blinzi arată că sînteți greci.

IV, 14, 53—56. Pînă acum, pe aceste țarmuri, sînt singurul scutit de sarcinile publice,

afară de acci care au primit favoarea aceasta prin lege.

55 Tîmplele mele au fost încununate de o coroană sfințită,

30

care mi-a fost impusă de favoarea publicului, deși eu n-am vrut-o.

¹⁰⁸ Poet care a avut în grija sa educația copiilor lui Germanicus.

IV, 14, 59—62. Tam mihi cara Tomis, patria quae sede fugatis
 60 tempus ad hoc nobis hospita fida manet:
 di modo fecissent, placidae spem posset habere
 pacis, et a gelido longius axe foret.

5 IV, 15, 35—36. Seu tamen effectus habitura est gratia, seu me
 dura iubet gelido Parca sub axe mori.

IV, 15, 39—40. Audiet et caelo posita est quaecumque sub ullo,
 transit nostra feros si modo Musa Getas...

IBIS

10 137—139. Pugnabunt arcu dum Thraces, Iazyges hasta,
 dum tepidus Ganges, frigidus Hister erit...
 Tecum bella geram.

329—330. Aut ut Amastriacis quondam Lenaeus ab oris
 nudus Achillea destituaris humo.

15 637—638. Denique Sarmaticas inter Geticasque sagittas
 his precor ut vivas et moriari locis.

SCHOLIA IN IBIN

329. Aut ut Amastriacis. Lenneus rex Amalfricum captus a
 Mithridate in Ponto insula solus derelictus fame interiit. *G.*

Lenneus rex Amastriacum a Mithridate Paphlagonum rege
 20 [socero] Achillis in insula, quae est in Ponto nomine Andugenes,
 solus est relictus [et ibi fame periit et frigore, quia deserta erat]...
C. Ask.

Lempneus rex + Amastriacum a Mithridate rege Paphlagonum
 raptus et in insula + eschina deserta relictus frigore et fame periit.
 25 *Mure.*

Lepneus Amastriacum rex a Mithridate paphlagonum rege et
 socero Achillis in insula, quae est in Ponto, solus relictus est et ibi
 fame decessit, quia locus desertus erat *P.*

IV, 14, 59—62. Atît îmi e de drag Tomis, care pentru un alungat din patrie
 60 ca mine pînă în momentul acesta rămîne gazdă credincioasă;
 numai să fi făcut zeii așa ca să poată avea și tomitanii nădejde într-o
 pace ¹⁰⁴ netulburată și să fie mai departe de friguroasa axă polară !

IV, 15, 35—36. Dar fie că trecerea de care te bucuri va avea un efect ¹⁰⁵, fie că 5
 Parca ¹⁰⁶ cea crudă poruncește să mor sub polul înghețat...

IV, 15, 39—40. Toate cîte sînt sub cer vor auzi de el,
 numai dacă muza mea va trece dincolo de cruzii geți...

IBIS

137—139. Cît timp vor lupta tracii cu arcu, iazigii cu sulița, 10
 cît va fi Gangele cald, Istrul înghețat...
 voi duce război cu tine ¹⁰⁷.

329—330. Sau, ca odinioară Lenaeus ¹⁰⁸ de pe țărmurile amastriace,
 să fii aruncat gol pe pămîntul lui Ahile.

637—638. În sfîrșit, printre săgeți sarmatice și getice 15
 îți doresc să trăiești și să mori în aceste locuri.

COMENTARII LA IBIS

329. Sau de pe [țărmurile] amastriace. Lenneus, regele amalfricilor, fiind
 prins de Mitridate și lăsat singur într-o insulă din Pont, a murit (acolo) de
 foame. *G.*

Lenneus, regele amastriacilor, a fost lăsat singur în insula lui Ahile cu
 numele de Andugenes, care se află în Pont, de Mitridate, regele paflagonilor 20
 [și socrul său. A murit acolo de foame și frig, deoarece insula era nelocuită].
C. Ask.

Lempneus, regele + amastriacilor, fiind prins de Mitridate, regele paflago-
 nilor și părăsit în insula nelocuită + eschina, a murit de frig și foame. *Mure.* 25

Lepneus, regele amastriacilor, a fost lăsat singur de Mitridate, regele
 paflagonilor și socrul său, în insula lui Ahile, care se află în Pont. A murit acolo
 de foame, deoarece era un loc părăsit. *P.*

¹⁰⁴ Pasajul acesta arată o întărire a stăpînirii romane în regiunile dobrogene, în anii
 15—16 e.n., după crearea provinciei Moesia, vezi nota 94.

¹⁰⁵ « Voi fi rechemat de aici ».

¹⁰⁶ Zeița destinului.

¹⁰⁷ Poetul se adresează dușmanului său de la Roma, împotriva căruia este îndreptată
 întreaga lucrare.

¹⁰⁸ Vezi comentariul antic care urmează.

Imprecatur miseram mortem Lenei, qui cum rex esset Amas-
trorum populorum in Scythia expulsus a Mithridate in Achillis
dromon aufugit atque ibi a suis desertus periit. Achilleos
dromos i.e. Achillis cursus, quem locum Ovidius nunc appellat Achil-
5 leam humum, insula est quae dicitur + Armigenis. Amastris vero
urbs est in peninsula habetque ex utraque parte portus, dicta ab
Amastride, filia Oxathris et uxore Dionisii tyranni, unde hic Dionisius
Leneus est appellatus. *Reg.* 2061.

Dionisius tyrannus Heracliensis expulsus a Mithridate aufugit
10 in locum, quem cursum Achillis appellant, ubi a suis desertus periit
omni destitutus ope. *Pal.* 1709.

637. Denique Sarmaticas. Post haec omnia mala praecedentia
sequatur tibi hoc pessimum: vivere inter Getas... *C.*

[Ovidiu] îi dorește [dușmanului său] moartea nenorocită a lui Leneus, regele triburilor amastriace din Sciția, care, fiind expulzat de Mitridate, s-a refugiat în « Alergarea lui Ahile » și a murit acolo, părăsit de ai săi. *Achilleos dromos*, adică « Alergarea lui Ahile », loc ¹⁰⁹ pe care Ovidiu îl numește acum « Pământul lui Ahile », se află în insula numită + Armigenis. Orașul Amastris se află în peninsulă și are porturi de ambele părți, fiind numit astfel după Amastris, fiica lui Oxathres și soția tiranului Dionisiu, din care pricină Dionisiu a fost numit Leneus. *Reg.* 2061. 5

Dionisiu ¹¹⁰, tiranul din Heracleia, fiind expulzat de Mitridate, s-a refugiat în locul numit « Alergarea lui Ahile », unde a fost părăsit de ai săi și a pierit, 10 lipsit de orice ajutor. *Pal.* 1709.

637. În sfârșit [între săgeți] sarmatice. După toate aceste nenorociri amintite mai sus să ți se întâmple și aceasta, cea mai grozavă: să trăiești între geți... C.

¹⁰⁹ Comentatorul face confuzia, întâlnită și la alți autori, datorită asemănării numelor, între insula Leuce (Șerpilor) și Alergarea lui Ahile (peninsula sau mai exact limba de pământ nisipos de la gurile Niprului). Cf. de ex. Pindar, *Scolii la Nemeene*, IV, 79 și Arian, *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euzin*, 21,1. Pentru această problemă încălcată — de fapt se pare că numele de Insula lui Achile inițial îl purta Leuce, iar apoi Borysthene (Berezan), — vezi RE, XXII, col. 4—8.

¹¹⁰ Personajul acesta, din a doua jumătate a sec. IV î.e.n., este confundat probabil cu nepotul lui Mitridate, care s-a sinucis în insula Lemnos, după ce a fost făcut prizonier de romani. Pentru felul cum s-a ajuns la crearea figurii lui Lenneus, prin contaminarea dintre diferitele nume și calitative ale personajului amintit, vezi Latișev, *Scythica et Caucasica*, în «Вестник Древней Истории», 1949, 1, p. 245, n. 4.

LVIII. POETAE ANONYMI

CONSOLATIO AD LIVIAM

- 379—391. Nata quod en alte es, quod fetibus aucta duobus,
 380 Quodque etiam magno consociata Iovi,
 5 Quod semper domito rediit tibi Caesar ab orbe,
 Gessit et invicta prospera bella manu,
 Quod spes implerunt maternaque vota Neronēs,
 Quod pulsus totiens hostis utroque duce
 385 (Rhenus et Alpinae valles et sanguine nigro
 10 Decolor infecta testis Isargus aqua,
 Danuviusque rapax et Dacius orbe remoto
 Appulus (huic hosti perbreve Pontus iter)
 Armeniusque fugax et tandem Dalmata supplex
 390 Summaque dispersi per iuga Pannonii
 15 Et modo Germanus Romanis cognitus orbis)...

LVIII. UN POET ANONIM

În manuscrisele lui Ovidiu ni s-a păstrat o poezie de 474 versuri, intitulată *Mîngiere pentru Livia*, alcătuită de un poet anonim din primul pătrar al secolului I e.n.

Ediția: Aem. Baehrens, *Poetae Latini minores*, vol. I, Leipzig, Teubner, 1879, p. 117—118.

MÎNGIERE PENTRU LIVIA ¹

- 379—391. [Adu-ți aminte] că te-ai născut din neam mare, că ai avut două
vlăstare
- 380 și ai fost măritată chiar cu marele Iupiter ²,
că împăratul s-a întors totdeauna acasă, venind din ținuturile pe ⁵
care le-a supus,
și a purtat războaie fericite cu mîna sa neînfrînată,
că [fiii lui] Nero ³ au împlinit speranțele și dorințele mamei lor,
că dușmanul a fost de atîtea ori alungat de cei doi comandanți
- 385 (Rinul, văile Alpilor, riul Isargus,
care amestecat cu sîngele negru și-a schimbat culoarea, stau mărturie, ¹⁰
apoi Dunărea repede și, la capătul pămîntului, dacicul
Appulus ⁴ (acestui dușman Pontul i-a fost un drum foarte scurt),
apoi armeanul fugar, dalmatul care se roagă supus,
- 390 panonii împrăstiați pe vîrfurile munților
și lumea germanică, abia de curînd cunoscută romanilor)... ¹⁵

¹ Livia Drusilla, născută în anul 58 î.e.n., s-a măritat cu Ti. Claudius Nero, apoi cu împăratul August. Din prima căsătorie a avut pe Tiberiu, viitorul împărat, și pe Drusus. Ea a murit în anul 29 e.n.

² Împăratul August.

³ Tiberiu și Drusus.

⁴ Probabil aluzie la orașul Apulum și la campania din anii 10—9 î.e.n., cînd romanii, sub comanda generalului M. Vinicius, au pătruns adînc în Dacia (vezi *Ist. Rom.*, p. 293). Pentru problema tribului dac al apulilor, vezi I. I. Russu, *Dacius Appulus: Contribuție la onomastica traco-dacă și iliră*, în «Acta Musei Regionalis Apulensis», IV (1961), p. 85—95.

LIX. C. VELLEI PATERCULI

HISTORIAE ROMANAE AD M. VINICIUM CONSULEM LIBRI II

II, 8, 3. Tum Cimbri et Teutoni transcendere Rhenum, multis
mox nostris suisque cladibus nobiles. Per eadem tempora clarus eius
5 Minucii, qui porticus, quae hodieque celebres sunt, molitus est, ex
Scordiscis triumphus fuit.

II, 39, 3. At Tib. Caesar, quam certam Hispanis parendi confes-
sionem extorserat parens, Illyriis Delmatisque extorsit. Raetiam autem
et Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque et Scordiscos, novas imperio
10 nostro subiunxit provincias.

II, 59, 4. Et patratis bellis civilibus, ad erudiendam liberalibus
disciplinis singularis indolem iuvenis, Apolloniam cum in studia
miserat, mox belli Getici, ac deinde Parthici habiturus commilitonem.

LIX. VELLEIUS PATERCULUS

S-a născut din părinți bogați, originari din Campania, în anul 19 î.e.n. și a fost un timp tribun militar în Tracia și Macedonia. În anul 3 e.n., C. Velleius Paterculus l-a însoțit pe Tiberiu în Panonia și Germania, iar în anul 15 a ocupat demnitatea de pretor. Spre sfârșitul vieții, probabil în jurul anului 30 e.n., a scris o scurtă *Istorie romană* în 2 cărți: în prima a înfățișat întâmplările mai vechi din timpul republicii până la căderea Cartaginei (146 î.e.n.), iar în a doua a dezvoltat pe larg evenimentele mai recente, în deosebi cele contemporane și mai ales cele din timpul domniei lui Tiberiu, pe care le-a cunoscut din proprie experiență.

Ediția: C. Vellei Paterculi *Ex Historiae Romanae libris duobus quae supersunt* apparatus critico adiuncto edidit Carolus Halm, Teubner, Leipzig, 1909.

ISTORIE ROMANĂ ÎN DOUĂ CĂRȚI, DEDICATĂ CONSULULUI M. VINICIUS

II, 8, 3. Cimbrii și teutonii treceau pe atunci Rinul, devenind curînd cunoscuți atît prin numeroasele noastre înfrîngerî, cît și prin ale lor. În aceeași vreme a avut loc strălucitul triumf asupra scordiscilor ¹, repurtat de către 5 Minucius, acela care a construit porticul încă și astăzi celebru.

II, 39, 3. Însă Tiberiu Cezar, care smulse spaniolilor recunoașterea definitivă a supunerii lor, smulse aceeași mărturisire ilirilor și dalmatilor. Raetia ², 10 ținutul vindelicilor și noricilor ³, Panonia ⁴ și ținutul scordiscilor ⁵ au fost provinciile noi ⁶ pe care el le adaugă stăpînirii noastre.

II, 59, 4. Și după cîștigarea războaielor civile ⁷, [Cezar] îl trimisese [pe Octavian] la învățătură în Apollonia, pentru ca tînărul să-și dezvolte deosebitele lui însușiri, prin studiul științelor ce se potriveau unui om liber. [Cezar] avea de gînd să-l ia ca tovarăș de arme în războiul ce urma să-l pornească mai întîi împotriva geților ⁸ și apoi a parților.

¹ Cf. Titus Livius, *Periochae*, LXV.

² În anul 16 î.e.n.

³ În anul 15 î.e.n.

⁴ După a doua serie de lupte grele din anii 6—9 e.n.

⁵ În anul 15 î.e.n. a avut loc o expediție de pedepsire împotriva scordiscilor (cf. Eusebiu, *Cronica*, 248, 24).

⁶ Provincia Moesia a fost înființată probabil în anul 15 e.n. (cf. Apian, *Iliria*, 30).

⁷ Între Cezar și optimați.

⁸ În anul 44 î.e.n. (cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV, 6).

I. X. VALERII MAXIMI

FACTA ET DICTA MEMORABILIA

II, 6, 12. Thraciae vero illa natio merito sibi sapientiae laudem
vindicationem, quae natales hominum flebiliter, exequias cum hila-
5 ritate celebrans sine ullis doctorum praeceptis verum conditionis
nostrae habitum pervidit.

LX. VALERIUS MAXIMUS

A trăit în prima jumătate a secolului I e.n., fiind contemporan cu C. Vel-leius Paternulus. Valerius Maximus a scris *Fapte și cuvinte vrednice de luare aminte* în care a adunat vorbe de duh, anecdote, scurte povestiri, întâmplări etc. Lucrarea, închinată împăratului Tiberiu, pe care autorul l-a adulat, are o valoare redusă, fiind scrisă în grabă.

Ediția: *Valerii Maximi Factorum et dictorum memorabilium libri IX...* iterum recensuit Carolus Kempf, Teubner, Leipzig, 1888.

FAPTE ȘI CUVINTE VREDNICE DE LUARE AMINTE

II, 6, 12. Pe bună dreptate neamul tracic a pretins pentru sine faima de înțelepciune, prăznuind cu plinsete zilele de naștere ale oamenilor și cu veselie înmormântările¹: fără poveștile învățaților, el a văzut bine adevărata stare a 5 condiției noastre (umane).

¹ Cf. Mela, II, 2, 18.

LXI. POMPEII TROGI

HISTORIAE PHILIPPICAE

II, 3, 1. Imperium Asiae ter quaesivere; ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti aut invicti mansere. 2. Darium, regem Persarum, 5 turpi ab Scythia submoverunt fuga. 3. Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt. 4. Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis universis deleverunt. 5. Romanorum audivere, non sensere arma.

II, 5, 8. Post haec pax apud Scythas fuit usque tempora Ianthyri 10 regis. 9. Huic Darius, rex Persarum, sicut supra dictum est, cum filiae eius nuptias non obtinisset, bellum intulit. 10. et, armatis septingentis milibus hominum, Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnae potestatem, metuens, ne interrupto ponte Histri 15 reditus sibi intercluderetur, amissis LXXX milibus hominum, trepidus refugit; 11. quae iactura abundante multitudine inter damna numerata non est. 12. Inde Thraciam et Macedoniam domuit; Ionas quoque navali proelio superat.

VII, 3, 1. Cum interim Darius, rex Persarum, turpi ab Scythia fuga submotus, ne ubique deformis militiae damnis haberetur, mittit 20 cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam ceteraque eius tractus regna, quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia.

IX, 1, 9. In Scythiam quoque praedandi causa profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello reffecturus.

LXI. TROGUS POMPEIUS

Originalar din Galia, dintr-o familie care primise cetățenia romană pe vremea lui Pompei, scriitorul Trogus Pompeius a alcătuit în primele decenii ale erei noastre o istorie generală în 44 de cărți, din care ni s-a păstrat rezumatul făcut de Iustin pe la mijlocul secolului al II-lea e.n.

Ediția: *M. Iuniani Iustini Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi*. Accedunt prologi in Pompeium Trogum. Post Franciscum Ruehl edidit Otto Seel, Teubner, Leipzig, 1935.

ISTORIA LUI FILIP

II, 3, 1. De trei ori au pus [sciții] stăpânire pe Asia; ei înșiși n-au fost atacați niciodată de vreun imperiu sau, dacă au fost, au rămas neînvinși. 2. Au alungat din hotarele Sciției pe Darius, regele perșilor, silindu-l la o fugă rușinoasă. 3. Pe 5
Cirus l-a ucis cu întreaga lui armată; 4. la fel¹ au distrus pe Zopyrion, un general al lui Alexandru cel Mare cu toate trupele sale. 5. Au auzit de armatele romanilor, dar nu le-au simțit puterea.

II, 5, 8. După aceea², a fost pace la sciți pînă în vremea regelui Ianthyus³. 9. Împotriva acestuia a pornit război Darius, regele perșilor, pentru că refuzase să-i dea de soție pe fiica sa, așa cum am spus mai înainte. 10. Darius a năvălit⁴ 10
în Sciția cu o armată de șapte sute de mii de oameni. Dușmanii însă nu-i dădeau prilej de luptă. Temîndu-se ca nu cumva să-i fie tăiat podul de peste Istru și să i se închidă retragerea, el se retrase în grabă, pierzînd optzeci de mii de oameni. 11. Față de mulțimea atît de mare pe care o avea, această 15
pierdere n-a fost socotită drept o pagubă mare. 12. Apoi a supus Tracia și Macedonia, și i-a bătut și pe ionieni într-o luptă navală.

VII, 3, 1. În vremea aceasta, Darius, regele perșilor, pus pe fugă în mod rușinos de sciți, ca să nu rămînă dezonorat în ochii lumii din pricina înfrîngerilor în război, trimise pe Megabazus cu o parte din armată să cucerească Tracia 20
și celelalte regate din acea regiune, la care urma să fie alăturată Macedonia, ca un adaos lipsit de importanță.

IX, 1, 9. [Filip al II-lea]⁵ a plecat în Sciția după pradă, cu gîndul să-și recupereze⁶, după obiceiul negustoresc, cheltuielile unui război prin alt război.

¹ Cf. infra XII, 2, 16.

² După legendă, sclavii sciților s-ar fi răscolat în lipsa stăpînilor, plecați într-o expediție, și au fost readuși la ascultare după întoarcerea acestora (cf. Herodot, IV, 1).

³ Cf. Herodot, IV, 126.

⁴ Cf. Herodot, IV, 89 și urm.

⁵ După ce a supus mai întîi toată Tracia, Filip atacă în anul 339 î.e.n. pe sciții care trecuseră Dunărea și începuseră să se așeze în Dobrogea (cf. Strabon, VII, 3, 18, Frontinus, II, 4, 20 și Clemens din Alexandria, *Covoare*, V, 5, p. 240).

⁶ În realitate pentru a stabili granițele regatului său la Dunăre, politică cu totul firească după cucerirea Traciei, urmîrind controlul țărmului stîng al Pontului. Toate marile puteri din antichitate vor urmări același țel, atît regatul macedonean al lui Alexandru și regatul elenistic al lui Lisimah, cît și imperiul roman, respectiv cel bizantin, care îi urmează.

IX, 2, 1. Erat eo tempore rex Scytharum Atheas, qui, cum bello Histrianorum premeretur, auxilium a Philippo per Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiae adoptaturus; 2. cum interim Histrianorum rex decedens et metu belli et auxiliorum necessitate
5 Scythas solvit. 3. Itaque Atheas remissis Macedonibus nuntiari Philippo iubet, neque auxilium eius se petisse neque adoptionem mandasse: 4. nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent, neque heredem sibi incolumi filio deesse. 5. His auditis Philippus legatos ad Atheam mittit impensae obsidionis
10 portionem petentes, ne inopia deserere bellum cogatur 6. quod eo promptius eum facere debere, quod missis a se in auxilium eius militibus ne sumptum quidem viae, non modo officii pretia dederit. 7. Atheas inclementiam caeli et terrae sterilitatem causatus, quae non patrimonii ditet Scythas, sed vix alimentis exhibeant, respondit
15 nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; 8. et turpius putare parvo defungi quam totum abnuere; 9. Scythas autem virtute animi et duritia corporis, non opibus censi. 10. Quibus inrisus Philippus soluta obsidione Byzantii Scythica bella adgreditur, praemissis legatis, quo securiores faceret, qui nuntient Atheae: dum
20 Byzantium obsidet, vovisse se statuam Herculi, 11. ad quam in ostio Histri ponendam se venire, pacatum accessum ad religionem dei petens, amicus ipse Scythis venturus. 12. Ille, si voto fungi vellet, statuam sibi mitti iubet, non modo ut ponatur, verum etiam ut inviolata maneat pollicetur; exercitum autem fines ingredi negat se
25 passurum. 13. Ac si invitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublatum versurumque aes statuae in aculeos sagittarum. 14. His utrimque irritatis animis proelium committitur. Cum virtute et animo praestarent Scythae, astu Philippi vincuntur. 15. XX milia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea
30 primum fides inopiae Scythicae fuit. 16. XX milia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa.

IX, 3, 1. Sed revertenti ab Scythia Triballi Philippo occurrunt; negant se transitum daturus, ni portionem praedae accipiant. 2. Hinc iurgium et mox proelium; in quo ita in femore vulneratus est

IX, 2, 1. În acea vreme era rege al sciților Atheas. Fiind strîmtorat de războiul cu istrienii ⁷, acesta ceru, prin mijlocirea cetătenilor din Apollonia, ajutor de la Filip [al II-lea], spunînd că ar avea de gînd să-l lase urmaș la domnie în Sciția. 2. Murind între timp conducătorul ⁸ istrienilor, sciții au scăpat și de teama războiului și de nevoia de a mai cere ajutor. 3. Prin urmare Atheas porun- 5 cește macedonenilor, pe care-i trimite înapoi, să-i spună lui Filip că «nici nu i-a cerut ajutor, nici nu i-a făgăduit că-l va lăsa urmaș, 4. și că sciții n-au nevoie de ocrotirea macedonenilor; căci ei sînt mai buni decît macedonenii, iar el, Atheas, nu-i lipsit de moștenitor, deoarece are un fiu sănătos și teafăr». 5. După ce a auzit aceste vești, Filip trimise soli la Atheas, ca să-i ceară o parte 10 din cheltuielile asediului ⁹, spre a nu fi nevoit să înceteze războiul din pricina lipsei de bani; să-i mai spună lui Atheas că este dator să facă acest lucru cu atît mai grabnic cu cît soldaților care i-au fost trimiși în ajutor nu numai că nu le-a plătit prețul serviciului, dar nici măcar cheltuielile drumului. 7. Aruncînd vina pe clima aspră și pe sterilitatea solului, care nu ar da bogății sciților, ci abia le-ar oferi cele necesare pentru hrană, Atheas răspunse că el «n-are cu ce să 15 mulțumească pe un rege atît de mare și socotește că e mai rușinos să-și îndeplinească obligația în parte decît de loc; 9. că sciții sînt apreciați pentru vitejia și vîrtoșenia trupului, iar nu pentru averile lor». 10. Filip, văzîndu-se luat în bătaie de joc, a renunțat la asediul Bizanțului și a pornit cu război împotriva sciților, trimițînd înainte soli care să-i liniștească pe aceștia și să vestească pe Atheas că «în vreme ce el, Filip, asedia Bizanțul, făgăduise o statuie lui 20 Hercule 11. și că vine să o așeze la gura Istrului; el vine ca prieten al sciților» și îi cere acces netulburat, ca să îndeplinească ritualul față de zeu. 12. Acela însă îi ceru să-i trimită lui statuia, dacă vrea să-și îndeplinească făgăduința, promițînd că o va așeza la locul ei și că va avea grijă să rămînă acolo nevătămată. Nu va îngădui însă ca armata macedoneană să-i incalce hotarele. 13. Iar dacă Filip ar așeza statuia fără învoirea sciților, după plecarea lui o va ridica 25 și din bronzul statuii va face vîrfuri de săgeți. 14. Astfel au fost ațîțate spiritele de ambele părți și s-a pornit războiul. Deși sciții întreceau pe macedoneni în vitejie și curaj, ei au fost totuși învinși ¹⁰ de violența lui Filip. 15. Au fost capturați douăzeci de mii de copii și femei și un mare număr de vite; aur și argint însă de loc. Pentru prima oară Filip s-a încredințat că sciții au spus adevărul cînd 30 au afirmat că sînt săraci. 16. Au fost trimise în Macedonia douăzeci de mii de iepe de rasă pentru prăsilă.

IX, 3, 1. Pe cînd Filip [al II-lea] se întorcea din Sciția, tribalii i-au ținut calea și au refuzat să-i dea liberă trecere, dacă nu le dă și lor o parte din pradă. 2. Din această pricină s-a iscat ceartă și apoi luptă în regulă. Filip a fost rănit

⁷ În încercarea lor de a se stabili — probabil sub presiunea sarmaților — pe malul drept al Dunării, triburile scitice s-au lovit de rezistența geților autohtoni.

⁸ «Regele» acesta era probabil șeful unei uniuni de triburi getice (vezi Pârvan, *Getica*, p. 56—65).

⁹ Regele Macedoniei — care, în lupta sa cu Atena, urmărea să întrerupă legăturile vitale ale acesteia cu Pontul Euxin — începuse asediul Bizanțului. Pentru războiul cu sciții vezi A. Momigliano în „*Athenaeum*“, XI (1933), p. 341 și urm. și idem, *Filippo il Macedone*, Firenze, 1934, p. 151 și urm.

¹⁰ Insuși bătrînul rege Atheas a fost ucis cu acest prilej (cf. Lucian, *Oameni cu viață lungă*, 10).

Philippus, ut per corpus eius equus interficeretur. 3. Cum omnes occisum putarent, praeda amissa est. Ita Scythica velut devota spolia paene luctuosa Macedonibus fuere.

XI, 1, 1. In exercitu Philippi sicuti variae gentes erant, ita eo
5 occiso diversi motus animorum fuere. 2. Alii, quippe iniusta servitute oppressi, ad spem se libertatis erigebant... 5. Amicos quoque tam subita mutatione rerum haud mediocris metus cep erat, reputantes nunc provocatam Asiam, nunc Europam nondum perdomitam, 6. nunc Illyrios, Thracas et Dardanos ceterasque barbaras gentes fidei
10 dubiae et mentis infidae; qui omnes populi si pariter deficient, sisti nullo modo posse.

XI, 2, 7. ... Demosthenem oratorem extitisse, 8. qui Macedonum deletas omnes cum rege copias a Triballis adfirmaverit, producto in contionem auctore, qui in eo proelio, in quo rex ceciderit, se quoque
15 vulneratum diceret.

XII, 1, 4. Dum haec aguntur, epistulae Antipatri a Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Sparthanorum, in Graecia, bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia bellum Zopyrionis, praefecti eius, in Scythia continebatur. 5. Quibus varia adfectus, plus tamen
20 laetitiae, cognitis mortibus duorum aemulorum regum, quam doloris amissi cum Zopyrione exercitus cepit.

XII, 2, 16. Dum haec in Italia aguntur, Zopyrion quoque, praefectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato XXX milium exercitu, Scythis bellum
25 intulit, 17. caesusque cum omnibus copiis poenas temere inlati belli genti innoxiae luit.

XIII, 4, 16. Leonato minor Phrygia evenit; Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho...

XVI, 1, 19. Lysimachus quoque cum bello Dromichaetis, regis
30 Thracum, premeretur, ne eodem tempore adversus eum dinicare necesse haberet, tradita ei altera parte Macedoniae, quae Antipatro, genero eius, obvenerat, pacem cum eo fecit.

în coapsă de o săgeată, care trecu prin trupul său și-i omori calul. 3. Fiindcă toți credeau pe rege mort, prada a fost pierdută. Prăzile luate de la sciți parcă fuseseră blestemate, atât de mare jale au pricinuit macedonenilor.

XI, 1, 1. În armata lui Filip [al II-lea] erau felurite neamuri, de aceea, după moartea lui, și reacțiile lor sufletești au fost diferite. 2. Unele apăsate de o nedreaptă sclavie, ridicau capul sperînd să se elibereze. . . 5. O atît de neașteptată schimbare a situației provocase și în sufletul prietenilor [lui Alexandru cel Mare] mare îngrijorare, fiindcă se gîdeau cînd la Asia, care fusese provocată¹¹, cînd la Europa, încă nu îndeajuns de supusă, 6. cînd la iliri, la traci, la dardani și la celelalte populații barbare de o îndoielnică credință și cu gînduri de nesupunere; dacă toate aceste populații i-ar părăsi deodată, ar fi cu neputință 10 să fie oprite.

XI, 2, 7. . . I se anunțase [lui Alexandru cel Mare] că Demostene a afirmat că 8. toate trupele macedonenilor împreună cu regele lor au fost distruse de tribali¹² și că el a adus în mijlocul adunării pe aducătorul știrii, un soldat care declara că el însuși a fost rănit în lupta în care căzuse regele. 15

XII, 1, 4. În timp ce se întîmplau acestea¹³, îi sosiră [lui Alexandru cel Mare] scrisori din Macedonia, de la Antipater, prin care acesta îl anunța despre războiul din Grecia, al lui Agis¹⁴, regele spartanilor, despre cel din Italia, al lui Alexandru¹⁵, regele Epirului, și despre cel din Sciția, al lui Zopyrion, locuitorul său, 5. [Alexandru cel Mare] a fost impresionat în chip diferit de aceste vești; astfel, bucuria pe care a simțit-o aflînd de moartea celor doi regi, rivali ai săi, 20 a fost mai mare decît durerea pentru armata pierdută o dată cu Zopyrion.

XII, 2, 16. În timp ce acestea aveau loc în Italia, Zopyrion, pe care Alexandru cel Mare îl lăsase guvernator al Pontului, a socotit că e rușinos să stea degeaba și să nu întreprindă el ceva; de aceea adună treizeci de mii de soldați și porni cu război împotriva sciților. 17. A fost însă omorit cu întreaga lui armată, ispășind astfel vina de a fi pornit necugetat război împotriva unui neam care 25 nu-i făcuse nici un rău¹⁶.

XIII, 4, 16. Frigia Minoră a revenit lui Leonatus; Tracia și regiunile Mării Pontice au fost date¹⁷ lui Lisimah. . .

XVI, 1, 19. Și Lisimah, deoarece era strîmtorat de războiul¹⁸ cu Dromichaetes, regele tracilor, ca să nu fie nevoit să lupte în același timp și contra 30 acestuia¹⁹, i-a cedat partea din Macedonia care revenise lui Antipatros ginerele său și a făcut pace²⁰ cu el.

¹¹ Prin declarația de război adresată perșilor.

¹² În timpul campaniei din primăvara anului 335 î.e.n. (cf. Arian, I, 1, 4).

¹³ Pe cînd Alexandru cel Mare împărțea bani trupelor sale.

¹⁴ Acesta se ridicase împotriva dominației macedonenilor, dar a fost înfrînt și ucis în octombrie 331 î.e.n.

¹⁵ A murit probabil în iarna lui 330 î.e.n.

¹⁶ De fapt Zopyrion a fost distrus, în timpul retragerii sale, de către geții de la gurile Dunării, în anul 326 î.e.n. (cf. Curtius Rufus, X, 1, 44 și mai jos XXXVII, 3, 2). În legătură cu misiunea acestuia în regiunile noastre și cu eventualele planuri ale lui Alexandru de a transforma Marea Neagră într-un lac macedonean, vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 101.

¹⁷ Cf. Diodor, XVIII, 3, 2.

¹⁸ Cf. Diodor, XXI, 12.

¹⁹ Demetrios Poliorketes.

²⁰ În anul 294 î.e.n.

XXIV, 4, 1. Namque Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terrae quae genuerant, CCC milia hominum ad sedes novas quacrendas, velut ver sacrum, miserunt. 2. Ex his portio in Italia consedit, quae et urbem Romanam captam incendit, 3. et portio
5 Illyricos sinus ducibus avibus (nam augurandi studio Galli praeter ceteros callent), per strages barbarorum penetravit et in Pannonia consedit; 4. gens aspera, audax, bellicosa, quae prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta iuga et frigore intractabilia loca transcendit. 5. Ibi domitis
10 Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. 6. Hortante deinde successu, divisis agminibus, alii Graeciam, alii Macedoniam, omnia ferro prosternentes, petivere, 7. tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacesiti ultro pacem ingenti pecunia mercarentur.

15 XXV, 1, 1. Inter duos reges, Antigonum et Antiochum, statuta pace cum in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repente hostis exortus est. 2. Quippe Galli, qui a Brenno duce cum in Graeciam profisceretur, ad terminos gentis tuendos relictii fuerant, ne soli desides viderentur, peditum XV milia, equitum tria milia arma-
20 verunt, 3. fugatisque Getarum Triballorumque copiis Macedoniae imminentes legatos ad regem miserunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul et regis castra specularentur. 4. Quos Antigonus pro regali munificentia ingenti apparatu epularum ad cenam invitavit. 5. Sed Galli, expositum grande auri argentique pondus admirantes atque
25 praedae ubertate sollicitati, infestiores quam venerant revertuntur.

XXXII, 3, 5. Nam et Gallos Scordiscos ad belli societatem perpulerat, fecissetque Romanis grave bellum, nisi decessisset. 6. Namque Galli, bello adversus Delphos infeliciter gesto, in quo maiorem vim numinis quam hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in
30 Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. 7. Inde per eadem vestigia, qua venerant, antiquam patriam repetivere. 8. Ex his manus quaedam in confluente Danuvii et Savi consedit Scordiscosque se appellari voluit.

XXIV, 4, 1. Galii se înmulțiseră foarte mult și pământul pe care se născuseră nu-i mai încăpea; de aceea au trimis trei sute de mii de oameni să-și caute altă așezare ca jertfă de ispășire ²¹ adusă zeilor. 2. O parte din aceștia s-au așezat în Italia; ei au cucerit Roma și i-au dat foc ²². 3. Altă parte, conducându-se după zborul păsărilor (căci galii sînt mai pricepuți ca alții în a se orienta după păsări), au pătruns în golfurile ilirice, făcînd prăpăd în populațiile barbare 5 întîlnite în cale, și s-au așezat în Panonia. 4. Ei sînt un neam de oameni aspri, îndrăzneți și războinici, care au trecut peste culmile nepătrunse ale Alpilor și prin locuri inaccesibile din pricina frigului. Înaintea lor doar Hercule mai trecuse pe acolo și acest lucru a făcut ca lumea să-i admire curajul și să-l creadă nemuritor. 5. Galii au supus ²³ pe panoni și timp de mai mulți ani au dus războaie, 10 cu sorti schimbătoare cu vecinii lor ²⁴. 6. Încurajați de succes, s-au despărțit în două: unii năvăliră în Grecia, ceilalți în Macedonia, pustiind totul în cale ²⁵. 7. Însuși numele de gali inspira atîta groază încît chiar regii care nu erau atacați de ei le cumpărau pacea, din proprie inițiativă, cu un preț foarte mare.

XXV, 1, 1. Se încheiase pacea între cei doi regi, între Antigonus [Gonatas] și Antiochus. Pe cînd Antigonus revenea în Macedonnia, deodată s-a ivit în 15 contra lui un nou dușman. 2. Brennus, conducătorul galilor, plecase în Grecia, iar pe cei care îi lăsase să apere hotarele neamului lor, ca să nu pară că numai ei stau degeaba, au înarmat cincisprezece mii de pedestrași și trei mii de călă- 20 reți. 3. au pus pe fugă trupele geților ²⁶ și ale tribalilor și, amenințînd Macedonia, au trimis soli la rege, ca să-i ofere pacea pe bani și totodată să spioneze tabăra regelui. 4. Pe aceștia Antigonus i-a invitat la un ospăț pregătit cu un lux deosebit cu dărnicia sa regală. 5. Galii însă s-au minunat de marea cantitate de aur și de argint arătată lor și, ațîțați de bogăția prăzii, s-au întors mai dușmănoși de cum 25 veniseră.

XXXII, 3, 5. [Filip al V-lea] atrăsese și pe galii scordisci ²⁷ ca aliați de război de partea lui și, dacă n-ar fi murit, romanii ar fi avut de suportat un război greu. 6. Căci galii, după ce au dus un război nenorocit împotriva orașului Delfi ²⁸, război în care au simțit mai tare puterea zeului decît a dușmanilor, pierzînd 30 și pe comandantul lor Brennus, au fost alungați și au fugit unii în Asia, alții în Tracia. 7. De aici, pe aceleași drumuri pe care veniseră, s-au îndreptat din nou spre vechea lor patrie. 8. Un grup dintre ei s-au așezat la confluența Savei cu Dunărea și i-a plăcut să fie numit scordisci.

²¹ *Ver sacrum* era un vechi obicei care consta în jertfirea tuturor ființelor născute primăvara. Aceasta se făcea pentru împăcarea zeilor, dacă se abătea o nenorocire mare asupra comunității. În epoca istorică erau jertfite numai animalele, iar oamenii erau alungați din țară. Pentru expansiunea celților cf. Plutarh, *Marius*, 11.

²² În jurul anului 390 î.e.n.

²³ Procesul acesta a început, probabil, în primele decenii ale secolului al IV-lea î.e.n. Vezi RE, IX Suppl., col. 527.

²⁴ Spre sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., sau începutul secolului al III-lea î.e.n. celții au ajuns pînă în Transilvania (*Ist. Rom.*, p. 234—235).

²⁵ În anii 279—278 î.e.n.

²⁶ O parte a acestui grup a întemeiat regatul de la Tylis (cf. *Prologul*, XXV și Polibiu IV, 46, 1—2).

²⁷ Cf. Titus Livius, XL, 57, 7.

²⁸ În anul 278 î.e.n. au încercat să jefuiască sanctuarul lui Apollo.

XXXII, 3, 12. Ex gente Tectosagorum non mediocri populus, praedae dulcedine, Illyricum repetivit spoliatisque Histris, in Pannonia consedit. 13. Histrorum gentem fama est originem a Colchis ducere, missis ab Aeëta rege ad Argonautas, raptore filiae, persequendos; 5 14. qui, ut a Ponto intraverunt Histrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas umeris per iuga montium usque ad litus Hadriatici maris transtulerunt, cognito quod Argonautae idem propter magnitudinem navis priores fecissent; 15. quos ut avectos Colchi non reppererunt, sive metu regis, sive 10 taedio longae navigationis, iuxta Aquileiam consedere Histrique ex vocabulo amnis, quo a mari concesserant, appellati.

XXXII, 3, 16. Daci quoque suboles Getarum sunt qui, cum, Orole rege, adversus Bastarnas male pugnassent, ad ultionem segnitiae, capturi somnum capita loco pedum ponere iussu regis coge- 15 bantur ministeriaque uxoribus, quae ipsis ante fieri solebant, facere. Neque haec ante mutata sunt quam ignominiam bello acceptam virtute delerent.

XXXVII, 3, 1. Ad regni deinde administrationem cum accessisset, statim non de regendo, sed de augendo regno cogitavit. 2. Itaque 20 Scythas invictos antea, qui Zopyriona, Alexandri Magni ducem, cum XXX milibus armatorum deleverant, qui Cyrum, Persarum regem, cum CC milibus trucidaverant, qui Philippum, Macedonum regem, fugientem ceperant, ingenti felicitate perdomuit.

XXXVIII, 3, 6. Post haec Mithridates, intellecto quantum bellum 25 suscicaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallograecos et Sarmatas Bastarnasque auxilium petatum mittit. 7. Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus iam ante inlexerat. Ab Scythia quoque exercitum venire iubet omnemque Orientem adversus Romanos armat.

30 XXXVIII, 7, 3. Scythiam duos umquam ante se reges non pacare, sed tantum intrare ausos, Darium et Philippum, aegre inde fugam sibi expedisse, unde ipse magnam adversus Romanos partem

XXXII, 3, 12. O mare parte dintre tectosagi, împinși de pofta de pradă, au năvălit în Iliria și, după ce au jefuit pe istrieni, s-au așezat ²⁹ în Panonia. 13. Se spune că istrieni se trag din colhii trimiși de regele Aeetes să urmărească pe argonauții care-i răpiseră fiica. 14. Colhii au intrat din Marea Pontică pe cursul Istrului și, mergînd pe urmele argonauților, s-au dus pînă departe pe albia 5 rîului Sava; de acolo au transportat corăbiile pe umeri peste culmile munților pînă la țărmul mării Adriatice, după ce aflaseră că la fel făcuseră mai înainte și argonauții din pricina mărimii corăbiei lor. 15. Însă deoarece colhii plecaseră, nu i-a mai găsit și fie de frica regelui, fie că erau scîrbiți de o navigație atît de lungă, s-au așezat lîngă Aquileia și au fost numiți istrieni, după numele 10 Istrului pe cursul căruia veniseră de la mare ³⁰.

XXXII, 3, 16. Și dacii sînt o mlădiță ³¹ a geților. În vremea regelui Oroles ³², se luptară fără succes împotriva bastarnilor ³³ și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci cînd voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă soților lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlă- 15 turată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte.

XXXVII, 3, 1. După ce [Mitridate] a luat în mîinile sale conducerea regatului, s-a gîndit îndată să-l mărească, nu să-l conducă. 2. De aceea a atacat pe sciți, neînvinși pînă atunci, și care distruseseră pe Zopyrion, un general 20 al lui Alexandru cel Mare împreună cu douăzeci de mii de soldați, care îl prăpădiseră pe Cyrus, regele perșilor, împreună cu două sute de mii de oameni și prinseseră pe regele macedonenilor, Filip [al II-lea], în timp ce acesta fugea ³⁴.

XXXVIII, 3, 6. După aceasta, Mitridate înțelese cît de mare va fi războiul, pe care îl provocase și trimise soli, pe unii la cimbri, pe alții la galo-greci, la 25 sarmați și la bastarni, să le ceară ajutor. 7. Într-adevăr, el atrăsese încă de mai înainte de partea lui toate aceste populații prin felurite binefaceri și daruri, ca unul care se gîndea la un război contra romanilor. Ceru să-i vină trupe și din Sciția și înarmă întregul Orient împotriva romanilor ³⁵.

XXXVIII, 7, 3. Înaintea lui ³⁶ numai doi regi au îndrăznit, nu să supună 30 Sciția, ci doar să pătrundă pe teritoriul ei; aceștia au fost Darius și Filip [al II-lea], care însă abia au scăpat ³⁷ cu fuga de acolo de unde el însuși luase o

²⁹ Acest de al treilea val celtic este contestat de istorici, vezi RE, IX Suppl., col. 527.

³⁰ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

³¹ Textul fiind trunchiat și prelucrat nu putem ști despre cine a mai fost vorba că se trage din geți; în privința traducerii, deși s-ar potrivi mai bine și ne-am aștepta la un cuvînt care să însemne « ramură », totuși îl găsim pe *soboles*, care înseamnă « descendenți, urmași, progenitură ». Vezi și Daicoviciu, *Transilvanie*, p. 46, notă.

³² Acest rege, care a domnit probabil în Transilvania de răsărit în jurul anului 200 î.e.n., a dus lupte cu rezultate schimbătoare cu bastarnii (vezi Daicoviciu, *Transilvanie*, p. 45—6 și *Ist. Rom.*, p. 243).

³³ Vezi nota 43.

³⁴ În realitate Zopyrion a fost învins de geți, iar Filip de tribali (cf. supra IX, 3 și XII, 2).

³⁵ În anul 89 î.e.n. (cf. Arian, *Mitridate*, 13, 44 și 15, 53).

³⁶ Vorbește Mitridate.

³⁷ În realitate Filip i-a învins pe sciți, dar a fost atacat de tribali (cf. supra IX, 2 și 3).

virium haberet. 4. Multoque se timidius ac diffidentius bella Pontica ingressum, cum ipse rudis ac tiro esset, Scythae praeter arma virtutemque animi locorum quoque solitudinibus vel frigoribus instructae, per quae denuntiaretur ingens militiae periculum ac labor. 5. Inter
 5 quas difficultates ne spes quidem praemii foret ex hoste vago nec tantum pecuniae, sed etiam sedis inope.

Prologus libri IX.... Byzantii origines, a cuius obsidione sum-motus, Philippus Scythiae bellum intulit. Repetitae inde Scythicae res ab his temporibus, in quibus illa prius finierant, usque ad Philippi
 10 bellum, quod cum Athea, Scythiae rege, gessit. Unde reversus Graeciae bellum intulit...

Prologus libri XVI. ... Ut Lysimachus in Ponto captus ac missus a Dromichaete rursus in Asia civitates, quae sub Demetrio fuerant, et in Ponto Heracleam occupavit.

15 Prologus libri XXV. ... Ut Galli transierunt in Asiam bellumque cum rege Antiocho et Bithynia gesserunt: quas regiones Tyleni occuparunt.

Prologus libri XXVIII. ... Ut, mortuo rege Epiri Alexandro, Laodamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Basternici
 20 motus.

Prologus libri XXXII. ... Regis Philippi propter ablatas sibi civitates alienatus in Romanos animus, et ob hoc alter filiorum Demetrius occisus, concitatique ab eo Basternae transire conati in Italiam. Inde in excessu dictae res Illyricae: ut Galli, qui occuparant Illy-
 25 ricum, rursus redierunt in Galliam; originesque Pannoniorum et incrementa Dacorum per Rubobosten* regem.

* Burobusten *ego*. Rubobusten *Recc.* Rubobosten *Ambr. Par. Giss. Leid.* Ruboboten *Ashb.*

mare parte din forțele sale împotriva romanilor. 4. Începuse războaiele pontice, când era mult mai puțin îndrăzneț și cu mai puțină încredere în sine, fiindcă atunci era un începător fără experiență, iar sciții, în afară de arme și vitejia lor, mai erau apărați de locurile pustii și de ger; de aceea era ușor de prevăzut că războiul cu ei este primejdios și anevoios. 5. În mijlocul unor astfel de greutăți, nu putea să existe nici măcar speranța de a obține prăzi de la niște dușmani 6 rătăcitori, lipsiți nu numai de bani, ci și de locuințe.

Prologul cărții a IX-a... Originile Bizanțului, al cărui asediu l-a ridicat Filip [al II-lea] și a plecat să poarte război cu Sciția. Apoi e reluată istoria sciților, din timpurile în care ei au terminat luptele acelea vestite din trecut și pînă la războiul pe care Filip l-a purtat cu Atheas³⁸, regele sciților. Întorcîndu-se de 10 aici el a dus război în Grecia...

Prologul cărții a XVI-a... Se povestește cum a fost prins Lisimah în Pont și eliberat³⁹ de Dromichaetes și cum a ocupat din nou cetățile din Asia, care fuseseră sub stăpînirea lui Demetrius, și a pus mîna pe Heracleia din Pont.

Prologul cărții a XXV-a... Cum au trecut galii în Asia și cum au purtat 15 război cu regele Antiochus [II] și în Bitinia, regiuni pe care le-au ocupat cei din Tylis⁴⁰.

Prologul cărții a XXVIII-a... Cum, după moartea regelui Alexandru [al II-lea] al Epirului⁴¹, epiroții omoară pe Laodamia⁴². Într-o digresiune se vorbește de mișcările bastarnilor⁴³. 20

Prologul cărții a XXXII-a... Regele Filip [al V-lea] a prins ciudă pe romani din cauza cetăților pe care le luaseră⁴⁴; din această pricină a omorît pe Demetrius, unul din cei doi fii ai săi, și a ațîțat pe bastarni⁴⁵, care au încercat să treacă în Italia. Apoi s-a vorbit, făcîndu-se o digresiune, despre situația din Iliria: cum galii, care ocupaseră Iliria, s-au întors iarăși în Galia. S-a mai 25 vorbit despre originea panonilor și creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes⁴⁶.

³⁸ În anul 339 î.e.n. (cf. supra IX, 2).

³⁹ Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

⁴⁰ Vezi nota 26.

⁴¹ Fiul său Pirus i-a urmat la tron în anul 272 î.e.n.

⁴² Nepoata lui Pirus.

⁴³ Cîteva decenii după invaziile celtice, spre sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n., se produce și așezarea bastarnilor la gurile Dunării (cf. Ps.-Scymnos, 797).

⁴⁴ De fapt Filip a trebuit să le evacueze în favoarea lui Eumene, regele Pergamului.

⁴⁵ Cf. Livius, XXXIX, 35, 4.

⁴⁶ Manuscrisele conțin formele *Rubobosten*, *Rubobusten*, *Ruboboten*. Totuși filologii și istoricii au considerat că autorul se referă la regele Burebista și au introdus în text forma *Burobosten*. C. G. Brandis a contestat conjectura și a pledat pentru păstrarea lecțiunii *Rubobosten* din manuscrise, presupunînd un rege anterior lui Burebista, pe care l-a identificat cu Oroles, vezi RE, IV, col. 1955—1956. Lecțiunea tradițională *Rubobosten*, pe care am adoptat-o în lucrarea de față, este apărată cu argumente noi de C. Daicoviciu, în articolul *Noi contribuții la problema statului dac*, SCIV, VI (1955), p. 50.

HISTORIA ALEXANDRI MAGNI MACEDONIS

VII, 7, 3. Ceterum Scytharum gens haud procul Thracia sita ab oriente ad septentrionem se vertit; Sarmatarumque, ut quidam
 5 credidere, non finitima, sed pars est. 4. Recta deinde regionem aliam ultra Istrum iacentem colit.

VII, 8, 17. «Dona nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, iugum boum et aratrum, sagitta, hasta, patera. His utimur et cum amicis et adversus inimicos. 18. Fruges amicis damus boum labore
 10 quaesitas; patera cum isdem vinum dis libamus. Inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus... 22... numquam tamen consequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit quam exercitus tuus, qui praedam tot nationum vehit. Rursus, cum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem enim velocitate et sequimur et fugimus.
 15 23. Scytharum solitudines Graecis etiam proverbii audio eludi; at nos deserta et humano cultu vacua, magis quam urbes et opulentos agros sequimur... 29. ...Nec tibi amico opus est, de cuius benevolentia dubites. 30. Ceterum nos et Asiae et Europae custodes habebis: Bactra, nisi dividat Tanais, contingimus; ultra Tanain et usque ad
 20 Thraciam colimus; Thraciae Macedoniam coniunctam esse fama fert. Utrique imperio tuo finitimos, hostes an amicos velis esse, considera ».

IX, 6, 20. Orsus a Macedonia, imperium Graeciae teneo, Thraciam et Illyrios subegi, Triballis Maedisque imperito...

LXII. CURTIUS RUFUS

A trăit la Roma în timpul împăratului Claudiu (41—54 e.n.) și a scris o istorie a lui Alexandru cel Mare, în 10 cărți. Curtius Rufus a folosit izvoare grecești, între altele pe Cleitarchos, precum și o scriere în care se manifestă o atitudine dușmănoasă față de Alexandru. Din opera lui Q. Curtius Rufus lipsesc astăzi cărțile I—II, sfârșitul cărții a V-a și începutul cărții a VI-a și o parte din cartea a X-a.

Ediția: Quinte-Curce, *Histoires*. Texte établi et traduit par H. Bardon, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1947—1948.

ISTORIA LUI ALEXANDRU CEL MARE MACEDONEANUL

VII, 7, 3. De altfel, neamul sciților, care se află așezat nu departe de Tracia, se întinde de la răsărit spre mieznoapte, și nu sînt învecinați cu sarmații, cum au crezut unii, ci formează o parte a aceluiași neam¹. Apoi, în linie dreaptă, ocupă altă regiune dincolo de Istru.

VII, 8, 17. « Ca să cunoști² neamul sciților, află că nouă ne-au fost date în dar jugul boilor și plugul, săgeata, sulița, cupa. De acestea ne folosim și cu prietenii și împotriva dușmanilor. 18. Prietenilor le dăm roadele strînse prin munca boilor; tot cu ei bem vin din cupă în cinstea zeilor; pe dușmani îi înfruntăm cu săgeata, din depărtare, și cu sulița din apropiere³. . . 22. . . dar pe sciți nu-i vei putea ajunge niciodată. Sărăcia noastră face să fim mai iuți decît armata ta, care duce cu ea prăzile atîtor neamuri. Dimpotrivă, cînd vei crede că sîntem departe, ne vei vedea în tabăra ta. Noi urmărim dușmanul cu aceeași repeziciune cu care fugim de el. 23. Am auzit că pustiurile sciților au ajuns 15 proverbiale pentru greci; dar noi căutăm mai mult deșerturile și ținuturile lipsite de oameni decît cetățile și ogoarele bogate. . . 29. . . Tu n-ai nevoie de un prieten, de bunăvoința căruia să te îndoiești. 30. De altfel pe noi ne vei avea drept scut atît în Asia cît și în Europa. Am atinge Bactriana, dacă nu ne-ar despărți [fluviul] Tanais. Locuim dincolo de Tanais și pînă în Tracia; iar despre Tracia se spune că se află lîngă Macedonia. Deci judecă dacă vrei să ai ca prieteni sau ca dușmni pe vecinii celor două împărății⁴ ale tale ».

IX, 6, 20. « Mi-am început⁵ stăpînirea în Macedonia, dețin Grecia, am supus Tracia și pe iliri, stăpînesc peste tribali și mezi »⁶. . .

¹ Textul este confuz și pretează la dublă interpretare. Traducerea noastră urmează 25 textul ediției folosite, deși sarmații erau considerați că sînt un neam scitic, iar nu invers. cf. Strabon VII, 3, 9.

² Autorul pune aceste cuvinte în gura unei preținse ambasade a sciților.

³ Cf. Herodot, IV, 5.

⁴ Din Asia și din Europa.

⁵ Vorbește Alexandru.

⁶ Este vorba de un neam tracic din Europa și nu de mezii din Asia, care sînt iranieni. În unele ediții și traduceri mai vechi s-a înlocuit « mezi » cu « geți », probabil fiindcă aceștia i-au ajutat pe tribali cu care Alexandru a dus lupte tot atunci (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).

X, 1, 43. Isdem fere diebus litteras a Coeno accepit de rebus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam subegit. 44. Zopyrio, Thraciae praepositus, cum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis, cum toto exercitu oppressus erat. 5 45. Qua cognita clade Seuthes Odrysas, populares suos, ad defectionem compulerat. Amissa propemodum Thracia...

X, 1, 43. Cam în același timp a primit o scrisoare de la Coenus ⁷, cu privire la cele petrecute în Europa și în Asia, în vreme ce [Alexandru] supusese India. 44. În timpul unei expediții împotriva geților, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese zdrobit cu toată oastea ⁸ din pricina unor furtuni mari și puternice, iscate pe neașteptate. 45. Când a aflat de aceste nenorociri, Seuthes ⁹ i-a ațîțat la răscoală 6 pe odrisi, concetățenii săi. Tracia era aproape pierdută...

⁷ Unul din prietenii și generalii lui Alexandru; cf. însă IX, 3, 20, unde se vorbește de moartea sa.

⁸ Cf. Trogus Pompeius, XII, 2, 16; XXXVII, 3, 2 și Macrobiu, *Saturnale*, I, 11, 33.

⁹ Același rege odrid se va lupta și cu Lisimah, când acesta va încerca să reintroducă, mai târziu, stăpînirea macedoneană în Tracia. Cf. Diodor, XVIII, 14,2.

DE PROVIDENTIA

IV, 14. Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit, Germanos dico et quicquid circa Histrum vagarum gentium occursat: 5 perpetua illos hiems, triste caelum premit, maligne solum sterile sustentat; imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. 15. Miseri tibi videntur? Nihil miserum este quod in naturam consuetudo perduxit; paulatim enim voluptati sunt quae necessitate coeperunt. Nulla 10 illis domicilia nullaeque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit; villis et hic quaerendus manu victus, horrenda iniquitas caeli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est.

AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE

VII, 1. A caelestibus agendum te ad humana converte: videbis 15 gentes populosque universos mutasse sedem. Quid sibi volunt in mediis barbarorum regionibus Graecae urbes? Quid inter Indos Persasque Macedonicus sermo? Scythia et totus ille ferarum indomitae-
rumque gentium tractus civitates Achaiae Ponticis inpositas lito-

LXIII. SENECA

Născut la Cordoba (Spania), în anul 4 e.n., Seneca a fost profesorul lui Nero și s-a sinucis din ordinul acestui împărat în anul 65. Seneca a fost unul dintre principalii reprezentanți ai stoicismului roman și a avut o activitate bogată și variată. A scris *Dialoguri filozofice*, în 12 cărți, *Probleme de istorie naturală*, în 7 cărți, *Scrisori către Luciliu*, 9 tragedii, precum și alte lucrări. A folosit izvoare mai vechi, îndeosebi scrierile lui Posidoniu (135—51 î.e.n.) și a cunoscut bine literatura grecească. În tragedii a imitat pe Sofocle și Euripide, iar în privința stilului pe poeții latini Vergiliu, Horațiu, Ovidiu.

Ediții: *L. Annaei Senecae Opera quae supersunt* recognovit Fridericus Haase, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1871—1884: Sênèque, *Questions naturelles*. Texte établi et traduit par Paul Oltramare, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1929; Sênèque, *Tragedies*. Texte établi et traduit par Leon Herrmann, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1924—1926.

DESPRE PROVIDENȚĂ

IV, 14. Uită-te la toate neamurile la care se oprește pacea romană¹, vorbesc de germani și de neamurile nomade care se întilnesc în jurul Istrului. Ii apasă o iarnă veșnică, un cer mohorât. Solul steril îi hrănește prost. Se apără de ploaie sub un acoperiș de paie sau de frunze, aleargă prin mlaștini înghețate de ger, iar pentru hrană vinează animale sălbatice. 15. Ți se par nenorociți? Ceea ce prin obișnuință devine firesc nu este o nenorocire. Ceea ce la început se face de nevoie ajunge cu vremea o plăcere. Ele n-au locuințe și așezări decât doar când poposesc pentru o zi, ca să se odihnească. Hrana lor e simplă și trebuie cucerită prin luptă, clima este de o asprime înspăimântătoare², iar trupurile lor sînt goale. Ei bine! Ți se pare o nenorocire? Aceasta e viața de toate zilele a atîtor neamuri!

DESPRE MÎNGIERE, PENTRU MAMA MEA HELVIA

VII, 1. De la cele cerești întoarce-te acum spre cele omenești. Vei vedea că seminții și neamuri întregi și-au schimbat așezarea. Ce urmăresc orașele grecești în mijlocul unor ținuturi barbare? De ce se vorbește limba macedoneană între inzi și perși? Sciția și tot ținutul acela cu neamuri sălbatice și nesupuse arată privirilor noastre cetăți grecești așezate pe țărmurile Pontului:

¹ Stăpînirea romană.

² Vezi Vergiliu, nota 8.

ribus ostentat: non perpetuae hiemis saevitia, non hominum ingenia ad similitudinem caeli sui horrentia transferentibus domos suas obstiterunt. 2. Atheniensis in Asia turba est; Miletus quinque et septuaginta urbium populum in diversa effudit...

5

QUAESTIONES NATURALES

«Praefatio»... 9. O quam ridiculi sunt mortalium termini! Ultra Istrum Dacos* «nostrum» arceat imperium, Haemo Thraeces includat; Parthis obstat Euphrates; Danuvius Sarmatica ac Romana determinet...!

- 10 III, 22... Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilum, vastos amnes magisque insignes quam ut dici possit eandem illis originem quam ceteris esse.

- 15 III, 27, 8. Flumina vero suapte natura vasta et tempestatibus rapta alveos reliquerunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danuvium, quibus torrens etiam in canali cursus est, cum superfusi novas sibi fecere ripas ac scissa humo simul excessere alveo? 9. Quanta cum praecipitatione volvuntur, ubi per campestria fluens Rhenus ne spatio quidem languit, sed latissimas
20 velut per angustum aquas impluit; cum Danuvius non iam radices nec media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat ferens secum madefacta montium latera rupesque disiectas et magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continenti recesserunt, deinde non inveniens exitum — omnia enim sibi ipse praeclu-
25 serat —, in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vertice involvit!

- IV, 1, 1. ... Quaeram enim tecum, id quod libro superiore distuli: quid ita Nilus aestivis mensibus abundet. Cui Danuvium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod et fontis ignoti
30 et aestate quam hieme maior sit. 2. Utrumque apparuit falsum. Nam et caput eius in Germania esse comperimus, et aestate quidem incipit crescere sed, adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis calo-

* Dacos ego || «nostrum» arceat ego || non exeat libri.

nici asprimea iernii veşnice, nici obiceiurile înspăimântătoare ale localnicilor, croite pe măsura climatului, nu i-au putut împiedica să-şi schimbe locuinţele. 2. În Asia se află o mulţime de atenieni, iar Miletul şi-a răspândit populaţia în şaptezeci şi cinci de cetăţi³ din diferite părţi...

PROBLEME DE ISTORIE NATURALĂ

5

<Prefaţă> 9. Cît de ridicole sînt graniţele dintre oameni! Imperiul nostru să-i oprească pe daci⁴ de a trece Istrul⁵ şi pe traci să-i ţină închişi în Haemus; iar Eufratul să fie o barieră pentru parţi; Dunărea să despartă teritoriile sarmaţilor⁶ de cele ale romanilor...!

III, 22... Unii cred că şi fluviile, a căror natură nu poate fi explicată, s-au 10 născut o dată cu lumea, ca de pildă Istrul şi Nilul, fluvii imense şi prea importante spre a se putea spune că au aceeaşi origine ca celelalte.

III, 27, 8. Iar fluviile, vaste prin natura lor, umflate de ploii au ieşit din albie. Închipuieşte-ţi cum arată Ronul, Rinul şi Dunărea, care sînt torente chiar şi în 15 albia lor obişnuită, atunci cînd se revarsă şi îşi fac noi maluri, spintecînd pămîntul şi ieşind, în acelaşi timp, din albia lor. 9. Cu cîtă repeziciune nu-şi aruncă ele valurile: Rinul, cînd curge peste cîmpii, nu-şi slăbeşte forţa nici măcar pe marele întinderi, ci îşi împinge apele acum largi, ca şi cum ar curge printr-un canal îngust! Sau cînd se abate Dunărea, nu pe la poalele sau pe la mijlocul 20 munţilor, ci chiar peste culmile lor şi duce cu sine povîrnişurile spălate ale acestor munţi, stîncile desprinse şi înălţimile unor ţinuturi întinse, care au fost zdruncinate din temelii şi s-au desfăcut din locul lor. Apoi, negăsindu-şi Dunărea o ieşire, căci şi-a închis ea însăşi toate căile, face un cerc şi acoperă într-un singur 25 vîrtej o porţiune imensă de pămînt şi de oraşe⁷:

IV, 1, 1. ... Voi discuta cu tine un lucru pe care, în cartea trecută, l-am amînat: de ce se revarsă Nilul⁸ în lunile de vară? Filozofii au susţinut că Dunărea este de aceeaşi natură ca şi el, deoarece şi izvoarele ei sînt necunoscute, iar în timpul verii este mai mare decît iarna. 2. S-a arătat însă că ambele afirmaţii sînt false. Căci, pe de o parte, am aflat că Dunărea îşi are izvorul în Germania, 30 iar pe de altă parte, e adevărat că [Dunărea], începe să crească în timpul verii — cînd Nilul îşi mai păstrează încă nivelul obişnuit — adică în timpul primelor

³ Întemeiate de milesieni. Printre acestea se numărau şi Histria şi Tomis.

⁴ Acesta este textul ediţiei noastre; celelalte dau altă lecţiune: «Dacul să nu treacă Istrul». Chiar dacă pe vremea autorului (lucrarea a fost scrisă între anii 61—64) dacii erau relativ liniştiţi, datorită poate unor cauze locale şi politicii romanilor, exprimată prin măsuri ca transplantarea celor 100 000 de transdanubieni, pe care o întreprinde guvernatorul Moesiei Tib. Plautius Silvanus Aelianus, cîndva în anii 57—67 (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 137—170), amintirea incursiunilor dacice din trecut a dăinuit desigur. De altfel evenimentele din anii şi deceniile următoare au confirmat temerile autorului.

⁵ Dunărea de jos.

⁶ Este vorba despre iaziği, care se aşezaseră de curînd între Dunăre şi Tisa (cf. VI, 7, 1; Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80 şi Tacit, *Anale*, XII, 29).

⁷ Este o descriere exagerată a inundaţiilor pe care le sufereau uneori riveranii marilor fluviu.

⁸ Problema Nilului (revărsări şi izvoare) a fost mult dezbătută în antichitate.

ribus, cum sol vehementior inter extrema veris nives mollit, quas ante consumit quam tumescere Nilus incipiat; reliquo vero aestatis minuitur et ad hibernam magnitudinem redit atque ex ea dimittitur...

IV, 2, 20. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Hister, nec Hebrus
5 subiacens Haemo aestate proveniunt...

IV, 2, 29. .. — ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non, ut cetera maria, alternatis ultro cito aestibus, in unam partem semper pronus et torrens —; quod nisi faceret his itineribus
10 <ut> quod cuique deest redderetur, quod cuique superest emitteretur, iam aut siccata essent omnia aut inundata.

VI, 7, 1. ... Aliubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est; hinc Nilus per aestatem ingentes aquas invehit; hinc, qui medius inter pacata et hostilia fluit, Danuvius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens et
15 Europam Asiamque disterrinans, alter Germanos, avidam gentem belli, repellens.

THYESTES

627—631. Quaenam ista regio est? Argos et Sparte, pios
sortita fratres et maris gemini premens
20 fauces Corinthos, an feris Hister fugam
630 praebens Alanis, an sub aeterna nive
Hyrcana tellus, an vagi passim Scythae?

HERCULES OETAEUS

621—624 Cupit hic gazis implere famem
25 nec tamen omnis plaga gemmiferi
sufficit Histri nec tota sitim
Lydia vincit...
1279—1282 Quid non possit superare dolor?
1280 Quondam Getico durior Haemo
30 nec Parrhasio lenior axe
saevo cessit membra dolori.

călduri, atunci cînd un soare mai puternic către sfîrșitul primăverii înmoaie zăpezile, pe care le topește cu totul, înainte ca Nilul să înceapă să se umfle, dar în restul verii [Dunărea] scade și revine la debitul de iarnă, coborînd chiar sub el...

IV, 2, 20. Nici Rinul, nici Ronul, nici Dunărea și nici Hebrul, care se află sub Haemus, nu cresc în timpul verii...

IV, 2, 29. ... Din cauza aceasta⁹, Pontul curge repede și fără întrerupere în marea inferioară [Mediterraneană], nu ca alte mări, unde alternează fluxul și refluxul, ci ca un torent mereu înclinat în aceeași direcție. Dacă n-ar face astfel și n-ar da pe această cale acolo unde lipsește și n-ar lua de unde prisosește, de mult timp toate regiunile ar fi secate sau inundate de prea multă apă.

VI, 7, 1. ... Există în unele locuri râuri care curg tot anul și sînt navigabile datorită mărimii lor chiar fără ajutorul ploilor. Într-o parte e Nilul, care vara duce cu sine cantități uriașe de apă, iar în cealaltă parte Dunărea și Rinul, care curg la mijloc între ținuturile în care domnește pacea și între cele ale dușmanilor: unul oprește năvălirile sarmaților¹⁰ și desparte Europa de Asia, celălalt împinge înapoi pe germani, un neam dornic de război.

TIESTE

- 627—631. Ce ținut este acesta? Argosul și Sparta, sortite celor doi frați dragi¹¹, și Corintul, sprijinit pe strîmtorile a două mări, sau Istrul, care dă puțință de fugă sălbaticilor
630 alani¹², sau pămîntul acoperit de zăpezi veșnice
al Hyrcaniei¹³, sau scîiți care rătăcesc de ici colo?

HERCULE PE MUNTELE OETA

- 621—624 Altul dorește să-și astîmpere pofta de bogății:
Și nu-i ajunge tot ținutul bogat în nestemate
al Istrului și nu-i potolește setea
nici întreaga Lidie...
1279—1282 Ce nu poate răpune durerea?
1280 Odinioară [Hercule], mai aspru decît geticul Haemus
și mai neînduplecat decît polul nordic,
a fost înfrînt în mădularele sale de cruda durere.

⁹ Fiindcă la nord se găsește multă apă și fiindcă lichidele tind spre locuri uscate pentru restabilirea unui echilibru.

¹⁰ Probabil o aluzie la incursiunile triburilor de geți, bastarni și sarmați de la gurile Dunării, de care se plîngea Ovidiu, și nu la iazigii din cîmpia Tisei, care veniseră de curînd, vezi nota 6.

¹¹ Dioscurii.

¹² Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.

¹³ Aici Caucazul.

PHAEDRA

- 165—170. Compesce amoris impii flammæ, precor,
nefasque quod non ulla tellus barbara
commisit unquam, non vagus campis Geta
5 nec inhospitalis Taurus aut sparsus Scythes;
expelle facinus mente castifica horridum
170 memorque matris metue concubitus novos.

FEDRA

- 165—170. Te rog, stinge flăcările iubirii nelegiuite
și crima pe care n-a săvârșit-o niciodată vreo regiune barbară,
nici getul care rătăcește pe cîmpii,
nici taurul¹⁴ neospitalier și nici scitul răzlețit [în triburi]; 5
cu suflet curat, gonește groaznica fărădelege:
170 gîndește-te la mama ta și teme-te de legăturile de dragoste
neobișnuite¹⁵.

¹⁴ Locuitorii din Taurida (Crimeea), care aveau faima unor oameni foarte cruzi. Vezi Pindar, nota 17.

¹⁵ Legăturile incestuoase ale Fedrei cu Hipolit, fiul ei vitreg.

LXIV. M. ANNAEI LUCANI

PHARSALIA

- I, 430—431. Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braxis,
Vangiones, Batavique truces...
- 5 II, 47...50 Non pacem petimus, superi; date gentibus iras...
...Massageten Scythicus non adliget Hister.
- II, 52—54 ... omnibus hostes
reddite nos populis: civile avertite bellum;
hinc Dacus, premat inde Getes...
- 10 II, 295—297. ...Procul hunc arcete furorem,
o superi, motura Dahas* ut clade Getasque,
seculo me Roma cadat.

* dacos V dacas UG.

LXIV. L U C A N

Născut la Cordoba (Spania), în anul 39 e.n., Lucan a fost adus la Roma, unde a primit o educație îngrijită, studiind o vreme și la Atena. Ca nepot al filozofului Seneca, s-a bucurat la început de multă trecere la curtea împăratului Nero, dar mai târziu a fost bănuit de complot și silit să se sinucidă în anul 65. A fost un talent precoce și a scris mult. Nu ni s-a păstrat decât epopeea *Farsalia*, în 10 cărți, în care a descris războiul civil dintre Cezar și Pompei. Poetul a folosit ca izvor, în primul rînd, opera lui Titus Livius și a căutat să înfățișeze în culori frumoase personalitatea lui Pompei; prin aceasta a arătat în chip indirect că nu iubea dictatura împăraților.

Ediții: Lucain, *La Guerre civile (La Pharsale)*. Texte établi et traduit par A. Bourgéry et Max Panchont, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1926—1929; *Adnotationes super Lucanum primum ad vetustissimorum codicum fidem* edidit Ioannes Endt, Teubner, Leipzig, 1909.

FARSALIA

I, 430—431. Și cei care te imită pe tine, sarmatele, prin pantalonii lor largi, vangionii și batavii războinici...

II, 47...50. Zei cerești, nu vă cerem pace. Dați gloatelor, mînie... 5
Istrul scitic să nu-l mai țină pe loc pe masaget.

II, 52—54 Faceți să fim dușmăniți
de toate neamurile, dar îndepărtați războiul civil.
Dintr-o parte să ne apese dacul, din alta getul¹...

II, 295—297. ... Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie, 10
și anume ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe daci²
și pe geți,
Roma să cadă, iar eu să rămîn liniștit³.

¹ Poate și o aluzie la participarea dinaștilor geți și daci la războiul civil (vezi Apian, notele 52 și 53).

² Lecțiunea adoptată de editor « Dahae » (un neam scitic din regiunea Turchestanului de astăzi) este puțin probabil, cum reiese din versurile citate mai sus și mai jos.

³ Vorbește Cato, vrînd să arate că soarta Romei nu-i este indiferentă.

- II, 418—420. Non minor hic Histro, nisi quod, dum permeat orbem,
Hister casuros in quaelibet aequora fontes
accipit et Scythicas exit non solus in undas.
- III, 93—95. Di melius, quod non Latias eous in oras
5 nunc furor incubuit nec iuncto Sarmata velox
95 Pannonio Dacisque Getes admixtus...
- III, 199—203. Deseritur Strymon tepido committere Nilo
200 Bistonias consuetus aves et barbara Cone,
Sarmaticas ubi perdit aquas sparsamque profundo
10 multifidi Peucen unum caput adluit Histri,
Moesiaque et...
- V, 436—441. Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporus undas,
cum glacie retinente fretum non inpulit Hister,
15 immensumque gelu tegitur mare; comprimit unda,
deprendit quascumque rates, nec pervia velis
440 aequora frangit eques, fluctuque latenti sonantem
orbita migrantis scindit Macotida Bessi.
- VIII, 220—221. ...Implete pharetras
Armeniosque arens Geticis intendite nervis.
- 20 VIII, 422—425. ...Incurrere cuncti
debuerant in Bactra duces et, ne qua vacarent
arma, vel arctoum Dacis Rhenique catervis
425 imperii nudare latus, dum perfida Susa...

II, 418—420. Acesta [Nilul] nu este mai mic decât Istrul, decât doar că Istrul,
străbătînd pămîntul,
primeşte izvoare gata să se verse în orice mări
şi nu se varsă singur ⁴ în undele scitice.

III, 93—95. Zeii ne-au ferit; pe ţărmurile Laşiului, Răsăritul furios
nu s-a aşezat încă, iar sarmatul sprinten,
95 întovărăşit de panoni ⁵, n-a năvălit şi nici geţii amestecaţi
cu daci. 5

III, 199—203. Este părăsit ⁶ Strimonul, obişnuit să trimită Nilului cald
200 păsările bistoniene ⁷, [este părăsită] Cone locuită de barbari,
unde îşi pierde apele sarmatice
Istrul cu mai multe guri, dintre care una udă pe Peuce cea aruncată ¹⁰
în mare,
apoi Moesia şi...

V, 436—441. Astfel stă nemişcat Bosporul [cimerian] care îşi strînge undele
sale scitice,
cînd Istrul nu-şi împinge spre mare apele oprite de ger,
iar marea imensă se acoperă cu gheaţă. Valurile încătuşează
toate corăbiile pe care le prind. Călăreţul nu frînge apele 15
440 străbătute de visle, şi pe deasupra valului tăinuit
urma besului rătăcitor despică Lacul Meotic, care răsună ⁸.

VIII, 220—221. ... Umpleţi tolbele
şi întindeţi arcurile armeniene cu vine getice ⁹.

VIII, 422—425. ... Toţi conducătorii de oşti 20
ar fi trebuit ¹⁰ să năvălească în Bactria şi, spre a nu lăsa armatele
să lincezească, ar fi trebuit sau să golească latura de miazănoapte a
425 împărăţiei, înspre daci şi înspre cetele de pe Rin, pînă cînd Susa
cea perfidă...

⁴ Poateo aluzie la vărsarea Siretului şi a Prutului, înainte de formarea deltei Dunării.

⁵ Aluzie la recenta venire a iazigilor în Panonia, vezi Seneca, nota 6.

⁶ Sînt enumeraţi aliaţii lui Pompei care veneau din toate părţile.

⁷ Cocorii care pleau în fiecare an.

⁸ Vezi Vergiliu, nota 8.

⁹ Vorbeşte Pompei, adresîndu-se lui Deiotarus, care urmează să ceară ajutor de la parţi, după înfrîngerea de la Pharsalos.

¹⁰ Răspunde Cornelius Lentulus Crus (consul în anul 49 î.e.n.), care vrea să arate că nu se poate cere ajutor parţilor, ci dimpotrivă, aceştia ar trebui înfrinţi cu preţul oricăror sacrificii din partea romanilor.

COMMENTARIUM

- II, 50. *Massageten* gens Thraciae.
Hister autem fluvius Scythiae est, qui per Thraciam tendit.
- 5 II, 54. *Hinc Dacus premat* gens ultra Danubium.
Getes gentis nomen, quibus victis ad invidiam servi Getae dicti sunt in comediis.
- II, 296. *Motura Dahas* « hos Dahas » et « hos Getas » accusativum posuit.
- 10 III, 200. *Barbara Cone* regio in ultimis Europae partibus et apud Sarmatas.
- III, 201. *Sarmaticas ubi perdit aquas* bene « perdit », quia diffunditur per paludes; alii dicunt sorberi ibi fluvium et ire sub terras.
- 15 III, 202. *Multifidi Peucen* oppidum Europae in fine Ponti, quod alluit unum caput Histri ex septem capitibus. Nam ora habet septem. Ideoque multifidi caput alluit.
- V, 437. *Non impulit Hister* hoc est: cum et ipse Hister glacie strictus fretum cessat impellere.
- 20 V, 438. *Inmensumque G.T.M.* non quod Hister mare sit, sed mari magnitudine comparatur.
- V, 441. *Orbita ordo*: et latente fluctu sonantem Maeotida scindit orbita migrantis Bessi; « migrantis » a regione scilicet ad regionem aliam. Nam Bessi in Scythia sunt.
- 25 VIII, 425. *Latus* sensus hic est: tanti erat auferre exercitum, qui nunc Dacos prohibet, nudare his latus imperii nostri, dum tamen omnes ad expugnandos Parthos colligebantur.

SCOLII

- II, 50. *Pe masaget*: neam din Tracia.
Istrul este un fluviu din Scitia, care curge prin Tracia.
- II, 54. *Dintr-o parte să ne apese dacul*: neam de dincolo de Dunăre.
Getul: numele unui neam; după ce aceștia au fost învinși, în comedii ¹¹ 5
 sclavii au fost numiți «geți», în semn de dispreț ¹².
- II, 296. *Care iar pune în mișcare pe daci*: «pe acești daci» și «pe acești geți»,
 [autorul] a pus acuzativul.
- III, 200. *Cone* ¹³ locuită de barbari: regiune așezată în cele mai
 depărtate ținuturi ale Europei și în teritoriul sarmaților.
- III, 201. *Unde își pierde apele sarmatice*: e bine spus «își pierde»,
 deoarece își varsă apele în niște mlaștini; alții spun că 10
 fluviul este înghițit acolo și că merge pe sub pământ.
- III, 202. *Cu mai multe guri... pe Peuce*: oraș ¹⁴ din Europa la marginea
 Pontului, pe care îl udă cu apele sale una din cele șapte
 guri ale Istrului. Căci are șapte guri. De aceea «îl udă un
 braț [al Istrului] cu mai multe guri». 15
- V, 437. *Istrul nu-și împinge*, aceasta înseamnă: atunci când însuși
 Istrul înțepenit din cauza gerului încetează să-și împingă
 apele.
- V, 438. *Marea imensă se acoperă cu gheață*: nu că Istrul ar fi o
 mare, ci este comparat cu o mare în privința mărimii. 20
- V, 441. [La] «urma», ordinea [este]: iar pe deasupra valului ascuns, pe Lacul
 Meotic răsunător îl despică urma [lăsată de roțile] besului
 rătăcitor; «rătăcitor», adică rătăcește dintr-o regiune
 într-alta. Căci besii ¹⁵ se află în Scitia.
- VIII, 425. *Latura înțelesul este acesta*: era de mare preț să se ia 25
 armata care acum îi oprește pe daci, să se golească de acești
 oșteni latura imperiului nostru, numai să fie strinși toți
 soldații spre a-i alunga pe parți.

¹¹ Cf. Menandru și Terențiu.

¹² Mai exact, «ca să se arate că sînt prost priviți».

¹³ Localitate neidentificată; alt scoliast (cf. *Scholia in Lucani Bellum civile*, ed. H. Usener, Commenta Bernensia, Leipzig, 1869) spune că «este un oraș într-o insulă a Istrului».

¹⁴ În realitate insula Peuce.

¹⁵ În poezie, populația aceasta tracică, care a opus o rezistență înverșunată romanilor, simbolizează o populație nordică nedeterminată (daci, geți, sciti, sarmați).

LXV. ΠΕΔΑΝΙΟΥ ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ
ΑΝΑΖΑΡΒΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΓΛΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Π, 117. Βλίτον. . . Ῥωμαῖοι βλίτουμ, Δάκοι βλῖς (Δάκοι βλής,
5 cod. C, p. 77).

Π, 124. ἀνδράχνη ἀγρία. . . Ῥωμαῖοι ἐλέκεβραμ. . . Δάκοι
λαξ; Ps. Apuleius 104 (p. 187) herba portulaca, Daci lax.

Π, 126. ἀρνόγλωσσον. . . οἱ δὲ κυνόγλωσσον, Ps. Apuleius 1
(p. 25) plantago lata, Daci siproax (scinproax βγ).

10 Π, 167. δρακοντία μικρά. . . Δάκοι κουριονηκούμ.

Π, 178. ἀναγαλλίς ἢ φοινίκη. . . Ῥωμαῖοι μάκια. . . Δάκοι
κερκέρ, Ῥαφροὶ ἀτιρσισοεί.

Π, 180. χελιδόνιον μέγα· οἱ δὲ Παιονία, οἱ δὲ κραταιά. . . Ῥω-
μαῖοι φάβρου[μ]. . . Δάκοι κρουστάνη; Ps. Apuleius 74, p. 134
15 herba celidonia. . . Daci ebustrone.

III, 7, 1. κενταύριον τὸ μικρόν, οἱ δὲ λιμνήσιον. . . Ῥωμαῖοι
φεβριφούγιαμ. . . Δάκοι τούλβηλα; Ps. Apuleius 35, p. 80. Daci
stirsozila.

Originar din Anazarba în Cilicia, Dioscoride a fost medic militar sub împăratul Claudiu (41—54 e.n.) și a trăit la Roma sub urmașul acestuia, Nero (54—68). Utilizând lucrările lui Crateus, medicul lui Mitridate al VI-lea Eupator (120—63 î.e.n.) și acelea ale lui Q. Sextius Niger, din a doua jumătate a secolului I î.e.n., Dioscoride a scris opera *Despre materia medicală*, în 5 cărți, care tratează despre acțiunile tuturor remediilor medicale cunoscute pe vremea autorului (substanțe de origine vegetală, animală și minerală). Cartea aceasta s-a bucurat de multă autoritate, a fost tradusă în limba latină în secolul al V-lea și a fost foarte căutată în tot evul mediu până la începutul epocii moderne. În textul grecesc autorul a dat echivalentul unor nume de plante în mai multe limbi, între altele și limba dacă. Valoarea documentară a acestor nume nu este prea mare, deoarece vechii greci excelau în stilcirea numelor străine, dar totuși ele merită să fie luate în considerare.

Ediții: *Pedanii Dioscuridis Anazarbaei De materia medica libri V* editit Max Wellmann, vol. I—III, Weidmann, Berlin, 1906—1914; *Pseudo-Apulei Platonici Herbarius in Corpus Medicorum Latinorum*. Vol. IV... ediderunt Ernestus Howald et Henricus E. Sigerist, Teubner, Leipzig, 1927, p. 15—225. Cf. D. Decev, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 541—565.

DESPRE MATERIA MEDICALĂ¹

- II, 117. talpa-gîștii... romanii [o numesc] blitum, dacii² blis (dacii bles, cod. C, p. 77). 5
- II, 124. andrachne sălbatică... romanii elecebra... dacii lax; Ps. Apuleius 104 (p. 187), iarbă grasă, dacii lax.
- II, 126. limba oii [pătlagină]... sau limba cîinelui, Ps. Apuleius 1 (p. 25) plantago lata, dacii spioax (scinpoax βγ).
- II, 167. dracontia mărunță... dacii curionnecum. 10
- II, 178. cebarea din Fenicia... romanii macia... dacii cercer, africanii atirsisoei.
- II, 180. ai de pădure, sau paionia sau crataia... romanii fabrum... dacii crustane. Ps. Apuleius 74, p. 134 iarbă celidonia... dacii ebustrone. 15
- III, 7, 1. dioc mărunț, sau limnesion... romanii febrifugia... dacii tulbela; Ps. Apuleius 35, p. 80 dacii stirsozila.

¹ Vezi K. I. Basmadian, *L'identification des noms de plantes du Codex Constantinopolitanus de Dioscurides*, în « Journal Asiatique », 130 (1938), p. 577—621 și D. Decev, *op. cit.*

² Pentru elementele de medicină la daci vezi V. Bologa, *Éléments de médecine hiératique et empirique du Latène dace*, Montpellier, 1958 și idem, *Über ein vermutliches Wundstreupulver, gefunden in der Instrumentkassette eines dakischen Priesterarztes, ca. 106 u.Z.*, Dubrownik, 1959.

III, 11, 1. δίψακον... Ῥωμαῖοι λάβρουμ... Δάκοι σκιάρη;
Ps. Apuleius 25, p. 66 Daci sciare.

III, 21, 1. ἡρύγγιον... Ῥωμαῖοι καπίτουλουμ κάρδους...
Δάκοι σικουπνούξ.

5 II, 35, 1. καλαμίνθη· οἱ δὲ ὁσμῆτις... Ῥωμαῖοι μεντάστρουμ...
Δάκοι τεύδιλα; Ps. Apuleius 91, p. 165 herba menstarum, Daci
tanidila.

III, 36, 1. θύμος... Ῥωμαῖοι θούμουμ... Δάκοι μίζηλα
(μίζουλα AH, μόζουλα Di.).

10 III, 58. ἀνήθον τὸ ἐσθιόμενον... Ῥωμαῖοι ἀνήθουλουμ...
Δάκοι πόλτουμ (πόλπολουμ con. Tomaschek, Thraker, p. 28).

III, 112. βήχιον ἢ βήκιον... Ῥωμαῖοι τουσσιλάγω... Βέσσοι ἀσσᾶ.

III, 113. ἀρτεμισία μονόκλωνος... Ῥωμαῖοι οὐαλέντια, οἱ δὲ
σερπούλλουμ, οἱ δὲ ἔρβα ῥήγια, Γάλλοι πονέμ, Δάκοι ζουούστηρ;
15 Ps. Apuleius 10, p. 43 herba artemisia monoclonos... Daci zired.

III, 129. ὄρμινον ἡμερον· Ῥωμαῖοι γεμινάλις, Δάκοι ὄρμεα.

III, 138. ἀμάρακον... Ῥωμαῖοι σῶλις ὄκουλουμ... Δάκοι
δουώδηλα; Ps. Apuleius 89, p. 160 herba millefolium, Daci diodela.

III, 141. λιθόσπερμον· οἱ δὲ ἀετώνιον... Ῥωμαῖοι κολουμ-
20 βκιν>αμ, Δάκοι γουολῆτα.

III, 137. ἀνθεμῖς· οἱ δὲ... χαμαίμηλον; Ps. Apuleius 24, Daci
amolusta. (Daci apiana Ha V, abiana β, abiano C, amolusta L C,
amalusta Ca, alii amolusta Ha V, amulusta β).

III, 153. ὄνοβρυχίς... Ῥωμαῖοι ὀπτάτα... Δάκοι ἀνιαρσεξέ.

25 III, 158. χαμαίπιτυς... Δάκοι χόδελα; Ps. Apuleius 26, p. 67 herba
camepitis, Daci doctila (dordila Orib., doedila γ, doctila om. Caβ)...
IV, 16. λειμώνιον· οἱ δὲ νευροειδές... Ῥωμαῖοι οὐηρατρουκμ>

νίγρουκμ>... Δάκοι δάκινα... Μυσοὶ μένδρουτα.

IV, 22. ξυρίς... Ῥωμαῖοι γλαδιόλουμ, οἱ δὲ ἱριμ ἀγρέστεμ,
30 Δάκοι ἄπρους.

IV, 29. ἄγρωστις ἢ ἐπαμήλωτος... Ῥωμαῖοι γράμεν, οἱ δὲ
ἀσιφύλιουμ, οἱ δὲ σαγγυινάλεμ, οἱ δὲ ουνιόλαμ... Δάκοι κοτιάτα.

IV, 37. βάτος· οἱ δὲ κυνόςβατον... Ῥωμαῖοι σέντιξ... Δάκοι
μχντία; Ps. Apuleius 87, Daci mantiam.

35 IV, 42. πεντάφυλλον... Ῥωμαῖοι κιγκουεφόλλιουμ... Δάκοι
προπόδιλα (προπέδιλα N, προπεδουλά Di. H, προπεδούλα A). Ps.
Apuleius 2, p. 27 herba quinquefolium, Daci procedila (propedila
Ha V, procila β).

IV, 49. τράγος· οἱ δὲ τράγιον, οἱ δὲ τραγόκερος... Ῥωμαῖοι
40 κορνούλακαμ... Δάκοι σαλία.

- III, 11, 1. măciuca-ciobanului... romanii labrum... dacii sciare; Ps. Apuleius 25, p. 66 dacii sciare.
- III, 21, 1. scaiul-dracului... romanii capitulum caradus... dacii sicupnux.
- III, 35, 1. izmă, sau osmitis... romanii mentastrum... dacii teudila; 5 Ps. Apuleius 91, p. 165 herba menstarum, dacii tanidila.
- III, 36, 1. cimbru... romanii thymum... dacii mizele (mizola AH, mozula Di).
- III, 58. mărar comestibil... romanii anethulum... dacii poltum (pol- 10 polum, propus de Tomaschek, *Thraker*, p. 28).
- III, 112. salbie... romanii tussilago... besii asa.
- III, 113. peliniță cu o singură tulpină... romanii valentia, sau serpullum, sau herba regia, galii ponem, dacii zuuster; Ps. Apuleius 10, p. 43 herba artemisia 15 cu o singură tulpină... dacii zired.
- III, 129. salbie domestică, romanii geminalis, dacii hornea.
- III, 138. maghiran... romanii solis oculus... dacii duodela; Ps. Apuleius 89, p. 160 herba millefolium, dacii diodela.
- III, 141. lithospermon, sau aetonion... romanii columbina, dacii guoleta. 20
- III, 137. mușețel, sau romaniță; Ps. Apuleius 24, dacii amolusta. (Dacii apiana Ha V, abiana β, abiano C, amolusta LC, amalusta Ca, alii amolusta Ha V, amulusta β).
- III, 153. sparceță... romanii optata... dacii aniarsex. 25
- III, 158. jugărel... dacii chodela; Ps. Apuleius 26, p. 67 herba camepitis, dacii doctila (dordila Orib., docdila γ, doctila om. Cαβ)...
- IV, 16. dedețel, sau neuroeides... romanii veratrum nigrum... dacii dacina... moesii mendruta. 30
- IV, 22. stinjenel-puturos... romanii gladiolus, sau iris agrestis, dacii aprus.
- IV, 29. pir sau epamelotos... romanii gramen, sau asifolium, sau sanguinalis, sau viniola... dacii cotiata.
- IV, 37. mură sălbatică, sau cynosbaton, romanii sentix... dacii mantia; 35 Ps. Apuleius 87, dacii mantia.
- IV, 42. cinci-foi... romanii quinquefolium... dacii propodila (propedila N, propedila Di H, propedula A). Ps. Apuleius 2, p. 27 herba quinquefolium, dacii procedila (propedila Ha V, procila β).
- IV, 49. țap, sau tragion, sau cornul țapului... romanii cornulaca, dacii salia. 40

IV, 68. ὕοσχύμωσ· οἱ δὲ Διὸς κύαμος... Ῥωμαῖοι ἰνσάνα... Δάκοι διέλλειναν (διέλειαν H); Ps. Apuleius 4, p. 33 Daci dielinam.

IV, 72. ἀλικάκκαβος· οἱ δὲ Διρκαῖον... Ῥωμαῖοι Ἀπολλινάρις μίνωρ, οἱ δὲ ἔρβα οὐατίκινα, οἱ δὲ οὐάτεμ, Δάκοι κοικολίδα (κοικοδίλα C); Ps. Apuleius 22, p. 61 herba Apollinaris... Daci coecolida (colida Ca Ha V, codila B e β).

IV, 78. κώνειον· οἱ δὲ αἰγίνος... Ῥωμαῖοι κικοῦταμ... Δάκοι ζῆνα.

IV, 93. κνήφη ἢ κνίδη... Ῥωμαῖοι ουρτίκα... Δάκοι δύν.

IV, 100. ποταμογεῖτων ἕτερος... Δάκοι κοαδάμα.

10 IV, 103. φλόμος ἕτερος... Δάκοι διέσεμα; Ps. Apuleius 72, p. 129 herba verbascum, Daci diessathel.

IV, 105. ἄρκτιον, Ps. Apuleius 37, p. 82 Galli betilote, Daci riborasta.

IV, 119. ἀστήρ Ἀττικός... Ῥωμαῖοι ἰγγινάλις, Δάκοι ῥαθιβίδα.

15 IV, 127. βούγλωσσον... Ῥωμαῖοι λίγγουα βόβουμ... Δάκοι βουδάθλα; Ps. Apuleius 41, p. 89 bovis lingua, Daci budama.

IV, 127. κυνόγλωσσον... Ῥωμαῖοι λίγγουα κάνις, οἱ δὲ λίγγουα κανίνα; Ps. Apuleius 97, p. 176 lingua canis. Daci azila.

IV, 131. κατανάγκη οἱ δὲ δαμναμένη... Ῥωμαῖοι ἔρβα φιλί-κλα... Δάκοι καρωπίθλα.

20 IV, 134. καλλίτριχον· οἱ δὲ πολύτριχον... Ῥωμαῖοι κιγκιννάλις, οἱ δὲ πίνοιλα, οἱ δὲ τέρραι καπίλλους, οἱ δὲ σουπερκίλιουμ τέρραι, Δάκοι φιλοφθέθελα (φιλοφθαίθελα CN).

IV, 162. ἐλλέβορος μέλας· οἱ δὲ Μελαμπόδιον, οἱ δὲ πολύρριζον... Ῥωμαῖοι βερέτρουμ νίγρουμ, οἱ δὲ κονσιλίγω, οἱ δὲ σαρράκα, 25 Δάκοι προδίαρνα.

IV, 173. ἄκτῃ· οἱ δὲ δένδρον ἄρκτου, οἱ δὲ ἡμερον, Ῥωμαῖοι σαμβούκουμ, Γάλλοι σκοβιήμ, Δάκοι σέβα.

IV, 173. χαμαιάκτῃ· οἱ δὲ ἔλειος ἄκτῃ, οἱ δὲ ἀγρία ἄκτῃ, οἱ δὲ Εὐβοϊκῇ, Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ... Δάκοι ὄλμα.

30 IV, 176. κολοκυνθίς· οἱ δὲ σικύκν πικράν, οἱ δὲ κολόκυνθος ἄγριος... Ῥωμαῖοι κουκούρβιτα σιλβάτικα, Δάκοι τρούτραστρα (var. τουτράστρα).

IV, 182. Βρυωνία λευκή... Ῥωμαῖοι νότιαμ... Δάκοι κινούβοιλα.

IV, 183. Βρυωνία μέλαινα· οἱ δὲ ἄμπελος μέλαινα... Ῥωμαῖοι 35 ὄβα ταμίνια, οἱ δὲ ὄβα ταμνούτα, οἱ δὲ βίτις ἄλβα, Δάκοι πριάδιλα, οἱ δὲ πατρίνα (πριαδήλα H Di, πριαδίλλα A, πεγρίνα N H Di). Ps. Apuleius 14, p. 48 herba dracontea, Daci adila.

Ps. Apuleius 67, p. 124 herba brionia, Romani uva taminia, Daci aurumetti (var. Daci discopela α).

40 Ps. Apuleius 78, p. 141 herba gramen, Daci parthia.

IV. 68. măsclariță, sau bobul-lui-Zeus, romanii insana... dacii dielleina (dieleia H): Ps. Apuleius 4, p. 33 dacii dielina.

IV, 72. zîrnă, sau dircaion... romanii Apollinaris minor, sau herba vaticina, sau vates, dacii coicolida (coicodila C); Ps. Apuleius 22, p. 61 herba Apollinaris... 5
dacii coecolida (colida Ca Ha V, codila B e β).

IV, 78, cucută, sau aiginos... romanii cicuta,... dacii zena.

IV, 93. urzică... romanii urtica, dacii dyn.

IV, 100. vecina-rîurilor, varietatea a doua... dacii coadama.

IV, 103. luminărică, varietatea a doua... dacii diesema; Ps. Apuleius 10
72, p. 129 herba verbascum, dacii diessathel.

IV. 105, brusture, Ps. Apuleius 37, p. 82 galii betilote, dacii riborasta.

IV, 119. steaua atică... romanii inguinalis, dacii rathibida.

IV, 127. limba-boului... romanii lingua bouum... dacii budathala; Ps.
Apuleius 41, p. 89 bovis lingua, dacii budama. 15

IV, 127. limba-cînelui... romanii lingua canis, sau lingua canina; Ps.
Apuleius 97, p. 176 lingua canis, dacii azila.

IV, 131. catanance, sau îmblînzitoarea... romanii herba filicla... dacii caropithla.

IV, 134. callitrichon, sau păroasa... romanii cincinnalis sau pinnula, 20
sau terrae capillus, sau supercilium terrae, dacii philophthethela (philophthaitheia CN).

IV, 162. mierea ursului, sau melampodion, sau polyrrhizon... romanii veretrum nigrum, sau consiligo, sau sarraca, dacii prodiarna.

IV, 173. soc, sau copacul nordului, sau domestic, romanii sambucus, galii scobiem, dacii seba. 25

IV, 173. socul pitic, sau soc de mlaștină, sau socul sălbatic, sau din Eubee, romanii ebulum... dacii olma.

IV, 176. doveleac, sau doveleac amar, sau doveleac sălbatic, romanii doveleac 30
sălbatic, dacii trustra (var. tutrastra).

IV, 182. bryonia albă... romanii notia... dacii cinuboila.

IV, 183. bryonia neagră, sau strugure negru... romanii uva taminia, sau uva tamnuta, sau vitis alba, dacii priadila, sau patrina (priadela H Di, priadilla 36
A, pegrina N H Di).

Ps. Apuleius 14, p. 48 iarba balaurului, dacii adila.

Ps. Apuleius 67, iarba brionia, romanii uva taminia, dacii aurumetti (var. dacii discopela α).

Ps. Apuleius 78, p. 144 iarba-pajiște, dacii parthia³.

40

³ După părerea lui D. Decev, *op. cit.*, p. 564, dintre numele de plante citate de Dioscoride, doar 26 sînt daco-tracice, pe cînd 7 sînt grecești și 10 latinești, iar dintre cele citate de Ps.-Apuleius, 14 sînt daco-tracice, 8 grecești și 9 latinești.

DE CHOROGRAPHIA

I, 3, 18. Gentium prima est Scythia, aliam quam dicta est ad Tanain, media ferme Pontici lateris, hinc in Aegaei partem pertinens
 5 Thracia, huic Macedonia adiungitur. . . Hadriatici latus Illyris occupat.

I, 19, 102. Hic iam sese ingens Pontus aperit, nisi qua promunturia sunt, huc atque illuc longo rectoque limite extentus, sinuatus cetera, sed quia contra minus quam ad laevam et dextram abscessit, mollibusque fastigiis donec angustos utrimque angulos faciat inflectitur,
 10 titur, ad formam scythici arcus maxime incurvos. Brevis, atrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque harenoso circumdatus litore, vicinus aquilonibus, et quia non profundus est fluctuosus atque fervens, olim ex colentium saevo admodum ingenio Axenus, post commercio aliarum gentium mollitis aliquantum moribus dictus
 15 Euxinus.

II, 1, 7. Asiaces proximus inter Callipidas Asiacasque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat; surgit in Neuris, qua exit sui nominis oppidum attingit. 8. At ille qui Scythiae populos a sequentibus dirimit, apertis in Germania fontibus, alio quam desinit nomine exoritur.
 20 Nam per immania magnarum gentium diu Danuvius est, deinde

S-a născut la Tingentera, în Spania, și a trăit în prima jumătate a secolului I e.n., fiind contemporan cu Seneca (4–65 e.n.). Pomponius Mela a alcătuit o *Descriere a Pământului*, pe ținuturi, în 3 cărți, cea mai veche scriere de acest fel din lumea antică. Autorul n-a făcut cercetări personale și nici călătorii, ci și-a adunat materialul din cărți și a folosit un stil retoric. Pomponius Mela nu s-a mărginit numai să descrie localitățile și ținuturile, ci a dat și informații despre obiceiurile și viața de toate zilele a locuitorilor. El a fost folosit pe alocuri de către Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală*.

Ediția: *Pomponii Melae De chorographia libri III* recognovit Carolus Frick, Teubner, Leipzig, 1880.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

I, 3, 18. Primul dintre aceste neamuri¹ este cel scitic, altul decît cel de lingă Tanais despre care am vorbit mai sus. Sciția ține² cam pînă la mijlocul țărmlui pontic; de aici, se întinde Tracia, care ocupă și o parte a țărmlui Egeei și care se leagă de Macedonia... Iliria ocupă o parte a țărmlui Adriaticii.

I, 19, 102. Aici se deschide marele Pont^{2 bis}. În afară de cîteva locuri unde sînt promontorii, țărmlul este în general lung și drept, iar pe alocuri șerpuitor; dar, fiindcă în partea din față țărmlul se îndepărtează mai puțin decît pe stînga și pe dreapta, marea se încovoie prin înclinări domoale pînă face de ambele părți unghiuri adînci și foarte încovoiate în formă de arc scitic. Marea este puțin adîncă, furtunoasă, plină de neguri, cu puține porturi și fără să aibă în jurul ei un țărml lin și nisipos, ea este aproape de vînturile de miazănoapte și nefiind adîncă are valuri multe și clocotitoare. Din pricina firii deosebit de crude a locuitorilor de pe țărmlul ei, a fost numită odinioară Axenus³, dar mai tîrziu, prin contact cu alte populații, locuitorii și-au îmblînzit puțin obiceiurile și marea a fost numită Euxinus⁴.

II, 1, 7. În apropiere⁵ coboară Asiaces, curgînd între calipizi⁶ și asiaci. Pe aceștia din urmă îi desparte de istrieni [fluviu] Tyras, care izvorăște din ținutul neurilor, iar la vărsarea sa atinge un oraș cu același nume ca al său. 8. Dar acel fluviu, care desparte populațiile Sciției de cele care urmează și ale cărui izvoare din Germania sînt bine cunoscute, izvorăște sub un alt nume decît cel pe care îl are la vărsare. Într-adevăr, prin ținuturile întinse ale unor populații de seamă, el se numește mult timp Dunăre, apoi este numit altfel

¹ Din Europa.

² De la riul Tanais, considerat că desparte Europa de Asia.

^{2 bis} Pentru toate problemele Nării Negre și ale țărmlurilor ei vezi recentul articol al lui Ch. Danov în RE, Suppl. IX, col. 866–1175.

³ « Neospitalieră ».

⁴ « Ospitalieră ». Vezi Strabon, nota 48.

⁵ De riul Hypanis.

⁶ Vezi Herodot, nota 21.

aliter eum adpellantibus accolis fit Hister, acceptisque aliquot
 annibus, ingens iam et eorum qui in Nostrum mare decidunt tantum
 Nilo minor, totidem quot ille ostiis, sed tribus tenuibus, reliquis
 navigabilibus effluit. 9. Ingenia cultusque gentium differunt...
 5 10. Agathyrsi ora artusque pingunt, ut quique maioribus praestant,
 ita magis aut minus: ceterum isdem omnes notis et sic ut ablui
 nequeant.

II, 2, 16. His Thracia proxima est, eaque a Pontici lateris fronte
 usque in Illyrios penitus inmissa, qua latera agit Histro pelagoque
 10 contigitur. Regio nec caelo laeta nec solo, et nisi qua mari propior
 est, infecunda, frigida, eorumque quae seruntur maligne admodum
 patiens, raro usquam pomiferam arborem, vitem frequentius tolerat:
 sed nec eius quidem fructus maturat ac mitigat, nisi ubi frigora obiectu
 frondium cultores arcuere. Viros benignius alit, non ad speciem tamen,
 15 nam et illis asper atque indecens corporum habitus est, ceterum ad
 ferociam et numerum, ut multi immittesque sunt maxime ferax.
 17. Paucos amnis qui in pelagus evadunt, verum celeberrimos Hebrum
 et Neston et Strymona emittit. Montes interior adtollit Haemon
 et Rhodopen et Orbelon, sacris Liberi patris et coetu Maenadum,
 20 Orpheo primum initiante, celebratos. E quis Haemos in tantum alti-
 tudinis abit, ut Euxinum et Hadrian ex summo vertice ostendat.
 18. Una gens Thraces habitant, aliis aliisque praediti et nominibus
 et moribus. Quidam feri sunt et paratissimi ad mortem, Getae
 utique. Id varia opinio perficit; alii redituras putant animas obeun-
 25 tium, alii etsi non redeant non extinguunt tamen, sed ad beatiora tran-
 sire, alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur
 apud quosdam puerperia natiue deflentur, funera contra festa sunt,
 et veluti sacra cantu lusuque celebrantur. 19. Ne feminis quidem
 segnis animus est. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque
 30 sepeliri votum eximium habent, et quia plures simul singulis nuptae
 sunt, cuius id sit decus apud iudicatuos magno certamine adfectant.
 Moribus datur estque maxime laetum, cum in hoc contenditur vincere.
 20. Maerent aliae vocibus, et cum acerbissimis planctibus efferunt.
 At quibus consolari eas animus est, arma opesque ad rogos deferunt,
 35 paratique, ut dictitant, cum fato iacentis, si detur in manus, vel

de către riverani și devine Istru⁷; deși e acum mare, mai primește cîtiva afluenți și, dintre toate fluviile care se varsă în Mediterana, e mai mic doar decît Nilul. Se varsă în mare prin tot atîtea guri ca și Nilul, însă trei din ele sînt mai mici, iar celelalte sînt navigabile. 9. Firea și obiceiurile neamurilor diferă între ele... 10. Agatirșii își tatuează fața și mădularele, mai mult sau mai puțin, după considerația de care se bucură fiecare de pe urma strămoșilor săi: de altfel toți au aceleași semne și ele sînt de așa natură, încît nu pot fi șterse prin spălare⁸.

II, 2, 16. Lîngă aceștia⁹ se găsește Tracia. Ea se întinde de la țărmlul pontic și pînă departe de iliri, mărginindu-se dintr-o parte cu Istrul și din alta cu marea. Ținutul nu are nici climă plăcută și nici sol bogat și, cu excepția 10 ținuturilor din apropierea mării, este neroditor, friguros și suportă destul de greu semănăturile; rareori îngăduie pămîntul să crească pe alocuri pomi fructiferi; mai deasă e viața de vie, însă nici rodul ei nu se coace și nu se îndulcește, dacă cultivatorii nu-l ascund de frig sub frunze. Ținutul acesta are mai multă grijă pentru bărbați; totuși, nu în ceea ce privește aspectul lor, căci ei au înfă- 15 țișarea aspră și urîță, ci doar în privința cruzimii și a numărului [ținutul fiind plin de bărbați], pe cît de mulți pe atît de sălbatici. 17. [Tracia] are puține ape care se varsă în mare, însă ele sînt foarte cunoscute ca Hebrul, Nestos și Strimon. În interior se înalță munții Haemus, Rodope și Orbelos, vestiți datorită sărbătorilor lui Bacchus¹⁰ și cortegiilor de menade¹¹, pe care le-a instituit pentru 20 prima oară Orfeu. Dintre acești [munți], Haemus urcă atît de sus, încît din vîrfurile lui se poate zări Pontul Euxin și Marea Adriatică. 18. Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii, avînd însă fiecare alt nume și alte obiceiuri. Unii sînt sălbatici și cu totul gata să înfrunte moartea, mai ales geții. Acest lucru se datorește credințelor lor deosebite; unii cred că sufletele celor care mor 25 se vor întoarce pe pămînt, iar alții socotesc că, deși nu se vor mai întoarce, ele totuși nu se sting, ci merg în locuri mai fericite¹²; alții cred că sufletele mor negreșit, însă că e mai bine așa decît să trăiască. De aceea, la unii sînt deplînse nașterile și jeliți noi-născuții; dar dimpotrivă, înmormîntările sînt prilej de sărbătoare și le cîntesc ca pe niște lucruri sfinte, prin cînt și joc¹³. 19. Nici femeile nu au o fire slabă. Ele doresc din cale afară de mult să fie omorîte deasupra cadavrelor bărbaților morți și să fie îngropate împreună. Deoarece un bărbat are mai multe soții, pentru a dobîndi această cinste, ele dau o mare luptă în fața celor care trebuie să hotărască aceasta. Ea se acordă aceleia care 30 are moravurile și conduita cea mai bună, iar cea care învinge în această întrecere este în culmea bucuriei¹⁴. 20. Celelalte jelesc cu glas tare și își arată deznădejdea prin plîsete foarte puternice. Iar cei care vor să le liniștească aduc lîngă rug arme și daruri, spunînd că sînt gata să trateze sau să se lupte cu sufletul celui mort, [spre a ști] dacă acela permite căsătoria. Dacă nu se dă o luptă și nici 35

⁷ Cf. Strabon, VII, 3, 13.

⁸ Cf. Clearch din Soloi.

⁹ Sciții.

¹⁰ Mai exact «părintele Bacchus», acesta fiind epitetul zeului.

¹¹ Femei care sărbătoreau pe zeul Bacchus, alergînd în delir prin păduri.

¹² Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 112—116.

¹³ Cf. Herodot, V, 4.

¹⁴ Cf. Herodot, V, 5.

pacisci vel decernere, ubi nec pugnae nec pecuniae locus sit... *
 manentque dominas proci. 21. Nupturae virgines non a parentibus
 viris traduntur, sed publice aut locantur ducendae aut veneunt.
 Utrum fiat ex specie et moribus causa est. Probae formosaeque in
 5 pretio sunt, ceteras qui habeant mercede quaeruntur. Vini usus
 quibusdam ignotus est: epulantibus tamen ubi super ignes quos
 circumsidant quaedam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas
 ex nidore contingit. 22. In litoribus Histro est proxima Histropolis,
 deinde Milesiis deducta Callatis, tum Tomoe et portus Caria et Tiristis
 10 promunturium, quod praetervectos alter Ponti angulus accipit,
 adversus Phasiaco et nisi amplior foret similis. Fuit hic Bizone,
 motu terrae intercidit. Est portus Crunos, urbes Dionysopolis, Odessos,
 Mesembria, Anchialos, et intimo in sinu, atque ubi Pontus alterum
 sui flexum angulo finit, magna Apollonia.

15 II, 3, 57... et Danuvius qui iam dictus est Hister... per Histros
 Hister emittitur...

II, 4, 63. Inde tam citus prosilit, ut discussis fluctibus diu qualem
 emisit undam agat, suumque etiam in mari alveum servet, donec
 eum ex adverso litore Histriae eodem impetu profluens Hister amnis
 20 excipiat.

II, 7, 97. Paucae sunt in Maeotide, inde enim videtur commodis-
 simum incipere; neque omnes tamen incoluntur, nam ne pabula
 quidem large ferunt. Hac re habitantibus caro magnorum piscium
 sole siccata et in pollinem usque contusa pro farre est. 98. Paucae
 25 et in Ponto, Leuce Borysthenis ostio obiecta. parva admodum, et
 quod ibi Achilles situs est Achillea cognomine... Sex sunt inter Histri
 ostia: ex his Peuce notissima et maxima.

III, 4, 33. Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae
 secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrium
 30 flumen inmittitur. Gens habitu armisque Parthicae proxima, verum

* ante manentque lacunam statui.

nu are loc o plată¹⁵ ... le aşteaptă pe femei peţitorii. 21. Fetele de măritat nu sînt date bărbaţilor de către părinţi, ci în mod public, sînt cumpărate spre a fi luate în căsătorie sau vîndute [cu zestre]. Se face într-un fel sau în altul, după cît sînt de frumoase şi de cinstite. Cele cinstite şi frumoase au preţ bun¹⁶. Pentru celelalte se caută cu bani cineva care să le ia de soţie. La unii traci folosirea vinului este necunoscută; dar [la oşpeţi] se aruncă în focurile în jurul cărora se şade seminţe, al căror miros provoacă comesenilor o veselie asemănătoare cu beţia. 22. Pe ţărm, aproape de Istru, se află Histropolis, apoi Callatis¹⁷, întemeiată de milesieni, apoi Tomi, portul Caria şi promontoriul Tiristis. Dincolo de acesta este celălalt unghi al Pontului, în partea opusă unghiului dinspre Phasis, cu care ar fi asemănător, dacă nu ar fi mai mare. Aici a fost cetatea Bizone, dărmată de un cutremur de pămînt. Acum există portul Crunos şi oraşele Dionysopolis, Odessos, Mesembria şi Anchialos, iar în fundul golfului, chiar acolo unde Pontul îşi încheie cea de a doua curbură a sa printr-un unghi, se află Apollonia, oraş mare.

II, 3, 57... Dunărea care acum se numeşte Istru... Istrul se varsă printre istrieni¹⁸ ...

II, 4, 63. Apoi [Padul] se varsă cu aşa de mare iuţeală, încît prin împrăştierea îndelungată a valurilor îşi mîină propriile-i ape — păstrîndu-şi albia chiar în mare — pînă cînd îl primeşte fluviul Istru, care vine cu aceeaşi putere de pe celălalt mal al Istriei.

II, 7, 97. Sînt puţine [insule] în Lacul Meotic, căci de aici mi se pare că e cel mai nimerit să încep, şi totuşi nu toate sînt locuite, căci ele nu produc din belşug nici măcar hrana pentru vite. De aceea drept făină le serveşte locuitorilor carnea peştilor mari, după ce a fost uscată la soare şi pisată mărunt. 98. Şi în Pont sînt puţine. Leuce, aşezată la vărsarea fluviului Boristene, destul de mică, purtînd şi numele lui Ahile, fiindcă aici a fost îngropat Ahile¹⁹ ... Sînt şase insule între gurile Istrului: cea mai cunoscută şi mai mare dintre ele este Peuce.

III, 4, 33. Sarmatia, mai lată în interior decît spre mare, este despărţită de cele ce urmează de apa Vistulei şi se întinde în jos pînă la fluviul Istru. Populaţia sarmatică este foarte apropiată de neamul parţilor în ceea ce priveşte îmbrăcămintea şi armele; însă după cum şi clima lor este mai aspră, tot aşa

¹⁵ Înainte de «le aşteaptă» editorul a stabilit o lacună; de altfel textul e neclar. Se pare că autorul vrea să spună că în general văduvele se recăsătoresc.

¹⁶ Cf. Herodot, V, 6.

¹⁷ Geograful roman face o confuzie între Callatis şi Tomis, după cum se vede din ordinea enumerării lor şi din originea milesiană greşit atribuită oraşului Callatis. Aceasta este singura cetate din Dobrogea care n-a fost întemeiată de milesieni, ci de coloniştii din Heracleia Pontică, o colonie a Megarei (cf. Ps.-Scymnos, 761).

¹⁸ Înşirînd riurile din Iliria, Mela enumeră şi Dunărea; apoi vorbind de vărsarea lor, reproduce versiunea greşită (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2), deşi la II, 1,7 arătase situaţia reală.

¹⁹ Confuzie cu insula Borysthenes (Berezan) sau cu «Alegerea lui Ahile». Vezi Ovidiu, nota 109.

²⁰ Autorul înaintează cu descrierea spre apus.

ut caeli asperioris ita ingenii. 34. Non se urbibus tenent et ne statis quidem sedibus. Ut invitavere pabula, ut cedens ut sequens hostis exegit, ita res opesque secum trahens semper castra habitant; bellatrix, libera, indomita et usque eo inmanis atque atrox ut feminae etiam
5 bella cum viris ineant, atque ut habiles sint, natis statim dextra aduritur mamma, inde expedita in ictus manus quae exeritur, virile fit pectus. 35. Arcus tendere, equitare, venari, puellaria pensa sunt, ferire hostem adularum stipendium est, adeo ut non percussisse pro flagitio habeatur, sitque eis poenae virginitas.

le este și firea. 34. Ei nu locuiesc în orașe și nici nu au locuințe statornice. Când îi atrag într-un loc pășunile, când urmăresc un dușman sau când fug de el, tirăsc cu ei toate lucrurile lor și astfel locuiesc totdeauna în tabere. Sînt războinici, liberi, neînfrînați și pînă într-atît de sălbatici și cruzi, încît și femeile merg la război împreună cu bărbații; și ca să fie mai îndemînatice, îndată ce nasc, li se arde sînul drept. De aceea pieptul lor devine ca la bărbați, iar mîna nu e stîmjenită, cînd o întind ca să lovească. 35. Datoria tinerelor fete este să tragă cu arcul, să călărească și să vîneze. Cînd ajung mari se îndeletnicesc să străpungă dușmanul, lucru atît de important încît faptul de a nu fi ucis pe nimeni este socotit o necinste; iar ca pedeapsă fata nu se mai mărită. 5

LXVII. L. IUNI MODERATI COLUMELLAE

DE RE RUSTICA

VII, 2. Tum etiam casei lactisque abundantia non solum agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis et numerosis dapibus
5 exornat. Quibusdam vero nationibus frumenti expertibus victum commodat ex quo Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur.

LXVII. COLUMELLA

S-a născut la Gades în Spania și a trăit în Italia între 20—70 e.n. Columella a fost cel mai de seamă agronom latin și a scris lucrarea *Despre agricultură* în 12 cărți.

Ediția: *L. Iuni Moderati Columellae opera quae exstant* recognoverunt V. Lundström et A. Josephson, vol. I—VII, Eranos Förlag, Uppsala, 1897—1955

DESPRE AGRICULTURĂ

VII, 2. Apoi [oile] nu numai că-i satură pe țărani prin belșugul brânzei și al laptelui, ci acoperă și mesele bogaților cu mâncăruri numeroase și plăcute. 5
Iar unor neamuri lipsite de grâu le procură toată hrana, de aceea cei mai mulți dintre nomazi și dintre geți se numesc « băutori de lapte ».

NATURALIS HISTORIA

I, (III, IIII) 47. L. IIII CONTINENTUR Situs, gentes... (16).
Daciae, Sarmatiae, Scythiae (18) insularum Ponti.

5 III, 18 (22), 127... Quam cognominatam a flumine Histro,
in Hadriam effluente e Danuvio amne eodemque Histro exadversum
Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente,
plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola; 128. nullus enim
ex Danuvio amnis in mare Hadriaticum effunditur. Deceptos credo,
10 quoniam Argo navis flumine in mare Hadriaticum descendit non
procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. Umeris travectam
Alpis diligentiores tradunt, subisse autem Histro, dein Savo, dein
Nauporto, cui nomen ex ea causa est inter Emonam Alpisque exorienti.

LXVIII. PLINIU CEL BĂTRÎN

S-a născut la Novum Comum (Italia de nord) în anul 23 e.n. și a venit de timpuriu la Roma. Pliniu -a ocupat diferite demnități în armată, petrecînd o vreme în Germania și Spania; a murit în anul 79 la erupția Vezuviului, pe cînd se afla la comanda flotei de la Misenum. A făcut studii temeinice și a avut o bogată activitate literară și științifică. Dintre numeroasele sale lucrări nu ni s-a păstrat în întregime decît *Istoria Naturală*, în 37 cărți, dedicată în anul 77 viitorului împărat Titus. Pentru această operă vastă, autorul a citit și excerptat numeroase lucrări de specialitate, grecești și latinești, pe care le enumeră în cartea întâi. Lucrarea sa depășește limitele istoriei naturale, căci cuprinde în cartea a II-a o descriere fizică a lumii, în cărțile III—IV o geografie și o etnografie, în cărțile XXXIII—XXXVII o istorie a artei. Concepția sa despre lume are la bază filozofia stoică. Lucrarea lui fiind în bună măsură o compilație, judecarea faptelor nu este totdeauna independentă și sigură, iar stilul suferă de influența retoricii; totuși valoarea informației este incontestabilă și autorul a rămas o autoritate în tot evul mediu pînă în pragul epocii moderne.

Ediția: *C. Plinii Secundī Naturalis historiae libri XXXVII* post Ludovici Iani obitum recognovit et scripturae discrepantia adiecta edidit Carolus Mayhoff, vol. I—V, Teubner, Leipzig, 1892—1909.

ISTORIA NATURALĂ

- I, (III, IIII) 47. Cartea a IV-a cuprinde așezarea geografică, neamurile...
(16) Daciei¹, Sarmatiei, Scitiei (18), a insulelor din Pont.
III, 18 (22), 127... Cei mai mulți și chiar și Nepos, care este din părțile 5
Padului, au afirmat în mod greșit² că această regiune [Istria] a fost denumită
după fluviul Istru, care, ieșind din fluviul Dunărea, denumit și Istru, se varsă
în Adriatică în fața gurilor Padului; iar prin ciocnirea celor două ape, se îndul-
cește marea aflată între ele. 128. [E greșit] căci nici un riu nu se varsă din Dunăre
în Adriatică. Ei au fost înșelați, cred, de faptul că corabia Argo a 10
coborît în Adriatică, nu departe de Tergeste, pe un riu, și nu se știe
precis pe care anume. Autori mai exacti afirmă că peste Alpi corabia a
fost trecută pe umeri și a plutit pe Istru, apoi pe Sava și pe urmă pe
Nauportus, care își trage din această împrejurare numele și care izvorăște între
Emona și Alpi.

¹ Aceasta este prima mențiune a Daciei în izvoarele antice (vezi Tacit, nota 39).

² Este vorba despre acea versiune a legendei care afirmă că argonauții au trecut de pe Dunăre în Adriatică, pe apă. Versiunea aceasta a fost întărită de apropierea întimplătoare dintre numele Dunării și cel al peninsulei Istria (cf. Apollonios din Rodos, IV, 300 și urm.; Ps.-Scymnos, v. 776; Strabon, I, 2,39; I, 3,15 și VII, 5,9). Vezi și I. O. Thompsons, *History of Ancient Geography*, Cambridge, 1948, p. 48.

III, 25 (28), 148... Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci...

III, 26 (29), 149. Pannoniae iungitur provincia quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danuvio decurrens. Incipit a confluyente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae. Flumina clara e Dardanis Margus, Pingus, Timachus, ex Rhodope Oescus, ex Haemo Utus, Asamus, Ieterus.

IV, 1, 3, Epiros ipsa, ad Magnesiam Macedoniamque tendens, a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis laevo Triballi praetenduntur latere et Moesicae gentes, a fronte iunguntur Maedi ac Denselatae, quibus Thraces ad Pontum usque pertinentes. Ita succinta Rhodopes, mox et Haemi, vallatur excelsitas.

IV, 11 (18), 41... Haemi excelsitas VI passuum subitur. Aversa eius et in Histrum devexa Moesi, Getae, Aedi, Scaugdae Clariaeque et sub iis Arraei Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque et circa Ponti litora Moriseni Sitonique, Orphei vatis genitores, optinent. 42. Ita finit Hister a septentrione, ab ortu Pontus ac Propontis, a meridie

Aegaeum Mare... 44. Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Hister amnis inmergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Histropolin Milesiorum, Tomos, Callatim, quae antea Cerbatis * vocabatur, Heracleam. Habuit et Bizonen terrae hiatu raptam; nunc habet Dionysopolim, Crunon antea dictam; adluit Zyrras amnis.

Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zygere, Rhocobae, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur; Catizos barbari vocabant, creduntque a gruibus fugatos. 45. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum... Ab Histri ostio ad os Ponti passuum D

alii fecere, Agrippa LX adiecit.

* Cerbetis R acervetis *va. I.*

III, 25 (28), 148... Muntele Claudiu³, în fața căruia se află scordiscii, iar în spate tauriscii...

III, 26 (29), 149. De Panonia se leagă provincia numită Moesia, care coboară pe Dunăre pînă în Pont. Ea începe de la confluența amintită mai sus⁴. În ea [locuiesc] dardani, celegeri, tribali, timahi, moesi, traci⁵ și sciții vecini cu Pontul. Riuri bine cunoscute sînt de la dardani Margus, Pingus și Timachus, din Rodope — Oescus, din Haemus — Utus, Asamus și Ieterus.

IV, 1, 3. Epirul propriu-zis se întinde pînă în Magnesia și Macedonia, avînd în spate pe desareții amintiți mai sus, un trib liber, apoi pe dardani, un trib sălbatic. În partea stîngă a dardanilor se întind tribalii și triburile moesice; în față, se învecinează cu ei medii și denselații, iar cu aceștia, tracii, care merg pînă în Pont. În chipul acesta înălțimea Rodopei este încinsă și ocrotită ca o cetate, iar apoi, și cea a muntelui Haemus.

IV, 11 (18), 41. ... Culmea muntelui Haemus urcă pînă la șase mii pași⁶. 15 Partea opusă⁶, înclinată spre Dunăre, este locuită de moesi, geți, aezi, scaugdi și clari, iar mai jos, de sarmații arei, numiți areai, de sciți și, lingă țărmlurile Pontului, de moriseni și sitoni, din care se trage poetul Orfeu. 42. Astfel [Tracia] are ca hotare: la miazănoapte Istrul, la răsărit Pontul și Propontida, la miazăzi Marea Egee... 44. Căci, din cealaltă parte, Tracia începe de la malul Pontului, 20 unde se varsă fluviul Istru, și are în acea parte cetățile cele mai frumoase, ca Histropolis, colonie a milesienilor, Tomis, Callatis, numită înainte Cerbatis, și Heraclea⁷. A avut și cetatea Bizone, înghițită de un cutremur de pămînt; acum are cetatea Dionysopolis, numită mai-nainte Crunon; pe lingă ea curge riul Zyrras. Tot ținutul acela l-au stăpînit sciții porecliți «plugari»⁸. Orașele lor 25 sînt: Aphrodisias, Libistos, Zygere, Rhocobae, Eumenia, Parthenopolis⁹ și Gerania¹⁰, unde se spune că a fost neamul pigmeilor; barbarii îi numesc catizi și cred că au fost alungați de cocori. 45. Pe coastă, începînd de la Dionysopolis se află Odessus, colonie a milesienilor... De la gura Dunării pînă la intrarea în Pont unii au socotit cinci sute de mii de pași,¹¹ iar Agrippa¹² a adăugat șasezeci de mii de pași¹³. 30

³ Pentru încercarea de localizare a acestuia, nerezolvată încă pînă acum, vezi RE Suppl., IX, col. 526—7.

⁴ De la vărsarea Savei în Dunăre.

⁵ Un pas = 1,48 m. Cifra aceasta de 8800 m este vădit exagerată, deoarece vîrfurile cel mai înalt are 2385 m.

⁶ În alineatul precedent autorul înșirase toate neamurile tracice de pe versantul sudic.

⁷ Localitate neidentificată. Poate o colonie a Heracleei din Pont, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 66.

⁸ În opoziție cu cei obișnuiți, care erau păstori nomazi, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 57, iar pentru noile interpretări date termenului *Ist. Rom.*, p. 155—159. De aici și-a primit Dobrogea numele de «Sciția Mică», cf. Strabon, VII, 4, 5.

⁹ Pentru toate aceste așezări neidentificate — dintre care unele poartă nume grecești, iar altele autohtone —, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 63.

¹⁰ «Orașul cocorilor».

¹¹ Aproximativ 740 km.

¹² M. Vipsanius Agrippa, colaboratorul apropiat și ginerele împăratului August, a pregătit o hartă a Imperiului roman, care, după moartea sa, a fost terminată și afișată la Roma.

¹³ Aproximativ 88 km.

IV, 12 (24), 76... Dein vastum mare Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras magnoque litorum fluxu retro curvatus in cornua ab iis utrimque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacus. Cim-
 5 rius Bosphorus id os vocatur, II quingentorum passuum latitudine. 77. At inter duos Bosphoros Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D intersunt. Circuitus vero totius Ponti viciens semel L, ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius CCCL adicit, Artemidorus vices novies decem novem milia facit, Agrippa
 10 [XXV], XL, Mucianus [XXIV], XXV, Simili modo de Europae latere mensuram alii [XIV], LXXVIII, determinavere, alii [XI]. 78. M. Varro ad hunc modum metitur: ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII. D. p., Callatim tantundem, ad ostium Histri CXXXV, ad Borythenem CCL, Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV p., ad Panti-
 15 capaeum, quod aliqui Bosphorum vocant, extremum in Europa ora, CCXII. D, quae summa efficit [XIII]. XXXVII. D. Agrippa a Byzantio ad flumen Histrum DLX, inde Panticapaeum DCXXXVIII...

IV, 12 (24), 78... Accolae sinus eius in mentione Thraciae dicti sunt Histropolin usque. Inde ostia Histri. 79. Ortus hic in Germania
 20 iugis montis Abnouae ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes milibus ac per innumeras lapsus gentes Danuvi nomine, inmenso aquarum auctu et unde primum Illyricum alluit Hister appellatus LX amnibus receptis, medio ferme eorum numero navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces,

IV, 12, (24), 76... Apoi o mare întinsă, Pontul Euxin, numită odinioară Axenus¹⁴, îmbrăţişează pământuri care se pierd în depărtare. Ea intră adînc în maluri şi de ambele părţi, la capete, se încovoiaie înapoi pe o întindere atît de mare, încît are întocmai forma unui arc scitic. La mijlocul îndoiturii se leagă cu intrarea în Lacul Meotic. Deschizătura aceasta se numeşte Bosporul cimerian şi are o lăţime de două mii cinci sute de paşi. 77. Iar între cele două strîmtori, Bosporul tracic şi cel cimerian, sînt în linie dreaptă cinci sute de mii de paşi, cum afirmă Polibiu. Circumferinţa întregului Pont este de două milioane o sută cincizeci de mii paşi, după cum susţin Varro¹⁵ şi aproape toţi cei vechi. Cornelius Nepos adaugă trei sute cincizeci de mii; Artemidor¹⁶ o ridică la două milioane nouă sute nouăsprezece mii; Agrippa la două milioane cinci sute patruzeci de mii, iar Mucianus¹⁷ la două milioane patru sute douăzeci şi cinci de mii. Tot aşa şi în privinţa coastei europene, unii au calculat un milion patru sute şaptezeci şi nouă de mii, iar alţii un milion o sută de mii de paşi. 78. M. Varro măsoară în felul următor: de la intrarea în port pînă la Apollonia, o sută optzeci şi şapte de mii cinci sute de paşi; tot atîta pînă la Callatis; pînă la gura Istrului o sută douăzeci şi cinci de mii; pînă la Boristene două sute cincizeci de mii; pînă la Chersones, oraşul heracleoţilor, treisute şaptezeci şi cinci de mii de paşi; pînă la Panticapaeum, pe care unii îl numesc Bospor, oraşul cel mai îndepărtat pe coasta Europei, două sute douăsprezece mii cinci sute; la un loc face un milion trei sute treizeci şi şapte de mii cinci sute. Agrippa socoteşte de la Bizanţ la fluviul Istru cinci sute şasezeci de mii, iar de aici la Panticapaeum şase sute treizeci şi opt de mii....

IV, 12 (24), 78... Locuitorii aceluia ţărm sinuos au fost pomeniţi în descrierea Traciei pînă la oraşul Histria. De acolo înainte sînt gurile Istrului. 79. Fluviul acestea izvorăşte din lanţul munţilor Abnoui, în Germania, în faţa oraşului Rauricum din Galia şi curge multe mii de paşi dincolo de Alpi, printre nenumărate populaţii, sub numele de Dunăre. Apele sale sporesc imens. Din locul unde intră în Iliria se numeşte Istru, primeşte şasezeci de riuri, din care aproape jumătate navigabile, şi se varsă în Pont prin şase braţe enorme.

¹⁴ « Neospitalieră ».

¹⁵ Celebrul polihistor roman din secolul I î.e.n. a fost unul dintre principalele izvoare ale lui Pliniu.

¹⁶ Artemidor din Efes a trăit la sfîrşitul secolului al II-lea î.e.n. şi a scris o lucrare geografică în 11 cărţi, din care s-au păstrat doar cîteva fragmente.

¹⁷ C. Licinius Mucianus, principalul consilier al lui Vespasian, a fost şi autorul unor lucrări de geografie.

¹⁸ În tradiţia greacă (Herodot, IV, 47) Dunărea avea cinci braţe. În epoca romană sînt înregistrate şapte braţe (Strabon, VII, 3, 15), probabil prin adăugarea şi a celor două ieşiri ale Dunavătului (Portiţa şi Sinoe). Pliniu şi Ptolemeu (III, 10, 2) — ultimul fiind urmat de Solinus şi Ammianus Marcellinus — menţionează numai şase guri, dar a şaptea apare la ei sub forma unei bălţi, care comunică de fapt şi ea cu marea. Despre gurile Dunării în antichitate vezi articolele lui Kiessling, *Halmyris Lacus* (RE, VII, col. 2 276—78) şi *Hieron Stoma* (RE, VIII, col. 1530—35), dar şi părerile deosebite ale lui H. Treidler, exprimate în recente articole *Pseudonstomon* (RE, XXIII, col. 1386—90) şi *Psilon stoma* (RE, XXIII, col. 1400—5).

mox ipsa Peuce insula, in qua promixus alveus appellatus XIX p. magna palude sorbetur. Ex eodem alveo et super Histropolim lacus gignitur LXIII passum ambitu; Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur, tertium Calon Stoma iuxta insulam Sarmaticam, quartum Pseudostomon et insula Conopon Diabasis, postea Borion Stoma et Psilon Stoma. Singula autem ora sunt tanta, ut prodatur in XL passum longitudinis vinci mare dulcemque intellegi haustum. (25), 80. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, varie tamen litori adposita tenuere, alias Getae, Daci Romanis dicti, alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Troglodytae, mox Alani et Rhoxolani; superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium, campos et plana Iazyges Sarmatae, montes vero et saltus pulsi ab iis Daci ad Pathissum annum, 81. a Maro, sive Duria est a Suebis regnoque Vanniano dirimens eos, aversa Basternae tenent aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Histro ad Oceanum bis ad decies centenum milium passum in longitudinem

Primul ¹⁹ braț este al Peucei, numit așa din cauza insulei ²⁰ Peuce, de care e cel mai apropiat; el este absorbit de o mlaștină mare de nouăsprezece mii de pași. Din albia ²¹ sa, mai sus de Histropolis, se formează un lac cu o circumferință de șasezeci și trei de mii de pași, numit Halmyris ²². Brațul al doilea se numește Naracustoma ²³; al treilea Calonstoma ²³, lângă insula Sarmatică; al patrulea Pseudostomon ²⁵, cu insula Conopon Diabasis ²⁶, apoi Borion Stoma ²⁷ și Psilon Stoma ¹⁰. Toate gurile sînt însă atît de mari încît se spune că marea este învinsă [de fluviu] pe o lungime de patruzeci de mii de pași și se simte că apa este dulce. (25), 80. De acolo înainte, în general, sînt în adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țarm au fost ocupate de diferite populații, fiind de geți, numiți de romani daci, cînd de sarmați, numiți de greci sauromați, și dintre ei de hamaxobi sau de aorși, cînd de sciți degenerați și născuți din sclavi sau de troglodiți, apoi de alani ²⁹ și de roxolani ³⁰; iar în părțile mai de sus, între Dunăre și Pădurea Hercinică, pînă la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Panonia și la hotarele de acolo cu germanii; cîmpurile și șesurile sînt stăpînite de sarmații iazigi, iar munții și pădurile de daci ³¹, împinși de primii plîni la riul Pathissus ³². 81. Pornind de la [riul] Marus sau de la Duria care îi despart de suebi și de regatul lui Vannius ³³, regiunile din spatele lor ³⁴ sînt stăpînite de bastarni și apoi de alți germani. Agrippa spune că tot ținutul acela, de la Istru pînă la Ocean, are cam două milioane de pași în lungime și patru

¹⁹ Numit și Hieron Stoma, «gura sfîntă», cum arată Ptolemeu (III, 10, 2), era actualul braț Sf. Gheorghe. În general gurile Dunării și-au păstrat înfățișarea din antichitate, ceea ce permite o identificare destul de probabilă a principalelor guri. Vezi C. Brătescu, «Analele Dobrogei», II (1921), p. 227—241 și «Buletinul Societății Regale de Geografie», XLI (1922), p. 3—39, precum și Gh. Vîlsan, «Buletinul Societății Regale de Geografie», LIV (1935) p. 32—37.

²⁰ «Ostrovul pinilor», vezi articolul din RE, XIX, col. 1 383—89.

²¹ Probabil Dunavățul (al șaptelea braț), care dă în lacul Razelm și comunică astfel cu marea (prin Portița).

²² Lacul Razelm. După autorul articolului din RE (Kiesling), distanța de 63 de mile reprezintă doar lungimea țărmlui, inclusiv a lacului Sinoe.

²³ Stoma, «gură»; naracu, probabil cuvînt tracic sau iranic (cf. osetul narăg = îngust). Vezi M. Vasmer, *Die Iraner in Südrussland*, p. 61. Probabil unul din canalele actualului Sulina.

²⁴ «Brațul frumos». Probabil tot unul din canalele actualului braț Sulina.

²⁵ «Brațul fals». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia, vezi articolul respectiv din RE.

²⁶ «Vadul țințarilor».

²⁷ «Brațul de la nord». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia.

²⁸ «Brațul gol». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia. Vezi art. din RE.

²⁹ Populație sarmatică, stabilită în Caucazia (cf. Arian, *Ordinea de luptă împotriva alaniilor*), din care au ajuns grupuri în vremea aceasta pînă la Dunăre (cf. Seneca, *Tieste*, v. 630 și Dionisiu Periegetul, v. 305). Ei reprezintă al treilea și ultimul val al sarmaților, care trăiesc la răsărit de roxolani (cf. Ptolemeu, III, 5, 7 și 9) pînă în secolul al III-lea e.n., cînd iau locul acestora și încep să se așeze în regiunile noastre, cum arată descoperirile arheologice. Vezi *Ist. Rom.*, p. 675—680.

³⁰ Reprezintă al doilea val al sarmaților (Vezi Strabon, nota 16), care, după mutarea laizigilor, au luat locul acestora la Dunărea de Jos.

³¹ În timpul lui Tiberiu, pe la anul 20 e.n., iazigii au fost aduși de romani în cîmpia dintre Tisa și Dunăre (cf. Seneca, *Probleme de istorie naturală*, Prefața 9 și Tacit, *Germania*, I, 1). Vezi *Ist. Rom.*, p. 264—265.

³² Tisa.

³³ Cf. Tacit, *Anale*, XII, 291.

³⁴ Mai exact «așezate în direcția opusă lor».

quattuor milibus minus $\overline{\text{CCCC}}$ in latitudinem, ad flumen Vistlam a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum, ignoti prope ceteris mortalibus, 5 degunt.

(26), 82. Verum ab Histro oppida Cremniscoe, Aepolium, montes Macrocremni, clarus amnis Tyra, oppido nomen inponens ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae; abest a Pseudostomo Histri ostio $\overline{\text{CXXX}}$. Mox Axiacae cognomines 10 flumini, ultra quos Crobyzi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordesos et a Tyra $\overline{\text{CXX}}$ flumen Borysthenes lacusque et gens eodem nomine et oppidum ab mari recedens $\overline{\text{XV}}$ passuum, Olbiopolis et Miletopolis antiquis nominibus... 88. A Thapris per continentem introrsus tenent Aucheatē, apud quos Hypanis oritur, Neuroe, apud 15 quos Borysthenes, Geloni, Thyssagetae, Budini, Basilidae et caeruleo capillo Agathyrsi.

IV, 13 (27), 92... Citra Histrum Apolloniatorum una, $\overline{\text{LXXX}}$ p. a Bosporo Thracio ex qua M. Lucullus Capitolium Apollinem advexit. Inter ostia Histri quae essent diximus. 93. Ante Borysthenen 20 Achillea est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene $\overline{\text{CXL}}$ ponit, a Tyra $\overline{\text{CXX}}$, a Peuce insula $\overline{\text{L}}$; cingitur circa $\overline{\text{X}}$, p...

IV, 14 (28), 99... Germanorum genera quinque... 100. Quinta pars Peucini, Basternae, supra dictis contermini Dacis...

25 V, 32 (41), 145... Sunt auctores transisse ex Europa Moesos et Bryges et Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

VI, 1 (1), 1. Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axinus appellatus, peculiari invidia naturae sine ulla fine indulgentis aviditati maris et ipse inter Europam Asiamque funditur...

30 VI, 7 (7), 19... dein Tanain amnem gemino ore influentem incolunt Sarmatae, ... ipsi in multa genera divisi... dein Costoboci... Thussagetae...

VI, 33 (39), 211... plura sunt autem segmenti mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelas... 218. Septima divisio 35 ab altera Caspii maris ora incipit, vadit super Callatin, Bosporum, Borysthenen, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Hadriaticum mare, Aquileiam... 219. Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi quod superest terrarum supra

sute de mii fără patru mii în lăţime, de la pustiurile Sarmatiei pînă la fluviul Vistula. Numele sciţilor a trecut pretutindeni la sarmaţi şi germani, dar vechea numire nu s-a păstrat decît la aceia care sînt la marginea acestor neamuri şi trăiesc aproape neştiuţi de ceilalţi muritori.

(26), 82. Iar de la Istru înainte se află oraşele Cremniscoe, Aepolium, munţii 5 Macrocremni, vestitul fluviu Tyras, care dă numele şi oraşului, numit odinioară Ophiusa. Tot acolo este o insulă întinsă, locuită de tirageţi, la o depărtare de o sută treizeci de mii de paşi de braţul Pseudostomon al Istrului. Urmează apoi cei numiţi după riul Axiaces şi, dincolo de aceştia, crobizii, riul Rhode, golful Saggarius, portul Ordesos şi la o sută douăzeci de mii de paşi de Tyras, 10 fluviul Boristene, lacul şi neamul cu acelaşi nume, şi un oraş la cincisprezece mii de paşi de mare, Olbiopolis şi Miletopolis, pe numele lor vechi... 88. De la Taphrae, în interiorul uscatului, locuiesc auheţii, la care izvorăşte Hypanis, neurii, la care [izvorăşte] Boristene, gelonii, tisageţii, budinii, basilizii şi agatirşii 35 cu părul albastru.

IV, 13 (27), 92... De partea aceasta a Istrului se găseşte o singură insulă, 15 a apoloniaţilor, la optzeci de mii de paşi de Bosporul Traciei, de unde M. Lucullus a adus statuia lui Apollo de pe Capitolu 36. Am arătat pe cele 37 situate la gurile Istrului. 93. Insula lui Ahile, din faţa lui Boristene, a fost amintită mai sus; ea se mai cheamă şi Leuce 38 şi Macaron 39. Calculele actuale o aşază la o sută patru- 20 zeci de mii de paşi de Boristene, la o sută douăzeci de mii de Tyras şi la cincizeci de mii de Peuce 40; circumferinţa ei este de circa zeci de mii de paşi...

IV, 14 (28), 99... Sînt cinci neamuri de germani. 100. Ramura a cincea: peucini 41, bastarni, vecini cu dacii amintiţi mai sus...

V, 32 (41), 145... Sînt autori [care afirmă] că din Europa au venit moesi, 25 brigi şi tini, de la care şi-au luat numele misii, frigienii şi bitinii 42.

VI, 1 (1), 1. Pontul Euxin, numit odinioară Axinus din pricina sălbăticeii sale neprielnice oaspeţilor 43; se lăţeşte şi el între Europa şi Asia, din pricina răutăţii specifice naturii, care fără încetare este binevoitoare faţă de lăcomia mării...

VI, 7 (7), 19... apoi riul Tanais cu două guri este locuit de sarmaţi,... 30 care sînt împărţiţi în mai multe neamuri... apoi... costobocii 44... tisageţii...

VI, 33 (39), 211... Numeroase sînt segmentele pe care romanii le numesc cercuri, iar grecii paralele... 218. Paralela a şaptea începe de la celălalt ţarm al Mării Caspice, cuprinde Callatis, Bosporul, Boristene, Tomis, Tracia posterioară, pe tribali, restul Iliriei, Marea Adriatică, Aquileia... 219. Pînă aici am prezentat 35 lucrurile cercetate de cei vechi. Cercetătorii cei mai exacţi dintre cei noi au

35 Probabil că la data aceasta nu se mai poate vorbi de o populaţie distinctă cu acest nume.

36 Cf. XXXIV, 7 (18), 39.

37 Este vorba despre insule.

38 «Cea albă». Deşi plasarea insulei este greşită, distanţele sînt corecte.

39 «A celor fericiţi». Vezi Arian, notele 30-32.

40 Diferenţa dintre această cifră (aprox. 74 km; cf. şi Ps.-Scymnos 796) şi actuala distanţă (46 km) poate da o idee despre viteza de înaintare a uscatului în mare (cf. Strabon, I, 3, 4 şi 7).

41 Cf. Strabon, VII, 3, 15.

42 Pentru emigrarea unor triburi trace în Asia Mică, cf. Strabon, VII, 3, 2.

43 Vezi Strabon, nota 48.

44 Cf. Ptolemeu, III, 8, 3.

tribus adsignavere segmentis, a Tanai per Maeotim lacum et Sarmatas usque Borysthenen atque ita per Dacos partemque Germaniae, Gallias oceani litora amplexi.

VII, 11 (10), 50. Iam illa vulgata sunt: varia ex integris truncos 5 gigni, ex truncis integros; eadem parte truncos, signa quaedam naevosque et cicatrices etiam regenerari, quarto partu Dacorum * originis nota in brachio reddita.

VII, 26 (27), 98. Triumphi vero, quem duxit... praefatio haec fuit; EX ASIA... SCYTHIS... BASTERNIS ET SUPER 10 HAEC DE REGE MITHRIDATE... TRIUMPHAVIT

VII, 40 (41), 131. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis sapit? Utinamque falsum hoc et non ut a vate dictum quam plurimi iudicent!

Vana mortalitas et ad circumscribendam se ipsam ingeniosa 15 computat more Thraciae gentis, quae calculos colore distinctos pro experimento cuiusque diei in urnam condit ac supremo die separatos dinumerat atque ita de quoque pronuntiat. 132. Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies originem mali habuit?...

IX, 15 (19), 49. Piscium genus omne praecipua celebritate 20 adolescit, maxime in Ponto. Causa multitudo annuum dulces inferentium aquas. Amiam vocant cuius incrementum singulis diebus intellegitur. Cum thynnis haec et pelamydes in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim suis quaeque ducibus, et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulpureus color, extra qui ceteris. Hispaniae 25 ceteras hi replent, thynnis non commeantibus.

(20), 50. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos. Thynni dextera ripa intrant, exeunt laeva... 52... Intrantium Pontum soli non remeant trichiae — Graecis enim plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque 30 aliis eisdem diversi appellavere tractus —, 53. sed hi soli in Histrum amnem subeunt et ex eo subterraneis eius venis in Hadriaticum mare defluunt, itaque et illic descendentes nec umquam subeuntes e mari visuntur.

* Dacorum (aco-F¹), aliorum B.

împărțit restul pământului în trei segmente: unul care pornește de la Tanais, trece peste Lacul Meotic și peste sarmați pînă la Boristene, iar apoi cuprinde pe daci, o parte a Germaniei, Galiile și țărmurile Oceanului.

VII, 11 (10); 50. Este lucru îndeobște cunoscut că din indivizi fără cusur se nasc uneori copii cu defecte, iar din indivizi cu defecte fizice, copii fără cusur; 5 de asemenea se reproduc defectele, unele semne, petele și cicatricele; însemnarea de pe brațul dacilor⁴⁵ se transmite pînă la a patra generație.

VII, 26 (27), 98. Cuvintele introductive⁴⁶ ale triumfului... pe care l-a repurtat au fost următoarele: a triumfat asupra Asiei. ... a sciților... a bastar- 10 nilor și a lui Mitridate pe deasupra⁴⁷.

VII, 40 (41), 131. Apoi se mai adaugă faptul că nici un muritor nu este totdeauna înțelept. Ce n-aș da să mă înșel în această privință și cîți mai mulți să socotească cele spuse de mine ca fiind o prorocie neadevărată. Deșertăciunea omenească, meșteră să se înșele pe ea însăși, socotește în felul tracilor, care pun în urnă pietre de culori diferite, după cum o zi este bună sau rea, iar în ziua 15 morții le numără și astfel îl judecă⁴⁸ pe fiecare. 132. Dar ce-i de făcut dacă ziua însemnată cu o piatră albă a fost cumva începutul unei nenorociri?...

IX 15 (19), 49. Peștii cresc cu mare repeziciune, mai ales în Pont⁴⁹. Cauza este mulțimea rîurilor și fluviilor, care aduc apă dulce. Peștele numit amias⁵⁰ crește în fiecare zi văzînd cu ochii. Împreună cu tonul și cu pălămida, el pătrunde 20 în bancuri în Pont, după o hrană mai dulce, fiecare grup cu conducătorul său, și cei dinții dintre toți intră scrumbiile, care în apă au culoarea sulfului, iar afară sînt ca și ceilalți⁵¹ pești. Ei umplu golurile lor speciale din Spania, dar tonul nu-i însoțește⁵².

(20), 50. În Pont nu pătrunde nici un animal vătămător pentru pești în 25 afară de foci⁵³ și de delfini mici. Tonii intră de-a lungul țărmului drept și ies de-alungul țărmului stîng... 52... Dintre peștii care intră în Pont, singurii care nu se întorc sînt trihiile⁵⁴ — căci de cele mai multe ori se cuvine să ne folosim de nume grecești, deoarece în diferite regiuni, acelorași pești li s-au dat nume deosebite —. 53. Aceștia sînt singurii care urcă fluviul Istru și de aici, plutind 30 în jos prin apele lui subterane⁵⁵, intră în Adriatică, astfel că, deși coboară în mare, nu sînt niciodată văzuți ieșind dintr-însa.

⁴⁵ Este lecțiunea adoptată de editor; în manuscrisul B apare forma *aliquorum*, « unora » (cf. Clearh din Soloi, fr. 9).

⁴⁶ Înaintea generalului care triumfa se purtau tăblițe cu numele dușmanilor și descrierea regiunilor cucerite, portrete sau chiar statui ale celor învinși etc. Cu ocazia triumfului din anul 61 î.e.n. sînt pomenite populațiile învinse în campaniile orientale ale lui Pompei.

⁴⁷ Cf. Apian, *Mitridate*, 69, 291.

⁴⁸ Cf. supra: *Phylarchos*.

⁴⁹ Identificarea peștilor s-a făcut cu ajutorul dr. Bănărescu, de la Institutul de biologie al Academiei R.P.R., căruia îi mulțumim și pe această cale. Pentru unele amănunte am folosit și lucrarea lui J. Cotte, *Poissons et animaux aquatiques au temps de Plin*, Paris, 1944.

⁵⁰ Probabil scrumbia-albastră (*Scomber scombrus*).

⁵¹ Este adevărat că în apă culoarea lor pare mai deschisă, bătînd spre galben, iar pe uscat ei își recapătă nuanța albăstruie.

⁵² Dimpotrivă, tonul este pescuit și în Spania.

⁵³ Specia de foci mediteraneene (*Monachus albiventer*), astăzi destul de rară.

⁵⁴ Probabil scrumbia-de-Dunăre (*Alosa pontica*).

⁵⁵ Versiunea aceasta ar putea și ea să fie o încercare de explicare a legăturilor economice vechi și strînse între Pont și Adriatică (vezi RE, IV, col. 2 126).

XI, 53 (115), 279... Scythae sagittas tingunt viperina sanie et humano sanguine; inremediabile id scelus: mortem ilico adfert levi tactu.

XVIII, 7 (12), <1>, 63. Tritici genere plura, quae fecere gentes...

5 Tertium pondus erat Thracio... Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non pervenit... <3>, 69. Est differentia et calami, crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur ob nimia frigora illi plagae exquisitum. Eadem causa et trimenstre invenit detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu
10 mense, cum et in reliquo orbe, metitur...

XVIII, 10 (24), 100. Millio Campania praecipue gaudet pultemque candidam ex eo facit. Fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur et cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine e crucis venis admixto... (25), 101. Panico et Galliae
15 quidem, praecipue Aquitania utitur... Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum...

XIX, 5 (23), 65. In Italia virides et quam minimi, in provinciis quam maximi et cerini aut nigri placent. Copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae. Cum magnitudine excessere, pepones vocantur...

20 XXII, 1(2), 2. Equidem et formae gratia ritusque perpetui in corporibus suis aliquas exterrarum gentium uti herbis quibusdam adverto animo. Inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae; maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt...

25 XXXII, 11 (54), 152. His adiciemus ab Ovidio posita animalia, quae apud neminem alium reperiuntur, sed fortassis in Ponto nascentia ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentemque erythinum, iulum, pictas mormyras aureique coloris chrysophryn, praeterea percam, tragum
30 et placentem cauda melanurum, epodas lati generis. 153. Praeter

XI, 53 (115), 279... Sciții își înmoaie săgețile în venin de viperă și în sînge de om; acest amestec blestemat n-are leac și la cea mai ușoară atingere produce moartea instantanee.

XVIII, 7, (12) <1>, 63. Există mai multe specii de grîu, după locul în care sînt produse... Ca greutate grîul din Tracia ocupă locul al treilea... Grecia a 5 apreciat și grîul din Pont, care n-a ajuns însă pînă în Italia... <3>, 69. Grîul se deosebește și în privința paiului, căci e de calitate mai bună cu cît acesta e mai greu. Grîul din Tracia este îmbrăcat în mai multe cămăși din pricina frigurilor mari din acel ținut. Din această cauză, și fiindcă ogoarele sînt acoperite de zăpadă, a fost descoperit grîul de trei luni, numit astfel pentru faptul că, 10 după aproape trei luni de la semănat, este cules o dată cu grîul din restul lumii...

XVIII, 10 (24), 100. Meiul crește mai ales în Campania și din el se face o fiertură groasă, albă. Se mai face și pîne foarte bună la gust. Și triburile sarmatice se hrănesc în foarte mare măsură cu acest terci și chiar cu făină crudă, pe 15 care o amestecă cu lapte de iapă sau cu sînge din vinele de la picioarele cailor... (25), 101. Meiul este folosit în Galia și mai ales în Aquitania... Triburile pontice nu pun nici un alt aliment mai presus de mei...

XIX, 5 (23), 65. În Italia sînt apreciați castraveții verzi și mici de tot, iar în provincii cei mari și care sînt de culoarea cerii sau negri. Cei mai productivi 20 sînt în Africa, cei mai mari în Moesia. Cînd trec de o anumită mărime, se numesc dovleci...

XXII, 1 (2), 2. Într-adevăr, observ că unele neamuri străine folosesc anumite plante pentru înfrumusețare, cît și din pricina unor obiceiuri practice din totdeauna. La populațiile barbare femeile își ung una alteia fața, la daci și 25 sarmați pînă și bărbații își fac semne⁵⁶ pe trup...

XXXII, 11 (54), 152. La acestea vom adăuga animalele citate de Ovidiu, care nu se găsesc la nici un alt autor, poate pentru faptul că trăiesc în Pont, unde poetul și-a început această operă⁵⁷ în ultimii ani ai vieții, și anume: boul-de-mare⁵⁸, cercirul⁵⁹, care trăiește printre stînci, orful⁶⁰, eritnul roșu⁶¹, 30 iulul⁶², mormirul⁶³ cu diferite culori și hrisofrinul auriu⁶⁴, apoi perca⁶⁵, țapul-de-mare⁶⁶, melanurul⁶⁷, care place pentru coada sa, și epodele⁶⁸, o specie foarte

⁵⁶ Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

⁵⁷ *Halieutica*.

⁵⁸ Ar putea să fie vorba de una din cele două specii de raide care trăiesc în Marea Neagră, pisica-de-mare (*Trygon pastinaca*) sau vulpea-de-mare (*Raja clavata*).

⁵⁹ Ar putea să fie o specie de stelute (familia Labridelor).

⁶⁰ Este greu de precizat despre ce pește este vorba. După descrierea altor autori antici ar putea fi luat în considerare lavracul (*Morone labrax*).

⁶¹ Probabil o specie de barbu (*Mullus barbatus ponticus*).

⁶² Probabil specia *Coris iulis*.

⁶³ Probabil specia *Pagellus erythrinus*.

⁶⁴ Probabil dorada (*Sparus suratus*).

⁶⁵ Probabil bibanul (*Perca fluviatilis*), care se întilnește doar în apele îndulcite ale Mării Negre, cum ar fi gurile Dunării. J. Cotte crede că autorul se referă la specia *Serranus scriba*.

⁶⁶ Pentru identificarea acestui pește vin în considerare boul de mare (*Uranos copus scaber*), rîndunica-de-mare (*Trigla hirundo*) sau smaridul (*Spicara smaris*).

⁶⁷ Ar putea să fie o specie înrudită cu *Boops boops*.

⁶⁸ Calcanul (*Rhombus macoticus*) sau cambula (*Pleuronectes flossus*).

haec insignia piscium tradit: channen ex se ipsam concipere, glaucum aestate numquam apparere, pompilum, qui semper comitetur navium cursus, chromin, qui nidificet in aquis. Helopem dicit esse nostris incognitum undis, ex quo apparent falli eos, qui eundem acipenserem
5 existimaverint. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

XXXIV, 7 (18), 39. . . . moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossaeas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, tralatus a M. Lucullo ex Apollonio Ponti urbe.

lată. 153. Între alte observații privitoare la pești, el spune că channa⁶⁹ se autofecundează; că glaucul⁷⁰ nu apare niciodată vara; că pompilul⁷¹ totdeauna însoțește corăbiile în timpul navigațiilor; că chromisul⁷² își face cuib în apă. Despre helops⁷³ afirmă că este necunoscut în apele noastre, de unde se vede că greșesc acei care l-au identificat cu șipul⁷⁴. Între pești, mulți au dat întâietate 5
cărni gustoase a helopsului.

XXXIV, 7 (18), 39... Vedem că au fost imaginate statui enorme, care sînt denumite colosale, la fel ca niște turnuri. Astfel este pe Capitoliu statuia lui Apolo, adusă⁷⁵ de M. Lucullus din Apollonia pontică.

⁶⁹ O specie hermafrodită de *Serranus cabrilla*.

⁷⁰ E greu de precizat despre ce pește este vorba. Printre cei care vin în considerare se află și chromisul de mai jos.

⁷¹ Probabil specia *Naucratus dactor*.

⁷² Probabil milacopul (*Sciaena cirrosa*).

⁷³ Nisetrul (*Acipenser güldenstaedti*), care seamănă foarte bine cu șipul sau păstruga (*Acipenser stellatus*).

⁷⁴ Specie de sturioni mediteraneană (*Acipenser sturio*).

⁷⁵ Cf. Strabon, VII, 6, 1.

ΙΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

IX, 1, 4 <17>. Ἦν δὲ [Ἰωσάφατος] φίλος καὶ τῷ τοῦ Ἀχάβου παιδί βασιλεύοντι τῶν Ἰσραηλιτῶν, πρὸς ὃν κοινωνήσας ἐπὶ κατασκευῇ νεῶν εἰς τε Πόντον πλεουσῶν καὶ τ' ἀπὶ Θράκης ἐμπόρια διήμαρτε τοῦ κτήματος· ὑπὸ γὰρ μεγέθους ἀπώλετο τὰ σκάφη, καὶ διὰ τοῦτ' οὐκέτι περὶ ναῦς ἐφιλοτιμήσατο.

XVIII, 1, 5 <20>... Τὰ χρήματά τε κοινὰ αὐτοῖς ἐστίν, ἀπολαύει δ' οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μειζόνως ἢ ὁ μὴδ' ὀτιοῦν κεκτημένος. καὶ τάδε πράττουσιν ἄνδρες ὑπερτετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. <21> καὶ οὔτε γαμετάς εἰσάγονται οὔτε δούλων ἐπιτηδεύουσι κτῆσιν, τὸ μὲν εἰς ἀδικίαν φέρειν ὑπειληφότες, τὸ δὲ στάσεως ἐνδιδόναι πρόφασιν· αὐτοὶ δ' ἐφ' ἑαυτῶν ζῶντες διακονίᾳ τῇ ἐπ' ἀλλήλους ἐπιχρῶνται. <22> ἀποδέκτας δὲ τῶν προσόδων χειροτονοῦντες καὶ ὅποσα ἡ γῆ φέροι, ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἱερεῖς δ' ἐπὶ ποιήσει σίτου τε καὶ βρωμάτων προχειρίζονται. ζῶσι δ' οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφερεῖς ὄντες Δακῶν τοῖς Πολισταῖς λεγομένοις*.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

II, 16, 4 <363>... Οὐ γὰρ ἐξήρχεσεν αὐτοῖς (i. e. τοῖς Ῥωμαίοις) ὁρος Εὐφράτης ὑπὸ τὴν ἀνατολήν, οὐδὲ τῶν προσαρκτίων Ἰστρος... <366>... τί δεῖ λέγειν Ἠνιόχους τε καὶ Κόλχους καὶ τὸ τῶν Ταύ-

* Πολισταῖς Scaliger, Πλεστοῖς vlg., κτίσταις Ortelius ex Strabone VII 296;

LXIX. IOSEPHUS FLAVIUS

S-a născut în anul 37 e.n., la Ierusalim. În anul 64, Iosephus Flavius a făcut o călătorie la Roma spre a apăra pe evrei în fața împăratului. A luat parte la războiul împotriva romanilor, a căzut prizonier și a fost eliberat mai târziu de împăratul Vespasian. Scriitorul a trăit multă vreme la Roma, unde și-a scris operele istorice, dintre care ni s-au păstrat: 1. *Războiul iudaic*, în 7 cărți, traduse de el însuși din aramaică în greacă, între anii 77–79; 2. *Antichități iudaice*, în 20 de cărți, de la începutul lumii până la împăratul Nero, în care se sprijină în deosebi pe Dionisiu din Halicarnas, scrise între anii 93–94; 3. o autobiografie, unde se apără împotriva celor care îl atacau pentru atitudinea sa în timpul războiului și 4. *Împotriva lui Apion*.

Ediția: *Flavii Iosephi Opera omnia* post Immanuelem Bekkerum recognovit Samuel Adrianus Naber, vol. I–VI, Teubner, Leipzig, 1888–1896.

ANTICHITĂȚI IUDAICE

IX, 1,4 <17>. [Josaphat] era prieten și cu feciorul lui Achab¹, care domnea peste israeliți, și s-a întovărășit cu el ca să-și pregătească corăbiile ca să plutească în Pont și la emporiile din Tracia. Dar nu a avut parte de ciștiguri, întrucât corăbiile acestea s-au scufundat, fiind prea mari. Pentru care pricină — de aci înainte — n-a mai nutrit vreo ambiție în legătură cu flota.

XVIII, 1,5 <20>... [Esenienii] au bunurile în devălmășie, iar bogatul nu se bucură întru nimic mai mult de cele ce are decât acela care nu are nici un fel de avere. Și așa se poartă oameni în număr de peste patru mii. <21> Ei nu-și iau neveste și nici nu obișnuiesc să aibă sclavi, pe de o parte socotind că robia duce la nedreptate, pe de alta dându-și seama că se ivește astfel prilej de răzvrătire. Aceștia trăiesc prin ei înșiși și se folosesc de serviciile pe care și le pot face unii altora. <22> Aleg — prin vot — un fel de perceptori ai veniturilor și ai roadelor ce le produce pământul, aceia fiind niște bărbați cumsecade, iar preoții iau asupra lor pregătirea grâului și a alimentelor. Nu trăiesc aceștia într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu al așa-numiților polistai² de la daci.

RĂZBOIUL IUDAIC

II, 16, 4 <363>... Într-adevăr (romanilor) nu le-a ajuns să aibă ca hotar Eufratul în răsărit, Istrul la miazănoapte... <366>... De ce trebuie să mai vorbesc³ de heniohi, colhi, de seminția taurilor, de bosporani, de neamurile

¹ A domnit între anii 875–854 î.e.n.

² Lecțiunea πολισται a fost propusă de Scaliger. Manuscrisele au πλεῖστοι «cei mai mulți». Strabon (VII, 3,3) vorbește despre existența unor πλεῖστοι la daci.

³ Discursul acesta atribuit regelui iudeu Agrippa al II-lea a fost rostit în anul 66 e.n.

ρων φύλον, Βοσπορανούς τε καὶ τὰ περίοικα τοῦ Πόντου καὶ τῆς Μαιώτιδος ἔθνη, <367> παρ' οἷς πρὶν μὲν οὐδ' οἰκεῖος ἐγινώσκετο δεσπότης, νῦν δὲ τρισχιλίοις ὀπλίταις ὑποτάττεται, καὶ τετταράκοντα νῆες μακρὰι τὴν πρὶν ἄπλωτον καὶ ἀγρίαν εἰρηνεύουσι θάλατταν. <368> Πόσα Βιθυνία καὶ Καππαδοκία καὶ τὸ Παμφύλιον ἔθνος Λύκιοί τε καὶ Κίλικες ὑπὲρ ἐλευθερίας ἔχοντες εἰπεῖν, χωρὶς ὅπλων φορολογοῦνται; τί δέ; Θρᾶκες οἱ πέντε μὲν εὖρος, ἑπτὰ δὲ μῆκος ἡμερῶν χώραν διειληφότες, τραχυτέραν τε καὶ πολλῷ τῆς ὑμετέρας ὀχυρωτέραν καὶ βαθεῖ κρυμῷ τοὺς ἐπιστρατεύοντας ἀνακόπτουσιν, οὐχὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων ὑπακούσι φρουροῖς; <369> οἱ δ' ἀπὸ τούτων Ἰλλυριοὶ τὴν μέχρι Δαλματίας ἀποτεμνομένην Ἰστρῷ κατοικοῦντες οὐ δυσὶ μόνοις τάγμασιν ὑπέικουσι, μεθ' ὧν αὐτοὶ τὰς Δακῶν ἀνακόπτουσιν ὁρμάς; <370> οἱ δὲ τοσαυτάκις πρὸς ἐλευθερίαν ἀναχαιτίσαντες Δαλμάται, καὶ πρὸς τὸ μόνον αἰεὶ χερωθέντες τότε συλλεξάμενοι τὴν ἰσχὺν πάλιν ἀποστῆναι, νῦν οὐχ ὑφ' ἐνὶ τάλματι Ῥωμαίων ἡσυχίαν ἄγουσιν;

III, 5, 7 <407>. Οἷς . . . στρατὸς οὕτω δραστήριος, τί θαυμαστὸν εἰ . . . πρὸς ἄρκτον Ἰστρος τε καὶ Ῥῆνος τῆς ἡγεμονίας ὄροι; . . .

IV, 10, 6 <619>. Τὰ δὲ κατὰ Μυσίαν καὶ Παννονίαν τάγματα, μικρῷ πρόσθεν κεκινημένα πρὸς τὴν Οὐιτελλίου τόλμαν, μείζονι χαρᾷ Οὐεσπασιανῷ τὴν ἡγεμονίαν ὤμνουν.

IV, 11, 2 <633>. ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ἀντώνιος Πρῆμος ἀναλαβὼν τὸ τρίτον τάγμα τῶν κατὰ Μυσίαν (ἔτυχε δ' ἡγεμονέων αὐτόθι), Οὐιτελλίῳ παραταξόμενος ἠπείγετο.

25 VII, 4, 3 <89>. Τῇ δὲ προειρημένη Γερμανῶν ἀποστάσει κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ Σκυθικὸν τόλμημα πρὸς Ῥωμαίους

din jurul Pontului și de neamurile din regiunea lacului Meotic, <367> care odinioară nu-și recunoșteau nici chiar propriul lor stăpîn, iar acum sînt supuși unui număr de trei mii de soldați ⁴ greu înarmați, ale căror patruzeci de corăbii lungi fac să domnească pacea pe mare, cu toate că — înainte vreme — nu se putea pluti pe ea și furtunile o bîntuie. <368> Cîte nu au de spus Bitinia, Capadocia, poporul din Pamfilia, licienii și cilicienii cu privire la independența lor și totuși plătesc bir, fără constrîngerea armelor? Dar ce? Tracii, care stăpînesc un ținut ce se întinde în lățime cale de cinci zile de drum și în lungime cale de șapte — avînd o fire mai aspră și fiind, astfel, mult mai ușor de apărut decît pămîntul nostru ⁵, iar strășnicia gerurilor stăvilind oștile care-l atacă — nu ascultă, oare, tracii de două mii de oameni din garnizoanele ⁶ romane? <369>... ¹⁰ Apoi, ilirii ⁷, care vin după ei și locuiesc regiunea străbătută de Istru — pînă în Dalmația —, nu se supun autorității doar a două legiuni ⁸, alături de care ei resping atacurile ⁹ dacilor? <370> Iar dalmații, care adeseori își scutură jugul ca să ajungă slobozi și măcar că biruiți aproape de fiecare dată — și-au adunat, pe vremuri, din nou puterile și s-au răzvrătit, oare și aceștia nu stau ¹⁵ acum liniștiți ascultînd de o singură ¹⁰ legiune a romanilor?

III, 5,7 <107>. Ce-i de mirare... că oamenii ale căror oști sînt atît de întreprinzătoare și puternice au la miazănoapte hotare ale împărăției lor Istrul și Rinul?...

IV, 10,6 <619>. Legiunile din Moesia și din Panonia, care cu puțin înainte se agitaseră văzînd cutezanța lui Vitellius, au jurat ¹¹ cu o bucurie ²⁰ sporită să dea ascultare lui Vespasianus.

IV, 11,2 <633>. În această vreme Antonius Primus, luînd legiunea ¹² a III-a, dintre cele care se aflau în Moesia, [al cărei guvernator ¹³ se întîmpla să fie], se grăbea să dea bătălia cu Vitellius ¹⁴.

VII, 4,3 <89>. În aceeași vreme cu pomenita răscoală a germanilor, avu ²⁵ loc și o îndrăzneată încercare a sciților de a-i ataca pe romani. <90> Dintre

⁴ Aluzie la garnizoana romană din Crimeea. La această dată (în anul 66 sau în timpul lui Vespasian, cînd scria autorul?) se găseau la Chersones detașamente ale armatei din Moesia și vase din flota romană (*Classis Pontica*). Ele apărau de sciți cetățile din Crimeea și totodată asigurau comunicațiile din Marea Neagră (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 168).

⁵ Agrippa încerca să-i convingă pe concetățenii săi să nu se ridice împotriva stăpînirii romane.

⁶ Numărul restrîns de trupe, care de altfel erau formate din unități auxiliare, se explică atît prin recenta supunere a Traciei, cit și prin prezența, în momentul acela, a două legiuni și anume a VII-a Claudia și a VIII-a Augusta de la Novae.

⁷ Provincia Panonia, și nu Moesia, cum s-ar putea crede datorită mențiunii atacurilor întreprinse de daci (vezi în RE XII, col. 1 261—1 262).

⁸ *Legio XIII Gemina* la Poetovio și *X Gemina* la Carnuntum.

⁹ Aluzie la evenimentele din anii 69—70 (cf. infra, ca și Tacit, *Istorii*, I, 79; III, 46). Deși datele despre provinciile balcanice corespund situației din anul 66 e.n., cele despre Germania se potrivesc mai bine tot cu vremea lui Vespasian, ceea ce îl face pe Ritterling art. cit. să creadă că Josephus Flavius a folosit o listă cu situația din timpul lui Vespasian, cînd și-a scris opera.

¹⁰ *Legio XI Claudia* la Burnum.

¹¹ Vezi nota 14.

¹² Legiunea a III-a Galică, care venise de curînd din Siria (cf. Tacit, *Istorii*, II, 74).

¹³ În realitate el era doar comandantul unei legiuni de curînd venite din Panonia (*legio VII Galbiana Gemina*).

¹⁴ Pentru toate aceste evenimente, cf. Tacit, *Istorii*, III, passim.

συνέδραμεν. <90> οἱ γὰρ καλούμενοι Σκυθῶν Σαρμάται, πολὺ πλῆθος
 ὄντες, ἄδηλοι μὲν τὸν Ἰστρον ἐπεραιώθησαν εἰς τὴν Μυσίαν, ἔπειτα
 δὲ πολλῇ βία καὶ χαλεποὶ διὰ τὸ παντάπασιν ἀνέλπιστον τῆς ἐφό-
 δου προσπεσόντες πολλοὺς μὲν τῶν ἐπὶ τῆς φρουρᾶς Ῥωμαίων
 5 ἀναιροῦσι, <91> καὶ τὸν πρεσβευτὴν τὸν ὑπατικὸν Φοντήιον Ἀγρίπ-
 παν ὑπαντιάσαντα καρτερῶς μαχόμενον κτείνουσι, τὴν δ' ὑποκει-
 μένην χώραν ἅπασαν κατέτρεχον, ἄγοντες καὶ φέροντες ὅτῳ περι-
 πέσοιεν. <92> Οὐεσπασιανὸς δὲ τὰ γεγενημένα καὶ τὴν πόρθησιν
 τῆς Μυσίας πυθόμενος Ῥούβριον Γάλλον ἐκπέμπει δίκην ἐπιθή-
 10 σοντα τοῖς Σαρμάταις, <93> ὃς οὐ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς μάχαις
 ἀπέθανον, τὸ δὲ περισωθὲν μετὰ δέους εἰς τὴν οἰκίαν διέφυγε.
 <94> τοῦτο δὲ τῷ πολέμῳ τέλος ἐπιθεὶς ὁ στρατηγὸς καὶ τῆς εἰς
 τὸ μέλλον ἀσφαλείας προυνόησε· πλείοσι γὰρ καὶ μείζοσι φυλακαῖς
 τὸν τόπον διέλαβεν, ὥς εἶναι τοῖς βαρβάροις τὴν διάβασιν τελέως
 15 ἀδύνατον. <95> ὁ μὲν οὖν περὶ τὴν Μυσίαν πόλεμος ταχεῖαν οὕτως
 ἔλαβε τὴν κρίσιν.

sciți, așa-numiții sarmați, popor foarte numeros, trecură¹⁵ peste Istru în Moesia, fără să se fi băgat de seamă. Apoi, năvălind cu o mare violență și zdrobind totul în cale, fiindcă incursiunea era cu totul neașteptată, uciseră nenumărați soldați romani, care erau de strajă <91> și luară viața bătrînului 5 [legat] consular Fonteius Agrippa¹⁶, care, ieșindu-le în întâmpinare, se luptase cu strășnicie. Ei pustiiră tot ținutul care se găsea în puterea lor, jefuind tot ce întâlneau. <92>. Aflînd de cele petrecute și de pustiirea Moesiei, Vespasian trimise pe Rubrius Gallus¹⁷ să pedepsească pe sarmați. <93> Acesta făcu să 10 piară în luptă mulți dintre sarmați. Iar restul — cîți s-au putut salva — au fugit, înfricoșați, la ei acasă. (94). Punînd astfel capăt războiului, comandantul [roman] se gîndi să ia măsuri de siguranță pentru viitor și întări ținutul de acolo cu străji mai multe¹⁸, așa încît barbarii să nu poată de loc trece Istrul. 15 (95). Astfel războiul din Moesia s-a terminat repede.

¹⁵ Invazia are loc în iarna anului 70 e.n. (cf. Tacit, *Istoriei*, IV, 54, 1).

¹⁶ Guvernatorul acesta al Moesiei fusese de curînd numit în locul lui Aponius Saturninus (cf. Tacit, *Istoriei*, III, 46,3).

¹⁷ Noul guvernator care urmează.

¹⁸ De fapt s-a procedat la o reorganizare a forțelor navale prin crearea unei *Classis Flavia Moesica*, iar numărul legiunilor din Moesia ajunge la patru (*I Italica*, *V Alaudae*, *V Macedonica* și *VII Claudia*).

LXX. SILII ITALICI

PUNICA

- I, 319—326. Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
320 Nunc picea iactat fumantem lampada flamma,
5 Nunc sude, nunc iaculo, nunc saxis impiger instat
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo atque insultat fraude pharetrae:
Dacus ut armiferis Geticae telluris in oris,
325 Spicula qui patrio gaudens acuisse veneno
10 Fundit apud ripas inopina binominis Histri.
- II, 73—76. Quales Threiciae Rhodopen Pangeaeque lustrant
Saxosis nemora alta iugis cursuque fatigant
75 Hebrum innupta manus spreti Ciconesque Getaeque
Et Rhesi domus et lunatis Bistones armis.

LXX. SILIUS ITALICUS

Titus Catius Silius Italicus a trăit între anii 25 și 101 e.n. A fost consul în anul 68, apoi s-a retras din viața politică și a scris *Punicele*, o epopee despre al doilea război punic, pe care a terminat-o în primii ani ai domniei împăratului Traian.

Ediția: *Silii Italici Punica*, edidit L. Bauer, vol. I, Teubner, Leipzig, 1890.

PUNICELE

- I, 319—326. Întrecându-i pe toți, comandantul [Hanibal], care se deosebește
prin armele specifice ale patriei sale,
320 acum aruncă torțe fumeginde cu smoală aprinsă,
acum atacă neobosit cu țărushi, lănci și pietre 5
sau sloboade din arc săgeți înmuiate în venin de viperă și care
sînt de două ori vătămătoare,
pe care le scoate mereu din tolba sa perfidă,
întocmai ca un dac din ținuturile războinice ale pămîntului getic,
325 care, bucuros că și-a ascuțit săgețile cu veninul din patria sa, le
aruncă pe neașteptate la țărmurile Istrului cu două nume¹. 10
- II, 73—76. După cum în Tracia oștirea fecioarelor² străbate Rodope și Pangeul
cu culmile lor înalte acoperite de păduri și trece mereu
75 Hebrul, disprețuind pe ciconi, pe geți,
palatul lui Rhesus³ și pe bistonii cu armele în formă de semilună.

¹ Dunăre și Istru.

² Amazoanele.

³ Rege legendar în *Iliada*.

SILVAE

- I, 1, 5—7. Ante Palladiae talem, Germanice, nobis
 5 effecere manus, qualem modo frena tenentem
 Rhenus et attoniti vidit domus ardua Daci?
- I, 1, 25—27. Discit et e vultu, quantum tu mitior armis,
 qui nec in externos facilis saevire furores
 das Cattis Dacisque fidem.
- I, 1, 79—81... Tu bella Iovis, tu proelia Rheni,
 10 80 tu civile nefas, tu tardum in foedera montem
 longo Marte domas.
- I, 2, 178—181. Iamque parens Latius, cuius praenoscere mentem
 fas mihi, purpureos habitus iuvenique curule

Născut la Neapolis între anii 40—45 e.n., ca fiu al unui poet și profesor de retorică, P. Papinius Statius a trăit multă vreme la Roma în condiții materiale destul de precare și a murit în orașul natal, în anul 96 e.n. Poetul a scris *Thebais* în 12 cărți, înfățișând lupta celor șapte împotriva Tebei; poemul *Achilleis* în 2 cărți, compus în anul 95, în care descrie momente din viața legendarului Ahile, și *Silvae*, o culegere de poezii ocazionale, în 5 cărți, cu subiecte foarte variate, în care apar personalități și evenimente contemporane; primele 4 cărți au fost editate în anii 94—95 e.n., iar ultima după moartea poetului.

Ediții: P. Papini Stati *Silvae* recensuit Aldus Marastoni, Teubner, Leipzig, 1961; P. Papini Stati *Thebais* cum Ottonis Müller tum aliis copiis usus edidit Alfredus Klotz, Teubner, Leipzig, 1908.

SILVELE

- I, 1, 5—7. Sau mîinile [zeiței] Pallas, o [Domitianus] Germanicus¹, te-au
plămădit² pentru noi, precum te-au văzut de curînd, cu friele
în mîini,
Rinul și casa așezată pe înălțimi³ a dacului îngrozit? 5
- I, 1, 25—27. [Iulius Caesar] își dă seama și după fața ta cu cît ești mai
blînd în război,
tu care nu te înfurii ușor nici chiar împotriva încercărilor
nebunești de peste hotare;
și acorzi un tratat chatilor și dacilor⁴.
- I, 1, 79—81. Învîngător în războaiele lui Jupiter, în bătăliile de pe Rin
și în luptele nelegiuite
80 dintre cetățeni, tu supui muntele care întîrzie 10
să încheie un tratat⁵ după un război îndelungat⁶.
- I, 2, 178—181. Și în curînd [Domitian] părintele din Latium, ale cărui gînduri
mi-e îngăduit să le ghicesc, va acorda acestui tînar⁷ hainele
de purpură

¹ Titlu luat de Domițian după războiul împotriva chatilor din anul 83 e.n.

² E vorba de o statuie ecvestră a împăratului.

³ De fapt Domițian n-a fost în Dacia, ci numai în Moesia și Panonia.

⁴ În toamna anului 89 e.n.

⁵ În toamna anului 89 e.n.

⁶ Din iarna anilor 85—86 e.n. pînă în toamna lui 89 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVII,6—10).

⁷ Pe nume L. Arruntius Stella.

180 indulgebit ebur, Dacasque (et gloria maior)
exuvias laurosque dabit celebrare recentes.

I, 2, 254—255. ...; nec tristis in ipsis
Naso Tomis....

5 I, 4, 89—93. Non vacat Arctoas acies Rhenumque rebellem
90 captivæque preces Veledæ et, quæ maxima nuper
gloria, depositam Dacis pereuntibus Urbem
pandere, cum tanti lectus rectoris habenas,
Gallice, Fortuna non admirante subisti.

10 III, 3, 115—118. Nec vulgare genus; fasces summamque curulem
frater et Ausonios enses mandataque fidus
signa tulit, cum prima truces amentia Dacos
impulit et magno gens est damnata triumpho.

15 III, 3, 167—171. ... Haut mirum, ductor placidissime, quando
haec est quæ victis parcentia foedera Cattis
quæque suum Dacis donat clementia montem,
170 quæ modo Marcomanos post horrida bella vagosque
Sauromatas Latio non est dignata triumpho.

- 180 și fildeşul curul; îi va permite chiar (și aceasta este o cinste
mai mare)
să sărbătorească prăzile dacice și laurii⁸ unei victorii mai
proaspete.
- I, 2, 254... n-ar fi fost trist⁹
Ovidiu chiar dacă s-ar fi aflat la Tomis.
- I, 4, 89—93. N-am timp să vorbesc pe larg de armatele din nord, de Rinul
răscolit, 5
90 de rugămințile captivei Velede¹⁰ și de gloria supremă,
obținută de curînd, că ți s-a dat în mîini orașul, într-un
moment cînd dacii pier
și cînd tu ai fost ales, Gallicus¹¹, să primești frîiele din
mîinile unui conducător atît de mare,
fără să uimești soarta.
- III, 3, 115—118. Iar neamul ei¹² nu era de rînd. Fratele¹³ ei a avut fasciile 10
și cea mai înaltă demnitate curulă.
El a comandat armatele ausoniene și i-a dus stindardele,
date în seama sa, atunci cînd nebunia i-a împins pe dacii
cei cruzi
să pornească la atac; dar neamul lor a fost condamnat să
ne dea prilejul unui mare triumf¹⁴
- III, 3, 167—171. ...Nu trebuie să ne mirăm, prea blîndule conducător.
Aceasta este clemența¹⁵ care acordă chattilor învinși un tratat
plin de cruțare, 15
care lasă dacilor muntele lor, și care acum nu demult, după lupte
170 crîncene, n-a binevoit să smulgă de la marcomani
și sarmații¹⁶ nomazi prilejul unui triumf latin¹⁷.

⁸ Vezi nota 14.

⁹ Cu ocazia nuntii unui personaj important din Roma cu o văduvă bogată din Neapole.

¹⁰ O preoteasă care a răsculat neamurile germanice, dar a fost prinsă de romani.

¹¹ Q. Iulius Cordinus C. Rutilius Gallicus a fost prefect al orașului Roma în anul 89 e.n., cînd Domițian era în campanie împotriva dacilor. În timpul evenimentelor care au dus la prinderea Veledei, Gallicus fusese comandant de oști pe Rin.

¹² E vorba de Claudia Etrusca, mama celebrului Claudius Etruscus, șeful finanțelor (*a rationibus*).

¹³ Tettius Etruscus este probabil una și aceeași persoană cu Tettius Iulianus, fost consul în anul 83 e.n., care i-a învins pe daci (cf. Dio Cassius, LXVII, 10, 2).

¹⁴ Triumful de la sfîrșitul anului 89 e.n. (cf. Marțial, VI, 10, 8).

¹⁵ Cf. supra I, 1, 27.

¹⁶ Respectiv iazigii, aliații marcomanilor.

¹⁷ Luptele din Panonia încep în 88 (cf. Dio Cassius, LXVII, 7) și durează probabil pînă în 93, cînd are loc doar o ovație (Cf. Marțial, VIII, 15, 5).

IV, 2, 63—67. Qua mihi felices epulas mensaeque dedisti
sacra tuae, talis longo post tempore venit
lux mihi, Troianae qualis sub collibus Albae,
cum modo Germanas acies modo Dacca sonantem
proelia Palladio tua me manus induit auro.

5

V, 1, 89—90 ... quid vagus Euphrates, quid ripa binominis Histri,
quid Rheni vexilla ferant ...

V, 1, 127—129. ... tecum gelidas comes illa per Arctos
Sarmaticasque hiemes Histrumque et pallida Rheni
frigora...

10

V, 2, 132—137. Quasnam igitur terras, quem Caesaris ibis in orbem?
Arctoosne amnes et Rheni fracta natabis
flumina, an aestiferis Libyae sudabis in arvis?
135 An iuga Pannoniae mutatoresque domorum
Sauromatas quaties? an te septenus habebit
15 Hister et umbroso circumflua coniuge Peuce?

THEBAIS

I, 1, 16—22. ... Limen mihi carminis esto
Oedipodae confusa domus! Quando Itala nondum
signa nec Arctos ausim spirare triumphos
20 bisque iugo Rhenum, bis adactum legibus Histrum
20 et coniurato deiectos vertice Dacos
aut defensa prius vix pubescentibus annis
bella Iovis...

20

- IV, 2, 63—67. În clipa cînd mi-ai îngăduit să iau parte la fericitul tău banchet
și să stau lingă masa ta sfîntă, a venit pentru mine, după atîția ani,
65 ziua în care sub colinele Albei, de origine troiană,
cîntam războaiele germanice sau luptele cu dacii,
iar mîna ta îmi încingea tîmplele cu frunzele de aur ale 5
zeiței Pallas ¹⁸.
- V, 1, 89—90. [Să afle Domițian]... ce vești trimite Eufратul rătăcitor, malul
Istrului cu două nume ¹⁹,
90 trupele de la Rin?...
- V, 1, 127—129. ... Ca însoțitoare a ta, ar fi suportat ²⁰, împreună cu tine
nordul înghețat,
iernile sarmatice, Istrul și frigurile palide de la Rin... 10
- V, 2, 132—137. În ce ținuturi, în ce părți ale lumii cezarului vei ²¹ merge?
Vei înota în fluviile nordice și în valurile biruite ale Rinului?
Sau vei asuda pe ogoarele dogorite de soare ale Libiei?
135 Vei face să se cutremure munții Pannoniei și sarmații nomazi?
Sau te va reține Istrul cu șapte guri 15
și Peuce, înconjurată de apele soțului ei, pe care-l umbrește ²².

TEBAIDA

- I, 1, 16—22. ... Cuprinsul poeziei mele să fie
Întîmplările familiei tulburate ale lui Edip, deoarece nu
îndrăznesc încă să cînt
stindardele italice, triumfurile de la nord, 20
Rinul subjugat de două ori, Istrul supus legilor noastre în
două ²³ rînduri,
20 dacii alungați din munții care conspiră împotriva noastră
sau războaiele purtate în anii copilăriei sale
de Jupiter [Domițian]...

¹⁸ Domițian organizase întreceri poetice anuale la care învingătorul primea o cunună de măslin.

¹⁹ Istru și Dunăre.

²⁰ Priscilla, soția defunctă a libertului Flavius Abascantus, șeful biroului corespondenței lui Domițian (*ab epistulis*).

²¹ Întrebarea retorică e adresată lui Crispinus Bolanus, fiul lui Vettus Bolanus, care a luptat în Armenia împreună cu Corbulo.

²² Aluzie la legenda despre dragostea dintre Istros și Peuce (cf. Valerius Flaccus, VIII, 217—219).

²³ Probabil aluzie la campaniile împotriva sarmaților (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 1).

ARGONAUTICA

- IV, 711—728. Tum freta, quae longis fuerant inpervia saeculis,
 5 ad subitam stupuere ratem, Pontique iacentis
 omne solum regesque patent gentesque repostae.
 Non alibi effusis cesserunt longius undis
 715 litora; nec tantas iunctus Tyrrhenus et Aegon
 volvat aquas, geminis tot desint Syrtibus undae.
 Nam super huc vastos tellus quoque congerit amnes.
 10 Num septemgemi memorem quas exitus Histri,
 quas Tanais flavusque Tyres Hypanisque Novasque
 720 addat opes, quantosque sinus Maeotia laxent
 aequora? Flumineo sic agmine fregit amari
 vim salis hinc Boreae cedens glaciantibus auris
 15 Pontus et exorta facilis concrescere bruma.
 Utque vel inmotos ursae rigor invenit amnes
 725 vel freta versa vadis, hiemem sic unda per omnem
 aut campo iacet aut tumido riget ardua fluctu,
 atque hac Europam curvis anfractibus urget,
 20 hac Asiam Scythicum specie sinuatus in arcum.

S-a născut la Patavium în anul 45 e.n. și a murit la Roma, puțin înainte de anul 96. C. Valerius Flaccus a scris o epopee neterminată, în 8 cărți, despre rătăcirile argonauților, în care a imitat pe Apollonios din Rodos. Scriitorul latin a adus unele modificări, dar a adoptat punctul de vedere al lui Apollonios că eroul Iason s-a întors în patrie, navigînd din Pontul Euxin în sus pe apele fluviului Istru, pentru a trece apoi, pe un afluent al acestuia, în Adriatică.

Ediția: C. Valeri Flacci Argonautica recognovit Aemilius Baehrens, Teubner, Leipzig, 1875.

ARGONAUTICELE

- IV, 711—728. Atunci valurile acestea, pe care nu se putea călători de veacuri
au rămas înmărmurite în fața corăbiei¹ ivite pe neașteptate.
În fața acesteia se deschidea tot pămîntul Pontului, regii și 5
triburile îndepărtate.
Nicăieri în altă parte țărmurile nu s-au retras în fața unor
întinderi mai mari de apă;
715 Nici Marea Tireniană, împreună cu Marea Egee, nu frămîntă
atîtea ape,
Nici Mediterana cu cele două Sirte nu au atîtea valuri,
Căci pe deasupra mai varsă și pămîntul fluvii imense.
E nevoie să mai amintesc de gurile Istrului cu șapte brațe, 10
de apele care le aduc Tanais, Tyras cel galben, Hypanis și Novas?
720 Sau ce golf mare deschid apele meotice?
Pontul, cu ajutorul acestui șir de fluvii, a frînt puterea sărată
a apelor amare;
de aceea el cedează în fața vînturilor înghețate de la miazănoapte
și îngheață cu ușurință la începutul iernii. 15
După cum asprimea nordului găsește aici ape liniștite
725 sau valuri răscolite: apele stau nemișcate toată iarna
ca o cîmpie sau înțepenesc pe înălțimile falnice.
Într-o parte Pontul lovește cu apele sale Europa cu țărmurile
ei sinuoase,
iar într-alta Asia, fiind încovoiat în formă de arc scitic. 20

¹ Argonauților.

- VIII, 185—191. Nu departe de aici se aruncă în mare, printr-o ieşire imensă, Istrul scitic.
 Noi ştim că acesta nu-şi varsă apele printr-un singur braţ, ci se varsă prin şapte braţe şi îşi deschide şapte ² guri.
 Să ne îndreptăm acum spre gurile şi apele sale, care vin în faţa noastră, pe ţarmul stîng al Pontului. Apoi vom ⁵ înainta
 190 pe fluviu în sus pînă cînd, plutind pe un alt rîu, vom ajunge în altă mare ³.
- VIII, 217—219. Există o insulă Peuce, după numele unei nimfe sarmatice. Acolo Istrul cel încruntat şi cu ambele ţăraturi primejdioase, coboară spre mare, printre locuitori sălbatici... 10
- VIII, 255—256. Iar [argonauţii] se întind apoi pe paturi de iarbă, în peştera în care odinioară Istrul îmbrăţişase pe Peuce, care răsufla din greu.
- VIII, 291—294. Flota barbarilor ⁴ nu mai este departe şi ea urmăreşte corabia uşoară a lui Pallas, pînă ce zăresc gurile Dunării, iar în faţa lor [insula] verde Peuce 15
 şi recunosc vîrfurile catargului de pe Argo.
- VIII, 375—378. Apoi el ⁵ este împins împreună cu tovarăşii săi pe ţarmul stîng, spre malul îndepărtat din faţa insulei Peuce, căci insula este încinsă din două părţi de apele sinuoase ale Dunării... 20

² Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

³ Este vorba despre legenda după care argonauţii au trecut din Pont în Marea Adriatică, urcînd pe Istru şi pe un afluent al său (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2).

⁴ Adică a colchidenilor care îi urmăreau pe argonauţi.

⁵ Absirt, conducătorul urmăritorilor.

STRATEGEMATA

I, 5, 25. Darius, ut falleret Scythas discessu, canes atque asinos in castris reliquit: quos cum latrantes rudentesque hostis audiret,
 5 remanere Dariū credidit.

I, 10, 4. Scorylo dux Dacorum, cum sciret dissociatum armis civillibus populum Romanum neque tamen sibi temptandum arbitraretur, quia externo bello posset concordia inter cives coalescere, duos canes in conspectu popularium commisit iisque acerrime inter
 10 ipsos pugnantibus lupum ostendit, quem protinus canes ommissa inter se ira adgressi sunt: quo exemplo prohibuit barbaros ab impetu Romanis profuturo.

II, 4, 3. Minucius Rufus imperator, cum a Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, praemisit fratrem et paucos
 15 una equites cum aeneatoribus praecepitque ut, cum vidisset contractum proelium, subitus ex diverso se ostenderet iuberetque concinere aeneatores: <re> sonantibus montium iugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedere terga.

II, 4, 20. Atheas rex Scytharum, cum adversus ampliores Triballorum exercitum confligeret, iussit a feminis puerisque et omni inbelli turba greges asinorum ac boum ad postremam hostium aciem admo-
 20 veri et erectas hastas praeferri; famam deinde diffudit, tamquam

A fost pretor în anul 70 î.e.n., apoi de mai multe ori consul și guvernator în Britania până în anul 78. În anul 97, Sextus Iulius Frontinus se afla în fruntea administrației apeductelor din Roma, cu titlul de *curator aquarum*. A murit probabil în anul 103. A scris o lucrare despre agromensură, astăzi pierdută, alta despre apele orașului Roma, în 2 cărți, și o operă cu subiect militar, în 4 cărți. Cuprinsul ei este naiv și nu aduce fapte remarcabile, fiind vorba doar de o culegere de stratageme pe care le-au folosit diferiți comandanți în cursul istoriei.

Ediția: *Sexti Iulii Frontini Strategematicon libri IV* editat C. Gundermann, Teubner, Leipzig, 1888.

STRATAGEMELE

I, 5, 25. Spre a înșela pe sciți în privința retragerii sale, Darius a lăsat în tabără cini și măgari. Deoarece îi auzia lătrind și zbierind, dușmanul a crezut că Darius continuă să stea pe loc¹.

I, 10, 4. Scorylo², conducătorul dacilor, știind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile și socotind că nu-i nimerit să-i atace, deoarece datorită unui război cu un dușman din afară s-ar putea restabili înțelegerea între cetățeni, a pus în fața concetățenilor săi doi cini și pe când se luptau între ei cu îndrăjire, le-a arătat un lup. Imediat cinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor. Prin această pildă i-a oprit pe barbari de la un atac care ar fi adus foleose romanilor.

II, 4, 3. Fiind strimtorat de către scordisci și daci, care erau mai mulți la număr, generalul Minucius Rufus³ l-a trimis înainte pe fratele său, și în același timp cițiva călăreți cu trîmbițași, și i-a poruncit ca, în clipa cînd va vedea angajată lupta, să apară pe neașteptate din direcția opusă și să ordone ca trîmbițașii să sune din trîmbițe. Deoarece răsunau culmile munților, s-a răspîndit între dușmani impresia că au de-a face cu o mulțime imensă: îngroziți de aceasta, au luat-o la fugă.

II, 4, 20. Luptînd împotriva unei armate mai numeroase a tribalilor, Atheas, regele sciților, a poruncit femeilor, copiilor și întregii mulțimi neluptătoare să mîne turme de măgari și de boi spre ariergarda dușmanilor și să țină în mîini lănci ridicate în sus. Apoi a răspîndit zvonul că îi sosesc ajutoare

¹ Cf. Herodot, IV, 135.

² Rege dac, probabil din timpul războaielor civile dintre August și Antonius. E posibil, după cum propune C. Daicoviciu, să fie însă vorba despre tatăl lui Decebal, care a trăit pe la mijlocul secolului I e.n. Cf. Iordanes, *Getica*, XII, 73 și inscripția DECEBALUS PER SCORIOLO, găsită pe un vas de la Grădiștea Muncelului (vezi *Ist. Rom.*, p. 294—295).

³ Consul în anul 110 î.e.n. (cf. Florus, I, 39,5).

auxilia sibi ab ulterioribus Scythis adventarent: qua adseveratione avertit hostem.

II, 8, 14. Philippus veritus, ne impetum Schytharum sui non sustinerent, fidelissimos equitum a tergo posuit praecepitque, ne
5 quem commilitonum ex acie fugere paterentur, perseverantius abeuntes trucidarent: qua denuntiatione cum effecisset, ut etiam timidissimi mallent ab hostibus quam ab suis interfici, victoriam adquisivit.

II, 11, 3. Alexander devicta perdomitaque Thracia petens Asiam,
10 veritus, ne post ipsius discessum sumerent arma, reges eorum praefectosque et omnes, quibus videbatur inesse cura detractae libertatis, secum velut honoris causa traxit, ignobiles autem relictis plebeiosque praefecit, consecutus, uti principes beneficiis eius obstricti nihil novare vellent, plebs vero ne posset quidem, spoliata principibus.

de la sciții din interiorul țării. Prin acest zvon stăruitor, i-a îndepărtat pe dușmani ⁴.

II, 8, 14. Temîndu-se că soldații săi nu vor putea rezista atacului sciților ⁵, Filip al II-lea a pus în spatele armatei pe cei mai credincioși dintre călăreți și le-a poruncit să nu îngăduie niciunui tovarăș de arme să fugă din luptă, iar pe cei care ar stăruia să plece, să-i ucidă. Anunțînd această măsură și făcînd astfel ca și cei mai fricoși să prefere să fie uciși de dușmani decît de camarazii lor, a cîștigat victoria. 5

II, 11, 3. Alexandru, după ce a învins și a supus Tracia, urmînd să plece în Asia și temîndu-se ca ei să nu pună iarăși mîna pe arme după plecarea sa, a luat cu el — ca și cum le-ar face o cinste —, pe regii și comandanții aceloră, precum și pe toți care păreau că se preocupă de libertatea pierdută ⁶. În fruntea celor rămași acasă au pus oameni de rînd și fără rang. Astfel a izbutit ca fruntașii, legați de binefacerea sa, să nu dorească nici o schimbare, iar mulțimea să n-o poată face, deoarece îi fuseseră răpiți conducătorii. 10

⁴ Cf. Polyainos, VII, 44, 1.

⁵ Cf. Trogus Pompeius, IX, 2—15.

⁶ Printre aceștia se aflau probabil și șefi traci din Dobrogea.

EPIGRAMMATA

- I, 22, 1—6. Quid nunc saeva fugis placidi, lepus, ora leonis?
frangere tam parvas non didicere feras.
5 Servantur magnis isti cervicibus ungues
 nec gaudet tenui sanguine tanta sitis.
 5 Praeda canum lepus est, vastos non implet hiatus:
 non timeat Dacus Caesaris arma puer.
- V, 3, 1—6. Accola iam nostrae Degis, Germanice, ripae,
10 a famulis Histri qui tibi venit aquis,
 laetus et attonitus viso modo praeside mundi,
 adfatus comites dicitur esse suos:
 5 « Sors mea quam fratris melior, cui tam prope fas est
 cernere, tam longe quem colit ille deum ».
- 15 V, 19, 1—4. Si qua fides veris, preaeferri, maxime Caesar,
 temporibus possunt saecula nulla tuis,

LXXIV. MARTIAL

S-a născut la Bilbilis în Spania, în jurul anului 40 e.n., și a venit la Roma la 24 de ani. În Italia, Martial s-a remarcat prin talentul său și a primit diferite distincții, între altele titlul de tribun militar și de cavaler roman. Culegerile sale de poezii intitulate *Xenia* și *Apophoreta* au apărut între anii 83—86, iar cele 12 cărți de epigrame, între anii 86—102. În anul 88 poetul a fost în Galia, iar în anul 98 a revenit la Bilbilis, unde a și murit în anul 104. Alături de Iuvenal, a fost cel mai de seamă poet satiric al Romei și a biciuit fără cruțare moravurile vremii.

Ediția: Martial, *Epigrammes*. Texte établis et traduits par H. J. Izaac, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1930—1933.

EPIGRAMME ¹

- I, 22, 1—6. Iepure, de ce fugi acum de gura nemiloasă a leului care stă liniștit.
Ea nu s-a deprins să sfișie animale atît de mici.
Ghiarele sale sînt păstrate pentru grumazurile mari, 5
și setea lui teribilă nu se bucură cu așa de puțin sînge.
- 5 A cîinilor pradă este iepurele; el nu poate umple gîtlejurile mari;
copilul dac să nu se teamă de armele împăratului.
- V, 3, 1—6. Diegis ², locuitor de pe țărmul care acum ne aparține,
a venit să te vadă, o Germanicus, tocmai de pe apele Istrului, 10
care se află sub stăpînirea ta. Bucuros și uimit cînd a văzut pe
stăpînul lumii,
se zice că ar fi spus celor ce-l însoțeau:
- 5 « Soarta mea este mai bună decît a fratelui meu, fiindcă mie îmi
este îngăduit
să privesc atît de aproape zeul pe care îl cinstește atît de departe » ³.
- V, 19, 1—4. Dacă adevărul e de crezut, prea mărite împărate, mai presus 15
de vremurile tale nu pot fi puse nici un fel de alte timpuri.

¹ Primele două cărți au fost publicate mai întîi împreună, la sfîrșitul anului 84 sau la începutul lui 85, iar mai tîrziu separat.

² Solia la Roma a fratelui lui Decebal a avut loc în anul 89 e.n. În urma acestor tratative s-a încheiat pacea prin care Dacia devine un stat clientelar al romanilor (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2—4).

³ Cartea a V-a a fost publicată la sfîrșitul anului 89 e.n.

Quando magis dignos licuit spectare triumphos?
quando Palatini plus meruere dei?

VI, 4, 1—2. Censor maxime principumque princeps,
cum tot iam tibi debeat triumphos...

5 VI, 10, 7—8. Talis supplicibus tribuit diademata Dacis
et Capitolas itque reditque vias.

VI, 76, 1—6. Ille sacri lateris custos Martisque togati,
credita cui summi castra fuere ducis,
hic situs est Fuscus. Licet hoc, Fortuna, fateri:
10 non timet hostilis iam lapis iste minas;
5 grande iugum domita Dacus cervice recepit
et famulum victrix possidet umbra nemus.

VII, 2, 1—2. Invia Sarmaticis domini lorica sagittis
et Martis Getico tergore fida magis...

15 VII, 6, 1—10. Ecquid Hyperboreis ad nos conversus ab oris
Ausonias Caesar iam parat ire vias?
Certus abest auctor, sed vox hoc nuntiat omnis:
credo tibi, verum dicere, Fama, soles.
5 Publica victrices testantur gaudia chartae,

Oare cînd am putut asista la niște triumfuri ⁴ care să fie tot
atît de meritate?

Cînd au binemeritat zeii de pe Palatin mai mult decît acum?

VI, 4, 1—2. O, cel mai mare dintre cenzeni și principe al principilor
căruiă și se datoresc atîtea triumfuri ⁵...

VI, 10, 7—8. Așa-i el, cînd dă diademe ⁶ dacilor care îl roagă, 5
și urcă și coboară căile capitoline ⁷.

VI, 76, 1—6. Fuscus ⁸, care a fost păzitorul unui personaj sfînt, al zeului
Marte îmbrăcat în togă ⁹,
căruiă i-a fost încredințată tabăra comandantului suprem,
odihnește aici. Putem s-o spunem cu glas tare, Fortuna,
lespedea aceasta nu se mai teme de amenințările dușmanului. 10
5 Dacă l-a primit pe grumazul său înfrînt un mare jug,
iar umbra victorioasă stăpînește pădurea înrobîtă ¹⁰.

VII, 2, 1—2. E de nepătruns platoșa ¹¹ stăpînului nostru pentru săgețile sarmaților
și mai sigură decît scutul getic al lui Marte...

VII, 6, 1—10. Oare cezarul, întorcîndu-se de pe țărmurile hiperboreene spre noi, 15
se pregătește acum să străbată drumurile Ausoniei?
Nimeni n-a afirmat-o cu siguranță, dar toate gurile vestesc acest
lucru:
mă încred în tine, Faimă, și știu că ai obiceiul să spui adevărul.
5 Buletinele victoriei dau mărturie de bucuria obștească

⁴ Printre ele figurează și triumful dacic (cf. Suetoniu, *Domitian*, VI, 1).

⁵ Cartea a VI-a a fost publicată în vara sau toamna anului 90 e.n. Referința este tot generală.

⁶ Aluzie la ceremonia la care Domitian a pus coroana pe capul lui Diegis (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2).

⁷ Cu ocazia triumfurilor. Cartea a VI-a a fost publicată în vara sau toamna lui 90. Este probabil o aluzie la cele două triumfuri asupra chatilor și dacilor, din anul 89 e.n. Cf. V, 19, 1—4; VI, 4, 2; Suetoniu, *Domitian*, VI, 2; Statius, *Silvele*, III, 3, 118 și Dio Cassius, LXVII, 7, 4.

⁸ Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, a condus armata romană în cursul campaniei din anul 87 e.n., cînd și-a găsit moartea dîncolo de Dunăre, undeva în Dacia. Cf. Iuvenal, IV, 111; Suetoniu, *Domitian*, VI, 1; Dio Cassius, LXVIII, 9, 3; Eutropiu, VII, 23, 4; Iordanes, *Getica*, XIII, 77.

⁹ În calitatea sa de comandant suprem al armatei și șef al statului.

¹⁰ Versurile lui Martial lasă să se înțeleagă că Fuscus a fost înmormîntat pe teritoriu roman, fie într-o regiune recent cucerită, la nord de Dunăre, fie în vechea Moesia. Cercetătorii care înclină pentru ultima ipoteză vîd în altarul de la Adamklissi un monument în cinstea lui Fuscus (vezi Patsch, *Kampf*, p. 19—20).

¹¹ Cuirasa pe care Domitian a purtat-o în cursul campaniei împotriva sarmaților (vezi nota 25) din anul 92 e.n. Cartea a VII-a a fost publicată în decembrie 92.

Martia laurigera cuspide pila virent.
 Rursus, io, magnos clamat tibi Roma triumphos
 INVICTUSque tua, Caesar, in urbe sonas;
 sed iam laetitiae quo sit fiducia maior,
 5 Sarmaticae laurus nuntius ipse veni.

VII, 7, 1—4. Hiberna quamvis Arctos et rudis Peuce
 et ungularum pulsibus calens Hister
 fractusque cornu iam ter improbo Rhenus
 teneat domantem regna perfidae gentis...

10 VII, 8, 1—4. Nunc hilares, si quando mihi, nunc ludite, Musae:
 Victor ab Odrysio redditur orbe deus.
 Certa facis populi tu primus vota, December:
 iam licet ingenti dicere voce: « Venit! »

VII, 30, 1—2. ... 6. Das Parthis, das Germanis, das, Caelia, Dacis,
 15 nec Cilicum spernis Cappadocumque toros...
 nec te Sarmatico transit Alanus equo...

VII, 80, 1—12. Quatenus Odrysios iam pax Romana triones
 temperat et tetricae conticuere tubae,
 hunc Marcellino poteris, Faustine, libellum
 mittere: iam chartis, iam vacat ille iocis,
 20 5 Sed si parva tui munuscula quaeris amici
 commendare, ferat carmina nostra puer:
 non qualis Geticae satiatus lacte iuvencae

și sulițele luptătorilor se acoperă la vîrf cu verdeța laurului.
Io! Roma își strigă din nou mărețele triumfuri
și tu, cezare, ești aclamat în orașul tău, fiind numit «Neînvinsul»;
dar pentru a avea mai multă încredere în bucuria noastră
vino tu însuși și vestește-ne victoria sarmatică ¹².

5

VII, 7, 1—4. Deși Ursa înghețată și sălbatica Peuce,
Istrul încălzit de loviturile copitelor
și Rinul cu coarnele obraznice și pînă acum de trei ori zdrobite
în război
îl rețin acolo pe cel care supune regatul unui neam perfid ¹³...

VII, 8, 1—4. Fiți vesele acum, dacă ați fost vreodată pentru mine, 10
o Muzelor:
zeul se întoarce învingător din ținutul odrisilor ¹⁴.
O Decembrie, tu primul vei face ¹⁵ ca poporul să fie sigur că
i s-au împlinit rugile.
Putem spune de pe acum cu glas tare: «Vine!»

VII, 30, 1—2. ... 6. Tu, Caelia ¹⁶, te dai parților, germanilor, dacilor
și nu disprețuiești dragostea cilicienilor și capadocienilor... 15
Și nu trece alanul ¹⁷ pe calul lui sarmatic fără a intra la tine.

VII, 80, 1—12. Avînd în vedere că pacea romană a domolit pe odrisii nordici,
iar trîmbițele de război au amuțit,
ai putea, Faustinus ¹⁸, să trimiți lui Marcellinus ¹⁹ această cărtică.
El are acum timp liber pentru scrierile mele, pentru glume. 20
5 Dar dacă vrei ca micile daruri ale prietenului tău
să aibă trecere, să le ducă un sclav tînăr,
însă nu de felul celui care, sătul de lapte de vacă getică,

¹² Vezi nota 25.

¹³ Aluzie la campania împotriva sarmaților din Panonia. Vezi nota 25.

¹⁴ Sub numele odrisilor, neam tracic foarte bine cunoscut de romani, autorul înțelege populațiile din regiunile dunărene, în speță sarmații iazigi din Panonia. Vezi nota 25.

¹⁵ Vestile referitoare la întoarcerea împăratului în decembrie s-au adeverit ceva mai tîrziu (vezi nota 25).

¹⁶ Curtezană.

¹⁷ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.

¹⁸ Poet amator, prieten cu Martial, căruia autorul îi închină cartea a III-a.

¹⁹ Prieten al lui Martial, care luase parte la campaniile de la Dunăre (cf. IX, 45).
Textul fiind ambiguu, se poate înțelege atît campanii împotriva dacilor și sarmaților, cît și numai împotriva unora.

- Sarmatica rigido ludit in amne rota,
 sed Mitylenaei roseus mangonis ephēbus,
 10 vel non caesus adhuc matre iubente Lacon.
 At tibi captivo famulus mittetur ab Histro,
 5 qui Tiburtinas pascere possit oves.
- VII, 84, 1—4. Dum mea Caecilio formatur imago Secundo
 spirat et arguta picta tabella manu,
 i, liber, ad Geticam Peucen Histrumque iacentem:
 haec loca perdomitis gentibus ille tenet.
- 10 VIII, praef. IMPERATORI DOMITIANO CAESARI AUGUSTO
 GERMANICO DACICO VALERIUS MARTIALIS S.
- VIII, 2, 1—4. Fastorum genitor parensque Ianus
 Victorem modo cum videret Histri,
 tot voltus sibi non satis putavit
 15 optavitque oculos habere plures...
- VIII, 8, 1—6. Principium des, Jane, licet, velocibus annis
 et renoves voltu saecula longa tuo,
 te primum pia tura rogent, te vota saluent,
 purpura te felix, te colat omnis honos;
 20 5 tu tamen hoc mavis, Latiae quod contigit urbi
 mense tuo reducem, Iane, videre deum.

se joacă pe fluviul înghețat, cu un cerc ²⁰ sarmatic,
 ci efebul îmbujorat al unui negustor de sclavi din Mitilene
 10 sau un laconian care n-a fost încă biciuit ²¹, la ordinul
 mamei sale.

Iar ție îți va fi trimis un selay de la Istrul înrobît,
 care să-ți poată paște oile pe Tibru.

5

VII, 84, 1—4. În timp ce chipul meu, destinat lui Caecilius Secundus ²²,
 capătă formă
 și micul tablou pictat de o mîină îndemînică respiră,
 du-te carte, în [insula] getică Peuce și la Istrul care zace
 învins.

Aceste locuri cu populații supuse le stăpînește el.

VIII. pref. Valerius Martialis salută pe împăratul Domitianus ²³ 10
 Caesar Augustus Germanicus Dacicus ²³.

VIII. 2, 1—4. Ianus, creatorul și părintele calendarului,
 văzîndu-l de curînd pe cuceritorul Istrului,
 a socotit că nu-i ajung atîtea fețe ²⁴
 și a dorit să aibă mai mulți ochi... 15

VIII, 8, 1—6. Deși tu, Ianus, dai posibilitatea anilor repezi să înceapă,
 și reînnoiești cu chipul tău lungile veacuri,
 deși pe tine te roagă mai întîi tămîia cucernică, te salută rugăciunile
 noastre,
 te cinstește purpura glorioasă și toți magistrații, 20
 5 totuși tu nu dorești decît un singur lucru, și anume,
 ca în cursul lunii tale, o Ianus,
 să aibă loc reîntoarcerea zeului ²⁵ în orașul latin.

²⁰ Se poate traduce și « cu un car »; fluviul e Dunărea.

²¹ Un laconian foarte tînăr, căci la spartani se biciuiau adolescenții, care erau deja
 robuști.

²² Probabil că poetul nu se referă la Pliniu cel Tînăr.

²³ Domițian n-a purtat acest titlu în mod oficial. Autorul vrea doar să-l
 lingusească.

²⁴ Aluzie la templul cu patru fețe al lui Ianus Quadrifrons. Cartea a VIII-a a fost
 scrisă în anul 93.

²⁵ Domițian s-a întors în ianuarie 93 din campania panonică împotriva sarmaților iazigi
 (cf. VII, 2, 1 ; 6, 10 ; 7, 4 ; 8, 2 ; 80, 1 ; VIII, 11, 4 ; 15, 1), care durase opt luni (cf. IX,
 31, 3). Vezi Patsch, *Kampf*, p. 40.

VIII, 11, 1—4. Pervenisse tuam iam te scit Rhenus in urbem;
nam populi voces audit et ille tui:
Sarmaticas etiam gentes, Histrumque, Getasque
laetitiae clamor terruit ipse novae.

5 VIII, 15, 1—8. Dum nova Pannonici numeratur gloria belli,
omnis et ad reducem dum litat ara Iovem,
dat populus, dat gratus eques, dat tura senatus,
et ditant Latias tertia dona tribus:
10 5 hos quoque secretos memoravit Roma triumphos,
nec minor ista tuae laurea pacis erat,
quod tibi de sancta credis pietate tuorum.
Principis est virtus maxima nosse suos.

IX, 31, 1—6. Cum comes Arctois haereret Caesaris armis
Velius, hanc Marti pro duce vovit avem;
15 luna quater binos non tota peregerat orbes,
debita poscebat iam sibi vota deus:
5 ipse suas anser properavit laetus ad aras
et cecidit sanctis hostia parva focis.

IX, 35, 1—6. Artibus his semper cenam, Philomuse, mereris,
20 plurima dum fingis, sed quasi vera refers.
Scis, quid in Arsacia Pacorus deliberet aula,

VIII, 11, 1—4. Rinul știe acum că tu ai ajuns în orașul tău,
căci și el aude aclamațiile poporului:
doar strigătul bucuriei proaspete a îngrozit
chiar și neamurile sarmatice, Istrul și pe geți.

VIII, 15, 1—8. În timp ce se adaugă la socoteală gloria proaspătă a războiului ⁵
din Panonia,
iar toate altarele aduc jertfe și sărbătorească întoarcerea lui
Jupiter al nostru,
în timp ce poporul, cavalerii recunoscători ²⁶ și senatul dau
ofrande de tămlie
și, pentru a treia oară, darurile tale îmbogățesc triburile latine ²⁷
⁵ Roma a vorbit și de acest triumf secret ²⁸,
iar laurul acesta, simbol, al păcii tale, nu era mai puțin glorios, ¹⁰
pentru că te încrezi în tine în privința pietății pe care o
inspîri supușilor tăi.
Cea mai mare virtute a unui împărat este să-și cunoască supușii.

IX, 31, 1—6. Pe cînd se găsea ca tovarăș de arme alături de cezar, în lupte
ce aveau loc spre miazănoapte,
Velius ²⁹ a făgăduit lui Marte această pasăre, pentru coman-
dantul său.
Luna încă nu străbătuse opt ³⁰ cicluri întregi, ¹⁵
cînd zeul și-a cerut cuvenitele făgăduințe:
⁵ bucuroasă, gîsca ³¹ s-a grăbit singură spre altar,
și mica victimă a pierit pe vatra cea sfîntă.

IX, 35, 1—6. Cu aceste mijloace, Philomusus ³², tu îți cîștigi totdeauna un
prînz.
Inventezi multe de tot, dar le spui parcă ar fi adevărate. ²⁰
Știi ce deliberează Pacorus ³³ la curtea Arsacizilor,

²⁶ Pentru respectarea privilegiilor lor.

²⁷ Cu prilejul celei de a « treia victorii », Domițian a distribuit un *congiarium*.

²⁸ Domițian a refuzat triumful și s-a mulțumit să ofere doar o ramură de lauri lui Jupiter Capitolinus (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 2 și Statius, III, 3, 170).

²⁹ Velius Paulus, fost proconsul al Bitiniei, a luat parte la luptele împotriva sarmaților. Cartea a IX-a a fost publicată în vara anului 94 e.n.

³⁰ Vezi nota 25.

³¹ Gîsca era socotită simbol al salvării Romei.

³² Parazit care întreținea comesenii.

³³ Rege part care a domnit, singur, între anii 93—110 e.n.

- 5 Rhenanam numeras Sarmaticamque manum;
 verba ducis Daci chartis mandata resignas,
 victricem laurum quam venit ante vides...
- 5 IX, 45, 1—4. Miles Hyperboreos modo, Marcelline, triones
 et Getici tuleras sidera pigra poli:
 ecce Promethei rupes et fabula montis
 quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis!
- IX, 101, 17—18. Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri,
 sudantem Getica ter nive lavit equum.
- 10 X, 13 (20) 7—8. Tecum ego vel sicci Gaetula mapalia Poeni
 et poteram Scythicas hospes amare casas.
- 15 XI, 3, 1—4. Non urbana mea tantum Pimpleide gaudent
 otia nec vacuis auribus ista damus,
 sed meus in Geticis ad Martia signa pruinis
 a rigido teritur centurione liber.
- 20 XII, 8, 1—10. Terrarum dea gentiumque Roma,
 qui par est nihil et nihil secundum,
 Traiani modo cum futuros
 5 tot per saecula computaret annos,
 et fortem iuvenemque Martiumque
 in tanto duce militem videret;

numeri trupele de pe Rin și din Sarmatia;
5 desfaci sigiliul de pe răvașul conducătorului dac
și vezi ³⁴ laurul victoriei înainte de a veni ³⁵...

IX, 45, 1—4. Marcellinus,²⁶ nu de mult, ai îndurat ca soldat
asprimile constelației carului hiperborean
și stelele înțepenite ale cerului getic;
iată stîncile lui Prometeu³⁷ și muntele său cel fabulos
cît de mult trebuie să te aproprie de ele cu ochii tăi.

IX, 101, 17—18. De trei ori ³⁸ a zdrobit [Domitian] coarnele perfide ale Istrului
sarmatic,
de trei ori și-a scăldat calul asudat în zăpada getică.

X, 13 (20), 7—8. Împreună cu tine³⁹ mi-ar fi dragi încovoiatele colibe getulice
ale punilor uscățivi¹⁰
și aș iubi ca oaspe și colibele scitice.

XI, 3, 1—4. Nu numai orașenii⁴⁰ care au răgaz se bucură de Pimpleis a mea⁴¹; eu nu încredințez aceste versuri numai unor urechi care au timp liber, ci cartea mea este mult citită și de centurionul aspru de sub bruma getică, lângă stindardele lui Marte.

XII, 8, 1—10. Roma, zeita lumii și a tuturor neamurilor,
pe care nimic nu o egalează și nici măcar nu se apropie de ea,
era de curînd bucuroasă cînd număra anii domniei lui Traian,
care se vor întinde pe atîtea generații,
5 și fiindcă vedea într-un comandant atît de mare
un soldat viteaz, tînăr și războinic,

34 « Vezi », adică « dezvălui ».

35 La Roma.

³⁶ Vezī nota 19.

⁸⁷ Vezi nota 19.
⁸⁸ Caucazul, cu care Carpații erau adesea confundați, mai ales în comparațiile poetice.

³⁸ Aluzie la campaniile din Panonia (cf. Statius, *Silve*, IV, 7, 50; V, 1, 128; II, 135; *Tebaida*, I, 1, 19 și Suetoniu, *Domitian*, VI, 1-2).

³⁹ Un prieten anonim al poetului. Cartea a X-a a apărut în intervalul aprilie — octombrie 98 în ediția a II-a.

⁴⁰ Locuitorii Romei. Cartea a XI-a a fost publicată la începutul anului 97.

41 Muza.

dixit praeside gloriosa tali:
« Parthorum procures ducesque Serum,
Thracas, Sauromatae, Getae, Britanni,
10 possum ostendere Cacsarem; venite ».

6 XII, 15, 1—4. Quidquid Parrhasia nitebat aula,
donatum est oculis deisque nostris.
Miratur Scythicas virentis auri
flammas Iuppiter...

Calices Gemmati

10 XIV, 109, 1—2. Gemma tum Scythicis ut luceat ignibus aurum,
aspice. Quot digitos exuit iste calix!

mindră de un astfel de conducător,
ea a spus: « Frunțași ai pașilor, comandanți ai serilor,
voi tracilor, sarmaților, geților, britanilor,
10 vă pot arăta un adevărat împărat; veniți ! ».

XII, 15, 1—4. Tot ce strălucea în palatul parhasian⁴² 5
a fost dăruit ochilor și zeilor noștri⁴³.
Jupiter se minunează de smaragdele scitice, care fac să fie verde
aurul în care sînt prinse...

Cupe încrustate cu pietre,

XIV, 109, 1—2. Cum scînteiază acest aur împodobit cu smaragde scitice! 10
Privește. Cîte degete a despuiat această cupă !⁴⁴

⁴² De pe Palatin. După legendă, numele colinei provine de la nepotul lui Evandru, care venise din Parhasia.

⁴³ Nu se poate ști dacă e vorba de Nerva sau de Traian. Cartea a XII-a a apărut în decembrie 101 sau în primăvara lui 102.

⁴⁴ Cupele erau uneori încrustate cu pietre luate de pe inele. Cartea a XIV-a a apărut în decembrie 84 sau 85.

ΛΟΓΟΙ

XII, 16. Καὶ γὰρ δὴ τυγχάνω μακράν τινα ὁδὸν τὰ νῦν πεπο-
 ρευόμενος, εὐθὺ τοῦ Ἰστροῦ καὶ τῆς Γετῶν χώρας ἢ Μυσῶν, ὥς
 5 φησιν Ὅμηρος κατὰ τὴν νῦν ἐπὶ κλησὶν τοῦ ἔθνους. 17. Ἦλθον δὲ
 οὐ χρημάτων ἔμπορος οὐδὲ τῶν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοπέδου
 σκευοφόρων ἢ βοηλατῶν, οὐδὲ πρεσβεῖν ἐπρέσβευον συμμαχικὴν
 ἢ τινα εὐφημον, τῶν ἀπὸ γλώττης μόνον συνευχομένων.

γυμνὸς ἄτερ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος οὐδ' ἔχων ἔγχος, οὐ μὲν
 10 οὐδὲ ἄλλο ὄπλον οὐθέν. 18. ὥστε ἐθαύμαζον ὅπως με ἠνείχοντο
 ὁρῶντες. οὔτε ἱππεύειν ἐπιστάμενος οὔτε τοξότης ἱκανὸς ὢν οὔθ'
 ὀπλίτης, ἀλλ' οὐδὲ τῶν κούφων καὶ ἀνόπλων [τὴν βαρεῖαν ὀπλισιν στρα-
 τιωτῶν οὐδ'] ἀκοντιστῆς ἢ λιθοβόλος, οὐδ' αὖ τεμεῖν ὕλην ἢ τάφρον
 ὀρύττειν δυνατὸς οὐδὲ ἀμῆσαι χιλὸν ἐκ πολεμίου λειμῶνος πυκνὰ
 15 μεταστρεφόμενος, οὐδὲ ἐγεῖραι σκηνὴν ἢ χάρακα, ὥσπερ ἀμέλει
 ξυνέπονται τοῖς στρατοπέδοις πολεμικοὶ τινες ὑπηρεταί. 19. πρὸς
 ἅπαντα δὲ ταῦτα ἀμηχάνως ἔχων ἀφικόμεν ἐπὶ ἄνδρας οὐ νωθροὺς
 οὐδὲ σχολὴν ἄγοντας ἀκροᾶσθαι λόγων, ἀλλὰ μετεώρους καὶ ἀγω-
 νιῶντας καθάπερ ἵππους ἀγωνιστὰς ἐπὶ τῶν ὑσπλήγων, οὐκ ἀνεχο-
 20 μένους τὸν χρόνον, ὑπὸ σπουδῆς δὲ καὶ προθυμίας κόπτοντας τὸ
 ἔδαφον ταῖς ὀπλαῖς· ἔνθα γὰρ ἦν ὁρᾶν πανταχοῦ μὲν ξίφη, πανταχοῦ
 δὲ θώρακας, πανταχοῦ δὲ δόρατα, πάντα δὲ ἵππων, πάντα δὲ ὀπλων,
 πάντα δὲ ὀπλισμένων ἀνδρῶν μεστά. 20. μόνος δὲ ἐν τοσοῦτοις
 φαινόμενος ῥάθυμος ἀτεχνῶς σφύδρα τε εἰρηνικὸς πολέμου θεατής,
 25 τὸ μὲν σῶμα ἐνδεής, τὴν δὲ ἡλικίαν προήκων, οὐ χρυσοῦν σκῆπτ-
 ρον φέρων οὐδὲ στέμματα ἱερὰ θεοῦ τις εἰς, ἐπὶ λύσει θυγατρὸς

S-a născut la Prusa, în Bitinia, în anul 40 e.n. dintr-o familie înstărită și a făcut studii serioase de retorică și filozofie. Dion a călătorit mult și a încercat apoi să sprijine, cu cuvântul și cu scrisul, cultura grecească și o mai largă autonomie politică a patriei sale în legăturile ei cu stăpânirea romană. În anul 87 e.n. a fost surghiunit în ținuturile getice, unde a vizitat cetățile grecești din Pontul Stîng, pînă la Olbia. S-a întors apoi la Roma, în anul 97; a fost în relații bune cu Traian și a murit în Bitinia în jurul anului 120. A scris o *Istorie a geșilor*, astăzi pierdută. Din ea s-au informat Casiodor (490—575) și Iordanes (pe la anul 553).

Ediția: *Dionis Chrysostomi Orationes* post Ludovicum Dindorfium edidit Guy de Budé, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1916—1919.

DISCURSURI

XII, 16. Se întimplă ¹ că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru și în țara geșilor ² sau a misilor, așa cum îi numește Homer și cum e denu-
mită astăzi populația. 17. Am mers acolo nu ca neguțător de mărfuri, nici să
adun purtători de bagaje în serviciul unei tabere militare sau îngrijitori de
boi, nici nu am dus vreo solie pentru aliați sau vreo alta cu nume frumos, din
acelea care făgăduiesc numai cu gura. « Dezbrăcat, fără coif și scut, neavînd
lance și nici vreo altă armă » ³. 18. Așa încît m-am mirat cum de mă răbdară,
cînd m-au văzut, căci nu eram un om care știe să călărească, nici arcaș priceput, 10
[nici ostaș cu arme grele], nici aruncător de lănci sau pietre, dintre soldații ușor
înarmați și fără scut. Nu puteam nici să tai lemne din pădure sau să sap un
șanț, nici să cosesc fin dintr-o poiană dușmană, deoarece mereu m-aș fi întors
speriat. [Nu puteam nici] să construiesc un cort sau lucrări de întăritură, așa
cum desigur [fac] unii oameni de serviciu ai armatei, care urmează lagărele. 15
19. Fiind nefolositor la toate acestea, am ajuns la niște oameni întreprinzători,
care nu aveau răgazul să asculte cuvîntări, ci erau agitați și tulburați ca niște
cai de curse la potou, înainte de plecare, nerăbdători să treacă vremea,
cai pe care rîvna și înfocarea îi fac să lovească pămîntul cu copitele. Acolo,
la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de 20
cai, arme ⁴ și oameni înarmați. 20. În mijlocul atîtor oameni [deosebiți], eu
singur mă înfățișam grozav de nepăsător, un spectator foarte pașnic al război-
ului, neputincios la trup, înaintat în vîrstă, om care nu purta sceptrul de aur
și nici panglicuțele sfinte ale vreunui zeu, care venise pe drumul unde-l mîna
nevoia, în tabără ostășească — pentru a cere slobozirea fiicei [sale ⁵], ci 25

¹ Discursul a fost ținut la Olimpia în anul 97 e.n.

² Autorul fusese în Dacia în anul 96 î.e.n.

³ Cf. *Iliada*, XXI, 50.

⁴ Deși domnea pacea, dacii se pregăteau intens pentru noul război cu romanii, care avea să izbucnească peste cinci ani, folosind în acest scop și pe tehnicienii oferiți de Domi-
țian (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 4).

⁵ Aluzie la *Iliada*, I, 10 și urm.

ἤκων εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίαν ὁδόν, ἀλλ' ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἄνδρας ἀγωνιζομένους ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυνάμεως, τοὺς δὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας τε καὶ πατρίδος· ἔπειτα οὐ τὸν κίνδυνον ἀποκνήσας, μὴ τοῦτο ἡγησάσθω μηδεὶς, ἀλλ' εὐχῆς τινος μνησθεὶς παλαιᾶς δεῦρο ἀπετράπην
 5 πρὸς ἡμᾶς, αἰεὶ τὰ θεῖα κρείττω καὶ προυργιαίτερα νομίζων τῶν ἀνθρωπίνων, ἡλικία ἂν ᾗ. 21. . . (ἐν καιρῷ ἐστὶ). . . ἄψασθαι τῆς πρεσβυτέρας τε καὶ μεῖζονος ἱστορίας περὶ τοῦ θεοῦ. . . (ὅς) . . . κοινοὺς ἀνθρώπων καὶ θεῶν (ἐστὶ) βασιλεὺς τε καὶ ἄρχων καὶ πρύτανις καὶ πατήρ, ἔτι δὲ εἰρήνης καὶ πολέμων ταμίας, ὡς τοῖς πρότερον ἐμπείροις
 10 καὶ σοφοῖς ποιηταῖς ἔδοξεν, ἐάν πως ἱκανοὶ γενώμεθα τὴν τε φύσιν καὶ τὴν δύναμιν ὑμῆσαι λόγῳ βραχεῖ καὶ ἀποδέοντι τῆς ἀξίας. . .

XIV, 19. Ἐμοὶ μὲν σφόδρα δοκεῖ ἄτοπον, εἰ πέδας ἔχων τις ἦ ἐστιγμένος ἢ ἐν μυλῶνι ἀλῶν ἐλεύθερος ἔσται μᾶλλον τοῦ μεγάλου βασιλέως. Τί δέ; ἐν Θράκῃ γέγονας; Ἐγωγε. Ἐώρακας οὖν ἐκεῖ
 15 τὰς γυναῖκας τὰς ἐλευθέρους στιγματῶν μεστάς, καὶ τοσοῦτω πλείονα ἐχούσας στίγματα καὶ ποικιλώτερα ὅσῳ ἂν βελτίους καὶ ἐκ βελτιόνων δοκῶσιν; Τί οὖν δὴ τοῦτο; Ὅτι βασίλισσαν, ὡς ἔοικεν, οὐδὲν κωλύει ἐστιγμένην εἶναι, βασιλέα δὲ οἷε κωλύειν;

XXXIII, 26. (Μακεδόνες. . .) οἱ νεωστὶ μὲν τὰ ῥάκη περιή-
 20 ρημένοι καὶ ποιμένας ἀκούοντες, τοῖς Θραξὶ περὶ τῶν μελινῶν μαχόμενοι, τοὺς Ἑλληνας ἐκράτησαν, εἰς τὴν Ἀσίαν διέβησαν, ἄχρις Ἰνδῶν ἤρξαν.

XXXVI, 1. Ἐτύγχανον μὲν ἐπιδημῶν ἐν Βορυσθένει τὸ θέρος, ὡς τότε εἰσέπλευσα μετὰ τὴν φυγὴν, βουλόμενος ἐλθεῖν, ἐάν δύνα-
 25 μαι, διὰ Σκυθῶν εἰς Γέτας, ὅπως θεάσωμαι τάκεῖ πράγματα ὁποῖα ἐστὶ. Καὶ δὴ καὶ περιεπάτουν περὶ πλήθουςαν ἀγοράν παρὰ τὸν Ὑπανιν. ἡ γὰρ πόλις τὸ μὲν ὄνομα εἴληφεν ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ποταμοῦ. . . 4. Ἡ δὲ πόλις ἡ τῶν Βορυσθενιτῶν τὸ μέγεθός ἐστιν οὐ πρὸς τὴν παλαιὰν δόξαν διὰ τὰς
 30 συνεχεῖς ἀλώσεις καὶ τοὺς πολέμους. ἅτε γὰρ ἐν μέσοις οἰκοῦσα τοῖς βαρβάροις τοσοῦτον ἤδη χρόνον, καὶ τούτοις σχεδόν τι τοῖς πολεμικωτάτοις, αἰεὶ μὲν πολεμεῖται, πολλάκις δὲ καὶ ἐάλωκε τὴν <δὲ> τελευταίαν καὶ μεγίστην ἄλωσιν οὐ πρὸ πλείονων ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν. εἶλον δὲ καὶ ταύτην Γέται καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν
 35 τοῖς ἀριστεροῖς τοῦ Πόντου πόλεις μέχρι Ἀπολλωνίας. 5. ὅθεν δὴ καὶ σφόδρα ταπεινὰ τὰ πράγματα κατέστη τῶν ταύτῃ Ἑλλήνων, τῶν μὲν οὐκέτι συνοικισθεισῶν πόλεων, τῶν δὲ φαύλως καὶ τῶν πλείστων βαρβάρων εἰς αὐτάς συρруέντων. πολλαὶ γὰρ δὴ τινες

[veneam] doritor de a vedea oameni luptînd [unii] pentru stăpînire și putere, iar alții pentru libertate și patrie. Pe urmă, nu primejdia m-a făcut să șovăi — nimeni să nu creadă aceasta! —, ci mi-am amintit de o veche dorință și m-am întors iar la noi, socotind mereu că cele zăsești sînt mai presus și mai de folos decît cele omenești, oricît de însemnate ar fi acestea. 21... (Este potrivit lucru) 5 să ne apucăm a înfățișa povestirile cele mărețe și vrednice de cinste [auzite acolo] în legătură cu zeul... (care este), deopotrivă, regele tuturor oamenilor și al tuturor zeităților — cîrmuitorul, pritanul și tatăl lor —, ba mai este și dăruitorul păcii și al războiului, așa cum au socotit mai de mult poezii cei pricepuți și înțelepți. [Facem aceasta], dacă sîntem în stare să prea 10 mărîm firea și puterea lui într-o cuvîntare scurtă și de la care se cere-vrednicie...

XIV, 19. Mi se pare cu totul absurdă afirmația: Dacă cineva are lanțuri la picioare sau este însemnat cu fierul roșu sau macină într-o moară, va putea fi mai liber decît Marele Rege⁶. — Și de ce nu? Ai fost vreodată în Tracia? — 15 Da, am fost. — N-ai văzut oare acolo femeile⁷ libere pline de semne făcute cu fierul roșu și care cu atît au mai multe semne și mai variate, cu cît se arată a fi mai nobile și din părinți mai de ispravă? — Ce vrei să spui cu aceasta? — Că pe regină, pe cît se pare, nimic nu o împiedică să fie însemnată cu fierul roșu; dar socoți că pe rege îl împiedică ceva? 20

XXXIII, 26. Azvîrlindu-și de curînd hainele lor zdrențăroase și crezuți [pînă mai deunăzi] niște simpli păstori, (Macedonenii⁸) s-au luptat cu tracii pentru cîmpurile semănate cu mei, [apoi] i-au supus pe greci, au trecut în Asia și și-au întins stăpînirea pînă la inzi.

XXXVI, 1. S-a întîmplat să petrec o vară⁹ la Boristene, atunci cînd 25 am navigat într-acolo după exilul meu, avînd de gînd să merg — dacă voi putea — prin ținuturile scitice, la geți, ca să cercetez cum stau lucrurile acolo. Mă plimbam, pe la ora cînd se umple piața¹⁰, pe malul [rîului] Hypanis. Orașul și-a luat numele de la Boristene, datorită frumuseții și mărimii fluviului... 4. Orașul boristenilor nu mai are o mărime potrivită cu vechea sa 30 glorie, din pricina deselor cuceriri și a războaielor. Deoarece este așezat de atîta vreme în mijlocul barbarilor, și chiar în mijlocul celor mai războinici, [orașul] este mereu hărțuit de războaie și a fost adeseori cucerit [de dușmani]. Ultima și cea mai îndelungată cucerire [se spune că a avut loc] nu mai departe de acum o sută cincizeci de ani. Geții au luat atît orașul Boristene, cît și 35 alte cetăți așezate pe țărmurile Pontului Stîng, pînă la Apollonia¹¹. 5. Din această cauză situația grecilor care locuiesc pe aci este foarte nefericită. Nu s-a mai înființat nici o colonie sau aceasta a avut loc într-o măsură foarte redusă, majoritatea barbarilor unindu-se între ei pentru a se revărsa asupra

⁶ Al perșilor.

⁷ Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

⁸ Macedonenii din timpul lui Filip al II-lea și Alexandru cel Mare.

⁹ În anul 95 e.n.

¹⁰ Dimineata, între orele 10—13.

¹¹ Între anii 60—48 î.e.n. Burebista a reușit să-și impună dominația asupra tuturor orașelor pontice, de la Olbia în jos, chiar dacă nu le-a cucerit pe toate. În legătură cu ocuparea Histriei, cf. decretul în cinstea lui Aristagoras, fiul lui Apaturos (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 123—136 și *Ist. Rom.*, p. 211).

ἀλώσεις κατὰ πολλὰ μέρη γεγόνασι τῆς Ἑλλάδος, ἅτε ἐν πολλοῖς τόποις διεσπαρμένης. ἀλόντες δὲ τότε οἱ Βορυσθενῖται πάλιν συνώκησαν, ἐθελόντων ἑμοὶ δοκεῖν τῶν Σκυθῶν διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς ἐμπορίας καὶ τοῦ κατὰπλου τῶν Ἑλλήνων. ἐπαύσαντο γὰρ εἰσπλέοντες
 5 ἀναστάτου τῆς πόλεως γενομένης, ἅτε οὐκ ἔχοντες ὁμοφώνους τοὺς ὑποδεχομένους οὐδὲ αὐτῶν Σκυθῶν ἀξιούντων οὐδὲ ἐπισταμένων ἐμπόριον αὐτῶν κατασκευάσασθαι τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον. 6. σημεῖον δὲ τῆς ἀναστάσεως ἢ τε φαυλότης τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὸ συν-εστάλθαι τὴν πόλιν ἐς βραχύ.

10 XLVII, 4. Καίτοι τὸν Ἡρακλέα αὐτὸν ἀκούομεν τῆς μὲν Αἰγύπτου κρατῆσαι καὶ τῆς Λιβύης, ἔτι δὲ τῶν περὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον οἰκούντων καὶ Θρακῶν καὶ Σκυθῶν, καὶ τὸ Ἴλιον ἐλεῖν μικρῷ στόλῳ παραβαλόντα καὶ πάντων ἄρξαντα τῶν ἐθνῶν τούτων καταστῆναι βασιλέα αὐτόν.

15 XLVIII, 5. Εἴθ', ἂν λεγόντων ἐτέρων οὐκ ἀνέχεσθε ἀκούοντες, ταῦτα ἐρεῖτε αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν; ἂν ποτε γένηται διαφορά, κἀκεῖνοι προφέρωσιν ὑμῖν [τὸ πονηροὺς ἔχειν πολίτας] τὸ στασιάζειν, οὐκ αἰσχύνεσθε; ὥς ἔγωγε τοὺς θεοὺς ὑμῖν ὁμνύω πάντας ἢ μὴν σφόδρα ἡχθέσθην εἰπόντος μοί τινος, Διάλλαξον τὴν πόλιν, καὶ πρὸς αὐτὸν
 20 ἡγανάκτησα. μὴ γὰρ ἴδοιμι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ᾗ διαλλαγῶν ὑμεῖς δεήσεσθε, ἀλλ' εἰς ἐχθρῶν, φασί, κεφαλὰς τὰ τοιαῦτα τρέποιτο, τοῦτ' ἔστιν εἰς τοὺς καταράτους Γέτας, εἰς μηδένα δὲ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοεθνῶν.

LXVIII, 2. Πάλιν ἡδεσθαι μὲν ἀφροδισίοις καὶ σιτίοις καὶ
 25 ποτοῖς ἡδέσιν ἀνάγκη τόν τε Ἴωνα καὶ τὸν Θετταλὸν καὶ τὸν Ἰταλιώτην καὶ τὸν Γέτην καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Σπαρτιάτην. . .

LXIX, 6. Σκύθαι γοῦν οὐδὲν κωλύονται οἱ νομάδες μήτε οἰκίας ἔχοντες μήτε γῆν σπεῖροντες ἢ φυτεύοντες δικαίως καὶ κατὰ νόμους πολιτεύεσθαι· ἄνευ δὲ νόμου καὶ δικαίου μὴ κακῶς ζῆν ἀνθρώπους
 30 καὶ πολὺ τῶν θηρίων ὁμότερον οὐ δυνατόν.

LXXII, 3. . . . Ἐνθα γὰρ ἐνίστε βλέπουσιν ἀνθρώπους, τοὺς μὲν τινὰς πῖλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντας, ὥς νῦν τῶν Θρακῶν τινες τῶν Γετῶν λεγομένων, πρότερον δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ Μακεδόνες, ἄλλους δὲ τιάραν καὶ ἀναξυρίδας, καθάπερ οἶμαι Πέρσαι τε
 35 καὶ Βάκτριοι καὶ Παρθυαῖοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν βαρβάρων· οἱ δὲ ἔτι τούτων ἀτοπώτεροι εἰώθασιν ἐπιδημεῖν πτέρᾳ ἔχοντες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ὀρθά, ὥσπερ Νασάμωνες· οὐκοῦν οὐδὲ τούτοις πάνυ τι τολμῶσι πράγματα παρέχειν οὐδ' ἐνοχλεῖν προσιόντες. Καίτοι Γέτας μὲν ἢ Πέρσας ἢ Νασάμωνας, τοὺς μὲν οὐ πολλοὺς βλέπουσι,
 40 τοὺς δὲ σπανίως ἐπιδημοῦντας.

acestor [cetăți]. Multe din cuceriri s-au făcut în locuri diferite ale teritoriului locuit de greci, care se întinde pe multe regiuni. După ce au fost cucerite¹² în vremea de demult, boristenii și-au reînființat orașul. [De data aceasta] au avut, pe cît socot, încuviințarea sciților¹³, care aveau nevoie de negoțul și navigația grecilor. Căci grecii încetaseră de a mai veni cu corăbiile, o dată ce orașul fusese devastat, deoarece nu aveau oameni de aceeași limbă care să-i primească, iar sciții înșiși nu se învredniceau și nu se pricepeau să-și rînduiască negoțul în felul grecilor. 6. Un semn al ruinii este starea cea proastă a construcțiilor și restrîngerea orașului la un teritoriu mic.

XLVII, 4. Cu toate acestea aflăm că același Heracles a cucerit Egiptul și Libia, de asemenea pe locuitorii din jurul Pontului Euxin, pe traci și pe sciți¹⁴, a cucerit Ilionul, după ce-l pusese în primejdie numai cu o mîină de oameni, și a stăpînit toate aceste neamuri, devenind rege.

XLVIII, 5. Astfel, lucrurile pe care nu le suportați cînd le auziți rostite de alții, aceste lucruri le veți spune voi înșivă împotriva voastră? În cazul cînd s-ar ivi vreo neînțelegere și aceia¹⁵ v-ar înfățișa posibilitatea unei răzvrătiri, [întrucît așa fac ticăloșii dintr-o cetate], nu v-ați rușina? Tot astfel, eu mă jur pe toți zeii, în fața voastră, că într-adevăr am suferit grozav atunci cînd mi-a spus cineva: « Împacă orașul », și am fost plin de indignare față de acela. O, de n-aș apuca să văd ziua în care voi ați duce lipsă de împăcări. Dar toate acestea să cadă — după cum se spune — pe capul dușmanilor¹⁶, vreau să zic pe al blestematilor de geți și nu al cuiva din neamul nostru.

LXVIII, 2. Și iarăși, este nevoie să se bucure de plăcerile dragostei, ale mîncării și ale băuturii, atît ionianul, cît și tesalianul și italiotul și getul și indul și spartanul...

LXIX, 6. Așadar sciții nomazi nu sînt împiedicați cu nimic nici de a avea locuințe, nici de a semăna sau cultiva pămîntul cu dreptate și nici de a se conduce după legi. Fără lege și dreptate, oamenii nu pot să trăiască rău și mult mai aspru decît fiarele.

LXXII, 3... Căci aici uneori se pot vedea oameni avînd pe cap un fel de căciuli¹⁷, așa cum poartă astăzi unii traci numiți geți și cum purtau înainte vreme lacedemonienii și macedonenii, iar alții au tiară și [un fel de] șalvari — pare-mi-se, la fel ca perșii, bactrienii, parții și mulți alți barbari. În fine, unii și mai ciudați decît aceștia obișnuiesc a călători purtînd pe cap pene așezate drept, ca nasamonii¹⁸, și din această pricină nu îndrăznesc nici să le facă vreo încurcătură sau să-i supere cei ce se apropie de ei. Dar fie geți, fie perși sau nasamoni, pe unii îi vezi puțini la număr, iar alții merg rar printre străini¹⁹.

¹² Cîndva între anii 50—48 î.e.n. (vezi RE, VII, col. 1 861).

¹³ Adică neamurile « barbare » din împrejurimi (geți, sciții, bastarni și elemente sarmatice).

¹⁴ Aluzie la legenda după care sciții se trag din Heracles (cf. Herodot, IV, 9—10).

¹⁵ Ținînd cuvîntarea la Prusa, Dion face aluzii la cetățenii care îndemnau la răzvrătire împotriva stăpînirii romane.

¹⁶ Imperiului roman.

¹⁷ *Pileus*; era o căciulă ascuțită purtată de *pileați*, « nobili » (cf. Criton, fr. 3 și Lucian, *Scitul*, 1).

¹⁸ Trib din Libia.

¹⁹ Autorul vrea să spună că rareori ajung aceștia pînă în Bitinia.

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

9. . . . Πάρεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θέμε-
 5 νος, ὥς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπερορῶν καὶ σχολάζων, μυρίους τῶν
 βαρβάρων κατέκοψε καὶ λείαν ἤλάσατο πολλήν. Ὑπεκίνει δὲ καὶ
 Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον ὠκημένους, Βαστέρναι καλοῦνται,
 στρατὸν ἱππότην καὶ μάχιμον, Ἰλλυρίους τε διὰ Γενθίου τοῦ βασι-
 λέως παρεκάλει συνεφάσθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευεν,
 10 ὥς τῶν βαρβάρων μισθῷ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς κάτω Γαλα-
 τίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

12. . . . Εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυρίαν Αἰμιλίῳ τύχην
 ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φησὶν, ἢ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς
 τὸν πόλεμον ἀρθέντα ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε
 15 πρὸς ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι Βα-
 στέρναι, μύριοι μὲν ἱππεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μισθοφόροι πάντες,
 ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν, οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέ-
 μοντες, ἀλλ' ἓν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶντες αἰεὶ μάχεσθαι
 καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν κατα-
 20 στρατοπεδεύσαντες ἐπεμίνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἄνδρες ὑψηλοὶ
 μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μέγалаυχοι δὲ καὶ λαμ-
 προὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς, θάρσος παρέστησαν τοῖς

S-a născut în Cheroneea, în anul 46 e.n., și a murit în anul 120. Plutarh a făcut parte dintr-o familie înstărită și a avut relații strînse cu mulți demnitari romani. În patria sa a ocupat funcții înalte și a scris numeroase lucrări, din care cunoaștem 154 de titluri. Autorul a consultat o literatură întinsă și ne-a transmis o mulțime de informații privitoare la lumea veche. Dintre operele păstrate, cea mai cunoscută este culegerea de 26 de biografii ale oamenilor de seamă greci și romani, intitulată *Vițile paralele*, și intrată în literatura universală. Nu cunoașteam bine izvoarele de care s-a folosit și de aceea opera lui Plutarh rămîne o sursă directă pentru studierea lumii antice.

Ediții: *Plutarchi Vitae parallelae* iterum recognoverunt Cl. Lindskog et K. Ziegler, Teubner, Leipzig, 1914—1939; *Plutarchi Moralia* recognoverunt et emendaverunt C. Hubert, W. Nachstädt, W. R. Paton, M. Pohlenz, J. B. Titchener, W. Sieveking, I. Wegehaupt, Teubner, Leipzig, 1925—1935.

VIȚILE PARALELE

AEMILIUS PAULUS

9. ... Ca să mai adauge ceva la războiul în curs, Perseu mai puse la cale și o expediție împotriva dardanilor, fiindcă el disprețuia pe romani și avea răgaz. [Cu același prilej] măcelări zece mii de dardani și luă o pradă îmbelșugată. Totodată îi stîrnea pe galatii¹ care locuiesc la Istru — așa-numiții bastarni —, un neam războinic, deosebit prin călăreții săi, și îi îndemna pe iliri, prin regele Genthios, să intre și ei în război. La un moment dat, se răspîndi zvonul că barbarii ciștigați de Perseu², care le oferise o soldă, au pornit să năvălească prin Galia Inferioară³, de-a lungul țărmului Adriaticii, spre Italia. 10

12. ... Afară doar dacă cineva n-ar spune că zgîrcenia⁴ lui Perseu a fost în aceste împrejurări norocul lui Aemilius⁵. Această zgîrcenie a răsturnat și spulberat speranțele cele mai mari, pe care macedonenii și le puseseră în război și [a stricat] o situație strălucită, din pricina fricii bolnăvicioase a regelui 15 pentru banii săi. La cererea lui Perseu⁶ veniseră zece mii de călăreți bastarni și tot atîția pedestrași toți mercenari, oameni care nu știau să lucreze pămîntul, nu știau să navigheze și nu se pricepeau să ducă viață de păstori, preocupîndu-se doar de un singur lucru și de un singur meșteșug: lupta necontenită și biruirea celor ce-i înfruntă [în linie de bătaie]. Cînd bastarnii și-au așezat tabăra în Maedica și au intrat în legături cu oamenii regelui — deoarece erau oameni 20 înalți la trup, vrednici de admirat în exercițiile lor, semeți și scăpărători în amenințările împotriva dușmanilor —, ei dădură curaj macedonenilor și-i

¹ Galatii nu erau celți, ci un neam germanic (vezi Titus Livius, nota 12).

² Plutarh face o confuzie cu Filip al V-lea (cf. Titus Livius, XXIX, 35, 4).

³ Aici bazinul Dravei și Savei, ocupat de celți.

⁴ Cf. Polibiu, XXIX, 9, 12.

⁵ Lucius Aemilius Paulus Macedonicus învingătorul lui Perseu.

⁶ Cf. Titus Livius, XLIV, 26, 2.

- Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὥς τῶν Ῥωμαίων οὐχ ὑπομενούντων, ἀλλ' ἐκπλαγῆσομένων τὴν ὄψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν ἐκφυλόν οὔσαν καὶ δυσπρόσοπτον. Οὕτω διαθεὶς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεὺς καὶ τοσούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων αἰτιούμενος καθ' ἕκαστον ἡγεμόνα χιλίους, 5 πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χρυσίου πλῆθος ἱλιγγιάσας καὶ παραφρονήσας ὑπὸ μικρολογίας ἀπείπατο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ πολεμῶν Ῥωμαίοις, καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καίτοι διδασκάλους εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιωτῶν 10 δέκα μυριάδες ἦσαν ἡθροισμένοι καὶ παρεστῶσαι ταῖς χρεαίαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην καὶ πόλεμον, οὐ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέτρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίον, ἄψασθαι δεδιὼς ὥσπερ ἀλλοτρίων. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν οὐ Λυδῶν τις οὐδὲ Φοινίκων γεγωνῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου κατὰ 15 συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἱ τῷ τὰ πράγματα τῶν χρημάτων ὦνητά, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων ἡγεῖσθαι πάντων ἐκράτησαν. . .
13. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευσάμενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τριακοσίους ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου τὰ μὲν χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι 20 προὔθηκεν ἡριθμημένα καὶ κατασημῆνασθαι παρέσχεν· ὥς δὲ πεισθεὶς ἔχειν ἃ ἤτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἀσεβὲς καὶ δεινὸν ἔδρασε (πρέσβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ κατέδησεν), ἡγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι τῶν χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἅλута τοῦ Γενθίου προδεδωκότος ἐχθρας ἐνέχυρα καὶ διὰ 25 τηλικαύτης ἀδικίας ἐμβεβληκότος ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιεῖδεν ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὥς ἀπὸ νεοττιᾶς ἀρθέντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμειος. . .
- 30 18. . . . Πρῶτοι δ' οἱ Θρᾶκες ἐχώρουν, ὧν μάλιστά φησιν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῷ καὶ περιλάμποντι θυρεῶν καὶ περικνημίδων ὅπλισμῳ μέλανας ὑπενδεδυμένοι χιτῶνας, ὀρθὰς δὲ ῥομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θρᾶκας οἱ μισθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκευαὶ τε 35 παντοδαπαὶ καὶ μεμιγμένοι Παῖονες ἦσαν. . .

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ

12. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρωνίῳ τὰ περὶ Θράκην καὶ Ἰστρὸν ὑπατεύοντι πρεσβέων συγκατειργάσατο. . .

făcură să creadă cum că romanii nu li se vor putea împotrivi, ci se vor înspăimînta de însăși privirea și mișcarea lor neobișnuită și înfricoșătoare. Astfel Perseu îi însufleși din nou pe macedoneni și îi umplu de nădejdi. Dar întunecat la minte de zgîrcenie, după ce fiecare căpetenie [a barbarilor] îi ceru să fie plătită cu o mie de galbeni, și cuprins de așteptare din pricina unei atît de mari sume de bani, regele se împotrivi și respinse alianța, purtîndu-se ca un administrator de avere, nu ca un rege ce se războiește cu romanii, ca și cum ar fi fost obligat să dea socoteală exactă de cheltuiala războiului pe care îl ducea. Cu toate acestea el ar fi putut primi învățătură chiar de la romani. Aceștia, în afară de alte pregătiri, aveau adunați o sută de mii de oameni gata la nevoie. În vreme ce Perseu avea în față o forță atît de însemnată și un război atît de bine pregătit de către dușmani, el își cîntărea și-și pecetluia banii, temîndu-se să nu se atingă de ei, ca și cum ar fi fost bani străini. Și toate acestea le făcea, nu un rege din Lidia sau din Fenicia, ci cel care rivnea, prin înrudire, la destoinicia lui Alexandru și Filip. Dar aceștia au ajuns stăpîni peste toate [prin concepția că] interesele dispun de bani, iar nu banii de interese...

13. Perseu nu numai că-i respinse pe galati⁷ înșelîndu-i, dar îl stîrni și pe Genthios, regele ilirilor, făgăduindu-i trei sute de talanți, în schimbul cărora acela se obliga să ia parte la război. El aduse banii numărați trimișilor lui Genthios și-i puse pe aceștia să-i pecetluiască. Dar cînd fu încredințat că are ceea ce ceruse, Genthios săvîrși o groaznică nelegiuire (căci puse mîna și aruncă în lanțuri pe solii romanilor care veniseră la dînsul). Perseu socoti că nu mai e nevoie să-i dea banii, ca să-l pornească pe acela la război, căci are destulă cheazășie ura neîmpăcată [a romanilor] împotriva trădării lui Genthios, căci printr-o nedreptate atît de mare Genthios se aruncase singur în război. Îl lipsi pe nenorocitul acesta de cei trei sute de talanți și, puțin timp după aceea, rămase nepăsător, cînd comandantul Lucius Anicius, trimis cu oaste împotriva aceluia, îl luă din regatul său — ca pe o pasăre din cuib — împreună cu soția și copiii săi...

18... În prima linie de luptă mergeau tracii, despre care se zice că îngrozeau numai cu înfățișarea lor — niște bărbați înalți avînd drept arme scuturi albe și strălucitoare și cnemide⁸ bine închise, și fiind îmbrăcați cu tunici negre. Ei agitau pe umărul drept săbii de fier [cu două tăișuri], lungi și grele, ținîndu-le ridicate în sus. După tracii⁹, se rînduiau mercenari, ale căror armuri erau foarte diferite, printre dinșii amestecîndu-se și peoni...

CATO CEL BĂTRÎN

12. Astfel, în calitate de sol¹⁰, l-a ajutat pe Tiberius Sempronius¹¹ în timpul proconsulatului acestuia, în Tracia și la Dunăre...¹².

⁷ Vezi nota 1.

⁸ Un fel de jambiere pentru apărarea picioarelor.

⁹ Cu ocazia descrierii luptei de la Pidna, din 22 iunie 168 î.e.n., sînt enumerate trupele lui Perseu.

¹⁰ Cato a fost legatul lui M. Acilius Glabrio în anul 191 î.e.n., în timpul războiului cu Antioh.

¹¹ Ti. Sempronius Longus, consul în anul 194 î.e.n., a fost probabil și el legat al lui M. Acilius Glabrio.

¹² Autorul face o confuzie, căci la data aceea nu exista încă provincia în care Sempronius să-și fi putut exercita proconsulatul. E vorba probabil de o colaborare cu Cato în timpul șederii lor în Grecia.

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ

11. . . . Εἰσὶ δὲ οἱ τὴν Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἕξω θαλάσσης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα κατὰ τὴν Μαιῶτιν ἐπιστρέφουσιν ἀπτεσθαι τῆς Ποντικῆς
 5 Σκυθίας λέγουσι, κακειῖθεν τὰ γένη μεμιῖχθαι. Τούτους ἐξαναστάντας οὐκ ἐκ μιᾶς ὁρμῆς οὐδὲ συνεχῶς, ἀλλὰ ἔτους ὥρα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τοῦμπροσθεν αἰὲ χωροῦντας πολέμῳ χρόνοις πολλοῖς ἐπελθεῖν τὴν ἡπειρον. Διὸ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος ἐπικλήσεις ἐχόντων κοινῇ Κελτοσκύθας τὸν στρατὸν ὠνόμαζον. . .

10

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

41. (Μιθριδάτην) . . . αὖθις ἀναζωπυροῦντα καὶ παρασκευαζόμενον, ὥς ἀπηγγέλλετο, διὰ Σκυθῶν καὶ Παιόνων στρατὸν ἐλαύνειν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. . .

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

15 11. . . . Τὰ μὲν οὖν βαρβαρικά κινήματα καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους κατέπαυσεν ὁξέως ἐπιδραμὼν στρατῷ μέχρι πρὸς τὸν Ἰστρον, ἧ καὶ Σύρμον ἐνίκησε μάχῃ μεγάλη τὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν. Θηβαίους δὲ ἀφεστάναι πυθόμενος καὶ συμφρονεῖν αὐτοῖς Ἀθηναίους [ἐθέλων ἀνὴρ φανῆναι] εὐθύς ἤγε διὰ Πυλῶν τὴν δύναμιν,
 20 εἰπὼν ὅτι Δημοσθένει παῖδα μὲν αὐτόν, ἕως ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς, ἀποκαλοῦντι, μεράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενον, βούλεται πρὸς τοῖς Ἀθηναίων τείχεσιν ἀνὴρ φανῆναι. . .

36. . . . Δείνων δέ φησι καὶ ὕδωρ ἀπὸ τε τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Ἰστροῦ μετὰ τῶν ἄλλων μεταπεμπομένους εἰς τὴν γάζαν ἀποτί-
 25 θεσθαι τοὺς βασιλεῖς, ὅλον ἐκβεβαιουμένους τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ κυριεύειν ἀπάντων.

CAIUS MARIUS

11. ... Alții susțin că regiunea celtilor, din cauza lărimii și adâncimii ținutului, se întinde de la marea exterioară și climaturile septentrionale până la soare-răsare, în regiunea Lacului Meotic, atingând și Sciția Pontică. În această regiune au loc amestecul celor două neamuri¹³. Aceștia au ieșit din țara lor de baștină, nu în cursul unei singure migrații și deodată, ci îndelungată vreme¹⁴ — în fiecare an la începutul primăverii — porneau mereu cu război, înaintînd spre continent. Din această cauză au avut multe denumiri, după locul unde ajungeau, dar lumea numea de obicei această oștire celto-sciți.

POMPEI

41... Se vesti că (Mitridate) și-a reaprins ura, fiind gata să pornească cu oastea lui spre Italia, străbătînd ținutul sciților și al peonilor...

ALEXANDRU

11... Puse iute capăt agitației barbarilor și războaielor de acolo, înaintînd cu armata sa pînă la Istru, într-o expediție în care birui — printr-o mare bătălie — pe Syrmos, regele tribalilor. Aflînd însă că tebanii s-au răsculat și că atenienii sînt aliați cu ei — în dorința de a-și arăta vitejia —, își conduse din nou armata prin Termopile, spunînd că în fața lui Demostene — care îl numea un copil — atîta vreme cît se aflase în ținutul ilirilor și tribalilor el devenise un tînăr în Tesalia; dar acum vrea să se înfățișeze ca un bărbat în toată puterea cuvîntului sub zidurile atenienilor...

36. ... Deinon¹⁷ spune că regii chemați, după alte daruri, au depus în tezaurul regal și apă din Nil și Istru¹⁸, ca o dovadă a întinderii imperiului și a stăpînirii aceluia asupra tuturor.

¹³ În realitate celtii — în cursul migrațiilor de la începutul secolului al III-lea î.e.n. — n-au ajuns decît pînă în regiunile Nistrului, unde întîlnim nume de cetăți celtice, cum ar fi Carrodunum și altele (cf. Ptolemeu, III, 5, 15).

¹⁴ Procesul acesta începe în secolul al IV-lea î.e.n., cînd au loc și atacurile împotriva Romei și continuă cu invazia regiunilor adriatice (cf. Strabon, VII, 3, 8 și Arian, *Anabasis*, I, 4, 6) și a Europei centrale (cf. Troguș Pompeius, XXIV, 4, 3—6.). De pe actualul teritoriu al Ungariei celtii vor pătrunde apoi, spre sfîrșitul sec. IV, sau începutul sec. III î.e.n., și în țara noastră (vezi *Ist. Rom.*, p. 234—235), ajungînd pînă în sudul Poloniei și în Bugeac, iar grupurile din sud vor cîntreiera Balcanii (cf. Polibiu, IV, 46, 2), unii dintre ei stabilindu-se chiar în Asia Mică, în Galatia (cf. Troguș Pompeius, XXIV, 4, 1; XXV, 1, 1 și XXXII, 3, 6—8).

¹⁵ În anul 74 î.e.n. cînd începe al treilea război cu romanii (cf. Apian, *Mitridate*, 69, 293).

¹⁶ Cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4 și urm.

¹⁷ Istoric grec din epoca elenistică.

¹⁸ Limitele de sud și de nord ale imperiului macedonean (cf. Polibiu, I, 2, 4).

Γ. ΚΑΙΣΑΡ

58. . . . Παρασκευῇ δὲ καὶ γνώμῃ στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, καταστρεψαμένῳ δὲ τούτους, καὶ δι' Ἑρκανίας παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὸν Καύκασον ἐκπεριελθόντι τὸν Πόντον, εἰς τὴν
 5 Σκυθικὴν ἐκβαλεῖν, καὶ τὰ περίχωρα Γερμανοῖς καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν. . .

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

39. . . . Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀλίσκεται Λυσίμαχος ὑπὸ Δρο-
 μιχαίτου· καὶ πρὸς τοῦτο Δημητρίου κατὰ τάχος ἐξορμήσαντος
 10 ἐπὶ Θράκην, ὥσπερ ἔρημα καταληψομένου, πάλιν ἀπέστησαν οἱ
 Βοιωτοί, καὶ Λυσίμαχος ἅμα διεπιμένος ἀπηγγέλλετο. . .

52. . . . καὶ Σέλευκος ἤκουσέ τε κακῶς καὶ μετενόησεν οὐ μετρίως
 ἐν ὑποψίᾳ τὸν Δημήτριον θέμενος τότε, καὶ μὴδὲ Δρομιχαίτην,
 ἄνδρα βάρβαρον Θράκα, μιμησάμενος οὕτω φιλανθρώπως καὶ βασι-
 15 λικῶς ἀλόντι Λισιμάχῳ χρησάμενον.

ΑΝΤΟΝΙΟΣ

63. . . . καὶ συνεβούλευε Κλεοπάτραν μὲν ἀποπέμπειν, ἀναχω-
 ρήσαντα δὲ εἰς Θράκην ἢ Μακεδονίαν πεζομαχίᾳ κρῖναι. καὶ γὰρ
 Δικόμεης ὁ Γετῶν βασιλεὺς ὑπισχνεῖτο πολλῇ στρατιᾷ βοηθήσειν. . .

ΥΓΙΕΙΝΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

9. . . . ἀλλ' ὥσπερ ὁ Λυσίμαχος ἐν Γέταις συσχεθεὶς διψῇ καὶ παρα-
 δοὺς ἑαυτὸν μετὰ στρατεύματος αἰχμάλωτον, εἴτα πιδὼν ὕδωρ ψυχρόν,
 «ὦ θεοί», εἶπεν, «ὥς βραχείας ἡδονῆς ἕνεκα μεγάλην εὐδαιμονίαν
 ἀπεβαλόμην».

CEZAR

58. ... Făcuse pregătiri militare, cu intenția de a întreprinde o expediție împotriva parților¹⁹, urmînd ca, după supunerea acestora, să înconjoare Pontul pe lîngă Marea Caspică și, prin Caucaz, să intre în Sciția, să străbată ținuturile învecinate cu Germania și Germania însăși și să se întoarcă în Italia pe 5 la Celți²⁰.

DEMETRIOS²¹

39. ... Nu după multă vreme Lisimah a fost prins de Dromichaites. Trăgînd foloase de pe urma unei asemenea situații, Demetrios năvăli repede în Tracia, ca și cum avea să cucerească un ținut pustiu. În acest timp beoțienii 10 se răzvrătiră din nou. Dar fu vestită îndată eliberarea²² lui Lisimah...

52. ... Iar Seleucos²³ fu vorbit de rău și el însuși se căi foarte mult că-l bănuise pe Demetrios și că nu-l luase ca model pe Dromichaites, un barbar din Tracia, în privința chipului omenos și regesc în care se purtase cu Lisimah, cînd acesta fusese luat prizonier. 15

ANTONIU

63. ... Îi dădea sfatul²⁴ să trimită de la el pe Cleopatra, atunci cînd urma să se îndrepte spre Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărîtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomes²⁵, regele geților, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

PRECEPTE DESPRE SĂNĂTATE

20

9. ... Întocmai ca Lisimah care fu silit de sete, în ținutul geților²⁶, și se lăsă să fie prins împreună cu [toată] oștirea sa, după ce bău apă rece, el spuse: «O zeilor, pentru o atît de mică plăcere mi-am pierdut eu o mare fericire!».

¹⁹ Pentru campaniile proiectate împotriva dacilor și parților, cf. Suetoniu, *Cezar*, 42.

²⁰ Prin Galia.

²¹ Demetrios Poliorcetes (336—282 î.e.n.), fiul lui Antigonos.

²² În anul 291 î.e.n. (cf. Diodor, XXI, 12, 1).

²³ Seleucos I Nicator.

²⁴ P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.

²⁵ Probabil șeful unei uniuni de triburi getice din cîmpia munteană (vezi *Ist. Rom.*, p. 289 și 296).

²⁶ Vezi nota 22.

ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

ΙΔΑΝΘΥΡΣΟΣ

Ἰδάνθυρσος ὁ Σκυθῶν βασιλεὺς, ἐφ' ὃν διέβη Δαρεῖος, ἔπειθε τοὺς Ἰώνων τυράννους τὸ τοῦ Ἰστροῦ ζεύγμα λύσαντας ἀπαλλάτ-
 5 τεσθαι· μὴ βουλευθέντας δὲ διὰ τὴν πρὸς Δαρεῖον πίστιν ἀνδρά-
 ποδα χρηστὰ καὶ ἄδραστα ἐκάλει.

ΑΝΤΕΑΣ

1. Ἀντέας ἔγραφε πρὸς τὸν Φίλιππον· σὺ μὲν ἄρχεις Μακεδόνων
 ἀνθρώποις μεμαθηκότων πολεμεῖν· ἐγὼ δὲ Σκυθῶν, οἳ καὶ λιμῶ
 10 καὶ δίψει μάχεσθαι δύνανται'.

2. Τοὺς δὲ πρέσβεις τοῦ Φιλίππου ψήγων τὸν ἵππον ἠρώτησεν,
 εἰ τοῦτο ποιεῖ Φίλιππος·...

3. Ἰσμηνίαν δὲ τὸν ἄριστον αὐλητὴν, λαβὼν αἰχμάλωτον ἐκέλευσεν
 αὐλῆσαι· θαυμαζόντων δὲ τῶν ἄλλων αὐτὸς ὥμοσεν ἥδιον ἀκούειν τοῦ
 15 ἵππου χρεμετίζοντος.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ

1. Λυσίμαχος ἐν Θράκη κρατηθεὶς ὑπὸ Δρομιχαίτου καὶ διὰ δίψαν
 ἐαυτὸν καὶ τὸ στράτευμα παραδούς ὥς ἔπιεν αἰχμάλωτος γενό-
 μενος, 'ὦ θεοί', εἶπεν, ὥς μικρᾶς ἡδονῆς ἕνεκα δοῦλον ἐμαυτὸν
 20 ἐκ βασιλέως πεποίηκα'.

ΚΑΙΣΑΡΟΣ Ο ΣΕΒΑΣΤΟΣ

2. Ἐπεὶ δὲ Ῥοιμητάλκης ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς ἀπὸ Ἀντω-
 νίου μεταβαλόμενος πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐμετρίαζεν παρὰ τοὺς πότους,
 ἀλλ' ἦν ἐπαχθὴς ὀνειδίζων τὴν συμμαχίαν, προπιών τινι τῶν ἄλλων βασι-
 25 λέων ὁ Καῖσαρ εἶπεν· ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ'.

ΠΕΡΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΥΧΗΣ Η ΑΡΕΤΗΣ

I, 3. ... ἀνερρήγνυντο δ' Ἰλλυριοί, καὶ τὰ Σκυθῶν ἐπηρωρεῖτο
 τοῖς προσοίκις νεωτερίζουσι..

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΒΡΑΔΕΩΣ ΤΙΜΟΥΜΕΝΩΝ

30 12. ... Οὐδὲ γὰρ Θρακίας ἐπαινοῦμεν, ὅτι στίζουσιν ἄχρι νῦν,
 τιμωροῦντες Ὀρφεὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας..

SENTINȚE ALE REGILOR ȘI COMANDANȚILOR DE OȘTI

IDANTHYRSOS

Idanthysos, regele sciților, împotriva căruia a pornit cu armată Darius, încerca să-i înduplece pe tiranii ionieni ²⁷ să strice podul de vase peste Istru și să plece. Deoarece aceștia nu voiau din pricina jurământului lor față de Darius, ⁵ Idanthysos îi numi « sclavi de mîna întîia », care nu-s în stare să fugă.

ATEAS

1. Ateas i-a scris ²⁸ lui Filip: « Tu conduci pe macedoneni, niște oameni care se pricep să facă război, iar eu pe sciți, care pot să lupte cu foamea și cu setea ».
2. Pe solii lui Filip i-a întrebat, cînd își țesăla calul, dacă Filip face și el ¹⁰ așa ceva. Luînd prizonier pe Ismenias, cel mai bun flautist, i-a poruncit să cînte din flaut. Ceilalți îl admirau, dar el se jura că ascultă cu mai mare plăcere cum nechează calul.

LISIMAH

Învins ²⁹ în Tracia de către Dromichaites și silit să se predea împreună ¹⁵ cu toată oștirea din pricina setei, după ce bău apă și ajunsese sclav, Lisimah spuse: « O zeilor, pentru cît de mică desfătare m-am făcut rob, din rege ce eram ! ».

AUGUST

2. Rhoemetalces ³⁰, regele tracilor, trecuse de la Antoniu de partea lui August și se arăta necumpătat la băutură, nemulțumind pe comeseni și ²⁰ rostind vorbe disprețuitoare despre [alianța cu romanii]. August închină paharul pentru unul din ceilalți regi și zise: « Iubesc trădarea, nu-mi plac trădătorii ».

DESPRE SOARTA LUI ALEXANDRU SAU DESPRE VITEJIE

I, 3... Ilirii se puseră în mișcare ³¹, iar sciții erau gata să dea ajutor veci- ²⁵ nilor care se răzvrătiseră...

DESPRE RĂZBUNAREA TÎRZIE A DIVINITĂȚII

12. ... Nu-i laudăm nici pe traci, care pînă astăzi își tatuează femeile ³², ³⁰ ca să-l răzbune pe Orfeu...

²⁷ Însoțitorii lui Darius în expediție (cf. Herodot, IV, 136—139).

²⁸ Cf. Troguș Pompeius, IX, 2, 1.

²⁹ Vezi nota 22.

³⁰ Regele odrisilor din al cărui regat făcea parte și Dobrogea (cf. Tacit, *Anale*, II, 64).

³¹ Aluzie la evenimentele din anul 335 î.e.n. (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).

³² Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

I, 133. Αἰήτης δὲ ἐπιγνούς τὰ τῇ Μηδείᾳ τετολμημένα ὥρμησε τὴν ναῦν διώκειν. ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν πλησίον ὄντα Μήδεια τὸν ἀδελφὸν φονεύει καὶ μελίσασα κατὰ τοῦ βυθοῦ ῥίπτει. συναθροίζων δὲ Αἰήτης
ἅ τὰ τοῦ παιδὸς μέλη τῆς διώξεως ὑστήρεσε· διόπερ ὑποστρέψας, καὶ
τὰ σωθέντα τοῦ παιδὸς μέλη θάψας, τὸν τόπον προσηγόρευσε Τόμους.

LXVII. BIBLIOTECA LUI APOLODOR

Sub numele celebrului erudit Apolodor din Atena (sec. II î.e.n.) s-a păstrat un fel de compendiu de mitologie, intitulat *Biblioteca lui Apolodor*. În realitate lucrarea aceasta este un extras dintr-un manual de mitologie din sec. I î.e.n., asemănător cu cele folosite de Diodor din Sicilia și Ovidiu, și a fost alcătuită în sec. I sau chiar II e.n.

Ediția: *Apollodori Bibliotheca* edidit Richardus Wagner, Teubner, Leipzig, 1894.

I, 133. Aflînd cele ce cutezase Medeea, Aietes a pornit cu corabia în urmărirea ei¹. Văzîndu-l că se apropie, Medeea și-a ucis fratele, l-a tăiat în bucăți și l-a aruncat în adîncuri. Adunînd mădulele copilului, Aietes a întîrziat cu urmărirea. De aceea s-a întors la țarm, a înmormîntat rămășițele copilului și a numit locul de acolo Tomi². 5

¹ În general autorul a redat legenda argonauților după Apollonios din Rodos, la care a mai adăugat diferite amănunte sau variante găsite la alți autori.

² « Bucăți », cf. Ovidiu, *Tristele*, III, 9, 33 (vezi discuția problemei la Vulpe, *Dobroudja*, p. 62).

LXXVIII. HUNTIS PRIDIANUM

LXXVIII. REGISTRUL LUI HUNT

La British Museum se păstrează un papirus latin (2851) cumpărat de A. S. Hunt în Egipt, cu aproape patru decenii în urmă. Documentul este un *pridianum*, adică un registru cu evidența anuală a soldaților dintr-o unitate, și anume *Cohors I Hispanorum veterana*. Dimensiunile papirusului sînt $23 \times 32,7$ cm, iar textul se întinde pe două coloane cu un total de 80 de rînduri (36+44), scrise cu caractere cursive și titluri în capitale.

Acest prețios document s-a păstrat, din păcate, destul de prost, primele 20 de rînduri fiind ilizibile, cu excepția citorva cuvinte. De aceea nu s-a putut stabili cu exactitate data la care a fost scris, deși coloana a doua a fost în cea mai mare parte descifrată. S-au propus trei date diferite. G. Cantacuzino, pornind de la considerente istorice generale, în mare parte valabile, opinează pentru anii 110—117 e.n.; Robert O. Fink, care a dat o nouă lecțiune a papirusului, se oprește asupra anului 99 e.n. În argumentarea sa, autorul se întemeiază pe lăsarea la vatră a unor veterani (I, 21—22), chiar dacă în cazul acestora admite că s-ar putea împinge data pînă la 106 sau 107 e.n., și la stabilirea numelui unui personaj (I, 30), pe care-l identifică cu unul dintre *consules suffecti* din anul 99; Ronald Syme pledează pentru perioada anilor 105—108, mai degrabă înaintea celui de-al doilea război dacic sau imediat după terminarea acestuia. Istoricul englez invocă numele a doi guvernatori ai Moesiei Superioare și Inferioare, dintre care primul (II,7) fusese citit și acceptat și de Fink, iar al doilea (II,25) se datorește unei lecțiuni personale, care este foarte plauzibilă.

Stabilirea datei precise a acestui document, extrem de important pentru regiunile noastre, este absolut necesară, deoarece în funcție de cronologie diferă și concluziile istorice, chiar dacă e vorba numai de o diferență de cîțiva ani. Într-adevăr, prezența în anul 99 — deci înaintea primului război dacic a lui Traian — a unei garnizoane romane la Piroboridava pe Siret și a unui detașament la Buridava pe Olt sugerează un alt tablou al penetrației și influenței romane în regiunile noastre decît apariția acelorași unități după primul sau al doilea război dacic.

Ediții: G. Cantacuzino, *Un papyrus latin relatif à la defense du Bas-Danube*, în « Revue historique du Sud-Est européen », V (1928), p. 38—74; R. O. Fink, *Hunt's pridianum: British Museum Papyrus 2851*, în « Journal of Roman Studies », XLVIII (1958), p. 102—116; Ronald Syme, *The lower Danube under Trajan*, în « Journal of Roman Studies », XLIX (1959), p. 26—33.

Col. I

21. [SA CRAMENTUM RED]EMIT M· IIS QMC·IMP·VESPA-
S[.]ANO VIII. ICOS
22. [] .EUS OPTATUS .[.] . anno .[.]t
- 5 23. []XV. K OCTOBRES
24. [-----] pr[id[i]anum coh i hisp veter d stobis
25. [-----] .ssa arro afri[i]canus praef(ectus)
26. [Summa militum] p· k· ianuaras DXXXXVI
29. CEDUNT [P]OST· K IANUARAS
- 10 30. Barbaro e]t [F]austino c[o]s ii

Col. II

3. EX EIS DECEDUNT[
7. remissus ad [he]rennium saturninum[
8. translatus in exerc[i]tum panno[n]i[cum]
- 15 9. perit in aqua .[

COL. I

- 21 [și-a răscumpărat lăsarea la vatră] cu 1 000 de sesterți ¹, [el] care și-a început serviciul în timpul celui de-al optulea ² consulat a lui Vespasian.
- 22 [] Optatus.
- 23 [] Cu 15 zile ³ înainte de calendele din octombrie. 5
- 24 [] registrul cohortei I veterana ⁴ de spanioli, de 500 de soldați, de la Stobi ⁵.
- 25 [] Africanus ⁶ prefectul [cohortei].
- 26 [efectivul total al soldaților] o zi înainte ⁷ de calendele lui ianuarie 546 soldați.
- 29 După calendele din ianuarie [au plecat]
- 30 [în timpul consulatului lui Barbarus] și a lui Faustinus ⁸. 10

COL. II

- 3 Dintre aceștia au părăsit [unitatea ⁹]
- 7 trimis lui Herennius Saturninus ¹⁰
- 8 trecut în armata din Panonia
- 9 a murit înecat [] 15

¹ Interpretare propusă de Fink, care crede că *M* reprezintă numeralul 1 000, în cazul de față putând fi vorba chiar și de 1 001, din cauza barei care urmează, iar (i)is indică cazul ablativ (*sestertiis*). Dacă nu acceptăm versiunea aceasta, prescurtarea rămâne deocamdată neclară și în mod sigur se poate traduce doar de la « care și-a (au) început serviciul etc. » În cazul acesta avem de-a face cu o lăsare la vatră normală, după 25 de ani de serviciu.

² Este posibil să fie și « al noulea », deoarece bara care urmează ar putea să formeze o parte a numeralului. În felul acesta data începerii serviciului militar a fost 77 sau 79 e.n. Dacă adăugăm durata normală a serviciului militar, ajungem la anul 106—107 e.n., dată propusă de Syme și admisă, în principiu, și de Fink.

³ Este posibil să fie și « 16 zile înainte de calendele lui Octombrie », dacă se ia în considerare și punctul care urmează. În orice caz, data este 16 sau 17 septembrie.

⁴ *Cohors I Hispanorum veterana* se afla la 14 august 99 în Moesia Inferior, iar la 22 august 129 în Dacia Inferior, la Brețcu. Ea a fost adusă în Moesia probabil în vederea războiului cu dacii.

⁵ Această unitate de trupe auxiliare își avea sediul în provincia Macedonia, unde e posibil să fi fost la început principala bază de atac romană.

⁶ Fink crede că este vorba despre Tr. Claudius Africanus. Acesta a fost prefectul unei alte unități, *Cohors I Hispanorum equitata*, aflată în Egipt în anii 98—99, și pe care ultimul editor al papirusului o identifică cu cea din *pridianum*. Syme respinge această interpretare, deoarece numele prefectului nu poate fi citit așa cum propune Fink.

⁷ În ziua de 31 decembrie.

⁸ Prin această lecțiune Fink crede că poate fixa data papirusului în anul 99, deoarece perechea de consuli propuși este într-adevăr menționată la 14 august 99. Syme acceptă lecțiunea, dar se opune datării papirusului după criteriul cronologiei celor doi consuli. În primul rând în perioada aceasta nu există *consules suffecti* care să fi ocupat atât de mult timp această funcție, adică din august și până la sfârșitul anului, iar în al doilea rând lecțiunea cuvintului *consul* pare imposibilă. De altfel A. Caecilius Faustinus este atestat ca guvernator al Moesiei Inferior într-o diplomă din 13 mai 105, așa încît nu trebuie să ne mire prezența sa în acest document.

⁹ În rîndurile care urmează (3—12) este vorba despre soldați permanent detașați sau care au murit.

¹⁰ L. Herennius Saturninus a fost guvernator al Moesiei Superior, cîndva între anii 103—107 e.n.

10. occisus a latron[i]bus eq i[
 11. Øetati [
 12. summa decesserunt, in is[
 17. EX EIS APSENTES [
 5 18. in gallia vestitum [
 23. summa apses extra provinciam in is eq iii.[
 24. INTRA PROVINCIAM [
 25. singulares fabi usti lega. [...]. salarus dem[
 26. officii latiniani proc(uratoris) aug(usti) [
 10 27. pir[o]boridavae in praesidio [
 28. buridavae in vexillatione .[
 29. trans danuvium in expeditionem, in is 7 i, de[c
 30. eq XXIII, sesq ped ii [
 31. item tras ad annona[m] defendendam [
 15 32. it[e]m exploratum [c]um pauliano 7, eq. [
 33. in avario ad naves frumentarias, in is des i[
 34. ad praetorium c[um] librariis
 35. ad haemum ad armenta addu]cenda [
 36. in custodia iu[mentor]um i]n i[s s]esq[] [

- 10 a fost ucis de tâlhari un călăreț [
 11 au murit
 12 în total au părăsit [unitatea], și anume [
 17 Dintre aceștia lipsesc ¹¹ [
 18 în Galia după îmbrăcăminte 5
 23 în total lipsesc, aflindu-se în afara provinciei, și anume călăreți [
 24 În cuprinsul provinciei
 25 în suita guvernatorului Fabius Iustus ¹²
 26 în biroul procuratorului Latinianus ¹³
 27 în garnizoană la Piroboridava 10
 28 într-un detașament la Buridava ¹⁴
 29 într-o expediție dincolo de Dunăre, și anume: 1 centurion, 1 decurion
 30 22 călăreți, 2 pedestrași cu grad de sesquiplicari ¹⁵
 31 de asemenea pentru apărarea grânelor
 32 de asemenea pentru a face o recunoaștere cu centurionul Paulianus. 15
 33 pe lângă corăbiile care transportă proviziile, și anume 1 decurion
 34 la cartierul general [al legiunii], împreună cu librarii ¹⁶
 35 pentru a duce turmele în munții Haemus
 36 la paza vitelor, și anume sesquiplicari

¹¹ Lipsesc temporar.

¹² Numele acestui presupus guvernator al Moesiei Inferior, obținut de Syme printr-o ușoară corectură — foarte verosimilă și atrăgătoare — a lecțiunii lui Fink, reprezintă principalul argument pentru datarea papirusului între anii 105—108 e.n. Într-adevăr, la capătul unor considerații foarte stricte și documentate, Syme îl plasează pe Fabius Iustus în intervalul dintre anii 105—108, perioadă pentru care nu se cunosc guvernatorii provinciei.

¹³ E posibil să fie acel Cornelius Latinianus căruia Hadrian i-a adresat un rescript, menționat de Ulpian în *Digeste*, XLVIII, 5,2,8,6.

¹⁴ Concluziile care se pot trage de pe urma prezenței trupelor romane în cele două localități de pe teritoriul nostru depind de datarea exactă a documentului. Vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les Romains*, în « Dacia », N. S., V (1960), p. 324—331; idem, *Muntenia și Moldova de jos în timpul lui Traian, în lumina unei noi lecturi a papirusului Hunt*, în « Studii Clasice », II (1960), p. 337—357.

¹⁵ Un fel de « fruntași », soldați care primeau un salariu și jumătate.

¹⁶ Un fel de secretari și totodată contabili.

AD * CELSUM EXPOSITIO ET RATIO OMNIUM FORMARUM **

p. 91. Notum est omnibus, Celse, penes te studiorum nostrorum manere summam, ideoque primum sedulitatis meae inpendium iudiciis tuis offerre proposui. . . ad te primum liber iste festinet, apud te tirocinii rudimenta deponat, tecum conferat quidquid a me inter ipsos armorum exercitationes accipere potuit.

p. 92. Intervenit clara sacratissimi imperatoris nostri expeditio, quae me ab ipsa scribendi festinatione seduceret. Nam dum armorum
 10 magis exerceor cura, totum hoc negotium velut oblitus intermiseram, nec quicquam aliud quam belli gloriam cogitabam. At postquam primum hosticam terram intravimus, statim, Celse, Caesaris nostri opera mensurarum rationem exigere coeperunt. Erant dandi interveniente certo itineris spatio duo rigores ordinati, quibus in tutelam
 15 commeandi ingens vallorum adsurgeret molis: hos*** invento tuo operis

* *Florentinus nullum habet titulum, Mutinensis recentissimus M. Iunii Nypsi de mensuris.*

** FORMARUM] immo mensurarum.

*** hos invento (inventio V) tuo per operam ad aciem (per ampla daciem I) partem IV, mox interventuo (interventu MP) operis decisa parte GM.

A fost unul dintre cei mai însemnați gromatici (măsurători) romani. Balbus a trăit în timpul lui Traian, a luat parte la luptele împotriva dacilor și a condus diferite lucrări de construcție și măsurători efectuate în Dacia. După terminarea războiului a scris o lucrare de topografie sau geometrie, din care s-au păstrat numai fragmente.

Ediția: *Gromatici veteres* ex recensione Caroli Lachmanni, vol. I, Berlin, 1848, p. 91—108.

EXPUNEREA ȘI TEORIA FIGURILOR (GEOMETRICE¹), DEDICATE LUI CELSUS

p. 91. Este un lucru cunoscut de toți că tu, Celsus², ocupi locul de frunte în disciplina noastră și de aceea mi-am propus să supun aprecierilor tale primul efort al sirguințelor mele... către tine să se grăbească în primul rînd această 5 carte, la tine să-și facă începutul uceniciei, cu tine să discute ea ceea ce a putut să primească de la mine chiar în timpul exercițiilor militare.

p. 92. A intervenit³ însă strălucita campanie a prea augustului nostru împărat, care m-a răpit zelului meu de a scrie. Căci în timp ce mă ocupam mai mult de treburile militare, am întrerupt cu totul această activitate a mea, ca și 10 cum aș fi uitat-o și nu mă gîndeam la altceva decît la gloria militară. Dar după ce noi am pășit pe pămîntul dușmanilor, pe dată, Celsus, operațiunile militare ale împăratului nostru au început să solicite știința măsurătorilor. Pe o anumită porțiune determinată a drumului trebuiau trase două drepte regulate⁴, cu ajutorul cărora să se înalțe masa uriașă a întăriturilor [necesare] pentru apărarea 15 comunicațiilor⁵; datorită invenției tale⁶, folosirea instrumentului de măsurat

¹ După unii autori (Mommsen, Schulten), ar trebui tradus ca în manuscrisul cel mai recent: « schițelor topografice ». În cazul acesta, ar fi vorba de întocmirea unor planuri ale terenurilor care erau apoi trecute în cartea funciară.

² Personaj greu de identificat; chiar dacă nu e primul gromatic al timpului, cum i se adresează Balbus, trebuie să fi fost totuși o persoană importantă și un gromatic cunoscut.

³ În momentul în care autorul începuse strîngerea materialului necesar lucrării de față.

⁴ Două drepte care se intersectează. Aceasta era prima și cea mai importantă operație de măsurătoare pentru construirea unui castru perfect regulat. Prin punctul de intrare a celor două drepte trecea una din cele două linii principale (*cardo* și *decumanus*). Operația se continua apoi pentru celelalte linii și sectoare secundare ale castrului roman.

⁵ Liniile de comunicații necesare aprovizionării trupelor.

⁶ Th. Mommsen crede că textul *hos invento tuo operis decisa ad aciem parte ferramenti usus explicuit* ar putea fi citit în felul următor: *hos invento tuo per amplam Daciae partem ferramenti usus explicuit* — « datorită invenției tale folosirea instrumentului de măsurat a permis trasarea acestor linii într-o mare parte a Daciei » (vezi *Die Schriften der römischen Feldmesser* herausgegeben und erklärt von F. Blume, K. Lachmann und A. Rudorff, vol. II, Reimer, Berlin, 1851, p. 147).

decisa ad aciem parte ferramenti usus explicuit. Nam quod ad synopsim pontium pertinet, fluminum latitudines dicere, etiam si hostis, (p. 93) infestare voluisset, ex proxima ripa poteramus. Expugnandorum deinde montium altitudines ut sciremus, venerabilis diis ratio monstrabat. Quam ego quasi in omnibus templis adoratum post magnarum rerum experimenta, quibus interveni, religiosius colere coepi, et ad consummandum hunc librum velut ad vota reddenda properavi. Postquam ergo maximus imperator victoria Daciam proxime reservavit, statim ut e septentrionali plaga annua vice transire permisit, 10 ego ad studium meum tamquam ad otium sum reversus, et multa velut scripta foliis et sparsa artis ordini inlaturus recollegi.

a permis trasarea acestor linii pentru fiecare sector al fortificațiilor în parte ⁷. Iar în ceea ce privește planul podurilor, chiar dacă dușmanul ar fi vrut să ne hărțuiască, (p. 93) noi puteam indica lățimea cursurilor de apă de pe malul nostru.

Știința divină a numerelor ne-a arătat cum să cunoaștem înălțimea munților care trebuia apoi cuceriti ⁸. După săvârșirea mărețelor fapte, la care am participat ⁶ și eu, am început să mă ocup cu și mai multă grijă de această știință, ca și cum ar fi cinstită în toate templele și m-am grăbit să termin această carte, ca și când ar fi vorba de îndeplinirea unor făgăduieli solemne. Prin urmare, după ce preamăritul împărat ne-a deschis de curînd, prin victoria sa, Dacia, îndată ce mi-a îngăduit să plec din această regiune nordică ⁹, după trecerea unui răstimp de un an, m-am întors la îndeletnicirea mea ca la un fel de odihnă și am adunat multe cu gîndul să le așez într-o ordine științifică, ca pe niște lucruri care erau ¹⁰ scrise pe niște foi dispartate.

⁷ Se pare că Celsus a adus o perfecționare vechiului instrument de măsurat roman *ferramentum*. Hultsch crede că e vorba de folosirea dioptrei, un instrument grecesc care permitea unele operații mai complicate, ca triangulația.

⁸ Vezi Dio Cassius, nota 118.

⁹ Din cauza depărtării și a climei mai reci ca în Italia, regiunile noastre și în general cele transdanubiene erau socotite de romani ca nordice și de multe ori în literatură căpătă epitete vrednice de polul nord. Vezi Vergiliu, nota 8.

¹⁰ Știrile despre Dacia pe care le găsim la Balbus arată toată amplexarea efortului militar făcut de romani și numeroasele lucrări de geniu efectuate, care au fost desigur continuate și după ocuparea țării. Vezi considerațiile lui Mommsen, *Gesammelte Schriften*, V, p. 147.

EPISTULARUM LIBRI NOVEN

VI, 31, 8. ...Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant, ut susciperet cognitionem. 9. Susceperat; 5 reversus diem dederat...

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

VIII, 4, 1. Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae denique tam poëtica et quamquam in verisissimis rebus tam fabulosa materia? 10 2. Dices inmissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem; super haec actos bis triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. 3. Una, sed maxima difficultas, quod haec aequare dicendo arduum, immensum 15 etiam tuo ingenio, quamquam altissime adsurgat et amplissimis operibus increseat. Non nullus et in illo labor, ut barbara et fera nomine, in primis regis ipsius, Graecis versibus non resultent. 4. Sed nihil est, quod non arte curaue, si non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero et mollia vocabula et Graeca ad levitatem 20 versus contrahere extendere inflectere, cur tibi similis audentia, praesertim non delicata sed necessaria, negetur? 5. Proinde iure

LXXX. PLINIU CEL TÎNĂR

S-a născut dintr-o familie senatorială la Comum (nordul Italiei), în anul 61 sau 62 e.n. Pliniu cel Tânăr a străbătut toate treptele ierarhiei politice, ajungând consul în anul 100 și proconsul în Pont și Bitinia în anii 112–113; a murit în anul 114 e.n. A fost prieten cu Tacit și a avut relații strînse cu împăratul Traian. A lăsat nouă cărți de scrisori către prieteni, o carte de scrisori către împăratul Traian din timpul proconsulatului său în Pont și Bitinia și un panegiric în cinstea împăratului Traian, rostit în anul 100 e.n.

Ediții: Plinius, *Epistulae* a critical edition by Edgar Stout, Indiana University, Bloomington, 1962; *C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem, Epistularum ad Traianum liber, Panegyricus* recensuit Mauritius Schuster. Editionem tertiam curavit Rudolphus Hanslik, Teubner, Leipzig, 1958.

SCRISORI ÎN NOUĂ CĂRȚI

VI, 31, 8. ... Pe cînd împăratul se afla în Dacia, moștenitorii ¹ îi scriseseră împreună și îi ceruseră să judece procesul. El aprobase aceasta. După întoarcerea sa fixase un termen de judecată...

C. Plinius... salută pe prietenul său Caninius ².

VIII, 4, 1. Foarte bine faci că te pregătești să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfîrșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate? 2. Vei cînta riuri noi, fluvii conduse peste cîmpii, noi poduri aruncate peste fluvii, tabere așezate pe coastele abrupte ale munților, un rege ³ alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lîngă acestea, două triumfuri, din care unul a fost cel dintîi ⁴ împotriva unui neam neînvins, iar celălalt ⁵ cel din urmă. 3. O singură greutate, însă foarte însemnată, anume că în poezie este nespus de anevoios să te ridici la înălțimea acestor întîmplări, neînchipuit de greu chiar pentru talentul tău, care totuși se înalță pînă la sublim și se întrece pe sine în lucrările cele mai mărețe. 15 Oarecare greutate provin și din faptul că numele barbare și sălbatice, în primul rînd cel al regelui însuși, refuză să intre în versurile grecești. 4. Dar nu există greutate pe care priceperea și stăruința să nu le poată învinge sau măcar atenua. Afară de aceasta, dacă i se îngăduie lui Homer, ca în raport cu nevoile versului, să scurteze, să lungească și să schimbe cuvinte ușoare și pe deasupra și grecești, de ce ți s-ar refuza și ție o asemenea libertate, mai ales că nu-i căutată, ci nece- 20 sară? 5. Așadar, după obiceiul poetilor, cheamă în ajutor zeii, iar dintre

¹ Niște moștenitori care intentaseră acțiune împotriva unui testament falsificat.

² Caninius Rufus, concetățean și prieten al lui Pliniu.

³ Decebal.

⁴ În decembrie 102 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 10,2). De fapt Domițian serbase un triumf împotriva dacilor la sfîrșitul anului 89 e.n. (cf. Martial, VI, 10,8).

⁵ În anul 107 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 15,1).

vatum, invocatis dis et inter deos ipso cuius res opera consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela ac si quando alias, toto ingenio vehere ! Cur enim non ego quoque poëtica cum poëta?

AD TRAIANUM EPISTOLAE

5 42, ... Poteris a Calpurnio Macro petere...

43, 3. ... qui Moesiae praeest...

74, 1. Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confu-
10 gisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Susago in Moesia et a Decibalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. 2. Quem ego productum ad me, cum eadem narrasset, mittendum
15 ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi (habentem imaginem Pacori et quibus ornatus fuisset) subtractam indicabat. 3. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

20

PANEGYRICUS

8, 1. ... in templo... adoptio peracta est... 2. ... adlata erat ex Pannonia laurea...

11, 4. ...quam imperator, cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium, quam si triumpharet. 5. Ergo sustulerant animos

zei, pe acela pe care vrei să-l slăvești pentru lucrurile, faptele și planurile sale, dezleagă odgoanele corăbiei, întinde pinzele și, dacă ai mai încercat cîndva, pornește în larg cu tot avîntul talentului tău⁶. Căci de ce n-aș folosi și eu un stil poetic, cînd stau de vorbă cu un poet?

SCRISORI CĂTRE TRAIAN

42. ... Poți să ceri de la Calpurnius Macer...

43, 3. ... care este în fruntea Moesiei⁷...

74. 1. Stăpîne⁸, ostașul Appuleius din garnizoana de la Nicomedia mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut cu forța de brutarii Maximus și Dionysius, cărora le închiriasse munca sa, s-a refugiat la statuia ta și, după ce a fost dus în fața autorităților, a arătat că a fost cîndva sclavul lui Laberius Maximus⁹, că a fost luat prizonier în Moesia de către Susagus¹⁰ și că a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus, regele parților,¹¹ că a fost mai mulți ani în slujba acestuia, de unde mai tîrziu a fugit și că astfel a ajuns în Nicomedia¹². 2. El a fost adus în fața mea și după ce mi-a istorisit același lucru, am socotit că trebuie să-l trimit la tine. Am făcut aceasta cu oarecare întîrziere,¹⁵ deoarece am căutat o gemă (avînd pe ea chipul lui Pacorus cu semnele puterii regale), despre care pretindea că i-ar fi fost sustrasă¹³. 3. Aș fi vrut să ți-o trimit și pe aceasta, dacă s-ar fi putut găsi, precum ți-am trimis și bulgărașul despre care spunea că l-a adus dintr-o mină¹⁴ din țara parților. Acesta a fost sigilat cu inelul meu, care are ca pecete o cvadrigă¹⁵.

PANEGIRICUL

8, 1. ... adopțiunea¹⁶ a avut loc în templu... 2. ... din Panonia¹⁷ a sosit vestea victoriei.

11, 4. ... decît un împărat¹⁸, despre a cărei înfrîngere și fugă nu exista altă dovadă mai sigură decît triumfurile pe care le serba. 5. Prin urmare au

⁶ Nu știm ce s-a întîmplat cu acest proiect.

⁷ Este vorba despre P. Calpurnius Macer Caulus Rufus, guvernatorul Moesiei Inferior în 112 e.n. Vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 63.

⁸ Scrisoarea datează din primăvara sau vara anului 112 e.n.

⁹ Guvernatorul provinciei Moesia Inferior între anii 100—102 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 9, 4).

¹⁰ Căpetenie roxolană din armata daco-sarmată, care a năvălit în Moesia în iarna 101—102 e.n. Vezi Patsch, *Kampf*, p. 66—67.

¹¹ A domnit între anii 78—110 e.n.

¹² Probabil în anii 110—111 e.n., după moartea regelui part.

¹³ Cu prilejul anchetei făcute de soldații romani.

¹⁴ Este vorba despre o mină auriferă, căci altfel n-ar fi avut rost să ducă cu el acest bulgăre, furat probabil din palatul lui Pacorus, și din care nu avusese încă posibilitatea să extragă aurul.

¹⁵ Un atelaj cu patru cai. Vezi discuția detaliată a scrisorii la D. Tudor, *Peregrinările sclavului Callidromos*, în *Studii și articole de istorie*, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1956, p. 19—30.

¹⁶ A lui Traian de către Nerva.

¹⁷ Cu aceasta se termină (în anul 97) războiul cu sarmații (vezi Tacit, nota 4), pe care-l începuse încă Domițian. Vezi RE Suppl., IX, col. 552.

¹⁸ Aluzie la Domițian. În cele ce urmează faptele acestuia sînt comparate cu cele ale lui Traian. Panegiricul a fost rostit în septembrie 100, iar mai tîrziu a fost dezvoltat, fiind publicat abia în anul 101 e.n.

et iugum excusserant nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute certabant ac ne indutias quidem nisi aequis conditionibus inibant legesque, ut acciperent, dabant.

12, 1. At nunc rediit omnibus terror et metus et votum imperata
5 faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contacti caedibus campi et infecta victoriis maria. 2. Accipimus obsides ergo, non enimus, nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vice-
rimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii
10 maiestate; agunt gratias, qui impetraverunt; non audent queri, quibus negatum est. 3. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, cum ferae gentes non telis magis quam suo
15 caelo, suo sidere armantur? 4. Sed, ubi in proximo tu, non secus ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

16, 2. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in
20 Danubii ripa, si transeas, certum triumphi nec decertare cupere cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. 3. Nam, ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua praestat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus nec falsae simulacra victoriae, sed impera-
25 torem veram ac solidam gloriam reportantem tranquillitatem et tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. 4. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim unquam nuci ex contemptu imperii nostri factum est, ut vinceremus. 5. Quodsi quis barbarus rex eo insolentiae furorisque processerit, ut iram tuam indignatio-

prins curaj, au scuturat jugul și nu se mai luptau cu noi pentru libertatea lor, ci pentru supunerea noastră¹⁹, și nu mai încheiau nici măcar un armistițiu decât pe picior de egalitate și ca să primească ei condițiile noastre, trebuia mai întâi ca noi să le primim pe ale lor.

12, 1. Acum însă din nou îi cuprinde pe toți groaza, teama și dorința de a împlini poruncile noastre. Căci văd în fruntea romanilor pe unul dintre acei [bărbați] de odinioară și din vremurile vechi, care căpătau titlul de *imperator*²⁰ de pe urma cîmpurilor acoperite de morți și a mărilor înroșite de sîngele celor învinși. 2. Acum primim ostatici și nu îi cumpărăm și nici nu mai încheiem un tratat cu pierderi uriașe și plătind sume²¹ imense, numai ca să părem învingători. Ne roagă, ne imploră; noi le acordăm sau îi refuzăm, după cum o cere măreția imperiului; cei care au obținut ceva ne aduc mulțumiri, iar cei care au fost refuzați nu îndrăznesc să se plîngă. 3. Mai pot oare avea îndrăzneală cei care știu că tu te-ai așezat în mijlocul celor mai războinice populații în anotimpul cel mai prielnic pentru ele și cel mai anevoios pentru noi, cînd Dunărea își unește țărurile prin îngheț și, după ce-și întărește învelișul de gheață, duce pe spinarea ei armate imense, atunci cînd neamuri sălbatice se apără, nu atît cu armele cît cu clima, cu așezarea lor sub stele? 4. Dar cînd te-ai ivit tu în apropiere, era ca și cînd s-ar fi schimbat cursul vremii: dușmanii stăteau ascunși în vizuinele lor, în timp ce trupele noastre ardeau de nerăbdare să alerge pe maluri și — dacă le-ai fi dat voie — să folosească un avantaj care aparținea de obicei dușmanului, și să ducă barbarilor propria lor iarnă²².

16, 2. Mare lucru este, mărite împărate, să rămîi pe malul acesta al Dunării²³, deși ești sigur de triumf, dacă ai trece pe celălalt mal; mare lucru este să nu dai o luptă cu cei care n-o doresc. Unul [dintre aceste lucruri mărețe] se datorește atitudinii tale moderate, iar celălalt vitejiei tale. 3. Căci atitudinea moderată te face pe tine să ocolești lupta, iar vitejia ta îi oprește pe dușmanii tăi. Capitoliul va primi deci într-o zi²⁴ nu carele de comedie și simulacrele unei false victorii, ci pe un împărat care aduce cu el o glorie adevărată și de neclintit, siguranța și o supunere atît de deplină din partea dușmanilor, încît nu va mai fi nimeni de supus. 4. Aceasta este un lucru mai frumos decît toate triumfurile. Căci nu s-a întîmplat să învingem pe alții decît atunci cînd stăpînirea noastră a fost disprețuită. 5. Deoarece, dacă un rege²⁵ barbar a ajuns pînă într-acolo cu nerușinarea și nebunia sa, încît să merite mînia și indignarea ta, atunci, chiar dacă

¹⁹ Pentru intențiile lui Decebal, care amenințau expansiunea romană, vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 82—83.

²⁰ Soldații acordau acest titlu generalilor învingători, chiar pe cîmpul de luptă, după o mare victorie. Această cinstire atrăgea după ea, de obicei, triumful.

²¹ Aluzie la tratatul cu Decebal (cf. Dio Cassius, LXVII, 7,4).

²² Romanii se retrăgeau de obicei iarna în tabere, pe cînd barbarii, mai ales cei de la Dunăre, foloseau tocmai acest anotimp (cf. Tacit, *Istorie*, I, 79).

²³ Traian a întreprins probabil această călătorie de inspecție la Dunăre în iarna 98—99 e.n., înainte de a se întoarce la Roma, făcînd, cu această ocazie, diferite pregătiri de război, printre care terminarea drumului pe malul drept al Dunării.

²⁴ Cu aceasta autorul trece la războiul cu dacii, care începe acum, cînd el își reface discursul, în anul 101 e.n. (probabil primăvara).

²⁵ Este vorba despre pretensele triumfuri ale lui Domițian. În realitate au fost doar două, cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 2.

²⁶ Decebal.

nemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus immensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentient, ut subsedis montes, flumina exaruisse, interceptum mare illatasque sibi non classes nostras, sed
5 terras ipsas arbitretur.

17, 1. Videor iam cernere non spoliis provinciarum et extorto sociis auro, sed hostilibus armis captorumque regum catenis triumphum gravem, videor ingentia ducum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare, 2. videor intueri immanibus ausis barbarorum
10 onusta fercula et sua quemque facta vinctis manibus sequentem, mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clipeos, quos ipse perfoderis. 3. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat nec modo telorum tuorum, sed oculorum etiam minarumque coniectum
15 toto campo totoque exercitu opposito perhorrescat. 4. Meruisti proxima moderatione, ut, quandoque te vel inferre vel propulsare bellum coegerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

82,4. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque etiam
20 Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectaret, 5. hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia lustrare
25 navigiis nandoque superare.

el ar fi apărat de tot întinsul mării, de fluvii mari sau de munți prăpăstioși²⁷, își va da seama că toate acestea ți se supun și sînt învinse atît de repede de însușirile tale, încît va crede că munții s-au micșorat, fluviile au secat, iar marea a fost înlăturată; și că au năvălit nu flotele noastre²⁸, ci tot pămîntul nostru.

17, 1. Am impresia că văd de pe acum un triumf²⁹ plin nu de prăzi aduse din provincii sau de aur stors de la aliați, ci de arme dușmane și de lanțuri ale regilor luați prizonieri; mă și văd cum încerc să recunosc numele³⁰ lungi ale acestor conducători și trupurile lor care nu desmint deloc faima numelui lor. 2. Mi se pare că văd tablourile³¹ pline de isprăvile groaznice ale barbarilor, iar pe fiecare 10 dintre ei, cu mîinile legate, urmînd tabloul cu isprăvile sale. Apoi [te văd] pe tine, în picioare, urmărind îndeaproape, din spate, neamurile învinse; iar înaintea carului sînt scuturile pe care tu însuși le-ai străpuns. 3. Și nu ți-ar lipsi nici *spolia opima*³², dacă ar îndrăzni să te înfrunte vreun rege și dacă nu s-ar îngrozi nu numai de sulitele aruncate de tine, dar și de căutătura ta, chiar atunci cînd 15 vă desparte un cîmp întreg și toată armata. 4. De curînd, moderația ta a făcut să se vadă, că atunci cînd onoarea imperiului te-a obligat, fie să începi un război fie să-l respingi, tu n-ai învins ca să poți triumfa, ci ai triumfat fiindcă ai învins.

82, 4. Nici măcar fluviile nu erau scutite de această priveriște dezonorantă³³. Însăși Dunărea și Rinul se bucurau că poartă această mare rușine a noastră. 20 Pentru imperiu, faptul nu era mai puțin rușinos, deoarece se uitau la aceasta nu numai acvilele romane, steagurile romane, în sfîrșit însuși malul roman, dar și dușmanii; 5. dușmanii care obișnuiesc să străbată cu luntrele sau să treacă înot aceste fluvii, și atunci cînd sînt pline de gheturi sau revărsate peste cîmpii, și atunci cînd curg liniștite și se poate naviga pe ele. 25

²⁷ Aluzie la apele și munții din regiunile noastre (Dunărea, Olt, Carpați) și poate și la sistemul de cetăți dacice din Munții Orăștiei (vezi Dio Cassius, nota 118).

²⁸ *Classis Panonica* și *Classis Moesica* de pe Dunărea.

²⁹ Acesta va avea loc la sfîrșitul anului 102 e.n. (vezi nota 4).

³⁰ Aluzie la tăblițele cu numele celor învinși și cuceririle făcute de generalul care triumfa.

³¹ Ele reprezentau scene importante din respectivul război.

³² Erau prăzile luate de un general roman, printr-o acțiune personală, de la o căpetenie dușmană.

³³ A lui Domițian, care călătorea pe o corabie, trasă la rîndul ei de alta, spre a nu se produce zguduiri și zgomote.

LXXXI. M. ULPII TRAIANI

DACICA

Prisc. VI, 13, p. 205. Traianus in I Dacicorum: inde Berzobim,
deinde Aizi processimus.

LXXXI. ÎMPĂRATUL TRAIAN

S-a născut în anul 53 e.n. la Italica, în Spania. Traian a fost adoptat de împăratul Nerva, căruia i-a urmat la conducerea imperiului în anul 98. A murit în 117. Războaiele cu dacii au fost descrise de el în mai multe cărți, din care nu ni s-a păstrat, din nefericire, decât un singur fragment.

Ediția: *Historicorum Romanorum reliquiae* edidit Hermannus Peter, vol. II, Teubner, Leipzig, 1906, p. 117.

RĂZBOAIELE CU DACII

Priscian, VI, 13, p. 205. Traian [spune] în cartea întâi a războaielor cu dacii: de acolo am înaintat spre Berzovis, iar apoi spre Aizisis ¹.

¹ Localitățile sînt situate pe drumul Viminacium (Kostolac) — Tibiscum (Caransebeș), pe unde a înaintat Traian în primul război împotriva dacilor.

AGRICOLA

41, 1. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum aut querela laesi
5 cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. 2. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricola non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares viri cum totis cohortibus expugnati et
10 capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum.

GERMANIA

1, 1. Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus
15 separatur; cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus,

Cel mai mare istoric roman s-a născut pe la anul 55 e.n. și a murit în jurul anului 120. Din timpul domniei lui Vespasian și pînă pe vremea lui Traian, Tacit a ocupat demnități foarte înalte. A scris în tinerețe cîteva lucrări mai mici, dar totuși de mare valoare literară și documentară: *Dialogus de oratoribus*, o monografie despre viața și faptele socrului său *Agricola* și o prețioasă cîrtică despre *Germania*. Mai tîrziu a dat la iveală două opere istorice monumentale: *Historiae*, în 12 cărți, și *Annales*, în 18 cărți, în care înfățișează istoria Imperiului roman de la moartea lui August (14 e.n.) și pînă la asasinarea lui Domițian (96 e.n.). Aceste lucrări nu ni s-au păstrat în întregime.

Ediția: *P. Cornelii Taciti Libri qui supersunt* post C. Halm — G. Andresen septimum edidit Ericus Koestermann, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1949—1952.

AGRICOLA

41, 1. În zilele acelea ¹ Agricola a fost pîrît în lipsă înaintea lui Domițian și tot în lipsă a fost achitat. Cauza primejdiei nu era vreo învinuire precisă sau plîngerea vreunei persoane ofensate, ci ura împăratului împotriva meritelor sale, 5 gloria eroului și cea mai rea specie de dușmani, lăudătorii. 2. Într-adevăr au urmat în stat împrejurări care nu permiteau ca numele lui Agricola să fie trecut sub tăcere; atîtea armate pierdute în Moesia ², Dacia ³, Germania și Panonia ⁴, prin îndrăzneala nebunească sau lașitatea comandanților, atîția militari de valoare învinși și făcuți prizonieri cu cohorte întregi; acum nu se mai punea în discuție hotarul imperiului și un mal ⁵, ci taberele de iarnă ale 10 legiunilor și stăpînirea provinciilor noastre ⁶.

GERMANIA

1, 1. Germania în totalitatea ei este separată de gali, reți și panoni prin fluviile Rin și Dunăre, de sarmați și de daci prin teama pe care o au unii față de alții sau prin munți ⁷; tot restul este înconjurat de ocean, care îmbrățișează 15 țărmuri sinuoase întinse și insule imense, cu triburi și regi cunoscuți numai de

¹ În anul 85 e.n., socrul autorului, care guverna Britania, a fost rechemat deși înregistrase numeroase succese.

² Aluzie la invadarea Moesiei de către daci (iarna anului 85—86 e.n.), cînd a fost ucis însuși guvernatorul provinciei, C. Oppius Sabinus (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 1).

³ Aluzie la înfrîngerea lui Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, care a fost ucis în anul 87 e.n. (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 1). Este și una din primele mențiuni ale Daciei.

⁴ Aluzie la luptele împotriva suebilor (cvazi și marcomani) și a sarmaților (iazigi) din anii 88—92 e.n., cînd romanii au suferit înfrîngeri (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2) și a fost distrusă o legiune (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 1 și Eutropiu, VII, 23, 4).

⁵ Malul Dunării, care forma granița imperiului (*limes*).

⁶ Vezi nota 2.

⁷ Carpații nord-vestici formau hotarul dacilor cu suebii (cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80). Pentru situația anterioară, cf. Strabon, VII, 1, 3 și 3,1.

quos bellum aperuit. 2. Rhenus Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. 3. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobaе iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum
5 mare sex meatibus erumpat; septimum os paludibus hauritur.

17, 1. Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente...

10 46, 1. Hic Suebiae finis. Peucinatorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito. quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor procerum. conubiis mixtis nonnihil in sarmatarum habitum foedantur.
15 2. Venethi multum ex moribus traxerunt; nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrocinii pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu ac pernecitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus.

I, 2, 1. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom:... turbatum Illyricum, ... coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum arma falsi
25 Neronis ludibrio.

I, 76, 1. Primus Othoni fiduciam addidit et Illyrico nuntius, iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones...

I, 79, 1. 1. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme
30 caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, ad novem

cîtva timp și pe care i-a descoperit războiul. 2. Rinul, izvorînd dintr-un pisc inaccesibil și prăpăstios al Alpilor retici, după ce face o ușoară cotitură spre apus se varsă în oceanul de la miazănoapte. 3. Dunărea, curgînd din culmea lină și ușor înclinată a muntelui Abnoba, trece pe la mai multe popoare pînă ce se varsă în mare prin șase guri; a șaptea gură⁸ este înghițită de mlaștini. 5

17, 1. Veșmîntul tuturor [germanilor] este o manta prinsă cu fibulă sau, în lipsa fibulei, cu un spin. Încolo sînt goi și stau zile întregi lîngă focul din vatră. Cei mai bogați se deosebesc printr-o haină care nu este lungă, ca la sarmați și părți, ci strînsă și scoțînd în relief toate părțile trupului...

46, 1. Aici e capătul Suebiei. Stau la îndoială dacă trebuie să număr 10 printre germani sau printre sarmați triburile peucinilor⁹, venedilor¹⁰ și fenilor¹¹, deși peucinii — pe care unii îi numesc bastarni, după vorbă, port, așezare și felul locuințelor — trăiesc ca germanii. Necurătenie la toți și trîndăvie la frunțași. Ei capătă ceva din fizionomia hidoasă a sarmaților din cauza căsătoriilor cu aceștia. 2. Venedii au luat multe din obiceiurile [sarmaților]; căci, cîți codri 15 și munți se ridică între peucini și feni, pe toți îi cutreieră cu hoțurile lor. Totuși¹² aceștia [bastarnii] trebuie socotiți mai degrabă printre germani, deoarece construiesc și case, poartă și scuturi, le place să meargă pe jos și se mișcă repede; toate acestea sînt altfel la sarmați, care își petrec viața în care și pe cal.

ISTORII

20

I, 2, 1. Încep o operă bogată în dezastre, plină de bătălii cumplite, de discordii și de răscoale, și înspăimîntătoare chiar în timp de pace: ... Iliricul¹³ tulburat... neamurile sarmaților și ale suebilor¹⁴ ridicate împotriva noastră, dacii ajunși vestiți prin înfrîngerile noastre și ale lor¹⁵, chiar și părții fiind aproape împinși să ia armele¹⁶ prin impostura unui fals Nero. 25

I, 76, 1. Prima veste ce dădu încredere lui Otho veni din Iliric: legiunile din Dalmația, Panonia și Moesia¹⁷ îi juraseră supunere¹⁸...

I, 79, 1. Lumea era preocupată de războiul civil¹⁹ și nimeni nu mai avea grijă de războaiele externe. Încurajați de această împrejurare, după ce cu o iarnă înainte²⁰ masacraseră două cohorte, roxolanii, un neam sarmatic, invadară²¹ plini de speranțe Moesia, cu vreo nouă mii de călăreți; dar din cauza 30

⁸ Vezi problema gurilor Dunării la Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24) 79.

⁹ Bastarnii așezați la gurile Dunării (cf. Strabon VII, 3,15).

¹⁰ Triburi slave din regiunea Vistulei.

¹¹ Strămoșii finlandezilor.

¹² În ciuda deosebirilor cu germanii.

¹³ Prin *Illyricum*, autorul înțelege Dalmația, Panonia și Moesia.

¹⁴ Aluzie la luptele cu iazigii, marcomanii și evazi, din anii 88—97 e.n. (cf. *Agri-cola*, 41, 2; Statius și Marțial *passim*; Suetoniu, *Domitian*, VI, 1—2; Pliniu cel Tânăr, *Panegiric*, 8, 2; 16, 1 și Dio Cassius, LXVII, 7,1 și urm.).

¹⁵ Autorul se referă la luptele din timpul lui Vespasian și al lui Domitian.

¹⁶ Este o exagerare, deoarece, chiar dacă între anii 80—88 e.n. părții au ajutat pe falsul Nero, raporturile lor cu romanii n-au suferit prea mult.

¹⁷ Legiunea a III-a *Gallica*, a VII-a *Claudia* și a VIII-a *Augusta*.

¹⁸ După ce fusese proclamat împărat la 15 ianuarie 69 e.n.

¹⁹ La începutul anului 69 e.n.

²⁰ În iarna 67—68 e.n. (cf. II, 74).

²¹ După Patsch, *Beiträge*, p. 173, atacul a avut loc în luna februarie.

milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intentae. igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. 2. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum
 5 adempta equorum pernecitate velut vineti caedebantur. namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. 3. sed tum umido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui,
 10 lapsantibus equis et catafractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. 4. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis
 15 adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. 5. ibi saevitia hiemis aut vulnere absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvus Aurelius et Iulianus
 20 Tettius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rempublicam auxisset.

II, 74, 1... tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset,
 25 suam numerabat.

II, 85, 2. In eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector...

III, 5, 1. Ceterum ut transmitti in Italia impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celeraret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes
 30 Sarmatarum lazugum, penes quos civitatis regimen, in commilitum adsciti. plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebat: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent...

III, 18, 2... et Vipstanus Messala tribunus cum Moesicis auxiliariis adsequitur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant...

„albăticiei și a succesului, ei erau preocupați mai mult de pradă decît de luptă. Astfel, pe cînd rătăceau fără grijă, îi înfruntă pe neașteptate legiunea a treia împreună cu trupele auxiliare. 2. La romani totul era pregătit de luptă; iar sarmații, împrăștiati sau împinși la jaf de lăcomia lor, fiind și împovărați cu sarcini grele și fără putință de a se folosi de iuțea cailor din pricina drumurilor alunecoase, erau măcelăriți ca și cum ar fi fost legați. Într-adevăr e de mirare cum se înfățișează vitejia sarmaților, parcă le-ar fi străină. Nimeni nu e mai laș decît dinșii într-o luptă pedestră; dar cînd atacă în escadroane de cavalerie, cu greu le-ar putea rezista o armată aranjată în linie de bătaie. 3. Însă atunci, pe o zi ploioasă și de dezgheț, nici lăncile, nici săbiile lor foarte lungi, pe care le mînuiesc cu amîndouă mîinile, nu le erau de folos, din cauza cailor care alunecau și a greutății catafractelor. Această armură, pe care o poartă șefii și toți nobilii lor, făcută din lame de fier sau din curele foarte tari, nu poate fi străpunsă de lovituri, dar împiedică să se ridice pe cei căzuți de pe cal în cursul unui atac; pe lingă aceasta, ei erau înghițiți de zăpada groasă și moale. 4. Soldatul roman era sprinten sub platoșa sa și ataca cu sulita sau se avînta cu lăncile, cînd era nevoie, și îl copleșea cu lovituri pe sarmatul dezarmat (căci nu obișnuiesc să se apere cu scutul), pînă ce puținii supraviețuitori ai luptei se ascuseră în mlaștini. 5. Acolo s-au prăpădit din cauza asprimii iernii sau a rănilor. După ce s-a aflat aceasta la Roma, Marcus Aponius, guvernatorul Moesiei, a obținut o statuie triumfală, iar lui Fulvus Aurelius, Iulianus Tettius și Numisius Lupus, comandanți ai legiunilor, li s-au dăruit ornamentele consulare, spre marea bucurie a lui Otho. Acesta își atribuia gloria, ca și cum el însuși ar fi reușit în război și ar fi înălțat statul prin comandanții săi și prin armatele sale.

II, 74. ... legiunea a treia, [Vespasian] o socotea de partea sa, deoarece trecuse din Siria în Moesia.

II, 85, 2. În timpul acestor tulburări, Aponius Saturninus, guvernatorul Moesiei...

III, 5, 1. De altfel, pentru a putea duce fără pericol și cu folos ostilitățile în Italia, s-a dat ordin scris lui Aponius Saturninus să se grăbească cu armata din Moesia. Iar pentru ca provinciile fără armată să nu fie expuse [la loviturile] neamurilor barbare, fruntașii sarmaților iazigi, în mîinile cărora se afla conducerea [țării], fură primiți să lupte alături [de romani]. Ei ofereau și pe supușii lor și o cavalerie puternică, în care stă toată puterea lor; s-a renunțat la acest serviciu de teamă ca nu cumva, în mijlocul dezbinărilor, ei să urzească planuri dușmănoase sau, pentru o soldă mai mare oferită de partea adversă, să calce legile umane și divine.

III, 18, 2... și tribunul Vipstanus Messala sosește cu trupele auxiliare din Moesia, care, deși aduse în grabă, erau urmate în același pas de mulți dintre ostașii legiunilor...

²² M. Aponius Saturninus a guvernat în cursul anului 69 e.n.

²³ La începutul anului 68 e.n. (cf. Suetoniu, *Vespasian*, 6) în Moesia fusese adusă legiunea a III-a Galică, probabil în urma atacului roxolanilor din iarna anului 67-68 e.n. (cf. I, 79, 1). Vezi Patsch, *Beiträge*, p. 167-168.

²⁴ Afînd de moartea lui Otho, trupele au fost un timp nehotărîte între Vitellius și Vespasian.

²⁵ Partizanii lui Vespasian, care luptau împotriva lui Vitellius.

²⁶ Aponius Saturninus trecuse între timp de partea lui Vespasianus. Cf. Iosephus Flavius, *Răzb. iud.*, IV, 10, 6.

²⁷ Din răsăritul Panoniei. Au fost primiți mai mult ca ostatici decît ca aliați.

III, 24, 2... Haec, ut quosque accaserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent.

III, 46, 2. Mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine
5 metu, abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia acceperere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur. iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis vistoriae gnarus, ac ne
10 externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. 3. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis
15 e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

III, 53, 3. Non se nuntiis necque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare, necque officere gloriae eorum qui Moesiam*
interim composuerint: illis [Moesiae] <provinciae> pacem, sibi salutem
20 securitatemque Italiae cordi fuisse...

III, 75, 1... sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor...

IV, 4, 2... multo cum honore verborum Muciano triumphalia
25 de bello civili data, sed in Sarmatas expeditio fingeatur...

* Moesiam *Purser*: asiam *ML* (Daciam *Sirker*) | [Moesiae] <provinciae> *Koest.*,
tantum provinciae *Andr.*

III, 24, 2... Vorbea astfel²⁸ și trecea prin fața fiecărei trupe; adresă mai multe cuvinte legiunii a III-a, amintindu-i isprăvile ei vechi și noi, cum bătuse sub Marcus Antonius pe parți²⁹, sub Corbulo pe armeni³⁰ și mai de curind pe sarmați³¹.

III, 46, 2. S-au mișcat³² și dacii, un neam care nu era niciodată de bună credință, iar atunci și fără frică, deoarece fusese luată armata din Moesia. Ei observară liniștiți primele evenimente; dar când aflară că Italia arde în focul războiului și că toți se dușmănesc între ei, luară cu asalt taberele de iarnă ale cohortelor și cavaleriei auxiliare și se făcură stăpâni pe ambele maluri ale Dunării. Tocmai se pregăteau să distrugă tabăra legiunilor, când Mucianus³³ le-a opus legiunea a VI-a³⁴; el aflase de victoria de la Cremona³⁵ și se temea ca mulțimea barbarilor din afară să nu apese din două părți, dacă dacii și germanii³⁶ ar fi năvălit din laturi deosebite. 3. A venit în ajutor, ca în atâtea rânduri, norocul poporului roman, care a adus într-acolo pe Mucianus cu forțele sale din Orient, și faptul că între timp noi terminasem lupta la Cremona. Fonteius Agrippa din Asia (condusese această provincie un an ca proconsul) fu pus în fruntea³⁷ Moesiei, dându-i-se trupe³⁸ din armata lui Vitellius: căci împrăștierea acestor trupe prin provincii și atragerea lor într-un război extern era o măsură de înțelepciune și pace.

III, 53, 3. Nu prin curieri și nici prin rapoarte³⁹, ci cu brațul și armele luptă el pentru împăratul său; și nu micșorează gloria acelor care în acest timp au restabilit ordinea în Moesia⁴⁰; acelor⁴¹ le-a fost dragă pacea provinciei Moesia, lui însă i-a fost scumpă salvarea și securitatea Italiei...

III, 75, 1... la vorbă nu prea era măsurat⁴²: acesta este singurul reproș pe care i l-a făcut opinia publică timp de șapte ani, cât a guvernat Moesia⁴³, și doisprezece ani, cât a fost prefect al Romei...

IV, 4, 2... cu multe cuvinte de laudă îi fură acordate lui Mucianus onamentele triumfale pentru războiul civil, dar ca pretext⁴⁴ servea expediția împotriva sarmaților⁴⁵.

²⁸ Legatul legiunii a VII-a din Panonia, Antonius Primus, care fusese în fruntea armatelor de la Dunăre.

²⁹ În anul 36 î.e.n.

³⁰ În anul 63 e.n.

³¹ Cf. I, 79, 1.

³² În toamna anului 69 e.n.

³³ Guvernatorul Siriei și principalul consilier al lui Vespasian, care călătorea din Bizanț spre Italia, aflase de invazia dacilor și-și schimbase ruta prin Tracia și Moesia.

³⁴ Legiunea a VI-a *Ferrata* din Siria îl însoțea pe Mucianus.

³⁵ Orașul unde a fost înfrânt Vitellius, la 23 octombrie 69 e.n.

³⁶ Tot în toamna anului 69 e.n. a început răscoala batavului Iulius Civilis.

³⁷ În septembrie sau octombrie 69 e.n. Pentru soarta acestuia cf. Iosephus Flavius, *Răzb. iud.*, VII, 4, 3.

³⁸ Legiunile I *Italica* și a V *Alaudae*.

³⁹ Vorbește Antonius Primus.

⁴⁰ Vezi și aparatul critic la tot pasajul; fiind un loc corupt, s-au propus mai multe variante, printre care și «Dacia».

⁴¹ Adică lui Mucianus (cf. III, 46, 2).

⁴² Flavius Sabinus, fratele lui Vespasian.

⁴³ Probabil între anii 49–50 și 56–57 î.e.n. (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 144–148).

⁴⁴ Pentru lupte civile nu se putea acorda un triumf.

⁴⁵ De fapt au fost daci, dar poate au participat și elemente sarmate (cf. III, 46, 2).

IV, 54, 1... Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia fingeantur.

5

ANNALES

I, 80, 1. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia...

II, 64, 2. Igitur Rhescuporim quoque, Thraciae regem, astu aggreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto
10 Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum ferox adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit;

II. 65, 4. Thraeciaque omni potitus scripsit ad Tiberium structas
15 sibi insidias, preventum insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis sese firmabat.

II, 66, 1... Latinius Pandus<a> pro praetore Moesiae... 2... sed defuncto Pa<n>dusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat,
20 Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

II, 67, 2... Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Coty<i>s dividitur; iisque
25 nondum adultis Trebellenus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant.

IV, 54, 1... Galii prinseseră curaj⁴⁶, socotind că soarta armatelor noastre este pretutindeni aceeași, căci se răspîndise zvonul că taberele de iarnă din Moesia și Panonia erau înconjurate de sarmați și daci⁴⁷; la fel se născocise și despre Britania.

ANALE

5

I, 80, 1. Se prelungeste lui Poppaeus Sabinus guvernarea provinciei Moesia⁴⁸, la care i se adaugă Achaia și Macedonia⁴⁹.

II, 64. Și față de Rhescuporis, regele Traciei. [Tiberiu] s-a folosit de șiretenie⁵⁰. Tracii fuseseră sub stăpînirea lui Rhoemetalces⁵¹; după moartea acestuia⁵², August a atribuit o parte a Traciei lui Rhescuporis, iar cealaltă lui Cotys, primul fiind fratele defunctului, iar celălalt fiul său. Prin această împărțire ogoarele, orașele și regiunile din vecinătatea grecilor⁵³ au fost cedate lui Cotys, iar lui Rhescuporis pămînturile necultivate și regiunile sălbatice, aflate în apropierea dușmanilor⁵⁴.

II, 65, 4. Făcîndu-se stăpîn pe toată Tracia⁵⁵, [Rhescuporis] îi scrisese lui Tiberiu că i s-au întins curse și a luat-o înainte celui care i le întindea; totodată, pretextînd un război cu bastarnii și cu sciții, se întărea cu noi trupe de pedestrași și călăreți.

II, 66, 1... Latinius Pandusa, propretor⁵⁶ al Moesiei... 2... murind Pandusa, pe care Rhescuporis îl acuza că îi este vrășmaș, [Tiberiu] puse în locul lui pe Pomponius Flaccus, care îmbătrînise în serviciu⁵⁷ și era legat de 20 rege printr-o strînsă prietenie, fiind de aceea mai potrivit ca să-l înșele; pentru acest motiv, mai ales, îl puse în fruntea Moesiei.

II, 67, 2... Tracia este împărțită⁵⁸ între fiul său, Rhoemetalces, care se dovedise că se împotrivise planurilor tatălui său, și între fiii⁵⁹ lui Cotys; și cum aceștia erau încă nevîrstnici, i se dă între timp lui Trebellenus Rufus, 25 fost pretor, ca să administreze regatul după pilda strămoșilor care trimiseseră în Egipt pe M. Lepidus ca tutore al copiilor lui Ptolemeu⁶⁰.

⁴⁶ În ianuarie 70 e.n., lingonul Sabinus s-a proclamat împărat al Galiei.

⁴⁷ Aluzie la invazia din iarna anului 70 e.n. cînd a fost ucis C. Fonteius Agrippa, noul guvernator al provinciei (cf. Iosephus Flavius, *Răz. iud.*, VII, 4, 3).

⁴⁸ În anul 15 e.n. (cf. Apian, *Iliria*, 30, 86).

⁴⁹ Aceste provincii trecuseră de sub administrația senatului în cea a împăratului.

⁵⁰ În anul 19 e.n.

⁵¹ Începînd din anul 11 i.e.n.

⁵² Survenită probabil în anul 12 e.n.

⁵³ Din care făcea parte și teritoriul Dobrogei, alături de restul țărmului pontic.

⁵⁴ Regiunile muntoase și cele din valea Dunării, expuse incursiunilor dacilor și sarmaților.

⁵⁵ După prinderea lui Cotys și ocuparea regatului acestuia.

⁵⁶ În anii 17–18 e.n. Este vorba de un legat sub ordinele guvernatorului Poppaeus Sabinus, pe lângă care vor mai apărea, în cursul îndelungatei sale guvernări, alți trei asemenea legați — L. Pomponius Flaccus, P. Vellaeus și Pomponius Labeo — care de altfel comandau cite o legiune (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 19–20).

⁵⁷ Fusesse probabil *praefectus orae maritimae* în Dobrogea, în anul 15 e.n. (cf. Ovidiu, *Ponticele*, IV, 9, 75).

⁵⁸ După prinderea și exilarea lui Rhescuporis.

⁵⁹ Pe nume: Rhoemetalces, Polemon și Cotys.

⁶⁰ Ptolemeu al V-lea murise în anul 181 i.e.n.

IV, 5, 3. Et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripamque Danuvii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regionis a tergo illis ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur...

5 IV, 44, 1. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Domitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Getis gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter partae et modeste habitae.

IV, 46, 1. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulibus decreta
10 triumphi insignia Poppaeo Sabino contusis Thraecum gentibus, qui montium editis incultu atque eo ferocius agitabant. causa motus super hominum ingenium, quod pati dilectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores prae-
15 ficere nec nisi adversum accolae belligerare. 2. ac tum rumor incenserat fore ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere temptarentur; sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum
20 et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. 3. simul castella rupibus indita conlatosque illuc parentes et coniuges ostentabant bellumque impeditum arduum cruentum minitabantur.

IV, 47, 1. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret,
25 datis mitibus responsis, <post>quam Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venire, addita praesenti copia ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggressus haud aegre
30 pepulit, sanguine barbarorum modico ob propinqua suffugia. 2. mox castris in loco communis valida manu montem occupat angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis
35 persultabant, mittit delectos sagittariorum. 3. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere: proprius incedentes

IV, 5, 3. Rhoemetalces și copiii lui Cotys stăpâneau Tracia, iar malul Dunării îl păzeau două legiuni în Panonia, două ⁶¹ în Moesia; tot atâtea fuseseră stabilite în Dalmația; prin așezarea țării ele veneau în spatele celorlalte și puteau fi chemate din apropiere, dacă Italia avea nevoie de un ajutor grabnic...

IV, 44, 1. În acest an ⁶² au murit doi bărbați vestiți: Cn. Lentulus și L. Domitius. Pe lângă consulat și podoabele triumfului obținut asupra geților ⁶³ Lentulus avusese și gloria unei sărăcii îndurate frumos și apoi a unei mari averi dobândite în mod cinstit și folosite cu cumpătate.

IV, 46, 1. Sub consulii Lentulus Gaetulicus și C. Calvisius ⁶⁴, au fost decernate podoabele triumfului lui Poppaeus Sabinus ⁶⁵, pentru că învinsese triburile trace. Acestea se aflau pe crestele munților și trăiau departe de orice civilizație și de aceea erau mai sălbatice. Cauza tulburărilor, în afară de firea locuitorilor, era faptul că nu puteau suferi recrutarea și să dea armatei noastre pe tinerii lor cei mai viguroși. Ei nu erau obișnuiți să asculte nici măcar de regi, decât atunci când doreau; sau, dacă trimiteau ajutoare, obișnuiau să pună în frunte pe conducătorii lor ⁶⁶ și să nu se războiască decât cu vecinii. 2. Dar atunci se răspîndise zvonul că, separați și amestecați cu alte neamuri, aveau să fie tirși în țări îndepărtate. Înainte de a începe ostilitățile, trimiseră soli ca să amintească prietenia și supunerea lor și să declare că vor fi menținute acestea, dacă nu vor fi provocați prin noi sarcini; iar dacă vor fi amenințați cu sclavia, ca niște învinși, ei au arme, tineret și oricînd curajul necesar pentru libertate sau moarte. 3. În același timp arătau întăriturile situate pe stînci, unde fuseseră adunați părinții și soțiile lor, și amenințau cu un război anevoios, greu și sîngeros.

IV, 47, 1. Cu toate acestea Sabinus, pînă să-și strîngă armatele la un loc, răspunse cu blîndețe; după ce sosi din Moesia Pomponius Labeo ⁶⁷ cu o legiune și regele Rhoemetalces ⁶⁸ cu trupe auxiliare puse la îndemînă de supușii săi care îi rămăseseră credincioși, adăugînd la acestea și forțele de față, el porni spre dușman, care se așezase prin strîmtorile pădurilor. Unii mai îndrăzneți se vedeau pe coline descoperite; comandantul roman se apropie cu trupele în formație de luptă și-i alungă lesne, fără pierderi mari din partea barbarilor, pentru că liniile lor de retragere erau aproape. 2. Apoi [Sabinus] își întări lagărul în acel loc cu o trupă puternică și ocupă un munte îngust, care se prelungea cu o spinare netedă pînă la o fortificație vecină, păzită de numeroși apărători, soldați sau gloată. Împotriva celor mai îndrăzneți, care se agitau înaintea întăriturii cu cîntece și dansuri războinice după obiceiul neamului lor, el trimise elita arcașilor. 3. Cît timp aceștia atacau de departe, făcură mult rău dușmanilor, fără să li se întîmple ceva; dar mergînd mai aproape, fură împrăștiati de o

⁶¹ În anul 23 e.n. *legio IV Scythica* și *legio V Macedonica*.

⁶² În anul 25 e.n.

⁶³ Probabil în anii 11—12 e.n. (cf. Florus, II, 28, 19).

⁶⁴ În anul 26 e.n.

⁶⁵ Guvernatorul provinciilor Moesia, Macedonia și Ahaia reunite (cf. I, 80, 1).

⁶⁶ Aceste triburi erau de fapt independente.

⁶⁷ Pomponius Labeo a exercitat în anii 26—34 e.n. un comandament în provincia Moesia (cf. VI, 29 și Dio Cassius, LVIII, 24, 3).

⁶⁸ Cf. II, 67, 2.

eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.

IV, 48, 1. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud
 5 priora munimenta Thraecibus, quos nobis adfuisse memoravi; iisque
 permissum vastare urere, trahere praedas, dum populatio lucem
 intra sisteretur noctemque in castris tutam et vigilem capesseren-
 id primo servatum; mox versi in luxum et raptis opulenti omittere
 statione<s> lascivia epularum, aut somno et vino procumbere. 2. igitur
 10 hostes incuria eorum comperta duo agmina parant, quorum altero
 populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non
 spe capiendi, sed ut clamore telis suo quisque periculo intentus
 sonorem alterius proelii non acciperet; tenebrae insuper delectae
 augendam ad formidinem. 3. sed qui vallum legionum temptabant,
 15 facile pelluntur; Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum
 pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infen-
 sius caesi, quanto perfugae et proditores ferre arma ad suum patriae-
 que servitium incusabantur.

IV, 49, 1. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit,
 20 si barbari successu noctis alacres proelium auderent. et postquam
 castello aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obsidium coepit
 per praesidia, quae opportune immuniebat; dein fossam loricamque
 contexens quattuor milia passuum ambitu amplexus est. 2. tum
 paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra arta-
 25 que circumdare; et struebatur agger, unde saxa hastae ignes pro-
 pinquum iam in hostem iacerentur. 3. sed nihil aequae quam sitis
 fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reliquo
 fonte uterentur; simulque armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa,
 egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera,
 30 quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie odore contactu.

IV, 50, 1. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit,
 his deditionem, aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus;
 et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent. 2. neque
 ignobiles quamvis his diversi sententiis, verum e ducibus Dinis,
 35 provectus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam
 edoctus, ponenda arma, unum adflictis id remedium disserebat,
 primusque se cum coniuge et liberis victori permisit. secuti aetate
 aut sexu imbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido.
 3. at inventus Tarsam inter et Turesim distrahenantur. utrique des-
 40 tinatum cum libertate occidere, sed Tarsa properum finem, abrum-

năvală neașteptată a dușmanilor și se retraseră căpătînd ajutor de la o cohortă de sicambri, pe care comandantul roman o așezase la o mică distanță, gata pentru orice eventualitate și nu mai puțin fioroasă ca dușmanii, prin larma făcută de cîntecele și armele ei.

IV, 48, 1. Apoi tabăra fu mutată aproape de dușmani și în primele întări- 5
turi fură lăsați tracii, despre care am amintit că ne-au dat ajutor. Li se îngădui să pustiască, să ardă, să ia prăzi, cu condiția ca jaful să înceteze o dată cu ziua, iar noaptea să o petreacă în tabără în liniște, stînd de veghe. Acest ordin fu respectat la început; apoi deveniră nedisciplinați și, îmbogățiți prin jaf, neglijau 10
posturile. Oșpețele fără măsură sau beția și somnul îi doborău la pămînt. 2. Aflînd de această neglijență a lor, dușmanii pregătiră două trupe: una să năvălească asupra jefuitorilor, cealaltă să atace tabăra romană, nu cu speranța de a o cucerii, ci ca în mijlocul strigătelor și a zgomotului armelor, fiecare, atenț la propriul său pericol, să nu poată auzi zgomotul celeilalte lupte. Pe deasupra, 15
pentru a mări groaza, aleseră întinericul [pentru atac]. 3. Dar cei care atacau întăritura legiunilor fură respinși cu ușurință; trupele auxiliare ale tracilor se înspăimîntară de atacul neașteptat, pe cînd unii ședeau culcați lîngă întărituri, iar cei mai mulți rătăceau pe afară, și fură măcelăriți cu o înverșunare cu atît mai mare, cu cît erau acuzați că sînt dezertori și trădători, care poartă armele 20
pentru a asigura sclavia lor înșiși și a patriei lor.

IV, 49, 1. A doua zi Sabinus își desfășură armata în cîmp deschis, pentru cazul cînd barbarii, încurajați de succesul din timpul nopții, ar îndrăzni să înceapă lupta. Și cum ei nu mai ieșeau din întăritura lor, nici de pe înălțimile vecine, el începu impresurarea, ridicînd redute pe care le întărea în chip potri- 25
vit; după aceea, făcînd un șanț și un parapet, cuprinse o circumferință de patru mii de pași. 2. Apoi, puțin cîte puțin, pentru a lua asediaților apa și pășunea, strîngea cercul întăriturilor și îi închidea mai strîns; în același timp, construia o terasă de unde se putea arunca pietre, lănci și foc asupra dușmanului, care era 30
acum aproape. 3. Dar nimic nu chinuia pe dușman atît de mult ca setea, fiindcă această mare mulțime de luptători și neluptători n-avea spre folosință decît o fintînă; totodată animalele închise împreună cu ei, după obiceiul barbarilor, pierau din lipsă de nutreț; alături zăceau întinse trupurile oamenilor, pe care rănile sau setea îi doborîseră; totul era infectat de sînge stricat, de miasme, de contagiune.

IV, 50, 1. La această dezordine s-a adăugat răul cel mai mare, neînțele- 35
gerea: unii voiau capitularea, alții moartea, dîndu-și unul altuia lovitura fatală; erau și unii care sfătuiau să nu se lase nerăzbinată moartea lor, ci să încerce o ieșire. 2. Și nu din rîndurile soldaților, deși părerile erau împărțite, ci chiar unul dintre conducători, Dinis, înaintat în vîrstă și cunoscînd dintr-o lungă experiență puterea și blîndețea română, spunea că trebuie să se depună armele, 40
că acesta era singurul leac pentru nenorocirea lor; și el cel dintîi s-a predat învingătorului împreună cu soția și copiii; îl urmăriră cei neputincioși din cauza vîrstei sau a sexului și cei cărora viața le era mai scumpă decît gloria. 3. Tineretul însă era împărțit între Tarsa și Turesis. Și unul și altul se hotărî- 45
seră să cadă o dată cu libertatea, dar Tarsa voia un sfîrșit grabnic și, strigînd

pendas pariter spes ac metus clamitans dedit exemplum demisso in pectus ferro; nec defuere qui eodem modo oppeterent. 4. Turesis sua cum manu noctem opperitur haud nescio duce nostro. igitur firmatae stationes densioribus globis. et ingruerat nox nimbo atrox, 5 hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti telisque non in falsum iactis.

10 IV, 51, 1. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum manualia saxa, praecustas sudes, decisa robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas; quidam pontis et scalas ante fabricati inferre propugnaculis eaque prensare detrahere et adversum resistentis comminus niti. miles contra deturbare 15 telis, pellerere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. 2. his partae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis extrema iam salus et adsistentes plerisque matres et coniuges earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improvisa; 20 suorum atque hostium ignoratio et montis anfractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. 3. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deiecto promptissimo quoque aut saucio, adpetente iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem 25 coacta deditio. et proxima sponte incolaꝝ recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

VI, 29, 1. At Romae caede continua Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit.

30 VI, 39, ... Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, 3. maximisque provinciis per quattuor et viginti annos inpositus.

XII, 15, 1. Ad Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, postquam Didium ducem Romanum roburque exercitus abisse

că trebuie curmată dintr-odată speranța și teama, dădu exemplul, împlintindu-și sabia în piept; și n-au lipsit oameni care să moară în același fel. 4. Turesis cu ceata sa așteaptă noaptea, dar comandantul nostru nu era neștiutor. De aceea întări posturile cu efective sporite. În timpul nopții veni o furtună groaznică. Prin strigăte înfiorătoare, sau printr-o tăcere adâncă, 5 dușmanul tulburase pe asediatori, dar Sabinus vizita trupele și îndemna pe soldați să nu dea prilej dușmanilor de a le întinde curse, lăsându-se înșelați de zgomotele echivoce sau surprinși de o liniște aparentă, ci fiecare să-și păzească nemișcat postul și să nu arunce săgețile în zadar.

IV, 51, 1. În acest timp barbarii coborîră în cete: cînd aruncau în întăritură 10 pietre cu mîna, țărushi arși la vîrf sau trunchiuri de copaci, cînd umpleau șanțurile cu nuiele, lese și leșuri; unii pregătiseră punți și scări și le sprijineau de parapete, le apucau, le smulgeau și luptau corp la corp cu cei care țineau piept. Soldații noștri îi răsturnau cu proiectilele, îi respingeau cu scuturile, aruncau sulite de asediu și prăvăleau grămezi mari de pietre. 2. Unora le dădea curaj 15 speranța victoriei cîștigate de ideea că, dacă ar ceda, rușinea ar fi mai mare; celorlalți le marea curajul ideea că această luptă era ultimul mijloc de salvare. Mamele și soțiile care ședeau pe lângă cei mai mulți plîngeau. Noaptea era prielnică îndrăzelii, iar celorlalți le sporea frica; loviturile erau nesigure, rănilor neașteptate; nu se puteau recunoaște prietenii și dușmanii; strigătele barbarilor, întoarse de vîgăunile munților și parcă venite din spate, pricinuiră atîta învîlmășeală, încît romanii crezură că unele întărituri fuseseră luate cu asalt și 20 le părăsiră. 3. Totuși dușmanii nu pătrunseseră în liniile noastre decît în număr foarte mic; cei mai îndrăzneți fură doborîți sau răniți, iar în zorii zilei ceilalți fură alungați pînă în vîrfurile întăriturii, unde se văzură siliți să se predea. Localitățile vecine se supuseră de bună voie, dar iarna timpurie și aspră a muntelui 25 Haemus i-a ajutat pe ceilalți să nu fie supuși prin forță sau împresurare⁶⁹.

VI, 29, 1. La Roma însă, unde omorurile se țineau lanț⁷⁰, Pomponius Labeo, despre care am menționat⁷¹ că a fost în fruntea⁷² Moesiei, și-a deschis vinele și a murit.

VI, 39. ... La sfîrșitul anului⁷³ s-a sfîrșit din viață Poppaeus Sabinus... 30 și care timp de douăzeci și patru de ani⁷⁴ a fost în fruntea unor provincii foarte mari.

XII, 15, 1. Iar⁷⁵ Mitridate⁷⁶, [regele] Bosporului, care pierduse domnia și rătăcea ca un fugar, după ce a aflat că generalul roman Didius⁷⁷ plecase⁷⁸

⁶⁹ Terenul, tactica și întreaga atmosferă seamănă cu stările de lucruri din Transilvania în timpul războaielor dacice.

⁷⁰ În anul 34 e.n.

⁷¹ Cf. IV, 47.

⁷² Vezi nota 56.

⁷³ În anul 35 e.n. (cf. I, 80, 1 și Dio Cassius, LVIII, 25, 4).

⁷⁴ Între anii 12—35 e.n. (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 18).

⁷⁵ Evenimentele descrise s-au petrecut în anul 49 e.n.

⁷⁶ Fostul rege al Bosporului, care fusese înscăunat de Claudiu, în anul 42 e.n., în locul lui Polemon (cf. Dio Cassius, LIX, 12, 2).

⁷⁷ A. Didius Gallus a fost probabil primul guvernator al provinciei independente Moesia, după separarea ei de celelalte provincii, cu care a fost reunită în anul 44 e.n. de către Claudiu (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 25).

⁷⁸ În anii 44—45 e.n. noul guvernator întreprinde o campanie, pe apă și pe uscat, la capătul căreia îl înlocuiește pe Mitridate cu fratele acestuia Cotys.

cognoverat, relictos in novo regno Cotyn, iuventa rudem et pauca cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis utrisque concire nationes, illicere perfugas.

XII, 29, 1. Per idem tempus Vannius, Suebis a Druso Caesare
5 impositus, pellitur regno... 3... Ipsi manus propria pedites, eques
e Sarmatis Iazugibus erat, impar multitudini hostium, eoque castellis
sese defensare bellumque ducere statuerat.

XIII, 35, 2... Et habiti per Galatiam Cappadociamque dilectus,
adiecta ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium.

10 XV, 6, 3... Copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones
addita quinta, quae recens e Moesia excita erat... Paeto oboedirent.

împreună cu grosul ⁷⁹ trupelor și că în noul regat al lui Cotys, un tânăr necopt, n-au rămas decât puține cohorte [auxiliare], sub conducerea cavalerului roman Iulius Aquila, i-a disprețuit pe amândoi și a început să ațîțe diferite neamuri ⁸⁰ și să atragă fugari de partea sa ⁸¹.

XII, 29, 1. În același timp ⁸² Vannius, care fusese impus suebilor de Drusus Căesar, ⁸³ fu alungat din regat... 3. ... Vannius avea oastea sa proprie, infanterie și cavalerie alcătuită din sarmați iazigi, ⁸⁴ neîndestulătoare însă față de mulțimea dușmanilor; de aceea el hotărîse să se apere în întărituri și să trăgă-neze războiul.

XIII, 35. ... În Galatia și Capadocia au avut loc recrutări, ⁸⁵ iar din Germania a fost adusă și alăturată celorlalte trupe o legiune ⁸⁶, împreună cu unitățile auxiliare de cavalerie și infanterie.

XV, 6. ... Trupele erau astfel împărțite ⁸⁷, încît legiunile a patra și a 10 douăsprezecea, la care se adăuga a cincea, care fusese chemată de curînd ⁸⁸ din Moesia, ... să asculte de Paetus.

⁷⁹ Probabil legiunea care formase simburile armatei.

⁸⁰ Triburile sarmate din jurul Mării de Azov.

⁸¹ Pînă în cele din urmă însă Mitridate este înfrînt, făcut prizonier și trimis la Roma (cf. cap. 16-21).

⁸² În anul 50 e.n.

⁸³ În anul 19 e.n., Tiberiu crease în Moravia statul clientelar al cvadului Vannius.

⁸⁴ Iazigii s-au instalat în Cîmpia Panonică în timpul domniei lui Tiberiu, cam pe la anul 20 e.n. Se pare că romanii i-au adus pentru a slăbi poziția dacilor (*Ist. Rom.*, p. 264).

⁸⁵ În anul 58 e.n. pentru întărirea armatei lui Corbulo, în cadrul luptelor cu parții.

⁸⁶ Probabil legiunea a IV-a Scitică, care a fost adusă din Moesia (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 30).

⁸⁷ Între Corbulo și Caesennius Paetus.

⁸⁸ În anul 62 e.n. cu prilejul luptelor din Armenia.

LXXXIII. D. IUNII IUVENALIS

SATIRARUM LIBRI QUINQUE

IV, 109—112... saevior illo

5 Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus marmorea meditatus proelia villa.

V, 49—50. Si stomachus domini fervet vinoque ciboque
frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

VI, 201... 205. Si...

10 non es amaturus, ducendi nulla videtur
causa, nec est quare... perdas...
quod prima nocte datur...
205 Dacicus et scripto radiat Germanicus auro.

SCHOLIA

15 Ad. S. IV^a, 111: Fuscus sub Domitiano exercitui
praepositus in Dacia periit. notat
autem eum, quia cum luxuria aflueret,
inter delicias bellorum actus exercebat.

LXXXIII. IUVENAL

Celebrul poet satiric s-a născut la Aquinum, în anul 40 î.e.n. Iuvenal a comandat probabil o cohortă în Dalmația, iar apoi a ocupat câteva demnități minore sub Vespasian. A murit în Egipt la vârsta de 80 ani. Cele 16 satire, scrise sub Traian și Hadrian, surprind diferite aspecte ale societății romane, dând prilej poetului să biciuiască moravurile decadente ale timpului.

Ediții: Juvénal, *Satires*. Texte établi et traduit par Pierre de Labriolle et François Villeneuve, 2-e édition, Les Belles Lettres, Paris, 1931; *Scholia in Iuvenalem vetustiora* edidit P. Wessner, Teubner, Leipzig, 1931.

SATIRE, ÎN CINCI CĂRȚI

IV, 109—112... iată pe Pompei, mai nemilos decât acela ¹
să taie grumazurile printr-un simplu cuvânt șoptit;
iată și pe Fuscus ², care își păstra măruntaiele pentru vulturii din 5
Dacia și
pregătea luptele într-o vilă de marmură...

V, 49—50. Dacă stomacul stăpînului fierbe de vin și mîncare,
se cere o fiertură mai rece decât zăpezile getice.

VI, 201...205. Dacă...
nu iubești, de ce să te mai însori cu ea ³, 10
de ce să pierzi...
cadoul nupțial...
pe care strălucește în aur chipul celui care i-a învins pe daci și
germani ⁴.

SCOLII

La Satira IV, 111: Fuscus, comandantul armatei în timpul lui Domițian, 15
a murit în Dacia. [Poetul] îl blamează, deoarece acesta, trăind într-un lux nemăsurat, întreprindea acțiuni războinice doar în toiul plăcerilor.

¹ Curtean al lui Domițian.

² Cf. Martial, VI, 76.

³ Poetul vorbește despre căsnicie.

⁴ Traian luase aceste titluri la sfîrșitul anilor 102 respectiv 97 e.n.

ΓΕΤΙΚΑ

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: <ῆν> (sc. Σκυθίαν) πρῶτος ἐλὼν σὺν Δεκεβάλλῳ τῷ Γετῶν ἡγησαμένῳ, Τραιανὸς ὁ
 5 πολὺς πεντακοσίας μυριάδας χρυσοῦ λιτρῶν, διπλασίας δὲ ἀργύρου, ἐκπωμάτων ἄνευ καὶ σκευῶν τιμῆς ὅρον ἐκβεβηκότων, ἀγγελῶν τε καὶ ὅπλων, καὶ ἀνδρῶν μαχιμωτάτων ὑπὲρ πεντήκοντα μυριάδας σὺν τοῖς ὅπλοις Ῥωμαίοις εἰσήγαγεν, ὥς ὁ Κρίτων παρὼν τῷ πολέμῳ δισχυρίσατο.

10 2 [p. 931]. Schol. Lukian. p. 104, 19 Rabe: οἱ δὲ Γέται ἔθνος βάρβαρον καὶ ἰσχυρόν, ὃ Ῥωμαίων κατεξαναστὰν καὶ μέχρι φόρου ἀπαγωγῆς ταπεινῶσαν Ῥωμαίους ὑπὸ Τραιανοῦ ὕστερον οὕτως ἐξωλοθρεύθη Δεκεβάλλῳ χρώμενον βασιλεῖ, ὥστε τὸ πᾶν ἔθνος εἰς τεσσαράκοντα περιστῆναι ἀνδρας. ὥς ἱστορεῖ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

15 3 (2) [p. 931]. Schol. cod. A Strab. VII, 3, 3 (Poseidon 87 F 105, p. 284, 4—7): τοὺς πιλοφόρους Γέτας, ὥς ἄλλοι τέ φασι καὶ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

4 (2) [p. 931] Suidas s. ἄρτι gl. 2: «ἔτι περαιουμένοις καὶ ἀρτίως ἀποβαίνουσιν ἐπιτίθεσθαι» Κρίτων ἐν Γετικοῖς.

20 5 (2) [p. 932]. Suidas s. βοωτίαις (=s. ἐνεμημένων): «Καὶ τινων βοωτίαις ἐφεστώτων, τῶν δὲ ἄλλων τῶν περὶ βασιλέα τοῖς ἐρύμασι νενεμημένων» Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

LXXXIV. CRITON

Născut în Pieria (Macedonia), Criton a fost medic militar și l-a însoțit pe împăratul Traian în campaniile din Dacia, între anii 101—106. A descris aceste războaie într-o operă, din nefericire, astăzi pierdută. S-au păstrat întâmplător numai câteva fragmente, a căror importanță dovedește valoarea acestor scrieri. Autorul, care a înfățișat lucruri văzute și evenimente trăite, a dispus de o informație bogată, care s-a pierdut odată cu opera.

Ediția: FGrHist, IIB, p. 931—932, fr. 1—8.

GETICELE

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: După ce a cucerit-o (Sciția) pentru prima oară, și [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, 5 în afară de cupe și lucruri [scumpe], depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste cinci sute de mii de bărbați¹ cât se poate de potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor, așa cum a afirmat Criton, care a luat parte la război.

2 [p. 931]. Scolii la Lucian, p. 104, 19 Rabe: Geții, un neam barbar 10 și puternic — care s-a ridicat împotriva romanilor și i-a umilit pînă la plățirea² tributului, mai târziu, cînd aveau rege pe Decebal — a fost pînă într-atîta zdrobit de către Traian, încît tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați³, după cum povestește Criton în *Getice*.

3 (2) [p. 931]. Scol. cod. A Strabon VII, 3, 3 (Poseidon 87 F 105, p. 284, 15 4—7): geții pilofoi⁴, după cum îi numesc și alții, precum și Criton, în *Getice*.

4 (2) [p. 931] Suidas sub ἄπρι — «tocmai» glosa 2: «încă pe cînd treceau fluviul și tocmai cînd debarcau, i-au atacat», spune Criton în *Getice*.

5 (2) [p. 932]. Suidas sub βοωτάς — «cei care muncesc [pămîntul] 20 cu boii»: (= sub ἐβειμήμενων «care pasc vitele») «și pe cînd unii erau puși⁵ peste cei care munceau [pămîntul] cu boii, alții⁶ — dintre cei din jurul regelui — erau rînduiți [să se îngrijească] de fortificații», spune Criton în *Getice*.

¹ Toate aceste cifre sînt foarte mult exagerate. De aceea J. Carcopino în «Dacia», I (1924), p. 28—34 și apoi în *Points de vue sur l'imperialisme romain*, Paris, 1934, le reduce la a zecea parte printr-un procedeu foarte ingenios. Dar și în cazul acesta ele rămîn încă destul de ridicate (165 500 kg aur, 331 000 kg argint și 50 000 prizonieri), fiind însă mult mai aproape de realitate.

² Aluzie la tratatul de pace încheiat cu Domițian (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 4 și LXVIII, 6, 1).

³ Vezi Lucian, nota 18.

⁴ Cf. Dio Chrysostomos, LXXII, 3.

⁵ Un fel de administratori.

⁶ Sînt de fapt comandanții diferitelor cetăți care existau în număr destul de mare în Dacia. Existența acestor funcționari, civili și militari, atestă un aparat de stat relativ dezvoltat. (vezi *Ist. Rom.*, p. 284).

6 (1) [p. 932]. Suidas s. γεσοί. «Οἱ Ῥωμαῖοι πῆξαντες τοὺς γεσοὺς καὶ τὰς περικεφαλαίας τούτοις ἐπιθέντες, φαντασίας παρέσχοντο τοῖς ἐκ διαστήματος ὡς μένοντες ἐπὶ τοῦ λόφου». ἔστι δὲ ὄπλον. ὅτι ὁ γέσος ἐστὶν μακροκέντης [ῆ] κοντός. ὅτι Κρίτων ἔγραψεν ἐν τοῖς Γετικοῖς.

7 (2) [p. 932] Suidas s. δεισιδαιμονία. . . καὶ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς φησιν· «Οἱ δὲ βασιλεῖς τῶν Γετῶν ἀπάτη καὶ γοητεία δεισιδαιμονίαν καὶ ὁμόνοιαν ἐνεργασάμενοι αὐτοῖς μεγάλων ἤδη ἐφίενται».

10 8 (2) [p. 932] Suidas s. καθιστάμενος· πρὸς τὸ βέλτιον μετὰ γων. «ὁ δὲ Καῖσαρ εἰς τὴν Ἀσίαν ἦλθε, τὰ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν Πάρθων ἅμα καθιστάμενος». καὶ αὖθις· «πολεμοῦντί τε αὐτῷ καὶ περὶ τὴν ἀρχὴν καθισταμένῳ συγγενόμενος» φησὶ Κρίτων ἐν Γετικοῖς.

6 (1) [p. 932]. Suidas sub γεσού — «gesuri»: «Împlintind în pământ gesuri și așezînd peste acestea coifuri, romanii dădură impresia [celor care priveau] de la distanță că ei se află încă pe colină». [Gesul] este o armă, «o lance lungă ca o sulită». Așa a scris Criton în *Getice*.

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισδαίμονία — «teama de zei»: ...Și Criton în *Getice* spune: «Prin înșelăciune și magie, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobîndesc⁷ lucruri mari».

8 (2) [p. 932]. Suidas sub καδισταμένεος — «care pune într-o mai bună¹⁰ rînduială»: «Împăratul [Traian] plecă în Asia, punînd în bună rînduială atît treburile supușilor săi, cît și treburile cu parții». Și iarăși: «Fiind împreună cu el, în timp ce acesta purta război și punea rînduială în treburile stăpînirii», spune Criton în *Getice*.

⁷ Aluzie la importanța preoților daci (cf. Strabon, VII, 3, 5).

ΠΕΡΙ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

5. FGrHist III B, p. 341. Κλέαρχος δὲ ἀνδρωθεὶς ἤδη τῆς τε πόλεως ἦρχε, καὶ πολέμοις οὐκ ὀλίγοις, τὰ μὲν συμμαχῶν ἄλλοις, τὰ δὲ καὶ τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ ἐξητάζετο· ἐν οἷς καὶ κατὰ
 6 Γετῶν Λυσιμάχῳ <συ>στραθέντος τῆς αἰχμαλωσίας ἐκείνου καὶ αὐτὸς ὕστερον τῇ Λυσιμάχου προνοίᾳ ἀφίετο.

13 (21). FGrHist III B, p. 347—348. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον χρόνῳ πόλεμος ἀνερράγη Βυζαντίοις πρὸς Καλλατιανούς (ἄποικοι δὲ οὗτοι Ἡρακλεωτῶν ἦσαν) καὶ πρὸς Ἰστριανούς περὶ Τόμεως τοῦ ἐμπορίου, ὃ τοῖς Καλλατιανοῖς ἔμπορον ἦ, μονοπώλιον τοῦτο διανο-
 10 ουμένων κατασκευάσαι τῶν Καλλατιανῶν. Διεπρεσβεύοντο οὖν πρὸς Ἡρακλεώτας ἐπὶ συμμαχίαν ἑκάτεροι· οἱ δὲ πολεμικὴν μὲν ῥοπὴν οὐδετέρῳ ἔνεμον μέρει, διαλλακτῆριους δὲ ἄνδρας ἑκατέροις ἀπέστελ-
 15 λον, καὶ ἄπρακτος αὐτῶν ἡ σπουδὴ τότε γέγονε. Πολλὰ δὲ οἱ τῆς Καλλάτιδος ὑπὸ τῶν πολεμίων p. 348 παθόντες, ὕστερον εἰς δια-
 λύσεις ἤλθον, ἀπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς οὐκέτι σχεδὸν ἀναλαβεῖν αὐτοὺς δυνηθέντες.

27, 7 (39). FGrHist III B, p. 356. Πολέμου δὲ ναυτικοῦ κατὰ
 20 Καλχηδὸνα πόλιν Ῥωμαίοις τε καὶ Ποντικοῖς συστάντος, καὶ πεζῆς δὲ δυνάμεως τῆς τε βασιλικῆς καὶ τῆς Ῥωμαικῆς εἰς μάχην ἀλλή-
 λαις συρραγείσης (ἐστρατήγει δὲ τῆς μὲν Κόττας, τῆς δὲ Μιθριδάτης),

Memnon a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. și a scris o istorie a cetății Heracleia din Pont în 14 cărți. Primele 8 cărți priveau evenimintele până la anul 364 î.e.n., iar ultimele 6 cărți tratau istoria orașului până la cucerirea romană în secolul I î.e.n. Din opera lui Memnon s-au păstrat numai fragmente.

Ediția: FGrHist, III B, p. 336—368, fr. 1—40.

DESPRE HERACLEIA

5. FGrHist, III B, p. 341. Ajuns la vârsta bărbăției, Clearh conducea cetatea și-și încerca puterile în multe războaie, dintre care în unele dădea ajutor altora, iar în altele îi respingea pe cei care îl atacau. Printre aceste războaie, a participat și la campania lui Lisimah împotriva geților, fiind luat prizonier împreună cu acesta¹. După eliberarea din captivitate a lui Lisimah, a scăpat și el mai târziu, prin grija aceluia.

13 (21), FGrHist, III B, p. 347—348. Nu mult după aceea, a izbucnit un război, pe care-l porniseră bizantinii împotriva calatienilor — aceștia erau coloniști ai heracleoților — și [totodată] împotriva istrienilor, pentru emporiul de la Tomis², care se afla în vecinătatea calatienilor. Aceștia se gîndeau să facă acolo un monopol al lor. Și unii și alții trimiseră soli heracleoților, ca să le vină într-ajutor, dar aceștia nu acordară sprijin militar nici unora nici altora, ci trimiseră în ambele părți soli care să-i împace, fără ca strădania lor să fi ajuns la rezultat³. Locuitorii din Callatis suferiră multe pierderi din pricina dușmanilor p. 348 și mai târziu începură tratative de pace, dar n-au mai putut să se refacă⁴ din această nenorocire.

27, 7 (39). FGrHist, III B, p. 356. Încîndu-se un război naval lîngă orașul Calcedon între romani și pontici și înfruntîndu-se în luptă pedestrima regelui cu cea romană — una era condusă de Cotta, iar cealaltă de Mitridate — bastarnii⁵

¹ Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

² Către anul 260 î.e.n., s-a dat lupta pentru portul de desfacere a produselor de la Tomis (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 14—15 și 24).

³ Pînă la urmă Bizanțul a ieșit învingător.

⁴ Aceasta este o exagerare evidentă (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 32—33).

⁵ Bastarnii intraseră în serviciul regelui ca mercenari (cf. Apian, *Mitridate*, 71, 304).

τρέπουσιν οἱ Βαστέρναι κατὰ τὸ πεζὸν τοὺς Ἰταλοὺς, καὶ πολὺν αὐτῶν φόνον εἰργάσαντο. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ τὰς ναῦς ἐγένετο, καὶ ὑπὸ μίαν ἡμέραν γῆ τε καὶ θάλασσα τοῖς Ῥωμαίων διελεύμαστο σώμασι, διαφθαρέντων ἐν μὲν τῇ ναυμαχίᾳ ὀκτακισχιλίων, 5 τετρακισχιλίων δὲ καὶ πεντακοσίων ἐαλωκότων· τοῦ δὲ πεζοῦ στρατεύματος Ἰταλοὶ μὲν τριακόσιοι καὶ πεντακισχίλιοι, τῶν δὲ Μιθριδατείων Βαστέρναι μὲν περὶ τριάκοντα, τοῦ δὲ λοιποῦ πλήθους ἑπτακόσιοι. 8. Οὕτως ἀρθέντα τὰ Μιθριδάτου πάντων τὸ φρόνημα κατεδούλου. Λεύκολλος δὲ ἐπὶ τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ στρατοπε- 10 δεύων καὶ μαθὼν τὸ πάθος, λόγοις ἀνελάμβανεν ἀθυμήσαντας τοὺς στρατιώτας.

respinseră pedestrima romanilor ⁶ și îi măcelăriră pe mulți. Același lucru s-a întâmplat și cu flota. Și într-o singură zi pământul și marea s-au umplut de trupurile romanilor. Au fost nimiciți în luptă pe mare opt mii și luați prizonieri patru mii și cinci sute, din armata pedestră a romanilor, cinci mii trei sute, iar dintre bastarnii lui Mitridate cam treizeci, din restul mulțimii șapte sute. ⁵
8. Acest succes al lui Mitridate a robii mințile tuturor. Avându-și tabăra pe râul Sangarios și aflând de această înfrângere, Lucullus își îmbărbăta prin cuvântări ¹⁰ soldații descurajați.

⁶ La începutul celui de-al treilea război al lui Mitridate cu romanii, în anul 73 î.e.n.

DE VITA CAESARUM

DIVUS IULIUS

- XLIV, 1. Nam de ornanda instruendaque urbem item de tuendo
5 ampliandoque imperio plura ac maiora in dies destinabat...
6. Dacos, qui se in Pontum et Thraciam effuderant, coercere...
7. Talia agentem atque meditantem mors praevenit.

DIVUS AUGUSTUS

- III, 3. Provinciae praefuit non minore iustitia quam forti-
10 tudine; namque Bessis ac Thracibus magno proelio fuis ita socios
tractavit, ut epistolas M. Ciceronis extent, quibus Quintum
fratrem eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae
administrantem hortatur et monet, imitetur in promerendis sociis
vicinum suum Octavium.
16 VIII, 4. Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos
et inde Parthos destinante praemissus Apolloniam studiis vacavit.
XXI, 2. Coercuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus
cum magna copia caesis...

A trăit între anii 70—150 e.n. la Roma, unde a cunoscut pe scriitorii Pliniu cel Tânăr și Tacit; a fost ajutat de împăratul Traian, iar sub urmașul acestuia a stat un timp în fruntea oficiului pentru corespondență al palatului (*ab epistulis*). A scris lucrări de erudiție, astăzi pierdute în cea mai mare parte, dar și-a făcut un nume îndeosebi cu *Viețile celor doisprezece cezari* (de la Cezar la Domițian), în care a adunat informații prețioase privitoare la viața politică a Imperiului roman din acel timp.

Ediția: Suétone, *Vies des douze Césars*, Texte établi et traduit par Henri Ailloud, vol. I—III, Les Belles Lettres, Paris, 1931—1932.

VIEȚILE CEZARILOR

DIVINUL¹ IULIUS

XLIV, 1. Căci în privința înfrumusețării și a înzestrării orașului, cât și a apărării și măririi imperiului, el făcea zi de zi planuri tot mai numeroase și mai mari... 6. Dorea să țină în frâu pe daci, care se răspîndiseră în Tracia și în Pont... 7. Moartea l-a surprins pe cînd săvîrșea astfel de lucruri și se gîndea la ele².

DIVINUL AUGUST

III, 3. A condus³ provincia cu tot atîtea dreptate și curaj, căci pe bes și pe traci i-a înfrînt într-o mare luptă, iar pe aliați i-a tratat atît de bine încît 10 s-a păstrat o scrisoare a lui M. Cicero în care acesta îl îndeamnă pe fratele⁴ său Quintus, pe atunci proconsul cu renume în Asia, să imite pe vecinul său Octavius în privința felului de a-și cîștiga aliați.

VIII, 4. După ce a luat în stăpînire provinciile spaniole, Cezar se gîndea 15 să facă o expediție împotriva dacilor și apoi a parților. De aceea [August] a fost trimis la Apollonia, unde își petrecea timpul liber studiînd⁵.

XXI, 2 A reprimat și incursiunile dacilor, fiind omorîți trei șefi de ai lor cu multă armată⁶...

¹ Titlul dat împăraților defuncți, care erau trecuți în rîndul zeilor.

² În anul 44 î.e.n., cf. Strabon, VII, 3, 5; 11; Velleius Paterculus, II, 59, 4; Plutarh, Cezar, 58; Apian, *Războaiele civile*, II, 110; III, 25; *Iliria*, 13,36 și Titus Livius, *Periochae*, CXVII.

³ Tatăl lui August a guvernat Macedonia în anii 60—59 î.e.n.

⁴ Cf. *Ad Quintum fratrem*, I, 1.

⁵ Vezi nota 2.

⁶ Probabil în legătură cu luptele din anii 11—12 e.n. de sub conducerea lui Lentulus (cf. Florus, II, 28, 19).

LXIII, 4. M. Antonius scribit primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoque in vicem filiam regis in matrimonium petisset.

5 XCIV, 7. Octavio postea, cum per secreta Thraciae exercitum ducerat, in Liberi patris luco barbari caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod infuso super altaria mero tantum flamma emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad caelum usque ferretur...

TIBERIUS

10 XVI, 1. Data rursus potestas tribunicia in quinquennium, delegatus pacandae Germaniae status... 2. Sed nuntiata Illyrici defectione transiit ad curam novi belli, quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones paremque auxiliorum copiam triennio gessit in magnis rerum difficultatibus summaque frugum inopia... 4. Ac perseverentiae grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam regnumque Noricum et Thraciam et Macedoniam interque Danubium flumen ei sinum maris Hadriatici patet, perdomito, et in dicionem redacto.

20 XXXVII, 9. Reges infestos suspectosque comminationibus magis et querellis quam vi repressit: quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit, ut Marobodum Germanum, Rhascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam provinciae redegit.

25 XLI. 1. Regressus in insulam, rei p. quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum unquam supplerit, non tribunos militum praefectosque, non provinciarum praesides ullos mutaverit, Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit, Armeniam a Parthis occupari, Moesiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit, magno dedecore imperii
30 nec minore discrimine.

LXIII, 4. M. Antonius⁷ scrie că [August] a făgăduit-o pe Iulia mai întâi fiului său Antonius, apoi lui Cotiso⁸, regele geților, și că tot atunci a cerut, în schimb, în căsătorie, chiar pentru el pe fiica regelui.

XCIV, 7. Mai târziu, conducându-și armata prin locurile neumblate ale Traciei, Octavius⁹ a consultat, cu privire la fiul său, oracolele barbare dintr-o pădure [închinată] zeului Bacchus, iar preoții i-au afirmat același lucru¹⁰, deoarece vinul care fusese vărsat pe altar făcuse să țîșnească o flacăra atât de mare, încît ea întrecu acoperișul templului¹¹, ajungînd pînă la cer...

TIBERIU

XVI, 1. După ce i s-a acordat iarăși pentru cinci ani puterea tribuniciară, el a fost însărcinat cu pacificarea Germaniei... 2. Dar cînd i s-a făcut cunoscută revolta Iliriei, s-a dus să se ocupe de un nou război, care a fost cel mai greu de purtat dintre toate războaiele externe, după cel împotriva punilor, și pe care l-a purtat timp de trei ani¹², avînd cincisprezece legiuni și tot atîtea trupe auxiliare, în mijlocul unor mari dificultăți de tot felul, la care se adăuga o mare lipsă de alimente... 4. Pentru perseverența sa a primit o mare răsplată, căci întreaga Ilirie — care se întinde între Italia, regatul noric, Tracia și Macedonia și între fluviul Dunărea și țărmul Adriaticii — a fost învinsă și adusă sub ascultare.

XXXVII, 9. Pe regii dușmănoși și suspecti i-a ținut în frîu mai mult prin amenințări și muștrări decît prin forță: iar pe unii i-a dus la Roma prin momeli și promisiuni, apoi nu i-a mai lăsat să plece, ca de pildă pe germanul Marobodus¹³, pe tracul Rhascyporis¹⁴ și pe Archelaus din Capadocia, al cărui regat l-a transformat¹⁵ chiar în provincie romană.

XLI, 1. Întors în insulă¹⁶, [Tiberiu] a părăsit pînă într-atîta grijile statului, încît n-a mai completat niciodată decuriile de cavaleri, n-a schimbat tribunii militari sau pe comandanții de cavalerie și nici pe guvernatorii provinciilor; a lăsat cîțiva ani Spania și Siria fără legați consulari, a îngăduit ca Armenia să fie ocupată de parți, Moesia de daci și sarmați¹⁷, iar Galia să fie devastată de germani: o mare rușine pentru imperiu și o primejdie tot atît de mare.

⁷ Cunoscutul triumvir.

⁸ Rege dac care în mai multe rînduri a făcut incursiuni peste Dunăre și a fost învins de romani (cf. Florus, II, 28, 18). Informația lui Suetoniu este dubioasă.

⁹ Vezi nota 3.

¹⁰ Nașterea «stăpînului lumii», adică viitorul împărat August.

¹¹ Probabil marele sanctuar din Rodope, pe teritoriul besilor, închinat lui Dionysos (cf. Herodot, VII, 111 și Macrobiu, I, 18, 11).

¹² Abia în anii 6—9 e.n. au fost definitiv supuse Dalmația și Panonia (cf. Velleius Paterculus, II, 39, 3).

¹³ În anul 19 e.n., regele marcomanilor a fost obligat să se refugieze la romani.

¹⁴ În anul 19 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, II, 64—67 și Velleius Paterculus II, 129).

¹⁵ În anul 18 e.n.

¹⁶ La Capri, în anul 26 e.n.

¹⁷ Afirmția aceasta, deși pare probabilă — avînd în vedere repetatele atacuri ale neamurilor de pe malul stîng al Dunării în sec. I e.n. — este contrazisă de Iordanes (*Getica*, 69), care pretinde că pe vremea lui Tiberiu dacii au stat liniștiți. Vezi discuția la Stein *Leg. Moes.*, p. 20.

DOMITIANUS

VI, 1. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario; sponte in Chatthos, necessario unam in Sarmatas legione cum legato simul caesa; in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, 5 secundam Cornelio Fusco praefecto cohortium praetorianarum, cui belli summam commiserat. 2. De Chatthis Dacisque post varia proelia duplicem triumphum egit, de Sarmatis lauream modo Capitolini Iovi rettulit.

DOMIȚIAN

VI, 1. A întreprins expediții, fie de voie, fie de nevoie; de voie, împotriva chatilor ¹⁸; de nevoie, una împotriva sarmaților ¹⁹, deoarece au măcelărit ²⁰ o legiune împreună cu comandantul ei, și două împotriva dacilor: prima, după ce a fost înfrânt consularul Oppius Sabinus ²¹, iar a doua după înfrângerea lui 5 Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene ²², căruia îi încredințase comanda supremă a războiului. Asupra chatilor și dacilor a obținut un triumf ²³, după un șir de lupte cu rezultat schimbător, iar împotriva sarmaților n-a adus decât o cunună de lauri ²⁴ lui Iupiter de pe Capitoliu.

¹⁸ În anul 83 e.n., are loc expediția împotriva acestui neam germanic de la Rin.

¹⁹ Respectiv a iazigilor, care se aliașă cu neamurile germanice ale cvazilor și marcomanilor. Cf. Statius și Marțial, *passim*.

²⁰ În timpul luptelor din Panonia (cf. Tacit, *Agricola*, 41,2) a fost distrusă, probabil în anul 91 e.n., legiunea XXI *Rapax* (vezi RE, XII, col. 1789).

²¹ Guvernatorul Moesiei din anul 85 e. n. (cf. Iordanes, *Getica*, XIII, 76 și Eutropiu, VII, 23, 4).

²² Omorât în cursul luptelor din anul 87 e. n. (cf. Marțial, VI, 76, 1).

²³ La sfârșitul anului 89 e. n. (cf. Marțial, VI, 10, 8).

²⁴ După întoarcerea sa, în primele zile ale lui ianuarie 93 (cf. Marțial, VIII, 5, 5; 15, 5).

LXXXVII. L. ANNAEI FLORI

EPITOMAE DE TITO LIVIO BELLORUM OMNIUM ANNORUM DCC
LIBRI DUO

BELLUM THRACIUM

5 I, 39 [III, 4], 1. Post Macedonas, si dis placet, Thraces rebel-
labant, illi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo
provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Hadria-
ticum mare usque venerunt; eoque fine contenti, quasi interveniente
10 natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. 2. Nihil interim per id
omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos saevientibus:
litare dis sanguine humano, bibere in ossibus capitum, cuiuscemodi
ludibriis foedare mortem tam igne quam fumo, partus quoque gravi-
darum mulierum extorquere tormentis, 3. Saevisimi omnium Thracum
Scordisci fuere, sed calliditas quoque ad robur accesserat: 4. silvarum
15 et montius situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modo
ab his aut fugatus, sed — simile prodigio — omnino totus interceptus,
quem duxerat Cato. 5. Didius vagos et libera populatione diffusos

L. Annaeus Florus a trăit un timp la Tarraco, pe vremea împăratului Traian (98—117 e.n.), apoi la Roma, sub împăratul Hadrian (117—138), și a alcătuit un rezumat al istoriei romane, folosind îndeosebi pe Titus Livius și pe Salustiu. Cartea întâi cuprinde războaiele externe până la Cezar și Pompei (anul 51 e.n.), iar a doua războaiele civile de la frații Gracchi până la August. Autorul compară istoria poporului roman cu viața unui om, care a trecut prin fazele copilăriei, tinereții, maturității și a ajuns la vîrsta bătrîneții. Stilul este retorizant, iar conținutul are uneori grave greșeli de amănunt.

Ediția: *L. Annaei Flori quae exstant* Henrica Malcovati recensuit. Academia Lynceorum, Roma, 1938.

REZUMAT ÎN DOUĂ CĂRȚI AL TUTUROR RĂZBOAIELOR DIN TITUS LIVIUS, VREME DE 700 DE ANI

RĂZBOIUL CU TRACII

I, 39 [III, 4], 1. După macedoneni — așa au voit zeii — se ridicară cu război 5 împotriva noastră tracii, care fuseseră odinioară tributarii macedonenilor. Ei nu s-au mulțumit să năvălească numai în provinciile noastre cele mai apropiate, Tesalia și Dalmația, ci au ajuns la Adriatica. Opriți de acest hotar, parcă prin intervenția naturii, ei au întors armele și au izbit cu ele înseși apele mării. 2. În tot acest timp n-a rămas nici un fel de cruzime care să nu fie aplicată 10 prizonierilor: ofereau ca ofrandă zeilor sînge de om; beau din țeste de om și plîngeau moartea prin batjocuri de tot felul, folosind atît focul, cît și fumul împotriva celor pe care îi prindeau; scoteau prin chinuri chiar și copii din pîntecele femeilor gravide ¹. 3. Cei mai sălbatici dintre toți tracii au fost scordiscii ², care uneau puterea cu viclenia. 4. Se potriveau cu firea lor și așezarea pădu- 15 rilor și a munților. De aceea armata pe care o condusesese Cato ³ a fost nu numai împrăștiată și pusă pe fugă, ci — lucru uluitor! — chiar nimicită în întregime. 5. Didius ⁴ i-a respins în Tracia lor, surprinzîndu-i pe cînd rătăceau, răsbindiți

¹ Autorul exagerează mult, vrînd să justifice cucerirea romană și să arate rolul ei civilizator.

² În realitate erau celti care se așezaseră în sec. III î.e.n. între iliri și traci, în nordul Serbiei, în jurul Belgradului de azi (cf. Troguș Pompeius, XXXII, 3, 8).

³ Porcius Cato, consul în 114 î.e.n., a purtat, curînd după aceea lupte în Tracia (cf. Titus Livius, *Periochae*, LXIII). Pentru atacurile împotriva provinciei romane Macedonia, vezi articolul din RE, II A, col. 833—835.

⁴ Titus Didius, guvernatorul Macedoniei în 101 î.e.n., a terminat războiul probabil în anul 100 î.e.n., faptă pentru care a primit și un triumf.

intra suam reppulit Thraciam. Drusus ulterius egit et vetuit transire Danuvium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. 6. Volso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum
5 expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit, Lucullus ad terminum gentium Tanain lacumque Maeotin. 7. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus domiti. Quippe in captivos igni ferroque saevitum est sed nihil barbaris atrocius visum est quam quod abscissis manibus relictis vivere superstites poenae suae iuebantur.

10

BELLUM CUM ANTONIO ET CLEOPATRA

II, 21 [IV, 12], 1. Hic finis armorum civilium: reliqua adversus
exterarum gentes, quae districto circa mala sua imperio diversis orbis
oris emicabant. 2. Nova quippe pax, necdum adsuetae frenis servitutis
tumidae gentium inflataeque cervices ab imposito nuper iugo
15 resiliebant. 3. Ad septemtrionem conversa ferme plaga ferocius
agebat: Norici, Illyrii, Pannonii, Delmatae, Moesi, Thraces et Daci,
Sarmatae atque Germani.

În voie după jafuri. Drusus ⁵ i-a împins mai departe și i-a oprit să mai treacă Dunărea. Minucius ⁶ a pustiit întregul ținut al Hebrului; a pierdut într-adevăr și el mulți soldați pe cînd trecea cu caii fluviul înșelător din cauza gheții. 6. Volso ⁷ a pătruns în munții Rodope și Caucaz ⁸. Curio ⁹ a înaintat pînă în Dacia, însă s-a înspăimîntat de bezna pădurilor de acolo. Appius ¹⁰ a ajuns pînă la sarmați; Lucullus ¹¹, pînă la hotarul cel mai îndepărtat al lor, la fluviul Tanais și Lacul Meotic. 7. Acești dușmani, cei mai sîngeroși dintre toți, n-au putut fi astîmpărați altfel decît aplicînd împotriva lor, cînd erau prinși, propriile lor metode; s-au folosit deci împotriva prizonierilor focul și fierul, căci nimic nu li s-a părut acestor barbari mai groaznic decît faptul că, după ce li se tăiaseră mîinile, erau obligați să trăiască și să supraviețuiască torturii lor. 5

RĂZBOIUL CU ANTONIU ȘI CLEOPATRA

10

II, 21 [IV, 12], 1. Acesta a fost sfîrșitul războaielor civile. Celelalte războaie au fost duse împotriva populațiilor străine care ridicau capul, în diferite părți ale lumii, văzînd că Imperiul roman este ocupat cu propriile lui necazuri. 2. Căci pacea era proaspătă, iar grumazurile umflate și semețe ale neamurilor, încă nedeprinse cu friele sclaviei, căutau să scuture jugul impus de curînd. 15 3. Populațiile dinspre nord se arătau cele mai îndrîjite: noricii, ilirii, panonii, dalmații, moesii, tracii și dacii, sarmații și germanii.

⁵ Marcus Livius Drusus, consul în 112 î.e.n., continuă în anii 111—110 luptele cu tracii și scordiscii, pe care le va termina apoi succesorul său M. Minucius Rufus (cf. Titus Livius, *Periochae*, LXIII).

⁶ Marcus Minucius Rufus, consul în anul 110 î.e.n., iar apoi guvernator al Macedoniei, a respins invazia dacilor și scordiscilor între anii 109—106 î.e.n. (cf. Frontinus, II, 4, 3; Velleius Paterculus, II, 8, 3; Titus Livius, *Periochae*, LXV).

⁷ C. Manlius Volso, proconsul în 108 î.e.n.

⁸ Se face de obicei confuzie între Carpați și Caucaz. În cazul de față însă această confuzie nu poate fi avută în considerare, deoarece Volso n-a atins nici măcar Dunărea, ci s-a luptat doar cu triburile din sud, pe cînd se întorcea cu armata sa din Asia Mică (cf. Titus Livius, XXXVIII, 41).

⁹ C. Scribonius Curio, guvernatorul Macedoniei în anii 75—73 î.e.n., n-a atins Dacia propriu-zisă, ci s-a oprit pe malul drept al Dunării, probabil în regiunea Banatului. În anul 71 î.e.n. el și-a serbat triumful împotriva tracilor și dardanilor (cf. Titus Livius, *Periochae*, XLV; Festus, *Breviarum*, 7; Eutropius, VI, 2; Orosius, V, 23, 20). Pentru evoluția raporturilor dintre geți și romani vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les romains*, în « Dacia » N.S., IV (1961), p. 309—32.

¹⁰ Appius Claudius Pulcher, predecesorul lui Curio în Macedonia, a atins probabil Delta Dunării, de care se apropiaseră iazigii între anii 78—76 î.e.n. (cf. Titus Livius, *Periochae*, XCI, vezi *Ist.*, *Rom.*, p. 285).

¹¹ M. Terentius Varro Lucullus, guvernatorul Macedoniei, a ajuns în anii 72—71 î.e.n. pînă la gurile Dunării, supunînd toate cetățile grecești de pe coastă, care erau aliatele lui Mitridate, inclusiv Histria (cf. Salustiu, *Istorie*, IV, 19; Titus Livius, *Periochae*, XCVII; Apian, *Iliria*, 30, 85; Eutropiu, VI, 10; Festus, *Breviarum*, 9; Eusebiu, *Cronica*, 234, 22; Ammianus Marcellinus, XXVII, 4, 11; Orosius, VI, 3).

BELLUM MOESICUM

II, 26 [IV, 12], 13. Moesi quam feri, quam truces fuerint quam ipsorum etiam barbari barbarorum horribile dictu est. 14. Unus ducum ante aciem postulato silentio « Qui vos », inquit, « estis? ». 5 Responsum invicem: « Romani gentium domini ». 15. Et ille: « Ita », inquit, « fiet, si nos viceritis ». Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, ut caesorum extis ducum et litarent et vescerentur. 16. Deos audisse crediderim: nec tubas sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris 10 Comidius centurio, satis barbarae, efficacis tamen apud tales homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem agitatum motu corporis flammam velut ardenti capite funditabat.

BELLUM THRACICUM

III, 27 [IV, 12], 17. Thraces antea saepe, tum maxime Rhoemetalce rege desciverant. Ille barbaros et signis militaribus et disciplina, 15 armis etiam Romanis assueverat; sed a Pisone perdomiti in ipsa captivitate rabiem ostendere; quippe cum catenas morsibus temptarent, feritatem suam ipsi puniebant.

BELLUM DACICUM

20 II, 28 [IV, 12], 18. Daci montibus inhaerent. Inde Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danuvius inunxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. 19. Visum est Caesari Augusto gentem aditu difficillimam summovere. Misso igitur Lentulo ultra ulteriorem perpulit ripam; citra praesidia constituta. Sic tunc Dacia non victa, sed summotata atque dilata est.

RĂZBOIUL CU MOESII

II, 26 [IV, 12], 13. Este îngrozitor de spus cât de sălbatici și de cruzi au fost moesii: sînt cei mai barbari dintre barbari. 14. Unul dintre conducătorii lor a cerut, înainte de luptă, să se facă liniște și a spus: «Cine sînteți voi?», «Romanii, stăpîniul lumii» — i s-a răspuns. 15. Acela zise din nou: «Așa va fi, dacă ne veți învinge». Marcus Crassus¹² a acceptat prevestirea. Pe dată barbarii, înainte de luptă, au jertfit un cal și au făgăduit să închine [în cinstea zeilor] și să mănince măruntaiele comandantilor pe care îi vor ucide. 16. Îmi vine să cred că zeii i-au auzit, căci n-au putut suporta nici măcar sunetul trîmbițelor. Mare groază a băgat în barbari centurionul Comidius, un om cu apucături destul de barbare, dar cu efect față de astfel de oameni; purtînd pe cască o torță aprinsă, care se clătina la mișcarea trupului, el răspîndea o flăcără de parcă îi ardea capul.

RĂZBOIUL CU TRACII

II, 27 [IV, 12], 17. Tracii se răsculasera deseori în trecut și mai ales atunci cînd era rege Rhoemetalces. Acesta îi deprinsese pe barbarii lui și cu steagurile militare și cu disciplina și chiar cu armele romane. Însă după ce au fost înfrînți de Piso¹³, au dat dovadă de turbare chiar și ca prizonieri, căci încercau să muște lanțurile, pedepsindu-și astfel ei înșiși propria lor sălbăcie.

RĂZBOIUL CU DACII

II, 28 [IV, 12], 18. Dacii trăiesc nedeslipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso¹⁴, obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de cîte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. 19. Împăratul August a hotărît să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te aproprie. Astfel a trimis pe Lentulus¹⁵, și i-a alungat pe malul de dincolo [al Dunării]; dincoace au fost așezate garnizoane. Astfel, atunci dacii n-au fost înfrînți, ci doar respinși și împrăștiați.

¹² Marcus Licinius Crassus, guvernatorul Macedoniei, a dus în anii 29—28 î.e.n. campanii victorioase împotriva bastarnilor și geților, ajungînd cu această ocazie pînă la gurile Dunării (cf. Titus Livius, *Periochae*, CXXXIV și Dio Cassius, LI, 23, 2—27, 2). Patsch (*Beiträge*, p. 80) crede că anecdota aceasta se referă mai curînd la campania contra artacilor, un neam din Haemusul central (cf. Dio Cassius, LI, 27, 1).

¹³ Lucius Calpurnius Piso Frugi, guvernatorul Pamfiliei în anul 13 î.e.n., a dus lupte grele cu tracii conduși de Vologes (cf. Cassius Dio, LIV, 34, 5 și Titus Livius, *Periochae*, CXL).

¹⁴ A condus și pe dacii cu care s-a luptat, în anul 29 î.e.n., Crassus (cf. Horațiu, *Ode*, III, 8, 18 și Suetoniu, *August*, LXIII, 4).

¹⁵ Guvernatorul Panoniei, Cn. Cornelius Lentulus, fost consul în anul 14 î.e.n., a condus celebra campanie împotriva dacilor (cf. Tacit, *Anale*, IV, 44 și *Faptele împăratului August*, V, 30, 2), care pare să fi avut loc în anii 11—12 e.n. (vezi discuția și bibliografia completă a problemei la W. Reidinger, *Die Statthalter des ungeteilten Pannoniens und Oberpannoniens von Augustus bis Diokletian*, Bonn, 1956, p. 24—31). În legătură cu datarea aceasta vezi și discuția la R. Syme, *Lentulus and the origin of Moesia*, în «Journal of Roman Studies», XXIV (1934), 2, p. 113—137, ca și noile obiecții ale aceluiași autor în «Gnomon», XXIX, (1957), p. 519.

BELLUM SARMATICUM

II, 29 [IV, 12], 20. Sarmatae patentibus campis inequitant;
et hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil
praeter nives pruinasque et silvas habent. Tanta barbaria est, ut
5 nec intellegant pacem.

PAX PARTHORUM ET CONSECRATIO AUGUSTI

II, 34 [IV, 20], 61... illi quoque reliqui, qui immunes imperii
erant, sentiebant tamen magnitudinem et victorem gentium populum
Romanum reverebantur. 62. Nam et Scythae misere legatos et Sar-
10 matae amicitiam petentes...

VERGILIUS ORATOR AN POETA

- 1, 6. Nec in nostram Baeticam excurris nec urbem illam revisis,
ubi versus tui a lectoribus concinuntur et in foro omni clarissimus
ille de Dacia triumphus exultat?
- 15 2. Charis, p. 157, 21. B. Florus ad divum Hadrianum: « quasi
de Arabe aut Sarmata manubias ».

Ego nolo Caesar esse,
.....
Scythicas pati pruinas.

RĂZBOIUL CU SARMAȚII

II, 29 [IV, 12], 20. Sarmații străbat călare întinsele lor cîmpii. A fost deajuns că același Lentulus i-a oprit și pe ei la Dunăre¹⁶. Nu au nimic altceva decît zăpezi, îngheț și păduri. Sînt atît de barbari, încît nici nu înțeleg ce este aceea pace.

5

PACEA CU PARȚII ȘI CONSACRAREA LUI AUGUST

II, 34 [IV, 21], 61. ...Chiar și celelalte [neamuri] care nu erau supuse simțeau totuși măreția poporului roman și respectau pe învingătorul neamurilor. 62. Căci și sciții și sarmații au trimis soli care să ceară prietenia noastră¹⁷. 10

FOST-A VERGILIU¹⁸ ORATOR SAU POET?

1,6. N-ai să mai treci¹⁹ oare prin Baetica noastră și nici n-ai să mai vizitezi cetatea²⁰ în care versurile tale sînt declamate de recitatori și unde acel preastrălucit triumf²¹ asupra dacilor răsună în tot forul?

2. Charisius²², p. 157, 21. B. Florus către împăratul Hadrian: «ca un 15 fel de prăzi de război, luate de la un arab sau de la un sarmat²³».

Eu²⁴ nu vreau să fiu împărat

.....
Și să îndur zăpezile din Sciția²⁵.

¹⁶ La această dată iazigii atinseseră delta Dunării, dar nu se mutaseră încă în Panonia (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31).

¹⁷ Cf. *Faptele împăratului August*, V, 31.

¹⁸ Este vorba despre un dialog care trata aceeași temă cu Macrobius în cartea a IV-a și din care nu s-a păstrat decît o parte a introducerii.

¹⁹ Il întreabă pe Florus un cunoscut din Hispania Baetica.

²⁰ Roma.

²¹ Triumf al împăratului Traian.

²² Flavius Sosipater Charisius, gramatic latin, care a trăit probabil pe la mijlocul secolului al IV-lea e.n.

²³ Probabil o aluzie la luptele cu iazigii și cu roxolanii, care au avut loc la începutul domniei lui Hadrian, în anii 117—118 (cf. SHA, I, 5, 8) Vezi și nota 25.

²⁴ Poetul se adresează lui Hadrian.

²⁵ Versurile acestea, citate de autorul biografiei lui Hadrian, din *Scriptores Historiae Augustae*, fac probabil aluzie și ele la vizita împăratului în regiunile noastre, în anii 117—118, în legătură cu revolta dacilor și cu mișcările iazigilor și roxolanilor. Vezi *Ist. Rom.*, p. 430—431.

ΠΕΡΙΕΓΗΣΙΣ

ΙΣΤΡΟΣ

- 298 Ῥήνω δ' ἐξείης ἐπιτέλλεται ἱερὸς Ἴστρος,
 Ἴστρος, ἐς ἀντολίην τετραμμένος ἄχρι θαλάσσης
 5 300 Εὐξείνου, τόθι πᾶσαν ἐρεύγεται ὕδατος ἄχνην,
 πενταπόροις προχοῇσιν ἐλισσόμενος περὶ Πεύκην.
 Τοῦ μὲν πρὸς βορέην τεταυσμένα φύλα κέχυνται
 πολλὰ μάλ' ἐξείης Μαιώτιδος ἐς στόμα λίμνης,
 Γερμανοὶ Σαρμάται τε Γέται θ' ἄμα Βαστάρναι τε,
 10 305 Δακῶν τ' ἄσπετος αἶα καὶ ἀλκήεντες Ἀλανοί
 Ταῦροι θ', οἱ ναίουσιν Ἀχιλλῆος δρόμον αἰπύν,
 στεινὸν ὁμοῦ δολιχόν τε, καὶ αὐτῆς ἐς στόμα λίμνης.
 Τῶν δ' ὕπερ ἐκτέταται πολυῖππων φύλον Ἀγαυῶν·
 ἔνθα Μελάγχλαινοί τε καὶ ἄνδρες Ἴππημολγοί,
 15 310 Νευροὶ θ' Ἴππόποδές τε Γελωνοὶ τ' ἤδ' Ἀγάθυρσοι...
 318 ... ἁδάμαντά τε παμφανόωντα
 ἐγγύθεν ἀθρήσειας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.
 320 Ἴστρου μὲν τοσσοῖδε βορειότεροι γεγάσιν·
 πρὸς δὲ νότον Γέρραι καὶ Νωμίκι' ἄστε' ἐρυμνά,
 20 Παννόνιοι, Μυσοὶ τε, βορειότεροι Θρηίκων,
 αὐτοὶ τε Θρήικες, ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες,
 οἱ μὲν ἐπὶ προβολῇσι Προποντίδος ἀμφιτρίτης,
 325 οἱ δ' ὕπερ Ἑλλήσποντον ἀγάρροον, οἱ δ' ὕπερ αὐτῆς
 Αἰγαίης βαθὺ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης...
 25 330 Ἴστρον μὲν ποταμὸν τόσσοι περιναιετάουσιν.

S-a născut în Susiana și a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea e.n., pe vremea împăratului Hadrian (118—138 e.n.). Folosind materiale mai vechi, îndeosebi pe Calimah (320—240 î.e.n.), Apollonios (295—215 î.e.n.) și descrierile lui Posidoniu din Apamea (135—51 î.e.n.) Dionisiu a întocmit o descriere a Pământului locuit pe atunci, în 1 185 hexametri, utilizată mai târziu aproape textual de Festus Avienus (secolul al IV-lea) și de Priscian (secolul al VI-lea). El s-a sprijinit mai ales pe erudiția elenistică și a transmis lumii moderne multe informații prețioase din texte astăzi pierdute.

Ediția: GGM, II, p. 118—122.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

ISTRUL

298. Apoi, lângă Rin izvorăște Istrul cel sacru
care se îndreaptă spre răsărit pînă la Pontul
300. Euxin, unde își varsă cu zgomot toată spuma apelor sale 5
prin cinci guri¹, în jurul [insulei] Peuce.
În partea sa dinspre miazănoapte, se întind răspîndite
numeroase triburi, pînă la intrarea Lacului Meotic;
germani, sarmați, geți și bastarni,
305. țara imensă a dacilor, alanii² cei viteji, 10
taurii care locuiesc pe abrupta fișie [numită]: «Alergarea lui Ahile»,
o regiune lungă și îngustă pînă la gura Lacului Meotic însuși.
Dincolo de aceștia se întinde tribul agavilor cu mulți cai.
Tot acolo se află și melanhlenii, hipemolgi,
- 310 neurii, hipopozii, gelonii și agatirșii... 15
- 318 ...și diamant cu totul strălucitor ai putea să vezi
în apropiere³, lângă agatirșii cei reci.
- 320 Aceștia se află la nord de Istru.
La sud se află gerii, cetățile întărite ale noricilor,
panonii, iar — ceva mai la miazănoapte de traci — moesii. 20
Apoi, tracii înșiși, care ocupă un ținut nesfirșit:
unii pe țărmul stîncos al Mării Propontide,
- 325 alții dincolo de Helespontul adînc
al Mării Egee care vuiește puternic...
- 330 Acestea sînt neamurile ce locuiesc lângă fluviul Istru. 25

¹ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

² Ibidem, nota 29.

³ Lângă munții Ripei.

LIBER MEMORIALIS

VI, 4. In Europa clarissimae gentes: Scythae, Sarmatae, Germani, Daci, Moesi, Thraces, Macedones, Dalmatae, Pannonii, Illyrici, 5 Graeci, Itali, Galli, Spani... 8. Clarissima flumina in orbe terrarum... 10... Savus et Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Moesia...

VII, 2. Hoc intrat in fretum Gaditanum... dein latissime simul et longissime fusum medium terrarum orbem inundat et nomina 10 acquirit... 5. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur...

XXIII. + Qui pro Romanis gentes superaverunt... Caesar Dacicus.

XLVII. USQUE IMPERIUM TRAIANI QUI VICTI SUNT
ET PER QUOS DUCES

15 7. per Caesarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Aegyptios, Germanos, Cantabros totumque orbem perpacavit exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Traiani principis triumphis reservavit.

LXXXIX. LUCIUS AMPELIUS

A trăit pe la mijlocul secolului al II-lea e.n., după împărații Traian (98—117) și Hadrian (117—138), pe care îi pomenește în lucrarea sa. A compus o mică enciclopedie (*Liber memorialis*) — cu date din domeniul cosmografiei, geografiei, teologiei, istoriei și dreptului roman — pentru un oarecare Macrinus. A folosit, între alții, pe Nigidius Figulus, Varro, Cornelius Nepos, Hyginus, Titus Livius și Trogus Pompeius. Informațiile păstrate de el rămân utile pentru faptul că unele din izvoarele pe care le-a consultat sînt astăzi pierdute.

Ediția: *Lucii Ampeli Liber memorialis* recognovit Eduardus Woelfflin, Teubner, Leipzig, 1863.

MEMORATOR

VI, 4. În Europa, cele mai vestite neamuri sînt: sciții, sarmații, germanii, dacii, moesii, tracii, macedonenii, dalmații, panonii, ilirii, grecii, italicii, galii, 5
spaniolii... 8. Cele mai vestite fluvii din lume sînt... 10... Sava și Dunărea, care mai este numită și Istru, în Moesia...

VII, 2. Ea ¹ intră în strîmtoarea Gades... apoi, împrăștiindu-se în lung și în lat, inundă partea de mijloc a pămîntului și capătă nume [diferite]... 5.
[Marea] Euxină sau Pontică, care pătrunde printr-un golf uriaș în Scitia... 10

XXIII. + Cei care au învins neamuri [întregi] pentru romani... Împăratul [Traian] Dacicul.

XLVII. CEI CARE AU FOST ÎNVINȘI PÎNĂ LA DOMNIA LUI TRAIAN ȘI DE CĂTRE CARE CONDUCĂTORI DE OȘTI

7. Sub conducerea împăratului August, [poporul roman] a învins pe dalmați, 15 panoni, iliri, egipteni, germani, cantabri și a pacificat pe deplin întregul pămînt, afară de inzi, parți, sarmați, sciți și daci, deoarece pe aceștia soarta i-a păstrat pentru triumfurile împăratului Traian.

¹ Marea care înconjoară tot Pămîntul, adică Oceanul Atlantic.

XC. CORNELI FRONTONIS

PRINCIPIA HISTORIAE

II, p. 204... in bellum profectus est cum cognitis militibus
hostem Parthum contemnentibus, sagittarum ictus post ingentia
5 Dacorum faucibus inlata vulnera despiciatui habentibus.

II, p. 206... provincias manu Traiani captas variis bellis ac
novo constituendas omittere maluit, quam exercitu retinere.... has
omnes provincias, Daciam et Parthis amissas partes, ultro restituit.

DE BELLO PARTHICO

10 II, p. 214... Traiani proavi vestri ductu auspicio nonne in
Dacia captus vir consularis?

XC. FRONTO

S-a născut la Cirta (Africa) în anul 100 e.n. și a trăit la Roma, unde a fost profesorul lui Marcus Aurelius și Lucius Verus. A fost consul în anul 143 și a murit în jurul anului 169. M. Cornelius Fronto, afară de o vastă corespondență, a scris opusculă, astăzi pierdute, între altele: *Principia historiae*, prefață la o descriere a faptelor lui Verus în războiul cu parții, și *De bello Parthico*, de fapt o simplă scrisoare de consolare către Verus. Autorul a fost reprezentantul arhaismului și a avut un stil căutat.

Ediția: *Fronto. The correspondence with Marcus Aurelius Antoninus, Lucius Verus, Antoninus Pius and various friends*. Edition and translation by C. R. Haines, vol. I—II, Loeb, Londra, 1919—1920.

ÎNCEPUTURILE ISTORIEI

II, p. 204. ... [Traian] a plecat în război cu soldați încercați¹, care disprețuiau pe parți, dușmanii noștri, și nu se sinchiseau de loviturile de săgeți ale acestora după grozavele² răni ce le-au fost pricinuite de săbiile³ incovoiate ale dacilor.

II, p. 206. [Hadrian] a vrut mai curînd să părăsească provinciile cucerite de brațul lui Traian în războaie schimbătoare și care trebuia să mai coste unul pentru a le organiza, decît să le păstreze cu ajutorul armelor⁴. ... toate aceste provincii, Dacia și regiunile pierdute de parți, el le-a restituit de bună voie⁵.

RĂZBOIUL CU PARȚII

II, p. 214. ... oare n-a fost prins în Dacia un bărbat de rang consular⁶, 10 sub comanda personală a strămoșului vostru Traian?

¹ Plecarea, în anul 114 e.n., a numeroase trupe din Dacia, Moesia și Panonia, a contribuit mult la declanșarea mișcărilor sarmaților de la începutul domniei lui Hadrian, vezi A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 14.

² Aluzie la violența luptelor din timpul războaielor cu dacii.

³ Denumindu-le *falces* «seceri», autorul vrea să arate că e vorba de niște săbii incovoiate.

⁴ Afirmația aceasta conține un simbure de adevăr (cf. Eutropiu, VIII, 6, 2, și Dio Cassius, LXVIII, 13, 6) care își găsește explicația în părăsirea Munteniei și a unei părți din sudul Moldovei (vezi *Ist. Rom.*, p. 350 și 448—9).

⁵ Este o lacună restituită de Hauler și preluată de Haines în ediția sa. Ca să placă împăratului Verus, Fronto prezintă drept fapt îndeplinit intenția lui Hadrian.

⁶ O aluzie la Longinus (cf. Dio Cassius, LXVIII, 12, 1).

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΥΦΗΓΗΣΙΣ

Π, 11, 11. Πάλιν ἀπ' ἀνατολῶν μὲν τῶν Ἀβροβαίων ὀρέων οἰκοῦσιν ὑπὸ τοὺς Σουήβους κασουάριοι, εἴτα Νερτιρεανοί, εἴτα
 5 Δανδοῦτοι, ὑφ' οὓς Τούρωνοι καὶ Μαρουίνγοι· ὑπὸ δὲ τοὺς Καμα-
 οὺς Χάτται καὶ Τούβαντοι, καὶ ὑπὲρ τὰ Σούδητα ὄρη Τευριοχαῖμαι,
 ὑπὸ δὲ τὰ ὄρη Οὐαριστοί· εἴτα ἡ Γαβρήτα Ὑλη. καὶ ὑπὸ μὲν τοὺς
 Μαρουίνγους Κουρίωνες, εἴτα Χαιτούωροι, καὶ μέχρι τοῦ Δανου-
 βίου ποταμοῦ οἱ Παρμαικάμποι· ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρήταν Ὑλην Μαρ-
 10 κομανοί, ὑφ' οὓς Σουδινοί, καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ
 Ἀδραβαικάμποι· ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον Δρυμὸν Κούαδοι, ὑφ' οὓς
 τὰ σιδηρωρυχεῖα καὶ ἡ Λοῦνα Ὑλη, ὑφ' ἣν μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι
 μέχρι τοῦ Δανουβίου, καὶ συνεχεῖς αὐτοῖς παρὰ τὸν ποταμὸν οἱ τε
 Ῥακατρίαι καὶ οἱ πρὸς ταῖς καμπαῖς Ῥακάται.

XCI. PTOLEMEU

Originar din Ptolemais (Egipt), Ptolemeu a trăit pe la mijlocul secolului al II-lea e.n. la Alexandria, unde a făcut cercetări astronomice și a scris diferite lucrări, unele fiind astăzi pierdute. Concepția sa geocentrică, expusă într-un manual din care s-au păstrat doar versiunea arabă și două comentarii, s-a impus în antichitate și a dominat în evul mediu până la Kepler, iar în unele privințe până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ptolemeu a pus de asemenea bazele geografiei matematice într-un *Indreptar geografic*, în care sînt calculate longitudinea și latitudinea a 8 000 de localități. Această lucrare a reprezentat un mare progres pentru geografia vremii și a contribuit la întărirea autorității științifice a autorului.

Principalul izvor al lui Ptolemeu pentru *Indreptar*, mai ales pentru regiunile nordice, a fost Marinus din Tir, un geograf din secolul al II-lea e.n., care a determinat primul longitudinea și latitudinea localităților.

Ediția: *Claudii Ptolemaei Geographia* e codicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus, tabulis instruxit Carolus Müllerus, vol. I, Firmin Didot, Paris, 1883.

INDREPTAR GEOGRAFIC

II, 11, 11. Iarăș¹ la răsărit de munții Abnobaе locuiesc dedesubtul suebilor casuarii, apoi nertireanii, apoi dandutii; dedesubtul acestora locuiesc 5
turonii și margivii; dedesubtul camavilor, chatii și tubanții; deasupra munților Sudeți, teuriocaimii, iar sub munți, variștii; urmează apoi Pădurea Gabreta²; dedesubtul marvingilor locuiesc curionii, apoi hatuorii, și pînă la fluviul Dunărea parmaicampii; dedesubtul Pădurii Gabreta marcomanii³, sub aceștia sudinii, iar pînă la fluviul Dunărea adrahaicampii; dedesubtul Pădurii Hercinice⁴ cvazii⁵, dedesubtul acestora se află minele⁶ de fier și Pădurea Luna⁷, 10
sub care locuiește un neam mare — baimii — pînă la Dunăre; iar în continuarea acestora, lîngă fluviu, racatriaii și racataii⁸ lîngă coturile⁹ [fluviului].

¹ Autorul tratează despre Germania în sensul larg, antic. Ptolemeu ajunge astfel să descrie și actualul teritoriu al Cehoslovaciei, unde trăiau triburi germanice și celtice, iar în Slovacia și dacice. Pentru toate ipotezele privind localizarea și identificarea populațiilor care urmează, vezi Părvan, *Getica*, p. 221—270 și *Ist. Rom.*, p. 263—267.

² Pădurea Boemiei.

³ Neam germanic care, împreună cu cvazii, mai jos citați, s-au instalat în Boemia și Moravia pe la începutul erei noastre.

⁴ Autorul se referă numai la porțiunea dintre Sudeți și Carpați.

⁵ Cf. Tacit, *Anale*, XII, 29, 1.

⁶ Probabil minele de la Niclasberg, Eisgrub și Feldberg (vezi RE, XIII, col. 1813).

⁷ Masivul Manhart din Moravia.

⁸ Aceste două triburi dacice (cf. III, 8, 3) locuiau probabil în sudul sau chiar în centrul Slovaciei de azi. Pentru caracterul dacic al acestor regiuni, vezi I. H. Crișan, *Ceașca dacică*, în *Studii și cercetări științifice*, Filiala Cluj, III (1955), p. 133, 136—7; A. Toček, *Zur Frage der Besiedlung der Südwest-Slowakei zu Ende der alten Zeitrechnung*, în «Arheologicke Rozhledy», XI (1959), p. 841—874, cu o hartă a urmelor dacice în Slovacia.

⁹ Cf. Cezar, *Războiul din Galia*, VI, 25.

12. Πόλεις δὲ τίθενται κατὰ τὴν Γερμανίαν ἐν μὲν τῷ ἀρκτικῷ κλίματι αἶδε...

13. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τοῦτο κλίματι πόλεις αἶδε...

5 Σουσουδάτα λη' L'' νγ' L'' γ''...
Σετίδαυα μβ' νγ' L''

15. Ἐν δὲ τῷ λοιπῷ καὶ παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν πόλεις αἶδε-

	Ταρόδουνον	κη' γ''	μζ'	L'' γ''
	Βωμοὶ Φλαύιοι	λ' γο''	μη'	
10	Ῥιουσιαοῦα	λα'	μζ'	L''
	Ἀλκιμοενίς	λβ' L''	μζ'	L''
	Καντιοιβίς	λβ' γο''	μη'	γ''
	Βίβακον	λγ'	μη'	
	Βρονδεντία	λγ' L''δ''	μη'	
15	Σετουάκωτον	λδ'	μη' γ'	
	Οὔσβιον	λε'	μζ'	
	Ἀβίλουνον	λε' γ''	μζ' γ''	
	Φουργισατίς	λς'	μη'	
	Κοριδοργίς	λζ' δ'	μη' L''	
20	Μεδιολάνιον	λη'	μζ' ζ''	
	Φηλικία	λθ'	μη' L''	
	Ἐβουρόδουνον	λθ'	μη'	
	Ἀνδουαίτιον	μ' L''	μζ' γο''	
	Κελαμαντία	μα'	μζ' γο''	
25	Σινγονή	μα' L''	μη' δ''	
	Ἀναυον	μα' γ''	μζ' L''	

II, 15, 2. Κατέχουσι δὲ ταύτην τὴν ἐπαρχίαν ἐν μὲν τοῖς δυσμικοῖς μέρεσιν Ἀμαντινοὶ ἀρκτικώτεροι, ὑφ' οὓς Ἐρκουινάτες, εἶτα Ἀνδίζητες, εἶτα Βρεῦκοι· ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀρκτικώτατοι μὲν 30 Ἀραυίσκοι, μεσημβρινώτεροι δὲ Σκορδίσκοι.

III, 5, 1. Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται... ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὁρέων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάτου ὄρους, ὃ ἔχει θέσιν

12. În Germania, în zona nordică, sînt așezate orașele următoare...
13. În zona de dedesubtul acesteia ¹⁰, orașele ¹¹ următoare...

Susudata ¹²	38°30'	53°50'	5
Setidava ¹³	44°	53°30'	
15. În restul spațiului și lângă fluviul Dunărea sînt următoarele orașe:			
Taradunum	28°20'	47°50'	10
Altarele lui Flavius	30°40'	48°	
Riusiava	31°	47°30'	
Alcimoennis	32°30'	47°30'	
Cantioebis	32°40'	48°20'	
Bibacum	33°	48°	15
Brondentia	33°45'	48°	
Setuacotum	34°	48°20'	
Usbium	35°	47°	
Abilunum	35°20'	47°20'	
Furgisatis	36°	48°	20
Coridorgis	37°15'	48°30'	
Mediolanum	38°	47°10'	
Felicia	39°	48°30'	
Eburodunum	39°	48°	
Anduaetium	40°30'	47°40'	25
Celamantis	41°	47°40'	
Singone ¹⁴	41°30'	48°15'	
Anavum	41°20'	47°30'	

II, 15, 2. Părțile apusene ale acestei provincii ¹⁵ sînt locuite, mai spre miazănoapte, de amantini; mai jos de aceștia, de hercuniati; apoi, de andizeți; pe urmă, de breuci; părțile răsăritene însă, cît mai spre miazănoapte, le locuiesc araviscii, iar mai spre miazăzi scordiscii ¹⁶. 30

III, 5, 1. Sarmatia europeană ¹⁷ se mărginește... la miazăzi cu iazigii metanaști ¹⁸ din locul unde se termină Munții Sarmatici ¹⁹ și pînă unde începe muntele Carpatos ²⁰, a cărui poziție este:

46° 48°30' 35

¹⁰ În stînga Vistulei.

¹¹ În general este vorba despre așezări întărite. Observația se aplică și majorității orașelor enumerate — cu excepția centrelor grecești și romane — în Dacia și Moesia Inferior, care formau reședința unui trib sau a unei uniuni de triburi.

¹² De fapt Susudava.

¹³ Aceste două localități dacice au fost greșit trecute aici; mai curînd ar trebui plasate mai spre sud-est, în regiunile de la nord-estul Daciei, cam prin Ucraina de vest (vezi *Ist. Rom.*, p. 264—5). Pentru răspîndirea dacilor în regiunile apusene ale Ucrainei, vezi cercetările recente ale arheologilor sovietici, printre alții G. B. Fedorov, în SCIV, X (1959), p. 371—403.

¹⁴ Localitate dacică care se afla pe teritoriul Slovaciei de astăzi, vezi nota 8.

¹⁵ Panonia Inferioară.

¹⁶ Aceste neamuri celtice s-au așezat aici în timpul migrațiilor din secolele IV—III î.e.n. (vezi Plutarh, nota 14).

¹⁷ Regiunea dintre Vistula și Don.

¹⁸ « Care își schimbă așezările ».

¹⁹ Reprezintă o parte a Carpaților, pînă la Beskizii Apuseni.

²⁰ Reprezintă probabil Beskizii Răsăriteni și Carpații propriu-ziși (Păduroși și ai Transilvaniei), vezi RE, X, col. 1 999.

καὶ τῇ συνεχεῖ Δακίᾳ παρὰ τὸν αὐτὸν παράλληλον μέχρι τῶν Βορυσθένους τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ...

6. ... καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Βορυσθένην δὲ ποταμῶν ὁ μὲν Τύρας ποταμὸς αὐτὸς ὀρίζει τὰ μέρη τῆς Δακίας καὶ τῆς Σαρματίας ἀπὸ ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

νγ' μη' L''

μέχρι τοῦ πέρατος, οὗ θέσις

μβ' L'' μη' L''

10 ὁ δὲ Ἀξιάκης ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους.

7. Κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἱ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον· καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκινοὶ τε καὶ Βαστέρναι· καὶ παρ' ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ 15 Ῥωξολανοί, καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἱ τε Ἀμαξόβιοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ Σκύθαι.

8. Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐϊστούλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνας, εἴτα Φίννοι, εἴτα Σούλωνες· ὑφ' οὓς Φρουγουδιῶνες, εἴτα Αὐαρινοὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν 20 τοῦ Οὐϊστούλα ποταμοῦ· ὑφ' οὓς Ὀμβρωνες, εἴτα Ἀναρτοφράκτοι, εἴτα Βουργίωνες, εἴτα Ἀρσιῆται, εἴτα Σαβῶκοι, εἴτα Πιενγῖται καὶ Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην τὸ ὄρος.

9. Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας (πάλιν) Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλα- 25 νῶν· ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες, εἴτα Κοιστοβῶκοι καὶ Τρανσμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκινῶν ὁρέων.

10. ... ὑπὸ τούτους καὶ Γελῶνες καὶ Ἰππόποδες καὶ Μελάγχλαινοι· ὑφ' οὓς Ἀγάθυρσοι, εἴτα Ἀορσοὶ καὶ Παγυρίται... καὶ παρὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ Ὀφλωνες καὶ Ταναῖται, 30 ὑφ' οὓς Ὀσιλοι μέχρι τῶν Ῥωξολανῶν· μεταξὺ δὲ τῶν Ἀμαξοβίων καὶ τῶν Ῥωξολανῶν Πευκανάλοι καὶ Ἐξωβυγῖται, καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκινῶν καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηουῖνοί,

și cu Dacia care vine în continuare pe aceeași paralelă pînă la gurile fluviului Boristene și cu țărmul Pontului de aici pînă la riul Carcinites...

6... Apoi, dintre fluviile care se află mai jos de Boristene, pe de o parte fluviul Tyras însuși mărginește părțile Daciei și Sarmăției de acolo de unde cotește, poziția fiindu-i

53°

48°30'

pînă la terminare, avînd așezarea

49°30'

48°30'

pe de altă parte, riul Axiaces curge și el prin Sarmăția, puțin mai sus de Dacia pînă la muntele Carpatos.

7. Locuiesc Sarmăția — ca triburi foarte mari — venedii²¹, pe lîngă întreg Golful Venedic; și, mai sus de Dacia, peucinii și bastarnii; iar pe lîngă toată coasta Meotidei, iazigii și roxolanii; și mai spre interior decît aceștia, hamaxobii și alanii sciți²².

8. Triburi mai mici locuiesc Sarmăția lîngă fluviul Vistula, mai jos de venedi gitonii²⁴, apoi [vin] finii, iar după aceea sulonii. Dedsubtul lor [trăiesc] frugudionii, apoi avarinii — pe lîngă izvoarele fluviului Vistula; mai jos de aceștia ombronii, apoi anartofracții²⁵, apoi burgionii, mai departe arsietii²⁶, 20 sabocii, piengiții și biesii, ²⁷ pe lîngă muntele Carpatos.

9. Mai spre răsărit de cei pomeniți ca fiind așezați mai jos de venedi, sînt galindii, sudinii și stavanii, pînă la alani. Mai jos de aceștia, igilionii, apoi costobocii²⁸ și transmontanii²⁹, pînă la Munții Peucini³⁰.

10... dedesubtul acestora [locuiesc] gelonii, hipopodii și melanhlenii, dedesubtul cărora [locuiesc] agatirșii, apoi aorsii și pagiriții... Pe lîngă cotitura fluviului Tanais [trăiesc] oflonii și tanaiții, mai jos de care [se află] osilii, pînă la roxolani. Iar [la mijloc], între hamaxobi și roxolani, [locuiesc] peucanalii și exobigiții. Iar între peucini și bastarni, [vin] carpianii³¹, mai sus de care

²¹ Triburile slave din regiunea Vistulei.

²² De fapt erau și ei sarmați. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.

²³ La vărsarea Vistulei în marea Baltică.

²⁴ Goții înainte de marea lor migrație spre sud, cînd vor ajunge pînă la Marea Neagră.

²⁵ Populație celtică (cf. anarții din nord-vestul Daciei la III, 8, 3). Vezi nota 34.

²⁶ După Tomaschek și Schütte ar fi vorba despre un trib dacic (vezi Pârvan, *Getica*, p. 222).

²⁷ Și aceste trei triburi par a fi dacice (vezi Pârvan, *Getica*, p. 223).

²⁸ Cf. III, 8, 3.

²⁹ Probabil o ramură a costobocilor «de dincolo de munți», deci din vestul Ucrainei, spre deosebire de costobocii propriu-ziși din nordul Moldovei (vezi Pârvan, *Getica*, p. 221—222).

³⁰ Probabil un masiv care se întindea la sudul și de-a lungul brațului Peuce al Dunării (vezi RE, XIX, col. 1389).

³¹ Un trib sau mai degrabă o uniune de triburi dacice care în secolul al V-lea î.e.n. se găseau în regiunile pontice (cf. Ephoros, fr. 158). Sub presiunea bastarnilor și a sarmaților, aceste triburi se așezară mai tîrziu (cf. și «harpii» de la III, 10, 7) în Moldova, de unde vor începe în secolul al III-lea e.n. incursiunile în imperiu (cf. *Oracolele sibiline*, XIII, 141 și SHA, XXI, 16, 3; XX, 20, 11—12).

εἶτα Βωδινοί· μεταξύ δὲ Βαστερνῶν καὶ Ῥωξολανῶν Χοῦνοι, καὶ ὑπὸ τὰ ἴδια ὄρη Ἀμάδοκοι καὶ Ναύαροι.

11. Παρὰ μὲν τὴν Βύκην λίμνην Τορεκκάδαι, παρὰ δὲ τὸν Ἀχιλλέως δρόμον οἱ Ταυροσχύθαι· ὑπὸ δὲ τοὺς Βαστέρνας πρὸς τῇ Δακίᾳ
 5 Τάγροι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς Τυραγέται. . .

15. . . ὑπὲρ δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν πρὸς τῇ Δακίᾳ·

Καρρόδουνον μθ' L'' μῆ' γο''

	Μαιτώνιον	να'	μῆ' L''
	Κληπίδαυα	νβ' L''	μῆ' γο''
10	Οὐιβανταυάριον	νγ' L''	μῆ' γο''
	Ἡρακτον	νγ' γ' L''	μῆ' γο''

III, 7, 1. . . ἀπὸ τῶν Σαρματικῶν ὁρέων ἐπὶ τὴν κατὰ Κάρπιν τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ ἐπιστροφὴν,

ΔΑΚΙΑΣ ΘΕΣΙΣ

15

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΣ θ]

III, 8, 1. Ἡ Δακία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων μέρει τῆς Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ τῇ ἀπὸ τοῦ Καρπάτου ὅρους μέχρι πέρατος τῆς εἰρημένης ἐπιστροφῆς τοῦ Τύρα ποταμοῦ, ἣ ἐπέχει μοίρας, ὡς εἴρηται,

20

νγ' μῆ' L''

ἀπὸ δὲ δύσεως τοῖς Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις κατὰ τὸν Τιβίσκον ποταμόν· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας μέρει τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ τῇ ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ Τιβίσκου ποταμοῦ μέχρις Ἀξιουπόλεως, ἀφ' ἧς ἤδη καλεῖται ὁ μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῶν ἐκβολῶν Δανούβιος
 25 Ἰστρος· οὗ μέρους ἡ θέσις ἔχει οὕτως.

11. Pe lângă lacul Byçe [locuiesc] torecazii, iar pe lângă «Alergarea lui Ahile», tauroscitii. Mai jos de bastarni, lângă Dacia [sînt] tagrii³³, și mai jos de ei, tirageții...

Carrodunum	49°30'	48°40'
Maetonium	51°	48°30'
Clepidava	52°30'	48°40'
Vibantavarium	53°30'	48°40'
Eractum ³⁴	53°50'	48°40'

III, 8, 1. Dacia se mărginește ³⁸ la mieznoapte cu aceea parte a Sarmatiei europene care se întinde de la muntele Carpatos pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras, care — cum s-a spus — se află la gradele

53°

48°30'

la apus cu iazigii metanaști, pe lângă riul Tibiscos³⁹, iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea riului Tibiscos pînă la Axiopolis, de unde, pînă în Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru. Iată poziția acestei părți.

²² Se pare că la data aceasta (în jurul anului 170 e.n.) se găseau într-adevăr grupuri de huni în Caucaz (vezi Fr. Altheim, *Xoṽrot bei Ptolemaeus in Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 1-10).

³³ Probabil tot un trib dacic (vezi Pârvan, *Getica*, p. 240).

³⁴ Numele acestea (cu excepția Clepidavei getice, care este o rămășiță a grupurilor dacice din vestul Ucrainei, la fel ca Setidava și Susudava de mai sus) reprezintă urme ale invaziei celtice care a trecut și prin regiunile noastre, ajungând la începutul secolului al III-lea î.e.n. până în Bugeac (cf. Plutarh, *Marius* 11).

³⁵ Autorul descrie așezarea iazigilor dintre Dunăre și Tisa (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31).

³⁸ De lângă Aquincum (Budapesta).

³⁷ Localitatea dacică (menționată și mai sus la II, 11,3; II, 15,3), care reprezintă o rămășiță din perioada cind triburile dacice se întindeau pînă la Dunăre (înainte de venirea iazigilor); cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80. În același timp s-au descoperit în regiune și materiale arheologice de factură dacică (vezi M. Parducz în «Folia Archaeologica», XI (1959), p. 61 și urm.), iar o inscripție de la Brigetio (Szöny) vorbește despre un «interpret al dacilor» (vezi I. I. Russu, *Interpres Dacorum*, în «Anuarul Institutului de istorie națională», XI (1946—47), p. 405—412).

³⁸ Hotarele teritoriului descris de Ptolemeu (Carpați, Tisa, Dunăre, Siret) depășesc limitele statului lui Decebal — de altfel provincia romană Dacia va fi și mai mică — și corespund în linii mari cu datele autorilor mai vechi, cuprinzând regiunile locuite efectiv de daci.

³⁹ Aci trebuie înțeleasă Tisa, ca și în pasajul III, 7, 1.

2. Μετὰ τὴν ἐκτροπὴν Τιβίσκου τοῦ ποταμοῦ ἡ πρώτη πρὸς λίβα ἐπιστροφὴ

μζ' γ'' μδ' L'' δ''

ἡ κατὰ [τὴν] Ῥαβῶνος τοῦ ποταμοῦ ἐκτροπὴν, ὅς φέρεται ἐπὶ τὴν
5 Δακίαν

μθ' μγ' L''

ἡ [κατὰ τὴν] τοῦ Κιάβρου ἐκτροπὴν

μθ' L'' μγ' L'' δ''

ἡ κατὰ τὴν ἐκτροπὴν Ἀλούτα τοῦ ποταμοῦ, ὅς πρὸς ἄρκτους ὁρ-
10 μηθεῖς διαιρεῖ τὴν Δακίαν

ν' δ'' μδ'

ἡ κατὰ Οἷσκον ἐπιστροφὴ

ν' α' μδ'

ἡ κατὰ Ἀξιούπολιν ἐπιστροφὴ

15 νδ' γ'' με' L' δ''

ἀφ' ἧς καὶ Ἰστρος, ὡς ἔφαμεν, ὁ ποταμὸς καλεῖται ὁ Δαχνούβιος
μέχρι τῶν ἐκβολῶν· ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῷ τε ἐντεῦθεν Ἰστρῷ ποταμῷ
μέχρι τῆς κατὰ Δινογέτειαν πόλιν ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις

νγ' μς' γο''

20 καὶ ἔτι τῷ Ἱεράσῳ ποταμῷ, ὅς κατὰ Δινογέτειαν ἐκτραπεῖς ἀπὸ
τοῦ Ἰστροῦ πρὸς ἄρκτους καὶ ἀνατολὰς φέρεται, μέχρι τῆς εἰρη-
μένης τοῦ Τύρα ποταμοῦ ἐπιστροφῆς.

3. Κατέχουσι δὲ τὴν Δακίαν ἀρκτικώτατοι μὲν ἀρχομένοις ἀπὸ
δυσμῶν Ἀναρτοὶ καὶ Τευρίσκοι καὶ Κοιστοβῶνκοι· ὑπὸ δὲ τούτους
25 Πρεδαυήνσιοι καὶ Ῥατακήνσιοι καὶ Καυκοήνσιοι· ὑφ' οὓς ὁμοίως
Βιήφοι καὶ Βουριδαυήνσιοι καὶ Κοτήνσιοι, καὶ ἔτι ὑπὸ τούτους
Ἀλβοκήνσιοι καὶ Ποτουλατήνσιοι καὶ Σήνσιοι· ὑφ' οὓς μεσημβρι-
νώτατοι Σαλδήνσιοι καὶ Κειάγισοι καὶ Πιέφιγοι.

2. După vărsarea râului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest [are gradele]
 47°20' 44°45'
 cotitura spre vărsarea râului Rabon, care curge spre Dacia [are gradele] 6
 49° 43°30'
 cotitura spre vărsarea râului Ciabrus [are gradele]
 49°30' 43°45'
 cotitura spre vărsarea râului Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge
 prin Dacia [are gradele] 10
 50°15' 44°
 cotitura din apropiere de Oescus [are gradele]
 51° 44°
 cotitura din apropierea lui Axiopolis [are gradele]
 54°20' 45°45' 15
 De aici fluviul Istru, după cum am spus, se numește Danubis, până la gurile
 sale. La răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, de aci și până la cotitura
 de lângă cetatea Dinogetia, avînd poziția
 53° 46°40'
- și mai departe cu râul Hierasus, care, depărtîndu-se de Istru la Dinogetia, merge 20
 dinspre miazănoapte și răsărit, pînă la cotitura ⁴⁰ pomenită a fluviului Tyras.
3. Locuiesc Dacia în partea cea mai de miazănoapte, dacă începem de la
 apus: anarții și teuriscii ⁴¹ și costobocii ⁴², iar dedesubtul lor [vin] predavensii
 și ratacensii ⁴³ și caucensii, tot așa, mai jos de aceștia [sînt] biefii ⁴⁴, buridavensii ⁴⁵
 și cotensii și mai jos de ei albocensii, potulatensii și sensii ⁴⁵, după care [sînt],
 în partea cea mai de miazăzi, saldensii, ceiagisii și piefigii ⁴⁶.

⁴⁰ Granița răsăriteană a Daciei s-a retras — față de cea arătată de Strabon, VII, 3,14 și 17 —, deoarece regiunile dintre Siret și Nistru au fost în mare parte ocupate de bastarni și sarmați.

⁴¹ Populație celtică. Este exactă plasarea lor în răsăritul Slovaciei, iar a anarților în nord-vestul Daciei.

⁴² Tribul acesta important și numeros (vezi N. Gostar, *Ramura nordică a dacilor: Costobocii*, în « Buletinul Universităților V. Babeș și Bolyai », Seria științe sociale, I, (1956), p. 183—199; I. I. Russu, *Les Costoboces*, în « Dacia », N.S., III (1959), p. 341—52) locuia în afara granițelor provinciei romane, în Carpații nord-vestici și în vestul Ucrainei (cf. Pliniu cel Bătrîn, VI, 7, 19). În vremea aceasta el va întreprinde atacuri împotriva imperiului, cf. Pausania, X, 34,5; Dio Cassius, LXXI, 12,1 și SHA, IV, 22,1.

⁴³ Cf. II, 11, 11 (racatai).

⁴⁴ Numele acesta pare corupt.

⁴⁵ S-a propus întregirea *ordessenses* sau *argessenses* (vezi C. Daicoviciu, în SCIV, VI (1955), 1—2, p. 52).

⁴⁶ Aceste două nume sînt probabil și ele corupte. Din ultimele 12 nume citate, 9 par să derive de la nume de localități sau riuri (vezi Părvan, *Getica*, p. 247—249 și *Ist. Rom.*, p. 266).

4. Πόλεις δὲ εἰσὶν ἐν τῇ Δακίᾳ ἐπιφανέστεραι αἵδε·

	Ῥουκκόνιον	μς' L''	μη' ζ'
	Δοκίδαυα	μζ' γ''	μη'
5	Πορόλισσον	μθ'	μη'
	Ἀρκοβάδαρα	ν'' γο''	μη'
	Τρίφουλον	νβ' δ''	μη' δ''
	Πατρίδαυα	νγ'	μη' ζ''
	Καρσίδαυα	νγ' γ''	μη' δ''
10	Πετρόδαυα	νγ' L' δ''	μζ' γο''
	Οὐλπιανόν	μζ' L''	μζ' L''
	Νάπουκα	μθ'	μζ' γο''
	Πατρούισσα	μθ'	μζ' γ''
	Σαλῖναι	μθ' δ''	μζ' ζ'
15	Πραιτωρία Αὐγούστα	ν' L''	μζ'
	Σανγίδαυα	να' L''	μζ' L''
	Ἀνγουστία	νβ' δ''	μζ' δ''
	Οὔτιδαυα	νγ' ζ''	μζ' γο''
	Μαρκόδαυα	μθ' L''	μζ'
20	Ζιρίδαυα	με' L''	μς' γ''
	Σιγγίδαυα	μη'	μς' γ''
	Ἀπουλον	μθ' δ''	μς' γο''
	Γερμίζερα	μθ' L''	μς' δ''
	Κομίδαυα	να' L''	μς' γο''
25	Ῥαμίδαυα	να' L'' γ''	μς' L''
	Πιρούμ	να' δ''	μς'
	Ζουσίδαυα	νβ' γο'	μς' δ''
	Πολόνδα	νγ'	μζ'
	Ζουρόβρα	με' γο''	με' γο''
30	Αἰζισίς	μς' δ''	με' γ''
	Ἀργίδαυα	μς' L''	με' δ''
	Τιρίσκον	μη' L''	με' δ''
	Ζαρμιζεγέθουσα		
	βασίλειον	μζ' L'' γ''	με' δ''
35	Ὑδατα	μθ' L''	με' γ''
	Νετίνδαυα	νβ' L'' δ''	με' L''
	Τίασον	νβ'	με' L''
	Ζεῦγμα	μς' γο''	μδ' γο''
	Τιβίσκον	μς' γο''	μδ' L'' γ''

4. Cele mai însemnate ⁴⁷ orașe din Dacia ⁴⁸ sînt următoarele ⁴⁹:

Ruconium	46°30'	48°10'	
Docidava	47°20'	48°	
Porolissum	49°	48°	
Arcobadara	50°40'	48°	5
Triphulum	52°15'	48°15'	
Patridava	53°	48°10'	
Carsidava	53°20'	48°15'	
Petrodava	53°45'	47°40'	
Ulpianum	47°30'	47°30'	10
Napoca	49°	47°40'	
Potaissa	49°	47°20'	
Salinae	49°15'	47°10'	
Praetoria Augusta	50°30'	47°	
Sangidava	51°30'	47°30'	15
Angustia ⁵⁰	52°15'	47°15'	
Utida	53°10'	47°40'	
Marcodava	49°30'	47°	
Ziridava	45°30'	46°20'	
Singidava	48°	46°20'	20
Apulum	49°15'	46°40'	
Germizera	49°30'	46°15'	
Cumidava ^{50 bis}	51°30'	46°40'	
Ramidava ^{50 ter}	51°50'	46°30'	
Pirum	51°15'	46°	25
Zusidava	52°40'	46°15'	
Polonda	53°	47°	
Zurobara	45°40'	45°40'	
Aizisis	46°15'	45°20'	
Argidava	46°30'	45°15'	30
Tibiscum ⁵¹	48°30'	45°15'	
Sarmizegethusa regia ⁵²	47°50'	45°15'	
Aquae	49°30'	45°20'	
Netindava	52°45'	45°30'	35
Tiasum	52°	45°30'	
Zeugma	46°40'	44°40'	
Tibiscum	46°40'	44°50'	

⁴⁷ Pentru alte așezări care nu apar în texte și sînt atestate numai arheologic, vezi *Ist. Rom.*, p. 275, 278—9.

⁴⁸ Pentru așezările extracarpatice ale dacilor, atestate de obicei numai arheologic, vezi, *Ist. Rom.*, p. 273.

⁴⁹ Vezi discuția listei care urmează la Pârvan, *Getica*, p. 256—267.

⁵⁰ Vezi R. Vulpe, *Angustia*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p. 551—9.

^{50 bis} Vezi M. Macrea, *Cumidava*, în „AISC”, IV (1941—43), p. 234—61.

^{50 ter} Vezi Gr. Florescu, *Un nou document epigrafic referitor la nordul Dunării moesice*, în SCIV, II (1951), 2, p. 125—35.

⁵¹ Localitatea mai apare de două ori, ceva mai departe și la III, 10, 6.

⁵² Cetatea de scaun a lui Decebal (Grădiștea Muncelului).

	Διερνα	μζ' δ''	μδ' L''
	Ἀκμονία	μη'	με'
	Δρουβηγίς	μζ' L'' δ''	μδ' L''
	Φρατερία	μθ' L''	μδ' L''
5	Ἀρκίνα	μθ'	μδ' L'' δ''
	Πίνον	ν' L''	μδ' γο''
	Ἀμούτριον	ν'	μδ' L'' δ''
	Σόρνον	να' L''	με'

ΜΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΩ ΘΕΣΙΣ

10

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ θ]

III, 9, 1. Ἡ ἄνω Μυσία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως Δαλματία κατὰ τὴν εἰρημένην γραμμὴν ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ Σαοῦ ποταμοῦ μέχρι τοῦ Σκάρδου ὄρους· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας μέχρι Μακεδονίας τῇ ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ Ὀρβήλου ὄρους γραμμῇ ἕως πέρατος, οὗ ἡ
15 θέσις

μθ' μβ' γ''

ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν μέρει Θράκης τῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου πέρατος ἕως Κιάβρου ποταμοῦ κατὰ πέρας, οὗ ἡ θέσις

ν' μγ'

20 καὶ ἔτι αὐτῷ τῷ Κιάβρῳ ποταμῷ κατὰ τὴν κάτω Μυσίαν μέχρι τῆς πρὸς τὸν Δανούβιον τοῦ Κιάβρου συναφῆς, ἧς ἡ θέσις

μθ' L'' μγ' L'' δ''

ἀπὸ δὲ ἄρκτων τῷ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Σαοῦ ποταμοῦ μέρει τοῦ Δουνουβίου ποταμοῦ.

25 2. Κατέχουσι δὲ τῆς ἐπαρχίας τὰ μὲν πρὸς τῇ Δαλματία Τρικορνήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῷ Κιάβρῳ ποταμῷ Μυσοί, τὰ δὲ μεταξὺ Πικήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῇ Μακεδονίᾳ Δάρδανοι.

3. Πόλεις δὲ εἰσὶ πρὸς μὲν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ

Σινγίδουνον με' L'' μδ' L''

30

Λεγίων δ' Φλαυία

Τρικόρνιον μς' μδ' ζ''

Dierna	47°15'	44°30'	
Acmonia	48°	45°	
Drubetis	47°45'	44°30'	
Frateria	49°30'	44°30'	
Arcinna	49°	44°45'	5
Pinum	50°30'	44°40'	
Amutrium	50°	44°45'	
Sornum	51°30'	45°	

AȘEZAREA MOESIEI SUPERIOARE

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

10

III 9, 1. Moesia Superioară se mărginește la apus cu Dalmația, pe aceeași linie pomenită, [linie] mergînd de la gura râului Savus și pînă la muntele Scardos; la miazăzi, cu o parte a Macedoniei pe linia trasă de aci la muntele Orbelos, pînă la punctul unde se termină ea, a cărei poziție este

49° 42°20' 15

la răsărit, cu o parte a Traciei, de la punctul terminal arătat pînă la râul Ciabrus, în punctul limită a cărui poziție este

50° 43°

și încă cu însuși râul Ciabrus, pe lîngă Moesia Inferioară, pînă la unirea râului 20 Ciabrus cu Dunărea, loc de întîlnire aflat la

49°30' 43°45'

iar la nord se mărginește cu acea parte a fluviului Dunărea de aci și pînă la râul Savus.

2. Locuiesc părțile de lîngă Dalmația ale acestei provincii tricornsii; părțile de lîngă râul Ciabrus, moesii; cele de la mijloc, picensii; iar cele de lîngă 25 Macedonia, dardanii.

3. Pe fluviul Dunărea sînt orașele:

Singidunum	45°30'	44°30'	
Legiunea a IV-a Flavia			
Tricornium	46°	44°10'	30

παρ' ἣν ἐκτρέπεται Μόσχιος ποταμός.

	Οὐϊμινάκιον, λεγίων μς' L''	μδ' γ'
	Ταλιατὶς μζ'	μδ'
	Ἔγητα μζ' δ''	μγ' γο''
5	Δορτικόν μη'	μγ' L''
	Ῥαιτιαριὰ Μυσῶν,	
	κολονία μθ'	μγ' γ'

ΜΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ Θ']

- 10 III, 10, 1. Ἡ κάτω Μυσία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως τῷ εἰρημένῳ μέρει τοῦ Κιάβρου ποταμοῦ· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας Θράκης μέρει τῷ ἀπὸ τοῦ Κιάβρου ὑπὲρ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος μέχρι τοῦ ἐπὶ τὸν Πόντον πέρατος, ὃ ἐπέχει μοίρας

νε' μδ' γο''

- 15 ἀπὸ δὲ ἄρκτων τῷ εἰρημένῳ ἀπὸ τοῦ Κιάβρου ποταμοῦ μέρει Δανουβίου μέχρις Ἀξιουπόλεως, καὶ τῷ ἐντεῦθεν Δανουβίῳ, καλουμένῳ δὲ Ἰστρῷ, μέχρι τῶν εἰς τὸν Πόντον ἐκβολῶν, οὗ ἡ μὲν κατὰ Δινογέτειαν πόλιν ἐπιστροφὴ εἴρηται ἐπέχουσα μοίρας

νγ' μς' γο''

- 20 2. Ἡ δὲ ἐφεξῆς τῶν στομάτων τάξις ἔχει οὕτως· ὁ μὲν πρῶτος μερισμὸς τῶν στομάτων ὁ κατὰ Νοῦϊόδουνον πόλιν ἐπέχει μοίρας

νδ' L'' γ'' μς' L''

ἐντεῦθεν δὲ τὸ μὲν νοτιώτατον μέρος περιλαβὼν νῆσον καλουμένην Πεύκην, ἥς θέσις

- 25 νε' γ'' μς' L''

ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι τῷ λεγομένῳ Ἰερῷ ἢ Πεύκη ἐπέχοντι θέσιν

νς' μς' δ''

τὸ δὲ ἀρκτικώτατον σχίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

- 30 νε' μς' L'' δ''

καὶ τὸ μὲν ἀρκτικώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ μερίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' L'' μζ'

lingă care se varsă riul Moschios ⁵³,

Viminacium, legiune ⁵⁴	46°30'	44°20'
Taliatis	47°	44°
Egeta	47°15'	43°40'
Dorticum	48°	43°30'
Ratiaria moesilor colonie	49°	43°20'

5

AȘEZAREA MOESIEI INFERIOARE

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 10, 1. Moesia Inferioară se mărginește la apus cu acea parte a râului 10 Ciabrus despre care am vorbit; la miazăzi, cu partea Traciei de peste muntele Haemus de la [rîul] Ciabrus pînă la Pont, care are diviziunile

55° 44°40'

la miazănoapte cu acea parte a fluviului Dunărea ce merge de la pomenitul 15 rîu Ciabrus pînă la Axiopolis și cu Dunărea, care de aci încolo poartă numele de Istru, pînă la vărsarea ei în Pont, cotitura fluviului avînd — precum s-a spus — la orașul Dinogetia gradele

53° 46°40'

2. Ordinea gurilor ⁵⁵ de aci încolo este aceasta:
Prima despărțire a gurilor de la cetatea Noviodunum are gradele

20

54°50' 46°30'

iar de acolo partea cea mai de miazăzi, care cuprinde insula numită Peuce și are poziția:

55°20' 46°30'

25

se varsă în Pont prin gura numită Sacră ⁵⁶ sau Peuce, cu poziția

56° 46°15'

Partea cea mai de miazănoapte se desparte și ea în două avînd poziția

55° 46°45'

30

Partea de mai la miazănoapte a acestei despărțituri se desparte și ea în două la poziția

55°30' 47°

⁵³ Aici trebuie citit probabil Μάγρος, fiind vorba de Morava.

⁵⁴ Aci trebuie să fie menționată legiunea a VII-a Claudia, care își avea aici sediul cam din anul 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1620).

⁵⁵ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

⁵⁶ Astăzi brațul Sf. Gheorghe.

εἴτα τὸ μὲν μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐνεχθὲν παύεται μικρὸν πρὸ τῆς εἰς τὸν Πόντον ἐκβολῆς· τὸ δ' ἄρκτικώτερον ποιῆσαν λίμνην καλουμένην Θιαγόλαν (ἄρκτικωτέραν), ἧς ἡ θέσις

6

νε' γο'' μζ' δ''

ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι, ὃ καὶ αὐτὸ καλοῦσι Θιαγόλαν ἢ Ψιλὸν, οὗ ἡ θέσις

νς' δ'' μζ'

τὸ δὲ μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τοῦ δευτέρου μερισμοῦ μερίζεται καὶ 10 αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' γ'' μς' L'' δ''

καὶ τὸ μὲν ἄρκτικώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι καλουμένῳ Βορείῳ, οὗ ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

νς' γ'' μς' L'' γ''

15 τὸ δὲ μεσημβρινώτερον σχίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' γο'' μς' L''

καὶ τὸ μὲν μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι καλουμένῳ Νακαρίῳ, οὗ ἡ θέσις

νς' ς'' μς' γ''

20 τὸ δὲ ἄρκτικώτερον σχίζεται καὶ ταῦτ' αὐτὸ κατὰ θέσιν

νς' μς' γο''

καὶ τὸ μὲν ἄρκτικώτερον μέρος τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει στόματι Ψευδοστόμῳ, οὗ ἡ θέσις

νς' δ'' μς' γο''

25 τὸ δὲ μεσημβρινώτερον ἐκβάλλει στόματι λεγομένῳ Καλῷ, οὗ ἡ θέσις

νς' δ'' μς' L''

3. 'Η δ' ἀπ' ἀνατολῶν τῆς Μυσίας πλευρὰ ὀρίζεται τῇ ἐφεξῆς τοῖς στόμασι τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ εἰρημένου πρὸς τῇ Θράκῃ πέρατος, ὃ ἐπέχει μοίρας

30

νε' μδ' γο''

Apoi partea de miazăzi a acestei diviziuni își întrerupe cursul cu puțin înainte de vărsarea în Pont. Partea mai de la miazănoapte, care formează o baltă numită Thiagola ⁵⁷, a cărei așezare este

55°40' 47°15' 5

se varsă în Pont prin gura numită tot Thiagola sau Psilon ⁵⁸, a cărei așezare este

56°15' 47°

Partea mai de miazăzi a celei de a doua diviziuni se desparte și ea în două la poziția 10

55°20' 46°45'

Partea mai de miazănoapte a acestei despărțituri se varsă în Pont prin gura numită Boreică ⁵⁹, a cărei așezare are gradele

56°20' 46°50'

iar partea mai de miazăzi se desparte și ea în două la poziția 15

55°40' 46°30'

Partea cea mai de miazăzi din această despărțitură se varsă în Pont prin gura numită Naracion ⁶⁰, a cărei așezare este

56°10' 46°20'

Partea mai de miazănoapte se desparte și ea în două la poziția 20

56° 46°40'

Partea mai de miazănoapte a acestei despărțituri se varsă prin gura Pseudostomos ⁶¹, a cărei așezare este

56°15' 46°40'

Partea mai din spre miazăzi se varsă prin gura numită Calon ⁶², a cărei așezare este

56°15' 46°30'

3. Coasta de miazănoapte a Moesiei se mărginește cu țărmul Pontului ce vine după acele guri, pînă la punctul terminal pomenit de lângă Tracia, [aceasta din urmă] avînd gradele

55° 44°40' 30

⁵⁷ «Nordică». Probabil Delta Dunării lângă Vilcov.

⁵⁸ «Subțire». Probabil unul din canalele brațului Chilia (vezi RE, XXIII, col. 1 403).

⁵⁹ «Nordică». Probabil tot unul din canalele brațului Chilia.

⁶⁰ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

⁶¹ «Cea falsă». Probabil al doilea canal, de la sud, al brațului Chilia (vezi RE, XXIII, col. 1390).

⁶² «Cea frumoasă». Astăzi brațul Sulina.

ῆς πλευρᾶς ἡ θέσις ἔχει οὕτως· μετὰ τὸ Ἱερὸν στόμα τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ

	Πτερὸν ἄκρον	νς' γ''	μς'
	Ἱστρος πόλις	νε' γο''	μς'
5	Τόμοι	νε'	με' L'' γ''
	Κάλλατις	νδ' γο''	με' L''
	Διονυσόπολις	νδ' γ''	με' δ''
	Τιριστὶς ἄκρα	νε'	με' ζ'
	Ὀδησσός	νδ' L'' γ''	με'
10	Πανύσου ποταμοῦ ἐκβολαί	νδ' L'' δ''	μδ' L'' γ''
	Μεσημβρία	νε'	μδ' γο''

4. Κατέχουσι δὲ τῆς κάτω Μυσίας τὰ μὲν δυσμικὰ Τριβαλλοί, τῶν δὲ ἀνατολικῶν τὰ μὲν ὑπὸ τὸ στόμα τὴν Πεύκην Τρωγλοδύται, τὰ δὲ στόματα Πευκινοί, τὰ δὲ πρὸς τῷ Πόντῳ Κρόβυζοι, καὶ ὑπὲρ
15 αὐτοὺς Οἰνήνσιοι καὶ Ὀβουλήνσιοι, τὰ δὲ μετὰξὺ Διμήνσιοι καὶ Πιαρήνσιοι.

5. Πόλεις δὲ εἰσὶ παρὰ μὲν τὸν Δανούβιον ποταμὸν αἰδε·

	Ῥηγιανόν	ν'	μγ' γο''
	Οἰσκος Τριβαλλῶν	να'	μδ'
20	Διακόν	να' γ''	μδ' γ''
	Νοοῦαι	νβ'	μδ' γο''
	Τριμάμμιον	νβ' γ''	μδ' L'' γ''
	Πριστὴ πόλις	νβ' γο''	με' ζ'
	Δουρόστορον, λεγίων	νγ' δ''	με' δ''
25	Λεγίων πρώτη Ἰταλική		
	Τραμαρίσκα	νγ' L''	με' L''
	Σουκίδαυα	νδ'	με' γο''
	Ἀξιούπολις	νδ' γ''	με' L'' δ''
	Καρσοῦμ	νδ' ζ''	με' L'' γ''
30	Τροισμὶς	νδ'	μς' γ''
	Λεγίων ε' Μακεδονική		

	Δινογέτεια	νγ' ζ	μς' γο''
	Νουϊόδουνον	νδ' γο''	μς' L''
	Σιτιόεντα	νε'	μς' L''

35 6. Μεταξὺ δὲ τοῦ ποταμοῦ πόλεις αἰδε·

	Δαούσδαυα	νγ'	μδ' γο''
	Τιβίσκα	νε'	μς' γ''

Așezarea acestei coaste se prezintă astfel. După gura Sacră⁶³ a fluviului Istru

Promontoriul Pteron	56°20'	46°	
Cetatea Istros	55°40'	46°	
Tomi	55°	45°50'	5
Callatis	54°40'	45°30'	
Dionysopolis	54°20'	45°15'	
Promontoriul Tiristis	55°	45°10'	
Odessos	54°50'	45°	
Gurile fluviului Panyos	54°45'	44°50'	10
Mesembria	55°	44°40'	

Ținuturile din partea de apus a Moesiei Inferioare sînt locuite de tribali, iar cele răsăritene — mai jos de gura Peuce — de troglodiți; iar gurile, de peucini. Ținuturile de pe lîngă Pont la ocupă crobisii. Mai sus de aceștia se află oinensii și obulensii. Ținuturile așezate însă la mijloc sînt locuite de dimensi 15 și piarensi.

5. Iată orașele de lîngă fluviul Dunărea:

Regianum	50°	43°40'	
Oescus al tribalilor	51°	44°	
Diacum ^{63 bis}	51°20'	44°20'	20
Novae ⁶⁴	52°	44°40'	
Trimammium	52°20'	44°50'	
Orașul Prista	52°40'	45°10'	
Durostorum, legiune	53°15'	45°15'	
Legiunea I Italică ⁶⁵			25
Transmarisca	53°30'	45°30'	
Sucidava	54°	45°40'	
Axiopolis	54°20'	45°45'	
Carsum	54°10'	45°50'	
Troesmis	54°	46°20'	30

Legiunea a V-a Macedonică

Dinogetia ⁶⁶	53°10'	46°40'	
Noviodunum	54°40'	46°30'	
Sitioenta ⁶⁷	55°	46°30'	

6. Între fluviu [și muntele Haemus] se află orașele: 35

Dausdata	53°	44°40'	
Tibișca ⁶⁸	55°	46°20'	

⁶³ Vezi mai sus, nota 56.

^{63 bis} O formă greșită pentru Dimum.

⁶⁴ Aici lipsește « legiunea I Italică », care a fost greșit trecută la Durostorum (vezi RE, XII, col. 1410).

⁶⁵ Aici trebuia menționată « legiunea XI Claudia » (vezi RE, XII, col. 1698).

⁶⁶ Vezi Gh. Ștefan, *Dinogetia - a problem of ancient topography*, în «Dacia», N. S., II (1958), p. 317—29.

⁶⁷ Aici trebuia să fie Αἰγυψόεντα, care este o altă formă pentru Aegyssus.

⁶⁸ Locul toponimului este la III, 8, 4, unde apare de două ori

7. Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρκτικωτάτου στόματος τοῦ Ἰστρου παράλιον μέχρι τῶν τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ τὴν ἐντὸς χώραν μέχρι τοῦ Ἱεράσου ποταμοῦ κατέχουσιν Ἀρπιοὶ μὲν ὑπὸ τοὺς Τυραγέτας Σαρμάτας, Βριτολάγαι δὲ ὑπὲρ τοὺς Πευκινούς. καὶ ἡ μὲν παράλιος ἔχει περιγραφὴν τοιαύτην· μετὰ τὰς τοῦ Βορυσθένους ἐκβολάς, αἱ ἐπέχουσιν, ὡς εἴρηται, μοίρας

νζ' L''

μη' L''

	Ἀξιόκου ποταμοῦ ἐκβολαί	νζ'	μη'
	Φύσκη πόλις	νς' γο''	μζ' γο''
10	Τύρα ποταμοῦ ἐκβολαί	νς' γ''	μζ' γο''
	Ἑρμώνακτος κώμη	νς' δ''	μζ' L''
	Ἀρπὶς πόλις	νς'	μζ' δ''

8. Πόλεις δὲ εἰσὶ καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ μεσόγειοι παρὰ μὲν τὸν Ἱέρασον ποταμόν

15	Ζαργίδαυα	νδ' γο''	μζ' L''δ''
	Ταμασίδαυα	νδ' γ''	μζ' L''
	Πιροβορίδαυα	νδ'	μζ'

μεταξὺ δὲ τοῦ Ἱεράσου καὶ τοῦ Τύρα ποταμοῦ

	Νικώνιον	νς' γ''	μη' ς''
20	Ὀφιοῦσσα	νς'	μη'
	Τύρας πόλις	νς'	μζ' γο''

9. Νῆσοι δὲ παράκεινται τῇ κάτω Μυσίᾳ ἐν τῷ εἰρημένῳ μέρει τοῦ Πόντου ἣ τε καλουμένη

25	Βορυσθένης νῆσος	νζ' δ''	μζ' γο''
	καὶ ἡ Ἀχιλλέως ἡ		
	Λευκὴ νῆσος	νζ' L''	μζ' γ'

7. Țărmlul începînd de la gura cea mai de miazănoapte a Istrului și pînă la gurile fluviului Boristene și ținutul din interior, pînă la fluviul Hierasos⁶⁹, este locuit — mai jos de tirageții sarmați⁷⁰ — de harpii⁷¹, iar mai sus de peucini, de către britolagi⁷². Țărmlul prezintă următoarea înfățișare după gurile fluviului Boristene, care au, după cum s-a spus, gradele

57°30' 48°30'

Gurile rîului Axiaces

57° 48°

Orașul Fisca	57°40'	47°40'	
Gurile rîului Tyras	56°20'	47°40'	10
Satul lui Hermonact	56°15'	47°30'	
Orașul Harpis ⁷³	56°	47°15'	

8. Orașe⁷⁴ în interiorul⁷⁵ țării sînt și în această parte, pe lingă rîul Hierasos:

Zargidava ⁷⁶	54°40'	47°45'	15
Tamasidava	54°20'	47°30'	
Piroboridava ⁷⁷	54°	47°	

ar între rîurile Hierasos și Tyras:

Niconium	56°20'	48°10'	
Ophiussa ⁷⁸	56°	48°	20
Orașul Tyras	56°	47°40'	

9. Insulele situate în vecinătatea Moesiei Inferioare în acea parte a Pontului pe care am pomenit-o sînt:

Insula numită Boristene	57°15'	47°40'	
și insula lui Ahile sau			25
Leuce ⁷⁹	57°30'	47°40'	

⁶⁹ Partea răsăriteană a Moldovei, pînă la Siret, și Bugeacul împreună cu țărmul Mării Negre pînă la Nipru au depins de provincia romană Moesia Inferior abia începînd din secolul al II-lea e.n. (cf. *Registrul lui Hunt*). În schimb, influența romană, care se făcea simțită pînă în Crimeea, începuse să se manifeste încă de pe la mijlocul secolului I e.n. (cf. Tacit, *Anale*, XII, 15). Pentru istoria Moldovei sub romani vezi R. Vulpe, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les romains*, în « *Dacia* », N.S., V (1961), p. 365—93.

⁷⁰ De fapt sînt geți, cum o spune și numele lor.

⁷¹ Pare a fi o variantă (cf. III, 5, 10) pentru « carpii » (vezi Părvan, *Getica*, p. 238—43).

⁷² Un neam celtic (vezi nota 34).

⁷³ Probabil tot o variantă pentru « Carpis » (vezi nota 71). Pentru prezența tracilor pe țărmurile de nord ale Pontului Euxin vezi I. I. Russu, *Elementele traco-getice în Scythia și Bosporul cimmerian*, în SCIV, IX (1958), p. 303—331.

⁷⁴ Vezi nota 11.

⁷⁵ Vezi nota 48.

⁷⁶ Următoarele trei localități au nume caracteristic dacice.

⁷⁷ Vezi R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana en Basse-Moldavie*, în « *Dacia* », N.S., I. (1957), p. 145—164.

⁷⁸ Este probabil o altă denumire (cf. Pliniu cel Bătrîn IV, 12(26), 82), neoficială (Orașul Șerpilor), pentru Tyras. Vezi articolul respectiv din RE.

⁷⁹ Vezi Arian, notele 31 și 32.

ΘΡΑΙΚΗΣ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ θ']

III, 11, 1. Ἡ Θράκη περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῇ κάτω
 Μυσία παρὰ τὴν εἰρημένην γραμμὴν. ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῇ ἄνω Μυσία
 5 καὶ Μακεδονίας μέρει τῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Ὀρβήλου ὅρους μέχρι
 πέρατος, οὗ ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

μθ'

μα' α'' δ''

AȘEZAREA TRACIEI

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 11, 1. Tracia se mărginește la miazănoapte cu Moesia Inferioară, potrivit liniei pe care am arătat-o, iar la apus cu Moesia Superioară și cu partea Macedoniei de la muntele pomenit Orbelos pînă la punctul unde se 5 termină, a cărei poziție are gradele:

49°

41°45'

ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

1, 1. Τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀρχόμενος συγγράφειν ἀναγκαῖον
 5 ἡγησάμην προτάξαι τοὺς ὄρους, ὧν ἔθνων ἄρχουσι Ῥωμαῖοι. εἰσὶ
 δὲ οἷδε. . .

2, 6. Ἀπὸ δὲ Καππαδοκῶν καὶ Κιλικῶν εἰς τὴν Ἰωνίαν κατα-
 βαίνοντι ἔστιν ἡ μεγάλη Χερρόνησος· ὃ τε <γὰρ> Πόντος ὁ Εὐξει-
 νος καὶ ἡ Προποντὶς καὶ ὁ Ἑλλήσποντος ἐπὶ δεξιᾷ [καὶ τὸ Αἰγαῖον],
 10 ἐκ δὲ λαιᾶς τὸ Παμφύλιον ἢ Αἰγύπτιον πέλαγος (λέγεται γὰρ ἄμφω)
 ποιεῖ Χερρόνησον, 7. καὶ εἰσὶν αὐτῆς οἱ μὲν εἰς τὸ Αἰγύπτιον πέ-
 λαγος ἀφορῶντες, Παμφυλοὶ τε καὶ Λύκιοι καὶ μετ' αὐτοὺς Καρία
 μέχρι Ἰωνίας, οἱ δ' ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν
 Ἑλλήσποντον. . . 8. . . . τοσαῦτα ἔθνη τὴν Χερρόνησον οἰκοῦσιν,
 15 καὶ πάντων ἄρχουσι Ῥωμαῖοι. 3, 8. Περᾶσαντες δὲ καὶ ἐτέρων ἔθνων
 ἄρχουσιν ἀμφὶ τὸν Πόντον καὶ Μυσῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Θρακῶν
 ὅσοι περὶ τὸν Εὐξείνιον. . . 10. . . καὶ ἐν τῷδε αὖ τῷ παράπλῳ Ῥωμαίων

S-a născut la Alexandria în jurul anului 100 e.n. și a venit mai târziu la Roma. A făcut parte din ordinul cavalerilor și a ocupat funcția de *procurator Augusti*; a murit după anul 161. Apian a scris o *Istorie romană* în 24 de cărți. În care a rînduit materialul după criteriul etnic, în ordinea următoare: I. Regii; II. Italicii; III. Samniții; IV. Celții; V. Sicilia; VI. Iberia; VII. Hanibal; VIII. Libia; IX. Macedonia și Iliria; X. Grecia și Ionia; XI. Siria; XII. Mitridate; XIII—XVII. Războaiele civile; XVIII—XXI. Egiptul; XXII. Evenimentele din anii 30 î.e.n. — 69 e.n.; XXIII—XXIV. Războaiele lui Traian în Dacia și în Arabia.

Din această operă vastă ni s-au păstrat numai: prefața, cărțile VI—IX, XI—XVII și citeva fragmente din alte cărți. Autorul s-a sprijinit pe vechea analistică, a urmat de aproape pe Dionisiu din Halicarnas și l-a consultat pe Posidoniu. În opera sa, Apian a arătat un mare interes pentru frământările sociale din Imperiul roman, căutînd să descopere cauzele acestor mișcări.

Ediția: *Appiani Historia Romana* ediderunt P. Viereck et A. G. Roos, Teubner, Leipzig, I^a (1962), II (1905).

ISTORIA ROMANĂ

Prefața

1, 1. Pornind să scriu *Istoria Romană* am socotit necesar să înfățișez la început hotarele provinciilor aflate sub stăpînirea romană. Acestea sînt următoarele ¹...

2, 6. Cînd cobori din ținutul capadocilor și cilicienilor în Ionia, ai în față Peninsula cea Mare ². O fac să fie peninsula — din dreapta — Pontul Euxin, Propontida și Helespontul [și Marea Egeică], iar din stînga Marea Pamfiliacă sau Egipteană [căci se spune în ambele feluri]. 7. În această peninsula se află cei ce privesc către Marea Egipteană, atît pamfilii cît și licienii, și — după aceștia — Caria pînă în Ionia, [de asemenea] cei dinspre Pontul Euxin, Propontida și Helespont... 8... Atîtea populații locuiesc peninsula și toate acestea sînt sub stăpînirea romană.

3, 8. Trecînd mai departe, ei au poruncit și altor neamuri din jurul Pontului, atît misilor din Europa, cît și tracilor cîți se află în preajma Pontului Euxin... 10... Pe acest litoral ³ întîlnim următoarele neamuri ce se

¹ Urmează enumerarea provinciilor și populațiilor cucerite de romani, de la răsărit spre apus.

² Asia Mică.

³ Litoralul mediteranean.

ὕπήκοα τοσαῦτα, ἥ τε Ἑλλάς πᾶσα καὶ Θεσσαλία καὶ Μακεδόνες καὶ ὅσα πρόσκουα ἄλλα Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Παιόνων ἔθνη.

4, 15. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ποταμοὶ δύο, Ῥηνός τε καὶ Ἰστρος, μάλιστα τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὀρίζουσι, καὶ τούτων Ῥῆνος μὲν ἐς τὸν βόρειον ὠκεανόν, Ἰστρος δὲ εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον καταδιδοῖ. περάσαντες δὲ πῇ καὶ τούσδε Κελτῶν τῶν ὑπὲρ Ῥῆνον ἄρχουσιν ἐνίων καὶ Γετῶν τῶν ὑπὲρ Ἰστρον, οὓς Δακούς καλοῦσιν.

ΕΚ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ

11, 1. Ὅτι Ῥωμαῖοι ταχέως αὐξανόμενον τὸν Περσέα ὕφω-
 10 ρῶντο· καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἠρέθιζεν ἡ τῶν Ἑλλήνων φιλία καὶ
 γειτνίασις, οἷς ἔχθος ἐς Ῥωμαίους ἐπεποιήκεσαν οἱ Ῥωμαίων στρα-
 τηγοί. ὥς δὲ καὶ οἱ πρέσβεις οἱ ἐς Βαστέρνας ἀπεσταλμένοι τὴν
 Μακεδονίαν ἔφασκον ἰδεῖν ἀσφαλῶς ὠχυρωμένην καὶ παρασκευὴν
 15 ἱκανὴν καὶ νεότητά γεγυμνασμένην, Ῥωμαίους καὶ τάδε διετάρασσεν.
 αἰσθόμενος δ' ὁ Περσεὺς ἐτέρους ἔπεμπε πρέσβεις τὴν ὑπόνοιαν
 ἐκλύων. ἐν δὲ τούτῳ καὶ Εὐμένης, ὁ τῆς περὶ τὸ Πέργαμον Ἀσίας
 βασιλεὺς, ἀπὸ τῆς πρὸς Φίλιππον ἐχθρας δεδιὼς Περσέα, ἦκεν ἐς
 Ῥώμην καὶ κατηγορεῖ φανερώς αὐτοῦ, παρελθὼν ἐς τὸ βουλευτή-
 20 ριον, ὅτι Ῥωμαίοις δυσμενὴς γένοιτο αἰεὶ. . . καὶ Θράκην κατακτῶτο,
 μέγα ὀρηγῆριον, καὶ Θετταλοὺς καὶ Περραιβοὺς διαστασιάσειε βου-
 λομένους τι πρεσβεῦσαι πρὸς ὑμᾶς.

2. «Καὶ τῶν ὑμετέρων,» ἔφη, «φίλων καὶ συμμάχων Ἀβρού-
 πολιν μὲν ἀφήρηται τὴν ἀρχήν, Ἀρθέταυρον δ' ἐν Ἰλλυριοῖς δυνάστην
 καὶ ἔκτεινεν ἐπιβουλεύσας καὶ τοὺς ἐργασαμένους ὑποδέδεκται».

25 11, 5. ὣν ὁ Περσεὺς αἰσθόμενος ἔπεμπε ἐς Ῥώμην. . . οἱ δ' ἐνε-
 κάλουν, ὅσα Εὐμένης εἶποι καὶ πάθοι, καὶ μάλιστα, ὅτι Θράκην
 κατακτῶτο καὶ στρατιὰν ἔχοι καὶ παρασκευὴν οὐκ ἡρεμήσοντος
 ἀνδρός.

11, 6. «ἀλλὰ Ἀβρούπολιν ἐξέβαλε τῆς ἀρχῆς. ἐπιδραμόντα γε
 30 τοῖς ἡμετέροις ἀμυνόμενος. καὶ τοῦτ' αὐτὸς ὑμῖν ἐδήλωσε Περσεὺς,
 καὶ τὰς συνθήκας αὐτῷ μετὰ τοῦτο ἀνενεώσασθε, οὕτω διαβάλλοντος
 Εὐμένου. τὸ μὲν δὴ περὶ Ἀβρούπολιν καὶ πεσβύτερόν ἐστι τῶν
 συνθηκῶν καὶ παρ' ὑμῖν, ὅτε συνετίθεσθε, δίκαιον ἐφάνη».

18, 1. ὅτι Γένθιος, βασιλεὺς Ἰλλυριῶν, ἐνὸς ἔθνους προσοίκου
 35 Μακεδόσι, Περσεῖ συμμαχῶν ἐπὶ τριακοσίοις ταλάντοις, ὣν τι καὶ

afliă sub ascultarea romanilor: întreaga Grecie, Tesalia, macedonenii și cîți locuiesc în vecinătatea dintre tracii, iliri și peoni.

4, 15. Iar în Europa, mai cu seamă două fluvii — Rinul și Istrul — mărginesc Imperiul roman. Dintre aceștia, Rinul se varsă în Oceanul de Nord, iar Istrul în Pontul Euxin. Înaintînd în anumite locuri și dincolo de aceste fluvii, romanii stăpînesc pe unii dintre celții de dincolo de Rin și pe unii dintre geții de dincolo de Istru, pe care îi numesc daci.

MACEDONIA

11, 1. La Perseu romanii priveau bănuitori, căci puterea lui creștea cu repeziciune. Îi înfuria mai ales prietenia lui Perseu cu elenii și faptul că aceștia erau vecini cu el, elenilor trezindu-le ura față de romani chiar generalii romanilor. Cînd solii trimiși în problema bastarnilor⁴ au spus că ei au văzut Macedonia foarte întărită, pregătiri mari și un tineret bine strunit; veștile acestea au avut darul să-i tulbure și ele pe romani. Aflînd cum stau lucrurile la Roma, Perseu trimise alți solii și spulberă bănuielile. Dar între timp și Eumene, regele Pergamului — deoarece se temea din pricina dușmăniei sale cu Filip⁵ —, veni la Roma și, fiind introdus în Senat, îi aduse lui Perseu învinuiri făcînd cum că totdeauna el a fost vrăjmașul romanilor... și că a supus Tracia⁶ — o însemnată bază de operațiuni. A prilejuit tulburări la tesalieni și perebi, pe cînd aceștia vroiau să trimită o delegație la voi.

2. «De asemenea, dintre prietenii și aliații voștri — zise el — lui Abrupolis⁷ i-a luat domnia și a pus să fie omorît — după ce i se întinsese o cursă Arhetauros⁸, un domnitor din Iliria, iar făptașilor le-a dat adăpost».

11, 5. Aflînd acestea, Perseu trimise delegați la Roma⁹... Romanii îi aduseră învinuiri întemeiate pe cele spuse și îndurate de Eumene, învinuindu-l mai ales pentru că adăugase stăpînirii sale Tracia, pentru că avea o armată și făcea pregătiri de război, ca omul ce nu dorește pacea.

11, 6 «Dar Perseu l-a alungat din domnie pe Abrupolis¹⁰, apărînd de bună seamă teritoriile noastre de un năvălitor¹¹. Și lucrul acesta însuși Perseu vi l-a lămurit. Atunci voi ați înnoit tratatele cu el, pentru că pînă atunci nu intervenise cu intrigile sale Eumene. Întîmplarea cu Abrupolis e mai veche decît tratatele, iar vouă lucrurile vi s-au părut drepte, la încheierea tratatelor».

18, 1. Genthios, regele acelei părți a ilirilor care se învecinează cu macedonenii, a ajuns sprijinitorul lui Perseu¹² în schimbul a trei sute de talanți, 35

⁴ În anul 175 î.e.n. senatul a trimis o comisie care să ancheteze plîngerea dardanilor împotriva lui Perseu, acuzat că ar fi chemat pe bastarni în Dardania (cf. Polibiul, XXVI, 9, 6 și Titus Livius, XL, 58, 8; XLI, 19, 4).

⁵ Tatăl lui Perseu, cu care Eumene purtase lupte grele. Călătoria lui Eumene a avut loc în anul 172 î.e.n.

⁶ Îndată după urcarea lui Perseu pe tron, în anul 179 î.e.n.

⁷ Căpetenie tracă care se răzvrătise împotriva stăpînirii macedonene. În anul 173 î.e.n. romanii ceruseră lui Perseu să-l repună în vechile sale drepturi.

⁸ Conducător ilir, care s-a împotrivit expansiunii macedonene spre nord.

⁹ În anul 171 î.e.n.

¹⁰ Vorbesc în senat trimișii lui Perseu.

¹¹ Regele trac încercase să ocupe minele de aur din Munții Pangeu.

¹² În anul 168 î.e.n., fostul aliat al romanilor a trecut de partea lui Perseu.

προειλήφει, ἐσέβαλλεν ἐς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις Ἰλλυρίδα καὶ πρέσβεις
 περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας Περπένην καὶ Πετίλων ἔδυσεν.
 ὧν ὁ Περσεὺς αἰσθόμενος οὐκέτι τὰ λοιπὰ τῶν χρημάτων ἔπεμπε,
 ὡς ἤδη καὶ δι' αὐτὸν Ῥωμαίοις πεπολεμωμένον. ἐς δὲ Γέτας ἔπεμπε
 5 τοὺς ὑπὲρ Ἰστρον καὶ Εὐμένους ἀπεπείρασεν ἐπὶ χρήμασιν, ἢ μετα-
 θέσθαι πρὸς αὐτὸν ἢ διαλύσαι τὸν πόλεμον ἢ ἀμφοτέροις ἐκστῆναι
 τοῦ ἀγῶνος, εὖ μὲν εἰδὼς οὐ λυσόμενα ταῦτα Ῥωμαίους, ἐλπίζων
 <δ' ἢ> πράξειν τι αὐτῶν ἢ τῇ πείρᾳ διαβαλεῖν τὸν Εὐμένη. ὁ δὲ
 μεταθήσεσθαι μὲν οὐκ ἔφη, τάλαντα δ' ἤτει τῆς μὲν διαλύσεως χιλία
 10 καὶ φ', τῆς ἡσυχίας χιλία. καὶ ὁ Περσεὺς ἤδη Γετῶν αὐτῷ προσιέ-
 ναι μισθοφόρους μυρίους ἱππέας καὶ μυρίους πεζοὺς πυθόμενος,
 αὐτίκα τοῦ Εὐμένους κατεφρόνει καὶ τῆς μὲν ἡσυχίας οὐκ ἔφη δώσειν
 οὐδὲν (αἰσχύνῃ γὰρ φέρειν ἀμφοῖν), τὰ δὲ τῆς διαλύσεως οὐ προ-
 δώσειν, ἀλλ' ἐν Σαμοθράκῃ καταθήσειν, μέχρι γένοιτο ἡ διάλυσις,
 15 εὐμετάβολος ἤδη καὶ μικρολόγος ὑπὸ θεοβλαβείας ἐς πάντα γενό-
 μενος. 2. ἐνὸς δὲ ὧν ἤλπισεν, ὅμως οὐκ ἀπέτυχε, Ῥωμαίοις Εὐμέ-
 νους ὑπόπτου γενομένου. Γετῶν δὲ τὸν Ἰστρον περασάντων ἐδόκει
 Κλοιλίῳ μὲν τῷ ἡγεμόνι δοθῆναι χιλίους χρυσοὺς στατήρας, ἱππεῖ
 δ' ἐκάστῳ δέκα, καὶ τὰ ἡμίσεα πεζῷ. καὶ τοῦτο σύμπαν ἦν ὀλίγῳ
 20 πλέον πεντεκαίδεκα μυριάδων χρυσίου. ὁ δὲ χλαμύδας μὲν τινὰς
 ἐπήγετο καὶ ψέλια χρυσᾶ καὶ ἵππους ἐς δωρεὰν τοῖς ἡγουμένοις,
 στατήρας δὲ φερομένους μυρίους. καὶ πλησιάσας μετεπέμπετο
 Κλοίλιον. ὁ δὲ τοὺς ἐλθόντας, εἰ φέρουσι τὸ χρυσίον, ἤρετο· καὶ μαθὼν
 οὐκ ἔχοντας, ἀναστρέφειν ἐπ' αὐτὸ ἐκέλευσεν. ὧν ὁ Περσεὺς πυθό-
 25 μενος, πάλιν αὐτὸν ἐλαύνοντος θεοῦ, κατηγόρει τῶν Γετῶν ἐν τοῖς
 φίλοις ἐκ μεταβολῆς ὡς φύσεως ἄπιστοι, καὶ ὑπεκρίνετο μὴ θαρρεῖν
 δισμυρίους αὐτῶν ἐς τὸ στρατόπεδον ὑποδέξασθαι, μόλις δ' ἔφη
 μυρίους, ὧν καὶ νεωτεριζόντων κρατῆσαι δύνασθαι. 3. ταῦτα δὲ τοῖς
 φίλοις εἰπὼν ἕτερα τοῖς Γέταις ἐπλάττετο καὶ τὸ ἥμισυ τῆς στρα-
 30 τιᾶς ἤτει, τὸ χρυσίον τὸ γιγνόμενον ὑπισχνούμενος δώσειν. τοσαύτης
 ἀνωμαλίας ἔγεμε, φροντίζων χρημάτων τῶν πρὸ βραχέως ἐς θάλασ-
 σαν μεθιεμένων· ὁ δὲ Κλοίλιος τοὺς ἀφικομένους ἰδὼν ἤρετο μετὰ
 βοῆς, εἰ τὸ χρυσίον κεκομίκασι, καὶ βουλομένοις τι λέγειν ἐκέλευε
 πρῶτον εἰπεῖν περὶ τοῦ χρυσίου. ὡς δ' ἔμαθεν οὐκ ἔχοντας, οὐκ
 35 ἀνασχόμενος αὐτῶν οὐδ' ἀκοῦσαι, τὴν στρατιὰν ἀπῆγεν ὀπίσω. καὶ
 Περσεὺς ἀφήρητο καὶ τῇσδε τῆς συμμαχίας, πολλῆς τε καὶ κατὰ
 καιρὸν ἐλθούσης.

din care-și luase o parte. El năvăli în Iliria stăpînită de romani și puse în lanțuri pe solii Perpenna și Petilius, care veniseră la el să protesteze împotriva celor săvîrșite. Perseu, aflînd de cele întîmplate, nu mai trimise restul sumei, sub cuvînt că pricina războiului pe care îl făcea împotriva romanilor ar fi fost Genthios. Apoi Perseu trimise la geții¹³ din nordul Istrului o solie. El căuta să-l ispitească pe Eumene cu bani, făcîndu-i propunerea ca ori să treacă de partea sa, ori să-l împace cu romanii, ori să nu se alătore nici unei părți. Perseu, care știa prea bine că romanii nu vor pune capăt ostilităților, nădăjduia să realizeze ceva din cele dorite de el, sau prin însăși încercarea făcută, să-l compromită pe Eumene. Eumene nu voi să treacă de partea sa, cerînd o mie cinci sute de talanți ca să mijlocească încetarea ostilităților, iar pentru neutralitate o mie. Dar, aflînd că îi și sosesc mercenarii geților — zece mii de călăreți și zece mii de pedestrași —, îndată începu să-l disprețuiască pe Eumene și-i spuse că nu va mai plăti nimic pentru neutralitate (sub cuvînt că ar fi o rușine pentru amîndoi), iar suma [cuvenită] pentru încetarea ostilităților nu o va da înainte, ci, pînă la încheierea păcii, o va depune în Samotrace. În toate Perseu ajunsese schimbător și meschin, deoarece zeii îi luaseră mințile. 2. Un lucru însă din cele sperate l-a îndeplinit cu prisosință. Eumene deveni suspect romanilor. Între timp, deoarece geții trecuseră Istrul, el trebuia să dea comandantului lor Cloilios¹⁴ o mie de stateri¹⁵ de aur, iar fiecărui călăreț zece stateri și fiecărui pedestraș cinci. Suma totală întrecea cu puțin o sută cincizeci de mii [de stateri] de aur. Regele puse să fie aduse cîteva hlamide¹⁶, brățări de aur și cai, daruri pentru comandanți, împreună cu zece mii de stateri de aur. Apropiîndu-se de tabăra lor, porunci să fie chemat Cloilios. Acesta întrebă pe cei veniți dacă aduc aurul. Aflînd că nu-l au, le-a poruncit să se întoarcă pentru a-l aduce. Perseu, informat de cele petrecute și împins iar de divinitate, s-a plîns — schimbăcios cum era — între prieteni că pe firea geților nu te poți bizui. Se prefăcu că nu îndrăznește să primească în lagăr douăzeci de mii de geți. Cu greu spuse că primește zece mii, pe care — zicea el — i-ar putea domoli în caz de răscoală. 3. Împărtășind acestea prietenilor, născoci alte minciuni pentru geți și ceru jumătate din oaste¹⁷, cu făgăduiala că va da aurul ce-l va avea la îndemînă. Cu atîta nestatornicie se purta Perseu, îngrijorat de banii pe care cu puțin timp înainte pusese să-i asvîrle în mare¹⁸. Iar Cloilios, cînd văzu pe trimișii regelui, întrebă în gura mare dacă au adus cu ei aurul și ceru întîii celor care ar fi vrut să-i spună ceva să-i vorbească despre aur. Aflînd că nu-l au și nemaîngăduindu-le să vorbească, își duse armata înapoi. Iar Perseu fu lipsit și de această alianță, care i-ar fi adus mulți soldați și ar fi sosit la timpul potrivit.

¹³ În realitate este vorba despre bastarni, care se așezaseră însă în regiuni locuite de geți, cam pe teritoriul Moldovei de astăzi (cf. Plutarh, *Paulus Aemilius*, 9; 12, 13; Polibi, XXVI, 9 și Titus Livius, XLIV, 27, 2). Este posibil și chiar probabil că la expediția din Macedonia să fi participat și geți alături de bastarni (vezi *Ist. Rom.*, p. 245).

¹⁴ La Titus Livius apare forma Clondicus (XL, 58, 8; XLIV, 26, 11 și 27, 2).

¹⁵ Un talant valora aproximativ 250 stateri.

¹⁶ Un fel de tunici brodate — fără minci — pentru comandanți.

¹⁷ Cf. Titus Livius, XLIV, 27, 1.

¹⁸ Perseu dăduse ordin ca tezaurul regal, care fusese încărcat pe niște corăbii, să fie scufundat spre a nu cădea în mîna romanilor (cf. fr. 17).

ΙΙΛΥΡΙΚΗ

1, 1. Ἰλλυριοὺς Ἕλληνες ἡγοῦνται τοὺς ὑπὲρ τε Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀπὸ Χαόνων καὶ Θεσπρωτῶν ἐπὶ ποταμὸν Ἰστρον. καὶ τοῦτ' ἐστὶ τῆς χώρας τὸ μῆκος, εὖρος δ' ἐκ Μακεδόνων τε καὶ Θρα-
 5 κῶν τῶν ὀρείων ἐπὶ Παίονας καὶ τὸν Ἰόνιον καὶ τὰ πρόποδα τῶν Ἀλπεων. 2. καὶ ἔστι τὸ μὲν εὖρος ἡμερῶν πέντε, τὸ δὲ μῆκος τριάκοντα, καθὰ καὶ τοῖς Ἕλλησιν εἴρηται.

2, 3. Φασὶ δὲ τὴν μὲν χώραν ἐπώνυμον Ἰλλυριοῦ τοῦ Πολυφῆμου γενέσθαι. Πολυφῆμῳ γὰρ τῷ Κύκλωπι καὶ Γαλατείᾳ Κελτὸν
 10 καὶ Ἰλλυριὸν καὶ Γάλαν παῖδας ὄντας ἐξορμῆσαι Σικελίας, καὶ ἄρξαι τῶν δι' αὐτοὺς Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Γαλατῶν λεγομένων. καὶ τότε μοι μάλιστα, πολλὰ μυθεύοντων ἕτερα πολλῶν, ἀρέσκει.

4. Ἰλλυριῶ δὲ παῖδας Ἐγγελέα καὶ Αὐταριέα καὶ Δάρδανον καὶ Μαῖδον καὶ Ταύλαντα καὶ Περῤῥαιβὸν γενέσθαι, καὶ θυγατέρας Παρθῶ
 15 καὶ Δαορθῶ καὶ Δασσαρῶ καὶ ἑτέρας, ὅθεν εἰσὶ Ταυλάντιοί τε καὶ Περραιβοί καὶ Ἐγγέλεες καὶ Αὐταριεῖς καὶ Δάρδανοι «καὶ Μαῖδοι» καὶ Παρθηνοὶ καὶ Δασσαρήτιοι καὶ Δάρσοι. Αὐταριεὶ δὲ αὐτῷ Παννόνιον ἡγοῦνται παῖδα Παννόνιον ἢ Παίονα γενέσθαι, καὶ Σκορδίσκον Παῖονι καὶ Τριβαλλόν, ὧν ὁμοίως τὰ ἔθνη παρώνυμα εἶναι. καὶ
 20 τάδε μὲν τοῖς ἀρχαιολογοῦσι μεθίσθω, 3, 5. γέννη δὲ ἔστιν Ἰλλυριῶν, ὡς ἐν τοσῇδε χώρᾳ, πολλὰ καὶ περιώνυμα ἔτι νῦν, χώραν νεμόμενα πολλὴν Σκορδίσκων καὶ Τριβαλλῶν, οἱ ἐς τοσοῦτον ἀλλήλους πολέμῳ διέφθειραν, ὡς Τριβαλλῶν εἴ τι ὑπόλοιπον ἦν, ἐς Γέτας ὑπὲρ Ἰστρον φυγεῖν, καὶ γένος ἀκμάσαν μέχρι Φιλίππου τε καὶ
 25 Ἀλεξάνδρου νῦν ἔρημον καὶ ἀνώνυμον τοῖς τῇδε εἶναι, 6. Σκορδίσκους δὲ ἀσθενεστάτους ἀπὸ τοῦδε γενομένους ὑπὸ Ῥωμαίων ὕστερον ὅμοια παθεῖν καὶ ἐς τὰς νήσους τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ φυγεῖν, σὺν χρόνῳ δὲ τινὰς ἐπανελθεῖν καὶ Παιόνων ἐσχατιαῖς παροικῆσαι· ὅθεν ἔστι καὶ νῦν Σκορδίσκων γένος ἐν Παίοσι.

4, 8. Αὐταριέας δὲ καὶ ἐκ θεοβλαβείας Ἀπόλλωνος ἐς ἐσχατον κακοῦ περιελθεῖν. . . 9. . . καὶ ἐκ τῆς γῆς ἀτμῶν ἀτόπων γενομένων λοιμὸς ἦν Ἰλλυριῶν καὶ φθόρος Αὐταριέων μάλιστα, μέχρι φεύγοντες τὰ οἰκεῖα καὶ τὸν λοιμὸν σφίσι περιφέροντες, οὐδενὸς αὐτοὺς δεχομένου, διὰ τοῦτο τὸ δέος ὑπερῆλθον ὁδὸν ἡμερῶν εἴκοσι καὶ
 35 τριῶν καὶ τὴν Γετῶν ἐλώδη καὶ ἀοίκητον, παρὰ τὸ Βαστερνῶν ἔθνους, ὥκησαν.

5, 13. . . καὶ φασὶ τοὺς μὲν περιχώρους οὐ συμμαχῆσαι τοῖς ἱεροσύλοις, ἀλλ' ἐκόντας ἐγκαταλιπεῖν τῷ Σκιπίωνι ἀβοηθήτους, μνήμῃ τῶν δι' Αὐταριέας ἐς πάντας Ἰλλυριοὺς συμπεσόντων·

ILIRIA

1, 1. Grecii socot drept iliri pe cei ce locuiesc deasupra Macedoniei și Traciei cu începere de la haoni și de la tesproți¹⁹ pînă la fluviul Istru. Aceasta este întinderea țării în lungime; iar în lățime, din Macedonia, ținuturile de munte ale tracilor, pînă la peoni²⁰, Marea Adriatică și regiunea prealpină. 5
2. Lățimea se întinde cale de cinci zile, lungimea de treizeci, după cum au spus și grecii.

2, 3. Spun grecii că acest ținut și-a luat numele de la Illyrios fiul lui Polifem. Din Polifem, ciclopul, și Galateia s-a născut Celtos, Illyrios și Galas, care au pornit din Sicilia și au stăpînit peste popoarele numite — datorită lor — celți, 10
iliri și galați. Explicația aceasta, între multe fabule relatate de numeroși autori, mă satisface cel mai mult. 4. Se mai afirmă că Illyrios a avut copii pe Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maidos, Taulus și Perrhaibos; iar fete, pe Partho, Daortho, Dassaro și altele. De aci, ar proveni taulanții, percbii, encheleonii, autarienii, 15
dardanii, <mezii>, partenii, dasareții și darsii. Cred [grecii] și aceea că fiul lui Autarieus a fost Pannonios sau Paion, și că din Paion s-ar fi născut Scordiscos și Triballos de la care — de asemenea — și-au luat numele popoare. Să lăsăm însă aceste lucruri pe seama celor ce se interesează de vremurile străvechi.
3, 5. Semințiile ilirilor, cum se întîmplă într-o regiune atît de vastă, sînt nume- 20
roase. Vestite încă și astăzi, locuiesc un ținut întins cele ale scordiscilor²¹ și tribalilor, care într-atît s-au irosit luptîndu-se unele cu altele, încît — dacă a mai rămas ceva din tribali — aceștia s-au refugiat la geții de dincolo de Istru. Neamul lor a înflorit pînă pe timpul lui Filip și Alexandru, dar acum aproape că s-a stins și este necunoscut oamenilor din regiunile [unde au locuit înainte]. 25
6. Scordiscii, pe de altă parte, slăbiți grozav — din aceeași pricină — au pătimit mai apoi din partea romanilor o nimicire asemănătoare. Ei au fugit în insulele aceluiași fluviu. Cu timpul, unii s-au întors și au populat marginile teritoriului peonilor. De aceea, pînă azi se mai află neamul scordiscilor printre peoni.

4, 8. ... Autariații fură loviți și ei de mînia lui Apollon și au ajuns la o 30
nenorocire extremă²². ... 9. Iscîndu-se din pămînt niște aburi neobișnuit de dăunători, s-a abătut asupra ilirilor o molimă, care secera mai ales pe autariați, pînă cînd — fugind din casele lor, dar purtînd cu ei boala și neprimindu-i nimeni, din pricina temerii ce stîrneau — au cutreierat cale de douăzeci și trei de zile și, în cele din urmă, s-au așezat într-un ținut mlăștinos și nelocuit, 35
aparținînd geților, lîngă seminția bastarnilor.

5, 13. ... Se spune că neamurile vecine nu s-au alăturat în luptă sacri-
legilor²³, ci înadins i-au lăsat neajutorați în fața lui Scipio²⁴, amintindu-și de nenorocirile abătute asupra tuturor ilirilor din pricina autariaților.

¹⁹ Populații care locuiau în nord-vestul și sudul Epirului.

²⁰ Peonii sînt confundați de Apian cu panonii (cf. infra).

²¹ De fapt sînt celți.

²² Se spune că luînd parte la expediția celților din anul 279 î.e.n. — împotriva sanctua-
rului de la Delfi — autariații au fost împiedicați de furtună să-l atace și că, la întoarcere,
s-ar fi abătut asupra lor o ploaie de broaște care au putrezit, infectînd astfel apele.

²³ Sanctuarul de la Delfi mai fusese atacat odată de scordisci, aliați cu medii, în anul
83 î.e.n. Aceleași neamuri atacaseră în anul 88 î.e.n. și templul lui Zeus din Dodona.

²⁴ L. Cornelius Scipio Asiagenus a condus o expediție împotriva scordiscilor în anul
81 î.e.n., luînd ca pretext atacul acestora împotriva sanctuarului.

14. Σκιπίωνα δὲ Σκορδίσκους μὲν διαφθεῖραι, καὶ εἴ τι λοιπὸν αὐτῶν ἦν, ἐς τὸν Ἰστρον καὶ τὰς νήσους τοῦ ποταμοῦ μετοικῆσαι φυγόντας, Μαίδοις δὲ καὶ Δαρδανεῦσι συνθέσθαι δωροδοκήσαντα τοῦ ἱεροῦ χρυσοῦ καὶ τις ἔφη τῶν Ἰταλικῶν συγγραφέων, <ὥς> διὰ τοῦτο
5 μάλιστα Ῥωμαίοις πλεόνως μετὰ Λεύκιον τὰ ἐμφύλια ἤκμασε μέχρι μοναρχίας.

6, 15. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τούσδε καὶ Παίονας ἐπ' αὐτοῖς καὶ Ῥαιτοὺς καὶ Νωρικοὺς καὶ Μυσοὺς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ὅσα ἄλλα ἔμπορα τούτοις ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἰστροῦ καταπλέοντι ὥκηται, διαιροῦσι
10 μὲν ὁμοίως τοῖς Ἑλλήσιν ἀπὸ Ἑλλήνων, καὶ καλοῦσι τοῖς ἰδίῳις ἐκάστους ὀνόμασι, κοινῇ δὲ πάντας Ἰλλυρίδα ἡγοῦνται, ὅθεν μὲν ἀρξάμενοι τῆσδε γῆς δόξης, οὐκ ἔσχον εὐρεῖν, χρώμενοι δ' αὐτῇ καὶ νῦν, ὅπου καὶ τὸ τέλος τῶνδε τῶν ἔθνων, ἀπὸ ἀνίσχοντος Ἰστροῦ
μέχρι τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ὅφ' ἐν ἐκμισθοῦσι, καὶ Ἰλλυρικὸν
15 τέλος προσαγορεύουσιν.

13, 36. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἡσχολεῖτο μὲν ὑπ' ἀνάγκης ἐς Πομπήιον καὶ Πομπηίου καθαιρεθέντος ἐς τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἐκείνου στάσεως πολυμερῇ γενόμενα, καταστησάμενος δὲ πάντα ἐπανῆλθεν ἐς Ῥώμην καὶ ἐστράτευεν ἐπὶ Γέτας τε καὶ Παρθυαίους.

20 37. ἔδεισαν οὖν οἱ Ἰλλυριαί, μὴ ἐν ὁδῷ σφίσιν οὖσιν ἐπιθοῖτο, καὶ πρέσβεις πέμψαντες ἐς Ῥώμην ἤτουν τε συγγνώμην τῶν γεγονότων καὶ ἐς φιλίαν ἑαυτοὺς καὶ συμμαχίαν ἐδίδοσαν, ὥς περὶ ἔθνους ἀλκίμου μάλιστα σεμνολογούμενοι.

14, 40. οἱ δὲ Παίονες εἰσιν ἔθνος μέγα παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπί-
25 μηκες ἐξ Ἰαπτόδων ἐπὶ Δαρδάνους, Παίονες μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενοι καὶ Ῥωμαῖσιν Παννόνιοι, συναριθμούμενοι δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων τῇ Ἰλλυρίδι, ὥς πρόσειπον. διὸ καὶ περὶ τῶνδε μοι δοκεῖ νῦν κατὰ τὰ Ἰλλυρικὰ εἰπεῖν.

22, 62. ἐς δὲ τὴν Σεγεστικὴν γῆν οἱ Ῥωμαῖοι, δις πρότερον
30 ἐμβαλόντες, οὔτε ὁμηρον οὔτε ἄλλο τι εἰλήφεσαν· ὅθεν ἦσαν ἐπὶ φρονήματος οἱ Σεγεστανοί. ὁ δὲ Καῖσαρ αὐτοῖς ἐπήγει διὰ τῆς Παϊόνων γῆς, οὕτω Ῥωμαίοις οὐδὲ τῆσδε ὑπηκόου γενομένης. 63. ὑλώδης δὲ ἐστὶν ἡ Παϊόνων καὶ ἐπιμήκης ἐξ Ἰαπτόδων ἐπὶ Δαρδάνους. καὶ οὐ πόλεις ὥκουν οἱ Παίονες οἶδε, ἀλλ' ἀγροὺς ἢ κώμας κατὰ συ-
35 γένειαν· οὐδ' εἰς βουλευτήρια κοινὰ συνήεσαν, οὐδ' ἄρχοντες αὐτοῖς ἦσαν ἐπὶ πᾶσιν. 64. . . . προσιόντος δ' αὐτοῖς τοῦ Καίσαρος ἐς τὰς ὕλας ὑποφυγόντες τοὺς ἀποσκιδναμένους τῶν στρατιωτῶν ἀνῆρουν. ὁ δὲ Καῖσαρ, ἕως μὲν ἡλπιζεν αὐτοὺς ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτόν, οὔτε τὰς κώμας οὔτε τοὺς ἀγροὺς ἐλυμαίνετο, 65. οὐκ ἀπαντῶντων δὲ
40 πάντα ἐνεπίμπρη καὶ ἔκειρεν ἐπὶ ἡμέρας ὀκτώ, ἐς ὃ διῆλθεν ἐς τὴν

14. Scipio nimici pe scordisci. Rămășițe ale lor, refugiindu-se, și-au strămutat așezările la Istru și în insulele fluviului. Scipio căzu însă la înțelegere cu mezii și dardanii, care l-au convins, după ce-i oferiseră daruri din aurul templului ²⁶. Unul din istoricii romani ²⁸ spune că mai cu seamă din această pricină, urmîndu-se precedentul lui Scipio, au înflorit atît de mult luptele civile ²⁷ la romani pînă la instituirea monarhiei.

6, 15. Iar romanii și pe aceștia și — mai mult încă — pe peoni ca și pe reți, norici și moesii din Europa sau acele neamuri învecinate [cu cei pomeniți mai sus] care-și au așezările în dreapta Istrului — pentru cei ce coboară pe fluviu — îi deosebesc de greci tot în felul grecilor, dînd fiecăruia numele său propriu, iar regiunea îmbrățișînd-o sub denumirea comună de Iliria. Nu am putut afla originea acestei păreri [și a numelui], de care se folosesc oamenii și astăzi. Chiar și birul acestor popoare, [ce se întind] de la izvoarele Istrului pînă la Pontul Euxin, îl arendează sub un singur nume și-l denumesc tributul iliric ²⁸.

13, 36. Cezar, de nevoie, era preocupat [în acea vreme] de Pompei și, odată Pompei mort, îl rețineau tot felul de încurcături care se iviseră de pe urma vrăjmășiei lor. Punînd toate lucrurile în bună rînduială, el se întoarse la Roma și se pregăti să se războiască cu geții ²⁹ și parții.

37. Atunci ilirii, care se aflau în drumul lui, se temură să nu-i atace și, 20 trimițînd soli la Roma, cerură iertare pentru cele întîmplate, oferind prietenia și alianța lor, lăudîndu-se grozav că sînt un neam plin de vînjoșie.

14, 40. Peonii ³⁰, pe care grecii îi numesc astfel, dar în limba latină poartă numele de panoni, sînt o populație lingă Dunăre — întinzîndu-se din ținutul iapozilor pînă la dardani. Cum am spus mai înainte, romanii îi numără printre iliri. De aceea, cred că acum este potrivit să vorbesc și despre acestea în legătură cu Iliria.

22, 62. Romanii, care mai înainte năvăliseră de două ori pe teritoriul cetății Segeste, nu au luat nici un ostatic sau altceva. De aceea segestanii au 30 fost foarte mîndri. Cezarul [August] merse împotriva lor ³¹ prin ținutul peonilor, care însă nu era încă sub ascultarea romanilor. 63. Ținutul peonilor are multe păduri și se întinde în lungime din locurile ocupate de iapozi pînă pe meleagurile dardanilor. Acești peoni nu locuiau în orașe. ci în sate, ori trăiau pe ogoare, grupați după înrudire. Ei nu mergeau la sfaturi obștești și nici nu aveau cîrmuire pentru toate treburile. 64. ... Pornind împotriva lor cezarul, ei s-au refugiat în păduri și-i omorau pe soldații rătăciți pe acolo. Cîtă vreme trăgea nădejde că vor veni să dea piept cu el, cezarul nu le pustii nici satele, nici ogoarele. 65. Cum însă nu-l întîmpina nimeni, le dădu foc și șterse totul de pe fața pămîn- 40

²⁶ Din Delfi.

²⁸ Probabil Cremutius Cordus.

²⁷ Autorul se referă la declinul moralității în urma afluxului de aur.

²⁸ *Vectigal Illyricum*.

²⁹ Vezi nota 56.

³⁰ Vezi nota 20.

³¹ Expediția a avut loc în anul 35 î.e.n. (cf. Strabon, IV, 6, 10; VII, 5, 2).

Σεγεστανῶν, καὶ τήνδε Παιόνων οὔσαν, ἐπὶ τοῦ Σάου ποταμοῦ, ἐν ᾧ καὶ πόλις ἔστιν ἐχυρά, τῷ τε ποταμῷ καὶ τάφρῳ μεγίστη διειλημμένη, διὸ καὶ μάλιστα αὐτῆς ἔχρηζεν ὁ Καῖσαρ, ὡς ταμιεῖω χρησόμενος ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βαστερνῶν πόλεμον, οἱ πέραν εἰσὶ
 5 τοῦ Ἰστροῦ, λεγομένου μὲν ἐνταῦθα Δανουβίου, γιγνομένου δὲ μετ' ὀλίγον Ἰστροῦ. 66. ἐμβάλλει δ' ὁ Σάος ἐς τὸν Ἰστρον· καὶ αἱ νῆες ἐν τῷ Σάῳ Καίσαρι ἐγίγνοντο, αἱ ἐς τὸν Δανούβιον αὐτῷ τὴν ἀγορὰν διοίσειν ἐμελλον.

23, 67. διὰ μὲν δὴ ταῦτα τῆς Σεγέστης ἔχρηζεν ὁ Καῖσαρ· προσ-
 10 ἰόντι δ' αὐτῷ οἱ Σεγεστανοὶ προσέπεμψαν, πυθανόμενοι, τίνος χρήζει. ὁ δὲ φρουρὰν ἐσαγαγεῖν ἔφη καὶ ὁμήρους ἑκατὸν λαβεῖν, ἵν' ἀσφαλῶς ταμιεῖω τῇ πόλει χρῶτο ἐπὶ Δάκας. ἤτει δὲ καὶ σίτον, ὅσον δύναιτο φέρειν· ταῦθ' οἱ μὲν πρωτεύοντες ἤξιουν δοῦναι.

29, 84. λοιποὶ δ' εἰσὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμῶν νομιζομένης Ἰλλυρίδος
 15 εἶναι πρὸ μὲν Παιόνων Ῥαιτοὶ καὶ Νωρικοί, μετὰ Παίονας δὲ Μυσοὶ ἕως ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ῥαιτοὺς μὲν οὖν καὶ Νωρικούς ἡγοῦμαι Γάιον Καῖσαρα, πολεμοῦντα Κελτοῖς, ἐπιλαβεῖν ἢ τὸν Σεβαστὸν, χειρούμενον Παίονας· ἐν μέσῳ γάρ εἰσιν ἀμφοτέρων, καὶ οὐδὲν εὖρον ἴδιον εἰς Ῥαιτοὺς ἢ Νωρικούς γενόμενον· ὅθεν μοι
 20 δοκοῦσι τοῖς ἑτέροις τῶν γειτόνων συναλῶναι. 30, 85. Μυσοὺς δὲ Μάρκος μὲν Λεύκολλος, ὁ ἀδελφὸς Λικινίου Λευκόλλου, τοῦ Μιθριδάτῃ πολεμήσαντος, κατέδραμε, καὶ ἐς τὸν ποταμὸν ἐμβαλὼν, ἔνθα εἰσὶν Ἑλληνίδες ἐξ πόλεις Μυσοῖς πάροιχοι, Ἰστρος τε καὶ Καλ-
 25 λωνία·* καὶ Διονυσόπολις καὶ Ὀδησσὸς καὶ Μεσημβρία καὶ Ἀπολ-
 λωνα, τὸν ἀνακείμενον ἐν αὐτῇ Παλατίῳ. 86. καὶ πλεῖον οὐδὲν εὖρον ἐπὶ γῆς Ῥωμαίων δημοκρατίας ἐς Μυσοὺς γενόμενον, οὐδ' ἐς φόρον ὑπαχθέντας οὐδ' ἐπὶ τοῦ Σεβαστοῦ· ὑπήχθησαν δὲ ὑπὸ Τιβερίου, τοῦ μετὰ τὸν Σεβαστὸν τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοκράτορος γενομένου.
 30 87. ἀλλὰ μοι τὰ μὲν πρὸ ἀλώσεως Αἰγύπτου πάντα, ὑπὸ νεύματι τοῦ δήμου γενόμενα· ἐφ' ἑαυτῶν συγγέγραπται, ἃ δὲ μετ' Αἰγύπτον οἱ αὐτοκράτορες οἶδε ἐκρατύναντο ἢ προσέλαβον ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα, μετὰ τὰ κοινὰ εἴρητα· ἔνθα καὶ περὶ Μυσῶν ἐρῶ πλέονα. 88. νῦν δ', ἐπεὶ τοὺς Μυσοὺς τε οἱ Ῥωμαῖοι τῆς Ἰλλυρίδος ἡγοῦνται καὶ

* <καὶ Καλλ.> et <καὶ Ἀππ.>, add. Roos duce Wesselingio ad Antonini Itinerar. p. 228, qui confert Strabo. 7, 6, 1 p. 319.

tului, în opt zile, pînă ce sosi la riul Sava, în ținutul segestanilor, care este și el al peonilor. În regiunea aceasta se află un oraș bine întărit, ocrotit de cursul riului și de un șanț foarte mare. Astfel fiind, cezarul dorea foarte mult să-l ocupe spre a-l folosi ca depozit [de aprovizionare] în războiul împotriva dacilor ³² și bastarnilor, care sînt dincolo de Istru. Fluviul este numit Danubius în partea locului și ajunge [să se numească] puțin după aceea Istru. 66. Sava se varsă în Istru. Corăbiile [necesare] cezarului trebuiau să se pregătească pe Sava ca să transporte alimente pînă la Danubius.

23, 67. Din aceste pricini cezarul socotea că are mare nevoie de Segeste. Segestanii trimiseră soli înaintea sa, care se îndreptară spre el, întrebîndu-l ce dorește. Acesta răspunse că aduce o garnizoană în oraș și cere să i se dea o sută de ostatici, ca să se folosească de oraș, fiindu-i bază de aprovizionare [și de atac] împotriva dacilor. Cerea și grîne, cîte i-ar fi putut da. Fruntașii orașului găsiră de cuviință să-i acorde toate acestea.

29, 84. Au mai rămas astăzi dintre locuitorii ținutului căruia romanii îi spun Iliria — înainte ³³ de peoni — reții și noricii, iar după peoni, — moesii, 15 care se întind pînă la Pontul Euxin. Sînt de părere că pe reți și pe norici i-a cunoscut Caius Caesar în luptele sale împotriva galilor, sau August ³⁴, cînd i-a biruit pe peoni. Într-adevăr, aceștia se află între ambele ținuturi ³⁵. Nu am găsit însă [în vreo lucrare] nimic ce ar pomeni despre un război cu reții și noricii. Socotesc, prin urmare, firesc lucru să fi fost supuși o dată cu ceilalți 20 vecini. 30, 85. Făcînd o expediție împotriva moesilor, Marcus Lucullus ³⁶, fratele lui Licinius Lucullus — care s-a războit cu Mitridate —, ajunse pînă la fluviul unde sînt cele șase orașe vecine cu moesii: Istros, <Callatis>, Dionysopolis, Odessos, Mesembria <și Apollonia> — de unde [din Callatis] a dus la Roma statuia uriașă a lui Apollo, depusă pe muntele Palatin ³⁷. 86. Nu am găsit nici o altă acțiune a republicii romane împotriva moesilor. Nici măcar nu au fost siliți să plătească bir sub August, ci abia sub Tiberiu ³⁸, care — după August — ajunse conducătorul statului la romani. 87. Privitor la evenimentele de dinainte de cucerirea Egiptului, cîte s-au petrecut sub conducerea poporului ³⁹, 30 despre acestea s-au mai scris. Despre regiunile anexate, după Egipt, de către acești împărați, ca proprietate personală, se va relata după istoria generală ⁴⁰. Acolo voi vorbi mai multe și despre moesi. 88. Și acum, intrucît romanii socot pe moesi ca făcînd parte din Iliria și deoarece această carte a mea tratează

³² Reluînd planurile lui Cezar, August urmărea să poarte un «război preventiv» împotriva urmașilor lui Burebista. Evenimentele care au dus la lupta de la Actium l-au împiedicat însă să-și împlinească gîndul pentru care făcuse pregătiri. Mai tîrziu n-au mai avut loc decît simple campanii de pedepsire (cf. *Faptele împăratului August*, V, 44—49).

³³ La vest de peoni, iar «după» înseamnă la est de peoni.

³⁴ De fapt Tiberiu și Drusus, în cursul campaniilor din anul 15 î.e.n. (cf. Velleius Paterculus, II, 39, 3).

³⁵ Între Galia și Panonia.

³⁶ În anii 72—71 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).

³⁷ De fapt din Mesembria, și a fost dusă în Capitoliu (cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 13, (27), 92; XXXIV, 7 (18), 39 și Strabon, VII, 6, 1).

³⁸ Pasajul acesta, ca și cel următor (88), arată că abia la începutul domniei lui Tiberiu, probabil în anul 15 e.n., devine Moesia o provincie romană (cf. Tacit, *Anale*, I, 80 și Dio Cassius, LVIII, 25, 4). Vezi discuția problemei la Stein, *Leg. Moes.*, p. 16—17.

³⁹ În timpul republicii.

⁴⁰ În cartea XXII, care nu s-a păstrat.

τὸ σύγγραμμά μοι τοῦτο Ἰλλυρικόν ἐστίν, ὥς ἂν εἴη τὸ σύγγραμμα ἐντελές, ἐδόκει προειπεῖν, ὅτι καὶ Μυσὸς Λεύκολλος τε, τῷ δήμῳ στρατηγῶν, ἐπέδραμε καὶ Τιβέριος εἶλε κατὰ τὴν μοναρχον ἐξουσίαν.

ΜΙΘΡΙΔΑΤΕΙΟΣ

5 13, 44. «Ἡ παρασκευὴ δὲ ὅση, καὶ πᾶσα ἑτοιμος ὥς ἐπὶ μέγαν δὴ καὶ ἐγνωσμένον πόλεμον ἦδη, τοῦ τε ἰδίου στρατοῦ καὶ συμμάχων Θρακῶν καὶ Σκυθῶν ὅσα τε ἄλλα πλησίον ἔθνη. . .».

15 15, 53. «ἐνθυμουμένους, ὅτι Μιθριδάτης μὲν βασιλεύει τῆς πατρίδας ἀρχῆς, ἣ δισμυρίων ἐστὶ σταδίων τὸ μῆκος, προσκέντηται δὲ πολλὰ
10 περίχωρα καὶ Κόλχους, ἔθνος ἀρειμανές, Ἑλλήνων τε τοὺς ἐπὶ τοῦ Πόντου κατωκισμένους καὶ βαρβάρων τοὺς ὄντας ὑπὲρ αὐτούς. φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κελευόμενον ἐτόμοις χρῆται Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαστάρναις καὶ Θραξὶ καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἀμφὶ Τάναϊν τε καὶ Ἰστρον καὶ τὴν λίμνην ἔτι τὴν Μαιώτιδα. . .»

15 41, 157. . . . καὶ μετὰ τοῦτ' ἐπὶ τὸν Ἀρχέλαον ἦει διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ ὅδε. ὥς ἐπλησίασαν ἀλλήλοις, 158. οἱ μὲν ἐκ Θερμοπυλῶν ἄρτι μετεχώρουν εἰς τὴν Φωκίδα, Θρᾶκες τε ὄντες καὶ ἀπὸ τοῦ Πόντου καὶ Σκύθαι καὶ Καππαδόκαι Βιθυνοὶ τε καὶ Γαλάται καὶ Φρύγες καὶ ὅσα ἄλλα τῷ Μιθριδάτῃ νεόκτητα γένοιτο, πάντες ἐς
20 δωῶδεκα μυριάδας ἀνδρῶν. 159. καὶ στρατηγοὶ αὐτῶν ἦσαν μὲν καὶ κατὰ μέρος ἐκάστων αὐτοκράτωρ δ' Ἀρχέλαος ἐπὶ πᾶσι.

57, 234. «. . . Καὶ τούτου τεκμήριον ὅτι καὶ Θρᾶκας καὶ Σκύθας καὶ Σαυρομάτας, οὕτω τινὶ πολεμῶν, ἐς συμμαχίαν ὑπήγου καὶ ἐς τοὺς ἀγχοῦ βασιλέας περιέπεμπες ναῦς τε ἐποιοῦ καὶ πρῶρας καὶ
25 κυβερνήτας συνεκάλεις».

69, 291. Μιθριδάτης μὲν οὖν, οἷα Ῥωμαίων πολλάκις ἐς πεῖραν ἐλθῶν καὶ τόνδε μάλιστα τὸν πόλεμον ἡγούμενος, ἀπροφασίστως δὴ καὶ ὀξέως γενόμενον, ἄσπειστον ἔξειν, πᾶσαν ἐπενόει παρασκευήν,

despre Iliria — ca să fie istorisirea deplină — am socotit de cuviință să amintesc mai întâi că, la porunca poporului, în timpul cîrmuirii lui Lucullus [acolo], acesta a făcut o expediție împotriva moesilor și că abia [mai târziu] Tiberiu i-a supus, după ce dobîndise puterea de stăpînitor absolut.

MITRIDATE

13, 44. « [Mitridate] face⁴¹ într-adevăr pregătiri mari și toate sînt gata ca 5 pentru un război însemnat și care chiar a fost vestit. El își pregătește armată proprie și i-a chemat în ajutor pe traci și sciți — ca și pe celelalte neamuri care se află în apropierea lui... »

15, 53. « gîndindu-vă⁴² că Mitridate domnește peste regatul părintesc — care are douăzeci de mii de stadii în lungime — și că el a adus sub stăpînirea sa, pe lingă multe neamuri ce-l înconjoară, și pe colhidieni, seminție război- 10 nică, iar dintre greci pe cei ce locuiesc în Pont, ca și pe acei barbari ce locuiesc mai sus de aceștia. Mitridate recurge la ei ca la niște prieteni⁴³, ei fiind gata să facă orice le-ar cere. Este vorba de sciți, tauri, bastarni, traci, sarmați și toți cîți se află în jurul fluviilor Tanais și Istru⁴⁴ și încă și în jurul Lacului Meotic... »

41, 157. ...După aceasta⁴⁵, chiar porni — străbătînd Beoția — împotriva 15 lui Arhelau. Cînd Sylla se apropie, 158. [adversarii] își schimbă locul de la Termopile la Focida. Printre ei se aflau traci, oameni din Pont, sciți, capadoci și — de asemenea — bitini, galați, frigieni și cîte alte neamuri ascultau, de curînd, de Mitridate; aceștia cu toții la un loc ajungeau la vreo sută douăzeci de mii⁴⁶ de oameni. 159. Ei își aveau, fiecare [neam] 20 în parte; conducătorii lor, iar comandant suprem era Arhelau, care porunea tuturor.

57, 234. ...« Dovada acestui fapt⁴⁷ este că i-ai atras și i-ai făcut să fie 25 aliați cu tine pe traci, pe sciți și pe sarmați, măcar că nu te războiai cu nimeni, ai trimis soli la regii din vecinătate, ți-ai făcut corăbii și ai adunat comandanți și cîrmaci ».

69, 291. Așadar Mitridate, care făcuse adeseori experiența forțelor romane, socotind mai ales că în războiul acesta⁴⁸ — pornit fără pretexte și cu repeziciune — nu-și va putea pune nădejdele într-o înțelegere, se îngrijea de toate amănuntele pregătirii, deoarece era încredințat că în curînd întreaga situație

⁴¹ Solii regelui Nicomedes al III-lea al Bitiniei se plîng romanilor, în anul 89 î.e.n.

⁴² Vorbește Pelopidas, trimisul lui Mitridate.

⁴³ Pentru caracterul alianței și consecințele ei în viața cetăților dobrogene, vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 42—3.

⁴⁴ Cf. Trogus Pompeius, XXXVIII, 3. 7. Pentru legăturile regatului Pontului cu cetățile grecești din regiunea noastră vezi Chr. Danov, *Западнят бряг на Черно Море в древността*, Sofia, 1947, p. 101.

⁴⁵ După incendierea portului Pireu, în anul 86 î.e.n.

⁴⁶ În realitate erau probabil doar 60 000 (vezi Th. Reinach, *Mithridate Eupator*, Paris, 1890, p. 168, nota 2).

⁴⁷ Sylla se adresează lui Mitridate.

⁴⁸ Al treilea război cu romanii din 74—63 î.e.n. (cf. Plutarh, *Pompei*, 41 și Pliniu cel Bătrîn, VII, 26 (27), 98).

ὥς ἄρτι δὴ κριθησόμενος περὶ πάντων. 292. καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ
 θέρους καὶ τὸν χειμῶνα ὅλον ὕλοτομῶν ἐπήγγυτο ναῦς καὶ ὅπλα καὶ
 σίτου διακοσίας μεδίμνων μυριάδας ἐπὶ θαλάσῃ διετίθει. σύμμαχοι
 τε αὐτῷ προσεγίνοντο, χωρὶς τῆς προτέρας δυνάμεως, Χάλυβες,
 5 Ἀρμένιοι, Σκύθαι, Ταῦροι, Ἀχαιοί, Ἡνίοχοι, Λευκόσυροι καὶ ὅσοι
 περὶ Θερμώδοντα ποταμὸν γῆν ἔχουσι, τὴν Ἀμαζόνων λεγομένην.
 293. τοσαῦτα μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτῷ περὶ τὴν Ἀσίαν προσε-
 γίνετο, περάσαντι δ' ἐς τὴν Εὐρώπην Σχυροματῶν οἱ τε Βασί-
 λειοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κύραλλοι καὶ Θρακῶν ὅσα γένη παρὰ τὸν
 10 Ἰστρον ἢ Ῥοδόπην ἢ τὸν Αἰμον οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ τοῖσδε Βαστέρ-
 ναι, τὸ ἀλκιμώτατον αὐτῶν γένος. 294. τσάδε μὲν δὴ καὶ τῆς Εὐρώ-
 πης τότε προσελάμβανεν ὁ Μιθριδάτης. καὶ μυριάδες ἐκ πάντων ἐς
 τὸ μάχιμον αὐτῷ συνελέγοντο τεσσαρεσκαίδεκα μάλιστα πεζῶν καὶ
 15 ἵππεῖς ἐπὶ μυρίοις ἑξακισχίλιοι. πολὺς δὲ καὶ ἄλλος ὄμιλος ὁδοποιῶν

καὶ σκευοφόρων εἶπετο καὶ ἐμπόρων.
 71,304... Ἀπέλανον δὲ Ῥωμαίων μὲν ἐς τρισχιλίους, καὶ Λού-
 κιος Μάλλιος, ἀνὴρ ἀπὸ βουλῆς, Μιθριδάτου δὲ Βαστερνῶν τῶν
 πρώτων ἐπεσόντων ἐς τὸν λιμένα εἴκοσι.

119,584. ὧ νῆες μὲν ἦ-αν οἰκείαι πολλάκις πλείους τετρακο-
 20 σίων, ἵππεῖς δ' ἔστιν ὅτε πεντακισμύριοι καὶ πεζῶν μυριάδες πέντε
 καὶ εἴκοσι καὶ μηχαναὶ καὶ βέλη κατὰ λόγον, συνεμάχουν δὲ βασι-
 λεῖς καὶ δυνάσται ὅτε Ἀρμένιος καὶ Σκυθῶν τῶν περὶ τὸν Πόντον,
 ἐπὶ τε Μαιώτιδα λίμνην καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὸν Θράκιον Βόσπορον
 περιπλέοντι.

II. 51. «... Θαρρεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ
 τοῦ πολέμου, καλὴν καὶ δίκαιαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου
 πολιτείας, ἐπὶ δὲ τούτῳ, τῷ πλήθει τῆς παρασκευῆς τῷ τε νῦν ὄντι
 ἡμῖν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ τῷ γιγνομένῳ τε αἰεὶ καὶ προσ-
 30 εσομένῳ μᾶλλον, ἐπειδὰν τῶν ἔργων ἀψώμεθα. ὅσα γὰρ εἰπεῖν ἐπὶ
 τὴν ἔω καὶ τὸν Εὐξείνου πόντον ἔθνη, πάντα, ἑλληνικά τε καὶ βάρ-
 βαρα, ἡμῖν σύνεστι· καὶ βασιλεῖς ὅσοι Ῥωμαῖοις ἢ ἐμοὶ φίλοι, στρα-
 τιὰν καὶ βέλη καὶ ἀγορὰν καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν χορηγοῦσιν».

trebuia să se hotărască. 292. Toată vremea care mai rămăsese din vară și iarna întreagă, puse să se taie copacii și să se construiască corăbii și arme, distribuind pe mare două milioane de medimne ⁴⁹ de grâu în diferite locuri. Pe lângă trupele ce le avea mai dinainte, îi veniră într-ajutor calibii, armenii, sciții, taurii, aheii, heniohii, leucosirii și cîți stăpînesc regiunea riului Termodont, 5 numită ținutul amazoanelor. 293. Atîtea forțe în Asia se alăturară celor mai vechi. Trecînd în Europa, îi veniră într-ajutor, dintre sarmați, cei «regali», iazigii, coralii și neamurile trace care locuiesc lângă Istru sau în preajma munților Rodope și Haemus; în afară de ei și bastarnii, cei mai puternici dintre toți 10 acesția. 294. Iată forțele pe care Mitridate le-a primit atunci din Europa. Dintre toți au fost aleși pentru război o sută patruzeci de mii de pedestrași și șaisprezece mii de călăreți. Urma o mulțime însemnată de constructori de drumuri, de purtători de bagaje și de negustori. 15

71, 304. ...Dintre romani, pieriră ⁵⁰ vreo trei mii de oameni, printre care Lucius Manlius, unul dintre membrii Senatului, iar dintre bastarnii lui Mitridate, care atacaseră cei dintîi portul, douăzeci de mii.

119, 584. [Mitridate] avusese ⁵¹ adesea un număr mai mare de patru sute de corăbii ale sale, cel al călăreților fiind cîte odată de cincizeci de mii, iar al 20 pedestrașilor de două sute cincizeci de mii. De asemenea, mașini de război și arme de atac atîtea cîte le trebuia ostașilor. Au făcut alianță cu el regi și cîrmuitori mărunți, bunăoară stăpînitorul Armeniei ⁵², conducătorii sciților ce se învecinează cu Pontul și lacul Meotic, întinzîndu-se de acolo pînă la Bosforul tracic.

RĂZBOAIELE CIVILE

25

II, 51. «...Noi trebuie ⁵³ să avem încredere în zei și în însăși cauza pentru care purtăm războiul acesta, care se întemeiază pe nobila și dreapta noastră mîndrie, în privința alcătuirii statului nostru, pe care am moștenit-o de la strămoși. Ba mai trebuie încă să fim încrezători, bizuindu-ne și pe mulțimea 30 ostașilor pe care-i avem la îndemînă, atît pentru lupta pe uscat și pentru bătăliile pe mare. Forțele noastre cresc pe zi ce trece și vor ajunge din ce în ce mai mari, îndeosebi atunci cînd vom trece la fapte. Toate neamurile Răsări- tului și de pe meleagurile Pontului Euxin, — cîte le-am putea înșira, fie greci, fie barbari — toate sînt alături de noi. Iar regii, atît prietenii poporului roman cît și ai mei ⁵⁴, ne pun la îndemînă trupe, arme, hrană și alte lucruri trebuin- cioase pregătirii noastre».

⁴⁹ O medimnă avea o capacitate de 52, 53 l.

⁵⁰ În luptele din portul Calcedon, în anul 73 î.e.n. (cf. Memnon, 27, 7).

⁵¹ Autorul face aceste considerații cu ocazia descrierii triumfului lui Pompei, din anul 61 î.e.n.

⁵² Regele Tigranes.

⁵³ Pompei se adresează partizanilor săi, la sfîrșitul anului 49 î.e.n., după părăsirea Italiei.

⁵⁴ Printre aceștia se număra și Burebista. Cf. inscripția lui Acornion din Dionysopolis (vezi *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae* editat G. Mihailov, vol. I, Sofia, 1956, nr. 13).

II, 110. Ὁ δέ, εἴτε ἀπογνούς, εἴτε κάμνων καὶ ἐκκλίνων ἤδη τήνδε τὴν πείραν ἢ διαβολήν, εἴτε τισὶν ἐχθροῖς τῆς πόλεως ἀφιστάμενος, εἴτε νόσημα τοῦ σώματος θεραπεύων, ἐπιληψίαν καὶ σπασμὸν αἰφνίδιον ἐμπίπτοντα αὐτῷ μάλιστα παρὰ τὰς ἀργίας, ἐπενόεε στρα-
 5 τείαν μακράν ἐς τε Γέτας καὶ Παρθουαίους, Γέταις μὲν αὐστηρῶ καὶ φιλοπολέμῳ καὶ γείτονι ἔθνει προεπιβουλευόν, Παρθουαίους δὲ τινύ-
 μενος τῆς ἐς Κράσσον παρασπονδήσεως.

III, 25. Ἀφνω δὴ φήμη κατέσκηψε, Γέτας τὸν θάνατον τὸν Καίσαρος πυθομένους Μακεδονίαν πορθεῖν ἐπιτρέχοντας, καὶ ὁ
 10 Ἀντώνιος τὴν βουλὴν ἤτει τὸν στρατὸν ὡς Γέταις ἐπιθήσων δίκην·
 ἐς τε γὰρ Γέτας αὐτὸν πρὸ Παρθουαίων Καίσαρι παρασκευάσθαι,
 καὶ τὰ Παρθουαίων ἡμερεῖν ἐν τῷ παρόντι. Ἡ μὲν οὖν βουλὴ τὴν
 φήμην ὑπενόει, καὶ τοὺς ἐπισκεψομένους ἐπεμψεν. . . Οἱ δὲ ἐπισκέπ-
 ται τῆς φήμης ἐπανελθόντες Γέτας ἔλεγον οὐκ ἰδεῖν ἐν Μακεδονίᾳ,
 15 προσέθεσαν δέ, εἴτε ἀληθές εἴτε ὑπ' Ἀντωνίου διδαχθέντες, ὅτι
 δέος ἦν μὴ τῆς στρατιᾶς ποι μετελθούσης οἱ Γέται τὴν Μακεδονίαν
 ἐπιδράμοιεν.

III, 37. «Γεγεννημένων δὲ τῶνδε καὶ τῶν ἐχθρῶν ἕτερον στρατὸν ἀγειράντων, ἔδει μοι τοῦ περὶ τὴν Μακεδονίαν στρατοῦ καὶ προφά-
 20 σεως ἡπόρουν. φήμη δὲ κατέσκηψε Γέτας Μακεδονίαν πορθεῖν.
 ἀπιστουμένης δὲ καὶ ταύτης, καὶ τῶν ἐπισκεψομένων ἀπεσταλμένων,
 ἐσηγησάμην ἐγὼ περὶ τῆς δικτάτορος ἀρχῆς μὴ ἐξεῖναι μήτε εἰπεῖν
 μήτε ἐπιψηφίσαι, μήτε λαβεῖν διδομένην· ᾧ δὴ μάλιστα ὑπαχθέντες
 ἔδοσαν μοι τὸν στρατὸν. . . ».

25 III, 52. « . . Εἰ δὲ καὶ νῦν ἔτι χρήζει τὰς αἰτίας μαθεῖν, λέξεται
 διὰ βραχέος, ὥς ἐν ἀναμνήσει, τὰ μέγιστα αὐτῶν. τὰ χρήματα ἡμῶν
 Καίσαρος ἀποθανόντος ἐσφετερίσατο Ἀντώνιος. Μακεδονίας ἄρχειν
 παρ' ἡμῶν ἐπιτυχῶν ἐπὶ τὴν Κελτικὴν ὥρμησε χωρὶς ἡμῶν. τὸν στρατὸν
 ἐπὶ Θρακίας λαβὼν ἀντὶ Θρακῶν ἐπήγαγεν ἡμῖν ἐς τὴν Ἰταλίαν. ἐκάτερα
 30 τούτων αἰτήσας ἡμᾶς ἐπ' ἐνέδρα καὶ οὐ λαβὼν ἔπραξε δι' ἑαυτοῦ. . . »

III, 55. Τὴν δὲ Κελτικὴν ἡγεμονίαν οὐκ ἐψηφισάμεθα μὲν ἡμεῖς
 Ἀντωνίῳ, ἔδωκε δὲ ὁ δῆμος νόμῳ, παρόντος αὐτοῦ Κικέρωνος, ᾧ

II, 110. Dar el [Cezar] — fie descurajat, fie obosit și renunțând la această încercare sau calomnie⁶⁵, fie voind să se găsească cât mai departe de dușmanii săi de la Roma, fie dorind să-și îngrijească sănătatea trupului, care cădea câteodată pradă epilepsiei și convulsiei, ce-l apucau pe neașteptate, mai ales atunci când era neocupat — se gândi să facă o mare expediție împotriva geților⁶⁶ și a parților. Dorea mai întâi să-i atace pe geți, un neam vecin cu statul roman, neam oțelit în lupte și iubitor de război. Împotriva parților mergea ca să-i pedepsească pentru călcarea jurământului față de Crassus⁶⁷.

III, 25. Deodată se răspîndi vestea că geții, care aflaseră de moartea lui Cezar, pustiesc⁶⁸ prin incursiuni Macedonia. Antoniu ceru atunci armată de la Senat pentru a pedepsi pe geți, susținând că ea a fost pregătită de Cezar contra geților și în al doilea rînd împotriva parților și că ținuturile parților sînt deocamdată liniștite. Privind cu bănuială zvonul acesta, Senatul trimise observatori la fața locului... Cei trimiși, pentru a cerceta cum stau într-adevăr lucrurile în privința geților, s-au întors și au comunicat că nu văzuseră geți în Macedonia, adăugînd însă — fie că era adevărat, fie că-i învățase astfel Antoniu — că ar fi unele motive de teamă ca nu cumva geții să năvălească în Macedonia, dacă armata merge în altă parte.

III, 37. « După aceste întîmplări și după ce potrivnicii noștri și-au adunat o nouă armată, aveam nevoie de oastea din Macedonia, dar îmi lipsea un temei⁶⁹. Se răspîndise, ce-i drept, zvonul că geții pustiesc⁶⁰ Macedonia. Dar, după ce nu i se dădu nici o crezare și se trimiseră observatori la fața locului, eu am fost acela care am înfățișat legea ca nimeni să nu admită dictatura, nici să o propună, nici să o voteze, nici să o primească dacă i s-ar da. Mai ales prin aceasta au fost îndemnați [senatorii] și mi-au acordat armata... »

III, 52. « ... Dacă dorește⁶¹ acum să afle învinuirile ce se aduc [lui Antoniu] voi arăta pe scurt cele mai însemnate; atît cît mi-aduc aminte. După moartea lui Cezar, Antoniu și-a însușit banii noștri⁶². Obținînd de la noi provincia Macedonia⁶³, a pătruns în Galia fără încuviințarea noastră. Oastea pe care o trimise împotriva tracilor⁶⁴, în loc s-o ducă în Tracia a îndreptat-o împotriva-ne, spre Italia. Cerînd de la noi — în chip viclean — învoirea pentru amîndouă aceste lucruri și neprimind-o, le-a săvîrșit cu de la sine putere... »⁶⁵

III, 55. « Guvernarea Galiei⁶⁶ nu i-am acordat-o⁶⁶ noi lui Antoniu, ci poporul printr-un plebiscit, fiind de față însuși Cicero, în același fel în care s-au

⁶⁵ La Roma se zvonea că Cezar urmărește să devină rege.

⁶⁶ Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

⁶⁷ Crassus fusese ucis în timpul tratativelor, după dezastrul de la Carrhae, din mai 56 î.e.n.

⁶⁸ Cf. infra III, 37.

⁶⁹ Vorbeste Antoniu către ofițerii gărzii sale.

⁶⁰ Este posibil ca dacii să fi întreprins unele incursiuni, folosind situația tulbură de la Roma după anul 44 î.e.n. (vezi *Ist. Rom.*, p. 289).

⁶¹ Cicero se adresează prietenului lui Antoniu, un senator pe nume Salvus.

⁶² Parte din tezaurul roman se aflase acasă la Cezar.

⁶³ În iunie 44 î.e.n. i se acordase guvernarea acestei provincii pe cinci ani.

⁶⁴ Este vorba probabil tot de geți.

⁶⁵ În august 44 î.e.n. Antoniu primise Galia Cisalpină, în schimbul Macedoniei, pe care o cedase lui Brutus.

⁶⁶ Vorbeste L. Piso, la apărarea lui Antoniu.

τρόπῳ καὶ ἕτερα πολλάκις ἔδωκε καὶ τήνδε τὴν ἡγεμονίαν αὐτὴν Καίσαρι
 πάλαι. μέρος δ' ἐστὶ τοῦ νόμου τὸ Ἀντώνιον, τὴν δεδομένην οἱ μετιόντα,
 Δέκιμῳ μὴ παραχωροῦντι πολεμεῖν καὶ τὸν στρατὸν ἀντὶ Θρακῶν οὐδὲν
 ἔτι κινουμένων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐπὶ τὸν ἀντιλέγοντα μετάγειν...»
⁵ IV, 75 ... Πολεμοκρατία, γυνή τινοσ τῶν βασιλικῶν, ... Βρούτῳ·
 ἐνεχείρησε δὲ καὶ τοὺς τοῦ ἀνδρὸς θησαυροὺς. ... ἐν δὲ τοῖς θησαυροῖς
 εὔρε παράδοξον χρυσίου τι πλῆθος καὶ ἀργύρου· καὶ τοῦτο μὲν
 ἔκοπτε, καὶ νόμισμα ἐποίει.

acordat adeseori și cîrmuirea altor provincii și, mai de mult, lui Cezar. Într-o anumită parte, hotărîrea plebiscitului prevedea că dacă la sosirea lui Antonius, Decimus Brutus nu-i cedează provincia decretată, [Antoniu] să facă război împotriva acestuia și să-și îndrepte oștile nu împotriva tracilor, care stăteau deocamdată liniștiți, ci spre Galia, împotriva celui care îi stătea în cale...» ⁵

IV, 75 ... Polemocratia, soția unuia dintre regii localnici ⁶⁷ ... se duse la Brutus... și îi încredință tezaurul soțului său... Brutus găsi în tezaurul încredințat o cantitate imensă de aur și de argint, pe care o transformă în monedă ⁶⁸.

⁶⁷ Regele trac Sadalas II, care a fost ucis în anul 42 î.e.n. Cf. Dio Cassius, XLVII, 25.

⁶⁸ Pârvan (*Getica*, p. 84 și 604) explică în felul acesta prezența numărului extrem de mare de monede «*κόσων*» găsite în Dacia, Vezi însă și recente tipare (13) pentru monede romane de argint, descoperite de N. Lupu într-un *oppidum* dacic la Tilișca (Sibiu), care sugerează posibilitatea unei origini locale a «*cosonilor*».

ΑΝΑΒΑΣΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

I, 1, 4. Ἄμα δὲ τῷ ἤρι ἐλαύνειν ἐπὶ Θράκης, ἐς Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς, ὅτι τε νεωτερίζειν ἐπύθετο Ἰλλυριοὺς τε καὶ Τρι-
 5 βαλλοὺς. καὶ ἅμα ὁμόρους ὄντας οὐκ ἐδόκει ὑπολείπεσθαι ὅτι μὴ
 πάντῃ ταπεινωθέντας οὕτω μακρὰν ἀπὸ τῆς οἰκείας στελλόμενον.
 5. ὁρμηθέντα δὴ ἐξ Ἀμφιπόλεως ἐμβαλεῖν ἐς Θράκην τὴν τῶν
 αὐτονόμων καλουμένων Θρακῶν, Φιλίππους πόλιν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντα
 καὶ τὸν Ὀρβηλον τὸ ὄρος. διαβάς δὲ τὸν Νέστον ποταμὸν λέγουσιν
 10 ὅτι δεκαταῖος ἀφίκετο ἐπὶ τὸ ὄρος τὸν Αἷμον. 6. καὶ ἐνταῦθα ἀπήν-
 των αὐτῷ κατὰ τὰ στενὰ τῆς ἀνόδου τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν τε ἐμπό-
 ρων πολλοὶ ὀπλισμένοι καὶ οἱ Θράκες οἱ αὐτόνομοι, παρεσκευασ-
 μένοι εἶργειν τοῦ πρόσω κατειληφότες τὴν ἄκραν τοῦ Αἷμου τὸν
 στόλον, παρ' ἣν ἦν τῷ στρατεύματι ἡ πάροδος. 7. ξυναγαγόντες δὲ

Originar din Nicomedia (Bitinia), Arian a trăit cam între anii 95—175 e.n. A ocupat diferite funcții înalte, militare și civile, printre care și pe aceea de guvernator al Capadociei în anul 136 e.n. Opera sa foarte variată cuprinde numeroase lucrări istorice, militare și filozofice, din care o parte s-a pierdut. Cea mai cunoscută dintre toate este *Expediția lui Alexandru cel Mare*, în 7 cărți, în care, după modelul lui Xenofon (*Anabasis*), descrie campaniile regelui macedonean. O altă lucrare importantă este *Descrierea călătoriei în juru, Pontului Euzin*.

Ediții: *Flavii Arriani Anabasis Alexandri*, edidit A. G. Roos, Teubner, Leipzig, 1910; *Arrien, L'Inde. Texte établi et traduit par P. Chantraine*, Les Belles Lettres, Paris, 1927; *Appiani Nicomedensis Scripta minora*, Rudolphus Hercher iterum recognovit, edenda curavit Alfredus Eberhard, Teubner, Leipzig, 1885; *Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri Magni fragmenta collegit...* et edidit Carolus Müller, Firmin Didot, Paris, 1877; *Parthica*, vezi *Suidae Lexicon* edidit Ada Adler, Teubner, Leipzig, 1928—1938.

EXPEDIȚIA LUI ALEXANDRU

I, 1, 4. O dată cu primăvara¹ [se spune că] Alexandru a pornit spre Tracia, împotriva tribalilor și a ilirilor, întrucât aflase că ilirii² și tribalii se răzvrătiseră. Cum aceștia erau și vecini, Alexandru găsea de cuviință că nu mai trebuie să-i lase decât cu totul umiliți, deoarece el întreprindea o expediție la foarte mare depărtare³ de țara sa. 5. Pornind de la Amfipolis, [se spune că] Alexandru a dat năvală în Tracia tracilor numiți liberi⁴, lăsând la stînga lui cetatea Filipi și muntele Orbelos. După ce a trecut râul Nestos se povestește că, în zece zile, a ajuns la muntele Haemus. 6. Aci, în strîmtorile urcușului acestui munte, i-au ieșit în cale mulți⁵ negustori înarmați și traci liberi, care se pregătiseră să-i împiedice înaintarea, ocupînd vîrfurile muntelui Haemus, pe lîngă care trebuia să treacă oștirea lui Alexandru. 7. Ei aduseră căruțe și, punîndu-le înaintea lor, le

¹ În anul 335 î.e.n. (cf. Strabon, VII, 3, 8; Diodor, XVII, 8, 1; Troguș Pompeius, XI, 2, 8 și Plutarh, *Alexandru*, 11).

² Este probabil vorba despre autariați, care în secolul al IV-lea î.e.n. reușiseră să-i împingă pe tribali din vechile lor așezări pînă la răsărit de Istru și Haemus.

³ Campania împotriva perșilor.

⁴ Cf. Tucide, II, 96.

⁵ Fiind curioasă prezența unor negustori înarmați care să facă pe războinicii, V. Pârvan a propus traducerea termenului pentru «negustori» prin «păștori», care se deosebește de soluția adoptată de toți traducătorii. O lecțiune atrăgătoare este propusă de G. Kașarov și D. Decev: ἐγχοῦροι «localnici» în loc de ἑμποροί «negustori». Ediția folosită recomandă versiunea «oameni veniți din porturi comerciale».

ἀμάξας καὶ προβαλλόμενοι πρὸ σφῶν ἅμα μὲν χάρακι ἐχρῶντο ταῖς ἀμάξαις εἰς τὸ ἀπομάχεσθαι ἀπ' αὐτῶν, εἰ βιάζοντο· ἅμα δὲ ἐν νῶ εἶχον ἐπαφιέναι ἀνιοῦσιν ἢ ἀποτομώτατον τοῦ ὕρου ἐπὶ τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων τὰς ἀμάξας. γνῶμην δὲ πεποίηντο ὅτι ὅσῳ πυκνο-
 5 τέρα τῇ φάλαγγι καταφερόμεναι συμμίξουσιν αἱ ἀμάξαι, τοσῷδε μᾶλλον τι διασκεδάσουσιν αὐτὴν βία ἐμπεσοῦσαι. 8. Ἀλεξάνδρῳ δὲ βουλή γίγνεται ὅπως ἀσφαλέστατα ὑπερβαλεῖ τὸ ὕρος· καὶ ἐπειδὴ ἐδόκει διακινδυνευτέα, οὐ γὰρ εἶναι ἄλλη τὴν πάροδον, παραγγέλλει τοῖς ὀπλίταις, ὁπότε καταφείροντο κατὰ τοῦ ὀρθίου αἱ ἀμάξαι
 10 ὅσοις μὲν ὁδὸς πλατεῖα οὔσα παρέχοι λῦσαι τὴν τάξιν, τούτους δὲ διαχωρῆσαι, ὥς δι' αὐτῶν ἐκπεσεῖν τὰς ἀμάξας· 9. ὅσοι δὲ περιε-
 ταλαμβάνοντο, ξυνεύσαντας, τοὺς δὲ καὶ πεσόντας ἐς γῆν, συγ-
 κλεῖσαι ἐς ἀκριβὲς τὰς ἀσπίδας, τοῦ κατ' αὐτῶν φερομένης τὰς ἀμάξας καὶ τῇ ῥύμῃ κατὰ τὸ εἶκος ὑπερπηδήσας ἀβλαβῶς ἐπελθεῖν.
 15 καὶ οὕτω ξυνέβη ὅπως παρήνεσέ τε Ἀλέξανδρος καὶ εἰκασεν. 10. οἱ μὲν γὰρ διέσχον τὴν φάλαγγα, αἱ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀσπίδων ἐπικυλισθεῖ-
 σαι ὀλίγα ἐβλάψαν· ἀπέθανε δὲ οὐδεὶς ὑπὸ ταῖς ἀμάξαις. ἔνθα δὴ οἱ Μακεδόνες θαρσύναντες, ὅτι ἀβλαβεῖς αὐτοῖς, ἃς μάλιστα ἐδε-
 δισαν, αἱ ἀμάξαι ἐγένοντο, σὺν βοῇ ἐς τοὺς Θρᾶκας ἐνέβαλον. 11.
 20 Ἀλέξανδρος δὲ τοὺς τοξότας μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως πρὸ τῆς ἄλλης φάλαγγος, ὅτι ταύτῃ εὐπορώτερα ἦν, ἐλθεῖν ἐκέλευσε καὶ ἐκτοξεύειν εἰς τοὺς Θρᾶκας ὅπῃ προσφείροντο· αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τὸ ἄγλημα καὶ τοὺς ὑπασπιστάς καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας κατὰ τὸ εὐώ-
 25 νυμον ἦγεν. 12. ἔνθα δὴ οἱ τοξόται βάλλοντες τοὺς προεκθέοντες τῶν Θρακῶν ἀνέστελλον· καὶ ἡ φάλαγξ προσμίζασα οὐ χαλεπῶς ἐξέω-
 σεν ἐκ τῆς χώρας ἀνθρώπους ψιλούς καὶ κακῶς ὀπλισμένους βαρ-
 βάρους, ὥστε Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου ἐπάγοντα οὐκέτι ἐδέ-
 ξαντο, ἀλλὰ ῥίψαντες ὡς ἐκάστοις προὔχῳ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ὕρου ἔφυγον. 13. καὶ ἀπέθανον μὲν αὐτῶν ἐς χιλίους καὶ πενταχο-
 30 σίους, ζῶντες δὲ ἄνδρες μὲν ὀλίγοι ἐλήφθησαν δι' ὠκύτητα καὶ τῆς χώρας ἐμπειρίαν, γυναῖκες δὲ ὅσαι ξυνείποντο αὐτοῖς ἐάλωσαν πᾶσαι, καὶ τὰ παιδάρια καὶ ἡ λεία πᾶσα ἐάλω.

I, 2, 1. Ἀλέξανδρος δὲ τὴν λείαν ὀπίσω ἀπέπεμψεν ἐς τὰς πόλεις τὰς ἐπὶ θαλάσῃ, Λυσανίαν καὶ Φιλώτα παραδοὺς διατίθεσθαι· αὐτὸς
 35 δὲ τὸ ἄκρον ὑπερβαλὼν προΐει διὰ τοῦ Αἰμου ἐς Τριβαλλούς, καὶ ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸν Λύγινον ποταμόν· ἀπέχει δὲ οὗτος ἀπὸ τοῦ Ἰστρου ὥς ἐπὶ τὸν Αἶμον ἰόντι σταθμούς τρεῖς. 2. Σύρμος δὲ ὁ τῶν Τρι-
 βαλλῶν βασιλεὺς, ἐκ πολλοῦ πυνθανόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν στόλον, γυναῖκας μὲν καὶ παῖδας τῶν Τριβαλλῶν προὔπεμψεν ἐπὶ
 40 τὸν Ἰστρον, διαβαίνειν κελεύσας τὸν ποταμόν ἐς νῆσόν τινα τῶν ἐν

foloseau drept metereze, ca să se lupte de pe ele, dacă ar fi fost atacați. În același timp se gîdeau să prăvălească căruțele asupra falangei macedonenilor din locul cel mai abrupt al muntelui. Ei își închipuiau că, cu cît vor înfrun- 5
 și vor izbi căruțele o falangă mai compactă, cu atît o vor împrăstia mai bine prin violența ciocnirii. 8. Alexandru stătu la sfat cum să treacă muntele cît mai fără primejdii. După ce a hotărît că primejdia trebuie totuși înfruntată deoarece nu exista trecere prin altă parte, porunci hopliților ca, atunci cînd vor fi slobozite la vale căruțele [de către traci], cei cărora lățimea drumului le îngăduia să rupă rîndurile să se risipească, ca să poată trece căruțele printre 10
 ei. 9. Cei stînjeniți de strîmtoare, să se strîngă, și să se culce la pămînt și să-și așeze scuturile unul lingă altul, cu toată grija în așa încît căruțele care vor veni cu putere să treacă peste ele — după cum e firesc — fără să-i vatăme. Lucrurile se petrecură întocmai după cum poruncise și plănuiise Alexandru. 15
 10. O parte din ostași desfăcură falanga, iar peste cealaltă parte căruțele, rostogolindu-se pe deasupra scuturilor, au pricinuit puține pagube. Nimeni nu a murit din pricina carelor. Atunci macedonenii au prins curaj, văzînd că nu fuseseră vătămați de căruțe, de care se temuseră foarte mult. Ei se năpustiră cu strigăte asupra tracilor. 11. Alexandru porunci arcașilor să treacă din aripa 20
 dreaptă în fața restului falangei — deoarece acolo erau mai la largul lor — și să tragă în traci, oriunde se vor lovi de ei. El însuși, luînd cu sine ostași din garda sa, lăncieri și agriani⁶, îi duse în aripa stîngă. 12. Atunci arcașii, trăgînd în tracii care înaintau, i-au respins. Iar falanga — care a intrat și ea în luptă — a izgonit destul de ușor din locul acela pe niște oameni fără arme 25
 și pe barbarii prost înarmați. Astfel, fiindcă Alexandru îi ataca din stînga, ei nu mai primiră lupta, ci zvîrliră armele unde îi era fiecăruia la îndemînă și o luară la fugă în munți. 13. Dintre barbari au murit vreo mie cinci sute, lăsînd puțini prizonieri — fiindcă fugeau repede și cunoșteau locurile. Femeile 30
 însă, toate cîte i-au urmat, au fost prinse, de asemenea și copii. A fost captu- rată toată prada.

I, 2, 1. Alexandru trimise prada în spate, la orașele de pe malul mării, încredințînd lui Lysanias și lui Philotas administrarea ei. El însuși trecu vîrfurile muntelui și înaintă prin Haemus spre tribali, unde ajunse la rîul Lyginos. 35
 Acesta se afla, față de Istru, la o depărtare de trei popasuri, în direcția celui care ar merge spre muntele Haemus. 2. Dar Syrmos, regele tribalilor, care aflase cu mult înainte de expediția lui Alexandru, trimisese din vreme femeile și copiii tribalilor spre Istru, poruncindu-le să treacă fluviul, pînă într-unul din 40

⁶ Populație vestită pentru arcașii pe care îi avea.

τῷ Ἰστροῦ· Πεύκη ὄνομα τῇ νήσῳ ἐστίν. 3. ἐς ταύτην δὲ τὴν νῆσον καὶ οἱ Θραῖκες οἱ πρόσχωροι τοῖς Τριβαλλοῖς προσάγοντος Ἀλέξανδρου συμπεφυγότες ἦσαν καὶ αὐτὸς ὁ Σύρμος ἐς ταύτην ξυμπεφύγει ξὺν τοῖς ἄμφ' αὐτὸν· τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τῶν Τριβαλλῶν ἐφυγεν ὀπίσω ἐπὶ τὸν ποταμόν, ἐνθενπερ τῇ προτεραίᾳ ὠρμήθη Ἀλέξανδρος.

4. Ὡς δὲ ἔμαθεν αὐτῶν τὴν ὁρμήν, καὶ αὐτὸς ὑποστρέψας τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ τοὺς Τριβαλλοὺς ἦγε, καὶ καταλαμβάνει καταστρατοπεδεύοντας ἤδη, καὶ οἱ μὲν καταληφθέντες πρὸς τῷ νάπει τῷ παρὰ τὸν ποταμόν παρετάσσοντο· Ἀλέξανδρος δὲ καὶ αὐτὸς τὴν μὲν φάλαγγα ἐς βάθος ἐκτάξας ἐπῆγε, τοὺς τοξότας δὲ καὶ τοὺς σφενδονήτας προεκθέοντας ἐκέλευσεν ἐκτοξεύειν τε καὶ σφενδονᾶν ἐς τοὺς βαρβάρους, εἰ πως προκαλέσαιο αὐτοὺς ἐς τὰ ψιλὰ ἐκ τοῦ νάπου. 5. οἱ δὲ ὡς ἐντὸς βέλους ἐγένοντο, παιόμενοι ἐξέθεον ἐπὶ τοὺς τοξότας, ὅπως ἐς χεῖρας ξυμμίξειαν γυμνοῖς οὖσι τοῖς τοξόταις. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς προῆγαγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς νάπης ἔξω, Φιλώταν μὲν ἀναλαβόντα τοὺς ἐκ τῆς ἁνωθεν Μακεδονίας ἱππέας προσέταξεν ἐμβάλλειν κατὰ τὸ κέρας τὸ δεξιόν, ἥπερ μάλιστα προῦκεχωρήκεσαν ἐν τῇ ἐκδρομῇ· Ἡρακλείδην δὲ καὶ Σώπολιν τοὺς ἐκ Βοττιαίας τε καὶ Ἀμφιπόλεως ἱππέας κατὰ τὸ εὐώνυμον κέρας ἐπάγειν ἔταξε. 6. Τὴν δὲ φάλαγγα τῶν πεζῶν καὶ τὴν ἄλλην ἵππον πρὸ τῆς φάλαγγος παρατείνας κατὰ μέσους ἐπῆγε. καὶ ἔστε μὲν ἀκροβολισμὸς παρ' ἐκατέρων ἦν οἱ Τριβαλλοὶ οὐ μείον εἶχον. ὡς δὲ ἦ τε φάλαγξ πυκνὴ ἐνέβαλλεν ἐς αὐτοὺς ἐρρωμένως καὶ οἱ ἱππεῖς οὐκ ἀκοντισμῷ ἔτι, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἵπποις ὠθοῦντες ἄλλη καὶ ἄλλη προσέπιπτον, τότε δὴ ἐτράπησαν διὰ τοῦ νάπου ἐς τὸν ποταμόν. 7. καὶ ἀποθνήσκουσι μὲν τρισχίλιοι ἐν τῇ φυγῇ, ζῶντες δὲ ὀλίγοι καὶ τούτων ἐλήφθησαν, ὅτι ὕλη τε δασεῖα πρὸ τοῦ ποταμοῦ ἦν καὶ νύξ ἐπιγενομένη τὴν ἀκρίβειαν τῆς διώξεως ἀφείλετο τοὺς Μακεδόνας. αὐτῶν δὲ Μακεδόνων τελευτῆσαι λέγει Πτολεμαῖος ἱππέας μὲν ἑνδεκα, πεζοὺς δὲ ἅμφί τοὺς τεσσαράκοντα.

I, 3, 1. Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης τριταῖος ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμόν τὸν Ἰστρον, ποταμῶν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μέγιστον ὄντα καὶ πλείστην γῆν ἐπερχόμενον καὶ ἔθνη μαχιμώτατα ἀπείργοντα, τὰ μὲν πολλὰ Κελτικά. ὅθεν γε καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῷ ἀνίσχουσιν, 2. ὧν τελευταίους Κουάδους καὶ Μαρχομάνους· ἐπὶ δὲ Σαυροματῶν μοῖραν, Ἰάζυγας· ἐπὶ δὲ Γέτας τοὺς ἀπαθανατίζοντας· ἐπὶ δὲ Σαυρομάτας τοὺς πολλοὺς· ἐπὶ δὲ Σκύθας ἔστε ἐπὶ τὰς ἐκβολάς, ἵνα ἐκδιδοῖ κατὰ πέντε στόματα ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον. 3. ἐνταῦθα καταλαμβάνει αὐτῷ ἡκούσας ναῦς μακράς ἐκ Βυζαντίου διὰ τοῦ

ostroavele Istrului. Insula poartă numele ⁷ de Peuce. 3. În această insulă își găsiseră adăpost și tracii vecini ai tribalilor, alungați de Alexandru. În ea Syrmos însuși fugi cu oamenii săi. Dar o mare mulțime a tribalilor fugi înapoi spre râul ⁸, unde cu o zi mai înainte atacase Alexandru.

4. De îndată ce a luat cunoștință de retragerea tribalilor, Alexandru se întoarse și merse împotriva lor și îi surprinse pe când tocmai își așezau tabăra. Aceștia, luați pe neașteptate, s-au așezat în linie de bătaie pe malul împădurit al fluviului. Alexandru însuși, după ce își orîndui falanga în adîncime, o porni la atac și dădu poruncă arcașilor și prăstiașilor să alerge înainte, să tragă cu săgețile și să arunce cu pietre în barbari, pentru a-i atrage afară din pădure, în cîmp deschis. 5. Cînd intrară în bătaia săgeților și a pietrelor, barbarii — întrucît erau loviți — au dat năvală împotriva arcașilor pentru a se lupta cu ei corp la corp, căci arcașii erau lipsiți de [alte] arme. Alexandru, după ce îi scoase din pădure pe barbari, porunci lui Philotas să ia pe călăreții din Macedonia de Sus și să atace aripa dreaptă, unde barbarii înaintaseră cel mai mult în năvala lor. El mai orîndui ca Heracleides și Sopolis să ducă la atac pe călăreții din Botiaia și din Amfipolis împotriva aripei stîngi. 6. Falanga pedestrașilor și restul cavaleriei, pe care o așezase în fața falangei, le duse la atac împotriva celor din mijloc. Cît timp se aruncau săgeți de ambele părți, tribalii nu stăteau mai prejos. Dar cînd falanga compactă îi izbi cu putere, iar călăreții nu se mai mulțumeau să tragă cu săgeți, ci se năpusteau chiar cu caii în toate părțile atunci [vrăjmașii] se îndreptară prin pădure spre fluviu. 7. În timpul fugii au murit trei mii și numai cîțiva au fost luați prizonieri, fiindcă în fața fluviului se afla o pădure deasă și — căzînd noaptea — macedonenii nu au mai putut să-i urmărească așa cum trebuie. Ptolemeu ⁹ spune că dintre macedoneni au pierit unsprezece călăreți și vreo patruzeci de pedestrași.

I, 3, 1. A treia zi după luptă, Alexandru ajunse la fluviul Istru — cel mai mare dintre fluviile Europei și care străbate cea mai mare întindere de pămînt, despărțind triburi dintre cele mai războinice, în majoritate celtice. În ținutul acestor celți se află și izvoarele lui. 2. Cei mai îndepărtați dintre aceștia sînt cvazii și marcomanii ¹¹. După aceea o ramură a sarmaților — iazigii ¹² —, apoi geții care cred în nemurire. Urmează majoritatea sarmaților și sciții pînă la vărsare ¹⁴, unde dă prin cinci guri ¹⁵ în Pontul Euxin. 3. Acolo Alexandru găsi corăbii mari sosite de la Bizanț prin Pontul Euxin și pe fluviu.

⁷ Această confuzie — căci nu poate fi vorba de Peuce de la gurile Dunării — ar putea fi o glosă tirzie (vezi Pârvan, *Getica*, p. 44—46).

⁸ Lyginos.

⁹ Viitorul rege elenistic al Egiptului, care a însoțit pe Alexandru și în campania din Tracia, a scris o istorie a campaniilor acestuia, pe baza amintirilor personale și a „bulletinelor” zilnice oficiale. În descrierea evenimentelor Arian îl urmează pe Ptolemeu.

¹⁰ Cf. Herodot, II, 33 și IV, 48.

¹¹ În realitate sînt neamuri germanice.

¹² Între Tisa și Dunăre. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31.

¹³ Roxolanii, amestecați cu resturi scitice, se întindeau cam pînă la Don. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 30.

¹⁴ După cum se vede, așezarea populațiilor menționate în acest paragraf nu corespunde epocii lui Alexandru, ci situației din timpul Imperiului roman.

¹⁵ Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

φέρειν οἱ ἵπποι ἡδύναντο· ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ ὁρμή ὡς πορρωτάτω ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς τὰ ἔρημα. Ἀλέξανδρος δὲ τὴν τε πόλιν λαμβάνει καὶ τὴν λείαν πᾶσαν ὅσαν οἱ Γέται ὑπελείποντο. 5. καὶ τὴν μὲν λείαν Μελεάγρῳ καὶ Φιλίππῳ ἐπαγαγεῖν δίδωσιν· αὐτὸς δὲ κατασκάψας
 5 τὴν πόλιν θύει τε ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰστρου Διὶ Σωτῆρι καὶ Ἡρακλεῖ καὶ αὐτῷ τῷ Ἰστρῳ, ὅτι οὐκ ἄπορος αὐτῷ ἐγένετο, καὶ ἐπανάγει αὐτῆς ἡμέρας σώους σύμπαντας ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

6. Ἐνταῦθα ἀφίκοντο πρέσβεις ὡς Ἀλέξανδρον παρὰ τε τῶν ἄλλων ὥσα αὐτόνομα ἔθνη προσοικεῖ τῷ Ἰστρῳ καὶ παρὰ Σύρμου
 10 τοῦ Τριβυλλῶν βασιλέως· καὶ παρὰ Κελτῶν δὲ τῶν ἐπὶ τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ ὠκισμένων ἦκον· μεγάλοι οἱ Κελτοὶ τὰ σώματα καὶ μέγα ἐπὶ σφίσι φρονούντες· πάντες δὲ φιλίας τῆς Ἀλεξάνδρου ἐφιέμενοι ἦκειν ἔφασαν. 7. καὶ πᾶσιν ἔδωκε πίστει· Ἀλέξανδρος καὶ ἔλαβε· τοὺς Κελτοὺς δὲ καὶ ἤρετο ὅ τι μάλιστα δεδιττεται αὐτοὺς τῶν
 15 ἀνθρωπίνων, ἐλπίσας ὅτι μέγα ὄνομα τὸ αὐτοῦ καὶ ἐς Κελτοὺς καὶ ἔτι προσωτέρῳ ἦκει καὶ ὅτι αὐτὸν μάλιστα πάντων δεδιέναι φήσουσι. 8. τῷ δὲ παρ' ἐλπίδα ξυνέβη τῶν Κελτῶν ἡ ἀπόκρισις· οἷα γὰρ πόρρω τε ὠκισμένοι Ἀλεξάνδρου καὶ χωρία δύσπορα οἰκοῦντες καὶ Ἀλεξάνδρου ἐς ἄλλα τὴν ὁρμὴν ὀρῶντες ἔφασαν δεδιέναι μήποτε
 20 ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐμπέσοι. καὶ τούτους φίλους τε ὀνομάσας καὶ ξυμμάχους ποιησάμενος ὀπίσω ἀπέπεμψε, τοσοῦτον ὑπειπὼν ὅτι ἀλαζόνες Κελτοὶ εἰσιν.

I, 5, 1. Αὐτὸς δὲ ἐπ' Ἀγριάνων καὶ Παιόνων προῦχώρει...

25 III, 12, 4. ... κατὰ δὲ τὸ εὐώνυμον ἐς ἐπικαμπὴν οἱ τε Θράκες ἐτετάχατο, ὧν ἡγεῖτο Σιτάλκης, καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ ξύμμαχοι ἱππεῖς, ὧν ἦρχε Κοίρανος, ἐπὶ δὲ οἱ Ὀδρύσαι ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο Ἀγάθων ὁ Τυρίμμα. 5. ... ἐπὶ δὲ τοῖς σκευοφόροις οἱ ἀπὸ Θράκης πεζοὶ ἐς φυλακὴν ἐτάχθησαν...

30 IV, 1, 1. Οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας ὕστερον ἀφικνοῦνται παρ' Ἀλέξανδρον πρέσβεις παρὰ τε Σκυθῶν τῶν Ἀβίων καλουμένων, (οὗς καὶ Ὀμηρος δικαιοτάτους ἀνθρώπους εἰπὼν ἐν τῇ ποιήσει ἐπῆνε· σεν· οἰκοῦσι δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ οὗτοι αὐτόνομοι, οὐχ ἥκιστα διὰ πενίαν τε καὶ δικαιοσύνην) καὶ παρὰ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Σκυθῶν, οἱ δὲ
 35 τὸ μέγιστον ἔθνος ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐποικοῦσι.

IV, 15, 1. Παρ' Ἀλέξανδρον δὲ ἦκεν αὖθις Σκυθῶν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης πρεσβεία ξὺν τοῖς πρέσβεσιν οἷς αὐτὸς ἐς Σκύθας ἔστειλεν... 2. ... καὶ δῶρα ἔφερον Ἀλεξάνδρῳ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σκυθῶν ὅσα μέγιστα νομίζεται ἐν Σκύθαις...

ei puteau duce caii. Ei se retrăseseră cît putură mai departe de fluviu prin locuri singurate. Alexandru cuceri orașul și luă toată prada pe care o lăsaseră geții. 5. El însărcină pe Meleagru și Filip cu transportarea prăzii. Dărîmînd orașul pînă la temelie, jertfi pe malul Istrului lui Zeus Mintuitorul, lui Heracles¹⁸ și pe toți soldații săi în tabără. 5

6. Aci sosiră soli atît din partea triburilor libere care locuiesc pe malurile Istrului, cît și de la Syrmos, regele tribalilor; veniră soli chiar și de la celții care locuiesc în Golful Ionic¹⁹. Celții²⁰ au trupuri mari și sînt foarte încrezători în puterile lor. Spuneau cu toții că sînt dornici să ajungă prietenii lui Alexandru. 7. Acesta le făcu cu toți prietenie, luînd și dînd chezășii. Pe celți îi întrebă de ce lucru omenesc se tem ei mai mult, în nădejdea că — deoarece marea sa faimă va fi ajuns pînă la ei și încă și mai departe — au să răspundă că se tem de el mai mult decît de toți. 8. Dar răspunsul celților îi spulberă nădejtile. Într-adevăr, cum locuiau departe de Alexandru — iar în ținuturile ocupate de ei se putea cu greu pătrunde — văzîndu-l pe Alexandru că pornește spre alte locuri, îi spuseră că se tem ca nu cumva vreodată să cadă cerul pe dinșii. Alexandru le dădu numele de prieteni, îi făcu aliați și îi trimise acasă, după ce adăugă doar atît: 20 că celții sînt niște flecari.

I, 5, 1. Apoi Alexandru o porni împotriva agrianilor și a peonilor²¹. . .

III, 12, 4. . . În îndoitura din flancul stîng²² erau așezați tracii, pe care-i conducea Sitalces; după aceștia, călăreții aliați pe care îi conducea Coiranos; după ei, călăreții odrisi, al căror comandant era Agathon, fiul lui Tyrimmas. 5. . . După purtătorii de bagaje au fost așezați, spre paza lor, pedestrașii din Tracia. . . 25

IV, 1, 1. Nu peste multe zile²³, au sosit la Alexandru soli din partea sciților numiți abii pe care și Homer îi lauda în epopeea²⁴ sa, ca fiind cei mai dreپți dintre oameni; aceștia locuiesc în Asia și sînt liberi mai ales datorită sărăciei și dreptății lor. Au venit și de la sciții europeni, care sînt neamul cel mai mare din Europa. 35

IV, 15, 1. Mai sosi la Alexandru o solie de la sciții europeni împreună cu solii pe care Alexandru îi trimisese la sciți . . . 2 . . . și aduseră daruri lui Alexandru din partea regelui sciților, cîte sînt socotite la sciți ca fiind cele mai mari. . .

¹⁸ Regii Macedoniei pretindeau că se trag din Heracles.

¹⁹ Marea Adriatică.

²⁰ Triburile care se așezaseră în văile Savei și Dravei în secolul al IV-lea î.e.n. (vezi Plutarh, nota 14).

²¹ Neamuri tracice din împrejurimile orașelor Serdica și Stoboi.

²² În bătălia de la Issos, din anul 333 î.e.n.

²³ După lupta de la Gaugamela.

²⁴ Cf. *Iliada*, XIII, 6.

V, 4, 1. . . Δίστομός ἐστιν ὁ Ἰνδὸς καὶ αἱ ἐκβολαὶ αὐτοῦ ἀμφότεραι τεναγώδεις, καθάπερ αἱ πέντε τοῦ Ἰστροῦ. . .

VI, 23, 5. . . ταῦτα κομίσοντα πέμπει Κρηθέξ τὸν Καλλατιανόν.

VII, 15, 4. . . Λέγεται καὶ ἀπὸ Αἰθιοπῶν πρέσβεις ἐλθεῖν καὶ
5 Σκυθῶν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης. . .

ΤΑ ΜΕΤΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

7. Τῶν δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπην, Θράκης μὲν καὶ Χερρόνησου, καὶ ὅσα Θραξὶ σύνορα ἔθνη, ἔστε ἐπὶ θάλασσαν τὴν ἐπὶ Σαλμυδησὸν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καθήκοντα, Λυσιμάχῳ ἡ ἀρχὴ ἐπετράπη·
10 τὰ δὲ ἐπέκεινα τῆς Θράκης ὡς ἐπὶ Ἰλλυριοῦς καὶ Τριβαλλοῦς καὶ Ἀγριᾶνας καὶ αὐτὴ Μακεδονία· καὶ ἡ Ἡπειρος ὡς ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Κεραύνια ἀνήκουσα καὶ οἱ Ἕλληνες οὐμπαντες Κρατερῶ καὶ Ἀντιπάτρῳ ἐνεμέθη.

10. Καὶ Λυσίμαχος δὲ Σεύθῃ τῷ Θρακὶ πολεμῶν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς
15 παραβόλως (σὺν ὀλίγοις γάρ) καὶ εὐδοκμιῶν ὁμῶς ἀνηρέθη.

ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΑΤ' ΑΛΑΝΩΝ

8. Ἐπὶ τούτοις δὲ τὰ σκευοφόρα ἐπέσθω. Οὐραγείτω δὲ ἡ Ἴλη τῶν Γετῶν καὶ ὁ ταύτης φίλαρχος.

31. . . Οἱ δὲ Σκύθαι γυμνοὶ τε ὄντες καὶ τοὺς ἵππους γυμνοὺς
20 ἔχοντες. . .

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

20, 3. Ἐνθένδε ἔχεται Ἰσιακῶν λιμὴν· στάδιοι ἕς αὐτὸν πεντέκοντα. Καὶ ἔνθεν εἰς τὸ Ψιλὸν καλούμενον στόμα τοῦ Ἰστροῦ διακόσιοι καὶ χίλιοι· τὰ δὲ ἐν μέσῳ ἔρημα καὶ ἀνώνυμα.

25 21, 1. Κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ στόμα ἐπ' εὐθὺ πλέοντι ἀνέμῳ ἀπαρκτίᾳ ἰδίως τὸ πέλαγος νήσος πρόσκειται, ἥντινα οἱ μὲν Ἀχιλλέως νήσον, οἱ δὲ Δρόμον Ἀχιλλέως, οἱ δὲ Λευκὴν ἐπὶ τῆς χροᾶς

V, 4, 1... Indul are două brațe la vărsare și amîndouă guri ale sale sînt mlăștinoase, ca și cele cinci ale Istrului...

VI, 23, 5... [În regiunea ihtiofagilor], Alexandru trimite pe Cretheus din Callatis, ca să aducă aceste [provizii].

VII, 15, 4... Se zice că au sosit soli și de la etiopieni și de la sciții din Europa... 5

ISTORIA URMAȘILOR LUI ALEXANDRU

7. Cîrmuirea ținuturilor din Europa, ale Traciei și Chersonesului, ca și autoritatea asupra triburilor vecine cu tracii, ce se întind spre mare pînă la Salmydessos, din Pontul Euxin, au fost încredințate ²⁵ lui Lisimah. Teritoriile de dincolo de Tracia, cuprinzînd pe iliri, tribali și agriani, apoi Macedonia însuși ¹⁰ și Epirul, care se întinde pînă în Munții Ceraunici, și toți grecii au revenit lui Crateros și Antipatros.

10. Făcînd război pentru domnie cu nespuse îndrăzneală tracului Seuthes, dar avînd puține trupe, Lisimah fu înfrînt, măcar că se arătase vrednic ²⁶. 15

ORDINEA DE LUPTĂ ÎMPOTRIVA ALANILOR ²⁷

8. După acestea, să urmeze carele de transport ale bagajelor! Ariergarda s-o alcătuiască detașamentul geților și cel care îl conduce.

31...Sciții neînarmați și avînd cai neapărați... 20

DESCRIEREA CĂLĂTORIEI ÎN JURUL PONTULUI EUXIN

20, 3. De acolo vine Portul Isiacilor. Pînă la el sînt cincizeci de stadii. Iar de aici pînă la gura Istrului denumită Psilon ²⁸ sînt o mie și două sute de stadii ²⁹. La mijloc este un pustiu ^{29 bis} fără nume.

21, 1. Pentru cineva care ar naviga din regiunea acestei guri drept spre larg cu vîntul de nord-vest, se arată o insulă pe care unii o numesc Insula lui Ahile ²⁵ alții Alergarea lui Ahile ³⁰, iar alții îi spun Leuce ³¹, după culoarea ei. Se zice că

²⁵ Cf. Diodor, XVIII, 32.

²⁶ În realitate lupta a rămas nedecisă (cf. Diodor, XVIII, 14, 2—3).

²⁷ În timpul guvernării sale din Capadocia autorul luase o serie de măsuri pentru a preîntîmpina o invazie a alanilor (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29). Lucrarea păstrată reprezintă probabil un fragment dintr-o descriere literară a acestor evenimente (vezi RE, II, col. 1234).

²⁸ Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24), 79.

²⁹ Un stadiu avea 177,6 m.

^{29 bis} Cf. Strabon, VII, 3, 17.

³⁰ Arian face o confuzie între o peninsulă și o insulă. Vezi Ovidiu, nota 109.

³¹ «Albă». Această mică insulă stîncească de la gurile Dunării (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 40) a fost de timpuriu un loc de escală pentru corăbierii din Milet (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 63). Cf. Arctinos, *Etiopia*; Pindar, *Nemeenele*, IV, 50 și scolia respectivă; Euripide, *Andromaca*, 1262; Scylax din Carianda, 68; Licofron, *Alexandra*, 189; Antigonos, 122; Nicandru, fr. 58; Ps. Scymnos, 791; Strabon, II, 5, 22; Mela, II, 7, 97; Pliniu cel Bătrîn, IV, 13 (27), 93; Ptolemeu, III, 10, 9; Filostrat, *Heroikos*, 20, 32.

ὀνομάζουσιν. Ταύτην λέγεται Θέτις ἀνεῖναι τῷ παιδί· καὶ ταύτην οἰκεῖν τὸν Ἀχιλλέα. Καὶ νεώς ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἱόανον τῆς παλαιᾶς ἐργασίας. 2. Ἡ δὲ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη ἐστίν, νέμεται δὲ αἰξὶν οὐ πολλαῖς· καὶ ταύτας ἀνατιθέναι λέγονται
 5 τῷ Ἀχιλλεῖ ὅσοι προσίσχουσιν. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναθήματα ἀνάκειται ἐν τῷ νεῷ, φιάλαι καὶ δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν πολυτελεστέρων, ἐπιγράμματα, τὰ μὲν Ῥωμαϊκῶς τὰ δὲ Ἑλληνικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι τοῦ Ἀχιλλέως. 3. Ἔστι δὲ ἅ καὶ τοῦ Πατρόκλου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Πάτροκλον τιμῶσι σὺν τῷ
 10 Ἀχιλλεῖ, ὅσοι τῷ Ἀχιλλεῖ χαρίζεσθαι ἐθέλουσιν. Ὀρνίθες δὲ πολλοὶ αὐλίζονται ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἰθυαὶ καὶ κορῶναι αἱ θαλάσσιοι τὸ πλῆθος οὐ σταθμητοί. 4. Οὗτοι οἱ ὀρνίθες θεραπεύουσι τοῦ Ἀχιλλέως τὸν νεῶν. Ἐωθεν ὁσημέραι καταπέτονται εἰς τὴν θάλασσαν· ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βεβρεγμένοι τὰ πτερά σπουδῇ αὐτῶν εἰσπέν-
 15 τονται εἰς τὸν νεῶν, καὶ ῥαίνουσι τὸν νεῶν. Ἐπειδὴν δὲ καλῶς ἔχη, οἷδε ἐκκαλύνουσιν αὐτὸ τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς.

22, 1. Οἱ δὲ καὶ τάδε ἱστοροῦσιν· τῶν προσεσχηκότων τῇ νήσῳ, ἱερεῖα τοὺς μὲν ἐξεπίτηδες πλέοντας ἐς αὐτὴν ἐπὶ ταῖς ναυσὶ κομίζειν, καὶ τούτων τὰ μὲν καταθύειν, τὰ δὲ ἀφιέναι τῷ Ἀχιλλεῖ. 2.
 20 τοὺς δὲ τινὰς ὑπὸ χειμῶνος ἐξανγκασθέντας προσέχειν· καὶ τούτους παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ αἰτεῖν ἱερεῖον, χρωμένους ἐπὶ τῶν ἱερείων, εἰ λῶν σφίσιν καὶ ἄμεινον ὕσαι, ὅ τι περ αὐτοὶ τῇ γνώμῃ ἐπιλέξαιντο νεμόμενον, τιμὴν ἅμα καταβάλλοντες τὴν ἀξίαν σφίσιν δοκοῦσαν. 3. Εἰ δὲ ἀπαγορεύοι ὁ χρησμός (εἶναι γὰρ χρησμός ἐν τῷ νεῷ),
 25 προσβάλλειν τῇ τιμῇ· εἰ δὲ ἔτι ἀπαγορεύοι, ἔτι προσβάλλειν· συγχωρήσαντος δὲ, γινώσκειν ὅτι ἀποχρῶσα ἡ τιμὴ ἐστίν. 4. Τὸ δὲ ἱερεῖον ἵστασθαι ἐπὶ τῷδε αὐτόματον, μηδὲ ἀποφεύγειν ἔτι. Καὶ τοῦτο δὴ πολὺ ἀνακεῖσθαι τὸ ἀργύριον τῷ ἥρῳ τὰς τιμὰς τῶν ἱερείων.

30 23, 1. Φαίνεται δὲ ἐνύπνιον τὸν Ἀχιλλέα τοῖς μὲν προσχοῦσι τῇ νήσῳ, τοῖς δὲ καὶ πλέουσιν, ἐπειδὴν οὐ πόρρω αὐτῆς ἀπόσχωσιν, καὶ φράζειν ὅπου προσσχεῖν τῆς νήσου ἄμεινον, καὶ ὅπου ὀρμίσασθαι. Οἱ δὲ καὶ ὕπαρ λέγουσιν φανῆναι σφίσιν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ ἢ ἐπ' ἄκρῳ τοῦ κέρως τὸν Ἀχιλλέα, καθάπερ τοὺς Διοσκούρους.
 35 2. τοσόνδε μόνον τῶν Διοσκούρων μεῖον ἔχειν τὸν Ἀχιλλέα, ὅσον οἱ μὲν Διόσκουροι τοῖς πανταχοῦ πλωιζομένοις ἐναργεῖς φαίνονται, καὶ φανέντες σωτῆρες γίνονται· ὁ δὲ τοῖς πελάζουσιν ἤδη τῇ νήσῳ. Οἱ δὲ καὶ τὸν Πάτροκλόν σφίσιν ὀφθῆναι ἐνύπνιον λέγουσιν. 3. Τάδε μὲν ὑπὲρ τῆς νήσου τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἀκοήν ἀνέγραψα τῶν ἢ
 40 αὐτῶν προσσχόντων, ἢ ἄλλων πεπυσμένων· καὶ μοι δοκεῖ οὐκ ἄπιστα

zeița Tetis a înălțat din apă această insulă pentru fiul ei. Aici ar fi locuit Ahile. Pe ea se află un templu al lui Ahile³² și un idol de lemn cu lucrătura străveche. 2. Insula nu este locuită de oameni, ci pe ea pasc doar câteva capre. Se spune că și acestea au fost închinat lui Ahile de către cei care au tras la mal aci. În templu se află nenumărate ofrande: cupe, inele și pietre nestemate. Se mai află și inscripții³³ — unele în limba latină, altele în limba elină, în metri, cu laude pentru Ahile. 3. Există și unele închinat lui Patroclu. Căci cei ce vor să-i fie pe plac lui Ahile îl cinstesc și pe Patroclu, împreună cu el. În insulă își au cuiburile o multime de păsări — ca pescăruși, lișițe, ciori marine, în stoluri nenumărate. 4. Aceste păsări îngrijesc de templul lui Ahile. Dis-de-diminează, în fiecare zi, ele zboară spre mare. Își udă aici aripile, apoi în grabă se întorc îndărăt la templu și îl stropesc cu apă. După ce au făcut bine treaba aceasta, ele mătură apoi cu aripile pardoseala.

22, 1. Alții mai povestesc următoarele. Dintre cei ce ajung în corabie pe această insulă, unii plutesc spre ea înadins, aducând pe corăbii animale pentru jertfă, dintre care pe unele le jertfesc, iar altora le dau drumul în insulă spre cinstea lui Ahile. 2. Alții trag la mal, deoarece sînt siliți de furtună. Ei cer anii malul de sacrificiu chiar de la zeu, întrebînd oracolul cu privire la victimă: dar este preferabil pentru dînșii să jertfească animalul pe care-l vor alege, după aprecierea lor, din cele ce pasc în insulă. Ei depun totodată în bani suma pe care o socotesc corespunzătoare. 3. Dacă oracolul nu primește propunerea (căci în templu există un oracol), ei ridică prețul și dacă se mai împotrivesc, îl fac să fie și mai mare. Cînd oracolul primește, știu că prețul propus ajunge. 4. Victima se oprește de la sine și nu mai fuge. Astfel au fost închinați eroului mulți bani, ca preț al victimelor.

23, 1. Ahile apare în vis celor ce trag la mal în insulă sau plutesc în apropiere. El le arată unde e mai bine să acosteze sau să arunce ancora. Unii povestesc că Ahile le-a apărut, pe catarg ori pe capătul vergei, la fel ca și Dioscurii. 2. Numai într-atît este Ahile mai prejos decît Dioscurii: aceștia apar limpede corăbierilor de pe orice mare și, cînd se ivesc, le aduc salvarea; dar Ahile se arată numai celor ce vin în apropierea insulei. Alții spun că au văzut în vis și pe Patroclu. 3. Am așternut în scris aceste lucruri cu privire la insula lui Ahile, întemeiat pe cele ce auzisem fie de la cei ce trăseseră la mal ei înșiși pe această insulă, fie de la cei ce își dobîndiseră știrile de la alții. Mărturisesc că acestea îmi par

³² Corăbierii din Milet i-au ridicat un templu lui Ahile Pontarhul, protectorul navigației și comerțului din Marea Neagră (cf. Ps. Scymnos, v. 791; Filostrate, *Heroicos*, 20, 32—47). Pentru problematica insulei și a divinității sale, care pare — de altfel ca și Ahile propriu-zis, care era și el prehelenic — să fi fost de origine locală, probabil chiar tracică, vezi cartea fundamentală a lui I. Tolstoi, *Остров Белый и Таврика на Евксинском Понте*, Petrograd, 1918 și articolele lui E. Diehl (în RE, XXII, col. 1—18) și V. D. Blavățki (în «Материалы и Исследования по Археологии СССР», 33, p. 11—21).

³³ Vezi E. Egger, *Inscription de l'île de Leuce*, în «Bulletin de Correspondence Hellénique», IX (1885), p. 375 și V. V. Latîșev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini, Graecae et Latinae*, vol. II, Petersburg, 1916, nr. 286.

εἶναι. 4. Ἀχιλλέα γὰρ ἐγὼ πείθομαι εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον ἥρωα εἶναι, τῇ τε εὐγενείᾳ τεκμαιρόμενος, καὶ τῷ κάλλει καὶ τῇ ῥώμῃ τῆς ψυχῆς καὶ τῷ νέον μεταλλάξαι ἐξ ἀνθρώπων καὶ τῇ Ὀμήρου ἐπ' αὐτῷ ποιήσει καὶ τῷ ἐρωτικὸν γενέσθαι καὶ φιλέταιρον, ὥς καὶ
5 ἐπαποθανεῖν ἐλέσθαι τοῖς παιδικοῖς.

24, 1. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ψιλοῦ καλουμένου στόματος τοῦ Ἰστρου ἐς τὸ δεύτερον στόμα, στάδιοι ἐξήκοντα. Ἐνθὲνδε ἐπὶ τὸ Καλὸν καλούμενον στόμα, στάδιοι τεσσαράκοντα· καὶ ἀπὸ τοῦ Καλοῦ ἐπὶ τὸ Νάρακον, ὧδε ὀνομαζόμενον, στόμα τέταρτον τοῦ Ἰστρου, στά-
10 διοι ἐξήκοντα. 2. Ἐνθὲνδε ἐπὶ τὸ πέμπτον, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν· καὶ ἔνθεν εἰς Ἰστρίαν πόλιν, στάδιοι πεντακόσιοι. Ἐνθὲνδε εἰς Τομέας πόλιν, στάδιοι τριακόσιοι. 3. Ἀπὸ δὲ Τομέων εἰς Καλλάτιν πόλιν, ἄλλοι τριακόσιοι· ὁρμος ναυσίν. Ἐνθὲνδε ἐς Καρῶν λιμένα, ὀγδοή-
κοντα καὶ ἑκατὸν· καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος Καρία κληῖται.
15 Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος ἐς Τετρισιάδα, στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατὸν. Ἐνθὲνδε εἰς Βιζώνην, χῶρον ἔρημον, στάδιοι ἐξήκοντα. 4. Ἀπὸ δὲ Βιζωνης εἰς Διονυσόπολιν, στάδιοι ὀγδοήκοντα. Ἐνθὲνδε εἰς Ὀδησσόν, διακόσιοι· ὁρμος ναυσίν. Ἐκ δὲ Ὀδησσοῦ ἐς τοῦ Αἵμου τὰς ὑπαρείας, αἱ δὲ εἰς τὸν Πόντον καθήκουσιν, στάδιοι τριακόσιοι
20 ἐξήκοντα· καὶ δεῦρο ὁρμος ναυσίν. 5. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου εἰς Μεσημβρίαν πόλιν, ἑννήκοντα· ὁρμος ναυσίν. Καὶ ἐκ Μεσημβρίας εἰς Ἀγχιάλον πόλιν, στάδιοι ἐβδομήκοντα, καὶ ἐξ Ἀγχιάλου εἰς Ἀπολλωνίαν, ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν. 6. Αὗται πᾶσαι αἱ πόλεις Ἑλληνίδες εἰσίν, ὥκισμέναι ἐν τῇ Σκυθίᾳ, ἐν ἀριστερᾷ ἐσπλέοντι εἰς τὸν
25 Πόντον.

• ΤΕΧΝΗ ΤΑΚΤΙΚΗ

4, 3, p. 266. Δορατοφόροι μὲν οἱ πελάζοντες ταῖς τάξεσι τῶν πολεμίων καὶ δόρασιν ἀπομαχόμενοι ἢ κόντοις ἐν τῇ ἐπελάσει ἐξω-
θοῦντες, ὥς Ἀλανοὶ καὶ Σαυρομάται.

30 16, 6, p. 117. Ταῖς δὲ δὴ ἐμβολοειδέσι τάξεσι (sc. τῶν ἱππέων) Σκύθας κεχρῆσθαι μάλιστα ἀκούομεν, καὶ Θραῦκας, ἀπὸ Σκυθῶν μαθόντας. Φίλιππος δὲ ὁ Μακεδὼν καὶ Μακεδόνας ταύτῃ τῇ τάξει χρῆσθαι ἐπήσκησεν.

vrednice de crezare. 4. Am convingerea că — fără doar și poate — Ahile este un semizeu, și mă bizui — în susținerea mea — pe nașterea lui cea aleasă, pe frumusețea și tăria sufletului său, ca și pe împrejurarea că plecase dintre muritori încă. Apoi, iau ca temei al acestei afirmații epopeea lui Homer închinată lui Ahile și faptul că eroul a fost statornic în iubirea lui și în cinstirea prieteniei³⁴, alegînd să moară la scurt timp după iubitul său.

24, 1. De la gura³⁵ Istrului, numită Psilon, și pînă la cea de a doua gură³⁶ sînt șaizeci de stadii. De aci și pînă la gura ce se numește Calon sînt patruzeci de stadii. Iar de la Calon la a patra gură a Istrului cu numele de Naracon³⁷ sînt multe șaizeci de stadii. 2. De aci la a cincea gură³⁸ sînt o sută douăzeci³⁹ de stadii. 10 Din acest punct și pînă la cetatea Istria sînt cinci sute de stadii⁴⁰, iar de la Istria pînă la cetatea Tomis trei sute⁴¹ de stadii. 3. De la Tomis pînă la cetatea Callatis sînt alte trei sute de stadii. Aci se află un loc de ancorat. De aci pînă la Portul carienilor sînt o sută optzeci de stadii. Teritoriul din jurul portului se numește Caria. De la Portul Carienilor pînă la Tetrissias⁴² sînt o sută douăzeci de stadii. De aci și pînă la Bizone se întinde un ținut, fără porturi, de șaizeci 15 de stadii. 4. De la Bizone pînă la Dionysopolis sînt optzeci de stadii. De aci pînă la Odessos avem două sute de stadii. Aici este loc de ancorat. De la Odessos pînă la poalele muntelui Haemus, care se întinde pînă la Pontul Euxin, sînt trei sute șaizeci de stadii. Și aci iarăși se află un loc de ancorat. 5. De la muntele Haemus pînă la cetatea Mesembria sînt nouăzeci de stadii. Găsim și aci un loc 20 de ancorat. De la Mesembria pînă la cetatea Anchialos sînt șaptezeci de stadii și de la Anchialos pînă la Apollonia sînt o sută optzeci de stadii. 6. Acestea sînt cetățile grecești colonizate în Scitia, pe stînga celui ce plutește [întrînd] în Pontul Euxin.

25

ARTA TACTICII

4, 3, p. 266. Lăncierii sînt cei care se apropie de rîndurile dușmanilor și luptă cu lăncile sau îi resping cu sulitele în timpul atacului de-a călare, așa cum fac alunii și sarmații.

16, 6, p. 117. De rînduirea pentru luptă [a cavaleriei] în unghi noi am auzit 30 că se folosesc mai cu seamă sciții și tracii, care au învățat aceasta de la sciți. Filip Macedoneanul a instruit și pe macedoneni, ca să se slujească de această rînduire a luptei.

³⁴ Față de Patroclu.

³⁵ Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24), 79.

³⁶ Boreion.

³⁷ Distanța aceasta indicată și de Anonimul din secolul al IV-lea e.n. este exactă.

³⁸ Hieron.

³⁹ Distanța aceasta nu corespunde, poate datorită schimbărilor intervenite în Delta Dunării, între brațele Sulina și Sf. Gheorghe.

⁴⁰ Strabon, VII, 6, 1 și Anonimul dau aceeași distanță, iar Ptolemeu, III, 10, 3 indică numai 425 stadii.

⁴¹ La Strabon, VII, 6, 1: numai 250 de stadii.

⁴² Promontoriul Tirizis.

- 35, 2, p. 131. Σημείοις δὲ διακεκριμένοις ἀπελαύνουσιν (sc. οἱ Ῥωμαίων ἵπποις), οὐ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Σκυθικοῖς, τοῦ ποικιλωτέραν τε καὶ ἅμα φοβερωτέραν γίγνεσθαι τὴν ἔλασιν. 3. Τὰ Σκυθικὰ δὲ σημεῖα ἐστὶν ἐπὶ κοντῶν ἐν μήκει ξυμμέτρω
 5 δράκοντες ἀπαιωρούμενοι. Ποιοῦνται δὲ ξυρραπτοὶ ἐκ ῥακῶν βεβαμμένων, τὰς τε κεφαλὰς καὶ τὸ σῶμα πᾶν ἔστε ἐπὶ τὰς οὐρὰς εἰκασμένοι ὄφειν, ὥς φοβερώτατα οἷόν τε εἰκασθῆναι καὶ τὰ σοφίσματα ταῦτα. 4. Ἀτρεμούντων μὲν τῶν ἵππων, οὐδὲν πλέον ἢ ῥάκη ἂν ἴδοις πεποικιλμένα ἐς τὸ κάτω ἀποκρεμάμενα· ἐλαυνομένων δὲ ἐμ-
 10 πνεόμενα ἐξογκοῦνται, ὥστε ὥς μάλιστα τοῖς θηρίοις ἐπεοικέναι, καὶ τι καὶ ἐπισυρίζειν πρὸς τὴν ἄγαν κίνησιν ὑπὸ τῇ πνοιῇ βιαία διερχομένη. 5. καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα οὐ τῇ ὄψει μόνον ἡδονὴν ἢ ἐκπληξιν παρέχει, ἀλλὰ καὶ ἐς διάκρισιν τῆς ἐπελάσεως καὶ τὸ μὴ ἐμπίπτειν ἀλλήλαις τὰς τάξεις ὠφέλιμα γίνονται.
- 15 44, 1, p. 138. . . . Βασιλεὺς δὲ προσεξεῦρεν καὶ τὰ βαρβαρικὰ ἐκμελετᾶν αὐτούς· ὅσα τε ἢ Παρθυαίων ἢ Ἀρμενίων ἵπποτοξόται ἐπασκοῦσι, . . . καὶ ἀλαλαγμοὺς πατρίους ἐκάστω γένει, Κελτικοὺς μὲν τοῖς Κελτοῖς ἵππεῦσι, Γετικοὺς δὲ τοῖς Γέταις, Ῥαιτικοὺς δὲ ὅσοι ἐκ Ῥαιτῶν.

20

ΚΥΝΗΓΗΤΙΚΟΣ

- 23, 2, p. 72. Ἀλλὰ τὰς ἐλάφους, ἔνθα τὰ πεδία εὐήλατα, ἐν μὲν Μυσοῖς καὶ ἐν Γέταις καὶ ἐν Σκυθίᾳ καὶ ἀνὰ τὴν Ἰλλυρίδα, ἀφ' ἵππων τῶν Σκυθικῶν καὶ Ἰλλυριῶν διώκουσιν· αὐτοὶ γὰρ ἐλαύνεσθαι μὲν τὰ πρῶτα οὐκ ἀγαθοί· ἀλλὰ κ' ἂν πάνυ καταφρονήσεις ἰδὼν
 25 παραβάλλοντας ἵππῳ Θετταλῷ ἢ Σικελῷ ἢ Πελοποννησίῳ· διαπονούμενοι δὲ ἐπίπαν ἀντέχουσιν. 3. Καὶ τότε ἂν ἴδοις τὸν μὲν ὠκὺν ἐκεῖνον ἵππον καὶ μέγαν καὶ σοβαρὸν ἀπαγορεύοντα, τὸν δὲ λεπτὸν καὶ ψωραλέον πρῶτα μὲν παραμείβοντα, ἔπειτα ἀπολείποντα, ἔπειτα ἐπελαύνοντα τὸ θηρίον.

30

ΙΝΔΙΚΗ

- 2, 5, p. 24. Τὰ πρὸς ἐσπέρην δὲ τῆς Ἰνδῶν γῆς ὁ ποταμὸς ὁ Ἰνδὸς ἀπείργει ἔστε ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἵνα περ αὐτὸς κατὰ δύο στόματα ἐκδιδοῖ, οὐ συνεχέα ἀλλήλοισι τὰ στόματα, κατὰ περ τὰ πέντε τοῦ Ἰστροῦ ἐστὶ συνεχέα.

35, 2, p. 131. (Călăreții romani) înaintează avînd diferite insigne, nu numai romane, dar și scitice, pentru ca incursiunea lor să aibă înfățișări mai variate și totodată să fie mai înfricoșătoare. 3. Insignele scitice le alcătuiesc niște balauri⁴³ de mărime proporțională cu aceea a prăjinilor de care sînt legați. Se fac din bucăți de pînză de felurite culori, cusute laolaltă. Balaurii aceștia au capul și întregul trup — pînă la coadă — ca al șerpilor. Vicleșugurile acestea au fost născocite pentru ca balaurii să apară cît mai înspăimîntători. 4. Cînd caii stau pe loc, nu poți vedea nimic mai mult decît bucăți de pînză de felurite culori, care atîrnă în jos. Cînd însă caii pornesc, acești balauri se umflă din pricina aerului, semănînd grozav cu fiarele și șuerînd din pricina mișcării puternice, deoarece aerul îi străbate cu putere⁴⁴. 5. aceste insigne nu numai că fac plăcere ochilor și uimesc, dar folosesc chiar pentru a putea fi deosebiți cei ce dau năvală și pentru ca rîndurile [călăreților] să nu se încurce.

44, 1, p. 138. ... Împăratul a mai găsit cu cale să-și exerseze cavaleria lui romană în felul barbarilor, cum se instruesc arcașii călăreți ai parților și ai armenilor, ... ostașii învață strigătele de luptă strămoșești ale fiecărui neam — strigătele celtice pentru călăreții celți, cele getice pentru geți, și cele retice pentru reți.

TRATAT DE VÎNĂTOARE

23, 2, p. 72. Acolo unde terenurile sînt prielnice pentru călărie, precum și în țările misilor și ale geților, sau în Sciția și Iliria, cerbii se vînează de pe cai sciți sau iliri. La început, acești cai nu sînt buni de călărit. Cînd îi vezi, ești înclinat să-i disprețuiești, asemuindu-i unui cal tesalian sau sicilian ori din Pelopones. Dar ei sînt în stare să îndure orice osteneală. 3. Atunci abia îți dai seama că un cal iute, mare și năvalnic nu rezistă, pe cînd calul slab și rîios, îl ajunge pe celălalt, și apoi — lăsîndu-l în urmă — se năpustește asupra vînatului.

INDIA

2, 5, p. 24. Hotarul de apus al pămîntului Indiei îl alcătuiește fluviul Indus, pînă la Oceanul cel Mare, unde acesta se varsă prin două guri. Gurile nu sînt așa de apropiate între ele, cum se învecinează cele cinci⁴⁵ guri — apropiate una de alta — ale Istrului.

⁴³ Și la daci întîlnim aceleași stindarde, care apar pe columna lui Traian, dar nu este sigur că ele sînt de origine iranoscitică (vezi Pârvan, *Getica*, p. 519—522 și 782).

⁴⁴ Cf. descrierea acestor «balauri», preluați de romani, la Ammianus Marcellinus, XVI, 10, 7.

⁴⁵ Vezi nota 15.

3, 9, p. 26. . . . Μέγιστοι μὲν ὁ Γάγγης τε καὶ ὁ Ἰνδός, ὅτου καὶ ἡ γῆ ἐπώνυμος, ἄμφω τοῦ τε Νείλου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τοῦ Ἰστροῦ τοῦ Σκυθικοῦ, καὶ εἰ ἐς ταῦτό συνέλθοι αὐτοῖσι τὸ ὕδωρ, μέζονες. 10. Δοκέειν δὲ ἔμοιγε, καὶ ὁ Ἀκεσίνης μέζων ἐστὶ τοῦ
 5 τε Ἰστροῦ καὶ τοῦ Νείλου, ἵνα περ παραλαβὼν ἅμα τὸν τε Ἰθάσπεα καὶ τὸν Ἰδραώτα καὶ τὸν Ἰφασιν ἐμβάλλει ἐς τὸν Ἰνδόν, ὥς καὶ τριάκοντα αὐτῷ σταδίου τὸ πλάτος ταύτῃ εἶναι . . .

4, 13, p. 28. Οὐκ οὖν ἀπιστήν χρῆ ἔχειν ὑπὲρ τε τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγεω, μηδὲ συμβλητοὺς εἶναι αὐτοῖσι τὸν τε Ἰστρον καὶ τοῦ
 10 Νείλου τὸ ὕδωρ. 14. Ἐς μὲν γε τὸν Νεῖλον οὐδένα ποταμὸν ἐκδιδόντα ἴσμεν, ἀλλὰ ἀπ' αὐτοῦ διώρυχας τετμημένας κατὰ τὴν χώρην τὴν Αἰγυπτίην. 15. ὁ δὲ Ἰστρος ὀλίγος μὲν ἀνίσχει ἀπὸ τῶν πηγέων, δέχεται δὲ πολλοὺς ποταμούς, ἀλλὰ οὔτε πλήθει ἴσους τοῖς Ἰνδῶν ποταμοῖσιν, οἱ ἐς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Γάγγην ἐκδιδοῦσι, πλωτοὺς
 15 δὲ δὴ [καὶ] κάρτα ὀλίγους, ὧν τοὺς μὲν αὐτὸς ἰδὼν οἶδα, τὸν Ἐνον τε καὶ τὸν Σάον. 16. Ἐνος μὲν ἐν μεθορίῳ τῆς Νωρικῶν καὶ Ῥαιτῶν γῆς μίγνυται τῷ Ἰστροῦ, ὁ δὲ Σάος κατὰ Παίονας. Ὁ δὲ χῶρος, ἵνα περ συμβάλλουσιν οἱ ποταμοί, Ταυροῦνος καλεῖται. Ὅστις δὲ καὶ ἄλλον οἶδε ναυσίπορον τῶν ἐς τὸν Ἰστρον ἐκδιδόντων, ἀλλὰ
 20 οὐ πολλοὺς που οἶδε.

7, 2, p. 32. Πάλαι μὲν δὴ νομάδας εἶναι Ἰνδοὺς, καθάπερ Σκυθῶν τοὺς οὐκ ἀροτῆρας, οἱ ἐπὶ τῇσιν ἀμάξῃσι πλανώμενοι ἄλλοτε ἄλλην τῆς Σκυθίης ἀμείβουσιν, οὔτε πόληας οἰκέοντες οὔτε ἱερὰ θεῶν σέβοντες.

60 (37). Eustath. Dion. Per. 322. ὅτι Θρᾷκες οὐ μόνον Εὐρωπαϊοὶ ἀλλὰ καὶ Ἀσιανοὶ κατὰ τὴν Ἀρριανοῦ ἱστορίαν, λέγοντος ὥσπερ Φρύγας καὶ Μυσσοὺς οὕτω δὴ καὶ Θρᾷκας ἐξ Εὐρώπης διαβῆναι εἰς Ἀσίαν μετὰ Πατάρου τινὸς ἡγεμόνος, ὅτε οἱ Κιμμέριοι
 30 τὴν Ἀσίαν κατέτρεχον, οὓς ἐκβαλόντες ἐκ Βιθυνίας οἱ Θρᾷκες ᾤκησεν αὐτοί. (FHG III, 37, Eustathius ad Dion. Per. 140) καὶ τάχα ἐκ τῶν τοιούτων Θρακῶν πλατυνθέντων καὶ τὸ νῦν λεγόμενον Θρακῆσιον τὴν κλῆσιν εὔρηκεν. Ὁ δ' αὐτὸς Ἀρριανὸς καὶ Θράκην τινὰ ἱστορεῖ νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπωδὰς τε καὶ φάρμακα, καὶ οἶαν
 35 τὰ μὲν ἐλκύσαι (ἐκλύσαι;) τῶν παθημάτων φαρμάκοις, τὰ δὲ ἐργάσασθαι ὅποια τις καὶ ἡ Μήδεια ἱστόρηται καὶ ἡ Ἀγαμήδη καὶ ἡ θρυλουμένη Κίρκη καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς Θράκης δοκεῖ ὠνομάσθαι

3, 9, p. 26... Cele mai mari fluvii [ale Indiei] sînt Gangele și Indul, de la care își ia numele țara. Aceste două sînt mai mari decît Nilul egiptean și Istrul scitic, presupunînd că apele amîndorura s-ar uni într-un singur fluviu. 10. Cred că și riul Acesines este mai mare decît Istrul și decît Nilul, în acel punct unde — după ce a primit apele rîurilor Hydaspes, Hydraotas și Hyphasis — se varsă în Ind, astfel încît lățimea acestuia aci este de 30 de stadii...

4, 13, p. 28. Trebuie deci să credem cele spuse în privința Indului și Gangelui, și anume că Istrul și Nilul nici nu se pot compara — ca belșug al apelor — cu acestea. 14. Știm că în Nil nu se varsă nici un rîu, ci — dimpotrivă — că din ele sînt croite niște canale săpate care străbat pămîntul Egiptului. 15. Istrul este mic cînd izvorăște, dar primește numeroși afluenți care nu sînt însă egali ca număr cu rîurile din India ce se varsă în Ind și Gange. Foarte puțini din afluenții Istrului sînt navigabili. Printre aceștia pe unii i-am văzut eu însumi, bunăoară rîul Enos și Savos. 16. Enos își amestecă apele cu cele ale Istrului la granița țării noricilor și a reților, iar Savos, în regiunea peonilor. 17. Ținutul unde apele mai sus pomenite se contopesc poartă numele de Taurunos. Chiar dacă cineva mai cunoaște și alți afluenți navigabili ai Istrului, totuși nu cunoaște prea mulți ⁴⁶.

7, 2, p. 32. În vechime inzii erau nomazi, ca și acei sciți neplugari ⁴⁷, care, rătăcind în căruțe, trec dintr-un loc într-altul al Sciției, fără să locuiască în orașe sau să-i cinstească pe zei în temple.

FRAGMENTE

25

60 (37). Eustatiu la Dion. Per. 322. Tracii sînt nu numai europeni, ci și asiatici, precum spune Arian în istoria sa, bunăoară frigienii, misii; tracii au trecut ⁴⁸ din Europa în Asia împreună cu un conducător, Pataros, ⁴⁹ pe cînd cimerienii au invadat Asia. Tracii i-au alungat pe aceștia din Bitinia și s-au așezat în locul lor (FGH, III, 37, Eustatiu la Dion. Per. 140). De la acești traci poate, care s-au răspîndit pe acolo, își ia denumirea actualul Thrace-sion. Același Arian mai povestește că o nimfă numită Thrace, pricepută la descîntece și farmece, putea să îndepărteze relele sau să le atragă asupra cuiva, cum se povestește despre Medeea, Agamede ⁵⁰ sau prea cunoscuta Circe. De la numele Thrace se pare că s-a numit și țara cunoscută, numită odinioară

⁴⁶ În realitate există totuși mai mulți afluenți navigabili ai Dunării: Tisa, Siretul, Prutul, pe stînga, și Sava, Drava, Morava, pe dreapta (cf. și Pliniu cel Bătrîn, IV, 12: (24), 79).

⁴⁷ Sciții propriu-zisi în opoziție cu « plugarii » sedentari. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 7.

⁴⁸ Cf. Strabon, VII, 3, 2 și urm.

⁴⁹ Cf. orașul Patara din Licia.

⁵⁰ Personaj mitic, la mormîntul căruia — în Beoția — se afla un oracol.

ἡ χώρα, Πέρκη ποτὲ καλουμένη. 62 (37). Eustath. Dion. Per. 322. Ὁ αὐτὸς λέγει καὶ ὅτι ἔθος ἦν Θραξὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας, ὥς ἂν ἐκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας· καὶ τὸ ἔθος αὐτοῖς γενέσθαι φησὶν ἀπὸ βασιλέως αὐτῶν Δολόγκου, ὃ παῖδες πολλοὶ ἐκ
 5 πολλῶν γυναικῶν ἐγένοντο.

72 (52). Eustath. Dion. Per. 669: Σκυθῶν δὲ ἡ τοιαύτη πᾶσα γῆ, περὶ ᾧ Ἀρριανὸς ὅτι «σιτοφάγοι ποτὲ καὶ ἀροτῆρες ὄντες καὶ οἰκίας οἰκοῦντες καὶ πόλεις ἔχοντες, ἐπειδὴ ὑπὸ Θρακῶν ἐπλήγθησαν, μετέβαλον τὰ πρότερον ἦθη, καὶ ἀράς ἐπηράσαντο μεγάλας
 10 μήποτε οἰκίαν ἔτι δεῖμασθαι μήτε ἀρότρῳ γῆν ἀναρρῆξαι μήτε πόλεις δομήσασθαι μήτε κτῆμα κειμήλιον ἐπικτήσασθαι, ἀλλ' οἰκους μὲν ποιήσασθαι ἀμάξας, τροφὴν δὲ κρέα θήρεια πόμα δὲ [ταυτό καὶ τροφὴν] τὸ γάλα θρέμματα δὲ κεκτῆσθαι μόνα, ἅπερ ἄγεσθαι αὐτοῖς ἐμελλεν ἄλλην γῆν ἐξ ἄλλης ἀμείβουσι· καὶ ἀπὸ τοῦδε ἀντὶ
 15 γεωπόνων γενέσθαι νομάδας».

ΠΑΡΘΙΚΗ

(Suidas, II, p. 322, nr. 1864) τὰ ἐκδικήματα τοῦ Δεκεβάλου εἰς τοσόνδε προεληλύθει ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι πολέμῳ καταπαῦσαι, ἐξυβρίζοντα.

Perce. 62 (37). Eustatiu la Dion. Per. 322. Tot el spune că la traci era obiceiul să aibă multe femei ⁵¹, în așa fel ca de la multe femei să aibă mulți copii — iar obiceiul acesta se spune că își trage obârșia de la regele lor Doloncos ⁵², care a avut mulți copii de la multe femei.

72 (52). Eustatiu la Dion. Per. 669. Așa este tot pământul sciților, despre care Arian spune următoarele: « Ei se hrăneau odinioară cu cereale și erau agricultori, locuiau în case și aveau cetăți. Fiind alungați de traci, și-au pierdut vechile deprinderi și s-au legat cu mari blesteme să nu mai facă niciodată case de locuit, să nu mai brăzdeze pământul cu plugul, să nu mai înalțe cetăți, să nu mai aibă avere proprie ci să-și facă drept locuință căruțele, drept hrană carnea de animale, drept băutură [și mâncare în același timp] laptele și să stăpânească numai animalele, pe care le duc cu ei de pe un pământ pe altul. Și de atunci, din muncitori de pământ au ajuns nomazi ».

PARTIA ⁵³

(Suidas, II, p. 322, nr. 1864). Acțiunile ⁵⁴ răzbunătoare ale lui Decebal au ajuns pînă acolo, încît a fost nevoie ca purtării sale trufașe să i se pună capăt prin război.

⁵¹ Cf. Menandru.

⁵² Trecea drept fiul lui Cronos și era socotit părintele neamului tracilor dolonci din Chersones.

⁵³ În lucrarea aceasta autorul descrie războiul din vremea lui, purtat de Traian împotriva parților, la care însă nu a participat.

⁵⁴ Autorul se referă probabil la pregătirile de luptă făcute de Decebal între primul și al doilea război cu romanii, din toamna anului 102 pînă în primăvara anului 105 e.n. Cf. Dio Cassius, LXVIII, 10, 3.

ΛΟΓΟΙ

XXVI, 70. Πόλεμοι δὲ οὐδ' εἰ πώποτε ἐγένοντο ἔτι πιστεύονται, ἀλλ' ἐν ἄλλως μύθων τάξει τοῖς πολλοῖς ἀκούονται, εἰ δέ που
 5 καὶ συμπλακεῖεν ἐπ' ἐσχατιαῖς, οἷα εἰκὸς ἐν ἀρχῇ μεγάλη καὶ ἀμε-
 τρήτῳ παρανομία Γετῶν ἢ δυστυχία Λιβύων ἢ κακοδαιμονία τῶν
 περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλατταν, ἀγαθοῖς παροῦσι χρήσασθαι μὴ δυνα-
 μένων, ἀτεχνῶς ὥσπερ μῦθοι αὐτοί τε παρῆλθον καὶ οἱ περὶ αὐτῶν
 λόγοι.

XCIV. AELIUS ARISTIDES

Retor din Adrianoi (Misia), Aelius Aristides s-a născut în anul 117 e.n. și a murit cam pe la anul 187 e.n. A studiat la Pergam și Atena, a călătorit prin Cos, Cnidos, Smirna, Roma, Helespont, Tracia, Macedonia și Egipt. A lăsat 53 de discursuri. Textul de față a fost scris în anul 144 e.n.

Ediția: *Aelii Aristidis Smyrnaei Quae supersunt omnia* edidit B. Keil, vol. II, *Orationes* XVII—LIII continens. Weidmann, Berlin, 1898.

DISCURSURI

XXVI, 70. Războaiele, odată întimplale, nu mai sînt luate în seamă [de oameni], ci mulțimea ascultă povestirea lor ca și cum ar fi niște legende. Iar dacă au izbucnit cumva pe meleagurile cele mai depărtate — precum este firesc într-o împărăție mare și nemăsurată — pricinuite de nebunia geților¹, de soarta cea nefericită a libienilor sau de sminteala celor din jurul Mării Roșii, care nu știu să se bucure de bunurile ce le stau la îndemînă, aceste războaie trec cu totul neluate în seamă, repede — ca niște legende — și la fel și cele spuse despre ele. 5

¹ Autorul se referă la luptele cu dacii liberi și poate la eventuale tulburări în interiorul provinciei romane, din anul 143 e.n. (cf. Polyainos, VI și SHA, II, 5, 4).

ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ

IV, 12, 16. Ἀντίοχος ἐπολιόρκει Κύψελα, Θραῦτταν πόλιν, ἔχων
 σὺν αὐτῷ Θρακῶν εὐπατρίδας πολλούς, ὧν ἡγοῦντο Τήρης καὶ
 5 Δρομιχαίτης. τούτους κοσμήσας στρεπτοῖς χρυσοῖς καὶ ὅπλοις ἀργυ-
 ροπάστοις, προῆλθεν ἐπὶ τὴν μάχην. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Κυψέλων ἰδόντες
 τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους πολλῶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ κεκοσ-
 μημένους, μακαρίσαντες αὐτοὺς τῆς μετ' Ἀντιόχου στρατείας, τὰ
 ὅπλα καταβαλόντες Ἀντιόχῳ προσέθεντο καὶ ἦσαν ἀντὶ πολεμίων
 10 σύμμαχοι.

VI, Prol. Καὶ τότε ὑμῖν ἕκτον βιβλίον, ἱερώτατοι βασιλεῖς
 Ἀντωνῖνε καὶ Οὐῆρε, προσφέρω τῶν Στρατηγημάτων, εὐχόμενος
 καὶ ὑμῶν νικῶντων ἐν τοῖς πολέμοις πολλὰ καὶ καλὰ τῆς ὑμετέρας
 ἀρετῆς ἀναγράψαι στρατηγήματα. ὅσῳ γὰρ δυνάμει καὶ τύχῃ μεί-
 15 ζονες τῶν πάλαι στρατηγῶν, καὶ δὴ τόσῳ πλεονεκτεῖτε πάντας
 ἐμπειρία καὶ τέχνη, μεθ' ἧς ἤδη πολλοὺς πολέμους κατείργασθε
 πολλῶν βαρβάρων, βουλευσάμενοι καλῶ μετὰ τοῦ πατρός, Μαυρου-
 σίων ἀλόντων, Βρεττανῶν ἀλίσκομένων, Γετῶν πεπτωκότων.

VII, 11, 1. Δαρεῖος παρετάσσετο Σκύθαις, λαγῶς διήιξε παρὰ
 20 τὴν Σκυθικὴν φάλαγγα. Σκύθαι μὲν ἐδίωκον τὸν λαγῶν. Δαρεῖος
 δὲ, «Ἀξιον» ἔφη «Σκύθας φεύγειν, οἱ τοσοῦτον ἡμῶν καταφρονοῦσιν,

Original din Macedonia, Polyainos a trăit la Roma ca avocat și a alcătuit o lucrare intitulată *Strategemata*, în 8 cărți, în anul 162 e.n. Opera, naivă și lipsită de idei, cuprinde aproape 900 de stratageme din viața militară și civilă, adunate din diferiți autori.

Ediția: *Polyaeni Strategematon libri VIII* ex recensione Eduardi Woelfflin iterum recensuit... Ioannes Melber, Teubner, Leipzig, 1887.

STRATAGEME

IV, 12, 16. Antioh¹ asedia Cypsela, un oraș trac, avînd cu el mulți traci de neam mare, conduși de Teres și Dromichaites². Pe aceștia i-a gătut cu salbe de aur și arme împodobite cu lucrături de argint și a pornit la luptă. Văzînd locuitorii din Cypsela pe cei de un neam și de o limbă cu dîșii împodobiți cu mult aur și argint, îi fericiră că urmează expediția lui Antioh, aruncară armele, se alăturară lui Antioh și din dușmani deveniră aliați.

VI, Pref. Vă închin și această a VI-a carte (a *Strategemelor*), prea auguști împărați Antonius și Verus, dorind să scriu în ea multe și frumoase stratageme ale destoinciei voastre, deoarece voi ați fost învingători în războaie. Căci cu cît slăbiți mai presus de comandanții de altă dată, prin puterea și destinul vostru, cu atît îi întreceți pe toți prin priceperea și arta cu care ați purtat numeroase războaie împotriva multor barbari, după ce le-ați cumpănit bine împreună cu tatăl vostru³: maurii⁴ au fost învinși, britanii supuși⁵, iar geții biruiți⁶.

VII, 11, 1. Darius și-a rînduit armata în linie de bătaie împotriva sciților⁷. Un iepure alergă prin fața armatei acestora. Iar sciții se apucară să urmărească iepurele. Darius zise: « E bine să fugim de sciți, care ne disprețuiesc atît de

¹ Antioh al II-lea (261—246 î.e.n.) a făcut unele cuceriri în Tracia, în timpul războaielor cu Bizanțul, din anul 254 î.e.n.

² Primul dintre șefii acestor contingente de mercenari trebuie să fie odris, iar ultimul get (vezi considerațiile lui Părvan, *Getica*, p. 150).

³ Antoninus Pius (138—161 e.n.).

⁴ Luptele cu aceștia au avut loc în anii 144—150 e.n.

⁵ Războiul provocat de o invazie a brigantilor s-a terminat în anul 142 e.n.

⁶ Autorul se referă la luptele cu dacii liberi, care au avut loc în anul 143 e.n. (Aelius Aristides, XXVI, 70). De obicei ele erau însoțite și de mișcări ale dacilor din interiorul provinciei (vezi *Ist. Rom.*, p. 431—432).

⁷ Cf. Herodot, IV, 134.

ὥστε Πέρσας καταλιπόντες τὸν λαγῶν διώκουσι». καὶ δὴ τὸν ἀνακλητικὸν σημῆνας περὶ ἀναχωρήσεως ἐβουλεύσατο.

VII, 11, 4. Δαρεῖος ἐπὶ Σκύθας ἐλάσας οὔτε Σκύθας ἐλεῖν οἶός τε ἦν οὔτε σιτίων ἡγύρει. περὶ δρασμοῦ σκέψις ἦν. ὅπως οὖν λάθοι
 5 τοὺς Σκύθας, τὸ στρατόπεδον ὡς εἶχεν ἐᾷ κατὰ χώραν μένειν — ἦσαν ἐν αὐτῷ τραυματῖαι πολλοὶ, ὄνοι, ἡμίονοι, κύνες —, ἀλλὰ καὶ πυρὰ πολλὰ διὰ νυκτὸς ἐκέλευσεν ἀνακαῦσαι. ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ Σκύφαι, ἀκούοντες τοῦ ταραχῆς τῶν ζώων καὶ τὰς σκηνὰς ἀκεραίους ὁρῶντες, ὥντο παρῆναι τοὺς Πέρσας. οἱ δὲ ἄρα ἦσαν πρὸ πολλοῦ πεφευγότες.
 10 Σκύθαι δὲ ὁψὲ τὴν ἀπύδρασιν μαθόντες, ἐπεχείρουν διώκειν, οὐς καταλαβεῖν αὐτοῖς δυνατόν ἦν οὐκέτι.

VII, 22. Θρακία ἔθνη Κεβρήνιοι καὶ Σुकαιβοί. παρὰ τούτοις νόμος τῆς Ἡρας τοὺς ἱερεῖς ἡγεμόνας ἔχειν, ἦν αὐτοῖς ἱερεὺς καὶ ἡγεμὼν Κοσίγγας. οἱ δὲ Θράκες οὐκ ἐπειθάρχουν. ὁ Κοσίγγας κλί-
 15 μακας πολλὰς καὶ μεγάλας ξυλῖνας ἡγείρε συνθεῖς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις καὶ οἶος ἦν ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι κατερῶν πρὸς τὴν Ἡραν τῶν Θρακῶν ὡς ἀπειθούντων. οἱ δὲ, οἷα δὲ Θράκες ἀνόητοι καὶ ἄλογοι, δείσαντες τὴν εἰς οὐρανὸν ἡγεμόνος ἀνάβασιν ἰκέτευσαν καὶ ὤμοσαν, ἥ μὴν ὑπακούσεσθαι πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν.

20 VII, 25, Δρομιχαίτης Θρακῶν βασιλεὺς, Λυσιμάχος Μακεδόνων. ἐστράτευσεν ὁ Μακεδὼν ἐπὶ τὴν Θράκην. ὁ Θράξ τὸν Μακεδόνα ἐξηπάτησε. στρατηγὸς αὐτοῦ Σεύθης αὐτόμολος δὴ πρὸς Λυσιμάχον ἦκειν ἐσκήψατο καὶ πιστὸς εἶναι δόξας ἐς δυσχωρίας ἐμβάλλει τοὺς Μακεδόνας, ἐνθα λιμῷ καὶ δίψει κακοπαθοῦντας Δρο-
 25 μιχαίτης προσπεσὼν αὐτόν τε Λυσιμάχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας ἀνεῖλεν, ἦσαν οἱ πεσόντες Λυσιμάχειοι ἀνδρῶν μυριάδες δέκα.

VII, 38. Σεύθης Ἀθηναίων τὰ ἐπὶ θάλατταν διὰ τῆς Χερρόνης πορθούντων μισθωσάμενος Γέτας ψιλούς δισχιλίους δι' ἀπορρήτων συνέταξεν ὡς πολεμίους ἐμβالόντας πυρπολεῖν τὴν χώραν
 30 καὶ βάλλειν τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν. Ἀθηναῖοι ταῦτα ὁρῶντες καὶ πολεμίους τῶν Θρακῶν ἡγησάμενοι τοὺς Γέτας ἀπὸ τῶν δρωμένων ἐκβάντες θαρροῦντες τῶν νεῶν προσῆγον τοῖς τείχεσιν. ὁ μὲν Σεύθης

mult, încît lasă pe perşi şi fug după iepure ». Dînd semnalul de retragere, el se hotără să plece înapoi.

VII, 11, 4. Cînd Darius înainta cu armata în urmărirea sciţilor, nici nu putea să-i prindă, nici nu avea merinde îndeajuns. El se gîndea acum să fugă. Pentru ca sciţii să nu bage de seamă, lăsă tabăra pe loc, aşa cum se afla — se găseau acolo mulţi răniţi, măgari, catfri, ciini —, dar dădu ordin să se aprindă focuri multe în timpul nopţii. Cînd sciţii văzură acestea, cînd auziră răgetul animalelor şi cînd zăriră corturile neatînse, au crezut că perşii sînt de faţă. Dar aceştia fugiseră de mult. După ce se dumiriră într-un tirziu, că fugiseră, sciţii începură să-i urmărească fără a mai putea însă să-i ajungă⁸.

VII, 22. În Tracia se aflau triburile cebrenilor⁹ şi sicaboilor¹⁰. La aceştia era obiceiul să fie comandanţi de oşti preoţii¹¹ [zeiţei] Hera. Se găsea la ei un preot şi comandant [numit] Cosingas. Tracii nu-l ascultau. Cosingas adună o mulţime de scări mari de lemn, le puse cap la cap şi se pregătea să se urce la cer, pentru a învinui pe tracii, în faţa Herei, că nu se supun. Cum sînt ei fără minte şi prostănaci, tracii se temeau ca nu cumva comandantul lor să se urce în cer. Ei îl rugară şi îi jurară ascultarea în toate cîte la va porunci.

VII, 25. Dromichaïtes era regele tracilor¹², iar Lisimah al macedonenilor. Macedoneanul făcu o expediţie în Tracia. Regele trac folosi un viclesug împotriva acestuia. Generalul său Seuthes se prefăcu că fuge la Lisimah şi după ce izbuti să fie socotit vrednic de încredere, îi aduse pe macedoneni în locuri neprielnice, unde avură de suferit de foame şi de sete. Dromichaïtes căzu asupra lor şi nimici pe Lisimah şi pe toţi cei care se aflau cu el. Cei care au căzut împreună cu Lisimah au fost în număr de o sută de mii¹³.

VII, 38. Pe cînd atenienii pustiau ţarmul mării, prin părţile Chersonesului, Seuthes¹⁴ angajă două mii de geţi uşor înarmaţi şi le porunci în taină să năvălească — ca şi cum ar fi duşmani — să pîrjolească ţara şi să atace pe cei de la ziduri. Văzînd atenienii aceste lucruri şi — judecînd după cele întîmplate — crezură pe geţi duşmanii tracilor; deci prinseră inimă şi coborîră din corăbii să se apropie de ziduri. Seuthes ieşi dinăuntrul zidurilor şi-i întîmpină pe

⁸ Cf. Herodot, IV, 135—136.

⁹ Populaţie de pe cursul mijlociu al Mariţei.

¹⁰ Populaţie din Chersones.

¹¹ Pentru rolul important al preoţilor la daci, vezi Strabon VII, 3, 5.

¹² De fapt al geţilor.

¹³ Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

¹⁴ Amănuntul acesta nu mai este relatat de nici un alt izvor.

¹⁵ Versiunea aceasta — cu totul contrarie realităţii (cf. Diodor şi celelalte izvoare din acea vreme) — nu se explică decît printr-o gravă confuzie a autorului, a cărui informaţie este în general destul de superficială. De altfel în fragmentul acesta mai există şi alte informaţii greşite sau îndoielnice, cum ar fi: « Lisimah rege al macedonenilor », cifra de 100 000 oameni pentru armata lui Lisimah şi episodul cu Seuthes.

¹⁶ Nu se poate şti dacă este vorba despre celebrul rege al odrisilor din secolul al V-lea î.e.n., sau despre un comandant al regelui Cersobleptes (360—342 î.e.n.). În cazul acesta e posibil să fie una şi aceeaşi persoană cu viitorul rege al odrisilor, de la sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n. (cf. Curtius Rufus, X, I, 44 şi Diodor, XIX, 73, 8).

προεξῆλθε τῶν τειχῶν ἐναντίος τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ οἱ Γέται δὲ ὥς μετ' αὐτῶν παρατάττεσθαι μέλλοντες· ἐπεὶ δὲ κατόπιν ἐγένοντο, λαβόντες ὀπίσω τοὺς πολεμίους ἔνθεν μὲν οἱ Θρᾶκες ἔνθεν δὲ οἱ, Γέται πάντας αὐτοὺς διέφθειραν.

- ⁵ VII, 44, 1. Σκύθαι Τριβαλλοῖς παρατάσσεσθαι μέλλοντες παρῆγγειλαν τοῖς γεωργοῖς καὶ τοῖς ἵπποφορβοῖς, ἐπειδὴν αἰσθωνται συμβαλόντας αὐτοὺς τοῖς πολεμίοις, ἐπιφανῆναι πόρρωθεν τὰς ἀγέλας τῶν ἵππων ἐπελαύνοντας. οἱ μὲν ἐπεφάνησαν· οἱ δὲ Τριβαλλοὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἵππων πόρρωθεν ἰδόντες κονιορτὸν ἐχειρό-
¹⁰ μενον, βοὴν αἰρομένην, νομίσαντες τοὺς ἄνω Σκύθας ἤκειν αὐτοῖς συμμάχους ἔφυγον φοβηθέντες.

atenieni, deoarece geții urmau să se alăture trupelor sale. Când aceștia ajunseră în spatele atenienilor, îi atacară pe dușmani din spate; și luându-i dintr-o parte tracii, dintr-alta geții, îi nimiciră pe toți.

VII, 44, 1. Vrînd să se lupte cu tribalii, sciții¹⁷ vestiră pe agricultori și pe crescătorii de cai că, îndată ce vor simți că ei năvălesc peste dușmani, să 5 apară de departe, minîndu-și hergheliile. Aceștia apărură. Când văzură în depărtare o mare mulțime de oameni și de cai, praf mult care se ridica și când auziră strigăte, tribalii socotiră că sosesc ca aliați sciții din părțile de sus și 10 fugiră înspăimîntați.

¹⁷ Probabil pe timpul regelui Ateas (cf. Frontinus, II, 4, 20).

APOLOGIA

26. Idem Plato in alia sermocinatione de Zalmoxi quodam Thraci generis, sed eiusdem artis viro, ita scriptum reliquit τὰς δὲ ἐπωδὰς
5 εἶναι τοὺς λόγους τοὺς καλοὺς.

Quod si ita est, cur mihi nosse non liceat vel Zalmoxi bona verba
vel Zoroastri sacerdotia?

XCVI. A P U L E I U S

Născut la Madaura, în Africa, pe la 125 e.n., Apuleius a primit o cultură aleasă și a făcut numeroase călătorii prin Africa, Italia și Orient. Mai târziu s-a stabilit la Oea, în Africa, unde s-a căsătorit și s-a bucurat de multă trecere. Din operele sale s-au păstrat: *Apologia*, un discurs de apărare împotriva acuzației de magie ce i s-a adus; *Floridele*, o colecție de 24 extrase din declamațiile sale; trei opusculă filozofice și *Metamorfozele* (cunoscute și sub numele de *Măgarul de aur*), un roman satiric în care fantasticul se împletește cu realul.

Ediția: Apulée, *Apologie, Florides*. Texte établi et traduit par Paul Vallette, Les Belles Lettres, Paris, 1924.

APOLOGIA

26. Același Platon ne-a lăsat scris următoarele, într-un alt dialog despre un oarecare Zalmoxis, de neam trac, dar un bărbat [care se ocupa] cu aceeași știință¹: « Iar vorbele frumoase sînt [ca niște] descîntece ». Dar dacă lucrurile sînt așa, de ce să nu-mi fie îngăduit să cunosc fie bunele cuvinte ale lui Zalmoxis, fie ceremoniile preoțești ale lui Zoroastru? 5

¹ Adică magia (cf. Platon, *Carmide*, p. 157a).

ΣΚΥΘΗΣ Η ΠΡΟΞΕΝΟΣ

1. Οὐ πρῶτος Ἀνάχαρσις ἀφίκετο ἐκ Σκυθίας Ἀθήναζε παι-
 δείας ἐπιθυμία τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ Τόξαρις πρὸ αὐτοῦ, σοφὸς
 5 μὲν καὶ φιλόκαλος ἀνὴρ καὶ ἐπιτηδευμάτων φιλομαθῆς τῶν ἀρίστων,
 οἵκοι δὲ οὐ τοῦ βασιλείου γένους ὦν οὐδὲ τῶν πιλοφορικῶν, ἀλλὰ
 Σκυθῶν τῶν πολλῶν καὶ δημοτικῶν, οἱοί εἰσι παρ' αὐτοῖς οἱ ὀκτά-
 ποδες καλούμενοι, τοῦτο δέ ἐστι, δύο βοῶν δεσπότην εἶναι καὶ ἀμά-
 ξης μιᾶς. οὗτος ὁ Τόξαρις οὐδ' ἀπῆλθεν ἔτι ὀπίσω ἐς Σκύθας,
 10 ἀλλ' Ἀθήνησιν ἀπέθανε, καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἥρως ἔδοξε καὶ ἐντέμ-
 νουσιν αὐτῷ Ξένῳ Ἰατρῷ οἱ Ἀθηναῖοι· τοῦτο γὰρ τοῦνομα ἥρως
 γενόμενος ἐπεκτήσατο. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ἐπωνυμίας καὶ ἀνθ' οὗτου
 ἐς τοὺς ἥρωας κατελέγη καὶ τῶν Ἀσκληπιαδῶν εἰς ἔδοξεν, οὐ χεῖρον
 ἴσως διηγῆσασθαι, ὥς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον ἐπιχώριον ὄν ἀπα-
 15 θανατίζειν καὶ πέμπειν παρὰ τὸν Ζάμολξιν, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναίους
 ἐξεῖναι θεοποιεῖν τοὺς Σκύθας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

ΠΩΣ ΔΕΙΙ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ

5. . . . "Ὅμως δὲ οὐ χεῖρον καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους εἰρῆσθαι,
 ἢν', εἴ ποτε πόλεμος ἄλλος συσταίῃ, ἢ Κελτοῖς πρὸς Γέτας ἢ Ἰνδοῖς
 20 πρὸς Βακτρίους — οὐ γὰρ πρὸς ἡμᾶς γε τολμήσειεν ἄν τις, ἀπάν-
 των ἤδη κεχειρωμένων — ἔχωσιν ἄμεινον συντιθέναι τὸν κανόνα
 τοῦτον προσάγοντες, ἥνπερ γε δόξη αὐτοῖς ὀρθὸς εἶναι . . .

XCVII. LUCIAN

Lucian s-a născut în anul 125 e.n. în Samosata din Comagena pe malul Eufratului, dintr-o familie săracă. El a încercat mai întâi să-și câștige traiul ca ucenic pe lângă un sculptor, apoi a studiat retorica și filozofia și a rătăcit ținând conferințe publice plătite, cu subiecte variate. A cunoscut o mare parte a lumii mediteraneene de atunci. Lucian a trăit o vreme la Roma și Atena, iar la bătrânețe a obținut un post administrativ în Egipt, unde se pare că a murit în jurul anului 192 e.n. Opera sa, foarte întinsă și originală, are o mare valoare documentară și literară.

Ediții: *Luciani Samosatensis Opera* ex recensione Caroli Jacobitz, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1907—1913; *Scholia in Lucianum* edidit Hugo Rabe, Teubner, Leipzig, 1906.

SCITUL SAU OASPETELE

1. Nu Anacharsis a venit primul la Atena din Scitia, dornic a se instrui în cultura greacă, ci înaintea lui a venit Toxaris¹, un bărbat înțelept și iubitor de frumos, care năzuia să cunoască cele mai bune rânduiri. Cât privește obârșia 5 lui, nu se trăgea din vreun neam regesc, nici nu se număra printre purtătorii de pileus², ci era unul din sciții cei mulți și din popor, așa cum sînt la ei așa-numiții «cei cu opt picioare», adică să fie stăpîn pe doi boi și o căruță. Acest Toxaris nu s-a mai întors în Scitia, ci a murit la Atena și nu după multă vreme 10 a fost trecut în rîndul semizeilor, iar atenienii îi jertfesc: «Medicului străin». Acest nume l-a dobîndit [Toxaris] după ce ajunsese semizeu. Poate că n-ar strica să lămuresc care este pricina denumirii și pentru ce motiv a fost socotit în rîndul semizeilor, fiind considerat ca unul dintre urmașii lui Asclepios³, [și acesta] ca să vă dați seama și voi că nu numai la sciți există datina de 15 a-i face pe oameni nemuritori și de a-i trimite lui Zamolxis soli, ci și atenienii au dreptul să-i zeifice pe sciți în Grecia.

CUM TREBUIE SCRISĂ ISTORIA

5. ...Și totuși n-ar fi rău să li se spună aceloră⁴: în împrejurarea că ar izbucni vreodată un alt război, fie celții împotriva geților, fie inzii împotriva bactrilor (căci pe noi nu va îndrăzni nimeni să ne înfrunte, deoarece toți sînt acum supuși autorității noastre⁵), aceia să compună mai bine ținînd seamă de aceste reguli dacă li se par îndreptățite⁶.

¹ Figură legendară despre care tradiția pretinde că a vizitat Atena în vremea lui Solon.

² Căciula pe care o purtau nobilii daci și sciți (cf. Dio Chrysostomos, LXXII, 3).

³ Zeul medicinei, ai cărui adepți se numeau asclepiazi.

⁴ Autorilor care își aleg subiectele la întîmplare.

⁵ Imperiului roman.

⁶ Ideea acestui pasaj e că istoricul nu trebuie să se ocupe de evenimente locale.

ΑΛΗΘΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

II, 17. Βούλομαι δὲ εἰπεῖν καὶ τῶν ἐπισήμων οὐστinas παρ' αὐτοῖς ἔθεασάμην... βαρβάρων δὲ Κύρους τε ἀμφοτέρους καὶ τὸν Σκύθην Ἀνάχαρσιν καὶ τὸν Θρᾶκα Ζάμολξιν καὶ Νουμᾶν τὸν
 5 Ἰταλιώτην, καὶ μὴν καὶ Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον καὶ Φωκίωνα καὶ Τέλλον τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς σοφοὺς ἄνευ Περιάνδρου. . .

ΖΕΥΣ ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ

42. . . . Πολλοὶ γὰρ οἱ τάραχοι καὶ ἄλλοι ἄλλα νομίζουσι, Σκύθαι μὲν ἀκινάκῃ θύοντες καὶ Θρᾶκες Ζαμόλξιδι, δραπέτῃ ἀνθρώπῳ
 10 ἐκ Σάμου ὡς αὐτοὺς ἤκοντι, Φρύγες δὲ Μήνη καὶ Αἰθίοπες Ἡμέρα. . .

ΙΚΑΡΟΜΕΝΙΠΠΟΣ

16. . . . Πάντα μὲν ἐξῆς διελθεῖν, ὧ φιλότης, ἀδύνατον, ὅπου γε καὶ ὁρᾶν αὐτὰ ἔργον ἦν· τὰ μέντοι κεφάλαια τῶν πραγμάτων τοιαῦτα ἐφαίνετο οἷά φησιν. "Ὅμηρος τὰ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος· οὐ μὲν
 15 γὰρ ἦσαν εἰλαπῖναι καὶ γάμοι, ἐτέρωθι δὲ δικαστήρια καὶ ἐκκλησίαι, καθ' ἕτερον δὲ μέρος ἔθυέ τις, ἐν γειτόνων δὲ πενθῶν ἄλλος ἐφαίνετο· καὶ ὅτε μὲν ἐς τὴν Γετικὴν ἀποβλέψαιμι, πολεμοῦντας ἂν ἐώρων τοὺς Γέτας· ὅτε δὲ μεταβαίην ἐπὶ τοὺς Σκύθας, πλανωμένους ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν ἦν ἰδεῖν· μικρὸν δὲ ἐπικλίνας τὸν ὀφθαλμὸν
 20 ἐπὶ θάτερα τοὺς Αἰγυπτίους γεωργοῦντας ἐπέβλεπον, καὶ ὁ Φοῖνιξ δὲ ἐνεπορεύετο καὶ ὁ Κίλιξ ἐλήστευε καὶ ὁ Λάκων ἐμαστιγοῦτο καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἐδικάζετο.

ΠΕΡΙ ΟΡΧΗΣΕΩΣ

79. . . . Ἡ μὲν γε Βακχικὴ ὄρχησις ἐν Ἰωνίᾳ μάλιστα καὶ ἐν
 25 Πόντῳ σπουδαζομένη, καίτοι σατυρικὴ οὔσα, οὕτω κεχείρωνται τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐκεῖ, ὥστε κατὰ τὸν τεταγμένον ἕκαστος καιρὸν ἀπάντων ἐπιλαθόμενοι τῶν ἄλλων κάθηνται δι' ἡμέρας τιτᾶνας καὶ κορύβαντας καὶ σατύρους καὶ βουκόλους ὀρῶντες· καὶ ὀρχοῦνταί γε

ISTORIA ADEVĂRATĂ

II, 17. Vreau să amintesc și de oamenii însemnați pe care i-am văzut la ei... Dintre barbari, pe cei doi Cirus, pe scitul Anacharsis, pe tracul Zamolxis, pe italiotul Numa⁷, apoi pe Licurg din Lacedemona, pe atenienii Focion⁸ 5 și Tellos⁹ și pe [cei șapte] înțelepți, cu excepția lui Periandru¹⁰...

ZEUS TRAGEDIAN

42... S-au făcut multe încurcături și fiecare are altă credință. Sciții jertfesc unui paloș¹¹, tracii lui Zamolxis, care este un sclav din Samos venit la dinșii, frigienii [jertfesc] Lunii, etiopienii Zilei... 10

ICAROMENIP¹²

16. ... Să-ți povestesc în șir toate acestea, dragul meu, mie-e cu neputință, căci era greu să și le privești. Iar cele mai de seamă lucruri se înfățișau aidoma imaginilor descrise de Homer, pe scut. Într-un loc erau ospete și nunți, într-un alt loc tribunale și adunări, în altă parte un om aducea o jertfă, în vecinătate 15 se arăta cineva pradă durerii, din pricina morții. Și ori de câte ori priveam¹³ la ținutul geților, nu-i vedeam pe geți decât luptînd. Ori de câte ori treceam la sciți, mi-era dat să-i văd rătăcind în căruțe. Aruncîndu-mi puțin privirile în cealaltă parte, zăream pe egipteni muncind pămîntul. Fenicianul făcea 20 negustorie, cilicianul prăda, laconianul biciuia sclavii, iar atenianul pleda procese.

DESPRE DANS

79. ... Dansul bacchic este foarte gustat îndeosebi în Ionia și în Pont¹⁴, deși este un dans satiric. Iar lumea de acolo este atît de subjugată de el, încît 25 la vremea care a fost rînduită pentru așa ceva, toți uită de orice altă grijă și stau jos zile întregi, privind la titani¹⁵, coribanți¹⁶, satiri¹⁷ și păstori. Și execută

⁷ Numa Pompilius, unul dintre regii legendari ai Romei.

⁸ Comandant de oști atenian, care a trăit în secolul al IV-lea î.e.n.

⁹ Un atenian pe care Solon l-a socotit a fi unul din oamenii fericiți.

¹⁰ Celebrul tiran din Corint (627—586 î.e.n.).

¹¹ Vezi Herodot, nota 39.

¹² Autorul descrie o călătorie aeriană — imaginară — și o vizită făcută zeilor de filozoful cinic Menip, ironizînd astfel unele concepții cosmogonice antice.

¹³ Menip privea din înălțimi.

¹⁴ Cf. Herodot, IV, 78—80.

¹⁵ Aveau un rol în cultul lui Dionysos.

¹⁶ Formau alaiul zeiței Cibeles și dansau în extaz.

¹⁷ Erau servitorii și însoțitorii zeului Dionysos.

ταῦτα οἱ εὐγενέστατοι καὶ πρωτεύοντες ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων οὐχ ὅπως αἰδούμενοι, ἀλλὰ καὶ μέγα φρονούντες ἐπὶ τῷ πράγματι μᾶλλον ἤπερ ἐπ' εὐγενείαις καὶ λειτουργίαις καὶ ἀξιώμασι προγονικοῖς.

ΜΑΚΡΟΒΙΟΙ

5 10. . . . ὥσπερ Δημήτριός τε ὁ Καλλατιανὸς καὶ ἄλλοι λέγουσι.
 Ἀτέας δὲ Σκυθῶν βασιλεὺς μαχόμενος πρὸς Φίλιππον περὶ τὸν
 Ἰστρον ποταμὸν ἔπεσεν ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη γεγονώς. Βάρδυλις
 δὲ ὁ Ἰλλυριῶν βασιλεὺς ἀφ' Ἰππου λέγεται μάχεσθαι ἐν τῷ πρὸς
 Φίλιππον πολέμῳ εἰς ἐνενήκοντα τελῶν ἔτη. Τήρης δὲ Ὀδρυσῶν
 10 βασιλεὺς, καθά φησι Θεόπομπος, δύο καὶ ἐνενήκοντα ἐτῶν ἐτελεύ-
 τησεν.

ΘΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

9. . . . Τοιγαροῦν οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Γέται ταῦτα ὀρῶντες αὐτῶν
 μακρὰ ἡμῖν χαίρειν εἰπόντες αὐτοὶ ἀπαθανατίζουσι καὶ θεοὺς χειρο-
 15 τονοῦσιν οὕς ἐθελήσωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ καὶ Ζάμολξις
 δοῦλος ὧν παρενεγράφη οὐκ οἶδ' ὅπως διαλαθών.

SCHOLIA IN LUCIANI ICAROMENIPPUM

16. . . . τὴν Γετικὴν] τὴν τῶν Γετῶν χώραν. οἱ δὲ Γέται
 ἔθνος βάρβαρον. — ΓVUΩΔ*. Addunt VUΩΔ: καὶ ἰσχυρόν, δ
 20 Ῥωμαίων κατεξαναστὰν καὶ μέχρι φόρου ἀπαγωγῆς ταπεινῶσαν
 Ῥωμαίους ὑπὸ Τραιανοῦ ὕστερον οὕτως ἐξωλοθρεύθη Δεκεβάλλῳ
 χρώμενον βασιλεῖ, ὥστε τὸ πᾶν ἔθνος εἰς τεσσαράκοντα περιστῆναι
 ἄνδρας. — Addit Δ: ὡς ἱστορεῖ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς [om.
 Müller FHG.] —

* Cod. Γ = Vat. 90 (saec. IX—X); V = Vat. 89 (saec. XIII); U = Urb. 118 (saec. XIII); Ω = Marc. 434 (saec. X—XII); Δ = Vat. 1322 (saec. XIII).

aceste dansuri oamenii cei mai de neam și fruntașii din fiecare cetate¹⁸; ei nu numai că nu se rușinează, dar se și mândresc cu isprava asta mai mult decât s-ar mândri cu neamul lor ales, cu dregătoriile ori cu vrednicia strămoșilor.

OAMENI CU VIAȚĂ LUNGĂ

10. ...Cum afirmă Demetrios din Callatis¹⁹ și alții, Ateas, regele sciților, 5 care s-a luptat²⁰ la Istru împotriva lui Filip, a căzut [în luptă] la vârsta de peste nouăzeci de ani. Bardylis, regele ilirilor, se zice că a luptat²¹ călare în războiul împotriva lui Filip, la nouăzeci de ani împliniți. Teres²², regele odrisilor, — după cum spune Teopomp — și-a dat sfârșitul la nouăzeci și doi de ani. 10

ADUNAREA ZEILOR

9. Prin urmare sciții și geții, după ce văd acestea și ne spun un lung « bun rămas », devin nemuritori; și zeifică pe cine vor, în același fel în care și Zamolxis, 15 deși sclav, a fost trecut pe lista zeilor, strecurându-se nu știu cum.

SCOLII LA ICAROMENIP AL LUI LUCIAN

16. ...Ținutul geților] țara geților. Geții, un neam barbar, — [manuscrisele] FVUΩΔ²³. [Manuscrisele] VUΩΔ adaugă: și puternic, care se ridicase împotriva romanilor și îi umilise pînă la plătirea tributului; dar mai tîrziu, 20 cînd avea rege pe Decebal, a fost pînă într-atîta de zdrobit de către Traian, încît tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbați²⁴. [Manuscrisul] Δ adaugă: după cum povestește Criton²⁵ în *Getice* [omis de Müller FHG].

¹⁸ Se pare că nici Histria nu făcea excepție în privința aceasta (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 197—212).

¹⁹ Celebru geograf care a trăit în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n. (cf. Ps.-Scymnos, v. 719).

²⁰ În anul 339 î.e.n. (cf. Trogu Pompeius, IX, 2—3).

²¹ În anul 358 î.e.n.

²² Întemeietorul regatului odrisilor, care a trăit cam între anii 470—440 î.e.n. (cf. Tucicide, II, 29, 2).

²³ Vezi situația manuscriselor la aparatul critic.

²⁴ Știrea este cu totul fantezistă, iar absurditatea ei apare de la prima vedere. Scolia este foarte tîrzie, ea datorindu-se poate patriarhului din Cezarea, pe nume Arethas, care a trăit cam între anii 860—932 e.n. Pe deasupra, manuscrisele păstrate sînt și mai tîrzii, cam din secolul al XIII-lea, și nu fac parte din primele categorii (cod. Γ și K, B, C, R). așa încît e posibil să se fi transmis greșit cifra (ca cea de 40 000 dată de Strabon VII, 3, 12). Se mai poate ca autorul să fi folosit pe Iulian Apostatul, care vorbește și el de o « distrugere a neamului » (cf. *Împărații*, 327).

²⁵ Cf. Criton fr. 2.

ΠΕΡΙ ΚΡΑΣΕΩΝ ΤΡΙΑ

II, 5 (II, p. 618 Kühn). Αἰγύπτιοι μὲν οὖν καὶ Ἀραβες καὶ Ἰνδοὶ καὶ πᾶν τὸ ξηρὰν καὶ θερμὴν χώραν ἐποικοῦν ἔθνος μελαίνας
 5 τε καὶ δυσανξεῖς καὶ ξηρὰς καὶ οὐλας καὶ κραύρας ἔχουσι καὶ ψυχρὰν
 χώραν ἐποικοῦσιν, Ἰλλύριοί τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Δαλμάται καὶ
 Σαυρομάται καὶ σύμπαν τὸ Σκυθικὸν εὐανξεῖς μετρίως καὶ λεπτὰς
 καὶ εὐθείας καὶ πυρράς.

II, 6 (II, p. 627 Kühn). Κελτοῖς μὲν γὰρ καὶ Γερμανοῖς καὶ
 10 παντὶ τῷ Θρακίῳ τε καὶ Σκυθικῷ γένει ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ δέρμα
 καὶ διὰ τοῦτο μαλακὸν τε καὶ λευκὸν καὶ ψιλὸν τριχῶν.

ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Τῶν δὲ νεωτέρων ὅσοι τοῖς τούτων
 ὀνόμασιν ἑαυτοὺς ἐσέμνυναν Ἐρασιστρατεῖους τε καὶ Ἀσκληπια-
 15 δείους ἐπονομάσαντες, ὁμοίως τοῖς ὑπὸ τοῦ βελτίστου Μενάνδρου
 κατὰ τὰς κομωδίας εἰσαγομένοις οἰκέταις, Δάοις τέ τισι καὶ Γέταις,
 οὐδὲν ἡγουμένοις σφίσι πεπρᾶχθαι γενναῖον, εἰ μὴ τρις ἐξαπατή-
 σειαν τὸ δεσπότην, οὕτω καὶ αὐτοὶ κατὰ πολλὴν σχολὴν ἀναίσχυντα
 σοφίσματα συνέθεσαν, οἱ μὲν, ἵνα μὴδ' ὅλως ἐξελεγχθεῖη ποτ' Ἀσ-
 20 κληπιάδης ψευδόμενος, οἱ δ', ἵνα κακῶς εἴπωσιν, ἃ καλῶς, ἐσιώπησεν
 Ἐρασίστρατος. Ἀλλὰ τῶν μὲν Ἀσκληπιαδεῶν ἄλις.

Galen s-a născut la Pergam și a trăit între anii 122—199 e.n. în orașele Smirna, Corint, Alexandria și Roma. A fost medic și a lăsat o operă vastă, fiind influențat de școala lui Hipocrate. Izvoarele folosite de el sînt foarte variate, iar știrile transmise reflectă o stare de lucruri mai veche decît epoca sa.

Ediții: *Claudii Galeni De temperamentis libri III* recognovit Georgius Helmreich, Teubner, Leipzig, 1904; *Claudii Galeni Scripta minora* edidit Georgius Helmreich, vol. III, Teubner, Leipzig, 1893.

DESPRE TEMPERAMENTE, ÎN TREI CĂRȚI

II, 5. (II, p. 618 Kühn). Egiptenii, arabii, inzii și orice neam care locuiește în regiuni uscate și calde au un păr care crește greu, negru, uscat, creț și fărîmicios. Spre deosebire de aceștia, cei ce locuiesc în ținuturi umede și reci — precum ilirii, germanii, dalmații, sarmații și întregul neam scitic — au un păr care crește destul de repede, e subțire, drept și roșcat ¹.

II, 6, (II, p. 627 Kühn). Celții, germanii și întreg neamul tracic și scitic au pielea rece și umedă. De aceea ea este moale, albă și fără păr.

DESPRE FACULTĂȚILE NATURALE

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Iar dintre cei mai tineri, cîți s-au lăudat cu numele acesta, numindu-se ucenici ai lui Erasistratos ² și ai lui Asclepiade ³ asemenea sclavilor pe care i-a pus în comediile sale excelentul Menandru ⁴, niște daci și geți care nu-și închipuie că au săvîrșit vreun lucru plin de noblețe, dacă nu și-au înșelat de trei ori stăpînul ⁵. Le fel și aceștia au ticluit, în lungul lor răgaz, sofisme nerușinate, unii pentru a nu se dovedi vreodată că Asclepiade s-a înșelat în vreo privință, iar alții pentru a exprima prost ceea ce Erasistratos a păstrat bine sub tăcere. Dar despre ucenicii lui Asclepiade [am vorbit] destul.

¹ Cf. Hipocrate, *Despre aer, ape și locuri*, 20.

² Erasistratos din Ceos, medic vestit din secolul al III-lea î.e.n., care a studiat la Atena și Alexandria și a realizat progrese însemnate în anatomie prin disecții efectuate pe animale vii.

³ Asclepiade a trăit în secolul I î.e.n. la Roma; el a întemeiat o școală de medicină.

⁴ Cf. Menandru.

⁵ Cf. Herondas, Terențiu și Ovidiu, *Arta de a iubi*, III, 332.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

I, 9, 5. Ὁ δὲ Λυσίμαχος οὗτος γένος τε ἦν Μακεδῶν καὶ Ἀλεξάνδρου δορυφόρος, ὃν Ἀλέξανδρός ποτε ὑπ' ὀργῆς λέοντι ὁμοῦ
 5 καθείρξας ἐς οἶκημα κεκρατηκότα εὔρε τοῦ θηρίου. Τὰ τε οὖν ἄλλα
 ἤδη διετέλει θαυμάζων καὶ Μακεδόνων ὁμοίως τοῖς ἀρίστοις ἦγεν ἐν
 τιμῇ. Τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου Θρακῶν ἐβασίλευεν ὁ Λυσί-
 μαχος τῶν προσοίκων Μακεδόσιν, ὧσων ἤρχεν Ἀλέξανδρος καὶ ἔτι
 πρότερον Φίλιππος· 6. εἶεν δ' ἂν οὗτοι τοῦ Θρακίου μοῖρα οὐ μεγάλη.
 10 Θρακῶν δὲ τῶν πάντων οὐδένες πλείους εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μὴ
 Κελτοί, πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐν ἀντεξετάζοντι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς πω
 πρότερος Θρακῆας Ῥωμαίων κατεστρέψατο ἀθρόους. Ῥωμαῖοις δὲ
 Θρακῆ τε πᾶσά ἐστιν ὑποχείριος, καὶ Κελτῶν ὅσον μὲν ἀχρεῖον
 νομίζουσι διὰ τε ὑπερβάλλον ψῦχος καὶ γῆς φαυλότητα ἐκουσίως
 15 παρῶπται σφισι, τὰ δὲ ἀξιόκτητα ἔχουσι καὶ τούτων. 7. Τότε δὲ
 ὁ Λυσίμαχος πρῶτοις τῶν περιοίκων ἐπολέμησεν Ὀδρύσαις, δεύ-
 τερα δὲ ἐπὶ Δρομιχαίτην καὶ Γέτας ἐστράτευσεν. Οἷα δὲ ἀνδράσι
 συμβαλῶν οὐκ ἀπείροις πολέμων, ἀριθμῶ δὲ καὶ πολὺ ὑπερβεβλη-
 κόσιν, αὐτὸς μὲν ἐς τὸ ἔσχατον ἐλθὼν κινδύνου διέφυγεν, ὁ δὲ οἱ
 20 παῖς Ἀγαθοκλῆς συστρατευόμενος τότε πρῶτον ὑπὸ τῶν Γετῶν
 ἔάλω. Λυσίμαχος δὲ καὶ ὕστερον προσπταίσας μάχαις καὶ τὴν ἄλω-
 σιν τοῦ παιδὸς οὐκ ἐν παρέργῳ ποιούμεenos, συνέθετο πρὸς Δρομι-
 χαίτην εἰρήνην, τῆς τε ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ τὰ πέραν Ἰστρου παρεῖς
 τῷ Γέτῃ καὶ θυγατέρα συνοικίσας ἀνάγκη τὸ πλεόν. Οἱ δὲ οὐκ Ἀγα-

XCIX. PAUSANIA

Pausania a trăit în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. și a fost, se pare, de origine orientală. A scris o *Descriere a Greciei*, în 10 cărți, compusă între anii 162—178. Cartea aceasta este mai mult decât o simplă periegeză, căci cuprinde informații prețioase despre istoria socială, arta, mitologia sau istoria politică a Eladei. Autorul n-a văzut totdeauna cu ochii lui ceea ce înfățișează, ci a prezentat uneori lucrurile după surse scrise.

Ediția: *Pausaniae Graeciae descriptio* recognovit Fridericus Spiro, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1903.

DESCRIEREA GRECIEI

I, 9, 5. Lisimah acesta era macedonean și făcea parte din garda personală a lui Alexandru. [Odată] regele, cuprins de mînie, l-a închis într-o încăpere împreună cu un leu, dar Alexandru găsi animalul răpus. De atunci Alexandru l-a admirat fără încetare — și pentru alte motive. Și l-a prețuit ca pe unul dintre cei mai de seamă bărbați din Macedonia. După moartea lui Alexandru¹, Lisimah ajunsese rege² peste tracii vecini cu macedonenii, asupra cărora stăpînise Alexandru și, mai înainte de el, Filip. 6. Pămîntul lor ar fi o mică parte a Traciei. Dintre toți oamenii nici un neam nu-i mai numeros decât tracii, afară doar de celți, pentru cine compară un neam cu altul. De aceea, nimeni mai înainte de romani nu a putut să-i înfrîngă pe toți tracii împreună. Toată Tracia este supusă romanilor, iar din țara celților cît socotesc nefolositor, din pricina frigului cumplit și a nerodniciei pămîntului, a fost trecut de ei cu vederea, cu bună știință, dar dețin cele vrednice de stăpînire [din țara] acestora. 7. Atunci Lisimah, dintre vecini, s-a războit mai întîi cu odrisii³ și apoi a pornit cu armata împotriva lui Dromichaites și a geților⁴. Dar avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți în războaie și care îl întreceau cu mult prin numărul lor. El însuși ajunsese într-o primejdie cît se poate de mare și scăpă cu fuga. Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu luat prizonier de către geți. Lisimah a fost biruit și în alte lupte. Și deoarece socotea că nu este puțin lucru să-și aibă fiul prins în război, încheie o pace⁵ cu Dromichaites și din stăpînirea⁶ sa cedă getului ținuturile de dincolo de Istru. Mai mult de nevoie îi dădu în căsătorie pe fiica sa⁷. Unii spun că nu Agatocle

¹ Cf. Diodor, XVIII, 3, 2.

² Abia în anul 306 î.e.n., cînd toți diadohii își iau titlul de rege, și-l asumă și el.

³ În anii 322 și 313 î.e.n. (cf. Diodor, XVIII, 14, 2—3 și XIX, 73, 8).

⁴ Pe la anul 300 î.e.n., după lupta de la Issos. Cf. Diodor, XXI, 11—12.

⁵ Probabil în anul 297 î.e.n. (vezi Diodor, nota 27 și 29).

⁶ Vezi Diodor, notele 28 și 33. După unii cercetători (vezi RE, VII, A, col. 1861) stăpînirea efectivă a lui Lisimah s-ar fi întins pînă la Tyras.

⁷ Aceasta s-a întimplat mai tîrziu, cînd a fost prins Lisimah.

θοκλέα, Λυσίμαχον δὲ αὐτὸν ἀλῶναι λέγουσιν, ἀνασωθῆναι δὲ Ἀγαθοκλέους τὰ πρὸς τὸν Γέτην ὑπὲρ αὐτοῦ πράξαντος· ὥς δὲ ἐπανῆλθεν, Ἀγαθοκλεῖ Λυσάνδραν γυναῖκα ἡγάγετο, Πτολεμαίου τε τοῦ Λάγου καὶ Εὐρυδίκης οὖσαν.

- 5 III, 19, 11. Ὅν δὲ οἶδα λέγοντας Κροτωνιάτας περὶ Ἑλένης λόγον, ὁμολογοῦντας δὲ σφισι καὶ Ἱμεραίους, ἐπιμνησθήσομαι καὶ τοῦδε. Ἔστιν ἐν τῷ Εὐξείνῳ νῆσος κατὰ τοῦ Ἰστρου τὰς ἐκβολὰς Ἀχιλλέως ἱερά· ὄνομα μὲν τῇ νήσῳ Λευκή, περίπλους δὲ αὐτῆς σταδίων εἴκοσι, δασεῖα δὲ ὕλη πᾶσα καὶ πλήρης ζώων ἀγρίων καὶ

- 10 ἡμέρων, καὶ ναὸς Ἀχιλλέως καὶ ἄγαλμα ἐν αὐτῇ.
IV, 34, 2. . . . Θηρία δὲ ἐς ὄλεθρον ἀνθρώπων οὐ πεφύκασιν οἱ Ἑλλήνων ποταμοὶ φέρειν, καθάπερ γε Ἰνδὸς καὶ Νεῖλος ὁ Αἰγύπτιος, ἔτι δὲ Ῥῆνος καὶ Ἰστρος Εὐφράτης τε καὶ Φᾶσις. Οὗτοι γὰρ δὴ θηρία ὁμοίως τοῖς μάλιστα ἀνδροφάγα αὖξουσιν, ταῖς ἐν
15 Ἑρμῷ καὶ Μαιάνδρῳ γλάνισιν ἑοικότα ιδέας, πλὴν χροῶς τε μελαντέρας καὶ ἀλκῆς· ταῦτα δὲ αἱ γλάνεις ἀποδέουσιν.

V, 12, 6. . . . Οὗτος (Τραϊανὸς) προσεκλήσατο ὁ βασιλεὺς Γέτας τοὺς ὑπὲρ Θράκης. . .

- VIII, 28, 2. . . . Ἰστρον μὲν γε καὶ Ῥῆνον, ἔτι δὲ Ὑπανίν τε
20 καὶ Βορυσθένην καὶ ὅσων ἄλλων ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὰ ρεύματα πηγνύται, τούτους μὲν χειμερίους κατὰ ἐμὴν δόξαν ὀρθῶς ὀνομάσαι τις ἂν. Οἱ ῥέουσι μὲν διὰ γῆς τὸ πολὺ τοῦ χρόνου νειφομένης, ἀναπλέως δὲ κρυμοῦ καὶ ὁ περὶ αὐτοὺς ἐστὶν ἀήρ.

- VIII, 38, 3. . . . Ἡ κατὰ τὰ αὐτὰ ποταμῷ τῷ Ἰστρῳ πέφυκεν
25 ἕσον παρέχεσθαι τὸ ὕδωρ ἐν χειμῶνι ὁμοίως καὶ ἐν ὥρᾳ θέρους. . .
IX, 30, 5. . . . ὥς δὲ ἐνεφορήσαντο οἶνου (Threiciae feminae), ἐξεργάζονται τὸ τόλμημα, καὶ τοῖς ἀνδράσιν ἀπὸ τούτου κατέστη μεθυσκομένους ἐς τὰς μάχας χωρεῖν. . .

- X, 34, 5. Τὸ δὲ Κόστοβῶκων [τε] τῶν ληστικῶν τὸ κατ' ἐμὲ
30 τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἐλάτειαν· ἐνθα δὴ ἀνὴρ Μνησίβουλος λόχον τε περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν συνέστησε καὶ καταφονεύσας πολλοὺς τῶν βαρβάρων ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ· οὗτος ὁ Μνησίβουλος δρόμου νίκας καὶ ἄλλας ἀνείλετο καὶ Ὀλυμπιάδι πέμπτῃ πρὸς ταῖς τριάκοντά τε καὶ διακοσίαις σταδίου καὶ τοῦ σὺν τῇ ἀσπίδι
35 διαύλου. . .

a fost prins, ci însuși Lisimah⁸; că l-a salvat Agatocle, care ar fi căutat să cadă la o înțelegere cu Dromichaïtes, pentru răscumpărarea lui. Când s-a întors, l-a căsătorit pe Agatocle cu Lysandra, fiica lui Ptolemaios Lagos și a Euridiceii.

III, 19, 11. Voi aminti aci o poveste despre Elena, pe care știu că o spun crotoniații, iar locuitorii din Himera sînt de acord cu ei. Se află o insulă în Pontul Euxin, la gurile Istrului, închinată lui Ahile. Aceasta se numește Leuce și are un perimetru de douăzeci de stadii, este acoperită de o pădure deasă și plină de animale sălbatice și domestice. În ea se află un templu și o statuie a lui Ahile⁹.

IV, 34, 2. ...Rîurile Greciei nu au vietăți care să le aducă oamenilor pieirea, cum sînt Indul, Nilul din Egipt, Rinul, Istrul, Eufratul și Fasis; căci aceste [fluvii] hrănesc animale semănînd ca înfățișare cu somnul din Hermos și Meandru — dar aceste vietăți sînt mai negre și mai puternice. Somnul, în aceste două privințe, mai prejos decît acele viețuitoare.

IV, 12, 6. ...Împăratul [Traian] a mărit imperiul, supunîndu-i pe geții care locuiesc dincolo de Tracia...

VIII, 28, 2. ... Istrul, Rinul, Hypanis, Boristene și alte fluvii, ale căror ape îngheață iarna, după părerea mea pot fi numite — și pe drept cuvînt — rîuri de iarnă. Ele străbat pămînturi ce sînt acoperite de zăpadă în cea mai mare parte a timpului, iar aerul de acolo este foarte rece.

VIII, 38, 3. ... Rîul despre care vorbim se aseamănă cu Istrul în această privință, avînd — în chip firesc — același debit de apă și iarna și vara...

IX, 30, 5. ... După ce s-au ghiftuit cu vin [femeile trace] au săvîrșit o faptă îndrăzneată și de atunci s-a statornicit obiceiul ca bărbații să se îmbete înainte de a intra în luptă...

X, 34, 5. [Neamul] costobocilor, cu apucăturile lui tilhărești, a năvălit pe timpul meu în Grecia, ajungînd pînă la Elateia. Acolo, un bărbat [cu numele] Mnesibulos a strîns în juru-i o ceată de oameni și, după ce a omorît pe mulți dintre barbari, a căzut și el în luptă. Mnesibulos a biruit la alergări; pe lingă alte izbinzi, la olimpiada a 235-a a cîștigat și întrecerea în stadiu, precum și dubla alergare cu scutul...

⁸ Și tatăl a fost prins în anul 291 î.e.n., cînd l-a atacat din nou pe Dromichaïtes (cf. Diodor, XXI, 12, 1).

⁹ Vezi Arian, notele 31 și 32.

¹⁰ Rîul Neda din Arcadia.

¹¹ Au avut îndrăzneala să-l ucidă pe cîntărețul Orfeu.

¹² Cf. Ptolemeu, III, 8, 3.

¹³ În anul 170 e.n. Pentru cauzele posibile ale invaziei cf. Dio Cassius, LXXII, 3, 3.

¹⁴ Cu această ocazie — invazia s-a desfășurat pe uscat, prin Moesia, Tracia și Macedonia — a avut de suferit și Dobrogea (cf. inscripția de lingă Tropaeum Traiani în CIL, III, 4421, 12 și vezi de curînd Em. Popescu, *Epigraphische Beiträge zur Geschichte der Stadt Tropaeum Traiani*, în „Studii Clasice“ VI (1964), p. 193—199).

¹⁵ În realitate se pare că ei au ajuns pînă în Atica, unde au devastat sanctuarul din Eleusis.

¹⁶ În anul 164 e.n.

С. ПОΛΥΔΕΥΚΟΥΣ

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ

VII, 14. ... Ἀλώνητοι δ' ἐκαλοῦντο οἱ μηδενὸς ἄξιοι τῶν οἰκετῶν, ὅτι τῶν Θρακῶν οἱ μεσόγειοι ἁλῶν ἀντικατηλλάττοντο
δ τοὺς οἰκέτας.

C. [IULIUS] POLLUX

S-a născut la Naucratis și a fost profesor de filozofie la Atena, în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. Iulius Pollux a fost satirizat de scriitorul Lucian și a apărut cu consecvență ideile mișcării aticiste. A alcătuit un lexicon în 10 cărți, dedicat împăratului Commodus (180—192), pentru nevoile învățămîntului vremii.

Ediția: *Pollucis Onomasticon* e codicibus ab ipso collatis denuo edidit et adnotavit Ericus Bethe, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1900—1931.

DICȚIONAR

VII, 14... Sclavii care nu erau buni de nimic se numeau « vînduți pentru sare », deoarece tracii din interior¹ dădeau sclavi în schimbul sării.

5

¹ Adică din interiorul Peninsulei Balcanice, în opoziție cu cei de pe coasta mărilor.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΔΙΑΣ

LIBER II, vol. I, 52, 28. Ματόας· οὕτω πάλαι ὑπὸ Σκυθῶν
ἐκαλεῖτο Ἰστρος ὁ ποταμός. Ματόας δὲ ἐστὶ κατ' Ἑλληνας ἄσιος.

5 LIBER III, vol. I, 59, 19. Δάης Σκυθικὸν ἔθνος· λέγονται καὶ
Δά·αι μετὰ τοῦ σ· I, 62, 9. Ἀνθης, Σκύθης ἔθνος Θράκιον ἀπὸ
Σκύθου παιδὸς Ἡρακλέους· τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ σκύζεσθαι· ὀργιλώ-
τατοι γάρ.

LIBER IV, vol. I, 87, 11. Δάνουβις ἢ Δάνουσις Ἰστρος ὁ ποτα-
10 μός· ἐρμηνεύεται δὲ ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἔχων αἰτίαν.

LIBER V, vol. I, 108, 34. Τὸ Δᾶος ὡς κύριον βαρύνεται. «Γέτας
γάρ τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλιμένους καὶ τὴν ἔω, Δάους δὲ τοὺς
πρὸς τὰναντία πρὸς Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἰστροῦ πηγὰς» (Strabo
VII, p. 304). Καὶ παρ' Ἀττικοῖς δὲ τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα Δᾶοι
15 καὶ Γέται· λέγεται δὲ καὶ Δᾶκος.

LIBER VI, vol. I, 144, 3. Κρόβυζος ἔθνος πρὸς νότου ἀνέμου
τοῦ Ἰστροῦ.

I, 147, 26. Δᾶκος ἔθνος, ὃ καὶ Δᾶος καλεῖται.

LIBER VIII, vol. I, 207, 29. Μόκαρσος Θράκης χωρίον· Θεό-
20 πομπος πρῶτῃ τῶν Φιλιππικῶν. Τούτοις ἀκολουθεῖ καὶ τὸ Ἀγά-
θυρσος εἴτε κύριον εἴτε ἐθνικὸν εἴη. Ἔστι δὲ ἔθνος ἐνδοτέρῳ τοῦ
Αἰζμου· κέκληται δὲ ἢ ἀπ' Ἀγαθύρσου τοῦ Ἡρακλέους ἢ ὡς Πεί-
σανδρος ἀπὸ τῶν Εὐρσων τοῦ Διονύσου· λέγονται καὶ Ἀγαθύρσοι.

CI. HERODIAN

(GRAMATICUL)

S-a născut la Alexandria ca fiu al gramaticului Apollonios Dyscolos. Herodian a trăit și a scris la Roma pe vremea împăratului Marcus Aurelius (161—180 e.n.). O mare parte din numeroasele sale lucrări s-au pierdut, păstrându-ni-se numai fragmente din două opere. *Prozodia generală*, care numără 21 de cărți, cuprinde ca exemple o mulțime de știri de natură istorică și geografică interesante. Ele s-au păstrat indirect, și anume în culegerea lui Stephanos din Bizanț din secolul al VII-lea e.n. În textul dat de noi mai jos, cifra romană corespunde volumului ediției Lentz, iar numerele arabe indică pagina și rîndul.

Ediția: *Herodiani Technici Reliquiae* collegit disposuit emendavit explicavit praefatus est Augustus Lentz, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1867—1868.

DESPRE PROZODIA GENERALĂ

Cartea a II-a. I, 52, 28. Matoas. Astfel era numit odinioară fluviul Istru de către sciți. Matoas la greci înseamnă « milos ».

Cartea a III-a. I, 59, 19. Daes, neam scitic. Sînt numiți și dasi, cu *s* (sigma). 5
I, 62, 9. Anthes¹, neam scitic din Tracia, [se trage] din Scythes, fiul lui Heracles. Unii [cred că] de la *αλχεσθα* [« a se minia »], căci sînt foarte mînioși.

Cartea a IV-a. I, 87, 11. Danubis sau Danusis este fluviul Istru. Înțelesul 10
« cam acesta: unul care are un temei să rătăcească ».

Cartea a V-a. I, 108, 34. Daos, ca nume propriu, poartă accent circumflex. « Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă — 15
dinspre Germania și izvoarele Istrului — poartă numele de dai » (Strabon, VII, p. 304). Și la atici există numele de sclavi Daos și Geta². Ei sînt numiți și daci.

Cartea a VI-a. I, 144, 3. Neamul crobizilor, la sud de Istru.

I, 147, 26. Neamul dacilor, care se numește și [neamul] dailor.

Cartea a VIII-a. I, 207, 29. Mocarsos, ținut în Tracia. Teopomp, în 20
cartea I a *Filipicelor*. Împreună cu aceste [cuvinte] merge și [cuvîntul] *agatirs*, nume propriu sau nume de trib dincolo de Haemus. Este numit astfel sau de la Agathysos, fiul lui Heracles³, sau — cum crede Peisandros⁴ — de la tatăl lui Dionysos. Ei se mai numesc și agatirși.

¹ Cf. Herodot, IV, 10.

² Cf. Menandru.

³ Vezi nota 1.

⁴ Peisandros din Rodos, autorul unei epopei despre Heracles, a trăit în secolul VI î.e.n.

LIBER XII, vol. I, 313, 10. Λεύκη τὸ προσηγορικὸν καὶ Λεύκη κύριον, λευκή δὲ τὸ ἐπίθετον καὶ Λευκή νῆσος ἐπιθετικώτερον τεταγμένη. Πεύκη· ἔστι καὶ νῆσος ἐν τῷ Ἰστροῦ. . .

I, 340, 22. Τάφραι καὶ Τάφρη ἐνικῶς, χώρα ταφρευθεῖσα περὶ τὴν Μαιῶτιν λίμνην ὑπὸ δούλων ταῖς δεσποίναις συμμιγέντων κατὰ τὸν πολυχρόνιον πόλεμον τῶν Σκυθῶν, τῶν δεσποτῶν πολεμούντων τοῖς Θραξίν ἢ τοῖς ἐντὸς Ἰστροῦ, ὡς Καλλίστρατος ἐν τρίτῳ.

ΠΕΡΙ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

II, 514, 25. Ζάμολξις· λέγεται καὶ Ζάλμοξις καὶ Σάλμοξις.

Cartea a XII-a. I, 313, 10. Leuce, și nume comun⁵ și nume propriu. Ca adjectiv înseamnă « cea albă », dar este și insula Leuce, unde cuvântul are mai mult valoare de epitet. Peuce este și o insulă pe Istru. . .

I, 340, 22. Tafrai și Tafre⁶ la singular, ținut în jurul Lacului Meotic, unde s-au săpat șanțuri de către sclavii care s-au unit cu soțiile stăpînitorilor în timpul⁷ unui război îndelungat al sciților. Stăpînii se luptau cu tracii sau cu cei de dincoace de Istru, cum povestește Callistratos⁸ în cartea a III-a.

DESPRE ORTOGRAFIE

II, 514, 25. Zamolxis: se mai spune și Zalmoxis și Salmoxis.

⁵ « Plop ».

⁶ « Șanțuri » și « șanț ».

⁷ Cf. Herodot, IV, 1.

⁸ Callistratos, filolog din sec. II î.e.n., elevul celebrului Aristofan din Bizanț, a scris numeroase comentarii la operele vechilor poeți greci.

СΠ. ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ ΔΑΛΔΙΑΝΟΥ

ΤΑ ΟΝΕΙΡΟΚΡΙΤΙΚΑ

I, 8 (p. 14 Hercher). Όλον στίζονται παρὰ Θραξίν οἱ εὐγενεῖς
παῖδες καὶ παρὰ Γέταις οἱ δοῦλοι· ὧν οἱ μὲν πρὸς ἄρκτον, οἱ δ' ἐπὶ
δ μεσημβρίαν οἰκοῦσι.

CII. ARTEMIDOR DIN DALDIS

Artemidor, care s-a născut la Efes și a trăit în jurul anului 170 î.e.n., își spunea Daldianul, fiindcă mama lui era originară din Daldis. A alcătuit o culegere de vise în 5 cărți, care cuprinde și tălmăcirea lor.

Ediția: *Oneirocriticon libri V* ex recensione Rud. Hercheri, Teubner, Leipzig, 1864.

TĂLMĂCITOR DE VISE

I, 8 (p. 14 Hercher). Astfel la traci sînt tatuați¹ copiii nobili, iar la geți sclavii. Dintre aceștia, ultimii locuiesc la nord, iar ceilalți la sud.

5

¹ Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

NOCTIUM ATTICARUM LIBRI

X, 7, 1. Omnium fluminum, quae in maria, qua imperium Romanum est, fluunt... maximum esse Nilum consentitur. Proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius (Hist.. fr. III 80 M). Varro (Ant. hum. XIII fr. 6 Mi.) autem cum de parte orbis, quae Europa dicitur, dissereret, in tribus primis eius terrae fluminibus Rodanum esse ponit, per quod videtur eum facere Histro aemulum. Histros enim quoque in Europa fluit.

10 XIII, 25 (24) 1. In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circumundique inaurata equorum atque signorum militarium, subscriptumque est: *ex manubiis*... 28. Itaque haec inscriptio, quam videtis: *ex manubiis*, non res corporaque ipsa pradae demonstrat — nihil enim captum est horum a Traiano ex hostibus —, sed facta esse
15 haec comparataque «*ex manubiis*», id est ex pecunia praedaticia, declarat.

CIII. AULUS GELLIUS

S-a născut și a trăit în Italia între anii 130—200 e.n. A locuit o vreme și la Atena, unde a studiat filozofia și a adunat material pentru opera sa *Nopti atice*, în 20 de cărți. Această lucrare este o mică enciclopedie nesistematică, cu informații variate privind mai ales trecutul roman: limbă, literatură, drept, antichități etc. Meritul autorului este acela de a ne fi păstrat o mulțime de știri din scriitori astăzi pierduți.

Ediția: *Auli Gellii Noctium Atticarum libri XX* post Martinum Hertz edidit Carolus Hosinus, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1903.

NOPTILE ATICE

X, 7, 1. Toți sînt de acord că dintre toate fluviile care curg spre mările unde se întinde Imperiul roman... cel mai mare este Nilul. Salustiu a scris (*Istorii*, fr. III, 80, ed. Maurenbrecher) că al doilea ca mărime este Istrul. 5 Varro¹ însă (*Antichități umane*, XIII, fr. 6, ed. Mirsch), cînd discută despre acea parte a Pămîntului care se numește Europa, așează Ronul între primele trei fluvii ale acestui continent. Prin aceasta se pare că el îl socotește rival al Istrului, căci și Istrul curge în Europa.

XIII, 25 (24), 1. În partea superioară a Forului lui Traian² sînt așezate 10 statui de cai și drapele militare aurite, iar dedesubt stă scris: «Din manubii»... 28. Prin urmare, această inscripție, pe care o vedeți: «Din manubii» nu arată însuși lucrurile care fac parte din pradă — căci nimic de acest fel n-a fost luat de la dușmani de către Traian —, ci că acestea au fost făcute și procurate 15 din «manubii», adică din banii rezultați din vînzarea prăzii³.

¹ Celebrul polihistor roman.

² După victoria împotriva dacilor, Traian a construit un for, o bazilică și celebra columnă — care îi poartă numele — inaugurate în anii 112—113 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 16, 3).

³ Cf. Dio Cassius, LXVIII, 14, 4.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

VIII, 1. ... Ἔστι που καὶ ποταμῶν τιμή, ἥ κατ' ὠφέλειαν ὥσπερ Αἰγυπτίοις πρὸς τὸν Νεῖλον, ἥ κατὰ κάλλος ὥς Θετταλοῖς
 5 πρὸς τὸν Πηνειὸν, ἥ κατὰ μέγεθος ὥς Σκύθαις πρὸς τὸν Ἰστρον. . .

XV, 7. ... Ἀχιλλεὺς νῆσον οἰκεῖ εὐθὺ Ἰστροῦ κατὰ τὴν Πον-
 τικὴν θάλατταν, Ἀχιλλέως ναὸς, καὶ βωμοὶ Ἀχιλλέως· καὶ ἐκὼν μὲν
 οὐκ ἂν τις προσέλθοι, ὅτι μὴ θύσων· θύσας δὲ ἐπιβαίνει τῆς νεώς. Εἶδον
 ἤδη ναῦται πολλάκις ἄνδρα ἡῖθεον, ξανθὸν τὴν κόμην, πηδῶντα ἐν
 10 ὅπλοις· τὰ ὅπλα χρυσᾶ· οἱ δὲ εἶδον μὲν οὐδαμῶς, ἤκουσαν δὲ παια-
 νίζοντος· οἱ δὲ καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσαν. Ἦδη δέ τις καὶ κατέδαρ-
 θεν ὄκτων ἐν τῇ νήσῳ, καὶ αὐτὸν Ἀχιλλεὺς ἀνίστησι, καὶ ἐπὶ σκηνὴν
 ἄγει, καὶ εὐωχεῖ· ὁ Πάτροκλος ὤνοχόει, Ἀχιλλεὺς ἐκιθαρίζειν,
 παρεῖναι δὲ ἔφη καὶ τὴν Θέτιν, καὶ ἄλλων δαιμόνων χορόν.

15 XXXI, 7. ... Ἦδιστον ἐν ποταμοῖς θέαμα ὁ Νεῖλος, ἀλλ' οὐ
 δι' ἀφθονίαν ὕδατος, καὶ γὰρ ὁ Ἰστρος εὐνεως· ἀλλὰ ὁ Ἰστρος
 οὐ γόνιμος, ὁ δὲ Νεῖλος γόνιμος. . .

Sofistul Maximus din Tir, care a trăit pe la sfârșitul secolului al II-lea e.n., a scris 41 de *discursuri* cu subiecte mai ales de natură etică. În ele se cuprind uneori știri interesante, dar nu cunoaștem izvoarele folosite de autor.

Ediția: *Theophrasti Characteres, Marci Antonini Commentarii... Mazimi Tyrii Dissertationes Graece et Latine...* emendavit Fred. Dübner, Firmin Didot, Paris, 1877.

DISCUȚII

VIII, 1... Există și o cinștire a fluviilor, fie pentru folosul lor — ca la egipteni, Nilul —, fie pentru frumusețea lor — ca la tesalieni, [rîul] Peneu —, fie pentru mărimea lor — ca la sciți, Istrul... 5

XV, 7... Ahile locuiește într-o insulă¹ drept în fața Istrului, în Marea Pontică. [Acolo se află] templul și altarele lui Ahile. Nimeni nu vine de bună voie acolo, decît să aducă jertfe. După ce jertfește, intră în templu. Corăbierii l-au văzut de multe ori pe acest bărbat tînăr, cu părul blond, dansînd [îmbrăcat] în arme de aur. Unii nu l-au văzut, dar l-au auzit cîntînd un cîntec de război 10 [« paianul »]. Alții l-au văzut și l-au auzit. Cîneva a fost furat de somn în această insulă, fără voia lui. Ahile l-a sculat, l-a dus în cortul său și l-a așezat la un ospăț. Patrocle turna vin în pahare, iar Ahile cînta din chitară. Omul [despre care vorbim] spunea că se afla de față și Tetis și un grup de alte zeități.

XXXI, 7... Între fluvii, cea mai plăcută priveliște o oferă Nilul, dar 15 nu din pricina belșugului de ape, căci și Istrul poate purta corăbii mari. Însă Istrul nu aduce fertilitate, pe cînd Nilul aduce...

¹ Cf. Pindar, *Nemeenele*, IV, 49.

27. Παρὰ Κροβύζους ἔθος ἐστὶ τὸ μὲν γεννώμενον βρέφος θρη-
νεῖν, τὸν δὲ θανόντα εὐδαιμονίζειν.

42. Γέταις φασὶ ταῖς τοῦ Διὸς βρονταῖς ἀντιτυμπανίζειν καὶ
τοξεύοντας εἰς τὸν αἶρα ἀπειλεῖν τῷ θεῷ.

CV. PARADOXOGRAFUL LUI ROHDE

Este o scurtă compilație anonimă în care sînt folosite scrieri anterioare secolului al III-lea e.n. Textul, care s-a păstrat într-un codice din secolul al XV-lea — aflat astăzi în biblioteca Vaticanului —, a fost editat pentru prima dată de Erwin Rohde, sub al cărui nume a intrat în literatura de specialitate.

Ediția: *Rerum naturalium scriptores Graeci minores* recognovit Otto Keller, vol. I, Teubner, Leipzig, 1877, p. 106—115.

27. La crobizi este obiceiul să fie plîns copilul la naștere și fericit omul la moarte¹.

42. Se spune că geții întîmpină cu lovituri de toבă tunetele lui Zeus și îl amenință pe zeu trăgînd cu arcul în văzduh².

5

¹ Cf. Mela, II, 2, 18.

² Cf. Herodot, IV, 94.

ΣΤΡΩΜΑΤΕΙΣ

I, 15, p. 130 (Stählin II, p. 42). . . . Δῆλοι δὲ εἰσιν οἱ βάρβαροι διαφερόντως τιμήσαντες τοὺς αὐτῶν νομοθέτας τε καὶ διδασκάλους θεοὺς προσειπόντες. . . καὶ μοι δοκοῦσιν αἰσθόμενοι τῆς μεγάλης εὐπορίας τῆς διὰ τῶν σοφῶν σεβασθῆναί τε τοὺς ἄνδρας καὶ δημοσίᾳ φιλοσοφῆσαι· Βραχυμᾶνές τε σύμπαντες καὶ Ὀδρύσαι καὶ Γέται. . .

I, 16, p. 132 (Stählin II, p. 49). . . . Ναὶ μὲν Θρᾷκες πρῶτοι τὴν καλουμένην ἄρπην εὖρον (ἔστι δὲ μάχαιρα καμπύλη) καὶ πρῶτοι 10 πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων ἐχρήσαντο. ὁμοίως δὲ καὶ Ἰλλυριοὶ τὴν καλουμένην πάρμην ἐξεῦρον. . .

IV, 8, p. 213 (Stählin II, p. 274). . . . Γέται δὲ ἔθνος βάρβαρον οὐκ ἄγευστον φιλοσοφίας πρεσβευτὴν αἰροῦνται πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα κατ' ἔτος. ὁ δὲ Ζάμολξις ἦν τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων· ἀπο- 15 σφάττεται οὖν ὁ δοκιμώτατος κριθεὶς ἀνιωμένων τῶν φιλοσοφησάντων μὲν, οὐχ αἰρεθέντων δέ, ὡς ἀποδεδοκίμασμένων εὐδαίμονος ὑπηρεσίας.

V, 5, p. 240 (Stählin II, p. 346). Ἀριστόκριτος δ' ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πρὸς Ἡρακλεόδωρον ἀντιδοξουμένων μέμνηται τινος ἐπιστολῆς οὕτως ἐχούσης· «Βασιλεὺς Σκυθῶν Ἀτοίας Βυζαντίων δῆμψ. μὴ 20 βλάπτετε προσόδους ἐμάς, ἵνα μὴ ἐμαὶ ἵπποι ὑμέτερον ὕδωρ πίωνσι». συμβολικῶς γὰρ ὁ βάρβαρος τὸν μέλλοντα πόλεμον αὐτοῖς ἐπάγεσθαι παρεδήλωσεν. . .

V, 8, p. 242 (Stählin II, p. 355). Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον Αἰγυπτίων οἱ λογικώτατοι, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων ὅσοι φιλο- 25 σοφίας ὠρέχθησαν, τὸ συμβολικὸν εἶδος ἐζήλωσαν.

Titus Flavius Clemens s-a născut în anul 150, probabil la Atena. După călătorii îndepărtate, autorul s-a stabilit la Alexandria și a sprijinit creștinismul, murind în anul 216. A combătut ideea că știința ar fi incompatibilă cu credința creștină și a încercat să stabilească legături între filozofia păgînă și învățătura creștină. De aceea Clemens Alexandrinul a întreprins lecturi vaste și fructuoase spre a scoate din sursele păgîne cît mai mult material. A scris, între altele, o lucrare de educație, numită *Pedagogul*, și un tratat de introducere filozofică în creștinism, intitulat *Covoarele*. În aceste opere a concentrat multă erudiție, bazată pe izvoare astăzi în parte pierdute.

Ediția: *Clemens Alexandrinus...* hrsg. von Otto Stählin, vol. I—III, Heinrichs, Leipzig, 1905—1909.

COVOARELE

I, 15, p. 130. (Stählin, II, p. 42)... Este limpede că barbarii cinstesc cu deosebire pe legiuitorii și dascălii lor, numindu-i zei... Îmi pare că ei au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit. La rîndul lor, acești 5 bărbați au arătat că înțelepciunea lor este în folosul obștii; [așa sînt] toți brahmanii, odriii și geții¹...

I, 16, p. 132 (Stählin, II, p. 49)... Tracii au inventat așa-numita «harpe». Este un cuțit mare, încovoiat. Ei, cei dinții, s-au folosit de «pelte»² pe cai. 10 La fel și ilirii au descoperit așa-numita parma³...

IV, 8, p. 213 (Stählin, II, p. 274)... Geții, un neam barbar care a gustat și el din filozofie, aleg în fiecare an un sol [spre a-l trimite] semizeului Zamolxis. Zamolxis a fost unul dintre apropiații lui Pitagora. Așadar este înjunghiat cel socotit cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filozofia. Cei care 15 nu sînt aleși se mîhnesc amarnic, spunînd că au fost lipsiți de un prilej fericit⁴.

V, 5, p. 240 (Stählin, II, p. 346). Aristocritos⁵, în cartea I a *Respingerii părerilor lui Heracleidoros*⁶, amintește de o scrisoare cu următorul conținut: «Regele sciților Ateas⁷ către poporul bizantin. Nu vă atingeți de veniturile 20 mele, ca să nu-mi adăp iepele în apa voastră». Barbarul le-a arătat în chip simbolic că va porni cu război împotriva lor...

V, 8, p. 242 (Stählin, II, p. 335). Nu numai înțelepții egipteni, ci și dintre ceilalți barbari, cei care s-au dedicat studiului filozofiei au căutat să folosească forma simbolică.

25

¹ Aluzie la Orfeu și Zamolxis.

² Mic scut în formă de semilună.

³ Scut mic și rotund.

⁴ Cf. Herodot, IV, 94.

⁵ Autor din epoca elenistică, de la care s-au păstrat doar titlurile a două lucrări.

⁶ Personaj necunoscut în alte izvoare.

⁷ Cf. Trogus Pompeius, IX, 2—3.

Φασὶ γοῦν καὶ Ἰδανθούραν τῶν Σκυθῶν βασιλέα, ὡς ἱστορεῖ
 Φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρείῳ διαβάντι τὸν Ἰστρον πόλεμον ἀπει-
 λοῦντα πέμψαι σύμβολον ἀντὶ τῶν γραμμάτων μῦν, βάτραχον, ὄρνιθα,
 οἰστόν, ἄροτρον. ἀπορίας δὲ οὔσης, οἷα εἰκόσ, ἐπὶ τούτοις Ὀροντο-
 5 πάτας μὲν ὁ χιλιάρχος ἔλεγεν παραδῶσειν αὐτοὺς τὴν ἀρχήν, τεκ-
 μαιρόμενος ἀπὸ δὲ τοῦ μυὸς τὰς οἰκήσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βατράχου
 τὰ ὕδατα τὸν ἀέρα τε ἀπὸ τῆς ὄρνιθος καὶ ἀπὸ τοῦ οἰστοῦ τὰ ὄπλα,
 ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρότρου τὴν χώραν. Ξιφόδρης δὲ ἔμπαλιν ἡρμήνευσεν·
 ἔφασκεν γάρ· Ἐάν μὴ ὡς ὄρνιθες ἀναπτῶμεν ἢ ὡς μῦες κατὰ τῆς
 10 γῆς ἢ ὡς οἱ βάτραχοι καθ' ὕδατος δύνωμεν, οὐκ ἂν φύγοιμεν τὰ ἐκεί-
 νων βέλη, τῆς γὰρ χώρας οὐκ ἐσμεν κύριοι.

VII, 4, p. 302 (Stählin III, p. 16). "Ἕλληνες δὲ ὥσπερ ἀνθρω-
 πομόρφους οὕτως καὶ ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς θεοὺς ὑποτίθενται, καὶ
 καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν ὁμοίας ἑαυτοῖς ἕκαστοι διαζωγραφοῦσιν,
 15 ὡς φησιν ὁ Ξενοφάνης, «Αἰθιοπὲς τε μέλανας σιμιούς τε Θραῖκες
 τε πυρροὺς καὶ γλαυκοὺς», οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁμοίους ἑαυτοῖς
 αὐτοὺς ἀναπλάττουσιν, αὐτίκα βάρβαροι [οἱ] μὲν θηριώδεις καὶ
 ἀγρίους τὰ ἦθη. . .

Se spune că și Idanthuras, regele sciților⁸, după cum povestește Ferecide din Syros⁹, a trimis lui Darius, care trecuse Istrul și amenința cu război, ca simbol în loc de scrisoare: un șoarece, o broască, o pasăre, o săgeată și un plug. Toți erau încurcați — cum este și firesc — în privința sensurilor acestor simboluri; comandantul suprem Orontopatas spunea că [sciții] vor preda puterea, 5 arătând că șoarecele înseamnă locuințele, broasca înseamnă apele, pasărea înseamnă aerul, săgeata înseamnă armele, iar plugul înseamnă țara lor. Xi-phodres¹⁰, în schimb, a dat altă tălmăcire. El a spus: «Dacă nu ne vom înălța în văzduh ca pasărele, ori nu ne vom ascunde ca șoarecii sub pământ, ori ca broaștele sub apă, nu vom putea scăpa de săgețile lor, căci nu sîntem stăpîni 10 în această țară».

VII, 4, p. 302. (Stählin, III, p. 16). Grecii cred că zeii au înfățișări și patimi omenesti. Fiecare îi zugrăvește după chipul său, cum spune Xenofan¹¹: «Etiopienii [și socot] negri și cîrni, iar tracii roșcați și cu ochii albaștri». Tot 15 așa și sufletele zeilor se plăsmuiesc după cum sînt ale lor. Astfel unii barbari și-i închipuie cruzi și cu apucături sălbatice¹²...

⁸ Cf. Herodot, IV, 127.

⁹ Personaj semilegendar, care trecea drept profesorul lui Pitagora, confundat aici cu omonimul său (vezi Ferecide din Atena).

¹⁰ Personaj necunoscut în alte izvoare.

¹¹ Filozoful eleat Xenofan era originar din Colofon și a trăit în secolul al VI-lea î.e.n.

¹² Celebrul pasaj în care se dă prima explicație antropomorfă a zeilor.

ADVERSUS IUDAEOS

Cap. 7. . . . In quem enim alium universae gentes crediderunt,
 nisi in Christum, qui iam venit? [Cui etenim alii *crediderunt gentes?*
 5 *Parthi et Medii* . . . et Galliarum diversae nationes et Britannorum
 inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et
 Dacorum et Germanorum et Scytharum et abditarum multarum
 gentium et provinciarum et insularum multarum nobis ignotarum
 [et], quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis
 10 Christi nomen, qui iam venit* et regnat.

* lacunam signavi: adoratur vel colitur vel creditur supplendum est.

CVII. TERTULIAN

S-a născut la Cartagina în anul 160 e.n. Tertulian a fost avocat, apoi, trecînd la creștinism, a ajuns preot. Ulterior a devenit adeptul sectei montaniste și a avut o bogată activitate literară, fiind primul autor latin creștin. Informația despre răspîndirea creștinismului la daci și sciți este vagă și hrănită de patos retoric, încît are o valoare cu totul redusă.

Ediția: *Tertulliani Opera*, partis II, volumen posterius ex recensione Aemilii Kroymann, Vindobonae, 1942.

ÎMPOTRIVA IUDEILOR

Cap. 7. (PL II, col. 614). Căci în cine altul au crezut toate neamurile decît în Cristos care a venit? Căci în cine altul s-au încrezut neamurile? Parții și 5 mezii... diferitele neamuri din provinciile Galiei și regiunile britanilor, inaccesibile pentru romani, dar supuse lui Cristos; și cele ale sarmaților, dacilor¹, germanilor, sciților și ale multor altor neamuri și provincii îndepărtate și ale multor 10 insule necunoscute nouă și pe care abia putem să le numărăm? În toate aceste locuri² și stăpînește numele lui Cristos care a venit³.

¹ Vezi discuția pasajului în *Ist. Rom.*, p. 588.

² Aici urmează o lacună; lipsește probabil « este cîstit ».

³ Cf. Origene, *Comentarii la Matei*, 39 unde se afirmă contrariul.

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ

II, 53. Μυσοῖς ἄγουσιν ἄχθη βόες, καὶ κεράτων ἄμοιροί εἰσιν. Λέγονται δὲ τὴν ἀγέλην ἄκερῶν ὄραν οὐκέτι διὰ κρύος, ἀλλὰ τῶν
 5 βοῶν τῶνδε ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὸ μαρτύριον παρὰ πόδας· γίνονται
 γὰρ καὶ ἐν Σκύθαις κεράτων οὐκ ἀγέραστοι βόες. Ἐγὼ δὲ ἀκούω
 λέγοντός τινος ἐν τῇ συγγραφῇ, καὶ μελίττας Σκυθίδας εἶναι, ἐπαίνει
 τε τοῦ κρύους οὐδέν· καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν εἰς Μυσοὺς κομί-
 ζοντας Σκύθας οὐκ ὀθνεῖόν σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενὲς μέλι καὶ κηρία
 10 ἐπιχώρια. Εἰ δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω...

IV, 9. Τῶν ἰχθύων διὰ τοῦ ἥρος οἱ πλεῖστοι [εἰς] τὴν ἀφροδίτην
 πρόθυμοί εἰσι, καὶ ἀποκρίνουσί γε αὐτοὺς εἰς τὸν Πόντον μᾶλλον·
 ἔχει γὰρ πῶς θαλάμας τε καὶ κοίτας φύσεως ταῦτα ὁ Πόντος τὰ
 δῶρα· ἀλλὰ καὶ θηρίων ἐλεύθερός ἐστιν ὅσα βόσκει θάλαττα. Δελ-
 15 φῖνες δὲ ἀλῶνται μόνοι λεπτοί τε καὶ ἀσθενικοί· καὶ μὴν καὶ πολύπου
 χῆρός ἐστι καὶ παγούρου ἄγονος, καὶ ἄστακον οὐ τρέφει· μικρῶν
 δὲ ἰχθύων οἷδε ὅλεθρός εἰσιν.

V, 4. Ἡ φώκαινα ὅμοιον δελφῖνι ζῷόν ἐστιν, ἔχει δὲ γάλα καὶ
 αὐτὴ... διατριβὴ δὲ ὁ Πόντος αὐτῇ καὶ ἡ ἐκεῖ θάλαττα, πλανᾶται
 20 δὲ [τῶν] ἡθῶν ἐκείνων ἐξωτέρῳ ἢ φώκαινα ἥκιστα.

V, 27. ... Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μύνδιος [τὰ] ἐν τῷ Πόντῳ πρό-
 βατα παίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πικροτάτου φησὶν ἀψινθίου...

V, 42. ... Γίνεσθαι δὲ καὶ ἐν Θράκῃ μέλι ἐκ τῶν φυτῶν
 ἡκουσα...

25 VI, 24. ... Τὰς δὲ ὠτίδας ἐν τῷ Πόντῳ θηρεύουσιν οὕτως. ἀπο-
 στραφεῖσαι αὐταὶ καὶ ἐς γῆν κύψασαι τὴν κέρκον ἀνατείνουσιν ὥσπερ

CVIII. CLAUDIUS AELIANUS

Claudius Aelianus a trăit în Italia și a fost mare preot (*archiereus*) în orașul Peneste între anii 192—211 e.n. A scris lucrări mai mărunte de natură etică și religioasă, astăzi pierdute, dar excerptate într-o măsură oarecare de către Suidas în lexiconul său, alcătuit pe la anul 950. Ni s-au păstrat în schimb operele mai întinse cu intenții moralizatoare: *Despre animale*, în 17 cărți, și *Istorieare felurite*, în 14 cărți. Ele sînt simple compilații, deoarece autorul n-a făcut cercetări proprii și n-a părăsit niciodată Italia, însă a folosit izvoare bune.

Ediția: *Claudi Aeliani De natura animalium, Varia historia, Epsitolae et fragmenta...* recognovit Rud. Hercher, Firmin Didot, Paris, 1858.

DESPRE ANIMALE

II, 53. În Misia boii transportă poveri și nu au coarne. Se zice că pot fi văzute cirezi fără coarne, nu din pricina frigului, ci datorită naturii acestor boi. Avem o dovadă la îndemînă, căci și în Scitia se întîlnesc boi lipsiți de coarne. Am aflat dintr-o anume lucrare că există albine în Scitia și că nici nu le pasă de frig. Iar scitii nu duc misilor de vînzare miere străină, ci din partea locului și faguri de la ei. Să nu mi se ia în nume de rău faptul că înfățișez lucruri contrare celor scrise de Herodot... 5

IV, 9. Cei mai mulți pești primăvara sînt dornici de împerechere și se retrag, mai ales în Pont. Căci Pontul are adăposturi și culcușuri bine hărăzite de natură. Dar lipsesc acolo animalele mari. Rătăcesc numai delfini mici și alabi. Pontul nu are nici polipi, nici crabi, nici raci. Ei sînt pieirea peștilor mici. 10

V, 4. Marsuinul este un animal asemănător cu delfinul, avînd și el lapte... Locul în care trăiește e Pontul și marea de acolo. De obicei marsuinul nu rătăcește în afara acestor locuri. 15

V, 27... Alexandru din Myndos¹ spune că oile din Pont se îngrașă cu absint foarte amar... 20

V, 42... Am auzit că și în Tracia există miere din plante...

VI; 24... [Vulpile] vînează dropiile în Pont astfel: se întorc cu spatele, apleacă capul la pămînt și ridică în sus coada ca un gît de pasăre. Dropiile, 25

¹ Autor de la începutul erei noastre, care a scris povești despre animale în trei cărți.

οὖν τράχηλον ὄρνιθος· αἱ δὲ ἀπατηθεῖσαι προσίσκιν ὥς πρὸς ὄρνιν ὁμόφυλον, εἴτα πλησίον γενόμεναι τῆς ἀλώπηκος ἀλίσκονται ῥᾶστα, ἐπιστραφείσης [τῆς ἀλώπεκος] καὶ ἐπιθειμένης κατὰ τὸ καρτερόν. . . Οἱ δὲ Θοῤᾳκες τῆς τῶν ποταμῶν πῆξεως τῆς οὐ σφαλερᾶς ποιῶνται
 6 γινώμονα τήνδε τὴν θῆρα· καὶ ἐὰν διαδράμῃ τὸν κρύσταλλον μὴ ἐνδιδόντα μὴδὲ εἰκοντα τοῖς ἐκείνης βήμασι, θαρρόῦσι καὶ ἔπονται. Πείραν δὲ αὐτὴ ποιεῖται τοῦ μὴ σφαλεροῦ πόρου τὸν τρόπον τοῦτον· προβάλλει τὸ οὖς ἐπὶ τῷ κρυστάλλῳ, καὶ μὲν αἰσθῆται μὴ ὑπὲρ τοῦ κατώθεν τὸ ρεῦμα, μὴδὲ ὑποφοροῦν ἡσυχῇ εἰς βάθος, ἡ δὲ ὥς ἐστῶτι
 10 τῷ κρυστάλλῳ θαρσεῖ, διαθεῖ τε ἀτρέπτως· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἐπιβρίη.

IX, 15. . . . Λέγονται δὲ οἱ Σκύθαι πρὸς τῷ τοξικῷ, ᾧ τοὺς οἰστοὺς ἐπιχρίουσι, καὶ ἀνθρώπειον ἰχῶρα ἀναμιγνύναι φαρμάσσοντας, ἐπιπολάζοντά πως αἵματι. . .

15 IX, 42. Τῆς τῶν ὥρων μεταβολῆς ἔχουσιν αἰσθητικῶς οἱ θύννοι. . . "Ὅτι δὲ τῷ ἐτέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ὀρώσιν, τῷ δὲ ἄλλῳ οὐκέτι, καὶ Λίσχυλος ὁμολογεῖ λέγων·

Τὸ σκαιὸν ὄμμα παραλαβὼν θύννου δίκην.

Παρίκσι τε εἰς τὸν Πόντον, καὶ κατὰ τὴν δεξιὰν ἑαυτῶν πλευρὰν
 20 τὴν γῆν λαμβάνουσι, καθ' ἣν καὶ βλέπουσιν· ἐξιόντες τε αὖ κατὰ τὴν ἀντιπέραν νέουσι τῆς γῆς ἐχόμενοι. . .

IX, 59. . . . πολλοῖς ἰχθύσιν εὐθηνεῖται ὁ Εὐξείνιος Πόντος· θηρία γὰρ τρέφειν οὐκ ἔμαθεν· φώκην δὲ εἴ που τρέφει καὶ δελφίνας βραχίστους, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων οἱ τῇδε ἰχθύς ἐν σκέπη εἰσίν.

25 XII, 34. . . . Σκύθαι ξύλων ἀπορίᾳ ἅτινα ἂν καθύσωσι τοῖς αὐτῶν ὀστέοις ἔψουσι. . .

XIV, 23. Ὑπὸ τῷ ποδὶ δὲ τῶν Ἀλπέων ὥρων πρὸς ἄνεμον βορρᾶν ὑπὸ τῇ ἄρκτῳ οὕτω κέκληνται· γένος δὲ τοιοῦτον ἵππικοι ἄνδρες· ἐντεῦθεν τοι [καί] πρόεισιν ὁ τῶν Εὐρωπαϊῶν ποταμῶν
 30 μέγιστος Ἰστρος, ἐκ πηγῶν μὲν οὐ πολλῶν, ταῖς δὲ τοῦ ἡλίου προσβολαῖς ταῖς πρώταις ἀντίος· εἴτα οἶονεῖ δορυφοροῦντες αὐτὸν, ἅτε τῶν ἐπιχωρίων ρευμάτων βασιλέα, συνανίσχουσιν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀέναον τὸ ρεῦμα αὐτῶν ἐστι, καὶ ἴσασι μὲν ἐκάστου τὸ ὄνομα οἱ περιοικοῦντες αὐτούς· ὅταν δὲ εἰς τὸν Ἰστρον ἐμβάλωσι, τοῖς μὲν
 35 ἡ ἀπὸ γενεᾶς ἐπωνυμία πέπαυται, ἀφίστανταί γε μὴν ἐκείνῳ τοῦ ὀνόματος, καὶ ἐξ αὐτοῦ καλοῦνται πάντες, καὶ συνεκβάλλουσιν εἰς τὸν Εὐξείνιον. Γίνεται δὲ ἐνταῦθα ἰχθύων γένη διάφορα, κορακῖνοί τε καὶ μύλλοι καὶ ἀνταχαῖοι καὶ κυπρῖνοι, μέλανες οὗτοι, καὶ χοῖροί τε καὶ κῆσσοφοι ἰδεῖν λευκοί, πέρκαι τὲ ἐπὶ τούτοις καὶ ξιφίαι·

înșelate, vin ca la o pasăre la fel cu ele. Dar după ce se apropie de vulpe, aceasta le prinde foarte ușor, căci se întoarce cu capul și se năpustește asupra păsărilor... Tracii știu, după indicațiile acestui animal, când pot fi trecute fără primejdie fluviile înghețate. Dacă [vulpea] trece gheața care rezistă și nu cedează sub pașii săi, oamenii au curaj și o urmează. Vulpea încearcă siguranța fluviului în acest chip: apleacă urechea spre gheață și când simte că dedesubt curentul nu face zgomot și nu există nici o agitație la fund, se încrede în trăinicia gheții și trece fără șovăire. Iar dacă nu, nu face nici un pas.

IX, 15... Se spune că în otrava cu care ung săgețile sciții amestecă și sînge de om, pregătit cu droguri: [anume] partea singelui apoasă, care se află la suprafață...

IX, 42. Tonii simt schimbările anotimpurilor... Asupra faptului că văd cu un ochi și cu un altul nu, este de acord și Eschil, cînd spune:

« Privind cu ochiul stîng ca un ton ».

Ei intră în Pont și țin uscatul în partea dreaptă, unde văd. Apoi cînd ies, înoată pe lîngă celălalt mal...

IX, 59... Pontul Euxin are din belșug pește, căci de obicei nu hrănește animale mari. Chiar dacă, pe alocuri, are foci și delfini foarte mici, peștii din el sînt însă la adăpost de toate celelalte [animale].

XII, 34... Din lipsă de lemne, sciții gătesc animalele jertfite [arzînd] oasele acestora...

XIV, 23. De sub poalele munților Alpi, spre vîntul de miază-noapte, în părțile pe unde locuiește un neam de oameni pricepuți în ale călăriei, pornește — din izvoare puține la număr — cel mai mare fluviu al Europei, Istrul, care înaintează spre soare-răsare. Apoi, ca și cum l-ar însoți ca pe un rege al apelor din partea locului, se adună multe riuri și apa lor nu seacă. Numele fiecăruia [dintre acestea] îl știu locuitorii din jur. Cînd se varsă în Istru, le încetează denumirea pe care o au de la izvoare, se despart de numele lor, pentru a-l lua pe al acestui fluviu și se varsă împreună în Pontul Euxin. În acest fluviu [Istru] se află diferite neamuri de pești: coracini², barbuni³, moruni, crapi negri⁴, porci-de-mare⁵, pești-mierle albi⁶ și, pe lîngă aceștia, bibani și peștii-spadă.

² Probabil corbul de mare (*Sciaen umbra*).

³ Probabil o specie de barbun.

⁴ Probabil un pește negru care seamănă cu crapul.

⁵ Peștele acesta, care trăiește și în apele Nilului, n-a putut fi identificat.

⁶ Nici acest pește n-a putut fi identificat.

πρέπουσι δὲ τῷ ὀνόματι οἱ ἰχθύες οἷδε, καὶ τὸ μαρτύριον· τὸ μὲν ἄλλο πᾶν σῶμα ἀπαλοὶ τε εἰσὶ καὶ ἄλυποι προσαπτομένῳ· καὶ ὀδόντες οἱ οὐ πᾶν τι σκολιοί, οὐδὲ ἀπηγεῖς ἰδεῖν· οὐκ ἄκανθα ἐπὶ τῷ νώτῳ ὀρθή, τὸ τῶν δελφίνων, ἐκπέφυκεν, οὐ κατὰ τὸ οὐραῖον·
 5 ὁ δὲ ἐστὶ θαῦμα καὶ ἀκούσαντι καὶ ἰδόντι, ὑπ' αὐτὴν τὴν ῥίνα, ἐξ ἧς καὶ ἀναπνεῖ καὶ τὸ ρεῦμα αὐτῷ διαρρεῖ ἐς τὰ βράγχια καὶ ἐκπίπτει, εἰς ὃξὺ οἱ προήκει ἡ γένυς, καὶ εὐθειά ἐστι, καὶ αὐξάνεται κατ' ὀλίγον εἰς μῆκος τε καὶ πάχος· καὶ κητουμένῳ τῷ ἰχθύϊ συναύξεται καὶ ἐκείνη, καὶ ἔοικε τριήρους ἐμβόλῳ. Καὶ *διὰ πορείας ἐμπίπτων
 10 ὁ ξιφίας ἰχθύσι καὶ ἀποκτείνας, εἴτα θοινᾶται, καὶ ἀμύνεται δὲ τῷ αὐτῷ τὰ μέγιστα τῶν κητῶν· καὶ ἀγάλκευτόν γε τοῦτο τὸ ὄπλον προσπέφυκέν οἱ, καὶ τέθηκται φύσει· οὐκοῦν οἷδε οἱ ξίφια εἰς μέγεθος προήκοντες ἔρχονται καὶ νεῶς ἀντίοι. Καὶ νεανιεύονταί γε τινες λέγοντες ναῦν Βιθυνίδα ἰδεῖν ἀνασπασμένην, ἵνα αὐτῇ πονή-
 15 σασα ὑπὸ γῆρως ἡ τρόπις τύχῃ τῆς δεούσης κομιδῆς· οὐκοῦν προσηλωμένην θεάσασθαι ξιφίου κεφαλὴν αὐτῇ. Τοῦ θηρὸς [γάρ] ἐμπήξαντος μὲν τῷ σκάφει τὴν αἰχμὴν τὴν συμφυῇ, ἀποσπάσαι δὲ αὐτὸν πειρωμένου, ὑπὸ τῆς ῥύμης τῆς πολλῆς σχισθῆναι μὲν ἀπὸ τοῦ τένοντος τὸ πᾶν σῶμα, τὴν δὲ ἐναπομεῖναι πεπηγμένην, ὡς ἐνέπεσεν
 20 ἐξ ἀρχῆς. Θηρᾶται δὲ οὗτος ἄρα καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ καὶ ἐν τῷ Ἰστροῦ, χαίρει δὲ καὶ πικρῷ ὕδατι καὶ γλυκεῖ ρεύματι.

XIV, 25. Μυσοὶ δέ, οὐχ οἱ τοῦ Τηλέφου τὸ Πέργαμον κατοικοῦντες [Μυσοί], ἀλλὰ ἐκείνους τοὺς πρὸς τῷ Πόντῳ μοι νόει τοὺς κάτω, οἵπερ οὖν καὶ τῇ γῇ τῇ Σκυθίδι προσοικοῦσι τὰς ἐκείνων
 25 ἐπιδρομὰς ἀνείργοντες καὶ τῇ Ῥώμῃ τὸν χῶρον τὸν προειρημένον φρουροῦντες πάντα· [τοὺς] Ἡρακλείας πλησίον φημί, καὶ τῶν Ἀξίου ρευμάτων, [τοῦ καλουμένου Τομέως πλησίον] ἐνταῦθά τοι καὶ τὴν Αἰήτου Μήδειαν οἱ ἐπιχώριοι ὕμνοῦσι τὸ ἔργον ἐκεῖνο τὸ εἰς τὸν Ἀψυρτον τὸν ἀδελφὸν χερσὶ κακαῖς τολμῆσαι, ναὶ μὰ Δία
 30 δυστυχῇ φήμην ἐπὶ τῇ Κόλχῳ φαρμακίδι πρὸς ταῖς ἄλλαις ταῖς [ἐν] Ἑλλήσι τήνδε ἁδόντες οἱ Μυσοί· ἀλλὰ οὗτοί γε θήραν ἰχθύων ἐκείνην θηρῶσιν. Ἀνὴρ Ἰστριανὸς γένος, τὴν τέχνην ἀλιεύς, τῆς τοῦ Ἰστροῦ ὄχθης πλησίον ἐλαύνει βοῶν ζευγος, οὐ τι που δεόμενος ἀροῦν οὗτος· ὥσπερ γάρ φησιν ὁ λόγος, μηδὲν εἶναι βοῦ κοινὴν
 35 ἅμα καὶ δελφῖνι, οὕτω τοι φιλία χερσὶν ἀλιέων καὶ ἀρότρῳ πόθεν ἂν γένοιτο; Εἰ γοῦν οἱ καὶ ἵππων παρείη ζευγος, τοῖς ἵπποις χρῆται. Καὶ τὸν μὲν ζυγὸν ὁ ἀνὴρ φέρει κατὰ τῶν ὤμων, ἔρχεται δὲ ἐνθα οἱ δοκεῖ καλῶς ἔχειν ἑαυτὸν καθίσαι καὶ ἐν καλῷ τῆς ἀγροῦς εἶναι πεπίστευκε· τῆς οὖν μηρίνθου στερεᾶς οὔσης καὶ ἄγαν ἐλκτι-
 40 κῆς τὴν μὲν ἀρχὴν ἐξῆψε μέσου [τῶν ζώων] τοῦ ζυγοῦ, ἅδην δὲ

Acești pești-spadă corespund numelui lor și iată dovada. În restul corpului sînt fragezi și nu pricinuesc durere la pipăit. Dinții lor nu sînt prea încovoiați și nu au o înfățișare care înspăimîntă. Le lipsesc spinii drepți pe spate, cum ar fi la delfini, sau la coadă. Însă iată ce produce uimirea celui ce aude sau vede [aceste lucruri]: chiar sub nările prin care respiră și pe unde apa îi vine în bronhii și iese afară, botul se prelungește în formă ascuțită, este drept și crește pe încetul în lungime și grosime. Cînd peștele ajunge la mărimea unei balene, sporește deopotrivă și această [spadă], luînd înfățișarea ciocului unei trirame. Punîndu-se în mișcare, peștele-spadă atacă peștii, îi omoară și apoi îi devorează. Chiar cetaceele cele mai mari sînt alungate de el. Arma sa nu este din aramă, dar natura i-a ascuțit-o. Cînd sporesc ca mărime, acești pești-spadă merg și împotriva unei corăbii. Unii oameni se laudă că au văzut o navă bitiniană trasă pe țarm, ca să i se repare carena ce i se stricase din pricina vechimii. În corabie au văzut înfipt un cap de pește-spadă. Animalul își înfipsea lancea în navă și încercînd să o tragă afară, din cauza efortului mare i s-a rupt de la gît tot corpul, iar lancea a rămas înfiptă, așa cum era vîrită de la început. El este pescuit în mare și în Istru, căci îi place și apa sărată și cea curgătoare și dulce. 20

XIV, 25. [Nu este vorba de] misii care locuiesc în Pergamul lui Telephos⁷, ci mă gîndesc la aceia din Pont, din partea de miazăzi, care își au așezările lîngă pămîntul scitic, resping atacurile sciților și apără pentru Roma toată regiunea pomenită mai sus, adică de lîngă Heracleia și de lîngă apele [riului] Axios [din vecinătatea cetății Tomis]. Localnicii povestesc în cîntările lor că Medeea, fiica lui Aietes, a săvîrșit, cu mîini nelegiuite, acea crimă împotriva fratelui ei Apsirt. În adevăr, misii cîntă și această faimă nefericită a vrăjitoarei⁸ din Colhida, pe lîngă alte isprăvi ale grecilor. Ei pescuiesc astfel⁹. Un istrian, pescar de meserie, mîină lîngă malul Istrului o pereche de boi, dar nu pentru că are cumva de arat, căci — precum se zice — nu are nici în clin nici în mîinecă boul cu delfinul. Astfel cum ar putea să lege prietenie mîinile pescarilor și plugul? Dacă omului îi stă la îndemînă o pereche de cai, folosește caii. El duce pe umeri jugul, merge acolo unde socotește că e bine să se așeze și crede că e loc prielnic de pescuit. Leagă de mijlocul jugului [animalelor] capătul unei funii trainice și foarte potri-

⁷ Gramatic din Pergam care a trăit în secolul al II-lea e.n.

⁸ Cf. Apolonios din Rodos.

⁹ Pentru situația actuală din regiunile noastre vezi Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București, 1916.

τροφῆς παρατίθουσιν ἢ τοῖς βουσὶν ἢ τοῖς ἵπποις, οἱ δὲ ἐμπίπλυνται· καὶ ἐκεῖνος τῇ μῆρινθῳ κατὰ θάτερα προσῆψεν ἄγκιστρον ἰσχυρὸν καὶ μέντοι καὶ τεληγμένον δεινῶς, περιπεύρας δὲ ἄρα αὐτῷ πνεύμονα τὰύρου, μεθῆκε τροφὴν Ἰστριανῶ σιλαύρῳ καὶ μάλα γε ἡδίστην, ὅ ὑπὲρ τοῦ συνδέοντος τὸ ἄγκιστρον λίνου ἐξάφας τὸν ἀρκοῦντα μάλιβον, οἷον ἐς τὴν ἑλξιν εἶναι ἔρμα αὐτόν. Ὁ τοίνυν ἰχθύς ὑπόταν αἰσθηται τῆς ταυρείου βορᾶς, παραχρῆμα κατὰ τὴν ἄγραν ὁρμᾷ· εἴτα ὢν ἱμείρει τούτοις ἐντυχὼν ἀθρόως, καὶ περιγανῶν ἄδην καὶ ἀταμιεύτως τὴν ἐμπεσοῦσάν οἱ κακὴν δαῖτα εἰς ἑαυτὸν σπᾷ· εἴτα 10 ὕφ' ἡδονῆς ἐλιττόμενος ὅδε ὁ γάστρις ἑαυτὸν διαλέληθε τῷ προειρημένῳ περιπαρεῖς ἄγκιστρῳ, καὶ ἀποδράναι τὸ ἐμπεσὼν κακὸν διψῶν τὴν μῆρινθον, ὥς ἔχει δυνάμειος, ὑποταράττει τε καὶ κινεῖ. Συνίστησιν οὖν ὁ θηρατὴς καὶ ἡδονῆς ὑπερεμπίπλυνται, εἴτα τῆς ἑδρας ἀνέθορε, καὶ μεθῆκεν ἑαυτὸν ποταμίων τε ἔργων καὶ κυνηγεσίων 15 ἐνύδρων, ὥσπερ δὲ ἐν δράματι ὑποκριτῆς ἀμείψας προσωπεῖον, ὁ δὲ τῷ βόε ἐλαύνει ἢ τῷ ἵππῳ, ἀλκὴ δὲ ἄρα καὶ ἡ τοῦ κήτους καὶ ἡ τῶν ὑποζυγίων ἀντίπαλός ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ θῆρ ὁ τοῦ Ἰστρου τρύφιμος ἔλκει κάτω ὅσον ποτὲ ἄρα τῆς ἐν αὐτῷ ῥώμης ἔχει, τὸ μέντοι ζεύγος τὸ ἀνθέλκον ἐκτείνει τὴν μῆρινθον. Ἀλλὰ οἱ πλέον 20 οὐδὲ ἐν τῆς γοῦν ἐπ' ἀμφοῖν ἑλξεως ὁ ἰχθύς ἡττᾶται, καὶ ἀπειπῶν ἔλκεται κατὰ τῆς ῥόνος...

XIV, 26. Ἔστι δὲ ἄρα τῷ Ἰστρῳ καὶ κόλπος αἷος βαθύτατος, καὶ ἔοικε τῇ θαλάττῃ τὴν πολλὴν περίοδον· καὶ μέντοι [καὶ] βάθους [ἔστι] εὖ ἥκει ὅδε ὁ κόλπος καὶ ἐκεῖνο τεκμηριῶσαι ἱκανόν· αἱ ναῦς 25 αἱ φορτίδες αἱ τὴν θάλατταν περῶσαι καὶ ἐνταῦθα κατακυλιέσθαι, πεφρῃ κασι δὲ καὶ τοῦτον, ὥς θάλατταν, ὅταν ἀγριαίνηται ὑπὸ τῶν καταπνεόντων ἀνέμων εἰς κύματα ἐξαπτόντων τε αὐτὸν καὶ ἐκμαινόντων. Πεφύκασι δὲ ἄρα ἐν αὐτῷ καὶ νῆσοι καὶ τινες μέντοι καὶ τῆς ὄχθης ὑποδρομαὶ εἰς ἃς ἔστι καταφυγεῖν· ἀλλὰ καὶ ἀκταὶ καὶ 30 ἄκραι προήκουσιν, καὶ προσρηγνυται αὐταῖς καὶ περισγίγεται κλύδων ἄγριος, ἥνικα ἂν ἑαυτοῦ μάλιστα ὑποπλησθεῖς εἴτα εἰς τὴν θάλασσαν οἶονεὶ στενοχωρούμενος ὠθῆται· φιλεῖ δὲ ἄρα δρᾶν τοῦτο ἤδη ὥρας φθινοπωρινῆς παραδραμούσης, ὑπαρχομένης δὲ τῆς χειμερίου, καὶ ἀκμάσας αὐτὸς πρόεισι πλημμυρῶν· πληθύνοντα δὲ ἄρα 35 βορρᾶς ἐπωθεῖ αὐτόν, καὶ ἐξάπτει κατιέναι ἄγριον· καὶ ὁ μὲν καταφέρει ὥς εἰς πλοῦν ἀγώγιμον τὸν κατ' ἑαυτοῦ κρύσταλλον, ὁ δὲ ἀντιπίπτει ὁ βορρᾶς αὐτῷ καταπνεύων σκληρὸν καὶ μάλα γε κρυμῶδες· οὐκ οὖν αὐτῷ ἐμβάλλειν ἐς τὸ πέλαγος [τὴν] ὠδῖνα, ὥς ἂν εἴποις, ἐπιτρέπει, ἀλλ' ἀναχωρεῖν καὶ ἀνωθούμενος ἴστησιν. Ὁ 40 κρύσταλλος οὖν ἀνειργόμενός τε καὶ ἀναστελλόμενος ἐς βάθος

vită pentru tras, punînd nutreţ din belşug boilor sau cailor. Iar aceştia mănîncă pe săturate. În partea cealaltă, leagă de funie o undiţă puternică şi grozav de ascuţită. Înfige în ea un plămîn de taur şi o aruncă somnului din Istru, [momindu-l cu] o mîncare foarte plăcută. De sfoara care leagă undiţa atîrnă atît plumb, cît să 5
ajungă, ca să fie o greutate pentru tras [în jos]. Cînd simte carnea de taur peştele porneşte îndată s-o prindă. Apoi întilneşte din abundenţă şi fără nici o 10
pedică ceea ce doreşte: deschide gura mare, ca să apuce hrana la care nu se aştepta şi care l-a momit, şi trage la el nenorocita hrană. Lacomul se întoarce 15
mulţumit şi, fără să simtă, e străpuns de undiţa pe care am amintit-o. Dorind să scape de nenorocirea ce l-a copleşit, smuceşte în jos şi scutură funia cît poate de tare. Pescarul bagă de seamă acest lucru şi se bucură nespus. Apoi sare din 20
locul unde aştepta şi lasă îndeletnicirea pescăriei [pentru a deveni plugar] — precum face un actor de tragedie care îşi schimbă masca. El mină boii sau caii, 15
iar între animale şi puternicul cetaceu se încinge o luptă. Animalul din Istru trage în jos cu toată puterea ce o are, iar perechea de animale trage funia în 20
partea opusă. Dar împotriva aceluia sînt mai mulţi, nu unul. Peştele e biruit 20
de opintelile celor două animale şi, răpus, este tras pe ţărm. . .

XIV, 26. Se află în Istru un golf foarte adînc, semănînd cu o mare după ocolul său întins. Că golful acesta este foarte adînc o dovedeşte îndeajuns faptul 25
următor. Corăbiile de transport care străbat marea acostează acolo. Iar golful se minie ca şi marea, cînd e agitată de vînturile ce suflă cu furie nebunească. În el se află insule, şi pe mal, nişte ascunzişuri, unde cineva se poate adăposti. Ies în afară şi maluri abrupte şi înălţimi, de care se frîng şi se despică valurile 30
înfuriate cînd se izbesc. Apoi, ca şi cum ar fi strîmtorate, sînt împinse în mare. De obicei, aceasta se întîmplă la sfîrşitul toamnei. Iar la începutul iernii apa 35
din golf creşte. Vîntul de la miazănoapte o împinge şi o face să revină cu furie. Ea poartă gheaţa ca pe o corabie cu marfă. Iar vîntul de la miazănoapte i se 40
împotriveşte, suflînd aspru şi foarte rece. N-o lasă — cum s-ar zice — să scape de durerile [facerii], ci i se opune şi o împinge îndărăt. Gheaţa, oprită şi respinsă, merge spre adîncime, se strînge multă şi alcătuieşte un strat gros. Din

- χωρεῖ, καὶ ἀδρύνεται ἐς πολὺ, καὶ ἐντεῦθεν ὑπορρεῖ μὲν τοῦ Ἰστρου
 τὸ γνήσιον ὕδωρ ὁδοῖς, ὥς ἂν εἰποῖς, κρυπταῖς, τὸ δὲ ἐπίκτητόν
 οἱ καὶ νόθον ἐπικείται πεδίου δίχην· καὶ κατὰ τούτου τηνικάδε τῆς
 ὥρας ὁδοιποροῦσιν οἱ τῇδε ἄνθρωποι κατὰ ζεύγη καὶ μόνιπποι.
 5 Ὅπως μὲν οὖν ἐλέγχει τε καὶ βασανίζει τὴν πῆξιν τοῦ ποταμοῦ
 τοῦδε καὶ τοῦ Θρακίου Στρυμόνος τὸ πονηρόν τε καὶ δολερὸν θηρίον
 ἢ ἀλώπηξ, ἀνωτέρω εἶπον· ὁ δ' οὖν κρύσταλλος ὁ ἐν τῇ Ἰστρῷ
 καὶ νηὶ φορτηγῷ κατὰ ῥοὴν φερομένη περιτραφείς εἶτα ἐπέδησεν
 αὐτήν, καὶ οὔτε ἰστίων ἠπλωμένων ἐτι δεῖ, οὔτε πρῶράτης τὰ πρόσω
 10 βλέπει, οὔτε ὁ τῆς νεῶς ἄρχων ἐπιστρέφει τοὺς ὀϊακας· πεπήγασι
 γάρ, ἐπεὶ καὶ τὸ πᾶν σκάφος τῷ περικειμένῳ κατείληπται δεσμῷ,
 καὶ ἔοικεν οὐ μὰ Δία νηί, οὐ γὰρ ἔτι τοῖς κύμασι τύπτεται, ἀλλὰ
 ἐν πολλῷ [τῷ] πεδίῳ λόφῳ τινὶ ἀνεστῶτι, ἣ καὶ νῆ Δία σκοπιᾷ ἢ
 ἄκρα. Ἐνταῦθά τοι καὶ οἱ περίνεω καὶ οἱ ναῦται ἐκπηδῶσι καὶ κατὰ
 15 τοῦ ποταμοῦ θέουσι, καὶ ἀμάξας ἄγουσι, καὶ τὸν φόρτον μετῆραν
 ἐπὶ τοῦ τέως ὕδατος· καὶ πάλιν μετὰ τὴν χειμέριον ὥραν τοῦ αὐτοῦ
 φερομένου σφοδρῶς, παραφέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ ἄχθη· μένει δὲ ἡ
 ναῦς ἔστ' ἂν ὑπανῇ μὲν τὰ τοῦ κυρμουῦ, ταχῆ δὲ ὁ κρύσταλλος καὶ λυθῇ,
 ἐλευθέρα δὲ τοῦ παραδόξου πείσματος ἢ ὕλκας ἀπολυθῇ. Ἐνταῦτά
 20 τοι τοῦ καιροῦ καὶ οἱ ἀλιεῖς μακέλλας λαβόντες, ἐνθα αὐτοὺς ἄγει
 θυμὸς διακόπτουσι τὴν πῆξιν τοῦ ὕδατος, καὶ τάφρον κυκλοτηρῇ
 ἐργάζονται κατιοῦσαν ἐς τὸ ὕδωρ· εἰποῖς ἂν ἡ φρέατος εἶναι στόμα,
 ἢ μεγίστου πίθου καὶ πάνυ γάστριδος. Οὐκοῦν ἰχθύες πολλοὶ τὸν
 κρύσταλλον διαδρᾶναι θέλοντες οἴονεῖ στέγην ἐπικείμενον, καὶ πο-
 25 θοῦντες τὸ φῶς, ἀσμένως εἰς τὸ ἀνεωγμένον στόμιον εἰσνέουσιν,
 καὶ γίνονται πλήθος ἄμαχοι, καὶ ἐπωθοῦνται ἀλλήλοις, αἰροῦνται δὲ
 ἅτε ἐν βύτρῳ στενῷ ῥαδίως· καὶ πάρεστι λαβεῖν κυπρίνους τε καὶ
 κορακίνους ἄδην, καὶ πέγκας καὶ ξιφίαν, ἀλλ' οὐπω μέγαν καὶ ἔτι
 τοῦ κέντρου τοῦ προμετωπιδίου ἄμοιρον· καὶ ἀντακαῖον, καὶ τοῦτον
 30 ἀπαλόν, ἐπεὶ οἷ γε μεγάλοι καὶ προήκοντες τὴν ἡλικίαν γένοιτο
 ἂν καὶ κατὰ τὸν θύννον τὸν μέγιστον. Οὗτος τοι καὶ πιότατός ἐστι
 τὰς λαπάρας καὶ τὴν γαστέρα, καὶ φαίης ἂν ὕδς οὕθατα εἶναι θηλα-
 ζούσης βρέφη· δορὰν δὲ ἔχει τραχείαν, καὶ μέντοι καὶ τὰ δόρατα
 λεαίνουσι ταύτῃ δορυζόοι· ὑπὸ δὲ τῷ μυελῷ τοῦδε τοῦ ζώου ἀρξά-
 35 μενος ἐκ μέσης τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς οὐρᾶς καθήκων ὑμὴν ὑγρὸς
 καὶ στενὸς ἔρχεται· τοῦτον οὖν πρὸς τὴν εἴλην αὖτον ἐργασάμενος
 ἔξεις, εἰ θέλεις, καὶ μάλιστα ὥς ἐλαύνειν ζευγὸς ἵππων, σκύτους
 γὰρ ἢ τινι ἢ οὐδὲν διαφέρει. Ἐς μέγεθος δὲ ἥδη προήκων, οὐκ ἂν
 αὐτὸν θεάσαιτό τις ὑπεκδυόμενον τοῦ κρυστάλλου καὶ ἐμπίπτοντα
 40 εἰς τὸν βόθρον· ἀλλ' ἢ πέτραν ὑπελθὼν ἢ ἐν ἄμμῳ βαθεῖα ἑαυτὸν

această pricină, apa adevărată a Istrului curge pe dedesubt, pe drumuri — aş
zice — tănuite, iar ceea ce se adaugă şi [este] corupt¹⁰ stă deasupra ca o
cîmpie. În timpul iernii oamenii de prin partea locului călătoresc pe ea cu căruţa
sau călări. Cum cercetează şi încearcă trăinicia gheţii de pe acest fluviu şi de pe 5
Strimonul trac acel primejdios şi viclean animal care e vulpea, am spus mai sus.
Gheaţa de pe Istru înconjoară corabia ce pluteşte pe apă, apoi o încătuşează:
şi nu-i mai sînt de folos pînzele, nici cel de la proră nu-şi mai atînteşte privirile
înainte, nici conducătorul corăbiei nu mai întoarce cirna. Căci toate uneltele 10
de plutire au înţepenit şi corabia însăşi este prinsă de legăturile gheţii care o
înconjoară. În adevăr, ea nu mai seamănă cu o corabie, căci nu mai este izbită
de valuri, ci pare o movilă dintr-o cîmpie întinsă, un punct de observaţie sau un
promontoriu. Atunci navigatorii sar, aleargă pe fluviu, aduc căruţe şi trans- 15
portă povara pe gheaţa ce fusese pînă atunci apă. După ce trece iarna şi fluviul
curge cu putere, readuc încărcăturile. Corabia rămîne pe loc pînă ce se înmoaie
frigul, se topeşte gheaţa şi e slobodă de ciudatele-i legături. În acest timp,
pescarii iau tîrnăcoape, găuresc gheaţa — unde vor — şi fac o copcă. Ai zice 20
că este o gură de fîntînă sau de putină foarte mare şi pîntecoasă. Foarte mulţi
peşti, voind să scape din gheaţa ce se află deasupra — în felul unui acoperiş —,
dornici de lumină înoată cu bucurie spre copcă. Se adună blajini în număr mare,
se înghesuie şi astfel sînt prinşi uşor ca într-o groapă puţin încăpătoare. Stau la 25
îndemînă crapi, coracini din belşug, bibani şi peşti-spadă, însă nu mari şi fără
lancea de la cap, moruni, şi aceştia fragezi, deoarece cei mai bătrîni sînt ca şi
tonii cei mai mari. Tonul e foarte gras pe la şale şi pîntece, încît ai spune că ai 30
de-a face cu pieptul unei scroafe care alăptează. El are pielea aspră: făuritorii
de lănci lustruiesc cu ea mînerile lăncilor. Începînd de la mijlocul capului şi
pînă la coadă, sub măduvă, se întinde o membrană moale şi îngustă. Dacă o 35
usuci la soare, poţi avea, dacă vrei, bici de mînat o pereche de cai, întrucît ea
nu se deosebeşte aproape de loc de o curea. Cînd peştele e crescut, nu-l vede
nimeni încercînd să iasă de sub gheaţă şi să vină la copcă. El merge însă să se 40

¹⁰ Adică gheaţa care este considerată drept o formă coruptă (alterată) a apei.

- ἐγκρύψας εἶτα ὑποθάλλει, καὶ μάλα ἀγαπητῶς. Δεῖται δὲ οὔτε πόας
 τηλικάδε, οὔτε ἰχθύος εἰς βορὰν ἐτέρου· κρυμῶ δὲ ὄντος, ἀργὺς
 εἶναι ἐθέλει, καὶ τέρπεται τῇ σχολῇ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πιμελὴν ἐσθίει,
 καὶ ὥσπερ οὖν οἱ πολυπόδες ἐν ἀθηρίᾳ τῶν πλεκτανῶν τῶν ἰδίων
 5 παρατραγόντες ἑαυτοὺς καὶ ἐκεῖνοι βόσκουσι. Χειμῶνος δὲ λήγοντος
 καὶ ὑπαρχομένου ἤρος καὶ ἐλευθέρου τοῦ Ἰστρου ῥέοντος, μισεῖ τὴν
 ἀργίαν, καὶ ἀναπλεύσας ἐμφορεῖται τοῦ κατὰ τὸ ὕδωρ ἀφροῦ· πολλὺς
 δὲ οὗτός ἐστι μορμύροντος τοῦ ῥεύματος καὶ ὠθουμένου σφυδρό-
 τατα. Ἐνταῦθ' αὖ τοι καὶ ἀλίσκεται ῥαδίως, ἐλλοχόντων αὐτὸν τῶν
 10 ἀλίεων καὶ τὸ ἄγκιστρον εἰς τὸν ἀφρόν καθιέντων σὺν τῇ ὕρμι'·
 καὶ τὸ μὲν κρύπτεται ὑπὸ τῇ λευκότητι, καὶ [ἡ] αἴγλη τοῦ χαλκοῦ
 εὐσύνοπτος οὐκ ἔστι· καὶ διὰ ταῦτά τοι περιχανὼν καὶ λαβρῶς σπῶν
 τοῦ προειρημένου σιτίου, καταπίνει τὸν δόλον, καὶ ἀπόλωλεν ἐντεῦθεν,
 ὅτεν τὰ πρῶτα ἐτρέφετο·
- 15 XV, 24. ... Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι παρ' αὐτοῖς βόες, ἰδεῖν κατὰ
 τοὺς μεγίστους τράγους· αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς ζεύγνυνται, καὶ τρέ-
 χουσιν ὥκιστα, καὶ τῶν ἵππων γε τῶν Γετικῶν οὐκ εἰσὶ νωθέστεροι.

ΠΟΙΚΙΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- III, 15. ... Τὸ γε μὴν ὑπὲρ τῶν Θρακῶν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ
 20 διαβεβύηται ἤδη καὶ διατεθρύληται, ὥς εἰσὶ πιεῖν δεινότατοι. Οὐ
 διαπεφεύγασιν δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν οὐδὲ Ἰλλυριοί· ἀλλ' ἐκεῖνοί γε
 προσειλήφασιν ἀκχεῖν τὸ ἐπίκλημα, ὅτι ἐφεῖται τοῖς ἐν τῷ συν-
 δεῖπνῳ παροῦσι ξένοις προπίνειν ταῖς γυναιξίν, ἕκαστον ἢ ἂν βού-
 ληται, καὶ μὴδὲν προσήκη ἢ γυνὴ αὐτῷ.
- 25 III, 39. "Ὅτι βαλάνους Ἀρκάδες ... δεῖπνον εἶχον ... κέγχρον
 δὲ Μαιῶται καὶ Σαυρομάται..

- VIII, 6. Τῶν ἀρχαίων φασὶ Θρακῶν μὴδένα ἐπίστασθαι γράμ-
 ματα· ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἰσχιστον εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην
 οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασιν. Οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὥς
 30 λόγος, ἐχρῶντο αὐτοῖς μᾶλλον. Ἐνθεν τοι καὶ τολμῶσι λέγειν μὴδὲ
 τὸν Ὀρφέα σοφὸν γεγονέναι, Θρακὰ ὄντα, ἀλλ' ἄλλως τοὺς μύθους
 αὐτοῦ καταψεύσασθαι. Ταῦτα Ἀνδροτίων λέγει, εἰ τῷ πιστὸς ὑπὲρ
 τῆς ἀγγραμματοσύνης καὶ ἀπαιδευσίας Θρακῶν τεκμηριῶσαι.

ascundă sub stîncă sau în fundul nisipului, unde se încălzește și e foarte multumit. Nu are nevoie nici de iarbă, nici de alt pește, ca să mănînce. Cît timp durează frigul, vrea să fie scutit de orice efort și se bucură de răgaz hrănindu-se din propria-i grăsime. Precum polipii — cînd nu au pradă — își rod tentaculele, tot astfel și peștii aceștia se hrănesc din ei înșiși. Cînd se sfîrșește iarna și începe primăvara, iar Istrul curge liber, el urăște trîndăvia. Înnoată la suprafața apei și se umple de spuma de acolo. Căci se formează multă spumă cînd apa clocotește și curge foarte repede. La suprafața apei, tonul este prins ușor cînd pescarii îi întind curse și-i aruncă în spumă undița cu momeală. Aceasta este ascunsă în spuma cea albă, și luciul aramei nu mai poate fi văzut. De aceea tonul cascade 10 o gură mare, trage lacom mîncarea, înghite momeala și pierе tocmai prin ceea ce la început îl hrănea.

XV, 24. . . La [indieni] sînt și alți boi, care arată ca niște țapi foarte mari. 15 Acești [boi] sînt înjuțați laolaltă și alcargă foarte repede. Nu sînt mai greoi decît caii getici.

FELURITE ISTORIOARE

III, 15. . . Despre tracii s-a dus vestea că sînt grozav de bețivi. N-au scăpat nici ilirii de această învinuire. Ba și-au mai atras și învinuirea că la ospete, în 20 fața oaspeților, este îngăduit să se bea în sănătatea femeilor, fiecare pentru cine dorește, chiar dacă nu e femeia lui.

III, 39. Arcadienii mîncău ghindă. . . , iar meoții și sarmații, mei. . . 25

VIII, 6. Se spune că dintre vechii tracii nimeni nu cunoștea scrierea. Ba încă toți barbarii ce locuiau în Europa socoteau că ar fi o mare rușine să folosească scrisul. Cei din Asia — după cum se spune — îl folosesc într-o mai mare măsură. De aceea [unii] îndrăznesc să afirme că nici Orfeu n-a ajuns învățat, fiind trac, 30 ci miturile au spus minciuni despre el. Acestea le susține Androtion, dacă pentru cineva el e vrednic de crezare cînd aduce dovezile acestea despre necunoașterea scrisului și lipsa de învățătură la tracii ¹¹.

¹¹ Cf. Androtion.

ΤΑ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ

11, 138—140. Οὐ τοίω γ'ἐκάτερθε πολυσμαράγιοι θαλάσσης
 ἀντιπόρῳ ποταμῷ καταβαίνετον ὕδατι λάβρῳ,
 140 ἔνθεν μὲν βορέας ταμὼν ἀργῆντα χαλινά,
 ἄν Σκυθίην Ἴστρος λέλακε μέγα πάντοθε πάντη,
 συρόμενος κρημνοῖσι καὶ ὕδατοπλήγησιν ἄκραις.

S-a născut la Corycos în Cilicia pe la mijlocul secolului al II-lea e.n. A scris un poem didactic despre pești, intitulat *Halieutica*, dedicat împăratului Marcus Aurelius și fiului său Commodus. Un alt poem păstrat în manuscrisele sale, intitulat *Cinegeticele*, aparține de fapt unui poet anonim din Apamea, care și-a închinat opera împăratului Caracalla, probabil în anul 215 e.n. Informațiile date de Opian și de poetul anonim nu se întemeiază pe cercetări proprii, ci repetă informații mai vechi, preluate de la Aristotel și alți învățați antici.

Ediția: *Oppiani et Nicandri quae supersunt...* Graece et Latine edidit F. S. Lehrs, Firmin Didot, Paris, 1862.

CINEGETICELE

II, 138—142. Cele două fluvii ¹, care sînt opuse unul altuia, de o parte și de alta a mării zgomotoase, nu curg cu ape la fel de năvalnic.

140 Istrul rupe splendidele-i frîie ² puse de Boreu ³ și 5
străbate zgomotos Sciția, cît este ea de mare,
înainteînd anevoios printre stînci și promontorii bătute de valuri.

¹ Nilul și Istrul.

² Împotrivirea vîntului.

³ Vîntul de nord.

CX. ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ

ΤΑ ΕΣ ΤΟΝ ΤΥΑΝΕΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΝ

VII, 3, 1. Τὸ μὲν τοίνυν τοῦ Ἑλεάτου ἔργον καὶ οἱ τὸν Κότυν ἀπεκτονότες οὐπω ἀξιόλογα, Θρᾷκας γὰρ καὶ Μυσοὺς καὶ Γέτας
5 δουλοῦσθαι μὲν ῥάδιον, ἐλευθεροῦν δὲ εὐήθες, οὐδὲ γὰρ τῇ ἐλευθερίᾳ χαίρουσιν, ἅτε, οἶμαι, οὐκ αἰσχροὺς ἡγούμενοι τὸ δουλεύειν. . .

VII, 26, 5. . . . Καὶ Σκυθῶν ὅποσοι ἀμαξεύουσιν, οὐ μείον ἡμῶν δέδενται, Ἰστροὶ τε γὰρ αὐτοὺς ὀρίζουσι καὶ Θερμώδοντες καὶ Τανάιδες οὐ ῥάδιοι ποταμοὶ ὑπερβῆναι, ἣν μὴ ὑπὸ τοῦ κρυοῦ
10 στῶσιν, οἰκίας τε ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν πέπανται καὶ φέρονται μὲν, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἐπτηχότες. . .

ΒΙΟΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

I, 7, 1. Δίωνα δε τὸν Προυσαῖον οὐκ οἶδ' ὅ τι χρή προειπεῖν διὰ τὴν ἐς πάντα ἀρετήν. . . 2. ὥς δὲ καὶ ἱστορίαν ἱκανὸς ἦν συγ-
15 γράφειν, δηλοῖ τὰ Γετικά. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐς Γέτας ἦλθεν, ὅποτε ἤλᾱτο. . .

CX. FILOSTRAT

S-a născut la Atena pe la 170 e.n., a trăit un timp la Roma în anturajul împărătesei Iulia Domna și la îndemnul acesteia a scris *Viața lui Apollonios din Tyana*. Filostrat a mai compus apoi *Viețile sofistilor*, apărute între anii 230—238, în care a înfățișat filozofi care s-au distins prin talentul lor oratoric. Cu multă probabilitate îi pot fi atribuite lui Filostrat și tratatele *Heroicos* și *Gymnasticos*, care conțin un îndemn la gimnastică. În general opera sa este străbătută de un misticism caracteristic primei jumătăți a secolului al III-lea și trebuie privită cu spirit critic. În *Viața lui Apollonios* dă numeroase informații despre legenda lui Ahile pe insula Leuce și despre cultul creat acolo în jurul eroului grec.

Ediții: Philostratus, *The life of Apollonius of Tyana...* with an english translation by F. C. Conybeare, vol. I—II, Loeb Classical Library, Londra, 1912—1917; Philostratus and Eunapius, *The Lives of the sophists*, with an english translation by W. C. Wright. Loeb Classical Library, Londra, 1922. Pentru *Heroicos: Philostratorum et Callistrati Opera* recognovit Antonius Westermann, Firmin Didot, Paris, 1849.

VIATA LUI APOLLONIOS DIN TYANA

VII, 3, 1. Fapta Eleatului¹ și cei care au ucis pe Cotys² nu merită a fi luată în seamă, căci a robi pe traci, pe moesi și pe geți e ușor, a-i libera însă e o prostie. Ei nici măcar nu găsesc o plăcere în libertate, desigur neînchi- 5 puindu-și — socot eu — că sclavia este o rușine...

VII, 26, 5. ...Și scii, care își petrec viața în căruțe, nu sînt mai puțin izolați decît noi, căci îi mărginesc ape, precum Istrul, Termodontul și Tanaisul, fluvii greu de trecut, dacă nu sînt înghețate de frig. Ei au case pe căruțe și 10 călătorește în ele ghemuiți...

VIETILE SOFIȘTILOR

I, 7, 1. Pe Dion din Prusa³ nu știu cum să-l caracterizez, fiindcă el a fost înzestrat în toate privințele... 2. Cît cra de pregătit să scrie o istorie, o dovedesc *Geticele*⁴, căci el a ajuns și la geți, în rătăcirile sale... 16

¹ Zenon din Elea a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. Tradiția pretinde că ar fi murit în luptă cu tiranul Nearchos.

² Celebru rege trac, cetățean de onoare al Atenei și socrul generalului Ilicrates, a murit asasinat în anul 356 î.e.n.

³ Adică Dion Chrysostomus.

⁴ Istoria aceasta a geților, care s-a pierdut, a fost folosită de Iordanes în lucrarea cu același nume.

3. Γενόμενος δὲ κατὰ τοὺς χρόνους, οὓς Απολλώνιος τε ὁ Τυα-
νεὺς καὶ Εὐφράτης ὁ Τύριος ἐφιλοσόφουν, ἀμφοτέροις μὲν ἐπιτηδεύας
εἶχε καίτοι διαφερομένοις πρὸς ἀλλήλους ἔξω τοῦ φιλοσοφίας
ζήθους. τὴν δὲ ἐς τὰ Γετικά ἔθνη πάροδον τοῦ ἀνδρὸς φυγὴν μὲν
5 οὐκ ἀξιῶ ὀνομάζειν, ἐπεὶ μὴ προσετάχθη αὐτῷ φυγεῖν, οὐδὲ ἀπυ-
δημίαν, ἐπειδὴ τοῦ φανεροῦ ἐξέστη, κλέπτων ἑαυτὸν ὀφθαλμοῖν τε
καὶ ὤτων καὶ ἄλλα ἐν ἄλλῃ γῇ πράττων δέει τῶν κατὰ τὴν πόλιν
τυραννίδων, ὑφ' ὧν ἡλαύνετο φιλοσοφία πᾶσα. φυτεύων δὲ καὶ
σκάπτων καὶ ἐπαντλῶν βαλανείοις τε καὶ κήποις καὶ πολλὰ τοιαῦτα
10 ὑπὲρ τροφῆς ἐργαζόμενος οὐδὲ τοῦ σπουδάζειν ἡμέλει, ἀλλ' ἀπὸ
δυοῖν βιβλίον ἑαυτὸν ξυνεῖχεν. ταυτὶ δὲ ἦν ὁ τε Φαίδων ὁ τοῦ Πλά-
τωνος καὶ Δημοσθένους ὁ κατὰ τῆς πρεσβείας. 4. Θαμίζων δὲ εἰς
τὰ στρατόπεδα, ἐν οἷσπερ εἰώθει τρύχεσθαι, καὶ τοὺς στρατιώτας
ῥῶν ἐς νεώτερα ῥμῶντας ἐπὶ Δομετιανῷ ἀπεσφαγμένῳ οὐκ ἐφεί-
15 σατο ἀταξίαν ἰδὼν ἐκραγεῖσιν, ἀλλὰ γυμνὸς ἀναπηδήσας ἐπὶ βωμῶν
ὕψηλόν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὧδε·

Αὐτὰρ ὁ γυμνώθη ῥακέων πολύμητις Ὀδυσσεύς·

καὶ εἰπὼν ταῦτα, καὶ δηλώσας ἑαυτὸν, ὅτι μὴ πτωχός, μηδὲ ὄν-
ῳοντο, Δίῳ δὲ εἶη ὁ σοφός, ἐπὶ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ τυράν-
20 νου πολὺς ἐπνευσεν, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐδίδαξεν ἄμεινον φρο-
νεῖν τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίοις πράττοντας. καὶ γὰρ καὶ ἡ πειθὴ τοῦ
ἀνδρὸς οἷα καταθέλξει καὶ τοὺς μὴ τὰ Ἑλλήνων ἀκριβοῦντας.
Τραϊανὸς γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης
ἐς τὴν χρυσὴν ἄμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομ-
25 πὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε, Θαμὰ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν Δίονα, «τί
μὲν λέγεις, οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὥς ἑμαυτόν».

ΗΡΩΙΚΟΣ

6, 5 (p. 707.) Ἐλάσας γὰρ Κῦρος ὑπὲρ ποταμοῦ Ἰστρου, ἐπὶ
Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας (τὰ δ' ἔθνη ταῦτα Σκύθαι), ἀπέ-
30 θανέθ' ὑπὸ γυναικός, ἡ τούτων ἤρχε τῶν βαρβάρων...

20, 32 (p. 745). ΦΟΙΝΙΞ... Ἀλλὰ μοι εἶπέ, τί περὶ τῆς ἐν
τῷ Πόντῳ νήσου θαυμασίον ὁ Πρωτεσίλως οἶδεν...

ΑΜΗΕΛΟΤΡΓΟΣ... Λέγει περὶ αὐτῆς τοιαῦτα, ὥς νῆσος μὲν
εἶη μία ἐν τῷ Πόντῳ πρὸς τῇ ἀξένῳ πλευρᾷ μᾶλλον, ἣν τίθενται ἀρισ-
35 τεράν οἱ τὸ στόμα τοῦ Πόντου ἐσπλέοντες, ἐπέχου δὲ στάδια μῆκος μὲν
τριάκοντα, εὖρος δὲ οὐ πλείω τεττάρων, δένδρα τ' ἐν αὐτῇ πεφύκει

3. Fiind contemporan cu filozofii Apollonios din Tyana ⁶ și cu Euphrates din Tir ⁶, se afla în relații de prietenie cu amândoi, deși [aceștia] se combăteau într-un mod nepotrivit cu filozofia. Plecarea sa la neamurile getice ⁷ nu cred că trebuie să o numesc surghiun, căci nu primise poruncă să se exileze ⁸, dar nici călătorie în străinătate [nu o pot numi], fiindcă s-a retras și a dispărut din ochii oamenilor, și nimeni n-a mai auzit de el. Se îndeletnicea cu alte lucruri în țări străine, de teama împăraților romani ⁹, prigonitori ai oricărei filozofii. El planta, săpa, scotea apă pentru bazine și grădini și făcea multe treburi de acest fel, ca să-și cîștige hrana, nu nesocotea nici studiile, ci avea cu sine două cărți. Acestea erau: *Fedon* al lui Platon și discursul lui Demostene *Împotriva Ambasadei*. 4. Se ducea deseori în taberele ¹⁰ soldaților, unde obișnuia să-și petreacă vremea. Văzîndu-i pe oșteni porniți să se răzvrătească ¹¹ în urma omorîrii lui Domițian, nu s-a cruțat cînd a observat că răscoala izbucnește, ci — urcîndu-se gol pe o tribună înaltă — prinse a grăi astfel: 15

« Dar înțeleptul Odiseu își aruncă haina zdrențuită » ¹².

Cu aceste cuvinte și arătîndu-se că nu e nici cerșetor, nici ceea ce credeau ei, ci Dion filozoful, care dovedise multă rîvnă pentru acuzarea tiranului, a îndemnat pe soldați la cumințenie și la ascultare față de hotărîrile poporului 20 roman. Căci puterea de convingere a omului aceasta avea darul să-i vrăjească și pe cei care nu cunoșteau cultura greacă. Împăratul Traian l-a luat ¹³ la Roma în carul său de aur, în care împărații merg la triumf și, întorcîndu-se adesea spre Dion, îi zicea: «Nu știu ce spui tu, dar eu te iubesc ca și pe mine însumi». 25

HEROICOS

6, 5 (p. 704). Cînd Cyrus conducea expediția peste Istru ¹⁴ împotriva masageților și a isedonilor — acestea sînt neamuri scitice — a fost onorît de o femeie care domnea peste acești barbari... 30

20, 32 (p. 745). *Fenicianul*:... Dar spune-mi ce minunăție cunoaște Protesilaus despre insula ¹⁵ din Pont...

Vierul:... Spune despre ea cam astfel. Că în Pont se află o singură insulă ¹⁶, așezată mai mult spre coasta ospitalieră pe care o ai la stînga cînd intri în Pont. E lungă de treizeci de stadii și lată nu mai mult decît de patru. Arbori 35

⁶ Adept al doctrinei pitagoreice, a trăit în a doua jumătate a secolului I. În juru figurii sale s-au creat numeroase legende.

⁷ Vulgarizator al doctrinei stoice, contemporan cu Apollonios din Tyana.

⁸ În anul 96 e.n. a vizitat pe daci (cf. Dion Chrysostomos, XII, 16).

⁹ În anul 82 e.n. Domițian îl exilase din Italia și din patria sa Bitunia.

¹⁰ Domițian a urmărit pe filozofii stoici care îl considerau tiran.

¹¹ Poate la Viminacium.

¹² Deoarece Domițian era iubit de soldați (cf. Suetoniu, *Domițian*, XXIII), în special de cei din Moesia, pe care îi răsplătise după luptele împotriva dacilor (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 3).

¹³ *Odiseea*, XXII, 1.

¹⁴ Filozoful fusese iertat de împăratul Nerva, cu care era prieten.

¹⁵ Autorul confundă expediția lui Darius împotriva sciților din anul 513 î.e.n. cu aceea a lui Cyrus, din anul 529 î.e.n., împotriva masageților.

¹⁶ Insula Leuce.

¹⁷ Vezi Arian, notele 31 și 32.

λεῦκαί τε καὶ πτελέαι, τὰ μὲν ἄλλ' ὥς ἔτυχε, τὰ δὲ περὶ τὸν ἱερὸν ἐν
 κόσμῳ ἤδη. τὸ δὲ ἱερὸν ἱδρυταὶ μὲν πρὸς τῇ Μαιώτιδι (ἢ δ' ἴση
 τῷ Πόντῳ ἐς αὐτὸν βάλλει), τὰ δ' ἐν αὐτῷ ἀγάλματα Ἀχιλλεύς τε
 καὶ Ἑλένη ὑπὸ Μοιρῶν ξυναρμοσθέντες. 33. κειμένου γὰρ δὴ ἐν
 5 ὀφθαλμοῖς τοῦ ἔρᾶν καὶ ποιητῶν τὸν ἔρωτα ἀπὸ τούτου ἀδόντων,
 πρῶτοι Ἀχιλλεύς τε καὶ Ἑλένη μὴδ' ὀφθέντες ἀλλήλοισι, ἀλλ' ἡ
 μὲν κατ' Αἴγυπτον (p. 746) ὁ δὲ ἐν Ἰλίῳ ὄντες ἔρᾶν ἀλλήλων ὥρμη-
 σαν, γένεσιν ἡμέρου σώματος ὧτα εὐρόντες. πεπρωμένης δὲ αὐτοῖς
 ἐς τὸ ἀθάνατον τῆς διαίτης, οὐδεμιᾶς γῆς τῶν ὑπ' Ἰλίῳ* . . . ἰκε-
 10 τεύει τὸν Ποσειδῶνα ἢ Θέτις ἀναδοῦναί τινα ἐκ τῆς θαλάττης νῆσον,
 ἐν ᾗ οἰκήσουσιν, ὁ δ' ἐνθυμηθεὶς τὸ μῆκος τοῦ Πόντου καὶ ὅτι νήσου
 μηδεμιᾶς ἐν αὐτῷ κειμένης ἀοίκητος πλεῖται, τὴν Λευκὴν νῆσον,
 ὁπόσῃν εἶπον, ἀνέφηνεν Ἀχιλλεῖ μὲν καὶ Ἑλένῃ οἰκεῖν, ναύταις
 δ' ἴστασθαι καὶ ἐν τῷ πελάγει ἐγκαθορμίζεσθαι 34. ξυμπάσης δὴ
 15 ἄρχων, ὁπόσῃν ὑγρά οὐσία, καὶ τοὺς ποταμοὺς ἐννοήσας, τὸν Θερμώ-
 δοντα καὶ τὸν Βορυσθένην καὶ τὸν Ἰστρον, ὡς ἀμηνάοις τε καὶ
 ἀενάοις ρεύμασιν ἐς τὸν Πόντον ἐκφέρονται, προὔχωσε τὴν ἰλὺν
 τῶν ποταμῶν, ἣν ἀπὸ Σκυθῶν ἀρξάμενοι σύρουσιν ἐς τὸ πέλαγος,
 νησὸν ὅ' ὁπόσῃν εἶπον ἀπετόρνευσε, ξυστησάμενος αὐτὴν ἐν τῷ
 20 πυθμένι τοῦ Πόντου. ἐνταῦθ' εἰδὼν τε πρῶτον καὶ περιέβαλον ἀλλή-
 λους Ἀχιλλεύς τε καὶ Ἑλένη, καὶ γάμον ἐδαίσαντο σφῶν Ποσειδῶν
 τ' αὐτὸς καὶ Ἀμφιτρίτη, Νηρηίδες τε ξύμπασαι καὶ ὁπόσοι ποταμοὶ
 καὶ δαίμονες ἔρχονται τὴν Μαιωτίν τε καὶ τὸν Πόντον. οἰκεῖν μὲν
 δὲ λευκοὺς ὄρνιθας ἐν αὐτῇ φασιν, εἶναι δὲ τούτους ὑγροὺς τε καὶ
 25 τῆς θαλάττης ἀπόζοντας, οὓς τὸν Ἀχιλλέα θεράποντας ἑαυτοῦ
 πεποιῆσθαι, κοσμοῦντας αὐτῷ τὸ ἄλσος τῷ τ' ἀνέμῳ τῶν πτερῶν
 καὶ ταῖς ἀπ' αὐτῶν ῥάνισι, πράττειν δὲ τοῦτο χαμαὶ πετομένους
 καὶ μικρὸν τῆς γῆς ὑπεραίνοντας. 35. ἀνθρώποις δὲ πλέουσι μὲν τὸ
 τοῦ πελάγους χάσμα, ὅσια ἡ νῆσος ἐσβαίνειν (κεῖται γὰρ ὥσπερ
 30 εὐξείνος νεῶν ἐστία), οἶκον δὲ μὴ ποιῆσθαι αὐτὴν πᾶσι τ' ἀπεί-
 ρηται τοῖς πλέουσι καὶ τοῖς περὶ τὸν Πόντον (p. 747) Ἕλλησί τε
 καὶ Βαρβάρους. δεῖ γὰρ προσορμισαμένους τε καὶ θύσαντας, ἡλίου
 δυομένου ἐσβαίνειν μὴ ἐννυχεύοντας τῇ γῇ, κἂν μὲν τὸ πνεῦμα ἔπηται,
 πλεῖν, εἰ δὲ μή, ἀναψαμένους τὸ πλοῖον ἐν κοίλῳ ἀναπαύεσθαι.
 36 ξυμπνέειν γὰρ δὴ λέγονται τόθ' ὁ Ἀχιλλεύς τε καὶ ἡ Ἑλένη κἂν
 ὠδαῖς εἶναι, τὸν ἔρωτά τε τὸν ἀλλήλων ἄδειν καὶ Ὀμήρου τὰ ἔπη,
 τὰπὶ τῇ Τροίᾳ καὶ τὸν Ὀμηρον αὐτόν . . . 37. (p. 748). . . Φ. . .
 Ἀλλ' ἐπανώμεν ἐπὶ τὴν νῆσον. . . 38. Ἐπανώμεν, ὦ ξέने. τὰ μὲν
 γὰρ ἄσματα τὰν αὐτῇ τοιαῦτα, καὶ ἡ φωνὴ δὲ, ἣν ἄδουσιν, θεῖά
 40 τ' ἤχεϊ καὶ λαμπρά. διήκει γοῦν τοσαύτη ἐς τὸ πέλαγος, ὡς φρίκην

crese acolo: plopî albi, ulmi şi alţii — cum se întîmplă —, iar cei din jurul templului sînt sădiţi în rînduială. Templul e aşezat spre Lacul Meotic, care, ca şi Pontul, îşi trimite valurile spre el. Statuile din templu reprezintă pe Ahile şi Elena, uniţi de Parce¹⁷. 33. Căci, deşi iubirea porneşte din ochi şi în locul acesta sălăşluieşte ea şi de aci cîntă poezii dragostea, prima dată Ahile şi Elena, 5 cu toate că nu se văzuseră unul pe altul — ei ea se afla în Egipt (p. 746), iar el la Troia — au prins a se iubi, pornind dragostea lor trupească cînd au auzit unul de altul. Cum soarta le hărăzise o viaţă fără moarte şi nu era nici un loc potrivit pentru aceasta în apropierea Troiei. . . Tetis¹⁸ rugă pe Poseidon să scoată din mare o insulă, unde ei să locuiască. Acesta luă aminte cît de întins 10 este Pontul şi că în el nu se află nici o insulă — fiind o mare fără nici un loc de locuit — şi scoase la iveală insula Leuce, în felul cum am arătat-o, pentru ca Ahile şi Elena să poată sălăşlui în ea, iar corăbierii să aibă un loc de oprire în largul mării unde să-şi arunce ancora. 34. Ca stăpîn asupra întregului element al apelor, după ce privi la fluviile Termodont, Boristene şi Istru cum îşi varsă 15 în Pont valurile lor năprasnice şi mereu în clocot, el grămădi nămolul fluviilor, cărat de ele în mare, din Scitia, şi închipui o insulă — în felul cum am spus —, fixînd-o de fundul Pontului. Aci s-au văzut pentru prima oară şi s-au îmbrăţişat 20 Ahile şi Elena. Le-au sărbătorit nunta Poseidon însuşi şi Amfitrite¹⁹, nereidele²⁰ pînă la una şi toţi zeii fluviilor care se varsă în Lacul Meotic şi în Pont. Se mai spune că locuiesc [în această insulă] nişte păsări albe, că ele sînt păsări de apă şi împrăştie un miros de mare, fiind rînduite de către Ahile ca slujitoare ale sale. Acestea pun rînduială în păduricea sfîntă, vînturîndu-şi aripile 25 şi stropind [locul] cu ele. Lucrul acesta îl fac zburînd aproape de pămînt şi împrăştiind peste el stropi de apă. 35. Oamenilor care călătorese peste adîncimile mării le este îngăduit să intre în insulă — căci ea stă acolo ca un cămin primitor de oaspeţi pentru corăbii —, fiindu-le însă oprit tuturor corăbierilor să facă acolo vreo locuinţă, deopotrivă (p. 747) grecilor cît şi barbarilor din 30 jurul Pontului. Cei care trag aci corabia la mal, după ce aduc şi jertfă, la apusul soarelui trebuie să se urce în corabie, ca nu cumva să-i apuce noaptea pe pămîntul insulei; dacă bate un vînt prielnic, pornesc mai departe, iar dacă nu, ancorează acolo şi se odihnesc în corabie. Se zice că Ahile şi Elena se desfată atunci cu vin şi cîntece, slăvindu-şi dragostea care-i leagă pe amîndoi, 35 recitînd din poemul lui Homer despre Troia şi chiar preamărîndu-l [în cîntecele lor] pe Homer însuşi. . . 37 (p. 748). . . Fenicianul. . . : Dar să ne întoarcem la insulă . . . 38. Vierul. Să ne întoarcem, străine. Astfel sînt cîntecele din insulă, iar glasul care le cîntă răsună divin şi fermecător. Se aude atît de pătrunzător 40

¹⁷ Ursitoarele.¹⁸ Mama lui Ahile.¹⁹ Una dintre nereide şi soţia lui Poseidon.²⁰ Nimfele mării.

ἀνίστασθαι τοῖς ναύταις ὑπ' ἐκλήξεως. φασὶ δ' οἱ προσορμισάμενοι
 καὶ κτύπου ἀκούειν ἵππων καὶ ἥχου ὀπλων καὶ βοῆς, οἷον ἐν πολέμῳ
 ἀναφλέγονται. εἰ δ', ὀρμισαμένων ἐς τὰ βόρεια ἢ τὰ νότια τῆς
 νήσου μέλλοι εἰς ἄνεμος ἐναντίος τῷ ὄρμῳ πνεῖν, κηρύττει ὁ Ἀχιλ-
 5 λεὺς κατὰ πρῶμναν τοῦτο καὶ κελεύει μεθορμισαμένους ἐκστῆναι
 τῷ ἀνέμῳ. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐκπλεόντων τοῦ Πόντου προσπλέουσι
 τέ μοι καὶ ἀπαγγέλουσι ταῦτα, καὶ νῆ Δί' ὥς, ἐπειδὴν προῖδωσι τὴν
 νῆσον, ὅτ' ἐν ἀπείρῳ πελάγει ἐμφερόμενοι περιβάλλουσι τε ἀλλή-
 λους καὶ ἐς δάκρυα ὕφ' ἡδονῆς ἔρχονται, καταπλεύσαντες δὲ καὶ τὴν
 10 γῆν ἀσπασάμενοι βαδίζουσιν ἐπὶ τὸν ἱερὸν προσευξόμενοι τε τῷ
 Ἀχιλλεῖ καὶ θύσαντες. τὸ δ' ἱερεῖον αὐτόματον τῷ βώμῳ προσέσ-
 τηκε κατὰ τὴν ναῦν τε καὶ τοὺς ἐμπλέοντας. 39. Τὸ μὲν δὲ περὶ
 τὴν κάλπιν τὴν χρυσὴν τὴν ἐν Χίῳ ποτὲ φανείσαν τῇ νήσῳ εἴρηται.
 ξένη, σοφοῖς ἀνδράσι· καὶ τί ἂν τις ἀριζήλως εἰρημένων αὐθις ἀπ-
 15 τοιτοῖς ἐμπόρῳ δὲ λέγεται θαμίζοντί ποτ' ἐς τὴν νῆσον φαίνεσθαι
 μὲν ὁ Ἀχιλλεὺς αὐτός, διγχεῖσθαι δ' αὐτῷ τὰν Τροίαν, (p. 749)
 ξενίσαι δ' αὐτὸν καὶ ποτῷ, κελεῦσαι τ' ἐκπλεύσαντα ἐς Ἴλιον ἀνα-
 γαγεῖν οἱ κόρην Τρωάδα, τὴν δεῖνα εἰπὼν δουλεύουσιν τῷ δεῖνι ἐν
 Ἰλίῳ. Θαυμάσαντος δὲ τοῦ ξένου τὸν λόγον καὶ διὰ τὸ θαρσεῖν ἤδη
 20 ἐρομένου αὐτόν, τί δέοιτο δούλης Ἰλιάδος, «ὅτι», ἔφη «ξένη, γέγονεν
 ὅθεν περ ὁ Ἑκτωρ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἄνω, λοιπὴ δ' ἐστὶ τοῦ Πρια-
 μιδῶν τε καὶ Δαρδανιδῶν αἵματος». 40. ὁ μὲν δὲ ἔμπορος ἐρᾷ τὸν
 Ἀχιλλεῖα ὥετο καὶ πριάμενος τὴν κόρην ἐς τὴν νῆσον ἀνέπλευσεν, ὁ δ'
 Ἀχιλλεὺς ἐπαινέσας αὐτόν ἤκοντα τὴν μὲν προσέταξε φυλάττειν
 25 ἑαυτῷ ἐν τῇ νηϊ δι' οἶμαι τὸ μὴ ἐσβατὸν εἶναι γυναιξὶ τὴν νῆσον,
 αὐτὸν δὲ ἐσπέρας ἤκειν ἐς τὸ ἱερὸν καὶ εὐωχεῖσθαι μετ' αὐτοῦ τε
 καὶ Ἑλένης· ἀφικομένῳ δὲ πολλὰ μὲν χρήματα ἔδωκεν, ὧν ἤττους
 ἔμποροι, ξένον δ' αὐτόν ποιεῖσθαι ἔφη, διδόναι θ' οἱ τὴν ἐμπορίαν
 ἐνεργὸν καὶ τὴν ναῦν εὐπλοιεῖν. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, «σὺ μὲν πλεῖ»
 30 ἔφη «ταῦτ' ἔχων, τὴν δὲ κόρην ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ λίπε μοι». οὕτω
 στάδιον ἀπεῖχον τῆς γῆς καὶ οἰμωγὴ προσέβαλλεν αὐτοῖς τῆς κόρης
 διασπωμένον αὐτὴν τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μελεῖστί ξαίνοντος. 41. Ἀμα-
 ζόνας δέ, ὅς ἐνιοι τῶν ποιητῶν φασὶν ἐλθεῖν ἐς Τροίαν Ἀχιλλεῖ μα-
 χουμένας, οὐκ ἀπέκτεινεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Τροίᾳ· πυθανὸν γὰρ οὐκ
 35 οἶδ' ὅπως Πριάμου πολεμήσαντος αὐταῖς ὑπὲρ Φρυγῶν κατὰ Μυγ-
 δόνα ξυμμάχους Ἀμαζόνας ὕστερον ἐλθεῖν Ἰλίῳ, ἀλλ' οἶμαι κατὰ
 τὴν Ὀλυμπιάδα, ἣν τὸ πρῶτον ἐνίκα στάδιον Λεωνίδας ὁ Ῥώδιος
 ἀπώλεσεν αὐτῶν ὁ Ἀχιλλεὺς τὸ μαχμώτατον ἐν αὐτῇ, φασί,
 τῇ νήσῳ.

și atât de puternic pe mare, încât uluiește pe corăbieri, înfiorându-i. Se povestește că acei care trag în insulă aud tropotul cailor, zăngănitul armelor și strigăte ca la război. Când corăbierii se apropie de coasta nordică sau sudică a insulei, dacă le bate în față un vînt neprielnic acostării, Ahile le dă de veste la pupă și le cere să-și schimbe locul debarcării și să cedeze vîntului. Mulți corăbieri întorși din Pîntec vin pe la mine și-mi povestesc cele ce urmează: că — pe Zeus! — îndată ce zăresc insula, cei hărțuiți pe întinsul mării se îmbrățișează unii pe alții și varsă lacrimi de bucurie. Iar după ce se apropie și salută insula, merg la templu să se roage lui Ahile și să-i jertfească. Animalul de jertfă se așează singur înaintea altarului, după însemnătatea corăbiei și a corăbierilor. 39. Despre urna²¹ de aur, care se arată cîteodată în insula Chios, au vorbit, străine, oameni pricepuți. De ce ar mai aminti deci, cineva din nou despre lucruri foarte limpezi? Dar se povestește că un negustor, care obișnuia odinioară să vină deseori prin insulă, a zărit înaintea ochilor chiar pe Ahile. Acesta i-a vorbit despre cele petrecute la Troia, (p. 749) l-a ospătit și l-a rugat să meargă la Troia și să-i aducă o fată troiană, grăindu-i de sclava unui oarecare om din Ilion. Străinul se miră de această vorbă, și după ce prinse inimă, îl întrebă de ce are nevoie de o sclavă din Troia. « Străine », răspunse Ahile, « pentru că ea se trage din același neam cu Hector și strămoșii lui. Este o coboritoare din sîngele lui Priam și al dardanizilor ». 40. Negustorul credea că Ahile o iubește. Deci cumpără fata și se întoarce în insulă. După ce îl laudă că s-a întors, Ahile îi porunci să-i păzească fata în corabie. Îmi închipui că nu era îngăduit femeilor să intre în insulă. Iar lui îi spuse să vină seara în templu să ospăteze împreună cu dînsul și cu Elena. După ce veni, îi dădu bani mulți — de care se lasă biruiți negustorii — și îi spuse că-l socotea prieten și că-i va ocroti negoțul, așa încît treburile să-i meargă bine și corabia lui să aibă parte de o călătorie norocoasă. Când se iviră zorile, îi zise: « Îmbracă-te cu toate acestea, iar pe fată lasă-mi-o pe țarm ». La o depărtare de mai puțin de un stadiu de la țarm, plîsul fetei îi ajunsese la urechi: Ahile o sfîșia și o rupea în bucăți. 41. Pe amazoane, despre care unii poeți spun că au venit la Troia să lupte cu Ahile, acesta nu le-a omorît la Troia. Nu știu cum se poate crede că, după ce Priam s-a luptat cu amazoanele, pentru frigieni, în timpul lui Mygdon, ele au venit — mai apoi — în ajutorul Troiei. Părerea mea este că Ahile a nimicit oștirile lor puternice chiar în insulă, se zice, în timpul olimpiadei în care Leonidas din Rodos²² a fost învingător în stadion.

²¹ Se pare că este vorba despre amfora ce se înfățișează pe monedele din Chios.

²² A trăit la sfîrșitul veacului I î.e.n. A fost cel mai celebru alergător din antichitate, obținînd victoria la patru olimpiade consecutive. Indicația aceasta este încă o dovadă pentru neseriozitatea autorului, care, în felul acesta, îl situează pe Ahile și deci tot războiul troian în secolul I î.e.n.

(p. 750). Φ. Μεγάλου, ὁ ἀμπελουργέ, ἦψα λόγου, καὶ τὰ ὄτα μοι ἤγειρας καὶ ἄλλως ἐστηκότα πρὸς τοὺς σοὺς λόγους. ἤκειν δέ σοι καὶ ταῦτ' εἰκὼς παρὰ τοῦ Πρωτεσίλειω.

42. Λ. Παρὰ τούτου, ξένε, τοῦ χρηστοῦ διδασκάλου, πολλοῖς δὲ
 5 καὶ τῶν ἐς τὸν Πόντον ἐσπεπλευκόντων δῆλα δὴ ταῦτα. Κατὰ γὰρ τὴν ἄξενον τοῦ Πόντου πλευράν, ἥ τὰ ὄρη τὰ Ταυρικὰ τέταται, λέγονταί τινες οἰκεῖν Ἀμαζόνες. . . 43. (p. 751). . . Τὸ δὲ περὶ τὴν νῆσον ἔργον, ὑποῖόν τι αὐταῖς ἐπράχθη καὶ ἐς ὃ τι ἐτελεύτησε, λεγέσθω μᾶλλον, ἐπειδὴ τῶν τοῦ Πρωτεσίλειω λόγων ἐστίν. 44. ναῦται
 10 γὰρ ἐπὶ νεῶν ποτὲ πλειόνων καὶ ναυπηγοὶ τῶν ἐς Ἑλλησποντον ἀπαγαγόντων ἐκ τοῦ Πόντου ὧνα κατηνέχθησαν ἐς τὴν ἀριστεράν τοῦ πελάγους ὅχθην περὶ ἣν αἱ γυναῖκες οἰκεῖν λέγονται, ληφθέντες δ' ὑπ' αὐτῶν χρόνον μὲν τινα ἐδέδεντο σιτούμενοι πρὸς φάτνιας, ἔν' ἀποδῶνται σφᾶς ὑπὲρ τὸν ποταμὸν ἄγουσαι τοῖς ἀνδρουφάγοις
 15 Σκύθαις. ἐπεὶ δὲ μειράκιον ξὺν αὐτοῖς ληφθὲν μία τῶν Ἀμαζόνων ἐπὶ τῇ ὥρᾳ ἠλέησε καὶ τις ἔρωσ ἐκ τούτου ἐγένετο, παραιτεῖται τὴν δυναστεύουσαν ἀδελφὴν οὖσαν, μὴ ἀποδόσαι τοὺς ξένους, λυθέντες δέ, καὶ πρὸς αὐτὰς συγκραθέντες ἐφθέγγοντο ἤδη τὸν ἐκείνων τρόπον, τὸν τε χειμῶνα καὶ τὰν τῇ θαλάττῃ διηγούμενοι παρῆλθον
 20 ἐς μνήμην τοῦ ἱεροῦ, προσπεπλευκότες οὐ πάλοι τῇ νήσῳ, καὶ διήσαν τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον. 45. αἱ δ' εὗρημα ποιησάμεναι τοὺς ξένους, ἐπειδὴ ναῦταί τε ἦσαν καὶ νεῶν τέκτοντες, οὕσης καὶ ἄλλως ναυπηγησίμου σφίσι τῆς χώρας, ποιοῦνται ναῦς τὸν ἵππαγωγὸν τρόπον, ὡς τὸν Ἀχιλλέα στήσουςαι ταῖς ἵπποις. καταβᾶσαι γὰρ ἵππων
 25 Ἀμαζόνες ὀηλὺ τ' εἰσὶ γένος καὶ ἀτεχνῶς γυναῖκες. εἰρεσίας μὲν δὴ πρῶτον ἤψαντο καὶ πλεῖν ἐμελέτησαν, ὡς δ' ἐπιστήμην τοῦ πλεῖν ξυνεξελέξαντο, ἄρασαι περὶ ἕα ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Θερμώδοντος ἀφῆκαν ἐς τὸ ἱερὸν σταδίους μάλιστα δισχιλίους, ἐπὶ νεῶν οἶμαι πεντήκοντα, καὶ προσορμισάμεναι τῇ νήσῳ πρῶτον μὲν ἐκέλευσαν
 30 τοὺς Ἑλλησποντίους ξένους ἐκκόπτειν τὰ δένδρα, οἷς κεκόσμηται κύκλῳ τὸ ἱερὸν. ἐπεὶ δ' οἱ πελέκεις ἐς αὐτοὺς ἀνακοπέντες ταῖς μὲν ἐς κεφαλὴν ἐχώρησαν, ταῖς δ' ἐς αὐχένα, πάντες τε πρὸς ταῖς δένδροις ἔπεσον, ἐπεχύθησαν αἱ Ἀμαζόνες τῷ ἱερῷ, βοῶσαι τε καὶ τὰς ἵππους ἐλαύνουσαι. 46. ὁ δὲ Θερμὸν τε καὶ δεινὸν ἐς αὐτὰς ἰδὼν
 35 καὶ πηδήσας οἶον ἐπὶ Σιαμάνδρῳ τε καὶ Ἰλίῳ πτοίαν μὲν χαλινῶν κρείττω ταῖς ἵπποις ἐνέβαλεν, ὑφ' ἧς ἀνεσκίρτησαν (p. 752) ἀλλότριόν τε καὶ περιττὸν ἄχθος ἡγούμεναι τὰς γυναῖκας, ἐς δὲ θηρίων ἥθη μετέσθησαν καὶ κειμέναις ἐμπεσοῦσαι ταῖς Ἀμαζόσι τὰς θ' ὀπλὰς ἐνήρειδον καὶ τὰ χαίτας ἔφριττον, καὶ τὰ ὄτα ἐπ' αὐτὰς ἵστασαν, καθάπερ
 40 τῶν λεόντων οἱ ὠμοί, κειμένων τε γυμνάς ὠλένας ἥσθιον καὶ τὰ στέρνα

(p. 750) *Fenicianul*: Ai adus vorba despre o povestire însemnată, vierule, și mi-ai trezit [și mai mult] luarea aminte, cu toate că și așa eram numai urechi la vorbele ce le rostiai. Cunoștințele tale îți le-ai dobândit de bună seamă de la Protesilaus.

42. *Vierul*: Da, străinule, de la acest minunat învățător. Mulți corăbieri, care merg în Pont, cunosc acestea. Lingă țărmul neospitalier al Pontului, pe unde se întind munții Tauriei, se spune că locuiesc așa-numitele amazoane... 5
43. (p. 751)... să-ți povestesc mai de grabă isprava pe care au săvârșit-o ele pe insulă și cum au murit, căci și acestea ni le-a istorisit Protesilaus. 44. Corăbieri și constructori de nave, de pe mai multe corăbii, care duceau în Heles- 10
pont mărfuri din Pont, au fost aruncați pe țărmul stîng al mării, în preajma căreia se zice că locuiau aceste femei. Fiind prinși de ele, au fost ținuți legați și hrăniți la iesle, pentru a fi trecuți peste fluviu și vînduți sciților androfagi. Dar după ce uncea din amazoane i se făcu milă de frumusețea unui tînar prins 15
odată cu aceia — ceea ce făcu să se îndrăgostească de el —, ea rugă pe regină, care îi era soră, să nu vîndă pe străini. Fiind dezlegați și ajunși sub stăpînirea lor, aceștia prinseră să vorbească limba amazanelor. Le povestiră despre furtună și despre întâmplările de pe mare, apoi ajunseră să pomenească despre templu, căci debarcaseră nu de mult în insulă, și le descriseră bogăția din ea. 45. Bucu- 20
roase că i-au găsit pe acești străini, pentru că erau și corăbieri și constructori de corăbii — cum de altfel regiunea era potrivită pentru fabricarea corăbiilor —, amazoanele își construiră cîteva nave pentru transportul cailor, cu gîndul să-l biruie pe Ahile prin călărima²³ lor. Dacă descalcă de pe cai, amazoanele sînt slabe și niște femei doar. Pentru prima oară, ele puseră mina pe vîsle și se deprinseră să navigheze. După ce ajunseră cunoscătoare în ale navigației, 25
într-o primăvară ridicară ancora de la gura Termodontului și se îndreptară spre templu, străbătînd o distanță de cel mult două mii de stadii, cu cincizeci de corăbii. Cînd debarcară în insulă, întii porunciră străinilor veniți din Heles-
pont să taie arborii, care împodobeau de jur împrejur templul. Dar securile 30
se întoarseră împotriva lor înșiși, îi loviră pe unii în cap, pe alții în grumaz și toți căzură morți alături de copaci. Atunci amazoanele strînseră friele, dădură pînteni iepelor și se năpustiră spre templu. 46. Ahile le privi pătrun-
zător și cumplit. Cu o săritură — ca la Scamandru și Ilion — el izbuti ca iepule să fie mai înspăimîntate de el decît de frîu (p. 752). Iepule se ridicară în două 35
picioare, socotind pe femei o povară ciudată și de prisos. Se făcură ca niște fiare și, trîntind la pămînt pe amazoane, se năpustiră asupra lor, le călcară în picioare, își zăbîrliră coamele și își ciuliră urechile, ca lei cîi năpraznici. Mîncau brațele goale, rupeau coșul pieptului, se repezeau la măruntaie și le înghi- 40

²³ În episodul acesta V. Blavățki (vezi Arian, nota 32) vede urme ale cultului Cavalerului trae, ajungînd astfel la concluzia că în figura lui Ahile Pontarhul se întîlnesc două elemente și anume, alături de cel solar (Medeea, Ifigenia și Elena de mai sus) și unul terestru.

ῥηγνῦσαι προσέκειντο τοῖς σπλάγχνοις καὶ ἐλάφυσσον, ἐμφορηθεῖσαι
 δ' ἀνθρωπείου βρώσεως ἐκρύαινον περὶ τὴν νῆσον, καὶ ἐμαίνοντο
 μεσταὶ λύθρου, στᾶσαι δ' ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων καὶ τὰ νῶτα τοῦ
 πελάγους ἰδοῦσαι πεδίῳ τε ὄοντο ἐντετυγχέναι καὶ κατὰ τῆς θαλάσ-
 5 σης ἑαυτὰς ἤκαν. 47. ἀπώλοντο δὲ καὶ αἱ νῆες τῶν Ἀμαζόνων,
 ἀνέμου σφοδροῦ ἐς αὐτὰς πνεύσαντος· ἅτε γὰρ κεναὶ καὶ οὐδενὶ
 κόσμῳ ὠρμισμέναι προσέπιπτον ἀλλήλαις καὶ ξυνηράττοντο, ναῦς
 ὅ' ὥσπερ ἐν ναυμυχίᾳ κατέδυνε ναῦν καὶ ἀνερῶν ῥήγνυ, καὶ ὑπόσας ἐγκαρ-
 σίους τε καὶ ἀντιπρώρους ἐμβολὰς ποιοῦνται κυβερνῆται ναύμαχοι,
 10 πᾶσαι ξυνέπεσον ἐν ναυσὶ κεναῖς κοῦκ ἐκ προνοίας πλεούσαις. πολλῶν
 δὲ ναυαγίων τῷ ἱερῷ προσεγεχθέντων καὶ ἀνθρώπων ἐν αὐτῷ κειμέ-
 νων ἐμπνεόντων ἔτι καὶ ἡμιβρώτων, μελῶν τ' ἀνθρωπείων ἐσπαρμένων
 καὶ σαρκῶν, ἃς διέπτυσαν αἱ ἵπποι, κάθαρσιν ὁ Ἀχιλλεὺς ποιεῖται
 τῆς νήσου ῥαδίαν· κορυφὴν γὰρ τοῦ Πόντου ἐπισπασάμενος ἀπένιψέ
 15 τε καὶ ἀπέκλυσε ταῦτα.

teau cu lăconie. Săturate de carne omenească, alergau prin insulă, căci erau înebunite, pline de sânge. Oprindu-se pe promontorii și văzînd suprafața mării, crezură că au întîlnit o cîmpie și se aruncară în mare. 47. Au pierit și corăbiile amazoanelor, deoarece se abătu asupra lor un vînt puternic. Cum erau 5 goale și ancorate în neorînduială, se ciocneau una de alta și se sfărîmau. Ca într-o luptă navală, o corabie spărgea și scufunda o altă corabie. Și oricîte atacuri ar fi dat într-o luptă de mare niște cîrmaci de corăbii, în coaste sau la 10 proră, toate s-ar fi năpustit asupra unor corăbii goale și fără cîrmaci. Multe sfărîmături de corăbii fură aruncate pînă la templu. Lîngă el zăceau la pămînt ființe omenești, unele pe jumătate mîncate, altele respirînd încă. [Zăceau] 15 împrăștiate mădulare omenești și cărnuri, pe care iepele le lepădaseră din gură. Ahile făcu fără greutate o purificare: el atrase [spre templu] apele Pontului și astfel curăți și spălă toate acestea 24. 15

²⁴ După cum se poate vedea, toate poveștile despre Leuce ale lui Filostrat au un caracter cu totul fantastic și de aceea e greu să desprindem simbul lor de adevăr.

ΡΩΜΑΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

XII, fr. 50 [Zonaras VIII, 19, 8]. Τὸ δ' Ἰλλυρικὸν ὄνομα
 πάλιν μὲν ἐν ἄλλοις ἐπεκέκλητο, ὕστερον δὲ ἐς τὴν ἄνω μεταβέβη-
 5 κεν ἡπειρον καὶ ὑπὲρ τὴν Μακεδονίαν τὴν τε Θράκην τὴν ἐντὸς τοῦ
 Αἰμοῦ καὶ τὴν πρὸς τῇ Ῥοδόπῃ, καὶ ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ τούτων τῶν
 ὁρῶν καὶ τῶν Ἀλπεων τοῦ τε Αἰνίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι
 τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ πῃ καὶ ἐπέκεινα τοῦ Ἰστροῦ νέμεται.

XXXVII, 11, 1. Ὁ Μιθριδάτης αὐτὸς μὲν οὐχ ὑπέϊκε ταῖς
 10 συμφοραῖς, ἀλλὰ τῇ βουλήσει πλεον ἢ τῇ δυνάμει νέμων ἐνενόει,
 ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Συρίᾳ διέτριβε, πρὸς τε
 τὸν Ἰστρον διὰ τῶν Σκυθῶν ἐλθεῖν, κἀντεῦθεν ἐς τὴν Ἰταλίαν
 ἐχβαλεῖν.

XXXVIII, 10, 1. . . . οὗτος γὰρ πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ καὶ τὸ ὑπὴρ-
 15 κουν τὸ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἄρξας αὐτῆς, καὶ τὸ ἐνσπινδον εἰργάσατο,
 πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπαθε. 2. τὰ τε γὰρ τῶν Δαρδάνων καὶ τὰ τῶν πλη-
 σιοχώρων σφίσι πορθήσας οὐκ ἐτόλμησεν ἐπιόντας αὐτοὺς ὑπομεῖναι,
 ἀλλ' ὥς καὶ ἐπ' ἄλλο τι μετὰ τῶν ἱππέων ὑποχωρήσας ἔφυγεν, καὶ

Născut în Niceea din Bitinia pe la anul 155 e.n., dintr-o familie bogată, Dio Cassius a venit la Roma și a ocupat demnități foarte înalte, fiind senator, edil, consul în două rânduri, apoi proconsul în Africa și guvernator în Pannonia Superioară. În anul 229 e.n. s-a retras din viața publică la Niceea, unde a scris opera sa de căpetenie *Istoria romană*, în 80 de cărți. Din această scriere monumentală, care cuprindea istoria Romei de la origini și până în timpul său, ni s-au păstrat în întregime numai cărțile XXXVI—LIV și fragmente din cărțile LV—LIX, acoperind perioada 69 î.e.n. — 46 e.n. Unele știri din cărțile pierdute au ajuns până la noi prin mijlocirea istoricilor bizantini Xiphilinos (sfârșitul secolului al XI-lea) și Zonaras (mijlocul secolului al XII-lea). Dio și-a adunat materialul timp de mai mulți ani, folosind vechea analistică, pe Polibiu și Titus Livius, dar trecind cu vederea istorici ca Cezar, Salustiu, Tacit sau Suetoniu. Opera sa este plină de informații și prezintă o mare însemnatate pentru istoria Daciei în epoca cuceririi ei de către romani.

Ediția: *Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanorum que supersunt* edidit Ursulus Philippus Boissevain, vol. I—V, Weidmann, Berlin, 1895—1931.

ISTORIA ROMANĂ

XII, fr. 50. [Zonaras VIII, 19, 8]. Numele Illyricum a fost odinioară dat altor meleaguri; dar mai târziu s-a extins în continent mai adine, depășind Macedonia și Tracia de dincoace de Haemus și de lângă Rodope; acum [Illyricum] este situat între acești munți și Alpi, între [riul] Aenus și fluviul Istru, până la Pontul Euxin, iar pe alocuri se întinde și dincolo de Istru ¹.

XXXVII, 11, 1. Mitridate ² însuși nu dădea îndărăt în fața nenorocirilor, ci punea mai mult preț pe voința decît pe forțele sale, și deoarece Pompei ¹⁰ zăbovea în Siria, el a plănuît să se îndrepte spre Istru prin ținutul sciților ³ și să pătrundă de acolo în Italia ⁴.

XXXVIII, 10, 1. ...Cît a guvernat Macedonia, acesta ⁵ a pricinuit multe necazuri atît celor care se aflau sub ascultarea lui, cît și aliaților. 2. Dar a 15 trebuit și el, la rîndu-i, să îndure multe. După ce pustii pămînturile dardanilor și ale vecinilor acestora, nu mai cutează să li se împotrivească cînd fu atacat, ei fugi de acolo împreună cu cavaleria și se retrase ca și cum ar fi avut altceva

¹ Autorul se referă la întinderea circumscripției vamale (*portorium Illyrici*), din care făceau parte și regiunile noastre.

² Dio Cassius vorbise înainte despre planurile regelui Mitridate în timpul consulatului lui Cicero, din anul 63 î.e.n.

³ Aliații lui Mitridate (cf. Apian, *Mitridate*, 15, 52).

⁴ Cf. Apian, *Mitridate*, 109, 517—518.

⁵ Caius Antonius Hybrida, colegul de consulat al lui Cicero.

οὕτω τοὺς πεζοὺς ἐκεῖνοι περισχόντες ἐκ τε τῆς χώρας βιαίως ἐξήλασαν καὶ τὴν λείαν προσ-φείλετο. 3. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοὺς συμμαχοὺς τοὺς ἐν τῇ Μυσίᾳ ποιήσας ἡττήθη <πρὸς> τῇ τῶν Ἰστριανῶν πόλει πρὸς τῶν Σκυθῶν τῶν Βασταρνῶν, ἐπιβοηθήσαν-
 5 των αὐτοῖς, καὶ ἀπέδρα. . .

XLVII, 25. Ὁ δ' οὖν Βροῦτος ὡς τάχιστα τὴν τε τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Μάρκου πείρασιν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ σφγῆν ἔμαθεν, ἔδεισε μὴ καὶ ἄλλο τι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ νεωτερισθῇ, καὶ εὐθὺς ἐς τὴν Εὐρώπην ἐπειγθεὶς τὴν τε χώραν
 10 τὴν τοῦ Σαδάλου γενομένην παρέλαβεν (ἅπαις γὰρ τελευτῶν ταῖς Ῥωμαίοις αὐτὴν κατέλιπε), 2. καὶ ἐς Βησσοὺς ἐμβαλὼν, εἴ πως ἀμύναιτό τε ἅμα αὐτοὺς ὧν ἐκακούργουν, καὶ ὄνομα ἀξιώμα τε αὐτοκράτορος, ὡς καὶ ῥῶον ἐκ τούτου τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Ἀντωνίῳ προσπολεμήσων, περιβάλοιτο, ἀμφοτέρα διεπράξατο, Ῥασκυπό-
 15 ριδός οἱ δυνάστου τινὸς ἐς τὰ μάλιστα βογηθήσαντος, ἐντεῦθεν δὲ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐλθὼν καὶ πάντα τὰ ἐκεῖ κρατυνάμενος ἐς τὴν Ἀσίαν αὖθις ἀνεκομίσθη.

LI, 22, 6. Ταῦτά τε οὖν ἐσήχθη, καὶ ἄθροοι πρὸς ἀλλήλους Δακοὶ τε καὶ Σουῆβοι ἐμαχέσαντο. εἰσὶ δὲ οὗτοι μὲν Κελτοί, ἐκεῖνοι
 20 δὲ δὴ Σκύθαι τρόπον τινά· καὶ οἱ μὲν πέραν τοῦ Ῥήνου ὥς γε τὰκριβὲς εἰπεῖν (πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τοῦ τῶν Σουήβων ὀνόματος ἀντιποιοῦνται), 7. οἱ δὲ ἐπ' ἀμφοτέρα τοῦ Ἰστρου νέμονται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τὰδε αὐτοῦ καὶ πρὸς τῇ Τριβαλλικῇ οἰκοῦντες ἐς τε τὸν τῆς Μυσίας νομὸν τελοῦσι καὶ Μυσοί, πλὴν παρὰ τοῖς πάνυ ἐπι-
 25 χωρίοις, ὀνομάζονται, οἱ δὲ ἐπέκεινα Δακοὶ κέκληνται, εἴτε δὴ Γέται τινὲς εἴτε καὶ Θρᾷκες τοῦ Δακικοῦ γένους τοῦ τὴν Ῥοδόπην ποτὲ ἐνοικήσαντος ὄντες. 8. οὗτοι οὖν οἱ Δακοὶ ἐπρεσβεύσαντο μὲν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου πρὸς τὸν Καίσαρα, ὡς δ' οὐδενὸς ὧν ἐδέοντο

de întreprins. Dardanii au învăluit atunci infanteria lui [Caius Antonius], l-au alungat cu forța din țara lor și i-au smuls prada. 3. Întrucât și cu aliații din Moesia se purtase la fel, [Antonius] suferi o înfrângere, lângă cetatea istrienilor, din partea bastarnilor din Scitia⁶, veniți în ajutorul acestora. Și el a trebuit să fugă⁷.

XLVII, 25. De îndată ce a aflat de încercarea⁸ lui M. Antonius și de uciderea fratelui acestuia⁹, Brutus se temu de o nouă răzvrătire în Macedonia pe timpul absenței sale¹⁰. El se grăbi îndată să se întoarcă în Europa, unde luă în stăpânire țara care-i revenise lui Sadalas¹¹. (Murind și neavînd copii, acesta o lăsase moștenire romanilor). 2. Merse și împotriva besilor, pe care a încercat să-i pedepsească pentru pagubele pricinuite¹², în dorința de a obține titlul și demnitatea de imperator. Era încredințat că, după această ispravă, are să se lupte mai ușor cu Octavian și cu Antoniu¹³. Izbuti să-și aducă la îndeplinire amîndouă planurile, îndeosebi fiindcă se bucura de ajutorul lui Rhaseypporis¹⁴, un stăpînitor mărunț de prin partea locului. De acolo se întoarse în Macedonia, de unde, ajuns stăpîn pe situație, se duse iarăși în Asia.

LI, 22, 6. Deci aceste [animale] au fost aduse [la jocuri]¹⁵, iar dacii și suebii — în grupuri — au luptat între dinșii. Aceștia din urmă sînt celți, iar ceilalți sciți¹⁶, într-o oarecare măsură¹⁷. Acești suebi, ca să vorbim mai precis, locuiesc dincolo de Rin, (căci și mulți alții își atribuie numele de suebi). 7. Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sînt dincoace de fluviu — lângă țara tribalilor — țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sînt geți, fie că sînt traci din neamul dacilor¹⁸, care locuiau odinioară în Rodope. 8. Dacii aceștia trimisese¹⁹ mai înainte vreme soli la Cezar²⁰, dar nu căpătără nimic din cîte ceruseră și trecură de partea²¹

⁶ La nord de Dunăre.

⁷ Proconsulul Macedoniei a exasperat, prin abuzurile sale, cetățile grecești din Dobrogea, care — sprijinite de geți și bastarni — l-au învins în anul 61 î.e.n. (cf. Titus Livius, *Scurte rezumate*, CIII).

⁸ M. Antonius a încercat să urmărească pe asasinii lui Cezar.

⁹ Caius Antonius, care fusese prizonierul partizanilor lui Brutus, a fost ucis în noiembrie 43 î.e.n.

¹⁰ M. Iunius Brutus devenise guvernator al Macedoniei în anul 43 î.e.n.

¹¹ Rege al odrisilor, care mai înainte fusese aliatul lui Pompei. Văduva sa, Polemoncratea, s-a pus sub protecția lui Brutus și i-a predat tot tezaurul (cf. Apian, *Înzăbăilele civile*, IV, 75).

¹² Prin incursiunile lor de jaf în provincia Macedonia.

¹³ Care încheiaseră al doilea triumvirat.

¹⁴ Rege trac, partizan al lui Brutus.

¹⁵ Jocurile au avut loc cu prilejul consacrării sanctuarului lui Iulius Caesar de către Octavian, în anul 29 î.e.n., după sfîrșitul războiului civil.

¹⁶ Suebii erau populații de neam germanic, iar dacii o ramură a tracilor.

¹⁷ Datorită vecinătății. Pentru influența scitică cf. Tucidide, II, 96, 3.

¹⁸ Fraza neavînd înțeles, prof. Boris Cerov propune emendația τοῦ Δακχού γένους «din neamul dieilor» în loc de τοῦ Δακχού γένους — «din neamul dacilor» (Извори за старата история и география на Тракия и Македония, Sofia, 1949, p. 380 n. 15).

¹⁹ Înainte de lupta de la Actium.

²⁰ Octavian August.

²¹ Cf. Horatiu, *Ode*, III, 6, 14 și Plutarh, *Antoniu*, 63.

ἔτυγον, ἀπέκλιναν πρὸς τὸν Ἀντόνιον, καὶ ἐκείνουν μὲν οὐδὲν μέγα ὠφέλησαν στασιάσαντες ἐν ἀλλήλοις, ἀλόντες δὲ ἐκ τούτου τινὲς ἔπειτα τοῖς Σουήβοις συνεβλήθησαν.

LI, 23, 2. Κατὰ δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ἐν οἷς ταῦτ'
 5 ἐγίγνετο, ὁ Κράσσος ὁ Μάρκος ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔς τὴν Ἑλ-
 λάδα πεμφθεὶς τοῖς τε Δακοῖς καὶ <τοῖς> Βαστάρναις ἐπολέμησε.
 καὶ περὶ μὲν ἐκείνων, οὔτινές τέ εἰσι καὶ διὰ τί ἐπολεμώθησαν, εἴρη-
 ται· 3. Βαστάρναι δὲ Σκύθαι τε ἀκριβῶς νενομίδονται, καὶ τότε τὸν
 "Ιστρον διαβάντες τὴν τε Μυσίαν τὴν κατ' ἀντιπέρας σφῶν καὶ μετὰ
 10 τούτου καὶ Τριβαλλοὺς ὁμόρους αὐτῇ ὄντας τοὺς τε Δαρδάνους ἐν
 τῇ χώρᾳ τῇ ἐκείνων οἰκοῦντας ἐχειρώσαντο. τέως μὲν οὖν ταῦτ' ἐ-
 ποίουσι, οὐδὲν σφισι πρᾶγμα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἦν· 4. ἐπεὶ δὲ τὸν
 τε Αἴμον ὑπερέβησαν καὶ τὴν Θράκην τὴν Δευθελιτῶν ἔνσπονδον
 αὐτοῖς οὖσαν κατέδραμον, ἐνταῦθα ὁ Κράσσος τὸ μὲν τι τῷ Σιτᾷ
 15 τῷ τῶν Δευθελιτῶν βασιλεῖ τυφλῷ ὄντι ἀμύνων, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον
 περὶ τῇ Μακεδονίᾳ φοβηθεὶς ἀντεπῆλθέ σφισι, καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς
 προσόδου μόνης καταπλήξας ἐξέωσεν ἀμαχεῖ ἐκ τῆς χώρας. 5. καὶ
 τούτου οἴκαδε ἀναχωροῦντας ἐπιδιώκων τὴν τε Σεγετικὴν καλου-
 μένην προσεποιήσατο καὶ ἔς τὴν Μυσίδα ἐνέβαλε, καὶ τὴν τε χώραν
 20 σφῶν ἐκάκωσε καὶ πρὸς τεῖχός τι καρτερόν προσελάσας τοῖς μὲν
 προδρόμοις ἔπταισε (μόνους γὰρ αὐτοὺς οἱ Μυσοὶ οἰθθέντες εἶναι
 ἐπέξοδον ἐποιήσαντο), προσβυθθῆσας δὲ σφισι παντὶ τῷ λοιπῷ
 στρατεύματι καὶ ἀνέκοψεν αὐτοὺς καὶ προσεδρεύσας ἐξεῖλε.

LI, 24, 1. Πράσσοντας δὲ αὐτοῦ ταῦτα οἱ Βαστάρναι τῆς τε
 25 φυγῆς ἐπέσχον καὶ πρὸς τῷ Κέδρῳ ποταμῷ κατέμειναν, περιορώ-
 μενοι τὰ γενησόμενα. ἐπειδὴ τε νικήσας τοὺς Μυσοὺς καὶ ἐπ' ἐκεί-
 νους ὥρμησε, πρέσβεις ἔπεμψαν ἀπαγορεύοντες αὐτῷ μὴ διώκειν
 σφᾶς, ὡς οὐδὲν τοὺς Ῥωμαίους ἡδικοχότες. 2. καὶ αὐτοὺς ὁ Κράσ-
 σος κατασχὼν ὡς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ τὴν ἀπόκρισιν δώσων, τὰ τε ἄλλα
 30 ἐφιλοφρονήσατο καὶ κατεμέθυσεν ὥστε πάντα τὰ βουλευόμενα αὐτῶν
 ἐκμαθεῖν· ἀπλήστως τε γὰρ ἐμφορεῖται πᾶν τὸ Σκυθικὸν φύλον
 οἴνου, καὶ ὑπερκορὲς αὐτοῦ ταχὺ γίγνεται. 3. Κράσσος δὲ ἐν τούτῳ
 τῆς νυκτὸς ἔς ὕλην τινὰ προχωρήσας, καὶ προσκόπους πρὸ αὐτῆς
 καταστήσας ἀνέπαυσέ τε τὸ στράτευμα, καὶ μετὰ τοῦτο τῶν Βασ-
 35 ταρνῶν μόνους τε ἐκείνους εἶναι νομισάντων καὶ ἐπιδραμόντων σφίσιν.
 ἔς τε τὰ λάσια ἀναχωροῦσιν ἐπακολουθησάντων, πολλοὺς μὲν ἐν-
 ταῦθα πολλοὺς δὲ καὶ φυγόντας ἔφθειρεν· 4. ὑπὸ τε γὰρ τῶν ἀμαξῶν
 κατόπιν αὐτοῖς οὖσων ἐνεποδίσθησαν, καὶ προσέτι καὶ τοὺς παῖδας
 τὰς τε γυναῖκας σῶσαι ἐθελήσαντες ἔπταισαν. καὶ τὸν γε βασιλέα
 40 αὐτῶν Δέλδωνα αὐτὸς ὁ Κράσσος ἀπέκτεινε. καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ

lui Antoniu, fără a-i fi însă de mult folos, căci erau dezbinați. În această împrejurare, unii au ajuns prizonieri și au fost puși apoi să se lupte cu suebii.

LI, 23, 2. Chiar în vremea în care aveau loc aceste evenimente, Marcus Crassus ²² fu trimis în Macedonia și Grecia și porni un război împotriva dacilor ²³ 5 și bastarnilor. Am arătat mai sus cine sînt primii și din ce pricină s-au războit cu ei romanii. 3. Cît despre bastarni, pe bună dreptate sînt socotiți sciți ²⁴. Trecînd atunci Istrul, ei au supus Moesia, care se află în fața lor; apoi i-au supus pe tribali, vecinii Moesiei, și pe dardani, care locuiesc în regiunea triba- 10 lilor. În vreme ce săvîrșeau ei acestea, nu s-au lovit de romani. 4. Dar, după ce trecură munții Haemus și năvăliră în Tracia denteleților, aliați ai Romei, Crassus porni împotriva lor, întrucîtva pentru a-i veni în ajutor lui Sitas, regele denteleților, care era orb, dar, mai ales, fiindcă se temea pentru Macedonia. 15 Îngrozindu-i doar cu sosirea sa, el îi alungă din țară, fără luptă. 5. După aceasta, pe cînd se retrăgeau în țara lor, i-a urmărit. Și astfel aduse sub stăpînirea romanilor ținutul numit Segetica ²⁵. El se năpusti și asupra Moesiei, pe care o devastă. La atacul unei poziții întărite ²⁶, avangarda lui a suferit o 20 înfrîngere. Moesii crezură că bamenii aceia sînt singurii și porniră la atac. Dar Crassus veni în ajutorul avangărzii cu restul armatei și-l zdrobi pe vrășmaș; iar [cetatea] o impresură și o cuceră.

LI, 24, 1. În vreme ce săvîrșea acestea, bastarnii s-au oprit din fugă și au rămas pe malurile riului Cedros ²⁷, așteptînd să vadă ce se va petrece. Și fiindcă 25 biruindu-i pe moesi, Crassus mergea și împotriva lor, bastarnii îi trimiseră soli și-i cerură să nu-i urmărească, deoarece ei nu făcuseră niciun rău romanilor. 2 Crassus îi ținu pe loc sub cuvînt că le va da răspunsul a doua zi. De altfel i-a primit și i-a îmbătat, încît le-a aflat toate planurile. Într-adevăr, tot neamul 30 sciților se lasă dus fără măsură de vin, dar repede se și satură. 3. Între timp, Crassus merse în timpul nopții lingă o pădure și așeză în fața ei iscoade. Lăsase armata lui să se odihnească. Apoi bastarnii crezură că iscoadele sînt singure și se năpustiră asupra lor. I-au urmărit pe aceia în retrăgerea lor pînă în deșitul 35 pădurii. Pe mulți Crassus i-a ucis acolo, iar pe mulți i-a omorît pe cînd fugeau. 4. Căci ei se împiedicaseră de propriile lor căruțe din spate. În afară de asta, vrînd să-și scape copiii și femeile, au fost zdrobiți. Crassus însuși ucise pe regele lor Deldon. El ar fi așezat prada luată de la acesta în templul lui Iuppiter 40

²² În anul 29 î.e.n., în calitate de proconsul.

²³ Aceștia se aflau sub conducerea lui Cotiso (cf. Horatius, *Ode*, III, 18). Vezi discuția la Patsch, *Beiträge*, p. 70.

²⁴ În realitate erau germani. Confuzia se datorește așezării lor geografice.

²⁵ Probabil o transcriere greșită pentru Serdica.

²⁶ Probabil localitatea Ratiaria.

²⁷ Tot o transcriere greșită pentru Cebros.

τῷ Φερετρίῳ Διὶ ὥς καὶ ὀπίμα ἀνέθηκεν, εἴπερ αὐτοκράτωρ στρα-
τηγὸς ἐγεγόνει. 5. ἐκεῖνά τε οὖν οὕτως ἐπράχθη, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ
μὲν ἐς ἄλλος τι καταφυγόντες περιεπρήσθησαν, οἱ δὲ ἐς τεῖχός τι
ἐσπηδήσαντες ἐξηρέθησαν. ἄλλοι ἐς τὸν Ἰστρον ἐμπεσόντες, ἄλλοι
5 κατὰ τὴν χώραν σκεδασθέντες ἐφθάρησαν. 6. περιλειφθέντων δ' οὖν
καὶ ὥς τινων, καὶ χωρίον ἰσχυρὸν καταλαβόντων, ἡμέρας μὲν τινὰς
μάτην σφίσις ὁ Κράσσος προσήδρευεν, ἔπειτα Ῥώλου οἱ Γετῶν
τινων βασιλέως ἐπικουρήσαντος ἐξεῖλεν αὐτούς. 7. καὶ ὁ τε Ῥώλης
πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθὼν φίλος τε ἐπὶ τούτῳ καὶ σύμμαχος αὐτοῦ
10 ἐνομίσθη, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν.

LI, 25, 1. Πράξας δὲ ταῦτα ὁ Κράσσος ἐπὶ τοὺς Μυσοὺς ἐτρά-
πετο, καὶ τὰ μὲν πείθων τινὰς τὰ δὲ ἐκφοβῶν τὰ δὲ καὶ βιαζόμενος,
πάντας μὲν πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιπόνως δὲ δὴ καὶ ἐπικινδύνως
κατεστρέψατο. 2. καὶ τότε μὲν (χειμῶν γὰρ ἦν) ἐς τὴν φιλίαν ἀνε-
15 χώρησε, πολλὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ψύχους πολλῶν δὲ ἔτι πλείω ὑπὸ τῶν
Θρακίων, δι' ὧν ὥς φίλων ἐπανήει, παθὼν ὅθενπερ γνώμην ἔσχεν
ἀρκεσθῆναι τοῖς κατειργασμένοις. καὶ γὰρ καὶ θυσίαι καὶ νικητήρια
οὐχ ὅτι τῷ Καίσαρι ἀλλὰ καὶ ἐκείνῳ ἐψηφίσθη· οὐ μέντοι καὶ τὸ τοῦ
αὐτοκράτορος ὄνομα, ὥς γέ τινές φασιν, ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ Καῖσαρ
20 μόνος αὐτὸ προσέθετο. 3. ἐπεὶ δὲ οἱ Βαστάρναι ταῖς τε συμφοραῖς ἀχ-
θόμενοι, καὶ μηκέτ' αὐτὸν ἐπιστρατεύσειν σφίσι πυθόμενοι, πρὸς τε
τοὺς Δενθελήτας καὶ πρὸς τὸν Σιτᾶν αὖθις ὥς καὶ αἰτιώτατον αὐτοῖς
τῶν κακῶν γεγονότα ἐτράποντο, οὕτω καὶ ἄκων ἐξανέστη, καὶ σπου-
δῇ χωρήσας ἀνέλπιστός τε αὐτοῖς ἐπέπεσε, καὶ κρατήσας σπονδὰς
25 ὁποίας ἠθέλησεν ἔδωκεν. 4. ὥς δ' ἅπαξ τῶν ὅπλων αὖθις ἤψατο,
ἐπεθύμησεν ἀμύνασθαι τοὺς Θράκας τοὺς ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῇ ἐκ τῆς
Μυσίας, λυπήσαντας αὐτόν· καὶ γὰρ τότε χωρία τε ἐντειχιζόμενοι
καὶ πολεμῆσειντες ἠγγέλλοντο. καὶ σφῶν Μαίδους μὲν καὶ Σερδούς
μάχαις τε κατακρατῶν, καὶ τὰς χεῖρας τῶν ἀλίσκομένων ἀποτέμνων,
30 οὐκ ἀπόνως μὲν, ἐχειρώσατο δ' οὖν. 5. τὰ δ' ἄλλα πλὴν τῆς τῶν
Ὀδρουσῶν γῆς κατέδραμε. τούτων γάρ, ὅτι τῷ τε Διονύσῳ πρόσ-
κεινται καὶ τότε ἀνευ τῶν ὅπλων ἀπήντησάν οἱ, ἐφείσατο· καὶ αὐτοῖς
καὶ τὴν χώραν ἐν ἧ καὶ τὸν θεὸν ἀγάλλουσιν ἐχαρίσατο, Βησσοὺς
τοὺς κατέχοντας αὐτὴν ἀφελόμενος.

35 LI, 26, 1. Πράσσοντα δὲ αὐτὸν ταῦτα ὁ Ῥώλης Δάπυγι Γετῶν
τινων καὶ αὐτῷ βασιλεῖ πολεμωθεὶς μετεπέμψατο· καὶ ὅς ἐπικουρή-
σας οἱ τὴν τε ἵππον τῶν ἐναντίων ἐς τοὺς πεζοὺς ἐσήραξε, καὶ συμ-
φοβήσας ἐκ τούτου καὶ ἐκείνους μάχην μὲν οὐδεμίαν ἐτ' ἐποίησατο,

Feretrius ca *spolia opima*²⁸, dacă ar fi fost comandant cu depline puteri²⁹. 5. Aceste întâmplări s-au petrecut în chipul arătat. Dintre ceilalți barbari, unii fugiră într-o pădure sacă și fură învăluți de focul pus de jur-împrejur, iar alții se adăpostiră într-un anume loc întărit și fură luați prizonieri. Unii se aruncară în Istru, iar alții se împrăștiară prin țară și pieriră³⁰. 6. O parte din ei au rămas în viață, luind în stăpânire un loc întărit. Crassus fi impresură fără succes, câteva zile. Apoi, ajutat de Rholes, regele unor geți³¹, îi nimici. 7. Rholes a mers la împărat³² și pentru această faptă a fost numit prieten și aliat al acestuia, iar prizonierii au fost împărțiți între soldați. 10

LI, 25, 1. După ce săvârși acestea, Crassus se îndreptă împotriva moesilor. Pe unii i-a înduplecat, pe alții i-a înspăimîntat sau i-a forțat; și astfel, cu trudă și oarecare primejdie, i-a zdrobit pe toți, în afară de cîțiva³³. 2. Și atunci s-a retras în ținuturile unor prieteni (căci era iarna)³⁴ din pricina frigului și încă și mai mult din pricina tracilor — prin a căror țară încearcă să se întoarcă, 15 ca pe la prieteni. De aceea, se hotărî a se mulțumi cu înfăptuirile de pînă atunci. Sacrificii și triumfuri³⁵ s-au decretat nu numai pentru împărat, ci și pentru Crassus. Acesta din urmă n-a obținut însă titlul de *imperator*, după cum spun unii istorici, ci numai împăratul l-a primit. 3. [Crassus] se văzu silit să pornească din nou la acțiune, deoarece bastarnii — îndurînd cu greu pierderile lor și 20 aflînd cum că acesta nu mai are de gînd să-i atace — se războiau iarăși cu dentele și cu Sitas, pe seama căruia puneau cea mai mare parte din vină pentru nenorocirile îndurate. Crassus plecă în grabă și căzu pe neașteptate asupra lor. Învingîndu-i, le-a impus condițiile³⁶ sale de pace, cum a vrut. 4. O dată ce luase din nou armele, voi să-i pedepsească pe traci pentru necazurile pe care 25 i le pricinuiseră la întoarcerea sa din Moesia. I se vestise că ei își întăresc poziții și se pregătesc de război. Biruîndu-i în lupte pe medi și pe serdi³⁷ — iar celor prinși tăindu-le mîinile³⁸ — cu multă trudă i-a supus. 5. El năvăli 30 și în celelalte ținuturi, afară de cel al odrisilor. Pe aceștia i-a cruțat, pentru că erau adoratori ai lui Dionysos și îl întîmpinaseră pașnic atunci cînd a venit la ei. Le-a dăruit ținutul în care cinsteau pe acest zeu³⁹, după ce îl luase de la besi, stăpînitorii lui de pînă atunci.

LI, 26, 1. Pe cînd înfăptuia acestea, îl chemă în ajutor Rholes, care se afla în luptă cu Dapyx⁴⁰, regele unor geți. Crassus porni să-l ajute. El aruncă 35 cavaleria vrăjmașilor peste pedestrima lor. Înspăimîntîndu-i și pe călăreți în

²⁸ « Spolia opima » erau prăzile cucerite personal de un comandant roman de la o căpetenie dușmană.

²⁹ El conducea însă trupele în numele împăratului August.

³⁰ Lupta a avut loc probabil lîngă vărsarea riului Ciabrus în Dunăre (vezi Patsch, *Beiträge*, p. 73).

³¹ Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei (cf. LI, 26, 1).

³² August se afla atunci la Corint.

³³ Probabil triburile serdilor și ale medilor.

³⁴ Iarna anului 29—28 î.e.n.

³⁵ Aceasta a avut loc la 4 iulie 27 î.e.n., după întoarcerea lui Crassus din Macedonia.

³⁶ Cf. Aurelius Victor, I, 7.

³⁷ Vezi nota 33.

³⁸ Cf. Florus, II, 26.

³⁹ Cf. Herodot, VII, 111 și Suetoniu, *Octavian*, XCVI, 6.

⁴⁰ Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

φόνον δὲ δὴ φευγόντων ἐκατέρων πολὺν εἰργάσατο. 2. καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Δάπυγα πρὸς φρούριόν τι καταφυγόντα ἀπολαβὼν ἐπολιόρκει· κὰν τῇ προσεδρεΐᾳ ἑλληνιστί τις αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσπασάμενος ἔς τε λόγους οἱ ἦλθε καὶ προδοσίαν συνέθετο. ἀλίσκομενοι οὖν οὕτως οἱ βάρβαροι ἐπ' ἀλλήλους ὥρμησαν, καὶ ὁ τε Δάπυξ ἀπέθανε καὶ ἄλλοι πολλοί. τὸν μέντοι ἀδελφὸν αὐτοῦ ζωγρήσας ὁ Κράσσος οὐχ ὅτι τι κακὸν ἔδρασεν, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε. 3. ποιήσας δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸ σπήλαιον τὴν Κεῖριν καλουμένην ἐστρατεύσατο· τοῦτο γὰρ μέγιστόν τε ἄμα καὶ ἐχυρώτατον οὕτως ὃν ὥς καὶ τοὺς 10 Τιτᾶνας ἔς αὐτὸ μετὰ τὴν ἡτταν τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν δὴ σφισι γενομένην συγκαταφυγεῖν μυθεύεσθαι, καταλαβόντες οἱ ἐπιχώριοι πλήθει πολλῶ τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καὶ τὰς ἀγέλας ἔς αὐτὸ πάσας ἐσεκομίσαντο. 4. ὁ οὖν Κράσσος τὰ τε στόμια αὐτοῦ πάντα σκολιά καὶ δυσδιερεύνητα ὄντα ἀναζητήσας ἀπωκοδόμησε, κὰκ τούτου κἀκείνους λιμῶ κατεστρέψατο. ὥς δὲ ταῦτα αὐτῷ προεχώρησεν, οὐδὲ 15 τῶν ἄλλων Γετῶν, καίπερ μηδὲν τῷ Δάπυγι προσηκόντων, ἀπέσχετο, 5. ἀλλ' ἐπὶ Γένουκλα τὸ εὐερέεστατον τῆς Ζυράξου ἀρχῆς τεῖχος ἦλθεν, ὅτι τὰ σημεῖα, ἃ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Γαίου οἱ Βαστάρναι πρὸς τῇ τῶν Ἰστριανῶν πόλει ἀφήρηντο, ἐνταῦθα ἤκουεν ὄντα· 20 καὶ αὐτὸ πεζῇ τε ἄμα καὶ διὰ τοῦ Ἰστρου (πρὸς γὰρ τῷ ὕδατι ἐπεπόλιστο) προσβαλὼν οὐκ ἐν πολλῷ μὲν χρόνῳ, σὺν πολλῷ δὲ δὴ πόνῳ, καίτοι τοῦ Ζυράξου μὴ παρόντος, εἶλον. 6. ἐκεῖνος γὰρ ὥς τάχιστα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ ἦσθετο, πρὸς τε τοὺς Σκύθας ἐπὶ συμμαχίαν μετὰ τῶν χρημάτων ἀπῆρε, καὶ οὐκ ἔφθη ἀνακομισθεὶς. 25 ταῦτα μὲν ἐν Γέταις ἔπραξε, τῶν δὲ δὴ Μυσῶν τοὺς μὲν ἐκ τῶν κεχειρωμένων ἐπαναστάντας δι' ἐτέρων ἀνεκτήσατο.

LI, 27, 1. Ἐπὶ δὲ Ἀρτακίους ἄλλους τέ τινες οὐθ' ἀλόντας ποτὲ οὐτ' αὖ προσχωρῆσαι οἱ ἐθέλοντας, καὶ αὐτοὺς τε μέγιστον ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργὴν τε ἄμα καὶ νεωτερισ- 30 μὸν ἐμπειοῦντας, αὐτὸς τ' ἐπεστράτευσεν, καὶ σφας τὰ μὲν βίᾳ, δρᾶσαντας οὐκ ὀλίγα, τὰ δὲ καὶ φόβῳ τῶν ἀλίσκομένων προσηγάγετο. 2. ταῦτα μὲν ἐν χρόνῳ ἐγένετο, γράφω δὲ τά τε ἄλλα ὥς που παραδέδοται, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. τὸ μὲν γὰρ πάσαι Μυσοὶ τε καὶ Γέται πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ τε Αἴμου καὶ τοῦ Ἰστρου οὖσαν ἐνέμοντο, 35 προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ ἔς ἄλλα τινὲς αὐτῶν ὀνόματα μετέβαλον, 3. καὶ μετὰ ταῦτ' ἔς τὸ τῆς Μυσίας ὄνομα πανθ' ὅσα ὁ Σάουος ἔς τὸν Ἰστρον ἐμβάλλων, ὑπὲρ τε τῆς Δελματίας καὶ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας τῆς τε Θράκης, ἀπὸ τῆς Παννονίας ἀφορίζει, συγκεχώρηκεν. καὶ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἄλλα τε ἔθνη πολλὰ καὶ οἱ Τριβαλλοὶ ποτε προ- 40 σαγορευθέντες, οἳ τε Δαρδάνιοι καὶ νῦν οὕτω καλούμενοι.

felul acesta, nu mai dădu nici o luptă, ci făcu un mare măcel în rîndurile unora și ale altora, care fugeau. 2. Apoi îl impresură și pe Dapyx — refugiat într-o fortăreață. Unul din cei aflați în fortăreață îl salută de pe zid în limba greacă, intră în vorbă cu el și hotări să-i predea fortăreața. Prinși în felul acesta, barbarii porniră unii împotriva altora. Dapyx și mulți alții își găsiră moartea. Crassus prinse de viu pe fratele acestuia, însă nu numai că nu i-a făcut nici un rău, ba chiar i-a dat drumul. 3. După ce a săvîrșit acestea, Crassus s-a îndreptat apoi spre peștera numită Ceiris⁴¹. Aceasta era atît de încăpătoare și totodată atît de trainică încît se povestește că titanii, cînd au fost biruiți de zei, s-au refugiat acolo. În locul acesta, băstinașii — veniți în mare număr — aduseseră cu ei printre altele lucrurile cele mai de preț și toate turmele lor. 4. Crassus căută și astupă toate intrările întortochiate și greu de aflat [ale peșterii]; de aceea îi înfrînse pe aceștia prin foame. Biruitor, el nu cruță nici pe ceilalți geți, deși între Dapyx și ei nu era nici o legătură. 5. [Crassus] a pornit apoi împotriva Genuclei, cea mai puternică întăritură a statului lui Zyraxes⁴², căci auzise că se află acolo steagurile luate de bastarni de la Caius Antonius, lîngă cetatea istrienilor. Asediind Genucla — în același timp de pe uscat și de pe Istru, deoarece era durată lîngă apă — în scurtă vreme o cuceră, dar cu multă osteneală, deși Zyraxes nu era de față. 6. Căci el, îndată ce aflase de atacul lui Crassus, s-a imbarcat și a pornit la scîi⁴³ cu mulți bani, pentru a le cere ajutor, dar nu a mai apucat să se întoarcă. Iată cele săvîrșite de Crassus la geți. Prin locotenenții săi, supuse din nou o parte a moesilor, care, biruiți înaintea vreme, se răsculaseră.

LI, 27, 1. Împotriva artacilor și împotriva altor neamuri, care nu mai fuseseră cucerite și nu voiau să i se supună și — pe deasupra mai erau și foarte mîndre⁴⁴ — stîrneau la răzvrătire și pe alții, o porni el însuși. Îi învinse pe de o parte prin forță, după ce îi dăduseră mult de furcă, pe de altă parte prin frică, [temîndu-se] să nu fie luați prizonieri⁴⁵. 2. Dar acestea s-au petrecut mai tîrziu. Eu însemn aici atît întîmplările, cît și numele, așa cum ni s-au transmis. Mai înainte vreme, moesii și geții locuiau întreg ținutul dintre Haemus și Istru, dar — cu trecerea vremii — unii își schimbă numele. 3. Apoi denumirea de Moesia a fost dată întregii regiuni, despărțită de Panonia prin riul Sava, care se varsă în Istru, regiune așezată deasupra Dalmației, Macedoniei și Traciei. Printre multe alte popoare, există acolo cei numiți odinioară tribali și dardanii, care și-au păstrat și astăzi numele.

⁴¹ Pentru localizarea ei, vezi Părvan, *Getica*, p. 89.

⁴² Un conducător get din nordul Dobrogei.

⁴³ Probabil bastarni.

⁴⁴ Patsch (*Beiträge*, p. 80) crede că lor li se aplică anecdota lui Florus, II, 26, 13 și urm.

⁴⁵ Cf. supra LI, 25, 4.

LIV, 20, 2. καὶ οἱ Παννόνιοι τὴν τε Ἰσθρίαν μετὰ Νωρίκων κατέδραμον, καὶ αὐτοὶ τε πρὸς τε τοῦ Σιλίου καὶ τῶν ὑποστρατῆγων αὐτοῦ κακωθέντες αὖθις ὡμολόγησαν, καὶ τοῖς Νωρίκοις αἵτιοι τῆς αὐτῆς δουλείας ἐγένοντο. 3. τὰ τε ἐν τῇ Δελματίᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ Ἰβη-
 5 ρίᾳ νεοχμώσαντα δι' ἐλλείγου κατέστη, καὶ ἡ Μακεδονία ὑπὸ τε τῶν Δευθελητῶν καὶ ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων ἐπορθήθη. ἐν τε τῇ Θράκῃ πρότερον μὲν Μάρκος Λόλλιος Ῥυμητάλκῃ θείῳ τε τῶν τοῦ Κότυος παίδων καὶ ἐπιτρόπῳ ὄντι βοηθῶν Βησσούς κατεστρέψατο, ἔπειτα δὲ Λούκιος Γάιος Σαυρομάτας ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας κρατήσας ὑπὲρ τὸν
 10 Ἰστρον ἀπεώσατο. 4. ὁ δὲ δὴ μέγιστος εἶν τότε συμβάντων τοῖς Ῥωμαίοις πολέμων, ὅσπερ που καὶ τὸν Αὐγούστον ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε, πρὸς τοὺς Κελτοὺς ἐγένετο. . .

LIV, 34, 5. Ἐν δὲ δὴ τοῖς αὐτοῖς τοῦτοις χρόνοις Βουλογαί-
 15 σης Θραῖξ Βησσός, ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Διονύσου, προσεποιή-
 σατό τινας πολλὰ θειάσας, καὶ μετ' αὐτῶν ἀποστάς τὸν τε Ῥασκύ-
 ποριν τὸν τοῦ Κότυος υἱὸν νικήσας ἀπέκτεινε, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Ῥυμητάλκην μετὰ ταῦτα ἀμαχεῖ γυμνώσας τῶν δυνάμεων τῇ
 παρὰ τοῦ θεοῦ δόξῃ φυγεῖν ἐποίησε. . .

LIV, 36, 2. Ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν γέμινον ὥς καὶ
 20 πεπαυμένων τῶν πολέμων (ἀνέφκτο γάρ) κλεισθῆναι, οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη· οἳ τε γὰρ Δακοὶ τὸν Ἰστρον πεπηγότα διαβάντες λείαν ἐκ τῆς Παννονίας ἀπετέμοντο, καὶ οἱ Δελμάται πρὸς τὰς ἐσπράξεις τῶν χρημάτων ἐπανέστησαν. 3. καὶ τοὺτους μὲν ὁ Τιβέριος ἐκ τῆς Γαλατίας, ἐς ἣν μετὰ τοῦ Αὐγούστου ἐσεληλύθει, καταπεμφθεῖς
 25 ἀνεκτήσατο. . .

LV, 23, 3. . . . τέταρτον Σκυθικὸν ἐν Συρίᾳ, πέμπτον Μακεδο-
 νικὸν ἐν Δακίᾳ. . . καὶ οἱ ἑβδομοὶ οἱ ἐν τῇ Μυσίᾳ τῇ ἄνω, οἱ καὶ

LIV, 20, 2. De asemenea panonii împreună cu noricii au năvălit în Istria. În urma pierderilor suferite din partea lui Silius ⁴⁶ și locuitorilor săi, ei încheiară din nou pace; și din pricina lor au căzut în aceeași robie și noricii. 3. Răscoalele din Dalmația și Iberia au fost potolite în scurtă vreme. Denteleții și scordiscii ⁵ jefuiră ⁴⁷ Macedonia. În Tracia, mai întâi Marcus Lollius ⁴⁸, ca să-l ajute pe Rhoemetalces ⁴⁹ — unchiul și tutorele copiilor lui Cotys — i-a zdrobit pe besi ⁵⁰. Apoi, pentru același motiv, Lucius Caius ⁵¹ învinse pe sarmați și-i alungă peste Istru. 4. Dar cel mai mare război, din câte au purtat până atunci romanii, război ¹⁰ care-l făcu să iasă pe August din Roma, a fost acela împotriva celților ⁵².

LIV, 34, 5. Tot atunci ⁵³, tracul Vologaises, din neamul besilor, preot al lui Dionysos ⁵⁴ de la ei făcu mai multe prorociri și atrase pe câțiva de partea sa, apoi se răzvrăti împreună cu ei împotriva lui Rhascyporis ⁵⁵, fiul lui Cotys, ¹⁵ pe care îl birui și îl ucise. Pe urmă după ce l-a convins pe Rhoemetalces, unchiul aceluia, că totul vine de la zei, îl lipsi, fără împotrivire, de oști și-l făcu să fugă...

LIV, 36, 2. S-a hotărât de asemenea ca templul lui Ianus Geminus să fie închis ⁵⁶ — căci se redeschisese între timp —, ca și cum războaiele erau sfârșite. ²⁰ Nu s-a închis totuși, pentru că dacii, trecând Istrul înghețat, prădară ⁵⁷ Panonia, iar dalmații se răzvrătiră din pricina birurilor. 3. Tiberiu îi aduse din nou sub autoritatea romanilor, trimis fiind împotriva lor din Galia, unde era plecat cu August... ²⁵

LV, 23, 3. ... Legiunea ⁵⁸ a IV-a Scitică ⁵⁹ se găsește în Siria ⁶⁰; a V-a Macedonică în Dacia ⁶¹... și a VII-a în Moesia Superioară ⁶²; aceasta e numită,

⁴⁶ P. Silius Nerva, consul în anul 20 î.e.n., a primit în anul 16 î.e.n. comanda supremă a trupelor care luptau împotriva populațiilor din Alpi.

⁴⁷ În anul 16 î.e.n.

⁴⁸ Marcus Lollius a fost consul în 21 î.e.n., iar în 17 se afla la Roma. Probabil că între timp a fost proconsul în Macedonia, iar această acțiune s-a petrecut între anii 20—18 î.e.n. (vezi în RE, XIII, col. 1381).

⁴⁹ Rege al odrisilor, aliat al lui August la Actium, a primit regatul după moartea tatălui său Cotys și a domnit până în anul 12 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, II, 64).

⁵⁰ Besii au vrut probabil să-și reia sanctuarul (cf. I, 25, 5).

⁵¹ Numele l-a fost greșit transmis de către autor. Din această cauză nu se poate ști exact despre cine este vorba. Este posibil să fie L. Tarius Rufus, consul în 16 î.e.n., lecțiune propusă de Ritterling, în RE, XII, col. 1229. Pentru apariția sarmaților vezi Strabon, nota 16.

⁵² Împotriva triburilor panonice (cf. Suetoniu, *Tiberiu*, XVI, 2).

⁵³ În anii 13—11 î.e.n. armatele romane, sub conducerea lui Piso, au dus lupte grele împotriva tracilor (cf. Florus, II, 27, 17).

⁵⁴ Vezi nota 39.

⁵⁵ În anul 16 î.e.n., Rhascyporis primise din partea lui August și domnia peste besi.

⁵⁶ Cf. *Faptele împăratului August*, V, 50.

⁵⁷ În anul 10 î.e.n. (cf. *ibidem*, V, 47).

⁵⁸ Dio prezintă situația legiunilor din vremea sa (sub domnia lui Alexander Severus), când erau în număr de 33.

⁵⁹ Numele l-a primit probabil pentru participarea la campania lui Crassus (cf. LI, 23, 2—33). Vezi RE, XII, col. 1557.

⁶⁰ Legiunea fusese transferată la începutul domniei lui Nero (cf. Tacit, *Anale*, XII, 35).

⁶¹ La Potaissa. Înainte legiunea a V-a *Macedonica* își avusese sediul la Troesmis, dar după ce s-a întors din campania împotriva parților, în 167 e.n., a fost mutată în Dacia, cu ocazia reorganizării acestor provincii (vezi RE, XII, col. 1579).

⁶² La Viminacium, unde a venit probabil în anii 56—57 e.n. (vezi RE, XII, col. 1619), în locul legiunii IV *Scythica*, plecată în Siria (vezi nota 60).

τὰ μάλιστα Κλαυδίειοι ὠνομάδονται. . . 4. καὶ οἱ δέκατοι ἑκάτεροι, οἳ τε ἐν Παννονίᾳ τῇ ἄνω οἱ δίδυμοι καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ· τό τε ἐνδέκατον τὸ ἐν Μυσίᾳ τῇ κάτω, τὸ Κλαυδίειον. . . 5. . . . τό τε τρίτον καὶ δέκατον τὸ ἐν Δακίᾳ τὸ δίδυμον, καὶ τὸ τέταρτον καὶ δέκατον
5 τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ ἄνω τὸ δίδυμον. . .

LV, 24, 2. Ὁ τε γὰρ Νέρων τὸ πρῶτον τὸ καὶ Ἰταλικὸν ὀνομαζόμενον καὶ ἐν τῇ κάτω Μυσίᾳ χειμάζον, καὶ ὁ Γάλβας τό τε πρῶτον τὸ ἐπικουρικὸν τὸ ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ κάτω. 3. καὶ τὸ ἑβδομον τὸ δίδυμον τὸ ἐν Ἰβηρίᾳ συνέταξαν, Οὐεσπασιανὸς τό τε δεύτερον τὸ
10 ἐπικουρικὸν τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ κάτω καὶ τὸ τέταρτον τὸ Φλαυίειον τὸ ἐν Μυσίᾳ τῇ ἄνω. . .

LV, 30, 4. καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ τε Σεουήρου ἐς τὴν Μυσίαν διὰ τε τοὺς Δακοὺς καὶ διὰ τοὺς Σαυρομάτας πορθοῦντας αὐτὴν ἀπάραντος, καὶ τοῦ Τιβερίου τοῦ τε Μεσσαλίνου ἐν Σισκίᾳ ἐγχρονισάντων, τὴν τε συμμαχίδα σφῶν ἐπέδραμον καὶ συγνοὺς προσαπέστησαν.
15 5. καὶ ἐς μὲν χειῖρας, καίπερ τοῦ Τιβερίου πλησιάσαντός σφισιν, οὐκ ἤλθον αὐτῷ, ἄλλοσε δὲ καὶ ἄλλοσε μεθιστάμενοι πολλὰ ἐπόρθησαν· τῆς τε γὰρ χώρας ἐμπείρως ἔχοντες καὶ κούφως ἐσκευασμένοι, ῥαδίως ὅπῃ ποτὲ ἐβούλοντο ἐχώρουν. καὶ ἐπειδὴ γε ὁ χειμῶν
20 ἐνέστη, πολὺ πλείψ ἑακούργησαν· καὶ γὰρ καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν αὐθις ἐνέβαλον. 6. καὶ τούτους μὲν ὃ τε Ῥυμητάλκης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥασκύπορις μάχῃ κατέλαβον· οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τῇ μὲν χώρᾳ σφῶν πορθουμένῃ μετὰ τοῦτο ἐπὶ τε Καικιλίου Μετέλλου καὶ ἐπὶ Λικινίου Σιλανοῦ ὑπάτων οὐκ ἐπήμυναν, ἐς δὲ τὰ ἐρυμνὰ ἀναφυ-
25 γόντες ἐκεῖθεν ὅπῃ παρείκοι καταδρομὰς ἐποιοῦντο.

LVIII, 24, 3. . . . οἱ δὲ καὶ ὑφ' ἑαυτῶν, ἀπέθανον καὶ Πομπώιος Λαβεὼν καὶ οὗτος μὲν τῆς τε Μυσίας ποτὲ ὀκτὼ ἔτεσι μετὰ τὴν στρατηγίαν ἄρξας.

LVIII, 25, 4. . . . Ποππαῖος δὲ Σαβῖνος τῆς τε Μυσίας ἑκατέρας
30 καὶ προσέτι καὶ τῆς Μακεδονίας ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου παρὰ πᾶσαν

în special, Claudia... 4. Legiunea a X-a Gemina o parte în Panonia Superoară⁶³ și o parte în Iudeia; a XI-a Claudia în Moesia Inferioară⁶⁴... 5. ...A XIII-a Gemina în Dacia⁶⁵; a XIV-a Gemina în Panonia Superoară⁶⁶.

LV, 24, 2. Nero a înființat⁶⁷ legiunea numită Italica, [azi] cu cartierul de iarnă⁶⁸ în Moesia Inferioară⁶⁹, iar Galba, I Adiutrix⁷⁰ în Panonia Inferioară⁷¹; a VII-a Gemina⁷² în Iberia⁷³; Vespasianus, a II-a Adiutrix⁷⁴ în Panonia Inferioară⁷⁵ și pe a IV-a Flavia⁷⁶ în Moesia Superoară⁷⁷...

LV, 30, 4. După ce Severus⁷⁸ s-a reîntors în Moesia, unde năvăliseră și jefuiau dacii și sarmații, iar Tiberiu și Messalinus zăboveau la Siscia, [brescii] se năpustiră asupra aliaților Romei, izbutind să răskoale mulți. 5. Cu toate că Tiberiu se afla pe aproape, ei nu l-au înfruntat, ci au pornit în diferite părți și au făcut multe jafuri. Intrucît cunoșteau bine țara și aveau armament ușor, mergeau cu iuteală ori unde voiau. Și fiindcă sosise iarna, au pricinuit și mai multe pagube. Astfel au năvălit din nou asupra Macedoniei. 6. Rhoemetalces și fratele său Rhascyporis⁷⁹ i-au învins într-o luptă. După aceea, sub consulatul lui Caecilius Metellus și Licinius Silanus⁸⁰, văzându-și țara lor pustie, ceilalți nu s-au mai împotrivit, ci s-au retras în locuri întărite, de unde atacau cînd li se părea potrivit⁸¹.

LVIII, 24, 3. ... iar alții⁸² s-au omorît singuri, ca Pomponius Labeo. Acesta, după ce a fost prețor, a condus timp de opt ani⁸³ Moesia.

LVIII, 25, 4. ... Poppaeus Sabinus, care pînă atunci și, ca să zic așa, în tot timpul domniei⁸⁴ lui Tiberiu cîrmuise cele două Moesii⁸⁵, ba încă și Mace-

⁶³ La Vindobona, unde venise probabil sub Traian (vezi RE, XII, col. 1683).

⁶⁴ La Durostorum, unde venise probabil în anii 105—106 e.n. (vezi RE, XII, col. 1698).

⁶⁵ La Apulum; în Dacia venise în timpul războiului dacic (vezi RE, XII, col. 1716).

⁶⁶ La Carnuntum, unde venise în ultimii ani ai domniei lui Traian (vezi RE, XII, col. 1738).

⁶⁷ Probabil în anul 67 e.n. (vezi RE, XII, col. 1408).

⁶⁸ La Novae.

⁶⁹ Unde venise la sfîrșitul anului 69 e.n. (cf. Tacit, *Istorie*, III, 46).

⁷⁰ În anul 68 e.n. De fapt a fost creată de Nero, iar statutul juridic l-a primit de la Galba (vezi RE, XII, col. 1382).

⁷¹ La Brigetio, unde a venit probabil în anii 118—119 e.n. (vezi RE, XII, col. 1392).

⁷² La 10 iunie 68 e.n. (vezi RE, XII, col. 1629).

⁷³ În Asturia.

⁷⁴ În primăvara anului 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1382).

⁷⁵ La Aquincum, unde a venit probabil în anii 103—106 e.n. (vezi RE, XII, col. 1445).

⁷⁶ Tot în primăvara anului 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1438).

⁷⁷ La Singidunum, unde a venit după terminarea războiului cu dacii, în 107 e.n.

⁷⁸ A. Caecina Severus era în anul 6 e.n. comandantul armatei romane (*legatus Augusti pro praetore exercitus*) din Moesia, care participa la luptele împotriva ilirilor și panonilor.

⁷⁹ Cf. LVI, 34, 5.

⁸⁰ În anul 7 e.n.

⁸¹ Răscoala populațiilor din Dalmația și Panonia a fost înăbușită în anul 9 e.n.

⁸² În anul 34 e.n.

⁸³ Probabil între anii 25—33 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, IV, 47).

⁸⁴ Între anii 15—35 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, I, 80, 1 și VI, 39).

⁸⁵ În realitate, pe vremea aceea nu exista decît o singură provincie. Abia în anul 86 e.n. a fost creată și *Moesia Inferior*.

ὥς εἰπεῖν τὴν τοῦ Τιβερίου ἀρχὴν ἡγεμονεύσας, ἥδιστα προαπηλάγη πρὶν τινα αἰτίαν λαβεῖν. 5. καὶ αὐτὸν δὲ Ῥήγουλος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς διεδέξατο· καὶ γὰρ ἡ Μακεδονία, ὥς δὲ τινὲς φασι, καὶ ἡ Ἀχαΐα, ἀκκληρωτὶ προσετάσσοντο.

- 5 LIX, 12, 2. . . τῷ τε Ῥυμητάλκῃ τὰ τοῦ Κότυος καὶ Πολέμωνι τῷ τοῦ Πολέμωνος υἱεῖ τὴν πατρῴαν ἀρχήν, ψηφισαμένης δὴ τῆς βουλῆς, ἐχαρίσατο, ἐν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν δίφρῳ μεταξὺ τῶν ὑπάτων κατεζόμενος, καὶ παραπετάσμασι σηρικοῖς, ὥς γέ τινες φασι, χρησάμενος.
- 10 LXVII, 6, 1. Μέγιστος δὲ δὴ πόλεμος Ῥωμαίοις τότε πρὸς τοὺς Δακοὺς ἐγένετο, ὧν τότε Δεκέβαλος ἐβασίλευε [ὅτι Δούρας, οὗ ἡγεμονία ἐγίνετο, ἐκὼν αὐτῆς παρεχώρησε τῷ Δεκεβάλῳ τῷ Δακῶν βασιλεῖ ὅτι δεινὸς κ.τ.λ. Exc. Val.], δεινὸς μὲν συνεῖναι τὰ πολέμια δεινὸς δὲ καὶ πρᾶξαι, ἐπελθεῖν εὐστοχος ἀναχωρῆσαι καί-
 15 ριος, ἐνέδρας τεχνίτης, μάχης ἐργάτης, καὶ καλῶς μὲν νίκη χρήσασθαι καλῶς δὲ καὶ ἤτταν διαθέσθαι εἰδώς· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἀνταγωνιστῆς ἀξιόμαχος ἐπὶ πολὺ τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο. 2. Δακοὺς δὲ αὐτοὺς προσαγορεύω, ὥσπερ που καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ῥωμαῖοί σφας ὀνομάζουσιν, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι Ἑλλήνων τινὲς Γέτας αὐτοὺς
 20 λέγουσιν, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ λέγοντες· ἐγὼ γὰρ οἶδα Γέτας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἰμοῦ παρὰ τὸν Ἰστρον οἰκοῦντας. 3. ὁ Δομιτιανὸς μὲν οὖν ἐξεστρατεύσατο μὲν ἐπ' αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ τοῦ πολέμου προσήψατο, ἀλλ' ἐν πόλει τινὶ Μυσίας ὑπομείνας ὑβρίζεν ὥσπερ εἰώθει· οὐ γὰρ ὅτι τό τε σῶμα ἄπρονος καὶ τὴν ψυχὴν ἄτολμος, ἀλλὰ
 25 καὶ ἀσωτότατος καὶ ἀσελγέστατος καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ πρὸς μειράκια ἦν. ἄλλους δὲ πέμπων ἐς τὸν πόλεμον στρατηγούς τὰ πλείω κακῶς ἀπήλλασεν Xiph. 219, v. 10—24 R. St., et (§ 1) Exc. Val. 284 = Suid. s.v. δεινός et καίριος, et (v. 7—10) Exc. Val. 285, item (v. 8—10) Exc. Val. 280.
- 30 5. ὅτι Δεκέβαλος ὁ Δακῶν βασιλεὺς ἐπεκηρυκεύετο πρὸς Δομιτιανὸν εἰρήνην ὑπισχνούμενος· ἐφ' οὗ ἐπεμψε Δομιτιανὸς Φοῦσκον μετὰ πολλῆς δυνάμεως. ὅπερ μαθὼν ὁ Δεκέβαλος ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν αὐθις ἐν χλευασμῷ λέγων ὥς, εἰ ἔλοιτο ἕκαστος

donia, muri cum nu se poate mai potrivit, înainte de a i se fi adus vreo înviuire. 5. În locul lui, pentru aceste provincii, fu rânduit Regulus⁸⁶. Căci, după cum spun unii, Macedonia și Ahaia erau date fără să se tragă la sorti⁸⁷.

LIX, 12, 2. ... Lui Rhoemetalces⁸⁸, [Caligula] i-a dăruit posesiunile lui 5 Cotys, iar lui Polemon, fiul lui Polemon⁸⁹, domnia părintească, după un vot al Senatului, el stînd în for pe un scaun curul, în mijlocul consulilor, pe estradă, sub un acoperămint de mătase, cum ne informează unii.

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor⁹⁰, asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal [Duras⁹¹, 10 care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie⁹² domnia pentru că era... Exc. Val.] foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, 15 multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani. 2. Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept⁹³. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a 20 lungul Istrului. 3. Domițian a pornit cu oaste⁹⁴ împotriva lor, dar puțin îi păsa de război; el zăbovi într-un oraș⁹⁵ din Moesia și se dădu pradă desfrului, cum îi era obiceiul. Într-adevăr, nu numai că nu era în stare să îndure ostenele și era fără curaj, dar se arăta cu totul lipsit de friu și de rușine față de femei 25 și băieții tineri. Trimetea la război în locul său pe alți conducători de oști și de cele mai multe ori nu izbîndea⁹⁶. Xiph. 219, 10—24 R. St. și (§ 1) Exc. Val. 284 = Suidas sub cuvintele δεινός și καλπός și (v. 7—10) Exc. Val. 285, de asemenea (v. 8—10) Exc. Val. 280.

5. Decebal, regele dacilor, a trimis soli lui Domițian și-i făgăduia pacea. 30 Drept care, Domițian îl porni pe Fuscus⁹⁷ cu armată multă. Cînd a aflat de aceasta Decebal, i-a trimis din nou solie, în bătaie de joc, spunînd că va încheia pace dacă Domițian are să vrea ca fiecare roman să-i dea lui Decebal, anual,

⁸⁶ Publius Regulus a guvernat pînă în anul 44 e.n., cînd îi urmează A. Didius Gallus (cf. Tacit, *Anale*, II, 67).

⁸⁷ Adică nu urmau procedura celorlalte provincii senatoriale, ci au fost atribuite de împărat, ca provincii imperiale (cf. Tacit, *Anale*, I, 80, 1).

⁸⁸ Printre teritoriile primite în anul 38 e.n. de către fiul mai mare al lui Cotys, figura probabil și o parte a regiunilor dobrogene (cf. Tacit, *Anale*, II, 67).

⁸⁹ În realitate era al doilea fiu al aceluiași Cotys; atunci a primit Pontul, iar în anul 41 e.n. și Cilicia.

⁹⁰ Cf. Statius, *Silve*, passim; Marțial, passim; Suetoniu, *Domițian*, VI; Eutropiu VII, 23, 4; Iordanes, *Geticele*, XIII, 76—78.

⁹¹ Probabil aceeași persoană cu Diurpaneus, menționat de Iordanes (vezi Patsch, *Kampf*, p. 5, și *Ist. Rom.* p. 294—295). Cf. Suidas, s.v. *Duras*.

⁹² În urma insucceselor din Moesia, de unde, în cursul anului 86 e.n., dacii invadatori fuseseră respinși peste Dunăre.

⁹³ Cf. Strabon, VII, 3, 12 și 13 (305).

⁹⁴ La începutul anului 86 e.n.

⁹⁵ Probabil la Niș (vezi Patsch, *Kampf*, p. 6).

⁹⁶ Considerațiile autorului oglindesc tradiția senatorială defavorabilă lui Domițian.

⁹⁷ Cornelius Fuscus era comandantul cohortelor pretoriene (cf. Iuvenal, IV, 111).

Ῥωμαίων δύο ὀβολοὺς Δεκεβάλῳ ἑκάστου ἔτους τελεῖν, εἰρήνην πρὸς αὐτὸν τίθεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἔλοιτο, πολεμήσειν καὶ μεγάλα αὐτοῖς προστρίψεσθαι κακά. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel p. 15 = FHG IV, p. 185, fr. 4).

- 5 6. Δίων... ξζ' βιβλίῳ... «ἐπεὶ οἱ μετὰ τοῦ Φούσκου στρατευσάμενοι ἡγήσασθαι σφῶν αὐτῶν ἡξίωσαν». Bekk. Anecd. 147, 29—31.

- LXVII, 7, 1. Ὅτι ὁ Δομιτιανὸς Κουάδους καὶ Μαρκομάνους ἀμύνασθαι, ὅτι μὴ ἐβόηθησάν οἱ κατὰ Δακῶν, ἠθέλησε, καὶ ἦλθεν
10 ἐς Παννονίαν σφίσι πολεμήσων, καὶ τοὺς πρέσβευτὰς τοὺς δευτέρους, οὓς ἐπεμψαν ὑπὲρ εἰρήνης, ἀπέκτεινεν Exc. U⁶ 42 (p. 399). 2. ὅτι ὁ Δομιτιανὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ Μαρκομάνων καὶ φυγὼν ἐπεμψε διὰ ταχέων πρὸς τὸν Δεκέβαλον τῶν Δακῶν βασιλέα, καὶ ἐς σπονδὰς αὐτὸν ὑπηγάγετο, ἃς πολλάκις αἰτήσαντι αὐτῷ πρότερον οὐκ ἔδε-
15 δώσει. καὶ ὃς ἐδέξατο μὲν τὴν σύμβασιν (δεινῶς γὰρ ἐτεταλαιπώρητο), οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς ἠθέλησεν ἐς λόγους αὐτῷ ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐπεμψε τὸν Διήγιν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, τὰ τε ὅπλα καὶ αἰχμαλώτους τινάς, ὥς καὶ μόνους ἐκείνους ἔχων, δώσαντα. 3. γενομένου δὲ τούτου ὁ Δομιτιανὸς τῷ Διήγιδι διάδημα ἐπέθηκε καθάπερ ὥς ἀληθῶς
20 κεκρατηκῶς καὶ βασιλέα τινὰ τοῖς Δακοῖς δοῦναι δυνάμενος, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τιμὰς καὶ ἀργύριον ἐχαρίσατο, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ὥς νενικηκῶς ἐπέστειλε τὰ τε ἄλλα καὶ πρέσβεις παρὰ τοῦ Δεκεβάλου ἐπιστολὴν τε, ὥς γε ἔφασκεν, ἣν ἐλέγετο πεπλοκέναι.
4. καὶ πολλοῖς τὴν ἑορτὴν πομπείοις ἐκόσμησεν οὐκ ἐξ ὧν εἴλε-
25 (πᾶν γὰρ τούναντίον καὶ προσανάλωσε ταῖς σπονδαῖς, συχνὰ μὲν καὶ αὐτίκα χρήματα καὶ δημιουργοὺς παντοίας τέχνης καὶ εἰρηνικῆς καὶ πολεμικῆς τῷ Δεκεβάλῳ δούς, συχνὰ δὲ καὶ αἰεὶ δώσειν ὑποσχόμενος) ἀλλ' ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπίπλων· τούτοις γὰρ ὥς καὶ αἰχμαλώτοις αἰεὶ ποτε ἔχρῃτο, ἅτε καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν δεδουλωμένος. Exc.
30 U^R 14 (p. 400).

- LXVII, 10, 1. Ἐν δὲ τῷ Δακικῷ πολέμῳ καὶ τάδε συνεχύρησεν ἀξιόλογα. ὁ γὰρ Ἰουλιανὸς ἐπιταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ πολέμῳ τᾶλλά τε παρεσκευάσατο εὖ, καὶ τοὺς στρατιώτας τὰ τε ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ τὰ τῶν ἑκατοντάρχων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἐπιγρά-
35 ψαι ἐκέλευσεν, ἵνα ἐκφανέστεροι οἱ τι ἀγαθὸν αὐτῶν ἢ κακὸν

cîte doi oboli. Iar dacă nu va primi această propunere, Decebal spunea că va duce mai departe războiul și că romanii vor avea de îndurat mari nenorociri. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel, p. 15 = FHG, IV, p. 185, fr. 4).

6. Dio... cartea LXVII... «cei care erau în expediție cu Fuscus cerură să-i conducă la luptă...» Bekk. Anecd. 147, 21—31.

LXVII, 7, 1. Domițian vru să se răzbune⁹⁸ pe cvazi și marcomani, fiindcă nu-l ajutaseră⁹⁹ împotriva dacilor. Veni în Panonia, ca să se lupte cu ei și ucise solii de pace, pe care ei li trimiseseră pentru a doua oară¹⁰⁰. Exc. UG 42 10 (p. 399). 2. Înving și pus pe fugă de marcomani¹⁰¹, Domițian a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnîndu-l să încheie un tratat, pe care el [Domițian] îl refuzase mai înainte, deși [regele] i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace (căci era la mare strîmtoare¹⁰²) dar nu a vrut să vină el însuși să stea de vorbă cu Domițian, ci l-a trimis pe Diegis, 15 împreună cu cîțiva bărbați, ca să-i predea armele și cîțiva prizonieri, sub cuvînt că i-ar avea numai pe aceștia. 3. După sosirea acestuia, Domițian puse lui Diegis¹⁰³ o diademă pe cap — ca și cum ar fi fost un adevărat învingător și omul în stare să dea un rege dacilor —, iar soldaților lui le împărți onoruri 20 și bani. Ca un biruator, trimise la Roma, între altele, niște așa-zii soli ai lui Decebal și o pretinsă scrisoare de-a acestuia, despre care se spune că ar fi plăsmuit-o el. 4. Domițian își împodobi triumful¹⁰⁴ cu multe lucruri ce nu fuseseră luate ca pradă. (Dimpotrivă, el cheltuiuse foarte mulți bani pentru încheierea păcii¹⁰⁵, căci fără întîrziere dădu lui Decebal nu numai însemnate 25 sume de bani, dar și meșteri pricepuți la felurite lucrări folositoare în timp de pace și de război și făgădui să-i dea mereu multe). Aceste lucruri el le-a scos din mobilierul împărătesc. Căci el folosea totdeauna asemenea lucruri ca pradă de război, ca unul care aduse împărăția însuși în stare de robie. Exc. 30 UR 14 (p. 400).

LXVII, 10, 1. În vremea războiului dacic s-au întîmplat următoarele evenimente vrednice de a fi pomenite. Iulianus¹⁰⁶, rînduit de împărat cu conducerea războiului, printre alte măsuri bune, luă și pe aceea de a-i obliga pe soldați să scrie pe scuturi numele lor și ale centurionilor, pentru a se deosebi mai lesne cei ce se vor arăta viteji de cei cu purtare mișelească. 2. Și dînd lupta 85

⁹⁸ În anul 88 e.n.

⁹⁹ În virtutea legăturilor de clientelă pe care le aveau, probabil, cu imperiul din anul 69 e.n. (vezi Patsch, *Kampf*, p. 33).

¹⁰⁰ Probabil fiindcă veniseră cu aceleași răspunsuri dilatorii (vezi Patsch, *Kampf*, p. 34).

¹⁰¹ În anul 89 e.n., după începerea ostilităților, o unitate romană a fost înfrîntă probabil dincolo de Dunăre (vezi Patsch, *Kampf*, p. 34).

¹⁰² În urma înfrîngerii suferite la Tapae, din partea lui Tettius Iulianus (cf. infra LXVII, 10, 2) și poate și datorită unor mișcări separatiste în Dacia (vezi Patsch, *Kampf*, p. 34).

¹⁰³ Probabil fratele lui Decebal (cf. Martial, V, 3, 1 și VI, 10, 7).

¹⁰⁴ Triumful pe care l-a sărbătorit Domițian probabil la sfîrșitul anului 89 e.n. (cf. Martial, VI, 10, 8).

¹⁰⁵ Deși condițiile au fost foarte avantajoase pentru Decebal (Pliniu cel Tânăr, *Panegyric*, 12, 2 și Dio Cassius, LXVIII, 6, 1), acesta devine un rege clientelar al Romei (vezi *Ist. Rom.*, p. 299).

¹⁰⁶ Tettius Iulianus, un veteran al războaielor de la Dunăre (Tacit, *Istorie*, I, 79 și II, 85).

ποιοῦντες γένωνται. 2. συμβαλὼν δὲ ἐν ταῖς Τάπαις τοῖς πολεμίοις πλείστους αὐτῶν ἀπέκτεινεν· ἐν οἷς καὶ Οὐεζίνας, τὰ δευτέρα μετὰ Δεκέβαλον ἔχων, ἐπειδὴ οὐκ ἠδυνήθη διαφυγεῖν ζῶν, πέπτωκεν ἐξεπίτηδες ὡς καὶ τετελευτηκώς, καὶ τοῦτου λαθὼν τῆς νυκτὸς ἔφυγε.

5 3. δέισας οὖν ὁ Δεκέβαλος μὴ καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἅτε κεκρατηκότες ὁρμήσωσι, τὰ τε δένδρα τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὄντα ἔκοψε καὶ ὅπλα τοῖς στελέχεσι περιέθηκεν, ἵνα φοβηθέντες ὡς καὶ στρατιωτῶν ὄντων ἀναχωρήσωσιν· ὁ καὶ ἐγένετο. *Xiph.* 219, 24—221, 20. *R. St.*

10 *LXVIII*, 6, 1. Διατρίψας δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ χρόνον τινὰ ἐστράτευσεν ἐπὶ Δακοὺς, τὰ τε πραχθέντα αὐτοῖς λογιζόμενος, τοῖς τε χρήμασιν ἃ κατ' ἔτος ἐλάμβανον βαρυνόμενος, τὰς τε δυνάμεις αὐτῶν αὐξανομένας καὶ τὰ φρονήματα ὁρῶν. 2. πυθόμενος δὲ ὁ Δεκέβαλος τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ ἐφοβήθη, ἅτε καὶ εὖ εἰδὼς ὅτι πρότερον μὲν οὐ

15 Ῥωμαίους ἀλλὰ Δομιτιανὸν ἐνενικήκει, τότε δέ ὡς πρὸς τε Ῥωμαίους καὶ πρὸς Τραϊανὸν αὐτοκράτορα πολεμήσοι. 3. πλείστον γὰρ ἐπὶ τε δικαιοσύνῃ καὶ ἐπ' ἀνδρείᾳ τῇ τε ἀπλότητι τῶν ἡθῶν διέπρεπε. τῷ τε γὰρ σώματι ἔρρωτο (δευτέρον γὰρ καὶ τεσσαρακοστὸν ἄγων ἔτος ἤρξεν) ὡς ἐξ Ἰσου πάντα τοῖς ἄλλοις τρόπον τινὰ πονεῖσθαι,

20 καὶ τῇ ψυχῇ ἠκμαζεν ὡς μήθ' ὑπὸ νεότητος θρασύνεσθαι μήθ' ὑπὸ γήρως ἀμβλύνεσθαι...

LXVIII, 7, 5. ... διὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀπεικίτως ὁ Δεκέβαλος αὐτὸν (Τραϊανόν) ἐδεδίει...

LXVIII, 8, 1. στρατεύσαντι

25 δὲ τῷ Τραϊανῷ κατὰ τῶν Δακῶν καὶ ταῖς Τάπαις, ἐνθα ἐστρατοπέδευον οἱ βάρβαροι, πλησιάσαντι μύκης μέγας προσεκομίσθη, γράμμασι Λατίνοις λέγων ὅτι ἄλλοι τε τῶν συμμάχων καὶ Βοῦροι παραινουσι Τραϊανῷ ὀπίσω ἀπιέναι καὶ εἰρηνῆσαι. 2. συμβαλὼν δὲ αὐτοῖς ὁ Τραϊανὸς πολλοὺς μὲν τῶν οἰκείων τραυματίας ἐπέιδε, πολλοὺς δὲ τῶν πολεμίων ἀπέκτεινεν· ὅτε καὶ ἐπιλιπόντων τῶν ἐπιδέσμων οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ ἐσθῆτος λέγεται φείσασθαι, ἀλλ' ἐς τὰ λαμπάδια ταύτην κατατεμεῖν, τοῖς δὲ τελευτήσασιν τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόν τε στήσαι καὶ κατ' ἔτος ἐναγίζειν

35 κελεῦσαι. *Xiph.* 231, 2—13 *R. St.*

Πρὸς δὲ τὸν Ἰστρον πεφθακώς Τραϊανὸς εὐθέως Ῥωμαίους διέπύρθημευσεν ὀλκάσι πρὸς τοὺς Δάκας *Tzelz. Chil.* 2, 62, 63.

cu dușmanii la Tapae¹⁰⁷, măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal; pentru că nu putea scăpa cu fuga, el se trânti la pământ, ca și cum ar fi murit; și astfel rămase nevăgat în seamă, iar în timpul nopții a fugit. 3. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea tăie 5 copacii din preajma lor [la o oarecare înălțime] și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sînt soldați și să se retragă înspăimîntați. Ceea¹⁰⁸ ce s-a și întîmplat. Xiph. 219, 24-221, 20. R. St.

LXVIII, 6, 1. După ce zăbovi un timp la Roma, Traian porni cu oaste împo- 10 triva dacilor. Cugeta la cele săvîrșite de aceștia și era copleșit cînd se gîndea la sumele de bani¹⁰⁹ pe care romanii trebuia să le plătească în fiecare an. Vedea apoi că puterea și îngîmfarea dacilor sporesc necontenit. 2. Cînd află de expediția lui, Decebal fu cuprins de spaimă, căci înțelegea bine că mai înainte biruise nu pe roamni, ci pe Domițian, iar de data aceasta va trebui să lupte cu romanii 15 și cu împăratul Traian. 3. Acesta era un om cu totul deosebit, mai ales prin dreptatea și bărbăția sa, precum și prin simplitatea moravurilor sale. Avea un trup vînjos (începuse să domnească la vîrsta de patruzeci și doi de ani) și înfrunta toate greutățile cot la cot cu ceilalți; iar cu sufletul era la înălțime, deoarece nici nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de 20 bătrînețe...

LXVIII, 7, 5... De aceea Decebal se temea de [Traian] pe bună dreptate...

LXVIII, 8, 1. Cînd Traian a pornit împotriva dacilor¹¹⁰ și se apropia de Tapae¹¹¹, locul unde barbarii își aveau tabăra, i se aduse o

După ce sosi la Istru, Traian fi trecu¹¹² îndată pe romani dincolo, 25 cu corăbiile, împotriva dacilor. Tzet. Chl. II, 62-63.

ciupercă mare, pe care era scris cu litere latine că atît ceilalți aliați, cît și burii¹¹³ sfătuiesc pe Traian să se întoarcă și să facă pace. 2. Dar Traian dădu lupta cu ei, își văzu răniți pe mulți dintre ai săi și ucise 30 mulți dușmani¹¹⁴. Deoarece fi lipseau bandajele, se zice că nu și-a cruțat nici propriile sale vestimente, ci le-a tăiat fișii. Apoi a poruncit să se ridice un altar soldaților căzuți în luptă și să li se aducă în fiecare an¹¹⁵ jefă pentru morți. Xiph. 231, 2-13 R. St.

35

¹⁰⁷ În anul 88 e.n., în regiunea Porților-de-Fier ale Transilvaniei.

¹⁰⁸ Povestea aceasta e puțin verosimilă, chiar dacă nu reflectă o atitudine dușmănoasă față de Domițian, cum crede Patsch, *Kampf*, p. 32.

¹⁰⁹ Vezi nota 105.

¹¹⁰ La 25 martie 101 e.n.

¹¹¹ Probabil Porțile-de-Fier ale Transilvaniei (vezi *Ist. Rom.*, p. 306).

¹¹² O coloană sub conducerea lui Traian traversează Dunărea lângă Lederata, îndreptîndu-se spre Tibiscum, iar o altă coloană pe la Dierna, întîlnindu-se cu prima la Tibiscum.

¹¹³ Pentru problema identificării acestui neam (daci din Oltenia sau germani din nordul Cehoslovaciei?), vezi R. Vulpe, *Les Bures alliés de Traian dans la première guerre dacique*, în « Studii clasice », V (1963), p. 223.

¹¹⁴ În cursul luptei de la Porțile-de-Fier ale Transilvaniei.

¹¹⁵ Aceasta pare a indica ocuparea permanentă a respectivelor regiuni și după încheierea păcii (vezi *Ist. Rom.*, p. 308). Vezi însă și teza lui R. Vulpe, *Dion Cassius et la campagne de Trajan en Mésie Inferieure*, în « Studii Clasice », VI (1964), după care la punctul 2 nu este vorba despre bătălia de la Tapae, ci despre crîncenele lupte din Moesia, lângă Adamclisi, unde a fost ridicat și binecunoscutul altar.

LXVIII, 9, 1. "Οτι ὁ Δε-
 κέβαλος ἐπεπόμφει μὲν καὶ πρὸ
 τῆς ἡττῆς πρέσβεις, οὐκέτι τῶν
 κομητῶν ὥσπερ πρότερον, ἀλλὰ
 5 τῶν πιλοφόρων τοὺς ἀρίστους.
 2. καὶ ἐκεῖνοι τὰ τε ὅπλα ῥίψαν-
 τες καὶ ἑαυτοὺς ἐς τὴν γῆν κα-
 ταβαλόντες ἐδεήθησαν τοῦ Τραϊ-
 ἀνου μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ Δε-
 10 κεβάλῳ καὶ ἐς ὅψιν καὶ ἐς λό-
 γους αὐτοῦ ἐλθεῖν, ὡς καὶ πάντα
 τὰ κελευσθησόμενα ποιήσονται,
 ἐπιτραπῆναι, εἰ δὲ μή, σταλῆναί
 γέ τινα τὸν συμβησόμενον αὐτῷ.
 15 καὶ ἐπέμφθη ὁ Σούρας καὶ Κλαύδιος Λιουιανὸς ὁ ἑπαρχος. 3. ἐπράχ-
 θη δὲ οὐδέν· ὁ γὰρ Δεκέβαλος οὐδὲ ἐκείνοις ἐτόλμησε συμμῖξαι,
 ἔπεμψε δὲ καὶ τότε. ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε,
 καὶ ἐν αὐτοῖς τὰ τε ὅπλα τὰ τε μηχανήματα τὰ αἰχμάλωτα τό τε
 σημεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ Φούσκου ἄλὸν εὔρε.
 20 4. δι' οὖν ταῦτα ὁ Δεκέβα-
 λος, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ
 Μάξιμος ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὴν
 τε ἀδελφὴν αὐτοῦ καὶ χωρίον τι
 ἰσχυρὸν εἶλεν, οὐδὲν ὅ τι οὐχ
 25 ἐτοίμως τῶν προσταχθέντων ἔσ-
 χε συνθέσθαι, οὐχ ὅτι καὶ ἐμ-
 μενεῖν αὐτοῖς ἔμελλεν, ἀλλ' ἐν ἑκ
 τῶν παρόντων ἀναπνεύσῃ.

30

35

ὅτι Δεκέβαλος πρὸς Τραϊανὸν
 πρέσβεις ἔπεμψε πιλοφόρους·
 οὗτοι γὰρ εἰσι παρ' αὐτοῖς οἱ
 τιμιώτεροι πρότερον γὰρ κομή-
 τας ἔπεμπε, εὐτελεστέρους δο-
 κοῦντας παρ' αὐτοῖς εἶναι. ἐκεῖ-
 νοι δὲ ἐλθόντες ἐπὶ τοῦ Τραϊ-
 ἀνου ἔρριψαν καὶ τὰ ὅπλα καὶ
 τὰς χεῖρας ὀπισθεν δῆσαντες ἐν
 αἰχμαλώτων τάξει ἐδέοντο τοῦ
 Τραϊανοῦ εἰς λόγους ἐλθεῖν Δεκε-
 βάλου. Petr. Patr. Exc. de leg.
 G 4 (Hoeschel p. 15=FHG IV,
 p. 185 sq., fr. 5.)

LXVIII, 8, 3. [Xiph.]
 (... κελεῦσαι, c. 8, 2) ὡς δὲ
 καὶ ἐς αὐτὰ τὰ [ἐπ'] ἄκρα ἐπε-
 χείρησε ἀναβῆναι, λόφους ἐκ
 λόφων μετὰ κινδύνων καταλαμ-
 βάνων, καὶ τοῖς τῶν Δακῶν βα-
 σιλείοις ἐπέλασεν, ὃ τε Λούσιος
 ἐτέρωθι προσβαλὼν καὶ ἐφόνευ-
 σε πολλοὺς καὶ ἐξώγρησε πλεί-
 ονας, τηνικαῦτα ὁ Δεκέβαλος
 πρέσβεις πέμψας (cf. v. 16) τοὺς
 ἀρίστους τῶν πιλοφόρων καὶ
 δι' αὐτῶν τοῦ αὐτοκράτορος
 δεηθεῖς (c. 9, 1-2), οὐδὲν ὅ τι
 οὐχ ἐτοίμως τῶν προσταχθέν-
 των ἔσχε συνθέσθαι (τὰ γὰρ ὅπλα
 κ.τ.λ.) Xiph. 231, 13-16 R. St.

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli¹¹⁶, chiar înainte de înfrângere, nu dintre comăți — ca mai înainte —, ci pe cei mai buni dintre pileați¹¹⁷.

2. Aceștia azvirliră armele, se aruncară la pământ și stăruiră pe lângă Traian îndeosebi să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el. Au fost trimiși Sura¹¹⁸ și Claudius Livianus, prefectul preto-

riului. 3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să 15 se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții¹¹⁹. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo¹²⁰ armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul¹²¹ luat de la Fuscus¹²².

4. Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus¹²³ prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit¹²⁴, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci:

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sînt la ei oamenii cei mai onorați. Trimisese comăți mai înainte. Aceștia se bucu- 5 ră de mai puțină trecere la ei. Venind aceia [pileații] la Traian, aruncară la pământ armele, își legară minile la spate și în felul captivilor l-au rugat pe Traian să stea de vorbă 10 cu Decebal. Petr. Patr. Exc. de leg. G. 4 (Hoeschel, p. 15=FHG, IV, p. 185 urm., fr. 5).

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (... a dat 20 poruncă¹²⁵ cap. 8, 2) încît a început să urce pe înălțimi, ocupînd cu mari primejdii colină după colină, și se apropia¹²⁶ de capitala dacilor. Lusius¹²⁷ i-a atacat din altă parte¹²⁸; 25 el ucise mulți dușmani și prinse de vîi un număr și mai mare. În acest timp, Decebal a trimis¹²⁹ (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și se ruga de împărat, prin mijlocirea lor 30 (cap. 9, 1—2): nimic mai mult decît că este gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele, etc.) Xiph. 231, 13—16. R. St. 35

¹¹⁶ Deoarece Traian reluînd înaintarea în anul 102 e.n. se apropia de Sarmizegetusa, cf. LXVIII, 8, 3.

¹¹⁷ Cf. Dion Chrysostomos, LXXII, 3.

¹¹⁸ L. Licinus Sura, prietenul și omul de încredere al lui Traian.

¹¹⁹ Decebal vroia probabil doar să cîștige timp.

¹²⁰ Vezi nota 124. Pentru sistemul de cetăți dacice (cf. Balbus, p. 93 și poate Pliniu cel Tânăr, *Panegiric*, 16, 5) din munții Orăștiei vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 60—68 și *Ist. Rom.* p. 305, 319—32.

¹²¹ Probabil steagul legiunii V *Alaudae* (RE, XII (1925), col. 1277).

¹²² Cf. Marțial, VI, 76.

¹²³ M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100—102 e.n.

¹²⁴ Poate în cetatea de la Costești (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

¹²⁵ În anul 102 e.n., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia (cf. Pliniu cel Tânăr, *Scriptori*, X, 74, 1), armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

¹²⁶ Traian venea din nord, probabil de-a lungul Apei Orașului (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

¹²⁷ Lusius Quietus era comandantul cavaleriei maure.

¹²⁸ Venind din sud, a trecut Carpații prin pasul Turnu-Roșu sau trecătoarea Vilcanului (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

¹²⁹ Cf. LXVIII, 9, 1.

5. τὰ γὰρ ὅπλα καὶ τὰ μηχανήματα τοὺς τε μηχανοποιούς παρα-
 δοῦναι καὶ τοὺς αὐτομόλους ἀποδοῦναι. τὰ τε ἐρύματα καθελεῖν
 καὶ τῆς χώρας τῆς ἐαλωκυίας ἀποστῆναι, καὶ προσέτι τοὺς τε αὐτοὺς
 ἐχθρούς καὶ φίλους τοῖς Ῥωμαίοις νομίζειν, 6. καὶ μὴτ' αὐτομόλων
 5 τινὰ ὑποδέχεσθαι μήτε στρατιώτῃ τινὶ ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς
 χρῆσθαι (τοὺς γὰρ πλείστους τοὺς τε ἀρίστους ἐκεῖθεν ἀναπείθων
 προσεποιεῖτο) καὶ ἄκων ὠμολόγησε, πρὸς τε τὸν Τραϊανὸν ἐλθὼν
 καὶ ἐς τὴν γῆν πεσὼν καὶ προσκυνήσας αὐτὸν καὶ τὰ ὅπλα ἀπορρί-
 ψας. 7. καὶ πρέσβεις ἐπὶ τούτοις ἐς τὸ βουλευτήριον ἐπεμψεν, ὅπως
 10 καὶ παρ' ἐκείνου τὴν εἰρήνην βεβαιώσῃται. ταῦτα συνθήμενος καὶ
 τὸ στρατόπεδον ἐν Ζερμιζεγεθούσῃ καταλιπὼν, τὴν τε ἄλλην χώραν
 φρουραῖς διαλαβὼν, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀνεκομίσθη. *Exc. U^o 47 (p. 401),*
Xiph. 231, 13—24 R. St.

LXVIII, 10, 1. Καὶ οἱ παρὰ τοῦ Δεκεβάλου πρέσβεις ἐς τὸ
 15 συνέδριον ἐσήχθησαν, τὰ τε ὅπλα καταθέντες συνῆψαν τὰς χεῖρας
 ἐν αἰχμαλώτων σχήματι καὶ εἶπον τέ τινα καὶ ἰκέτευσαν, καὶ οὕτω
 τὴν τε εἰρήνην ἐσπέισαντο καὶ τὰ ὅπλα ἀπέλαβον. 2. Τραϊανὸς δὲ
 τὰ τε νικητήρια ἤγαγε καὶ Δακικὸς ἐπωνομάσθη, ἔν τε τῷ θεάτρῳ,
 μονομάχους συνέβαλε (καὶ γὰρ ἔχαιρεν αὐτοῖς), καὶ τοὺς ὀρχηστὰς
 20 ἐς τὸ θέατρον ἐπανάγαγε (καὶ γὰρ ἑνὸς αὐτῶν τοῦ Πυλάδου ἦρα),
 οὐ μέντοι, οἷα πολεμικὸς ἀνὴρ, τᾶλλα ἤττον διῆγεν ἢ καὶ ἤττον
 ἐδίκαζεν, ἀλλὰ τοτὲ μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Αὐγούστου, τοτὲ δ' ἐν
 τῇ στοᾷ τῇ Λιουῖα ὠνομασμένῃ, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλοι ἐκρινεν
 ἐπὶ βήματος. *Xiph. 231, 24—232, 2 R. St., et (p. 196 v. 11—13)*
 25 *Exc. Val. 287 (p. 708)*. 3. ἐπεὶ δὲ ὁ Δεκέβαλος πολλὰ παρὰ τὰς
 συνθήκας ἀπηγγέλλετο αὐτῷ ποιῶν, καὶ ὅπλα τε κατεσκευάζετο, καὶ
 τοὺς αὐτομολοῦντας ἐδέχετο, τὰ τε ἐρύματα ἐπεσκεύαζε, παρὰ τε
 τοὺς ἀστυγέτονας ἐπρεσβεύετο, καὶ τοῖς τάναντία οἱ φρονήσασι
 πρότερον ἐλυμαίνετο, καὶ τῶν Ἰαζύγων καὶ χώραν τινὰ ἀπετέμετο
 30 (ἦν μετὰ ταῦτα ἀπαιτήσασιν αὐτοῖς Τραϊανὸς οὐκ ἀπέδωκεν), 4.
 οὕτω δὲ καὶ αὖθις πολέμιον αὐτὸν ἢ βουλὴ ἐψηφίσατο, καὶ ὁ Τραϊα-
 νὸς δι' ἑαυτοῦ καὶ αὖθις, ἀλλ' οὐ δι' ἐτέρων στρατηγῶν, τὸν πρὸς
 ἐκεῖνον πόλεμον ἐποίησατο. *Xiph. 232, 2—10. R. St.*

LXVIII, 11, 1. Ὅτι τῶν Δακῶν συχνῶν μεθισταμένων πρὸς
 35 Τραϊανόν, καὶ δι' ἄλλα τινά, ἐδεήθη αὖθις ὁ Δεκέβαλος εἰρήνης.
 ὥς δ' οὐκ ἐπέισθη τὰ τε ὅπλα καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, τὰς δυνάμεις
 φανερώς ἠθροίζε καὶ τοὺς περιχώρους προσπαρεκάλει, 2. λέγων
 ὅτι ἐὰν αὐτὸν προῶνται καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσουσι, καὶ ὅτι ἀσφαλέστε-
 ρον καὶ ῥᾶον μεθ' ἑαυτοῦ, πρὶν τι κακὸν παθεῖν, ἀγωνισάμενοι τὴν
 40 ἐλευθερίαν φυλάξουσιν ἢ ἂν σφᾶς τε ἀπολλυμένους περιίδωσι καὶ

5. anume, să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit ¹³⁰, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulți oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiții. Merse la Traian, căzu la pământ spre a i se închina ¹³¹ și azvîrli armele. 7. Despre toate acestea [Traian] trimise solie Senatului, pentru ca și Senatul să întărească pacea. După ce rîndui acestea și lăsă oaste la Sarmizegetusa ¹³², punînd străji ¹³³ și în restul țării, el se întoarse în Italia ¹³⁴. Exc. U^G 47 (p. 401), Xiph. 231, 13—24 R. St.

LXVIII, 10, 1. Trimișii lui Decebal fură aduși în Senat. Ei puseră armele jos, își legară minile în felul prinșilor de război și rostiră citeva cuvinte de implorare. În chipul acesta îi înduplecară la pace și-și luară înapoi armele. 2. Traian își sărbătorește triumful și fu numit « Dacicul » ¹³⁵. Dădu lupte de gladiatori în teatru (căci îi făceau plăcere) și readuse pe scenă actori de pantomină (era îndrăgostit de unul dintre aceștia, Pylades); deși iubea faptele de arme nu se îngrijea mai puțin de celelalte și de împărțirea dreptății. El prezida judecățile, cînd în Forul lui August, cînd sub porticul numit al Liviei, adesea și în alte părți. Xiph. 231, 24—232, 2 R. St. și (p. 196, r. 11—13) Exc. Val. 287 (p. 708). 3. Dar cînd i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul ¹³⁶, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau ¹³⁷ cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut ¹³⁸ (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi) ¹³⁹, 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia ¹⁴⁰. Xiph. 232, 2—40 R. St.

LXVIII, 11, 1. Întrucît mulți daci trecuseră de partea lui Traian—și încă din alte pricini —, Decebal ceru iarăși pace. Însă el nu înțelegea să depună armele și să se predea, își aduna — în văzul tuturor — trupe și chema în ajutor pe vecini ¹⁴¹. 2. Spunea că dacă-l vor părăsi pe dînsul, și ei vor fi în primejdie; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutîndu-l în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sînt nimiciți daci, 40

¹³⁰ Teritoriul cucerit de romani.

¹³¹ Pacea s-a încheiat probabil la începutul toamnei anului 102 e.n.

¹³² Autorul se referă la Sarmizegetusa romană, și nu la capitala lui Decebal.

¹³³ Probabil numai pentru controlul executării tratatului, retrăgîndu-se după îndeplinirea respectivei condiții (vezi Patsch, *Kampf*, p. 87).

¹³⁴ În toamna anului 102 e.n. după încheierea păcii.

¹³⁵ În decembrie 102 e.n. (vezi A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae*, XIII, fasc. I, p. 157).

¹³⁶ Cf. Arian, *Parția*, și vezi lucrările de refacere ale cetăților dace (vezi *Ist. Rom.*, p. 309).

¹³⁷ Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanți romani din Dacia, care au început să fie urmăriți abia după retragerea armatelor romane.

¹³⁸ Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

¹³⁹ După înfrîngerea definitivă a dacilor din anul 106 e.n. Aceasta va constitui motivul luptelor din anul următor, cînd iazigii sînt înfrinți de Hadrian (cf. SHA, I, 3, 9 și Eutropiu, VIII 3, 1).

¹⁴⁰ La 4 iunie 105 e.n. (vezi Degrassi, *op. cit.*, p. 197).

¹⁴¹ Aceste acțiuni ale lui Decebal au avut loc, cel puțin în parte, între cele două războaie. Pentru încercarea de alianță cu parții cf. Pliniu cel Tânăr, *Scrisori*, X, 74.

αὐτοὶ ὕστερον, ἐρημωθέντες τῶν συμμάχων, χειρωθῶσιν. Exc. U⁶ 48 (p. 402). 3. καὶ ὁ Δεκέβαλος κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν κακῶς ἔπραττε, δόλῳ δὲ δὴ καὶ ἀπάτῃ ὀλίγου μὲν καὶ τὸν Τραϊανὸν ἀπέκτεινε, πέμψας ἔς τὴν Μυσίαν αὐτομόλους τινάς, εἴ πως αὐτὸν εὐπρόσδοον
 5 ὄντα καὶ ἄλλως, τότε δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ πολέμου χρεῖαν πάντα ἀπλῶς τὸν βουλόμενον ἔς λόγους δεχόμενον κατεργάσαιντο. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν πράξαι, συλληφθέντος τινὸς ἐξ ὑποψίας καὶ πᾶν τὸ ἐπιβούλευμα αὐτοῦ ἐκ βασάνων ὁμολογήσαντος.

LXVIII, 12, 1. Λογγῖνον δὲ τινα στρατοπέδου Ῥωμαϊκοῦ ἐξη-
 10 γούμενον καὶ δεινὸν ἐν τοῖς πολέμοις αὐτῷ γεγεννημένον προσκαλε-
 σάμενος, καὶ ἀναπέσας συμμῖξαι οἱ ὥς καὶ τὰ προσταχθεῖσάμενα ποιήσων, συνέλαβε καὶ ἀνέκρινε δημοσίᾳ περὶ τῶν τοῦ Τραϊανοῦ βουλευμάτων, ἐπειδὴ τε μὴδὲν ὁμολογήσαι ἠθέλησεν, ἐν ἀδέσμῳ φυλακῇ περιῆγε. 2. καὶ πρέσβιν τινὰ πέμψας πρὸς τὸν Τραϊανὸν
 15 ἤξιον τὴν τε χώραν μέχρι τοῦ Ἰστροῦ κομίσασθαι καὶ τὰ χρήματα, ὅσα ἔς τὸν πόλεμον ἐδεδαπανήκει, ἀπολαβεῖν ἐπὶ τῷ τὸν Λογγῖνόν οἱ ἀποδοῦναι. ἀποκριναμένου δὲ τινα αὐτῷ μέσα, ἐξ ὧν οὔτε ἐν μεγάλῳ οὔτε ἐν σμικρῷ λόγῳ τὸν Λογγῖνον ποιεῖσθαι δόξειν ἔμελλε, τοῦ μὴτ' ἀπολέσθαι αὐτὸν μὴτ' ἐπὶ πολλῷ σφίσιν ἀνασωθῆναι, 3.
 20 Δεκέβαλος μὲν ἔτι διασκοπῶν ὃ τι πράξῃ ἀνείχε, Λογγῖνος δὲ ἐν τούτῳ φαρμάκου διὰ τοῦ ἀπελευθέρου εὐπορήσας ὑπέσχετό τε αὐτῷ τὸν Τραϊανὸν καταλλάξαι, ἵνα ὥς ἥκιστα ὑποτοπήσῃ τὸ γεννησόμενον, μὴ καὶ φυλακὴν αὐτοῦ ἀκριβεστέραν ποιήσῃται, καὶ γράμματά τινα ἱκετείαν ἔχοντα γράψας ἔδωκε τῷ ἐξελευθέρῳ πρὸς τὸν Τραϊα-
 25 νὸν ἀποκομίσαι, ἵν' ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται. 4. καὶ οὕτως ἀπελθόντος αὐτοῦ τὸ φάρμακον νυκτὸς ἔπιε καὶ ἀπέθανε. γενομένου δὲ τούτου ὁ Δεκέβαλος ἐξήγγησε παρὰ τοῦ Τραϊανοῦ τὸν ἀπελευθέρου, τό τε σῶμα τοῦ Λογγίνου καὶ δέκα αἰχμαλώτους ἀντιδώσειν οἱ ὑποσχόμενος, καὶ εὐθὺς γε τὸν ἑκατοντάρχην τὸν ἀλόντα μετ' αὐτοῦ ἔπεμψεν
 30 ὥς καὶ ταῦτα διαπράξοντα· 5. παρ' οὗ πάντα τὰ κατὰ τὸν Λογγῖνον ἐγνώσθη. οὐ μέντοι οὔτε ἐκεῖνον ὁ Τραϊανὸς ἀπέπεμψεν οὔτε τὸν ἐξελεύθερον ἐξέδωκε, προτιμωτέραν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα τῆς τοῦ Λογγίνου ταφῆς ποιησάμενος. Xiph. 232, 10—28 R. St. (usque ad v. 1), et (§ 2—5) Exc. U⁶ 49 (p. 402 sq.)

35 LXVIII, 13, 1. Τραϊανὸς δὲ γέφυραν λιθίνην ἐπὶ τοῦ Ἰστροῦ κατεσκευάσατο, περὶ ἧς οὐκ ἔχω πῶς ἂν ἀξίως αὐτὸν θαυμάσω· ἔστι μὲν γὰρ καὶ τᾶλλα αὐτοῦ ἔργα διαπρεπέστατα, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνα. ὥς γὰρ κρηπιδές εἰσι λ.θου τετραπέδου εἴκοσι, τὸ μὲν ὕψος πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ποδῶν πλὴν τῶν θεμελίων, τὸ δὲ πλάτος
 40 ἐξήκοντα· 2. καὶ αὗται ἐβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ἀπ' ἀλλήλων πόδας

mai pe urmă vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămâne fără aliați. Exc. UG 48 (p. 402). 3. Prin forță Decebal n-a izbutit. Dar era cît pe aci să-l ucidă pe Traian ¹⁴² prin vicleșug, întinzîndu-i o cursă. Trimise în Moesia cîțiva dezertori, ca să încerce să-l omoare, întrucît se putea ajunge ușor la el. Atunci, din cauza nevoilor 5 războiului, primea fără excepție pe oricine voia să-i vorbească. Oamenii aceia nu au putut însă să-și aducă la îndeplinire planul, fiindcă unul din ei a fost bătut și prins. Supus la cazne, a dat în vileag întreaga urzeală.

LXVIII, 12, 1. Atunci Decebal chemă la dînsul pe Longinus ¹⁴³, comandantul unei legiuni ¹⁴⁴, a cărui dîrzenie o simțise în luptele purtate cu el și, după ce-l 10 convinge să vină, cu gînd să-l facă să i se supună, îl prinse și-l întrebă de față cu alții despre planurile lui Traian. Pentru că [Longinus] nu voia să mărturisească nimic, îl ținu sub pază, dar nelegat. 2. Decebal trimise apoi un sol la Traian și ceru acestuia — în schimbul eliberării lui Longinus — să-i cedeze țara ¹⁴⁵ 15 pînă la Istru și să-i plătească banii care i-a cheltuit cu războiul. [Traian] răspunse cu vorbe îndoielnice prin care voia să arate că nici nu-l prețuiește prea mult pe Longinus, dar nici prea puțin; că nici nu dorea să-l piardă, dar nici să-l scape cu sacrificii prea mari. 3. Decebal mai stătea în cumpănă, neștiind ce să facă. Dar 20 între timp Longinus își făcu rost de otravă, cu ajutorul unui libert de-al său și făgădui lui Decebal că are să-l împace cu Traian, pentru ca regele să nu bănuiască de loc ce are în gînd și să nu i se pună o pază aspră; Longinus scrisese o scrisoare plină de rugăminți și o dădu libertului s-o ducă lui Traian, spre a putea să rămînă 25 nestîrjit. 4. După ce libertul plecă, Longinus bău otravă în timpul nopții și muri. După această întîmplare, Decebal ceru lui Traian pe libert făgăduind să-i dea în schimb trupul lui Longinus și zece prizonieri. Și trimise îndată un centurion prins împreună cu Longinus, spre a aduce la îndeplinire cele cerute. 5. Traian află de la acesta tot ceea ce se petrecuse cu Longinus. Dar nu-i trimise înapoi lui Decebal nici pe acela, și nu-i dădu nici pe libert, socotind că viața 30 libertului este mai de preț pentru demnitatea imperiului, decît înmormîntarea lui Longinus. Xiph. 232, 10—28 R. St. (pînă la r. 1) și (§ 2—5. Exc. UG 49 (p. 402 și urm.)

LXVIII, 13, 1. Traian construi peste Istru ¹⁴⁶ un pod de piatră ¹⁴⁷, pentru 35 care nu știu cum să-l admire îndeajuns. Minunate sînt și celelalte construcții ale lui Traian, dar acesta este mai presus de toate acelea. Stilpii, din piatră în patru muchii, sînt în număr de douăzeci; înălțimea este de o sută cincizeci de picioare ¹⁴⁸, în afară de temelie, iar lățimea de șaiszeci. 2. Ei se află, unul față de altul, la o distanță de o sută șaptezeci de picioare și sînt uniți printr-o boltă. 40

¹⁴² Înainte ca acesta să treacă Dunărea.

¹⁴³ Cassius Longinus (cf. Fronto, II, p. 214) era probabil comandantul unor armate rămase în Dacia, potrivit prevederilor tratatului de pace.

¹⁴⁴ Patsch (*Kampf*, p. 101) crede că este vorba de legiunea VII *Claudia* cu sediul la Viminacium.

¹⁴⁵ Probabil teritoriile din stînga Dunării, care au fost anexate de romani după primul război (vezi *Ist. Rom.*, p. 308).

¹⁴⁶ Lîngă Drobeta.

¹⁴⁷ Lucrarea a fost începută încă în primăvara anului 103 e.n., sub conducerea arhitectului Apolodor din Damasc.

¹⁴⁸ Un picior avea 29 cm.

ἀπέχουσαι ἀψῖσι συμφυκοδόμηται. πῶς οὐκ ἂν τις τὸ ἀνάλωμα τὸ ἐς αὐτὰς δαπανηθὲν θαυμάσειε; πῶς δ' οὐκ ἂν [τις] τὸν τρόπον ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἐν τε ποταμῷ πολλῷ καὶ ἐν ὕδατι δινώδει δαπέδῳ τε ἰλυώδει ἐγένετο; οὐ γάρ τοι καὶ παρατρέψαι ποι τὸ ρεῦμα ἡδυνήθη.
 5 3. τὸ δὲ δὴ πλάτος τοῦ ποταμοῦ εἶπον οὐχ ὅτι διὰ τοσούτου ρεῖ (καὶ γὰρ ἐπὶ διπλάσιον ἔστιν οὗ καὶ ἐπὶ τριπλάσιον αὐτοῦ πελαγίζει), ἀλλ' ὅτι τό τε στενώτατον καὶ τὸ ἐπιτηδείοτατον ἐς τὸ γεφυρωθῆναι τῶν ἐκείνῃ χωρῶν τοσοῦτόν ἐστιν. 4. ὅσῳ δὲ δὴ ἐς στενὸν ταύτῃ ἐκ πελάγους μεγάλου καταβαίνων καὶ ἐς πέλαγος αἰθις μεῖζον προ-
 10 χωρῶν κατακλείεται, τόσῳ που καὶ ῥοωδέστατος καὶ βαλύτατος γίγνεται, ὥστε καὶ τοῦτο ἐς τὴν χαλεπότητα τῆς κατασκευῆς τῆς γεφύρας τείναι. 5. ἡ μὲν οὖν μεγαλόνοια τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐκ τούτων δείκνυται· οὐ μέντοι καὶ [εἰ] ὠφέλειάν τινα ἡμῖν ἡ γέφυρα παρέχεται, ἀλλ' ἐστᾶσιν αἱ κρηπῖδες ἄλλως, δίοδον οὐκ ἔχουσαι,
 15 καθ' ἃς ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μόνον γινόμεναι ἴν' ἐπιδειξῶσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐδὲν ὅ τι οὐ δυναμένην ἐξεργάσασθαι. 6. ὁ μὲν γὰρ Τραϊανὸς δείσας μή ποτε παγέντος τοῦ Ἰστροῦ πόλεμος τοῖς πέραν Ῥωμαίοις γένηται, ἐποίησε τὴν γέφυραν ἵνα αἱ ἐπιβασίαι ῥαδίως δι' αὐτῆς διεξιῶσιν. Ἀδριανὸς δὲ τοῦναντίον φοβηθεὶς μὴ καὶ τοῖς
 20 βαρβάροις τοὺς φρουροὺς αὐτῆς βιάζομένοις ῥῆδιά διάβασις ἐς τὴν Μυσίαν ᾗ, ἀφείλε τὴν ἐπιπολῆς κατασκευὴν.

LXVIII, 14, 1. Τραϊανὸς δὲ διὰ ταύτης τῆς γεφύρας τὸν Ἰστρον περαιωθείς, καὶ δι' ἀσφαλείας μᾶλλον ἢ διὰ σπουδῆς τὸν πόλεμον ποιούμενος, σὺν χρόνῳ καὶ μόλις ἐκράτησε τῶν Δακῶν, πολλὰ μὲν
 25 αὐτὸς στρατηγίας ἔργα καὶ ἀνδρείας ἐπιδειξάμενος, πολλὰ δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτῷ κινδυνεύσαντων καὶ ἀριστευσάντων. 2. ἐνθα δὴ καὶ ἱππεὺς τις κακῶς πληγείς ἐξήχθη μὲν ἐκ τῆς μάχης ὥς καὶ θεραπευθῆναι δυνάμενος, αἰσθόμενος δὲ ὡς ἀνιάτως ἔχοι ἐκ τε τοῦ σκηνώματος ἐξεπῆδυσεν (οὐ γάρ πω τὸ κακὸν αὐτοῦ καλῶτο) καὶ
 30 ἐς τάξιν αἰθις καθιστὰς ἑαυτὸν ἀπέθανε, μέγала ἐπιδειξάμενος. 3. Δεκέβαλος δέ, ὥς καὶ τὸ βασιλεῖον αὐτοῦ καὶ ἡ χώρα κατέληπτο σύμπασα καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευεν ἀλῶναι, διεχρήσατο ἑαυτόν, καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐς τὴν Ῥώμην ἀπεκομίσθη καὶ οὕτως ἡ Δακία Ῥωμαίων ὑπήκοος ἐγένετο, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ ὁ Τραϊανὸς κατῴ-
 35 κισεν. 4. εὑρέθησαν δὲ καὶ οἱ τοῦ Δεκεβάλου θησαυροί, καίτοι ὑπὸ τὸν ποταμὸν τὸν Σαργετίαν τὸν παρὰ τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ κεκρυμμένοι. διὰ γὰρ αἰχμαλώτων τινῶν τὸν τε ποταμὸν ἐξέτρεψε καὶ τὴν ἔδαφος αὐτοῦ ὥρυξε, καὶ ἐς αὐτὸ πολὺν μὲν ἄργυρον πολὺν δὲ χρυσόν, τὰ τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καὶ ὑγρότητά τινα ἐνεγκεῖν δυνάμενα,
 40 ἐμβαλὼν λίθους τε ἐπ' αὐτοῖς ἐπέθηκε καὶ χοῦν ἐπεφόρησε καὶ μετὰ

Cum să nu ne mirăm de cheltuiala făcută pentru acești stilpi? Nu trebuie oare să ne uimească și felul meșteșugit în care a fost așezat în mijlocul fluviului fiecare stilp, într-o apă plină de vârtejuri, într-un pământ nămolos, de vreme ce cursul apei nu putea fi abătut? 3. Am arătat ¹⁴⁹ lățimea fluviului, nu pentru că ar curge numai cu această lățime — căci pe parcurs se lățește de două ori și de trei ori pe atît, — ci pentru că acolo este locul cel mai îngust și cel mai potrivit pentru construirea unui pod. 4. Cu cît spațiul se îngustează mai mult aci — deoarece apa coboară dintr-o întindere largă, pentru a intra din nou în alta și mai mare — cu atît se face mai năvalnică și mai adîncă. Încît și împrejurarea aceasta se adaugă la greutatea construirii podului. 5. Concepția măreață a lui Traian se vădește și din aceste lucrări. Astăzi însă podul nu folosește la nimic, căci nu mai există decît stilpii, iar pe deasupra lor nu se mai poate trece: ai zice că au fost făcuți numai ca să facă dovada că firii omenesci nimic nu-i este cu neputință. 6. Traian se temea că, după ce îngheață Istrul, să nu se pornească război împotriva romanilor rămași dincolo și construi acest pod, pentru ca transporturile să se facă cu ușurință peste el. Dimpotrivă, lui Hadrian îi fu teamă că barbarii vor birui străjile acestuia și vor avea trecere lesnicioasă spre Moesia; de aceea distruge partea de deasupra ¹⁵⁰.

LXVIII, 14, 1. Traian trecu Istrul pe acest pod; și a purtat război mai mult cu chibzuială decît cu înfocare, biruindu-i pe daci după îndelungi și grele strădanii ¹⁵¹. El însuși dădu multe dovezi de pricepere la comandă și de vitejie, iar oștenii trecură împreună cu dînsul prin multe primejdii și dădură dovadă de vrednicie. 2. Un călăreț greu lovit fu scos din luptă în nădejdea că va mai putea fi salvat. Dar simțind el că nu se mai vindecă, se repezi din cort (căci rana nu-l istovise de tot) și se întoarse la postul său, prăbușindu-se fără suflare, după ce a săvîrșit fapte mărețe. 3. Cînd a văzut Decebal că scaunul lui de domnie ¹⁵² și toată țara sînt în mîinile dușmanului, că el însuși este în primejdie ¹⁵³ să fie luat prizonier, își curmă zilele ¹⁵⁴. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta Dacia ajunsese sub ascultarea romanilor și Traian stabili în ea orașe de coloniști. 4. Fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub riul Sargetia ¹⁵⁵, din apropierea capitalei sale. Căci [Decebal] abătuse riul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulțime de argint și de aur ¹⁵⁶, precum și alte lucruri foarte prețioase — mai ales dintre cele care suportau umezeala —, așezase peste ele pietre și îngrămădisese pămînt, iar după aceea aduse riul din nou în albia lui.

¹⁴⁹ Pasajul respectiv nu s-a păstrat.

¹⁵⁰ Vezi Fronto, nota 4.

¹⁵¹ Ofensiva a fost dusă și de data aceasta din două direcții: Banat și Oltenia. În același timp, este posibil ca o armată romană să fi înaintat și dinspre Moldova (vezi *Ist. Rom.*, p. 310—11).

¹⁵² După un asediu cu lupte grele și, poate, și datorită trădării Sarmizegetusa a fost cucerită ((vezi Patsch, *Kampf*, p. 109).

¹⁵³ Pe cînd fugea spre răsărit, probabil cu intenția de a se refugia la roxolani sau bastarni.

¹⁵⁴ Pe columna lui Traian este reprezentată sinuciderea regelui, la rădăcina unui stejar (scena CXLIV).

¹⁵⁵ Povestea aceasta nu este confirmată de nici un alt izvor.

¹⁵⁶ Pentru prada făcută de romani, cf. Criton, *Geticele*, 1 și vezi lucrările întreprinse, de Traian, citate mai jos.

τοῦτο τὸν ποταμὸν ἐπήγαγε· 5. καὶ ἐς τὰ σπήλαια διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνων τὰ τε ἱμάτια καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὁμοιότροπα κατέθετο. ποιήσας δὲ ταῦτα διέφθερεν αὐτούς, ἵνα μὴδὲν ἐκλαλήσωσι. Βίκιλις δὲ τις ἑταῖρος αὐτοῦ, τὸ γεγονὸς εἰδώς, ἐάλω τε καὶ κατεμήνυσε ταῦτα.

5 Xiph. 232, 28—234, 16. R. Si.

LXVIII, 15, 1. Πρὸς <δὲ> τὸν Τραϊανὸν ἐς τὴν Ῥώμην ἔλθοντα πλείσται ὅσαι πρεσβεῖαι παρὰ βαρβάρων ἄλλων τε καὶ Ἰνδῶν ἀφίκοντο. καὶ θεάς ἐν τρισὶ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐποίησεν, ἐν αἷς θηρία τε καὶ βοτὰ χίλια που καὶ μύρια [που] ἐσφάγη καὶ μονο-
10 μάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. Xiph. 234, 16—20. R. Si. Exc. U⁶ 50 (p. 403).

3¹. καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ τε ἔλη τὰ Πομπτῖνα ὥδο-
ποίησε λίθῳ, καὶ τὰς ὁδοὺς παροικοδομήμασι καὶ γεφύραις μεγα-
λοπρεπεστάταις ἐξεποίησε. τό τε νόμισμα πᾶν τὸ ἐξίτηλον συνε-
15 χώνευσε. Xiph. 234, 20—22. R. Si.

LXVIII, 16, 3. Κατεσκεύασε δὲ καὶ βιβλίων ἀποθήκας. καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτοῦ, ἅμα δὲ ἐς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου· παντὸς γὰρ τοῦ χωρίου ἐκείνου ὀρεινοῦ ὄντος κατέσκαψε τοσοῦτον ὅσον ὁ κίων
20 ἀνίσχει, καὶ τὴν ἀγορὰν ἐκ τούτου πεδινὴν κατεσκεύασε.

LXVIII, 23, 1. Τὰ τε ἄλλα ἐψηφίζετο αὐτῷ πολλὰ ἢ βουλή, καὶ ὀπτιμον, εἴτ' οὖν ἄριστον, ἐπωνόμασεν. ἐβάδιζεν αἰετὰ μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ πεζῇ, διεκόςμει τε αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν πορείαν καὶ διέταττεν ἄλλοτε ἄλλως ἄγων, τοὺς τε ποταμούς, ὅσους γε καὶ
25 ἐκεῖνοι, πεζῇ διέβαινε. 2. καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἀγγελίας ψευδεῖς διὰ τῶν προσκόπων. ἐποίει, ἵν' ἅμα τε τὰ τακτικὰ μελετῶεν καὶ ἔτοιμοι πρὸς πάντα καὶ ἀνέκπληκτοι εἴεν... Xiph. 235, 27—236, 7. R. Si.

LXVIII, 32, 3. ... ἀλλ' Ἰουδαίους μὲν ἄλλοι τε καὶ Λούσιος ὑπὸ Τραϊανοῦ πεμφθεὶς κατεστρέψατο. 4. ὅτι Κυῆτος Λούσιος
30 Μαῦρος μὲν ἦν, καὶ αὐτὸς τῶν Μαύρων ἄρχων καὶ ἐν ἱππεῦσιν ἔλης ἐξήταστο, καταγνωσθεὶς δὲ ἐπὶ πονηρίᾳ τότε μὲν τῆς στρατείας ἀπηλλάγη καὶ ἡτιμώθη, ὕστερον δὲ τοῦ Δακικοῦ πολέμου ἐνστάντος καὶ τοῦ Τραϊανοῦ τῆς τῶν Μαύρων συμμαχίας δεηθέντος ἤλθε τε πρὸς αὐτὸν αὐτεπάγγελτος καὶ μεγάλα ἔργα ἀπεδείξατο. 5. τιμηθεὶς
35 δὲ ἐπὶ τούτῳ πολὺ πλείω καὶ μείζω ἐν τῷ δευτέρῳ πολέμῳ ἐξεργάσατο, καὶ τέλος ἐς τοσοῦτον τῆς τε ἀνδραγαθίας ἅμα καὶ τῆς τύχης ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ προεχώρησεν ὥστε ἐς τοὺς ἐστρατηγηκότας ἐσγραφῆναι καὶ ὑπατεῦσαι τῆς τε Παλαιστίνης ἄρξαι· ἐξ ὧν
40 290 (p. 710).

5. Tot cu oamenii aceia [Decebal] pusese în siguranță, în niște peșteri, vestminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întâmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea. Xiph. 232, 28—234, 16 R. St.

LXVIII, 15, 1. După întoarcerea la Roma, veniră la Traian nenumărate solii din partea altor barbari și de la inzi. El dădu spectacole timp de o sută și douăzeci și trei de zile, în cursul cărora au fost ucise cam unsprezece mii de animale sălbatice și domestice. Au luptat zece mii de gladiatori. Xiph. 234, 16—20 R. St. Exc. UG 50 (p. 403).

31. De asemenea, în această vreme, Traian construiește drumuri de piatră prin mlaștinile pomptiene, cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe. Topește toată moneda deteriorată. Xiph. 234, 20—22. R. St.

LXVIII, 16, 3. Intemeie biblioteci și ridică în for¹⁵⁷ o columnă foarte mare, atît [spre a-i sluji] ca mormînt, cît și ca o dovadă de măreție a lucrărilor din for. Căci tot locul acela fusese muntos, iar el îl săpă atît cît se înălță columnă¹⁵⁸, și în felul acesta făcu o piață netedă¹⁵⁹.

LXVIII, 23, 1. Între multe alte onoruri votate de senat pentru el, a fost și epitetul de *Optimus*, adică « Cel mai bun ». El mergea întotdeauna pe jos, împreună cu întreaga lui oștire, își ținea soldații în bună rînduială la orice marș și-i așeza cînd într-un fel cînd într-altul. Iar rîurile le trecea pe jos, ca și aceia. 2. Uneori răspîndea știri înșelătoare prin cercetași, pentru ca soldații să se deprindă cu tactica și să fie pregătiți și neînfricați pentru toate. . . Xiph. 235, 27—236, 7 R. St.

LXVIII, 32, 3. . . iar alți [comandanți], între care și Lusius¹⁶⁰, trimis de Traian, supuseră pe iudei. 4. Acest Quintus Lusius era maur și căpetenie a soldaților mauri, aflîndu-se în fruntea unui detașament de călăreți. Osîndit pentru ticăloșia sa fu îndepărtat din armată. Dar — mai apoi — cînd izbucni războiul cu dacii, întrucît lui Traian îi era trebuincios ajutorul militar al maurilor, Lusius veni la el din îndemn propriu și săvîrși fapte mărețe. 5. Prețuit pentru aceste fapte, el dovedi mult mai multă vitejie în al doilea război cu dacii și, în sfîrșit, arăta atîta destoinicie acestuia și făcu atîta avere în acest război, încît fu înscris printre cei care exercitaseră pretura. Ajunse consul, și mai apoi guvernator al Palestinei. Din aceste pricini era foarte invidiat și urît și de aci i se trase moartea¹⁶¹. Exc. Val. 290 (p. 710).

¹⁵⁷ Forul lui Traian a fost inaugurat în anul 112 e.n. (cf. Aulus Gellius, *Noaptele atice*, XIII, 25 (24), 1).

¹⁵⁸ Inaugurată în anul 113 e.n.

¹⁵⁹ Toate aceste cheltuieli arată importanța prăzii dacice pentru tezaurul roman.

¹⁶⁰ Lusius Quietus a reprimat răscoala iudeilor din 117 e.n.

¹⁶¹ Fiind implicat mai tîrziu într-un complot împotriva împăratului Hadrian.

LXIX, 15, 2. ὅτι πρεσβευτὰς πεμφθέντας παρὰ τοῦ Οὐολογαίου καὶ παρὰ τῶν Ἰαζύγων, ... τούτων δὲ τὴν εἰρήνην πιστουμένων...

LXXI, 3, 1. Τὸν μέντοι Κάσσιον ὁ Μάρκος τῆς Ἀσίας ἀπάσης ἐπιτροπεύειν ἐκέλευσεν. αὐτὸς δὲ τοῖς περὶ τὸν Ἰστρον βαρβάρους, Ἰάζυξί τε καὶ Μαρκομάνοις, ἄλλοτε ἄλλοις χρόνον συχνὸν ὥς εἰπεῖν δι' ὅλου τοῦ βίου, τὴν Παννονίαν ἔχων ὁρμητήριον, ἐπολέμησε. Xiph. 259, 10-13. R. Si.

LXXI, 8, 1. Μαρκομάνους μὲν οὖν καὶ Ἰάζυγας πολλοῖς καὶ 10 μεγάλοις ἀγῶσι καὶ κινδύνοις Μάρκος ὑπέταξεν· ἐπὶ δὲ τοὺς καλουμένους Κουάδους καὶ πόλεμος αὐτῷ συνέστη μέγας καὶ νίκη παράδοξος εὐτυχήθη...

LXXI, 11, 1. Ὅτι ὁ Μάρκος Ἀντωνῖνος ἐν τῇ Παννονίᾳ κατέμεινεν, ἵνα καὶ ταῖς τῶν βαρβάρων πρεσβείας χρηματίζῃ. πολλοὶ 15 γὰρ καὶ τότε πρὸς αὐτὸν ἦλθον, οἱ μὲν συμμαχίας ὑπισχνούμενοι, ὧν ἡγεῖτο Βαττάριος παῖς ἐτῶν δώδεκα, καὶ χρήματά τε ἔλαβον, καὶ Τάρβον δυνάστην πλησιόχωρόν σφων, ἐς τε τὴν Δακίαν ἐλθόντα καὶ ἀργύριον κίττουντα, ἀπειλοῦντά τε πολεμήσειν εἰ μὴ λάβοι, ἀνεῖρξαν.

20 2. οἱ δὲ εἰρήνην αἰτοῦμενοι, ὥσπερ οἱ Κουάδοι, καὶ ἔτυχον γε αὐτῆς, ἵνα τε ἀπὸ τῶν Μαρκομάνων ἀποσπασθῶσι, καὶ ὅτι ἵππους καὶ βοὺς πολλὰς ἔδωκαν, 25 τοὺς τε αὐτομόλους πάντας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, πρότερον μὲν ἐς μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποδώσειν ὑπέσχοντο.

30 3. οὐ μέντοι καὶ τῆς ἐπιμιξίας τῆς ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἔτυχον, ἵνα μὴ καὶ οἱ Μαρκομάνοι οἱ τε Ἰάζυγες, οὐδ' οὔτε δέξεσθαι οὔτε διῆσειν διὰ τῆς χώρας ὠμωμόκεσαν, ἅμα μιγνύωνται σφισι καὶ ὥς Κουάδοι καὶ αὐτοὶ ὄντες τά τε τῶν Ῥωμαίων κατασκέπτονται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἀγοράζωσιν. οὗτοί τε οὖν πρὸς τὸν Μάρκον ἀφίκοντο, 31 καὶ ἕτεροι συχνοὶ παραδώσαντες ἑαυτοὺς οἱ μὲν κατὰ γένη οἱ δὲ καὶ κατὰ ἔθνη ἐπρεσβεύσαντο. 4. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἐστρατεύσαντο ἄλλοσέ ποι πεμφθέντες, ὥσπερ καὶ τῶν ἀλισκομένων τῶν τε αὐτομολούντων <οἱ> δυνάμενοι, οἱ δὲ καὶ γῆν οἱ μὲν ἐν Δακίᾳ οἱ δὲ ἐν Παννονίᾳ οἱ δὲ Μυσία καὶ Γερμανία τῇ τε Ἰταλίᾳ αὐτῇ ἔλαβον. 40 5. καὶ αὐτῶν ἐν Ῥαβέννῃ τινὲς οἰκοῦντες ἐνεωτέρισαν, ὥστε καὶ

ὅτι Κουάδοι πρέσβεις ἔπεμψαν πρὸς Μάρκον εἰρήνην αἰτοῦμενοι καὶ ἔτυχον καὶ πολλοὺς μὲν ἵππους, πολλοὺς δὲ βόας δεδώκασιν καὶ αἰχμαλώτους τότε μὲν μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὕστερον δὲ καὶ ἐτέρους πλείστους ἀπέλυσαν. Petr. Patr. Exc. de leg. G. (Hoeschel p. 16 = FHG VI, p. 186, fr 7),

LXIX, 15, 2. Vologaisos¹⁶² și iazigii¹⁶³ au trimis soli, ... ca aceștia să încheie¹⁶⁴ pace¹⁶⁵...

LXXI, 3, 1. Iar lui Cassius, [împăratul] Marcus îi porunci să guverneze întreaga Asie. El însuși conduse războiul împotriva barbarilor de la Istru, a iazigilor și a marcomanilor și se războiă cînd cu unii, cînd cu alții, vreme îndelungată¹⁶⁶ și aproape toată viața, pornindu-și operațiile militare din Panonia¹⁶⁷. Xiph. 259, 10-13 R. St.

LXXI, 8, 1. Marcus supuse pe marcomani¹⁶⁸ și pe iazigi¹⁶⁹, după multe lupte grele și primejdii. El purta de asemenea un mare război împotriva celor ce se numesc cvazi, avînd norocul să dobîndească o izbîndă neașteptată¹⁷⁰...

LXXI, 11, 1. Marcus Antoninus a rămas în Panonia, pentru a primi soliile barbarilor. Într-adevăr veniseră atunci mulți la el. Unii, sub conducerea lui Battarios, un copil de doisprezece ani, îi oferiră alianță, primind bani, și alungară pe Tarbos, un dinast vecin cu el. Acesta mergea în Dacia, cerea bani și amenința că are să vină cu război, dacă nu-i va primi¹⁷¹.

2. Alții cereau și ei pace, de pildă cvazii¹⁷², și o dobîndiră, cu obligația să se despartă de marcomani; ei dădură, de asemenea, multe iepe și vaci și făgăduiră totodată să trimită îndărăt pe toți dezertorii și prizonierii: mai întîi treisprezece mii, apoi și pe ceilalți.

Cvazii trimiseră soli la Marcus 20 ca să ceară pace, și o dobîndiră. Au dat mulți cai și boi și au eliberat prizonieri în număr de treisprezece mii, iar mai apoi un număr foarte mare de alți prizonieri. Petr. Patr. Exc. de leg. 67 (Hoeschel p. 16 = FHG, IV, p. 186, fr. 7).

3. Cu toate acestea, nu aveau voie să intre în piețele comune, ca nu cumva să se amestece printre ei și marcomanii și iazigii, pe care juraseră că nu-i vor mai primi și nu le vor mai îngădui să treacă prin țara lor; și fiind ei înșiși cvazi, să nu-i iscodească pe romani sau să-și facă aprovizionarea cu cele de trebuință din aceste țiguri. Aceștia au fost barbarii veniți la Marcus. Numeroși alții i s-au supus, atît pe triburi cît și pe neamuri, trimițînd soli. 4. Unii din ei au fost înrolați în armată și trimiși în diverse părți, ca și acei dintre prizonieri și dezertori care puteau să lupte. Alții au primit și pămînt: unii în Dacia, alții în Panonia, iar alții în Moesia, în Germania și chiar în Italia. 5. Cîțiva, statornicindu-se la Ravena, s-au răzvrătit și au împins îndrăzneala pînă acolo, încît au pus

¹⁶² Regele partilor.

¹⁶³ În anul 117 e.n., iazigii nemulțumiți (cf. LXVII, 10, 3), în alianță cu roxolanii (SHA, I, 5, 2) și ajutați de răscoala dacilor (vezi *Ist. Rom.* p. 430-4), atacă din nou Imperiul roman.

¹⁶⁴ În anul 119 e.n., după ce noul guvernator al Daciei, Q. Marcius Turbo — instalat chiar de împăratul Hadrian — a dus lupte grele cu ei (vezi *Ist. Rom.*, p. 349-350).

¹⁶⁵ Pacea va dura cam o jumătate de secol (vezi mai jos).

¹⁶⁶ Între anii 166-180 e.n. Luptele au început însă în anii 166-167 e.n. Pentru cronologia lor vezi RE, Suppl. IX, col. 555-61.

¹⁶⁷ Ofensiva a început în anul 172 e.n., probabil de la Carnuntum.

¹⁶⁸ Prima oară în anul 172, iar a doua oară în 179 e.n.

¹⁶⁹ Prima oară în anul 175, iar a doua oară în 178 e.n.

¹⁷⁰ Prima oară în anul 172, a doua oară în 174, iar a treia oară în 179 e.n.

¹⁷¹ Vezi *Ist. Rom.*, p. 452.

¹⁷² După prima înfrîngere.

τὴν πόλιν κατασχεῖν τολμῆσαι. καὶ διὰ τοῦτ' οὐκέτ' ἐς τὴν Ἰταλίαν οὐδένα τῶν βαρβάρων ἐσήγαγεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσηγμένους ἐξώκισεν. Exc. U^o 57 (p. 407), inde Suid. I. !.

LXXI, 12, 1. "Ὅτι Ἀστιγγοί, ὧν Ῥᾶός τε καὶ Ῥάπτος ἡγοῦντο, ἦλθον μὲν ἐς τὴν Δακίαν οἰκῆσαι ἐλπίδι τοῦ καὶ χρήματα καὶ 5 χώραν ἐπὶ συμμαχίᾳ λήψεσθαι, μὴ τυχόντες δὲ αὐτῶν παρεκατέθεντο τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῷ Κλήμεντι ὡς καὶ τὴν τῶν Κοστουβόκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι, νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἤττον ἐλύπουν. 2. Δείσαντες δὲ οἱ Λάγκριγοί μὴ καὶ ὁ Κλήμης φοβηθεὶς σφας ἐς τὴν γῆν ἦν αὐτοὶ ἐνῶκουν 10 ἐσαγάγῃ, ἐπέθεντο αὐτοῖς μὴ προσδεχομένοις καὶ πολὺ ἐκράτησαν, ὥστε μηδὲν ἔτι πολέμιον τοὺς Ἀστίγγους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρᾶξαι, πολλὰ δὲ δὴ τὸν Μᾶρκον ἰκετεύσαντας χρήματά τε παρ' αὐτοῦ λαβεῖν καὶ χώραν γε ἀπαιτῆσαι, ἂν γέ τι κακὸν τοὺς τότε πολε- 15 μοῦντάς οἱ δράσωσι. 3. καὶ οὗτοι μὲν ἔπραξάν τι ὧν ὑπέσχοντο, Κοτινοὶ δὲ ἐπηγγείλαντο <μὲν> αὐτοῖς ὅμοια, Ταρρουτήνιον δὲ Πάτερνον τὸν τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ τὰς Λατίνας διὰ χειρὸς ἔχοντα παραλαβόντες ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Μαρκομάνους αὐτῷ συστρατεύσοντες οὐ μόνον οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ δεινῶς ἐκά- 20 κωσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπώλοντο. Exc. U^o 58 (p. 408).

LXXI, 13, 1. "Ὅτι ἐπρεσβεύσαντο οἱ Ἰάζυγες εἰρήνης δεόμενοι πρὸς Μᾶρκον, οὐ μέντοι καὶ ἔτυχον τινός· ἄπιστόν τε γὰρ τὸ φύλον αὐτῶν ὁ Μᾶρκος εἰδὼς ὄν, καὶ προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν Κουάδων ἀπα- 25 τηθεὶς, ἐπίπαν ἐξελθεῖν ἠθέλησεν. 2. οἱ γὰρ Κουάδοι οὐχ ὅτι ἐκείνοις τότε συνεμάχησαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μαρκομάνους πρότερον, ὡς ἔτι ἐπολέμουν, καταφεύγοντας ἐς τὴν σφετέραν ὅτε βιασθεῖεν ἐδέ- χοντο, καὶ οὐτ' ἄλλο τι ὧν ὁμολογήκεσαν ἐποίουν, οὔτε τοὺς αἰχμαλώτους πάντας ἀπέδωκαν ἀλλ' ὀλίγους, καὶ τούτους οἷς οὔτε ἐς 30 πρᾶσιν οὔτε ἐς ὑπηρεσίαν τινὰ χρήσασθαι ἐδύναντο. 3. εἰ δ' οὖν τινας καὶ τῶν ἀκμαζόντων ἀπεδίδωκαν, ἀλλὰ τοὺς γε συγγενεῖς αὐτῶν οἴκοι κατεῖχον, ἵνα καὶ ἐκείνοι πρὸς αὐτοὺς αὐτομολῶσι. καὶ τὸν βασιλέα σφῶν Φούρτιον ἐκβαλόντες, Ἀριόγαισον αὐτοὶ ἐφ' ἐαυ- τῶν βασιλέα σφίσι ἐστήσαντο. 4. καὶ τούτοις διὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε ἐκείνῳ ὡς καὶ νόμῳ τινὶ γεγονότα ἐβεβαίωσεν, οὔτε τὰς 35 σπονδὰς, καίπερ πέντε μυριάδας αἰχμαλώτων ἀποδώσειν ὑπισχνου- μένοις, ἀνενώσατο. Exc. U^o 59 (p. 409).

LXXI, 15, 1. "Ὅτι τοῖς Μαρκομάνοις πρεσβεύσασιν, ὅτι πάντα τὰ προσταχθέντα σφίσι χαλεπῶς μὲν καὶ μόλις, ἐποίησαν δ' οὖν,

stăpînire pe oraș. Din această pricină [Marcus Aurelius] nu a mai introdus niciodată vreun barbar în Italia și a mutat în altă parte pe cei ce veniseră mai înainte vreme acolo. Ex. U^G 57 (p. 407), apoi Suid. op. cit.

LXXI, 12, 1. Astingii¹⁷³, sub conducerea lui Rhaos și Rhaptos, au venit să se așeze în Dacia, în nădejdea că vor primi ca preț al alianței lor bani și pămînt. 5 Fiindcă n-au obținut aceste lucruri, au lăsat zălog lui Clemens¹⁷⁴ femeile și copiii, punîndu-și în minte să cucerească prin arme pămînturile costobocilor¹⁷⁵. După ce i-au biruit pe aceștia, nu au lăsat nici Dacia liniștită. 2. Lacringii¹⁷⁶, însă, temîndu-se ca nu cumva Clemens să se înspăimînte și să-i aducă pe astingii în ținutul locuit de ei înșiși, îi atacară de aceea pe neașteptate și dobîndiră o mare izbîndă. 10 Urmarea a fost că astingii n-au mai pornit să se războiască niciodată cu romanii. Ei stăruiră în rugăminți pe lângă Marcus să le dea bani și pămînt, cu făgăduiala că vor face rău celor ce se războiau atunci cu împăratul. 3. Astingii au împlinit ceva din această făgăduială. Cotinii¹⁷⁷ făgăduiră lucruri asemănătoare. După ce l-au atras de partea lor pe Tarrutenius Paternus¹⁷⁸, secretarul 15 împăratului pentru corespondența latină — arătîndu-se că ar porni sub comanda lui, împotriva marcomanilor —, nu numai că nu au adus la îndeplinire cele făgăduite, dar s-au purtat groaznic și cu [Paternus], iar după aceea l-au omorît¹⁷⁹. 20 Exc. U^G 58 (p. 408).

LXXI, 13, 1. Și iazigii au trimis la Marcus soli spre a cere pace, fără să obțină însă ceva¹⁸⁰. Împăratul știa neamul acesta de rea credință și — deoarece fusese mai înainte înșelat de cvazi — voi să-l nimicească. 2. Cvazii, în împrejurările acelea, nu numai că se aliaseră cu iazigii, ci încă mai dinainte primeau pe marcomanii care — fiind încă în război — se refugiau pe teritoriul lor, ori de 25 cîte ori erau respinși. Și nu îndeplinseseră nimic din cîte s-au învoit să se facă. Nu înapoiară pe toți prizonierii, afară de puțini — doar acei pe care nu-i mai puteau vinde sau folosi la corvezi. 3. Dacă se întîmpla să înapoieze pe vreunul în putere, îi opreau rudele, ca să-l silească să dezerteze la ei. Alungîdu-și regele, pe Furtius, 30 ci și-l aleseră singuri pe Ariogaesus. 4. Iată, prin urmare, motivul pentru care împăratul nu-l întări¹⁸¹ în autoritatea sa pe Ariogaesus, fiindcă numirea nu se făcuse legal. [Împăratul] nu a înnoit nici tratatele, cu toate că i se făgăduise 35 înapoierea a cînzeci de mii de prizonieri¹⁸². Exc. U^G 59 (p. 409).

LXXI, 15, 1. Se învoi¹⁸³ ca marcomanii — care îi trimiseseră soli — să ia jumătate din ținutul învecinat cu al lor, atunci cînd, deși greu și cu întîrziere,

¹⁷³ O populație germanică.

¹⁷⁴ Sex. Cornelius Clemens, guvernatorul Daciei între anii 170—172 e.n.

¹⁷⁵ Populație dacică (vezi Ptolemeu, nota 42). Se pare (vezi RE, XI, col. 1505—1507) că romanii au inițiat sau măcar au sprijinit această acțiune, ca represalii împotriva invaziei costobocilor din anul 170 e.n. (cf. Pausania, X, 34, 5).

¹⁷⁶ Populație germanică.

¹⁷⁷ Populație celtică din Moravia. Aliați cu cvazii, urmaseră exemplul acestora (cf. infra), supunîndu-se în 172 și reluînd luptele în 173 e.n.

¹⁷⁸ Jurist roman care a ajuns *praefectus praetorio* în anul 179 e.n.

¹⁷⁹ Informația e greșită, deoarece, mai departe, autorul se dezminte singur.

¹⁸⁰ În cursul anului 174 e.n., după sfîrșitul războiului împotriva cvazilor și marcomanilor și a înfrîngerii suferite pe Dunărea înghețată (cf. LXXI, 7).

¹⁸¹ Fiind vorba de un vechi regat clientelar al romanilor.

¹⁸² Este vorba de o populație civilă din provinciile invadate.

¹⁸³ La începutul anului 174 e.n.

τό τε ἡμῖσι τῆς χώρας τῆς μεθορίας ἀνῆκεν, ὥστε αὐτοὺς ὀκτώ πού καὶ τριάκοντα σταδίου ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ἀποκεῖν, καὶ τὰ χωρία τὰς τε ἡμέρας τῆς ἐπιμιξίας ἀφώρισε (πρότερον γὰρ οὐ διεκέκριντο), τοὺς τε ὁμήρους ἡλλάξατο. Εἰς. U^o 60 (p. 410).

- 5 LXXI, 16, 1. "Ὅτι οἱ Ἰάζυγες κακωθέντες ἐς ὁμολογίαν ἦλθον, αὐτοῦ Ζαντικοῦ τὸν Ἀντωνῖνον ἰκετεύσαντος. πρότερον μὲν γὰρ τὸν Βανάδασπον τὸν δεύτερόν σφον βασιλέα ἔδησαν, ὅτι διεκηρυκέ-
σατο αὐτῷ· τότε δὲ πάντες οἱ πρῶτοι μετὰ τοῦ Ζαντικοῦ ἦλθον,
καὶ συνέθεντο τὰ αὐτὰ τοῖς Κουάδοις καὶ τοῖς Μαρκομάνοις, πλὴν
10 καὶ ὅσον τὸ διπλάσιον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ἀποικῆσιν ἡμελ-
λον. 2. ὁ γὰρ αὐτοκράτωρ ἤθελε μὲν [καὶ] αὐτοὺς καὶ παντάπασιν
ἐκκόψαι· ὅτι γὰρ καὶ τότε ἔτι ἔρρωντο καὶ ὅτι μεγάλα τοὺς Ῥωμαιοὺς
κακὰ ἔδρασαν, ἐξ ἐκείνου κατεφάνη <ὅτι> τῶν τε αἰχμαλώτων
μυριάδας δέκα ἀπέδωκαν, οὓς μετὰ πολλοὺς μὲν πραθέντας πολλοὺς
15 δὲ τελευτήσαντας πολλοὺς δὲ καὶ φυγόντας εἶχον, καὶ ἱππέας εὐθὺς
ὀκτακισχιλίους ἐς συμμαχίαν οἱ παρέσχον, ἀφ' ὧν πεντακισχιλίους
καὶ πεντακοσίους ἐς Βρεττανίαν ἐπεμψεν. Εἰς. U^o 61 (p. 410).

- LXXI, 17, 1. "Ὅτι ὁ Κάσσιος καὶ ἡ Συρία νεοχμώσαντες ἠνάγ-
κασαν καὶ παρὰ γνώμην τὸν Μάρκον Ἀντωνῖνον τοῖς Ἰάζυξι συμ-
20 βῆναι· οὕτω γὰρ πρὸς τὰ ἀγγελθέντα ἐξεπλόγη ὥστε μὴδὲ ἐπιστεῖλαι
τῷ συνεδρίῳ τὰς αἰρέσεις ἐφ' αἷς αὐτοῖς συνελλάγη, καθάπερ ἐπὶ
τῶν ἄλλων ἐποίει. Εἰς. U^o 62 (p. 410).

- LXXI, 18, 1. "Ὅτι οἱ Ἰάζυγες ἐπρεσβεύσαντο, καὶ ἤτησάν τινα
ἀφεθῆναι σφισιν ἐκ τῶν ὁμολογημένων· καὶ συνεχωρήθη τινὰ αὐτοῖς,
25 ἵνα μὴ καὶ παντελῶς ἀλλοτριωθῶσιν. οὐ μέντοι πρότερον οὔτε ὕτοι
οὔτε οἱ Βοῦροι συμμαχῆσαι τοῖς Ῥωμαίοις ἠθέλησαν, πρὶν πίστεις
παρὰ Μάρκου λαβεῖν ἢ μὴν μέχρι παντὸς τῷ πολέμῳ χρήσεσθαι·
ἐφοβοῦντο γὰρ μὴ καταλλαγείς τοῖς Κουάδοις, ὥσπερ καὶ πρότερον,
προσοίκους σφίσι πολεμίους ὑπολείπηται. Εἰς. U^o 63 (p. 410).

- 30 LXXI, 19, 1. "Ὅτι ὁ Μάρκος τοὺς πρεσβευομένους τῶν ἐθνῶν
ἐδέχετο οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντας, ἀλλ' ὥς πού ἕκαστοι αὐτῶν
ἢ πολιτείαν ἢ ἀτέλειαν ἢ αἰδίον ἢ καὶ πρὸς χρόνον τινὰ ἄνεσιν τοῦ
φόρου λαβεῖν ἢ καὶ τὴν τροφὴν ἀθάνατον ἔχειν ἄξιοι ᾔσαν. 2. Καὶ
ἐπειδὴ οἱ Ἰάζυγες χρησιμώτατοι αὐτῷ ἐγίνοντο, πολλὰ καὶ ἐκ τῶν
35 ἐπιτεταγμένων σφίσι ἀφῆκε, μᾶλλον δὲ πάντα πλὴν τῶν κατὰ τε
τὰς συνόδους αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπιμιξίας συγκαίμενων, τοῦ τε μὴ
ἰδίους πλοίοις σφᾶς χρῆσθαι καὶ τοῦ τῶν νήσων τῶν ἐν τῷ Ἰστροῦ
ἀπέχεσθαι. καὶ ἐφῆκεν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Ῥοξολάνους διὰ τῆς Δα-
κίας ἐπιμίγυσθαι, ὅσάκις ἂν ὁ ἄρχων αὐτῆς ἐπιτρέψῃ σφίσι. Εἰς.
40 U^o 64 (p. 411).

și-au îndeplinit toate obligațiile. Trebuia să se stabilească la o depărtare de treizeci și opt de stadii ¹⁸⁴ de Istru, hotărîndu-se de asemenea locuri și zile anumite pentru negoț [cu romanii]. (Mai înainte vreme, [locuri ¹⁸⁵ de felul acesta] nu fuseseră stabilite), S-a făcut și schimb de ostatici. Exc. U^G 61 (p. 410).

LXXI, 16, 1. Iazigii, care avuseseră mult de suferit, au venit și ei să cadă la o înțelegere ¹⁸⁶. Zanticos însuși îl implora pe Antoninus. Mai înainte iazigii aruncaseră în lanțuri pe Banadaspos, cel de-al treilea rege al lor, căci trimisese soli la împărat ¹⁸⁷. Atunci însă au venit împreună cu Zanticos toți frunțașii. Li s-au pus aceleași condiții ca și cvazilor și marcomanilor, pe lângă obligația de a se stabili la o depărtare de Istru cam de două ori mai mare. 2. Împăratul urmărea de fapt să-i nimicească. Cîta putere mai aveau încă și ce mari neajunsuri pricinuiseră romanilor s-a văzut din împrejurarea că ei au dat înapoi o sută de mii de prizonieri ¹⁸⁸, după ce mulți fuseseră vînduți, mulți muriseră și numeroși alții izbucniseră să scape cu fuga. Au oferit îndată, drept aliați, și opt mii de călăreți, dintre care cinci mii și cinci sute au fost trimiși în Britania. Exc. U^G 61 (p. 410).

LXXI, 17, 1. Revolta lui Cassius ¹⁸⁹ și a Siriei sili pe Marcus Antoninus să intre în tratative cu iazigii, în ciuda celor ce-și pusese în gînd. Întru atît îl zguduiră vestile primite, încît nici nu a mai scris senatului despre motivele care-l îndemneau să facă pace cu ei, cum avea obiceiul să scrie în alte împrejurări. Exc. U^G 62 (p. 410).

LXXI, 18, 1. Iazigii au trimis soli ¹⁹⁰ și au cerut unele înlesniri — potrivit celor convenite. Li s-au făcut unele concesii, pentru a nu fi îndepărtați cu totul. Nici ei, nici burii n-au acceptat însă alianța cu romanii, mai înainte să fi primit de la Marcus o încredințare că va duce războiul pînă la capăt. Teama lor era ca împăratul — împăcîndu-se cu cvazii, așa cum mai făcuse înainte vreme — nu cumva să-i lase încurcați într-un război cu vecinii lor. Exc. U^G 63 (p. 410).

LXXI, 19, 1. Marcus nu primea în același timp pe solii tuturor neamurilor barbare, ci după cum fiecare din ele merita fie dreptul de cetățenie, fie o iertare de biruri — pentru totdeauna ori vremelnică — ori chiar acordarea vreunui ajutor statornic în grîne. 2. Cum iazigii se dovediseră a-i fi foarte de folos ¹⁹¹, le iertă multe din îndatoririle lor și — aș putea spune — pe toate, cu excepția celor în legătură cu adunările și negoțul. Rămînea de asemenea opreliștea de a se folosi de corăbii proprii și de a se apropia de insulele din Istru. Le-a îngăduit însă să facă negoț cu roxolanii ¹⁹², prin teritoriul Daciei ¹⁹³, ori de cîte ori guvernatorul acestei provincii le va da voie. Exc. U^G 64 (p. 411).

¹⁸⁴ Aproximativ 7 km.

¹⁸⁵ Restrîngerea punctelor de comerț reprezenta o grea lovitură pentru barbari, cărora li se reducea astfel posibilitatea de a obține produse metalice, în special arme și aur.

¹⁸⁶ În anul 175.

¹⁸⁷ Cf. LXXI, 13.

¹⁸⁸ Vezi nota 182.

¹⁸⁹ Avidius Cassius, guvernator al Siriei și locuitor imperial cu puteri depline în Orient, a încercat să ajungă împărat în anul 175 e.n., în urma unui fals zvon despre moartea lui Marcus Aurelius.

¹⁹⁰ Ei reîncepuseră luptele în 177, dar cer pace în 178 e.n.

¹⁹¹ Prin atacarea și slăbirea altor vecini ai imperiului.

¹⁹² Cealaltă ramură sarmatică, care rămăsese în regiunea gurilor Dunării.

¹⁹³ Probabil pe drumul care, mergînd de la Aquincum, trecea pe la Porolissum și de acolo pînă la Tyras (cf. ruta la *Geograful din Ravenna*, 177, 19).

LXXII, 3, 1. "Οτι τοῖς Βούροις ὁ Κόμμοδος εἰρήνην ἔδωκε πρεσβεύσας. Πρῶτερον μὲν γάρ, καίτοι πολλάκις αὐτὴν αἰτηθεὶς, οὐκ ἐποιήσατο, ὅτι τε ἔρρωντο καὶ ἔτι οὐκ εἰρήνην ἀλλὰ ἀνοχὴν ἐς τὸ παρασκευάσασθαι λαβεῖν ἤθελον· 2. τότε δέ, ἐπειδὴ ἐξετρυχώθησαν, 5 συνηλλάγη σφίσιν ὁμήρους λαβὼν καὶ αἰχμαλώτους παρὰ τε τῶν Βούρων πολλοὺς καὶ παρὰ τῶν ἄλλων* μυρίους καὶ πεντακισχιλίους κομισάμενος, καὶ ἀναγκάσας τοὺς ἄλλους ὁμῶσαι ὥστε μήτ' ἐνοικήσειν ποτὲ μήτε ἐννεμεῖν τεσσαράκοντα στάδια τῆς χώρας σφῶν τῆς πρὸς τῇ Δακίᾳ οὔσης.

10 LXXII, 3, 3. Ὁ αὐτὸς Σαβινιανὸς καὶ Δακῶν τῶν προσόρων μυρίους καὶ διςχιλίους ἐκ τῆς οἰκείας ἐκπεσόντας καὶ μέλλοντας τοῖς ἄλλοις βοηθήσειν ὑπηγάγετο, γῆν τινα αὐτοῖς ἐν τῇ Δακίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ δοθήσεσθαι ὑποσχόμενος. Εἰς. U⁶ 68 (p. 413).

LXXII, 8, 1. Ἐγένοντο δὲ καὶ πόλεμοι τινες αὐτῷ πρὸς τοὺς 15 ὑπὲρ τὴν Δακίαν βαρβάρους, ἐν οἷς ὁ τε Ἀλβῖνος καὶ ὁ Νίγρος οἱ τῷ αὐτοκράτορι Σεουήρῳ μετὰ ταῦτα ἀντιπολεμήσαντες εὐδοκίμησαν...

LXXV, 3, 1. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ τοὺς Σκύθας πολεμησείοντας βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ μετ' ὄμβρου καὶ κεραυνοὶ βουλευόμενοις σφίσιν ἐξαίφνης ἐμπεσόντες, καὶ τοὺς πρῶτους αὐτῶν τρεῖς 20 ἄνδρας ἀποκτείναντες, ἐπέσχον.

LXXVII, 16, 7. ... Ὅτι ἐς τὴν Θράκην ἀφίκετο ὁ Ἀντωνῖνος μηδὲν ἔτι τῆς Δακίας φροντίσας, καὶ τὸν Ἑλλήσποντον οὐκ ἀκινδύνως διαβαλὼν...

25 LXXVIII, 13, 2. Τοῦτο γὰρ δὴ νομιμώτατα καὶ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἀδουέντου πράξας, ἀλογώτατα Μάρκιόν τε Ἀγρίππαν πρῶτερον μὲν ἐς Παννονίαν εἴτ' ἐς Δακίαν ἡγεμονεύσοντα ἐπεμψεν· τοὺς γὰρ ἄρχοντας αὐτῶν, τὸν τε Σαβῖνον καὶ τὸν Καστῖνον, λόγῳ μὲν ὥς καὶ τῆς συνουσίας σφῶν δεόμενος, ἔργῳ δὲ τό τε πάνυ 30 φρόνημα καὶ τὴν φιλίαν αὐτῶν τὴν πρὸς τὸν Καράκαλλον φοβηθεὶς, εὐθὺς μετεπέμψατο. 3. τὸν τε οὖν Ἀγρίππαν ἐς τὴν Δακίαν καὶ

* 4, 5, 10 ἄλλων ἄλλους ἄλλους corruptum putat Bk. recte opinor, maxime propter § 3, Ἀλανῶν Ἀλανούς Ἀλανοῖς idem Bk., neque hoc displicet, cf. v. Marci 22, 1. Vandalorum nomen ut interceptum credas, quod coll. c. 2, 4 concias, paleographiae legibus non commendatur.

LXXII, 3, 1. Commodus a acordat ¹⁹⁴ pace burilor, care trimiseseră soli. Mai înainte — cu toate că ei au cerut-o — nu o încheiasă, întrucât aceia erau puternici, nedorind pacea, ci doar un răgaz pentru a se pregăti. 2. Dar atunci, fiindcă ajunseseră sleiți de puteri, trată cu aceștia, luă ostatici și prizonieri de la buri în mare număr, iar de la alții ¹⁹⁵ mai primi cinsprezece mii de oameni. I-a silit să jure că niciodată nu vor mai locui și nu-și vor mai paște vitele la ei în țară, pe un teritoriu de patruzeci de stadii ¹⁹⁶ de hotarele Daciei. 5

LXXII, 3, 3. Același Sabinianus ¹⁹⁷ a supus și douăsprezece mii de daci 10 dintre cei din vecinătate, care fuseseră alungați din țara lor de baștină și erau gata să dea ajutor celorlalți ¹⁹⁸, făgăduind că le va da pământ în Dacia noastră. Exc. U^o 68 (p. 413).

LXII, 8, 1. Commodus avu de purtat câteva războaie împotriva barbarilor de dincolo de granițele Daciei, războaie în care au dobândit faimă Albinus și Niger ¹⁹⁹, aceștia doi ridicându-se mai tirziu împotriva împăratului Severus. . . 15

LXXV, 3, 1. În această vreme, tunete, fulgere și o ploaie torențială opriră acțiunile sciților ²⁰⁰, care voiau să pornească război. Trăsnetele căzură pe negîndite asupra sciților, care stăteau la sfat, și omoriră trei fruntași de-ai lor. 20

LXXVII, 16, 7 . . . Antoninus sosi în Tracia ²⁰¹, dar nu se mai preocupă de Dacia, ci trecu Helespontul nu fără primejdii. . .

LXXVIII, 13, 2. Dacă în privința lui însuși și a lui Adventus a respectat ²⁰² 25 întocmai dătinile, el a procedat însă cu totul necugetat trimițînd pe Marcus Agrippa ca guvernator, mai întîi în Panonia, apoi în Dacia. Îndată porunci să fie rechemăți Sabinus și Castinus ²⁰³, guvernatorii acestor două provincii, sub cuvînt că ar avea nevoie de ei. De fapt se temea de bărbăția lor și de simțămintele prietenești pe care aceștia le nutreau față de Caracalla. 3. A trimis pe 30

¹⁹⁴ După moartea lui Aurelius pacea se încheie, în vara anului 180, și cu cvazii și marcomanii, care reluseră și ei luptele în 177 e.n.

¹⁹⁵ Unii editori cred că nu este vorba de cuvîntul « alții », ci de « alani ».

¹⁹⁶ Aproximativ 7400 m.

¹⁹⁷ C. Vettius Sabinianus Iulius Hospes, legatul celor trei Dacii în anul 180 e.n., a dus lupte cu dacii liberi din afara teritoriului ocupat de romani. Se pare că același Sabinianus s-a luptat și cu burii menționați mai sus.

¹⁹⁸ Este vorba de « dacii liberi » din afara granițelor provinciei. Cf. *Oracolele sibiline*, XII, 180, care vorbesc de « dacii mari » în regiunile de miazănoapte. După L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München, 1934, p. 200, plecarea dacilor (din Ucraina apuseană) s-ar datoră migrației goților — de la Vistula spre regiunile pontice — care provocase, cu ani în urmă, și invazia costobocilor (cf. Pausania, X, 34, 5).

¹⁹⁹ Clodius Albinus și Pescennius Niger, viitorii împărați romani, s-au luptat cu dacii liberi sau poate cu sarmații, în anul 184 e.n.

²⁰⁰ Autorul îi confundă probabil cu carpîi, deoarece la această dată (196 e.n.) nu mai existau grupuri compacte de sciți care să atace Imperiul roman. N-ar fi exclus (deși Schmidt, *op. cit.*, neagă această posibilitate) să fie vorba de goți, care apar în istoriografia antică sub numele de sciți (cf. Dexip, *loc. cit.*).

²⁰¹ Împăratul Caracalla a vizitat Dacia în anul 214 e.n. (cf. Herodian, IV, 8, 1 și SHA, 5, 4). Vezi și *Ist. Rom.*, p. 454.

²⁰² Împăratul Marcus Opellius Macrinus fusese în anul 217 e.n. prefect al pretoriului, împreună cu Oclatinus Adventus.

²⁰³ C. Octavius Appius Sabinus era guvernatorul Panoniei Inferioare, iar C. I. Septimius Castinius, care la sfîrșitul domniei lui Severus fusese și el guvernator al Panoniei, ajunsesese probabil sub Caracalla guvernator al Daciei. Vezi A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapeșt, 1944, p. 66.

Δέκκιον Τρικκιανὸν ἐς τὴν Παννονίαν ἔστειλεν, ἐκεῖνον μὲν δοῦλον τε κομμωτὴν γυναικὸς τινος γεγονότα, καὶ διὰ τε τοῦτο κρίθοντα ὑπὸ τοῦ Ξεουήρου καίτοι καὶ τῷ βασιλικῷ συνδεδικηκότα, καὶ ἐπὶ προδοσίᾳ πράγματός τινος ἐς νῆσον ἐκπεσόντα, 4. καὶ μετὰ τοῦτο
 5 ὑπὸ τοῦ Ταραύτου σὺν τοῖς ἄλλοις καταχθέντα, τὰς τε διαγνώσεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιστολάς διοικήσαντα, καὶ τὸ τελευταῖον ἐς τοὺς βουλευτὰς τοὺς ἐστρατηγηκότας ἀπωσθέντα ὅτι μειράκια ἔξωρα ἐς τὴν στρατιάν ἐπῆκτο, τὸν δὲ δὴ Τρικκιανὸν ἔν τε τῷ πλήθει τῷ Παννονικῷ ἐστρατευμένον καὶ θυρωρὸν ποτε τοῦ ἄρχοντος αὐτῆς
 10 γεγονότα καὶ τότε τοῦ Ἀλβανίου στρατοπέδου ἄρχοντα.

LXXVIII, 20, 3. ... ὅτι ὁ αὐτὸς... ἐπῆναι... τοὺς Οὐανδίλους καὶ τοὺς Μαρχομάνους φίλους ὄντας ἀλλήλοις συγκεκρουκέναι, καὶ ὅτι τῶν Κουάδων βασιλέα Γαῖοβόμαρον κατηγορηθέντα ἀπεκτόνει.

15 LXXVIII, 27, 5. ... οἱ τε Δάκοι* λυμηνάμενοί τινα τῆς Δακίας καὶ πολεμῆσειοντες ἐπὶ πλεῖον ἀνέσχον, τοὺς ὁμήρους, οὓς ὁ Κάρκαλλος ἐν συμμαχίας λόγῳ παρ' αὐτῶν εἰλήφει, κομισάμενοι.

Apud Suid. IV p. 669, n. 483 (ed. Adler). Ὑπόδικοι: κατὰ κριτοὶ. στρατιῶται ὑπόδικοι ἐπὶ κακουργία, δρασμὸν βουλευόντες παρὰ
 20 Δεκέβαλον θανάτῳ κολάζονται**.

* 15 Δάκοι] Δάκρυγοι Reim infelicitèr, intelleguntur Daci liberi provinciam Daciam infestantes.

** 483 στρατιῶται sq. Cass D. (ad. 68,9) attr. Reines.

Agrippa²⁰⁴ în Dacia și pe Decius Triccius în Panonia. Primul fusese sclav și coaforul unei femei. Din această pricină fu adus în fața judecății sub Severus. Apoi, cînd a ocupat slujba de avocat public²⁰⁵, a fost surghunit într-o insulă, pentru că a trădat interesele statului cu un anumit prilej. 4. După aceea a fost readus de Tarautas²⁰⁶ împreună cu alții și a ajuns referentul și 5
secretarul său. În cele din urmă, însă, a fost coborît la rangul senatorilor care nu exercitaseră decît pretura²⁰⁷, fiindcă introdusese în armată tineri care depășiseră vîrsta. Triccius²⁰⁸ slujise doar ca ostaș în trupele din Panonia și fusese cîndva portar al guvernatorului de pe atunci al acelei provincii. Acum comanda legiunea albană²⁰⁹. 10

LXXVIII, 20, 3... [Antoninus]²¹⁰... se fălea că i-a învrăjbit pe vandali și pe marcomani, care mai înainte vreme erau prieteni, și că pe regele cvazilor, Cabriomarus, învinuit în fața scaunului său de judecată, l-a dat morții.

LXXVIII, 27, 5... Dacii²¹¹ pustiiră o parte din Dacia, cu gînd să prelun- 15
gească războiul. Ei stăruiră obținînd ostaticii, pe care îi luase de la ei Caracalla, ca zălog al alianței.

La Suidas IV, p. 669, n. 483 (ed. Adler) Condamnați: pasibili de judecată. Soldați²¹² condamnați pentru o nelegiuire, voină să fugă²¹³ la Decebal sînt condamnați la moarte. 20

²⁰⁴ Marcus Claudius Agrippa, guvernator al Daciei în 217—218 e.n. era concomitent și legat în *Moesia Inferior*. Vezi Stein, *op. cit.*, p. 67.

²⁰⁵ *Advocatus fisci*.

²⁰⁶ Porecla unui gladiator sîngeros, dată și împăratului Caracalla după moartea sa.

²⁰⁷ Macrinus este învinuit că a numit persoane de rang pretorian în funcții de rang consular.

²⁰⁸ Aelius Dacius Triccius a fost guvernator în *Pannonia Inferior* în anii 217—218 e.n.

²⁰⁹ Legiunea II *Parthica*, care era așezată cu garnizoana lângă Roma, pe colina Albanus, avea rolul unei gărzi personale a împăratului.

²¹⁰ Împăratul Caracalla se afla atunci în regiunile noastre, probabil la Porolissum. Vezi *Ist. Rom.*, p. 454.

²¹¹ După o altă lecțiune: «dacingii»; totuși se pare că e vorba de «dacii liberi», cărora Macrinus le-a înapoiat ostategii pe care îi luase Caracalla în anul 214 e.n., cu prilejul vizitei în Dacia (cf. LXXVII, 16, 7).

²¹² Pasajul acesta, care a fost socotit că face parte din cartea LXVIII, 9, nu figurează în ediția folosită.

²¹³ Aluzie la dezertorii romani care treceau la daci. Cf. supra LXVIII, 9, 6.

ΤΗΣ ΜΕΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΑ ΟΚΤΩ

II, 9, 8. . . . "Ελεγέ τε δεῖν ἐπαμῦναι καὶ ἐπεξελθεῖν τῷ Περτί-
5 νακος φόνῳ. ἤδει δὲ πάντας τοὺς κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν στρατιώτας
μεμνημένους τῆς Περτίνακος ἡγεμονίας. 9. ὑπὸ γὰρ Μάρκῳ βασι-
λεύοντι πολλὰ ἐγείρας σὺν αὐτοῖς κατὰ Γερμανῶν τρόπαια, στρα-
τηγός τε καὶ ἡγεμὼν τῶν Ἰλλυρικῶν κατασταθείς, ἀνδρείαν μὲν
πάσαν ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπεδέδεικτο, εὖνοιαν δὲ
10 καὶ χρηστότητα μετὰ σώφρονος καὶ ἐπιεικοῦς ἐξουσίας τοῖς ἀρχο-
μένοις παρέσχετο, ὅθεν αὐτοῦ τὴν μνήμην τιμῶντες ἐπὶ τοῖς οὕτω
ὡμῶς κατ' αὐτοῦ τετολμημένους ἡγανάκτουν.

IV, 7, 2. Ἀπάρας δὲ τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τε ταῖς ὁχταῖς τοῦ Ἰστρου
γενόμενος, διώκει δὴ τὰ ἀρκτῶα τῆς ἀρχῆς μέρη, γυμνάσια τοῦ
15 σώματος ποιούμενος ἡνιοχείας καὶ θηρίων παντοδαπῶν συστάδην
ἀναιρέσεις, δικάζων μὲν σπανίως, πλὴν νοῆσαι τὸ κρινόμενον εὐφυῆς
ἦν εὐθίκτως τε πρὸς τὰ λεχθέντα ἀποκρίνασθαι.

IV, 8, 1. Ἐπὶ δὲ τὰ παρὰ τῷ Ἰστρῷ στρατόπεδα διώκησε,
κατῆλθέ τε εἰς Θράκην Μακεδόσι γειτνιῶσαν, εὐθὺς Ἀλέξανδρος
20 ἦν, καὶ τὴν τε μνήμην αὐτοῦ παντοίως ἀνενεώσατο, εἰκόνας τε καὶ
ἀνδριάντας ἐν πάσαις πόλεσιν ἀναστήναι ἐκέλευσε. . .

VI, 7, 6. . . . Μέγιστοι γὰρ δὴ οὗτοι ποταμῶν ὑπ' ἀρκτῶ ῥέουσι,
'Ρῆνός τε καὶ Ἰστρος, ὁ μὲν Γερμανοῦς, ὁ δὲ Παίονας παραμεΐβων.

CXII. HERODIAN

(ISTORICUL)

S-a născut în Siria și a ocupat diferite demnități în statul roman, făcând parte din ordinul cavalerilor. Herodian a scris o *Istorie*, în 8 cărți, în care povestește evenimentele de la moartea lui Marcus Aurelius (180 e. n.) până la moartea lui Maximinus (238 e. n.). Autorul, deși n-are prejudecățile senatoriale ale contemporanului său Dio Cassius, de multe ori s-a lăsat și el antrenat de patosul oratoric..

Ediția: *Herodiani Ab excessu Divi Marci libri octo* edidit K. Stavenhagen, Teubner. Leipzig, 1923.

ISTORIA ÎMPĂRAȚILOR DE DUPĂ MARCUS, ÎN OPT CĂRȚI

II, 9, 8. ... Mai spunea¹ că trebuie să vină într-ajutor și să răzbune moartea lui Pertinax. Știa că toți soldații din Illyricum țin minte vremea cînd 5 Pertinax le fusese comandant². 9. Căci sub domnia lui Marcus, [Pertinax] înălțase multe trofee împreună cu ei, [biruindu-i] pe germani³, și în calitate de comandant și guvernator al [ținuturilor] ilirice arătase întreaga măsură a vitejiei sale în luptele împotriva vrăjmașilor. El dovedise înțelegere și bunătate față de cei de sub acultarea sa, stăpînirea lui fiind cumpătată și blîndă. De aceea 10 soldații îi cinsteau amintirea și erau mîniosi pe cei ce îndrăzniseră o faptă atît de cumplită.

IV, 7, 2. Plecînd⁴ din Italia și ajungînd pe malurile Istrului, administra părțile de la miazănoapte ale imperiului, iar — pentru gimnastica trupului — conducea care și dohora din apropiere tot felul de animale sălbatice. Nu 15 împărțea decît rare ori dreptate, dar avea multă pricepere în judecarea plîngerilor, pronunțînd hotărîri bine chibzuite.

IV, 8, 1. Cercetînd taberele de la Istru, sosi și în Tracia, care se învecinează cu Macedonia. Acolo se purta ca și cum ar fi fost Alexandru și, înprospătînd amintirea aceluia în diferite chipuri, dădu poruncă să i se așeze tablouri și statui 20 în toate orașele...

VI, 7, 6. Aceste două fluvii, Rinul și Istrul, sînt cele mai mari din nord. Unul străbate țara germanilor, iar celălalt trece pe lîngă peoni. Vara sînt navi-

¹ Viitorul împărat Septimius Severus era guvernator al Panoniei Superioare, în primăvara anului 193, cînd a fost ucis împăratul Pertinax.

² Aluzie la funcția de guvernator al celor două Moesii și al Daciei pe care le-a exercitat între anii 175—179 e.n. (cf. SHA, *Pertinax*, 2, 10).

³ Aluzie la luptele împotriva cvazilor, din anul 171 e.n., în calitate de comandant al legiunii I.

⁴ Împăratul Caracalla a vizitat Dacia în anul 214 e.n. (cf. Dio Cassius, LXXVII, 16, 7).

⁵ Împăratul Maximinus se adresează soldaților.

οἱ θέρους μὲν ναυσίπορον ἔχουσι τὸ ρεῖθρον διὰ βάθος τε καὶ πλάτος, τοῦ δὲ χειμῶνος παγέντες ὑπὸ τοῦ κρύους ἐν πεδίου σχήματι καθιππεύονται. 7. Ἀντιτυπὲς δὲ οὕτω καὶ στερρόν γίνεται τό ποτε ρεῖθρον ὥς μὴ μόνον ἵππον ὀπλαῖς καὶ ποσὶν ἀνθρώπων ἀντέχειν, ἀλλὰ καὶ
 5 τοὺς ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλπεις ἐπ' αὐτῷ μηδὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας, ἵν' ἐκκόψαντες γυμνὸν τε σκεύους ἀράμενοι, τὸ ὕδωρ φέρουσιν ὥσπερ λίθον. Φύσις μὲν δὴ τῶν ποταμῶν αὕτη.

VII, 8, 4. «... Ὅπλα ἐφ' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ἀνδρείαν οὐ
 10 Γερμανοὶ αἵρονται, οὓς πολλάκις ἐνίκησαμεν, οὐ Σαυρομάται, οἱ περὶ εἰρήνης ἐκάστοτε ἱκετεύοντες...».

gabile multumită adâncimii și lățimii lor. Iarna îngheață din pricina frigului și pot fi trecute călare, ca pe o cîmpie. 7. Valurile acestor ape se învîrtoșează și se fac atît de tari, încît nu numai că rezistă la copitele cailor și la picioarele oamenilor, ba chiar acei ce vor să ia apă nu folosesc urcioare sau vase mai mari, ci securi și săpăligi, ca să taie blocuri de gheață și duc astfel apa — fără vas — ca pe un bolovan. Prin urmare iată natura acestor fluvii. 5

VII, 8, 4. «... Ridică ⁶ armele împotriva voastră și a vitejiei voastre nu germanii, pe care i-am biruit de multe ori, nu sarmații — care ne cer întot- 10 deauna pace ⁶. . . »

⁶ Aluzie la luptele împotriva iazigilor și a dacilor liberi din anii 235—236 e.n. (cf. SHA, *Maziminus*, 13, 3).

СХІІІ. ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

PG, X, col. 951. Ἀνδρείας, Σκύθαις, Θράκαις κηρύξας, ἐσται-
ρώθη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ ἐλαίας ὄρθιος καὶ θάπτεται ἐκεῖ.
•

CXIII. HIPOLIT [ROMANUL]

S-a născut în anul 175 e.n. și a murit în timpul persecuțiilor organizate împotriva creștinilor de către împăratul Decius (250 e.n.). A fost un scriitor fecund și a lăsat o operă întinsă.

Ediția: *Patrologia Graeca*, ed. J. Migne, vol. X, Paris, 1857.

DESPRE CEI DOISPREZECE APOSTOLI

PG X, col. 951. Andrei a vestit [cuvîntul Evangheliei] sciților¹ și tracilor. El a fost răstignit la Patras în Ahaia, [fiind legat] în picioare de un măslin și este înmormîntat acolo.

¹ Deși în provincia *Scythia* (Dobrogea) au existat creștini, probabil încă din primele secole ale erei noastre, rolul apostolului Andrei (cf. Origen, *Comentarii la Geneză*, 24) în răspîndirea noii religii este îndoielnic (vezi *Ist. Rom.*, p. 588).

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

I, 16 [334]. Θαυμάζω δὲ πῶς Ὀδρύσας μὲν καὶ Σαμόθρακας, καὶ Ἐλευσινίους καὶ Ὑπερβορέους ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις καὶ σοφω-
 5 τάτοις ἔταξεν ἔθνεσιν ὁ Κέλσος, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐκ ἠξίωσεν οὔτε εἰς σοφοὺς παραδέξασθαι οὔτε εἰς ἀρχαίους... 335... ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν Ὀμήρου Γαλακτοφάγους, καὶ τοὺς Γαλατῶν Δρυῖδας, καὶ τοὺς Γέτας σοφώτατα λέγει ἔθνη εἶναι καὶ ἀρχαῖα... ὧν οὐκ οἶδα εἰ φέρεται συγγράμματα.

10 II, 55 [429]. Μετὰ ταῦτα φησιν ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντας· «Φέρε δὴ καὶ πιστεύωμεν ὑμῖν τοῦτ' εἰρησθαι. πόσοι δ' ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, πειθοὺς ἕνεκα τῶν εὐθήως ἀκουόντων, ἐνεργολαβοῦντες τῇ πλάνῃ; ὅπερ οὖν καὶ Ζάμολξιν ἐν Σκύθαις φασὶ τὸν Πυθαγόρου δοῦλον, καὶ αὐτὸν Πυθα-
 15 γόραν ἐν Ἰταλίᾳ... καὶ Ὀρφέα ἐν Ὀδρύσαις...»

III, 34 [469]. ... Μετὰ ταῦτα «παραπλήσιον ἡμᾶς» οἶεται «πεποιη-
 κέναι τὸν», ὥς φησιν ὁ Κέλσος, ἀλόντα καὶ ἀποθανόντα θρη-
 σκεύοντας, τοῖς Γέταις σέβουσι τὸν Ζάμολξιν...»

III, 54 [483]. ... ἥ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσόφοις
 20 οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρα μὲν τὸν Ζάμολξιν Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον καὶ χθῆς καὶ πρώην τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν;

CXIV. ORIGENE

S-a născut la Alexandria în anul 185 și a murit la Tir în anul 255 e.n., fiind unul dintre primii și cei mai importanți scriitori bisericești. Origene a scris numeroase lucrări, care conțin idei originale, ceea ce a făcut să fie declarat eretic. Opera sa nu s-a păstrat decât în parte.

Ediții: *Origenes Werke*, erster Band, Buch I—IV gegen Celsus, herausgegeben von Paul Koetschau, Leipzig, 1899; *Eusebius Kirchengeschichte* herausgegeben von Eduard Schwartz, fünfte Auflage, Berlin, 1955; *Origenes Werke*, elfter Band, *Origenes Matthäuserklärung II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum series* herausgegeben... von Erich Klostermann, Leipzig, 1933.

ÎMPOTRIVA LUI CELSUS ¹

I, 16, [334]. Mă mir cum de i-a așezat Celsus pe odrisi, pe samotraci, pe eleusini și pe hiperboreeni între neamurile cele mai vechi și mai înțelepte, iar pe iudei n-a socotit vrednic să-i rînduiască nici între neamurile înțelepte, nici între cele vechi... 335... El spune însă că sînt neamuri foarte înțelepte și vechi galactofagi ai lui Homer, druizii galilor și geții... de la care nu știu dacă se păstrează ceva scris. 5

II, 55 [429]. După aceea iudeul grăi către concetățenii săi care credeau în Isus': «Hai, să admitem că vi s-au prorocit toate acestea». Cîți alții însă spun astfel de minunății, ca să convingă pe cel care acultă prostește și să tragă foloase din rătăcirea lor? Așa se zice că a făcut și Zamolxis, sclavul lui Pitagora, la sciți și chiar Pitagora în Italia... și Orfeu la odrisi... 15

III, 34, [469]... Apoi, fiindcă cinstim pe cel prins și mort, cum spune Celsus, el crede «că noi am făcut la fel ca geții care cinstesc pe Zamolxis...»

III, 54 [483]... Oare și noi trebuie să învinuim pe filozofi că au îndemnat sclavi la virtute, pe Pitagora că a îndemnat pe Zamolxis, pe Zenon că a îndemnat pe Persaios și pe cei care nu demult au îndemnat pe Epictet să se îndeletnicească cu filozofia? 20

¹ Filozof platonice din secolul al II-lea e. n., care cel dintîi a combătut în scris creștinismul.

ΕΚ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ
ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΓΕΝΕΣΙΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

[24]. Τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ
5 μαθητῶν ἐφ' ἅπασαν κατασπαρέντων τὴν οἰκουμένην, Θωμᾶς
μὲν, ὡς ἡ παράδοσις περιέχει, τὴν Παρθίαν εἰληγεν, Ἀνδρέας
δὲ τὴν Σκυθίαν. . . ταῦτα Ὁριγένει ἐν τρίτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν
Γένεσιν ἐξηγητικῶν εἴρηται.

10 SERIES VETERIS INTERPRETATIONIS COMMENTARIORUM
ORIGENIS IN MATTHAEUM

39 [858]. Non enim fertur praedicatum esse Evangelium apud
omnes Aethiopas, maxime apud eos qui sunt ultra flumen; sed nec
apud Seras, nec apud Orientem audierunt Christianitatis sermonem.
Quid autem dicamus de Britannis, aut Germanis, qui sunt circa
15 Oceanum, vel apud Barbaros Dacos et Sarmatas et Scythas, quorum
plurimi nondum audierunt Evangelii verbum, audituri sunt autem
in ipsa saeculi consummatione.

DIN CARTEA A III-A A COMENTARIILOR LUI ORIGENE LA GENEZĂ

[24]. Când sfinții apostoli și ucenici ai Mântuitorului nostru s-au răspândit în toată lumea, Toma, după cum spune tradiția, a priinit [prin tragere la sorți] Parția, iar Andrei² Sciția³. . . Aceste lucruri le spune Origenes în cartea a treia a comentariilor la Geneză. 5

VECHEA TĂLMĂCIRE A COMENTARIILOR LUI ORIGENE LA MATEI⁴

10

39 [858] Căci nu se spune că Evanghelia a fost propovăduită la toți etiopienii, mai ales la cei care sînt dincolo de fluviu; nici la seri, nici la cei din răsărit nu s-a auzit cuvîntul creștinătății. Ce să mai spunem de britani sau de germani, care locuiesc lîngă Ocean; ori de barbarii daci, 15 sarmași și sciți, dintre care cei mai mulți încă n-au auzit⁵ cuvîntul Evangheliei, dar îl vor auzi, chiar la sfîrșitul lumii.

² Pasajul acesta, atribuit lui Origenes, pe baza indicațiilor lui Eusebiu din Cezarea (cf. *Istoria bisericească*, III,1), vine în contradicție cu un altul din *Comentarii la Matei*, 39 (cf. infra). Explicația pare să fie contaminarea a două surse diferite (o tradiție anonimă și Origenes) în capitolul lui Eusebiu, cum crede A. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den drei ersten Jahrhunderten*, Leipzig, 1924, p. 109—110.

³ Nu se poate ști dacă autorul anonim al acestui pasaj se referă la regiunile locuite de sciți sau la Dobrogea (*Scythia Minor*), cum au încercat să demonstreze unii cercetători (vezi J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 29), care cred că se poate vorbi despre o activitate de convertire desfășurată de apostolul Andrei în regiunile noastre. Cf. și Hipolit Romanul.

⁴ Din lucrarea aceasta, în 25 de cărți, nu s-au păstrat decît unele cărți, dintre care o parte doar într-o traducere latină a unor autori necunoscuți.

⁵ Constatarea aceasta, care vine în contradicție cu pasajul de mai sus (cf. *Comentarii la Geneză*, 24), infirmă afirmația lui Tertulian (cf. *Impotriva evreilor*, 7). Pentru problema mult dezbătută a izvoarelor literare ale creștinismului daco-roman vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 234—247, unde sînt pe larg discutate toate aceste pasaje.

ΒΙΩΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΙ ΕΥΔΟΚΙΜΗΣΑΝΤΩΝ

V, 83. . . . Γεγόνασι δὲ Δημήτριοι ἀξιόλογοι εἴκοσι· πρῶτος Χαλκηδόνιος, . . . ἕκτος Καλλατιανός, ὁ γεγραφώς περὶ Ἀσίας καὶ
 ὁ Εὐρώπης εἴκοσι βίβλους.

V, 93. . . . Γεγόνασι δ' Ἡρακλεῖδαι τεσσαρεσκαίδεκα· πρῶτος αὐτὸς οὗτος . . . 94. . . . πέμπτος Καλλατιανὸς ἢ Ἀλεξανδρεύς, γεγραφώς τὴν Διαδοχὴν ἐν ἑξ βιβλίοις καὶ Λεμβευτικὸν λόγον, ὅθεν καὶ Λέμβος ἐκαλεῖτο.

Diogene Laertiu a trăit în prima jumătate a secolului al III-lea e.n. și a scris o colecție de epigrame (astăzi pierdute), precum și o istorie a filozofilor de seamă. Aceasta din urmă este o compilație, care își are importanța ei, deoarece cele mai multe din izvoarele folosite au dispărut de mult și nu ne mai stau la îndemână. Autorul pomeneste și citeva nume de filozofi originari din cetățile pontice, îndeosebi din Callatis.

Ediția: *Diogenes Laertius, Lives of eminent philosophers with an English translation* by R. D. Hicks, vol. I—II, Loeb Classical Library, Londra, 1925.

VIETILE, DOCTRINELE ȘI CUGETĂRILE FILOZOFILOR VESTIȚI

V, 83. . . Au fost douăzeci de [bărbați] vestiți cu numele Demetrios: primul din Calcedon ¹. . . , al șaselea Demetrios din Callatis ² care a scris o lucrare de geografie despre Asia și Europa în 20 de cărți.

V, 93. . . Au fost paisprezece [filozofi] cu numele Heraclid: primul chiar acesta [despre care vorbim] ³. . . 94. . . al cincilea, Heraclid din Callatis ⁴ sau din Alexandria, care a scris *Succesiunea* [în timp a filozofilor] ⁵, în 6 cărți și *Raționamentul lembeutic* ⁶, din care cauză era numit și Lembos ⁷.

5

¹ Retor din secolul al V-lea î.e.n.

² S-a născut în a doua jumătate a sec. al III-lea î.e.n. și a scris în jurul anului 200 una dintre cele mai bune lucrări asupra regiunilor pontice. Opera, care cuprindea de fapt material istoric și etnografic, așezat în ordine geografică, a exercitat o mare înrăurire asupra descrierilor ulterioare ale Pontului Euxin (cf. Ps.-Scymnos, v. 719).

³ Heraclid din Pont, elev al lui Platon, care a trăit în secolul al IV-lea î.e.n.

⁴ Originar, probabil, din Callatis, a trăit la curtea lui Ptolemeu VI, cam între anii 170—146 î.e.n. În afară de operele citate a mai scris *Istorie*, în 37 de cărți, și un rezumat al *Biografiilor* lui Satyros.

⁵ Era o prelucrare rezumativă a operei cu același nume a lui Sotion, care a fost mult folosită de Diogene Laertiu.

⁶ Nu știm nimic despre conținutul lucrării.

⁷ Cuvântul înseamnă « corabie de război cu un pinte de atac ».

ΔΕΙΗΝΟΣΟΦΙΣΤΑΙ

V, 50, p. 213 a. Βασιλεὺς Μιθριδάτης κρατεῖ μὲν Βιθυνίας καὶ τῆς ἄνω Καππαδοκίας, κρατεῖ δὲ τῆς συνεχοῦς Ἀσίας ἀπάσης ἄχρι
 5 Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Καὶ βασιλεῖς μὲν αὐτὸν Ἀρμενίων καὶ Περσῶν δορυφοροῦσι, δυνάσται δὲ τῶν περὶ τὴν Μαιῶτιν καὶ τὸν ὅλον Πόντον κατακτισμένων ἔθνων ἐν περιμέτρῳ τρισμυρίων σταδίων. . . p. 213 c. Διὸ καὶ πρὸς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν
 10 μέγала πέμπεται στρατόπεδα, καὶ τὰ τῆς Ἑυρώπης ἅπαντα μέρη ἄθροα εἰς αὐτὸν μεταβέβληται. Πάρεισι γὰρ πρὸς αὐτὸν πρέσβεις οὐ μόνον ἐκ τῶν Ἰταλικῶν ἔθνων, ἀλλὰ καὶ παρὰ Καρχηδονίων, συμμαχεῖν ἀξιοῦντες ἐπὶ τὴν τῆς Ῥώμης ἀναίρεσιν.

VI, 25, p. 234 a. Τῶν δὲ Γαλατῶν οἱ Σκορδίσται καλούμενοι χρυσὸν μὲν οὐκ εἰσάγουσιν εἰς τὴν αὐτῶν χώραν, ληζόμενοι δὲ τὴν
 15 ἄλλοτρίαν καὶ ἀδικοῦντες <τὸν ἄργυρον> οὐ παραλείπουσι. p. 234 b. Τὸ δ' ἔθνος αὐτῶν ἐστὶ μὲν λείψανον τῶν μετὰ Βρέννου στρατευσαμένων ἐπὶ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον Γαλατῶν, Βαθανάττος δέ τις ἡγεμὼν αὐτοὺς διώκισεν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον τόπους. . . ἀφ' ἧς καὶ τὴν ὁδὸν, δι' ἧς ἐνόστησαν, Βαθαναττίαν καλοῦσι καὶ τοὺς ἀπο-
 20 γόνους τοὺς ἐκείνου Βαθανάττους ἔτι καὶ νῦν προσαγορεύουσιν. Ἀφωσιώκασι δὲ οὗτοι τὸν χρυσὸν καὶ οὐκ εἰσφέρουσιν εἰς τὰς πατρίδας, δι' ὃν πολλὰ καὶ δεινὰ ἔπαθον· ἀργύρῳ δὲ χρῶνται καὶ τούτου χάριν πολλὰ καὶ δεινὰ ποιοῦσιν.

VI, 272 c. Κτησικλῆς δ' ἐν τρίτῃ Χρονικῶν (FHG, IV, p. 375)
 25 . . . φησὶ . . . Ἀθήνησιν ἐξετασμὸν γενέσθαι ὑπὸ Δημητρίου τοῦ

Athenaios s-a născut la Nauoratis pe la începutul secolului al III-lea e.n. și a scris o carte prețioasă, în forma unor povestiri în jurul mesei. Opera care poartă numele *Banchetul înțelepților* sau *Înțelepții la banchet*, ni s-a păstrat au unele lacune: lipsesc cărțile I—II și o parte din III și XI. În cele 15 cărți păstrate ale lucrării, față de cele 30 inițiale, autorul consemnează numeroase știri și citate, scoase din diferiți autori, îndeosebi comediografi. Unele citate sînt luate din istorici, biografi, poeți etc., iar altele provin din alți compilatori. Materialul este totuși prețios, deoarece o bună parte din izvoare s-au pierdut, iar Athenaios a lucrat cu pasiune și cu grijă.

Ediția: *Athenaei Naucratis Deipnosophistarum libri XV recensuit Georgius Kaibel*, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1887—1890.

BANCHETUL ÎNTELEPȚILOR

V, 50, p. 213. Regele Mitridate a stăpînit atît Bitinia, cît și Capadocia de sus, apoi și întreaga Asie, fără întrerupere, pînă în Pamfilia și Cilicia. Alcătuiau garda lui personală regii armenilor și persilor și dinaștii mărunți din jurul Lacului Meotic și ai popoarelor care locuiesc întregul Pont, pe o întindere de treizeci de mii de stadii. . . p. 231 c. Din aceste motive el trimise împotriva Traciei și Macedoniei numeroase oști mari și toate regiunile¹ din Europa au trecut laolaltă de partea lui. La el au venit soli nu numai de la neamurile italice, dar și din partea cartaginezilor², socotind că se cuvine să lupte împreună pentru nimicirea Romei.

VI, 25, p. 234a. Dintre galati, cei numiți scordisci nu introduc aurul în țara lor; argintul însă, cînd jefuiesc alte ținuturi și le păgubesc, nu-l trec cu vederea. p. 234b. Neamul galatilor este o rămășiță a galilor, care — sub conducerea lui Brennus — au atacat sanctuarul de la Delfi³. Un conducător Bathanattos i-a strămutat în locurile de lingă Istru⁴. După numele acestuia, și drumul pe care s-au întors îl numesc Bathanattia, iar urmașilor lui le spun și astăzi «bathanati». Ei au refuzat aurul și nu-l aduc în țara lor, pentru că din pricina lui înduraseră multe și grele neplăceri. În schimb se folosesc de argint și, pentru a-l obține, săvîrșesc multe grozăvii.

VI, 272c. Ctesicles⁵, în cartea a III-a din *Cronicle* (FHG, IV, p. 375) sale scrie. . . că s-a făcut la Atena — de către Demetrios din Phaleron — o numără-

¹ Coastele europene ale Mării Negre și ale Bosforului (cf. Apian, *Mitridate*, 15, 52 și 62, 291).

² Autorul îl confundă probabil pe Mitridate cu unul dintre regii din timpul celui de-al doilea război punic, adică cu Filip al III-lea, cu Antioh al III-lea sau chiar cu Prusias I al Bitiniei.

³ Cf. Trogius Pompeius, XXV, 1, 2 și XXXII, 3, 6.

⁴ Cf. Strabon, VII, 5, 2 și VII, 5, 12.

⁵ Istoric despre care nu se știe cînd a trăit (sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n.?).

Φαληρέως τῶν κατοικούντων τὴν Ἀττικὴν καὶ εὐρηθῆναι Ἀθηναίους μὲν δισμυρίους πρὸς τοῖς χιλίοις, μετοίκους δὲ μυρίους, οἰκετῶν δὲ μυριάδας μ'. Νικίας δ' ὁ Νικηράτου, ὡς ὁ καλὸς ἔφη Ξενοφῶν ἐν τῷ περὶ πόρων (4, 14), χιλίους ἔχων οἰκέτας ἐμίσθωσεν αὐτοὺς εἰς
 5 τὰ ἀργυρεῖα Σωσία τῷ Θρακί ἔφ' ᾧ ὀβολὸν ἐκάστου τελεῖν τῆς ἡμέρας, p. 272 d. Ἀριστοτέλης δ' ἐν Αἰγινήτων πολιτεία καὶ παρὰ τούτοις φησὶ γενέσθαι ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα μυριάδας δούλων. Ἀγαθαρχίδης δ' ὁ Κνίδιος ἐν τῇ ὁγδόῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Εὐρωπαϊκῶν (FHG, III, p. 194) „Δαρδανεῖς φησι δούλους κεκτῆσθαι τὸν
 10 μὲν χιλίους, . . . τὸν δὲ καὶ πλείους· τούτων δ' ἕκαστον ἐν μὲν εἰρήνῃ γεωργεῖν, ἐν πολέμῳ δὲ λοχίζεσθαι ἡγεμόνα νέμοντας τὸν ἴδιον δεσπότην.“

VII, 88, p. 311 f. . . . Οἱ δ' ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ γινόμενοι λάττοι τὸ μέγεθος εὐρίσκονται καὶ ὑπὲρ διακοσίας λίτρας ἔχοντες.
 15 Ὁ δὲ ἰχθὺς οὗτος λευκώτατος ὢν καὶ ἡδιστός ἐστι πάντα τρόπον σκευαζόμενος, παραπλήσιος ὢν τῷ κατὰ τὸν Ἴστρον γινομένῳ γλάνιδι . . .

X, 67, p. 447 c. Ἑλλάνικος δ' ἐν Κτίσεσι καὶ ἐκ ριζῶν, φησὶ, κατασκευάζεσθαι τὸ βρῦτον, γράφων ὥδε (FHG, I, 59)· «Πίνουσι
 20 δὲ βρῦτον ἐκ τινων ριζῶν, καθάπερ οἱ Θραῖκες ἐκ τῶν κριθῶν».

XII, 536 d. Φύλαρχος δ' ἐν τῇ ι' τῶν Ἱστοριῶν Θρακιῶν φησὶ τῶν καλουμένων Κροβύζων βασιλέα γενέσθαι Ἰσάνθην, τρυφῇ πάντας τοὺς καθ' ἑαυτῶν ὑπερβαλλόμενον· ἦν δὲ καὶ πλούσιος καὶ καλός.

25 XII, 557 b. Προσεκτῆσατο δὲ καὶ Μολοττῶν βασιλείαν, γήμας Ὀλυμπιάδα, ἐξ ἧς ἔσχεν Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτρην. Καὶ τὴν Θράκην δὲ ὅτε εἶλεν, ἔκρινε πρὸς αὐτὸν Κοθήλας ὁ τῶν Θρακιῶν βασιλεὺς, ἄγων Μήδαν τὴν θυγατέρα καὶ δῶρα πολλά. Γήμας δὲ καὶ ταύτην ἐπεισήγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι.

30 XIV, 24, p. 627 d. . . . Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρας, κατατραυνοῦντες τῶν ἐναντίων τὰ ψυχάς, p. 627 e. Θεόπομπος δ' ἐν τεσσαρακοστῇ ἔκτῃ τῶν Ἱστοριῶν (FHG, I, 319)· «Γέται, φη-ι, κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται».

toare⁶ a locuitorilor Aticii, găsiindu-se douăzeci și una de mii de atenieni, zece mii de meteci și patru sute de mii de sclavi. Și, precum spune elegantul Xenofon în cartea sa *Despre venituri* (4, 14), avînd o mie de sclavi, Nicias⁷, fiul lui Niceratos, i-a închiriat lui Sosias din Tracia, pentru minele de argint, în schimbul plății unui obol de argint pe zi pentru fiecare din ei, p. 272 d. Aristotel în *Constituția egeșilor*, spune că — la aceștia — au existat patru sute și șaptezeci de mii de sclavi. Iar Agatharchides⁸ din Cnidos, în cartea a XXXVIII-a a *Chestiunilor europene* (FHG, III, p. 194), afirmă că «dardanii au sclavi, unul posedînd o mie... altul chiar mai mulți». Fiecare dintre sclavi, în vreme de pace, lucrează la muncile cîmpului, iar în timp de război, ei alcătuiesc unități militare, avînd drept comandant pe propriul lor stăpîn.

VII, 88, p. 311f. . . Latoșii¹⁰, pești ce se află în fluviul Nil, sînt mari și au peste două sute de livre. Acest pește cu solzii strălucitori e foarte gustos și se pregătește în tot chipul, asemuindu-se grozav cu somnul care se găsește în Istru. . .

X, 67, p. 447c. Hellanicos în *Întemeieri* spune că berea¹¹ se pregătește și din rădăcini, scriînd astfel (FHG, I, p. 59): «Ei beau bere făcută din rădăcini, întocmai ca tracii care beau bere pregătită din orz».

XII, 536d.: Phylarchos¹² spune în cartea a zecea a *Istoriilor* sale că peste tracii numiți crobisi s-a făcut rege Isanthes, care-i întrecea în desfrîu pe toți cei din neamul său. Era bogat și frumos.

XII, 557b. [Filip] a mai primit ca zestre regatul moloșilor, luînd în căsătorie pe Olimpiada — care i-a născut pe Alexandru și pe Cleopatra. Iar cînd cucerii Tracia¹³, veni la el Cothelas¹⁴, regele tracilor, aducîndu-i pe Meda, fiica sa, și daruri multe. A luat-o în căsătorie și pe aceasta și a dus-o sub același acoperămint cu Olimpiada.

XIV, 24, p. 627d. . . Mulți dintre barbari trimit și soliile lor însoțite de cîntări din flaut și chitare, pentru a înblîzi sufletele inamicilor p. 627e. Astfel Teopomp¹⁵, în cartea a XLVI-a a *Istoriilor* sale, spune (FHG, I, p. 319): «Geții cîntă din citerele pe care le aduc cu ei, cînd se găsesc într-o solie».

⁶ Statistica a avut loc în jurul anului 310 î.e.n.

⁷ Vestit om de stat din timpul războiului peloponesiac.

⁸ Istoric peripatetician din secolul al II-lea î.e.n.

⁹ În realitate trebuie să fie vorba, mai degrabă, de raporturi clientelare, ca la celți și iliri (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 267—270, care discută sclavajul la daci).

¹⁰ Pește exotic, roșu, cu pete negre, care trăiește în Oceanul Indian.

¹¹ Nu e vorba de berea propriu-zisă, ci de o băutură spumoasă, pregătită din cereale.

¹² Cf. supra.

¹³ În anul 341 î.e.n.

¹⁴ Probabil un rege get din sudul Dunării (vezi Pârvan, *Getica*, p. 55).

¹⁵ Cf. supra.

CXVII. SCUTUM DURAE-EUROPI REPERTUM

2. ME [CEMBRIA]	9. TPICCO
	10. KALLATIC
6. ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΛΙ	11. ΑΜΛΑΙΔΥΝΑ
7. ΤΥΜΟΥ	12. ΣΤΡΑΤΟΝΟ
5 8. ΒΥΒΟΝΑ	13. ΤΟΜΕΑ Χ ^{οx} _Α ΜΛΓΥ

CXVII. SCUTUL DE LA DURA-EUPOPOS

În cursul săpăturilor de la Dura-Europos, pe malul stîng al Eufratului, efectuate sub conducerea lui Franz Cumont, între anii 1922—1923, au fost găsite o serie de scuturi de paradă, din lemn, iar pe unul dintre ele o bucată de piele pictată. Scuturile au dimensiunile de 1,10—1,20 m lungime și 0,80 m lărgime. Pergamentul, care are lărgimea de 45 cm și înălțimea de 18 cm, cuprinde o listă de etape de-a lungul țărmului Mării Negre, din Bulgaria pînă în Crimeea (de la Mesembria pînă după Artabdera). Interiorul scutului, în albastru, reprezintă marea pe care se află două corăbii, iar pe margine sînt înșirate numele localităților împreună cu cifrele care arată distanța dintre ele. Pe lingă majoritatea numelor mai este pictată și cite o casă, indicînd probabil locul de odihnă al trupelor în trecere. Cursurile de apă sînt și ele însemnate cu albastru. Scutul a aparținut unui soldat din *Cohors XX Palmyrenorum sagittariorum* și poate fi raportat la epoca 230—250 e.n. (prima mențiune a unității la Palmyra — evacuarea orașului). Avînd însă în vedere că drumul parcurs de arcașul palmirian trecea prin regiuni în care invazia goților, din 238 e.n. și anii următori, a întrerupt comunicațiile, trebuie mai curînd să plasăm data în deceniul al patrulea sau la începutul celui de-al cincilea. Deși fragmentul s-a păstrat destul de nesatisfăcător, se vede totuși că a fost întocmit după modelul unui «itinerar».

Franz Cumont a editat scutul în volumul privitor la săpăturile de la Dura-Europos; problema a fost reluată de numismatul român I. Mititelu, care a reușit să mai descifreze o serie de nume și amănunte, îndreptînd unele lecțiuni ale lui Cumont.

Ediții: Franz Cumont, *Fouilles de Doura-Europos (1922—1923)*, Guethner, Paris, 1926, p. 330; I. Mititelu, *Itineraria Romana. Le Bouclier de Doura-Europos*, în «Buletinul Societății numismatice romîne», XVXXII (1943), p. 78—91.

2. Me[sembria]	9. [Capul] Tirizis
	10. Callatis
6. Dionysopolis	11. Amlaidyna
7. Timum	12. Stratonis
8. Bizone	13. Tomis ¹ 33 mii 400 [de pași] 6

¹ E vorba de distanța de la Callatis la Tomis. Semnul χ ar fi, după Mititelu, un «chrismon» indicînd existența unui episcopat la Constanța. Interpretarea este cu totul fantezistă, deoarece la data aceea religia creștină, fiind un cult oriental oarecare, pe nici un itinerar nu putea figura sediul vreunui episcopat, real sau fictiv. Celelalte semne sînt interpretate ca un fel de dig, care ar arăta existența portului.

14. ΟΛΥΜΠΡΥΑ ΜΟΔ

15. ΙΣΤΡΟΠΟΤΓ ΜΜΔ

16. ΧαΛγοκ

17. ΔΑΝΟΥΒΙC ΠΟΤ Μ...

18. ΧΡΑ

20. ΤΥΡΑC Μ ΠΔΦ

14. Halmyris 74 mii [de pași]	17. Fluviul Dunărea ³
15. Fluviul Istru ² 44 mii [de pași]	18. [Semne ilizibile]
16. [Semne negre, făcute cu mîna
și care sînt ilizibile]	20. Tyras ⁴ 84 de mii 500 [de pași] ⁵

² Mititelu crede că e vorba de riul Istru, iar Γ care urmează este o abreviere pentru γῆ «pămînt» și înseamnă deci «loc de trecere». Cumont nu vede pe Γ și crede că e vorba de orașul Histria, socotind că ICTPOII, prescurtarea pentru Histropolis, a fost greșit întregită de autorul scutului care a înțeles ICTPOCHOTAMOC «fluviul Istru».

³ După Mititelu, arcașul de la Palmyra a trecut peste un braț al Dunării și a trecut și prin delta ei, ca să ajungă la Tyras. De aceea ar fi menționată Dunărea de două ori la rînd.

⁴ De la Dunăre.

⁵ Un pas este echivalent cu 1,48 m.

COLLECTANEA RERUM MEMORABILIUM

10, 1. Nunc in Thraciam locus pergere et ad validissimas Europae
gentes vela obvertere quas qui sedulo experiri velint, non difficulter
5 deprehendent Thracibus barbaris inesse contemptum vitae ex quadam
naturali sapientiae disciplina. 2. Concordant omnes ad interitum
voluntarium, dum nonnulli eorum putant obeuntium animas reverti,
alii non extinguere, sed beatas magis fieri. Apud plurimos luctuosa
sunt puerperia, denique recens natum fletu parens excipit: 3. contra-
10 versum laeta sunt funera adeo, ut exemptos gaudiis prosequantur.
Uxoribus numero se viri iactant et honoris loco iudicant multiplex
matrimonium. Quae feminae tenaces sunt pudicitiae, insiliunt defunc-
torum rogos coniugum et, quod maximum insigne ducunt castitatis,
praecipites in flammam eunt. 4. Nupturae non parentum arbitrio
15 transeunt ad maritos, sed quae prae aliis specie valent subhastari
volunt et licentia taxationis admissa non moribus nubunt, sed praemiis:
quas formae premit dedecus, dotibus emunt quibus coniungantur.
5. Uterque sexus epulantes focos ambiunt, herbarum quas habent
semine ignibus superiacto, cuius nidore percussi pro laetitia habent
20 imitari ebrietatem sensibus sauciatis. 6. De ritu ista sunt, de locis et
populis quae secuntur. Strymonem accolunt dextro latere Denselatae,
Bessorum quoque multa nomina ad usque Mestum amnem, qui
radices Pangaei circumfluit. 7. Hebrum Odrysarum solum fundit,
qui fluvius excurrit inter Priantas Dolongos Thynos Corpilos aliosque
25 barbaros: tangit et Ciconas. Deinde Haemus sex milibus passuum

A trăit în secolul al III-lea e.n., cam în jurul anului 250, și este autorul opusculului *Culegere de fapte memorabile*, pentru care a folosit îndeosebi *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrîn. Materialul este rînduit geografic, în așa fel încît scriitorul pornește de la Roma și prezintă informații din regiuni tot mai îndepărtate — din Europa, Africa și Asia. Criteriul de alegere este caracterul frapant, am putea spune senzațional, al știrilor. Se vede că autorul a vrut să scrie o carte plăcută și să lase un monument de erudiție, în care el reproduce doar știri din izvoare deja cunoscute.

Ediția: C. Iulii Solini, *Collectanea rerum memorabilium iterum recensuit* Theodor Mommsen, Weidmann, Berlin, 1895.

CULEGERE DE FAPTE MEMORABILE

10. 1. Acum e locul să ne îndreptăm spre Tracia¹ și să întoarcem pînzele [corăbiei] spre cele mai destoinice neamuri ale Europei. Cei care doresc să-i cerceteze cu grijă vor afla cu ușurință că barbarii traci au un dispreț pentru viață dintr-un fel de exercițiu natural al înțelepciunii. 2. Toți sînt gata pentru moartea de bună voie, deoarece unii dintre ei socotesc că sufletele morților se întorc, iar alții că ele nu mor, ci devin mai fericite. La cei mai mulți nașterile sînt însoțite de plinsete și chiar părintele primește plîngînd pe copilul nou-născut; 3. dimpotrivă, înmormîntările sînt atît de vesele încît pe răposați îi însoțesc cu manifestări de bucurie. Bărbații se fălesc cu numărul femeilor și socotesc lucru de cînstă să aibă multe soții. Femeile, care țin mult la cînstă lor, se urcă pe rugurile soților morți și, ceea ce socotesc drept cel mai mare semn al curățeniei, se aruncă în flăcări. 4. Femeile de măritat se duc la bărbați nu după hotărîrea părinților, ci acelea care se disting prin frumusețe cer să fie vîndute la mezat și, după ce li se îngăduie să se stabilească valoarea lor, se căsătoresc nu după obiceiuri, ci după prețurile [oferite]; iar cele năpăstuite din pricina urîșeniei lor își cumpără cu zestrea lor soții cu care se mărită. 5. În timpul prînzului soții înconjură vetrele, aruncă în foc sămînță din buruienile pe care le au și, după ce sînt loviți de mirosul acestora, cu simțurile amorțite, simt o veselie asemănătoare cu beția. 6. Acestea sînt cele în legătură cu obiceiurile, iar despre locuri și populații cele ce urmează. Pe Strimon locuiesc, în partea dreaptă, denteleții și multe alte neamuri de besi pînă la rîul Mestus, care înconjură cu apele sale poalele [muntelui] Pangeu. 7. Hebrul izvorăște din pămîntul odrisilor și fluviul acesta curge printre prianți, dolongi, tini, corpili și alți barbari, atingînd și pe ciconi. Apoi [urmează] Haemus, 25

¹ Vezi descrierea lui Pomponius Mela, II, 2.

arduus, cuius aversa Moesi Getae Sarmatae Scythae et plurimae insidunt nationes. 8. Ponticum litus Sithonia gens obtinet, quae nato ibi Orpheo vate inter principes iudicatur... quem sive sacrorum sive cantuum secreta in Sperchivo promuntorio agitasse tradunt...

5 11. In parte, quam Aroteres Scythae tenuerunt, celebrant quondam urbem Geraniam (Cathizon vocant barbari), unde a gruibus Pygmaeos ferunt pulsos. 12. Manifestum sane est in septentrionalem plagam hieme grues frequentissimas convolare... 23. Finibus Thraciae a septemtrione Hister obtenditur, ab oriente Pontus ac Propontis, a
10 meridie Aegaeum mare.

12, 3. Haec profunda delphinas plurimos habent, in quibus causae miraculi multiformes. Ante omnia nihil velocius habent maria, sic ut plerumque salientes transvolent vela navium...

12, 13. Plurimus thynnus in Ponto, nec alibi paene feticant: nus-
15 quam enim citius adulescunt, scilicet ob aquas dulciores. Ingrediuntur veris tempore, intrant dextero litore, laevo exeunt: hoc inde accidere credunt quod dexteris oculis acutius cernant quam sinistris.

13, 1. Hister Germanicis iugis oritur, efusus monte qui Rauracos Galliae aspectat sexaginta amnes in se recipit ferme omnes navigabilis;
20 septem ostiis Pontum influit: quorum primum Peuce, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma; nam Borionstoma ac deinde Spilonstoma languidiora sunt ceteris, septimum vero pigrum ac plaustrum specie non habet quod amni comparetur. Priora quattuor ita magna sunt, ut per longitudinem quadraginta
25 milium passum non misceantur aequori dulcemque haustum incorrupto detineant sapore. 2. Per universum Pontum fiber plurimus, quem alio vocabulo dicunt castorem. Lytris similis est, animal morsu potentissimum, adeo ut cum hominem invaserit, conventum dentium non prius laxet quam concrepuisse persenserit fracta ossa. Testiculi
30 eius adpetuntur in usum medelarum: idcirco cum urgeri se intellegit, ne captus prosit ipse geminos suos devorat. 3. Mittit Pontus et gemmas, quas a patria Ponticas dicimus genere diverso; aliae aureas, aliae sanguineas habent stellas, et hae quidem inter sacras habentur: nam quae ostentationi potius quam usui deliguntur, non guttis aspersae
35 sunt, sed longis colorum ductibus liniatur.

21, 3. ... deinde Moesiae, quas maiores nostri iure Cereris horreum nominabant.

înalt de șase mii de pași²; regiunile din spatele acestuia sînt locuite de geți, sarmați, sciți și multe alte neamuri. 8. Pe țărmul pontic locuiește neamul sitorilor, care este socotit în rîndul celor mai de seamă neamuri, deoarece acolo s-a născut cîntărețul Orfeu... 11. În partea stăpînită de sciții plugari³ a fost celebru pe timpuri orașul Gerania⁴ (barbarii îl numesc Cathizon), de unde se spune că au fost izgoniți pigmeii de către cocori. 12. Se știe în mod lămurit că în ținutul de la miazănoapte zboară foarte mulți cocori iarna... 23. Hotarele Traciei sînt dinspre miazănoapte Istrul, dinspre răsărit Pontul și Propontida, iar dinspre miazăzi Marea Egee. 10

12, 3. Aceste adîncimi [ale Pontului Euxin] au foarte mulți delfini, care pricinuesc în fel și chip uimirea noastră. Înainte de toate, nu există animale de mare mai iute, așa că de multe ori, în salturile lor, ei sar peste pînzele corăbiilor...

12, 13. În Pont sînt foarte mulți toni, căci ei aproape că nu se înmulțesc în alte părți și nicăieri nu cresc mai repede ca aici, și anume din pricină 15 că apele sînt mai dulci. Pătrund aici primăvara, intră pe lîngă țărmul drept și ies pe lîngă cel stîng: se crede că ei fac astfel, deoarece văd mai bine cu ochiul drept decît cu cel stîng.

13, 1. Istrul izvorăște din munții Germaniei, pornind dintr-un munte care se află în fața rauracilor din Galia. Primește șaiszeci de afluenți aproape toți navigabili; se varsă în Pont prin șapte brațe⁵, dintre care primul este Peuce, al doilea Naracustoma, al treilea Calonstoma, al patrulea Pseudostoma, căci Borionstoma și apoi Spilonstoma⁶ sînt mai domoale decît celelalte, iar al șaptelea este leneș și ca o mlaștină, așa că n-are cum să fie comparat cu un fluviu. Primele patru sînt atît de mari, încît pe o lungime de patruzeci de 25 mii de pași⁷ nu se amestecă cu apa mării și-și păstrează neschimbat gustul de apă dulce. 2. În tot Pontul sînt foarte mulți brebi, pe care cu un alt cuvînt îi numim castori. Lutrul este asemănător cu ei, fiind un animal cu mușcătură foarte puternică, în așa fel că atunci cînd atacă omul, nu-și desface dinții decît înainte de a simți că pîrîie oasele rupte. Testiculele lui sînt căutate 30 spre a servi ca medicament; de aceea, atunci cînd el știe că este urmărit, spre a nu fi prins cu folos, își mănîncă singur testiculele. 3. Pontul trimite și mîrgăritare, pe care, după locul lor de origine, le numim pontice, de diferite specii: unele au stele aurii, altele au stele de culoarea sîngelui; acestea sînt considerate sacre; căci cele prețuite mai mult ca podoabă decît pentru folosul lor n-au pe ele picături, ci linii colorate⁸. 85

21, 3... apoi [pămînturile] Moesiei, pe care strămoșii noștri le numeau pe drept hambarul⁹ [zeiței] Ceres.

² Ținînd seama de echivalentul unui pas, obținem cifra fantastică de 8880 m.

³ În sudul Sciției Minor (Dobrogea), vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 8.

⁴ De la γέρωνος — «cocor».

⁵ Vezi comentariul aceleiași pasaj din Pliniu cel Bătrîn, IV, 12, 78 și urm.

⁶ Forma Spilonstoma a rezultat prin metateza formei Psilonstoma.

⁷ Aproximativ 59 km.

⁸ Fragmentul acesta exemplifică foarte bine caracterul lucrării lui Solinus.

⁹ Vezi Patsch, *Beiträge*, p. 166—167.

20 (14) SCRIPT. HIST. AUG. XXI, 16,3: sub his (sc. Balbino et Maximo) pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium. Fuit et Histriae excidium eo tempore, ut autem
 5 Dexippos dicit, Histricae civitatis.

22 (16) SYNKELL. p. 705, 10 Bonn. Σκύθαι περαιωθέντες οἱ λεγόμενοι Γότθοι τὸν Ἰστρὸν ποταμὸν ἐπὶ Δεχίου πλεῖστοι τὴν Ῥωμαίων ἐπικρατείαν κατενέμοντο. οὗτοι τοὺς Μυσοὺς φεύγοντας εἰς Νικόπολιν περιέσχον. Δέκιος δὲ ἐπελθὼν αὐτοῖς, ὥς Δέξιππος
 10 ἱστορεῖ, καὶ τρισμυρίους κτείνας ἐλαττοῦται κατὰ τὴν μάχην, ὥς

S-a născut și a trăit la Atena în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. În anul 267 Dexip a adunat în jurul său două mii de bărbați spre a înfrunta atacul herulilor asupra Atenei. A scris trei opere mai de seamă, din care ni s-au păstrat numai fragmente: *Sciticele* (o istorie a goților), o *Cronică universală* și o *Istorie a diadohilor*. Prima începea cu anul 238 e.n. și mergea aproximativ până la anul 268 e.n. Autorul și-a luat ca model pe Tucideide, dar a avut un stil obscur și greoi.

Ediția: FGrHist, IIA, p. 456—466.

CRONICA UNIVERSALĂ

Fr. 20 (14) *Scriptores Historiae Augustae*, XIX, 16, 3. Sub aceștia (adică Balbinus și Maximus)¹ carpii² s-au luptat³ împotriva moesilor⁴. Tot atunci a început și războiul cu sciții⁵ și tot în aceeași vreme a avut loc și distrugerea⁶ Histriei, sau, după cum spune Dexip, a cetății histriene.

5

Fr. 22 (16). Georgios Syncellos, p. 705, 10, Bonn. Sciții, numiți goți, au trecut în număr mare fluviul Istru, pe timpul lui Decius⁷, și au pustiit teritoriul stăpinit de romani⁸. Ei au impresurat⁹ pe moesii¹⁰ care se refugiaseră la Nicopol. După cum povestește Dexip, Decius¹¹ i-a atacat și a ucis treizeci de mii de oameni¹², dar a fost învins¹³ în luptă, încât a pierdut și Filipopol¹⁴, 10

¹ În timpul împăraților Maximus și Balbinus (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 263).

² Vezi Ptolemeu, nota 31.

³ În anul 238 e.n.

⁴ Locuitorii provinciei *Moesia Inferior*.

⁵ Adică cu goții, care au invadat Moesia împreună cu carpii. Numele de sciți dat goților se explică prin așezarea lor geografică — criteriu folosit de istoriografia antică târzie și de cea bizantină, care va da naștere la multe confuzii.

⁶ Cercetările mai recente au arătat însă că Histria a continuat să existe — lucru atestat de texte epigrafice — și după această invazie (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 221—222 și E. Doruțiu, *Zur Frage des Zeitpunktes der Zerstörung Histrias im 3. Jahrh. u.Z.*, în « Studii Clasice », VI (1964)). Vezi și nota 26.

⁷ Această mare invazie, sub conducerea regelui Cniva, a avut loc în anul 250 e.n. (cf. Iordanes, *Geticele*, XVIII și Zosimos I, 23).

⁸ Provinciile *Moesia Inferior* și *Tracia*. Pentru drumul urmat și regiunile afectate de invazie vezi B. Gerov, *Die Gotische Invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Horifunde*, în « Acta Antiqua Philippopolitana », Studia Historica et Philologica, Serdicae, 1963, p. 127—146.

⁹ După ce goții fuseseră respinși de la asediul orașului Novae.

¹⁰ Locuitorii din *Moesia Inferior*.

¹¹ A domnit între anii 249 și 251 e.n.

¹² Decius a reușit astfel să degajeze orașul Nicopol.

¹³ Această nouă bătălie s-a dat lângă orașul Beroea.

¹⁴ El fusese asediat, încă înaintea luptei de la Beroea, de către alt grup de goți (vezi nota 30). Acum însă cele două grupuri s-au unit și au cucerit orașul.

καὶ τὴν Φιλιππούπολιν (S. F 26—27). ἀπολέσαι ληφθεῖσαν ὑπ' αὐ-
τῶν καὶ Θρᾷκας πολλοὺς ἀναιρεθῆναι. ἐπανιοῦσι δὲ Σκύθαις ἐπὶ
τὰ σφέτερα ὁ αὐτὸς Δέκιος ἐπιθέμενος ἀναιρεῖται ἐν Ἀβρύτῳ,
τῷ λεγομένῳ Φόρῳ Θεμβρονίῳ, σὺν τῷ παιδί διὰ νυκτὸς ὁ θεόμαχος.
5 οἱ τε Σκύθαι μετὰ πλείστων αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων ἐπανέρχονται.

25 (18) EXC. DE STRATEG. 4. ἐκ τῶν Δεξίππου. πολιορκία
Μαρκιανοῦ πόλεως. Μαρκιανούπολιν — τὸ δὲ ὄνομα Τραιανοῦ τοῦ
βασιλέως τὴν ἀδελφὴν ἐνδεδωκέναι τῇ πόλει λέγουσιν οἱ ἐγχώριοι
— ταύτην δὲ οὖν τὴν πόλιν οἱ Σκύθαι ὥς δὴ κατὰ κράτος ἀλώσιμον
10 εἶναι νομίσαντες . . . (2) τοῖς δὲ ἐν τῷ ἄστει πάλαι τε παρεσκευάστο
ἄσας ἐς πολιορκίαν ἐπιτήδεια καὶ Μάξιμος, ἀνὴρ γένος μὲν τῶν ἀπό-
ρων μετακου* φιλοσοφία δὲ ἄρα συζῶν, οὐ μόνον στρατηγοῦ
ἀλλὰ καὶ στρωτῶν ἀγαθοῦ ἔργα ἐν τῷ τότε ἔτοιμος ὢν ἐπιδείκνυ-
νυσθαι, ἐπεθάρρυνε τε ἑκάστοις. . . (6) βιαζόμενοι δὲ οὖν οἱ Σκύθαι
15 καὶ μὴδὲ ἀντιδρᾶν ἔχοντες τοὺς Μυσοὺς διὰ τε τὰς ἐπάλξεις κα-
τὰ τὴν ἐκ τῶν θυρῶν ἀκροῦ φυλακὴν ἀπαγορεύοντες πρὸς τὰς πληγαὶ
καὶ ὥς οὐκ ἦν αὐτοῖς περαιτέρω καρτερεῖν, ἀνεχώρησαν ἄπρακτοις

27 (20) EXC. DE STRATEG. 5: ἐκ τῶν Δεξίππου. πολιορ-
κία Φιλίππου πόλεως. (1) τὴν Φιλιππούπολιν — ἔστι δὲ ἡ πόλις
20 αὕτη μεθόριος μὲν τῆς Θρακῶν καὶ Μακεδόνων γῆς, κεῖται δὲ ἐπὶ
τῷ Ἐβρῷ ποταμῷ* οἰκιστὴν δὲ αὐτῇ γενέσθαι λέγουσι Φιλίππον
τὸν Ἀμύντου, Μακεδόνων ἄρχοντα, ἀφ' οὗ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῇ
πόλει ἐγένετο — ταύτη δὲ οἱ Σκύθαι ὥς ἀρχαιοτάτῃ καὶ μεγίστῃ
προσέβαλλον ἐς πολιορκίαν. . . (11) οἱ δὲ Θρᾷκες μέρος τι τοῦ
25 τείχους διασχόψαντες ὅσον ἐς μέγετος πυλίδος στενῆς εἰσεφόρουν
κατὰ τοῦτο παρὰ σφᾶς ὅσαι νύκτες τὸν χοῦν. ὥς δὲ πάντῃ ἄποροι
τῇ γνώμῃ ἐγίνοντο, ἐδόκει ἀναχωρεῖν. καὶ τοῦτο τῇ πολιορκίᾳ
τέλος τοῖς Σκύθαις ἐγένετο.

* locus corruptus.

care a căzut în mâinile goților. Cu acest prilej au pierit mulți ¹⁵ traci ¹⁶. Înfruntându-i ¹⁷ pe sciții care se întorceau la casele lor, însuși Decius, acest vrăjmaș al lui Dumnezeu ¹⁸, a fost ucis ¹⁹ într-o noapte la Abrytos ²⁰, în locul numit Forum Sempronii, împreună cu fiul său ²¹. Iar sciții s-au înapoiat acasă cu foarte mulți prizonieri și prăzi ²².

5

SCITICELE

Fr. 25 (18). Excerpte din *Stratageme* 4. Din istoriile lui Dexip. Asediul [orașului] Marcianopol. Localnicii spun că orașul Marcianopol a fost numit după sora lui Traian ²³, Marcia. Sciții ²⁴ socotind că acest oraș ²⁵ poate fi ușor luat cu forța ²⁶... (2) cei din cetate însă pregătiseră mai demult ²⁷ cele necesare 10 pentru un asediu, iar Maximus, un bărbat care se trăgea dintr-o familie săracă, dar care își petrecuse viața cu filozofia, era pregătit să îndeplinească nu numai îndatoririle unui comandant, dar și pe cele ale unui bun soldat; el încuraja pe toți... (6) Astfel loviți și nefiind în stare să răspundă moesilor în același fel, 15 din cauza crenelurilor și a gârziilor de la porți, obosiți de lovături, sciții nu mai erau în stare să reziste și s-au retras fără să obțină nimic.

Fr. 27 (20). Excerpte din *Stratageme* 5. Din istoriile lui Dexip. Asediul [orașului] Filipopol. (1). Filipopol, un oraș la granița dintre Tracia și Macedonia, este situat pe râul Hebru. Se spune că întemeietorul ²⁸ acestui oraș a 20 fost Filip, fiul regelui macedonean Amyntas, de la care și-a primit și orașul numele. Sciții au atacat acest oraș foarte vechi și mare și l-au asediat ²⁹... (11) Tracii au tăiat însă o parte a zidului, de mărimea unei porțițe strâmte, și prin 25 aceasta au cărat toată noaptea pământ în oraș. Atunci sciții, nemaștiind ce să facă, au hotărât să plece de acolo. Și astfel a luat sfârșit ³⁰ asediul sciților.

¹⁵ Aromianus Marcellinus (XXXI, 5, 17) vorbește de 100 000 de oameni.

¹⁶ Locuitori ai Traciei.

¹⁷ La început cu oarecare succes, într-o primă luptă de lângă Nicopol.

¹⁸ Împăratul dăduse în anul 250 e.n. un edict împotriva creștinilor.

¹⁹ În iunie 251 e.n.

²⁰ O inscripție recent descoperită permite identificarea acestei localități cu Razgrad (Bulgaria), vezi T. Ivanov, în «Serta Kazaroviana», II, Sofia, 1955, p. 169—186.

²¹ De fapt acesta murise mai înainte în lupta de lângă Nicopol.

²² Pentru tot episodul, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 268—269.

²³ În cadrul acțiunii de romanizare a provinciilor sud-dunărene.

²⁴ Pentru această invazie gotică, care a avut loc în anul 248 e.n., cf. Iordanes, *Geticele*, XVI.

²⁵ La data aceasta Marcianopol era un oraș înfloritor, cu ziduri puternice, care peste puțin timp a devenit capitala Moesiei Inferioare.

²⁶ Se pare că abia cu prilejul acesta a fost distrusă și Histria (*Ist. Rom.*, p. 562). Vezi și nota 6.

²⁷ Zidurile fuseseră întărite din ordinul guvernatorului Tullius Menophilus (238—241 e.n.). Cf. Petrus Patricius, fr. 8.

²⁸ În anul 342—341 î.e.n.

²⁹ Vezi nota 24.

³⁰ Și victoria lui Decius de la Nicopol (vezi nota 12), împotriva grupului condus de Cniva, a contribuit la retragerea goților; dar după ce aceștia s-au unit și l-au învins pe Decius lângă Beroea (vezi nota 13), goții s-au întors cu toții, reușind (vezi nota 14) să ocupe orașul Nicopol (vezi Rappaport, *Die Einfälle der Goten in das römische Reich bis auf Constantin*, Berlin, 1899, p. 40).

CXX. TABULA PEUTINGERIANA

CXX. HARTA LUI PEUTINGER

Tabula Peutingeriana este o hartă a drumurilor mai importante din antichitate. Umanistul Conrad Celtes a depus manuscrisul în anul 1507 la consilierul Conrad Peutinger din Augsburg. După multe peripeții exemplarul a ajuns în biblioteca imperială din Viena. Locul de proveniență al manuscrisului a rămas pînă astăzi necunoscut, iar din cele 12 foi ale sale, prima a dispărut, așa încît lipsește începutul cu titlul și numele autorului. Exemplarul păstrat este o copie din secolul al XI-lea sau al XII-lea. Tabula Peutingeriana, care a fost întocmită pe baza itinerariilor și a unei hărți a Imperiului roman, nu este o lucrare oficială și nici măcar completă, prezentînd lipsuri față de Itinerariu lui Antoninus. Relieful este redat schematic și liniar, deoarece nu era socotit un lucru important; doar punctele de trecere peste fluviu sînt indicate. În schimb se găsesc drumurile principale ale întregii lumi civilizate cunoscute pe atunci și în special cele din Imperiul roman din epoca sa de extensiune maximă. Împărțirea provinciilor variază: cînd e dată după sistemul lui August și Traian, cînd după cel al lui Dioclețian. Cele trei « capitale » și opt orașe foarte mari sînt reprezentate cu mai multe turnuri și ziduri. Orașele mari au două turnuri, iar cele importante din punct de vedere comercial au cerculețe pe turnuri. Localitățile balneare sînt reprezentate prin dreptunghiuri și au marcate în centru un bazin. Uneori mai sînt însemnate și templele, reședințele guvernatorilor etc. Unitatea de măsură este mila romană (1478 m), pornindu-se cu numărătoarea de la porțile orașului; cifra dată indică distanța pînă la următorul oraș.

Data la care a fost desenată în această formă « Harta lui Peutinger » e mult discutată. Ea pare să fie destul de tîrzie. Ceea ce ne interesează pe noi e în primul rînd modelul care a servit de orientare în trasarea frontierelor imperiului și ce anume situație se oglindește în acest model.

Pentru aceasta e interesant să precizăm că, în ce privește țara noastră, harta nu prezintă partea răsăriteană a Daciei romane (Transilvania de Est). Bazat pe acest element, C. Daicoviciu consideră că originalul-model al « Hărții lui Peutinger » nu poate fi decît o hartă sau un itinerar al Imperiului roman întocmit între anii 251—271, deoarece numai în acest răstimp Dacia romană a fost lipsită de partea ei orientală prin cedarea ei goților de împăratul Treb. Gallus (« Revue de Transylvanie », VI (1940), p. 54 și urm. și *Transylvanie*, 184, n. 2). Pornind de la această interpretare a lui C. Daicoviciu, învățatul italian Eug. Manni, pe baza unor detalii din regiunea renană, arată că modelul nu poate fi anterior anului 260 (*L'impero di Gallieno*, Roma, 1949, p. 30—31). Astfel, exemplarul folosit de desenatorul « Hărții lui Peutinger » prezintă situația dintre 261 și 271/2, cînd Dacia, părăsită de Aurelian, nu mai putea figura pe nici o hartă a Imperiului roman.

Ediții: *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana dargestellt von Konrad Miller*, Stuttgart, 1916; *Die Peutingerische Tafel oder Weltkarte des Castorius...* herausgegeben von Konrad Miller, Stuttgart, 1916.

Col. 506—512.

- VIII. 2, Trasmарisca XII
 Nigrinianis XIII.....
 Tegulicio XI.....
 Durostero XVIII
 3. Sagadava XII.....
 Sucidava XVII.....
 Axiopolis XVIII.
 Calidava XVIII
 Carsio XXV
 Bereo XXI
 Troesmis VIII.
 4. Arubio XXVI.....
 Noviodum XLI.....
 Salsovia XXIII
 Ad stoma LX.....
 Histriopoli XL
 Tomis XII.....
 Stratonis XXII.....
 Callatis XXIII.....
 Trissa XII.....

3. Bizone XII
 Dyosinopoli XXXII..

Col. 542—545

- VII, 2. Lederata XII
 3. Apo fl. XII.....
 Arcidava XII
 Centum Putea XII...
 Bersovia XII
 Azizis III.....
 4. Caput Bubali X.....
 Tivisco

Col. 546—551

- VII, 3. Faliatis XX
 4. Tierva XI
 Ad Mediam XIII...
 Pretorio IX.....
 Ad Pannonios IX....
 Gaganis XI.....
 Masclianis XIII
 Tivisco XIII
 5. Aguavi(a)e VIII

[Drumul de la Singidunum la Constantinopol de-a lungul țărmului Dunării].

VIII, 2. Transmarisca	12 [mile]
Candidiana ¹	13 [mile]
Tegulicium	11 [mile]
Durostorum	18 [mile]
3. Sacidava ²	12 [mile]
Sucidava	17 [mile]
Axiopolis	18 [mile]
Capidava	18 [mile]
Carsium	25 [mile]
Berõe	21 [mile]
Troesmis	9 [mile]
4. Arrubium	26 [mile]
Noviodunum	41 [mile]
Salsovia	24 [mile]
Ad Stoma ³	60 [mile]
Histria	40 [mile]
Tomis	12 [mile]
Stratonis	22 [mile]
Callatis	24 [mile]
Tirizis	12 [mile]

3. Bizone	12 [mile]
Dionysopolis	32 [mile]

[Drumul de la Viminacium la Tibiscum]

VII, 2. Lederata	12 [mile]
3. Apus flumen ⁴	12 [mile]
Arcidava ⁵	12 [mile]
Centum Putei ⁶	12 [mile]
Berzobis ⁷	12 [mile]
Aizisis ⁸	3 [mile]
4. Caput Bubali ⁹	10 [mile]
Tibiscum ¹⁰	

[Drumul de la Taliata la Porolisum]

VII, 3. Taliata	20 [mile]
4. Dierna ¹¹	11 [mile]
Ad Mediam ¹²	14 [mile]
Praetorium	9 [mile]
Ad Pannonios ¹³	9 [mile]
Gaganae	11 [mile]
Masclianis	14 [mile]
Tibiscum ^{13 bis}	14 [mile]
Acmonia	8 [mile]

¹ Acesta pare să fi fost adevăratul nume al localității, așa cum apare în *Itinerarium Antonini* și în *Notitia Dignitatum*. Citarea localității *Nigriniana* și la *Geograful din Ravenna* se datorește modelului comun folosit de cele două hărți, iar confuzia s-a făcut probabil fiindcă ambele nume indică culori care sînt și antonime. Pentru o altă interpretare (nume succesive ale aceleiași localități) vezi I. Velkov, *Градът в Тракия и Дакия през късната античност*, Sofia, 1959, p. 88, n. 9. Pentru localitățile din Dobrogea vezi *Itinerarul lui Antoninus*.

² Localitate situată între *Capidava* și *Carsium*, care e amintită și de *Notitia Dignitatum*, XXXIX, 12. Probabil că asemănarea cu *Sucidava* a contribuit la greșita ei plasare. Vezi Gr. Florescu, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, p. 498 și urm.

³ „La Gură”. Localitate situată pe brațul Sf. Georghe, ca și *Salsovia* care o precede. Pentru încercările de localizare vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 301, n. 4.

⁴ „Rîul Apus”. Pentru localitățile din Banat vezi repertoriul lui B. Milleker, *Délmagyarország régiséglelei*, I—III, Timișoara, 1897—1906.

⁵ Vezi Gr. Florescu în „Istros” I (1934), p. 60—72.

⁶ „O sută de puțuri”. Vezi Milleker, *op. cit.* III, p. 217—219.

⁷ Vezi G. Téglas în „Archaeologiai Ertesítő” XVII (1897), p. 28—32.

⁸ Vezi A. Borza, *Banatul*, p. 64—65.

⁹ Vezi E. Panucca, în „An. Ban.” II (1930), 4, p. 45.

¹⁰ Vezi C. Daicoviciu, în „An. Com. Mon. Ist. Trans.”, II (1929), p. 315; Borza, *op. cit.*, p. 67—70 și Patsch, *Kampf*, passim.

¹¹ Vezi I. I. Russu, în SCIV IV (1953), p. 785—793.

¹² „La Mijloc”. Sub acest nume se ascund de fapt două localități, actualele Mehadia și Băile Herculane. Vezi M. Macrea, în „Studii” II (1949), 1, p. 139—141 și A. Bărcăcilă, *Băile Herculane*, București, 1935.

¹³ Vezi C. Daicoviciu și I. Miloiu, în „An. Ban.” III (1930), 7, p. 16—18.

^{13 bis} Vezi A. Borza, *Cetățile romane dintre Tibiscum și Sarmisegetuza*, (Extras), Timișoara, 1943.

- Ponte Augusti XV...
- Sarmategte XIII
- Ad Aquas XIII
- VIII, 1. Petris VIII
- Germizera VIII.....
- Blandiana VIII.....
- Apula XII.....
2. Brucla XII
- Salinis XII
- Potavissa XXIII.....
- Napoca XVI.....
3. Optatiana X
- Largiana XVII.....
- Cersie III.....
- Porolisso
- Col. 551—556.
- VII, 4. Egeta XXI
- Drubetis XXXVI.....
- Amutria XXXV.....
- Pelendova XX
- Castris Novis LXX...
- VII, 5. Romula XIII
- Acidava XXIII.....
- Rusidava XIII
- Ponte Aluti XII.....
- Burridava XII
- VIII, 1. Castra Tragana VIII
- Arutela XV.....
- Pretorio VIII.....
- Ponte Vetere XLIII
- Stenarum XII.....
- Cedoni(a)e XXIII...
- Acidava XV
- Apula

Pons Augusti ¹⁴	15 [mile]	VII, 4. Egeta	21 [mile]
Sarmizegethusa ¹⁵	14 [mile]	Drobeta ²⁷	36 [mile]
Aquae ¹⁶	13 [mile]	Ad Mutrium ²⁸	35 [mile]
VIII, 1. Petris	9 [mile]	Pelendava	20 [mile]
Germisara ¹⁷	9 [mile]	Castra Nova ²⁹	70 [mile]
Blandiana ¹⁸	8 [mile]	Romula	13 [mile]
Apulum ¹⁹	12 [mile]	Acidava	24 [mile]
2. Brucla ²⁰	12 [mile]	Rusidava	14 [mile]
Salinae ²¹	12 [mile]	Pons Aluti ³⁰	13 [mile]
Potaissa ²²	24 [mile]	Burridava	12 [mile]
Napoca ²³	16 [mile]	VIII, 1. Castra Traiana ³¹	9 [mile]
3. Optatiana ²⁴	10 [mile]	Aretula	15 [mile]
Largiana	17 [mile]	Praetorium	9 [mile]
Certiae ²⁵	4 [mile]	Pons Vetus ³²	44 [mile]
Porolissum ²⁶		Caput Stenarum ³³	12 [mile]
		Cedonia	24 [mile]
		Acidava	15 [mile]
		Apulum	

[Drumul de la Egeta la Apulum
trecând prin Romula]

¹⁴ „Podul lui August”. Pentru localitățile din Dacia și mai ales din Transilvania vezi C. Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 126—138 și M. Macrea în *Ist. Rom.*, p. 359—369.

¹⁵ Vezi C. Daicoviciu, în „Dacia”, I, p. 224—263, III—IV, p. 516—556; VII—VIII, p. 310.

¹⁶ „Ape”. Vezi G. Téglaș, în „ATRTE”, III (1883—1884), p. 65—66, 111.

¹⁷ Vezi N. Gostar, *Inscripții și monumente din Germisara, în Contribuții la cunoașterea reg. Hunedoara*, III (1956), p. 5—99.

¹⁸ Vezi I. Berciu, în „Apulum”, III (1946—1948), p. 180 și Macrea-Protase, în „Materiale”, V, 1959.

¹⁹ Vezi I. I. Rusu, în „Apulum”, III (1946—1948), p. 145—159 și C. Daicoviciu, în SCIV, I (1950), 1, p. 225—228.

²⁰ Vezi M. Macrea, în AISC, III (1936—1940), p. 285.

²¹ „Ogne de sare”. Vezi G. Téglaș, în „AE” XVIII (1898), p. 431—432.

²² Vezi C. Daicoviciu, în RE, XXII, 1, col. 1014 și urm.

²³ Vezi C. Daicoviciu, în AISC, I (1928—1932), 2, p. 48—53.

²⁴ Vezi C. Daicoviciu, ibidem, p. 52—53.

²⁵ Vezi C. Daicoviciu, în „Dacia”, VII—VIII (1937—1940), p. 322.

²⁶ Vezi C. Daicoviciu, în RE, XXII, 1, col. 265 și urm.; idem în SCIV, I (1950), p. 225—228 și D. Popescu, în SCIV, X (1959), 1, p. 150 și XI (1960), 1, p. 185.

²⁷ Vezi Al. Bărcăilă, *Une ville daco-romane: Drubeta*, în *L'Archéologie en Roumanie*, Bucarest, 1938, p. 7—50.

²⁸ „La (rîul) Motru”. E posibil ca numele să fi fost Amutrium cum apare la Ptolemeu (III, 8. 4). După Tomaszek, înțelesul ar fi de „apă nemurdară”.

Pentru localitățile din Oltenia vezi D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a II-a, București, 1958 și Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, cap. IV, precum și rapoartele de săpături și notele personale ale aceluiași, păstrate în manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R.

²⁹ „Taberele Noi”, localitatea aceasta n-a putut fi precis identificată, iar distanța de 70 mile pînă la Romula se potrivește cu Ad Novas pe Dunăre, ceea ce se datorește desigur unei confuzii a autorului sau copistului hărții. În text lipsesc deci aproximativ 15—20 mile, care s-ar potrive cu distanța reală dintre Castra Nova și Romula și ar corespunde identificărilor propuse de K. Miller (Drăgănești) și D. Tudor (Puțuri), dintre care ultima pare mai probabilă (vezi D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a II-a, București, 1958, p. 45).

³⁰ „Podul de la Olt”.

³¹ „Taberele lui Traian”.

³² „Podul Vechi”.

³³ „Capul Strimtorii”.

ΒΙΟΣ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ

14. Ἦν δ' αὐτῷ καὶ ἕτερον μειράκιον ὃ ἐκ Θρήκης ἐκτῆσατο, ὃ Ζάλμοξις ἦν ὄνομα, ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἄρκτου ἐπεβλήθη·
 5 τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θρᾷκες ζαλμὸν καλοῦσιν. Ἀγαπῶν δ' αὐτῶν ὁ Πυθαγόρας τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαίδευσε τά τε περὶ ἱερουργίας καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας· τινὲς δὲ καὶ Θαλῆν τοῦτον φασὶν ὀνομάζεσθαι· ὥς Ἡρακλέα δ' αὐτὸν προσκυνοῦσιν οἱ βάρβαροι.
 15. Διονυσοφάνης δὲ λέγει δουλεῦσαι μὲν αὐτὸν τῷ Πυθαγόρᾳ, 10 ἐμπεσόντα δ' εἰς ληστὰς καὶ στιχθέντα, ὅτε κατεστασιάσθη ὁ Πυθαγόρας καὶ ἔφευγεν, δῆσαι τὸ μέτωπον διὰ τὰ στίγματα. Τινὲς δ' ἐρμηνεύεσθαι τὸ ὄνομα φασὶ Ζάλμοξιν ξένος ἀνὴρ...

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΩΔΥΣΣΕΙΑΙ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ ΑΝΤΡΟΥ

28. ... Ἔτι τὰ μὲν νότια μικροφυῇ ποιεῖ τὰ σώματα· τὸ γὰρ
 15 θερμὸν ἰσχυαίνειν αὐτὰ μάλιστα εἴωθεν, αὐτῷ δὲ τούτῳ καὶ κατασμι-
 κρύνειν καὶ ξηραίνειν· ἔτι δ' ἐν τοῖς βορείοις πάντα μεγάλα τὰ σώματα.
 Δηλοῦσι δὲ Κελτοί, Θρᾷκες, Σκύθαι ἢ τε γῇ κάθυγρος αὐτῶν οὔσα
 καὶ νομάς πλείστας φέρουσα...

CXXI. PORPHYRIOS

S-a născut la Tir în anul 232 e.n., a studiat filozofia, îmbrățișînd doctrina lui Plotin, și a fost unul dintre cei mai de seamă învățați ai vremii. Porphyrios a trăit un timp la Atena și Roma, apoi s-a stabilit în Sicilia, unde se pare că a și murit în anul 304. A dorit să apere și să răspundească învățătura lui Plotin și a fost un mare adversar al creștinismului. În filozofie a pus accentul mai ales pe religie și suflet, iar în viața practică a recomandat ascetismul și abținerea de la hrana de origine animală. A scris foarte mult, dar ni s-a păstrat relativ puțin. Opera sa principală, în 15 cărți, *Împotriva creștinilor* s-a pierdut.

Ediția: *Porphyrii philosophi Platonici, Opuscula selecta* iterum recognovit Augustus Nauck, Teubner, Leipzig, 1886.

VIATA LUI PITAGORA

14. [Pitagora] mai avea și un alt adolescent, pe care-l dobîndise în Tracia, numit Zamolxis¹, deoarece — la naștere — i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numesc pielea [aceasta] « zalmos ». Îndrăgindu-l, Pitagora l-a 5 învățat să cerceteze fenomenele cerești și [să se priceapă] la sacrificii și la alte ceremonii în cinstea zeilor. Unii spun că el mai este numit și Tales², iar barbarii îl adoră ca pe Heracles. 15. Dionysophanes³ afirmă că el a fost sclavul lui Pitagora, că a căzut în mâinile hoților și a fost tatuat cînd s-a făcut 10 răscoala împotriva lui Pitagora, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă « bărbat străin... »

PEȘTERA NIMFELOR DIN ODISEEA

28... Apoi ținuturile de la miazăzi dau la iveală trupuri mărunte, întrucît — de cele mai multe ori — căldura face [un trup] să slăbească și prin aceasta 15 el se micșorează și se usucă. Dimpotrivă, în ținuturile de miazănoapte, trupurile toate sînt mari. Stau mărturie celții, tracii și sciții. Țara lor este plină de umezeală și are pășuni din belșug...

¹ În alt manuscris se află forma Zalmoxis.

² După numele celebrului filozof ionian de la începutul secolului al VI-lea î.e.n.

³ Autor necunoscut.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΧΗΣ ΕΜΨΥΧΩΝ

II, 56. . . . Φύλαρχος δὲ κοινῶς πάντας τοὺς Ἑλληνας πρὶν ἐπὶ πολεμίους ἐξιέναι ἀνθρωποκτονεῖν ἱστορεῖ. Καὶ παρίημι Θρᾶκας καὶ Σκύθας, καὶ ὥς Ἀθηναῖοι τὴν Ἐρεχθέως καὶ Πραξιθέας θυγα-
^δ τέρα ἀνείλον. . .

IV, 21. . . . Σκύθαι δὲ συγκατορύττουσι ζῶντας καὶ ἐπισφάττουσι ταῖς πυραῖς οὓς ἡγάπων οἱ τεθνεῶτες μάλιστα. . .

DESPRE ABSTINENȚĂ

II, 56... Phylarchos⁴ povestește că toți grecii făceau sacrificii omenești înainte de a porni împotriva dușmanilor. Și las la o parte pe traci⁵ și pe sciți și faptul că atenienii jertfiseră pe fiica lui Erehteu și a Praxitheei⁶. 5

IV, 21... Sciții își îngroapă de vii [bătrânii] și înjunghie pe ruguri pe aceia pe care răposatii i-au îndrăgit mai mult⁷...

⁴ Istoric grec din sec. al III-lea î.e.n. Cf. supra.

⁵ Cf. Herodot, IX, 119.

⁶ Eroi mitici din Atica, înrudiți cu zeul Poseidon. Porphyrios afirmase mai sus — în legătură cu misterele lui Mithra — că sacrificiile umane au luat sfârșit pe vremea împăratului Hadrian.

⁷ Cf. Herodot, IV, 71—72.

CXXII. ITINERARIUM ANTONINI

223, 1. Transmariscam	3. Capidava
m.p. XVI.....	m.p. XVIII.....
2. Candidiana	4. Carso
m.p. XIII.....	m.p. XVIII.....
3. Teclicio	5. Cio ⁴
m.p. XII.....	m.p. X.....
4. Dorostoro ¹ leg. XI Cl.	225, 1. Biroe ⁵
m.p. XII.....	m.p. XIII.....
224, 1. Sucidava ²	2. Trosmis ⁶ leg. I. Iovia
m.p. XVIII.....	m.p. XVIII.....
2. Axiupoli ³	
m.p. XII.....	

¹ În manuscrisul P = XX, iar în L = XXI.

² Corrige: Sagadova m.p. XVIII — Sucidava m.p. XII Cuntz.

³ XVII Cuntz.

⁴ XVIII, în manuscrisul D.

⁵ XVIII, în manuscrisul P.

⁶ XIII, în manuscrisul P.

CXXII. ITINERARUL LUI ANTONINUS

Lucrarea aceasta a fost întocmită pe baza unui model din timpul împăratului Caracalla (212—218 e.n.) — căci acesta pare să fie personajul pomenit în titlu —, iar redactarea definitivă sub care a ajuns la noi s-a făcut în timpul lui Dioclețian (284—305).

Ediția: *Itineraria Romana*. Vol. I, *Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense* edidit Otto Cuntz, Teubner, Leipzig, 1929, p. 32—33.

[Drumul de la Viminacium
la Constantinopol]

223, 1. Transmarisca	16 mile	3. Capidava ⁵	18 mile
2. Candidiana ¹	13 mile	4. Carsium ⁶	18 mile
3. Tegulicium	12 mile	5. Cius ⁷	10 mile
4. Durostorum ² legi- unea ³ a XI-a Claudia	12 mile	225, 1. Beroë	14 mile
224, 1. Sucidava	18 mile	2. Troesmis ⁸ legiunea ⁹	
2. Axiopolis ⁴	12 mile	I Iovia	18 mile

¹ Vezi Harta lui Peutinger, nota 1.

² În cadrul recente reorganizări a imperiului, orașul a fost atașat la noua provincie *Moesia Secunda*. Pentru reorganizarea Dobrogei (Scythia) sub Dioclețian, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 280 și urm. Pentru toate localizările vezi mai ales J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, Sarajevo, 1911.

³ Adusă probabil după primul război cu dacii, legiunea va rămâne aici pînă în sec. al V-lea e.n.

⁴ Vezi Gr. Tocilescu, *Fouilles d'Axiopolis*, în « Festschrift Hirschfeld », Berlin, 1903, p. 354—359 și I. Barnea, *Date noi despre Axiopolis*, în SCIV, XI (1960), 1, p. 69—80.

⁵ Vezi Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, București, 1958.

⁶ Vezi V. Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, în „An. Acad. Rom. mem. sect. ist.”, s. II, t. XXXV, București, 1913, p. 478—491 și V. Brătulescu, *Cetatea Hârșova în legătură cu Dobrogea și cu ținuturile înconjurătoare*, în „Bul. Com. Mon. Ist.”, XXXIII (1940), p. 3—24.

⁷ Vezi Gr. Florescu, *Un nou document epigrafic referitor la nordul Dunării moesice*, în SCIV, II (1951), 2, p. 125—135.

⁸ Vezi D. More, *Săpăturile de la Troesmis*, în « Rev. ist. arch. fil. » I (1883), p. 240 și Gr. Tocilescu, ibidem, p. 102, precum și R. Vulpe, *Canabenses și Troesmensenses. Două inscripții inedite din Troesmis*, în SCIV, IV (1953), 3—4, p. 557—579.

⁹ O dată cu înființarea provinciei *Scythia* de către Dioclețian, a fost așezată aici o legiune nou creată, care avea menirea să apere frontul apusean al Dobrogei. Gh. Ștefan, *La legio I Iovia et la défense de la frontière danubienne au IV siècle d.n.e.*, în « Nouvelles études d'histoire », Bucarest, 1955, p. 161—167, a arătat, pe baza unor materiale arheologice recente, că itinerarul face, probabil, o confuzie și că în realitate legiunea I își avea sediul la Noviodunum, iar la Troesmis cantona legiunea II, situație atestată mai târziu de *Not. Dign. Or.*, XXXIX, 33—34.

3. Scytica ⁷	227, 1. Ad Salices ¹²
4. Arrubio	m.p. XXVI
m.p. VIII	2. Historio
5. Diniguttia ⁸	m.p. XXV
m.p. VIII	3. Tomos ¹³
226, 1. Novioduno leg. II.	m.p. XXXVI
Herculea	4. Callacis ¹⁴
m.p. XX	m.p. XXX
2 Aegiso	228, 1. Timogitia ¹⁵
m.p. XXIII	m.p. XVIII
3. Salsovia ⁹	2. Dionisopoli
m.p. XVII	m.p. XXIII
4. Salmorude ¹⁰	3. Odisso
m.p. VIII	m.p. XXIII
5. Vale Domitiana ¹¹	
m.p. XVII	

⁷ Sitica m.p. VIII, în manuscrisul D.

⁸ XVIII, în manuscrisul P.

⁹ XVIII, în manuscrisul D.

¹⁰ XVIII, în manuscrisul D.

¹¹ XVII, în manuscrisul D.

¹² XXVII, în manuscrisul D.

¹³ XXVI, în manuscrisul D.

¹⁴ XXXVI, în manuscrisul P = XXX.

¹⁵ XVII, în manuscrisul P.

3. Scythica ¹⁰	[8 mile]	5. Vallis Domi-	
4. Arrubium	9 mile	tiana	17 mile
5. Dinogetia ¹¹	9 mile	227, 1. Ad Salices ¹⁷	26 mile
226, 1. Noviodunum ¹²		2. Histria ¹⁸	25 mile
legiunea ¹³ a		3. Tomis ¹⁹	36 mile
II-a Herculea	20 mile	4. Callatis ²⁰	30 mile
2. Aegyssus ¹⁴	24 mile	228, 1. Timogitia	18 mile
3. Salsovia ¹⁵	17 mile	2. Dionysopolis	24 mile
4. Halmyris ¹⁶	9 mile	3. Odessos ²¹	24 mile

¹⁰ Nu este probabil să fie vorba de menționarea provinciei *Scythia*, cum crede editorul, căci numele acestei localități apare și la Procopios, *De aedificiis*, IV, 11, 27 tot în această regiune, iar manuscrisul D (Parisinus Regius. 7230A din sec. X) indică și distanța respectivă. Vezi și ipoteza lui Gh. Ștefan, în « Balcenia », VII (1944), p. 344—348, după care ar fi vorba de un atribut al legiunii I, care ține de rîndul precedent.

¹¹ Vezi Gh. Ștefan, *Dinogetia — a problem of ancient topography*, în « Dacia », N.S. II (1958), p. 317—329 și I. Barnea, *Garvăn — Dinogetia*, București, Editura Meridiane, 1961.

¹² Vezi V. Pârvan, *op. cit.*, p. 502—509 și I. Barnea, s.v. în « Enciclopedia dell'arte antica » vol. V, Roma, 1963, p. 566—567.

¹³ Aici a fost instalată altă legiune, creată tot de Dioclețian, care urma să apere frontul de nord al Dobrogei, principalul loc de trecere al invadatorilor de la Dunărea de jos. Vezi nota 9.

¹⁴ Vezi I. Barnea, *O inscripție de la Aegyssus*, în SCIV (1950), p. 175—184.

¹⁵ Vezi V. Pârvan, *Salsovia*, în « Convorbiri Literare », XL (1906), și idem, în « Dacia » II, p. 420—421.

¹⁶ După numele lacului din apropiere. Forma *Salmodrudis* din text este probabil o transcriere latină a lui *Halmyris*. Vezi și J. Weiss, *op. cit.*, p. 55—57.

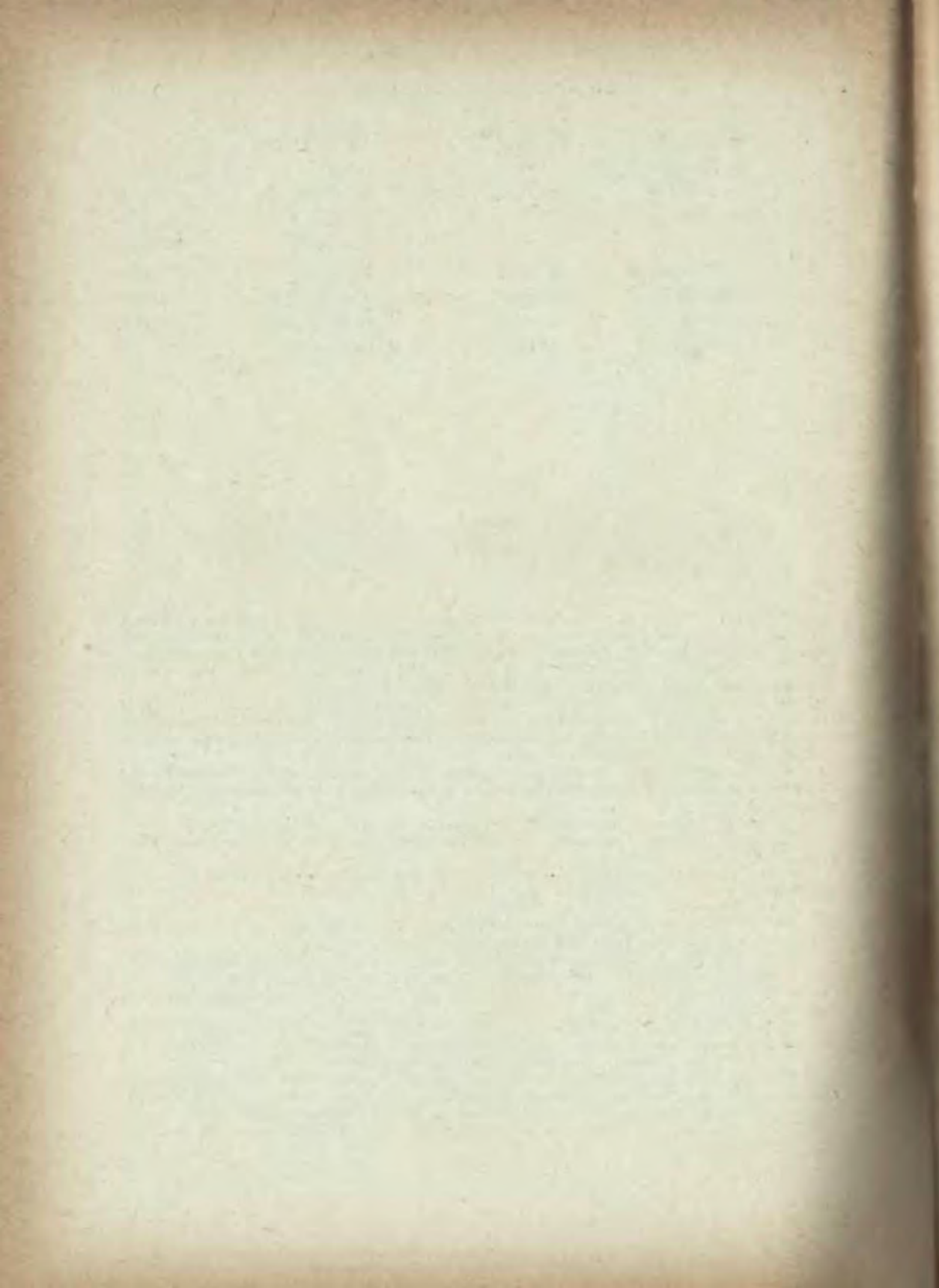
¹⁷ Cf. Ammianus Marcellinus, XXXI, 7, 5.

¹⁸ Vezi *Histria*, I, București, 1954 și D. Pippidi, *Les fouilles d'Istros*, în « Bull. Corr. Hell. », LXXXII (1958), 1, p. 335—350.

¹⁹ Vezi V. Pârvan, *Zidul cetății Tomis*, în „Acad. Rom. ...“, t. XXXVII (1915), p. 415—450; I. Stoian, *Tomitana*, București, 1962; V. Canarache, *L'édifice à mosaïque découvert devant le port de Tomis*, în « Studii Clasice », III (1961), p. 227—240 și de curînd Chr. Danov în RE, Suppl. IX, col. 1397—1428.

²⁰ Vezi V. Pârvan, *Gerusia din Callatis*, în „Ac. Rom. ...“, t. XXXIX (1920), p. 51—90; Th. Sauciu-Săveanu, *Callatis*, în *L'Archéologie en Roumanie*, Bucarest, 1938, p. 51—79 și recent C. Preda, *Callatis*, București, Editura Meridiane, 1963.

²¹ Pentru cetățile maritime de pe țărmul apusean al Mării Negre vezi Pick-Regling, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*: I, 1—2, Berlin, 1898—1910 și Chr. Danov, *Западният бряг на Черно Море в древността*, Sofia, 1947, precum și recentul său articol *Pontos Euxeinus* din RE, Suppl. IX, mai ales în col. 1066—1092.

I N D I C E *

A

Abaris, mag hiperborean legendar — 233.
Abdera, cetate în Tracia lângă gura riului Nestos, patria lui Nymphodoros — 75, 77.
abderiți, locuitori din Abdera — 191.
abiano, v. *apiana*.
abi, *abii*, neam scitic nomad la nord de Dunăre; solii lor vin la Alexandru cel Mare — 227, 229, 231, 233, 235, 587.
Abilunum, oraș în Germania sudică, la nord de Dunăre — 537.
Abnoba (azi Schwarzwald), partea de apus a Pădurii Hercinice, la izvoarele Dunării — 487, 489, 565; scris și *Abnova* — 487.
Abrittus (azi Razgrad în R. P. Bulgaria), oraș în Moesia Inferior, scris și *Abrytos* — 733.
Abrupolis, rege trac din tribul sapaioi, aliat cu romanii, secolul al II-lea î.e.n. — 561.
Acesines (azi Samara), riu în Scitia, afluent al Niprului — 597.
Acestor, autor de tragedii la Atena, de neam scitic — 87, 95.
Achab, rege iudeu, a domnit între anii 875—854 î.e.n. — 413.
Achaia, regiune nordică a Greciei; sub acest nume romanii înțelegeau toată Grecia — 493, 495, 681, 683.
Acheloos, cel mai mare riu din Grecia: în partea lui de sus se numește azi Megdova, iar în cea de jos i se zice Aspropotamos — 139.
Acidava, 1. stațiune (azi Enoșești, regiunea Oltenia) pe drumul de la Egeta pe valea Oltului în sus, la nord de Romula — 741; 2. stațiune pe drumul spre Apulum — 741.
Aconia, localitate în provincia Dacia, la sud de Sarmizegetusa Ulpia Traiana — 547.

Acontius, erou legendar — 287.

Acro, v. *Pseudo-Acro*.

Ad Aquas (azi Călan), stațiune pe drumul de la Sarmizegetusa spre Apulum — 545, 741.

adila, nume de plantă la daci — 385.

Ad Mediam (azi Băile Herculane) — 739.

Ad Mutrium (azi Butoiești sau Botoșești-Paia în regiunea Oltenia), localitate în Dacia — 547, 741.

Ad Pannonios (azi Domașnea lângă Orșova), localitate în Dacia — 739.

adrabaicampi, populație germanică pe malul stîng al Dunării, la sud de munții Grabeta, lângă marcomani — 535, 537.

Adriatica (mare) — 29, 31, 67, 111, 113, 161, 189, 191, 217, 219, 221, 223, 225, 235, 245, 247, 251, 253, 257, 359, 387, 389, 397, 399, 405, 407, 455, 517, 521, 523, 565; pești—407; primește un braț al Istrului — 143, 145, 173; numită și Golful Adriatic — 141, 143, 145, 189, 191; regiuni adriatice — 171.

Ad Salices (azi 6 Martie (?), în regiunea Dobrogea), localitate în Moesia Inferior între Histria și deltă — 749.

Ad stoma (azi Dunavățul de Jos (?), în regiunea Dobrogea), localitate în Moesia Inferior, la est de Aegyssus — 739.

Adunarea zeilor, titlu la Lucian — 615.

Aeetes, v. *Aietes*.

Aegius, întemeietor legendar al cetății Aegyssus — 315.

Aegyssus sau *Aegius* (azi Tulcea, în regiunea Dobrogea) — 331, 749.

Aelianus (Claudius) — 119, 643.

Aelius Catus (Sextius), consul în anul 4 e.n., a strămutat 50 000 de geți de peste Dunăre în Tracia — 237.

Aemilius Paulus, cuceritorul Macedoniei, titlu la Phutarh — 455.

Aenus (azi Inn, în Austria), riu în Raetia, afluent al Dunării — 669.

* Întocmit de H. Mihăescu.

- Aepolium*, localitate pe țărmul sting al Pontului, între riurile Istru și Tyras — 405.
- aezi*, locuitori din Moesia — 399.
- Africa* — 409, 411.
- Africanus*, prefectul unei cohorte — 471.
- Afrodita* (zeiță), la sciți — 33, 35.
- Agamede*, fiica lui Augias, cunoaște buruienile de leac — 597, 599.
- Agatharchides* din Cnidos, autor din secolul al II-lea î.e.n. — 723.
- Agathocles*, fiul lui Lisimah — 195, 197, 619, 621.
- Agathon*, comandant odris, fiul lui Tyrimmas — 587.
- Agathyrros*, strămoș legendar al agatirșilor — 27, 625, 627.
- agatirși*, neam scitic — 33, 51, 53, 175, 403, 405, 529, 539, 541, 625, 627; au regi — 43, 53; se luptă cu parșii — 55, 57; se vopesc și se tatuează — 205, 207, 387, 389; poartă podobe de aur și practică poligamia — 53.
- agavi*, trib de dincolo de lacul Meotic — 529.
- agriani*, neam tracice din Rodope și de la izvoarele Strimonului — 247, 249, 589; luptă în oastea lui Alexandru cel Mare — 581, 587.
- Agricola*, titlu la Tacit — 487.
- agricultori* — 173, 175, 605, 607.
- Agriculorul*, titlu de comedie la Menandru — 135.
- agricultură* la geți — 287, 301, 303, 315, 319, 323, 335; la sciți — 57, 241, 243; la traci — 65, 67.
- Agrippa* (M. Vipsanius), colaboratorul și ginerele lui August — 399, 401, 403.
- Agrippa* (Marcus Claudius), guvernator (217—8 e.n.) în Pannonia și Dacia — 705.
- Agavie* = Aconia — 739.
- Ahaia*, v. *Achaia*.
- Acarrienii*, titlu de comedie la Aristofan — 89.
- ahai*, neam grecesc la sud de Tesalia; la Homer înseamnă și greci în genere — 5.
- Ahile*, erou legendar, are un sanctuar în insula Leuce — 5, 15, 17, 73, 133, 143, 153, 173, 183, 341, 343, 391, 393, 589, 591, 621, 633, 659, 661, 663, 665; insula lui Ahile = Leuce — 555, 557; ea se află la gurile riului Boristene — 403, 405.
- Aias*, erou legendar — 5, 15.
- Aietes*, rege legendar, din Colhida — 359, 465, 647.
- Ainos*, cetate la gurile Hebrului — 251; numită cindva Poltymbria — 251.
- Aizisis* (azi Firluig), localitate în Dacia, lângă Tibiscum — 485, 545.
- alani*, neam nomad în nordul Pontului Euxin, între Tanais și Caucaz, ajunge cu vremea până la Dunăre — 371, 401, 403, 439, 529, 539, 541, 589, 593.
- Alba Longa*, pe muntele Albanus — 423, 425.
- Albă* (insula) = Leuce — 17.
- Albi* sau *Alpi*, munții Alpi — 247.
- albine*, dincolo de fluviul Istru — 67, 69.
- Albinus Clodius*, viitorul împărat, poartă război împotriva dacilor liberi — 705.
- Albion* (azi Kapella și partea dinspre mare a Velebitului), munți înalți în masivul oriental al Alpilor — 247.
- albecensi*, trib din Dacia — 543, 545.
- Alcathoe*, fiica lui Minyas din Orchomenos, eroină legendară — 275, 277.
- Alcimoennis*, localitate în Germania de miazăzi, la nord de cursul superior al Dunării — 537.
- Alegarea lui Ahile* sau *Cursa lui Ahile* (azi Tenderov, în U.R.S.S.), limbă de pământ, îngustă și nisipoasă, pe țărmul nordic al Pontului Euxin, între Boristene și golful Carcinic — 343, 529, 539, 541, 589, 591.
- Alexandra* sau *Casandra*, titlu la Licolron — 137.
- Alexandru*, 1. fiul lui Filip al II-lea și al Olimpiadei — 155, 191, 193, 217, 457, 565, 723; în Tracia — 191, 233, 235, 433, 579, 581, 587; se luptă cu tribalii — 355, 583, și cu geții — 125, 127, 235, 579, 583, 585, 587; vin la el soli ai celților — 587; relații cu Zopyrion — 351, 359, și cu Lisimah — 619; 2. rege în Epir — 199, 235, 355, 361; 3. Alexandru din Myndos, autor de la începutul erei noastre — 643.
- Alfeu*, cel mai de seamă riu din Pelopones — 3.
- alimente*, la sciți — 81.
- Alpi* (munții) — 245, 247, 267, 397, 401, 403, 645, 669; se țin lanț — 223; au culmii de nepătruns — 355, 357; Alpilor retici — 487.
- Alpis* (confuzie cu munții), afluent al Istrului — 33.
- altare* — 15; altarul lui August — 333, 335; altare la sciți — 33, 35.
- Altarele lui Flavius (Arae Flavii)* (azi Rottweil am Neckar), localitate în Germania superioară în apropiere de Dunăre — 537.
- Aluta* (azi Olt), riu în Dacia — 543.
- amadoci*, neam scitic, «mîncători de carne nefiartă», la nord-est de Boristene — 539, 541.
- Amadocus*, rege trac în secolul al IV-lea î.e.n. — 255.
- amalfrici* — 341.

amalusta, v. *amolusta*.

amantini, trib în Epirus Nova, la sud-est de orașul Apollonia — 537, 539.

amastric, care ține de Amastris, oraș de coastă în Paflagonia, pe țărmul de sud-est al Pontului, azi Amasra — 341, 343.

amazoaie, femei luptătoare legendare, localizate pe țărmul de sud-est al Pontului și uneori chiar la gurile Istrului — 5, 13, 15, 189, 573, 663, 665; ele ajung până în Turcia — 419.

amficioni, membrii unor «amficionii», uniuni de orașe sau de state grecești — 117.

amfisei, locuitori ai orașului Amphissa, la nord-vest de Delfi — 117.

Amfitrion, erou legendar — 13.

Amfitrite, soția lui Poseidon, zeița mărilor — 661.

amias, pește în Pontul Euxin — 407.

Amalaidyna, localitate — 725.

amolusta, nume de plantă la Daci — 383 (variante: *amalusta*, *amolusta*).

Amor, zeul iubirii — 295, 297.

Ampelius (Lucius), autor — 530—531.

Amphipolis (lingă Neochori de azi), oraș în Macedonia, pe riul Strimon, aproape de vărsarea lui în mare — 157, 179, 579, 583.

amolusta v. *amolusta*.

Amutrium și *Amutria*, v. *Ad Mutrium*.

Amyntas, rege al Macedoniei, între anii 390—369, tatăl lui Filip al II-lea — 171, 173, 191, 243.

Anabasis, titlu la Xenofon — 97.

Anacharsis, scit venit la Atena și trecut apoi în rîndul semizeilor — 31, 43, 175, 215, 233, 235, 237, 611, 613.

Anale, titlu la Tacit — 493, 495.

anartofracți, neam de origine celtică, la granița dintre Dacia și Germania — 539.

anarți, locuitori în Dacia de nord-vest, lingă Porolissum — 179, 543.

Anavum, oraș în Germania de sud-est, lingă Dunăre — 537.

Anchialos (azi Anchialo), oraș grecesc pe țărmul stîng al Pontului Euxin, la nord de Apollonia — 251, 391, 593.

ancora dublă (inventatorul ei) — 237.

andizeși, populație ilirică în Panonia Inferioară, pe riul Drava — 537, 539.

Andrei (apostolul) în Scythia Minor — 713, 717.

Andriace, oraș pe țărmul stîng al Pontului Euxin, nu departe de Salmydessos — 251.

androfagi, populație scitică vecină cu neurii, condusă de regi, înfruntă oastea lui Darius — 51, 53, 55.

androginii, considerați sacri de către sciți — 37, 39, 83.

Andromaha, titlu de tragedie — 73.

Andros, insulă în Egeea — 29, 31.

Androtion, autor — 118, 119, 653.

Anduactium, oraș în Germania de sud-est, pe Dunăre, între Eburonum și Calamantia — 537.

Andugenes, nume al insulei (lui Ahile?) din Pontul Euxin — 341.

Angros, rîu în ținutul tribalilor, se unește cu Brongos (= *Margos*, azi Morava) și se varsă în Dunăre, deci Ibarul — 33.

Anguron, munte neidentificat lingă Stîncile Cauliace, probabil Porțile-de-Fier — 141, 143, 145; scris și *Angyron* — 143, 145.

Angustia (azi Brețcu), localitate în Dacia — 545.

aniasseae, nume de plantă la daci — 383.

Anicius (Lucius), consul în 160, a luptat în Iliria — 457.

animale — 179; la sciți — 243 și în Pont — 409, 411.

Anonim (poet) — 344—345.

Anthes, neam scitic în Tracia — 625.

Antichități iudaice — titlu la Iosephus Flavius — 413.

Antigonos, 1. autor — 148—149; 2. unul din generali ai Alexandru cel Mare — 193, 194, 255, 257, 259; 3. Antigonos Gonatas, rege elenistic între anii 283—239, luptă împotriva lui Antiochus II — 357.

Antiloh, erou troian — 5.

Antiochus I, între anii 324—261, rivalitatea cu Antigonos — 357; și cu celtii — 361; în Tracia — 603.

Antipatros, 1. șef macedonean sub Alexandru cel Mare — 589; 2. rege în Macedonia timp de patru luni în anii 298—297, ginerele lui Lisimah — 355, 357.

Antoninus (Marcus Aurelius), împăratul — 701, 703.

Antonius (Caius Hybrida), proconsul în Macedonia pînă în anul 43 î.e.n. — 263, 669, 677.

Antonius (Marcus), triumvirul — 493, 517, 523, 575, 577, 671, 673; are legături cu geții — 575.

aorsi, populație sarmatică nomadă, între Tanais și Caspica — 401, 403, 539, 541.

apa și pămîntul, simbol al supunerii — 59.

apaturii, sărbătoare ateniană — 89, 91.

Aphrodisias, oraș în Chersonesul Tracic, în apropiere de Callipolis — 399.

Api, zeiță la sciți, corespunde zeiței grecești Gee — 33, 35.

Apian, autor — 561—577.

apiana, nume de plantă la daci (variantă: *abiano*) — 383.

Apis, rege spartan legendar — 355.

- Apo*, v. *Apus*.
Apollonios din Rodos, autor — 138—145.
Apolo, zeu — 5, 205, 207, 279, 569, 571;
 are un templu în Apolonia — 249; și o
 statuie — 409, 411; la sciți numit și
 Goitosyros — 33, 35.
Apolodor, autor — 231, 237, 464—465.
Apologia, titlu la *Apuleius* — 609.
Apolonia, 1. (azi Pojani, în R. P. Albania)
 oraș pe coasta ilirică, la sud de Dyrrha-
 chium — 347, 515; 2. (azi Sozopol în
 R. P. Bulgaria), oraș pe țărmul stîng al
 Pontului Euxin — 47, 49, 107, 109, 133,
 169, 171, 195, 197, 249, 251, 351, 353,
 391, 399, 401, 409, 451, 569, 593.
apoloniași, locuitori ai Apoloniei — 107, 251,
 403, 405.
Aponius (Marcus), legat consular în Moesia
 în anul 69 e.n. — 491.
Appius, comandant roman ajuns pînă la
 sarmați — 521, 523.
Apuleius, soldat roman — 479.
aprus, nume de plantă la daci — 383.
apsintieni, populație tracică lângă Chersones,
 la est de muntele Atos — 69, 71.
Apsirt, erou legendar — 141, 143, 281, 283,
 647.
Apula, variantă pentru *Apulum* — 741.
Apuleius, autor — 608—609.
Apulum (azi Alba Iulia), oraș în Dacia — 545.
Apus (azi Caraș), riu în Dacia lângă Lede-
 rata — 739.
Aquae, v. *Ad Aquas*.
Aquila (Iulius), cavaler roman în timpul
 lui Mitridate — 501, 503.
Aquileia, oraș în nordul Italiei în delta
 râurilor Isonzo și Natisone — 223, 245,
 247, 255, 359, 405, 407.
Aquitania, ținut între Pirinei și riul Garumna,
 în Galia, renumit prin cultura meiului —
 409.
arabi — 199, 527.
arama la sciți — 41.
Araros (azi probabil Ialomița), afluent al
 Istrului, în cîmpia getică — 31.
aravisci, populație în Panonia Inferioară,
 vecină cu scordiscii — 537, 539.
Araxes (azi Volga Inferioară?), riu în regi-
 unea masaghetilor — 29.
Arcidava (azi Vărădia), localitate în Dacia,
 pe drumul de la Lederata spre Sarmize-
 getusa — 741; scris și *Argidava* — 545.
arcuri (arme) — 243, 293; la geți — 75, 77,
 329; la sarmați — 79; la sciți — 23,
 85, 103, 221, 307, 415, 417.
Arcadia, regiune centrală în Pelopones — 15.
Archelaos, rege în Capadocia, secolul I
 î.e.n. — 517, 519.
Arcinna, localitate în Dacia, pe drumul
 de la Amutria spre Sarmizegetusa — 547.
Arcobadara, localitate în Dacia, pe cursul
 superior al riului Alutus — 545.
Arctinos, autor — 5—6.
arei, sarmați pătrunși în ținutul geților de
 la nord de Haemus, numiți și *areai* —
 399.
Ares, zeu al războiului — 5; la sciți — 33,
 35; și la traci — 65, 67.
Ares sau *Arex* (azi Sulina), braț al Dunării
 (deformat din Narex) — 145.
Angamum, v. *Orgame*.
Argidava, v. *Arcidava*.
Argimpasa, numele zeiței Afrodita la sciți —
 33, 35.
argintul (monedă) — 77; la geți — 187, 189,
 327; la gali — 721; la macedoneni —
 357; la sciți — 41, 353, 355.
Argo, corabie legendară pe Istru — 397,
 399, 429.
Argonauticele, titlu la Apollonios din Rodos
 și la Valerius Flaccus — 139, 427, 429.
argonauții, corăbieri legendari, plutesc pe
 Istru în sus — 15, 141, 145, 189, 191,
 427, 429; și ajung pînă în Istria — 359.
Argos, oraș în Grecia — 371.
Arhelau, general în armata lui Mitridate —
 571.
Arian, autor — 578—601.
ariani sau perși, cinstesc ca zeu pe Zathraus-
 thes — 189.
Ariapeithes, rege scit, tatăl lui Scyles — 43,
 45.
aridai, populație din Palestina, din ținutul
 Arados — 247, 249.
arinaspi, populație mitică în ținuturile sci-
 tice de mieză-noapte — 251, 253.
Ariogaeus, rege evad în anul 174 e.n. —
 669.
Aristarh, filolog alexandrin din secolul al
 II-lea î.e.n. — 15, 17.
Aristides (Aelius), autor — 600—601.
Aristocritos, autor puțin cunoscut, din ale
 cărui scrieri s-au păstrat numai cîteva
 fragmente — 637, 639.
Aristofan, autor de comedii atenian — 87—
 93.
Aristotel, ilustru filozof atenian — 106—113,
 723.
arme de luptă la geți — 75, 77; la sarmați —
 391, 393, 489, 491; la traci — 69, 71, 637.
armeni — 493, 595, 721; poartă arcuri —
 379; relațiile lor cu romanii — 177; trupe
 de armeni — 177.
Armenia — 517, 573.
Armigenis, insulă din Pont (Leuce?) — 343.
Arrubium (azi Măcin, regiunea Dobrogea)
 localitate pe cursul inferior al Istrului,
 lângă Dinogetia — 739, 749.
arsacizi, din familia regilor armeni Arsaces
 — 443.

- arsieți*, populație din Carpații centrali, între anartofracți și saboci, probabil de origine dacică — 539.
- Arta de a iubi*, titlu la Ovidiu — 273, 275.
- Arta tacticii*, titlu la Arian — 593.
- artaci*, trib războinic al moesiilor, înfrânt de M. Licinius Crassus în anul 28 î.e.n., locuiau în Haemus — 677.
- Artanes* (azi Osâm sau Lom), afluent de dreapta al fluviului Istru, în ținutul crobizilor — 33.
- Artemidor*, 1. geograf din Efes, pe la anul 100 î.e.n. — 399, 401; 2. din Daldis, autor folosit în lucrarea de față — 629.
- Artemis*, zeiță venerată de greci — 5, 17, 19, 113; și traci — 31, 65, 67.
- Arthelauros*, mic dinast din Iliria — 561.
- Artiscos* (azi Arda), afluent al riului Hebrus; el vine dinspre apus, adică din ținuturile odrisilor — 47.
- arupini*, locuitori ai localității Arupion, la întretăierea drumurilor de la Sena și Siscia spre Iader; azi Vital, între înălțimile Katun și Prozor, la sud-vest de Otozác — 223.
- Arutela* (azi Poiana Bivolari, regiunea Oltenia), stațiune în Dacia Traiană, pe drumul de la Romula pe valea riului Alutus spre Apulum — 741.
- asa*, nume de plantă la besi — 383.
- Asamus* (azi Osâm), afluent de dreapta al Istrului, izvorâște în munții Haemus — 399.
- Asclepiades*, medic din secolul I î.e.n. — 617.
- Asclepios*, zeu al medicinei la greci — 611, 613.
- Asia*, continent — 25, 69, 71, 77, 119, 163, 165, 167, 173, 185, 227, 237, 259, 261, 351, 355, 357, 361, 363, 367, 369, 371, 405, 407, 427, 433, 515, 587, 671, 719; în ea locuiesc și sciți — 29; Asia Pergamică — 561; Asia de Sus — 27.
- Asiaces* sau *Aziaces* (azi Tiligul, în U.R.S.S.),riu mic pe coasta Pontului Euxin, între Tyras și Hypanis; pe malurile sale locuiau asiaci — 387, 539, 555.
- asti*, trib tracic la nord-vest de Bizanț, între Perinthos și Apollonia — 169, 171.
- Astiage*, rege în Media între anii 584—550 î.e.n. — 171.
- astingi*, populație vandalo-gotică la granița de miazănoapte a Daciei, vecină cu costobocii — 701; mai târziu se așază în Dacia — 699, 701.
- astronomie* — 225, 227; la geți — 229, 231.
- Ateas*, rege scit pe vremea lui Filip al II-lea — 243, 353, 361, 431, 461, 463, 613, 615, 637; în luptă cu istrienii — 351, 353.
- Atena*, capitala Aticeii — 187, 191, 193, 721; importă grâne din Pont — 115.
- atenieni*, locuitori ai Atenei — 239, 367, 369, 459; relațiile lor cu traci — 75, 89, 91, 99, 191; și cu geții — 605.
- Athenaios*, autor — 21, 122—123, 721—723.
- Athrys* (azi Iantra), afluent de dreapta al fluviului Istru, curge prin ținuturile crobizilor — 33.
- Atica*, provincie în Grecia, cu capitala Atena — 239.
- atici*, locuitori ai Aticiei — 239.
- Atlas* (azi probabil Oltul), afluent de dreapta al fluviului Istru (de fapt din stînga) — 33.
- atmoni*, trib al bastarnilor — 243.
- Atos*, munte în Chalcidica — 217.
- Atticus*, prieten cu poetul Ovidiu, căruia acesta îi adresează o scrisoare din Tomis — 317, 319.
- Aufidius Modestus*, gramatic latin din secolul I e.n. — 207.
- August*, împărat roman — 211, 268—269, 333, 347, 493, 495, 515, 517, 527, 531, 569, 571, 671, 679; relațiile sale cu geții — 239, și cu peonii — 567; forul lui August din Roma — 691; titlu la Plutarh — 463.
- auheți*, locuitori de lângă fluviul Boristene, sălășluiesc lângă Taphrae și în apropiere de izvoarele riului Hypanis — 405.
- Aulida*, oraș de coastă în Beotia, loc de adunare a flotei lui Agamemnon înainte de războiul cu Troia — 17.
- aur* la daci — 507; la geți — 197, 327; la macedoneni — 357 și la sciți — 41, 77, 353, 355; este probabil la gali — 721.
- Auras* (azi probabil Jiul), afluent de dreapta al fluviului Istru (de fapt din stînga) — 33.
- Aurelius* (Marcus), împărat roman între 160—180, se luptă la Istru cu iazigii și marcomanii — 603, 699, 701, 703.
- aurumetti*, nume de plantă la daci — 385.
- ausoni*, romani din Italia — 277, 309, 323, 325, 331, 333, 423, 425.
- Ausonia* (Italia) — 437.
- autariași* sau *autarieni*, populație ilirică, între ardiei și dardani — 247, 249, 565, 567; strămoșul lor legendar era Autarieus — 565.
- avarini*, populație de la izvoarele Vistulei — 539.
- Azenus* « Neospitalierul », numele mai vechi al Pontului Euxin — 293, 387, 399, 401.
- Aziaces*, v. *Asiaces*.
- Azinus*, v. *Azenus*.
- Aziopolis* (azi Cernavoda-Hinogu, în regiunea Dobrogea), oraș pe malul drept al Istrului, în Moesia Inferior — 543, 549,

553, 739; apare și sub forma *Axiupoli* — 747.
Axios (azi Vardar), riu important în Macedonia — 217, 647.

B

Babilon, celebru oraș pe fluviul Eufрат, cucerit de perși — 25.
babilonieni, locuitori ai Babilonului — 463;
Babilonienii, titlu de comedie la Aristofan — 91.
Bacchos (Dionysos), zeu — 45, 157, 275, 277, 387, 389.
Bactria, *Bactriana*, regiune în Asia Centrală, udată de riul Oxus, fertilă și umblată — 363, 377; locuitorii ei sînt numiți *bactrieni* — 265, 453, 611, 613.
Baetica, provincie romană în Africa de Nord — 525, 527.
baimi, populație germanică vecină cu *cvazii*, între Dunăre și riul Marus — 535, 537.
balauri, pe steagurile sciților — 595.
Balbus, gramatic, a făcut măsurători în Dacia — 473.
balena în Pontul Euxin — 109.
Banadaspas, rege la iazigi între anii 160 — 180 e.n. — 703.
Banchetul înțelepților, titlu la Athenaios — 721.
bancuri de pești în Pontul Euxin — 407.
beni, la sciți — 233.
barbari — 119, 277.
barburi (pești) în Istru — 645.
Bardylis, rege ilir pe vremea lui Filip al II-lea — 613, 615.
Bargos, v. *Margos*.
basilizi, populație scitică lângă agatirși — 405.
bastarni, neam germanic la nord de gurile Istrului — 165, 173, 221, 225, 239, 241, 243, 261, 263, 269, 271, 361, 405, 451, 455, 495, 496, 529, 539, 541, 565, 573, 671, 675, 677; au relații cu dacii — 359; sînt amestecați cu tracii — 227; locuiesc în insula Peuce — 241; au raporturi cu macedonenii — 257, 259, 361, 561, cu Mitridate — 359, 361, 513, și cu romanii — 569.
batavi, neam germanic, la gurile Rinului — 375.
Bathanatthia, regiune celtică lângă Istru, numită după conducătorul gal *Bathanatthos*; celtii de pe Dunăre se numeau *batanați* — 721.
Battarios, șef barbar în Panonia în anul 174 e.n., vine la împăratul Marcus Aurelius — 699.
băi la sciți — 43.

băutură din rădăcini — 21.
bebrici, populație în Misia și Bitinia, distrusă în secolul al VIII-lea î.e.n. de bitini — 227.
Beotia, regiune în Grecia cu capitala Teba 91, 251, 571.
berbeci în Libia — 111; și la sciți — 245.
bere (băutură) — 723.
Beroe (azi Piatra-Frecăței, regiunea Dobrogea), localitate în Moesia Inferioară, lângă Troesmis — 739, 747.
Berzobis, *Bersovia* (azi Berzovia, în regiunea Banat), localitate în Dacia, pe drumul de la Viminacium spre Sarmizegethusa — 485, 739.
besi, populație tracică pe cursul inferior al Hebrului (Mariței), între Haemus și Rodope — 249, 281, 283, 291, 377, 379, 671, 675, 679, 731; fac preziceri — 69, 71; nume de plantă în limba lor — 383; relații cu romanii — 515.
betilote, nume de plantă la gali — 385.
Bibacum (azi probabil Biburg), oraș în Germania — 537.
bibani (pești) în Istru — 645, 651.
Biblioteca lui Apolodor, titlu de operă — 464 — 465.
Biblioteca istorică, titlu la Diodor — 189.
Bicilis, tovarăș de luptă al lui Decebal, dă în vileag romanilor comorile acestuia — 697.
biefi, trib dacic, probabil între Mureș și Bega sau la nord de riul Timiș — 543, 545.
biesi, trib dacic independent, în Carpații nordici, vecini cu piegiții și sabocii — 539, 541.
bir plătit de orașele grecești odrișilor — 77.
Biroe, v. *Beroe*.
bisalți, neam tracic la vest de cursul inferior al Strimonului — 205.
bistoni, populație tracică la marea Egee, lângă orașul Abdera — 309, 311, 321, 375, 419; arme bistoniene — 311, 313.
bitini, locuitori ai Bitiniei, în nord-vestul Asiei Mici — 69, 71, 165, 167, 227, 405, 407, 571; țara lor se numește Bitinia — 361, 415, 597, 679.
bizantini, locuitori ai orașului Bizanț — 161, 163, 195, 255, 257, 511, 637, 639.
Bizanț, oraș grecesc (numit mai târziu Constantinopole) — 163, 167, 221, 249, 251, 401, 403; originile sale — 359, 361; este asediat de regele macedonean Filip al II-lea — 353.
Bizone (azi Kavarna), orașel pe țărmul tracic al Pontului Euxin, între Dionysopolis și promontoriul Tirizis — 391, 593, 725, 739; distrus de un cutremur — 249, 399; scris și *Byzone* — 171.

bittani în insula Leuce — 17.
Blandiana (azi Vinu de Jos), stațiune pe drumul de la Germisara spre Apulum pe malul drept al Mureșului — 741.
bles, *blis*, nume de plantă la daci — 381.
bodini, populație în Sarmatia la nord-est de Carpați, aproape de Boristene, între gevinii și amadoci — 539, 541.
bogății mari în Asia — 25.
boi (animale) la cvazi — 699; la geți — 643, 647, 649; la sarmați — 33, 35, 287, 289; la sciți — 37, 39, 79, 363.
boi, populație celtică — 219, 223.
Boreas, Boreu, vînt de la miazănoapte — 139, 225, 227, 247, 281, 287, 313, 655.
Boreică (gura), probabil unul din canalele brațului Chilia de azi, brațul de nord al Istrului — 551.
Borionstoma, unul din actualele canale ale brațului Chilia — 403, 731.
Boristene, 1. (azi Nipru) fluviu în Sarmatia, se varsă în Pontul Euxin — 31, 45, 53, 221, 223, 243, 391, 393, 401, 403, 405, 451, 453, 537, 553, 555, 621, 661; e navigabil — 41; 2. oraș, v. *Olbipolis*; boristenii au relații cu sciții — 45, 451, 453; 3. (azi Berezan), insulă, la gurile riului — 555, 557.
Bospor, *Bospor* 1. tracic — 47, 49, 53, 69, 85, 145, 171, 173, 247, 279, 399, 405, 407, 573; 2. cimerian — 233, 235, 377, 399, 401, 415, 501, 503, 573.
Bottiaia, *Bottia* sau *Bottiaida*, regiune în Macedonia la vest de Axios — 583.
boul-de-mare, pește în Pontul Euxin — 409.
bour, trăiește încă în Pădurea Hercinică — 179.
brahmani, preoți în India — 637.
brebi, castori în regiunile pontice — 731.
Brennos, *Brennus*, șef gal pe la anul 280 î.e.n. — 163, 357, 721; moare în Grecia — 357.
breuci, trib iliric pe ambele maluri ale Săvei, în Panonia Inferioară, la vest de Sirmium — 537, 539, 681.
bria, în limba tracă însemna «cetate» — 251.
brigi, populație tracică din Asia Mică, numiți apoi frigieni — 227, 405, 407.
britani, locuitori ai Britaniei — 265, 447, 603, 641, 717.
Britania — 221, 493, 495, 703.
britologi, trib la nord de gurile Istrului, în apropiere de Hierasos (Siret) și de peucini — 555.
brinză, la moesi — 227; și la sciți — 11, 215, 231, 233, 243, 245.
broasca, simbol la sciți — 23, 59, 637, 639.
Brondentia, oraș în Germania, lângă Dunăre — 537.

Brongos, afluent de dreapta al Istrului, v. *Margus* — 33.
Brucla (azi Aiud), stațiune pe drumul «aurului» în Dacia — 741.
Brutus (Decimus Iunius), născut în 85 î.e.n., praetor în anul 48, guvernator în Macedonia în 43 î.e.n. — 575, 577, 669, 671.
Brutus (Marcus Iunius), mort în luptele de la Philippi din anul 42 î.e.n. — 263.
Bubali Caput (azi Brebu lângă Reșița), prima stațiune pe drumul Tibiscum-Viminacium în Moesia Superioară la nord de Dunăre — 739.
budama, nume de plantă la daci — 385.
budathala, nume de plantă la daci — 385.
budini, populație scitică la nord-est de fluviul Tanais, vecină cu sarmații — 53, 55, 61.
bufoni în reprezentațiile teatrale la traci — 99.
Burebista, rege get și mare cuceritor pe la mijlocul secolului I î.e.n. — 231, 239, 253; îi înalță pe geți — 237; moartea sa — 237, 239.
burgioni, populație în Sarmatia europeană, la izvoarele Vistulei — 539.
buri, neam germanic la izvoarele Vistulei, vecin cu cvazii și cu sarmații — 703, 705; relații cu dacii — 687.
Bur(r)idava (azi Stolniceni, regiunea Oltenia), stațiune pe drumul Oltului — 467, 469, 741.
buridavensi, locuitori din Bur(r)idava sau din regiunea învecinată — 543, 545.
Byce (azi Perekop, în Marea de Azov), mlaștină în partea de răsărit a strimtorii Taphros — 539, 541.
Byzone, v. *Bizone*.

C

Cabriomarus, rege cvad în secolul al II-lea e.n. — 705.
Caelia, curtezană pe vremea împăratului Domițian — 439.
Caecilius Faustinus (Aulus), consul suffectus în anul 99 e.n., legat în Moesia inferioară în anul 105, apoi proconsul în Africa — 469, 471.
Caecilius Metellus (Marcus), consul în anul 115 î.e.n. — 681.
Caecilius Secundus, prieten cu poetul Marțial, a comandat o unitate romană în anul 92, în luptele lui Domițian la Dunăre împotriva dacilor — 439, 441.
cai, la geți — 309, 653; la sciți — 35, 41, 55, 57, 59, 61, 245, 647, 649; la sigini — 67; la traci — 97, 227.

- Calamantis* (azi probabil Komarno în R. S. Cehoslovacia), oraș în Germania, lângă Dunăre — 537.
- Calamis*, sculptor grec din secolul al V-lea î.e.n., a făcut o statuie zeului Apolo în Apolonia pontică — 249, 251.
- calatieni*, locuitori ai orașului Callatis, se luptă cu macedonenii — 193, 195, 511.
- Calcedon* (azi Cadichioi), colonie megarică pe coasta asiatică a Bosporului — 171, 191, 511, 719.
- calendarul* la Roma — 439, 441.
- calibi* — 573.
- Calidava*, scriere greșită pentru *Capidava* — 739.
- Calimah*, poet alexandrin din secolul al II-lea î.e.n. — 141.
- calipizi*, neam tracice sau scitice pe cursul inferior al râului Hypanis, pe țărmul Pontului Euxin — 387.
- Callatis* (azi Mangalia), oraș grecesc pe țărmul stîng al Pontului — 133, 195, 197, 247, 391, 399, 405, 407, 511, 553, 569, 593, 725, 739; numită înainte Cerbatis sau Cerbetis — 399; colonie a heracleoților — 171, 173, 249, 251, 253; în luptă cu Lisimah — 193, 195; din ea sînt originari: Cretheus, șef în armata lui Alexandru cel Mare — 587, 589, Demetrios, autorul unei lucrări despre Pont — 169, 719, Heraclid — 719; scris și *Callacis* — 749.
- Callias*, autor — 86—87, 93.
- Callidromus*, sclav grec la Decebal — 479.
- Calistene*, autor — 124—127.
- Callistratos*, filolog din secolul al II-lea î.e.n. — 625, 627.
- Calonstoma* sau *Calon*, « Brațul cel Frumos », al treilea braț al Istrului începînd de la sud, poate unul din canalele actualei Sulina — 139, 141, 143, 145, 401, 403, 551, 593, 731.
- Calvisius Sabinus* (Caius), consul în anul 26 e.n., apoi guvernator în Pannonia — 497.
- camavi*, trib vecin cu chetii — 535, 537.
- Campania*, regiune în Italia meridională — 409.
- Candidiana* (azi Cadichioi sau Popina), localitate pe Dunăre, la vest de Durostorum, v. și *Nigriniana* — 737, 747.
- Caninius Rufus*, din Comum, concetățean și prieten cu Pliniu cel Tânăr, intenționa să scrie un poem despre războaiele dacice — 477.
- cantabri*, populație în partea de nord a Spaniei anterioare — 209, 211, 531.
- Cantioebis* (probabil actualul Günzenhausen), oraș în Germania de sud, în apropiere de Dunăre — 537.
- capadoci*, locuitori ai Capadociei — 439, 571.
- Capadocia*, se întindea între munții Taurus și Pontului Euxin, în Asia Mică — 415, 501, 503, 517, 721.
- Capedunum* (azi Ulice, în Iugoslavia), cetate a scordiscilor — 249.
- Capidava* (azi Capidava, în regiunea Dobrogea), localitate în Moesia inferioară, între Axiopolis și Troesmis — 739, 747; notată greșit și *Calidava* — 739.
- Capitolium*, înălțime la Roma — 403, 405.
- capnobați*, numire a moesilor — 227.
- capre* în insula Leuce — 589, 591.
- Caput Bubali*, v. *Bubali Caput*.
- Caracalla* (împăratul) și dacia liberi — 705, 707.
- Carambis* (azi Kerempé-burún), promontoriu în Paflagonia, în fața peninsulei Taurida — 139, 141, 221.
- Carcinites*, cetate în Scitia, lângă riul cu același nume — 51, 53, 537, 539.
- care*, *cărufe* la sciți — 39, 43, 183, 213, 225, 229, 235, 287; și la sarmați — 287, 289.
- Caria*, portul și teritoriul din jurul Portului Carienilor, mai jos de Callatis — 391, 593.
- Caribda*, ființă legendară — 339.
- Carmide*, titlu de operă la Platon — 99, 103.
- carnea* interzisă la geți — 231.
- carni*, populație celtică în valea râului Tagliamento, din Italia de nord și Austria — 223, 247.
- Carnuntum* (azi Petronell), oraș pe Dunăre, în Panonia Superioară, la est de Viena — 403.
- caropithla*, nume de plantă la daci — 385.
- Carpatos* (azi munții Carpați) — 539, 541, 543.
- carpi*, trib dacic pe văile râurilor Siret și Prut și la gurile Dunării — 539, 541, 733, 735.
- Carpis* (confuzie cu munții Carpați), 1. afluent al Dunării — 33; 2. localitate dacică în Panonia, la cotul Dunării — 539, 541.
- carpizi*, probabil tot una cu carpii, la nord de Istru — 105, 173, 175.
- Carrodunum*, oraș la vest de riul Tyras, în apropiere de Dacia — 539, 541.
- Carsidava*, oraș în Dacia, probabil în Moldova, pe cursul mijlociu al Prutului — 545.
- Carsium* (azi Hirșova, în regiunea Dobrogea), stațiune între Axiopolis și Troesmis — 553, 555, 739, 747.
- cartaginezi*, locuitori ai Cartaginei — 103, 721.
- carul mare* (constelație) — 313.
- carul mic* — 297, 299.

- Carus*, educator al copiilor lui Germanicus; poetul Ovidiu speră să obțină prin el o ameliorare a situației sale de exilat — 337, 339.
- Carystos*, oraș în colțul de sud al insulei Eubeia — 29, 31.
- Caspică* (Marea) — 243, 251, 253, 405, 407.
- Cassius*, general roman, se revoltă în Siria — 703.
- castraveți* în Italia — 409; și în Pont — 409, 411.
- Castinus*, guvernator în Panonia și în Dacia — 705.
- castori*, în Pont — 731.
- Castra Nova*, azi între Puțuri (Giorocul Mare) și Cacaletți, în regiunea Oltenia, stațiune pe drumul de la Drobeta la Romula — 741.
- Castra Traiana* (azi Sîmbotin) sub forma greșită *Castra Tragana*, pe valea Oltului, mai jos de Călimănești — 741.
- casuari*, populație la sud de suebi — 535, 537.
- Cathizon*, numele barbar al orașului Gernia — 729, 731.
- catizi*, populație pe țărmul Pontului Stîng, numită și pigmei — 399.
- Cato* (C. Porcius), consul în anul 114 î.e.n., învins de scordisci în Tracia — 521, 523.
- Cato cel Bătrîn*, titlu la Plutarh — 457, 459.
- Catus*, v. *Aelius Catus*.
- Caucaz* (muntele) — 521, 523.
- caucazien* — 143, 145.
- caucoeni*, trib în Dacia — 543, 545.
- Cauliac*, stîncă înaltă pe Istru, probabil la actualele Porți de Fier — 141, 143, 145.
- cauri*, vinturi de nord — 201, 203.
- Cauzele plantelor*, titlu de operă la Teofrast — 129.
- Cavaros*, șef celt — 163, 165.
- cazane*, la sciți — 35.
- căciuli*, la geți — 453.
- cărufe* pictate la britani — 265; la sigini — 67; la sciți — 55, 79; și la traci — 579, 581.
- căsătorii* la geți și traci — 129, 211, 389, 391.
- ceara* în regiunile pontice — 161.
- cebrei*, trib tracic — 605.
- celagizi*, populație în Dacia — 543, 545.
- Cedonia* (azi Gușterița, lângă Sibiu), stațiune pe drumul de la Apulum spre Alutus — 741.
- Cedros* (azi Țibra, în R. P. Bulgaria sau un riu din sudul Dobrogeiei), riu în Moesia Inferioară — 673.
- Ceir* (poate Șeremet în Dobrogea), peșteră încăpătoare în Moesia Inferioară — 677.
- celegeri*, populație în Moesia, vecină cu dardanii, tribalii și timahii — 397, 399.
- celibatari* la geți și traci — 229; la sciți — 227.
- Celsus*, gromatic, măsurător, lui îi este dedicată lucrarea lui Balbus — 473.
- celtic*, *celtică*, lac, mare, munți — 141, 143; neamuri — 255, 245; triburi — 583; țară — 221, 223.
- Celtos*, strămoș legendar al celților — 565.
- celto-sciți*, celți amestecați cu sciți — 251, 253, 459.
- celto-traci*, celți amestecați cu traci — 227, 237, 239.
- celți*, țara lor — 33, 111, 223, 235, 267, 457, 587; celții la Istru — 25, 173, 721; celții și ilirii — 245; celții și macedonenii — 199; celții și romanii — 619, 679; strigăte de luptă — 595; celții și băutura — 103; v. și 107, 111, 223, 617, 743.
- Centum Putei* (azi Surduc, în regiunea Banat), stațiune pe drumul de la Tibiscum la Viminacium — 739.
- centurioni*, în armata romană — 445, 447, 469, 471.
- Ceraunici* (azi Kimara), munți, între Epir și Iliria — 249, 589.
- Cerbatis* sau *Cerbetis*, numele mai vechi al orașului Callatis — 399.
- cerbi*, la sciți și traci — 245, 595.
- cercer*, nume de plantă la daci — 381.
- cercirul*, o specie de pește din Pontul Euxin — 409, 411.
- cereale*, în Moesia — 731.
- Ceres*, zeiță, la moesi și geți — 327, 731.
- Certias* (azi Romita), stațiune în Dacia pe drumul de la Napoca la Porolissum — 741.
- celăji*, la sciți — 57.
- Caesar* (C. Iulius) și dacii sau geții — 231, 347, 515, 567, 573, 575; v. și 179, 181, 263, 421, 569, 575, 577, 671, 673.
- channa*, o specie de pește din Pontul Euxin — 409, 411.
- Charnabon*, rege get din secolul al V-lea î.e.n. — 19.
- chatti*, neam germanic între riurile Main și Lahn, apoi în actualele provincii Hessen și Nassau, pe Rin — 517, 519, 535; relațiile lor cu romanii — 421, 423.
- Chersonesul tauric*, actuala peninsula Crimeea — 399, 401.
- Chersonesul tracic*, peninsula între Propontida, Helespont și golful Melas — 67, 69, 187, 251, 589, 605; chersonesiți — 63.
- Chestiunile europene*, titlu la Agatharchides din Cnidos — 723.
- Chios*, insulă în Egeea — 663.
- Choirilos*, poet epic grecesc din secolul al V-lea î.e.n. — 237.
- chromisul*, pește din Pontul Euxin — 409, 411.
- Ciabrul* (azi Țibrița), afluent de dreapta al Istrului, formînd graniță între Moesia Inferioară și Superioară — 543, 547, 549.

- Cicero*, scriitor latin — 177, 515, 575, 577.
Cianee (azi Urekiadi), două insule stîlcoase la gura Bosporului tracic — 47, 113, 141, 251, 515.
ciconi, trib tracic pe coasta mării Egee, între gurile Hebrului și Lacul Bistonian — 419, 729, 731.
Cilicia, regiune în colțul de sud-est al Asiei Mici, strîns legată de Siria — 171, 219, 721.
cilicieni, locuitori din Cilicia — 415, 439.
cimbri, populație germanică — 261, 347, 359.
cimerian (țarm), actualul țarm al Mării de Azov — 335, 399.
cimerieni, populație tracică între Dunăre și Don și pe țărmul de nord al Pontului Euxin, emigrată apoi în Asia Mică — 27, 29, 171, 219, 597.
Cimon, tatăl lui Miltiade — 67, 69.
Cinegeticele, titlu la Oppianos — 655.
cineți, trib mărunt vecin cu celții — 33.
cinuboila, nume de plantă la daci — 385.
Circe, magiciană legendară — 597, 599.
Cirus, rege persian pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. — 169, 174, 219, 251, 351, 359, 611, 613, 659.
Cius (azi Girliciu, în regiunea Dobrogea), stațiune pe drumul dintre Carsum și Troesnus, în Moesia inferioară — 747.
cinepa la sciți înlocuiește inul — 43.
Cintul secular, titlu la Horațiu — 213.
clari, trib tracic pe latura de miazănoapte a muntelui Haemus, în Moesia Inferioară — 399.
clase sociale la traci — 65, 67, 77.
Claudius mons (probabil Varasdin, pe riul Drava), munte în Pannonia: în față (spre Dunăre) locuiesc scordiscii, iar în spate (spre Italia) tauriscii — 399.
Claudius (Appius), proconsul în Macedonia între anii 78—76 î.e.n. — 261, 263.
Claudius Livianus, sol roman la daci — 689.
Clearh din Soloi, autor — 123, 511.
Clemens din Alexandria, autor — 23, 69, 637, 639, 701.
Cleopatra, 1. fiica regelui Filip al II-lea și a Olimpiadei — 155, 173; 2. regină a Egiptului — 523, 525.
Clepidava, oraș la sud-vest de Tyras, lângă Dacia — 541.
climatul scitic — 225, 231, 307.
Cloilius, șef celt în secolul al II-lea î.e.n. — 561, 563.
Clondicus, șef bastarn în anul 179 î.e.n. — 257, 259.
cremide, la traci — 457, 459.
coadama, nume de plantă la daci — 385.
coarne de boi, drept cupe — 181.
Cobos, rege al treilor, neam tracic — 219, 221.
cocori, în regiunile pontice — 109, 399, 729, 731.
codila, *coecolida*, v. *coicolida*.
Coenus, general al lui Alexandru cel Mare — 363.
Coes, fiul lui Erxandros — 49, 51.
Cogaionon, munte sfînt la geți, neidentificat — 231.
Cohors I Hispanorum veterana — 467.
cohortă de sicanbri — 497, 499.
coicolida, nume de plantă la daci, cu variantele *coicodila*, *coecolida*, *colida*, *codila* — 385.
coifuri — 243.
Coiranos, șef aliat în armata lui Alexandru cel Mare — 587.
Colapis (azi Kulpa sau Kupa), afluent de dreapta al Savei, lângă Siscia — 223, 247.
colhi sau colhidieni, locuitori pe țărmul răsăritean al Pontului Euxin, în valea riului Fasis — 139, 141, 143, 177, 209, 211, 277, 359, 413, 415.
Colhida, țara colhilor — 647, 649.
colida, v. *coicolida*.
Coloanele lui Heracles, azi strîmtoarea Gibraltar — 111, 113, 217.
colonii grecești în Pont — 25, 231, 249, 251, 253, 451, 453.
coloniști în Dacia — 695.
colos, patruped la sciți — 245.
Columella, autor — 395.
Columna lui Traian — 697.
comați la daci, adică oameni de rînd — 689.
comerț — 247, 257, 259; comerț între Atena și Pont — 115; comerț între Italia și Dacia — 247; comerț la sciți — 231, 233.
Comidava (azi Rîșnov), localitate în Dacia — 545.
Comidius, centurion în armata romană — 523.
Commodus, împărat roman — 703, 705.
Comotorios, rege celtic din Tyle — 163.
comorile lui Decebal — 695, 697.
Compendiu despre moravuri, titlu la Nicolaus din Damasc — 215.
comunitate de bunuri la sciți — 175, 215, 233, 235, 597, 599; și la esenieni — 413, 415.
Cone, regiune îndepărtată a Europei, în Sarmatia — 375, 379.
Conopon Diabasis, ostrov lângă Pseudostomon, în delta Dunării — 401, 403.
Constituția eagineilor, titlu la Aristotel — 723.
coracini, pești în Istru — 645, 651.
corali, trib tracic între MODOPE sau Haemus și fluviul Dunărea — 249, 327, 331, 573.
corăbii pe Istru și în pont — 65, 217, 219.
Corcoras (azi Gurk sau Krka), afluent de dreapta al riului Sava în Panonia Superioară — 223, 247.

Coridorgis, localitate în Germania, în apropiere de Dunăre — 537.
Corint, oraș în Grecia — 371.
Cornelius Nepos, autor — 185—187.
corpili, populație tracică la est de Rodope și pe cursul inferior al râului Hebrus — 729, 731.
corturi de pislă — 243.
Cos, insulă în Egeea, exportă vin în Pont — 115.
Cosingas, preot trac, conducătorul răscoalei contra romanilor — 605.
costoboci, populație la nord-est de Dacia — 405, 407, 539, 543, 701.
cotensi, trib în Dacia — 543, 545.
Cothelas, rege get din secolul al IV-lea î.e.n. — 155, 723.
colini, populație în Germania, la nord de cvazi și marcomani — 701.
coliată, nume de plantă la daci — 383, 385.
Cotiso, rege dac, aproximativ între anii 38—30 î.e.n. — 209, 213, 235, 517, 525, 527.
Cotta, comandant roman pe vremea lui Mitridate — 511.
Cotto, fruntaș bastarn — 255, 257.
Cottiphos din Pharsalia — 417.
Cotys, rege trac între anii 12—19 e.n. — 319, 321, 493, 495, 497, 657, 669, 679.
covoare, la geți — 197; Covoarele, titlu la Clemens din Alexandria — 637.
crapi, pești în Istru — 645, 651.
Crassus (Marcus), 1. triumvirul — 263, 591; 2. proconsul în Macedonia în anul 29, a cucerit Moesia, a supus pe traci și a ucis pe regele bastarnilor — 523, 671, 673, 675, 677.
cratere lesbiene — 35.
Crateros, șef macedonean sub Alexandru cel Mare — 589.
Cremniscoe, localitate la sud de gurile râului Tyras, pe țărmul Pontului Euxin, între Istru și Tyras — 405.
credința în nemurire la traci — 49.
Cremona, oraș în Italia — 493.
crestonai, trib tracic în ținuturile muntoase dintre riurile Axios și Strymon — 65.
Cretheus din Callatis, șef în Armata lui Alexandru cel Mare — 587, 589.
Crisip și sciții — 233, 235.
Cristos, răspîndirea creștinismului — 641.
Critasiros, șef al celtilor numiți boi — 237, 245.
Criton, autor — 506—509, 615.
Criu metopon (azi capul Aia-Burun, în Crimeea), înălțime pe țărmul de sud al Chersonesului tauric — 133.
crivățul, vînt de miazănoapte — 283, 285, 335.

crobizi, trib tracic la sud de Istru, în apropiere de Pontul Euxin — 9, 33, 151, 171, 173, 189, 247, 403, 625, 635, 723.
Cronica universală, titlu la Dexippos — 733.
Cronicele, titlu la Ctesias — 721.
Cronos, zeu trac — 141, 157.
Crunoi, numele mai vechi al orașului Dionysopolis — 171, 249, 391, 399.
Crustane, nume de plantă la daci — 381.
Ctesias, autor — 84—85.
Ctesicles, autor — 721.
Ctesiphon, personaj în discursul *Impotriva lui Ctesiphon de Eschine* — 177.
ciști, celibatari la traci — 227.
Culegere de fapte demne de amintire, titlu la Solinus — 729.
Cum trebuie scrisă istoria, titlu la Lucian — 611.
Cumidava, v. *Comidava*.
cupe, de lemn sau de os la sciți — 37, 39, 181, 233, 363.
Curio (C. Scribonius), proconsul în Macedonia între anii 75—73 î.e.n. — 263; a ajuns pînă în Dacia — 521, 523.
curionnecum, nume de plantă la daci — 381.
Cursa lui Ahile, v. *Alegarea lui Ahile*.
Curtius Rufus (Quintus), autor — 362—363.
cușite, la sciți — 76; și la traci — 301.
Cuvînte vrednice de amintire, titlu la Crisip — 233.
cvadrigă, insignă pe inel — 479.
cvazi, neam suebic vecin cu marcomanii, locuiau în Moravia de astăzi, 535, 583, 685, 697, 699, 701, 703.
Cypsela (astăzi Ipsala), oraș în Tracia la gura râului Hebrus — 603.

D

daci, locuitori ai Daciei, au o țară imensă — 529; locuiesc pe ambele maluri ale Istrului — 671; spre vest se întind pînă la râul Pathissus — 179, 403; fiind vecini cu celtii — 223; spre est sînt vecini cu bastarnii — 405, 407; sînt numiți și geți — 359, 401, 671, 683; sau dai — 625, 627; dacii și scordiscii — 431; se tatuează — 409; sînt diferențiați din punct de vedere social — 413, 507; au case pe înălțimi — 421; sînt buni luptători și arcași iscusiți — 209, 419; au regi — 209, și sclavi — 617; posedă aur și turme — 507, 695; vorbesc aceeași limbă ca și geții — 239, 241; numărul lor — 241; jefuiesc Moesia — 517, 681, și Pannonia — 679, 681; vin în conflict cu romanii pe vremea lui Caesar — 515, 671, Augustus — 209, 269, 271, Domitian — 209, 213, 375, 379, 415, 423, 435,

- 437, 443, 445, 481, 483, 485, 487, 493, 505, 525, 527, 533, 569, Traian — 683, 685, 687, 689, 691, 693, 697; unii cad prizonieri și ajung gladiatori la Roma — 437, 439, 671; alții rămân independenți, în afara granițelor provinciei romane Dacia — 707; creștinismul la daci — 641, 717; nume de plante la daci — 381 — 385; v. și 201, 203, 207, 213, 215, 223, 239, 241, 245, 271, 369, 377, 379, 405, 407, 487, 493, 495, 531, 533.
- Dacia**, așezare și hotare — 397, 399, 537, 539, 541, 543; triburi și orașe — 541, 543; cucerită de Traian — 475, 477, 691; prăzi luate de romani din Dacia — 631; Dacia sub romani — 695; legiuni în Dacia — 679, 681; guvernatori — 705; împăratul Hadrian intenționa s-o părăsească — 533; barbarii primesc pământ în Dacia — 699, 701; prin teritoriul ei fac comerț iazigii cu roxalanii — 703, 705; se așează în ea astingii — 699, 701; v. și 487, 493, 495, 505, 521, 539, 541, 699, 705.
- dacice**, războaie — 477, 685; prăzi — 421, 423; Dacicul, titlu dat lui Domițian — 439, 441; și lui Traian — 531, 691.
- dacina**, nume de plantă la daci — 383.
- dai**, 1. daci — 625, 627; 2. neam scitic din Asia — 239, 625.
- dalmași**, locuitori din Dalmația, se răzvrătesc împotriva romanilor — 679, 681; sînt învinși de Tiberiu — 347; v. și 415, 523, 525, 617.
- Dalmația**, provincie romană — 415, 489, 491, 495, 497, 521, 545, 547, 677, 679.
- dânduți**, trib vecin cu suebii — 535.
- dansuri**, la greci — 205; și traci — 97, 389, 613, 615.
- dantelești**, v. **dentelești**.
- Danubius**, numele latinesc al Dunării, îndeosebi pentru cursul superior al fluviului, pînă la Porțile de Fier — 183, 239, 569; scris și: **Danuvis** — 387, 389; **Danubis** — 15, 543, 725, 727, sau **Danusis** — 625.
- Daorthis**, personaj legendar — 565.
- Daos**, **Davos**, **Daus**, nume de sclav la Atena — 135, 147, 159, 239, 625.
- Dapys**, rege get din sudul Dunării, din apropierea de deltă — 675, 677.
- dardani**, neam iliric întrepătruns de elemente tracice, pe cursul superior al râului Axios — 165, 167, 249, 259, 261, 263, 397, 399, 455, 547, 549, 565, 567, 669, 671, 677, 679, 723; sînt în conflict cu macedonenii — 355.
- Dardania**, țara dardanilor — 259, 261.
- dardanic**, troian, de la Troia — 301, 303.
- Dardanos**, strămoș legendar al dardanilor — 565.
- darsi**, trib tracice la hotarele cu ilirii, poate identic cu **dersaii** — 565.
- Darius I**, rege al perșilor între anii 521—485 î.e.n., stăpînește Ionia — 63; învinge pe traci — 65; construiește un pod peste Istru — 241; se luptă cu sciții — 23, 25, 27, 31, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 69, 85, 171, 185, 215, 233, 237, 241, 351, 359, 361, 431, 461, 463, 605, 637, 639.
- dasareți**, neam iliric între Macedonia, lacul Lychnidos (Ohrida) și orașul Antipatria (Berat), pe cursul inferior al râului Apsos (Semen) — 249, 399, 565.
- dasi** sau **dai**, neam scitic din Asia — 625.
- Dassaro**, personaj legendar — 565.
- Daurus**, erou legendar — 331.
- Dausdava**, localitate în Moesia Inferioară, între Haemus și Dunăre — 553.
- Davos**, **Davus**, v. **Daos**.
- Decaineos**, **Decaeneus**, preot și profet dac pe vremea regelui Buerebista — 231, 239, 253.
- Decebal**, rege al dacilor pe vremea împăraților romani Domițian, Nerva și Traian — 477, 481, 507, 599, 683, 685; are relații cu Pacorus, regele parților — 479; primește tribut de la romani — 685; luptă la Tapae — 685, 687; duce tratative cu Traian — 687, 689, 691, 693; se întâlnește personal cu acesta — 691; cucerește un ținut de la iazigi — 691; este înfrînt de romani și se sinucide — 695; lasă în urmă comori — 695, 697.
- Deceneu**, v. **Decaineos**, **Decaeneus**.
- Decius**, împărat roman între anii 249—251 e.n. — 733.
- Degis**, v. și **Diegis**, frate cu Decebal, vine în solie la Roma — 435.
- De la întemeierea Romei**, titlu la Titus Livius — 255.
- Deldon**, rege bastarn — 673.
- Delfi** (sanctuarul din), atacat și jefuit de gali — 71, 163, 257, 259, 357, 721.
- delfini**, în Pontul Euxin — 109, 285, 407, 643, 645, 647, 649, 685, 687.
- delieni** și sciți — 29.
- Delos**, insulă în Egeea — 29, 31, 77, 205.
- Demetrios**, 1. din Chelcedon, retor din secolul al V-lea î.e.n. — 719; 2. din Phaleron, filozof și om de stat atenian din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. — 721; 3. fiul lui Filip al V-lea, născut pe la anul 206 î.e.n., trimis de tatăl său ca ostatec la Roma — 361; 4. din Callatis, pe la anul 200 î.e.n., a scris o lucrare despre Pontul Euxin — 169, 173, 615, 719.

- Demostene*, autor — 115—117, 157, 355, 459, 659.
- denteleți, danteleji*, populație tracică la izvoarele Strimonului — 249, 399, 673, 675, 679, 729, 731.
- desuti*, trib celtic — 223.
- descâlcece*, la greci — 101; la traci — 101, 103, 609.
- Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin*, titlu la Arian — 591.
- Descrierea Greciei*, titlu la Pausania — 619.
- Descrierea Pământului*, titlu la Pseudo-Scymnos — 171; la Pomponius Mela — 387 și la Dionisiu Periegetul — 529.
- Despre abstenență*, titlu la Porphyrios — 745.
- Despre agricultură*, titlu la Columella — 395.
- Despre animale*, titlu la Aelianus — 643.
- Despre cei doisprezece apostoli*, titlu la Hipolit Romanul — 713.
- Despre corăbii*, titlu la Apolodor — 231.
- Despre dans*, titlu la Lucian — 613.
- Despre Europa*, titlu la Pseudo-Scymnos — 143, 145.
- Despre facultățile naturale*, titlu la Galen — 617.
- Despre Heraclea*, titlu la Amphitheos — 157; și Memnon — 511.
- Despre materia medicală*, titlu la Dioscoride — 381.
- Despre mîngiere*, titlu la Seneca — 367.
- Despre neamuri*, titlu la Hellanicos — 145.
- Despre porturi*, titlu la Timagetos — 143, 145.
- Despre providență*, titlu la Seneca — 367.
- Despre prozodia generală*, titlu la Herodian — 625.
- Despre răzbunarea tirzie a divinității*, titlu la Plutarh — 463.
- Despre sciți*, titlu la Timonax — 143.
- Despre soarta lui Alexandru*, titlu la Plutarh — 463.
- Despre temperament*, titlu la Galen — 617.
- Despre venituri*, titlu la Ioannes Stobaeus — 215.
- Despre venituri*, titlu la Xenofon — 721.
- Dezip*, autor — 733, 735.
- Diacum* (probabil greșit pentru *Dimum*), oraș pe Dunăre, la est de Oescus — 553.
- diademă* pentru regi la geți — 199.
- Dicționar*, titlu la Pollux — 623.
- Didius* (Titus), guvernator în Macedonia învinge pe scordisci, aproximativ în anul 103 î.e.n. — 503, 521, 523.
- Diegis*, v. și *Degis* — 685.
- dielleina* (variante : dieleia, dielina), nume de plantă la daci — 385.
- Dierna*, (azi Orșova), localitate în Dacia — 545.
- diessathel*, nume de plantă la daci — 385.
- diesema*, nume de plantă la daci — 385.
- dimensi*, trib tracic așezat mai sus de crobizi — 553.
- Dinigultia*, v. *Dinogetia*.
- Dinis*, conducător trac în luptă împotriva romanilor în anul 26 î.e.n. — 499.
- Dinogetia* (azi Garvăn, în regiunea Dobrogea), localitate pe Dunăre, în Moesia Inferioară — 543, 549, 553; scris și *Dinigultia* sau *Timogitia* — 749.
- Dio Cassius*, autor — 669.
- diodela*, v. *duodela*.
- Diodor din Sicilia*, autor — 189, 191.
- Diophantes*, general al lui Mitridate — 243.
- Diogene Laerțiu* — 719.
- Dion Chrysostomos*, autor — 449—453, 657, 659.
- Dionisiu*, 1. din Heraclea — 343; 2. din Sicilia — 343; 3. brutar — 479.
- Dionisiu din Halicarnas*, autor — 267.
- Dionisiu Periegetul*, autor — 91, 529.
- Dionysophanes*, autor grec puțin cunoscut, a scris despre Zamolxis, dar nu ni s-a transmis în mod direct — 743.
- Dionysopolis* (azi Balçik în R.P. Bulgaria), oraș grecesc pe țărmul stîng al Pontului Euxin, fost Crunoi — 171, 275, 391, 399, 553, 569, 593, 725, 749.
- Dionysos*, zeu de origine tracă, numit și *Bacchos*, *Bacchus* — 45, 157, 171, 627, 629, 675; zeu la traci — 65, 67, 69, 71, 679.
- dioscuri*, zei gemeni — 591, 593.
- Dioscurias*, *Dioscuriada* (astăzi Suhumi), colonie milesiană în partea cea mai de răsărit a Pontului Euxin — 221.
- Dioscoride*, autor — 381—385.
- discopela*, nume de plantă la daci — 385.
- Discursuri*, titlu la Dion Chrysostomos — 449; și Aelius Aristides — 601.
- Discuții*, titlu la Maximus din Tir — 633.
- distanțe* — 225.
- Divinul Iulius*, *Divinul August*, titluri la Suetoniu — 515.
- docdila*, v. *doctila*.
- Docidava*, localitate în Dacia de miază-noapte — 545.
- doctila* (variante: *dordila*, *docdila*), nume de plantă la daci — 383.
- dodonieni*, locuitori din Dodona, localitate în Epir — 29, 31.
- dolonci*, neam tracic din Chersones — 67, 69, 729, 731.
- Doloncos*, rege trac legendar — 597, 599.
- Domitius* (Lucius), consul roman în anul 94 î.e.n. — 495, 497.
- Domitian*, împărat roman între anii 81—96 e.n. — 421, 423, 425, 439, 441, 446, 487, 517, 519, 659, 683, 685, 687.
- Donuca*, munte — 257.
- dordila*, v. *doctila*.

Dorostoro, v. *Durostorum*.

Dorticum (azi Rakovica în R.P. Bulgaria), stațiune pe drumul roman de-a lungul Dunării, pe malul drept al râului Timacus (Timoc) în Moesia Superioară — 549.

Dravos (azi Drava), afluent al Dunării — 247.

dreptul de proprietate — 229.

driadele, nimfe — 205.

driopi, populație în nordul Greciei — 205.

Drobeta (azi Turnu Severin), oraș în Dacia — 547, 741.

Dromichaetes, *Dromichaetes*, 1. rege get pe la anul 292 î.e.n., se luptă cu regele macedonean Lisimah și îl ia prizonier — 197, 199, 235, 241, 355, 361, 463, 603, 619, 621; 2. rege trac asediază Cypsela — 603.

drozii (păsări) în Pont — 111, 643, 645.

druii, preoți la gali — 715.

Drusus și tracii — 521, 523; *Drusus Caesar*

și suebii — 501, 503.

Dunărea (Danubius, Istros, Ister), fluviu mare și adânc — 213; numit și Istru — 397, 399, 531; izvoarele sale — 179, 487, 489; gurile sale — 335, 337, 399, 429; locuit pe ambele maluri de geți — 237, 239; v. și 183, 239, 247, 269, 277, 357, 369, 371, 377, 391, 457, 459, 469, 481, 483, 489, 493, 517, 521, 523, 527, 535, 537, 541, 543, 547, 549, 553, 555.

duodela (variantă: *diodela*), nume de plantă la daci — 383.

Duras, frate cu regele Decebal, îi lasă acestuia domnia de bună voie — 683.

Duria (probabil Waag sau Gran), râu care desparte pe suebi și evazi de iazigii sarmați, pe stînga Dunării — 403.

Durostorum (azi Silistra în R.P. Bulgaria), oraș în Moesia Inferioară, pe malul drept al Dunării — 553; (Variante: *Dorostoro* — 739, *Durostero* — 747).

dyn, nume de plantă la daci — 385.

Dyonisopoli, v. *Dionysopolis*.

E

Eburodunum (azi Embrum), localitate în Alpii Cottii — 565.

ebustrone, nume de plantă la daci — 381.

Edip, rege mitic, erou la Sofocle — 425.

Efes (azi Ayusoluk), oraș pe coasta occidentală a Asiei Mici — 69.

Egee (Marea) — 113, 387, 399, 427, 429, 529, 685, 687.

Egeta (azi probabil Brza Palanka, în R.S.F. Iugoslavia), localitate în Moesia superioară, pe malul drept al Dunării — 549, 741.

egineți, locuitori ai Egeinei — 17, 549, 741.

Egipt — 189, 237, 239, 453, 495, 497, 569, 571; ape — 31, 189; plante — 129;

Egiptul de Sus — 109.

egipteni — 219, 221, 229, 231, 233, 235,

531, 613, 615; în oastea lui Darius —

63, 65; egipteni și sciți — 79, 81.

Elada (Grecia) — 117, 137, 191, 193, 224, 225.

Elba, râu — 225.

elefanți — 179.

Elegii, titlu la Propertiu — 265.

Elena, eroină homerică — 659, 661.

eleni (greci) — 49, 117, 157, 217, 219;

eleni și barbari — 233, 235; eleni și

geți — 225, 227, 239; eleni și sciți — 27.

eleusini, locuitori ai orașului Eleusis, lângă Atena — 715.

elină (limbă) — 591.

Emona (azi Ljubljana), oraș în Pannonia Superior, pe malul drept al Savei — 397.

enarei, androgini la sciți — 39.

encheleeni, trib iliric între chaoni și taulanți, în regiunea orașului Apolonia la gurile râului Drilon — 565.

Encheleus, strămoș legendar al encheleenilor — 565.

Eneida, titlu la Vergiliu — 205.

eneți, — trib pe țărmul de nord al Adriaticii — 67.

Enos (azi Inn), afluent de dreapta al Dunării, între Rhaetia și Noricum — 597.

Eolida, regiune în Asia Mică, aproape de Marea Egee, lângă Helespont — 185.

eolieni, în oastea lui Darius — 47.

Ephoros, autor — 104-105, 173, 175, 235, 237, 241, 243.

Epictet, filozof grec între anii 60-140 e.n. — 715, 717.

Epigrame, titlu la Marțial — 435, 437.

Epir, regiune în nordul Greciei — 111, 263, 355, 361, 399, 589.

epirote (neamuri) — 245.

epiroți, locuitori ai Epirului — 361.

epode, pești în Pontul Euxin — 411.

Eractum, oraș pe râul Tyras, lângă Dacia — 541.

Erasistratos din Ceos, medic din secolul al III-lea î.e.n. — 617.

Eratostene, geograf — 143, 145, 213, 221, 231, 233.

Erehteu, erou mitic al Aticeii — 745.

Eridanos (azi Padul), râu în Italia — 3.

eritînul roșu, pește în Pontul Euxin — 409, 411.

Erzandros, conduce pe mitilenienii din armata lui Darius — 49.

esenieni, seacă religioasă în Palestina avînd, între altele, comunitate de bunuri — 413.

Eschil, poet grec — 10—11, 141, 143, 145, 233.
Eschina, autor — 116—117.
Etiopia, țară în nord-estul Africii — 129.
etiopieni, locuitori ai Etiopiei — 209, 219, 221, 233, 587, 589, 613, 717.
Etolia, regiune în Grecia la nord de golful Corint — 13.
Eubea (azi Negripont), insulă în Marea Egeea — 29, 31.
Euftrat, fluviu în Asia — 413, 415, 423, 425, 621.
Eumelos, rege în Bosporul cimerian, mort în anul 304 î.e.n. — 195.
Eumenes al II-lea, rege în Pergam în prima jumătate a secolului al II-lea î.e.n. — 561, 563.
Eumenia, oraș pe țărmul stîng al Pontului Euxin, între Tomis și Dionysopolis — 399.
Eumolp, erou mitic grec de origine tracă — 251, 319, 321.
Eupator, poreclă a regilor sirieni și a lui Mitridate — 243.
Euphrates din Tyros, filozof contemporan cu Dion Chrysostomos, mort în anul 118 e.n. — 659.
Euridice, soția regelui Ptolemaios Lagos — 621.
Euripide, poet grec — 72—73.
Euristeus, personaj mitic — 15.
Europa, continent — 9, 15, 25, 33, 77, 79, 85, 119, 133, 161, 163, 167, 185, 191, 193, 217, 223, 225, 227, 235, 245, 253, 355, 363, 371, 399, 405, 407, 427, 429, 531, 587, 589, 671, 719.
Euxin (Pontul), numele antic al Mării Negre — 297, 299, 301, 303, 325, 327, 329, 331, 333, 387, 569, 573, 621; marea Euxină sau Pontică — 531; etimologie — 289.
exobigiți, trib sarmatic între hamaxobi și roxolani, între riurile Boristene și Tanais — 539, 541.
Expediția lui Alexandru, titlul la Arian — 579.

F

falangă macedoneană — 243, 579, 581, 583.
Faliatis, v. *Taliata*.
familia, la sciți — 215.
Faptele divinului August, titlu la Împăratul August — 269—271.
Farsalia, titlu la Lucan — 377.
Fasis, v. *Phasis*.
Faustinus, sub Domițian — 439.
Febus (Apolo), zeu — 225, 227, 323, 325.
Fedon, titlu la Platon — 659.

Fedra, titlu la Seneca — 373.
Fedru, titlu la Platon — 225, 227.
Felicia, oraș în Germania Magna, lângă Dunăre — 537.
femeia, duce pe cap ulcioare cu apă — 327; femeia în lupte — 353, 355; femeia la daci — 411; la geți — 211, 229, 327, 389; la iliri — 653; la sarmați — 79, 103, 393; la sciți — 103, 123, 215, 223, 233, 235; la traci — 65, 67, 103, 123, 223, 229, 389, 451, 463, 581, 597, 599, 633, 729.
feni, finii, populație în nordul Europei — 489, 539.
Fenicia, regiune în Asia între Siria și Palestina — 457.
fenicieni, locuitori ai Feniciei — 613, 615.
Fericide, din Atena, autor — 23, 637, 639.
Filip, 1. Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru cel Mare — 117, 127, 191, 233, 235, 243, 351, 353, 361, 433, 457, 565, 615, 723; întemeiază orașul Philippopolis — 735; 2. Filip al V-lea, rege al Macedoniei între anii 221—179 î.e.n. — 255, 257, 357, 361, 561; 3. comandant în armata lui Alexandru cel Mare — 585, 586.
Filostrat, autor — 656—667.
Fineu, rege trac legendar — 235.
fini, v. *feni*.
fiziologia sciților — 81.
Flaccus (L. Pomponius), legat în Moesia în anul 15 e.n., consul în anul 17 e.n. — 329, 331, 495.
Flaccus (C. Valerius), autor — 427, 429.
flaut, instrument muzical la traci — 97, 463.
Florus (L. Annaeus), autor — 520—527.
foale de ațîtat focul — 237.
foamete — 177.
focul, la sciți — 29, 31, 35.
foca, în Pontul Euxin — 407, 645.
Focida, regiune în Grecia centrală — 571.
Focion din Atena, comandant între anii 376—318 î.e.n. — 613.
Fonteius (C. Fonteius Agrippa), guvernator în Moesia în anul 69, e.n., mort în anul următor într-o luptă cu sarmații — 417, 493.
Forul lui Traian în Roma — 631.
Forum Sempronii, loc situat lângă orașul Abrittus din Moesia Inferior — 735.
Frateria, localitate în Dacia — 547.
Frigia, regiune în vestul Asiei Mici — 219, 221, 239, 355.
frigieni, locuitori din Frigia — 227, 405, 407, 571, 663, 665.
Frontinus (S. Iulius), autor — 430—433.
frugodioni, *frugundioni*, trib neidentificat, probabil burgundioni — 539.

frunțași, la traci — 49, 97.
Fulvus Aurelius, comandant de legiune — 491.
Furgisatis, oraș în Germania Magna, lângă Dunăre — 537.
Furtius, rege al cvazilor pe vremea împăratului Marcus Aurelius — 701.
Fuscus (Cornelius), prefectul pretoriului sub Domițian, luptă împotriva dacilor, este învins și ucis în Dacia — 437, 505, 519, 683, 685, 689.

G

Gabreta (probabil Pădurea Boenică), șir de munți păduroși în Germania — 537.
Gades (azi Gibraltar), strâmtoare în Spania meridională (*Gaditanum fretum*) — 531.
Gaganæ (probabil azi Slatina, lângă Caransebeș), stațiune pe drumul de la Tibiscum la Tsierna, în Dacia de apus — 739.
galactofagi, «mîncători de lapte», neam scitic nomad — 215, 227, 231, 233, 235, 243, 245, 715.
Galas, strămoș legendar al galatilor — 565.
Galateia, nereidă — 565.
Galatia, regiunea răsăriteană a Frigiei din Asia Mică — 503.
galați, celti — 199, 219, 299, 565, 571, 721; bastarni — 455, 457.
Galba, împărat roman în anul 69 e.n. — 681.
Galen, autor — 616—617.
gali (celți) — 163, 165, 167, 199, 245, 247, 255, 257, 259, 261, 355, 357, 361, 487, 489, 495, 523, 715; nume de plante la gali — 383, 385.
Galia, țara galilor — 181, 221, 223, 401, 403, 405, 407, 409, 455, 471, 577, 641, 679.
galindi, populație vecină cu sudinii, în Sarmatia de nord-vest — 539.
Gallicus (Q. Iulius), prefect al orașului Roma — 423.
galo-greci și Mitridate — 359, 361.
Gange, fluviu în India — 253, 341, 595, 597.
gazdele (animale) la sciți — 245.
Gebeleizis, alt nume al zeului Zalmoxis, la geți — 49.
Geea, zeiță la sciți, numită Api — 33, 35.
Gellius (Aulus), autor — 183, 630—631.
geloni, trib scitic în nordul Pontului Euxin, au regi, luptă împotriva persilor — 49, 51, 53, 55, 61, 175, 205, 209, 211, 403, 405, 529, 539.
Gelonos, strămoș legendar al gelonilor — 27, 57.
Gentios, Gentius, ultimul rege ilir, cu reședința la Scodra (R.P. Albania) — 21, 167, 259, 261, 455, 457, 561, 563.
Genucla, loc întărit în Moesia Inferioară, lângă Dunăre, în cuprinsul statului get al regelui Zyraxes — 677.
Geografia, 1. titlu la Eratostene — 143, 145; 2. titlu la Strabon — 217.
Georgicele, titlu la Vergiliu — 201, 203.
Geraneia (azi probabil Ekrene în R.P. Bulgaria), *Gerania*, localitate pe țărmul stîng al Pontului Euxin — 7, 399; numită de barbari Cathizon — 731.
geri, populație între Caucaz și Marea Caspică — 41, 529.
germani — 183, 243, 367, 371, 403, 405, 493, 523, 525, 529, 531, 617, 709, 717; riurile de la ei — 113, 183; neamurile lor — 405, 407; nu cunosc unitățile de măsură — 179; luptă cu romanii — 415, 417, 505, 711; prizonieri la Roma — 439; creștinismul — 641.
Germania — 179, 221, 223, 225, 243, 245, 267, 369, 371, 387, 401, 403, 487, 489, 501, 503, 517, 535, 701, 731; Germania și Dacia — 239.
germanice (neamuri) — 223, 225.
Germanicus, titlu dat împăratului Domițian — 421, 435.
Germizera, Germisara (azi Geoagiu), localitate în Dacia, între Apulum și Sarmizegethus — 545, 741.
gesuri, lănci lungi — 509.
gesanti, trib celtic — 223.
Geta, nume de slav — 159, 239, 273, 625.
getic, al geților — 171, 287, 289, 295, 297, 307, 317, 325, 327, 373, 377, 419, 439, 441, 443, 445, 447, 505, 659; limba getică — 297, 299, 327; *Geticele*, titlu la Dion Chrysostomos — 657; și la Criton — 507, 615.
getuli, populație în Africa de Nord — 445.
geți, neam tracic, țara și hotarele — 75, 221, 225, 233, 235, 239, 241, 265, 273, 287, 289, 401, 403, 449, 615, 677, 679; sînt vecini cu sciții — 75, 77, 451; sînt tot una cu dacii — 239, 359, 507; și cu moesii — 183, 399; sînt de neam tracic — 49, 65, 225, 227, 607; vorbesc aceeași limbă cu tracii — 237, 239, 241; numărul geților — 177, 241; nu hotărînesc pămîntul — 211; mult pămînt este nelocuit — 205, 241, 243; deosebiri sociale — 507; sînt păstori — 395, 653; au sclavi — 159, 377, 617; poartă plete — 313; se tatuează — 629; în luptă scot strigăte — 589, 595; iubesc băutura și ospetele — 197, 199; poligamia la geți — 135, 327; au regi — 19, 235, 237, 239, 509, 517, 615, 673, 675; religia — 21, 157, 189, 205, 229, 231, 237, 239, 253, 389, 615, 637, 639, 715, 717; cred în nemurire — 65, 73, 189; și în magie — 509; din motive religioase unii nu mîncă carne și nu se căsătoresc — 229, 231; iubesc poezia — 311, 313, 723; sînt aspri și șireți — 213, 265; îmbracă-

mintea lor — 453; raporturile cu persii — 49, 51, 53, 55; cu grecii — 281, 283, cu macedonenii — 197, 235, 241, 363, 511, 561, 563, 585; cu celtii — 357, cu romanii — 177, 207, 213, 265, 347, 567, 575, 601, 603, 621, 677, și cu sarmatii — 297, 299; v. și 207, 213, 221, 229, 231, 233, 265, 277, 279, 281, 289, 291, 293, 295, 297, 305, 307, 309, 311, 313, 315, 321, 323, 325, 327, 329, 331, 337, 339, 341, 343, 371, 373, 375, 379, 419, 441, 445, 447, 451, 453, 461, 463, 495, 497, 529, 565, 567, 595, 605, 611, 613, 625, 637, 657, 729, 731.

gevini, populație în ținuturile din nordul Pontului Euxin — 541.

ghicui, ghicitori la sciți — 37—39.

gitori, populație în ținuturile din nordul Pontului Euxin, mai jos de venedi — 539.

glasca, pasăre de jertfă — 443—445.

glavcul, pește în Pontul Euxin — 409—411.

Gnesippos din Atena, contemporan cu Cratinos — 99.

Gobryas, căpetenie persiană, tălmăcește lui Darius simbolul trimis de sciți — 59, 61.

Goiitosyros, la sciți corespunde zeului Apolo — 35.

golf, 1. adriatic — 141, 143, 145, 251; 2. ionic — 215.

goși, apar sub numele de sciți, în Moesia — 733, 735.

Graecinus, prieten cu poetul Ovidiu — 317, 319, 331, 333.

grauceni, populația la gurile Istrului — 141.

greacă (limba) — 677.

greci, în Pontul Euxin — 195, 281, 303, 305, 339, 341, 367, 369, 453, 493, 495; greci și sciți — 27, 233; greci și traci — 299, 451; moravuri grecești — 49.

Grecia (Elada) — 117, 137, 163, 165, 185, 215, 223, 225, 245, 257, 259, 355, 357.

grifoni ornamentali — 45.

grine, la sciți — 327; importate din Pont la Atena — 115; specii de grâu în Tracia — 409.

gromatici (măsurători) — 473.

guoleta, nume de plantă la daci — 383.

gurile Istrului — 161, 163; Gura sacră — 245, 249.

guvernatori în Moesia — 415, 493, 495.

H

Hadrian, împărat roman între anii 117—138; și Dacia — 533; distruge podul peste Istru — 695.

Haemus, *Haimos*, azi masivul muntos al Balcanilor sau Stara Planina — 33, 75, 171, 193, 235, 249, 251, 369, 371, 373,

387, 389, 397, 399, 469, 501, 547, 549, 553, 555, 573, 579, 581, 593, 625, 627, 669, 673, 677, 679, 729, 731.

haine, la germani — 489; la greci — 45; la sciți — 45; la traci — 97.

Halmyris, 1. (azi Razelm) lac la gurile Dunării — 403, 727, 749; 2. (azi Zaporojieni) localitate între Salsovia și Vallis Domitiana — 749.

hamaxobi, trib scitic nomad trăind în căruțe — 401, 403, 539; numiți și hamaxoici — 233.

Hanibal, general, cartaginez — 419.

haoni, trib iliric în Epirul de nord-vest — 565.

harpe, cuțit mare înconvoiat la traci — 637.

harpi, trib pe țărmul de vest al Pontului Euxin, mai sus de Tyras, lângă tyregeți — 555.

Harpis, localitate a harpilor — 555.

Harpocraton, autorul unui dicționar din a doua decadă a secolului I al erei noastre — 156—157.

Hebru (azi Marița), riu în Tracia, — 75, 77, 205, 369, 371, 387, 389, 419, 521, 523, 729, 731, 735.

Hecateu din Milet, autor — 9.

Helespont, strimtoare care desparte Asia de Europa, azi Dardanele — 49, 63, 163, 227, 245, 529, 665.

helespontini în oastea lui Darius — 47.

Helicon (azi Palaeovuni sau Zagora), masiv muntos în Beoția — 251.

Helis, cetate getică la nord de Istru, în cimpia munteană — 197.

Hellanicos, autor — 20—21, 145, 723.

Hellanicodice, arbitru la jocurile olimpice — 13.

helops, pește în Pontul Euxin — 409, 411.

helveți, populație din Galia de sud-est, în Elveția de astăzi — 179, 245.

heniohi, populație pe țărmul de răsărit al Pontului Euxin — 413, 415, 569.

Heorta (azi Uzice, în R.S.F. Iugoslavia), localitate în ținutul scordiscilor, lângă Capedunum — 249.

Hera, zeiță, la traci — 605.

Heraclea, 1. din Pont (azi Ereğli), cetate în Bitinia, lângă riul Lycos — 107, 109, 195, 197, 361; avea un port bun — 251; a întemeiat cetatea Callatis — 171, 249; heracleoții erau prezenți și în Taurida — 401; 2. cetate în Moesia Inferior, între Callatis și Apolonia — 399.

Heracles, Hercule, zeu — 13, 15, 17, 27, 33, 35, 47, 353, 355, 357, 371, 373, 453, 585, 587, 625, 749; coloanele lui Heracles, azi strimtoarea Gibraltar — 111, 113, 217.

Heraclides, 1. din Heraclea, autor — 130—131; 2. din Callatis — 719; 3. comandant în armata lui Alexandru cel Mare — 583.
Hercinică Pădurea (azi Schwarzwald), munți împăduriți la izvoarele Istrului — 113, 179, 225, 267, 465, 519.
Hercule, v. *Heracles*.
Hermes, zeu la traci — 67.
Hermonact, satul lui, pe țărmul de vest al Pontului Euxin, mai sus de Tyras — 555.
Hermos (azi Gedis-tschai), riu în Asia Mică, în Frigia — 621.
Herodian, gramaticul — 625—627.
Herodot, istoric — 21, 25—71, 233, 643.
Herondas, autor — 146—147.
Hesiod, autor — 3, 231, 233, 235.
Hestia, zeița vetrei și a focului, la geți — 33, 57, 189.
Hesychios din Alexandria, autor — 114—121.
Hierasos (azi Siret), afluent de stînga al Dunării — 543, 553, 555.
Hiparh, astronom grec din secolul al II-lea î.e.n. — 219.
hipemologi, la Homer, neam scitic de la nord de Dunăre — 227, 231, 233, 237, 529.
hiperboreeni, populație nordică a cărei localizare nu este bine precizată în autorii antici — 11, 13, 15, 17, 29, 31, 141, 143, 145, 225, 251, 253, 437, 443, 445, 715.
Hipocrate, autor — 79—83.
Hipolit Romanul, autor — 713.
hipopodi, « cu picioare de cal », neam în regiunile nordice ale Sarmatiei europene, între neuri și geloni — 529, 539, 541.
hippace, un soi de mîncare scitică — 121.
hircani, locuitori din Hircania, satrapie persică la Marea Caspică — 207, 239, 371.
Histaspe, v. *Hystaspes*.
Hister, v. Istru.
Histia, v. Hestia.
Histaios din Milet, contemporan cu Darius, păzește podul peste Istru în timpul expediției persilor împotriva sciților — 63, 69, 185.
Histria (azi Histria în regiunea Dobrogea), colonie milesiană pe țărmul stîng al Pontului Euxin, la nord de Tomis, lângă locul Halmyris — 25, 43, 109, 193, 249, 401, 593, 647, 671, 677, 735; numele apare transcris greșit în forma *Historio* — 749; alte forme sînt *Histriopolis* — 739 sau *Histropolis* — 391, 399, 401, 403, 727; *Istros* — 173, 553, 569.
Homer, poet grec — 111, 217, 219, 227, 231, 233, 235, 237, 243, 245, 327, 329, 449, 477, 591, 593, 613, 661, 663, 715.
Horafiu, autor — 210—213.

hormea, nume de plantă la daci — 383.
hrana, la sciți — 83, 243, 367, 369.
hrisofrinul, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
Hristos — 641.
huni, populație migratoare — 541.
Hydaspes (azi Djelam), riu în India de nord-vest — 597.
Hydraotes (azi Ravi), riu în India de nord-vest — 557.
hypallage, figură de stil — 207.
Hypanis (azi Bug), riu în Sarmatia europeană între Tyras și Boristene, se varsă în Pontul Euxin lângă Olbia — 31, 405, 427, 451, 621.
Hyphasis sau *Hypasis* (azi Sutledje), riu în India de nord-vest, afluent al Indului — 597.
Hystaspes, tatăl regelui Darius — 241.

I

Iahve, zeu în monoteismul iudeilor — 189.
Ianthyrus, v. *Idanthuras*.
Ianus, zeu — 439, 441; templul lui Ianus Geminus — 679, 681.
iapodi, neam iliric amestecat cu celți, între peninsula Istria și riul Una — 245, 247, 567.
Iason, erou legendar, plutește cu corabia argonauților pe Istru în sus — 113, 217, 219, 321.
iazigi, neam sarmatic între Dunăre, Tisa și izvoarele Vistulei — 225, 241, 243, 277, 309, 341, 403, 405, 491, 501, 503, 539, 573, 583, 585, 699; iazigi metanaști — 537, 539, 541, 543; luptă cu Decebal — 691; relațiile lor cu romanii — 697, 699, 701, 703, 705.
iberi, populație străveche a Spaniei — 103; țara lor se numește Iberia — 221, 223, 679, 681.
Ibis, titlu la Ovidiu — 341.
Icaromenip, titlu la Lucian — 613, 615.
Idanthuras, rege scit pe vremea lui Darius — 23, 639; scris și *Idanthysros* — 57, 463; sau *Ianthyrus* — 351.
iepe, la sciți — 11, 190.
iepuri, la sciți — 61, 111.
Ieterus (azi Iantra), riu în Moesia Inferioară, între Dunăre și Haemus, probabil identic cu Athrys — 399.
Ifigenia, fiica lui Agamemnon, logodnica lui Ahile — 17, 73, 153.
igilioni — 539.
ihliosagi « mîncători de pește » populație pe țărmul Asiei, între India și Arabia — 587, 589.

- Iliada*, titlu la Homer — 229.
- Ilion*, cetate în Asia Mică, nu departe de Helespont, numită și Troia — 17, 453, 663, 665.
- iliri*, populație indoeuropeană în nord-vestul Peninsulei Balcanice — 33, 247, 261, 263; iliri amestecați cu celți — 237, 239, 245; și cu traci — 239, 241; au regi — 561, 563; relațiile lor cu macedonenii — 355, 361, 579; și cu romanii — 347; v. și 363, 387, 389, 415, 455, 459, 463, 523, 525, 531, 565, 567, 589, 617, 637, 653.
- Iliria*, țara ilirilor — 111, 191, 221, 223, 237, 239, 247, 249, 251, 259, 261, 263, 269, 359, 387, 401, 403, 405, 407, 489, 491, 517, 561, 565, 567, 569, 571, 595.
- ilirice* (neamuri) — 215, 225, 245; se tatuează 247.
- Illyricum*, provincie romană — 669, 709.
- Illyrios*, fiul lui Polifem, strămoșul mitic al ilirilor — 565.
- impozite* de export în Bosporul cimerian — 115.
- incinerare*, la traci — 67.
- India*, titlu la Arian — 595.
- Indul*, riu — 253, 587, 589, 595, 597, 621.
- inumație*, la traci — 67.
- inițieri* religioase — 45.
- instrumente* muzicale la traci — 251, 303, 305.
- insubri*, populație celtică în Italia de nord-vest — 223.
- Insula lui Ahile*, v. *Leuce*.
- inul* (planta), la traci — 43.
- inzi*, populație din India, — 207, 211, 213, 233, 235, 451, 453, 531, 597, 617, 695, 697.
- Ionia*, regiune locuită de greci în vestul Asiei Mici — 169, 171, 185, 219, 221, 231.
- Ionic* (golful), marea Adriatică — 77, 215, 587.
- ionieni*, locuitori din Ionia — 47, 49, 51, 57, 59, 61, 63, 65, 69, 231, 351, 353, 453.
- Iosaphat*, rege al Iudeei, contemporan cu Solomon, aproximativ între anii 960—927 î.e.n. — 413.
- Iosephus* (Flavius), autor — 412—417.
- Isanthes*, rege al crobizilor — 151.
- isedoni*, neam scitic în nordul Pontului Euxin — 659.
- Isiaci* (portul lor), v. *Portul Isiacilor*.
- Ismenias*, prizonier macedonean — 461, 463.
- israeliți*, din neamul lui Israel — 413.
- Istoria lui Alexandru cel Mare*, titlu la Curtius Rufus — 363.
- Istoria animalelor*, titlu la Aristotel — 109.
- Istoria lui Filip*, titlu la Teopomp și Trogus Pompeius — 351.
- Istoria împăraților*, titlu la Herodian — 709.
- Istoria naturală*, titlu la Pliniu cel Bătrîn — 397.
- Istoria plantelor*, titlu la Teofrast — 129.
- Istoria romană*, titlu la Velleius Paterculus și Dio Cassius — 347, 669.
- Istoria urmașilor lui Alexandru*, titlu la Arian — 589.
- Istorie variată* — 653.
- Istorii*, titlu la Herodot, Phylarchos, Salustius și Tacit — 25, 151, 183, 489, 723.
- Istria* (peninsula) — 391, 397, 399, 677.
- Istria* (cetate), v. *Histria*.
- istriana* (țară), pe unde curge Istrul — 15, 31, 91.
- istrieni*, 1. locuitori ai orașului Histria — 189, 191, 193, 351, 353, 387, 391, 511, 669, 671, 677; 2. locuitori ai peninsulei Istria — 219, 359.
- Istros* (cetate) — 133, 249; v. *Histria*.
- Istru*, cursul inferior al fluviului Dunărea — 3, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 23, 25, 31, 33, 45, 47, 53, 55, 59, 61, 63, 65, 67, 75, 91, 101, 109, 111, 113, 133, 139, 141, 143, 145, 161, 163, 169, 171, 173, 175, 183, 189, 191, 199, 201, 203, 207, 211, 217, 219, 221, 223, 225, 227, 233, 235, 237, 239, 241, 245, 247, 249, 251, 253, 255, 261, 267, 271, 277, 281, 283, 285, 287, 295, 297, 299, 301, 303, 309, 311, 313, 315, 317, 319, 323, 325, 329, 339, 341, 359, 361, 363, 369, 371, 379, 387, 389, 391, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 413, 415, 417, 419, 425, 435, 439, 441, 443, 445, 449, 455, 459, 461, 463, 541, 543, 553, 555, 565, 585, 587, 589, 591, 595, 597, 619, 621, 631, 633, 637, 639, 645, 647, 649, 651, 653, 655, 659, 661, 669, 671, 673, 675, 677, 679, 681, 687, 701, 703, 705, 709, 721, 723, 731, 733; numele mai vechi era Matoas, de origine scitică — 625, numele roman: Danubius, iar cel grecesc: Istros — 419, 423, 425; descriere și izvoare — 401, 403, 583, 693, 695; e navigabil și are numeroși afluenți — 31, 33, 139, 223, 225, 581, 583, 597; delta și gurile sale — 31, 47, 49, 51, 53, 75, 77, 139, 143, 145, 173, 219, 241, 243, 249, 277, 353, 355, 379, 383, 385, 425, 427, 429, 529, 549, 551, 553, 587, 589, 593, 595, 597, 625, 627, 687; poduri peste Istru — 47, 49, 51, 53, 57, 59, 63, 69, 85, 185, 351, 693, 695, *Isus Hristos* — 715.
- Italia* — 177, 211, 213, 221, 223, 245, 247, 257, 259, 289, 293, 409, 459, 493, 495, 669, 691, 699, 671.
- italioși*, locuitori ai Italiei — 453.

iudei — 189, 697, 715.
Iudeia — 721.
Iulia, fiica împăratului August — 517.
Julianus (Tettius), comandant de legiune în Moesia în anul 69 e.n., a luptat împotriva sarmaților și dacilor — 685.
iulic, din familia Iuliilor — 209, 213.
Iulul, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
Iupiter, zeu — 423, 443, 445; I. Capitolinus — 519; I. Feretrius — 673, 675; I. Zbelt-hurdus, zeu tracic — 177.
Iustus (L. Fabius), consul în anul 102 e.n. — 471.
Iuvenal, autor — 505.
îmbrăcămintă — 469, 471; la geți — 283, 301; la greci — 45; la sarmați — 393; la sciți — 81, 205; la traci — 69, 71, 91.
împotriva ambasadei, titlu la Demostene — 73.
împotriva lui Celsus, titlu la Origene — 715.
împotriva iudeilor, titlu la Tertulian — 641.
împotriva lui Piso, titlu la Cicero — 177.
începutul istoriei, titlu la Fronto — 533.
încorjurul pământului, titlu la Hesiod — 235.
îndreptar geografic, titlu la Ptolemeu — 535.
înmormântări la sciți — 43, 735; la traci — 65, 67.
întărituri, la daci — 691.
întemeieri, titlu la Polemon — 145, 723.
înțelepți (cei șapte) — 237.

J

jertfe — 21, 443, 445; la apsimtieni — 69, 71; la geți — 49, 197, 389; în insula Leuce — 591; la sciți — 33, 35, 39, 41, 43; la traci — 31, 67.
jurăminte, la sciți — 39; la traci — 67.

L

labdacizi, familie mitică din care se trăgea și regele Edip — 19.
Labeo (Pomponius), guvernator în Moesia între anii 25–33 e.n. — 497, 499, 501, 681, 683.
Laberius Maximus (Marcus), a luptat în primul război dacic, consul în anul 103 e.n. — 479.
Lacedemonia, țara spartanilor, în Pelopones — 127.
lacedemoneni sau spartani — 453.
Lachesis, una dintre cele trei parce sau zeițe ale soartei — 303, 305.
laconieni, din Laconia, regiune din sudul Peloponesului — 439, 441, 613.
lacrângi, populație germanică în luptă cu aștingii, în secolul al II-lea e.n. — 721.

Lacul Meotic, v. Meotic (Lacul).
Lagos, tatăl lui Ptolemaios I și întemeietor al dinastiei lagizilor din Egipt — 235.
lapte, la geți — 205, 395, 439, 441; la moesi — 227; la sarmați — 409; la sciți — 27, 83, 121, 173, 175, 215, 231, 233, 235, 237, 243, 245.
Largiana, localitate în Dacia — 741.
latină (limba) — 591, 687.
Latinianus (Cornelius), căruiu îi este adresat un rescript al împăratului Hadrian — 469, 471.
Latium, provincie în Italia — 377, 421, 423.
Latona, zeiță — 13, 15.
latos, pește în Nil — 723.
Laurion 1. cimpie în partea de sud-est a peninsulei Atica — 143, 145; 2. cimpie la gurile Dunării — 141, 143.
lax, nume de plantă la daci — 381.
Leandru, erou mitic — 285.
Lederata (azi Ramna în R. S. F. Iugoslavia), localitate în Moesia Superior, lângă Dunăre — 739.
legi, în versuri — 113; legi la sciți — 233.
legio I Adiutrix — 721, 723; legio I Iovia — 747; legio I Italica — 681; legio II Herculeia — 749; legio II Adiutrix — 681; legio III în Moesia — 491, 493; legio IV Flavia — 547, 681; legio IV Scythica — 679; legio V Macedonica — 553, 679; legio VI-a — 493; legio VII Claudia — 679, 681; legio VII gemina — 681; legio VIII-a — 181; legio X gemina — 681; legio XI Claudia — 681; legio XIII gemina — 681; legio XIV gemina — 681; legiuni romane — 415, 501, 503, 547, 549, 553.
Leibethra, *Leibethros*, oraș și regiune în ținutul Pieria, din Macedonia, la picioarele muntelui Olimp — 251.
Lembos, poreclă dată lui Heraclid din Cal-latis — 719.
Lempneus, v. *Lenneus*,
Lenneus, 1. rege al amalficilor — 341; 2. rege al tribalilor — 343.
Lentulus Gaetulicus (Cnaeus), consul în anul 26 e.n. — 495, 497, 525, 527.
Leonatus, unul dintre urmașii lui Alexandru cel Mare, capătă Frigia Minoră — 355, 357.
Leonidas din Rodos, alergător renumit — 663, 665.
Lepidus (Marcus Aemilius), tutore al copiilor lui Ptolemeu — 495, 497.
lesbiene (cratere) — 35, insulă în Marea Egee — 5, 51.
Leto, *Latona*, zeiță — 5.
Leucadia (azi Santa Maura), insulă lângă coasta Acarnaniei — 151.
Leuce, Insula albă sau Insula lui Ahile, 1. (azi Insula Șerpilor), insulă lângă țarmul

- de vest al Pontului Euxin, în fața gurilor Dunării — 5, 15, 17, 73, 133, 149, 153, 173, 175, 221, 555, 557, 587, 589, 591, 621, 625, 627, 659—665; 2. (azi Berezan) insulă în fața gurilor fluviului Boristene — 391, 403, 405.
- Leucon*, rege în Bosporul cimerian în secolul al IV-lea î.e.n. — 115, 233, 235.
- leucosiri*, populație pe coasta de nord a Asiei Mici, în Pontul Euxin — 573.
- libert* roman la daci — 649, 651.
- Libia*, regiune în Africa de Nord — 407, 453; faună — 111; floră — 129.
- libinii* și romanii — 601.
- Libistos*, localitate scitică în Moesia Inferior, între Istru și Pontul Euxin — 537, 539.
- Licia*, regiune în sud-vestul Asiei Mici — 205.
- licieni*, locuitori din Licia — 415.
- Licinius Silvanus* (Quintus), senator și consul suffectus în anul 106 î.e.n. — 723.
- Licofron*, autor — 136—137.
- Licurg*, legiuitor mitic al Spartei — 611, 613.
- Lidia*, regiune în partea de vest a Asiei Mici — 219, 221, 371.
- lidieni*, locuitori din Lidia — 457.
- liguri*, populație în nord-vestul Italiei și în Galia de sud — 67, 233.
- limba* getică — 297, 299, 301, 303, 305, 307, 315, 323, 325; grecească — 43, 289, 301, 677; latină — 261, 263, 389, 293, 297, 301, 303, 305; macedoneană — 367, 369; sarmatică — 301, 305, 307, 323, 325; scitică — 33, 35; tracică — 249, 251, 741.
- Lisimah*, urmaș al lui Alexandru cel Mare în Macedonia și Tracia, mort în anul 281 î.e.n. — 165, 167, 191, 193, 195, 197, 235, 241, 251, 355, 357, 361, 461, 463, 511, 589, 605, 619.
- litere*, grecești — 43; ale alfabetului la traci — 119.
- Livia* — 335; porticul Liviei la Roma — 691.
- Livius Drusus* (Marcus), consul în anul 112 î.e.n., a învins pe scordisci — 261, 263.
- Livius* (Titus), autor — 254—263.
- Lollius* (Marcus), consul în anul 21 î.e.n., a luptat în Tracia — 679.
- Longinus*, comandant de legiune pe vremea împăratului Traian, în Dacia — 693.
- Lucan*, autor — 375—379.
- Lucian* din Samosata, autor — 609—615.
- Lucius* (Caius) luptă împotriva sarmaților în anul 16 î.e.n. — 679.
- Lucullus* (L. Licinius) luptă împotriva lui Mitridate în 84 î.e.n. — 513.
- Lucullus* (M. Licinius), consul în anul 73 î.e.n., apoi guvernator în Macedonia, a înfrânt pe besi și a ajuns pînă la Pontul Euxin — 183, 207, 249, 251, 263, 403, 405, 411, 521, 523, 569, 571.
- Lugeon* (Luceus lacus), lac mlăștinos în țara iapodilor în Iliria, lângă Ljubljana — 247.
- Luna* (Pădurea), în Germania de sud-est, la granița dintre cvazi și baimi — 535.
- Luna*, zeiță la frigieni — 613.
- luntri* monoxile pe Dunăre — 585.
- Lusius* (Quietus), comandant roman sub Traian, luptă în Dacia, apoi consul și guvernator al Palestinei — 689, 697, 699.
- lutrul*, animal pe țărmul Pontului Euxin — 731.
- lux*, la sciți — 233.
- Lycaon* (șaxa lui L.), polul nord — 277.
- Lycon*, comandant în serviciul lui Perseu în anul 171 î.e.n. — 193, 195.
- Lycos*, erou mitic — 141.
- Lydos*, nume de sclav la Atena — 239.
- Lygdamis* 1. conducător al cimerienilor în Asia pe la 650 î.e.n. — 219, 221; 2. din Naxos, prieten cu Pisistrate, pe la anul 550 î.e.n. — 107.
- Lyginos* (probabil azi Rosița), riu în Moesia, în ținutul tribalilor se varsă în Pontul Euxin — 581.
- Lysandra*, fiica lui Ptolemeu I, rege al Egiptului, căsătorită în anul 297 î.e.n. cu regele Alexandru al Macedoniei — 621.
- Lysanias*, contemporan al lui Alexandru cel Mare — 581.

M

- Macaron*, insulă în fața gurilor fluviului Boristene, zisă și *Leuce* — 403, 405.
- macedoneni*, locuitori ai Macedoniei — 161, 251, 351, 353, 355, 359, 361, 453, 455, 521, 523, 531, 595; au regi — 157, 171, 173; relațiile lor cu tracii, geții, și sciții — 125, 127, 197, 199.
- Macedonia* — 117, 191, 193, 237, 239, 245, 255, 257, 259, 261, 263, 351, 353, 357, 363, 387, 493, 495, 517, 547, 555, 557, 561, 575, 583, 589, 669, 671, 673, 677, 679, 681, 683, 721, 735.
- Macrocremni* (munți), probabil regiunea deluroasă între Istru și Tyras — 403, 405.
- Madys*, căpetenie scitică — 219, 221.
- Maedica*, regiune în sud-vestul Traciei — 199, 455.
- Maetonium*, oraș la sud-vest de Tyras, lângă Dacia — 541.
- magie* la geți — 509; și la traci — 597, 599.
- Magnesia*, regiune în Tesalia, vecină cu Epirul — 399.
- Maiandros* (azi Menderez), riu în Asia Mică — 3, 621.
- maidi*, trib tracice — 249, 399, 565, 657, 675.
- Maidos*, strămoș mitic al maidilor — 565.

- Mandrocles*, arhitect din Samos, a construit podul de vase peste Bospor în expediția lui Darius împotriva sciților — 47.
- Manes*, nume de sclav la Atena — 239.
- Manlius* (Lucius), senator în anul 97 î.e.n. — 573.
- mantia*, nume de plantă la daci — 383.
- Marcellinus*, prieten cu poetul Marțial, a luptat împotriva sarmaților sub împăratul Domițian — 439, 443, 445.
- Marcianopolis* (azi Devna în R. P. Bulgaria), oraș în apropiere de țărmul stîng al Pontului — 735.
- Marcodava*, localitate în Dacia, la vest de Apulum — 545.
- marcomani*, neam germanic pe Dunărea superioară, în alianță cu cvazii, luptă împotriva romanilor — 423, 425, 535, 537, 583, 585, 685, 697, 699, 701, 703, 705.
- Marea Adriatică* — 302, 323, 364, 415, 442, 465, 723; *Marea Caspică* — 143, 145, 251, 253, 405, 407; *Marea Celtică* (Adriatică) — 141, 143; *Marea Euxină* (Pontul Euxin) — 301, 303, 329; *Marea Ionică* — 139, 141; *Marea Pontică* — 141, 143, 183, 191, 193, 217, 219, 225, 241, 245, 267, 297, 299, 337, 355, 357, 633; *Marea Roșie* — 601; *Marea Scitică* (Pontul Euxin) — 576; *Marea Siciliei* — 290; *Marea Tireniană* — 141, 243.
- margivi*, trib la sud de suebi — 535.
- Margus*, *Margos* (azi Morava în R. S. F. Iugoslavia), riu în Moesia Superior — 33, 247, 399.
- Maris* (azi Mureș), riu în Dacia, afluent al Tisei — 33; numit și *Marisos* — 239.
- Marius* (Caius); titlu la Plutarh — 427, 429.
- Marobodus*, *Maroboduus*, rege marcoman la începutul erei noastre — 517.
- Mars Gradivus*, zeu getic — 205.
- marshi*, populație italică — 209, 211, 213.
- marshinul*, pește în Pontul Euxin — 109, 643.
- Marte*, zeul războiului — 205, 299, 437, 443, 445, 447.
- Marțial*, autor — 432—449.
- Marus* (azi March, în Austria), afluent pe stînga al Dunării — 403.
- masageți*, neam iranic între Marea Caspică și lacul Aral — 29, 251, 253, 659; ajung la Istru — 373, 375; confundați cu tracii — 373, 375.
- Masclianis*, localitate în Dacia, pe drumul de la Ad Mediam la Tibiscum — 739.
- Massalia* (azi Marseille), colonie grecească în Gallia meridională — 67, 107, 109, 225, 227.
- mașini* de război la daci — 691.
- Matoas*, numele mai vechi (scitic) al fluviului Istru — 625.
- mauri*, locuitori ai provinciei Mauretania, din Africa — 625, 697.
- Maximus* din Tir, autor — 632—633.
- Maximus*, 1. Maximus Cotta, contemporan și prieten cu poetul Ovidiu — 325, 327; 2. comandant roman în Dacia și în războiul împotriva parților, sub împăratul Traian — 689; 3. brutal în timpul împăratului Traian — 479; 4. locuitor al orașului Marcianopolis, luptă contra goților între anii 244—249 e.n. — 717.
- măgari*, la sciți — 61, 111; măgari sălbatici la sciți — 245.
- măsurat, măsurători* — 179, 399, 401.
- Meandru*, v. *Maiaandros*.
- Meda*, fiica regelui scit Cothelas, căsătorită cu Filip al II-lea, regele Macedoniei — 155, 723.
- Medeea*, eroină mitică — 465, 597, 599, 647.
- medi*, v. *maid*.
- Media*, țara mezilor din Asia — 171.
- medici* tracii — 101; medicina la tracii — 101—103.
- Mediolanum* (azi Milano), oraș în nordul Italiei — 537.
- Mediterana* (marea) — 387, 389, 427.
- medobitini*, mezi amestecați cu bitini — 227.
- Megabazos*, comandant în oastea lui Darius, supune Tracia — 65, 67, 69, 351.
- megarieni*, în Mesembria — 171, 249, 251.
- meiul*, la tracii — 451, 643; la geți — 409; și la sarmați — 653.
- Mela* (Pomponius), autor — 386—391.
- melanhleni*, trib scitic în nordul Pontului Euxin — 51, 53, 55, 529, 539, 541.
- melanurul*, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
- Meleagros*, șef în armata lui Alexandru cel Mare — 585, 587.
- Melieus* (Malieus), golf în sud-estul Tesaliei — 21.
- Memnon*, autor — 510—513.
- Memorator*, titlu la Lucius Ampelius — 531.
- Mena*, nume propriu — 249, 251.
- Menal* (Mainalon, Maenalus mons), munte în Pelopones — 227.
- Menandru*, autor — 134—135, 151, 229, 265, 617.
- Mendaos*, locuitor al orașului Mende, în peninsula Pallene, din Golful Termaic de lângă Salonic — 115.
- mendruta*, nume de plantă la moesi — 383.
- Menebria*, «Orașul lui Mena», numele mai vechi al orașului Mesembria — 251.
- Meotic* (Lacul), azi Marea de Azov — 53, 59, 61, 79, 135, 201, 203, 221, 223, 225, 243, 245, 377, 379, 391, 399, 401, 405, 407, 413, 415, 457, 459, 521, 523, 529, 571, 573, 659, 661, 721; zis și Meotida — 253, 539.
- meoti*, neam scitic în jurul lacului Meotic — 145.

- Mesembria* (azi Nesăbăr), oraș grecesc pe țărmul stîng al Pontului Euxin, colonie a megarienilor, ceva mai sus de Burgas — 47, 49, 133, 171, 173, 249, 251, 257, 259, 275, 277, 391, 553, 569, 593, 725, 727.
- Messala* (Vipstanus), tribun în Moesia — 491.
- Messalinus* (M. Valerius), 1. consul în anul 3 î.e.n., a administrat Dalmația și Pannonia — 681; 2. un prieten al poetului Ovidiu — 313, 317.
- Metagenes*, autor — 92—93.
- metale* la geți — 327.
- metanaști*, numele unei părți dintre iazigii, din cîmpia între Dunăre și Tisa — 537, 539, 541, 543.
- meteci*, la Atena — 723.
- Meteorologice*, titlu la Aristotel — 111, 113.
- Metulon*, oraș în ținutul iapodilor, probabil în apropiere de Gradișe, lingă Postojna, în Slovenia — 223.
- mezi* — 27, 67, 69, 209, 211, 641.
- Midas*, 1. strămoș mitic al regilor frigieni — 219, 221; 2. nume de sclav la Atena — 239.
- miere* la moesi — 227; în Pont — 161.
- migdoni*, numele unui trib tracic dintre riurile Axios și Strymon — 227.
- migrațiile* păsărilor — 109; peștilor — 109—111.
- milesieni*, locuitori ai orașului Milet — 25, 45, 63, 169, 171, 173, 249, 251, 275, 277, 391.
- Milet* (azi Palatia), oraș pe coasta de apus a Asiei Mici, la gurile riului Meandru — 63, 65, 69, 185, 281, 283, 367, 369.
- Miletopolis*, alt nume pentru Olbiopolis — 405.
- Miltiade*, fiul lui Cymon, om de stat atenian din secolul al V-lea î.e.n. — 63, 67, 69, 187, 191.
- mine* la parti — 479; mine de fier în Pădurea Hercinică — 535, 537.
- Minerva*, zeiță — 281, 283.
- Minucius* (Marcus), consul în anul 110 î.e.n., învinge pe scordisci — 261, 263, 347, 521, 523.
- Minucius Rufus* (Marcus), consul în anul 110, apoi proconsul în Macedonia — 431.
- miriandini*, locuitori ai orașului Myriandos, în Siria — 227.
- misi* sau misieni, locuitori ai regiunii Mysia, din Asia Mică — 93, 95, 405, 407, 647, v. și *moesi*.
- Misia*, v. *Moesia*.
- mistreți*, la sciți — 245.
- mitelenieni*, originari din Mitilene — 49, 51.
- Mitilene*, capitala insulei Lesbos — 443.
- Mitridate*, zis Eupator, rege în Pont între anii 110—63 î.e.n. — 243, 343, 345, 359, 361, 459, 501, 503, 511, 513, 571, 573, 669, 721.
- mizele*, nume de plantă la daci (variate: *mozula*, *mizola* — 383.
- Mnaseas*, autor — 21, 156—158.
- Mnesarchos*, tatăl filozofului Pitagora — 21, 49.
- Mocarsos* (azi probabil Mokasura), localitate în Tracia — 627.
- moesi*, locuitori din Moesia, între Dunăre, Haemus, Pontul Euxin și valea Moravei — 207, 237, 397, 399, 405, 407, 529, 531, 547, 565, 567, 569, 571, 657, 671, 673, 675, 677, 679; sînt numiți și misi — 217, 227, 229, 231, 233, 237, 239, 241, 595, 647; sînt geți — 183; sau traci — 225, 227; sînt vecini cu scordisci — 247, 249; țara lor — 449; cruzime și obiceiuri — 523, 525; se luptă cu carpii — 733, 735; și cu goții — 735; nume de plante în limba lor — 383.
- Moesia*, țara moesilor — 207, 332, 334, 375, 377, 397, 399, 409, 411, 417, 479, 487, 489, 491, 493, 495, 497, 517, 519, 531, 669, 671, 673, 675, 677, 681, 691, 693, 695, 699, 731; triburi — 399; animale — 643; sub ocupație romană, legiuni — 415, 491, 495, 497, 503; guvernatori — 501, 681, 683; pustiită de sarmați — 415, 417; și de roxolani — 489, 491.
- Moesia inferior*, așezarea — 547—557; legiuni — 679, 681.
- Moesia superior*, așezare — 545, 547, 549, 555, 557; legiuni — 679, 681.
- Moise*, profet și conducător al iudeilor — 151, 189.
- moloși*, trib în Macedonia de nord-est, are rege — 155, 723.
- momirul*, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
- Monetion*, localitate în Dalmația, lingă Senia — 223.
- moravuri*, la greci — 45, 233; la odrisi — 77; la sciți — 47, 81, 233; la traci — 53, 55, 729.
- moriseni*, trib tracic pe țărmul Pontului Euxin — 399.
- morminte*, la sciți — 29, 41, 43, 57.
- moruni*, în Istru — 645, 651.
- Moschios*, formă greșită pentru *Margus* — 547, 549.
- mozula*, v. *mizele*.
- Mucianus*, comandant de legiune — 493, 495.
- Mucianus* (C. Licinius), om de stat și scriitor latin, mort între anii 75—77 e.n. — 399, 401.
- munte*, *munți* — 11; Carpatos (Carpați — 537, 539, 541; Orbelos (Pirim Planina — 547; Peucini — 539, 541; Sarmatici — 537, 541; Scardos (Șar) — 547; munte sfînt la geți — 231.
- Musaioș*, cîntăreț mitic de origine tracică — 251, 253.

muze — 5, 251, 439.
muzica la barbari — 723; la greci — 97;
 la traci — 99, 251.
Mydon, conducător frigian — 663, 665.
mysieni, v. *miși*.

N

Naparis, afluent de stînga al fluviului Istru, probabil Argeșul — 31.
napi, neam scitic — 191.
Napoca (azi Cluj), oraș în Dacia — 545, 741.
Naracu Stoma (azi probabil Sulina), al doilea braț al Istrului, în Deltă, începînd de la sud — 401, 403, 731; scris și *Naracion* — 551; *Naracon* — 593, *Narez* — 139, 141, 143.
nasamoni, populație în Africa de nord — 453.
Năsterea animalelor, titlu la Aristotel — 111.
Naulochos (lingă actualul Ghiozeken), orașul pe țărmul apusean al Pontului Euxin, la nord de Mesembria — 251.
Nauportus, 1. localitate în Panonia la 18 km sud-vest de Emona — 223, 245, 247; 2. afluent al Savei (azi Ljubljanka) — 397, 399.
navari, trib scitic, numit și *neuri* — 539, 541.
navigație în Pontul Euxin — 17, 75, 77, 133.
nazieni, locuitori din insula Naxos — 107.
Necesitatea, divinitate — 15.
negustori înarmați — 579; de sclavi — 439, 441.
Nemeenele, titlu la Pindar — 15, 17.
nemeți, populație germană în valea Rinului de Sus, cu capitala Noviomagus (azi Speier) — 179.
neospitalier (Pontul Euxin) — 169, 171, 231, 233.
Nepos (Cornelius), autor — 185—187, 397, 399, 401.
Nereu, zeu — 73.
Nero (Tiberius) — 271; falsul Nero — 489; împăratul — 679, 681.
Nestos (azi Mesta), riu între Tracia și Macedonia, se varsă în marea Egee — 75, 77, 387, 389, 579, 729, 731.
Netindava, localitate în Dacia, între Aquae și Tiason — 545.
neuri, populație scitică în nordul Pontului Euxin, între riurile Tyras și Boristene sau mai departe spre nord-est — 51, 53, 55, 105, 173, 175, 387, 403, 405, 529.
Nicandru, autor — 152—153.
Nicanor, comandant în armata lui Alexandru cel Mare — 585.
Nicias, fiul lui Niceratos, comandant atenian în timpul războiului peloponesiac, recrutează sclavi — 723.

Nicolaos din Damasc, autor — 214—215.
Nicomedia (azi Ismid), oraș în Asia Mică — 479.
Niconium, localitate între riurile Hierasus și Tyras — 555.
Nicopolis (azi satul Nikiup în R.P. Bulgaria), oraș în Moesia Inferior, la nord-vest de Tirmovo — 733.
Niger, Pescennius, viitorul împărat poartă război împotriva dacilor liberi — 705.
Nigrianis, stațiune în Moesia Inferior, pe drumul de la Sexanta Prista spre Durostorum, probabil identică cu *Candidiana* — 739, 747.
Nilul, fluviu în Egipt — 3, 183, 189, 253, 283, 369, 371, 375, 387, 389, 595, 597, 621, 631, 633, 679; izvoarele sale — 109, 211; comparat cu Istrul — 25, 33, 335, 337.
nipseeni, populație pe țărmul stîng al Pontului Euxin, mai sus de orașele Apolonia și Mesembria — 47, 49.
Noaros, afluent de dreapta al Dunării, în regiunea scordiscilor, probabil tot una cu Savos — 247.
Noes, afluent de dreapta al Istrului, după Herodot; dar, probabil, un afluent de stînga, anume Ialomița — 33.
nomazi (sciți) — 27, 31, 67, 69, 173, 175, 225, 231, 233, 237, 241, 243, 599.
Nopfile atice, titlu la Aulus Gellius — 629.
norici, locuitori din Noricum — 347, 517, 523, 525, 529, 565, 567, 597, 677, 679.
Noricum, regiune muntoasă în Europa centrală, între Dunăre, Panonia și Alpi — 181.
Notos, vînt de la sud — 13, 15, 289, 335, 337.
Novae (azi Stăklen lingă Sviștov), oraș pe Dunăre, în Moesia Inferior — 553.
Novas, riu citat alături de Hypanis și Tyras — 427.
Noviodunum (azi Isaccea), oraș în Moesia Inferior, pe Dunăre în regiunea Doborjea — 549, 553, 555, 739, 749.
Numa Pompilius, rege roman — 611, 613.
nume de plantă la daci — 381—385.
Numisius Lupus, comandant de legiune — 491.
Nymphodoros, fiul lui Pythes, proxen trac la Atena — 75.

O

obulensi, trib pe malul stîng al Pontului Euxin, mai sus de crobizi — 553.
Oceanul (Atlantic) — 3, 139, 201, 203, 217, 219, 223, 225, 227, 253, 403, 405, 407; Oceanul cel Mare — 595.

- Ocra* (la granița de sud-est a Alpilor Iulici), masiv muntos între Pannonia și peninsula Istria — 223, 247.
- Octamasades*, rege scit, fiul lui Ariapeithes și frate cu Scyles — 45, 47.
- Octavius* (Caius), tatăl împăratului August, născut în anul 101 î.e.n. — 263.
- Odessos* (azi Varna), oraș grecesc pe țărmul de vest al Pontului Euxin, colonie milesiană — 171, 193, 195, 197, 249, 251, 275, 277, 391, 399, 551, 553, 569, 593; scris și *Odisso* — 749, *Odessopolis* — 133.
- Odiseu*, erou homeric — 5, 659.
- odomani*, trib tracice pe cursul inferior al râului Strymon — 91.
- edrisi*, neam tracice în partea de răsărit a muntelui Haemus — 47, 49, 165, 167, 315, 363, 637, 675, 715, 729, 731; moravuri — 77; statul lor — 75, 77; au regi — 75, 77; se luptă cu tribalii — 77; cu macedonenii — 587; și cu romanii — 439.
- Oescus*, 1. (azi Ișker), râu, izvorăște din același munte ca și Hebru și Nestos, se varsă în Istru — 75, 399; 2. (azi Gigen), oraș pe râul Oescus, la confluența cu Dunărea — 543, 553.
- Oeta* (azi Katavothra), masiv muntos în Grecia centrală — 371.
- ofloni*, trib pe fluviul Tanais — 539, 541.
- oinensi*, locuitori pe țărmul vestic al Pontului Euxin, mai sus de crobizi — 453.
- Oiobazos*, persan care este jertfit de traci — 69, 71.
- Olbiopolis* (azi Parutino lângă Nikolajev), colonie milesiană, oraș la gura râului Hypanis — 45, 405.
- oligarhii* — 107.
- Olimp*, munte în Grecia de nord — 251.
- olimpice* (jocuri) — 13, 15, 17.
- Olimpiada*, soția regelui Filip al II-lea, mama lui Alexandru cel Mare — 155, 723.
- olma*, nume de plantă la daci — 385.
- ombronii*, populație în Sarmatia europeană, la izvoarele Vistulei — 539.
- Ophiusa*, alt nume al orașului Tyras — 405, 555.
- Opoia*, soție de rege scit — 45.
- Opian*, autor — 654—655.
- Opatiana* (azi Zutor), localitate în Dacia — 741.
- Oplatus* — 69, 471.
- oracole*, în Leuce — 591; la sciți — 207; la barbari — 517.
- orașe grecești* în Pontul Euxin — 133, 593; tributare odrisilor — 77.
- Orbelos* (azi Pirim Planina), masiv muntos între Tracia și Macedonia — 387, 389, 547, 555, 557, 579.
- Ordessos* (azi probabil Oșeakov), port pe țărmul de vest al Pontului Euxin, mai sus de orașul Tyras — 405.
- Ordessos* (azi Argeș), afluent de stînga al Istrului — 31.
- Oreste*, erou mitic — 309.
- Orfeu*, cîntăreț mitic de origine tracă — 119, 251, 253, 321, 389, 399, 463, 715, 729, 731.
- orful*, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
- Orgame* = *Argame* (azi la Capul Dolojman din regiunea Dobrogea), cetate lângă fluviul Istru — 9.
- Oricos*, fiul lui Ariapeithes, rege scit — 45.
- Origene*, autor — 714—717.
- Oritia*, fiica lui Erehteu, ființă mitică — 205, 225, 227.
- Oroilocheia*, alt nume al Ifigeniei, eroină în tragedia grecească — 153.
- Oroles*, rege dac — 359.
- Orontopatas*, comandant în oastea persiană — 23, 637, 639.
- orz* (băutură din), la traci — 21.
- osili*, trib mai jos de fluviul Tanais — 539, 541.
- ospețe* funebre — 21; la sciți — 43; la traci — 67, 97.
- ospitalier* (Pontul) — 171.
- Otho*, împărat roman în anul 69 e.n. — 491.
- otravă scitică* (la săgeți) — 113, 293.
- Ovidiu*, poetul — 273—343, 409, 411, 421, 423.
- Ozathres* — 343.

P

- Pacorus*, rege al parților, contemporan cu Decebal — 443, 445, 479.
- Pad* (azi Po), râu în Italia de nord — 223, 391, 397.
- Paelus*, comandant de legiune — 501, 503.
- Paflagonia*, regiune muntoasă în nordul Asiei Mici, la răsărit de Bitinia — 141, 219, 221, 231, 239.
- pagiriți* — 539, 541.
- paian*, *pean*, cîntec de luptă la greci — 97, 633.
- Paion*, personaj mitic — 565.
- Palacos*, fiul lui Sciluros, rege scit — 243.
- Palatin*, colină în Roma — 435, 437, 569, 571.
- pali*, trib scitic — 189.
- Pallas Atena*, zeiță — 327, 421, 423, 425, 429.
- Panfilia*, regiune muntoasă în sudul Asiei Mici, între Lycia și Cilicia — 415, 721.
- Pandusa* (*Latinus*), *legatus pro praetore Moesiae* în primii ani ai împăratului Tiberiu — 495, 497.
- Panegiricul*, titlu la Pliniu cel Tânăr — 479, 481.

- Pangeu* (azi Pirnari), munte în sud-estul Macedoniei — 205, 419, 729, 731.
- Pannonios*, strămoș mitic al panonilor — 565.
- panoni*, locuitori ai Panoniei — 245, 223, 245, 247, 269, 271, 361, 375, 487, 523, 525, 529, 531, 567, 677, 679; v. și *peoni*.
- Pannonia*, regiune în dreapta Dunării, de la muntele Cetius pînă la confluența cu Tisa, între Doricum și Dacia, — 347, 355, 357, 359, 397, 399, 441, 443, 469, 471, 487, 493, 495, 677, 679, 685; legiuni romane — 415, 489, 491, 495, 497; pradată de daci — 679, 681; Pannonia Inferior — 681; Pannonia Superior — 403, 405, 679, 681.
- pantaloni* largi la geți — 283, 293, 295, 301; la sarmați — 375.
- Panticapaeum* (azi Kerci), oraș în Scitia, la extremitatea nord-estică a Tauridei, la intrarea în lacul Meotic — 399, 401, 403.
- pantomima* la Roma — 691.
- Panyos* (azi Kamcia), râu în Tracia, mai târziu în Moesia Inferior, se varsă în Pontul Euxin — 553.
- Papaos*, numele zeului suprem la sciți — 33, 35.
- Papirius Carbo* (Cnaeus), consul în anul 113 î.e.n. — 261, 263.
- parce*, zeițe ale soartei — 399, 401, 659, 661.
- Paris*, erou homeric la Troia — 5.
- Pathissus* (azi Tisa), afluent de stînga al Istrului — 247, 403.
- parma*, armă la iliri — 637.
- Parthasia*, ținut în Arcadia din Pelopones, la sud și vest de cîmpia de la Megalopolis — 277.
- parteni* sau *partini*, populație în Iliria, la nord de Epidamnus sau Dyrrachium, vecină cu taulantii — 565.
- Parthenopolis*, oraș pe țărmul de vest al Pontului Euxin, la sud de Tomis — 399.
- parthia*, nume de plantă la daci, — 385.
- Partho*, personaj mitic — 565.
- parți*, populație iranică în Asia, — 379, 391, 393, 445, 447, 453, 479, 489, 493, 525, 527, 531, 575, 595; parți în Armenia — 517, 519; parții și romanii — 347, 439, 509, 567; creștinismul la parți — 641.
- Parția*, regiune în Asia centrală, la sud de marea Caspică 599, 715, 717.
- pasărea* ca simbol la sciți — 23, 59, 637, 639; păsări albe în insula Leuce — 17, 149, 591; preziceri după zborul păsărilor — 355, 357.
- Pataros*, șef trac în Asia — 597.
- Patissos*, v. *Pathissus*.
- Patrai* (azi Patras), oraș în Pelopones, pe țărmul de nord-vest al Achaiei — 713.
- Patridava*, oraș în Dacia — 545.
- patrina*, nume de plantă la daci (variantă: *pegrina*) — 385.
- Patroclu*, erou homeric, prieten cu Ahile — 591, 593, 633.
- Paulianus*, centurion în armata romană — 469, 471.
- Paulus* (Aemilius), consul în anul 182, a învins pe Perseu la Pydna în anul 168, a murit în anul 160 î.e.n. — 261, 263.
- Pausania*, autor — 193, 195, 618—621.
- Pădurea Hercinică* (azi Schwarzwald), șir de munți păduroși la izvoarele Istrului: mai târziu, în mod limitat, în special Munții Păduroși din actuala Boemie — 111, 113, 225, 267, 401, 403.
- pălămida*, pește în Pontul Euxin — 407.
- pămîntul* și apa ca simbol al supunerii — 59.
- pășuni* la sciți — 59, 63, 79.
- Pedo* (Albinovanus), poet roman de la începutul erei noastre, prieten cu Ovidiu — 335, 337.
- pegrina*, v. *patrina*.
- Peisandros* din Rodos, autorul unei epopei despre Heracles, a trăit în secolul al VI-lea î.e.n. — 625, 627.
- Pelendava* (azi Mofleni lângă Craiova), localitate în Dacia Malvensis — 741.
- pelicanii* migrează — 109.
- Pelopones*, peninsula în Grecia meridională — 595, 597.
- pelle*, un soi de scut ușor de origine tracă — 637.
- Peneu* (azi Salambria), râu în Grecia de nord, izvorăște în Epir, traversează Tesalia și se varsă în marea Egee — 217, 633.
- Penthesileia*, eroină mitică — 5.
- Pentru Ctesiphon*, titlu la Demostene — 157.
- peoni*, 1. populație mixtă greco-tracă în văile riurilor Axios și Strymon — 31, 33, 217, 249, 459, 565, 567, 569, 587; 2. peoni = panoni — 113, 567, 597, 599, 709.
- Peonia*, țara peonilor — 191, 247, 249.
- Peparethos* (azi Skopelos), insulă în grupul de nord al Sporadelor, din Marea Egee, exportă vin în Pontul Euxin — 115.
- pepent*, în Moesia — 409, 411.
- perca*, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
- Perce*, numele mai vechi al Traciei — 597, 599.
- Perdiccas*, rege macedonean — 198.
- perebi* — 565.
- Pergam* (azi Bergamah), oraș în Asia Mică, în regiunea Mysia, în valea râului Caicos — 647.
- Periandru*, tiran din Corint între anii 627 — 585 î.e.n. — 613.
- Periegeză*, titlu în Pseudo-Scymnos — 169 — 170.
- Perint* (azi Eregli), oraș pe coasta de sud a Traciei în Propontida — 65.

Periplul, titlu la Scylax — 133.

Perperna (Marcus), sol roman la regele Genthios, împreună cu L. Petrilus, în anul 168 î.e.n. — 561, 563.

perrhaiboi, populație mitică la Homer — 565.

Persaios, filozof stoic, elev al lui Zenon, în veacul al III-lea î.e.n. — 715, 717.

Perseu, ultimul rege al Macedoniei — 165, 167, 199, 257, 259, 455, 457, 561, 563. *persi* și *sciți* — 55, 57, 59, 63, 65, 67, 69; *moravuri* la *persi* — 77, 103, 213; v. și 107, 187, 219, 221, 351, 359, 341, 453, 721.

Pertinax (P. Helvius), împărat roman — 709. *pești*, în Pontul Euxin, — 285, 407, 409, 643, 645, 647, 649, 729, 731; și în Istru — 645, 647, 649, 651, 653, 723.

Petilius (Lucius), sol roman la regele Genthios al ilirilor în anul 168 î.e.n. — 561, 563.

Petris, stațiune în Dacia pe drumul de la Sarmizegethusa la Apulum — 741.

Petrodava (azi probabil Piatra Neamț), localitate în Dacia — 545.

peucanali — 539, 541.

Peuce, 1. (azi Sf. Gheorghe) brațul cel mai din sud din delta fluviului Istru — 241, 243, 375, 379, 391, 393, 401, 403, 405, 425, 427, 439, 441, 549, 553, 583, 585, 731; 2. insulă în delta fluviului Istru — 141, 143, 145, 173, 429, 529, 549, 581, 583, 625, 627; locuită de tribali — 233, 235; și de bastarni — 241; etimologia cuvântului — 143, 145.

peucini, unul dintre cele trei triburi ale sarmaților de la gurile Istrului — 243, 405, 407, 489, 539, 541, 553, 555.

Peucini, munți în apropiere de gurile Istrului, în nordul regiunii Dobrogea — 539, 541.

Phasis (azi Riom), riu în Colhida se varsă în Pontul Euxin — 19, 69, 391, 621.

Philippi (azi între localitățile Drama și Kavala în Grecia), oraș în sudul Traciei, între riurile Strymon și Nestos, pe via Egnatia — 579.

Philippopolis (azi Plovdiv), oraș în Tracia pe valea Hebrului, numit de romani Trimontium — 733, 735.

Philomusus, nume de persoană la Marțial — 443, 445.

philophthela, nume de plantă la daci (cu varianta *philophthaila*) — 385.

Philotas, macedonean care a însoțit pe Alexandru cel Mare în expedițiile sale — 581, 583.

Philothytes, titlu de operă la Metagenes — 92—93.

Phinopolis, oraș pe coasta tracică a Pontului Euxin — 251.

Photios, patriarh al Constantinopolei între anii 858—867 și 877—886, autorul unui lexicon — 156—157.

Phylarchos, autor — 150—151, 723, 741.

Physke, localitate pe țărmul stîng al Pontului Euxin, mai jos de Tyras — 555.

piarensi, trib tracic mai sus de crobizi — 553.

picensi, trib în Moesia superior — 547.

piefigi, trib în Dacia — 543.

piei de animale ca îmbrăcăminte la geți — 283, 301.

piengiși, trib — 539.

piepturi, adică bancuri de nisip în Pontul Euxin, lângă gurile Dunării — 161, 163, 219.

Pieria, regiune muntoasă în Macedonia, lângă Olimp, lăcașul muzelor — 251, care erau numite și *peride* — 297, 299.

piețe comerciale comune între oameni și barbari — 699, 701, 703, 705.

pigmei, populație pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 399, 729, 731.

pileași, frunțași daci, spre deosebire de *comați*, care erau oameni de rînd — 689.

pileus sau *pilleus*, un soi de bonetă de pielă a frunțașilor daci — 611.

Pimpleia, izvor sau munte în Pieria, unde trăiau muzele — 251; muza poetului Marțial este numită Pimpleis — 145, 147.

Pindar, autor — 13—17.

Pincus sau *Pingus* (azi Pek, în nordul R.S.F. Iugoslavia), riu în Moesia Superior, între Margus și Timacus, afluent al Dunării — 399.

Pinum, *Pinon*, localitate în Dacia — 545.

Piriboridava (azi probabil Poiana, raionul Tecuci), localitate în Moesia Inferior, la nord de Dunăre pe riul Siret — 467, 469, 555.

Pirinei, munți în țara celților — 111, 113.

Pirum, localitate în Dacia — 545.

Pisa, oraș în Pelopones, nu departe de Olympia — 293, 295.

pisatul cerealelor la geți — 327.

Piso (Lucius Calpurnius), 1. guvernator al provinciei Macedonia în anii 57—56 î.e.n. — 177; 2. consul în anul 15 î.e.n., apoi a luptat împotriva tracilor — 263, 527.

Pitagora din Samos, celebrul filozof și matematician — 21, 49, 51, 229, 231, 253, 279, 637, 715, 741.

Piticele, titlu la Pindar — 13, 15.

plante, la daci — 381—385; și la traci — 409, 411.

Platon, autor — 98 — 103, 233, 609, 659.

platoșe la barbari — 243.

Pleistarchos, fiul lui Antipatros frunțaș macedonean, a luptat împotriva orașelor grecești pontice Apolonia și Callatis — 195.

- Pleistoros*, zeu la absintieni — 69, 71.
Pliniu cel Bătrîn — 396—411.
Pliniu cel Tânăr — 477—483.
plugul, la sciți — 23, 367, 637, 639.
Plutarh, autor — 454—463.
pocale, din țeastă umană la sciți — 37.
poduri, peste Istru — 53, 57, 59, 61, 63, 69, 185, 351, 693, 695.
Polemon, autor — 143, 145.
Polibiu, autor — 160—167, 399, 401.
Polifem, ființă mitică — 565.
poligamie, la agatirși — 53; la geți — 135, 229; și la traci — 65, 131, 135, 597, 599.
polistai, fruntași la daci — 413.
Pollux (C. Iulius), autor — 622—623.
Polonda, localitate în Dacia — 545.
Pollum, nume de plantă la daci, cu varianta *polpolum* — 383.
Polymbria (azi Enos), numele mai vechi al orașului Ainos sau Aenus, de la gura râului Hebru — 251.
Polyainos, autor — 602—607.
Pompeius (Gnaeus), 1. om politic roman între anii 106—48 î.e.n. — 459, 567, 669; 2. curtean al împăratului Domițian — 505.
Pompeius Trogus, autor — 350—361.
pompilul, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
ponem, nume de plantă la gali — 383.
Pons Aluti (azi Ionești Govorii, regiunea Oltenia), localitate în Dacia — 741.
Pons Augusti (azi probabil Marga, la apus de Porțile de Fier), localitate în Dacia, între Tibiscum și Sarmizegethusa — 741.
Pons Vetus (azi Cineni, pe valea Oltului), localitate în Dacia — 741, sub forma *Ponte Vetere*.
Pontul Euxin (azi Marea Neagră), descriere, întindere, curenți — 219, 221, 399, 401, 589, 591; floră — 280; faună — 109, 407, 409, 411, 643, 645, 729, 731; relațiile comerciale cu Grecia — 27, 115, 161, 367, 369; numit și Marea Pontică — 141, 143, 183, 191, 193, 225, 241, 245, 267, 633; sau Pontul Negru — 73; v. și 15, 17, 25, 31, 47, 49, 73, 75, 77, 103, 107, 109, 111, 113, 133, 139, 141, 143, 145, 161, 163, 165, 169, 189, 191, 193, 195, 217, 219, 221, 223, 225, 231, 239, 241, 249, 251, 253, 273, 275, 277, 279, 281, 287, 289, 293, 295, 297, 299, 301, 303, 311, 313, 317, 319, 321, 323, 325, 327, 333, 335, 337, 339, 355, 369, 371, 387, 389, 397, 399, 405, 407, 409, 413, 415, 427, 429, 451, 453, 515, 529, 537, 539, 549, 551, 553, 555, 557, 567, 571, 573, 583, 585, 589, 593, 613, 615, 645, 659, 661, 663, 665, 669.
Poppaeus Sabinus (Caius), consul în anul 9, apoi guvernator în Moesia între anii 12—35 e.n. — 681, 683.
Porata (azi Prut), nume de râu la sciți, elenii li spun *Pyretos* — 31.
porci la traci — 109; lipsesc la sciți — 35; porci-de-mare, pești în fluviul Istru — 645.
Porcius Cato (Caius), consul în anul 114 î.e.n. — 261, 263.
Porolissum (azi Moigrad, r. Zalău), localitate în Dacia — 545, 741.
Porphyrios, autor — 743—745.
Portul Carienilor (azi la Capul Șabla, în R.P. Bulgaria), mai jos de Callatis — 595.
Portul Isaciilor, la nord de gurile Dunării — 589, 591.
Poseidon, zeu — 15, 33, 35, 661.
Posidoniu, filozof și om de știință grec între anii 135—51 î.e.n. — 227, 229.
Postumius (Aulus), consul în anul 180 î.e.n., apoi legat în Macedonia — 165, 167.
Potaissa, *Potavissa* (azi Turda), oraș în Dacia — 545, 741.
potulatenși, trib în Dacia — 543.
Povestiri minunate, titlu la Aristotel — 111, 113.
Prætorius Augusta (azi probabil Inlăceni, r. Cristuru Secuiesc), localitate în Dacia Superior — 545.
Prætorium 1. (azi Racovița-Copăcenii), localitate în Dacia, pe riul Olt — 741; 2. (azi Plugova?), localitate în Dacia, între *Ad Mediam* și *Ad Pannonios* — 739.
Prazithea, eroină mitică și nimfă — 743, 745.
Precepte despre sănătate, titlu la Plutarh — 461, 463.
predavensi, trib în nordul Daciei, la sud de anarți — 543.
preoți, în Delos — 31; la geți — 229, 231, 253; la traci — 605, 679.
preziceri, la sciți — 37, 39; la geți — 229, 231, 237, 239, 253; la traci — 69, 71, 407, 409.
priadela, nume de plantă la daci (variante: *priadila*, *priadilla*) — 385.
Priam, erou homeric, — 663.
prianți, populație tracică lângă Maroneia, pe coasta de sud-vest a Traciei — 729, 731.
Pridianum Hunt v. *Registrul lui Hunt*.
Primus (M. Antonius), comandant de legiune, contemporan cu poetul Martial — 415.
Prista (azi Ruse), numit și *Sexagintaprista*, oraș în Moesia Inferior, pe malul drept al Dunării — 553.
Probleme, titlu la Aristotel — 113.
procedila, *procila*, v. *propidila*.
prodiarna, nume de plantă la daci — 385.
Prometeu, erou mitic — 11, 141, 143, 145, 443, 445.

propedila, propedula, v. propodila.

Propertiu, autor — 264—265.

propodila, nume de plantă la daci (varianțe: *propedila, propedula, procedila, procila*) — 385.

Propontida (azi Marea de Marmara), mare interioară între Asia și Europa, la intrarea în Bosporul tracic — 217, 223, 225, 245, 279, 333, 335, 529, 729, 731.

propretor, în Moesia — 495, 497.

proprietate, la sciți — 229, 231, 233, 235.

Protesilau, erou mitic — 227, 659, 661, 663, 665.

provincii romane — 347.

proxeni traci la Atena — 75.

Prusias, rege în Bitinia între anii 230—182 î.e.n. — 161, 165, 167.

Psametih, faraon egiptean între anii 663—609 î.e.n. — 219, 221.

Pseudo-Acro, gramatic roman, comentator al poezilor Terențiu și Horațiu — 213.

Pseudo-Apuleius, scriere anonimă din secolul al V-lea e.n. — 381—385.

Pseudo-Scymnos, autor — 168—175.

Pseudostomon, cel de al patrulea braț din delta Istrului începând de la sud, poate unul din canalele Sulinei — 401, 403, 405; scris și *Pseudostomos* — 551, sau *Pseudostoma* — 731.

Psilon stoma, braț nordic în delta Istrului, poate unul din canalele actualului braț Chilia — 401, 403, 589, 591, 593, 731.

Psca, localitate pe țărmul nordic al Pontului Euxin — 195.

Pteron (probabil între Portița și Lacul Razelm), promontoriu în Moesia Inferior, între delta fluviului Istru și cetatea Histria — 551, 553.

Ptolemeu, 1. rege în Egipt între anii 280—279 î.e.n. — 235, 495, 497, 621; 2. astronom și geograf pe la mijlocul secolului al II-lea e.n. — 536—559.

Punicele, titlu la Silius Italicus — 419.

purificări în apa riuilor — 19.

pustiul scitic sau al sciților — 79, 105.

Pylai, « Portile », castru militar pe țărmul stîng al Eufratului — 117.

Pytheas din Massalia, călător și geograf de pe vremea lui Alexandru cel Mare — 225, 227.

Pyrene, oraș în ținutul celtilor, confundat cu munții Pirinei — 25.

Pyretos, Porata (azi Prut) — 31.

Pythes, tatăl lui Nymphodoros, cetățean din Abdera — 75.

Q

Quirinus, zeu roman — 273, 275, 313.

R

Rabon (azi Jiul), riu în Dacia de sud — 543.
racatai, trib în Germania de sud-est, pe țărmul stîng al Dunării; numiți și *racatriai* — 535.

Raetia, regiune care cuprindea în actuala Elveție de răsărit, Tirolul și Bavaria de sud — 247, 347.

Ramidava (azi poate Draja pe Teleajen), oraș în Dacia — 545.

ratacensi, trib în nordul Daciei — 543.

rathibida, nume de plantă la daci — 385.

Ratiaria (azi Arșar), oraș pe țărmul drept al fluviului Istru, în Moesia Inferior — 549.

Raționamentul lembeutic, titlu la Heraclid din Callatis — 719.

rauraci (sau *raurici*), trib celtic vecin cu helveții și cu secvanii, pe cursul superior al Rinului — 179, 731.

Rauricum, sau *Augusta Rauricorum* (azi August lângă Basel), oraș pe cursul superior al Rinului, capitală a rauracilor — 401.

Ravenna, oraș în Italia de nord-est — 699, 701.

Războaiele, titlu la Apian — 1014; la Florus — 521, 523, 525, 527; la Fronto — 533.

Războiul civil, titlu la Cezar — 181.

Războiul iudaic, titlu la Iosephus Flavius — 413, 415.

recensămîntul: populației la Atena — 721.

regi, la amastri — 343; la armeni — 721 în Bosporul cimerian — 233, 235; la daci 213, 361, 477; la geți — 229, 231; la macedoneni — 191, 355; în Noricum — 181; la odrisi — 77, 165, 167; la parți sau perși — 219, 221, 479, 721; la sciți — 29, 37, 39, 41, 43, 45, 53, 57, 59, 189, 233; la traci — 67, 75, 101, 189, 191, 193, 195, 351, 355, 357, 493, 495; la tribali — 585, 587.

Regianum, localitate pe țărmul drept al Dunării, la vest de Oescus, în Moesia Inferior — 553.

Registrul lui Hunt, papirus de la începutul sec. II e.n. — 467—471.

Regulus (P. Memmius), consul în anul 31, apoi guvernator în Macedonia în anul 35 e.n. — 681, 683.

religie, la geți — 229, 231, 389; la sciți — 33, 57; la traci — 229.

reți, locuitori din Rhaetia — 245, 487, 489, 565, 567, 569, 595, 597.

Rhaos și *Rhaptos*, conducători ai astingilor — 699, 701.

Rhascyporis, fiul lui Cotys, rege al Traciei în anul 16 e.n. — 517, 519, 671, 679, 681.

Rhescuporis, frate cu Rhoemetalces și unchiul celui de mai sus — 493, 495, 497.

Rhesus, rege trac mitic — 205, 419.
Rhocobae, oraș pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 399.
Rhode, localitate pe țărmul de nord-vest al Pontului Euxin, între Tyras și Boristene — 403, 405.
Rhoematalces, rege în Tracia — 463, 493, 495, 497, 525, 527, 679, 681, 683.
Rhōles, v. *Roles*.
riborasta, nume de plantă la daci — 385.
Rin, fluviu în Germania — 113, 215, 221, 223, 225, 245, 253, 267, 347, 369, 371, 377, 415, 421, 423, 425, 439, 441, 443, 445, 483, 487, 489, 621, 671, 709.
Ripet, munți legendari, cu localizare fluctuantă, în Sarmatia de nord până la izvoarele Istrului — 11, 139, 141, 143, 145, 205, 225, 267.
Riusiava, oraș în Germania, pe țărmul fluviului Istru — 537.
riu sfânt la geți — 231.
roata olarului — 237.
Rodanus (azi Rhōne), fluviu în Gallia — 133, 631.
rodieni, locuitori ai insulei Rodos — 161, 163, 165.
Rodope, munți în Tracia de sud-vest — 33, 75, 201, 203, 205, 249, 387, 389, 397, 399, 521, 523, 573, 669, 671, 673.
Rodos, insulă în marea Egee în apropiere de coasta Asiei Mici — 143, 145, 165, 173.
Roles, rege getic în Moesia inferioară, între Pontul Euxin și Istru — 673, 675.
Roma, capitala Imperiului roman — 191, 193, 205, 209, 211, 223, 259, 261, 263, 273, 281, 283, 293, 295, 297, 299, 303, 305, 309, 311, 313, 355, 357, 437, 441, 443, 445, 447, 493, 495, 501, 561, 685.
romani, cetățeni ai Imperiului roman — 217, 269, 309, 351, 359, 361, 513; romanii și dacii — 239, 241, 481, 483, 693, 695; romanii și geții — 237, 239; romanii în Macedonia — 561; romanii și scordiscii — 247, 565.
Romula (azi Reșca, în regiunea Oltenia), oraș în Dacia Inferioară — 741.
Romul, v. *Rodanus*.
rozolani, populație din Sarmatia, între fluviile Boristene și Tanais, înaintează cu vremea până la Istru — 221, 225, 243, 401, 403, 489, 491, 539, 541; fac comerț cu iazigii prin teritoriul Daciei — 703, 705.
Rubobostes, rege dac — 361.
Rubrius Gallus, guvernator în Moesia în anul 70 e.n., a luptat împotriva sarmatilor — 415, 417.
Rucunum, oraș în Dacia — 545.
Rusidava (azi Momotești, com. Drăgășani, regiunea Oltenia), localitate în Dacia — 741.

S

Sabazios, zeu frigian adorat și în Imperiul roman — 157.
sabi, credincioși ai zeului Sabus = Sabazios — 157.
sabia, getică — 309, 311; sarmatică — 489, 491; scitică — 35, 39, 233; și tracică — 457, 459.
Sabinianus (C. Vettius), legat în Panonia, a învins pe dacii liberi din afara granițelor Daciei în primii ani de domnie ai împăratului Commodus — 705.
Sabinus (C. Oppius), legat consular în Moesia sub împăratul Domițian — 517, 519.
Sabinus (C. Poppaeus), consul în anul 9, guvernator în Moesia și Macedonia între anii 11—35 e.n. — 493, 495, 497, 499, 501.
saboci, populație în Sarmatia europeană la granița spre Germania — 539.
saci, 1. trib scitic la est de marea Caspică — 87, 93, 237, 251, 253; 2. trib traco-dacic — 95.
Sacidava (azi Topalu sau Seimeni), localitate pe Dunăre, în Moesia Inferior, între Capidava și Carsium — 739, 747.
Sacră, Gura (azi Sf. Gheorghe), braț al Istrului, numit *Hieron stoma* — 241, 549, 551, 553.
sacrificiul uman la greci — 743; la sarmați — 79; la sciți — 35, 231, 743; și la Traci — 65, 67, 743.
Sadalus, rege barbar — 671.
Sagadava, v. *Sacidava*.
Saggarius (azi Berezan), golf pe țărmul Pontului Euxin dincolo de Tyras — 405.
saldensi, trib în Dacia de miazăzi — 543.
Salamina, insulă între Atica și Megarida — 15.
salia, nume de plantă la sciți — 383, 385.
Salinae (azi Ocna Mureșului, r. Aiud), localitate în Dacia, pe drumul de la Napoca la Apulum — 545, 741.
saline — 247.
Salustiu, autor — 182—183, 207, 631.
Salmorude, localitate în Moesia Inferior, pe drumul de la Noviodunum la Histria, probabil o simplă traducere a lui Halmyris — 749.
Salmydessos (azi Midia în R. P. Bulgaria), oraș pe coasta de vest a Pontului Euxin — 47, 49, 137, 219, 251, 589.
saloni, trib — 539.
Salvosia (azi Mahmudia, în regiunea Dobrogea), localitate în Moesia Inferior pe drumul de la Noviodunum la Histria — 739, 749.
Samos, insulă în Marea Egee, patria lui Pitagora — 21, 49, 279, 613.

Samotrace, insulă în Marea Egee, în apropiere de Tracia — 563, 715.

sanctuare, la sciți — 35, 177.

Sangarius (azi Sakaria), riu în Asia Mică — 513.

Sangidava, oraș în Dacia — 545.

Saos, v. *Savos*.

Sardes (azi Sart), oraș în Asia Mică — 219, 221.

sare (mine) — 247.

Sargetia (azi probabil Streiul), riu în Dacia — 695.

sarmatic, care aparține sarmaților — 285, 287, 289, 297, 299, 319, 321, 429, 439, 441, 443, 445; arme sarmatice — 309, 311, 313, 343; climat sarmatic — 425; Insula Sarmatică, în Delta Dunării, lângă brațul Calonestoma — 401, 403; limbă sarmatică — 323, 325; Marea Sarmatică, adică Pontul Euxin — 327, 335, 337; Munții Sarmatici, Carpații Occidentali — 537, 539, 541; triburi sarmatice — 409.

sarmați, populație nomadă și războinică în Europa de nord-est — 55, 79, 165, 167, 175, 219, 221, 227, 235, 239, 241, 243, 247, 251, 253, 269, 271, 275, 277, 279, 293, 295, 297, 309, 317, 319, 323, 325, 363, 379, 405, 407, 423, 425, 437, 445, 447, 487, 489, 489, 493, 523, 525, 527, 529, 531, 573, 593, 617; au regi — 53, 55; poartă săbii și pantaloni lungi — 375, 489, 491; își castrează caii — 243, 245; mănincă mei — 653; se tatuează — 411; femeile participă la lupte — 103; relațiile cu sciții și persii — 57, 59, 61, 359, 341, 391, 393; cu geții — 297, 299; cu romanii — 415, 417, 491, 517, 519, 679, 691, 711; creștinismul la sarmați — 641, 717; sarmați arei sau arești — 399; sarmați iazigi — 403, 405, 491, 501, 503, 583, 585.

Sarmatia, țara sarmaților — 391, 393, 397, 399, 403, 405, 443, 445, 537, 539, 543; actuala Dobrogea — 273, 275.

Sarmizegethusa, 1. (azi Grădiștea Muncelului) capitală a regilor daci înainte de cucerirea romană — 545; 2. (azi Sarmizegetuza) capitala provinciei romane Dacia, pe drumul de la Viminacium la Apulum — 691; scris și *Sarmategne* — 741.

Satire, titlu la Horațiu — 209, 211; și Iuvenal — 505.

satiri, neam tracic — 69, 71.

Saturninus (M. Aponius), legat în Moesia în anul 69 e.n. — 491.

Saturninus (L. Herennius), consul suffectus în anul 100, apoi guvernator în Moesia între anii 103—107 e.n. — 469.

Satyros, autor — 154—155.

Savos, *Saos* (azi Sava), afluent al Dunării — 223, 247, 357, 359, 397, 399, 531, 547, 569, 597, 677, 679.

săgeata ca simbol la sciți — 39, 59, 637, 639.

Sbelthurdus (Jupiter), zeu la traci — 177.

Scamandru, riu lângă Troia, în Asia Mică — 665.

Scardos (azi Șar), masiv muntos la hotarele dintre Tracia și Iliria, între văile riurilor Drilon și Axios — 547.

scaugdi, trib în Moesia — 399.

sciare, nume de plantă la daci — 383.

Scituros, tatăl lui Palacos, șef scit — 243.

scinpoaz, nume de plantă la daci — 381.

Scios, riu în Tracia — 33; v. *Oescus*.

Scipio (P. Cornelius), a luptat în Macedonia în anul 168 î.e.n. și a înfrânt pe scordisci — 565.

scirmiazi, trib care locuia mai sus de orașele Apolonia și Mesembria, pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 47, 49.

scitic, care aparține sciților — 267, 289, 301, 309, 445, 595; arme scitice — 267, 313, 315, 317, 387; climat scitic — 331, 333;

neamuri scitice — 15, 201, 203, 245, 293, 295, 303, 305, 387, 659; ținuturi scitice — 219, 315, 327, 451; smaragde scitice — 445, 447.

Sciticele, titlu la Dexip — 733.

Scitul sau *Oaspetele*, titlu la Lucian — 611.

sciți, populație numeroasă de origine iranică în nord-estul Europei — 7, 27, 35, 37,

39, 41, 43, 45, 47, 53, 61, 67, 69, 79, 107, 117, 195, 173, 175, 213, 215, 219,

221, 223, 231, 233, 235, 239, 243, 245,

251, 253, 267, 269, 271, 291, 293, 295, 317,

319, 351, 353, 355, 375, 403, 405, 433,

453, 459, 463, 525, 527, 531, 539, 571,

573, 589, 611, 613, 645, 669, 671, 673,

705, 731, 743; pământul și ținuturile lor

— 11, 29, 31, 51, 53, 79, 189; ajung pînă

la sud de Istru, în Moesia și în Tracia

— 77, 139, 141, 143, 145, 171, 173, 189,

193, 397, 399, 583, 585, 625, 627; hrana

lor — 33, 59, 81, 83, 121, 231, 233, 243,

245, 597, 599; îmbrăcămintea — 123, 205;

se tatuează — 123; sînt buni luptători —

37, 103, 113, 209, 211, 409, 595, 645,

671; unii sînt nomazi — 29, 79, 183, 209,

211, 217, 219, 229, 235, 371, 373,

453, 597, 657; iar alții plugari — 105,

399, 731; au regi — 23, 45, 85, 431,

461, 463; și sclavi — 27, 41, 123; tribu-

rile scitice — 35, 37, 41, 227, 587, 589;

la sciți exista comunitate de bunuri —

123; unii sînt numiți regali — 41; sînt

cruzi cu străinii și jertfesc pe cei priiași

— 31, 231, 233, 613, 743; religia sciților

— 21, 33, 35, 39, 151, 227, 615, 633, 641,

713, 715, 717, 743; relațiile lor cu persii

- 25, 27, 53, 55, 57, 65, 174, 241, 359, 605, 637, 639, cu grecii — 133, 191, 193, 637, cu macedonenii — 125, 127, 355, 357, 359, 364, 647, cu sarmații — 363, cu erobizii — 171, 173, cu tribalii — 607, cu germanii — 415, 417; sciți = bastarni — 677; sciți = goți — 733, 735.
- Sciția*, așezare și întindere — 15, 31, 33, 47, 51, 53, 59, 63, 143, 279, 387, 397, 399; faună — 109, 111; creștinism — 715, 717; Sciția veche — 51, 53; Sciția Mică = Dobrogea — 243, 247, 249, 273, 275; Sciția Pontică — 457, 459; Sciția mai este pomenită și la — 15, 17, 143, 145, 207, 277, 323, 325, 329, 343, 351, 353, 355, 359, 361, 367, 369, 377, 387, 507, 527, 531, 593, 595, 611, 643, 655, 661, 669, 671.
- sclavi*, la atenieni — 239, 723; la daci — 159, 239; la dardani și engineți — 723; la geți — 239, 379, 449; la macedonenii — 197; la sciți — 27, 41, 123; la traci — 65, 67, 97, 103, 229, 623; sclavi daci la Roma — 439, 441; v. și 21, 49, 135, 147, 161, 293, 413, 439, 441.
- scobiem*, nume de plantă la gali — 385.
- scolii* — 86—87, 92—93, 213; scolii la Horațiu — 213; la Apollonios din Rodos — 141—145; la Aristofan — 94—95; la Iuvenal — 505; la Lucan — 377; la Lucian — 615; la Pindar — 16—17.
- Scombros* (azi probabil Vitoș?), munte din masivul Haemus, de unde se poate vedea Pontul Euxin, Dunărea și Marea Adriatică — 75.
- Scopasis*, rege scit — 57, 59.
- scordisci*, populație celtică din Panonia Inferioară și din Moesia Superioară la confluența Savei cu Dunărea — 245, 247, 249, 259, 261, 357, 397, 399, 521, 523, 537, 539, 565, 721; relațiile lor cu dacii și cu tracii — 229, 431, cu bastarnii — 257, cu macedonenii — 357, 679, și cu romanii — 347.
- Scordiscos*, strămoș mitic al scordiscilor — 565.
- Scorylo*, rege dac — 431.
- Scrisori*, titlu la Pliniu cel Tânăr — 477, 479.
- Scrisori către Atticus*, titlu la Cicero — 477.
- Scrisori din Pont*, titlu la Ovidiu — 305, 307.
- scrișul*, la traci — 653.
- scrumbia*, în Pontul Euxin — 407.
- Scutul de la Dura-Europas* — 724—727.
- scuturi* la traci — 243, 457, 459.
- Scylax* din Caryanda, autor — 132—133.
- Scyles*, fiul lui Ariapeithes, rege scit — 43, 45, 47.
- Scymnos*, *Pseudo-*, autor — 143, 145, 170—175.
- Scytharbes*, rege scit — 85.
- Schythes*, strămoș mitic al sciților — 27, 625.
- Scythica*, localitate în Scythia Minor sau epitetul legiunii I Iovia — 749.
- seba*, nume de plantă la daci — 385.
- securi* la sciți — 39.
- Segesta*, *Segestica* sau *Siscia* (azi Siszek), oraș în Panonia Superioară pe malul drept al Savei la confluența cu Colapis — 223, 245, 247, 249, 567, 569.
- Selymbria* (azi Silibria în Turcia), oraș pe coasta meridională a Traciei, spre Propontida, la nord-est de Perinthus — 251.
- Seneca*, autor — 367—371.
- senoni*, populație celtică la hotarele cu Belgia — 223.
- sensi*, trib în Dacia — 543.
- serdi*, trib tracic învins de romani în anul 29 î.e.n. — 675.
- seri*, populație în Sarmatia asiatică și în Caucaz — 213, 265, 445, 447, 717.
- Servius*, gramatic și comentator al lui Vergiliu pe la anul 400 e.n. — 183, 207.
- Sesostris*, faraon mitic din Egipt — 219, 221.
- sesquiplicarius*, un grad în armata romană — 469.
- sesterț*, monedă romană, avea doi ași și jumătate — 469.
- Sestos* (azi satul Boghaly din Turcia), oraș pe coasta orientală a Chersonesului tracic — 133.
- Setidava*, localitate în Germania de sud-est — 537.
- Setuacotum*, oraș în Germania Magna, nu departe de Dunăre — 537.
- Seuthes*, 1. șef trac — 97, 99, 191, 193, 195, 363, 589, 605, 607; 2. șef odrid, urmașul lui Sitalces — 77.
- Severus*, 1. prieten cu poetul Ovidiu — 327, 329; 2. L. Septimius Severus, împărat roman — 681, 705, 707.
- sicaboi*, trib tracic — 605.
- sicambri* sau *sugambri*, trib germanic din regiunea Rinului — 497, 499.
- Sicilia*, insulă în Mediterana — 139, 595, 597.
- sicupunx*, nume de plantă la daci — 383.
- sidoni*, populație pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 243.
- sigini*, populație pe țărmul de vest al Pontului Euxin, la nord de fluviul Istru — 67, 141.
- Silius*, comandant roman în peninsula Istria — 677, 679.
- Silius Italicus*, autor — 418—419.
- simbol* al supunerii la sciți — 57, 59.
- Simonides* din Ceos, autor — 7.
- sindi*, trib la gurile Istrului — 141, 143, 145.
- Singidava*, oraș în Dacia — 545.

- Singidunum* (azi Belgrad), oraș în Moesia Superioară, la confluența Savei cu Dunărea — 547.
- Singone*, oraș al cvazilor, în Germania de sud-est — 537.
- Sinope*, oraș în Asia Mică, pe țărmul sudic al Pontului Euxin — 195.
- sipoax*, nume de plantă la daci — 381.
- sipul*, pește — 409, 411.
- Siria*, regiune în Asia, între Eufrat și Mediterana — 491, 517, 519, 669, 679, 681, 703.
- Sirmium* (azi Mitrovica), oraș în Panonia Inferioară, pe malul stîng al Savei — 247.
- Sirtile*, golfuri pe țărmul mediteranean al Africei de nord — 339, 427, 429.
- Siscia*, v. *Segesta* — 247, 681.
- Sitalces*, rege trac — 45, 47, 75, 77, 89, 91, 189, 191, 587.
- Sitas*, rege al denteleților — 673, 675.
- Sitioenta*, variantă greșită a unei alte forme pentru *Aegyssus* — 553.
- sitoni*, neam trac pe țărmul Pontului Euxin — 331, 399, 685, 689.
- Socrate*, filozof grec — 101, 225, 227.
- Sofocle*, autor — 19, 225, 227.
- soldă* pentru trupe militare — 199, 259, 261, 457, 563.
- sol* daci la Roma — 691.
- Solinus*, autor — 729—731.
- somn*, pește în Istru — 723.
- Sopolis*, comandant în armata lui Alexandru cel Mare — 583.
- Sornum*, localitate în Dacia — 547.
- Sosias* din Tracia, are mine, închiriază sclavi — 723.
- Spania* — 209, 347, 407, 469, 471, 515, 517.
- Sparadocos*, unchiul lui Seuthes — 77.
- Spargapeithes*, rege agatirs — 43.
- Sparta*, regiune în Pelopones — 69, 371, 453.
- spolia opima*, prăzi luate de la un conducător dușman — 465, 527.
- Statius*, Papinius, autor — 421, 423, 425.
- Statul*, titlu la Aristotel — 107.
- stater* de aur, monedă — 563.
- staveni*, populație în Sarmatia europeană — 539, 541.
- Stenarum (Caput)* (azi Boița), localitate în Dacia Inferioară, pe valea Oltului — 741.
- Stephanus* din Bizanț, geograf de la sfîrșitul secolului al VII-lea e.n. — 9.
- stirsozila*, nume de plantă la daci — 381.
- Stiz*, rîu mitic din Infern — 325, 339.
- Stobi* (azi Sirkovo), oraș în Macedonia pe malul drept al rîului Axios — 469.
- stofe* brodate — 77.
- Strabon*, autor — 217—253.
- Stratageme*, titluri la Frontinus — 431; și Polyainos — 603.
- Stratonis pyrgos* (Turnul lui Straton) (azi Cap Tuzla), localitate în Moesia Inferioară, pe țărmul Pontului Euxin — 725, 739.
- Strimon* (azi Struma), rîu în Macedonia, izvoarăște în muntele Scomius și se varsă în Marea Egee — 3, 69, 71, 109, 133, 299, 375, 377, 387, 389, 651, 729.
- Sucidava* (azi probabil Satul Nou), localitate în Moesia Inferioară pe malul drept al Istrului, între Durostorum și Axio-polis — 553, 739, 747.
- Sudești*, munți Boemiei de azi — 535.
- sudini*, populație în Germania de sud-est, mai sus de pădurea Gabreta, lingă marcomani — 535, 539, 541.
- suebi*, populație din Pădurea Hercinică, se învecinează cu dacii — 225, 403, 405, 535, 537, 671.
- Suetoniu*, autor — 515—519.
- Suidas* sau *Sudas*, lexicon lucrat de un autor bizantin anonim din secolul al X-lea e.n. — 151, 509.
- sulițe* la geți — 49; și la sciți — 39, 41.
- Sulpicius Gallus* (Caius), consul în anul 166 i.e.n. — 191, 193.
- Sura*, sol roman la daci — 735.
- Susa*, capitală a imperiului persan — 379.
- Susagus*, comandant dac pe la sfîrșitul secolului I e.n., luptă în Moesia — 479.
- Susudata*, localitate în Germania de sud-est — 537.
- Sylla*, dictator roman, a trăit între anii 138—78 i.e.n. — 571.
- Syrmos*, rege tribal pe vremea lui Alexandru cel Mare — 233, 235, 459, 581, 583, 587.
- Syros*, 1. insulă în Marea Egee, în grupul Cicladelor — 23; 2. nume de sclav la Atena — 239.
- șoarecele* ca simbol la sciți — 23, 59, 637, 639.

T

- Tabiti*, numele zeiței Hestia la sciți — 33, 35.
- Tacit*, autor — 487—501.
- Tafrai*, *Tafre*, *Taphrae*, ținut cu gropi lingă lacul Meotic — 405, 625, 627.
- Tales*, filozof grec din veacul al VI-lea i.e.n. — 741.
- tagri*, populație în Sarmatia europeană, la hotarele cu Dacia — 541.
- Taiadunum*, oraș din Germania, lingă Dunărea — 537.
- Taigete*, fiica titanului Atlas, una din pleiade — 15.
- talaniți*, monedă grecească — 77, 191, 199, 463, 563.
- Taliatis* (azi Milanovac), localitate în Moesia Superior, între Novae și Egeta, lingă confluența rîului Margus cu Dunărea — 549.

- Tamasidava*, localitate în Dacia, pe riul Hierasus — 555.
- Tamiris*, cîntăreț mitic de origine tracă — 251.
- Tanais* (azi Donul), fluviu în Sarmatia, se varsă în lacul Meotic — 7, 55, 133, 143, 189, 191, 213, 221, 225, 243, 245, 253, 269, 271, 279, 363, 405, 407, 427, 429, 521, 523, 539, 541, 571, 657.
- tanaiți*, trib pe fluviul Tanais — 539, 541.
- tanidila*, nume de plantă la daci — 383.
- Tapae*, localitate în Dacia, în apropierea Porților de Fier ale Transilvaniei — 687.
- Tarautas*, porecla unui gladiator urît din vremea împăratului Caracalla — 707.
- Tarbos*, șef barbar în Pannonia pe vremea împăratului Marcus Aurelius — 699.
- Tarrulenus Peternus*, secretar al împăratului Marcus Aurelius pentru corespondența latină — 701.
- Tarsa*, conducător trac — 499.
- Tartessos* (azi Guadalquivir), riu în sudul Spaniei, numit și *Baetis* — 111.
- Tastios*, șef al roxolanilor — 243.
- tatuaj* la agatirși — 387, 389; la geți — 629; la iliri — 247; în ținuturile fluviului Istru — 91; la sciți — 41, 123; la traci — 65, 67, 123, 247, 451, 463, 629, 743.
- taulanți*, populație ilirică în centrul Albaniei — 565.
- Taulus*, strămoș mitic al taulanților — 565.
- tauri*, populație scitică din Taurida — 15, 17, 53, 55, 293, 295, 371, 373, 413, 415, 529.
- Taurici*, munți în Taurida — 665.
- Taurida* (Crimea de azi), țara locuită de tauri — 17, 323, 325.
- taurisci*, populație celtică în Noricum, pe valea superioară a Dravei — 223, 237, 239, 245, 247; locuiesc lângă Mons Claudius — 397, 399; unii sînt amestecați cu traci — 227; numiți și tauriști sau teuriști — 227.
- Tauros*, munți în sudul Asiei Mici, în Cilicia — 171.
- taurosciți*, sciți din Taurida — 539, 541.
- Taurunos* (azi Semlin), oraș în Panonia Inferioară, pe malul drept al Dunării, mai sus de Singidunum — 597.
- Tearco*, faraon al Egiptului, din dinastia etiopiană, în veacul al VIII-lea î.e.n. — 219, 221.
- Tearos* (azi Bunar-hissar), riu în Tracia, afluentul riului Agrianes, iar acesta al riului Hebrus — 47.
- Teba*, oraș în Beotia — 191, 193, 459.
- Teclicio*, v. *Tegulicium*.
- tectosagi*, trib celtic — 359.
- Tegulicium* (azi Vetrensko Kale), localitate din Moesia Inferior, între Durostorum și Candidiana — 739; scris și *Teclicio* — 747.
- Telephos*, erou mitic — 647.
- Tellos*, atenian mitic — 613.
- temple*, în Leuce — 113, 149, 589, 591; la sciți — 33, 35, 37.
- Tenos*, insulă muntoasă în Marea Egee — 29, 31.
- Teofrast*, 1. autor — 128—129; 2. arhonte în Atena — 193.
- Teopomp*, 1. comedioграфul — 94—95; 2. istoricul — 120—121, 247, 615, 625, 627, 723.
- Terențiu*, autor — 158—159.
- Teres*, tatăl lui Sitalces, rege trac — 45, 47, 75, 603, 613, 615.
- Tergeste* (azi Trieste), oraș în Italia de nord-est, pe Adriatica — 247, 397.
- terizi*, neam tragic, cred în nemurire — 21.
- Termodont* (azi Termetschai), riu în Asia Mică, la est de Halys — 575, 657, 661, 665.
- Termopile*, strîmtoare în Grecia centrală, între Tesalia și Locrida — 459, 574.
- Tertulian*, autor — 640—641.
- Tesalia*, regiune în Grecia de nord-est — 165, 167, 311, 313, 453, 459, 521, 523, 595, 597, 633.
- tesproți*, trib în sudul Epirului, lângă marea Ioniană — 565.
- testireani*, trib vecin cu suebii, la sud de aceștia — 537.
- Tetis*, mama lui Ahile, eroină mitică — 3, 5, 9, 17, 589, 591, 633, 661.
- Tetrisias*, v. *Tirixis*.
- Tettius* (Iulianus), comandant de legiune în Moesia, în anul 69 e.n. — 491.
- teucri*, urmașii lui Teucros, rege mitic din Troia — 69, 71.
- teudila*, nume de plantă la daci — 383.
- teuriocaimi*, trib la nord de munții Sudeți, în Boemia de azi — 537.
- teurisci*, trib în Dacia de nord-vest — 543.
- teuriști*, v. *taurisci*.
- teutoni*, trib germanic la gurile riului Elba — 347.
- tezaure dacice* — 695.
- Thagimasadas*, numele zeului Poseidon la sciți — 33, 35.
- Thais*, curtezană la Roma — 265.
- Thasos*, insulă în Egeea, exportă vin în Pont — 115.
- Theognis*, autor — 89.
- Theoros*, personaj în comedia lui Aristofan — 89, 91.
- theosebi*, ordin religios la moesi — 227.
- Thersites*, erou homeric — 5.
- Thesalonice* (azi Salonic), oraș în Grecia de nord-est — 127.
- Thiagola* (azi probabil un braț al Chiliei), baltă și braț la gurile Istrului — 539.
- Thoas*, rege mitic în Taurida — 295.

- Tiberiu*, împărat roman — 269, 271, 333, 335, 347, 493, 495, 517, 681.
- Tibios*, nume de sclav la Atena — 239.
- Tibisca*, localitate între Dunăre și Haemus — 553.
- Tibiscos*, afluent al Dunării din Dacia de apus — 541.
- Tibiscum* (azi Jupa, r. Caransebeș), oraș în Dacia — 545, 547; scris și *Tivisco* — 739.
- Tibisis* (azi probabil Timișul), afluent de dreapta al Istrului, în Moesia Inferior (de fapt vine pe stînga) — 33.
- Tierna*, v. *Dierna*.
- tilalai*, trib tracie vecin cu odrisii, locuiau la nord de muntele Scombros — 75, 77.
- Timachus* (azi Timok), afluent de dreapta al Dunării, în ținutul dardanilor — 399.
- Timagetos*, autor — 141, 143, 145.
- timahi*, trib din Moesia — 399.
- Timaston* la traci — 97.
- Timogilia*, v. *Timogetia*.
- Timogetia*, localitate între Callatis și Dionysopolis — 749.
- Timonax*, autor — 143.
- Timosthenes*, geograf din secolul al III-lea î.e.n. — 221.
- Timum* — 727.
- tinii*, trib tracie — 227, 405, 733.
- tirageți, tiregeți*, trib getic pe malurile riului Tyras și la nord de Istru, într-o insulă — 221, 223, 225, 241, 243, 403, 405, 407, 539, 541, 555.
- Tireniană* (uarea) — 141, 143, 427, 429.
- Tiristis, Tirizis* (azi Capul Caliacra), promontoriu pe țărmul de apus al Pontului Euxin — 251, 391, 551, 553, 725, 727; scris și *Tetrisius* — 593, sau *Trissa* — 739.
- Tivisco*, v. *Tibiscum*.
- Toma*, apostol creștin în Parția — 717.
- Tomis* (azi Constanța), oraș pe țărmul vestic al Pontului Euxin, în Moesia Inferior — 249, 251, 275, 277, 281, 283, 305, 307, 339, 341, 391, 405, 421, 465, 511, 553, 593, 725, 739, 749; scris și *Tomoi* — 171.
- tomitani*, locuitori ai orașului Tomis — 273, 275, 299, 309, 317, 323, 325, 339, 341.
- toni*, pești în Pontul Euxin — 407, 645, 651, 653, 729, 731.
- torecazi*, trib în Sarmatia europeană, lângă lacul Meotic — 539.
- Toxaris*, un scit mitic care ar fi venit și trăit la Atena — 611.
- traci*, întindere și număr — 65, 169, 399, 529, 597; neamuri și triburi — 65, 69, 71, 95, 141, 143, 151, 171, 239, 241, 729; îmbrăcăminte și obiceiuri — 21, 43, 53, 69, 71, 77, 89, 91, 227, 349, 389, 453; arme — 457, 459, 579, 581, 595, 603, 637; sint agricultori — 15, 19, 97, 109; au regi — 75, 155, 189, 191, 193, 195, 463, 493, 495, 589, 605, 723; și sclavi — 97, 623; practică poligamia — 135, 229, 597, 599; se tatuează — 123, 451, 463, 629; iubesc muzica și dansul — 97, 99, 103, 251, 653, 723; religia lor — 21, 49, 101, 229, 407, 409, 639, 743; magie — 103, 597, 599; creștinismul la traci — 713; nu cunosc scrierea — 119, 653; limba tracilor — 249, 251; v. și 5, 31, 45, 47, 49, 53, 55, 65, 67, 75, 101, 103, 107, 111, 139, 143, 145, 163, 165, 173, 175, 191, 193, 195, 197, 199, 217, 223, 227, 231, 233, 235, 237, 239, 243, 245, 247, 251, 255, 257, 261, 263, 267, 291, 355, 397, 399, 415, 445, 447, 453, 463, 497, 499, 501, 515, 521, 523, 525, 527, 531, 537, 571, 577, 579, 581, 583, 585, 587, 605, 609, 617, 625, 627, 657, 675, 733, 599.
- Tracia*, așezare, întindere și ținuturi — 51, 53, 75, 133, 189, 251, 399, 555, 557, 625, 627, 729, 731; flora și fauna — 111, 129, 409; relațiile cu persii — 47, 49, 65, 351, cu macedonenii — 191, 193, 355, 357, 433, 579, 619, cu romanii — 263, 619, cu celții — 165, 167, cu sciții — 45, 47, 143; v. și 33, 77, 89, 189, 191, 209, 221, 227, 237, 239, 247, 249, 257, 261, 263, 363, 379, 387, 389, 401, 403, 405, 407, 413, 419, 451, 457, 459, 463, 515, 517, 547, 549, 551, 553, 561, 575, 577, 587, 589, 597, 599, 605, 643, 669, 673, 677, 679, 705, 709, 721, 729, 735, 741.
- tracice*, ținuturi — 171; neamuri — 225, 227, 245, 247, 349, 573.
- Traian*, împărat roman vine în Dacia — 473, 477, 687, 689, 691, 695; relațiile cu dacii — 509, 531, 533, 621, 687, 691, 693, 695, 697; v. și 447, 481, 489, 505, 507, 615, 631, 659.
- Transmarisca* (azi Tutrakan, în R. P. Bulgaria), oraș pe malul drept al Istrului, în Moesia Inferior — 553, 691, 739.
- trausi*, neam tracie în sud-estul munților Rodopi — 65.
- Trebellenus Rufus*, praetor roman și apoi tutore al copiilor minori ai regelui trac Cotys în anul 12 î.e.n. — 495, 497.
- treri*, trib tracie vecin cu odrisii, la nord de muntele Scombros — 75, 77, 219, 221.
- tribali*, populație tracică pe teritoriul R. S. F. Iugoslavia de azi; țara lor — 33; sint vecini cu scordiscii — 247, 249; și cu getii — 239, 241; au regi și sint independenți — 75, 77, 459, 587; relațiile lor cu celții — 357, cu macedonenii — 233, 235, 353, 355, 579, 581, 583, cu moesii — 553, cu odrisii — 77, cu sciții — 607; v. și 247, 363, 397, 399, 405, 407, 459, 553, 565, 583, 585, 589, 671, 673, 667, 679.

Triballos, strămoșul mitic al tribalilor — 565.
triburi barbare — 243, 529; amastrice — 343; germanice — 243; moesice — 399; pontice — 409; sarmatice — 409; scitice — 15, 17, 41, 207.
tributuri plătite dacilor de către romani — 683, 685; galilor de către bizantini — 163; la iliri — 567; plătite odrisilor de către orașele pontice — 75, 77; la sciți — 243, 245.
Tricicianus (Aelius Decius), guvernator în Pannonia Inferior în anul 217 e.n. — 705, 707.
tricocernensi, trib în Moesia Superior, la hotarul cu Dalmația — 547.
Tricornium (azi probabil Ritopek în R. S. F. Iugoslavia), localitate în Moesia Superior — 547.
trihia, pește în Pontul Euxin — 407, 409.
Trinammium, localitate în Moesia Inferior, pe malul drept al Dunării, între Novae și Sexantaprista — 553.
Triphulum, oraș în Dacia — 545.
Triptolem, erou mitic, titlu de tragedie — 19.
Trissa, v. *Tirizia*.
Tristele, titlu la Ovidiu — 273, 275.
triumfuri la Roma — 437, 675.
trixi, trib getic în Moesia Inferior, pe țărmul Pontului Euxin, la sud de Callatis — 9; v. și *terizi*.
Troada, v. *Troia*.
Troesmis (azi Igliza, în regiunea Dobrogea), localitate în Moesia Inferior, pe malul drept al Dunării — 333, 553, 739, 747.
troglođiți, trib în Moesia Inferior pe țărmul Pontului Euxin — 247, 249, 401, 403, 553.
Trogus Pompeius, autor — 351—361.
Troia, localitate în nord-vestul Asiei Mici, aproape de țărmul mării — 5, 227, 247, 249, 659, 661, 663, 665; numită și *Troada* — 227.
trupe romane la Dunăre — 445.
trutrastra, nume de plantă la daci (cu varianta *tutrastra*) — 385.
tubanți, trib germanic pe Rin, lângă chatti — 535, 537.
Tucidide, autor — 75—77.
tubela, nume de plantă la daci — 381.
Turosia, unul din șefi în răscoala tracilor împotriva romanilor din anul 26 e.n. — 499, 501.
turme ale unei cohorte romane — 469, 471; turme la daci — 507, la moesi — 227, la sciți — 55, 59, 79, 231, 233, 243.
turoni, trib germanic la sud de suebi — 535, 537.
tutrastra, v. *trutrastra*.
Tyle, *Tylis* (azi probabil satul Tulovo, lângă Kazanlak), reședința regatului celtic din Tracia, undeva pe versantul sudic al munților Haemus — 163, 361.

Tynias, ținut al apoleniaților, pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 251.
Tyras, 1. riu (azi Nistru) în Sarmatia europeană izvorăște în ținutul bastarnilor și neurilor, se varsă în Pontul Euxin — 29, 31, 47, 217, 223, 225, 241, 243, 387, 403, 405, 427, 537, 539, 541, 543, 555; 2. (azi Bielgorod Dniestrovskii, în U.R.S.S.), oraș la gura riului cu același nume — 403, 405, 555, 557, 725, 727.
Tyrmas, tatăl lui Agathon, odrid de origine — 587.

T

țapul-de-mare, pește în Pontul Euxin — 409, 411.
țeste omenești servesc drept pocale la sciți — 37, 231.

U

uleiul în comerț — 161.
Ulpianum, oraș în Dacia, în apropiere de Napoca — 545.
umbri, locuitori din Umbria, în Italia centrală — 33.
unități de lungime — 179.
urgii, populație la nord de Istru — 241, 243.
Ursa, constelație — 281, 283, 439.
Urus = *Svelsur(d)us*, zeu trac — 177.
Usbium, oraș în sud-estul Germaniei, probabil pe teritoriul marcomanilor — 537.
Utidava, oraș în Dacia — 545.
Utus (azi Vid), riu în Moesia Inferior, izvorăște din Haemus și se varsă în Istru, în fața riului Alutus — 399.

V

Vallis Domitiana (azi probabil Agighiol, reg. Dobrogea), oraș în apropierea gurilor Dunării — 749.
Valerius Maximus, autor — 348—349.
vandali, populație germanică — 705.
vangioni, trib germanic pe malul stâng al Rinului — 335, 337.
Vannius, rege al suebilor — 403, 405, 501, 503.
variști, trib la sud de sudeți, între Dunăre și Boemia — 537.
Varro (M. Terentius), autor — 399, 401, 631.
vase (recipiente) la sciți — 27, 35, 41, 83.
Veleda, prizonieră germană în timpul împăratului Domițian — 421, 423.
Vetius Paulus, proconsul în Bitinia sub Domițian, a luptat împotriva sarmaților — 443, 445.

Velleius Paterculus, autor — 347.
Vendon (azi probabil Windisch-Grätz, în Austria), oraș al iapodilor în Iliria la hotarul cu Panonia — 223.
venedi, populație numeroasă din Sarmatia europeană, probabil strămoși ai slavilor — 489, 539, 541.
Vergiliu, autor — 203—207, 525, 527.
Verus (L. Ceionius), împărat roman 160—169 e.n. — 603.
Vespasian, împărat roman 79—81 e.n. — 445, 447, 471, 491, 681.
Vestalis, prieten cu poetul Ovidiu — 329, 331, 333.
Vezinas, șef dac, luptă la Tapae — 687.
Viața lui Pitagora, titlu la Porphyrios — 743.
Vibantiarum, oraș la sud de Tyras, lângă Dacia — 541.
Viețile cezarilor, titlu la Suetoniu — 515.
Viețile, doctrinele și cugetările filozofilor vestiți, titlu la Diogene Laerțiu — 719.
Viețile paralele, titlu la Plutarh — 455.
Viețile sofistilor, titlu la Filostrat — 657.
Viminacium (azi Kostolac, în R. S. F. Iugoslavia), oraș în Moesia Superior, pe malul drept al Dunării — 549.
vinul, la geți — 237, 238, 391, la sciți — 37, 39, 673, la traci — 97, 103, 391; vinul în comerț — 161.
vindelici, populație celtică între Alpi, Dunăre și Inn — 245, 347.
Vistula, fluviu în Europa centrală — 393, 403, 405, 539.
vite la geți — 161, 287.
Vitellius, împărat roman în anul 69 e.n. — 493.
Vitellius (Publius), pomenit de poetul Ovidiu eucerind orașul Aegyssus — 331, 415.
vița de vie la geți — 237, 239, 287; la Tomis — 317, 319, 323.
vințuri — 73, 111, 113, 273, 337, 649.
Vologaises, preot al besilor — 679, 697, 699.
Volso, comandant roman în munții Rodopi — 521, 523.
vrajitori la sciți — 39.
vulpea în Sciția — 111; și în Tracia — 643, 645.

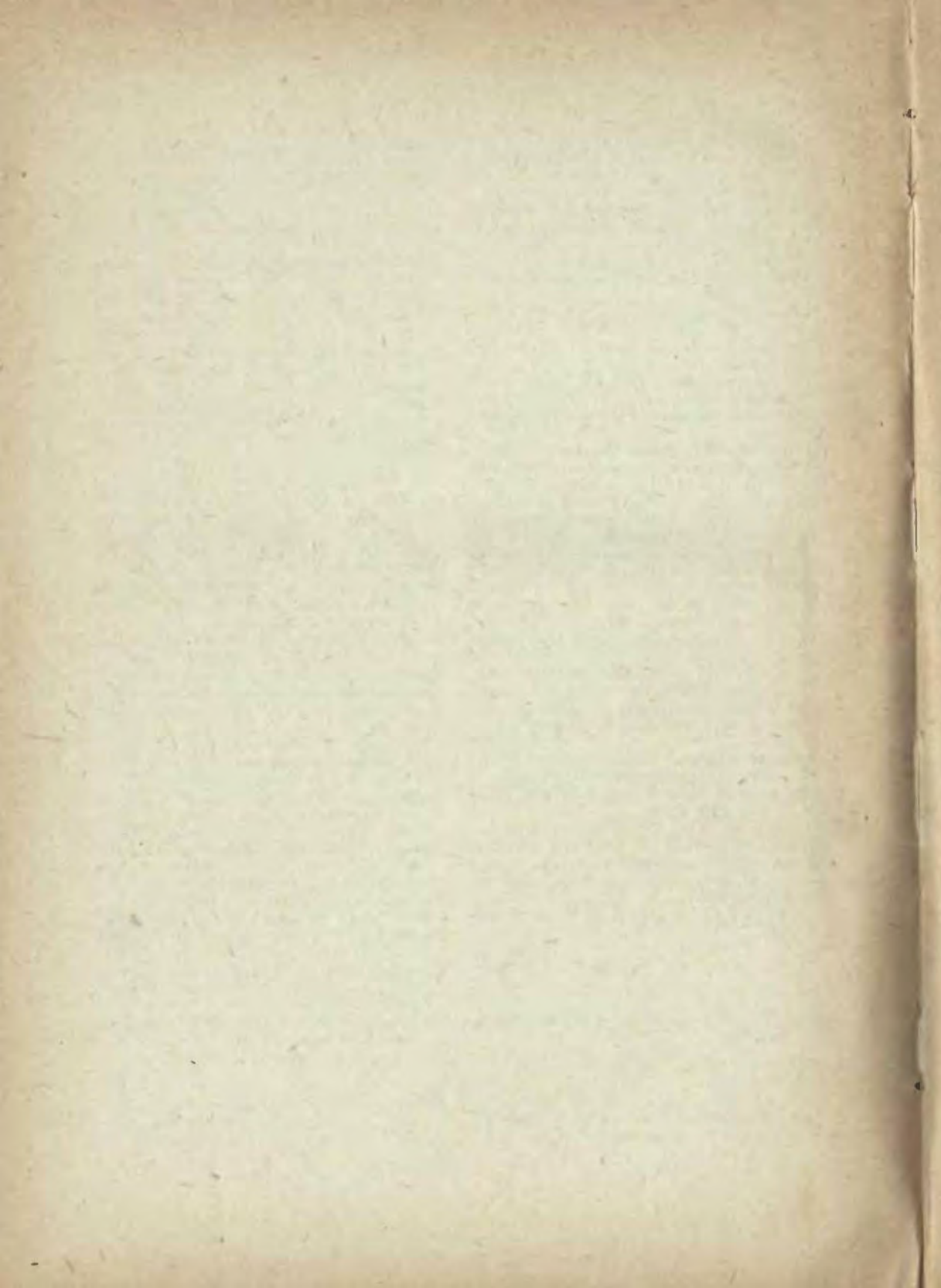
X

Xanthos, oraș și riu în Lycia, în Asia Mică — 15, 205.

Xenofon, autor — 97, 99, 723.
Xerxes, I rege al perșilor — 219, 221.
Xiphodes, personaj necunoscut — 23, 639.

Z

zalmos, în limba tracă înseamnă « piele » — 743.
Zalmoxis, zeu la geți — 49, 189, 609, 611, 613, 715, 743; scris și Zamolxis — 157, 239, 253, 615, 637, 743; era de origine scitică — 21; după legendă, ar fi fost elevul lui Pitagora — 231; trecea drept medic — 101.
Zanticos, rege al iazigilor pe vremea împăratului roman Marcus Aurelius — 681.
Zargidava, oraș în Dacia, pe riul Hierasus — 555.
Zathraustes, zeu la arieni — 189.
zei — 15, 45, 189, 313, 315, 317, 319, 323, 325, 335, 353, 355, 639; zei la apăsintieni — 69, 71, la geți — 229, 231, 237, 239, la sciți — 35, 55, 57, la traci — 65, 67.
zena, nume de plantă la daci — 385.
Zenobios, autor din timpul împăratului Hadrian, a alcătuit o culegere de sentințe și proverbe — 151.
Zenon, filozof grec din secolul al III-lea î.e.n. — 715, 717.
Zeugma, oraș în Dacia — 545.
Zeus, zeul suprem în mitologia grecilor — 227, 235, 585, 587, 613, 635; la sciți — 33, 35, 57.
Zina, zeită la etiopieni — 613.
zired, nume de plantă la daci — 383.
Ziridava, oraș în Dacia — 545.
Zopyrion, general al lui Alexandru cel Mare, ucis în Scythia Minor — 351, 355, 359, 363.
Zoroastru, Zaratustra, întemeietorul religiei la perși — 609; v. și *Zathraustes*.
Zurobara, oraș în Dacia — 545.
Zusidava, oraș în Dacia — 545.
zuuster, nume de plantă la gali — 383.
Zygare, oraș pe țărmul de vest al Pontului Euxin — 399.
Zyras (azi Batova, în R. P. Bulgaria), mic riuleț care curge lângă orașul Dionysopolis — 399.
Zyraxes, rege get în Dobrogea, la sfârșitul secolului I î.e.n. — 677.

CUPRINSUL

	Pag.
Introducere	V
Abrevieri	XXIV
+ I. Hesiod	2
+ II. Arctinos	4
+ III. Simonide din Ceos	6
+ IV. Hecateu	8
+ V. Eschil	10
+ VI. Pindar	12
+ VII. Sofocle	18
+ VIII. Hellanicos	20
+ IX. Ferecide din Atena	22
+ X. Herodot	24
+ XI. Euripide	72
- XII. Tucidide	74
XIII. Hipocrate	78
- XIV. Ctesias	84
+ XV. Callias	86
+ XVI. Aristofan	88
+ XVII. Metagenes	92
+ XVIII. Teopomp (comedingrafu)	94
XIX. Xenofon	96
XX. Platon	100
XXI. Ephoros	104
XXII. Aristotel	106
XXIII. Demostene	114
XXIV. Eschine	116
XXV. Androtion	118
XXVI. Teopomp (istoriografu)	120
XXVII. Clearch din Soloi	122
XXVIII. Pseudo-Calistene	124
XXIX. Teofrast	128
XXX. Heraclid din Pont	130
XXXI. Scylax din Carianda	132
XXXII. Menandru	134
XXXIII. Licofron	136
XXXIV. Apollonios din Rodos	138
XXXV. Herondas	146
XXXVI. Antigonos	148
XXXVII. Phylarchos	150
XXXVIII. Nicandru	152
XXXIX. Satyros	154

	Pag.
XL. Mnaseas	156
XLI. Terențiu	158
XLII. Polibiu	160
XLIII. Pseudo-Scymnos	168
XLIV. Cicero	176
XLV. Cezar	178
XLVI. Salustiu	182
XLVII. Cornelius Nepos	184
XLVIII. Diodor din Sicilia	188
XLIX. Vergiliu	200
L. Horațiu	208
LI. Nicolaos din Damasc	214
LII. Strabon	216
LIII. Titus Livius	254
LIV. Propertiu	264
LV. Dionisiu din Halicarnas	266
LVI. Faptele împăratului August	268
LVII. Ovidiu	272
LVIII. Un poet anonim	344
LIX. Velleius Paterculus	346
LX. Valerius Maximus	348
LXI. Trogus Pompeius	350
LXII. Curtius Rufus	362
LXIII. Seneca	366
LXIV. Lucan	374
LXV. Dioscoride	380
LXVI. Pomponius Mela	386
LXVII. Columella	394
LXVIII. Pliniu cel Bătrân	396
LXIX. Iosephus Flavius	412
LXX. Silius Italicus	418
LXXI. Statius	420
LXXII. Valerius Flaccus	426
LXXIII. Frontinus	430
LXXIV. Marțial	434
LXXV. Dion Chrysostomos	448
LXXVI. Plutarh	454
LXXVII. Biblioteca lui Apolodor	464
LXXVIII. Registrul lui Hunt	466
LXXIX. Balbus	472
LXXX. Pliniu cel Tânăr	476
LXXXI. Împăratul Traian	484
LXXXII. Tacit	486
LXXXIII. Iuvenal	504
LXXXIV. Criton	506
LXXXV. Memnon	510
LXXXVI. Suetoniu	514

	<u>Pag.</u>
LXXXVII. Florus	520
LXXXVIII. Dionisiu [Periegetul]	528
LXXXIX. Lucius Ampelius	530
XC. Fronto	532
XCI. Ptolemeu	534
XCII. Apian	558
XCIII. Arian	578
XCIV. Aelius Aristides	600
XCV. Polyainos	602
XCVI. Apuleius	608
XCVII. Lucian	610
XCVIII. Galen	616
XCIX. Pausania	618
C. [Iulius] Pollux	622
CI. Herodian (gramaticul)	624
CII. Artemidor din Daldis	628
CIII. Aulus Gellius	630
CIV. Maximus din Tir	632
CV. Paradoxografal lui Rohde	634
CVI. Clemens din Alexandria	636
CVII. Tertulian	640
CVIII. Claudius Aelianus	642
CIX. Opan	654
CX. Filostrat	656
CXI. Dio Cassius	668
CXII. Herodian (istoricul)	708
CXIII. Hipolit [Romanul]	712
CXIV. Origene	714
CXV. Diogene Laertiu	718
CXVI. Athenaios	720
CXVII. Scutul de la Dura-Europos	724
CXVIII. Solinus	728
CXIX. Dexip	732
CXX. Harta lui Peutinger	736
CXXI. Porphyrios	742
CXXII. Itinerarul lui Antoninus	746
Indice	751

Redactor responsabil: ALEXANDRU VASILE
Tehnoredactor: NICOLAE MIHĂILESCU

*Dat la cules 30.09.1963. Bun de tipar 23.10.1964. Apărut
1964. Tiraj 2350 ex. legate. Hirtie semicelulă de 63 g.m²
16/100 x 1000. Coli editoriale 50,38. Coli de tipar 49,25.
A 13575/1964. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici
9(398.2) (0031).*

Întreprinderea Poligrafică „Arta Grafică”,
Calea Șerban Vodă nr. 133 — 135
București, R.P.R. comanda nr. 1414.

